4449

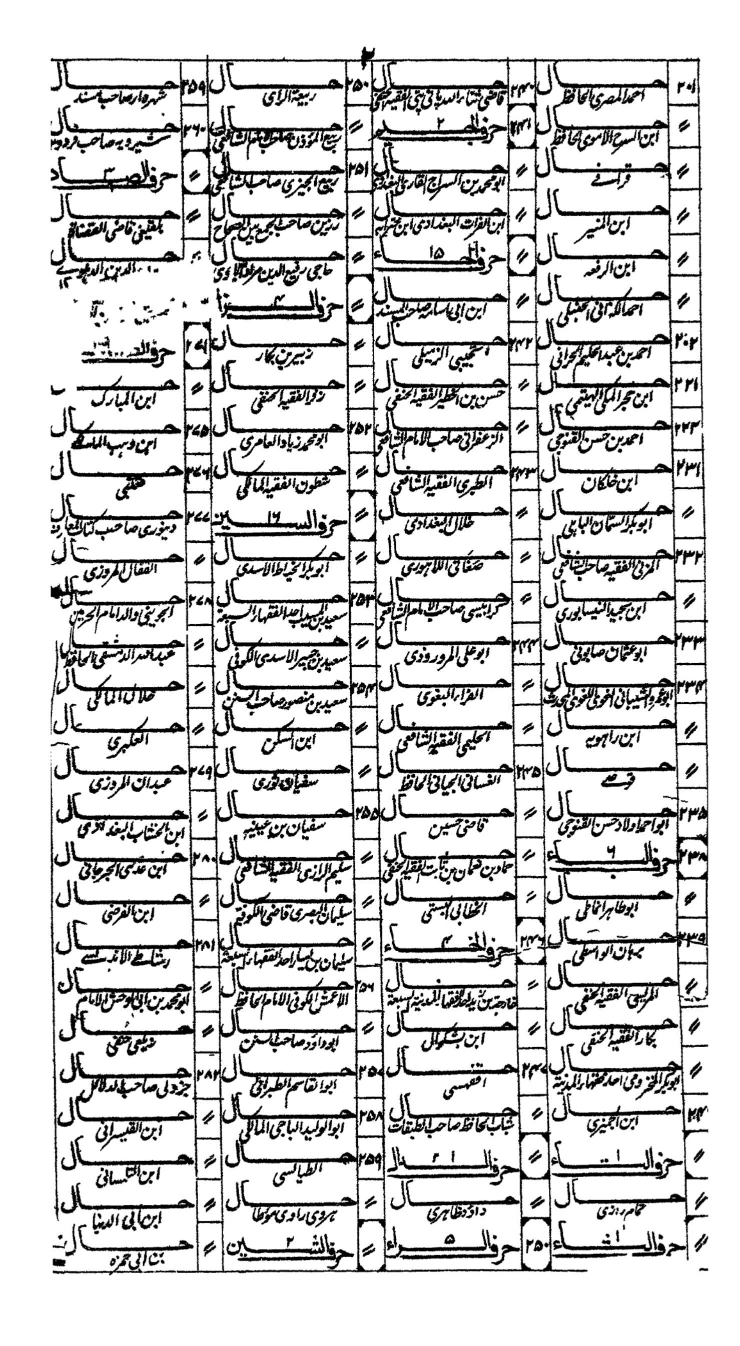
S/A

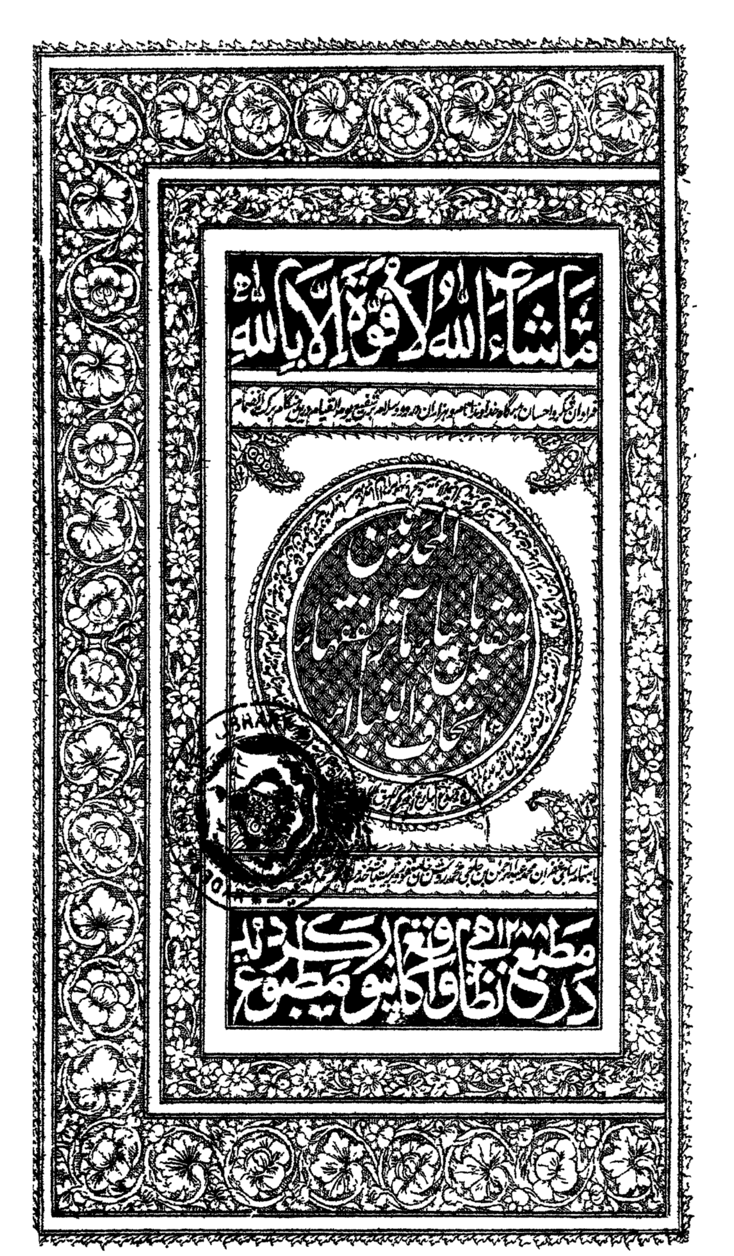
مقصد اول

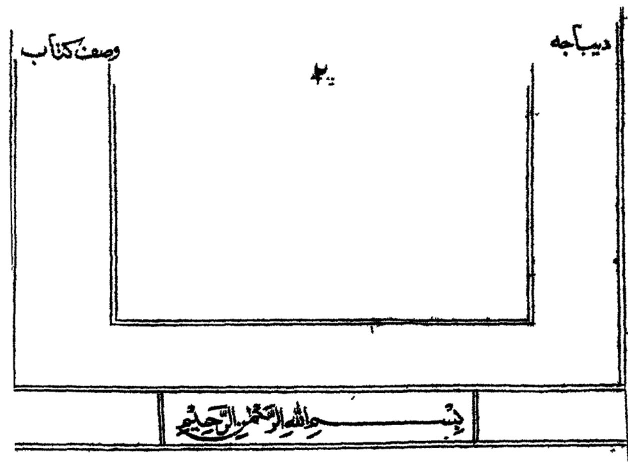
۴ درذکر اسامی کتب مع اسامی مؤلفین از فقهای مذاهب اربعه ومحدثین

مقصد ثانی

درتراجم جمعی از فقها ومحدثین

ما شاء الله لا قوة الا بالله
اتحاف النبلاء المتقين باحياء مآثر الفقهاء المحدثين
در مطبع نظامی واقع کانپور مطبوع گردید ۱۲۸۸ھ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي انار في فلك السعادة بدور العلم مراحا للارواح وجعل انوارها مقتبسة من بروج النبوة فتم لها في بروج القرب والوصول مزيد النجاح والصلوة والسلام على سيدنا محمد انف الانبياء وعين الاصفياء وراس الرؤساء ووجه الوجوه الملاح وعلى اله وصحبه ذوي المناطق الفصاح والمواثق الصحاح الذين لم يكن لهم همّ سوى حفظ شريعته والعمل بسنته وليس لهم عن تلك المعاهد براح صلى الله تعالى عليه وعليهم وعلى حملة علومهم صلوة متصلة الصباح بالرواح ما قال المؤذن حي على الصلوة وحي على الفلاح

اما بعد اين کتابی ست صغير الحجم کبير النفع ومجلدی ست قليل اللفظ کثير المعنی در روی جميع کتابهای علم شريف حديث بفروعه واختلاف انواعه که درين عرض مدت سيزده صد سال هجرت در اقاليم سبعه ربع مسکون تاليف شده وعلم محرر سطور بدان خبراً وعياناً محيط گرديده مذکورست با آسامی شروح وحواشی وتعاليق وتداوين از صحاح وسنن ومسانيد ومعاجم واجزا وامالی واربعينات ومشيخات وجز آن وشمار اين کتب تقريباً بدوازده صد کتاب از صغير وکبير مير سد ونام هر کتاب ازين کتب غالباً بافاتحه ونام مؤلف وی باسال وفاتش ونقل بعض فوائد وعوائد از بعض کتب مسطورست تا نفع آن اعم وفائده اش اتم باشد وباين حساب شمار مؤلفين کتاب از فقها ومحدثين بالوف اشخاص ميرسد چنانکه از نظر دران ظاهرست واين مقصود مقصد اول اوست که بيشتر استمداد دران از کشف الظنون رفته وچيزها از نزد خود وديگر مؤلفات فنون بران افزوده شده ومقصد ثانيش در تراجم جمعی از اکابر محدثين ووجوه فقهای دين ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ وَقَلِيلٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ست که تواليف ايشان در علوم شرعيه بعالم موجود ومشهورست ونام نامی آنها در کتب متداوله حديثيه وصحف متناوله فقهيه بر زبان خاصه اهل علم مذکور واستناد بروايات ودرايات آنها در احکام ومسائل وفتاوی معمول جمهور واطلاع اهل هر زمان وطبقه بر فضائل وکمالات علميه وعمليه آنها هر چند بطريق اجمال باشد ناگزير وضروره

وکیف کہ قدر تصانیف از مصنفین پیدا است و اعتبار تو الیف از علو پایہ مولفین ہویدا و گویا نسب کتاب و سلسلۂ تصلہ
صحت انتساب ست و ہمگی تراجم مذکورہ درین مقصد بسہ نیم صد ترجمہ ما بین المطول و المختصر میرسد و کتاب بستان المحدثین
تالیف خاتم المفسرین شاہ عبد العزیز محدث دہلوی المتوفی سنہ تسع و ثلثین و مائتین و الف رحمہ اللہ تعالی اگرچہ در دیار
درین باب اجل التصانیف و احسن التوالیف ست و خیلی مرغوب و خوش اسلوب واقع شدہ اما مجموع کتب مذکورہ دران بحد
کتاب نمیرسد و بعضی از کتب مشہورہ مثل مشکوۃ و اربعین نووی وغیرہا از وی فوت گشتہ و تراجم مولفین و احوال مصنفین
خود دران اقل قلیل ست بجہت آنکہ بنای او بر اختصار و اقتصار افتادہ و مع ذلک مولفش برای آن ترتیبی و تہذیبی
نہ نہادہ طالب علم تا ورق ورقش نگرداند مشکل کہ حال مولف دریابد یا نام مولف برارد بخلاف این جریدہ کہ ہر دو مقصدش
مرتب بر حروف ہجا است از ہمزہ تا یا و مستوعب جملہ کتب مولفہ درین علم و مستصحب تاصیل بہا لت و مع ہذا تمام
بستان المحدثین بتقطیع مضامین در فحاوی ابوابش مرقوم ست و در مطاوی تراجمش مقسوم پس ہر کہ این نسخہ پیش اوست
وی گویا محیط معرفت جمیع مولفات این علم و تراجم احوال اکابر این فن بودہ است و در مقصد ثانی بیشتر استمداد از وفیات الاعیان
و ذیل الوفیات و فوات الوفیات و حسن المحاضرہ رفتہ و چیز ہا بران از نزد خود و دیگر صحف شائقہ فائدۃ افزودہ شدہ تا مغنی باشد از حمل اسفار
در اسفار و مستغنی بود از مجلدات کبار پس این کتاب قلزمی ست در کوزہ نہان و جہانی ست در حجرہ آباد ان تسویدش
پیش ازین در سنہ ثلاث و ثمانین و مائتین و الف اتفاق افتادہ بود و بعدہ برہگذر عوائق و علائق نوبت تبییضش نرسید درین
نزدیکی کہ رجوع از حرمین شریفین حرسہما اللہ تعالی صورت بست ہمت بر تحریرش گماشتہ آمد و در یک دو ماہ از سواد بہ بیاضش
بردہ شد و نامش **اتحاف النبلاء المتقین باحیاء مآثر الفقہاء المحدثین**
نہادہ آمد و کان ذلک فی سنہ ست و ثمانین و مائتین و الف الہجریۃ از نظر درین کتاب معلوم میشود کہ علمای اسلام از فقہا
و محدثین کرام در ضبط و تکمیل و حفظ این علم جلیل و اکتساب و تحصیل آن کدام جہد و سعی جمیل بجا آوردہ اند و پایۂ تحقیق
و تدقیق مبانی و معانی را از کجا تا کجا رسانیدہ و در سر طلبش چہ عمر عزیزی و جانفشانیہا ست کہ باختیار رحلات بعیدہ
و اسفار شاقہ و بذل اموال و صرف اعمار طوال نکردہ و در سماع و قراءت و اقتراح روایت و درایت دقیقہ فرو نگذاشتہ
و بتقصیری از خود راضی نشدہ تا آنکہ در مراتب علوم جمہ و اعمال مہمہ و اخلاق رضیہ و سیر مرضیہ از تعلم و تعلیم و افتا و تالیف و تبلیغ و تفہیم
و حفظ رتبۂ شیوخ و تلامیذ بمصاعد علیہ رسیدند و بغایۃ الغایات و نہایۃ النہایات از قبول و شہرت و برکت حیا و میتا عند اللہ و عند الخلق
فائز شدند و منت نمایان و احسان شایان بالقای صنوف علوم و تحقیقات منطوق و مفہوم بر سینیان نہادند جزاہم اللہ عنا خیر الجزاء **نظم**

لله احباب عرفناهم	لما رأيناهم بسيماهم	انا رأينا السعد قد اشرق	نجوم حين رأيناهم
لقد لقينا كلما نشتهي	نفوسنا يوم لقيناهم	راقوا و رقوا فوق الهوى	لو استطعنا شربناهم
قد شبهوا الراح فيا ليتنا	كما ارتشفناه ارتشفناهم	ما الروضة الغناء عب الحيا	مزهرة مثل سجاياهم
نعم ولا زهر السما اشرقت	جنح الدجى تحكي مزاياهم	عقودهم في الذكر والزهر قد	اضحت سواء و ثناياهم
[illegible]	حميعها من طيب رياهم	وحرمة الود الذي بيننا	وبينهم ما ان نسيناهم

ان لاح برق الغور او غرّدت … حمائم البان ذکرناهم
کانا لایادی ابتدؤنا دما … والله والله ابتدانا هم
جلوا عن الوصف فماذا عسی … نقول فیهم ان وصفناهم
نستعمل الایجاز فی وصفهم
طوّ علینا نعم جمّة … تالله لا نجحد نعماهم
یا لیتنا لما العقول ان لم یکن … یسعدنا الفعل جزیناهم
بالنجم والبدر وشمس الضحی … نظلمهم ان نحن قسناهم
فغایة الوصف هم ما هم

امیدواری از مراحم حضرت باری آنست که امروز محرر سطور وناظر این مسطوررا درین دار فانی از برکات علوم واعمال این بزرگواران که درین صحیفه جلوه تذکار دارند محروم نگرداند وفردا در دار آخرت بزمره ایشان نزد رسول خدا سید المرسلین خاتم النبیین شفیع المذنبین صلی الله علیه وآله وسلم محشور سازد وما ذلک علیه بعزیز

مقصد اول در ذکر اسامی کتب با اسامی مؤلفین از فقهای مذاهب اربعه ومحدثین

باب الالف

ابانة فی الحدیث لابی نصر عبد الله بن سعید الوائلی السجزی المتوفی سنه اربعین واربع مائة تقریبا سجزی نسبت بسوی سجستان که اقلیمی مشهور است وابن نسبت انهی شواذ نسبت **ابراز الحکم** من حدیث رفع القلم مختصر للشیخ تقی الدین علی بن عبد الکافی السبکی الشافعی المتوفی سنة ست وخمسین وسبع مائة سبک بضم سین مهمله قریه ایست از قرای منوف **الابتهاج** باذکار المسافر الحاج للشیخ شمس الدین محمد بن عبد الرحمن السخاوی المتوفی سنة ستین وثمان مائة مختصر اوله اما بعد حمد الله مجیب السائلین **الابحاث الوضیه** فی الکلام علی حدیث حب الدنیا رأس کل خطیئة لقاضی القضاة ابی علی محمد بن علی الشوکانی الیمنی المتوفی سنة خمس وخمسین ومائتین بعد الالف **ابواب السعادة** فی اسباب الشهادة رساله للشیخ جلال الدین السیوطی المتوفی سنة احدی عشرة وتسع مائة اوله الحمد لله الذی فتح ابواب السعادة ودروی احادیث وارده در انواع شهادت جمع نموده همگی شصت وهشتاد ودو حدیث است **ابیات التوبة** للسید العلامه محمد بن اسمعیل بن صلاح الامیر الیمانی المتوفی سنة اثنتین وثمانین ومائة والف اولها

اما آن عما انت فیه متاب … وهل لک من بعد البعاد ایاب

مجموع ابیاتش شصت ودو بیت است دروی تحریض کرده است بر اتباع کتاب وسنت وحسرت نموده است بر فوات عمل بهر دو درین اعصار وتمام این قصیده محرر سطور در حطه بذکر الصحاح السته ایراد کرده وبروی شرحی ست از ناظم در چند کراسه موسوم بمحو الحوبه ذکرش در حرف میم بیاید **اتحاف الخیرة** بزوائد المسانید العشرة للشیخ احمد بن ابی بکر بن اسمعیل بن سلیم البوصیری المتوفی سنة اربعین وثمان مائة اوله الحمد لله الذی لا تنفد خزائنه ذکر فیه انه افرد زوائد مسند ابی داود الطیالسی ومسند الحمیدی ومسند مسدد وابن ابی عمر واسحق بن راهویه وابی بکر بن ابی شیبة واحمد بن منیع وعبد بن حمید والحارث بن ابی اسامة وابی یعلی الموصلی علی الکتب الستة ورتب علی مائة کتاب کالمصابیح **اتحاف السامع** بافتتاح الجامع للحافظ شمس الدین محمد بن عبد الله بن ناصر الدین الدمشقی المتوفی سنة اربعین واربع مائة اوله الحمد لله الذی افتتح کتابه بعد ذکر اسمه ودر ان فضل حدیث واهل حدیث وفضل صحیحین وتدریس وی ذکر کرده **اتحاف العابد الناسک** بالمنتقی من موطا الامام مالک در حرف میم بیاید **اتحاف المهرة** باطراف العشرة یعنی کتب ستة

ومسانید اربعہ در ہشت مجلد ست للحافظ ابی الفضل احمد بن علی بن الحجر شہاب الدین العسقلانی المتوفی سنۃ اثنتین وخمسین وثمانمائۃ ان
مختصرش مسمی باطراف المسند المعتلی ہم از وست **اتحاف الاکابر** باسناد الدفاتر ثبت قاضی القضاۃ محمد بن علی
شوکانی ست اولہ الحمد للہ الذی حمی حمی ہذہ الشریعۃ الغراء بایمۃ امجاد ودر آخرش گفتہ کان الفراغ من تحریرہ لیلۃ الخمیس
لعلہ خامس عشر من جمادی الآخرۃ سنۃ اربع عشرۃ ومائتین والف **الاتحافات السنیہ بالاحادیث القدسیہ** للشیخ محمد
الشہیر بعبد الرؤف المناوی الحدادی المتوفی سنۃ خمس وثلثین بعد الالف اولہ الحمد للہ الذی نزل اہل الحدیث علی
منازل الشرف دروی احادیث قدسیہ مسندہ را در دو باب آوردہ اول درانچہ بلفظ قال اللہ سبحانہ وتعالی ست وثانی
درانچہ متضمن قولہ سبحانہ وتعالی ست وہر دو باب مرتب بر حروف ست ومناوی بضم میم نسبت بسوی منیۃ الخصیب ست
کہ بلدہ ایست در مصر **آثار النبویہ** فی اخبار الصحیحین فی الحدیث **اثبات عذاب القبر** لابی بکر احمد بن الحسین
البیہقی المتوفی سنۃ ثمان وخمسین واربع مائۃ **الاجازۃ العامۃ** اجازہا جماعۃ من الحفاظ فجمعہم طائفۃ من العلماء
کالشیخ تقی الدین محمد بن رافع المتوفی سنۃ اثنتین وسبعین وست مائۃ فانہ صنف فیہم جزءً والحافظ ابو جعفر محمد بن حسین
بن بدر الکاتب البغدادی رتبہم علی الحروف لکثرتہم **اجازۃ المجہول والمعدوم** لابی بکر احمد بن علی
الخطیب البغدادی الحافظ المتوفی بہا سنۃ ثلث وستین واربع مائۃ **اجزاء الاحادیث** مثل خلعیات وغیلانیات
وثقفیات وجعدیات وجز آن در محل خود مذکور ست واما جزء فلان کجزء لوین ونحوہ پس در حرف جیم بیاید **الاجوبۃ
المرضیہ** فی ما سئل عنہ من الاحادیث النبویہ للشیخ محمد بن عبد الرحمن السخاوی المتوفی سنۃ اثنتین وتسع مائۃ وسخاوی
نسبت بسوی سخا ست کہ شہری کوچک در غربیہ از اعمال مصر ست وقیاس سخوی ست لیکن اتفاق اہل علم بر اول ست
الاحادیث الثمانیۃ العالیہ للشیخ تاج الدین علی بن انجب بن الخازن البغدادی المتوفی سنۃ اربع
وسبعین وست مائۃ **احادیث الحبیب المتبرک** چہل حدیثی ست با ترجمہ اردو وفوائد للمفتی عنایت احمد
المتوفی سنۃ ثمانین ومائتین والف مات فی البحر ذاہبا الی الحرمین الشریفین ودر کانپور بمطبع نظامی حلیۂ طبع پوشیدہ
الاحادیث الحسان فی فضل الطیلسان للسیوطی القاہا جوابا عن تعریض شخص بعد المناقشۃ معہ فی مجلس الخوادی
لطی اسانۃ عن طیلسان **احادیث الخلفاء** للحسن بن عبد اللہ الابزاری کذا فی بستان المحدثین ولم یزد علی ذلک
الاحادیث الضعیفۃ فی اربع مجلدات للشیخ مجد الدین ابی طاہر محمد بن یعقوب الفیروزابادی المتوفی سنۃ
سبع عشرۃ وثمان مائۃ **الاحادیث القدسیہ** قال فیہا ہذہ ہی الاحادیث القدسیۃ لخصتہا من الصحاح
لیعم النفع للطالبین وجملۂ احادیث وی ہشتاد حدیث ست والظنہ للعلامۃ عبد الرحمن بن علی الدیبع واللہ اعلم **الاحادیث
القدسیۃ والکلمات الانسیہ** للشیخ نور الدین علی بن سلطان محمد القاری اولہ الحمد للہ العلی العظیم ذکر فیہ
انہ سنح فی خاطری ان اجمع من الاحادیث القدسیۃ والکلمات الانسیۃ اربعین حدیثا یرویہا صدر الرواۃ وبدر الثقات علیہ
افضل الصلوات واکمل التحیات عن اللہ تبارک وتعالی تارۃ بواسطۃ جبرئیل علیہ السلام وتارۃ بالوحی والمنام مفوضا
الیہ التعبیر بای عبارۃ شاء من انواع الکلام وہی مغایرۃ القرآن الحمید والفرقان المجید بان نزولہ لا یکون الا بواسطۃ الروح الامین

ویکون مفیدا باللفظ المنزل من اللوح المحفوظ علی وجه التعیین ثم یکون نقله متواترا قطعیا فی کل طبقة دهورین و یتفرع علیه
فروع کثیرة عند العمل و بها شهیرة و منها عدم صحة الصلوة بقراءة الاحادیث القدسیة و منها عدم حرمة لمسها و قراءتها للجنب
والحائض والنفساء و منها عدم کفر جاحدها و منها عدم تعلق الاعجاز بها رجاء ان اکون فی الدنیا داخلا تحت خبر علیه من حفظ
علی امتی اربعین حدیثا من السنة و فی الاخری انسلاک فی جزاء کنت له شهیدا و شفیعا یوم القیامة **الاحادیث**
القدسیة مختصر للشیخ محی الدین بن عربی المتوفی سنة ثمان و ثلاثین و ستمائة و سیاتی **الاحادیث المنیفة**
فی السلطنة الشریفة رسالة للسیوطی اولها الحمد لله العلی الشان در روی احادیث شرف و فضیلت قیام سلطنت جمع نموده
سیوطا از نواحی مصر است **احاسن المحاسن** للشیخ برهان الدین بن ابراهیم الرقی الحنبلی المتوفی سنة ثلث
و سبع مائة اختصره من صفوة الصفوة و هو مختصر حلیة الاولیاء و سیاتی **احسن الحدیث** شرح اربعین است در ترکی
از امیر فاضل محمد بن محمد معروف باد فجی زاده از مشاهیر کتاب روم متوفی سنة تسع و ثلثین و الف در روی هر حدیث موافق وزن
مثنوی جمع نموده و گوید قطعه اربعین کرم نگاه کنید اربعین میر افاضل روم نشود هیچ چله مردان
طالب آن از فیوض او محروم **احکام الاحکام** فی شرح احادیث سید الانام و هو شرح عمدة الاحکام لابن اثیر الحلبی
یاتی فی العین **الاحکام الصغری** فی الحدیث للشیخ عماد الدین بن کثیر الدمشقی و للشیخ عبد الحق الاشبیلی و شرحه
للشیخ صدر الدین محمد بن عمر المرحل المصری المتوفی سنة ست عشرة و سبع مائة کتب منه ثلث مجلدات **الاحکام الکبری**
فی الحدیث للشیخ عبد الحق الاشبیلی المتوفی بجایة و هما بلدتان بالاندلس ای کتابیکه کلان است قریب به مجلد و آن از
کتب احادیث انتقا نموده و للشیخ محب الدین احمد بن عبد الله الطبری المکی الشافعی المتوفی بمکة المکرمة سنة اربع و تسعین
و ست مائة و این نیز کتابی کبیر است در روی اخبار صحاح و حسان فراهم نموده و هم احادیث ضعیفه بدون بیان ضعف ذکر کرده
کذا قال تلمیذه الیافعی و جمال الدین در منهل الصافی گفته که او را احکام الوسطی نیز هست در مجلدی کبیر و صغری نیز متضمن
بر یکهزار و پانزده حدیث انتهی و للشیخ ابی عبد الله الضیاء المقدسی و سیاتی **احیاء المیت بفضائل اهل البیت**
للشیخ عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی المتوفی ۹۱۱ الهجریة اوله الحمد لله و کفی الخ در روی شصت حدیث آورده و در حق
باب محرر سطور هم تالیفی دارد بفارسی بهمین نام **اخبار اهل الرسوخ** بمقدار الحدیث المنسوخ للشیخ الامام
ابی الفرج عبد الرحمن بن علی الجوزی **اخبار الملائکة** للسیوطی فی الحدیث **اخبار بفوائد الاخبار**
للشیخ ابی بکر محمد بن ابراهیم بن یعقوب و در روی یکصد و سی حدیث را شرح کرده **اختلاف الحدیث**
للامام محمد بن ادریس الشافعی المتوفی سنة اربع و مائتین ذکره الحافظ ابن حجر فی المجمع المؤسس و لابی بکر عبد الله بن مسلم
المعروف بابن قتیبة المتوفی سنة ثلث و ستین و مائتین و لابی یحیی زکریا بن یحیی الساجی الحافظ المتوفی سنة سبع و ثلث مائة
اختیار اعتماد الاسانید فی اختصار اسماء بعض رجال المسانید مختصری است جامع الاسانید در حرف جیم
خواهد آمد **آداب المحدثین** للامام الحافظ عبد الغنی بن سعید بن علی بن سعید الازدی المصری المتوفی
سنة تسع و اربع مائة **الادب المفرد** للامام الحافظ ابی عبد الله محمد بن اسمعیل الجعفی البخاری المتوفی سنة

سنه خمسین و مائتین روی عنه احمد بن محمد الجلیل بالجیم البزار وهو من تصانیفه الموجودة قاله ابن حجر و منتقاه للشیخ جلال الدین
السیوطی المتوفی سنه ۹۱۱ه در بستان المحدثین گفته این کتاب بقدر پنج جزوست و در آخر این کتاب واقع ست قال الامام الحجة ابو عبد الله
البخاری لایکن بغضک تلفا حدثنا اسمعیل بن مریم قال اخبرنا محمد بن جعفر قال ثنا زید بن اسلم عن ابیه عن عمر بن الخطاب رضی الله عنه
قال لایکن حبک کلفا ولا بغضک تلفا فقلت کیف ذاک قال اذا احببت کلفت کلف الصبی واذا ابغضت احببت لصاحبک
التلف انتهی **آداب النبی** جزوی از کتب موضوعه است مروی از ابی الدرداء اول این حدیث ست الیکن
احدکم البحر عند ارتجاجه **ادعیة الحج والعمرة** للشیخ قطب الدین محمد المکی المتوفی سنة ثمان وثمانین وتسع مائة
بقدر یک کراسه است اوله الحمد لله وکفی الخ و آخره از منسک کبیر خود جیده **اذکار الاذکار** مختصری ست از اذکار نووی
للشیخ یحیی المناوی وللسیوطی ایضا فی الحدیث **اذکار الصلوة** لزین المشایخ محمد بن ابی القاسم البقالی الخوارزمی
الحنفی المتوفی سنة اثنتین وستین وخمس مائة **اذکار النووی** اوله الحمد لله الواحد القهار مجلد ضخیم ست مرتب بر کتب
و ابواب مشتمل بر اذکار وارده در احادیث و آثار در هر باب و در حق آن گفته اند بع الدار و اشتر الاذکار درین باب مثل وی تالیفی
در اسلام نبوده و دران بیان تخریج و تصحیح و تحسین و تضعیف احادیث با حل الفاظ و کشف معانی نموده و بعض مسائل فقه ملایم ابواب هم افزوده
و ختم آن بر ذکر سی حدیث از مهمات شرع نموده درین نزدیکی بمحروسه مصر در سنه اثنتین وثمانین و مائتین و الف بقالب طبع رسیده
اربعینات فی الحدیث اهل علم را درین باب مصنفات لاتحصی ست باختلاف مقاصد در جمع و تالیف آن پس
بعضی اعتماد بر ذکر احادیث توحید و اثبات صفات نموده اند و بعضی قصد ذکر احادیث احکام خاص یا عام نموده و بعضی بر آنچه تعلق
بعبادات دارد اقتصار کرده و بعضی احادیث مواعظ و رقائق آورده و بعضی اخراج احادیث صحیح السند سالم من الطعن نموده
و بعضی قصد عالی الاسناد کرده و بعضی در فضائل اشخاص خاص یا مناقب عام جمع نموده و بعضی احادیث طویل المتن حسن السماعات
ایراد کرده و بعضی احادیث ثنائی یا ثلاثی یا رباعی یا خماسی جمع نموده و جز آن از مقاصد و هر یکی کتاب خود را باربعین مسمی ساخته
و بعضی باسامی دیگر نام نهاده چنانچه ذکر بعضی از اربعینات خواهد آمد و حدیثی که درین باب مروی ست لفظ وی این ست من حفظ
علی امتی اربعین حدیثا بعثه الله تعالی یوم القیامة فی زمرة الفقهاء والعلماء و با وجود کثرت طرق و تنوع روایات
این حدیث اتفاق کرده اند بر ضعف وی قاضی محمد بن علی شوکانی در تخریج خود که مسمی ست بوبل الغمام علی شفاء الاوام فی
احادیث الاحکام للسید الامام حسین بن محمد بن یحیی بن الناصر در بیان تضعیف این حدیث کلام بسیط کرده و گفته این حدیث
بسه طریق از سه صحابی مرویست از انس نزد ابن عدی و از ابی سعید نزد ابن نجار و از ابن عباس نزد ابن عدی ایضا و اورا
طریقهای دیگر ست غیر این طریق از انجمله است از علی نزد ابن الجوزی و از ابی هریره نزد ابن عدی و ابن عساکر و بیهقی در
شعب الایمان و از ابی الدرداء نزد ابن حبان در کتاب الضعفاء و نزد ابن نجار و سلفی و از ابن مسعود نزد ابی نعیم و ابن الجوزی
و از ابی امامه نزد ابن جوزی ایضا و از ابن عمر عنده ایضا و از جابر بن سمره نزد دیلمی و ابن الجوزی وله طرق غیر هذه ایضا
وقد تکلم الحفاظ علی جمیعها ولم تکن له طریق صحیحة او حسنة **والعجب** من اشتغال جماعة من الحفاظ المحدثین بتالیف اربعینات
مع علمهم بحال الحدیث ولعل الحامل لهم علی ذلک کون الحدیث فی فضائل الاعمال وقد سوغ بعض اهل العلم العمل بالضعیف فی

ذلک مطلقا وبعضهم منع من العمل بما لم تقم به الحجة مطلقا وهو الحق لان الاحکام الشرعیة متساویة الاقدام فلا یحل ان ینسب
الی الشرع ما لم یثبت کونه شرعا لان ذلک من التقول علی الله بما لم یقل وما کان فی فضائل الاعمال اذا جعل ذلک العمل منسوبا الیه
منتهیة المدلول الی الدلیل فلا ریب ان العامل به وان کان لم یفعل الا الخیر من صلوة او صیام او ذکر لکنه مبتدع فی ذلک الفعل
من جهة اعتقاد مشروعیة ما لیس بشرع واجر ذلک العمل لا یوازی وزر الابتداع فلم یکن فعل ما لم یثبت مصلحة خالصة بل معارضة
بمفسدة هی اثم البدعة ورفع المأثم اهم من جلب المنافع الی قوله وقد اوقع من لم یمکن کثرة اشتغاله بفن الحدیث فی مثل هذا
کثرة طرق الحدیث وتعدد من اسند الیه من الصحابة وهو لا یعلم ان کل طریق منها معظمه محشوة بالضعفاء والکذابین والوضاعین
فی ظلمات بعضها فوق بعض فهذا مما ینبغی التیقظ له فان الطرق التی لم تثبت وان بلغت عددا مستضعفا لا یخرج بها الحدیث
عن بیته لو کان مرویا من طریق واحدة لان الکاذب لا یعجزه ان یکذب علی عشرة او عشرین من الصحابة فیروی عنهم حدیثا
ویسوقه الی کل واحد منهم باسناد وانما الاحادیث التی یقوی بعضها بعضا هی ما کان فی کل واحد منها ضعف خفیف کالتدلیس
ونحوه من انواع الضعف التی لا یضعف بها الحدیث جدا فانها اذا کثرت الطرق صار بها حسنا لغیره کما تقرر فی علوم الحدیث انتهی
المقصود منه **اربعین** للفقیه محمد بن حسین بن عبد الله الآجری الشافعی المتوفی سنه ستین وثلث مائة وآجری بفتح همزه
ممدوده وضم جیم وتشدید را نسبت است بسوی آجر ابن خلکان گفته نمیدانم که بکدام معنی بسوی وی منسوب شده است
ودر حاشیه کتاب الصلة دیدم که وی منسوب است بسوی قریه از قرای بغداد که او را آجر خوانند در بستان المحدثین گفته
در حدیث یازدهم میگوید **اخبرنا** خلف بن عمرو العکبری قال ثنا محمد بن طلحة التیمی ثنا عبد الرحمن بن سالم بن عبد الرحمن بن عویم
بن ساعدة عن ابیه عن جده ان رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم قال ان الله اختارنی واختار لی اصحابا فجعل لی منهم
وزراء وانصارا واصهارا فمن سبهم فعلیه لعنة الله والملائکة والناس اجمعین لا یقبل الله منه یوم القیامة صرفا ولا عدلا
اربعین للشیخ ابی بکر محمد بن ابراهیم الاصبهانی المتوفی سنه ست وستین واربع مائة **اربعین** لتاج الاسلام
ابی بکر الکلاباذی **اربعین** لشیخ الاسلام ابی بکر محمد بن عبد الله الجوزقی **اربعین** للحافظ شمس الدین ابی بکر احمد
بن الحسین بن علی الفقیه الشافعی البیهقی الخسروجردی واین چهل حدیث وی مشتمل است بر صد حدیث مرتب بر چهل باب
اول آن این است الحمد لله کفاه حقه الخ **اربعین** لابی الخیر زید بن رفاعه ودر بعض نسخ بجای زید زین الدین واقع شده
اربعین للشیخ ابی سعید احمد بن محمد بن احمد المالینی المتوفی سنه اثنتی عشرة واربع مائة **اربعین** للشیخ ابی سعید احمد
بن ابراهیم المصری المهرانی **اربعین** لابی عبد الرحمن محمد بن حسین السلمی المتوفی سنه اثنتی عشرة واربع مائة **اربعین**
لابی عثمان الصابونی النیسابوری المتوفی سنه تسع واربعین واربع مائة **اربعین** لابی نصر محمد بن علی بن ودعان
الموصلی المتوفی سنه اربع وتسعین واربع مائة **اربعین** لابی نعیم احمد بن عبد الله الاصفهانی المتوفی سنه ثلثین واربع مائة
اربعین فی اذکار الصباح والمسا لمحمد بن احمد الیمنی المعروف بابن البطال المتوفی سنه ثلثین وست مائة **اربعین**
للشیخ شمس الدین محمد بن محمد الجزری المتوفی سنه ثلث وثلثین وثمان مائة ودر وی اختیار اصح وافصح واوجز کرده
اربعین للشیخ شمس الدین محمد بن طولون الدمشقی ودر وی هر حدیث را از چهل حدیث مسموع خود مفرد بتصنیف

از چهل صحابی در چهل باب از علم جمع نموده اوله الحمد لله البر اللطیف الخ واربعین دیگرست که از کتاب فضائل القرآن
ضیاء مقدسی انتقا نموده اوله الحمد لله علی نعمه التی لا تحصی **اربعین** للحافظ ابی القاسم علی بن عساکر الدمشقی المتوفی سنة
احدی وسبعین وخمس مائة وله اربعونات منها الاربعون فی الابدال والاربعون فی الاجتهاد فی اقامة الجهاد والاربعون
البلدانیة **اربعین** للعلامة شمس الدین احمد بن سلیمان بن کمال باشا المتوفی سنة اربعین وتسع مائة ووی سه اربعین
جمع کرده وهر یکی را شرح نموده اما همها چهل حدیث نیست بلکه بعضی سی حدیث وبعضی بست حدیث اما حدیثی اختیار کرده
که لفظ وی جزیل وفقره وی حسین بود **اربعین** لابی عبد الله محمد بن احمد بن ابراهیم بن الجیز **اربعین** للقاضی
ابراهیم بن حسین المالکی المتوفی سنة اربع وثلثین وسبع مائة **اربعین** لاحمد بن حرب النیسابوری المتوفی سنة اربع وثلثین ومائتین **اربعین**
الباخرزی ذکره ابن الحجر فی المعجم **اربعین** للشیخ محمد بن علی البرکلی الرومی المتوفی سنة ستین وتسع مائة **اربعین** لابی سعد الدین
اسمعیل التبریزی املاها سنة احدی وست مائة **اربعین البلدانیة** للشیخ الجامع والمتقدم فی الصناعة ابی طاهر احمد بن محمد السلفی الاصفهانی
المتوفی سنة ست وسبعین وخمس مائة ووی دروی چهل حدیث از چهل شیخ در چهل مدینه جمع کرده وذکر رحلت واسفار خود مبین نموده
وباظهار رتبه عالیه خود پرداخته وشیخ امام محدث شام ابن عساکر دمشقی اقتدای سنن وی کرده وبر انچه وی آورده بود
غرابت افزوده باین طریق که از چهل صحابی روایت کرده پس اربعین من اربعین فی اربعین عن اربعین شده واگر در
چهل باب هر حدیث مناسب آن باب جمع کنند واعتبار تخریج نمایند کتابی جداگانه در هر باب میشود اوله الحمد لله القادر
القاهر القوی المتین الخ وشیخ شرف الدین عبد الله محمد الوانی المتوفی سنة تسع واربعین وسبع مائة در جمع اربعین بلدانیة
خود تبعیت وی نموده ونیز حافظ ابو القاسم حمزه بن یوسف السهمی ولیکن اربعین وی همگی در فضائل عباس ست وهم
شیخ ابو العباس احمد بن محمد بن الظاهری الحلبی المتوفی سنة ست وتسعین وست مائة **اربعین** للحافظ ابی عبد الله القاسم
بن فضل الثقفی الاصفهانی المتوفی سنة تسع وثمانین واربع مائة **اربعین التساعیة** لقاضی القضاة عبد العزیز بن محمد بن جماعة **اربعین**
لابی محمد الجرجانی اخرجه من الصحیحین من حدیث ابی بکر احمد بن منصور المغربی **اربعین الجرجانی** وهو ابو محمد
اخرجه من الصحیحین من حدیث ابی بکر احمد بن منصور المغربی **اربعین** للامام الحافظ ابی عبد الله محمد بن عبد الله الحاکم النیسابوری
المتوفی سنة خمس واربع مائة **اربعین فی الحج** لمحب الدین احمد بن عبد الله الطبری المکی المتوفی سنة اربع وتسعین وسبع مائة
اربعین فی فضل الحج والعمرة لجامع هذه الاوراق اوله الحمد لله الذی قال فی کتابه العزیز ولله علی الناس حج البیت
من استطاع الیه سبیلا **اربعین** لحسن بن سفیان النسوی المتوفی سنة ثلث وثلث مائة **اربعین** للسید اولاد حسین
بن علی بن لطف الله الحسینی القنوجی المتوفی سنة ثلث وخمسین ومائتین والف اوله الحمد لله الذی ارسل رسوله بالحق شاهدا
ومبشرا ونذیرا وبروی شرحی ست از مؤلف در نظم بوزن مثنوی مولوی روم در یک مجلد موسوم براه جنت وغالب احادیث
او در رد شرک وبدع ست **اربعین الخجندی** هو ابراهیم بن عبد الله بن عبد اللطیف سماه الماء المعین **اربعین**
خویشاوند هو الامام ابو سعید احمد بن حسن الطوسی المتوفی سنة جمعها فی مناقب الفقراء والصالحین **اربعین**
الدارقطنی هو ابو الحسن علی بن عمر بن احمد بن مهدی الحافظ البغدادی المتوفی سنة خمس وثمانین وثلث مائة ودارقطنی نسبت

المسوی دارقطن که محله کلانی از بغداد بود اربعین الذہبی ہو الحافظ شمس الدین محمد بن محمد الشافعی المتوفی سنہ سبع وار بعین و تسع مائۃ اربعین الرہاوی ہو الحافظ عبد القادر اربعین سعید الدین مسعود بن عمر التفتازانی المتوفی سنہ احدی و تسعین و سبع مائۃ اربعین السیوطی و وی اربعین ہا جمع کردہ یکی در فضائل جہاد و دیگر در رفع الیدین فی الدعاء دیگر از روایت مالک چہارم متباینہ اربعین لشیخ الاسلام ابی اسمٰعیل عبد اللہ بن محمد الانصاری الہروی المتوفی سنہ احدی و ثمانین و اربع مائۃ اربعین الصحیحہ لیوسف بن محمد العبادی الحنبلی المتوفی سنہ ست وسبعین وسبع مائۃ اربعین فی الاحادیث المتواترۃ لجامع ہذا الکتاب الموسوم بالحرز المکنون من لفظ المعصوم المامون اولہ اصح احادیث روا ہا حفاظ مجالس الدین و اقوی روایات املاہا ثقات مدارس الیقین حمد علیم النطق لسان حبیبہ الکریم بکلمات جامعۃ ہی تلو کلامہ القدیم الخ اربعین فی اصطناع المعروف للحافظ المنذری اربعین الطاؤسی ہو الشیخ الامام برہان الدین ابراہیم بن محمد بن ابی المکارم القزوینی و ہو مشتمل علی اربعین فصلا سماہ شرح الاستقامۃ للمقبلین علی اللہ سبحانہ و تعالی و علی دار الاقامۃ اولہ الحمد للہ الحاکم الامر الذی امر عبادہ بالاستقامۃ اربعین طاشکبری زادہ احمد بن مصطفی الرومی المتوفی سنہ ثلث و ستین و تسع مائۃ و در وی مطایبہ و مزاح آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم جمع نمودہ اولہ الحمد للہ تعالی حمد ایلیق بجناب جلالہ اربعین الطائیۃ لابی الفتوح محمد بن محمد بن علی الطائی الہمدانی المتوفی سنہ خمس و خمسین و خمس مائۃ و سماہ الاربعین فی ارشاد السائرین الی منازل الیقین اولہ الحمد للہ علی سوابغ آلائہ و در وی ذکر کردہ کہ وی این چہل حدیث را از مسموعات خود از چہل شیخ املا کردہ است و ہر حدیث از یک صحابی ست و زیر وی ترجمہ و فضائل آن صحابی آوردہ و فوائد آن حدیث و شرح غریب او نمودہ و کلمات مستحسنہ با ہر حدیث افزودہ و این اربعین از احسن کتب و اجل اوست و رجوع دارد بنصیبی از علوم حدیث و فقہ و ادب و وعظ قالہ السمعانی و تبعہ جمال الدین ابو عبد اللہ محمد بن سعید الدبیثی المتوفی سنہ سبع و ثلثین و سبع مائۃ اربعین الطوال لابن عساکر الدمشقی اولہ الحمد للہ العظیم و در وی چہل حدیث طویل المتن دال بر نبوت و مجمی از فضائل صحابہ آوردہ و صحت و سقم آن بیان نمودہ و این اربعین در یک مجلد وسط ست اربعین مولوی شیخ عبد الباسط بن مولوی رستم علی بن علی اصغر قنوجی رحمہم اللہ تعالی و بعض احادیث وی ثنائی ست و بعض ثلاثی اول او حدیث انما الاعمال بالنیات ست و آخر او حدیث الامانۃ فی الازد رواہ الترمذی و بر وی شرحی فارسی نوشتہ مسمی بحبل المتین و در وی بذکر مناقب صحابہ کہ رواۃ احادیث مذکور اند با زیادت فوائد مناسب ہر حدیث پرداختہ و کاتب حروف عفا اللہ عنہ بران شرحی در اردو نوشتہ اربعین عبد اللہ بن المبارک المروزی المتوفی سنہ احدی و ثمانین و مائۃ نووی گفتہ کہ وی اول کسی ست کہ در چہل حدیث تصنیف کردہ حسب معلوم من اربعین العشاریۃ للزین العراقی اربعین العدلیۃ للشیخ شہاب الدین احمد بن الحجر الہیتمی المکی المتوفی سنہ ثلث و سبعین و تسع مائۃ و آنرا با سانید خود جمع نمودہ و آنچہ تعلق بعمل و عادل داشت ایراد کردہ و خدمت سلطان سلیمان خان ہدیہ نمودہ اولش این ست الحمد للہ مالک الملک ذی الجلال والاکرام اربعین العلویۃ للحافظ ابی بکر بن یاسر الحیانی اربعین لعلی بن محمد سلطان القاری الہروی

اوله بسم الله الرحمن الرحیم مفتاح کل کتاب کریم کما رواه الخطیب فی الجامع آه ودر وی گفته هذه اربعون حدیثا اسانیدها یسیرة
ومعانیها کثیرة من درر غرر سید البشر الملتقط من بحار الاثر والخبر المشتهر او خبر ما یتصور من الکلام المعتبر جمعها افقر العباد
الی الباری علی بن محمد القاری وجملهٔ احادیث وی ثنائی ست حدیث اولش الایمان یمان ست وحدیث آخرش الیمن
حسن الخلق واین اربعین در ۱۲۷۱ هجری در بهوپال با ترجمهٔ اردو تالیف مولوی عبد القیوم بن المولوی عبد الحی مرحوم
طبع شده **اربعین** عشاریات الاسناد للقاضی جمال الدین ابراهیم القلقشندی الشافعی المتوفی سنة ستین
وتسع مائة اوله الحمد لله رب العالمین واین اربعین از عوالی مرویات خود استخراج نموده است اگرچه بدرجهٔ حسن نرسیده واو را
اربعینی دیگر ست از عوالی مرویاتش که برهان ابراهیم بن عبد اللطیف آنرا جمع ساخته **اربعین** الفراوی هو الامام
ابو محمد عبد الله محمد بن الفضل الشهرستانی المتوفی سنة ثمان واربعین وخمس مائة وشهرستان لفظی عجمی ست مرکب از شهر بمعنی
مدینه وستان بمعنی ناحیه پس گویا معنی وی مدینة الناحیه شد **اربعین** فی فضائل عثمان بن عفان للامام رضی الدین
ابی الخیر اسمعیل بن یوسف القزوینی الحاکم وله اربعون فی فضائل علی کرم الله وجهه **اربعین** فی فضائل عباس للحافظ
ابی القاسم حمزة بن یوسف السهمی **اربعین** فی فضائل المهدیین **اربعین** فی فضائل المجاهدین
اربعین فی ما یتعلق بالاسیر والتابعین واین هر سه اربعین از بعض علمای یورپ ست **اربعین** فی فضل الحج
والعمرة تالیف مولوی محمد اسحق دهلوی دختر زادهٔ شاه عبد العزیز محدث رحمه الله نزیل مکهٔ معظمه ومتمم این اربعین مولوی عبد القیوم اند
اربعین فی فضائل الائمة الاربعة لعبید الله بن محمد الخجندی **اربعین** قرة جعفر **اربعین** فی فضائل
الاصحاب والعترة وزیر هر حدیث رباعی فارسی بطریق ترجمهٔ وی نوشته لم اقف علی اسم مؤلفه **اربعین** للامام
عبد الکریم بن هوازن بن عبد الملک القشیری الفقیه الشافعی قشیری نسبت ست بسوی قشیر بن کعب که قبیله بزرگ ست
اربعین للامام عفیف الدین الکازرونی **اربعین** المتباینة لشیخ الاسلام ابی الفضل احمد بن علی بن حجر العسقلانی
المتوفی سنة اثنتین وخمسین وثمان مائة ولخصه القاضی عز الدین محمد بن جماعة وجمعه ایضا السیوطی وابن سید محمد بن موسی الحافظ
اربعین لمحمد بن اسلم الطوسی المتوفی سنة اثنتین واربعین ومائتین اول وی این حدیث ست حدثنا عبد بن زید
قال ثنا عبد الرحمن بن زیاد عن عبد الله بن یزید عن عبد الله بن عمر رضی الله عنهما ان رجلا قال یا رسول الله من المسلم قال
من سلم المسلمون من لسانه ویده قال فمن المؤمن قال من امنه الناس علی انفسهم واموالهم قال فمن المهاجر قال من
هجر السیئات قال فمن المجاهد قال من جاهد نفسه لله عز وجل **اربعین** لمحمد بن ابراهیم بن علی المغربی **اربعین**
لمحمد بن محمد ابی الفتح البخاری الحافظ وشرحه محمد بن محمود بن جمال الدین الاقسرائی علی مشرب الصوفیة **اربعین**
الملک المظفر صاحب الیمن **اربعین** المختارة فی فضائل الحج والزیارة للحافظ جمال الدین ابی بکر محمد بن یوسف
بن مسدی الغرناطی المتوفی سنة ثلث وستین وسبع مائة **اربعین** المهذبة بالاحادیث الملقبة **اربعین**
المؤذن هو ابو سعد اسمعیل بن ابی صالح الکرمانی **اربعین** نصر بن ابراهیم المقدسی الحافظ المتوفی سنة تسعین
واربع مائة **اربعین** النووی یعنی امام محدث شام محی الدین یحیی بن شرف الشافعی المتوفی سنة ست وسبعین

وست مائة اوله الحمد لله رب العالمین قیوم السموات والارضین و در وی گفته که من العلماء من جمع الاربعین فی اصول الدین وبعضهم فی الفروع وبعضهم فی الجهاد وبعضهم فی الزهد وبعضهم فی الآداب وبعضهم فی الخطب وکلها مقاصد صالحة وقد رایت جمع اربعین اهم من هذا کله وهی اربعون حدیثا مشتملة علی جمیع ذلک وکل حدیث منها قاعدة عظیمة من قواعد الدین وقد وصفه العلماء بان مدار الاسلام علیه وهو نصف الاسلام او ثلثه اونحو ذلک والتزم فیه ان تکون صحیحة معظمها من صحیح البخاری ومسلم محذوفة الاسانید ثم اتبعها بباب فی ضبط خفی الفاظها انتهی و فی الواقع این اربعین همچنین ست که مؤلفش وصف کرده واز بسیاری از اربعینات بهتر ست ولهذا اسند وی بطریق کتب حدیث حاصل میکنند وجمعی از علما بشرح وحفظ وی اعتنای تام نموده اند از انجمله است شرح امام حافظ زین الدین عبد الرحمن بن احمد المعروف بابن رجب البغدادی الحنبلی المتوفی سنة خمس وتسعین و سبعمائة و این شرحی کلان ست سماه جامع العلوم والحکم فی شرح اربعین حدیثا من جوامع الکلم اوله الحمد لله الذی اکمل لنا الدین و در این شرح ذکر کرده که علما فراهم کرده اند مجموع جامعه را از کلمات نبویه همچو ابن السنی در ایجاز و قضاعی در شهاب و حافظ ابو عمرو بن صلاح مجلسی املا نموده مسمی بالاحادیث الکلیه میگویند که مدار دین برین حدیثها ست وبرانچه در معنی اوست از کلمات وجیزه جامعه واین مجلس وی مشتمل ست بر بست و شش حدیث ونووی این احادیث را از وی گرفته وبر وی افزوده چهل و دو حدیث ساخت و نامش اربعین گذاشت و این اربعین شهرت گرفته وحق سبحانه وتعالی ببرکت جامع وی نفع بخشیده انتهی دیگر شرح نجم الدین سلیمان بن عبد القوی الطوفی الحنبلی المتوفی سنة عشرة وسبع مائة وشرح تاج الدین عمر بن علی الفاکهی المتوفی سنة احدی وثلثین وسبع مائة وشرح جمال الدین یوسف بن الحسن بن محمود السرائی الاصل التبریزی المتوفی سنة اربع وثمان مائة وشرح امام ابو العباس احمد بن فرح الاشبیلی المتوفی سنة تسع وتسعین و ست مائة وشرح ابی حفص عمر البلبسی الشافعی و نامش فیض المعین نهاده و در سنه هشت صد و پنجاه و پنج ماه ربیع الآخر از تالیف وی فارغ شده وشرح برهان الدین ابراهیم بن احمد الخجندی المدنی المتوفی سنة احدی وخمسین و ثمان مائة وشرح شهاب الدین احمد بن محمد بن ابی بکر الشیرازی الکازرونی واین شرح ممزوج ست و نام وی هادی المسترشدین اوله الحمد لله الذی صحح بصحاح حدیث من لا ینطق الخ وشرح شیخ زین الدین سریجا بن محمد الملطی المتوفی سنة ثمان و ثمانین و سبع مائة و نام وی فوائد المربعین المنویة فی نشر فوائد الاربعین النوویة نهاده در چهار جزء بوده است شرح شیخ ولی الدین و سماه الجواهر البهیة وشرح حافظ مسعود بن منصور بن الامیر سیف الدین عبد الله العلوی و این شرح ممزوج ست و نام وی کافی نهاده اوله الحمد لله الذی نور بسبحات انواره الخ وشرح معین بن صفی و این شرح بالقول ست و صغیر ست اوله الحمد لله والمنة علی ان اتم علینا نعمه الخ وشرح علامه مصلح الدین محمد السعدی العبادی اللاری المتوفی سنة تسع وسبعین و تسع مائة و این افضل تدوینات ست در بیان و شرح اربعین مذکور بلکه سائر شروح نسبت بوی همچو ابدان خالیه از روح اند اوله احسن حدیث ینطق به الناطقون بالحق المبین و این شرح را برای وزیر علی باشا تالیف کرده وشرح شیخ ابن حجر مکی المتوفی سنة ۹۷۳ و این نیز ممزوج ست اوله الحمد لله الذی وفق طائفة من علماء کل عصر الخ و سماه بالفتح المبین و شرح شیخ نور الدین محمد بن عبد الله الایجی و این شرح در فارسی ست در یک مجلد سماه سراج الطالبین و منهاج العابدین اوله الحمد لله بجمیع محامده علی جمیع نعمه الخ وشرح ملا علی قاری الحنفی المکی المتوفی سنة اربع واربعین و الف و این لطیف شرحی ست

جامع انواع فوائد و گمان بعضی آنست که فائق همه است و او را شرحی دیگر نیز هست ممزوج اولش این ست الحمد لله رافع اعلام
الملة الزهراء و شرح شیخ سراج الدین عمر بن علی ابن الملقن الشافعی المتوفی سنة اربع و ثمان مائة و شرح حاجی رفیع الدین خان
بن فرید الدین خان مرادابادی المتوفی سنة ثمانیة عشر بعد الف و مائتین فی شهر ذی الحجة الحرام و سماه بالفوز المبین و این
شرح را از شرح ابن حجر مکی و شرح ملا علی قاری و اشعة اللمعات ترجمهٔ مشکوة شیخ عبد الحق دهلوی فرا گرفته اولش این ست الحمد لله
وسلام علی عباده الذین اصطفی الخ و درین شرح ترجمهٔ اربعین از بابی بسم الله تا تای تمت کرده در هشت جزست هر جزو هشت ورق
و در وی گفته که علماء شروح متعدده بران نوشتند و الآن در دست این کتاب در حرمین شریفین معمول ست و دیدم در مدینهٔ منوره
علی صاحبها الصلوة والسلام که افندی حافظ عثمان مصری که اعلم علمای حنفیه بود در زمان خود بعد نماز مغرب در مسجد شریف
شرح ابن حجر مکی را درس میگفت و من هم در بعض مجالس سماع آن کرده ام و بعد رجوع بوطن خواستم که برای جماعهٔ پارسی خوانان
ترجمهٔ آن بفارسی که کافی باشد در فهم معانی آن نویسم تا بدین وسیله در زمرهٔ حافظان و راویان آن باشم انتهی بعبارته
و ایشان را اسناد این اربعین تا نووی ست چنانکه در شرح مذکور ذکر کرده **اربعین** الهروی اخذه من اربعین کتابا
اربعین الیمانیة للشیخ محمد بن عبد الحمید القرشی جمعها فی فضائل الیمن **اربعین** للشیخ الاجل محدث الهند
مسند الوقت لشاه ولی الله بن الشیخ عبد الرحیم العمری الدهلوی و در وی گفته هذه اربعون حدیثا مسندة بالسند الصحیح الی
النبی صلی الله علیه و آله وسلم مبانیها الیسیرة و معانیها کثیرة الخ و روایت این اربعین بمشافهة از شیخ خود ابو طاهر مدنی
تا علی بن ابی طالب کرده اول حدیث وی لیس الخبر کالمعاینة است و آخر حدیث خیر الزاد التقوی و تمام وی در یک صفحه
می گنجد **اربعین** المسمی بالودعانیة و هو القاضی ابو نصر محمد بن علی بن عبید الله بن ودعان حاکم الموصل المتوفی
سنة اربع و تسعین و خمس مائة در وی چهل خطبه جمع کرده و تمام احادیث وی موضوع و مختلق و مفتری ست و جامع وی معدود
در وضاعین کذا **اربعین** شحامی و هو ابو منصور عبد الخالق بن زاهر و در آخر وی انشادات و حکایات
نیز آورده در دیباچهٔ وی می نویسد الحمد لله رب العالمین علی آلائه حمدا کما ینبغی لکرم وجهه و عز جلاله والصلوة والسلام
علی المفضل علی جمیع خلقه محمد و آله الطیبین و صحبه الطاهرین من بعده **وبعد** فقد سلف منی جمع اربعین حدیثا
عن رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم من اربعین شیخا من مشایخ الدین ادرکتهم و سمعت منهم و رجوت بذلک الدخول فی
زمرة الذین ورد فیهم الخبر المشهور عن رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم من حفظ اربعین حدیثا علی امته فاستحکمت لی
داعیة ان اخرج من مسموعاتی اربعین حدیثا عن اربعین شیخا من مشایخی عن اربعین نفرا من الصحابة الاکرمین رضی الله عنهم
واتیمن بالبدایة بالعشرة المشهود لهم بالجنة فیجتمع لها مع شرف المتن شرف السند جعل الله تعالی سعینا خالصا لوجهه و لا اخلانا
من نواحی برکاته بفضله و سعة جوده الحدیث الاول عن عمران بن الحصین عن ابی بکر الصدیق رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله
علیه و آله وسلم من اغتسل یوم الجمعة غسلت عنه ذنوبه و خطایاه فاذا راح کتب له بکل قدم عمل عشرین سنة فاذا قضیت الصلوة اجیز
بعمل مائتی سنة و قال فی الانشادات **اخبرنا** ابو الحسن علی بن محمد بن احمد المؤذن قال اخبرنا ابو عبد الله محمد بن عبد الله بن باکویه قال اخبرنا
نصر بن ابی نصر قال اخبرنا جعفر بن نصیر قال سمعت الجنید یقول حججت علی الوحدة فجاورت بمکة فکنت اذا جن اللیل دخلت المطاف فاذا جاریة تطوف و تقول **نظم**

ابی الحب ان یخفی وکم قد کتمته — فاصبح عندی قد اناخ وطنبا — اذا اشتد شوقی هام قلبی بذکره
فان رمت قربا من حبیبی تقربا — ویبدو فافنی ثم احیی لدیه — ویسعد فی حتی الذ واطربا

قال قلت لها یا جاریة اما تتقین اللہ فی مثل هذا المکان تتکلمین بهذا الکلام فالتفتت الی وقالت لی یا جنید **نظم**

ولولا التقی شردنی — اهجر طیب الوسن — ان التقی شردنی — کما ترى عن وطنی
افر من وجدی به — فحبه هیمنی

ثم قالت تطوف بالبیت ام برب البیت فقلت اطوف بالبیت فرفعت راسها الی السماء وقالت سبحانک سبحانک ما اعظم مشیتک فی خلقک خلق کالاحجار ثم انشأت تقول **نظم**

یطوفون بالاحجار یبغون قربة — الیک وهم اقسی قلوبا من الصخر — وتاهوا فلم یدروا من التیه من هم
وحلوا محل الغرب فی باطن الفکر — فلو اخلصوا فی الود غابت صفاتهم — وقامت صفات الود للحق بالذکر

قال الجنید فغشی علی من قولها فلما افقت لم ارها کذا فی بستان المحدثین گفت بنده ضعیف عفا اللہ عنه که درین نقل نظر ست اول آنکه حدیث من حفظ علی امتی اربعین حدیثا را خبر مشهور گفته حال آنکه ضعیف ست جدا کما سبق دوم آنکه حدیثی آورده که آثار وضع بروی نمایان ست **ارتجال** فی اسماء الرجال مجلدات لابی الحجاج یوسف بن محمد بن مقلد الجماهیری التنوخی الشافعی المتوفی سنة ثمان وخمسین وخمسمائة واستدرک فیه مالم یذکر فی الاستیعاب **ارجوزة** فی اسماء النبی صلی اللہ علیه وآله وسلم لابی عبد اللہ القرطبی در وی زیاده از سه صد نام ذکر کرده وبروی شرحی نوشته وارجوزه بضم همزه بروزن افعوله از رجز ست که بحری مشهور در عروض ست **ارسال الدمعة** فی بیان ساعة الاجابة یوم الجمعة لشمس الدین محمد بن طولون الدمشقی رسالة اولها الحمد للہ الذی رفع بعض الاوقات علی بعض **ارشاد السامع والقاری** المنتقی من صحیح البخاری لابن حبیب یاتی ذکره فی حرف الصاد **ارشاد** فی اصول الحدیث للشیخ الامام یحیی بن شرف النووی المتوفی سنة ست وسبعین وست مائة واین ملخص کتاب علوم الحدیث لابن الصلاح ست وآنرا باز مختصر کرده نامش تقریب نهاد واورا شروح ست ازانجمله است شرح علامه ابن ابی شریف المقدسی وشرح البرهان الجوجری وشرح ابو القاسم الانصاری **ارشاد الساری** شرح صحیح البخاری للشیخ العلامة شهاب الدین احمد بن محمد بن ابی بکر المصری القسطلانی الشافعی المتوفی سنة عشرین وتسع مائة اجل تصانیف او همین شرح ست ودر وی کرمانی وفتح الباری را اختصار نموده ودرین نزدیکی این شرح مکرر بمحروسه مصر طبع شده وللہ الحمد **ارشاد** ابو یعلی خلیلی کتابی بسیار جید ست در احوال رواة واین ابو یعلی را می ابو یعلی موصلی ست که صاحب مسند ومعجم ست نامش خلیل بن عبد اللہ بن احمد بوده از تصانیف وی همین کتاب ارشاد در معرفت محدثین یادگار ست اما نزد محققین درین کتاب او وهام بسیار راه یافته که بدون شهادت کتب دیگر بروی اعتماد نتوان کرد **ارشاد السائل** الی دلیل المسائل للقاضی العلامة محمد بن علی الشوکانی الیمنی المتوفی سنة ۱۲۵۰ اوله الحمد للہ وحده وفیه اجوبة احدی عشر اسولة مختلفة **ارشاد النقاد** الی تیسیر الاجتهاد للامام بدر الملة المنیر محمد بن اسمعیل الیمنی الامیر المتوفی سنة ۱۱۸۲ اوله الحمد للہ الذی فتح لاصحاب علوم الاجتهاد لعلماء الامة دو کراسه است

جیلی نافع و مفید و مرشد **ارشاد الفحول** الی تحقیق الحق من علم الاصول للحافظ العلامة شیخ الاسلام خادم الکتاب
والسنة محمد بن علی الشوکانی المتوفی سنة خمسین و مائتین و الف یک مجلد کلان ہست در علم اصول فقه اما وجه ذکرش درین صحیفه آنست
که دروی تحقیق حق کرده و انتصار سنت نموده و قواعد فقهیه که موجب ترک عمل بالحدیث بوده اند شکسته و داد غایت اطلاع
بر علوم داده اوله ایاک نعبد و ایاک نستعین یا من هو المعبود المشکور علی الحقیقة اذ لا منعم سواه و کل نفع یجری علی ید غیره
فهو الذی اجراه الخ و دروی گفته و بعد فان علم الاصول **لما کان** هو العلم الذی یاوی الیه الاعلام و الملجأ الذی یلجأ الیه
عند تحریر المسائل و تقریر الدلائل فی غالب الاحکام و کانت مسائله المقررة و قواعده المحررة تؤخذ مسلمة عند کثیر من الناظرین کما تراه
فی مباحث الباحثین و تصانیف المصنفین فان احدهم اذا استشهد لما قاله بکلمة من کلام اهل الاصول اذعن له المنازعون
وان کانوا من الفحول لاعتقادهم ان مسائل هذا الفن قواعد مؤسسة علی الحق الحقیق بالقبول مربوطة بادلة علمیة من المعقول
والمنقول تقصر عن القدح فی شیء منها ایدی الفحول و ان تبالغت فی الطول و بهذه الوسیلة صار کثیر من اهل العلم واقعا فی الرأی
رافعا له اعظم رایة وهو یظن انه لم یعمل بغیر علم الروایة **حملنی** ذلک بعد سؤال جماعة لی من اهل العلم علی هذا التصنیف فی هذا
العلم الشریف قاصدا به ایضاح راجحه من مرجوحه و بیان سقیمه من صحیحه موضحا لما یصلح منه للرد الیه و ما لا یصلح للتعویل علیه
لیکون العالم علی بصیرة فی علمه یتضح له بها الصواب و لا یبقی بینه و بین درک الحق الحقیق بالقبول حجاب **فاعلم** یا طالب الحق
ان هذا الکتاب تنشرح له صدور المنصفین و یعظم له قدره بما اشتمل علیه من المعارف الحقة من کان من المحققین و لم اذکر فیه
من المبادی التی یذکرها المصنفون فی هذا الفن الا ما کان لذکره مزید فائدة تتعلق به تعلقا تاما و ینتفع بها فیه انتفاعا
زائدا و اما المقاصد فقد کشفت لک عنها الحجاب کشفا یتمیز به الخطأ من الصواب بعد ان کانت مستورة عن اعین الناظرین
بالکثف جلباب و ان هذا لهو اعظم فائدة یتنافس فیها المتنافسون من الطلاب لان تحریر ما هو الحق هو غایة الطلبات و نهایة الرغبات
لا سیما فی مثل هذا الفن الذی رجع کثیر من المجتهدین بالرجوع الیه الی التقلید من حیث لا یشعرون و وقع غالب المتمسکین بالادلة
بسببه فی الرأی البحت و هم لا یعلمون انتهی و این کتاب مرتب است بر یک مقدمه و هفت مقصد و یک خاتمه و فقیر آنرا در سفر حج
از بلاد یمن بجهد تمام حاصل نموده و لله الحمد **ارشاد** فی علماء البلاد للشیخ الامام ابی یعلی خلیل بن عبد الله الخلیلی القزوینی
الحافظ المتوفی سنة ذکر فیه المحدثین و غیرهم من العلماء علی ترتیب البلاد الی زمانه و ترجم کل بلد و ناحیة اوله الحمد لله ولی الطول
والاحسان و رتبه الشیخ زین الدین قاسم بن قطلوبغا الحنفی علی الحروف **ازالة الشبهات** عن الآیات و الاحادیث
المشتبهات لابی عبد الله محمد بن احمد المعروف بابن اللبان المصری المتوفی سنة تسع و اربعین و سبع مائة **الازهار
المتناثرة** فی الاخبار المتواترة رساله ایست از سیوطی که آنرا از کتاب خود مسمی بالفوائد المتکاثرة مجرد ساخته است
ازهار الاکمام فی اخبار الاحکام فی الحدیث للسیوطی **الاساس** فی مناقب بنی العباس للسیوطی فی الحدیث
اسباب الحدیث للسیوطی فی الحدیث **اسبال المطر** علی قصب السکر نظم نخبة الفکر فی علم الاثر للسید محمد
بن اسمعیل الامیر الیمنی الصنعانی در اصول حدیث است **استیعاب** فی معرفة الاصحاب مجلد للحافظ ابی عمر یوسف
بن عبد الله المعروف بابن عبد البر النمری القرطبی المتوفی سنة ثلث و ستین و اربع مائة و این کتابی جلیل القدر است اوله

الحمد لله رب العالمین جامع للاولین و الآخرین و در وی اولاً ذکر سیر نبوی بطریق خلاصه و ثانیاً ذکر اصحاب بر ترتیب حروف اهل مغرب کرده حافظ ابن حجر در اصابه گفته سماه بالاستیعاب لظنه انه استوعب الاصحاب مع انه فاته شئ کثیر و جمیع من فیه باسم او کنیته ثلثة آلاف ترجمه و خمس مائة ترجمة و ابوبکر بن فتحون المالکی بر وی ذیل نوشته و قریب بانچه در وی بود استدراک نموده ذهبی گوید شاید همه بهشت هزار برسد و شهاب الدین احمد بن یوسف بن ابراهیم الاذرعی المالکی تلخیص وی نموده مسمی بروضة الاحباب فی مختصر الاستیعاب اوله الحمد لله الذی اصطفی من الملائکة رسلا الخ و مهذبه الشیخ ابن ابی علی یحیی بن حمیدة الحنبلی المتوفی سنة ثلثین و ست مائة و سلطان احمد خان عثمانی اشارتی بترجمه آن در ترکی کرده بود چنانچه امام وی مولی مصطفی بن ... شر ترجمه وی شد اما پیش از اتمام انتقال کرد و تا حرف الحا رسیده بود بعد شیخ کمال الدین محمد بن احمد المعروف بطاشکبری زاده ترجمه آن نمود و تا حرف الرا رسیده بود که سلطان را اجل در رسید و ترجمه ناقص ماند و ابن عبد البر در دیباجه استیعاب از ابن سیرین نقل کرده است السابقون الاولون من المهاجرین و الانصار هم الذین صلوا الی القبلتین و از سفیان آورده که هم الذین بایعوا بیعة الرضوان **استذکار** لمذاهب ائمة الامصار فی تضمنه الموطا من المعانی و الآثار الحافظ یوسف بن عبد الله ابی عمر النمری القرطبی المعروف بابن عبد البر بهترین شروح موطا است و در تنسیق ابواب موطا استادی نموده است و بسیار کلان است قریب شش جلد میشود اگر بخط جلی نویسند و اگر بخط خفی نویسند پانزده جلد است **اسد الغابة** فی معرفة الصحابة للشیخ عز الدین علی بن محمد المعروف بابن الاثیر الجزری المتوفی سنة ثلثین و ست مائة در دو مجلد است و در وی هفت هزار و پانصد ترجمه ذکر کرده و استدراک مافات من القدما نموده و اوهام ایشان را بیان نموده قاله الذهبی فی تجرید اسماء الصحابة و این تجرید مختصر اسد الغابة است اوله الحمد لله العلی الاعلی و در وی ذکر کرده که کتاب ابن اثیر کتابی نفیس است مستقصی اسمای صحابه آنانکه مذکور اند در کتب اربعه مصنفه در معرفت صحابه یعنی کتاب ابن منده و کتاب ابی نعیم و کتاب ابی موسی اصبهانی که ذیل کتاب ابن منده است و کتاب ابن عبد البر و زیاده کرد بر اینها و مقرر کرد علامت ابن منده د و علامت ابی نعیم ع و علامت ابن عبد البر ب و علامت ابی موسی س و گفت افزودم جمعی از صحابه را که نازل شدند در حمص از تاریخ دمشق و از مسند احمد و از حواشی استیعاب و از طبقات سعد خصوصاً زنان را و از شعرای صحابه کسانی را که تدوین کرده است ابن سید الناس ایشان را و گمانم آنست که شمار کسان کتاب من بهشت هزار برسد و اکثر ایشان غیر معروف اند انتهی و شیخ فقیه بدر الدین محمد بن ابی زکریا یحیی المقدسی الحنفی الواعظ هم وی را مختصر کرده و بدر الآثار و غرر الاخبار موسوم نموده اوله الحمد لله العظیم الجبار و آورا مختصر دیگر است لمحمد بن محمد الکاشغری المتوفی سنة تسع و تسع مائة **اسعاف المبطا** برجال الموطا للسیوطی ذکرش در حرف المیم خواهد آمد و له اسعاف الطلاب مختصر الجامع الصغیر بترتیب الشهاب **اسماء رجال صحیح البخاری** مجلدی است تالیف شیخ ابی نصر احمد بن محمد الکلاباذی البخاری المتوفی سنة ثمان و تسعین و ثلث مائة **اسماء رجال صحیح مسلم** للشیخ الامام ابی بکر احمد بن علی بن محمد المعروف بابن منجویة الاصفهانی المتوفی سنة ثمان و عشرین و اربع مائة **اسماء رجال الصحیحین**

للامام الحافظ ابی الفضل محمد بن طاہر بن علی بن احمد المقدسی المتوفی سنہ سبع وخمس مائۃ وی کتاب ابن حجر یہ کتاب ابی نصر
را جمع نمودہ وترتیبش بر حروف کردہ و بر ہر دو استدراک نمودہ وجمع میان این ہر دو کتاب از شیخ ابو القاسم ہبۃ اللہ
بن الحسن الطبری المعروف باللکائی المتوفی سنہ ثمان عشرۃ واربع مائۃ ست **اسماء رجال سنن**
ابی داود لابی علی حسین بن محمد الجیانی الغسانی الحافظ المتوفی سنہ ثمان وتسعین واربع مائۃ وجیانی بفتح
جیم نسبت ست بسوی جیان کہ شہری کلان ست در اندلس و در اعمال ری قریہ ایست کہ آنرا نیز جیان خوانند
اسماء رجال الکتب الستۃ للحافظ ابن النجار محمد بن محمود بن الحسن بن ہبۃ اللہ صاحب ذیل تاریخ بغداد للخطیب
المتوفی سنہ ثلث واربعین وست مائۃ ونام آن کامل نہادہ وایضاً للشیخ سراج عمر بن علی المعروف بابن الملقن المتوفی
سنہ اربع واربع مائۃ **اسماء رجال معانی الآثار** المسمی بالایثار ذکرش خواہد آمد **اسماء رجال**
المشکوٰۃ للخطیب صاحب المشکوٰۃ اولہ سبحانک اللہم نحمدک و در وی دو باب ست اول در ذکر صحابہ و تابعین وغیرہم
ممن لہ ذکر او روایۃ فی المشکوٰۃ وثانی فی ذکر من لہم الاصول من المذکورین فی اول المشکوٰۃ **اسماء الصحابۃ**
للامام ابی عبد اللہ محمد بن اسمٰعیل البخاری المتوفی سنہ ۲۵۶ ذکرہ ابو القاسم بن مندۃ و وی روایت دارد آنرا از بخاری
بطریق ابن فارس و بغوی کبیر در معجم صحابہ از وی نقل کردہ وایضاً للحافظ ابی عبد اللہ محمد بن اسحٰق المعروف بابن مندۃ
الاصفہانی المتوفی سنہ خمس وتسعین وثلث مائۃ وذیلہ للحافظ ابی موسی المدینی محمد بن عمر بن احمد الاصفہانی المتوفی
سنہ احدی وثمانین وخمس مائۃ **اسماء المحدثین** در طبقات بیاید **الاسماء والصفات** للبیہقی
اسماء المدلسین للشیخ الامام حسین بن علی بن زید الکرابیسی البغدادی صاحب الشافعی المتوفی سنہ
خمس واربعین ومائتین و وی اول کسی ست کہ درین باب تصنیف جداگانہ کردہ بعدہ نسائی پسر دارقطنی در وی
تالیف نمودند و حافظ ذہبی را درین فن ارجوزہ ست وتلمیذ وی حافظ ابو محمود احمد بن ابراہیم المقدسی بتبعیت وی
از جامع الاصول علائی چیز ہا بران افزودہ کہ از وی فوت شدہ بود و حافظ زین الدین عراقی و ہمواش کتاب علائی ذیلی
بر اسمای زائدہ نگاشتہ و ولدش ولی الدین ابو زرعہ بانضمام انچہ علائی ذکر کردہ بود تصنیفی مستقل درین فن جمع نمودہ وشئی یسیر
بتتبع خود بران زیادہ کردہ و حافظ برہان الدین حلبی را کتابی ست لہ اندکی در وی بر ایشان افزودہ وہمگی اسمای کتاب علائی
شصت وہفت تن اند وابن العراقی سیزدہ کس بران افزودہ وزیادت حلبی سہ دارسی و دو کس ست وابن حجر عسقلانی
در تعریف اہل التقدیس سی ونہ نفر بران زیادہ کردہ پس مجموع انچہ دروست یکصد وپنجاہ ودو نفس اند **اسماء النبی**
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و درین باب ست تالیف ابو الحسن علی بن احمد الحرانی و در وی بر نود ونہ نام بہجو اسماء اللہ الحسنی
اقتصار نمودہ وتالیف ابو الحسن احمد بن فارس اللغوی المتوفی سنہ خمس وتسعین وثلث مائۃ ونامش مغنی نہادہ وتالیف شیخ
عبد الرحمن بن عبد المحسن الواسطی المتوفی سنہ اربع واربعین وسبع مائۃ و در وی نیز بر نود ونہ نام اکتفا کردہ وشرح آن پرداختہ
وسخاوی در قول البدیع زیادہ بر چہار صد نام ذکر کردہ وقاضی ناصر الدین ابی عبد اللہ محمد بن عبد الدائم المعروف بابن المبیق
المتوفی سنہ تسع وتسعین وسبع مائۃ را کراسہ ایست کہ در وی کتاب ابن حیط المسمی بالمستوفی را تلخیص نمودہ وابو عبد اللہ القرطبی

کتابی دارد منظوم بطور ارجوزه وبران شرحی نوشته ودرین باب ست النهجة النبویة والریاض الانیقة ولیکن تحقیق درین مسئله آنست که اسمای نبوی علیه الصلوة والسلام نیز در رنگ اسمای الهی عم نواله توقیفیه اند پس منحصر باشند در انچه شرع بدان وارد شده وشامل نشوند آنرا که اهل علم بطریق وصف وصفت انشا کرده اند سید علامه بدر الملة المنیر محمد بن اسمعیل الامیر در بعض افادات خود نوشته اند قال الشیخ العلامة ابو الحسن السندی دامت افاداته وکذا المختار فی اسماء النبی صلی الله علیه وآله وسلم انها توقیفیة **اقول** هو الحق لانه لا یطلق علیه صلی الله علیه وآله وسلم الا اسماه الله من نحو محمد رسول الله فی سورة الفتح والنبی الامی فی سورة الاعراف ونحو مبشرا برسول یاتی من بعدی اسمه احمد ونحو وانه لما قام عبد الله ونحوه مما اطلقه علیه من اوصافه بانه بشیر نذیر نحو عبده ورسوله کما فی التشهد وقوله صلی الله علیه وآله وسلم لی اسماء وعد خمسة ولا یطلق علیه ما ورد به السمع ان لم یکن مدحا فلا یقال صاحب قریش من قوله تعالی وما صاحبکم بمجنون واما اطلاق الفاظ علیه لم یرد بها کتاب ولا سنة مثل ما فی الکتاب دلائل الخیرات ومثل یا قندیل عرش الله ونحوها فما اظنه الا داخلا فی النهی عن الاطراء فی قوله لا تطرونی کما اطرت النصاری فی عیسی وقولوا عبد الله ورسوله ولذا لما قال له قائل یا سید البریة قال ذلک ابراهیم خلیل الله ولما قالوا له انت سیدنا قال قولوا بقولکم ادعونی نبیا ورسولا کما سمانی الله ولا تسمونی کما تسمون رؤساءکم فانی لست کاحدهم ممن یسود فی اسباب الدنیا ولما قال له قائل انت سید قریش قال الله السید الا انه قد ثبت انه صلی الله علیه وسلم قال انا سید ولد آدم ولا فخر فکانه کره خطابهم بقولهم له یا سید لانه من المدح فی الوجه وقد نهی عنه او کانه لم یعلم ان الله جعله سید ولد آدم ثم اعلمه به فاخبرهم تفضیل الله له بذلک وتحدثا بنعمة الله علیه واعلاما بانه یکون اعتقادهم بحبه ومودته **والحاصل** انه قد نهی عن الاطراء فینبغی او یجب الاقتصار علی ما سمی به نفسه وسماه الله به وهولاء الذین ذکرهم الشیخ ایضا جمعوا الالوف فی اسمائه ما اوری ما مستنده وما اری ذلک الا من الغلو المنهی عنه وتعظیمه صلی الله علیه وسلم واکرامه یکون باتباعه والتقیید بما جاء به ونشر سنته واحیاء طریقته ودعاء العباد الی ذلک ففی ذلک النجاة فی المعاد ونهیهم عن الابتداع غلوا وتقصیرا **شعر**

	وخیر الامور السالفات علی الهدی		وشر الامور المحدثات البدائع

رزقنا الله اتباع طریقته ونشر سنته والاهتداء بهدیه والتخلق باخلاقه والحشر تحت لوائه والشرب من حوضه والفوز بشفاعته آمین **اشارات** الی بیان اسماء المبهمات للشیخ الامام محی الدین یحیی بن شرف النووی الشافعی المتوفی سنة ست وسبعین وستمائة اوله الحمد لله باری المصنوعات اورد فیه ما وقع فی متون الاحادیث من الاسماء المبهمة ملخصا کتاب الخطیب مع زیادات علیه

الاشاعة لاشراط الساعة للسید المحقق محمد بن عبد الرسول الشهرزوری المدنی اوله احمد من اوضح منهاج الحق ونصب علیه فی کل شئ دلیلا مجلدی لطیف ست مشتمل بر سه باب اول در امارات بعیده منقرضه دوم در متوسطه که بوافیها ما افترایدست سوم در اشراط عظام امارات قریبه که ساعت متعاقب اوست ودرین کتاب جمیع احادیث وارده درین باب بر وجه استیفا واستیعاب جمع نموده وحل الفاظ صعبه ومعانی دقیقه از اقوال اهل علم فرموده نظیرش درین فن معلوم نیست ومحرر سطور هم درین باب کتابی دارد مسمی باقتراب الساعة بعبارت فارسی که در باب خود جامع کتب این باب ست وپسند خاطر اولوا الالباب اشاعه را فقیر از بلاد حجاز برای خود استکتاب نموده وبالله التوفیق

اشراف علی معرفة الاطراف دو مجلد ست از حافظ ابن عساکر دمشقی متوفی در ۵۷۱ھ اولش این ست الحمد لله [illegible]

الی الرشاد و در وی نوشته انه جمع اطراف سنن ابی داؤد و جامع الترمذی والنسائی و اسانیدها و رتب علی حروف المعجم
ثم وصل الی اطراف السنة للمقدسی و قد اضاف الیها سنن ابن ماجة فاختبر و سبر الی ان ظهر له فیه امارات النقص فاضاف
الی کتابه اطراف سنن ابن ماجة خشیة من نقصه عنه و ترک لاطراف الصحیحین لتمام ما صنف فیهما انتهی و ایضا الاشراف علی
اطراف الکتب للشیخ سراج الدین عمر بن الملقن المتوفی سنه ۸۰۴ و اطراف الاشراف للسیوطی **اشراقات الاصول**
فی احادیث الرسول مختصریست در اصول حدیث از جلال الدین محمد القاینی **اشرف الوسائل** الی فهم الشمائل
در شرح شمائل بباید **اشعة اللمعات** شرح فارسی مشکوة للشیخ عبد الحق بن سیف الدین الترک الدهلوی الموطن البخاری
الاصل در چهار مجلد ست و در کلکته در ۱۲۵۱ طبع شده بعده در ممبئی مطبوع گشته در سهولت تناول و شرح غریب و ضبط مشکل
و ذکر مسائل فقه حنفی بی نظیر ست و مزید شهرت و قبول وی مستغنی از بیان ست اوله الحمد لله اکمل الحمد علی کل حال و فی کل حین
و در وی گفته بنده مسکین بعد از رجوع از حرمین شریفین زادهما الله تشریفا و تعظیما و حصول اجازت روایت حدیث از مشایخ
آن دیار شریف چون توفیق و تایید الٰهی دستگیری کرد و در خدمت این علم شریف در مقام استقامت بنشاند خواست که کتاب
مشکوة المصابیح را که درین روزگار بسمت اشتهار موسوم ست شرح کند و از فوائد آنچه در کتب قوم دیده و از مشایخ وقت
شنیده یا بخاطر فاطر رسیده بطالبان برساند بعضی از اجلهٔ اصحاب صفوت و ارباب محبت فرمودند که اگر شرح بزبان فارسی
واقع شود هر آینه نفع آن اعم و اشمل باشد چون شروع کرد در اثنای مطالعهٔ آن سخنان روی می نمود که درج آن در شرح فارسی
مناسب نباشد و از دست دادن آن سخنان را نیز گنجایش ندارد پس در شرح بلسان عربی نیز شروع نمود تا چندگاه هر دو
شرح فارسی و عربی معا تسوید می یافت آخر چنان شد که عربی چون اسپ تازی پیشتر رفت و تمام شد و فارسی در نیمهٔ راه بماند
و چون با مر از نظر ثانی بران بتقیید نشستند و تبییض نمود و زمانی مدید بران گذشت مسودهٔ فارسی حکم نسیا منسیا گرفت باز ام شد
که فارسی نیز تمام کند و از سواد به بیاض رسد و برروی کار آید بحکم المامور معذور آنقدر که تسوید یافته بود به بیاض آورد
و در اتمام آنچه باقی مانده بود شروع کرد انتهی و در آخر کتاب گفته آغاز تسوید این شرح در اواسط ایام تشریق سنة تسع عشرة
و الف بود و اتمام در شهر ربیع الآخر سنة خمس و عشرین و الف و اگرچه شرح عربی بجهت اشتمال بر مباحث علمیه و تحقیقات و تدقیقات
فکریه امتیاز و اختصاص دیگر دارد لیکن این شرح فارسی در تنقیح و تهذیب الفاظ و ضبط و ربط معانی راجح و فائق بران آمد
و در حجم و ضخامت زائد بران افتاد و صد و سی هزار بیت ست و اتمام آن در بلدهٔ دهلی شده انتهی **اصابه** فی تمییز الصحابه
للحافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی سنة اثنتین و خمسین و ثمان مائة در پنج مجلد کلان ست و در وی همه آنچه در استیعاب و ذیل او
و در اسد الغابه است فراهم کرده و باستدراک غالب مافات پرداخته و شیخ جلال الدین سیوطی اختصارش نموده عین الاصابه نامش نهادست
و درین نزدیکی در کلکته بطبع هم رسیده **اصلاح غلط المحدثین** للامام ابی سلیمان احمد بن محمد الخطابی
المتوفی سنة ثمان و ثمانین و ثلث مائة و خطابی بفتح خای معجمه و تشدید طای مهمله نسبت ست بسوی جد وی خطاب و قیل از ذریت
زید بن الخطاب رضی الله عنه بوده والله اعلم **الاطراف** للمزی بکسر المیم و تشدید الزای المعجمه نسبة الی المزه بهاء
بعد الزای قریة بدمشق ینسب الیها طائفة یقال لهم مزییین **اطراف الاشراف** بالاشراف علی الاطراف للسیوطی

ذکره فی فهرس مؤلفاته فی الحدیث **اطراف الصحیحین** للشیخ الحافظ الامام ابی مسعود ابراهیم بن محمد بن عبید الله الدمشقی المتوفی سنة اربع مائة وللشیخ ابی محمد خلف بن محمد بن علی بن حمدون الواسطی المتوفی سنة احدی و اربع مائة و این هر دو را حافظ ابن عساکر در اول اشراف ذکر کرده و گفته کان کتاب خلف احسنهما ترتیبا و رسما و اقلهما خطأ و هو کتاب کفینا فیه من اراد تعلمه و لهذا اشتغل باخراج وی نشده و لابی نعیم احمد بن عبد الله الاصفهانی المتوفی سنة سبع عشرة و خمس مائة وللحافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی سنة ۸۵۲ه **اطراف الکتب الستة** للشیخ شمس الدین محمد بن طاهر بن احمد المقدسی المتوفی سنة سبع و خمس مائة حافظ ابن عساکر در اشراف که اطراف کتب سته است گفته جمع فیه اطراف السنن و اضاف الیها اطراف الصحیحین و ابن ماجة فزهدت فی ما کنت جمعته ثم انی سبرته و اخبرته فظهرت فیه امارات النقص والغفلة مشتملا علی اوهام کثیرة و ترتیبه مختل یراعی الحروف تارة و یطرحها اخری انتهی و لهذا حافظ شمس الدین محمد بن علی بن الحسن الحسینی الدمشقی المتوفی سنة ۷۶۵ه تلخیص و ترتیب وی باحسن وجوه نموده و نیز اطراف هر شش کتاب از حافظ جمال الدین ابی الحجاج یوسف بن عبد الرحمن المزی المتوفی سنة اثنتین و اربعین و سبع مائة ست و در وی نیز اوهام ست که ابو زرعه احمد بن عبد الرحیم بن العراقی المتوفی سنة عشرین و ثمان مائة آنرا جمع نموده و مختصر اطراف مزی از حافظ ذهبی المتوفی سنة ۷۴۸ه و حافظ شمس الدین حسینی ست **اطراف المسند المعتلی** باطراف المسند الحنبلی دو مجلد ست از حافظ ابو الفضل احمد بن علی بن حجر العسقلانی المتوفی سنة اثنتین و خمسین و ثمان مائة و آنرا از کتاب اتحاف المهرة باطراف العشرة علیحده کرده و او راست اطراف المختارة مجلدی ضخیم **الاعتصام** فی الحدیث للامام الحافظ ابی الحسن علی بن خلف بن عبد الملک بن بطال المالکی المتوفی سنة تسع و اربعین و اربع مائة و لابی بکر محمد بن الیمان السمرقندی المتوفی سنة ثمان و ستین و مائتین **اعراب القاری علی اول باب البخاری** رساله ایست از ملا علی قاری اوله الحمد لله ذی الفضل الکبیر در وی وجوه اعراب لفظ باب بیان نموده **اعراب الحدیث** للشیخ عبد الله بن ابی عبد الله الحسین بن ابی البقاء عبد الله الحسین العکبری الاصل البغدادی المولد و الدار الفقیه الحنبلی الحاسب الفرضی النحوی الضریر الملقب بمحب الدین المتوفی سنة ست عشرة و ست مائة **اعلام السنن** تالیف خطابی از شروح صحیح بخاری ست در حرف صاد خواهد آمد **الاعلام** باخبار شیخ البخاری محمد بن سلام للحافظ عبد العظیم بن عبد القوی المنذری المتوفی سنة ست و خمسین و ست مائة **اعلام الانباء بعدم شرطیة عدالة الامام فی الصلوة** للسید محمد بن اسمعیل الامیر المتوفی سنة ۱۱۸۲ه **اعلام الموقعین عن رب العالمین** للحافظ الامام محمد بن ابی بکر بن القیم الجوزیة الحنبلی الدمشقی المتوفی فی سنة احدی و خمسین و سبع مائة دو مجلد کلان ست اوله الحمد لله الذی خلق خلقه اطوارا و صرفهم فی اطوار التخلیق کیف شاء عزة و اقتدارا و هر چند در کتب حدیث معدود نیست و لیکن برای انتصار مذهب اهل حدیث و احتقار ارباب الرای تالیف شده و در باب خود یعنی اثبات اتباع و رد تقلید بی مثال و بی مثل ست و بخیال نمی آید که مثل وی کتابی دیگر درین فن تالیف شده باشد قدیما و حدیثا و در آخر وی فصلی منعقد کرده و در ان اجوبه آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم برای اسوله سائلین باستیعاب جمع کرده که مانند آن در هیچ کتابی دیده نشده و گفته نختم الکتاب بذکر فصول یسیر قدرها عظیم امرها من فتاوی امام المتقین و رسول رب العالمین

یکون بوحا لهذا الکتاب ورقما علی حلة هذا التالیف انتهی وچون این فصول مقصود کتاب آمد وآنچه جزء اوست بمنزلهٔ توسل ست
ذکر وی درینجا مناسب دیده شد واین فتاوی مصدر ست بقوله سئل رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم عن کذا فقال
کذا ونحوه **اغتباط** بمعرفة من رمی بالاختلاط لبرهان الدین بن محمد المعروف بسبط ابن العجمی الحلبی رتب علی
الحروف من اختلط کلامه من الرواة فی آخر عمره **اعمال الفکر** والروایات فی شرح حدیث انما الاعمال بالنیات
للشیخ ابراهیم بن حسن الکردی الکورانی المدنی الشهرزوری المتوفی سنه **اغاثة اللهفان** فی مصائد الشیطان
للشیخ الحافظ ابن القیم الجوزی در دو مجلد ست کتابی ست نفیس ولطیف در بیان اقسام قلب وامراض دل وادویهٔ آن
واحیا واماتت وی وبیان توحید وکثافت نفس ومکر شیطان مشتمل بر سیزده باب ومختصرش از امام هاشم بن یحیی شامی ست
اغراب شعبة علی سفیان وسفیان علی شعبة فی الحدیث للامام ابی عبد الرحمن احمد بن شعیب النسائی المتوفی سنة
ثلث وثلث مائة **الاغفال** فی غریب الحدیث لابی بکر الحنبلی **افادة الشیوخ** بمقدار الناسخ والمنسوخ ای
ناسخ القرآن والحدیث ومنسوخهما الجامع هذه الاوراق اوله الحمد لله الذی انزل علی عبده الکتاب تبصرة لاولی الرسوخ در
چند کراسه بزبان فارسی ست **الافصاح** عن شرح معانی الصحاح ای الاحادیث الصحاح لابی المظفر الوزیر عون الدین
یحیی بن هبیرة بن محمد بن هبیرة المتوفی سنة ستین وخمس مائة واین کتاب مشتمل ست بر نوزده کتاب ودران احادیث جمع
بین الصحیحین را شرح کرده وبکشف حکم نبویه پرداخته ولخصه ابو علی الحسن بن الخطیر النعمانی الفارسی المتوفی سنة ثمان وتسعین
وخمس مائة **الافهام** لما فی البخاری من الابهام در حرف جیم خواهد آمد **اقتباس الانوار** والتماس الازهار
فی انساب الصحابة ورواة الآثار لابی محمد عبد الله بن علی بن عبد الله بن خلف بن احمد اللخمی المعروف بالرشاطی الاندلسی
المری المتوفی سنة اثنتین واربعین وخمس مائة این کتاب از کتب قدیمه در انساب ست ودروی بتقصیری از خود در
جمع راضی نشده ومردم این را از وی اخذ کرده اند وبر اسلوب کتاب ابی سعید السمعانی الحافظ المسمی بالانساب ست
واکثرش از غسانی وصدفی ذکره القاضی ابن شهبة ولخصه مجد الدین اسمعیل بن ابراهیم البلبیسی المتوفی سنة اثنتین وثمان مائة
وزاد زیادات ابن الاثیر علی انساب السمعانی وسماه القبس اوله الحمد لله الذی خلق صنف البشر الخ ورشاطی نسبت ست
بسوی قبیله **اقتراح** فی اصول الحدیث للشیخ تقی الدین محمد بن علی بن وهب بن دقیق العید المنفلوطی الشافعی المتوفی
سنة اثنتین وسبع مائة مختصری ست حافظ زین الدین عبد الرحیم بن الحسین العراقی متوفی در سنة ست وثمان مائة ذکر وی در غنیه
کرده وآنرا نظم نموده **اقتضاء الصراط المستقیم** لمخالفة اصحاب الجحیم کتابی ست در یک مجلد وسط تالیف
شیخ الاسلام ابن تیمیة الحرانی در رد بدعات بادلهٔ سنت وکتاب اوله الحمد لله الذی اکمل لنا دیننا واتم علینا نعمته
ورضی لنا الاسلام دینا الخ **اقتضاء العلم والعمل** از تصانیف خطیب ست ودر باب خود کتابی بسیار خوب ست
بعضی محدثان از وی انتخابی کرده اند که در دیار عرب شهرت دارد واکثر در مقام تحصیل اجازت همین منتخب میخوانند واول
این منتخب حدیث ابو برزة اسلمی ست قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا تزول قدما عبد یوم القیمة حتی یسئل عن اربع
عن عمره فیما افناه وعن علمه ماذا عمل فیه وعن ماله من این اکتسبه وفیم انفقه وعن جسمه فیما ابلاه وآخر این منتخب این ابیات ست

حدثنا الحسن بن ابی بکر قال انا عثمان بن احمد الدقاق قال ثنا اسحق بن ابراهیم بن سنین قال انشدنی عمر بن احمد بن محمد **نظم**

انت في غفلة الامل	لست تدري متى الاجل	لا تغرنك صحة	فهي من اوجع العلل
كل نفس ليومها	صبحه يقطع الامل	فاعمل الخير واجتهد	قبل ان يمنع العمل

اقتضاء المنهاج فی احادیث المعراج للحافظ ابی محمود احمد بن محمد بن ابراهیم بن هلال الخواص المقدسی الشافعی المتوفی سنه خمس و ستین و سبع مائة **اقضیة الرسول** علیه الصلوة والسلام للشیخ الامام ظهیر الدین علی بن عبد العزیز بن عبد الرزاق المرغینانی الحنفی المتوفی سنه ست و خمس مائة و لها شروح و للشیخ ابی عبد الله محمد بن فرج المالکی اوله الحمد لله کما یحمد نفسه الخ **اقناع** فی الحدیث للقاضی ابی الفضل محمد بن احمد اللیث المروزی **اکلیل** فی الحدیث للامام ابی عبد الله محمد بن عبد الله الحاکم النیسابوری المتوفی سنه خمس و اربع مائة و این ابرای یکی از امام تالیف کرده بعد کتابی در اصول حدیث نوشته مسمی بالمدخل الی الاکلیل و در وی بیان آنچه در اکلیل ست از رموز احادیث صحیحه و طبقات آورده **اکمال** شرح صحیح مسلم تالیف قاضی عیاض و آن بعلم را اکمل ساخته مالک بن مرحل در حق وی گفته **نظم**

من قرأ الاكمال كان كاملا	في علمه وزين المحافلا	وكتب العلم كثير ذاتها	
تفيد نفعا عاجلا وآجلا	وليس من كتب عياض عوض	فانه كان اماما فاضلا	

اکمال لاسماء الرجال لابن ماکولا قال ابن خلکان هو فی غایة الافادة فی رفع الالتباس و الضبط و التقیید و علیه اعتماد المحدثین و ارباب هذا الشان فانه لم یوضع مثله و لقد احسن فیه غایة الاحسان ثم جاء ابن نقطه و ذیل علیه ما قصر فیه ایضا و ما یحتاج الامیر یعنی ابن ماکولا مع هذا الکتاب الی فضیلة اخری ففیه دلالة علی کثرة اطلاعه و ضبطه و اتقانه انتهی **الزامات** علی الصحیحین للامام ابی الحسن علی بن عمر الدارقطنی المتوفی سنه خمس و ثمانین و ثلث مائة و در وی احادیث صحاح را که بر شرط شیخین بود و در صحیحین مذکور نیست جمع نموده **الفانید** فی حلاوة الاسانید رساله ایست در حدیث از سیوطی المتوفی سنه ۹۱۱ **الف حدیث** من مائة شیخ للشیخ الامام ابی المظفر منصور بن محمد السمعانی المتوفی سنه تسع و ثمانین و اربع مائة **الفیه** فی اصول الحدیث للشیخ الامام الحافظ زین الدین عبد الرحیم بن الحسین العراقی المتوفی سنه خمس و ثمان مائة اوله **شعر**

	عبد الرحيم بن حسين الاثري		يقول راجي ربه المقتدر

و در وی تلخیص کتاب علوم الحدیث ابن الصلاح نموده و بلفظ شیخ از آن تعبیر کرده و بر وی افزوده و در سنه هفتصد و شصت و ازتالیفش در مدینه طیبه فارغ گردیده و بعده شرح آن کرده و در سنه احدی و سبعین و سبع مائة بست و پنجم رمضان آنرا ختم نموده فتح المغیث بشرح الفیة الحدیث نام نهاد و در وی ذکر کرده که وی شروع کرده بود در شرح کبیر لیکن چون بدرازی بسیار کشید ازان عدول بشرح متوسط نموده اول را ترک داد اوله الحمد لله الذی قبل بصحیح النیة حسن العمل الخ و ملخص این شرح تالیف سید شریف محمد امین مشهور بامیر پادشاه بخاری نزیل مکه مکرمه متوفی بهاست اوله الحمد لله الذی اسند حدیث الوجود و سال فراغ از تالیفش سنه اثنتین و سبعین و تسع مائة بماه رمضان ست و بر این شرح حاشیه ایست از شیخ قاسم بن قطلوبغا الحنفی المتوفی سنه تسع و سبعین و ثمان مائة و حاشیه برهان الدین ابراهیم بن عمر البقاعی المتوفی سنه خمس و ثمانین تالیف و هامش النکت الوفیه

بمانی شرح الالفیه است و در وی آنچه از شیخ خود ابن حجر استفاده کرده است ایراد نموده اوله الحمد لله الذی من اسند الیه فی حمله شروح مشهوره وی شرح قاضی زکریا بن محمد انصاری متوفی سنه ثمان و عشرین و تسع مائة ست و این شرح مختصر ممزوج ست مسمی بفتح الباقی بشرح الفیة العراقی و از تالیفش در ماه رجب سنه ست و تسعین و ثمان مائة فارغ شده اولش این ست الحمد لله الذی وصل من انقطع سخاوی گفته در غیبت من در وی شروع کرده بود و از شرح من استمداد نموده تحشینی که فضلا ازان مستعجب اند انتهی و شرح سیوطی و شرح شیخ ابراهیم بن محمد الحلبی المتوفی سنه خمس و خمسین و تسع مائة و شرح زین الدین ابی محمد عبد الرحمن بن ابی بکر العینی المتوفی سنه ثلث و تسعین و ثمان مائة و شرح ابی الفداء اسمعیل بن ابراهیم بن جماعة الکنانی القدسی المتوفی سنه احدی و ستین و ثمان مائة و هو شرح حسن و شرح شیخ قطب الدین محمد بن محمد الخیضری الدمشقی المتوفی سنه اربع و تسعین و ثمان مائة و نام آن صعود المراقی نهاده و شرح شمس الدین محمد بن عبد الرحمن السخاوی المتوفی سنه اثنتین و تسع مائة و شاید که این شرح احسن الشروح ست **القاب الرواة** لابی بکر احمد بن عبد الرحمن الشیرازی المتوفی سنه سبع و اربع مائة و للحافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی سنه ۸۵۲ **الالماع** فی ضبط الروایة و تقیید السماع للقاضی عیاض بکسر العین بن موسی الیحصبی بفتح الیاء و ضم الصاد و فتحها و کسرها المتوفی سنه اربع و اربعین و خمس مائة **الالمام** فی احادیث الاحکام للشیخ تقی الدین محمد بن علی بن وهب المعروف بابن دقیق العید الشافعی المتوفی سنه اثنتین و سبع مائة و درین نوع عظیم تر از وی کتابی تالیف نشده بنا بر اشتمال بر استنباطات و فوائد جمه و لیکن ناتمام مانده و بقاعی در حاشیهٔ الفیه گفته که تمام شده و لیکن بعد مردنش جز قلیل یافته نشد گویند بعضی حسده آنرا نابود کردند بابن اندیشه که چون این کتاب بسیار جلیل القدر ست اگر باقی خواهد ماند مردم از تطلب دیگر شروح مستغنی خواهند گشت انتهی در وی بعد حمد و نعت گفته فهذا مختصر فی علم الحدیث تاملت مقصوده تاملا و لم اودع الاحادیث الیه الجفلة و لا الوب فی وضعه محورا و لا ابرزته کیفما اتفق تهورا فمن فهم مغزاه شد علیه نضمانه و انزله من قلبه و تعظیمه الاعزین مکانا و مکانة و سمیته بکتاب الالمام باحادیث الاحکام و شرطی فیه ان لا اورد الا احادیث من رفعه امام من مزکی رواة الاخبار و کان صحیحا علی طریقة بعض اهل الحدیث الحفاظ و ائمة الفقه النظار فان لکل منهم مغزی قصده و سلکه و طریقا اعرض عنه و ترکه و فی کل خیر و الله تعالی ینفع به دنیا و دینا و یجعله نورا یسعی بین ایدینا و یفتح لدراسته فیه حفظا و فهما و الهم ببرکة منزلة من کرامته عظمی انه هو الفتاح العلیم الغنی الکریم و علما را برین کتاب شرحها ست از انجمله است شرح امام شمس الدین محمد بن ناصر الدین محمد الدمشقی المتوفی سنه اثنتین و اربعین و ثمان مائة و ملخص آن مسمی باهتمام از قطب الدین عبد الکریم بن عبد النور بن منیر الحلبی المتوفی سنه خمس و ثلثین و سبع مائة است و هم شمس الدین محمد بن احمد الشهیر بابن قدامة المقدسی الحنبلی المتوفی سنه اربع و اربعین و سبع مائة تلخیص آن نموده و نامش محرر نهاده و برین ملخص شرحی ست از قاضی جمال الدین یوسف بن حسن الحموی المتوفی سنه تسع و ثمان مائة و هم ملخص او ست از امام علاء الدین علی بن بلبان الفارسی المتوفی سنه احدی و ثلثین و سبع مائة **امالی الخمس مائة** للامام تاج الاسلام ابی سعد و یقال ابو سعید عبد الکریم التمیمی السمعانی المروزی الفقیه الشافعی الحافظ المتوفی سنه اثنتین و ستین و خمس مائة سمعانی نسبت ست بسوی سمعان

گدبطنی از تمیم ست و بعضی گویند که بکسر عین نیز جائز ست و امالی جمع املا ست و املا آنست که عالمی بنشیند و گرد وی شاگردان او با محابر و قراطیس حلقه کنند و او تکلم کند بعلومی که حق تعالی بروی مفتوح کرده و ایشان آنرا بنگارند پس این نوشته کتابی گردد و نامش املا بود و عادت سلف از اهل حدیث و فقه و عربیت در افادهٔ علوم بزمان قدیم همچنین بود و علمای شافعیه امثال این امور را تعلیق نامند **امالي** للحافظ احمد بن علی بن حجر العسقلانی المتوفی سنة اثنتین و خمسین و ثمان مائة واکثرش حدیث ست که بمدینهٔ حلب املا کرده و قبل از موت خود در حق آن کتاب این ابیات نظم نموده **نظم**

يقول راجي اله الخلق احمد من	املا حديث نبي الخلق منتقلا	يدنو من الالف ان عدت مجالسه
تخريج اذكار رب قد دنا وعلا	ودي جهته للخلق يرزقهم	كما علي عن سمات المحدثات علا
في مدة نحو كج قد مضت هملا	ولي من العمر في ذا اليوم قد كملا	ست وسبعون عاما رحت احسبها
من سرعة السير ساعات يا خجلا	اذا رايت الخطايا اوبقت عملي	في موقف الحشر لولا ان لي املا
توحيدي يقينها والرجاء له	وخذ منتي لاكثار الصلوة على	محمد في صباحي والمساء وفي
خطي ونطقي عساها يمحق الزللا	فاقرب الناس منه في القيامة من	بالصلوة عليه كان مشتغلا
يارب حقق رجائي والاولى سمعوا	مني جميعا بعفو منك قد شملا	

امالي لابی الحسن محمد بن احمد بن شمعون املا کرده است آنرا در حدیث و مرتب نموده است بر اجزا **امالي** لابی القاسم علی بن الحسن بن عساکر الدمشقی المتوفی سنة احدی و سبعین و خمس مائة فی الحدیث **امالي** ابی جعفر محمد بن القاسم البختری فی الحدیث **امالي** ابی طاهر محمد بن محمد بن محمش الزیادی فی الحدیث **امالي** ابی طاهر المخلص فی الحدیث **امالي** ابی عبد الله حسین بن هارون بن جعفر الضبی فی الحدیث **امالي** ابی عثمان اسمعیل بن محمد الاصفهانی الحافظ فی الحدیث **امالي** ابی الفضل محمد بن ناصر السلامی فی الحدیث **امالي** ابی القاسم ابن بشران فی الحدیث **امالي** ابی القاسم عبید الله بن محمد بن اسحق بن حبابة البزار فی الحدیث **امالي محاملي** کتابی مختصر ست بقدر شانزده جزو اولش این ست حدثنا السری ثنا محمد یعنی ابن جعفر ثنا شعبة عن الحکم عن ابراهیم عن علقمة عن عبد الله رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم انه صلی الظهر خمسا فسجد سجدتین بعد ما سلم قال شعبة و سمعت حمادا و سلیمان یحدثان ان ابراهیم کان لا یدری ثلثا صلی او خمسا و محاملی نسبت ست بسوی محامل جمع محمل که مردم در سفر بران بر داشته میشوند وفاتش در سنه سه صد و سی بوده **امالي الجوهري** ابو محمد الحسن بن علی الحافظ **امالي الحنفي** لابی الفیض محمد بن محمد الحسینی المعروف بالمرتضی الزبیدی المصری واصله من بلگرام قصبة علی خمسة اميال من قنوج اوله الحمد لله الذی اتصل فضله فتسلسل وعم تطوله الفاضل والمفضول والافضل الخ و دران گفته اما بعد فهذه احادیث و آثار و اشعار مما امليتها من حفظی لفظی فی زاویة القطب شمس الدین ابی محمود الحنفی قدس سره عقیب دروس کتاب الشمائل للحافظ ابی عیسی الترمذی جمعتها فی هذه الاوراق احیاء لآثار الآثار واهتماما بحفظ الاخبار قبل الاندثار و ختم وی برین ابیات ست **ابيات**

ان خفت یوم الحشر او هوله	ورمت ان تحظی بکل المرام	فعش علی سنة خیر الورے

مقتفیاً اہل الحدیث الکرام ‌‌ ہم الاولی ینجو الشمن حوله
حین یقتادون لدار السلام

امالی الزعفرانی فی الحدیث للامام ابی عبد اللہ حسن بن احمد قال الذہبی رایت مجلدا من امالیہ من سنۃ تسع وست مائۃ وسنۃ تسع وثمانین وخمس مائۃ **امالی الشارحۃ** علی مفردات الفاتحۃ لابی القاسم عبد الکریم بن محمد الرافعی الشافعی المتوفی سنۃ ثلث وعشرین وست مائۃ وآن سی مجلس ست کہ آنرا املا کردہ واحادیث را با اسانید آنہا از اشیاخ خود بر سورۂ فاتحہ آوردہ وبران تکلم نمودہ **امالی العراقیۃ** فی شرح الفصول الایلافیۃ فی الحدیث وایضا فی التاریخ **امالی** القاضی المارستانی فی الحدیث ہو ابو بکر محمد بن عبد الباقی **امالی القضاعی** فی الحدیث ہو ابو عبد اللہ محمد بن سلامۃ بن جعفر بن علی بن حکمون بن ابراہیم بن محمد بن مسلم الفقیہ الشافعی المتوفی سنۃ ثمان وخمسین وثلث مائۃ **امالی المنذری** فی الحدیث **امالی** نظام الملک فی الحدیث ہو ابو علی الحسین بن علی بن اسحق **امالی النقاش** فی الحدیث ہو ابو سعید **امالی** ولی الدین ابو زرعہ احمد بن عبد الرحیم الحافظ المتوفی سنۃ ست وعشرین وثمان مائۃ وہو فی الحدیث **امام** فی احادیث الاحکام للشیخ الامام تقی الدین بن دقیق العید المتوفی سنہ در اولش میگوید باب المیاہ ذکر بیان معنی الطہور وانہ المطہر لغیرہ عن یزید الفقیر قال **ثنا** جابر بن عبد اللہ رض ان النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال اعطیت خمسا لم یعطہن احد قبلی نصرت بالرعب مسیرۃ شہر وجعلت لی الارض مسجدا وطہورا فایما رجل من امتی ادرکتہ الصلوۃ فلیصل واحلت لی الغنائم ولم یحل لاحد قبلی واعطیت الشفاعۃ وکان النبی یبعث الی قومہ خاصۃ وبعثت الی الناس عامۃ متفق علیہ من حدیث ہشیم عن یزید الفقیر واللفظ للبخاری **الامتاع** بالاربعین المتباینۃ بشرط السماع للحافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی ۸۵۲ھ ودروی از چہل شیخ روایت نمودہ وسند ہر شیخ بصحابی علیحدہ است پس رواۃ آن از صحابہ ہم چہل تن اند واز جملہ آن عشرۂ مبشرہ اند وبعد از روایت حدیث شعری مناسب آن نیز انشاد مینماید چنانچہ بعد روایت این حدیث دوم ان الناس لم یؤتوا شیئا بعد کلمۃ الاخلاص مثل العافیۃ این رباعی نوشتہ **رباعی**

امران لم یوت امرأ ما قل ‌‌ مثلہما فی دار نا الفانیہ
من بیسر اللہ تعالی لہ ‌‌ شہادۃ الاخلاص والعافیہ

وبعد از حدیث سوم کہ انما الاعمال بالنیات ست این قطعہ نوشتہ **قطعہ**

انما الاعمال بالنیات فی ‌‌ کل امر امکنت فرصتہ
فانو خیرا وافعل الخیر وان ‌‌ لم تطقہ اجزأت نیتہ

وبعد حدیث چہارم ما من امرء مسلم تحضرہ صلوۃ مکتوبۃ فیحسن طہورہا ورکوعہا وخشوعہا این قطعہ ثبت نمودہ **قطعہ**

حسّن التطہیر واخشع قانتا ‌‌ مطمئنا فی جمیع الرکعات
فہو کفارۃ ما قدمتہ ‌‌ من صغیر الذنب ان الحسنات

وبعد از حدیث پنجم نہی عن الشرب قائما گفتہ **قطعہ**

اذا ما تشرب فاقعد تفز ‌‌ تشبہ صفوۃ اہل الحجاز
وقد صححوا شربہ قائما ‌‌ ولکنہ لبیان الجواز

وبعد از حدیث ششم ضمام بن ثعلبہ گفتہ

واظب علی السنن الصحیحۃ تکتسب ‌‌ اجرا ویرضی اللہ عنک وتنجح
فلئن اقتصرت علی الفرائض فلیکن ‌‌ من غیر زہد فی النوافل تفلح

و بعد از حدیث ہفتم بشارت عشرہ بشر گفتہ		
لقد بشر الهادي من الصحب زمرة	بجنات عدن كلهم فضله اشتهر	سعيد زبير سعد طلحة عامر
	ابو بكر عثمان بن عوف علي عمر	

انباه فی الحدیث لابی عبد اللہ محمد بن سلامۃ القضاعی المتوفی سنۃ اربع وخمسین واربع مائۃ **انتحاء السنن**
فی اقتفاء السنن فی شرح سنن ابی داؤد یاتی فی حرف السین **الانتصار** لاصحاب الحدیث لابی مظفر منصور بن محمد
بن عبد الجبار السمعانی المتوفی سنۃ تسع وثمانین واربع مائۃ و در وی سہ باب ست اول در حث بر اخذ سنت و جماعت
دوم در فضل حدیث سوم در شجرۃ العلم **انصاف** فی بیان سبب الاختلاف للشیخ الاجل مسند الوقت الشاہ
ولی اللہ بن عبد الرحیم العمری الدہلوی المتوفی سنۃ اولہ الحمد للہ الذی بعث سیدنا محمدا الخ و در وی تایید اہل اتباع کردہ
و حقیقت حدوث تقلید و وجوہ خلاف خلف با سلف باحسن وجوہ و اصدق اسباب بیان کردہ **الانتفاع**
بترتیب الدارقطنی علی الانواع للحافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی سنۃ ۸۵۲ھ **الانتقاد الرجیح** فی شرح الاعتقاد
الصحیح لجامع ہذہ الاوراق رسالۃ الیست در پنج کراسہ در شرح عقیدہ شاہ ولی اللہ محدث دہلوی حامل المتن ممزوج
مدلل باد لۂ کتاب و سنت اولہا انزہ اللہ و اقدسہ و اسجہ و در آخرش ضمیمہ ایست کہ دران بقیۂ اعتقادات را کہ در متن
نبود و علمای سلف کلام آنرا ذکر کردہ اند نوشتہ **انتقاض الاعتراض** للحافظ ابن حجر المذکور یاتی فی شرح صحیح البخاری
انساب المحدثین للحافظ محب الدین محمد بن محمود بن النجار البغدادی المتوفی سنۃ ثلث واربعین وست مائۃ
و نیز تالیف کردہ است درین علم ابو الفضل محمد بن طاہر المعروف بابن القیسرانی المقدسی المتوفی سنۃ سبع وخمس مائۃ و ابو موسی
محمد بن عمر الاصفہانی المتوفی سنۃ احدی و ثمانین وخمس مائۃ بروی ذیل نوشتہ وانچہ وی آنرا اہمال کردہ بود در وی ذکر نمودہ و بر
ذیل ہم ذیلی ست از حافظ محمد بن محمد بن نقطۃ الحنبلی البغدادی المتوفی سنۃ تسع وعشرین وست مائۃ و درین علم ست کتاب
بیان و تبیین **انوار اللمعۃ** فی الجمع بین مفردات الصحاح السبعۃ **انوار المشکوۃ** فی الحدیث **الانوار** علی
فی اختصار المحلی یاتی فی المیم **انیس القلوب** وغایۃ المطلوب فی الدعوات والاذکار لاسمعیل بن احمد
بن محمد البدری الاردبیلی اولہ الحمد للہ الذی لا یخیب من رجاہ و در وی اذکار نووی و ادعیۂ صحیحین و سنن اربعہ و ابن السنی
و دارمی را تلخیص کردہ و در مسجد اقصی بسنہ ہفتصد و شصت و سہ ازان فارغ گشتہ **الاوراد البہیۃ** للشیخ
بہاء الدین محمد بن محمد النقشبندی المتوفی سنۃ احدی وتسعین وسبع مائۃ و از وی منقول ست انہ علمہا رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم فی الرؤیا فتلقاہا منہ درسا درسا و بعض اتباع وی بران شرح نوشتہ اند مسمی بمنبع الاسرار و حمزہ بن شمشاد
مرید وی تصنیفی در حل مشکلات وی کردہ بر ترتیب حروف **الاوراد السبعۃ** جمعہا الشیخ الزاہد محی الدین محمد
بن اسامۃ **الاوسط فی السنن والاجماع والاختلاف** للامام الفقیہ المطلع ابی بکر محمد بن ابراہیم
بن المنذر النیسابوری الشافعی المتوفی سنۃ تسع او عشر و ثلث مائۃ و این کتاب عزیز الوجود در پانزدہ مجلد ست و از کتب
مشہورۂ وی در اختلاف علما کتاب الاشراف ست و آن کتابی ست کبیر دلالت میکند بر کثرت وقوف وی بر مذاہب ائمہ

وہو احسن الکتب وانفعہا واتمہا **اوہام المحدثین** للامام الحافظ ابی الحجاج مسلم بن حجاج القشیری النیسابوری المتوفی سنہ احدی وستین ومائتین **الاہتمام بتلخیص الالمام** للحافظ قطب الدین عبد الکریم بن عبد النور بن منیر الحلبی الحنفی المتوفی سنہ خمس وثلثین وسبع مائۃ **ایثار فی رجال معانی الآثار** **الایجاز فی الحدیث** للامام ابی بکر احمد بن محمد الدینوری المعروف بابن السنی المتوفی سنہ اربع وستین وثلث مائۃ ودروی کلم جوامع آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم جمع کردہ است **الایقاف علی سبب الاختلاف** للشیخ المحدث محمد حیاۃ السندی المدنی المتوفی سنہ ۱۱۶۳ اولہ سبحان الذی حکم بحکمتہ الاحکام فی الانام **ایقاظ** ہمم اولی الابصار للاقتداء بسید المہاجرین والانصار وتحذیرہم عن الابتداع الشائع فی القری والامصار من تقلید المذاہب مع الحمیۃ والعصبیۃ بین فقہاء الاعصار للشیخ الامام صالح بن محمد العمری الشہیر بالفلانی استاد الشیخ محمد عابد السندی المدنی واحد المرجل اہل الحدیث حراس الدین در یک جلد متوسط است در رد تقلید مشتمل بر نصوص واحادیث واقوال اہل علم بر چہار مذہب خصوصاً ائمہ اربع مجتہدین **الآیۃ الکبری فی شرح قصۃ الاسراء** للسیوطی فی الحدیث

باب الباء الموحدۃ

البارع فی غریب الحدیث للشیخ ابی علی اسمعیل بن القاسم اللغوی القالی المتوفی سنہ ست وخمسین وثلث مائۃ **بحر الاسانید** للامام الحافظ الحسن بن احمد بن محمد السمرقندی المتوفی سنہ احدی وتسعین واربع مائۃ ودرین کتاب یکہزار حدیث را بترتیب وتہذیب جمع نمودہ ومثل آن تالیفی در اسلام نبودہ ذکرہ الذہبی فی تاریخ الاسلام **البدر التمام** شرح بلوغ المرام للقاضی الامام الحافظ العلامۃ شرف الدین الحسین بن محمد المغربی شرحی حافل کامل کبیر است در وی بعنوان فائدہ نوشتہ یجوز للناظر فی علم الحدیث العمل بما ذکرہ الائمۃ الملتزمون للتصحیح وذلک کالصحیحین فانہما التزما ان یذکرا ما صح عندہما وقد تلقاہما الائمۃ بالقبول فافاد ما فیہما العلم الاستدلالی وکذا المصنفات المختصۃ بجمع الصحیح فقط کصحیح محمد بن ابی بکر اسحق بن خزیمۃ وصحیح ابی حاتم محمد بن حبان البستی المسمی بالتقاسیم والانواع وکتاب المستدرک علی الصحیحین من زیادۃ او تتمۃ لمحذوف فہو محکوم بصحتہ واما السنن الاربع والموطا والمسانید مما لم یلتزم مصنفوہا التصحیح فان کان مما صححہ او حسنہ فیہا فلا کلام فی جواز العمل بہ وما اطلق من ذلک فان کان الناظر متاہلا للبحث وجب علیہ ذلک وان لم یکن ولا وجد احدا من الائمۃ قد نص علی تصحیحہ لم یجز لہ الاحتجاج لئلا یقع فی الباطل ولا یشعر وقد بین ابو داؤد فی کتابہ الصحیح وما یقاربہ والضعیف وما سکت عنہ فہو صالح وکذا الترمذی فانہ بین الصحیح والحسن والضعیف وما سکت عنہ یحتاج الی البحث وکذا مسند الامام احمد فان ما سکت عنہ صالح للاحتجاج بہ واللہ اعلم انتہی ومختصر این شرح از سید علامہ محمد بن اسمعیل امیر یمنی است مسمی بسبل السلام بزیادۃ علی ما فی الاصل من الفوائد وسیاتی **البدور السافرۃ فی امور الآخرۃ** للشیخ جلال الدین السیوطی وہو فی مجلد اولہ الحمد للہ الذی خلق السموات والارض فذکر فیہا انہا جزء ثان وعندی فی خطبتہ کتاب البرزخ من کتاب شاف فی علوم الآخرۃ مستوعب لاحوال النفخ والبعث واحوال الموقف والجنۃ والنار مستتبعا لذلک من الآیات والاحادیث والآثار **البدر المنیر** فی تخریج احادیث الشرح الکبیر وہو شرح الوجیز فی الفروع **بذل الماعون فی فضل الطاعون** للشیخ ابی الفضل احمد بن علی بن حجر العسقلانی المتوفی سنہ اثنتین وخمسین وثمان مائۃ مختصر اولہ الحمد للہ علی کل حال ودر وے

احادیث وارده در طاعون آورده بشرح غریبش پرداخته و بر پنج باب ترتیبش داده و در سنه ثلث و ثلثین و ثمان مائة از تالیفش فارغ شده و مختصرش مسمی بما رواه الواعون فی اخبار الطاعون تالیف شیخ جلال الدین سیوطی ست و درین مختصر اسانید حدیث و استطرادات را حذف کرده و نیز تلخیص وی از شیخ شرف الدین یحیی بن یحیی بن محمد المناوی الشافعی المتوفی سنة احدی وسبعین و ثمان مائة ست **البرق اللموع** لکشف الحدیث الموضوع تالیف قطب الدین محمد بن محمد الخیضری الشافعی المتوفی سنة اربع وتسعین و ثمان مائة و این حدیث در احیاء العلوم بذکر صلوة الرغائب مذکور ست پس درین رساله مناقشه ابن حجر را با ابن الجوزی در موضوعاتش چنانکه در هوامش نسخهٔ اوست مجرد کرده و بغرض تلخیص اصل را با آن ضم نموده **البروق اللوامع** فی ما اورد علی جمع الجوامع **بزوغ الهلال** فی الخصال الموجبة للظلال رساله ایست از شیخ جلال الدین سیوطی المتوفی سنة احدی عشرة وتسع مائة در یک جزو مشتمل بر احادیث وارده در خصال موجبهٔ ظلال عرش ذو الجلال و شمار این خصال بهفتاد خصلت میرسد و در وی استیعاب شواهد این خصال هم کرده و بار دیگر آنرا تلخیص نموده اقتصار بر ایراد متن نموده **بستان المحدثین** رساله فارسی ست تالیف شاه عبد العزیز بن شیخ ولی الله محدث بن شیخ عبد الرحیم دهلوی المتوفی سنة تسع وثلثین و مائتین و الف اوله الحمد لله حق حمده و در وی گفته که مقصود اصلی دران ذکر کتب حدیث ست که غالبا در رسائل و مصنفات ازانها نقل می آرند و بجهت عدم اطلاع بران کتب سامع متحیر میماند و بالتبع برخی از احوال مصنفین آنها نیز مذکور میشود که در حقیقت قدر تصنیف از قدر مصنفش پیدا ست و گویا نسب کتاب ست و نیز منظور اولی ذکر متون ست و گاهی ذکر بعضی شروح مشهوره بعضی از کتب متداوله نیز در اثنا خواهد آمد زیراکه شروح مذکوره را بجهت کثرت شهرت و تلقی و کثرت نقل و وثوق و اعتماد برانها حکم متون حاصل شده ست انتهی بعبارته ولیکن این رساله هیچ ترتیب ندارد و بعضی از کتب مشهوره نیز در وی مذکور نشده مثل مشکوة و جز آن **بغیة الرائد** لما تضمنه حدیث ام زرع من الفوائد للقاضی عیاض بن موسی الیحصبی المتوفی سنة اربع و اربعین و خمس مائة **بغیة الرائد** فی الذیل علی مجمع الزوائد یاتی فی المیم **بغیة المرتاح** للشیخ شمس الدین محمد بن یوسف الراوندی المتوفی سنة خمس و سبع مائة و درین کتاب چهل حدیث جمع کرده شرح آن نموده است **بغیة النقاد** فی اصول الحدیث للامام الحافظ عبد الله بن المواق **بلدانیات** همان اربعون بلدانیه است که در ذکر اربعینات گذشت **بلغة الغریب** فی مصطلح آثار الحبیب للسید مرتضی الزبیدی البلگرامی سال فراغ از تالیفش بستم ربیع الآخر سنة اربع وستین و مائة و الف ست بمدینهٔ زبید **بلوغ المرام** من احادیث الاحکام تالیف الحافظ الامام شهاب الدین بن حجر العسقلانی المتوفی سنة اثنتین وخمسین و ثمان مائة در یک مجلد صغیر ست اوله الحمد لله علی نعمه الظاهرة والباطنة قدیما و حدیثا الخ و ختم وی برین حدیث ست اخرج الشیخان عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم کلمتان خفیفتان علی اللسان ثقیلتان فی المیزان سبحان الله وبحمده سبحان الله العلی العظیم و ختم صحیح بخاری نیز برهمین تسبیح ست و بروی سه شرح دیده شد یکی بدر تمام للعلامة القاضی شرف الدین للمغربی الصنعانی دوم سبل السلام للسید محمد بن اسمعیل الامیر الیمانی سوم مسک الختام لجامع هذه الاوراق عفا الله عنه و کتاب بلوغ المرام در کتب مختصرهٔ علم حدیث فائق

جمیع کتب مؤلفاین باب ست وبیش ازان ست که وصف توان کرد بعضی از وجوه مزیت وفضل وی در شرح فارسی خود ذکر کرده ایم واحسن ما یقال فیه ان مدحه قدح وقدحه مدح **البنین والبنات** من رجال الاحادیث لابی السعادات مبارک بن محمد بن الاثیر الجزری الملقب بمجد الدین المتوفی سنه ست وست مائة **بهجة النفوس** وغایتها بمعرفة مالها وما علیها فی شرح جمع النهایة وهو مختصر البخاری لمحمد بن اسمعیل تالیف ابو محمد عبد الله بن ابی حمزة ودر وی قریب سه صد حدیث آورده ودر دو مجلد شرح آن کرده وعلوم غامضه وحقائق خفیه بسیار دران ایراد نموده **بهجة المحافل** واجمل الوسائل بالتعریف برواة الشمائل یعنی شمائل الترمذی جمع الشیخ الامام ابو الامداد ابراهیم بن ابراهیم اللقانی المالکی اوله الحمد لله الذی اصطفی لنقل السنة المحمدیة رجالا واخره کان تمام ترقیمه والفراغ من تقویمه غرة ربیع الآخر من شهور سنه السابعة والثلثین بعد الالف من الهجرة **بهجة المجالس** وانس المجالس لابن عبد البر واین کتاب در سه سفر ست ودر وی اشیای مستحسنه که صالح مذاکره ومحاضره باشند فراهم آورده از انجمله این ست ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم رای فی منامه انه دخل الجنة ورای فیها عذقا مدلی فاعجبه وقال لمن هذا فقیل لابی جهل فشق ذلک علیه وقال ما لابی جهل والجنة والله لا یدخلها ابدا فانها لا یدخلها الا نفس مؤمنة فلما اتاه عکرمة بن ابی جهل مسلما فرح وتاول ذلک العذق عکرمة ابنه ومنه ایضا انه قیل لجعفر بن محمد یعنی الصادق کم تتاخر الرؤیا قال رای النبی صلی الله علیه وآله وسلم کان کلبا ابقع یلغ فی دمه فکان شمر بن ذی الجوشن قاتل الحسین بن علی رض وکان ابرص فکان تاخر الرؤیا خمسین سنة ومن ذلک ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم رای رؤیا فقصها علی ابی بکر الصدیق رض قال یا ابا بکر رایت کانی انا وانت نرقی فی درجة فسبقتک بمرقاتین ونصف فقال یا رسول الله یقبضک الله تعالی الی مغفرته ورحمته واعیش بعدک سنتین ونصفا وقال الهیثم بن عدی قال لی صالح بن حیان من افقه الشعراء فقلت اختلفوا فی ذلک فقیل افقه الشعراء وضاح الیمن حیث یقول **نظم**

اذا قلت هاتی نولینی تبسمت — وقالت معاذ الله من فعل ما حرم

فما نولت حتی تضرعت عندها — واعلمتها ما رخص الله فی اللمم

ومنه ایضا قیل لاسلم بن زرعة ان انهزمت من اصحاب مرداس غضب علیک الامیر عبید الله بن زیاد فقال لان یغضب علی وانا حی خیر من ان یرضی وانا میت ومنه ایضا ان اعرابیا سب آخر فسکت فقیل له لم سکت عنه فقال لیس لی علم بمساویه وکرهت ان ابهته بما لیس فیه وما قیل فی المعنی **نظم**

ثالبنی عمرو وثالبته — قد اثم المثلوب والثالب

فقلت له خیرا وقال الخنا — کل علی صاحبه کاذب

وذکر این کتاب درینجا بتبعیت بستان المحدثین کرده شد ورنه اضافتش بسوی کتب حدیث چندان مناسبت ندارد **بیان الوهم والایهام** للشیخ ابی الحسن علی بن محمد بن القطان الفاسی المتوفی سنه ثمان وعشرین وست مائة صحح فیه عدة احادیث **بیان الفرقان** بین اولیاء الشیطان واولیاء الرحمن للشیخ ابی العباس احمد بن عبد الحلیم بن تیمیة الحنبلی المتوفی سنه ثمان وعشرین وسبع مائة در کشف الظنون گفته هو مختصر کثیر الفائدة **البیان والتبیین** فی انساب المحدثین لابی عبد الله محمد بن احمد الزهری المتوفی سنه سبع عشرة وست مائة **البیان فی احوال الصحابة**

محمد بن عمر والمکی **بیقون** سی و چهار بیت عربی ست در اصول حدیث اوله **شعر**

ابدأ بالحمد مصلیاً علی | محمد خیر نبی أرسلا

وبروی شرحی مختصر ست از کاتب حروف مسمی بالعرجون فی شرح البیقون اوله الحمد لله الذی رفع اهل الحدیث مکاناً علیا

باب التاء المثناة الفوقانیة

تاریخ البخاری للامام الحافظ ابی عبد الله محمد بن اسمعیل الجعفی صاحب الصحیح المتوفی سنة ست وخمسین ومائتین واین تاریخ کلان ست بر طریقهٔ اهل حدیث ودران ثقات وضعفای رواة اخبار را جمع کرده وگفته اند که این سه تاریخ کبیر واوسط وصغیر وکبیر را در شبهای ماه در مرقد مطهر آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم در مدینهٔ منوره تالیف کرده ابو احمد محمد بن سلیمان بن فارس وابو الحسن محمد بن سهل اللغوی وغیر ہما روایت آن از وی دارند ورآدی تاریخ اوسط عبد الله بن احمد بن عبد السلام الخفاف ست وهم زنجویه بن احمد اللباد واین هر دو تاریخ از تالیفات موجودهٔ اوست علی ما ذکره ابن حجر وسعد بن جناح ومسلمة بن قاسم را صله ایست که از ذیل این تاریخ گردانیده است **تاریخ البرزالی** للشیخ علم الدین ابی محمد القاسم بن محمد الدمشقی المتوفی سنة ثمان وثلثین وسبع مائة ودر وی وفیات محدثین جمع نموده بلکه مختص ست بکسیکه سماع دارد لیکن از سواد به بیاض نرسیده وبروی ذیلی ست از تقی الدین بن رافع از تاریخ وفات او وذهبی آنرا تهذیب کرده وچیزها بر آن افزوده وهم ابن رافع ذیلی ست از حافظ ابن حجر **تاریخ بغداد** گویند اول کسیکه برای بغداد تاریخ نوشته احمد بن طاهر بغدادی ست بعده حافظ ابو بکر احمد بن علی معروف بخطیب بغدادی المتوفی سنة ثلث وستین واربع مائة تالی او شده تاریخی بر طریقهٔ محدثین تالیف کرده ودر وی رجال وواردین بغداد را با انضمام فوائد جمه ایراد کرد تا آنکه کتابی عظیم الحجم والنفع آمد ونسخهٔ وی بدستخط مؤلف که در مدرسهٔ مستنصریه وقف بود چهارده مجلد ست وخطیب را سمعانی صاحب انساب تالی شده بر اسلوبش ذیلی در پانزده مجلد نگاشت بعده عماد الدین محمد بن محمد بن حامد الکاتب الوزیر المتوفی سنة سبع وتسعین وخمس مائة ذیلی بر ذیل سمعانی افزود وانچه وی اغفال واهمال کرده بود دران بیاورد ونامش السیل علی الذیل نهاد واین در سه مجلد ست وهم تذییل کرد آنرا محمد بن سعید المعروف بابن الدبیثی الواسطی المتوفی سنة سبع وثلثین وست مائة ووی دران ذکر مافات سمعانی نموده بعده ابن القطیعی آمد وصلهٔ نوشت وآنرا ذیل علی ذیل ابن الدبیثی گردانید وحافظ ذهبی ذیل ابن الدبیثی را در نصف وی تلخیص واختصار کرد وابن النجار ذیلی دارد بر تاریخ خطیب خیلی عظیم میگویند که در سی مجلد ست ملا کاتب چلپی گفته مجلد سادس عشر را که در حرف العین ست دیدم تراجم رجال بطور طبقات ذکر میکند انتهی وبر ذیل ابن النجار ذیلی دیگر ست در غایت اتقان از تقی الدین محمد بن رافع المتوفی سنة ۷۷۴ وبرین ذیل ذیلی ست از ابی بکر مارستانی وبر ذیل مارستانی ذیل تاج الدین علی بن انجب بن الساعی البغدادی المتوفی سنة ۶۷۴ است ومختصر تاریخ خطیب از ابی الیمن مسعود بن محمد البخاری المتوفی سنة احدی وستین واربع مائة است وآبو سهل بن یزدجرد بن مهمندار کسروی کتابی تالیف کرده است بسیار حمده در وصف بغداد وعدد سکک وحمامات او وما یحتاج الیه فی کل یوم من الاقوات والاموال ذکره الصفدی ودر اخبار بغداد ست کتاب البیان

لاحمد بن محمد بن خالد البرقی الکاتب و از تواریخ بغداد ست بروضة الاریب بیست و هفت مجلد در بستان المحدثین گفته تاریخ بغداد از تصانیف خطیب بغدادی ست در اول جزو ثانی از وی مناقب بغداد و بزرگی آن مبارک بنیاد وانچه از محاسن اخلاق سکان آن منقول شده آورده بعد ازان احوال سکان و واردین آن بلده مکرمه آغاز نهاده احوال بخاری باستیفا دران مذکورست و تا ترجمه محمد بن عبد الرحمن بن ابی ذیب قریب ربع کتاب میشود اول اسناد که دران تاریخ مذکورست این ست قال الحافظ ابو بکر اخبرنا عبد العزیز بن ابی الحسن القرمسی قال حدثنا عمر بن احمد بن عثمان قال سمعت ابا بکر النیسابوری یقول سمعت یونس بن عبد الاعلی یقول قال الشافعی یا ابا موسی دخلت بغداد قال قلت لا قال ما رایت الدنیا وما رایت الناس قال الخطیب انشدنا القاضی علی بن المحسن التنوخی قال انشدنا ابو سعید محمد بن علی بن محمد بن خلف الهمدانی لنفسه نظم

فدى لك يا بغداد كل قبيلة	من الارض حتى خطتي وديارها	فقد طفت في شرق البلاد وغربها
وسيرت رحلي بينها وركابيا	فلم ار فيها مثل بغداد منزلا	ولم ار فيها مثل دجلة واديا
ولا مثل اهليها ارق شمائلا	واعذب الفاظا واحلى معانيا	وكم قائل لو كان ودك صادقا
لبغداد لم ترحل فكان جوابيا	يقيم الرجال الاغنياء بارضهم	وترمي النوى بالمقترين المراسيا

یکی از بزرگان آن عهد گفت در خواب دیدم که گویا نزد خطیب حاضرم و حسب عادت خود تاریخ بغداد بروی میخوانم و جانب یمین شیخ نصر بن ابراهیم مقدسی نشسته اند و بر یمین ایشان بزرگی دیگر نشسته اند با هیبت و جلالت تمام که چشم از مشاهده جمال و کمال ایشان خیره میشود پرسیدم این بزرگ کیستند گفتند رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم اند که برای شنیدن این تاریخ تشریف آورده اند و این شرف عظیم ست و خطیب در کعبه معظمه وقت شرب زمزم برای قبول این تاریخ دعا کرده بود حق تعالی آنرا پذیرفت والله اعلم **تاریخ دمشق** اعظم آنها تاریخ حافظ ابو الحسن علی بن حسین المعروف بابن عساکر الدمشقی المتوفی سنة احدی وسبعین و سبع مائة ست در هشتاد مجلد و در وی تراجم اعیان و رواة و مرویات ایشان را بر نسق تاریخ بغداد خطیب ذکر کرده ولیکن در حجم ازان اعظم واکبرست ابن خلکان گفته قال لی شیخنا الحافظ زکی الدین ابو محمد عبد العظیم المنذری حافظ مصر ادام الله به النفع وقد جری ذکر هذا التاریخ واخرج لی منه مجلدا وطال الحدیث فی امره واستعظامه ما اظن هذا الرجل الا عزم علی وضع هذا التاریخ من یوم عقل علی نفسه وشرع فی الجمع من ذلک الوقت والا فالعمر یقصر عن ان یجمع فیه الانسان مثل هذا الکتاب بعد الاشتغال والتنبیه ولقد قال الحق ومن وقف علیه عرف حقیقة هذا القول ومتی یتسع للانسان الوقت حتی یضع مثله وهذا الذی ظهر هو الذی اختاره وما صح له هذا الا بعد مسودات ما یکاد ینضبط حصرها انتهی واین تاریخ را ذیلها ست از انجمله ست ذیل قاسم ولد مصنف ولیکن ناتمام مانده و ذیل صدر الدین البکری و ذیل عمر بن الحاجب و نیز اورا مختصرها ست از انجمله ست مختصر امام ابو شامه عبد الرحمن بن اسمعیل الدمشقی المتوفی سنة خمس وستین وست مائة واین مختصر دو نسخه ست یکی صغری دیگری کبری در پانزده مجلد ابن شهبه در ذیل الذیل گفته بسط الکلام فی وصف علم التاریخ وذم من شانه وجمع بین الحوادث والوفیات فی الذیل علیه ووصل الی سنة وفاته وقد ذیل علیه الحافظ علم الدین قاسم بن محمد البرزالی

الی آخر سنة ثمان و ثمانین و سبع مائة و مات فی الآتیة و ذیل ایضا ابو یعلی ابن القلانسی و قاضی جمال الدین محمد بن مکرم الانصاری
صاحب لسان العرب المتوفی سنة احدی عشر و سبع مائة اختصار تاریخ ابن عساکر در مکی کرده قریب ربع و مختصره ایضا الشیخ
بدر الدین محمود بن احمد العینی المتوفی سنة خمس و خمسین و ثمان مائة و انتقاه السیوطی و سماه تحفة المذاکر المنتقی من تاریخ ابن عساکر
و بر ذیل برزالی ذیل قاضی تقی الدین ابو بکر بن شهبه است و دمشق بلده از ملک شام ست **تاریخ الذهبی** هو الامام الحافظ
شمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد المصری المتوفی سنة ست و اربعین و سبع مائة و این تاریخی کلان ست در دوازده مجلد
و معروف بتاریخ الاسلام ست و مرتب ست بر سنوات و در وی حوادث و وفیات را تا آخر سنه هفت صد و چهل و یک
جمع کرده و از وی مختصرها چند نموده منها العبر و سیر النبلاء و طبقات الحفاظ و طبقات القراء و غیر ذلک قال ابن شهبة و العجب انه
وقف فی تاریخ الاسلام علی سنة سبع مائة و لم یوصله الی سنة اربعین کما فعل فی العبر فان بین یدیه ذیل الیونینی الی حین
وفاته و ذیل الجزری انتهی و ذیل ما قال ابن تاریخ از سخاوی متوفی سنه ۹ است و مختصر وی از علاء الدین علی بن خلف القرشی
المتوفی سنة اثنتین و تسعین و سبع مائة و از شمس الدین محمد بن محمد الجزری المتوفی سنة ثلث و ثلثین و ثمان مائة ست در یک مجلد
اوله الحمد لله الذی جعل الحوادث و الوفیات الخ و سنه فراغ از تالیفش ثمان و تسعین و سبع مائة بوده **تاریخ رواة الحدیث**
لابی خیثمة احمد بن زهیر بن حرب الحافظ المتوفی سنة تسع و سبعین و مائتین و این کتابی ست بر اسلوب تاریخ بخاری اما از وی
صغیر ست **تاریخ الشام** منجمله آن تواریخ دمشق ست و قد سبق زیرا که شام عام ست از دمشق و غیره دیگر الاعلاق الخطیرة
فی تاریخ الشام و الجزیرة لابن شداد و الدرة الخطیرة فی اسماء الشام و الجزیرة و البرق الشامی للعماد الکاتب الوزیر ابی عبد الله محمد
بن محمد بن حامد الاصفهانی المتوفی سنة سبع و تسعین و خمس مائة و تحفة الانام فی فضائل الشام للبصراوی و نزهة الانام
فی فضائل الشام و نشر الخزام فی فضائل الشام و فضائل الشام للربعی و مختصره المسمی بالاعلام للفزاری و لعبد الغنی
بن امیر شاه و منها سلک النظام فی تاریخ الشام و تنبیه الطالب **تاریخ الطبری** هو الامام ابو جعفر محمد بن جریر
المتوفی سنة عشر و ثلث مائة و این کتاب از تواریخ مشهوره جامع اخبار عالم ست که ابتدایش از اول خلیقه و انتهایش
تا سنه تسع و ثلث مائة بوده و نامش تاریخ الامم و الملوک ست ابن الجوزی گفته انه بسط الکلام فی الوقائع بسطا و جعله
مجلدات و ان المشهور المتداول مختصر من الکبیر و انه هو العمدة فی هذا الفن و ابن السبکی در طبقات نوشته آن ابن جریر قال
لاصحابه هل تنشطون لتاریخ العالم من آدم الی وقتنا هذا قالوا کم قدره فذکر انه ثلثون الف ورقة فقالوا ایفنی الاعمار
قبل اتمامه فقال انا لله و انا الیه راجعون ماتت الهمم فاختصره فی نحو ما اختصر التفسیر انتهی و ابو علی محمد البلعمی از وزرای سامانیه
آنرا بفارسی نقل کرده اوله الحمد لله العلی الاعلی و در وی نوشته که منصور بن نوح سامانی حکم کرد بترجمه وی با بو الحسن
امین و خاصه خود در سنه سه صد و پنجاه و سه انتهی و غیر وی آنرا بترکی برده و همان الحروز در عوام روم متداول ست و فرغانی
ابو عبد الله محمد بن محمد بروی ذیلی نوشته صله نام و کذلک ابو الحسن محمد بن عبد الملک بن ابراهیم بن احمد الهمدانی المتوفی
سنة احدی و عشرین و خمس مائة **تاریخ العراق** لابن قاطولی و لابن اسفندیار الواعظ و تاریخ عمال الشرط لامراء العراق
للهیثم بن عدی الطائی المتوفی سنة سبع و مائتین و از آنجمله است تواریخ بغداد و تکریت و سامرا و انبار و کوفه و بصره و جزا

تاریخ القدس منها اتحاف الاخصا بفضائل المسجد الاقصی لابی عبد الله محمد ... و باعث النفوس الی زیارة القدس المحروس لابن
الفرکاح و الانس الجلیل فی فضائل القدس و الخلیل ... تاریخ القدس و تحصیل الانس لزائر القدس ... المستقصی فی فضائل الاقصی
و الروض المغرس فی فضائل بیت المقدس و الفتح القسی فی الفتح القدسی ... لعماد الدین الکاتب الاصفهانی ... و منها
تاریخ القدس لاحمد بن محمد بن یحیی المقدسی المتوفی سنة ست و سبعین ... **تاریخ المدینة** ... منها ... علیه
الصلوة و السلام ... منها اخبار المدینة لابن زبالة محمد بن حسن ... و لعمر بن شبة النمیری المتوفی
سنة ... الدرة الثمینة فی اخبار المدینة لابن النجار و تاریخ المدینة لابی محمد عبد الله بن عبد الملک المرجانی
و لعفیف الدین ابی محمد عبد الله و لجمال الدین محمد بن احمد المطری المتوفی سنة ... و ذیل ... تاریخ ابن ... و
تذییل ... علی بن محمد القرشی المخزومی المکی و منها التبیین ... فضل المدینة لابن عساکر ... و منها تحقیق النصرة
للمراغی زین الدین ابی بکر بن الحسین بن عمر العثمانی المتوفی سنة ست عشرة و ثمان مائة و الوفا باخبار دار المصطفی للسمهودی
و مختصره المسمی بوفاء الوفا و مختصره خلاصة الوفا ایضا و منها الخلاصة فارسی مختصر قال المراغی کان تاریخ ابن النجار و ذیله
المطری من احسن ما صنف فیه ... اخل بکثیر من مقاصده
فجمعت مقاصده مع تحریر عبارة و زیادة انتهی ملا کاتب در کشف الظنون گفته اقول و الغایة فی هذا الباب تاریخ السمهودی
کما وقفت علیه فی مجلد انتهی و ... تاریخ او جذب القلوب الی دیار المحبوب للشیخ عبد الحق بن سیف الدین الترک
الدهلوی البخاری المتوفی سنة ... بعبارت فارسی و در کلکته طبع شده و شهرتش مستغنی از تعریف است و ماخذ او
وفاء الوفا و جز وی از تواریخ مدینه است ... ضخیمة فی مجلد **تاریخ مکة** بسیار کسان ... شرفها الله تعالی ... و اول
کسیکه در وی تالیف کرده است امام ابو الولید محمد بن عبد الله الازرقی المتوفی سنة ثلث و عشرین و مائتین و مختصر
... و تاریخ ابی عبد الله محمد بن اسحق بن عباس المکی الفاکهی و تاریخ قاضی تقی الدین فاسی المتوفی
سنة ... و ثمان مائة و هو المسمی بشفاء الغرام باخبار البلد الحرام در سه مجلد بود و مختصرش تحفة الکرام در
یک مجلد است العقد الثمین فی تاریخ البلد الامین این مرتب است بر حروف در شش مجلد و مختصرش عجالة القری
فی تاریخ ام القری تالیف راغب است دیگر تاریخ شریف ... بن هاشم بن علی الحسنی وزیر المدینة و بود زنده تا حدود
سنة ست و سبعین و ست مائة ذکره الفاسی فی تحفة الکرام و شفاء الغرام و قال لم اقف علی هذا التاریخ و منها اتحاف الوری
باخبار ام القری للنجم عمر بن فهد و تاریخ ولد وی عبد العزیز بن فهد و منها الاعلام باعلام بلد الله الحرام للقطب المکی
و تاریخ حفید وی عبد الکریم بن محمد القطبی الاشارة و الاعلام ببناء الکعبة البیت الحرام للمقریزی و تاریخ بنائها الاقدم
للشیخ ابراهیم البیمونی المصری و هو کتاب مفید فی مجلد و این تعمیر یازدهم است در شمار و نیز در وی تاریخ مختصر است از شیخ محمد
بن علی بن علان الصدیقی الشافعی المکی اوله الحمد لله الذی له الملک و القهر و در آن ذکر کرده که چون وی تاریخ کبیر خود را تمام کرد
در ... سیل که ... بیت ... بعضی از اعیان اشارت کردند بتجرید آنچه در عمارت بیت واقع شده لیکن ... آن
... کتابت ... و از جمله است التحفة اللطیفة ... احمد بن فهد ... بناء الکعبة لابن حجر ... فی اخبار ام القری

[illegible] تصنیف [illegible] مجد الدین [illegible] الفیروزآبادی مؤلف القاموس [illegible] الاخبار [illegible]
[illegible] تاریخ نیسابور [illegible]
للحاکم ابی عبد اللہ الحاکم النیسابوری المتوفی سنۃ خمس و اربع مائۃ [illegible] ابن السبکی
در طبقات خود گفتہ [illegible] التاریخ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
وذیل علیہ عبد الغافر بن اسمعیل الفارسی الی سنۃ ثمان عشرۃ وخمس مائۃ ومختصر تاریخ الحاکم للذہبی **تاریخ یحیی بن معین**
فی احوال الرجال این کتاب مرتب است بر حروف معجم واولش این حدیث است قال الحافظ الناقد یحیی بن معین
حدثنا ابن ابی مریم ثنا ابن لہیعۃ عن ابی الاسود عن عروۃ بن الزبیر عن المسور بن مخرمۃ عن ابیہ قال اظہر رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم الاسلام فاسلم اہل مکۃ کلہم وذلک قبل ان تفرض الصلوۃ حتی ان کان لیقرأ السجدۃ فیسجد فیسجدون
وما یستطیع بعضہم ان یسجد من الزحام وضیق المقام لکثرۃ الناس حتی قدم رؤس قریش الولید بن المغیرۃ وابوجہل وغیرہما
وکانوا بالطائف فی ارضیہم فقالوا تدعون دینکم ودین آبائکم فکفروا و آخرش این است عن [illegible]
عن بقیۃ بن الولید عن الزبیدی عن سالم عن ابیہ عن النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم انہ سلم تسلیمۃ
تأویل متشابہ الاخبار لابی منصور عبد القاہر البغدادی المتوفی سنۃ تسع وعشرین واربع مائۃ
تأویل مختلف الحدیث للامام ابی محمد عبد اللہ بن مسلم بن قتیبۃ الدینوری المتوفی سنۃ ست وسبعین ومائتین
تبصرۃ المنتبہ فی تحریر المشتبہ ای مشتبہ الاسماء والنسبۃ مجلد للحافظ ابن حجر العسقلانی اولہ الحمد للہ
جامع الناس ذکر فیہ ان کتاب المشتبہ للذہبی ما کان غیر اعواز من جہۃ عدم ضبط لانہ احال فی ذلک علی ضبط القلم ومن ثم
اجحافہ فی الاختصار [illegible] اختصار [illegible] بسط ما اجحف فضبط المشتبہ بالحروف ومیز زیادۃ [illegible] انتہی بلا تغییر فی
ترتیبہ سوی تقدیم الاسماء وتاخیر الانساب **تبعید الشیطان بتقریب اغاثۃ اللہفان** مختصر کتاب اغاثۃ اللہفان
فی مصائد الشیطان است للشیخ الامام ہاشم بن یحیی الشافعی اولہ [illegible] اغاثۃ اللہفان فی مصائد الشیطان
الا بتوفیقک این کتاب در سنہ ۱۲۸۳ ہجری در ہند بلدہ بریلی با ترجمہ اردو مسمی بہ تہذیب الایمان من مؤلفہ مولوی محمد احسن صدیقی
نانوتوی حسب فرمایش مدار المہام محمد جمال الدین خان بہادر نائب ریاست بہوپال ادام مجدہم حلیہ طبع پوشیدہ متداول
اہل علم گردید **تبیان الوہم والتخلیط** الواقع فی حدیث الاطیط للحافظ ابی القاسم علی بن الحسن بن عساکر الدمشقی
المتوفی سنۃ احدی وسبعین وخمس مائۃ واین رسالہ مختصری است در جزوی رد کردہ است در ان حدیث [illegible] و [illegible] ان
اعرابیا اتی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فاستشفع للمطر و در وی لفظ اطیط الرحل بالراکب است ذکرہ ابن کثیر **تبیین فی
اسماء المدلسین** للشیخ برہان الدین ابراہیم بن محمد بن خلیل سبط ابن العجمی الحلبی المعروف بالقوف

المتوفی سنة احدی واربعین وثمان مائة وآخر الاکتاب البرہان علی الحص بجزو دوم بر ان عنوان **تبییض الموضح**
للشیخ العلامة حسین بن محمد الصنعانی الحنفی وہو بر بعض احادیث موضوعہ جرح کردہ **التثبیت عند التبییت**
ارجوزہ ایست للسیوطی در رد بر فتنہ قبر وہرآنچہ متعلق بدان است ذکر کردہ در یکصد وہفتاد وسہ بیت وشرح آن
از حسام الدین حسین بن ابراہیم بن خلیل المقدسی اولہ الحمد للہ الملک القوی العزیز واز شیخ احمد بن خلیل السبکی الشافعی
المتوفی سنة سبع وثلثین والف اولہ وشرح مسمی بفتح القریب فی شرح التثبیت نامیدہ وہو دیگری را فتح المجید
بشرح منظومة القبور وایں شرح ممزوج است اولہ الحمد للہ الباقی بعد فناء خلقہ وبروی شرحی است از سید علاء محمد بن اسماعیل
مسمی بحل التثبیت در حرف حیم بیاید **العجایب فی فوائد متعلقة المصابیح** ذکرش خواہد آمد **تجرید الاصول**
فی احادیث الرسول للشیخ الامام شرف الدین ابی القاسم ہبة اللہ بن عبد الرحیم بن البارزی الجہنی الشافعی المتوفی
سنة ثمان وثلثین وسبع مائة وہو روی جامع الاصول ابن اثیر را مجرد ساختہ وذکرش بیاید **تجرید الاوامر
والنواہی** من الکتب الستة للشیخ ابی بکر بن ابی المجد الحنبلی المتوفی سنة اربع وثمان مائة **تجرید التفسیر**
من صحیح البخاری علی ترتیب السور للحافظ ابن حجر العسقلانی **تجرید الصحاح الستة** للشیخ الامام رزین
بن معاویة العبدری السرقسطی المتوفی سنة خمس وثلثین وخمس مائة **التجرید الصریح** لاحادیث الجامع الصحیح
للبخاری در حرف میم خواہد آمد **تجرید فی اسماء الصحابة** لشمس الدین محمد بن احمد الحافظ الذہبی المتوفی
سنة ثمان واربعین وسبع مائة **تحفة الاحیاء** فی مافات من تخاریج الاحیاء لابن قطلوبغا الحنفی المصری المتوفی بہا
سنة تسع وتسعین وثمان مائة **تحفة اہل الحدیث** عن شیوخ اہل الحدیث للحافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی
سنة اثنتین وخمسین وثمان مائة **تحفة اہل النظر** فی شرح الدرر فی علم الحدیث **تحفة السامع
والقاری** بختم صحیح البخاری للشیخ ابی العباس احمد بن محمد القسطلانی المتوفی سنة ثلث وعشرین وتسع مائة
تحفة الطالبین فی الحدیث **تحفة المستفید** فی الاحادیث الثمانیة الاسانید لرشید الدین
ابی الحسین یحیی بن علی بن عبد اللہ العطار الاموی المصری المالکی المتوفی سنة اثنتین وستین وست مائة **التحفة
المکیة** ترکی مختصر فی مائة حدیث مع حکایة **تحفة المہرة** باطراف العشرة للشہاب احمد بن علی بن حجر العسقلانی
المتوفی سنة اثنتین وخمسین وثمان مائة وہو فی مجلدات اولہ الحمد للہ الذی لا یحیط العاد لنعمائہ **تحفة النابہ**
فی تلخیص المتشابہ للشیخ جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی المتوفی سنة احدی عشرة وتسع مائة **التحفة** باتحد
لسید الدین محمد الاربلی **تحفة الانام** فی العمل بحدیث النبی علیہ افضل الصلوة والسلام للشیخ محمد حیاة السندی
الحنفی اولہ الحمد للہ الذی شرفنا بمعرفة الاحکام **التحقیق** فی احادیث الخلاف لابی الفرج عبد الرحمن بن علی بن الجوزی
البغدادی الحنبلی المتوفی سنة سبع وتسعین وخمس مائة ومختصرش از برہان الدین ابراہیم بن علی بن عبد الحق المتوفی سنة اربع واربعین
وسبع مائة بودہ است **تخریج احادیث الاحیاء** در وی حافظ ابو الفضل زین الدین عبد الرحیم بن حسین عراقی
المتوفی سنة ست وثمان مائة را دو کتاب است یکی کبیر کہ در سنہ ہفتصد وپنجاہ ویک نوشتہ ودران توقف بر بسیاری از احادیث کردہ و

تخریج احادیث الاحیاء ... معروفست ... شعبت ... المغنی عن حمل الاسفار فی تخریج ما فی الاحیاء من الاخبار ... الحمد لله الذی ... علوم الدین ... بر ذکر طرف حدیث و نام صحابی و تخریج و بیان صحت و ضعف وی و هر جا که در احیا حدیث مکرر آمده وی آن را در جای اول ذکر کرده و بر آن اکتفا کرده و اگر جای اول ... کرده ... معروفست کرده ... حافظ ابن حجر عسقلانی المتوفی سنة ٨٥٢ ... عراقی نمود و تمام زین الدین قاسم ابن قطلوبغا الحنفی المصری المتوفی سنة تسع وسبعین وثمان مائة را کتابی ست مسمی بتحفة الاحیاء فیما فات من تخاریج احادیث الاحیاء و سید علامه عبد الله بن محمد بن اسمعیل الامیر الیمانی را رساله ایست در یک کراسه ... تحقیق ... الاثر فی ما لا اصل له فی الاحیاء من الخبر نهاده و در وی اقتصار بر ذکر احادیث بی اصل نموده اوله الحمد لله الواحد الاحد الصمد و سید مرتضی زبیدی بلگرامی کتابی نوشته مسمی باتحاف السادة المتقین بشرح اسرار احیاء علوم الدین و در وی تخریج احادیث وی نیز ذکر کرده اوله الحمد لله الذی احیا بذکره قلوب عباده العارفین

تخریج احادیث انوار التنزیل للامام ناصر الدین ابی سعید عبد الله بن عمر البیضاوی الشافعی المتوفی بتبریز سنة خمس وثمانین وست مائة وقیل سنة اثنتین وثمانین وست مائة ملا کاتب در کشف الظنون گفته و اما اکثر الاحادیث التی اوردها فی اواخر السور فانه لکونه ممن صفت مرآة قلبه وتعرض لنفحات ربه تسامح فیه واعرض عن اسباب التجریح والتعدیل ونحا نحو الترغیب والتاویل عالما بانها مما فاه صاحبه بزور ودلی بغرور والله علیم بذات الصدور انتهی گویم و همچنین مولع ست بیضاوی بتاویل النصوص بقواعد عقلیه و صرف آن از ظاهر بی دواعی شرعیه عفا الله عنه و بالجمله تخریج احادیث مذکوره از شیخ عبد الرؤف مناوی ست که در کتابی مستقل بتخریج آنها پرداخته و اولش این ست الله احسن ... الی جلبی من خدام اهل الکتاب و نامش الفتح السماوی بتخریج احادیث البیضاوی نهاده

تخریج احادیث الخلاصة للزیلعی الحنفی یعنی خلاصة الفتاوی للشیخ الامام طاهر بن احمد بن عبد الرشید البخاری المتوفی سنة اثنتین واربعین وخمس مائة و این کتابی مشهور و معتمد ست در یک مجلد

تخریج احادیث الدرة الفاخرة للسیوطی فی الحدیث وله تخریج احادیث الکفایة یسمی تجربة العنایة و تخریج احادیث شرح العقائد

تخریج احادیث الهدایة للشیخ محیی الدین عبد القادر بن محمد القرشی المتوفی سنة خمس وسبعین وسبع مائة و نامش عنایه بمعرفة احادیث الهدایه نهاده وللشیخ جمال الدین یوسف الزیلعی المتوفی سنة اثنتین وستین وسبع مائة و نام آن نصب الرایة لاحادیث الهدایه است کذا بخط السخاوی اوله الحمد لله علی التوفیق الی الهدایه و شیخ احمد بن علی بن حجر العسقلانی المتوفی ٨٥٢ سنة تلخیص آن نموده و مسمی بدرایه فی منتخب احادیث الهدایه کرده و در وی نوشته ان الزیلعی استوعب ما ذکره من الاحادیث والآثار ثم اجتهد فی ذکر ادلة المخالفین فی کل باب و هو کثیر الانصاف یحکی ما وجده من غیر اعتراض فلتکثر الاقبال علیه و بر هدایه حاشیه ایست از مصلح الدین مصطفی بن شعبان السروری المتوفی سنة تسع وستین وثمان مائة و در وی تنبیه بر احادیث وی کرده و هدایه در فروع از تصانیف شیخ الاسلام برهان الدین علی بن ابی بکر المرغینانی الحنفی المتوفی سنة ثلث وتسعین وخمس مائة است و شرح متن او مسمی ببدایة المبتدی ست و لیکن در حقیقت بمنزله شرح مختصر قدوری و جامع صغیر محمد ست و علو ...

کلام این هردو امام را از مدعا و دلیل تحریر میکند باز مدعای امام اعظم را نوشته بسبب دلیلش حتی نهایه تحقیقی که جواب از اوله آن هردو خارج نشود و از وی میل بسوی مدعای این هردو مفهوم میگردد و وظیفه وی شرح مسائل جامع صغیر قدوری ست و چون بگوید قال فی الکتاب مراد او قدوری باشد و هر جا که خلاف روایت قدوری میکند آنجا تصریح بلفظ جامع صغیر محمد مینماید و ترتیب هدایه بنحو ترتیب جامع صغیر ست اوله الحمد لله الذی اعلی معالم العلم و اعلامه **تخریج احادیث الطریقة المحمدیة** المسمی بالمواهب الفتحیة للامام العالم علی بن حسن بن صدقة المصری الاصل ثم الیمانی امام جامع محمد آغا المعروف بامام بیرام باشا اوله الحمد لله المنان الذی حقه الخ و این تالیف خیلی نافع و مفید ست بماه رمضان سنه خمسین و الف از تالیفش فراغ یافته **تخریج احادیث الکشاف** للامام المحدث جمال الدین عبد الله بن یوسف الزیلعی الحنفی المتوفی سنه اثنتین و ستین و سبع مائة و کتاب وی را حافظ ابن حجر عسقلانی رح تلخیص نموده نامش الکاف الشاف فی تحریر احادیث الکشاف نهاده و این در یک مجلد ست و در مجلد دیگر بران استدراک نموده ابن حجر گوید استوعب ما فیه من الاحادیث المرفوعة فاکثر من تبیین طرقها و تسمیة مخرجیها علی نمط ما فی احادیث الهدایة لکنه فاته کثیر من الاحادیث المرفوعة التی یذکرها الزمخشری بطریق الاشارة و لم یتعرض غالبا للشیء من الآثار المرفوعة انتهی و شیخ ولی الدین ابو زرعه احمد بن الحافظ الکبیر عبد الرحیم العراقی را حاشیه ایست در دو مجلد و دران کلام ابن منیر و علم عراقی و ابی حیان و اجوبه سمین حلبی و سفاقسی را با زیاده تخریج احادیثش تلخیص نموده و علامه شرف الدین الحسن بن محمد الطیبی را حاشیه ایست بر کشاف که اجل حواشی اوست در شش مجلد ضخام و دران تبیین وجوه قراءت و تصحیح احادیث و روایات و تحقیق لغات و تدقیق نکات پرداخته قاله السیوطی فی نواهد الابکار **تفسیر الکشاف عن حقائق التاویل** تالیف ابی القاسم جار الله محمود بن عمر الزمخشری الخوارزمی المتوفی سنه ثمان و عشرین و خمس مائة ست و از تالیفش ضحوة یوم الاثنین الثانی و العشرین من ربیع الآخر فی عام ثمان و عشرین و خمس مائة فارغ گشته ابن خلکان گفته کان الزمخشری معتزلی الاعتقاد و اول ما صنف کتاب الکشاف کتب استفتاح الخطبة الحمد لله الذی خلق القرآن فقیل له متی ترکته علی هذه هجره الناس فغیره بقوله الحمد لله الذی جعل القرآن و جعل عندهم بمعنی خلق انتهی و لیکن خاتم المحققین قاضی محمد بن علی شوکانی در تفسیر خود فتح القدیر فی فن الروایة و الدرایة من علم التفسیر تعقب زمخشری چنانکه باید در اکثر مواضع از تفسیر وی کرده داد انصاف و علم و تحقیق داده و از عمده مختصرات کشاف کتاب انوار التنزیل تفسیر قاضی ناصر الدین عبد الله بن عمر بیضاوی ست زیرا که در وی تلخیص آن با جاده و ازاله اعتزال کرده و تحریر و استدراک نموده **تخریج احادیث المنهاج** یعنی منهاج الوصول الی علم الاصول که مختصری ست از قاضی بیضاوی متوفی سنه خمس و ثمانین و ست مائة للشیخ امام سراج الدین عمر بن علی بن الملقن در یک جزء المتوفی سنه اربع و ثمان مائة و للشیخ شمس الدین عبد الرحیم بن حسین العراقی المتوفی سنه ست و ثمان مائة **تخریج احادیث الشرح الکبیر** یعنی شرح امام ابی القاسم عبد الکریم بن محمد بن عبد الکریم القزوینی الرافعی الشافعی المتوفی سنه ثلث و عشرین و ست مائة مسمی بفتح العزیز علی کتاب الوجیز و این شرح کبیر ست و مثل آن در مذهب تصنیف نشده و وجیز فی الفروع کتابی ست جلیل عمده در مذهب شافعی از توالیف امام حجة الاسلام ابی حامد محمد بن محمد الغزالی الطوسی الشافعی

[illegible] آن گفته [illegible] بعد از آن [illegible]
[illegible] کتاب [illegible] و لهذا علما اعتنای کامل بدان نموده اند
[illegible] سنة اند [illegible] شرح کبیر رافعی ست و او را شرحی دیگرست اصغر از اکبر و خصر از وی بر این شرح کبیر جلال الدین سیوطی
المتوفی سنة احدی عشرة و تسع مائة تخریج احادیث نوشته مسمی بنشر العبیر فی تخریج احادیث الشرح الکبیر و هم تخریج احادیث
ابن الملقن عمر بن علی المتوفی سنة اربع و ثمان مائة در کتابی نموده بدر منیر نام نهاده و این در هفت مجلد ست بعده تلخیص
آن در چهار مجلد کرده خلاصه نام کرد بعده آنرا در جزوی انتقا نموده بمنتقی موسوم ساخت و نیز تخریج کرده است احادیث
آنرا شیخ بدر الدین بن جماعة المتوفی سنة سبع و ستین و سبع مائة و شیخ بدر الدین محمد بن عبد الله الزرکشی و شیخ شهاب الدین
احمد بن اسمعیل المتوفی سنة خمس عشرة و ثمان مائة و حافظ ابی الفضل شهاب الدین احمد بن علی بن حجر العسقلانی المتوفی
سنة اثنتین و خمسین و ثمان مائة اوله الحمد لله مخرج الحی من المیت و مخرج المیت من الحی العلیم بما تخفی الصدور و مبده من
کل شیٔ الخ و این کتاب در دو مجلد کلان ست در آخر وی گفته فرغ مختصره احمد بن علی بن حجر تعلیقا فی ۱۲ شوال سنة ۸۱۲
حامدا لله و مصلیا علی نبیه محمد و آله و سلما انتهی و ترتیب وی بر اسلوب ترتیب کتب فقه است و در وی گفته اما بعد فقد وقفت
علی تخریج احادیث الوجیز للامام ابی القاسم الرافعی شکر الله سعیه لجماعة من المتاخرین منهم القاضی عز الدین بن جماعة و الامام
ابو امامة بن النقاش و العلامة سراج الدین عمر بن علی الانصاری النحوی المشهور بابن الملقن و المفتی بدر الدین محمد
بن عبد الله الزرکشی و عند کل منهم ما لیس عند الآخر من الفوائد و الزوائد و اوسعها عبارة و اخلصها اشارة کتاب شیخنا
سراج الدین الا انه اطاله بالتکرار فجاء فی سبع مجلدات ثم رایته لخصه فی مجلدة لطیفة اخل فیها بکثیر من مقاصد المطول و تنبیهاته
فرایت تلخیصه فی قدر ثلث حجمه مع الالتزام بتحصیل مقاصده فمن الله بذلک ثم تتبعت علیه الفوائد الزوائد من تخاریج
المذکورین معه و من تخریج احادیث الهدایة فی فقه الحنفیة للامام جمال الدین الزیلعی لانه ینبه فیه علی ما یحتج به مخالفوه و ارجو
الله ان تم هذا التتبع ان یکون حاویا لجل ما یستدل به الفقهاء فی مصنفاتهم فی الفروع و هذا مقصد جلیل انتهی و ازینجا
معلوم شد که این کتاب مشتمل ست بر همه انچه در تخاریج وجیز ست از متعلقات حدیث و فوائد و زوائد آن امام مجتهد محمد
بن ابراهیم الوزیر در کتاب القواعد در بیان شروط اجتهاد گفته اجمعها و انفعها کتاب تلخیص الحبیر للحافظ ابن حجر و لا شک
فی کفایته للمجتهد و زیادة الکفایة و هو مجلدان انتهی و لهذا سرمایهٔ جمیع محدثین و فقها که بعد از تالیف این کتاب آمده اند
در تحقیق صحت و سقم اخبار و جرح و تعدیل آثار همین کتاب ست و فی الواقع هر که پیش وی این کتاب باشد او محتاج
کتاب دیگر درین باب نیست و نسخهٔ صحیحهٔ آن که نزد فقیر ست منجملهٔ کتب ملوکیه ست و لله الحمد **تخریجات**
ابن ابی الدنیا ابی بکر عبد الله بن محمد المتوفی سنة احدی و ثمانین و مائتین **تدریب الراوی** شرح تقریب النواوی
للشیخ جلال الدین ابی بکر السیوطی المتوفی سنة ۹۱۱ و در وی گفته و ورد من طریق اخری عن المعتمر بن سلیمان عن ابیه عن
انس کان رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم یجهر ببسم الله الرحمن الرحیم رواه الدارقطنی و الخطیب و الحاکم و قد ورد ثبوت
قراءتها فی الصلوة عن النبی صلی الله علیه و آله و سلم من حدیث ابی هریرة الی قوله فقد بلغ ذلک مبلغ التواتر انتهی ملخصا

تذكرة الحفاظ في مشتبه الالفاظ للشيخ برهان الدين ابراهيم بن عمر الجعبري المتوفى سنة اثنتين وثلاثين وسبع مائة
تذكرة الحفاظ للحافظ شمس الدين محمد بن احمد الذهبي المتوفى سنة ثمان واربعين وسبع مائة
تذكرة الطالبين لابي محمد الضياء احمد بن الجمال الحنفي السيرامي مختصر اوله الحمد لله على جلائل نعمه در وی احادیث
جمع کرده که در فضل علم و صدقه و دعا و ذکر و حلال و حرام وارد شده و مرتب نموده است به یک باب تا بیست و پنج فصل
تذكرة العلماء في اصول الحديث للشيخ شمس الدين محمد بن محمد بن الجزري المتوفى سنة ثلث وثلثين وثمان مائة
واین کتابی مختصر است اوله الحمد لله علی بدایة نهایتها و در وی شرف علم حدیث و زمان رواج و کساد او و قلت اهل این علم
در مملکت روم ذکر کرده قال ابن الاثیر فی اول جامع الاصول و ہم تمام مشایخ و سند و سفر خود بسوی بلاد ما وراء النهر برای نقل حدیث
و بخارا رفتن کتب بقدر مقدر و اقامت خود در بلده کش و تالیف نمودن شرح مصابیح و اجما بیان نموده **تذكرة القرطبي**
هو الشيخ المحقق شمس الدين محمد بن احمد بن فرح الانصاري الاندلسي المتوفى سنة احدى وسبعين وست مائة
واین کتابی مشهور است در مجلدی ضخیم اولش این است الحمد لله العلي الاعلى و در وی ذکر موت و موتی و حشر و نشر
و جنت و نار و فتن و شرور و آنچه بدان تعلق دارد از کتب آثار فراهم نموده بر ابواب مبوب ساخته و عقیب هر باب
فصلی منعقد کرده در بیان غریب و ایضاح مشکل و نامش التذکرة باحوال الموتی والآخرة نهاده و بعضی از اهل علم مختصر کرده اند
تذكرة المؤتسي بمن حدث ونسي للشيخ جلال الدين عبد الرحمن بن ابي بكر السيوطي المتوفى سنة
احدى عشرة وتسع مائة **تذكرة في رجال العشرة** للحافظ ابي المحاسن شمس الدين محمد بن علي الدمشقي المتوفى
سنة خمس وستين وسبع مائة **تذكرة في علوم الحديث** لسراج الدين عمر بن الملقن الشافعي المتوفى
سنة اربع وثمان مائة و آنرا شرح کرده بسیار خوب اوله الحمد لله علی نعمائه و ذکر کرده که تلخیص کرده است آنرا از کتاب المقنع
و شرح مسمی بفتح المغیث بشرح تذکرة الحدیث للشیخ الامام المنشاوی تلمیذ شیخ الاسلام زکریا الانصاری است و ایراد نموده
دران آنچه از وی بالمشافهه و از شرح او بر الفیه اخذ کرده اوله الحمد لله الذی اعظم المنة **تذكرة الموضوعات**
ملخص اسرار الموضوعة لملا علی القاری مرتب بر حروف حدیث اول او آخر الدواء الکی است در یک جزء است **تذكرة**
في الاحاديث الموضوعة لابي الفضل محمد بن طاهر المقدسي رتبها على الحروف **تذكرة الاصفياء** في تصفية الاحياء
یعنی احیاء علوم الدین رساله ایست در یک جزء از ابی الفضل عبد الحق بن فضل الله العثمانی النیوتینی الهندی سلمه الله تعالی
و این رساله از رساله شیخ عراقی که در تخریج احادیث احیاست تلخیص نموده و در وی اقتصار بر ذکر احادیث متکلم فیها نموده
باقی اخبار را که صحیح یا حسن یا ضعیف بود ترک داده **تذكرة الموتى والقبور** للقاضي ثناء الله الپانی پتی المتوفى
سنة خمس وعشرين والف ومائتين اوله الحمد لله الذي له ما في السموات وما في الارض و این رساله را در زبان فارسی در احوال موت
و اموات و قبور از کلام شیخ جلال الدین سیوطی تلخیص کرده و بسیار خوب انتخاب نموده و در سنه ۱۲۷۹ هجری در بلده کانپور مطبع نظامی
حلیه طبع پوشید **تذكرة المعاد** للقاضي ثناء الله الپانی پتی المتوفى سنه ۱۲۲۵ اوله سبحان الله و بحمده زهی صانعی که
از خاک و نطفه انسان را بوجود آورده الخ و این رساله را نیز از تالیفات شیخ جلال الدین سیوطی انتخاب کرده و در ۱۲۸۰ مطبع نظامی طبع شده

فی تهذیب الکمال فی اسماء الرجال للذهبی ذکرش خواهد آمد **تراجم الشیوخ** لابی عبد الله محمد
بن عبد الله الحاکم النیسابوری المتوفی سنه خمس و اربعمائة **ترجمان التراجم علی ابواب البخاری** در ذیل
فتح الباری ... الشیخ الحافظ شمس الدین محمد بن عبد الله الشهیر بابن ناصر الدین
المتوفی سنه اثنتین و اربعین و ثمان مائة **ترغیب و ترهیب** للشیخ الامام الحافظ زکی الدین ابی محمد عبد العظیم
بن عبد القوی المنذری المتوفی سنه ست و خمسین و ستمائة در دو مجلد است اوله الحمد لله المبدئ المعید حاوی حدیثی
که در کتب متفرق بود ... هر حدیث را باسناد خود
تا راوی آن حدیث تا اصحاب کتب ستة و جز آن از مسانید آورده و اشارت به صحت و حسن و ضعف حدیث نموده و برای
رواة مختلف فیها بابی علیحده در آخر کتاب نوشته و راویان را مرتب بر حروف آورده و احادیث را بر ترتیب مصابیح
در بست و هفت کتاب ایراد نموده و حافظ ابن حجر عسقلانی ملخص آن نوشته و بر اصل کتاب تعلیقی است از برهان الدین ابراهیم بن محمد الناجی
الدمشقی المتوفی سنه تسع مائة **ترغیب و ترهیب** للشیخ الامام قوام السنة ابی القاسم اسمعیل بن محمد الطلحی الاصبهانی
المتوفی سنه خمس و ثلثین و خمسمائة منذری گفته و استوعبت جمیع ما فی کتاب ابی القاسم مما لم یکن فی الکتب المذکورة وهو قلیل
واضربت عن ذکر ما فیه من الاحادیث المتحققة الوضع انتهی و نیز در وی نوشته ان من تقدم من العلماء اساغوا التساهل فی
ایداع من الترغیب والترهیب حتی ان اکثرهم ذکروا الموضوع ولم ینبهوا علی حاله انتهی گوییم و این تسامح است از ایشان زیرا که
روایت حدیث موضوع با وجود علم بوضع آن حرام است و داخل حدیث من کذب علی متعمدا فلیتبوأ مقعده من النار رواه
الجماعة و نیز ترغیب و ترهیب نام کتاب ابی موسی المدینی و ابن زنجویه حمید بن مخلد بن قتیبة الازدی المتوفی سنه ثمان
و اربعین و مائتین است **تریاق اهل الاستحقاق** شرح اربعین ملا عبد الرحمن جامی است اوله الحمد لله ... الکتاب
و باهر حدیث قطعه عربیه نوشته **تزیین العبارة لتحسین الاشارة** لعلی القاری اوله الحمد لله الذی هدانا للتوحید
و اشار لنا الی معنی التفرید و او را رساله دیگر است در رد بر معترض بر رساله وی تزیین العبارة اوله الحمد لله الذی دل علی الخیر
والهدی **تساعیات** چهل حدیثی است که مخرج آن ابو جعفر محمد بن عبد اللطیف بن کویک الربعی المتوفی سنه تسعین
و سبع مائة است و ایضا هی لابن عرفة و رضی الدین ابراهیم بن محمد الطبری المکی المتوفی سنه اثنتین و عشرین و سبع مائة
تسدید القوس مختصر مسند الفردوس است در حرف میم خواهد آمد **التسلی والاغتباط** بثواب من تقدم
من الافراط للحافظ شرف الدین عبد المؤمن بن خلف الدمیاطی یک کراسه است اخبار را بسند خود آورده و وفاتش در قاهره بسنه
هفتصد و شش بوده **تسهیل السبیل الی کشف الالتباس** عما دار من الاحادیث بین الناس
تالیف الشیخ غرس الدین محمد بن احمد الخلیلی المتوفی سنه سبع و خمسین و الف **تسهیل الوصول الی علم اصول**
حدیث الرسول تالیف علی اصغر چلپی تلمیذ شیخ عبد القادر بن سید عمر الحسینی است اوله نحمده و نصلی علی رسوله و آله و اصحابه
اجمعین رساله ایست فارسی در هفت جزء هر جزء هشت ورق **تسهیل طریق الوصول الی الاحادیث**
الزائدة علی جامع الاصول ذکرش در حرف جیم خواهد آمد **تشنیف المسامع فی شرح جمع الجوامع** در حرف جیم مذکور شود

بالتشویق الی وصل التعلیق او الی المبهم من التعلیق از متعلقات جامع صحیح بخاری ست هم جا بیاید **تصحیح المصابیح** ذکرش حرف الصاد آید **تعجیل المنفعة** برجال الاربعة ای السنن الاربعة للحافظ ابن حجر العسقلانی ذکره الشوکانی و در کشف الظنون گفته بروایة رجال الائمة الاربعة یعنی المذاهب این مسامحت ست از وی و لهذا برین عبارت اعتماد نکرده **التعدیل و التجریح** فی من روی عن البخاری فی الصحیح لابی الولید سلیمان بن خلف بن سعد التجیبی الاندلسی الباجی المالکی المتوفی سنة اربع و سبعین و سبع مائة و باجی نسبت ست بسوی باجه بفتح موحده و جیم که شهری ست در اندلس هم باجه شهری ست در افریقیه و قریه ایست در اصفهان **تعریف الاوحد** باوهام من جمع رجال المسند للحافظ ابی الفضل احمد بن حجر العسقلانی المتوفی سنة اثنتین و خمسین و ثمان مائة **تعریف اهل التقدیس** بمراتب الموصوفین بالتدلیس نیز تالیف حافظ ابن حجر عسقلانی ست کتابی مختصر ست اوله الحمد لله المنزه عن النقائص بالتسبیح و التقدیس و مرتب ست بر پنج مرتبه و در وی استمداد کرده است از جامع التحصیل علائی و اسمای المدلسین تالیف حافظ محمد نوشته و در سنة ثمان مائة و خمس عشرة از تحریرش فارغ گشت **التعریف** بآداب التالیف للسیوطی فی الحدیث **تعلیق التعلیق** من متعلقات صحیح البخاری و یاتی فی الجیم **تعلیقات** علی القاری علی ثلاثیات البخاری اوله الحمد لله فاطر السموات و الارض **تعلیق المصابیح** علی ابواب الجامع الصحیح تصنیف ابو عبد الله محمد بن ابی بکر بن عمر القرشی المخزومی الاسکندری ملقب ببدر الدین معروف بدمامینی ست المتوفی ۸۲۸ در شرح حدیث ام المؤمنین صفیه رضی الله عنها که در حالت اعتکاف آنحضرت برای زیارت وی صلی الله علیه و آله و سلم آمده بود چون شب بسیار رفت و برگشت حضرت برای مشایعت او از مسجد برآمد در راه شخصی از انصار آنحضرت را با صفیه تنها دیده یک گوشه شد آنحضرت او را خبر نمود تعالی هی صفیه میگوید اللاهم من تعال مفتوحة دائما سواء خاطبت مفردا او غیره و ذکرا او غیره و قد وقع لابی فراس بن حمدان بکسر اللام فی خطاب المؤنث فی ابیات حسنة اثبتها تذکرة للطالب فمنها قال حین سمع حمامة تنوح بقربه **نظم**

اقول وقد ناحت بقربي حمامة	ایا جارتا هل تشعرين بحالي	معاذ النوى ما ذقت طارقة النوى
ولا خطرت منك الهموم ببالي	ایا جارتا ما انصف الدهر بيننا	تعالى اقاسمك الهموم تعالي
تعالي ترى روحا لدي ضعيفة	تردد في جسم يعذب باليه	ايضحك ماسور وتبكي طليقة
ويسكت محزون ويندب سالي	لقد كنت اولى منك بالدمع مقلة	ولكن دمعي في الحوادث غالي

التعلل و الاطفاء لنار لا تطفی رساله ایست از شیخ عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی المتوفی ۹۱۱ اوله الحمد لله الذی لا تنقضی نعمه در وی احادیث وارده در موت اولاد را بر فصلها ترتیب داده در ۸۷۲ از تالیفش فارغ شده **تفریج القلوب** بخصال المکفرة لما تقدم و ما تاخر من الذنوب للامام العلامة محمد بن محمد الخطاب اوله الحمد لله الکثیر فضله و در وی رسالهٔ سیوطی و حافظ ابن حجر که درین باب ست بازیادت جمع کرده **التقاسیم و الانواع** فی الحدیث للامام الحافظ محمد بن حبان البستی المتوفی سنة اربع و خمسین و ثلث مائة **تقریب الاسانید** للحافظ زین الدین عبد الرحیم بن حسین العراقی المتوفی سنة ست و ثمان مائة و بر وی شرحی ست از ولدش ابو زرعه احمد بن عبد الرحیم المتوفی سنة ست و عشرین و ثمان مائة **تقریب التهذیب** فی اسماء الرجال للحافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی ۸۵۲ اوله

الحمد لله الذي رفع بعض خلقه على بعض و درجات ابن مختصر کتاب اوست مسمی **تهذیب الکمال فی اسماء الرجال** و در سنہ ۱۲ ہجری
بمطبع احمدی دہلی ہند طبع شدہ متداول است باز گشت و الحمد لله و له **تقریب الغریب** ایضا **تقریب** فی علم الغریب للقاضی
نور الدین ابی الثناء محمود بن احمد الفیومی المعروف بابن خطیب جامع الدهشة المتوفی سنة اربع و ثمانین و ثمان مائة بمجلد اوله
الحمد لله علی عدد نعمائه و این در لغت متعلق بموطأ و صحیحین ہست **تقریب الغریب** فی الحدیث للشیخ جلال الدین السیوطی
المتوفی سنة ۹۱۱ **تقریب المرام فی غریب** القاسم بن سلام للشیخ الامام محب الدین احمد بن عبد الله الطبری المتوفی
سنة اربع و تسعین و ست مائة و آن ابو غریب الحدیث ابو عبیدہ مبوب بر حروف نوشت **تقریب المنهج فی ترتیب المدرج**
فی الحدیث للحافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی سنة ۸۵۲ **التقریب و التیسیر** لمعرفة سنن البشیر والنذیر فی اصول الحدیث
للشیخ الامام یحیی بن شرف النووی المتوفی سنة ست و سبعین و ست مائة و در وی کتاب ارشاد خود را ملخص نمودہ و ارشاد مختصر
کتاب علوم الحدیث ابن الصلاح ست پس این بدو آن خلاصہ باشد اوله الحمد لله الفاتح المنان و بر این ملخص شروح ست منها
شرح الامام الحافظ زین الدین العراقی و شرح برهان الدین ابراهیم بن محمد الحلبی ثم المقدسی المتوفی سنة احدی و خمسین و ثمان مائة
و شرح الشیخ جلال الدین السیوطی مسمی بتدریب الراوی فی شرح تقریب النواوی و له ایضا تذنیب فی الزوائد علی التقریب و شرح شمس الدین محمد
بن محمد عبد الرحمن السخاوی المتوفی سنة اثنتین و تسع مائة آنرا ادر یک کرسہ قرات کردہ و مردم بروی سماعت نمودند **تقیید المهمل**
لابی علی الحسین بن محمد الغسانی الجیانی المتوفی سنة سبع و عشرین و اربع مائة ضبط فیه کل لفظ یقع فیه اللبس من رجال الصحیحین فی
جزئین **تقیید** لمعرفة رواة السنن و الاسانید للحافظ ابی بکر محمد بن عبد الغنی المعروف بابن نقطة الحنبلی المتوفی سنة
تسع و عشرین و ست مائة و الذیل علیه للحافظ تقی الدین محمد بن احمد الحسینی الفاسی المتوفی سنة اثنتین و ثلثین و ثمان مائة **تکملة**
فی اسماء الثقات و الضعفاء لعماد الدین اسمعیل بن عمر المعروف بابن کثیر الدمشقی الحافظ المتوفی سنة اربع و سبعین و سبع مائة
تلخیص المتشابه فی الرسم و حمایة ما اشکل منه عن بوادر التصحیف و الوهم للخطیب البغدادی و مختصره لعلاء الدین علی
بن عثمان الماردینی **تلخیص الحبیر فی تخریج** احادیث شرح الرافعی الکبیر للحافظ ابن حجر العسقلانی در حرف التاء در ذکر
تخاریج گذشت **تلفیقات المصابیح** در حرف میم بیاید **تلقیح الافهام** فی المؤتلف و المختلف مجلد و للشیخ
للشیخ عبد الرزاق بن احمد بن محمد المعروف بابن الفوطی المتوفی سنة ثلث و عشرین و سبع مائة **تلویح** بمعانی الاسماء المصحفة
الواردة فی الصحیح للشیخ کمال الدین محمد بن ابی الوفاء الحلبی **تلویح فی شرح الجامع الصحیح** للبخاری یاتی فی الجیم **تمهید**
لما فی الموطا من المعانی و الاسانید للحافظ ابی عمر و یوسف بن عبد البر یاتی فی المیم مع مختصره **تمهید الفرش**
فی الخصال الموجبة لظل العرش للسیوطی فی الحدیث ذکر انه بلغ سبعین خصلة فنظمها ثم الف فیه الفرش و هو مبسوط و بزغ الهلال
مختصر منه **تمییز الطیب من الخبیث** مما یدور علی السنة الناس من الحدیث و هو مختصر المقاصد الحسنة یاتی فی المیم
شیخی ابو الفضل عبد الحق الهندی نزیل مکه در حق وی گفته رسالة نفیسة نافعة جدا الحیث بیّن فیها اسماء مخرج کل حدیث
منها و اسماء رواته و تکلم علیهم بالجرح و التعدیل فما لها فی الحسن عدیل و مختصر این مختصر از سید محمد زرقانی ست **تمییز**
فی تخریج احادیث الوجیز **تمییز فی الحدیث** للامام مسلم بن حجاج القشیری صاحب الصحیح المتوفی سنة احدی و ستین و مائتین

تنبیه الانام فی بیان علو مقام نبینا علیه الصلوة والسلام للشیخ عبد الجلیل بن محمد بن احمد بن عظوم المرادی
القیروانی مجلد اوله الحمد لله الذی زین سماء الاذکار الخ و دران جمیع صلوات مرویه و ماثوره فراهم نموده استیعاباً و فضائل صلوة و
آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم و حرمت وی ذکر کرده و ملخص آن تذکرة اهل الاسلام فی الصلوة علی خیر الانام است و بست و یک درود
گفته احادیث این کتاب از صد هزار حدیث محذوفة الاسانید استخراج نموده اما بیشتر آن را اشعار الاستقام و محو الآثام فی
الصلوة والسلام علی خیر الانام نام می نهم **تنبیه الغافلین** عن اعمال الجاهلین و تحذیر السالکین عن
افعال الهالکین للشیخ الامام القدوة محی الدین بن ابراهیم النحاس الفه فی سنة احدی عشرة و ثمان مائة و توفی فی سنه شهید
درین کتاب ذکر صغائر و کبائر وارده در سنت و منکرات و بدع اهل زمان نموده مجلدی وسط است در وی می نویسد
فصل فی جملة من المنکرات من انواع مختلفة **فمنها** ما عمت به البلوی فی الدین من الکذب الجاری
علی السن کثیر من المسلمین و هو ما ابتدعوه من الالقاب کمحی الدین و نور الدین و عضد الدین و غیاث الدین
و معین الدین و ناصر الدین و نحوها من الکذب الذی یتکرر علی الالسن حال النداء و حال التعریف و الحکایة
و غیر ذلک و کل هذا بدعة فی الدین و منکر بخلاف الشرع المبین و اکثر من یسمی بهذا اما فاسق او ظالم او جاهل
لا یعرف الدین بل لو کان ذلک علی حقیقته لکره لما فیه من التزکیة فکیف و هو بعید عن المجاز فضلا عن الحقیقة قال ابو عبد الله
القرطبی رح فی کتابه شرح اسماء الله الحسنی قد دل الکتاب و السنة علی المنع من تزکیة الانسان نفسه ثم قال قال علماؤنا و یجری
هذا المجری ما قد کثر فی الدیار المصریة و غیرها من بلاد العراق و العجم من نعتهم انفسهم بالنعوت التی تقتضی التزکیة و الثناء
کزکی الدین و محی الدین و علم الدین و شبه ذلک انتهی و قد قال الله تعالی ما یلفظ من قول الا لدیه رقیب عتید فاذا قال محی الدین
او ناصر الدین او نحو ذلک فلا بد و ان یسئل یوم القیامة بل هو صادق فی وصفه او کاذب و لو کان فی ذلک جائزا لسبق الیه المتقدمون
فلقد کان فی الصحابة من نصر الله به الدین حقا و اعز الله به المسلمین یقینا و اید الله به الشرع لشهادة الله و رسوله و ما لقبوا
بهذه الالقاب و لا عدل بهم عن الاسماء و الکنی فکیف یلقب بهذا من هو متصف باضداد ذلک و قد حکی ابن الحاج عن النووی
انه کان یکره ان یلقب بمحی الدین کراهة شدیدة قال و قد وقع فی بعض الکتب المنسوبة الیه انه قال انی لا اجعل احدا فی
حل ممن یسمینی بمحی الدین قال و قد رأیت بعض الفضلاء من الشافعیة من اهل الخیر و الصلاح یقول اذا حکی شیئا عن النووی
قال یحیی النووی فسالته عن ذلک فقال انا اکره ان نسمیه باسم کان یکرهه فی حیاته انتهی **و کذلک** ما ابتدعوه من تسمیة
البنت ست الناس و ست العلماء و ست النساء و ست القضاة و ست الفقهاء و ست الکل و ما اشبه ذلک و هذه ایضا بدعة
شنیعة اذ یدخل تحت عموم ذلک لفظ الانبیاء و العلماء و الصالحون و ان کان المسمی کذلک لا یعتقد دخول من ذکر فهو
کذب محض من غیر ضرورة و الکذب حرام مع ما فی ذلک من الکبر و التفاخر و التزکیة و غیر ذلک و فی الصحیحین ان زینب کان
اسمها برة فقیل تزکی نفسها فسماها رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم زینب و قد غیر النبی صلی الله علیه وسلم هذا الاسم مع صدقه
فی حقها رضی الله عنها کراهیة التزکیة فکیف بمن هو کاذب صریح فی حقها اللهم تب علینا من البدعة و اعصمنا منها یا ارحم الراحمین
انتهی بحروفه **تنبیهات** اجمل نام او کتاب المستنبط فی شرح کلمات مشکلة و الفاظ مغلقة مما اشتملت علیه الکتب المدنة

[illegible] گفته سیل [illegible] از کتابی تصنیف [illegible] [illegible]			
ودرحق او ابو عبد الله توزری ... سطر ...			
قال الله في كتاب عياض	اثره طوفي في تحرير بياض	فاجنی به الازهار يا [illegible]	والزم ضمائي اندية حياض

تنزيه الشريعة المرفوعة عن الاخبار الشنيعة الموضوعة للشيخ ابي الحسن علي بن محمد بن [illegible] الكناني المتوفى سنة ثلث وستين وتسعمائة اوله الحمد لله الذي من بتنزيه الشريعة الخ درروی موضوعات ابن الجوزی وسیوطی را بترتیب [illegible] فراهم ورده بمجلس سلطان سليم خان مالك [illegible] فرموده **تنزيه الذات والصفات** من درن الالحاد والشبهات العالم الامام محمد بن محسن العطاس اوله الحمد لله الذي خلق الانسان لعبادته مختصریست نفیس در ذکر مسائل صفات باری تعالی واثبات استوا برای وی سبحانه موافق مذاهب سلف **تنقيح** في شرح الجامع الصحيح للبخاري در حرف جيم خواهد آمد **تنقيح** الحديث التسبيح للشيخ شمس الدين محمد بن طولون الدمشقي الحنفي مختصر في الكلام على الحديث الاخير من البخاري في رواية الفربري اوله الحمد لله الذي هدانا الى وقوت **تنقيح** لالفاظ الجامع الصحيح للشيخ بدر الدين محمد بن بهادر بن عبد الله الزركشي المتوفى سنة اربع وتسعين وسبعمائة **تنقيح الانظار** في اصول الحديث للسيد الامام الكبير محمد بن ابراهيم المعروف بابن الوزير الصنعاني المتوفى سنة اربعين وثمان مائة في الطاعون الذي وقع في اليمن وكان ابن ست وستين سنة **تنقيد الحرشي** على رسالة الشيخ محمد عابد السندي للسيد الامام ركن الدين احمد بن حسن بن علي القنوجي البخاري المتوفى سنة سبع وسبعين ومائتين والف هو نحو الكبير اوله الحمد لله الذي هو نظيرنا التوسيع المذاهب وتصفية المشارب در چهار کراسه است وخیلی نغز واقع شده دروی رد کرده است بر شیخ محمد عابد در مسئله وجوب تقلید شخصی وعدم انتقال از مذهبی بمذهبی وعدم جواز تلفیق وما یتعلق بذلک **تنقيد الجواب** فتوی فارسی عبارت است در جواب عدم جواز رفع الیدین فی الصلوة للشیخ العلامة المحدث الکامل المهاجر الحنفی از شیخ محمد اسمعیل بن عبد الغنی الشهید المتوفى سنة احدى وخمسين ومائتين والف اوله الحمد لله الذي لا شريك له في الخلق والامر وآخره املاه محمد اسمعيل عفا الله عنه وبروی دستخط مولوی عبد الحی مرحوم است باین حرف هذا الاملاء كله صحيح والحق احق بالاتباع حرره عبد الحی عفی عنه شانزدهم ذیحجه سنه ۱۲۳۰ هجری **تنوير الحوالك** على موطا مالك للسيوطي ذكر فيه انه وقع في زمن الشيخ عز الدين بن عبد السلام ان رجلا رای النبي صلى الله عليه وآله وسلم في المنام فقال له اذهب الى موضع كذا فاحفره فان فيه ركازا فخذه لك ولا خمس عليك فلما اصبح ذهب الى ذلك الموضع فحفره فوجد الركاز فاستفتى علماء عصره فافتوه بان لا خمس عليه فيه لصحة الرؤيا وافتى الشيخ عز الدين بان عليه الخمس وقال اكثر ما ينزل مناسه منزلة حديث روي باسناد صحيح وقد عارضه ما هو اصح سندا وهو الحديث المخرج في الصحيحين في الركاز الخمس فيقدم عليه انتهى **تنوير** في الحديث للحلبي **تنوير العينين** في اثبات رفع اليدين للشيخ الامام الحاج الغازي الشهيد الحافظ الواعظ المجاهد المحدث الفقيه محمد اسمعيل بن عبد الغني بن الشاه ولي الله المحدث الدهلوي مختصریست در بیان حکم رفع مذکور وتامین بجهر وقرات فاتحه خلف امام وضع یدین بر آن باد له حدیثیه موافق اصول حنفیه اوله الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى وبعد بقدیم زمان در کلکته با ترجمه اردو طبع شده در دیباچه وی گفته ان رفع اليدين عند الافتتاح والركوع والقيام منه الى الثالثة

سنة غير موكدة من سنن الهدى فيثاب فاعله بقدر ما فعل إن ثلاثا فحسبه وإن مرة فبمثله ولا يلام تاركه وإن تركه مرة بعمر واني تنبيه
تنوير المصابيح ياتي في الميم **توشيح** شرح الجامع الصحيح للسيوطي اوله الحمد لله الذي اجزل لنا المنة بان جعلنا من حملة السنة ودر وی گفته هذا التعليق على صحيح الاسناد لشيخ الاسلام امير المومنين في الحديث ابي عبد الله البخاري يسمى بالتوشيح يجري مجرى تعليق الامام بدر الدين الزركشي المسمى بالتنقيح ويفوقه بما حواه من الزوائد التي تشتمل على ما يحتاج اليه القارى والمستمع من ضبط الفاظه وتفسير غريبه وبيان اختلاف رواياته وزيادة في خبر لم ترد في طريقه وترجمة ترد بلفظها حديث مرفوع ووصل تعليق لم يقع في الصحيحين وصله وتسمية مبهم واعراب مشكل وجمع بين مختلف بحيث لم يفته من الشرح الا الاستنباط وقد عزمت على ان اضع على كل من الكتب الستة كتابا على هذا النمط يحصل به النفع بلا تعب ببلوغ الارب بلا نصب حقق الله ذلك بمنه ويمنه **توضيح المدارك** في تصحيح المستدرك للسيوطي في الحديث **توضيح** لمبهمات الجامع الصحيح للحافظ ابي ذر احمد بن ابراهيم بن محمد الحلبي المشهور بسبط العجمي المتوفي سنة اربع وثمانين وثمان مائة **توضيح** للاوهام الواقعة في الصحيح له ايضا وهو شرح الجامع للبخاري **توضيح الافكار** لمعاني تنقيح الانظار للسيد الامام بدر الملة المنير محمد بن اسمعيل بن صلاح اليمني الامير المتوفي سنة اثنتين وثمانين ومائة والف **التوضيح** لما جاء في المنتظر والمسيح للقاضي القضاة ابي علي محمد بن علي الشوكاني المتوفي سنة خمسين ومائتين والف اوله وبعد حمد الله على كل حال وآخره حرره المجيب في شهر محرم سنة ۱۲۱۸ الهجرية در وی پنجاه حدیث درحق مهدی علاوه آثار وارده دران ذکر کرده ودر بارهٔ دجال یکصد حدیث آورده ودرحق مسیح علیه السلام بست ونه حدیث روایت نموده ودر آخر رساله گفته فتقرر بما سقناه ان الاحادیث الواردة فی المهدی المنتظر والدجال ونزول عیسی متواترة انتهی **توفیق** فی وصل التعلیق للحافظ ابن حجر العسقلانی **تهذیب** فی غریب الحدیث للشیخ ابی المحسن عبد الواحد بن اسمعیل الشافعی **تهذیب** فی الزوائد علی التقریب للسیوطی ذکره فی فهرس مؤلفاته فی الحدیث **تیسیر الوصول** الی جامع الاصول در حرف جیم زیر جامع الاصول بیاید **تیسیر القاری** بشرح صحیح البخاری بالفارسیة للشیخ الفقیه الحنفی المفتی نور الحق بن الشیخ عبد الحق المحدث الدهلوی المتوفی سنة ثلث وسبعین والف

باب الثاء المثلثة

ثبوت فی ضبط الفاظ القنوت رسالة للشیخ جلال الدین السیوطی المتوفی سنة احدی عشرة وتسع مائة **الثغور الباسمة** فی مناقب السیدة فاطمة للسیوطی فی الحدیث **الثقفیات** طائفة من اجزاء الحدیث للحافظ ابی عبد الله القاسم بن الفضل الثقفی الاصفهانی المتوفی سنة تسع وثمانین واربع مائة **ثلاثیات البخاری** وهو الامام محمد بن اسمعیل الحافظ البخاری المتوفی بخرتنگ سنة ست وخمسین ومائتین مراد بآن احادیث اند مروی بسه راوی واین قسم حدیث در بخاری بست ودو عدد اند وغالبش مروی ست از مکی بن ابراهیم ومکی روایت آنها از تابعین کرده وایشان در طبقهٔ اولی اند از شیوخ او مثل محمد بن عبد الله انصاری وابی عاصم النبیل وابی نعیم وخلاد بن یحیی وعلی بن عباس وبران شرحی لطیف ست از محمد شاه بن حاج حسن المتوفی سنة تسع وثلثین وتسع مائة وتعلیقی ست از ملا علی قاری هروی مکی وشرحی فارسی ست از مولوی عبد الباسط قنوجی اوله الحمد لله الذی هو احسن الخالقین ودر وی گفته لما کانت ثلاثیات البخاری اصح الاحادیث اسنادا وافصحها الفاظا

واستشهدا بالاوقات ... حجا محمد علی بیان معانیها التی ... النقات مع تحقیق الفاظ اللغات وتنقیح
اسماء الرواۃ وبیان الحروف والحرکات والسکنات من شرح البخاری والقسطلانی والکرمانی والقاموس وغیرها من المعتبرات
لیکون ... رفع الدرجات فی الحیوٰۃ وبعد الممات انہ مجیب الدعوات وسمیتہ بنظم اللآلی انتہی وشرحی ست در اردو از کاتب حروف
عفا اللہ عنہ **ثلاثیات الدارمی** وہو الامام الحافظ ابو محمد عبد اللہ بن عبد الرحمن السمرقندی المتوفی سنۃ خمس وخمسین
ومائتین وجملہ پانزدہ حدیث ست کہ در سند ش سہ راوی واقع شدہ **ثلاثیات** الشیخ ابی اسحٰق ابراہیم بن محمد
بن محمود الناجی بالنون والجیم القبیباتی الشافعی المتوفی سنۃ تسع مائۃ روایۃ عن ابن حجر **ثلاثیات عبد بن حمید** الکشی
المتوفی سنۃ تسع واربعین ومائتین **ثلج الفواد** فی احادیث لبس السواد رسالہ للشیخ جلال الدین السیوطی **الثمانون**
فی الحدیث لابی بکر محمد بن الحسین الآجری المتوفی سنۃ ستین وثلث مائۃ ذکرہ ابن حجر **ثمانیات النجیب** ہو ابو الفرج
عبد اللطیف بن عبد المنعم بن علی بن نصر الحرانی الحنبلی المتوفی سنۃ اثنتین وسبعین وستمائۃ واین نحو ثلاثیات ست
لیکن در سند ش ہشت راوی اند ودر چند جز ست وابو العباس بن الظاہری وسید شریف حافظ عز الدین احمد
بن محمد الحسینی تخریج آن نمودہ اند **ثمانیات** یوسف بن محمد العبادی المتوفی سنۃ ست وسبعین وسبع مائۃ

باب الجیم

جامع الاحکام فی معرفۃ الحلال والحرام للشیخ محی الدین محمد بن علی الحاتمی الطائی الشہیر بابن العربی المتوفی
سنۃ ثمان وثلثین وست مائۃ وہو علی الابواب کمافی الاحادیث المسندۃ **جامع الاذکار** لابن المنذر
جامع الاصول لاحادیث الرسول لابی السعادات المبارک بن ابی الکرم محمد بن محمد بن عبد الکریم بن عبد الواحد
الشیبانی المعروف بابن الاثیر الجزری ودرین کتاب صحاح ستہ را بر وضع کتاب رزین جمع کردہ لیکن بازیادات کثیرہ
اولہ الحمد للہ الذی اوضح لمعالم الاسلام سبیلا وبنای این کتاب بر سہ رکن ست اول در مبادی دوم در مقاصد سوم
در خواتیم ودر وی نوشتہ لما وقفت علی الکتب ورایت کتاب رزین وہو اکبرہا واعمہا حیث حوی الکتب الستۃ التی ہی ام
کتب الحدیث واشہرہا فاحببت ان اشتغل بہذا الکتاب الجامع فلما تتبعتہ وجدتہ قد اودع احادیث فی ابواب غیر
تلک الابواب الاولی بہا وکرر فیہ احادیث کثیرۃ وترک اکثر منہا فجمعت بین کتابہ وبین مالم یذکرہ من الاصول الستۃ ورایت
فی کتابہ احادیث کثیرۃ لم اجدہا فی الاصول لاختلاف النسخ والطرق وانہ قد اعتمد فی ترتیب کتابہ علی ابواب البخاری
فاجتنی نفسی ان اہذب کتابہ وارتب ابوابہ واضیف الیہ ما اسقطہ من الاصول واتبعہ شرح ما فی الاحادیث من الغریب والاعراب
والمعنی فشرعت ولم اثبت الا اسم الصحابی الذی روی الحدیث ان کان خبرا واسم من یرویہ عن الصحابی ان کان اثرا وافرد
بابا فی آخر الکتاب یتضمن اسماء المذکورین فی جمیع الکتاب علی الحروف واما متون الحدیث فلم اثبت منہا الا ماکان حدیثا او اثرا
وماکان من اقوال التابعین والائمۃ فلم اذکرہ الا نادرا وذکرہ رزین فی کتابہ فقہ مالک ورجحت اختیار الابواب علی المسانید وبنیت
الابواب علی المعانی فکل حدیث انفرد بمعنی اثبتہ فی بابہ فان اشتمل علی اکثر اوردتہ فی آخر الکتاب فی کتاب سمیتہ کتاب اللواحق انتہی
وشیخ مجد الدین ابی طاہر محمد بن یعقوب فیروزآبادی المتوفی سنۃ سبع عشرۃ وثمان مائۃ از زوائد ست برین کتاب عظیم وسماہ

تسهیل طرق الوصول الی الاحادیث الزائدة علی جامع الاصول والله الاجل ناصر بن شرف صاحب الیمن ودر غرب صحیح کتابی ست از محب الدین احمد بن عبد الله الطبری المتوفی سنة اربع وتسعین وست مائة واما مختصرات او پس از انجمله ابی جعفر محمد المرتضی الاسترابادی ووضع او وضع اصل کتاب ست وسال تمامش اثنتین وثمانین وست مائة بوده وآن را بلم رصعت ونه سالگی نوشته ومختصر شرف الدین هبة الله بن عبد الرحیم بن البارزی الحموی الشافعی المتوفی سنة ثمان وثلثین وسبع مائة وسماه تجرید الاصول اوله الحمد لله رب العالمین ودرین مختصر شرح غریب واعراب وتکرار را که در اصل کتاب بود ترک داده ودروی ذکر کرده مگر چون اشتغال اقدمین بتصحیح حدیث که اهم مقاصد همین ست بیشتر بود ناچار تالیف ایشان برا کمل اوضاع نیامد اما خلف صالح با طهار این فضیلت پرداختند بابداع ترتیب بازیادت تهذیب پس منجملة ایشان شیخ ابن الاثیر ست که در کتاب رزین نظر کرده وضعی جید اختیار نمود ولیکن چون قصور همم مردم داعی اعراض آمد لابد آنرا تجرید نمود ومختصر شیخ صلاح الدین خلیل بن کیکلدی العلائی الدمشقی ثم القدسی المتوفی سنة احدی وستین وسبع مائة واین مختصر مشهور ست بتهذیب الاصول ومختصر شیخ احمد بن رزق الله الانصاری الحنفی ومختصر شیخ عبد الرحمن بن علی الشهیر بابن الربیع الشیبانی الیمنی المتوفی سنة اربع واربعین وتسع مائة تقریبا واین مختصر احسن وافضل جمیع مختصرات ست ونامش تیسیر الوصول الی جامع الاصول ست اوله الحمد لله الذی یسر الوصول الی جامع الاصول من حدیث الرسول وسهل فی نحو ثلث حجمه اختصاره مع حسن الایراد ولطف العبارة الجواز بالیغش در سنة ست عشرة وتسع مائة فارغ شده وبر حروف هجا ترتیب آن نموده در دو مجلد ست ودر کلکته بسنة ۱۲۵۲ الهجری بالطبع رسیده ومولف را در توصیف این مختصر خود ابیات ست منها نظم

کتابی تیسیر الوصول الذی حوی	اصول الحدیث الست عز نظیره	فمن بمعانیه اعتنی وبدرسه
وتحصیله استغنی ودام سروره	ومنها نظم	کتابی تیسیر الوصول الذی حوی
اصول الحدیث الست لیس مثل	علیک بتحصیله واقرأه واجتهد	وحقق معانیه یتم لک الفضل
منها نظم	تیسیرنا قد یسر الله لی	کمثل ما املت اتمامه
فالحمد لله علی ما هدی	الله لا احصی انعامه	منها نظم
علیک بتیسیر الوصول الذی حوی	اصول الحدیث الست لیس لها ثانی	موطاها ثم البخاری ومسلم
مع النسائی والترمذی والسجستانی	لقد عز فی الدنیا وجود نظیره	لما فیه من علم عظیم وتبیان
فدونک التیسیر فالزمه طالبا	ولا تشتغل عنه بمال ولا دانی	وایاک ان تعدل بنظراؤه
من الکتب او ثنیناک عن درسه ثانی	فسوف تری عما قریب من اعتنی	به بین اعلام الوری عالی الشان

الهی فحقق لی وللطالبین ما	رجوت به واختم بخیر واحسان

وبالجمله این مختصر مستغنی عن الوصف ست وکاتب حروف اراده دارم که بروی شرحی در فارسی نگارم وباین حیله وسیله نجات بدست آرم وبالله التوفیق **جامع الاصول** رسالة فی الحدیث للشیخ صدر الدین محمد بن اسحق القونوی المتوفی سنة احدی وسبعین وست مائة **جامع الانوار** فی الحدیث للشیخ محمد الغزنوی **جامع التحصیل**

فی احکام المراسیل للشیخ صلاح الدین ابی سعید خلیل بن کیکلدی العلائی الحافظ المتوفی سنة احدی وستین وسبع مائة مجلد صغیر الحجم اوله الحمد لله القدیم الذی لم یزل واین کتاب مرتب ست بر شش باب اول در تحقیق مرسل دوم در مذهب علما در مرسل سوم در احتجاج بمرسل چهارم در فروع آن پنجم در مراسیل خفیه ششم در معجم رواة که روایت آنها محکوم بالارسال ست وملخص ست از تهذیب الکمال ومختصر شد وسال فراغ از تالیفش هفت صد وچهل وشش ماه شوال ست

جامع الصحیح مشهور بصحیح البخاری للحافظ الامام ابی عبد الله محمد بن اسمعیل بن ابراهیم المتوفی سنة ست وخمسین ومائتین وی اول کتب صحاح ستة وافضل آنهاست بر مذهب مختار نووی در منهاج گفته علما اتفاق کرده اند برآنکه اصح کتب بعد قرآن کریم صحیحین اند وامة این تلقی کرده اند این هر دو را بالقبول وکتاب بخاری اصح هر دو ست صحةً واکثر آنهاست در فوائد وصحت رسیده که مسلم از مستفیدان بخاری ست ومعترف بآنکه نظیر بخاری در علم حدیث نیست وتابعین ترجیح مختار جمهور ست وشرط وی ومسلم آنست که حدیث از کسی اخراج کنند که بر ثقت وی تا صحابی مشهور اتفاق باشد در میان ثقات بلا خلاف واسنادش متصل غیر مقطوع بود واگر صحابی را دو راوی یا زائد اند حدیث حسن ست واگر همین یک راوی ست ما طریق تا او صحیح شده پس از وی هم اخراج میکنند واز بعض مغاربه تفضیل مسلم بر بخاری منقول ست واین محمول ست بر حسن سیاق وجودت وضع ولطف ترتیب وی وشرط بخاری ثبوت لقای راوی ست شیخ خود را اگرچه زیاده از یکبار نباشد ومسلم بر مطلق معاصرت اکتفا نموده واین رجحان ست من حیث الاتصال واما من حیث العدالة والضبط پس رجال متکلم علیهم مسلم اکثر اند از بخاری بآنکه تخریج بخاری از آنها قلیل ست نه کثیر وهمچنین انتقاد احادیث بخاری اقل عدد ست از انتقاد بر مسلم واین رجحان ست من حیث عدم الشذوذ والاعلال واحادیثی که برآن درین هر دو انتقاد کرده اند قدح در اصل موضوع صحیح نمیکنند زیراکه آن همه بطریق دیگر غیر قادح نیز وارد اند وواقع ست اجماع بر تلقی این هر دو بقبول وتسلیم زیراکه شیخین مقدم اند بر ائمه عصر خود وعصر ما بعد خود در معرفت صحیح وعلل وفربری از بخاری روایت کرده که گفت وی ادخل نکردم درین صحیح هیچ حدیث مگر بعد از استخاره وثبوت صحت وی واز اینجا معلوم شد که بخاری اخراج نکرد مگر حدیث غیر معلول را واگر علت دارد مؤثر نیست وی معهذا التزام کرده است استنباط فوائد فقهیه ونکت حکمیه الفهم ثاقب خود آنرا در ابواب صحیح بحسب مناسبت تفریق کرده وبآیات احکام اعتنا نموده ودر اشارات تفسیر آنها سلوک سبل وسیعه کرده از اینجا ست که ابواب بسیار خالی ست از ذکر اسناد حدیث ومقتصر ست بر قول وی عن النبی صلی الله علیه وآله وسلم وگاهی متن بی سند ذکر میکند وگاهی آنرا معلق می آرد بقصد احتجاج بر ترجمه وگاهی اشارت میکند بسوی حدیث بنابرآنکه معلوم ست یا عنقریب گذشته واکثر ابواب صحیح چنان ست که در وی حدیثها ذکر کرده ودر بعضی صرف یک حدیث یا یک آیت آورده ودر بعضی هیچ نه ابو الولید باجی در رجال بخاری گفته که وی صحیح را از اصل نسخه موجود نزد فربری استنساخ نموده وچیزها دیده که ناتمام ست وبعضی مبیضه شده واز این نوع تراجم ابواب ست که بعدش هیچ شیء ثبت نشده وبعض احادیث ست که بی ترجمه مانده پس بعض را ببعض مضاف ساخته ودلیل برآن اختلاف روایت مستملی وسرخسی وکشمیهنی وابو زید مروزی ست بتقدیم وتاخیر حالانکه همگنان از یک اصل نوشته اند ولهذا دو ترجمه یا زیاده متصل یکدیگر واقع اند

وسیان بهره واحادیث نیست ولیکن درین قول نظر ست چه این کتاب خوانده شده است بر مؤلف و مقروء نشد مگر مرتب
مبوب پس عبرت همان را ست و تراجم ابوابش جائی ظاهر ست و جائی خفی و ظاهر آنست که دال بود بمطابقت بر مترجم له وگاهی
ترجمه میکند بلفظ مترجم له یا ببعض آن یا معنی آن و بیشتر ترجمه میکند بلفظ استفهام و بامر ظاهر و بامر مختص ببعض وقائع وگاهی
بلفظی که بمعنی حدیث مؤدی میشود و نیست بر شرط وی یا صریح آن لفظی آرد که بر شرطش نبوده است و در باب آنچه مؤدی معنی
آن بود ذکر می نماید گاهی بامر ظاهر وگاهی بامر خفی گویا میگوید که درین باب چیزی بر شرط من صحیح نشده است و لهذا قصه جای
در تراجم میان جمعی از فضلا مشهور شده و در تطبیق آن ره ورد و ور سیر وند و هرکس امعان نظر نکرده وازین دقیقه غافل افتاده
چنین اعتقاد میکند که بخاری باب را بی تبییض گذاشته حال آنکه چنین نیست بلکه تراجمش از غایت دقت فهم و غموض فقه
محیر افکار و مدهش عقول و ابصار آمده و کیف که صحیح خود را میان قبر و منبر نبوی صلی الله علیه و آله وسلم بیاض کرده و برای
هر ترجمه دو رکعت نماز گذارده و تقطیع و اختصار و اعاده ها و بعض حدیث را در ابواب چند برای استدلال ست و در هر باب
بسندی دیگر بمعنی دیگر و مطلب دیگر و لهذا اکثر ست که یک حدیث را در دو موضع باسناد و لفظ واحد بیارد و احادیثی که
آنها را در دو موضع سنداً و متناً معاً آورده همگی بست و سه حدیث ست و اقتصار بر بعض متن بغیر آنکه باقی را در جای دیگر
ذکر کند جائی ست که محذوف موقوف ست بر صحابی و در وی چیزی ست که حکم برفع آن میکند پس همان لفظ محکوم بالرفع
را آورده باقی را حذف میکند بجهت آنکه تعلق بموضع کتاب ندارد و احادیث معلقه او که بلفظ جزم ست چنانکه قال و فعل
در حکم صحیح ست و همچنین غیر مجزوم بها اگرچه وی وصل کرده گاهی آنرا در جای دیگر موصول می آرد وگاهی تعلیق بغرض
اختصار نموده یا بنابر آنکه نزدش مسموع حاصل نشده یا در سماع آن شک آمده یا شنیده مگر بطریق مذاکره و بعض آن
صحیح هم هست لیکن بر شرط وی نیست یا حسن یا ضعیف ست و در موقوفات هرچه نزد وی صحیح شده اگرچه بر شرط
وی نباشد جزم میکند و هرچه در سندش ضعف یا انقطاع ست بران جزم نمیکند بلکه ایراد آن بطریق استیناس و تقویت
مذهب مختار خود یا تقویت مسائل مختلف فیه بین الائمه بوده است پس مقصود بالذات همان احادیث ست که آنها را
ترجمه کرده و آثار معلقه و موقوفه و آیات عرضاً و تبعاً آورده و موضوع صحیح وی مسندات ست نه معلقات زیرا که معلق
غیر مسند ست و عدد احادیث این کتاب نزد ابن صلاح هفت هزار و دو صد و هفتاد و پنج حدیث ست مع المکرر و تبعه
النووی و ذکره مفصلا و حافظ ابن حجر تعقب وی نموده هر یک باب را جدا تحریر کرده و گفته جمله احادیث وی بالمکرر بجز معلقات
و متابعات حسب تحریر و اتقان من هفت هزار و سه صد و نود و هفت حدیث ست و خالص از ان بی تکرار دو هزار
و شش صد و بیست و دو حدیث ست و با انضمام متون معلقه مرفوعه که یکصد و پنجاه و نه حدیث باشد مجموع خالص دو هزار
و هفت صد و شصت و یک حدیث میشود و جمله تعالیقش یکهزار و یکصد و چهل و یک حدیث ست و اکثر آن مکرر و جمله متابعات
سه صد و چهار و چهل حدیث و متون غیر مخرجه یکصد و شصت پس همه آنچه در وست مع المکررات و تعلیقات و الشواهد و المتابعات
نه هزار و هشت صد و هشتاد و دو حدیث باشد و درینجا میان علمای اصول حدیث و شراح بخاری اختلافی نیز هست و اقرب اینست
احادیث جامع صحیح او آنست که میان او و پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم سه واسطه باشد بست و دو حدیث مع المکرر ازین قبیل ست

و با سقاط مکرر شانزده و شش کتب وی یکصد و شصت کتاب ست و ابواب آن سه هزار و چهار صد و پنجاه باب با اندک اختلاف
و عدد شیوخ که از ایشان اخراج کرده دو صد و هشتاد و نه نفس اند و آنانکه بروایت ایشان متفرد شده از مسلم یکصد و سی و چهار
کس اند و هم متفرد ست بمشایخی که روایت از ایشان در بقیه کتب خمسه نیامده مگر بواسطه و صحیح وی اجل و افضل کتب اسلام
بعد کتاب الله و اعلی الاسناد ست برای مردم و فرحت میکنند بعلو سماع وی از زمانه بخاری وی گفته ننوشتم دروی هیچ
حدیثی مگر غسل کردم پیش از آن و میخواندم دو رکعت و برآوردم آنرا از شش صد هزار حدیث تقریبا و تصنیف کردم در شانزده سال
و گردانیدم آنرا حجت فی ما بینی و بین الله سبحانه و تعالی و داخل نکردم درو حدیثی مگر بعد از آنکه یقین کردم بصحت او و بعد استخاره
ابن عدی از جماعتی از شیوخ خود نقل کرده که بخاری تحویل تراجم کتاب خویش در مدینه در میان قبر و منبر آنحضرت صلی الله
علیه و آله و سلم بتقدیم رسانیده و هر ترجمه که می نوشت دو رکعت نماز میگذارد و وجه توفیق میان نقل که در مدینه آن گفته اند که مسوده
در مسجد الحرام کرده باشد و در مدینه مطهره آنرا به بیاض برده و از وی منقول ست که گفت کتب خود را سه نوبت تصنیف کرده
و بران بگذشته و تنقیح کرده به بیاض برده ام و کثرت اختلاف نسخ بخاری ازین جهت ست و نسخ وی در حقیقت روایات ست
که مختلف آمده و گفته اند شاید احادیث را بران حضرت عرض میکرد و هر چه او را یقین می شد و از حضرت صلی الله علیه و آله و سلم
در واقعه یا بالهام مجاز و مرخص میگشت می نوشت قاله الشیخ فی الترجمه و درینجا دلیل ست بر بودن بخاری از علمای ظاهر
و باطن والله اعلم ابن ابی جمره گفته ان صحیح البخاری ما قرئ فی شدة الا فرجت و لا رکب به فی مرکب الا نجت و کان هو
مجاب الدعوة فقد دعا لقاریه قیل شد و ره من تالیف رفع علم علمه بعارف معرفته و تسلسل حدیثه بهذا الجامع فاکرم
بسنده العالی و رفعته و فربری گفته شنیدند این صحیح را از مؤلف وی نود هزار کس و نماند راوی آن مگر من و لیکن
درین دعوی او نظر ست حافظ ابن حجر گفته این مبنی بر علم او ست و الا ابو طلحه منصور بن محمد بن علی بن قرینة البزدوی
المتوفی سنة تسع و عشرین و ثلث مائة نه سال متاخر از وست و آخر کسی ست که از بخاری صحیح او را روایت کرده
جزم به ابن ماکولا و علما اعتنا کرده اند بشرح این کتاب قدیما و حدیثا تا آنکه شروح بسیار برای وی جمع شده از آنجمله ست شرح
امام ابی سلیمان احمد بن محمد بن ابراهیم بن خطاب البستی المتوفی سنة ثمان و ثلث مائة مسمی باعلام السنن اوله الحمد لله المنعم
و این شرح مشتمل ست بر نکت لطیفه و لطائف شریفه و در یک مجلد ست و در و ذکر کرده که چون باز تالیف معالم السنن در بلخ فراغت یافت
اهل بلخ فرمایش این شرح کردند پس اجابت مسئول ایشان کرد و امام محمد تیمی اعتنا کرد بشرح آنچه خطابی ذکر نکرده و بر اوهام او تنبیه
نموده و همچنین ابو جعفر احمد بن سعید الداؤدی و ابن التین از وی نقل مے کند و شرح مهلب بن ابی صفرة الازدی
و وی از کسانی ست که اختصار صحیح کرده اند و مختصر این شرح از تلمیذش ابو عبد الله محمد بن خلف بن المرابط ست
و بروی فائدها افزوده و عبد البر را اجوبه علی المسائل المستغربه ست بر بخاری که مهلب ازان سوال کرده و کذا لابی محمد
بن حزم اجوبه علی البخاری و شرح ابی الزناد سراج و شرح امام ابی الحسن علی بن خلف الشهیر بابن بطال
المغربی المالکی و غالبش فقه امام مالک ست بغیر تعرض بموضوع کتاب و شرح ابی حفص عمر بن الحسن بن عمر الهوزنی
الاشبیلی و شرح ابی القاسم احمد بن محمد بن عمر بن ورد التمیمی و هو واسع جدا و شرح امام عبد الواحد بن التین

بالتاء المثناة ثم بالیاء السفاقسی و شرح امام ناصر الدین علی بن محمد بن المنیر الاسکندرانی وهو کبیر فی عشر مجلدات وله
حواش علی شرح ابن بطال وکلام علی التراجم المسمی بالمتواری علی تراجم البخاری و شرح ابی الاصبغ عیسی بن سهل
بن عبد الله الاسدی و شرح امام قطب الدین عبد الکریم بن عبد النور بن منیر الحلبی الحنفی المتوفی سنة خمس وثلاثین
وسبع مائة واین تا نصف صحیح در ده مجلد است و شرح امام حافظ علاء الدین مغلطائی بن قلیج الترکی المصری الحنفی
المتوفی سنة اثنتین وتسعین وسبع مائة مسمی بتلویح واین شرح کلان است بالقول اوله الحمد لله الذی ایقظ من خلقه در
کواکب دراری گفته شرحه بتتمیم الاطراف اشبه وبتصحیف تصحیح التعلیقات امثل وکانه من اخلائه من مقاصد الکتاب علی ضمان
ومن شرح الفاظه وتوضیح معانیه علی امان ومختصر این شرح از جلال الدین رسولا بن احمد التبانی المتوفی سنة ثلث وتسعین
وسبع مائة است و شرح علامه شمس الدین محمد بن یوسف بن علی الکرمانی المتوفی سنة ست وثمانین وسبع مائة
واین شرحی متوسط است بالقول جامع فرائد فوائد وزوائد عوائد مسمی بالکواکب الدراری اوله الحمد لله الذی انعم علینا
بجلائل النعم ودقائقها ودر وی ذکر کرده که علم حدیث افضل علوم است وکتاب بخاری اجل کتب است نقلا واکثرها
تعدیلا وضبطا ونیست او را شرحی مشتمل بر کشف بعض انچه تعلق بدان دارد تا بکشف همه آن چه رسد پس درین شرح الفاظ
لغویه ووجوه اعاریب نحویه بعیده را شرح کرده وروایات واسامی رجال والقاب واوقات را ضبط نموده ودرمیان احادیث
متنافیه ومتعارضه توفیق وتطبیق داده ودر مکه معظمه بسنة خمس وسبعین وسبع مائة از تحریرش فارغ شده اما حافظ ابن حجر
در کتاب الدرر الکامنة فی تراجم اهل المائة الثامنة گفته هو شرح مفید علی اوهام فیه فی النقل لانه لم یاخذه الا من الصحف انتهی
و شرح ولد وی تقی الدین یحیی بن محمد الکرمانی المتوفی سنة ودر وی استمداد نموده از شرح پدر و شرح ابن الملقن
وشرح زرکشی وحواشی دمیاطی وفتح الباری وبدر وغیرها باضافت زیادت ونامش مجمع البحرین وجواهر الحبرین نهاده
واین شرح در هشت جزو کلان است بخط او و شرح امام سراج الدین عمر بن علی بن الملقن الشافعی المتوفی سنة
اربع وثمان مائة اوله ربنا آتنا من لدنک رحمة احمد الله سبحانه وتعالی علی توالی انعامه واین شرح کبیر است در بست مجلد
ودر مقدمه وی ذکر کرده که مقصود را منحصر کرده ام در ده قسم ونامش شواهد التوضیح نهاده سخاوی گفته اعتمد فیه علی شیخه مغلطائی
والقطب وزاد فیه قلیلا قال ابن حجر وهو فی اوائله اقعد منه فی اواخره بل هو من نصفه الباقی قلیل الجدوی و شرح علامه شمس الدین
ابی عبد الله محمد بن عبد الدائم بن موسی البرماوی الشافعی المتوفی سنة احدی وثلثین وثمان مائة واین شرح هم خوب است
در چهار جزو نامش اللامع الصبیح اوله الحمد لله المرشد الی الجامع الصحیح ودر وی ذکر کرده که جمع نموده است درین شرح درمیان
شرح کرمانی باقتصار ودرمیان تنقیح زرکشی بایضاح وتنبیه ونیز از اصول وی هدی الساری مقدمه فتح الباری است
ولیکن تبییض وی بعد وفات او شده و شرح شیخ برهان الدین ابراهیم بن محمد الحلبی المعروف بسبط ابن العجمی المتوفی
سنة احدی واربعین وثمان مائة مسمی بالتلقیح لفهم قاری الصحیح وبخط وی در دو مجلد است محتوی بر فوائد حسنه ومختصر این
شرح از امام مالکیه محمد بن محمد الشافعی المتوفی سنة اربع وسبعین وثمان مائة است وحافظ ابن حجر در زمانی که بحلب بود از وی
التقاط نمود بگمان آنکه نزد وی نیست زیرا که از فتح الباری کراریس یسیره همراه داشت وآن اعظم شروح بخاری

شرح حافظ علامه شیخ الاسلام ابی الفضل احمد بن علی بن حجر العسقلانی المتوفی سنة اثنتین وخمسین وثمان مائة ست
در ده مجلد و مقدمه در یک مجلد و نام شرح فتح الباری ست اوله الحمد لله الذی شرح صدور اهل الاسلام بالهدی ونام مقدمه
هدی الساری ست مشتمل بر ده فصل و شهرت و انفرادش بفوائد حدیثیه و نکات ادبیه و فوائد فقهیه مغنی از وصف ست
سیما امتیاز او بجمع طرق حدیث که موجب ایضاح ترجیح احد الاحتمالات بر اخری شرحا و اعرابا ست و طریقه وی در ذکر
احادیث مکرره اقتصار ست در موضع اول بر شرح و حواله باقی بر مکان مشروح فیه و گاهی ترجیح میدهد احد الاوجه را
در اعراب یا غیر آن از احتمالات یا اقوال در یک موضع و در موضع دیگر خلاف آن بترجیح وجه دیگر مائل میشود اما درین امر
بروی طعن نیست چه این کاری ست که هیچکی از ائمه ازان منفک نبوده و بسیار ست که در وقت نظر بادله و بلا سیما
هنگام جمع و استیعاب گاهی نظر بجانبی می رود و گاهی بجانبی دیگر چه وجوه ترجیح بسیار ست و گاهی هر دو طرف متساوی
بنظر می آید و هر دو حکم را مقرر میدارند و در یک مسئله دو قول قرار می یابد و بالجمله بدایت تالیف این شرح شریف در اوائل
سنة سبع عشر وثمان مائة بوده بر طریق املا بعد ازانکه مقدمه آن در سنه هشت صد و سیزده کامل بود و عدهٔ شرح از وی املا شده بعده
پس اندک اندک بخط خودش نوشتن آغاز کرد یک کراسه می نوشت و جماعه از ائمه معتبرین آنرا کتابت می نمودند و در روزی
از هفته با اصل مع المباحثه مقابله میکردند و علامه ابن خضر قاری میشد تا آنکه در اول یوم رجب سنة اثنتین و اربعین وثمان مائة
تمام شرح مکمل و منتهی شد سوای انچه که بعد ازان در وی الحاق کرد پس هیچ سفر و مجلد ازو کامل نمیشد مگر آنکه مقابل
مع الاصل می بود و تمام وی قبل از وفات وی بده سال اتفاق افتاد کاتب حروف چون در سنه ۱۲۸۵ هجری سعادت ادای
فریضه حج یافت در مکه معظمه بمدرسه شیخ محمد بن عبد الله حمیدی مفتی حنابله سلمه الله تعالی مجلدی ازین شرح بخط حافظ ابن حجر
مؤلف وی دید که عین مسوده بود و عجب نیست که از همان مسودات باشد و چون این شرح تمام شد مصنف ولیمه عظیمه کرد
که هیچ یکی از وجوه اهل اسلام ازان ولیمه متخلف نگشت الا نادرا بمکانی که مسمی ست بتاج و سبع وجوه و این ولیمه روز شنبه
دوم شعبان از سال ختم وی بود و در مجلس اخیر چیزی ازین شرح بحضور ائمه چو قایاتی و ونائی و سعد دیری قرائت کرده شد
و صرف ولیمه بپانصد دینار رسید و ملوک اطراف آنرا طلب داشته نویسانیدند و قریب بسه صد دینار فروخت گردید و منتشر
آفاق شد و مختصر این شرح از شیخ ابو الفتح محمد بن حسین المراغی المتوفی سنة تسع وخمسین وثمان مائة ست قاضی علامه محمد
بن علی شوکانی المتوفی سنة خمسین بعد الف و مائتین را گفتند که شما هم بر بخاری شرحی بنویسید چنانکه دیگران نوشته اند
فرمود لا هجرة بعد الفتح یعنی بعد فتح باری حاجت شرح نیست و لطف این جواب غیر مخفی ست وی از شروح مشهوره بخاری
شرح علامه بدر الدین ابی محمد محمود بن احمد العینی الحنفی المتوفی سنة خمس وخمسین وثمان مائة ست و این نیز شرحی کلان ست
در ده مجلد بلکه زیاده مسمی بعمدة القاری اوله الحمد لله الذی اوضح معالم الدین و در وی ذکر کرده که چون وی قبل سال هشت صد
داخل بلاد شمالیه شد با این کتاب آنجا ظفر یافت بغرائب نوادر از بعض مشایخ که تعلق داشت با این کتاب پس بروی
شرح نوشت بعد عود بمصر و این شرح بخط وی در بست و یک مجلد ست در مدرسه حاره کتامه قریب جامع ازهر و شروع تالیفش
در اواخر رجب سنه احدی و عشرین وثمان مائة بود و ختم در ثلث اول جمادی الاولی سنه سبع و اربعین وثمان مائة و باین حساب

در تالیف وی بست و شش سال میشود و در وی از فتح الباری استمداد نموده تا آنکه یک ورقه بکمالها از وی نقل میکند وهم در بعض مواضع تعقب وی کرده وتطویل نموده بچیزی که حافظ ابن حجر آنرا حذف ساخته از سیاق حدیث بتمامه وافراد ترجمه هر راوی بکلام وتباین انساب ولغات واعراب ومعانی وبیان واستنباط فوائد از حدیث واسئله واجوبه ونسخه فتح الباری را بمعرفت برهان بن خضر از مؤلف وی مستعار میگرفت وبعضی از فضلاء حافظ ابن حجر را ترجیح شرح عینی ذکر کردند وگفتند که این شرح مشتمل ست بر بدیع حافظ بدیهه گفت که این را از شرح رکن الدین نقل کرده ومن پیش از عینی بران واقف شده ام ولیکن ترک کردم نقل از وی بسبب ناتمام بودن آن ولهذا انکلم نکرد عینی بعد این قطعه بچیزی ازان وبالجمله این شرح اگرچه کامل وحاوی نکت در معنی خود اما مثل فتح الباری در حیات مؤلف وی مشتهر ومنتشر نشده وهلم جرا و[18]شرح رکن الدین احمد بن محمد بن عبد المؤمن القرمی المتوفی سنه ثلث وثمانین وسبع مائة واین همان شرح ست که حافظ ابن حجر ذکر آن در جواب عینی کرده و[19]شرح شیخ بدر الدین محمد بن بهادر بن عبد الله الزرکشی الشافعی المتوفی سنة اربع وتسعین وسبع مائة واین شرح مختصر ست در یک مجلد اوله الحمد لله علی ما عم بالانعام ودر وی قصد ایضاح غریب واعراب غامض وضبط نسب یا نام که بیم تصحیفش بود کرده واوضح اقوال واصح معانی بایجاز عبارت ورمز باشارت والحاق فوائد که لبیب باوجود آن از دیگر شروح بی نیاز شود ایراد نموده ونامش تنقیح نهاده وبرین شرح نکت ست از حافظ ابن حجر وهی تعلیقة بالقول ولم یتم وهم نکت ست [20] للقاضی محب الدین احمد بن نصر الله البغدادی الحنبلی المتوفی سنة اربع واربعین وثمان مائة و[21]شرح علامه بدر الدین محمد بن ابی بکر الدمامینی المتوفی سنه ثمان وعشرین وثمان مائة مسمی بمصابیح الجامع اوله الحمد لله الذی جعل فی خدمة السنة النبویة اعظم سیاده وذکر کرده که وی این شرح را برای سلطان احمد شاه بن محمد بن مظفر از ملوک هند تصنیف نموده ودر ابواب ومواضع محتوی بر غریب واعراب وتنبیه تعلیق کرده واین مضمون در دیباچه این شرح نیست بلکه در آخر نسخه قدیمه نوشته کان انتهاء هذا التالیف بزبید من بلاد الیمن قبل ظهر یوم الثلثاء العاشر من شهر ربیع الاول سنه ثمان وعشرین وثمان مائة علی ید مؤلفه محمد بن ابی بکر بن عمر بن ابی بکر المخزومی الدمامینی و[22]شرح حافظ جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی المتوفی سنه احدی عشرة وتسع مائة واین تعلیقی لطیف ست قریب بتنقیح زرکشی مسمی بتوشیح علی الجامع الصحیح اوله الحمد لله اجزل المنة وله الترشیح ولم یتم و[23]شرح امام محی الدین یحیی بن شرف النووی المتوفی سنه ست وسبعین وست مائة واین شرح پارهٔ از اول وست تا آخر کتاب الایمان در شرح مسلم ذکر کرده که وی درین شرح جمل مشتمله بر نفائس انواع علوم جمع نموده و[24]شرح حافظ عماد الدین اسمعیل بن عمر بن کثیر الدمشقی المتوفی سنة اربع وسبعین وسبع مائة واین نیز شرح پارهٔ از اول وست و[25]شرح حافظ زین الدین عبد الرحمن بن احمد بن رجب الحنبلی المتوفی سنه خمس وتسعین وتسع مائة واین نیز شرح قطعهٔ از اول وست ونامش فتح الباری نهاده وتا کتاب الجنائز رسیده کذا فی الجوهر المنضد فی طبقات متاخری اصحاب احمد و[26]شرح علامه سراج الدین عمر بن رسلان البلقینی الشافعی المتوفی سنه خمس وثمان مائة واین هم شرح پارهٔ از اول وست تا کتاب الایمان در پنجاه کراسه مسمی بالفیض الجاری و[27]شرح علامه مجد الدین ابی طاهر محمد بن یعقوب الفیروزابادی الشیرازی المتوفی سنة سبع عشرة وثمان مائة وسماه منح الباری بالسیح الفسیح المجاری واین شرح کبیر ست ربع عبادات در ده مجلد ست واتمام او در

حل مجید تقدیر کرده قال السخاوی فی الضوء اللامع فی تراجم اہل القرن السابع ان التقی الفاسی قال فی ذیل التقیید ان المجد لم یکن بالماہر فی صنعة الحدیثیة وله فی ما یکتبه من الاسانید اوہام واما شرحه علی البخاری فقد ملأه من غرائب المنقولات سیما من الفتوحات المکیة وقال الحافظ ابن حجر فی انباء الغمر لما اشتہر بالیمن مقالة ابن العربی و دعی الیہا الشیخ اسمٰعیل الجبرتی صار الشیخ یدخل فیه من الفتوحات ما کان سببا لشین الکتاب عند الطاعنین فیه قال و لم یکن اتہم بہا لانه کان یحب المداراة وکان الناشری بالغ فی الانکار علی اسمٰعیل و لما اجتمعت بالمجد اظہر لی انکار مقالات ابن العربی ورأیه یصدق بوجود رتن وینکر قول الذہبی فی المیزان بانه لا وجود له وذکر انه رحل قریته ورای ذریته وہم مطبقون علی تصدیقه انتہی ونیز ابن حجر ذکر کرده که وی دید پارهٔ از شرح مذکور که کامل شده بود در حیات مؤلف وی که تمام آنرا ارضه چنان خورده که بر خواندن چیزی ازان قدرت نیافت و[28] شرح امام ابی الفضل محمد الکمال بن محمد بن احمد النویری خطیب مکهٔ مکرمه المتوفی سنه ثلث وسبعین و ثمان مائة واین شرح چند موضع از وست و[29] شرح علامهٔ ابی عبد الله محمد بن احمد بن مرزوق التلمسانی المالکی شارح البرده المتوفی سنه اثنتین و اربعین و ثمان مائة سماه المتجر الربیح والمسعی الرجیح ولم یتم و[30] شرح العارف القدوة عبد الله بن سعد بن ابی جمرة بالجیم الاندلسی و این بر مختصر بخاری ست قریب سه صد حدیث لسمی بہجة النفوس و غایتہا بمعرفة مالہا وما علیہا و[31] شرح برہان الدین ابراہیم بن النعمانی تا اثنای صلوة و لم یوف بما التزمه و[32] شرح شیخ ابی البقا محمد بن علی بن خلف الاحمدی المصری الشافعی نزیل المدینة واین شرح کلان و ممزوج ست اوله الحمد لله الواجب الوجود ابتدای تالیفش در شعبان سنه تسع و تسع مائة بوده و ذکر کرده که وی این شرح را ملخص نموده است از کرمانی و فتح الباری و عینی و گردانیده است آنرا بحجو وسیط برزخ بین الوجیز والوسیط و[33] شرح جلال الدین البکری الفقیه الشافعی و[34] شرح شیخ شمس الدین محمد بن محمد الدلجی الشافعی المتوفی سنه خمسین و تسع مائة و پارهٔ ازان نوشته و[35] شرح علامهٔ زین الدین عبد الرحیم بن عبد الرحمٰن بن احمد العباسی الشافعی المتوفی سنه ثلث وستین و تسع مائة و ترتیبش بر اسلوب عجیب و غریب واقع شده و آنرا بر منوال مصنف ابن الاثیر وضع کرده و بنای آن بر مثال جامع او نموده و از اسانید مجرد ساخته و بر ہامش او بازای ہر حدیث حرف یا حروف نوشته و ازان معلوم میشود که از اصحاب کتب سته فلانی موافق بخاری ست بر اخراج این حدیث و در پس ہر کتاب ازان بابی برای شرح غریب آن نوشته و کلمات غریبه را علی ہیئتہا بر ہامش کتاب بموازی شرح نہاده و برہان بن ابی شریف و عبد البر بن الشحنه و رضی الغزی بروی تقاریظ نوشته اند و ترجمان التراجم که بر ابواب کتاب ست و کامل نشده تالیف ابی عبد الله محمد بن عمر بن رشید الفہری السبتی المتوفی سنه احدی وعشرین و سبع مائة ست و اغراض مبہمه بخاری را در جمع بین الحدیث والترجمه دران حل کرده واین صد ترجمه است للفقیه ابی عبد الله محمد بن منصور بن جماعة المغراوی السلجماسی المتوفی سنه و للحافظ ابن حجر انتقاض الاعتراض و در وی بحث کرده از انچه بران عینی در شرح خود اعتراض نموده لیکن اکثر بی جواب مانده زیرا که اعتراضات او رامی نوشت و تبییض میکرد تا ازان پاسخ گذارد درین اثنا مرگ آمد و بربود اوله اللہم انی احمدک و در وی ذکر کرده که چون شرح خود فتح الباری را تمام نمودم رغبات ملوک اطراف دران بسیار شد نسخه برای ابی فارس عبد العزیز

صاحب مغرب و نسخه برای شاه رخ صاحب مشرق و نسخه برای ملک ظاهر استنساخ نمودم عینی این را دیده حسد برد و مدعی
فضیلت شرح خود بران شد و رد نگاشت و غلط او را در شرح خود بیان کرد بر مزح وی وله الاستبصار علی الطاعن
المعثار و این بصورت فتیا ست از انچه در خطبهٔ شرح بخاری للعینی واقع شده وله الاعلام بمن ذکر فی البخاری
من الاعلام و در وی احوال رجال بخاری زیاده از انچه در تهذیب الکمال ست ذکر کرده وله تعلیق التعلیق و دران وصل
تعالیق مرفوعه و آثار موقوفه و متابعات آنها را با سانیدها الی الموضع المعلق ذکر کرده و این کتابی حافل ست
عظیم النفع در باب خود غیر مسبوق الیه و ملخص آن بحذف اسانید در مقدمهٔ فتح ست و دران مخرج را موصولا ذکر نموده و صاحب قاموس
بران تقریظ نوشته گفته اند که این اول تالیف اوست اوله الحمد لله الذی من تعلق باسباب طاعته فقد اسند امره الی العظیم و در وی
گفته تاملت ما یحتاج الیه طالب العلم من شرح البخاری فوجدته ثلثة اقسام الاول فی شرح غریب الفاظه و ضبطها و اعرابها
والثانی فی صفة احادیثه و تناسب ابوابها الثالث وصل الاحادیث المرفوعة والآثار الموقوفة المعلقة وما اشبه ذلک من قوله
تابعه فلان و رواه فلان فبان لی ان الحاجة الی وصل المنقطع ماسة فجمعت و سمیته تعلیق التعلیق لان اسانیده کانت کالابواب
المفتوحة فغلقت انتهی و سال فراغ از تالیفش سبع و ثمان مائة ست و در انتقاض گفته که اتمام آن در سنه اربع و ثمان مائة
بود و شاید که این تاریخ تسوید باشد و آن تاریخ تبییض و منجملهٔ شروح بخاری شرح شهاب الدین احمد بن محمد بن محمد الخطیب القسطلانی
المصری الشافعی مؤلف مواهب لدنیه المتوفی سنة ثلث و عشرین و تسع مائة ست در ده مجلد ممزوج اوله الحمد لله الذی شرح
بمعارف عوارف السنة النبویة و در وی بعد مدح علم حدیث و صحیح بخاری گفته طال ما خطر لی ان اعلق علیه شرحا امزج فیه
مزجا انیر فیه الاصل من الشرح بالحمرة لیکون کاشفا لبعض اسراره مدرکا باللمحة موضحا مشکله مقیدا مهمله وافیا بتغلیق تعلیقه
کافیا فی ارشاد الساری الی طریق تحقیقه فشمرت ذیل العزم واتیت بیوت التصنیف من ابوابها و اطلقت لسان القلم
بعبارات صریحة لخصتها من کلام الکبراء ولم اتحاش من الاعادة فی الافادة عند الحاجة الی البیان ولا فی ضبط الواضح عند
علماء هذا الشان قصد النفع الخاص والعام فدونک شرحا اشرقت علیه من شرفات هذا الجامع اضواء نوره اللامع
واختفت منه الکواکب الدراری وکیف لا وقد فاض علیه النور من فتح الباری انتهی و این شرح مکرر در محروسهٔ مصر
قاهره بطبع رسیده و نامش ارشاد ساری ست و در وی استمداد از فتح الباری بسیار کرده و در مقدمهٔ وی چند فصل که
اصول قواعد این شرح اند ایراد کرده در کشف الظنون گفته قد لخصت ما فیهما من اوصاف کتاب البخاری و شروحه الی هنا
مع ضم ضمیمة هی فی جید کل شرح کالتمیمة و ذلک مبلغه من العلم ولکن للبخاری معلقات اخری اوردناها تتمیما لما ذکره و تنبیها
علی ما فات عنه او اهمله وله اسئلة علی البخاری الی اثناء الصلوة وله تحفة السامع والقاری بختم صحیح البخاری ذکره السخاوی
فی الضوء اللامع انتهی و از انجمله ست شرح امام رضی الدین حسن بن محمد الصغانی الحنفی المتوفی سنة خمسین و ست مائة
و این شرحی مختصر ست در یک مجلد و شرح امام عفیف الدین سعید بن مسعود الگازرونی و از تالیفش در سنة ست و ستین
و سبع مائة بماه ربیع الاول در شهر شیراز فارغ شده و شرح المولی الفاضل احمد بن اسمعیل بن محمد الکورانی الحنفی المتوفی
سنة ثلث و تسعین و ثمان مائة و هو شرح وسط اوله الحمد لله الذی اوقد من مشکوة الشهادة و سماه الکوثر الجاری علی ریاض البخاری

و در مواضع بسیار بر کرمانی و ابن حجر رد کرده و مشکل لغات را حل نموده و اسامی رواة را در موضع التباس ضبط ساخته و پیش از
شروع بمتن آنحضرت را اجمالا و مناقب مصنف و تصنیف را ذکر کرده و در جمادی الاولی سنه اربع و سبعین و ثمان مائة
در مدینه ادرنه از تالیفش فارغ شده و شرح [41] امام زین الدین ابی محمد عبد الرحمن بن ابی بکر بن العینی الحنفی المتوفی
سنه ثلث و تسعین و ثمان مائة و این در سه مجلد ست صحیح را بر هامش شرح نوشته و شرح [42] ابی ذر احمد بن ابراہیم
بن السبط الحلبی المتوفی سنه اربع و ثمانین و ثمان مائة این ملخص کرمانی و فتح الباری و برمادی ست مسمی بتوضیح للاوہام الواقعة
فی الصحیح و شرح [43] امام فخر الاسلام علی بن محمد البزدوی الحنفی المتوفی سنه اربع و ثمانین و ثمان مائة و ہو شرح مختصر
و شرح [44] امام نجم الدین ابی حفص عمر بن محمد النسفی الحنفی المتوفی سنه سبع و ثلثین و خمس مائة و نامش کتاب النجاح
فی شرح الاخبار الصحاح و در اول وی اسانید خود تا مصنف به پنجاه طریقه ذکر کرده و شرح [45] شیخ جمال الدین محمد بن عبد الله
بن مالک النحوی المتوفی سنه اثنتین و سبعین و ست مائة و این شرح مشکل اعراب او ست مسمی بشواہد التوضیح و التصحیح لمشکلات
الجامع الصحیح و شرح [46] القاضی مجد الدین اسمعیل بن ابراہیم البلبیسی المتوفی سنه عشرة و ثمان مائة و شرح [47]
القاضی زین الدین عبد الرحیم بن الرکن احمد المتوفی سنه اربع و ستین و ثمان مائة و شرح [48] غریب وی تالیف ابی الحسن محمد
بن احمد الجیانی النحوی المتوفی سنه اربعین و خمس مائة و شرح [49] القاضی ابی بکر محمد بن عبد الله بن العربی المالکی
الحافظ المتوفی بفاس سنه ثلث و اربعین و خمس مائة و شرح [50] شیخ شہاب الدین احمد بن ارسلان المقدسی الآملی
المتوفی سنه اربع و اربعین و ثمان مائة در سه مجلد ست و شرح [51] امام عبد الرحمن الاہدل الیمنی المسمی بمصباح القاری
و شرح [52] امام قوام السنه ابی القاسم اسمعیل بن محمد الاصفہانی الحافظ المتوفی سنه خمس و ثلثین و خمس مائة و شرح
[53] ملا حسن صدیقی پنجابی معروف بحافظ دراز و سماه منح الباری اوله حمد و سپاس بی عدد و قیاس مر خدا را الخ
و شرح [54] سید علامه میر غلام علی آزاد بلگرامی المتوفی سنه مائتین و الف و سماه ضوء الدراری اوله الحمد لمن توالت آلاؤه
و این شرح پارهٔ از اول ست و ملخص ست از ارشاد الساری بازیادت فوائد علی القلة و شرح [55] شیخ نور الحق
بن الشیخ عبد الحق الدہلوی المتوفی سنه ثلث و سبعین و الف و سماه بتیسیر القاری و ہو بالفارسیة و شرح [56] علامه عبد الله
بن شیخ سالم مصری مکی المتوفی سنه اربع و ثلثین و مائة و الف و سماه بضیاء الساری و شرح [57] سید علامه محمد
بن احمد الاہدل الیمنی سماه سلم القاری و شرح [58] سید عبد الاول مسمی بفیض الباری و شرح [59] شیخ نور الدین مسمی
بنور القاری و شرح [60] شیخ علی شامی حدیدی و این شرح پارهٔ از اول ست و شیخ علی را در حدیده بسال
یکہزار و دو صد و ہشتاد و پنج ہجری در سفر حج ملاقات کردم و رسالهٔ حطه بطور ہدیه دادم چون در ان رساله نظر کردند
بسیار پسندیدند و وقت ملاقات با فقیر گفتند وجود مثلکم فی ہذا الزمان من نعم الله تعالی لو تحققوا بعده ملاقات مکرر
دست بہم داد و مسرتہا حاصل شد و لله الحمد و منجمله تعلیقات صحیح تعلیق المولی لطف الله بن الحسن التوقانی المقتول
سنه تسع مائة ست و این بر اوائل او ست و تعلیق علامه شمس الدین احمد بن سلیمان بن کمال پاشا المتوفی سنه اربعین
و تسع مائة و تعلیق المولی فضل بن علی الجمالی المتوفی سنه احدی و تسعین و تسع مائة و تعلیق مصلح الدین مصطفی بن شعبان السروری

المتوفی سنة تسع وستین وتسع مائة واین تا نصف اوست و تعلیق مولانا حسین الکفوی المتوفی سنة اثنتی عشر والف
واما مختصرات صحیح پس از انجمله است مختصر الشیخ الامام جمال الدین ابی العباس احمد بن عمر الانصاری القرطبی المتوفی
سنة ست وخمسین وست مائة بالاسکندریة اوله الحمد لله الذی خص اهل السنة بالتوفیق و مختصر الشیخ الامام زین الدین
ابی العباس احمد بن احمد بن عبد اللطیف الشرجی الزبیدی المتوفی سنة ثلث وتسعین وثمان مائة و در وی احادیث
صحیح را مجرد نموده التجرید الصریح لاحادیث الجامع الصحیح نام نهاده اوله الحمد لله الباری المصور و در وی حذف
ما تکرر و جمع ما تفرق فی الابواب نموده زیرا که اخراج حدیث مقصود از وی بعد جهد بسیار صورت میگیرد چنانکه نووی
در منهاج گفته ان البخاری ذکر الوجوه فی ابواب متباعدة وکثیر منها یذکره فی غیر بابه الذی یسبق الیه الفهم انه الیه اولی فیصعب
علی الطالب جمع طرقه قال و رایت جماعة من الحفاظ المتاخرین غلطوا فی مثل هذا فنفوا روایة البخاری احادیث هی موجودة
فی صحیحه انتهی پس شرجی آنرا مجرد کرد از تکرار بحذف اسانید و این در سنة تسع وثمانین وثمان مائة بود و مختصر الشیخ بدر الدین حسن
بن عمر بن حبیب الحلبی المتوفی سنة تسع وسبعین وسبع مائة وسماه ارشاد السامع والقاری المنتقی من صحیح البخاری و منجمله
کتب مصنفه بر صحیح بخاری کتاب الافهام بما وقع فی البخاری من الابهام است لجلال الدین عبد الرحمن بن عمر البلقینی المتوفی فی
سنة اربع وعشرین وثمان مائة اوله الحمد لله العالم بغوامض الامور وسال تالیفش اثنتین وعشرین وثمان مائة است و در اسمای رجال
بخاری تالیف شیخ امام ابی نصر احمد بن محمد بن الحسین الکلاباذی المتوفی سنة ثمان وتسعین وثلث مائة است و ایضا للقاضی
ابی الولید سلیمان بن خلف الباجی المتوفی سنة اربع وسبعین واربع مائة وسماه کتاب التجریح والتعدیل لرجال البخاری و شیخ
قطب الدین محمد بن محمد الخیضری الدمشقی الشافعی المتوفی سنة اربع وتسعین وثمان مائة از فتح الباری اصول رامع الاجوبة جدا کرده
نامش المنهل الجاری نهاده و حافظ ابن حجر عسقلانی تفسیر بخاری را از صحیح وی علیحده نموده بر ترتیبی جداگانه مرتب ساخته است
وله التشویق الی وصل التعلیق و شیخ علاء الدین ابی الحسن علی بن ایبک الدمشقی را قصیده ایست در مدح بخاری بلکه مستلزم
که خواندن آن بعد ختم صحیح بخاری معمول بلاد یمن است مطلعش این است **مطلع**

هذا البخاري بحمد الله قد ختما		وليس فيه حديث واحد كتما

وتمام این قصیده که قریب بچهل و دو بیت است مع دیگر ابیات که در مدح صحیح بخاری است در کتاب خود حطه بذکر الصحاح الستة
نقل کرده ایم آنجا باید دید و بالله التوفیق **جامع الصحیح** للامام الحافظ احد الائمة الحفاظ واعلام المحدثین ابی الحسین مسلم
بن الحجاج القشیری النیسابوری الشافعی المتوفی سنة احدی وستین ومائتین احد الصحیحین و ثانی کتب ستهٔ حدیث است
باتفاق اهل علم و ثانی صحیح بخاری است در صحت و قبول و شهرت و سخن در تفضیل یکی بر دیگری در ذکر جامع صحیح بخاری گذشت
ابو علی حسین بن علی نیسابوری شیخ حاکم گفته ما تحت ادیم السماء اصح من کتاب مسلم و وافقه بعض شیوخ المغرب
علی ذلک و گفت نسائی ما فی هذا الکتاب کلها اجود من کتاب البخاری نووی نوشته مسلم منفرد است بفائده حسنه
که بودن اوست اسهل التناول چه وی برای هر حدیث موضع واحد که لائق اوست مقرر کرده و در ان جمله طرق آن حدیث
را که مرضی او بود جمع نموده با اسانید متعدده والفاظ مختلفه تا آسان شود بر طالب نظر کردن بر وجوه آن و استثمار

انچه درو ست از طرق بخلاف بخاری و گفت مکی بن عبدان شنیدم مسلم را میگفت اگر اهل حدیث دو صد سال حدیث بنویسند
مدار کار ایشان برین مسند من ست و ابن الصلاح گفته شرط مسلم در صحیحش آنست که حدیث متصل الاسناد باشد بنقل
ثقه از ثقه از اول تا آخر و سالم باشد از شذوذ و علت گفت و این ست حد صحیح و احادیث بسیار ست که صحیح ست بر شرط
مسلم و نیست صحیح بر شرط بخاری بسبب اجتماع شروط معتبره در ان نزد مسلم و عدم ثبوتش نزد بخاری و عدد محتج بهم مسلم
بالانفراد شش صد و بست و پنج شیخ اند و مروی ست از مسلم که صحیحش چهار هزار حدیث ست بی مکرر و مع التکرار هفت هزار
و دو صد و هفتاد و پنج حدیث محمد ماسرجسی گوید شنیدم مسلم را میگفت تصنیف کردم این مسند را از سه لک حدیث مسموع
و صحیح وی اگرچه مبوب ست لیکن ترجمه ابواب از غیر او ست مثل نووی و غیر او و نووی در دیباچه صحیح خود ذکر کرده که حدیث را
سه قسم کرده ام اول احادیثی که حفاظ متقنین روایتش کرده اند دوم آنکه راوی او مستورین متوسطین اند در حفظ و اتقان
سوم آنکه رواتش ضعفای متروکین اند و اهل علم در مراد وی ازین تقسیم مختلف اند ابن عساکر در کتاب الاشراف گفته که وی
کتاب خود را بر همین دو قسم اول مرتب کرده و بمرد پیش ازانکه آنرا تمام کند و تراجم ابواب نویسد ولیکن مع هذا الاعواز
کتاب او مشتهر و صیت وی در آفاق سائر و منتشر گردید انتهی حاصل آنکه قسم ثالث درین کتاب ذکر نکرده بنابر حلول موت
میان او و میان این امنیه ولیکن جماعتی از حفاظ استدراک کرده اند بر صحیح وی بعد ایشان متاخر اند از مسلم و دریافته اند
اسانید عالیه را بلکه بعضی از ایشان بعض شیوخ او را نیز دریافتند شیخ ابو عمرو بن الصلاح گفته این کتب مخرجه ملحق اند
بصحیح مسلم در سمت صحت اگرچه در جمیع خصائص ملتحق نباشند و ازین مخرجات سه فائده مستفاد ست علو اسناد
و زیادت قوت حدیث بکثرت طرق و زیادت الفاظ صحیحه ثابته پس منجمله این کتب ست تخریج ابی جعفر احمد بن حمدان
بن علی النیسابوری المتوفی سنه احدی عشرة و ثلث مائة و تخریج ابی نصر محمد بن محمد الطوسی الشافعی المتوفی سنه اربع و اربعین
و ثلث مائة و مسند صحیح ابی بکر محمد بن محمد النیسابوری الاسفرائنی الحافظ و او مقدم و مشارک مسلم ست در بیشتر شیوخ
و وفاتش در سنه ست و ثمانین و مائتین بوده و مختصر المسند الصحیح علی مسلم للحافظ ابی عوانة یعقوب بن اسحق الاسفرائنی
المتوفی سنه ست عشرة و ثلث مائة و در وی از یونس بن عبد الاعلی و غیره شیوخ مسلم روایت نموده و تخریج ابی حامد احمد
بن محمد الشارکی الفقیه الشافعی الهروی المتوفی سنه خمس و خمسین و ثلث مائة و روایتش از ابی یعلی الموصلی ست
و المسند الصحیح لابی بکر محمد بن عبد الله الجوزقی النیسابوری الشافعی المتوفی سنه ثمان و ثمانین و ثلث مائة و المسند المستخرج
علی مسلم للحافظ ابی نعیم احمد بن عبد الله الاصفهانی المتوفی سنه ثلثین و اربع مائة و المخرج علی صحیح مسلم لابی الولید حسان
بن محمد القرشی الفقیه الشافعی المتوفی سنه تسع و ثلثین و اربع مائة و بعضی بر بخاری و مسلم هر دو استدراک کرده اند ازین قبیل ست
کتاب دارقطنی المسمی بالاستدراکات و التتبع و این قریب دو صد حدیث ست و کتاب ابی مسعود الدمشقی و لابی علی الغسانی
تقیید المهمل فی جزء العلل و اکثر استدراک او بر رواة هر دو ست و در وی الزامات ست بر هر دو و نووی گفته جواب داده ام
از همه یا اکثر وی و اما شروح مسلم پس از انجمله ست شرح امام حافظ ابی زکریا یحیی بن شرف النووی الشافعی المتوفی سنه ست
و سبعین و ست مائة و این شرحی ست متوسط مفید مسمی بمنهاج فی شرح صحیح مسلم بن الحجاج و در وی گفته لولا ضعف الهمم

وقلة الراغبين لبسطته فبلغت بمايزيد على مائة من المجلدات لكني اقتصر على التوسط انتهى واين فرد و مجلد بست
یا سه مجلد ودر ہند و مصر قاہرہ مکرر طبع شده و لله الحمد و مختصر این شرح از شیخ شمس الدین محمد بن یوسف القونوی
الحنفی المتوفی سنه ثمان وثمانين وسبع مائة است و شرح قاضی عیاض بن موسی الیحصبی المالکی المتوفی سنة اربع
واربعين وخمس مائة مسمی بالاکمال و آن کتاب معلم للمازری را مکمل ساخته و ہو شرح الشیخ ابی عبد الله محمد بن علی
المازری المتوفی سنه ست وثلثين وخمس مائة المسمی بالمعلم بفوائد کتاب مسلم و شرح ابی العباس احمد بن عمر بن ابراہیم القرطبی
المتوفی سنه ست وخمسين وست مائة واين شرح بر مختصر اوست که ہم از وست ودر وی ذکر کرده که وی آنرا تلخیص و ترتیب
و تبویب نموده است با شرح غریب و تنبیه بر نکت اعراب و وجوه استدلال با حادیث و نام ش المفهم لما اشکل من تلخیص کتاب مسلم
نهاده اوله الحمد لله کما وجب لکبریائه و جلاله و شرح امام ابی عبد الله محمد بن خلیفة الوشتانی الابی المالکی المتوفی سنة
سبع وعشرين وثمان مائة در چهار مجلد اوله الحمد لله العظيم سلطانه و نام او اکمال المعلم است و ذکر کرده که این شرح متضمن
شروح مازری و عیاض و قرطبی و نووی است با زیادات مکمله و تنبیهات و از شیخ خود ابو عبد الله محمد بن عرفه نقل کرده که
وی گفته شاق نمیشود بر من فهم ہیچ شئ چنانکه شاق میشود کلام قاضی عیاض در بعض مواضع از اکمال و چون اسامی
شروح مذکوره سائر و دائر ست بین العلما لهذا بمیم اشاره بمازری و بعین بعیاض و بطا بقرطبی و بدال بمحیی الدین نووی
و بشیخ بسوی شیخ خود ابن عرفه نموده و شرح عماد الدین عبد الرحمن بن عبد العلی المصری المتوفی سنة و شرح غریب
وی للشیخ الامام عبد الغافر بن اسمعیل الفارسی المتوفی سنة تسع وعشرين وخمس مائة مسمی بالمفهم فی شرح غریب مسلم
و شرح شمس الدین ابی المظفر یوسف بن قزاوغلی سبط ابن الجوزی المتوفی سنة اربع وخمسين وست مائة و شرح
ابی الفرج عیسی بن مسعود الزواوی المتوفی سنة اربع واربعين وسبع مائة واين در پنج مجلد ست و در وی معلم و اکمال و مفهم
و منهاج را جمع نموده و شرح قاضی زین الدین زکریا محمد الانصاری الشافعی المتوفی سنه ست وعشرين وتسع مائة
ذکره الشعرانی و قال غالب مسودة بخطی و شرح جلال الدین سیوطی المتوفی سنة ٩١١ه مسمی بالدیباج علی صحیح مسلم بن الحجاج
اوله الحمد لله الذی سلك باصحاب الحدیث اوضح نهجه و شرح امام قوام السنة ابی القاسم اسمعیل بن محمد الاصبهانی الحافظ
المتوفی سنه ٥٣٥ه و شرح شیخ تقی الدین ابی بکر محمد الحصنی الدمشقی الشافعی المتوفی سنة تسع وعشرين وثمان مائة و شرح
شیخ شهاب الدین احمد بن محمد القسطلانی الشافعی المتوفی سنه ٩٢٣ مسمی بمنهاج الابتهاج بشرح مسلم بن الحجاج در ہشت
جزء ست تا نصف کتاب و شرح الملا علی القاری الهروی المکی المتوفی سنه ست عشرة والف در چهار مجلد و اما
مختصرات مسلم پس از انجمله است مختصر ابی عبد الله شرف الدین محمد بن عبد الله المرسی المتوفی سنة خمس وخمسين وست مائة
و مختصر زوائد مسلم علی البخاری للشیخ سراج الدین عمر بن علی بن الملقن المتوفی سنه ٨٠٤ در چهار مجلد و مختصر امام حافظ زکی الدین
عبد العظیم بن عبد القوی المنذری المتوفی سنه ٦٥٦ و شرح این مختصر از عثمان بن عبد الملك الکردی المصری المتوفی سنة ثمان
وثلثين وسبع مائة است و نیز از شیخ محمد بن احمد الاسنوی المتوفی سنة ثمان وستين وسبع مائة و بر مسلم کتابی ہست از محمد بن احمد
بن عباد الخلاطی الحنفی المتوفی سنه ٦٥٢ه و اسامی رجال مسلم از ابی بکر احمد بن علی الاصفهانی المتوفی سنة تسع وسبعين ومائتين

جامع الصحیح للامام الحافظ ابی عیسی محمد بن عیسی بن سورة السلمی البوغی الترمذی المتوفی سنة خمس و سبعین و مائتین تالث کتب ستهٔ حدیث ست ترمذی گفته این کتاب را بر علمای عراق و حجاز و خراسان عرض نمودم همگنان پسند فرمودند و هرکه در خانهٔ وی این کتاب باشد گوییا پیغمبری در خانهٔ وی تکلم می کند و مشهور شده است این کتاب بنسبت بمؤلف خود کما یقال جامع الترمذی و او را سنن نیز خوانند اما اول اکثر ست در بستان المحدثین گفته این جامع بهترین کتب ست بلکه بعضی وجوه و حیثیات از جمیع کتب حدیث خوبتر واقع شده اول از جهت ترتیب و عدم تکرار دوم ذکر مذاهب فقها و وجوه استدلال هریک از اهل مذهب سوم بیان انواع حدیث از صحیح و حسن و ضعیف و غریب و معلل بعلل چهارم بیان اسمای روات و القاب و کنیتهای آنها و دیگر فوائد متعلقه بعلم رجال انتهی گوییم و نیز در وی کتاب العلل ست در وی فوائد حسنه جمع نموده که قدر آن بر واقف مخفی نیست و لهذا گفته اند هو کاف للمجتهد و مغن للمقلد و ابو اسمعیل هروی گفته هو عندی انفع من الصحیحین لان کل احد یصل للفائدة منه و هما لا یصل الیهما منهما الا العالم المتبحر انتهی و حاکم و خطیب اطلاق صحت کرده اند بر انچه در وی ست اگرچه نزد وی نوعی تساهل ست در تصحیح زیرا که حکم میکند بحسن حدیثی که در وی انقطاع ست و لیکن گفته اند که این غیر مضر ست بجهت ایضاح آن چه بعد حدیث میگوید که حسن غریب یا صحیح غریب و بعضی جواب داده اند که این اصطلاح جدید ست و لا مشاحة فیه و بعضی از علمای اندلس در مدح این کتاب نظمی دارند که اوش این ست **نظم**

كتاب الترمذي رياض علم		حكت ازهاره زهر النجوم	

و تمام این ابیات در کتاب حطه ذکر کرده ایم و ترمذی گفته جمیع ما فی هذا الکتاب من الحدیث هو معمول به و به اخذ بعض اهل العلم ما خلا حدیثین حدیث ابن عباس ان النبی صلی الله علیه و سلم جمع بین الظهر و العصر بالمدینة و المغرب و العشاء من غیر خوف و لا سفر و لا مطر و حدیث النبی صلی الله علیه و سلم انه قال اذا شرب الخمر فاجلدوه فان عاد فی الرابعة فاقتلوه انتهی و شیخ علامه خواجه محمد معین در کتاب دراسات اللبیب فی الاسوة الحسنة بالحبیب تعقب وی کرده گفته معه کلام طویل بعده ثابت کرده که این هر دو حدیث معمول به ست نزد جماعتی از علما و نیز در کتاب مذکور گفته و مما یثقل علی هذا العبد الضعیف من صنیعه فی سننه انه ربما یسند الحدیث و یحکم علیه بالحسن او الصحة ثم یقول و العمل علی هذا عند اهل العلم او بعض اهل العلم فیذکر قولهم المخالف بالحدیث ثم ربما یذکر حدیثا تمسکوا به فی خلاف هذا الحدیث و لا انتقاد علیه فی ذلک فانه من باب ترجیح احد الحدیثین و ربما یسکت عن متمسکهم من الحدیث فیقع قولهم العری معارضا بالحدیث فینقض بیان ان شاء الله تعالی ظهر من ذوقنا فی کتابنا هذا ذوقه اذ لا معارضة لاحد کائنا من کان مع رسول الله صلی الله علیه و سلم فاهل التادیب بحضرته القدسیة العلیة یحترزون کل التحرز فی اقوالهم و افعالهم عما یتضمن صورة المعارضة و ان لم یکن فی الواقع من العلماء معارضة لعوزهم بحدیث یوما ما فی ما ذهبوا الیه من خلاف هذا الحدیث و لم یذکره الترمذی ایضا الا بهذا اللحاظ لکنه حسن ظن الیهم علی جواز ان لا یبلغهم هذا الحدیث راسا فلا یمهد عذرا فی هذا الصنیع و الله اعلم نعم لو ذکره علی وجه لیس علی صورة کان قال مثلا و هو حجة علی من قال بخلافه فیه شیء انتهی و ترمذی را شروح ست از انجمله است شرح حافظ ابی بکر محمد بن عبد الله الاشبیلی المعروف بابن العربی المالکی المتوفی سنه ست و اربعین و خمس مائة و نامش عارضة الاحوذی فی شرح الترمذی نهاده و شرح حافظ ابی الفتح

بن محمد بن سید الناس الیعمری الشافعی المتوفی سنه اربع وثلاثین وسبع مائة واین در ده مجلد است تا دو ثلث و اگر اقتصار بر فن حدیث میکرد تمام می شد و تکمیل شرح حافظ زین الدین عبدالرحیم بن حسین العراقی المتوفی سنه ست وثمان مائة وشرح زوائد ترمذی بر صحیحین و ابی داود تالیف سراج الدین عمر بن علی بن الملقن المتوفی سنه اربع وثمان مائة است وشرح سراج الدین عمر بن رسلان البلقینی الشافعی المتوفی سنه خمس وثمان مائة و این شرح پارهٔ [illegible] است تمام ناکرده مسمی بالعرف الشذی علی جامع الترمذی وشرح زین الدین عبدالرحمن بن احمد بن النقیب الحنبلی المتوفی سنه [illegible] این در بست مجلد است تقریبا و در فتنه بسوخت وشرح جلال الدین سیوطی المسمی بقوت المغتذی علی جامع الترمذی وشرح حافظ زین الدین عبدالرحمن بن احمد بن رجب الحنبلی المتوفی سنه خمس وتسعین وسبع مائة والف بالحرم النبوی و این شرحی لطیف است بالقول [illegible] مختصر [illegible] ازانجمله است مختصر الجامع للشیخ نجم الدین محمد بن عقیل البالسی الشافعی المتوفی سنه تسع وعشرین وسبع مائة ومختصر الشیخ نجم الدین سلیمان بن عبدالقوی الطوفی الحنبلی المتوفی سنه عشر وسبع مائة و مائة حدیث منتقاة عوالی للحافظ صلاح الدین خلیل بن کیکلدی العلائی **الجامع الصغیر** فی حدیث البشیر النذیر للشیخ الحافظ جلال الدین بن ابی بکر السیوطی المتوفی سنه احدی عشرة وتسع مائة اوله الحمد لله الذی بعث علی راس کل مائة سنة من یجدد لهذه الامة امر دینها الخ و در وی گفته اودعت فیه من الکلم النبویة الوفا ومن الحکم المصطفویة صنوفا اقتصرت فیه علی الاحادیث الوجیزة ولخصت فیه من معادن الاثر ابریزه وبالغت فی تحریر التخریج فترکت القشر واخذت اللباب وصنته عما تفرد به وضاع وکذاب ففاق بذلک الکتب المولفة فی هذا النوع کالفائق والشهاب وحوی من نفائس الصناعة الحدیثیة ما لم یودع قبل فی کتاب ورتبته علی حروف المعجم مراعیا اول الحدیث فما بعده تسهیلا علی الطلاب وسمیته الجامع الصغیر من حدیث البشیر النذیر لانه مقتضب من الکتاب الکبیر الذی سمیته جمع الجوامع وقصدت فیه جمع الاحادیث النبویة باسرها انتهی و در آخر وی ذکر کرده که فارغ شدم از تالیفش هیجدهم ربیع الاول سنه سبع وتسعمائة انتهی لیکن بعض احادیث ضعیفه و مدخول هم بسیار دران آمده و در مجلدی ذیل بران نوشته مسمی بزیادة الجامع الصغیر و بر وزن ترتیب وی جمع وی مشتمل اصل کتاب است و اصل را شرحها است ازانجمله است شرح شیخ شمس الدین محمد بن العلقمی الشافعی تلمیذ المصنف المتوفی سنه تسع وعشرین وتسع مائة و این شرح در دو مجلد است بالقول مسمی بالکوکب المنیر لیکن احادیث را بی شرح گذاشته بنا بر عدم احتیاج بدان و گفته حیث اقول شیخنا فالمراد المصنف وحیث اقول فی الحدیث علامة الصحة او الحسن فمن تصحیح المؤلف برمز صورته صح او ح بخطه وحیث اقول وکتبا فالمراد بهما السید الشریف یوسف الارمیونی وابن مغلطائی انتهی وشرح شیخ شهاب الدین ابی العباس احمد بن محمد المبتولی الشافعی المتوفی سنه [illegible] مسمی بالاستدراک النضیر علی الجامع الصغیر اوله الحمد لله شارح صدور اهل السنة الخ و در وی نوشته که اطالت کرد علقمی در آنچه محتاج الیه نبود و اختصار کرد بلکه ترک نمود چیزی که محتاج الیه بود انتهی و خود درین شرح بشرح احادیث بر وجه تفصیل پرداخته و بقدر اصول حدیث در مجلدی ضخیم جمع نموده وشرح شیخ شمس الدین محمد المدعو بعبد الرؤف المناوی الشافعی المتوفی سنه ثلثین والف تقریبا اول شرح کرده بود بالقول چون مغاربه بعد تحسانش التماس مزج نمودند استیناف عمل کرده

شرحی کبیر ممزوج ست جمع فیه ... مسمی بفیض القدیر در چند مجلد ... للشیخ جلال ... الانسان بهو الجامع الصغیر
وگفته ... شرحی صغیر مسمی ... قاضی ذیل ... بغرائب ... الدین و بجید
... المناوی و این شرح مختصری ست ... الحمد لله الذی ... الاحادیث و ناسخ
تیسیر ست و للشیخ العلامة علی بن حسام الدین المتقی المعروف بالمتقی المتوفی سنة خمس و سبعین و تسعمائة تقریبا
مرتب بالفصول والابواب ... الفصول و در وی کتب ... جامع الاصول مرتب نموده ... سماه
فی سنن الاقوال نام نهاده اوله الحمد لله الذی ... الانسان ... مستقیمة و آورا ترتیب جامع الکبیر یعنی جمع الجوامع
نیز هست چنانکه بیاید و شرح مولانا نور الدین علی بن سلطان محمد القاری نزیل مکه و شرح شیخ علی بن الشیخ نور الدین
بن محمد بن ابراهیم المعروف بالعزیزی اوله الحمد لله الذی وفقنا للاشتغال بسنة رسوله و تبلیغها من رغب فیها واجابه
لمسئوله و این شرحی مختصر ممزوج ست مسمی بالسراج المنیر و در وی گرد کرده جمعه من شروح الکتاب فحیث قلت قال الشیخ فمرادی
بشیخی خادم السنة محمد الحجازی الشعرانی المشهور بالواعظ و اذا قلت ... الکلام ... فهو عن الشیخ عبد الرؤف المناوی انتهی
و این شرح دیگر ... و الحمد ... وی شرحی ست موجز ممزوج حال المتن در دو مجلد از
سید علامه محمد بن اسمعیل الامیر الیمانی و فقیر بر حدیه بر ان مطلع شده ... گشته **الجامع الصغیر**
فی الحدیث للامام الحافظ ابی عبد الله محمد بن اسمعیل البخاری المتوفی سنة ست و خمسین و مائتین راوی آن عبد الله بن محمد
الاشقر ست این کتاب از تصانیف موجوده او ست ذکره ابن حجر **الجامع الکبیر** فی الحدیث للامام الحافظ محمد
بن اسمعیل البخاری المتوفی سنة ۲۵۶ ذکره ابن طاهر **جامع المسانید والالقاب** للشیخ ابی الفرج عبد الرحمن
بن علی الجوزی البغدادی المتوفی سنة سبع و تسعین و خمس مائة اوله الحمد لله الذی قدم کتابنا علی الکتب الخ و این کتابی
کلان ست شیخ ابو العباس احمد بن عبد الله المعروف بالمحب الطبری المکی المتوفی سنة اربع و تسعین و ست مائة آنرا
ترتیب داده **جامع المسانید** للحافظ عماد الدین ابی الفداء اسمعیل بن عمر المعروف بابن کثیر الدمشقی المتوفی
سنة اربع و تسعین و ست مائة و این کتابی عظیم ست در وی احادیث کتب عشره را در اصول اسلام یعنی صحاح سته و مسانید
اربعه را فراهم نموده **جامع المسانید** للشیخ جلال الدین السیوطی المتوفی سنة احدی عشرة و تسع مائة ذکره
فی فهرس مؤلفاته **جامع المسانید** للشیخ جمال الدین ... ذکره الباجی فی کنز الراغبین **جامع المصنف**
فی شعب الایمان للامام ابی بکر احمد بن حسین البیهقی الشافعی المتوفی سنة ثمان و خمسین و اربع مائة کتابی کلان و مشهور ست و اورا
مختصرات ست از انجمله ست مختصر الشیخ شمس الدین القونوی و مختصر امام معین الدین محمد بن حمویه و در وی هفتاد و هفت باب نوشته
و منتقاه للسیوطی و در وی زوائد اصل بر کتب سته را جمع نموده اما بیش از یک ثلث ننوشته **الجامع لآداب الراوی**
والسامع للامام الحافظ ابی بکر بن احمد بن علی المعروف بالخطیب البغدادی المتوفی سنة ثلث و ستین و اربع مائة و این
کتاب مشتمل ست بر قواعد و فوائد اصول علم حدیث **جامع فی الحدیث** للامام عبد الرزاق بن همام الصنعانی المتوفی
سنة احدی عشرة و مائتین **جامع** للفاضل قطب الدین محمد بن علاء الدین المکی المتوفی سنة تسعین و تسع مائة و در وی کتب سته را

با تبیع نموده و ترتیب و تهذیب نموده و ایضاً لابن شیبه ابی محمد عبد الله الفهری المتوفی سنه ... جمع فیه من التعجب الی المطبع والتوابع
عن السعی بحوائج الانسان چهل حدیث است بلکه زیاده در بیان فضل سعی در قضاء حوائج بر وایة از بعض مکانی که لمدیناً او له
الحمد لله مجیب الدعوات ... گفته جمیع ایشان حرکت ریح القضا ساکن الهموم و اقتضی القدر ... الی الروم
دعانی الی تأسیس بنیانها المشید و تجمیع مسالک ... النضید ما شاهدته من فتور ارباب المروات عن السعی و الشفاعة فی
قضاء الحاجات حتی ... وکثیر منهم باله و تقاعص عن الجود بمقاله حذراً من التخصص بمرارة عدم القبول ... لم ... تخطوا
اشفعوا تؤجروا و یقضی الله ما یشاء علی لسان رسوله انتهی و فی الواقع جمع این اخبار در نهایت لطافت و خوبی از جامع وی
واقع شده ... و علی الله اجره اجزاء الحدیث از مرویات حفاظ بسیار اند چنانکه بترتیب حروف ذکر کرده میشوند
جزء ابن محمد شیخ الصوفیه در اول این جزء میگوید ثنا ابو مسلم ابراهیم بن عبد الله الکجی قال ثنا ابو عاصم الضحاک
بن مخلد النبیل عن الاوزاعی قال حدثنی قرة بن عبد الرحمن عن ابن شهاب عن ابی سلمة عن ابی هریرة رضی الله عنه قال قال
رسول الله صلی الله علیه وسلم احب عبادی الی اعجلهم فطراً و فاتش در سنه سه صد و شصت و پنج بوده جزء ابن بشران
هو ابو الحسین علی بن محمد بن عبد الله المعدل جزء ابن ابوش هو محمد بن ابراهیم السراج جزء ابن ترنال جزء
ابن فیرزل هو ابراهیم بن حسین الکسائی و در وی حدیث افک است جزء ابن راهویه هو الامام اسحق جزء ابن زبان
هو ابو بکر احمد بن سلیمان بن زبان الکندی ذکره البقاعی فی مشیخته جزء ابن سریج عبد الرحمن بن احمد فیه المائة السریجیة
جزء ابن السقا هو ابو محمد عبد الرحمن بن محمد بن عثمان جزء ابن شاذان هو ابو بکر احمد بن ابراهیم البزار جزء
ابن عبدکویه هو ابو الحسن علی بن یحیی بن جعفر جزء ابن عرفة هو ابو الحسن بن عرفة بن یزید العبدی و کان حیاً فی سنة
خمسین و ست مائة جزء ابن فیل هو ابو علی طاهر الحسن بن ابراهیم الاسد الانطاکی جزء ابن مخلد محمد العطار جزء
ابن میجوف هو احمد بن عبد الله جزء ابن مندة هو ابو جعفر محمد بن مندة الاصفهانی جزء ابن نظیف جزء
ابی بکر محمد بن القاسم بن ابی الهیثم الانباری و منها منتقاه الکبیر والصغیر جزء ابی بکر یوسف بن یعقوب بن البهلول
جزء ابی بکر محمد بن عمر بن بکیر النجار جزء ابی بکر محمد بن یحیی الصوفی جزء ابی جعفر محمد بن عبد الله بن سلیمان الحضرمی
جزء ابی الجهم العلاء بن موسی بن عطیة الباهلی جزء ابی الحسن احمد بن عمیر بن خوصا جزء ابی الحسن علی بن محمد الحلبی
جزء ابی الحسن محمد بن علی بن محمد الازدی من حدیث مالک بن انس جزء ابی الحسن علی بن محمد بن عبید روایة المحاملی عنه
جزء ابی الحسین بن رزقویه جزء ابی الحسین محمد بن حامد بن السری هو مترجم بکتاب السنة جزء ابی الحسین
جزء ابی حفص عمر بن عثمان بن شاهین الواعظ جزء ابی روق احمد بن محمد بن بکر الهمدانی جزء ابی زرعة عبد الرحمن
بن عمرو الضبی هو مترجم بکتاب العلل جزء ابی سعید ابراهیم بن عبد الرحمن الزهری جزء ابی سلمة بن دینار مولی ربیعة
بن مالک جزء ابی طاهر حسن بن احمد بن ابراهیم الاسدی البالسی جزء ابی عبد الله احمد بن الحسن الصوفی
عن یحیی بن معین جزء ابی عقیل محمد بن علی بن محمد الصابونی المحمودی و هو مترجم بکتاب التحفة جزء ابی عمر محمد
بن عبد الواحد اللغوی جزء ابی عبد الرحمن السلمی جزء ابی الفتح نصر بن عبد الرحمن النحوی جزء ابی الفضل احمد بن محمد

بن احمد [illegible] جزء ابی الفضل احمد بن حسن [illegible] جزء ابی محمد حسن بن ابی [illegible] الکوشنی [illegible]
فی کتاب [illegible] جزء ابی محمد المبارک بن الخیاط جزء ابی محمد یحیی بن علی [illegible] ابی سعد احمد بن [illegible]
[illegible] جزء ابی مسلم ابراهیم بن عبد الله البصری عن ابی عبد الله محمد بن عبد الله [illegible] بن انس بن مالک
جزء ابی معاویة الضریر جزء ابی یعلی احمد بن علی بن المثنی التمیمی جزء اسمعیل بن احمد بن [illegible] السلمی جزء
اسمعیل بن اسحق القاضی جمعه من حدیث ایوب السختیانی جزء اسید بن عاصم ابی الحسین اخی محمد جزء [illegible]
من حدیث الحسن محمد بن علی بن عفان جزء الانصاری هو محمد بن عبد الله و ابو محمد عبد الباقی الانصاری جزء
ایوب السختیانی جزء الیانیاسی هو ابو عبد الله مالک بن احمد بن علی بن ابراهیم الفراء جزء البزار هو ابو بکر محمد
بن عبد الباقی جزء السیوطی فی الصلوة علی النبی صلی الله علیه وسلم جزء البطاقة لحمزة بن محمد الکنانی عرف بالبطاقة
لحدیث وقع فیه جزء البغوی ابی القاسم جزء بکار بن قتیبة بن عبد الله جزء بیبی ام الفضل بنت عبد الصمد
بن علی بن محمد بن عبد الرحیم الهرثمیة اجزاء الثقفیات للحافظ ابی عبد الله القاسم بن الفضل بن احمد الثقفی الاصبهانی
اجزاء الجعدیات المنسوبة الی الجوهری هو ابو الحسن علی بن الجعد بن عبید الجوهری و این دوازده جزء است و جماعتی
آنرا روایت کرده جزء الجلاء هو ابو عبد الله محمد بن علی من حدیث الابناء علی الآباء من ولد عباس جزء الجوهری
هو ابو الحسن محمد بن الحسن جزء حاجب بن احمد الطوسی المتوفی سنه ست وثلثین وثلث مائة جزء الحریری هو ابو القاسم
اجزاء الخلعیات لابی الحسن علی بن الحسن بن الحسین الخلعی جزء الدسکری هو ابو طالب یحیی بن علی بن الطیب بروایة
جزء فی الرد علی منکری العرش للامام ابی بکر احمد بن سلمان بن الحسن بن اسرائیل البغدادی جزء رشید الدین
ابی الحسین یحیی بن علی القرشی العطار الحافظ و در وی هشت حدیث است جزء الرمی و فضله للقراب ابو یعقوب اسحق
بن ابراهیم بن محمد بن سهل الحافظ جزء السرخسی هو ابو حامد احمد بن محمد جزء سعدان بن نصر بن منصور جزء
سفیان بن عیینة الهلالی جزء السقطری جزء السقطی هو ابو عمرو عبد الملک بن الحسن بن الفضل جزء
السلام للسیوطی در وی عشاریات خود فراهم نموده و آن بیست و سه حدیث است فارغ شد از جمع آن یازدهم ربیع الآخر سنه ۹۰۱
و همین سال وفات اوست جزء السلفی معروف بجزء مقلبنا است اجزاء السلفیات للحافظ ابی الطاهر احمد
بن محمد بن سلفة الاصبهانی المتوفی سنه ست وسبعین وخمس مائة و این منتخب است از اصول الشریف الانماطی و اصول
ابن الطیوری وغیرهما و مشیخه بغدادیه وغیرها و جمله آن زائد بر یکصد جزء است جزء الصفار هو ابی علی اسمعیل بن محمد
بن اسمعیل بن صالح الصفار المتوفی سنه احدی واربعین وثلث مائة جزء طرق حدیث نعم الادام الخل من احادیث
ابی محمد التمیمی لابی الفیض محمد مرتضی الحسینی الواسطی البلجرامی الزبیدی المصری اوله الحمد لله نحمده و نستعینه در آخرش
گفته قد وافق الفراغ من ذلک لیلة الاحد المبارک خامس عشر شهر محرم مفتتح سنة الف ومائة واحد وتسعین من الهجرة
جزء الصولی جزء عبد الله الزیتونی جزء عبد الملک بن محمد بن نزار البغدادی جزء العتیقی هو ابو الحسن احمد
بن محمد جزء العصاری هو الزاهد ابو محمد العباس بن محمد بن ابی منصور العصاری الطوسی الواعظ و در وی

اخبار و اشعار و حکایات بتخریج امام تاج الدین ابو سعد السمعانی است جزء العطار هو ابو عبد الله محمد بن مخلد
جزء علی بن ابی الحسن علی بن المفضل المقدسی جزء علی بن حرب جزء الغطریف هو ابو احمد محمد بن احمد الغطریفی
المتوفی سنة سبع و سبعین و ثلث مائة من حدیث القاضی ابی بکر الطبری جزء الغسولی اجزاء الغیلانیات من حدیث
ابی بکر عبد الله بن محمد بن ابراهیم الشافعی روایة ابی طالب محمد بن محمد بن ابراهیم بن غیلان المتوفی سنة اربعین و اربع مائة
جزء فضائل اہل البیت لابی الحسن علی بن [illegible] المعروف بالبزاز در آخر کتاب در حدیث البر و الصلة میگوید حدثنا
ابو اسحق ابراہیم بن عبد الصمد بن موسی بن محمد بن ابراہیم بن محمد بن علی بن عبد الله بن عباس قال حدثنی ابی قال حدثنی محمد
بن ابراہیم الامام عن عبد الصمد بن علی بن عبد الله بن عباس قال حدثنی ابی عن جدی عبد الله رضی الله عنه قال قال النبی
صلی الله علیه وسلم انه کان فی بنی اسرائیل ملکان اخوان علی مدینتین و کان احدهما بارا برحمه عادلا فی رعیته و کان الاخر
عاقا برحمه جائرا علی رعیته و کان فی عصرهما نبی فاوحی الله عز و جل الی ذلک النبی انه قد بقی من عمر هذا البار ثلث سنین
و بقی من عمر هذا العاق ثلثون سنة فاخبر ذلک النبی رعیة هذا و رعیة هذا فاحزن ذلک رعیة العادل و احزن ذلک رعیة الجائر
قال ففرقوا بین الاطفال و الامهات و ترکوا الطعام و الشراب و خرجوا الی الصحراء یدعون الله عز و جل ان یمتعهم بالعادل و یزیل
عنهم امر الجائر فاقاموا ثلثا فاوحی الله عز و جل الی ذلک النبی ان اخبر عبادی انی قد رحمتهم فاجبت دعاءهم فجعلت ما بقی
من عمر هذا البار لذلک الجائر و ما بقی من عمر ذلک الجائر لهذا البار قال فرجعوا الی بیوتهم و مات الجائر لتمام ثلث سنین و بقی العادل
فیهم ثلثین سنة ثم تلا رسول الله صلی الله علیه وسلم و ما یعمر من معمر و لا ینقص من عمره الا فی کتاب ان ذلک علی الله یسیر
جزء الفیل لابی عمرو عثمان بن احمد البغدادی الدقاق المعروف بابن السماک المتوفی سنة اربع و اربعین و ثلث مائة در حدیث
عایشه رض در فضل ابی بکر و زبیر که اول این جزء است میگوید حدثنا احمد بن عبد الجبار العطاردی الکوفی قال ثنا ابو معاویة
عن هشام بن عروة عن ابیه عن عایشة رضی الله عنها قالت یا ابن اختی کان ابواک یعنی ابا بکر و الزبیر من الذین استجابوا
لله و الرسول من بعد ما اصابهم القرح قالت لما انصرف المشرکون من احد و اصاب النبی صلی الله علیه وسلم و اصحابه
ما اصابهم خاف ان یرجعوا فقال من ینتدب لهؤلاء فی آثارهم حتی یعلموا ان بنا قوة قال فانتدب ابو بکر و الزبیر فی سبعین فخرجوا
فی آثار القوم فسمعوا بهم فانصرفوا قالت فانقلبوا بنعمة من الله و فضل قالت لم یلقوا عدوا جزء القطان هو ابو عبد الله الحسین
بن یحیی بن عیاش جزء لوین محمد بن سلیمان بن حبیب المصیصی جزء المتوثی هو ابو عبد الله الحسین بن یحیی جزء
المحاملی هو الحافظ ابو عبد الله الحسین بن اسمعیل و این شانزده جزء است که آنرا محاملیات خوانند جزء المحرمی جزء
محمد بن سنان القزاز جزء محمد بن عاصم جزء محمد بن ہشام بن ملاس النمیری جزء المخلصیات من حدیث ابی طاہر محمد
بن عبد الرحمن بن العباس المخلص الذہبی جزء المروزی جزء المنذری ہو الحافظ زکی الدین عبد العظیم
بن عبد القوی المتوفی سنة ست و خمسین و ست مائة جمع فیه ما ورد فی من غفر له ما تقدم من ذنبه و ما تاخر جزء منصور بن عمار
تخریج ابی بکر محمد بن احمد بن عبد الرحمن الحافظ المزی جزء من رواه هو و ولده و ولد ولده لابن منده محمد بن اسحق
بن یحیی العبدی الاصبهانی المتوفی سنة خمس و تسعین و ثلث مائة در کشف الظنون از تاریخ ابن شهبه نقل کرده قال عبد الرحمن بن منده

کتاب ابی الحسن اربعة من شیوخه اربعة آلاف حدیث عن ابن الاعرابی بمکة وعشرة بطرابلس عن ابن الاصبغ نیسابور وعن الهیثم بن کلیب بخاری عن کل منهم الف حدیث انتهی جزء المؤمل بن اهاب جزء النقاش عبد الرحمن بن عمر بن محمد جزء نعمان جزء النقاش هو الحافظ ابو سعید محمد بن علی بن عمر بن مهدی او الحافظ ابو بکر محمد بن الحسن النقاش المتوفی سنة احدی وخمسین وثلث مائة فی فضل التراویح جزء مکان هو ابو عمرو عثمان بن محمد بن احمد جزء الوزیر هو ابو القاسم بن الجراح جزء الهاشمی هو ابو اسحق ابراهیم بن عبد الصمد بن موسی جزء هلال الحفار جلاء الافهام فی فضل الصلوة علی خیر الانام للحافظ العلامة شمس الدین محمد بن ابی بکر بن قیم الجوزیة الحنبلی الدمشقی المتوفی سنة احدی وخمسین وسبع مائة در یک مجلد لطیف ست وخیلی نغز واقع شده در وی گفته اختلف فی آل النبی صلی الله علیه وسلم علی اربعة اقوال فقیل هم الذین حرمت علیهم الصدقة وفیهم ثلثة اقوال العلماء احدها انهم بنو هاشم وبنو المطلب وهذا مذهب الشافعی واحمد فی روایة عنه الثانی انهم بنو هاشم خاصة وهذا مذهب ابی حنیفة والروایة الثانیة عن احمد واختیار ابن القاسم صاحب مالک والثالث انهم بنو هاشم ومن فوقهم الی غالب فیدخل فیهم بنو المطلب وبنو امیة وبنو نوفل ومن فوقهم الی بنی غالب وهو اختیار اشهب من اصحاب مالک حکاه صاحب الجواهر عنه وحکاه اللخمی عنه فی التبصرة عن اصبغ ولم یحکه عن اشهب وهذا القول فی الآل اعنی انهم الذین تحرم علیهم الصدقة هو منصوص الشافعی واحمد والاکثرین وهو اختیار جمهور اصحاب احمد والشافعی والقول الثانی ان آل النبی صلی الله علیه وسلم هم ذریته وازواجه خاصة حکاه ابن عبد البر فی التمهید القول الثالث ان آله اتباعه الی یوم القیامة حکاه ابن عبد البر عن بعض اهل العلم واقدم من روی عنه هذا القول جابر بن عبد الله ذکره البیهقی عنه ورواه عن سفیان الثوری وغیرهم واختاره بعض اصحاب الشافعی حکاه عنه ابو الطیب الطبری فی تعلیقه ورجحه النووی فی شرح مسلم واختاره الازهری القول الرابع ان آله هم الاتقیاء من امته حکاه القاضی حسین والراغب وجماعة واحتجوا بما رواه الطبرانی فی معجمه عن جعفر بن الیاس بن صدقة حدثنا نعیم بن حماد ثنا نوح بن ابی مریم عن یحیی بن سعید الانصاری عن انس بن مالک قال سئل رسول الله صلی الله علیه وسلم من آل محمد فقال کل تقی وتلا رسول الله صلی الله علیه وسلم ان اولیاؤه الا المتقون قال الطبرانی لم یروه عن یحیی الا نوح تفرد به نعیم وقد رواه البیهقی من حدیث احمد بن عبد الله بن یونس ثنا نافع ابو هرمز عن انس فذکره ونوح هذا ونافع لا یحتج بهما احد من اهل العلم وقد رمیا بالکذب الی قوله والصحیح هو القول الاول ویلیه القول الثانی واما الثالث والرابع فضعیفان لان النبی صلی الله علیه وسلم قد رفع الشبهة بقوله ان الصدقة لا تحل لآل محمد وقوله انما یاکل آل محمد من هذا المال وقوله اللهم اجعل رزق آل محمد قوتا وهذا لا یجوز ان یراد به عموم الامة قطعا فاولی ما حمل علیه الآل فی الصلوة الآل المذکورون فی سائر الفاظه ولا یجوز العدول عن ذلک انتهی ملخصا جمع التشتیت شرح ابیات التثبیت لبعض اعیان اهل العلم والاجتهاد الحافظ الشهیر محمد بن اسمعیل الامیر الیمنی المتوفی سنة ۱۱۸۲ اوله حمدا لک یا من قدر علی هذه الدار ومن فیها الفنا وابیات التثبیت نظمی ست از جلال الدین سیوطی در احوال موتی فی القبور واین شرح مجلدی وسط ست ودر آخر وی ابیاتی دیگر بر اصل افزوده مسمی بشری الکئیب بلقاء الحبیب بعده خود آنرا شرح کرده در اول این کتاب گفته ولقد احسن الناظم جلال الدین رحمه الله تعالی فی صلاته علی الآل النبی صلی الله علیه وسلم فی حدیث التعلیم فی بیان

کیفیة الصلوٰة بذکرهم فلا یتم الامتثال فی الاتیان بالصلوٰة التی علمها صلی الله علیه وسلم بها الا بذکرهم انتهی و این رساله
درین کتاب و در مؤلفات دیگر خود یاد کرده با اثبات بمسانید و براهین محدثین که در کتب حدیث صحیح صلی الله علیه وسلم فرموده‌اند
بدون ذکر آل اخبار صحیحه بیان فرموده من شاء فلیرجع الیه از تالیف این شرح لطیف بغره رجب یوم خمیس سنه سبع وستین
ومائة الف فارغ شد **جمع الجوامع فی الاحادیث اللوامع** اربعون حدیثا **جمع الجوامع** للشیخ عبد الرحمن
بن ابی بکر السیوطی المتوفی سنه احدی عشر وتسع مائة اوله سبحان الذی مبدئ الکواکب اللوامع و این کتابی کلان ست
در وی قصد استیعاب احادیث نبویه کرده و دو قسم نموده اول در سوق لفظ حدیث بنصه با ذکر مخرج و راوی از یک تا ده یا زیاده
بترتیب لغت بر حروف معجم ثانی در احادیث فعلیه محضه یا مشتمله بر قول وفعل یا سبب یا مراجعه ونحوها مرتب بر مسانید صحابه
وعشره را در ان مقدم کرده بر حروف معجم در اسما پس در کنی پس در مبهمات پس در مراسیل و برای این کتاب کتب بسیار
مطالعه کرده در جامع صغیر گوید قصدت فی جمع الجوامع جمع الاحادیث النبویة باسرها قال المناوی هذا بحسب ما اطلع
علیه المؤلف لا باعتبار ما فی نفس الامر لتعذر الاحاطة بها وانافت علی جمعه الجامع المذکور لو تم وقد اخترمته المنیة قبل اتمامه
وفی تاریخ ابن عساکر عن احمد صح من الحدیث سبع مائة الف وکسر وقال ابو زرعة کان احمد یحفظ الف الف حدیث وقال البخاری
احفظ مائة الف حدیث صحیح ومائتی الف حدیث غیر صحیح وقال مسلم صنفت الصحیح من ثلث مائة الف حدیث انتهی در کشف الظنون گفته مراد بیان عدد
حقیقت نیست بلکه کثرت ست ومع ذلک مجال دعوی احاطه و استیعاب نیست اگرچه از کتاب باشد زیرا که وصول
بجمیع مرویات ومسموعات دشوارست وشیخ علامه علاء الدین علی بن حسام الدین الهندی الشهیر بالمتقی این کتاب را
مرتب کرده و کنز العمال فی سنن الاقوال والافعال نام نهاده وذکر کرده که بر مدونات بسیار در کتب حدیث از تالیف ائمه
واقف شدم لیکن هیچ کتابی در انها اکثر الجمع ازین کتاب ندیدم زیرا که جامع اصول سته و جز آن ست با کثرت جدوی
وحسن افاده واجاده اما عاری ست از فوائد جلیله مثل عدم امکان کشف حدیث تا وقتی که سر حدیث یاد نباشد اگر
قولی ست و نام راوی اگر فعلی ست و هرکه این یاد ندارد بروی استخراج حدیث متعذر پس اول جامع صغیر و زوائد آنرا
مبوب نموده و بمنهج العمال فی سنن الاقوال نام کرده بعده بقیه قسم اول را تبویب نموده غایة العمال فی سنن الاقوال نام نهاده
پس تر قسم دوم افعال ابواب ساخته بمستدرک الاقوال مسمی ساختم بعده همه را در یک ترتیب بر اسلوب جامع الاصول ترتیب کرده
مجموع را کنز العمال نامیده شد بعده انتخاب و تلخیص آن کرد [illegible] در چهار مجلد آمد **جمع الاربعین فی فضل القرآن المبین**
لعلی القاری اوله الحمد لله الذی نزل الفرقان علی ... انزل القرآن الخ واول حدیث او این ست عن عثمان بن عفان عن النبی صلی الله
علیه وسلم قال خیرکم من تعلم القرآن وعلمه رواه احمد واصحاب الکتب الستة وآخر حدیث او این ست عن انس رضی الله عنه اهل القرآن
عرفاء اهل الجنة رواه الضیاء **جمع النهایة فی بدء الخیر والغایة** مختصری در حدیث ست از شیخ ابی محمد عبد الله بن سعد
بن ابی جمرة الازدی الاندلسی المتوفی سنه ... اوله الحمد لله حق حمده و در وی ذکر نموده که وی سه صد و چند حدیث را از بخاری
بحذف اسانید واقتصار بر نام راوی برای سهولت حفظ انتخاب نموده شرح آن کرده ست مسمی به بهجة النفوس وتحلیها بمعرفة ما لها
وما علیها اول الشرح الحمد لله الذی فتق رتق ظلمات جهالات القلوب **جمع بین الصحیحین** یعنی صحیح بخاری و صحیح مسلم

[illegible]

و ... بحری ابی محمد احمد بن محمد الرومی المعروف بابن ابی حجة الحجری ... [illegible]

بن محمد البرقانی ... ابی مسعود و ابراهیم بن محمد بن عبید الله الدمشقی و ترتیب این مجموع بر مسانید ...

هشتم امام حافظ ابی عبد الله محمد بن ابی نصر فتوح الحمیدی الاندلسی المتوفی سنه ثمان و ثمانین و اربع مائة و وی ترتیب
احادیث بر حسب فضل صحابی راوی حدیث کرده مثلا احادیث ابوبکر صدیق را مقدم کرده بعده عمر را تا تمام عشره بعده
عراقی در الفیه گوید ان الحمیدی زاد فی جمعه الفاظا و تتمات لیست فی واحد منهما من غیر تمییز و هذا مما انکر علیه لانه جمع بین کتابین
فمن این یاتی الزیادة و اما عبد الحق فانه اتی بالفاظ الصحیح و بقاعی در حاشیه الفیه گفته که قال الحمیدی در باب زیادت زیادات
من تتمات و شروح لبعض الفاظ الحدیث وقفت علیها فی کتب من اعتنی بالصحیح کالاسمعیلی و البرقانی قال ثم میز بین الحدیث حتی
ثم یصل الی ما اثبتت روایة البخاری مثلا و من هنا زاده البرقانی و هذا واضح ثم میز با خفی منه فانه ربما یسوق الحدیث
کاملا اصلا و زیادة ثم یقول لفظ کذا زاده فلان و نحو ذلک فقد حصل التمییز اجمالا و تفصیلا و قال ابن الاثیر فی جامع الاصول و جمع
فی الجمع بین الصحیحین علی جمع الحمیدی فی کتابه فانه احسن فی ذکر طرقه و استقصی فی ایراد روایاته والیه المنتهی فی جمع بین الکتابین صحیح
و او را شروح است از انجمله است شرح عون الدین ابی المظفر یحیی بن محمد المعروف بابن هبیرة الوزیر الحنبلی المتوفی سنه
ستین و خمس مائة و در وی کشف حکم نبویه کرده ابن شهبه در تاریخ خود گفته سماه الافصاح عن معانی الصحاح فی عدة مجلدات
و لما بلغ فیه الی حدیث من یرد الله به خیرا اخذ شرح الحدیث و تکلم علیه علی معنی الفقه قال ثم الکلام الی ذکر مسائل الفقه المتفق
علیها و المختلف فیها فافرده الناس من الکتاب فجعلوه مجلدا و سموه بکتاب الافصاح و هو قطعة منه و شرح ابی الحسن
بن المظفر النعمانی الظهیر الفارسی المتوفی سنه ثمان و سبعین و خمس مائة مسمی بمجمع و این مختصر کتاب الافصاح فی تفسیر الصحاح
للوزیر بن هبیرة است بروی چیزها افزوده و ملخص آن از حافظ ابن حجر عسقلانی است رحمه الله تعالی **الجمع** بین الکتب الستة
لابن الاثیر **جمع الفوائد** من جامع الاصول و مجمع الزوائد للشیخ محمد بن سلیمان المغربی المالکی نزیل مکة المکرمة
در مکه معظمه ... کتاب شریف تقدیم و تاخیر ... مجلد کلان است ... **جمل الغرائب** للقاضی
بیان الحق شهاب الدین محمود بن ابی الحسن النیسابوری جمع فیه غریب الحدیث و رتب علی اربعة و عشرین بابا اوله الحمد لله
الذی بحمده ابتداء کل مقال **جنة المتقی** فی الادعیه للشیخ محمد بن علاء الدین البحی الدمشقی المتوفی سنه ثمان مائة و
سبع و ثلثین سنه و این کتاب بر منوال سلاح المومن است **جنة الناظرین** فی معرفة التابعین للحافظ محب الدین
محمد بن محمود بن النجار البغدادی المتوفی سنه ثلث و اربعین و ست مائة **جنه** فی مختصر شرح السنه **جنه** فی الاسوة
بالسنه رساله الیست از جامع اوراق در تایید عمل بالحدیث بعبارت عربی مشتمل بر فصول نافعه اوله الحمد لله الذی جعل
فی کل زمان فترة من الرسل الخ و این رساله نیز مانند اخوات خود از رسائل مصنف جامع این اشتات مقبول اهل علم ...

قاضی طلا محمد پشاوری را در مدح این رساله قصیده غراست ایراد آن درین مقام مناسب افتاد میگوید قصیده

اهل توحید چو تحقیق سخن درگیرند
شاهد دین خود از قول پیمبر گیرند
در محاذات نصوص این همه تکلیف قیاس
خاطر از فقه محرف همگی برگیرند
انچه منحوت خیال ست و مخالف بنصوص
گرچه فتوای امام ست که ابتر گیرند
اهل تحقیق کجا مائل رایند و قیاس
کاهل دل سر سه توفیق ازان درگیرند
کار بندان قضا هر که شود خاک درش
از احادیث نبی مرشد و رهبر گیرند
متن و مضمون احادیث به تبدیل رواة
از احادیث نبی راحت دیگر گیرند
ناگزیر آمده بر حق طلبان علم حدیث
هر کجا قول رسول آمده لنگر گیرند
باغ فردوس بران قوم مباح ست که خویش
سنن مصطفوی بهر عمل برگیرند
بعد ازان شیخ نسائی و ابوداؤد اند
آمده بر سر تسلیم چو افسر گیرند
سوی توحید گرایند باخلاص و سپس
که ملائک سبق فکر تش از بر گیرند
جنة ساخت که در رزمگه اهل فساد
یک بیک بر فلک معرفت اختر گیرند
ای علمدار نبی روح قدس یاور تو

خس و خاشاک شک از عین یقین گیرند
بهر بیانی که بود ساده ز توقیع حدیث
نادرست و عبث و واهی و منکر گیرند
مجتهد گاه مصیب ست و گهی خاطی لیک
اهل دل در حرم دین بت اکبر گیرند
با گل سرخ که اصلش عرق روی نبی ست
شهسواران پی چنین صید محقر گیرند
حبذا بارگه علم که ارباب نظر
چون طلا کار و یکسره در زر گیرند
در مقامیکه سخنها رود از علم و عمل
چون مکرر شود آن قند مکرر گیرند
سنتی زنده نمایند درین عصر و سپس
شب تار ست بگو شمع منور گیرند
بی شعوران که برآراو قیاسات تنند
روش راستی از قول پیمبر گیرند
ترمذی گرچه بود قافله سالار هدی
هر دو را در صف تقوی سر و سرور گیرند
زینت دوحهٔ ایمان بود از طائفهٔ
جنت قدس علی رغم ابی ذر گیرند
کلم طیبه اش رفته بگردون چندان
اهل حق در دم هیجا بخود اسپر گیرند
ای سرافراز که از بهر درستی و سند
بادکت اهل یقین ناصر و یاور گیرند
مرترا در صف ابرار موقر گیرند

رونق کار خود از حضرت قرآن جویند
در کف اهل هوا نقش مزور گیرند
دیده از فقه منزل جو منور سازند
هرچه در وی نه خطا حکم پیمبر گیرند
هرچه آنرا نبود مستند از قول رسول
رتبهٔ لالهٔ نعمان نه برابر گیرند
سنن مصطفوی در رگ هر صدق ست و صفا
خاک آن کوی باکسیر برابر گیرند
ای خوشا قوم که اندر ره دین گاه سلوک
هرچه آن غیر حدیث ست نه درخور گیرند
علم دین جمله عزیز ست ولی اهل وفا
اجر صد خون شهید از ورد داور گیرند
هر کجا حرف قیاس ست چو صرصر بکنند
کود کانند که اوراق مصور گیرند
از صحیحین و موطای امام مالک
در جزالت ز صحیحین موخر گیرند
غیر ذالک ز کتب انچه در اثار رسول
که قدم بر اثر شافع محشر گیرند
قدوهٔ اهل زمان حضرت صدیق حسن
که ز اطیار اولی اجنحه شهپر گیرند
نکتهائیکه دران کرده محرر علما
اهل خبرت همه از طبع تو مسطر گیرند
مرترا از سر تعظیم معزز دانند

الجواب الحزم عن حدیث التکبیر جزم للشیخ جلال الدین السیوطی **جوامع الکلم** للامام ابی بکر محمد بن علی بن القفال الشاشی الشافعی المتوفی سنة خمس و ستین و ثلث مائة و دروی کلمات جامعهٔ آنحضرت راجمع نموده

جواهر الاحادیث للامام ابی عبدالله محمد بن احمد الاقلیدی الفارسی **جواهر العقدین فی فضل الشرفین** شرف العلم الجلی والنسب العلی للسید نور الدین ابی الحسن علی بن عبدالله السمهودی المدنی الشافعی المتوفی سنة احدی عشرة وتسع مائة در دو مجلد متوسط ست مرتب بر دو قسم اول در فضل علم و علما و دران سه باب ست و ثانی در فضل اهل بیت نبوی و شرف ایشان و دران پانزده باب ست و دران احادیث فضائل عترت را استیعاب کرده و تحقیقات رائعه و فوائد رائقه مملو نموده و ذکر کرده که در سنه اثنتین و ثمانین و ثمان مائة از تالیفش فارغ شد اوله الحمد لله الذی اعز اولیاءه **الجواهر الغالیة الصفیة فی الاحادیث العالیة المصطفویة** خمس مجلدات **جواهر الکلام فی الحکم والاحکام من قصیته سید الانام** للشیخ عبدالواحد بن محمد بن عبدالاحد الآمدی التمیمی المتوفی سنة مجلدی ست اوله الحمد لله علی استمطار سحائب کرمه و ذکر کرده که وی آنرا بر اسلوب متون مجرده بر حروف معجم جمع و انتخاب نموده است تا حفظ او آسان گردد بر والدش قاضی ابی نصر محمد و غیره مثل شیخ احمد غزالی **الجواهر المفصلات فی الاحادیث المسلسلات** لقاسم بن محمد القرطبی المتوفی سنة ثلث واربعین وست مائة **الجواهر المکللة فی الاخبار المسلسلة** لعلم الدین علی بن محمد السخاوی **الجوهر النقی فی الرد علی البیهقی** فی سننه الکبری ذکرش بیاید **جیاد المسلسلات** للسیوطی فی التحدیث

باب الحاء المهملة

حادی الارواح الی بلاد الافراح للشیخ الامام الحافظ شمس الدین محمد بن القیم الجوزیة الحنبلی المتوفی سنة اثنتین وخمسین وسبع مائة وهو مجلد مختصر علی سبعین بابا کلها فی الاخرویات اوله الحمد لله الذی جعل جنات الفردوس لعباده الخ و در اول این کتاب نظمی در وصف جنت نوشته هشت و چهل بیت اولها **بیت**

وما ذاك الا غيرة ان ينالها	سوى كفوها والرب بالخلق اعلم

و در وصف این کتاب گفته هذا کتاب اجتهدت فی جمعه و ترتیبه و تفصیله و تبویبه فهو للمحزون سلوة وللمشتاق الی تلك العرائس جلوة محرك للقلوب الی اجل مطلوب و حاد للنفوس الی مجاورة الملك القدوس ممتع لقاریه مشوق للناظر فیه لا یسأمه الجلیس و لا یمله الانیس مشتمل من بدائع العوائد و فرائد القلائد علی ما لعل المجتهد فی الطلب لا یظفر به فی الکتب مع تضمنه لجملة کثیرة من الاحادیث المرفوعات و الآثار الموقوفات والاسرار المودعة فی کثیر من الآیات والنکت البدیعات و ایضاح کثیر من المشکلات والتنبیه علی اصول من الاسماء والصفات اذا نظر فیه الناظر زاده ایمانا وجلا علیه الجنة حتی کانه یشاهدها عیانا فهو مثیر ساکن العزمات الی روضات الجنات و باعث الهمم العلیات الی العیش الهنی فی تلك الغرفات انتهی و فی الواقع این کتاب در باب خود بی مثل و مثال ست و نزد محرر السطور موجود فی الحال در کشف الظنون گفته ثم لخصه تلمیذه بحذف اسانیده وسماه الداعی الی اشرف المساعی اوله الحمد لله الذی اوضح لعباده الصالحین الخ و مرتب علی ثمانیة ابواب **حاطب لیل وجارف سیل** للسیوطی مجلدی کلان ست در وی شیوخ خود را بر حروف معجم جمع نموده **الحبائك فی اخبار الملائك** رساله ایست از سیوطی در وی احادیث و آثار وارده را در بن باب استیعاب نموده اوله اما بعد حمدا لله جاعل الملائکة **الحبل المتین** لمحمد بن محمد خواجه الحنفی

اوله الحمد لله رب العالمين على كل حال مرتب بر شصت و یک باب و در هر باب ده حدیث آورده موافق مذهب حنفی و گفته هذا حبل متین من اخبار سید المرسلین من اعتصم به فی نیل الرشد والهدی وتشبث به فی حصول الورع والتقی فقد نجا من الغوایة والضلال وفاز بفوز السعادة والکمال انتهی و برین کتاب شرحی مختصر ست در اردو از والد ماجد کاتب حروف غفر الله له **الحبل المتین فی شرح الاربعین** شرح فارسی چهل حدیث ثنائی ست از شیخ عبد الباسط قنوجی اوله الحمد لله علی ما انعم وعلم من البیان ما لم نعلم و سال فراغ از تحریرش سنة الف و مائتین و سبع ست **الحبل المتین** فی الاذکار والادعیة الماثورة عن سید المرسلین لابی الوقت عبد الملک بن علی الصدیقی المکی والاعلان القزوینی المحدث مرتب بر هفت فصل اول در دعا و مقدمات وی دوم در اسم اعظم سوم در اوقات مخصوصه چهارم در اوقات معینه پنجم در ادعیه ششم در فضائل قراءت هفتم در فضل صلوٰة بر آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم و آنرا در جزوی تلخیص هم نموده **حجة الله البالغة** للشیخ ولی الله محدث الدهلوی این کتاب اگرچه در علم حدیث نیست اما شرح احادیث بسیار دران کرده و حکم و اسرار آن بیان نموده تا آنکه در فن خود غیر مسبوق الیه واقع شده و مثل آن درین دوازده صد سال هجرت از هیچ یکی از علمای عرب و عجم تصنیفی بوجود نیامده و منجمله تصانیف مؤلفش مرضی بوده است و فی الواقع بیش ازان ست که وصفش توان نوشت اوله الحمد لله الذی فطر الانام علی ملة الاسلام والاهتداء الخ این کتاب مبنی بر یک مقدمه و دو قسم ست اول در قواعد کلیه و ثانی در بیان اسرار ما جاء به النبی صلی الله علیه وسلم درین قسم ثانی جا بجا انتصار مذهب اهل حدیث در فروع کرده و بتدوین وی حسب الهام ربانی و ایمای نبوی صلی الله علیه وسلم در منام موفق شده در وی در باب ایمان بصفات الله تعالی نوشته و استطال هولاء الخائضون علی معشر اهل الحدیث وسموهم مجسمة ومشبهة وقالوا هم المتسترون بالبلکفة وقد وضح علیّ وضوحاً بیناً ان استطالهم هذه لیست بشیء وانهم مخطؤن فی مقالتهم روایة ودرایة فی طعنهم ائمة الهدی انتهی و درین کتاب انتصار احکام سنت در عبادات و معاملات بسیار کرده و مذهب حنفیه را ضعیف و سست گردانیده درین قرب زمان ۱۲۸۵ھ هجری این کتاب مع کتاب ازالة الخفاء عن خلافة الخلفاء بصرف همت مدار المهام محمد جمال الدین خان بهادر نائب ریاست بهوپال فسح الله فی مدته در مطبع صدیقی واقع بلده بریلی حلیهٔ انطباع پوشیده و ستیاب طلبهٔ علم گردید ولله الحمد **حدائق الحقائق** فی الحدیث للشیخ برهان عمر بن علی الملقن الشافعی المتوفی سنة اربع وثمان مائة و آنرا مختصر کرده رائق نام نهاد **حدیث** ابن مسعود رضی الله عنه جمعه ابو محمد بن صاعد **حدیث الاربعین فی امور الدین** و اعتنی بتخریجها الشیخ الامام نجم الدین ابو النعمان بشیر بن حامد بن سلیمان الجعفری التبریزی المتوفی سنة ست واربعین و ست مائة **حدیث النزول** کتابی متوسط ست در بیان معنی و مراد حدیث نزول وی تعالی هر شب بر آسمان دنیا در جواب سوال بعض اهل علم از شیخ الاسلام قدوة الانام حافظ ابن تیمیة حرانی رح اوله ما یقول سیدنا وشیخنا فی رجلین تنازعا فی حدیث النزول و کاتب حروف در مکه معظمه نقل آن بخط خود کرده و لله الحمد **الحزب الاعظم** والورد الافخم للعالم الفاضل علی بن سلطان محمد الهروی القاری نزیل مکة المکرمة المتوفی سنة ست عشرة والف و در وی ادعیه قرآنیه و ماثوره را از کتب این فن جمع نموده اوله الحمد لله الذی دعانا للایمان وهدانا بالقرآن و برین حزب شرحها است از انجمله است شرح شیخ اسکندرانی مصری الضریر المالکی نزیل مکة المتوفی

ستہ اربع واربعین وثمانماۃ والف تقریبا واین شرح حافل ست در دو مجلد اولہ الحمد للہ الذی منح اہل العلم رفعۃ وشرفا و شرح ابراہیم الساقزی مسمی بفیض الارحم وفتح الاکرم و در حاشیۂ آن ورباعی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را بر حالات انبیا بطول تمام شرح کردہ وحکایت مشاہدۂ خود نمودہ ودر آخر شرح گفتہ تم ہذا الشرح فی رجب سنۃ اربع وثلثین ومائۃ والف و شرح شیخ عثمان العریانی الکلسی الراحل الی مکۃ المکرمۃ فی سنۃ ثمان وستین ومائۃ والف للمجاورۃ بہا اولہ الحمد للہ الذی اجاب دعوۃ المضطرین واین شرح مضبوط ست فارغ شد از تالیفش در ماہ رمضان سنۃ خمس وخمسین ومائۃ والف واین حزب در بلاد ہند مکرر طبع شدہ وللہ الحمد **حسن التعہد** فی احادیث التشہد للامام جلال الدین السیوطی المتوفی سنہ ۹۱۱ **حسن الظن** باللہ سبحانہ تعالی للشیخ ابی بکر عبد اللہ بن محمد بن عبید القرشی الشافعی المعروف بابن ابی الدنیا المتوفی سنۃ احدی وثمانین ومائتین ہو مختصر محذوف الاسانید اولہ الحمد للہ وسلام علی عبادہ **الحصر والاشاعۃ** لاشراط الساعۃ للسیوطی فی الحدیث **حصر الشارد** فی اسانید محمد عابد للشیخ محمد عابد بن الشیخ احمد علی السندی الایوبی الانصاری الخزرجی النقشبندی الفقیہ الحنفی مجلدی ضخیم ست در وی الوف کتب وجمیع مسلسلات خود ذکر کردہ محتوی ست بر ہمہ مسانید مشایخ حرمین وغیرہم **الحصن الحصین** من کلام سید المرسلین للشیخ شمس الدین محمد بن محمد بن محمد الجزری الشافعی المتوفی سنۃ اربع وثلثین وسبع مائۃ واین کتاب جامع اوراد وادعیہ واذکار ہر باب ست ودر وی ذکر کردہ کہ اخراج اوراد از احادیث صحیحہ نمودہ است عدۃ عند کل شدۃ وچون جزری وقت طلب امیر تیمور بگریخت بہمین حصن حصین متحصن شد وآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را دید کہ بر جانب یمین نشستہ اند وگویا میفرمایند چہ میخواہے گفت دعاکن برای من ومسلمانان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہر دو دست مبارک برداشت ودعا کرد وبروی خود را مسح نمود این واقعہ شب پنجشنبہ شد ودشمن شب یکشنبہ بگریخت واو تعالی ببرکت ما فی ہذا الکتاب تفریج مسلمانان کرد پس ہرچہ درین کتاب مجموع شدہ در مجلدات دیگر فراہم نیست وبرای کتب ماخوذ عنہا رموز مقرر کردہ ودر مقدمۂ کتاب احادیث فضل دعا وذکر وآداب آن واوقات واماکن اجابت ذکر کردہ بعدہ اسم اعظم واسمای حسنی بعدہ انچہ صباح ومسا ودر حیات وممات بگویند پستر ادعیۂ عامہ بعدہ استغفار باز فضائل قرآن باز دعا وختم کتاب بر فضل صلوۃ بر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نمودہ واز تالیفش روز یکشنبہ بست ودوم ذیحجہ سنۃ احدی وتسعین وتسع مائۃ بمدرسۂ خود کہ برراس عقبۃ الکتان داخل دمشق بنا کردہ بود فارغ شدہ درحالیکہ جمیع ابوابش مشید باحجار بود ومردم از حصار در جہد عظیم بودند وسپاہ مقطوع وایدی بسوی او تعالی مرفوع وہر واحد بر جان ومال خود خائف وظاہر بلدہ محروق واکثرش مغنوم ولقد احسن من قال **نظم**

فدونک الحصن الحصینا	واذا بغی باغ علیک	اذکر الٰہ العالمینا	ان نابک الامر المہول

واین کتاب از روز تالیف تا اینندم شرقا وغربا در ورد اہل علم وفضل ست وتاثیرات وی بر ہمگنان ظاہر وطریق دعوتش از بعض صلحای اسحین چنین مروی ست کہ لیلۃ الخمیس بعد نماز فرض یا سنت یا نفل شروعش کنند وقبل از شروع بر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم درود فرستد ولیلۃ الاحد تمامش کند یا یوم الخمیس شروع نماید ویوم الاحد ختم کند

[illegible] جمل کتابی [illegible]

[illegible] تحریر ورد دوم ماه شوال از فصل [illegible]

شروع کرده باشد و در مدت چهار یوم تحریش نمایند چنانچه بعضی [illegible]

در اینجا لابد است قراءت آن [illegible]

واقع شده بخوانند والله اعلم و شرح حصن حصین که مسمی است بمفتاح الحصن شرحی لطیف است هم از مولف [illegible]

ذکر کرده [illegible] مشکلات [illegible]

و در رمضان سنه احدی و ثلثین و ثمان مائة [illegible] فارغ گردیده و شیخ یحیی بن عبد الکریم ترجمه حصن حصین ترکی کرده

و مرتب بر ابواب بزیادت خصائص نبوی صلی الله علیه وسلم [illegible]

[illegible] که بر آن شرحی ممزوج نوشته است مسمی بالحرز الثمین اوله الحمد لله الذی جعل ذکره حصنا حصینا و سال فراغ از تالیفش

نصف اخیر جمادی الاولی سنة ثمان و الف است و شرح بالقول اول از قاضی القضاة محمد بن علی شوکانی است مسمی بتحفة الذاکرین

و این شرح احسن شروح است و در ذیل این حدیث اذا انفلتت دابة فلیناد یا عباد الله احبسو گفته الحدیث اخرجه البزار

کما قال المصنف وهو من حدیث ابن مسعود قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا انفلتت دابة احدکم بارض فلاة فلیناد

یا عباد الله احبسوا یا عباد الله احبسوا فان لله تعالی حاضرا فی الارض سیحبسه واخرجه ایضا من حدیث ابی یعلی والطبرانی

وابن السنی قال فی مجمع الزوائد وفیه معروف بن حسان وهو ضعیف قال النووی فی الاذکار بعد ان روی هذا الحدیث

عن کتاب ابن السنی قلت حکی لی بعض شیوخنا الکبار فی العلم انه انفلتت له دابة اظنها بغلة وکان یعرف هذا الحدیث فقاله

فحبسها الله تعالی علیه فی الحال وکنت انا مرة مع جماعة فانفلتت منا بهیمة وعجزوا عنها فقلته فوقفت فی الحال بغیر سبب

سوی هذا الکلام انتهی و در ذیل این حدیث اذا اراد عونا فلیقل یا عباد الله اعینونی گفته الحدیث اخرجه الطبرانی فی الکبیر

کما قال المصنف وهو من حدیث عتبة بن غزوان عن النبی صلی الله علیه وسلم قال اذا اضل احدکم شیئا او اراد احدکم عونا

وهو بارض لیس بها انیس فلیقل یا عباد الله اعینونی فان لله عبادا لا نراهم قال فی مجمع الزوائد ورجاله وثقوا علی

ضعف فی بعضهم الا ان زید بن علی لم یدرک عتبة انتهی واخرج البزار من حدیث ابن علی ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ان لله

ملائکة فی الارض سوی الحفظة یکتبون ما سقط من ورق فاذا اصاب احدکم شیء بارض فلاة فلیناد اعینونی قال فی

مجمع الزوائد رجاله موثقون و فی الحدیث دلیل علی جواز الاستعانة بمن لا یراهم الانسان من عباد الله من الملائکة

وصالحی الجن ولیس فی ذلک باس کما یجوز للانسان ان یستعین ببنی آدم اذا عثرت دابته او انفلتت انتهی [illegible]

و این خاص است بمورد بروی قیاس دیگر صور استعانت و حاجات نمی توان کرد کذا قال المحققون و مرا نیز یکبار مثل

این واقعه روی داده در سنه خمس و سبعین و مائتین و الف از بلده مرزاپور براه جبلپور به بلده بهوپال می آمدم بر سیلی

از آب رسیدم موسم بارش بود و جوی طغیان داشت بگمان آنکه آب کم است اسپ با عجله در آن انداختیم انداختن همان بود

و طغیان آب سیل دیگر همین قریب شد که همه غرق شویم از عجله خود در آب انداختیم آب مرکب ابر بود و سه بار یا [illegible]

[illegible] حتی جمیع [illegible] بالحدیث [illegible] الحدیث [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] الحصول [illegible] بالوصول الی [illegible]
[illegible] جلال الدین سیوطی [illegible] جمیع احادیث [illegible] لیلا و نهارا [illegible]
فی احادیث السؤال السیوطی المتوفی سنه ۹۱۱ [illegible] الحطه فی ذکر الصحاح الستة [illegible]
در بیان شروط علم [illegible] علم الحدیث [illegible] مؤلفین آنها و ما یتصل بها مشتمل [illegible]
و خاتمه [illegible] نظامی [illegible] طبع [illegible] سال
تالیف [illegible] اهل الحدیث اهل النبی صلی الله علیه وسلم خالصة من دون الناس فی اعین البصراء
و بعد طبع بدیار هند از کلکته تا لاهور و ملتان و پیشاور و جز آن و بلاد حجاز از زمین نجد و عسیر و حرمین محترمین و جز آن پسندیده و پسند
اهل علم از محدثین و فقها گردید قاضی [illegible] پیشاوری سلمه الله تعالی [illegible] آن قصیده بدیعه [illegible] نقل [illegible] لطیف [illegible] ذکر [illegible] قصیده

فلما ابحمل سلمى وارتقى تنجني	واسقيم الهجر في ماشواقها [illegible]	المشتي الطول ينيني في العشق يا اسفا
لولا حلي من الاثواب لم تريني	فما لجفني لم تنظر الى احد	وما لقلبي لم يرغب الى سكني
قد ذاد همي وعيل الصبر اجمعه	اذ طاف في طيفها وافتر عن سني	فلا انيس اليه منتهى [illegible]
ولا صديق اليه مشتكى حزني	ولا يزيح شجي قلبي ولو عتمه	الا كتاب جليل دافع الشجن
لكنني في زمان ساء منظره	بلا امتراء اساس العلم فيه فني	عفت رسوم علوم الدين قاطبة
قف فانظرنا على الاطلال في الدمن	فهذه غربة الاسلام اخبرنا	بها النبي بلا شين ولا وهن
هذا زمان لقد خفت بوائقه	كما روى الترمذي يا ليت لم اكن	دهر به الصدق مهجور ومستتر
دهر به الكذب والبهتان في علن	يا ويحهم سوء وماني عم فتنته	فمن اماليه كم قاسيت من محن
شاع الفساد وعم الزور بينهم	وصير البدع منهم عابدي وثن	رهط جهول بلا علم ولا ادب
كانهم حمر طاشت بلا رسن	لا يعلمون هدى كلا وان علموا	لا ينطقون بحق قط من جبن
ورب صاحب علم ماهر زلق	رايته عن بيان الصدق في لكن	فبينما كنت مغتما بدا هيتي
واشتكي من شيوع البدع في وطني	اذ جاءني من خليل دام رافته	[illegible] خليل حبيب [illegible] الحزن
اعني به الحطة الغراء احرفها	توشحت بلآل كلها عدني	وجعلها من جمان العلم سلسلة
وفوق سلسلة العقيان في الثمن	من عند زين التقى فخر الورى شرفا	صديقنا حسن الاخلاق ذي فطن
هذا كتاب نبيل طيب حسن	اذ جاءنا من صديق طيب حسن	السيد السند العالي امام هدى
حبر الورى حجة الاسلام ذو ارن	والماهر القاهر الساهي بنهمته	والفاضل الفاصل العلامة اللسن
البارع الفهم المستوعب الزلق	الفهامة الثقة النعلامة الشفن	والعالم الفطن بن العالم الفطن
ابن العالم الفطن ابن العالم الفطن	شمس تفيض علينا ضوءها ابدا	بدر سناه اصيل غير مندجن

[illegible] من الارض فی ممتنه
فاطمئن علی السنة البیضاء والمنن
اذا ظهر الصدق صبحا ضاع ناکبه
فکو ایفرق بین الماء والدرن
فاحسن الحسن حسن الخلق والخلق
ولیس شیء من الاقوال یطربنی
استغفر الله من وهمی لقول نبی
مخالف عن دلیل جاء فی السنن
عقیدتی کله القرآن ثمة من
غیابتان من الرحمن ذی المنن
خیر الهدی فی کتاب الله عز وجل
ولا اصالح بدعیا علی دخن
احبهم لرضاء الله خالصة
فحبهم جنة تحمیک عن جنن
واجعل لنا فرجا من کل داهیة
محمد اشرف الاشراف فی الزمن

[illegible]
فیها بیع کلا [illegible]
وارد والحق فی صحیح من العفن
جزاک ابن یحسن الخلق احسانا
عن الحسن فی حدیث عن ابی الحسن
الا حدیث النبی قد جاء عن ثقة
فی ما مضی حیث لم اخدم ولم اعن
استغفر الله من اعمال انسبت
قول النبی سندی فی السر والعلن
نور الحدیث سری فی کل جارحتی
وحب احمد فی روحی وفی بدنی
ویرحم الله اصحاب الحدیث فهو
عسی وهادی طهر فی الله یسعدنی
یارب وفق لنا بالخیر مرحمة
وصرفنا یا الهی کید مضطغن
ما طائر صاح من فوق الاراک وما

[illegible] کل ناصیة
[illegible]
فبارک الله فیها الحیران له
احسنتی [illegible]
قرأت [illegible] راجع فی کتب
عن مثله ثقة عدل وموتمن
استغفر الله من علم ومن عمل
الی اولی البدع من باد ومکتمن
کن مومنا بهما صدقا فانهما
وفی ضمیری وفی عینی وفی اذنی
فلا اغادر سنیا اخا ثقة
شادو الاصول بنطق غیر منبجن
ایا طلا فاستقر فی جهنم ابدا
فنحن مهما قصدنا الخیر لم یکن
ثم الصلوة علی خیر الوری شرفا
جری علی الارض قطر الوابل الهتن

حلیة المقتفی فی حلیة المصطفی للشیخ زین الدین سریجا بن محمد الملطی المتوفی سنة ثمان وثمانین وسبع مائة **الحلل العالیة** فی اسانید القراءة العالیة لاثیر الدین ابی حیان محمد بن یوسف الاندلسی المتوفی سنة خمس واربعین وسبع مائة

خلاصهٔ حلیهٔ سید المرسلین رساله فارسی است از شیخ عبد الحق الدهلوی در بیان حلیه وشمائل نبویه مترجم از احادیث وارده درین باب و آنرا از کتاب کبیر خود مدارج النبوة جدا کرده اولها الحمد لله علی جوده ونواله ودران فی کرد وصفت هر عضو جدا جدا بیان نموده در ذکر سمع شریف گفته عجب از واصفان حلیهٔ کمال وی صلی الله علیه وسلم ومتصدیان این فن که شکل وصورت گوش شریف را که چه هیئت وچگونه بود بیان نکرده اند با ایشان بسهو ونسیان رفته یا بیان کرده اند وما بدریافت آن فائز نشده ایم ودر جامع الاصول این قدر گفته است که بود آنحضرت صلی الله علیه وسلم تام الاذنین انتهی بخلاف اعضای دیگر از سرتا پا که بیان هیئات هر یکی جدا جدا نموده اند **حلیة الاولیاء** فی الحدیث للحافظ ابی نعیم احمد بن عبد الله الاصفهانی المتوفی سنة ثلثین واربع مائة مجلدی ضخیم است اوله الحمد لله محدث الاکوان کتابی است خوب ومرغوب فیه ومعتبر قاضی ابن خلکان گفته کتابه الحلیة احسن الکتب ودر بستان المحدثین نوشته حلیه از نوادر کتب است که نظیر آن در اسلام تصنیف نشده وآنرا از صبح تا ظهر بحضور او قراءت میکردند وچون از مجلس برخاستی وبخانه رفتی در راه نیز

بفقیریک جزء موسوم بروی بخوانند و هرگز ملول و تنگدل نشوند و این کتاب بر حیات القلوب الصدر شهرت عظیم و تواتر بپیدا کرد که در شیاو
بهای صد دینار خریده شد انتهی گویم آن متضمن اسما جماعتی از صحابه تابعین ائمه اعلام مختصین متصوفه و نساک و بعض احوال
و کلام ایشان است آفراد در ترتیب متصدر بخلفای اربعه تا تمام عشره مبشره نموده و ماسوای ایشان را مرسل گردانیده
تا بتقدیم فردی بر فردی مستفاد نشود و لیکن خالی از اطالت اسانید و تکریر حکایات دیگر امور منافی وضع نیست
و لهذا شیخ ابو الفرج عبد الرحمن بن علی الجوزی اختصارش نموده و صفوة الصفوه نامش نهاده و در دیباچه ش گوید تا الحکمة بر چیزی
هیچ در اصل باقی نمانده و نیز در چند جا بروی انتقاد کرده و هم محمد بن الحسن الحسینی صاحب مجمع الاخبار باختصارش پرداخته
و تراجم ائمه افزوده سالک مسالک توسط گردیده است **حلیة الابرار** و شعار الاخیار فی تلخیص الدعوات و الاذکار
فی الحدیث للامام محی الدین ابی زکریا یحیی بن شرف بن مری النووی الشافعی المتوفی سنه ست و سبعین و ست مائة و هو
کتاب مفید مشهور باذکار النووی فی مجلد یشتمل علی ثلث مائة و ستة و خمسین بابا ابتدا فیه بالذکر ثم ذکر الامور الانسانیة من اول
الاستیقاظ من النوم الی نومه من اللیل و یعبر عن ذلک بینهم بعمل الیوم و اللیلة ثم ختم بباب الاستغفار و شرحه للشیخ محمد بن علی
بن محمد بن علان المکی الشافعی المتوفی سنه سبع و خمسین و الف و سماه الفتوحات الربانیة علی الاذکار النوویة و کان الشیخ جلال الدین
السیوطی لخصه فی کراستین و سماه اذکار الاذکار ثم شرح هذا الملخص و للجلال المذکور تالیف آخر سماه تحفة الابرار بنکت الاذکار
و للشیخ شهاب الدین احمد بن حسین الرملی الشافعی المتوفی سنة اربع و عشرین و ثمان مائة مختصر الاذکار و لبعض الاعاجم ترجمة
بالفارسیة فرغ عنها سنة ست و سبعین و سبع مائة و علیه نکت للشیخ شمس الدین محمد بن طولون الدمشقی سماه اتحاف الاخیار
فی نکت الاذکار تعلیقة بالقول اولها الحمد لله الذی ملأ قلوب احبابه بالانوار کذا فی کشف الظنون و ذکرش در حرف الف هم گذشته
حیات النفوس المطمئنة من قوله صلی الله علیه و سلم الحسن و الحسین سیدا شباب اهل الجنة للشیخ العلامة
عبد الخالق بن علی بن زین المزجاجی الزبیدی المتوفی سنة احدی و مائتین و الف اولها الحمد لله الذی میز اهل التمکین بنور الیقین

باب الخاء المعجمة

خادم النعل الشریف رساله ایست از جلال الدین سیوطی ذکرها فی فهرس مؤلفاته من فن الحدیث
خالصة الحقائق لما فیه من اسالیب الدقائق لابی القاسم عماد الدین محمود بن احمد الفارابی المتوفی
سنه سبع و ست مائة اوله الحمد لله الذی یری کل حی مجلدی است مرتب بر پنجاه باب و در هر باب طرفی از اخبار و آثار
و کلمات ابرار و حکم و اشعار ذکر کرده و از تالیفش در سنة سبع و تسعین و خمس مائة فارغ شده و مختصرش از علی بن محمود بن محمد الرائض
البدخشانی است اخلص الخالصه نام و در وی ایجاز بکار برده اوله الحمد لله الاحد القدیم السلام **الخبر عن البشر**
للشیخ تقی الدین احمد بن علی المقریزی المورخ المتوفی سنة خمس و اربعین و ثمان مائة در چهار مجلد و در وی ذکر قبائل
و انساب نبی صلی الله علیه و سلم کرده و مقدمه اش در یک مجلد نوشته **الخصال المکفرة** للذنوب المقدمة و المؤخرة
لابی الفضل احمد بن حجر العسقلانی المتوفی سنة اثنتین و خمسین و ثمان مائة مختصر اوله الحمد لله غافر الذنب و در بعض نسخ احمد
و الحمد له است و در وی چهار باب است مشتمل بر احادیث و آثار وارده درین باب و سبقه الی ذلک المنذری و انه لخص احادیثه

وذکر السیوطی فی حاشیة الموطا منها سبع عشرة خصلة ونظم منها ست عشرة فی ذلک رسالة سماها تفریج القلوب جمعها

الخصائص النبویه للشیخ جلال الدین السیوطی المتوفی سنه ۹۱۱ اوله الحمد لله الذی اطلع فی سماء النبوة مجلدی ست در وی ذکر نموده که این خصائص را تا بست سال تتبع نمودم تا آنکه زیاده بر یکهزار شد و مختصرش نیز از وی ست مسمی بانموذج اللبیب فی خصائص الحبیب گویند بعض معاصرین سیوطی این کتاب را گرفته بنام خود شهرت داد سیوطی درین باب مقامه نوشته نامش الفارق بین المصنف والسارق نهاد و نیز مختصرش از شیخ عبد الوهاب بن احمد الشعرانی المتوفی سنة اثنتین وسبعین وتسع مائة ست و بر انموذج دو شرح ست یکی صغیر و دیگر کبیر از شیخ عبد الرؤف مناوی. و نیز در خصائص تصنیفی ست از سراج الدین عمر بن علی الملقن الشافعی المتوفی سنة اربع وثمان مائة و از عبد الرحمن بن عمر البلقینی المتوفی سنة اربع وعشرین وثمان مائة و از امام الکاملیة و القطب الخیضری و یوسف بن موسی الجذامی و ابن حجر العسقلانی مسمی بالانوار

خصائص فی فضل علی بن ابی طالب للامام ابی عبد الرحمن احمد بن شعیب النسائی الحافظ المتوفی سنة ثلث وثلث مائة وذکر انه قیل له لم لا صنفت فی فضائل الشیخین قال دخلت الی دمشق والمنحرف عن علی بها کثیر فصنفته رجاء ان یهدیهم الله سبحانه وتعالی فانکروا علیه واخرجوه من المسجد ثم من دمشق الی الرملة فمات بها

خطب الاربعین المعروفة بالودعانیة جمعها ابو الودعان و ذکر الصنعانی فی خطبة المشارق و قال نسیفها الاقدمون انتهی اما بروی شروح ست از انجمله ست شرح ابو نصر عبد العزیز بن احمد الباجیلغی و اول شرح این ست الحمد لله الصانع القدیم و در وی ذکر کرده که چون در علم حدیث از خطب اربعین مباحثه افتاد بعضی از ایشان از من التماس نمودند که فوائد مسموعه من الاسانید بنویسم

خطب النبی صلی الله علیه وسلم جمعها ابو العباس جعفر بن محمد المستغفری المتوفی سنة اثنتین وثلثین واربع مائة

خطبة الوداع و این همان خطبه ست که در حجة الوداع آنرا خوانده صنعانی گوید ان من الکتب الموضوعة خطبة الوداع المنسوبة الی النبی صلی الله علیه وسلم انتهی گویم مراد ما ورای الفاظی ست که در صحیح ثابت شده

خلاصة القول البدیع فی الصلوة علی الحبیب الشفیع لبعض الوعاظ المعاصر لملا عرب الواعظ المذکور فی خطبته اوله الحمد لله الذی اعلی قدر حبیبه در وی چهل حدیث از چهل صحابی آورده

خلاصه فی حدیث کل بدعة ضلالة للشیخ عبد الله الانصاری اوله الحمد لله علی افضاله ونسأله

خلاصه فی اصول الحدیث لشرف الدین حسین بن محمد الطیبی المتوفی سنة ثلث واربعین وسبع مائة و این ملخص علوم الحدیث لابن الصلاح و مختصر النووی و القاضی ابن جماعة ست مشتمل بر یک مقدمه و چهار باب و خاتمه و دران از جامع الاصول مهمات مفیده را زیاده کرده و بروی شرحی ست از سید شریف علی بن محمد الجرجانی المتوفی سنة ست عشرة وثمان مائة

خلعیات من اجزاء الاحادیث تخریج القاضی ابی الحسین الشافعی علی بن حسین الخلعی الموصلی الاصل المصری الدار المتوفی سنة ۴۹۲ و جامع آن احمد بن حسین شیرازی ست در بست جزء ست چون وی در مصر برای املاک مصر خلع میفروخت خلعی شد

باب الدال المهملة

داعی الفلاح فی اذکار المساء والصباح رسالة ایست از جلال الدین سیوطی اولها الحمد لله فالق الاصباح

ودروی اذکار صبح وشام راکه در احادیث آمده فراهم نموده است **دراسات اللبیب** فی الاسوة الحسنة بالحبیب للشیخ الفاضل المحقق محمد معین بن محمد امین السندی مجلدی وسط است در ١٢٨٤ھ در بلدهٔ لاهور بقالب طبع رسیده اوله لک الحمد اللهم علی ان سقت الینا من طعام یم الکتاب رزقا طریا ودرین کتاب بجای فصل و باب دراسات وجمله دراسات او دوازده است وتالیفش برای اثبات عمل برحدیث صحیح وترک روایت مذهب مخالف آن بوده است ودر باب خود در متانت عبارت ورشاقت الفاظ وتحقیقات مطالب علیه وسرد ادلهٔ صحیحه بر مدعای مطلوب خیلی خوب واقع شده جز انکه مذاق تصوف را در وی زیاده از حاجت صرف کرده ومعهذا لک برای افحام خصم والزام مقلدین کافی ووافی است قاضی ملا محمد پشاوری را در وصف کتاب مذکور وتحریص عمل اهل الحدیث قصیدهٔ عربی است که در آخر کتاب مذکور طبع شده دیدنی است **در السحابة** فی من دخل مصر من الصحابة للسیوطی وآنرا از کتاب محمد بن ربیع الجیزی خلاصه نموده وتا سه صد صحابی بران افزوده ودر ٨٨٨ھ از تالیفش فارغ شده **در السحابة** فی وفیات الصحابة للامام رضی الدین حسن بن محمد الصنعانی المتوفی سنة خمس وست مائة **الدر الغالی** فی الاحادیث العوالی للشیخ مجد الدین محمد بن یعقوب الفیروزابادی المتوفی ٨١٧ھ **الدر الملتقط** فی تبیین الغلط ونفی اللغط للامام ابی الفضائل حسن بن محمد الصنعانی المتوفی ٦٥٠ھ ودروی موضوعات کتاب الشهاب والنجم جمع نموده **الدر المنتقد** من مسند احمد در حرف میم بیاید **الدر المنتقی** المرفوع فی اوراد الیوم واللیلة والاسبوع للشیخ تقی الدین ابی الصفا ابی بکر بن داود الحنبلی الصالحی القادری المتوفی سنة ست وثمان مائة رتبه لاصحابه فی مجلد اوله الحمد لله الواحد القهار ثم شرحه ولده الشیخ عبد الرحمن المتوفی سنة ست وخمسین وثمان مائة فی مجلد ضخم وسماه تحفة العباد وادلة الاوراد اوله الحمد لله الآمر بذکره **الدر المنظم** فی الاسم الاعظم للسیوطی فی الحدیث **الدرة اللامعة** فی الاحادیث الشائعة وهو تلخیص المقاصد الحسنة یاتی فی المیم **درة المعارف** فی اسرار العوارف فی الحدیث **الدرة الفاخرة** فی احوال الدار الآخرة اوله الحمد لله الذی اکمل دیننا واتم نعمته علینا کراسه ایست در بیان آنکه اهل اعمال صالحه مقصوراند بر دخول جنت ونیست دخول جنت مقصور برایشان **شعر** بجستجوی نیابد کسی مراد دلے * کسی مراد بیابد که جستجو دارد * **درر البحار** فی الاحادیث القصار للشیخ جلال الدین السیوطی المتوفی ٩١١ھ **درر الدراری** فی شرح رباعیات البخاری **درر السمطین** فی فضائل المصطفی والمرتضی والسبطین للشیخ جمال الدین محمد بن یوسف الزرندی محدث الحرم النبوی المتوفی سنة خمسین وسبع مائة **الدرر الغوالی** فی الاحادیث العوالی للشیخ شمس الدین محمد بن طولون الشامی مختصری است مشتمل بر ده حدیث اوله الحمد لله الفاتح علی من احبه **الدرر اللوامع** شرح جمع الجوامع **الدرر المنتشرة** فی الاحادیث المشتهرة لجلال الدین السیوطی المتوفی ٩١١ھ اوله الحمد لله تعالی تعظیما لشانه ودروی تلخیص زرکشی را ملخص نموده بر ترتیب حروف **الدرر** فی حدیث سید البشر للشیخ زین الدین عبد الغنی بن محمد بن عمر الازهری الشافعی اوله الحمد لله علی شمول فضله احادیث را بحذف اسانید بر حروف مرتب نموده مانند جامع صغیر بدون رمز بلکه ذکر روات صریحا کرده واین کتاب در مجالس بروی خوانده شده آخرش

مجلس بجب بود در سنة اثنتین و ثمانین و ثمان مائة **درر الفضائل فی شرح الشمائل** در حرف شین زیر شمائل ترمذی مذکور شود ان شاء الله تعالی **درر** فی مصطلح اہل الاثر لیونس بن یونس الرشیدی الاثری متنی مختصر ست اوله الحمد لله الذی بین لصحیح الحدیث و شرح وی ہم از وست مسمی بتحفة اہل النظر اوله الحمد لله الذی شفی قلوبنا **الدرر البهية** فی المسائل الفقهیة یعنی فقه الحدیث للشیخ الامام بدر الاسلام القاضی محمد بن علی الشوکانی المتوفی سنة خمسین و مائتین و الف رسالهٔ مختصری ست جامع عبادات و معاملات ثابته بادلهٔ صحیحهٔ کتاب و سنت وبروی شرحی ست از مصنف موسوم بدراری مضیئه اوله احمد من امرنا بالتفقه فی الدین و در وی گفته جمعت هذا المختصر قاصدا جمع المسائل التی صح دلیلها و اتضح سبیلها تارکا لما کان منها من محض الرای فانه قالها و قیلها فنسبة هذا المختصر الی المطولات من الکتب الفقهیة نسبة السبیکة الذهبیة الی التربة المعدنیة کما یعرف ذلک من رسخ فی العلوم قدمه و سبح فی بحار المعارف ذهنه و لسانه و قلمه انتهی و چون این شرح بالقول ست کاتب حروف آنرا باضافه مهمات دیگر از ادله و مسائل ممزوج نوشته و بعربی و فارسی هر دو و هم متن را بفارسی ادا ساخته و ترجمه کرده قاضی علامه عبد الرحمن بن حسین الیمنی در مدح مختصر و شرح وی میگوید **نظم**

لله حافظ سنة	المختار معدوم النظير	شيخ الانام محمد	بن علي البدر المنير
جدد لنا شرع الاله	في رق دفتره الصغير	اعنى الدراري في الدرر	اغنى عن الشرح الكبير
جرده عن رأي فمن	في الرأي في خطر خطير	وجزاه عن نصح الانام	عن الصغير مع الكبير

و در مدح وی جماعتی از علما اشعار بسیار انشا کرده اند از انجمله این ست **نظم**

ان شئت في شرع النبي	تقدح بزند فيه داري	فاعكف على الدرر التي	سلكت بسمط من دراري

الی غیر ذلک **الدعوات النبوية** للامام ابی سعد عبد الکریم بن محمد بن السمعانی المروزی الشافعی مات سنة اثنتین و ستین و خمس مائة و او را کتابی دیگر نیز در دعوات ست **دفع التعارض** عما یوهم التناقض فی الکتاب و السنة لنجم الدین سلیمان بن عبد القوی الطوفی الحنبلی الدمشقی المتوفی سنة عشر و سبع مائة **دقائق الاخبار** و حقائق الاعتبار للقاضی ابی عبد الله محمد بن سلامة القضاعی المتوفی سنة اربع و خمسین و اربع مائة اوله الحمد لله الذی هدانا الدینه الذی اکمله و ارتضاه و در وی گفته انی جمعت فی هذا الکتاب مما انتهی الیّ من حدیث رسول الله صلی الله علیه و سلم و احادیث این کتاب متعلق بمواعظ و امثال و حکم و آداب و ادعیه و اذکار ست **دلائل الاحکام** من احادیث النبی صلی الله علیه و سلم دو مجلد ست در وی بر احادیث که استنباط احکام در فروع از انها میشود تکلم نموده تالیف ابن شداد ابی العزیز یوسف بن رافع الاسدی الحلبی الشافعی المتوفی سنة احدی و ثلثین و ست مائة ست **دلائل الخیرات** و شوارق الانوار فی ذکر الصلوة علی النبی المختار للشیخ ابی عبد الله محمد بن سلیمان بن ابی بکر الجزولی السملالی الشریف الحسنی المتوفی سنة اربع و خمسین و ثمان مائة اوله الحمد لله الذی هدانا للایمان در کشف الظنون نوشته هذا الکتاب آیة من آیات الله فی الصلوة علی النبی صلی الله علیه و سلم یواظب بقرائته فی المشارق و المغارب لا سیما فی بلاد الروم انتهی لیکن در نسخ او

بنابر کثرت روایات و قلت اختلاف شرح خود را بر نسخه شیخ ابی عبد الله محمد الصغیر السهیلی ست که از اکبر اصحاب اوبود و مؤلف هشت سال پیش از وفات خود در تصحیح آن نموده در تصحیح رواة روانیش اندو و شخص ست یکی سید محمد بن احمد بن عبد الرحمن مغربی حافظ دلائل دوم علی بن یوسف ملک با شلی حریری و این هر دو بمدینه منوره بودند و از ایشان تا مؤلف شد واسطه بیش نیست هر چند هر دو شاگرد یک استاد اند لکن در چند موضع در روایت هر دو اختلاف ست چنانچه از نسخه مطبوعه کانپور ۱۲۷۶ هجری ظاهرست و این کتاب در هند و مصر و روم و ممبئی بکرات و مرات طبع شده و بروی شروح ست از انجمله ست شرح ممزوج شیخ محمد مهدی بن احمد بن علی بن یوسف الفاسی القصوی المسمی بمطالع المسرات بجلاء دلائل الخیرات در کشف الظنون گفته اگرچه او را شروح دیگرست لیکن معتمد همین شرح فاسی ست انتهی و شرح احادیث فضائل صلوات که سی و یک حدیث ست در دیباچه دلائل الخیرات از مولوی عبد الباسط بن مولوی رستم علی بن ملا علی اصغر قنوجی ست که بحسب التماس شیخ قطب الدین سرهندی نوشته و نامش انتخاب الحسنات فی ترجمة احادیث دلائل الخیرات نهاده و سال تالیفش ۱۲۰۸ هجری ست و در دور و ورود تشنیع و جهه تصنیف کرده و لیکن سید علامه امام العصر محمد بن اسمعیل امیر یمنی را نظمی ست در منع حدیث مشتمل بر چند فصل و در فصلی از ان حکم بتحریق دلائل الخیرات کرده و گفته **نظم**

وحرّق عبد الله کاهی دفترا احادیث لا تعزی الی عالم ولا	اصاب ففیها ما یجل عن العد تساوی فلسا ان رجعت الی النقد	غلو نهی عند الرسول فویه وصیدها الجهال للدین غیرة	بلا مریة فاترکه ان کنت تستهدی یری دینهم ازکی لدیه من الحمد

و چون شیخ فاضل علامه ناصر حسین المحبش الصنعانی برین ابیات واقف شد سطری در نظم از وجه این حکم نوشته پیش وی فرستاد سید علامه او را جواب نظم بنظم داد بعده او دعوی خود بر وجه اتقان در نثر تحریر فرمود این سوال و جواب هر دو در بلاد یمن و نواحی آن و هیسرست **دلائل** فی الحدیث لابی محمد قاسم بن ثابت السرقسطی المتوفی سنة احدی عشرة و اربع مائة و سرقسطه شهری ست در شرقی اندلس از احسن بلاد و از انجا جماعتی از اهل علم بیرون آمده و فرنگیان آنرا در سنة ثنتی عشرة و خمس مائة از دست مسلمانان گرفتند **دلائل النبوة** للامام ابی داود ذکره الحافظ ابن حجر فی تهذیب التهذیب و از ابن عباس جعفر بن محمد المعروف بالمستغفری النسفی الحنفی المتوفی سنة اثنتین و ثلثین و اربع مائة و در وی دلائل نبوت را که قبل بعثت بود هفت باب گردانیده و معجزات را ده باب و از ابی بکر احمد بن الحسین الامام الحافظ بن علی البیهقی المتوفی سنة ثمان و خمسین و اربع مائة و مختصرش از سراج الدین عمر بن الملقن المتوفی سنة اربع و ثمان مائة ست و لابی نعیم احمد بن عبد الله الاصفهانی الحافظ المتوفی سنة ثلثین و اربع مائة و لعبد الله بن مسلم المعروف بابن قتیبة المتوفی سنة ست و سبعین و مائتین و لابی القاسم اسمعیل بن محمد الاصبهانی الطلحی الملقب بقوام السنة المتوفی سنة خمس و ثلثین و خمس مائة و لابی بکر محمد بن حسن المقری المعروف بالنقاش الموصلی المتوفی سنة احدی و خمسین و ثلث مائة و فیه تصنیف للامام ابی اسحق ابراهیم بن اسحق الحربی المتوفی سنة خمس و ثمانین و مائتین **الدلیل علی القول المسند** للسیوطی فی الحدیث **دیباج** علی صحیح مسلم بن الحجاج للسیوطی المتوفی ۹۱۱ در حرف جیم گذشت

باب الذال المعجمة

ذخائر العقبی فی مناقب ذوی القربی مجلدی ست از محب الدین احمد بن عبد الله الطبری المتوفی سنة اربع وتسعین وست مائة وکامش از نامش پیداست **ذخیرة الخیر فی ما سائل عنه محمد باقیس عمر** باجبیر للشیخ الفاضل احمد بن علوی باحسن جمل اللیل مجلدی ست در جواب چهارده سوال که همه تعلق بتحقیق آل نبی وصیغ ماثوره صلوة وفضل آل وصلوة ومعنی آن وادب زیارت نبوی صلی الله علیه وسلم دارد اوله الحمد لله مجیب کل سائل **ذم زیارة الامراء** للسیوطی فی احادیث

باب الراء المهملة

رافع الارتیاب فی اسماء رجال الحدیث للخطیب **رباعیات** لابی بکر بن عبد الله بن ابراهیم الشافعی البغدادی البزار المحدث المتوفی سنة اربع وخمسین وثلث مائة تخریج ابی الحسن الدارقطنی ویسمی بالجزء الرابع والثمانین من فوائد الشافعی بجمع منها روایة الاصیلی یعنی رباعیات الاسانید للبخاری وشرح این رباعیات مسمی ست بالدر الدراری لاحمد بن محمد الشامی الشافعی اوله الحمد لله الذی نزل احسن الحدیث واین مستخرج از جامع صحیح باستمداد شرح کرمانی وتنقیح زرکشی بازیادت قلیل **رباعیات الترمذی** ابی عیسی صاحب السنن **رباعیات مسلم** بن حجاج القشیری **رجال الاربعة** لابن حجر احمد بن علی العسقلانی المتوفی سنة ۸۵۲ وشاید این همان باشد که نامش تعجیل المنفعة فی رجال الاربعة ست لیکن در کشف الظنون همچنین آورده **رجال الصحیحین** لابی القاسم هبة الله بن حسن الطبری المتوفی سنة ثمان عشرة واربع مائة **رحلة الصدیق الی البیت العتیق** لمؤلف الکتاب عفا الله عنه تالیف وی در ۱۲۸۵ھ وقت عزیمت سفر حرمین شریفین بوده مشتمل ست بر هفت باب ودر هر باب فصلهاست غالبش موافق فقه سنت ست اوله الحمد لله الذی وفق من شاء متی شاء من عباده المخلصین للرحلة الی بیته العتیق الخ ولیکن تبییض وی هنوز صورت نه بسته در سفر مسوده همراه بود **رد الاشراک** للشیخ محمد اسمعیل بن عبد الغنی بن مسند الوقت الشاه ولی الله المحدث العمری الدهلوی اوله ان الاشراک الذی نزل الکتب الالهیة لابطاله وبعث الانبیاء لمحقه مختصری ست در رد اشراک وبدعات از آیات واحادیث لاغیر باب اولش در اجتناب از شرک ست وباب آخرش فی الوجوه الممنوعة عن تزین النساء وتقویة الایمان اردو گویا ترجمه نصف اول همین مختصر ست واین هر دو رساله بخط والد ماجد فقیر نزد فقیر موجود اند واهل عصر او در مسائل واحکام اینها در از نفسی بسیار ست اما مبنی بر جهل از کتب سلف صلحا وست معترضین اگر روزی در تصانیف شیخ الاسلام ابن تیمیه حرانی وحافظ ابن القیم جوزی واتباع واصحاب ایشان بنگرند دریابند که این هر دو کتاب در هر باب بنسبت آن حکم قطره بدریا وذره بصحرا دارند ولکن مفاسد التعصب والجهل لا تحصی ولا تحصر **الرد الوافر علی من زعم ان من سمی ابن تیمیة شیخ الاسلام کافر** للشیخ الامام حافظ البلاد الشامیة ابی عبد الله محمد شمس الدین بن ابی بکر تقی الدین بن عبد الله جمال الدین الشهیر بابن ناصر الدین الدمشقی الشافعی کتابی ست در یک مجلد وسط در جواب شخصی مسمی بعلاء الدین محمد البخاری که در مائه تاسعه در دمشق پیدا شد وبر شیخ الاسلام ابن تیمیه رح

تعصب کرده فتوی بکفر وی داده و هم بکفر کسیکه او را شیخ الاسلام نام کرده پس درین کتاب ذب کرده است از حضرت ابن تیمیہ رح ورد کرده است بر رادّین وی و جواب داده است از مسائلی که سبب داند بر وی رح بروجه خوب واسلوب مرغوب و برین کتاب تقاریظ علمای عصر ست از انجمله است تقریظ حافظ الانام ابن حجر عسقلانی رحمه و در وی نوشته شهرة امامة الشیخ تقی الدین بن تیمیة اشهر من الشمس وتلقیبه بشیخ الاسلام باق الی الآن علی الالسنة الزکیة ویستمر غدا کما کان بالامس ولا ینکر ذلک الا من جهل مقداره وتجنب الانصاف فما اکثر غلط من تعاطی ذلک واکثر عثاره انتهی و این تقریظ تا یک ورق ست دیگر تقریظ قاضی القضاة شیخ الاسلام صالح بن البلقینی الشافعی ست اوله الحمد لله الذی بنعمته تتم الصالحات و در وی نوشته کیف لا وهو مشتمل علی مناقب عالم زمانه والفائق علی اقرانه والذاب عن شریعة المصطفی باللسان والقلم والمناضل عن الدین الحنیفی وکم ابدی الحکم الی قوله ومن هذا شانه کیف لا یلقب بشیخ الاسلام و ینوه بذکره بین العلماء الاعلام ولا عبرة بمن یرمیه بما لیس فیه او ینسبه بمجرد الاهواء لقول غیر وجیه فلم یضره قول الحاسد والباغی والجاحد شعر

	وما ضر نور الشمس ان کان ناظرا	الیها عیون لم یزل دهرها عمیا	انتهی

و این نیز تقریظی طویل ست دیگر تقریظ قاضی القضاة عبد الرحمن التفهنی الحنفی اوله الحمد لله الذی جعل قلوب العلماء کنوز لطائف الحکم و در وی نوشته ان الشیخ ابن التیمیة کان عالما متقنا مستغنیا متقللا من الدنیا معرضا عنها متمکنا من اقامة الدلیل علی الخصوص حافظا للسنة عارفا بطریقها عالما بالاصلین اصول الدین واصول الفقه قادرا علی الاستنباط لاستخراج المعانی لا یلویه فی الحق لومة لائم قائما علی اهل البدع المجسمة والحلولیة والمعتزلة والروافض وغیرهم الی قوله وما نقل الینا مما اجتمع فی جنازته من الخلق التی لا تحصی حتی شبهت جنازته بجنازة الامام احمد وما نقل الینا من تسلطه علی الجان المردة عبرة ایضا الی قوله فمن کان متصفا بهذه الاوصاف کیف لا یلقب بشیخ الاسلام بای معنی ابدیه مع انه لم ینقل عنه کلام یقتضی کفرا ولا فسقا ولا ما یشینه فی دینه انتهی دیگر تقریظ قاضی القضاة شمس الدین محمد بن احمد البساطی المالکی اوله الحمد لله رب العالمین و در وی نوشته ان من قال فی حقه کافر فهذه مقالة تقشعر منه الجلود وتذوب لسماعها القلب الجلمود ویضحک ابلیس اللعین عجبا بها ویشمت وینشرح لها افئدة المخالفین وتثبت انتهی دیگر تقریظ امام حافظ قاضی نور الدین محمود بن احمد العینی الحنفی اوله ان ضوع زهر تفتق عنه کمام السن الانام و در وی نوشته لیس الطاعن فیه الا کالجعل باستشمام الورد یموت حتف انفه وکالخفاش یتاذی بهور سناء الضوء لسوء بصره وضعفه ولیس لهم سجیة وقادة ولا رویة نقادة وما هم الا صلقع بلقع والمکفر منهم صلعة بن قلعة وهیان بن بیان وهی بن لی وضل بن ضل وضلال بن التلال ومن الشائع المستفیض ان الشیخ الامام العالم العلامة تقی الدین بن تیمیة من شم عرانین الافاضل ومن جم براهین الاماثل الذاب عن الدین طعن الزنادقة والملحدین والناقد للمرویات عن النبی سید المرسلین وللماثورات عن الصحابة والتابعین فمن قال هو کافر فهو کافر حقیق ومن نسبه الی الزندقة فهو زندیق وقد سارت تصانیفه الی الآفاق ولیس فیها شیء مما یدل علی الزیغ والشقاق

ولم يكن بحثه في ما صدر عنه في مسئلة الزيارة والطلاق الا عن اجتهاد سائغ بالاتفاق والمجتهد في الحالتين
ماجور ومثاب وليس فيه شيء مما يلام او يعاب ولكن حملهم على ذلك حسدهم الظاهر وكيدهم الباهر انتهى ملخصا وهو
طويل جدا دیگر تقریظ شیخ قاضی قضاة الحنابلة بالديار المصرية الامام العلامة ابو العباس احمد بن قاضي القضاة
الامام العلامة نصر الله بن احمد البغدادي الاصل ثم المصري اوله الحمد لله حق حمده دیگر تقریظ شیخ حافظ امام محدث حلب
ابو الوفا ابراهيم بن محمد بن خليل الحلبي اوله الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى دیگر تقریظ شیخ امام علامه مفيد القاهرة
زين الدين ابي النعيم رضوان بن محمد بن يوسف العقبي المصري الشافعي اوله الحمد لله منقي التقي العالم من موجبات الكفر
وموجب الشقي الظالم في موجبات الخسر الى غير ذلك رسالہ در کشف الظنون نوشته هی المجلدة المشتملة علی
قليل من المسائل التي تكون من نوع واحد واصلها الصحيفة التي تكون مرسلة من سيد انتهى رسالة اجراء الصفات
على ظاهرها للقاضي محمد بن علي الشوكاني المتوفى سنه ۱۲۵۰ه وهي كراسة في جواب سوال لبعض الاعلام وفيها اثبات
استوائه سبحانه وتعالى على العرش وكونه في جهة الفوق والعلو رسالة في اسماء المدلسين لجلال الدين السيوطي
المتوفى سنه ۹۱۱ه رسالة الشيخ العلامة خاتمة المحدثين محمد بن ناصر الحازمي النجدي المتوفى سنه ۱۲۸۳ه في الصفات
اوله الحمد لله رب العالمين وهي جواب لسوال بعض اهل العلم اوله ما قولكم نفع الله بعلومكم في آيات الصفات والاحاديث
الواردة في ذلك مما ظاهره يوهم التشبيه وافيدونا عن اعتقاد الشيخ محمد بن عبد الوهاب النجدي في ذلك وكيف مذهبه
ومذهبكم ودرین رساله اثبات مسئلهٔ استوا وغیره اولاً از احادیث وآیات کرده بعده از اقوال صحابه وتابعین وتبع تابعین
وبعده از اقوال ائمهٔ اربعهٔ مجتهدین بعده از اقوال حفاظ محدثین وعلمای مقلدین وگفته که مذهب شیخ محمد بن عبد الوهاب نیز همین ست واین رساله باوجود وجازت
واختصار تمام درباب خود خیلی نغز وخوش اسلوب واقع شده است من شاء فليرجع اليه رسالة في من دعا انبيا
او اوليا او استغاث به في تفريج الكربات للشيخ محمد بن ناصر المذكور وهي في مشاجرته مع اهل مكة المكرمة رسالة
في بيان صحة صلوة المفترض خلف المتنفل للسيد العلامة محمد بن اسمعيل الامير المتوفى سنه ۱۱۸۲ه وقد نقلتها في المركب ۱۲ شوال
سنه ۱۲۸۵ه ما بين الحديدة والقنفذة في سفر الحج رسالة في شرح حديث ان الله تعالى خلق آدم على صورته لمحمد بن محمود بن محمد جمال الدين
الاقسرائي المتوفى في سنة سبعين وسبع مائة اوله خلق بني آدم مرآة الرسالة الشهابية في اصول الحديث
مختصر اوله الحمد لله الذي وفق العلماء لتحصيل الاحاديث النبوية ودروی یک مقدمه وشش باب ویک خاتمه است
الرسالة العلية في الاحاديث النبوية لحسين بن علي الكاشفي الواعظ البيهقي المتوفى في سنة عشر وتسع مائة
ودروی چهل حدیث جامع اصول عبادات فراهم نموده بر هشت اصل وهر اصل را پنج وصل ست ودروی آیات
واحادیث وامثال حکایات بنام شیخ عبد الله نقشبندی آورده اصل اول در توحید دوم در عبادات سوم در
فضائل قرآن ودعوات چهارم در مکارم اخلاق پنجم در اوصاف ردیه ششم در آداب سلطنت وامارت هفتم در
متعلقات ازمنه وامکنه والبسه واطعمه واشربه هشتم در احادیث متفرقه ولیکن جامع او نزد محققین اهل سنت
شیعی ست والله اعلم رساله سید شریف جرجانی در علم اصول حدیث مختصری ست مشهور همراه جامع ترمذی

در دہلی طبع شدہ و بروی شرحی ست ممزوج از بعض اہل علم اوله الحمد ہو الثناء علی الجمیل و سال تالیفش سنه ہجریست
رسالة و بہذا الاسناد فی الحدیث لابی الرجا مختار بن محمود الزاہدی رسالة الشیخ العالم المتقی عبد الله
بن محمد بن عبد الوہاب النجدی فی بیان عقائدہ کتبہا بالحرم الشریف المکی اوله الحمد لله رب العالمین و در وے
نوشته و بعد فانا معاشر غزو الموحدین لما من الله علینا وله الحمد بدخول مکة المشرفة نصف النہار یوم السبت
ثامن شہر المحرم سنة ثمان عشرة و مائتین و الف بعد ان طلب اشراف مکة و علماؤہا و کافة العامة من امیر الغزو
سعود حماہ الله الامان و قد کان امراء الحج و امیر مکة علی القتال و المقاومة فی الحرم لیصدوہ عن البیت فلما زحفت
اجناد الموحدین القی الله الرعب فی قلوبہم فتفرقوا شذر مذر کل واحد یعد الایاب غنیمة و بذل الامیر حینئذ الامان
لمن بالحرم الشریف و دخلنا بالتلبیة آمنین محلقین رؤسنا و مقصرین غیر خائفین من احد من المخلوقین الخ
و عقائدی که درین رساله ذکر کردہ ہمه موافق مذہب اہل سنت و جماعت ست در ہیچ مسئله از اصول و فروع مخالف نبودہ
رسالة نجابة للشیخ الفاضل المحدث محمد فاخر المتخلص بزائر الاله آبادی المتوفی سنه مختصری ست در عقائد
بزبان فارسی موافق اہل حدیث اوله بعد از محامد بی انتہای جناب کبریا تعالت آلاؤہ تالیفش در سنه ہجری
در بندر اسلام آباد عرف چاٹگام از بلاد شرقیه که سرحد سلطنت ہندست اتفاق افتاد رفع الملام عن الائمة الاعلام
للشیخ تقی الدین احمد بن تیمیة مختصر اوله الحمد لله علی آلائه و دران بست عذر از طرف ائمه در ترک عمل بر بعض احادیث
ثابته ذکر کردہ و ذمه آنہا از طعن طاعنین پاک ساخته جزاہ الله خیرا رفع الیدین فی الصلوة للشیخ شمس الدین محمد
بن ابی بکر بن القیم الجوزیة روایة الاکابر عن الاصاغر صنفوا فی ذلک کتبا و بینوا من روی کذلک
و طولوا و استدلوا بروایة الخلفاء الاربعة و غیرہم من العلماء العظام عن عائشة فی کثیر من الاحکام حتی ان جماعة حدثوا
لغیرہم ثم نسوہ فلما اخبرہم به ذلک الغیر رووہ عنه عن انفسہم و قالوا فیه حدثنی فلان عنی و بروایة النبی صلی الله علیه وسلم
عن تمیم الداری علی المنبر فی حدیث الجساسة و ایضا روایته علیه الصلوة والسلام عن امه فی حدیث عنہا انہا اخبرت
باضاءة قصور الشام و بصری عند ولادته مع عدم اسلامہا روح العارفین فی الحدیث الروض
فی احادیث الحوض لجلال الدین السیوطی ذکرہ فی فہرس مؤلفاته فی فن الحدیث الروض الانیق فی مسند الصدیق
للسیوطی المتوفی سنه ۹۱۱ الروض المکلل و الورد المعلل فی مصطلح الحدیث للسیوطی الروض النضر
فی احوال البشیر فی الحدیث الروض الندی فی الروض المحمدی اوله الحمد لله الذی سقی من حیاض معرفته
ولیکن تبییض وی نشد حافظ ابن ناصر الدین تلخیص وی نمودہ است بحذف احادیث منکرہ روضة العقلاء
لابن ابی حیان فی الاحادیث روضة للشیخ عبد الواحد بن احمد بن ابی القاسم البلخی المتوفی سنة ثلث و سبعین
و اربع مائة و در وی ہزار حدیث صحیح ست و ہزار غریب و ہزار حکایت و ہزار بیت شعر روضة الواعظین
فی احادیث سید المرسلین لمعین المسکین محمد الفراہی الہروی المتوفی سنه در چہار مجلد ست در معارج گفته که وی آنرا
باسم رب العالمین تالیف کردہ مسمی بکتاب الاربعین و آنرا روضة الواعظین و کفایة المذکرین ہم گویند فارسی ست

مشتمل بر چهار فصل اول در صفت واعظ و در ان هفت فصل ست دوم در مجلس سوم در صفت حکایت ومدة
چهارم در مواعظ مسبکیه **روضة النبی** للشیخ العالم الشاه حبیب الله القنوجی المتوفی سنة اربعین ومائة والف
اوله الحمد لله الذی خلق الانسان بیدیه تکریما وجعل الملائکة له ساجدین تعظیما کتابی ست در یک مجلد وسط بعبارت
عربی مشتمل بر احوال آنحضرت صلی الله علیه وسلم مستمد از احادیث صحیح بخاری جز آن **الروع والاوجال**
فی نبأ المسیح الدجال لشمس الدین ابی عبد الله محمد بن احمد الحافظ الذهبی المتوفی سنة ثمان واربعین وسبعمائة
رياض الازهار فی جلاء الابصار فی اصول الحدیث اوله الحمد لله الذی وفق العلماء لتحصیل الاحادیث
مرتب علی مقدمة وستة ابواب وخاتمة المقدمة فی تحریض الطالب ببیان جل فائدته الباب الاول فی الالفاظ المصطلحة
لاهل الحدیث الثانی فی تحمل الاحادیث وروایتها الثالث فی آداب المحدثین وغیرهم الرابع فی کواکب الطالبین واجتهادهم
الخامس فی معرفة الصحابة والتابعین السادس فی تصنیفه بالجواز والوجوب وبیان شرائطه وطرقه والخاتمة فی مسائل
شتی تتعلق به **الرياض النضرة** فی فضائل العشرة لمحب الدین احمد بن عبد الله بن محمد الطبری الشافعی المکی
المتوفی سنة اربع وتسعین وست مائة اوله الحمد لله الذی یختص برحمته من یشاء ذکر انه جمع ما روی عنهم فی مجلد بحذف الاسانید
من کتب عدیدة وشرح غریب الحدیث فی خلاله عازیا کل حدیث الی کتابه وقدم مقدمة فی اسماء وکنی وذکر اولا الاحادیث
الجامعة ثم ما اختص بالاربعة ثم قسمه فی قسمین الاول فی مناقب الاعداد والثانی فی مناقب الآحاد ومنه انتقی الشیخ
زین الدین عمر بن احمد الشماع الحلبی المتوفی سنة ست وثلثین وتسع مائة کتابا سماه بالدر الملتقط **الرياض الانيقة**
فی شرح اسماء خیر الخلیقة للسیوطی فی الحدیث **الرياض المستطابة** فی جملة من روی فی الصحیحین من الصحابة
للامام عماد الدین یحیی بن ابی بکر العامری الیمنی المتوفی سنة ثلث وتسعین وثمان مائة اوله الحمد لله الملک الجلیل
مختصری ست متضمن تعریف کسی که او را روایتی یا رویتی در صحیح بخاری وصحیح مسلم صحیح شده مرتب بر حروف
ودر وی ذکر کرده که از ینقدر شیخین علی الاطلاق روایت کرده اند واز ینقدر بالاتفاق وباینقدر متفرد ست هر واحد
از ایشان ودر اول کتاب مقدمهٔ مفیده مقدم کرده کاتب حروف این کتاب را در مکه خریدم **الرياض المطولة**
فی فضائل العشرة لمحب الدین احمد بن عبد الله بن محمد الطبری الشافعی المکی المتوفی سنة اربع وتسعین وست مائة
اوله الحمد لله الذی یختص برحمته من یشاء ودر وی احادیث را بحذف اسانید وباشرح غریب بعزو هر حدیث بسوی
کتاب ماخوذ منه جمع نموده ومقدمه در اسماء وکنی نوشته واول اخبار جامعه آورده بعده آنچه مختص ست بخلفای اربعه
پس تمام عشره باز فضل هر واحد وهمه را در دو قسم منحصر نموده اول در مناقب اعداد دوم در مناقب آحاد وکتاب الدر الملتقط
للشیخ زین الدین عمر بن احمد الشماع الحلبی المتوفی سنة ست وثلثین وتسع مائة منتقی از همین کتاب ست
رياض الجنة فی تراجم اهل السنة لمحرر السطور اوله بعد حمد الله علی سوابغ النعماء وضوافی الآلاء وقد اخذ ما
من وفیات الاعیان مقتصرا علی تراجم المحدثین وجملته اربعون ومائة ترجمة بالعربیة مرتبا علی الحروف المعجمیة
ريح العشرين فی من عاش من الصحابة مائة وعشرين للسیوطی یتعلق بفن الحدیث

باب الزاء المعجمة

زاجرات فی حدیث **زاد المسیر** فی شرح الصغیر للسیوطی ذکره فی فهرس مؤلفاته فی فن الحدیث **زاد المعاد فی هدی خیر العباد** للحافظ شمس الدین ابی عبد الله محمد الزرعی المعروف بابن القیم الجوزی المتوفی سنه رضی الله عنه در دو مجلد کلانست ومثل وی در اسلام تالیفی نشده هرکه در هدی تصنیفی کرده تابع و آخذ از وست اوله الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین ولا عدوان الا علی الظالمین سید علامه محمد بن اسمعیل امیر یمنی در حق این کتاب گفته **نظم**

زاد المعاد حوی ریاض معارف ❊ قد اینعت وانت بهدی الهادی
فاجنوا الهدایة والتقی من غصنه ❊ وتزودوا منه فخیر الزاد

وله رح فی مدحه غیر ذلک من المدائح وکذا الغیره کتاب سفر السعادة گویا ملخص همین کتاب ست بحذف دلائل وزوائد وفی الواقع رتبه این کتاب سطاب بیش ازان ست که در وصف تواند گنجید ومثل من بر نعوت وی تنبیه تواند کرد **شعر**

لا بد للواصف المطری خصائصه ❊ وان یک بالغا فی کل ما وصفا

از علوم جمه وتحقیقات رائقه حصه کامل دارد هرکه طالب عمل بالسنة باشد او را در دریافت عبادات وعادات و اخلاق نبوی صلی الله علیه وسلم این کتاب کافی ووافی ست وباوجود آن محتاج بمطولات کتب حدیث نیست فقیر حقیر بحمد الله تمام نسخه آن از بلاد یمن بهم رسانیده ولله الحمد وبالله التوفیق **زبدة الاخبار** من احادیث احمد المختار **زبدة المقاصد** فی تجرید الزوائد للشیخ ابی الفضل عبد الحق بن فضل الله العثمانی الهندی سلمه الله تعالی و آنرا از لآلی الدرر فی اختصار المختصر بر ترتیب حروف هجا تلخیص نموده **زبدة الاصول** فی احادیث الرسول ذکره فی اشراق التواریخ **زوائد الرجال** علی تهذیب الکمال للشیخ عبد الرحمن السیوطی وله زوائد شعب الایمان للبیهقی و زوائد نوادر الاصول للحکیم الترمذی **زوائد سنن ابن ماجه** علی کتب الحفاظ الخمسة للشهاب احمد بن محمد البوصیری وله زوائد اخری وللهیثمی زوائد ایضا **زوائد** فی شرح سنن الترمذی **زوائد** المسانید **زوائد** مسند الامام احمد بن حنبل **زوائد جامع صغیر** للسیوطی اوله الحمد لله علی افضاله والصلوة والسلام علی سیدنا محمد وصحبه وآله هذا ذیل علی کتابی المسمی بالجامع الصغیر سمیته زیادة الجامع رموزه کرموزه والترتیب کالترتیب وما توفیقی الا بالله علیه توکلت والیه انیب **الزواجر** فی ما جری من عذاب المقابر مختصری ست دو جزء سه ورق تالیف الامام ابی اسحق بن الحسین بن امیر المؤمنین المنصور بالله القاسم بن محمد من ائمة الیمن المیمون و در وی اخبار کتب سته حدیث وبعض حکایات موتی وعذاب ایشان ذکر کرده اوله الحمد لله الذی خلق فهدی ورزق واعطی وامات واحیی الخ و در وی گفته کان الباعث بجمع هذا الکتاب امرین احدهما انی سمعت من مقبرة باب الیمن بصنعاء الیمن معذبا یعذب فی قبره قریب سنة کاملة لا ینفک صوته وانینه من اول اللیل الی آخره الامر الثانی ان کثیرا من الناس لا تنجع فیهم المواعظ وقد ذکر العلماء ان الله تعالی یظهر عذاب بعض اهل المعاصی من المسلمین ولا یظهر عذاب الکافر لفائدة الزجر والتخویف لمن یشاء من العصاة دون بعض منهم ولا یظهر عذاب الکفار کما یظهر منهم للعلم بانهم فی العذاب علی کفرهم الخ **زواجر** فی تعداد الکبائر للشیخ ابن حجر المکی الهیتمی الشافعی کتابی ست مبوب مفصل در دو مجلد اوله الحمد لله الذی حمی من اجل آفته بعباده وغیرته و در وے

مصنف این کتاب ارادہ شرح مدلل بآیات و احادیث و آثار و اقوال اہل علم بر وجہی نمودہ کہ درین مدت الف و مائتین
ہیچکس از علما قدیما و حدیثا میسر نشدہ شیخ عبدالحق دہلوی در زاد المتقین گفتہ کتابی بغایت مفید است پیش از وی
ہیچکس سلوک این طریق نکردہ و درین باب تصنیف مستقل باین طول و عرض نساختہ بنای کار بر تفسیر کبیرہ ہا و ورود وعید
نہادہ و بعد تتبع کتب نمودہ کبائر را حصر و استقصا کردہ اثبات آن بآیات و حدیث و دلائل شرعیہ نمودہ است انتہی و شوکانی
بجملہ کتب او ہمین کتاب را پسند میکرد و توصیف آن می نمود و میگفت در باب خود بی مثل غیر مسبوق الیہ است
محرر سطور این کتاب را در سفر حج بشغف تمام خریدہ و این کتاب در سنہ ۱۲۸۲ ہجری بمحروسہ مصر حلیہ طبع پوشیدہ
الزہر المطلول فی معرفۃ المعلول فی الحدیث للحافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی سنۃ اثنتین وخمسین وثمانمائۃ

باب السین المہملۃ

سباعیات الحافظ ابی القاسم بن عساکر علی بن الحسن المتوفی سنۃ اخرجہ لنفسہ وللشیخ الامام ابی موسی المدینی
محمد بن عمر الاصبہانی المتوفی سنۃ احدی وثمانین وخمس مائۃ **سباعیات النجیب** ہو ابو الفرج عبد اللطیف
بن عبد المنعم بن علی الحرانی فی الحدیث تخریج السید الشریف عز الدین احمد بن محمد الحسینی **سبل السلام** شرح بلوغ المرام
للسید العلامۃ بدر الملۃ المنیر محمد بن اسمعیل الامیر الیمانی المتوفی سنۃ اثنتین وثمانین ومائۃ والف اولہ الحمد للہ الذی
من علینا ببلوغ المرام من خدمۃ السنۃ النبویۃ واین شرح در دو مجلد است در وی گفتہ ہذا شرح لطیف علی
بلوغ المرام تالیف الشیخ الحافظ العلامۃ شیخ الاسلام احمد بن علی بن حجر احلہ اللہ دار السلام اختصرتہ من شرح القاضی
العلامۃ شرف الدین الحسین بن محمد المغربی اعلی اللہ درجاتہ فی علیین مقتصرا علی حل الفاظہ وبیان معانیہ قاصدا
بذلک وجہ اللہ ثم التقریب للطالبین والناظرین فیہ معرضا عن ذکر الخلافات والاقاویل الا ان یدعو الیہ ما یرتبط
بہ الدلیل متجنبا للایجاز المخل والاطناب الممل وقد اتی بزیادۃ علی ما فی الاصل من الفوائد واللہ اسال ان یجعلہ فی المعاد
من خیر العوائد انتہی واین شرح نزد فقیر حقیر بخط سید علامہ عبد اللہ بن محمد بن اسمعیل امیر مؤلف کتاب ہست وللہ الحمد
واول مجلد ثانی این شرح این ست الحمد للہ الذی احل لعبادہ البیع والشراء وحرم علیہم المکاسب الخبیثۃ والربا **سداسیات**
فی الحدیث لابی طاہر احمد بن محمد السلفی الاصبہانی المتوفی سنۃ ست وسبعین وخمس مائۃ **سدرۃ المنتہی** فی الحدیث
السراج المنیر فی غرائب احادیث البشیر النذیر للشیخ عبد الوہاب الشعرانی **سفر السعادۃ** للشیخ مجد الدین محمد
بن یعقوب بن ابراہیم بن عمر المتوفی سنۃ سبع عشرۃ وثمان مائۃ مجلدی وسط ست بفارسی اولہ بعد از حمد وثنای
حضرت کبریا الخ و برین کتاب شرحی کلان ہست از شیخ عبد الحق بن سیف الدین بن سعد اللہ الترک الدہلوی البخاری اولہ
سبحانک اللہم لا علم لنا ودر وی ذکر کردہ کہ سفر السعادہ کہ آنرا صراط مستقیم نیز خوانند کتابی ہست شریف لطیف متین
حسن المسلک سدید المنہج صحیح المبانی انیق المعانی کہ در باب عبادات وعادات واخلاق واعمال زکیہ مقدسہ نبویہ
باحسن اسلوب واسہل طریق نوشتہ وداد علم ودانش دادہ انتہی ولیکن شیخ درین شرح حمایت مذہب حنفیہ بسیار کردہ
ودر تایید وی برابر سنن صحیحہ ثابتہ بتقصیری از خود راضی نشدہ لہذا چنانکہ باید پسند اہل اتباع نیست

شیخ در اعانت ابن فرهب تحقیقات ستوده و تعقبات امام ابن همام ست و صاحب دراسات اللبیب فی الاسوة الحسنة بالحبیب
تعقب ایشان و شیخ هر دو در ترک احادیث صحیحه بسیار خوب نموده و فقیر در شرح فارسی بلوغ المرام غالب تایید شیخ را در
شرح او و در ترجمه فارسی مشکوة در فروع احکام مستاصل کرده و چون سفر السعادة در فارسی و عربی هر دو ست نام عربی او
صراط المستقیم ست لهذا ذکر عربی در حرف صاد بیاید **سفینة الابرار** الجامعة للآثار والاخبار فی المواعظ
ثلث مجلدات لعز الدین محمد بن احمد المکی الحنبلی المتوفی سنه خمس و خمسین و ثمان مائة **سلاح المؤمن** للشیخ تقی الدین
ابی الفتح محمد بن محمد بن علی بن همام المصری الشافعی المتوفی سنه خمس و اربعین و سبع مائة اوله الحمد لله المنعم علی خلقه
بجمیل آلائه و در وی بست و یک باب ست و از حسن قبول وی این ست که در زمان مصنفش اشتهار عظیم پیدا کرد
واجله علما آنرا پسندیدند حافظ محمد بن احمد ذهبی المتوفی ۷۴۸ه که از عمده محدثین آن زمان بود اختصارش نموده
یاد گرفت و بخط خود چند نسخه از ان نوشت و شهاب الدین غرناطی نیز مختصرش کرده و این مختصر بهتر از مختصر ذهبی ست زیرا که
مقاصد اصل کتاب استوفی ست در بستان المحدثین و دیباچه اصل کتاب اسم حمد و نعت ذکر کرده مقاصد کتاب ازوی
معلوم توان کرد **سلفیات** من اجزاء الاحادیث للحافظ ابی طاهر احمد بن محمد السلفی الاصبهانی المتوفی ۵۷۶ه
و این منتخب اصول انماطی و ابن الطیوری ست **سلم القاری** شرح صحیح البخاری للسید المحقق محمد بن احمد
بن عبد الباری الاهدل الیمنی الشافعی الساکن بقریة مراوعة شرقی حدیدة سلمهم الله تعالی **السمط الثمین**
فی مناقب امهات المؤمنین لمحب الدین احمد بن عبد الله الطبری المتوفی سنه اربع و تسعین و ست مائة در یک مجلد ست
سنن ابن حبان فی الحدیث رتبه علی بن بلبان الفارسی المتوفی سنه تسع و ثلثین و سبع مائة **سنن ابن ماجة**
فی الحدیث وهو ابو عبد الله محمد بن یزید بن ماجة القزوینی الحافظ المتوفی سنه ثلث و سبعین و مائتین و این کتاب
سادس کتب سته حدیث ست نزد بعض بلکه اکثر و شرح پاره وی در پنج مجلد ست از حافظ علاء الدین مغلطائی
بن قلیج المتوفی سنه اثنتین و ستین و سبع مائة و سیوطی را بر وی شرحی ست مسمی بمصباح الزجاجة اوله الحمد لله ذی الجلال
والاکرام و بر وی شرح ست از حافظ برهان الدین ابراهیم بن محمد الحلبی سبط ابن العجمی المتوفی سنه احدی و اربعین
و ثمان مائة و از شیخ کمال الدین محمد بن موسی الدمیری الشافعی المتوفی سنه ثمان و ثمان مائة مسمی بالدیباجة در پنج مجلد تقریبا
لیکن تمام نشده و از شیخ سراج الدین عمر بن علی الملقن الشافعی المتوفی ۸۰۴ه ولیکن این شرح زوائد ست بر کتب خمسه
باقیه در هشت مجلد مسمی بما تمس الیه الحاجة علی سنن ابن ماجة و در خطبه وی بیان کرده است کسی را که موافق او ست
از باقی ائمه با ضبط مشکل اسماء و کنی و غرائب و خبر آن و ابتدای او در سنه بود بماه ذیقعده و انتها در شوال و بر وی
شرحی ست بالقول از شیخ ابو الحسن بن عبد الهادی المدنی السندی المتوفی سنه تسع و ثلثین و مائة و الف
و بر وی حاشیه ایست مسمی بانجاح الحاجة للشیخ عبد الغنی بن ابی سعید الفاروقی المجددی الدهلوی نزیل المدینة المکرمة
حالا و این حاشیه بر حاشیه سنن مذکوره در دهلی طبع شده در دیباجه آن و حاشیه لطیفش عدم وجدان شرحی از علمای هند
نوشته و گفته که ماجه چنانکه صاحب قاموس و نووی در تهذیب الاسماء ذکر کرده اند نام پدر او ست نه جد و در شرح اربعین

تعجب کرده که احادیث و ... حافظ ابن حجر گفته اول کسیکه این سنن را
تضعیف کرد و بسوی جرح نسبت داد فضل بن طاهر است که در کتاب اطراف خود با خمسه صحیح گردانیده و بعده حافظ عبد الغنی در
کتاب الاکمال فی اسماء الرجال آنرا تقدیم داده رجال آن یافت ... ابن الاثیر گفته که کتابی
مفید قوی النفع است در فقه لیکن در وی احادیث ضعیفه بسیار است بلکه منکر هم مروی است از حافظ مزی که
غالب آنچه در وی بدان متفرد است ضعیف است و لهذا غیر قدماء آنرا اضافت بخمسه نکردند و موطا را سادس کتب گفتند
انتهی ... بجهت تفضیل ... منکر بلکه موضوع است لهذا در وی طعن کرده اند در بستان المحدثین
گفته که ... شهادت بر صحت ... کتاب او ... احادیث کرده و سند آنها متصل است
باتمام جرح و تعدیل ... ابن ماجه چون در تصنیف آن ... مختصر ...
بر دو اولین سنن ... گفت که اگر این کتاب بدست مردم ... والتواریخ و مصنفات فن حدیث معطل
و بیکار خواهند ماند ... حسن ترتیب ... بلا تکرار با اختصار الخ این کتاب ... کتب ...
و در این ... مجموع احادیث وی چهار هزار حدیث است

سنن ابی داود سلیمان بن الاشعث بن اسحق الازدی السجستانی المتوفی سنه خمس وسبعین ومائتین

ابن خلکان گفته جمع کتاب السنن قدیما وعرضه علی الامام احمد بن حنبل رضی الله عنه فاستجاده واستحسنه انتهی و حافظ
ابو طاهر سلفی بسند خود از یحیی بن زکریا بن یحیی الساجی آورده که گفت اصل اسلام کتاب الله است و ستون اسلام
سنن ابو داود است و از حسن بن محمد بن ابراهیم روایت کرده که گفت دیدم رسول خدا صلی الله علیه وسلم در خواب میفرمود
هر که اراده کند که تمسک بالسنن کند فلیقرأ سنن ابی داود و ابن الاعرابی گفته اگر شخصی علم کتاب الله و سنن ابی داود حاصل
[illegible] ... کتب اصول ... اجتهاد ... از علم حدیث تفضیل سنن ابو داود نموده اند
و ابو داود در وقت تصنیف این سنن پنج لک حدیث ... نظر داشت و از آنها انتخاب نموده این سنن مرتب کرد و مشتمل بر
چهار هزار و هشت صد حدیث ... التزام نموده که حدیث صحیح باشد یا حسن گفته که از جمله این احادیث مرد عاقل را
چهار حدیث کفایت میکند اول انما الاعمال بالنیات دوم من حسن اسلام المرء ترکه ما لا یعنیه سوم لا یکون المؤمن
مؤمنا حتی یرضی لاخیه ما یرضاه لنفسه چهارم الحلال بین والحرام بین وبین ذلک مشتبهات الخ ... گفته معنی کفایت
آنست که بعد از معرفت قواعد کلیه شریعت و ... در جزئیات وقائع حاجت ... در ...
زیرا که در تصحیح عبادات حدیث اول کفایت میکند و در حفظ اوقات ... حدیث دوم و در مراعات حقوق همسایه
و اقارب و دیگر اهل تعارف و معامله حدیث سوم و در دفع شک ... بسبب اختلاف علما یا اختلاف ادله رو میدهد
حدیث چهارم پس این چهار حدیث ... ابن السبکی در طبقات گفته ...
دواوین الاسلام والفقهاء ... سنن ابی داود ... وعلی سنن الترمذی ... نسخه ...
ابو علی محمد بن احمد بن عمرو اللؤلؤی دوم نسخه ابو بکر ... محمد بن بکر بن محمد بن عبد الرزاق بن داسة التمار البصری سوم نسخه

ابو سعید احمد بن محمد بن زیاد بن بشر المعروف بابن الاعرابی و روایت لؤلؤی در مشرق مشهورتر است و روایت ابن داسه در بلاد مغرب رواج بسیار دارد و این هر دو روایت قریب یکدیگر اند بیشتر اختلاف فی ما بین این هر دو نسخه تقدیم و تاخیر است نه بزیادت و نقصان بخلاف روایت ابن الاعرابی که از این هر دو نقصان بین دارد و همین است مراد ابن کثیر در مختصر علوم الحدیث از آنکه روایات این سنن بسیار است یافته میشود در بعض وی آنچه یافته نمیشود در بعض دیگر ابو داؤد در رساله خود گفته ذکرت فیه الصحیح و ما یشبهه و یقاربه و ما فیه وهن شدید بینته و ما لا یفهم منه و ما بعضها اصح من بعض انتهی و این مشتمل است بر پنج نوع اول صحیح و جائز است که مراد بآن صحیح لذاته باشد دوم شبه وی و ممکن است که مراد صحیح لغیره باشد سوم مقارب او و محتمل است که مراد بآن حسن لذاته باشد چهارم آنچه در وی وهن شدید است و مراد بقول او و ما لا یفهم منه آنست که در وی وهن باشد اما غیر شدید و این قسم پنجم شد پس اگر معتضد نیست صالح اعتبار نیست و اگر هست حسن لغیره است و التحق بما من شد کذا فی حاشیة البقاعی علی شرح الالفیة ابو داؤد در سنن خود گفته که من در مصر خیار معانی دیدم و آن را پیش خود همراه داشت بر آمد و یک ترنج را دیدم که بالای شتری بریده جابجا کرده بودند مثل دو نقاره کلان هر دو نصف آن برابر یکدیگر نموده میشد انتهی و حافظ سلفی را در مدح سنن نظمی است که در حطه بذکر الصحاح الستة نقل کرده ایم اوله نظم

اولی کتاب لذی فقه و ذی نظر	و من یکون من الاوزار فی وزر

الابیات و مختصر سنن که مسمی است بمجتبی تالیف حافظ زکی الدین منذری متوفی سنه ٦٥٦ هجری است و حافظ ابن القیم جوزی متوفی سنه ٧٥١ تهذیب آن نموده و در وی ذکر کرده ان الحافظ زکی الدین المنذری قد احسن فی اختصاره فهذبته نحو ما هذب به هو الاصل و زدت علیه من الکلام علی علل سکت عنها او لم یکملها و تصحیح احادیث و الکلام علی متون مشکلة لم یفتح معضلها و بسط الکلام علی مواضع لعل الناظر لا یجدها فی کتاب سواه و سیوطی را بر وی تالیفهاست زهر الربی علی المجتبی دیگر حاشیه بر مجتبی و معالم السنن شرح اوست از ابو سلیمان خطابی اوله الحمد لله الذی هدانا لدینه و اکرمنا بسنة نبیه و تلخیص این شرح مسمی است بعجالة العالم من کتاب المعالم تالیف حافظ شهاب الدین ابی محمود احمد بن محمد بن ابراهیم المقدسی المتوفی سنة تسع و ستین و سبع مائة است و سیوطی نیز شرحی دارد مسمی بمرقاة الصعود الی سنن ابی داؤد و شیخ سراج الدین عمر بن علی الملقن المتوفی سنه ٨٠٤ زوائد او را بر صحیحین در دو مجلد شرح کرده و هم ولی الدین عراقی و هم شرح زوائدش از شیخ شهاب الدین احمد بن حسین الرملی المقدسی الشافعی المتوفی سنة اربع و اربعین و ثمان مائة است و شرح سنن لقطب الدین ابی بکر بن احمد بن دعین الیمنی الشافعی المتوفی سنة اثنتین و خمسین و ست مائة در چهار مجلد کلان است و هم ابو زرعه احمد بن عبد الرحیم العراقی المتوفی سنة ست و عشرین و ثمان مائة شرحی دارد بر سنن در هفت مجلد تا اثنای سجود سهو و خالی از اطالت نیست دیگر شرح آن از حافظ علاء الدین مغلطائی بن قلیج المتوفی سنة اثنتین و ستین و سبعمائة اتمام نشده و شرح ابو محمد احمد بن محمد بن ابراهیم بن هلال المقدسی من اصحاب المزی المتوفی سنة خمس و ستین و سبع مائة مسمی بانتخاب السنن و اقتفاء السنن اوله الحمد لله الذی ارسل رسوله بالهدی و شرح پاره از آن از علامه بدر الدین محمود

بن احمد العینی الحنفی المتوفی سنة خمس وخمسین وثمان مائة است و شیخ ابو الحسن السندی هم بر وی شرحی دارد بالقول
و بالجمله سنن مذکوره در هند و مصر بکرات طبع پوشیده و لله الحمد **سنن ابی مسلم الکشی** بفتح کاف عجمی
و کجی نیز گویند بجیم نام او عبد الله بن مسلم البصری است این کتاب سنن او مشهور است چون از جمع و اسماع وی
فارغ گشت هزار درم شکرانهٔ این نعمت بر فقرا تصدق نمود و جماعهٔ کثیره را از مشتغلان بعلم حدیث و دیگر اعیان
دعوت نمود و طعام عام بتکلف تمام پخت گویند درین دعوت هزار دینار صرف شد درین سنن ثلاثیات بسیار است
اول آن این حدیث است در باب فضل صدقه حدثنا عمرو بن محمد العثمانی قال حدثنا عبد الله بن نافع الانصاری
انه اخبر عن جابر بن عبد الله رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال من احیی ارضا میتة فله منها اجر
وما اکلت العافیة فهو له صدقة **سنن الصحاح المأثورة** **سنن ابی قرة** **سنن** للحافظ ابی علی سعید بن عثمان
بن السکن المتوفی سنة ثلث وخمسین وثلث مائة **السنن الکبیرة** للنسائی ابی عبد الرحمن احمد بن شعیب الحافظ المتوفی
سنة ثلث وثلث مائة و این سنن بروایت ابو بکر محمد بن معاویه مشهور بابن الاحمر است و چون از تصنیف وی
فارغ شد یکی از امرای آن وقت از وی پرسید که این کتاب همه صحیح است گفت نه صحیح و حسن هر دو دارد امیر
التماس کرد که درین کتاب آنچه در اعلی وجوه صحت باشد برای من جدا باید نوشت پس مجتبی را تالیف کرد و آن مشهور
بنای موحده است بعد از تای فوقیه و بعضی بنون نیز جائز داشته اند و معنی قریب بیکدیگر است الاجتباء برگزیدن
الاجتناء میوه از درخت چیدن و این سنن یکی از کتب سته است و چون اهل حدیث گویند رواه النسائی مراد
مجتبی باشد حافظ ابو علی گفته شرط نسائی در رجال سخت تر از شرط مسلم است وهکذا قال الخطیب و لیکن بقاعی در شرح الفیه
گفته و عن ابن کثیر ان فی النسائی رجالا مجهولین اما عینا او حالا و فیهم المجروح و فیه احادیث ضعیفة ومعللة ومنکرة
انتهی گویم مراد بنسائی شاید سنن کبری است نه سنن صغری زیرا که درین سنن هر حدیث را که در سندش تکلم کرده بودند
ترک داده و اصح را برچیده فلا تعارض بین القولین و بالجمله گفته اند که احادیث کتاب نسائی اول کتب اربعه است بعد
صحیحین از روی ضعف و وی جامع است میان طریقهٔ بخاری و مسلم در تصنیف و ترصیف با نصیبهٔ وافر از بیان علل
و بعضی از شیوخ گفته اند که وضع کرده نشده است در اسلام مثل وی و متقارب اوست کتاب ابو داؤد و متقارب
اوست کتاب ترمذی و این پنج کتاب اتفاق است بر عد آنها از کتب سته و سادس نزد بعضی ابن ماجه است
و نزد بعضی موطا و مختار صاحب جامع الاصول همین است والله اعلم و این سنن دو بار در هند طبع شده لیکن بسیار غلط
و بر زوائد او بر صحیحین و ابو داؤد و ترمذی شرحی است از شیخ سراج الدین عمر بن الملقن المتوفی سنه ۸۰۴ در یک مجلد
و جلال الدین سیوطی المتوفی سنه ۹۱۱ بر سنن تعلیقی دارد که اولش این است الحمد لله الذی لا نحصی منه و تعلیقه
شیخ ابو الحسن سندی که بالقول است ابسط از تعلیق سیوطی است **السنن الکبیرة والصغیرة** دو کتاب است
لابی بکر احمد بن الحسین بن علی الخسروجردی البیهقی المتوفی سنة ثمان وخمسین واربع مائة و هر دو بر ترتیب مختصر مزنی اند
در اسلام مانند اینها تالیفی بوجود نیامده راوی آنها ابو القاسم زاهر بن طاهر بن محمد الشحامی است و کبری را

و ... [illegible] حديث آخر نيست در باب مقام ... [illegible]
و ... [illegible] عمر بن عبد العزيز و ابی قلابة انتهى و شيخ علاء الدين علي بن عثمان معروف بابن التركماني
الحنفي المتوفى سنة خمس و اربعين و سبع مائة كتابی نوشته در رد بيهقی مسمى بجوهر نقی اوله الحمد لله ... والعاقبة
للمتقين و گفته هذه فوائد علقتها على السنن الكبير للبيهقي اكثرها اعتراضات عليه و مباحث معه و تلخيص آن كرد زين الدين
قاسم بن قطلوبغا الحنفي المتوفى سنة ۸۷۹ است مسمى بترجيح الجوهر النقي و ترتيبش بر حروف معجم است تا حروف ... [illegible]
سنن الحافظ سعيد بن منصور الخراساني المتوفى سنة سبع و عشرين و مائتين اين كتاب هم ثلاثيات بسيار دارد
چنانچه در اول سنن در باب الايمان ميگويد حدثنا هشيم بن بشير قال ثنا حصين بن عبد الرحمن قال اخبرنا عبد الرحمن
بن ابي ليلى ان رسول الله صلى الله عليه وسلم اهتم للصلوة كيف يجمع الناس لها قال لقد هممت ان ابعث رجالا فيقوم
كل رجل منهم على اطم من آطام المدينة فيؤذن كل رجل منهم من يليه فلم يعجبه ذلك فذكروا الناقوس فلم يعجبه ذلك فانصرف
عبد الله بن زيد مهتما لهم رسول الله صلى الله عليه وسلم فأري الاذان في منامه فلما اصبح غدا فقال يا رسول الله اني رايت
رجلا على سقف المسجد عليه ثوبان اخضران ينادي بالاذان فزعم انه اذن مثنى مثنى الاذان كله فلما فرغ قعد قعدة ثم دعا
فقال مثل قوله الاول فلما بلغ حي على الصلوة حي على الفلاح قال قد قامت الصلوة قد قامت الصلوة الله اكبر الله اكبر
لا اله الا الله فقام عمر بن الخطاب فقال يا رسول الله انا قد اطاف بي الليلة مثل الذي اطاف به فقال ما منعك ان تخبرنا
فقال سبقني عبد الله بن زيد فاستحييت فاعجب بذلك المسلمون فكانت سنة بعد وامر بلالا فاذن انتهى سنن
الامام ابي بكر محمد بن يحيى الهمداني الشافعي المتوفى سنة سبع و اربعين و ثلث مائة قال الخطيب ... كان له سنن لم يسبق
الى مثلها سنن الحافظ احمد بن محمد بن علي الهمداني المعروف بابن الآكل سنن القاضي يوسف بن يعقوب
البغدادي المتوفى سنة ثمان و عشرين و اربع مائة سنن ابي بكر احمد بن محمد بن هاني الاثرم سنن ابن الشجاع سنن
ابي قرة موسى بن طارق ذكره البقاعي في حاشية الالفية سنن الترمذي در حرف جيم گذشت سنن
الامام الحافظ ابي الحسن علي بن عمر الحافظ الدارقطني البغدادي المتوفى سنة خمس و ثمانين و ثمان مائة و اين كتاب
چند نسخه است يكي روايت ابن بشران دوم روايت ابو طاهر كاتب سوم روايت توقاني و در ميان اين هر سه نسخه
تفاوت و اختلاف است در تقديم و تاخير و زيادت و نقصان در نسبت و نسبت بعض رواة اما در اصل احاديث هيچ اختلاف
نيست در هر سه نسخه احاديث مستوفي است مگر كتاب السبق كه در روايت ابن عبد الرحيم نيست و اعلاى سند او
خماسي است و اول سنن بحديث قلتين است و در تكثير طرق و اسانيد وي مبالغه تمام نموده پنجاه و چهار سند براي وي
ذكر كرده از انجمله نه سند باين لفظ است اذا كان الماء اربعين قلة و اول اين نه جابر بن عبد الله است و آخرها تضعيف نموده
و باقي از ابن عمر و در بعض آن لفظ لم ينجس است و در بعض لم ينجسه شيء و چهل و پنج طرق ديگر كه يكي از آنها از ابو هريره است
باين لفظ است ما بلغ من الماء قلتين فما فوق ذلك لم ينجسه شيء و دوم از ابن عباس است باين لفظ اذا كان
الماء قلتين ... لم ينجسه شيء باقي از ابن عمر و بعض آن عن ابن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم است و بعض عن ابن عمر

عن ابیه لفظ اذا کان الماء قلتین و ابن حجر دال است بر ثبوت این لفظ و استیفا نمود **سنن** الامام الحافظ عبد الله بن عبد الرحمن الدارمی المتوفی سنه خمس وخمسین ومائتین و چون شهرت این سنن بمسند دارمی بیشترست ذکرش درحرف میم بذیل مسانید بیاید **السنن الموجودة** قبل الصحیحین آن الجملها سنن ابن جریج و سنن ابن اسحٰق و ابن عیینه سیر او ست و سنن ابن قره وهو الحافظ موسی بن طارق الزبیدی و سنن عبد الرزاق بن همام الصنعانی المتوفی سنه احدی عشرة ومائتین وغیرها ذکره فی النکت الوفیة **سنن صغری** نسائی که مسمی بمجتبی است روایت ابن السنی یعنی ابو بکر احمد بن محمد بن اسحٰق ذکرش گذشت و نسائی بفتح نون مکسوره بلی مد بعد از سین مهمله نسبت بنسا است که شهری است در خراسان گاهی در عربی نسبت بسوی او نسوی گویند و همزه را بواو بدل کنند و سوی قیاس همین است اما اشهر اول است **سهام الاصابة** فی الدعوات المستجابة لجلال الدین السیوطی المتوفی سنه ۹۱۱ اوله الحمد لله الذی لا یخیب احید ... در چهار فصل و یک خاتمه است متضمن کل احادیث وارده در بیان شرح تمام اخبار مخصوصه بدعا و ادعیه ماثوره باذکر اوقات که در انها استجابت متوقع است و طریقه دعا کردن برای داعی **السیاسة الشرعیة** فی اصلاح الراعی والرعیة للحافظ الامام شیخ المسلمین و الاسلام ابی العباس احمد بن تیمیة الحرانی اوله الحمد لله الذی ارسل رسوله بالبینات الخ در بیان حدود و تعزیرات و ادله و احادیث صحیحه برای عمل ملوک جمع کرده رساله مختصرست فقیر از که سطری آورده ام در کشف الظنون گفته ترجمه پیر محمد بن علی العاشق لا علام سالار ای السلطان سلیم خان و بیان عجزه عن القضاء و سماه معراج الایالة و منهاج العدالة زاد فیه اشیاء متعلقة بالحرب و بیت المال **سیف المناظرة** للظفر فی الدنیا والآخرة فی الحدیث علی ترتیب الفقه للشیخ الامام بدر الدین ابی عبد الله محمد بن الصاحب المتوفی سنه ثمان وثمانین وسبعمائة جمع فیه نحو الف حدیث من الصحاح الستة

اوله الحمد لله مؤید الدین بنبیه الخ

باب الشين المعجمة

شافی فی الحدیث لابی بکر غلام الخلال و ایضاً فی شرح الشمائل و شرح مسند الشافعی **شد الرحال** فی ضبط الرجال للسیوطی ذکره فی فهرس مؤلفاته فی الحدیث **شرح اسماء الحسنی** لجماعة من اهل العلم منهم الازهری والاقلیشی والبراسی والنسفی والبقالی والبیضاوی والبیهقی والجصاص والخطابی وعلی الهمدانی والخطیب التبریزی والبوشنجی والدیرینی والمنفلوطی والقونوی والسلمانی والغزالی وقضیب البان والفخر الرازی والقشیری والکافیجی وغیرهم والتفصیل فی کشف الظنون **شرح** حدیث الاربعین للشیخ ابراهیم بن حسن الربعی المالکی قاضی تونس المتوفی سنه اربع وثلثین وسبعمائة ذهبی گوید استفدت منه **شرح** حدیث الاربعین لابن کمال پاشا شمس الدین احمد بن سلیمان المفتی المتوفی سنه اربعین وتسعمائة ودر وی اختیار مسجع از جوامع الکلم نموده وپیر محمد عاشق بن علی البقاعی ترجمه اش در ترکی برای محمد پاشا نموده و در وی ذکر روایت خود اجازة عن الشیخ عبد الرحیم عن الشیخ نجم الدین محمد الصحراوی عن الشیخ عبد الرحیم العراقی نموده **شرح** تمام حدیث الاربعین

لابی بکر محمد بن الحسین الآجری الشافعی المتوفی سنة ستین وثلث مائة [illegible] لابی بکر محمد بن عبد الله الشافعی المتوفی فی
سنة [illegible] وخمسین وسبع مائة شرح حدیث الاربعین لاسمعیل العلوی و[illegible] المتوفی [illegible] اثنتین واربعین والف
[illegible] ودر وی تایید سلوک ایشان نموده شرح حدیث الاربعین لاسحق القرامانی [illegible] المتوفی فی
سنة ثلث وثلثین وتسع مائة مختصر شرح کاسماعیل حقی احد ترکی شرح حدیث الاربعین [illegible]
المتوفی سنة احدی وثمانین وتسع مائة بود ودر وی هشت حدیث هست باقی کرمانی مولی محمد قاضی [illegible]
وسؤال وی اجازه تمام نموده درکشف الظنون گفته شرح [illegible] شرح حدیث الاربعین للتفتازانی
عمر بن مسعود سعد الدین المتوفی سنة احدی وتسعین وسبع مائة شرح حدیث الاربعین للجامی هو الشیخ نور الدین عبد الرحمن
بن احمد المتوفی سنة ثمان وتسعین وثمان مائة وهر حدیث را بقطعه فارسی شرح نموده چنانچه زیر حدیث لا یؤمن احدکم
حتی یحب لاخیه ما یحب لنفسه گفته قطعه هر کسی را لقب مکن مومن * گرچه از سعی جان وتن کاهد * تا نخواهد
برادر خود را * آنچه از بهر خویشتن خواهد * ودر آخر حدیث اول اربعین است ودر حدیث کفی بالموت واعظا گفته قطعه

چند گیری مجلس ای واعظ * پای منبر لی گرفتن پند
وعظ تو بس بس مگر مساید * نعره و نوحه گو بهانگ بلند

ودر خاتمه اربعین گفته قطعه

که بدین اربعین سی بوصول * اربعینهای سالکان جامی
هست بهر وصول صدر قبول * بنگر از فضل حق چه [illegible]

واول شرح این است فصیح ترین حدیثی که راویان مجالس دین ومحدثان مدارس یقین
املا کنند الخ وفضولی این اربعین را بقطعه دیگر ترکی ترجمه کرده است شرح حدیث الاربعین الخاقانی بالترکی
نظمه لابن حنبلا واتمه فی سنة اثنتی عشرة والف سماه مفتاح الفتوحات لوقوعه فی فتح کبری شرح حدیث الاربعین
سلامی ترکی ابطله محمد ناسعد ودو ثنای نا محمد ودو شرح حدیث الاربعین للسیوطی المتوفی ۹۱۱ شرح
حدیث الاربعین للشیخ داؤد القیصری المتوفی سنة احدی وخمسین وسبع مائة علی مشرب اهل التحقیق شرح
حدیث الاربعین للشیخ محی الدین عبد القادر بن محمد المعروف بقضیب البان المتوفی فی حدود سنة اربعین
والف سماه کواکب الضوء شرح حدیث الاربعین للشیخ صدر الدین محمد بن اسحق القونوی المتوفی
سنة اثنتین وسبعین وست مائة مسمی بکشف استار جواهر الحکم المستخرجة الموروثة من جوامع الکلم اوله
الحمد لله الذی زین سماء الملة الحنیفیة بنجوم الاحکام ودر وی بست ویک حدیث آورده وگفته لما ثبت عند
جماعة من المتقدمین ما قاله النبی صلی الله علیه وسلم تشوقوا الاستخراج الاربعینات من الاحادیث علی انحاء مختلفة
فمنهم من اختار الاحادیث المتضمنة للمواعظ لاسیما المذکورة فی خطبه صلی الله علیه وسلم کابن ودعان ومنهم من
اختار الاحادیث المتضمنة للاحکام وغیر ذلک واتفق ان جماعة من اصحابی جربوا ان بضاعتی فی علم الحدیث اقرة
فرغبوا الی فی استخراج اربعین حدیثا اسوة للمتقدمین انتهی ولیکن حال حدیث فضیلت جمع اربعین در حرف الالف
معلوم شده پس باوجود آن دعوی قلت بضاعت خود درین علم وجمع اربعین بنا بر علیه چنانکه هست مخفی نیست
شرح حدیث الاربعین فی الطب النبوی للشیخ موفق الدین عبد اللطیف بن یوسف الحکیم الفیلسوف البغدادی

[illegible] شیخ [illegible] است [illegible] آنرا شرح [illegible] احمد بن [illegible]

[illegible] المتوفی سنة [illegible] شرح [illegible] الاربعین [illegible]

و [illegible] الحسین بن [illegible] محمد [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] انتهی و چون مراد [illegible]

[illegible] شیخ [illegible]

حدیث الاربعین للقاضی ابی النصر شرح حدیث الاربعین النوویة هو الامام یحیی بن شرف المتوفی سنة ست وسبعین وست مائة و شرح آن اربعین بن [illegible] است و از حافظ ابن حجر عسقلانی المتوفی سنة ۸۵۲ مسمی بتخریج الاحادیث النوویة بالاسانید العالیة و از شیخ نجم الدین سلیمان بن عبد القوی الحنبلی المتوفی سنة عشر و سبع مائة و از شیخ صلاح الدین [illegible] الاربلی المتوفی سنة ۷۴۰ و از شیخ علی بن میمون المغربی المتوفی سنة [illegible] عشر و تسع مائة و اول کسیکه اربعین حدیث جمع کرده امام زاهد عبد الله بن المبارک المتوفی سنة احدی و ثمانین و مائة است بعده حافظ ابو نعیم [illegible] و مانند محمد بن علی عسانی در روی التزام موافقت نام شیخ خود با نام صحابه کرده و شیخ ابو سعید احمد بن الحسین الطوسی در فضل فقرا و صوفیه بطرح اسانید فراهم نموده و شیخ محمد بن ابی بکر حکایات و اخبار و آثار و اعظات آورده و کذا الشیخ جمال الدین الخلوتی [illegible] اربعینی در [illegible] جمع کرده یکی در جهاد و دیگر در [illegible] و ابن شیخ محمد بن محمود بن جمال الدین الاقسرائی صوفیانه ترتیب نموده و آنرا شرح الاحادیث الاربعین [illegible] الاربعین [illegible] اول [illegible] سلطان بایزید [illegible] خان نموده و اربعین با ترجمه ادریس بن حسام الدین البدلیسی بفارسی است [illegible] شرح [illegible] است [illegible] الموت است و [illegible] ابواب و هشتاد و یک باب است همه متعلق باحوال موتی و برزخ و در وی بعد ذکر حدیث شرح میکند آنرا بقوله قال رضی الله عنه در آخر کتاب نوشته اخرج نعیم بن حماد قال حدثنا ابو یوسف المقدسی و کان [illegible] عن [illegible] فی سنة خمس و تسعین او تسع و تسعین یقوم المهدی فی سنة مائتین عن جعفر قال یقوم المهدی سنة مائتین و اخرج عن ابی قبیل قال اجتمع الناس علی المهدی سنة اربع و مائتین [illegible] الآثار تشعر بتأخر المهدی بعد الالف بمائتین [illegible] الدجال انما یخرج بعد المهدی بالاتفاق فاذا کان ظهور المهدی علی مائتین او اربع و مائتین یخرج الدجال علی راس مائة و فیه عیسی علیه السلام ینزل بعد مکث اربعین [illegible] و فیه الامن و رواج الاسلام فهذه مائة بعد و اربعون بین النفختین فهذه الامة تزید علی الالف ربع مائة و [illegible] و لکن لا یکون المدة الف و خمس مائة سنة اصلا فالبرزخ من حین آدم علیه السلام علی مدرج الموتی [illegible] الآن ستة

[illegible] الی آخره [illegible]
[illegible] بعث النبی صلی الله علیه وسلم الا الف [illegible] الدنیا [illegible]
علی الالف [illegible] بعث النبی صلی الله علیه وسلم فی آخر الالف السادسة [illegible] الاحادیث [illegible] فی کتاب الزهد
للامام احمد بن حنبل قال حدثنا اسمعیل بن عبد الکریم حدثنی عبد الصمد [illegible] بن منبه [illegible]
من الدنیا خمسة آلاف وستمائة سنة [illegible] الی الاخر [illegible] وما کان فیه من الملوک والانبیاء فهذا یدل علی ان
بعث النبی صلی الله علیه وسلم [illegible] فی الالف السادسة ومن هنا یزید البرزنجی
[illegible] الالف [illegible] والله اعلم شرح حدیث ابی ذر العقیلی لنور الدین عبد الرحمن
بن احمد الجامی المتوفی سنة ثمان وتسعین وثمانمائة شرح حدیث الاستخارة [illegible] شرح حدیث افتراق الیهود
علی احدی وسبعین فرقة وافترقت النصاری علی اثنین وسبعین فرقة وستفترق امتی علی ثلث وسبعین [illegible] شرح
ابی منصور عبد القاهر بن طاهر البغدادی المتوفی سنة تسع وعشرین واربع مائة وللسید العلامة محمد بن اسمعیل الامیر الیمانی
شرح حدیث ام زرع لابی الفضل عیاض بن موسی القاضی المتوفی سنة ٥٤٤ وهو شرح مستوفی وللشیخ ابی الفیض
محمد مرتضی الزبیدی وسماه [illegible]
[illegible] الکشف والبیان من حقائق الوجوب والامکان [illegible] الامر القرآنی وجامع السبع المثانی
فی تلویح صاحب الشرع بمعانی حدیث ام زرع مما استفدته من مجالسة قرة عین العلوم ومواسمه من لا تاخذه [illegible]
شرح حدیث بنی الاسلام علی خمس للشیخ عز الدین عبد السلام بن احمد البغدادی الحنفی المتوفی سنة تسع وخمسین
وثمانمائة در کشف الظنون گفته [illegible] مشتمل علی ما [illegible] الاحکام [illegible] مذهب الشافعی من
ارکان الصلوة وواجبات الحج والمذهب خلافه فلیحذر من اعتماده شرح حدیث عبادة بن الصامت للشیخ ابی محمد عبد الله
بن سعد بن ابی جمرة الازدی المتوفی سنة خمس وتسعین وست مائة وهو قوله صلی الله علیه وسلم بایعونی علی ان لا تشرکوا
بالله شیئا وباآنکه این حدیث در بهجة النفوس [illegible] لیکن مفرد است شرح آن جداگانه نوشته اوله الحمد لله الذی
اطلع من [illegible] وله شرح حدیث الافک اوله الحمد لله الذی [illegible] التنزیل تطهیر [illegible]
وله شرح حدیث الاسراء واوله الحمد لله الذی اظهر [illegible] قدرته بخرق العادات وهمه این احادیث در بهجة النفوس موجود
شرح حدیث کلمتان خفیفتان لکمال الدین محمد بن عبد الواحد بن الهمام الحنفی المتوفی سنة احدی وستین وثمانمائة
فائده اوانیت دخلت علی امراة [illegible] فذکرت ان جارتها [illegible] الیها فسالتنی الجواب عما فیها فنظرت فاذا سوال
عن اعرابه فذکر الجواب شرح حدیث کنت کنزا مخفیا للشیخ بالی خلیفة الصوفیة المتوفی ببلده سنة خمسین وتسعمائة
شرح السنة للامام حسین بن مسعود البغوی المتوفی سنة ست عشرة وخمس مائة اوله الحمد لله الذی
لم یتخذ ولدا ولم یکن له شریک فی الملک الخ واول این کتاب کتاب الایمان است واول آن حدیث انما الاعمال بالنیات
بروایت عمر بن الخطاب بده واسطه تا آنحضرت وگاهی نه وهشت نیز آمده ودر وی گفته هذا الکتاب یتضمن کثیرا من العلوم الاحادیث

هو شرح الاحادیث الصحیحة عن النبی صلی الله علیه وسلم من حل مشکلها وتفسیر غریبها وبیان احکامها وما یترتب علیها
من الفقه واختلاف العلماء جملة یستغنی عن معرفتها من یرجع الیه فی الاحکام مما لا بد منه فیها الا اعتمده اخرجه مسلم
الحدیث عن اهل الصفة المسلمین اللهم الا ما اعرضوا عنه من المقلوب والمخرج والمجهول والمتفق علی ترکه
فضمنت هذا الکتاب جمعا مختصر شرح السنة للشیخ محمود بن ابی بکر الارموی تمم القراءة فی سنة
بمجلس الطبری ... والشیخ ابو القاسم عبد الله بن الحسین بن عبد الملک الواسطی الشافعی
... شرح المستقصی فی معرفة احکام الکتاب والسنة اوله الحمد لله رب العالمین الخ للشیخ علاء الدین احمد بن
محمد البسطامی ... فی التقیید فی سنة اربع وسبعمائة فی ایدی اهل الغیب
... والذی جمعه من قبل ... الفلاح وقع الفراغ من
کتابته فی سنة سبع وثمانین وستمائة فی خانقاه السلطانی بسمنان للشیخ رضی الدین ابراهیم بن محمد الطبری المتوفی
... عشرین وسبعمائة المسمی بالحاوی فی مختصر شرح السنة **شرح** حدیث الناس نیام فاذا ماتوا انتبهوا
للشیخ الامام ... شرح آن ... تحقیق کرده **الشرح والبیان**
للاربعین المنسوب الی ابن ودعان ... شرح فارسی است اوله الحمد لله ذی الجلال والاکرام **شرح الصدور**
شرح احوال الموتی فی القبور للشیخ جلال الدین السیوطی المتوفی سنة احدی عشرة وتسعمائة اوله الحمد لله الذی
القصص ... ذکر فیه ما بعد البرزخ من حین الموت الی ان ینفخ فی الصور ناقلا فیه من الاحادیث
والآثار ... ما وقع من ذلک فی تذکرة القرطبی بالتنقیح والتخریج ...
... **شرط القراءة** علی الشیوخ للحافظ ابی طاهر احمد بن محمد
السلفی الاصبهانی المتوفی سنة ست وسبعین وخمسمائة **شرف الاخبار**
... **شرف اصحاب الحدیث** للحافظ احمد بن علی الخطیب البغدادی **شرح**
... ذکره فی فهرس مؤلفاته فی الحدیث **شرح کرمانی**
بخاری مسمی بالکواکب الدراری در حرف جیم گذشته این نام او را ... شده
شعب الایمان نام چند کتاب است یکی منهاج لابی عبد الله الحسین بن حسن الحلیمی
الشافعی المتوفی سنة ثلث واربعمائة سماه المنهاج وهو کتاب جلیل فی نحو ثلث مجلدات فیه
احکام کثیرة ومسائل فقهیة وغیرها مما یتعلق باصول الایمان وآیات الساعة واحوال
القیامة ... بن محمد الانصاری المالقی المتوفی سنة اربع وخمسین وسبعمائة
... للحافظ احمد بن حسین البیهقی المتوفی سنة ثمان وخمسین واربعمائة مسمی بجامع المصنف ... البیهقی
ان الایمان بضع وسبعون شعبة ... صاحب منهاج ... کتاب ...
... للشیخ الامام سراج الدین عمر بن رسلان البلقینی المتوفی

سنة خمس وثمان مائة اوله الله احمد لا اله الا هو وللشيخ محي الدين محمد بن علي بن عربي المتوفى في سنة ثمان وثلثين
وست مائة اوله الحمد لله الذي نور بصائر ارباب الدين بانوار الاسلام وسماه تحرير البيان في تقرير شعب الايمان
شرح معاني الآثار للطحاوي وهو للامام ابو جعفر احمد بن محمد بن سلامة الازدي المصري الحنفي المتوفى في سنة
دروی نوشته سألني بعض اصحابنا من اهل العلم ان اضع لهم كتابا اذكر فيه الآثار المروية عن رسول الله صلى الله عليه
وسلم في الاحكام التي يتوهم اهل الالحاد والضعفة من اهل الاسلام ان بعضها ينقض بعضا لقلة علمهم بناسخها
من منسوخها وما يجب به العمل منها لما يشهد له من الكتاب الناطق والسنة المجمع عليها واجعل لذلك ابوابا اذكر
في كل باب منها الناسخ من المنسوخ وتاويل العلماء واحتجاج بعضهم على بعض واقامة الحجة لمن يصح عندي قوله
منهم بما يصح به مثله من كتاب او سنة او اجماع او تواتر من اقاويل الصحابة او تابعيهم واني نظرت في ذلك وبحثت
بحثا شديدا فاستخرجت منها ابوابا على النحو الذي سال وجعلت ذلك كتبا ذكرت في كل كتاب منها جنسا من تلك الاجناس
فاول ما ابتدأت بذكره من ذلك ما روي عن رسول الله صلى الله عليه وسلم في الطهارات فمن ذلك باب الماء يقع فيه النجاسة
حدثنا محمد بن خزيمة بن راشد البصري قال حدثنا حجاج بن منهال قال اخبرنا حماد بن سلمة عن محمد بن اسحق عن عبيد الله
بن عبد الرحمن عن ابي سعيد الخدري رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يتوضا من بئر بضاعة
فقيل يا رسول الله انه يلقى فيها الجيف والمحائض فقال ان الماء لا ينجس الخ **شفاء الصدور** لابن سبع
الامام الخطيب ابي الربيع سليمان السبتي وللامام عفيف الدين سعيد بن محمد بن مسعود الگازروني قال صاحب
مشارع الاشواق وقفت عليه في اربعة اسفار يشتمل على احاديث في فضائل الاعمال وضع فيه مؤلفه عجائب الغرائب اصولا
وفروعا واودع احاديثه غريبة عن الاسناد **شفا في تعريف حقوق المصطفى** للامام الحافظ ابي الفضل عياض بن موسى
اليحصبي القاضي المتوفى سنة اربع واربعين وخمس مائة اوله الحمد لله المتفرد باسمه الاسمى المختص بالملك الاعز الاحمى الخ ودر وی
چهار قسم ست اول در تعظیم آنحضرت صلی الله علیه وسلم قولا وفعلا و درین قسم چهار باب ست قسم دوم در حقوق واجبه آنحضرت
بر خلق و در وی نیز چهار باب ست قسم سوم در آنچه مستحیل ست در حق نبی صلی الله علیه وسلم و جائز ست و ممتنع ست
و صحیح ست و این باب سر کتاب و ثمره همه ابواب ست و آنچه ما قبل اوست گویا قواعد و تمهیدات ست برای این و درین قسم
دو باب ست قسم چهارم در تصرف وجوه احکام بر منتقص و ساب نبی صلی الله علیه وسلم و در وی دو باب ست و بالجمله
این کتاب عظیم النفع کثیر الفائده است و مثلش در اسلام تالیف نشده شکر الله سعی مؤلفه وقابله برحمته وکرمه و مختصرش از
شیخ محمد بن احمد الاسنوی الشافعی المتوفی سنة ثلث وستين وسبع مائة ست و شرحش از ابو عبد الله محمد بن ابي شريف الحسني
التلمساني ست مسمى بالمنهل الاصفى في شرح ما تمس الحاجة اليه من الفاظ الشفا اوله الحمد لله الذي جعل رتبة العلم
اعلى المراتب گویند این شرح اجود شروح اوست و از تالیفش در سنه هفتصد و هفده روز دوشنبه چهاردهم صفر فارغ شد
و در وی ذکر کرده انه لما اقرأه نظر في ما يستعين به عليه فلم يجد غير كتاب الحافظ عبد الله بن احمد بن سعيد بن يحيى الزموري فاقتطع
منه ما تمس اليه الحاجة وترك ما فيه من طول عبارته واضاف اليه كثيرا من كلام الحافظ ابي عبد الله محمد بن حسن بن مخلوف الراشدي

او وضع علیه ثلثة شروح الاول کبیر العنقة فی مجلدین والثانی عنقة الوسطی والثالث اعتمد آخر اصغر منه جمالًا اوراق
بابتداء الحلیث کرد الامام الرزوزی دیگر شرح شیخ شمس الدین محمد بن محمد الدلجی الشافعی العثمانی المتوفی سنة سبع و
مائة ست مسمی بالاصطفاء لبیان معانی الشفاء اوله الحمد لک یا من تنزه عن الشبه نامبال التمهش و ثلث درد و هم
شوال سنة ۹۴۸ هجری ست دیگر شرح شیخ الامام ابو الحسن علی ابن محمد بن الحرش الشافعی المتوفی سنة ... وعشرین و تسع مائة
و شرح عمر العرضی ابن حجار مجلد ست و شرح ابو ذر احمد بن ابراهیم الحلبی المتوفی سنة ... و ثمانین و ثمان مائة ... ولیق
ناتمام ست و شرح جلال الدین سیوطی مسمی بمناهل الصفا فی تخریج احادیث الشفا و تیز وی حاشیه ... از شیخ
تقی الدین ابو العباس احمد بن محمد الشمنی المتوفی سنة اثنتین و سبعین و ثمان مائة مسمی بمزیل الخفاء عن الفاظ الشفاء اوله
الحمد لله علی افضاله و تعلیقی مختصر ست بالقول و ضبط الفاظ الشفا الفضل الشرح ... الحلبی با تمامت بیسیره
تحقیق و تدقیق و سال اتمامش ۸۸۲ ست ذکره السخاوی و تعلیقی دیگر ست از حافظ برهان الدین ابراهیم بن محمد الحلبی
سبط ابن العجمی که در حلب سنة ۸۰۷ تالیف کرده اوله الحمد لله الذی بنعمته تتم الصالحات و تلمیذش محمد بن خلیل از تعلیق شیخ
تلخیص کرده و ملقب به فوائد المنتخبة از تعلیق شیخنا الحافظ برهان الدین مسمی بالمقتفی فی حل الفاظ الشفا ما زدتها
من زیادات جمة و سمیتها زبدة المقتفی فی حل الفاظ الشفا و تالیفش در سنة ۸۸۲ بوده و تعلیقی دیگر ست از شیخ شهاب الدین احمد
بن حسین بن رسلان الرملی الشافعی المتوفی سنة اربع و اربعین و ثمان مائة و شرح لبعض الفاظ شفا از عماد الدین ابی الفداء اسمعیل
بن ابراهیم بن جماعة الکنانی القدسی المتوفی سنة احدی و ستین و ثمان مائة ست و نیز شرح شفا از کمال الدین محمد
بن ابی شریف القدسی المتوفی سنة احدی و خمسین و تسع مائة ست و از ابو عبد الله احمد بن محمد بن مرزوق التلمسانی
المالکی المتوفی سنة احدی و ثمانین و سبع مائة و حاشیه آن از شیخ عبد الله القرشی الیمانی ذکره ابن الحنبلی و من شروحه
تلخیص الشفا مسمی بالوفا لابن الخضر و الصفا بتحریر الشفا للقطب الدین محمد بن محمد الخیضری المتوفی ۸۹۴ و الاکتفاء
فی شرح الفاظ الشفا للامام ابی المحاسن عبد الله الیمانی و نسیم الریاض شرح شفا القاضی عیاض للشهاب الدین احمد
الخفاجی المتوفی سنة تسع و تسعین و الف و این شرح در غایت تحقیق و تدقیق واقع شده در چهار مجلد ست و در
محروسهٔ مصر طبع شده و احسن شروح و اجمع آنهاست و شرح ملا علی قاری نزیل مکه معظمه متوفی ۱۰۱۴ در دو مجلد ست
در کشف الظنون گفته ترجمه بالترکیة شیخ الاسلام المولی اسحق بن اسمعیل الافندی المتوفی سنة سبع و اربعین و مائة
بعد الالف و ترجمه ایضا المولی ابراهیم المتخلص بالحنیف المفتش بالحرمین الشریفین الآن و کتب المتن ثم ترجمه انتهی
و بالجمله علما و شعرا در مدح این کتاب اطالت نموده اند و مادحه بلسان الدین خطیب تلمسانی گوید **نظم**

شفاء عیاض للصدور شفاء ٭ ولیس لفضل قد حواه خفاء
هدیة بر لم یکن لجزیلها ٭ سوی الاجر والذکر الجمیل کفاء
وفی للنبی الله حق وفائه ٭ واکرم اوصاف الکرام وفاء
وجاء به بحرا یقول لفضله ٭ علی البحر طعم طیب و صفاء
وحق رسول الله بعد وفاته ٭ رعاه واغفال الحقوق جفاء
هو الذخر یغنی فی الحیوة عتاده ٭ ویترک منه للبنین رفاء
هو الاثر المحمود لیس ینالہ ٭ دثور ولا یخشی علیه عفاء
حرصت علی الاطناب فی نشر فضله ٭ و تمجیده لو ساعدتنی وفاء

وللشيخ ابي الحسين عبد الله بن احمد بن عبد المجيد الازدي نظم

كتاب الشفاء شفاء القلوب	قد ائتلفت شمس برهانه	فاكرم به ثم اكرم به	واعظم به ثم ميزانه
اتخلى الم ع مضمونه	ورسا في الهدى اصل ايمانه	وجاء بروض التقى ناشقا	ابواب ازهار افنانه
ونال علوما ترقيه في	ثريا السماء وكيوانه	فسره درها الفضل اذ	جرى من الوحي ينبوعه
يعرف قدر نبي الهدى	وخير الانام وتبيانه	فجازاه ربي خير الجزاء	وجاد عليه بغفرانه
وعنه الصلوة على المجتبى	واصحابه ثم اعوانه	مدى الدهر لا ينقضي تماما	ولا ينتهي طول ازمانه

ولبعضهم نظم

عوضت جنات عدن يا عياض	عن الشفاء الذي الفته عوض	جمعت فيه احاديثا مصححة	فهو الشفاء لمن في قلبه مرض

در بستان المحدثین گفته برادرزاده قاضی عیاض روزی عم خود را بخواب دید که همراه آنجناب صلی الله علیه وسلم بر تخت
از زر نشسته است بسبب تدوین الشفاء مدهوش و بیتاب حال گشت عم او فهمید گفت ای برادرزاده الشفاء کتاب
را محکم گیر و بآن تمسک کن گویا اشاره کرد بآنکه این مرتبه از کرامت این کتاب حاصل شده بالجمله این کتاب از عجایب کتب
مصنفه این باب است و خیلی مقبول افتاده انتهی و کاتب حروف ترجمه قسم رابع وی بزبان فارسی در مجلدی متوسط کرده است
مسمی بالرمح المصقول علی من سب الرسول و بعض فوائد از شرح نسیم الریاض دران افزوده بر وجهی که اجمل مطالب است
شفاء في الطب المسند عن المصطفى تخريج آن امام ابو نعيم احمد بن عبد الله الاصبهاني است و جامع آن احمد بن يوسف
التيفاشي المتوفى سنة احدى وخمسين وست مائة اوله يا من لطف حتى دق عن الاوهام وبطن عن الظنون الخ ترتيبش بر مجاري
عقد بطرز کتب طب است و بعضی آنرا تلخیص نموده مسمی بالوافي في الطب الشافي اوله اما بعد حمد الله على نعمه الوارده
بترتیب وافق حال است شمائل بالنور الساطع الكامل لابي الحسن علي بن محمد بن ابراهيم الغزاري المعروف
بابن الجهري الغرناطي المتوفى سنة اثنتين وخمسين وخمس مائة اوله الحمد لله الذي جعل الدنيا طريقا للآخرة و در وی
چهار سفر است منقسم بر بست قسم و همه آن در شمائل و سيرت و اخلاق و اوصاف نبوی است شمائل النبي
لابي العباس جعفر بن محمد المستغفري المتوفى سنة اثنتين وثلثين واربع مائة شمائل المحمدية لابي عيسى محمد
بن سورة الامام الحافظ الترمذي المتوفى سنة تسع وسبعين ومائتين این کتاب مشتمل است بر چهار صد و شصت حدیث
و علما گفته اند که در وی بسیاری از برکات است و خواندنش برای کفایت مهمات مجرب اکابر است و ابتدای آن
از باب ما جاء في صفة رسول الله صلى الله عليه وسلم است و خاتمه آن برين حديث عن ابن سيرين قال هذا الحديث
دين فانظروا عمن تاخذون دينكم و بر وی شروح است از انجمله شرح شهاب الدين احمد بن حجر المكي الهيتمي المتوفى سنة
ثلث وسبعين وتسع مائة و در وی گفته هذه عجالة علقتها لما قرئ علي في رمضان سنة تسع واربعين وتسع مائة بحرم
مكة المكرمة وسميتها اشرف الوسائل الى فهم الشمائل و در آخر وی گفته فرغت منه لثمانية عشر من رمضان وكان الابتداء فيه
ثالث رمضان من السنة المذكورة و شرح مصلح الدين محمد بن صلاح بن جلال اللاري المتوفى سنة تسع وسبعين وتسع مائة

واین در عربی ست و از تالیفش در رمضان سنه نهصد وچهل ونه فارغ شده وشرحی دیگرست در فارسی وللسیوطی
زهر الخمائل على الشمائل و شرح ممزوج از نور الدین علی بن سلطان محمد القاری المتوفی سنه ست عشرة والف ست
اوله الحمد لله الذي خلق الخلق والخلائق و نامش جمع الوسائل نهاده واز تسویدش بمکه معظمه سنه ثمان والف فارغ شد
و شیخ محمد بن عمر بن حمزة انطاکی تهذیب آن نموده وقت قدوم روم خدمت سلطان بایزید خان هدیه کرد نامش
تهذیب الشمائل ست و اولش والحمد لله الذي جعل حيوة العارفين و بروی شرحی ممزوج ست از عصام الدين ابراهيم
بن محمد الاسفرائینی المتوفی سنه ثلث واربعين و تسع مائة اوله الحمد لله الذي فضل المصطفى باكرم الشمائل و دیگر شرح
للمولی محمد الحنفی ست و از تالیفش در جمادی الاولی سنه ست وعشرين و تسع مائة فارغ شده و شرح محمد عاشق بن عمر
الحنفی المتوفی سنه اثنتين و ثلثين و الف و در وی گفته من این را روایت کرده ام از شیخ خود عبد الله الانصاری
معروف بمخدوم الملک بن شمس الدين و شرح شیخ عبد الرؤف المناوی المتوفی سنه احدى وثلثين و الف اوله
شمائل اهل الفضل في القديم والحديث و در وی ذکر کرده ان ممن تصدى لشرحها اوحد المدققين مولانا عصام الدين الاسفرائني
فاتى بما لم يسبق اليه من كشف النقاب عن اسرارها لكنه من الاحتمالات العقلية في هذا الفن الذي هو من الفنون النقلية
مع ما هو عليه من الافهام حتى عد ذلك من سقطات الاوهام وتلاه العالم النحرير الفقيه الشهير بابن الحجر الهيتمي نزيل
مكة المكرمة فاطال و اطاب لكن بعد الانتهاب من ذلك الكتاب و ازالة رونق المتن باقتصاره على ما زعم انه المهم من
الفاظ الباب على ما هو عليه من التشعف بالرد والتعصب بابليس بكبير امر تارة واخرى فسالني بعض الافاضل ان
املي عليها تعليقا مختصر استصفا فاجبته ولخصت في هذين الشرحين ضمنا ما اليهما من الفوائد ما لا بد منه انتهى و ترجمة
ترکی آن از احمد بن خیر الدین ایدینی مشهور بخواجه اسحق افندی متوفی سنه عشرين و مائة و الف ست و مصطفى بن حسين
حلبی معروف بظلوم زاده آزاد ترکی نظم کرده در شانزده بحر و سال تمامش ۱۰۵۸ است و از شروح او ست در الفضائل
للشیخ الفاضل علیم الدین بن محمد فصیح الدين القنوجي اوله الحمد لله الذي خص نبيه الكريم بالخلق العظيم و در وی گفته انی
جمعت حواشي شروح العلماء الاعلام على نسخة شمائل الترمذي التي هي اجل ما صنف في هذا الفن من كتب الاسلام و اضفت اليه
حل اللغات من كتب الثقات لاتمام الفوائد و اسباغ الموائد و كتبت اسامي الشارحين و اللغويين عقيب الحاشية
واللغة لمزيد الاعتبار والثقة في اوان قراءتي على من اقتبست من قلبه الانور واستصحبت من لسانه الاطهر سند العلماء
المتبحرين اجل الكملاء المحدثين الموصوف بشمائل اجلاء الصحابة المعروف بمحاسن الفضل والكرامة شيخ العرفاء الكبراء
صدر اجلاء العلماء المبدء الواسط المولوي عبد الباسط القنوجي لا زال ظلال ارشاده على رؤس العالمين و دام غاشية
اتباعه على كتف عظماء العالمين و سميته بدرر الفضائل فجاء هذا الجمع والتاليف جامعا وافيا و للعليل شافيا
بفضل الله الكبير انه على كل شيء قدير انتهى و در آخر وی نوشته فرغت من تسويد هذا الكتاب وقت الضحى من يوم الجمعة
الرابع والعشرين من شهر ربيع الآخر سنة الف و مائتين و سته عشر الهجرية انتهى و بر شمائل حاشیه ایست مبسوط از
شیخ ابراهیم بیجوری مسمی بالمواهب اللدنية على الشمائل المحمدية در حرف میم بیاید شمس المعارف و انس العارف

ارجوزه ایست در حدیث از ابی الغنائم سعید بن سلیمان الکندی الحنفی المتوفی سنه ست عشره وست مائة و در قاهره

بوده **الشمس المنیرة** فی الحدیث للامام الحافظ حسن بن محمد الصغانی **شواهد الاصول**

در رجال احادیث الرسول صلی الله علیه وسلم **شواهد التوضیح** فی شرح الجامع الصحیح للبخاری در حرف

جیم گذشت **شهاب ثاقب** ملقب بحدیث الاذکیاء للسید العلامة احمد حسن بن اولاد حسن بن اولاد علیخان القنوجی

البخاری الحسینی المتوفی سنه سبع وتسعین ومائتین بعد الف در رد و مجلد متوسط ست اوله سبحانک یا من جمع شمل المجتهدین باشتاح الذات

والمقلدین باغلالها وتوج المتقدمین بتیجان المشارب فی المتاخرین باثقالها ومتع المحدثین باثمار السنن فی الفقهاء باظلالها

ووفق المبتدعین لاعزاز البدع والمتبعین باذلالها الخ و در وی یک مقدمه و دو باب و خاتمه است و هر باب محتوی

بر اصلهاست و اصل بر فرعها و فرع بر وصل و فصل باب اول در بیان نصرت حق مدفوع ست و باب ثانی در رد باطل مقبول و در

استقرای فقیر در رد تقلید کتابی جامع مثل وی درین آخر زمان تالیف نیافته و مؤلف وی در رساله تنقید خود در حق وی گفته

هو کتاب لو اجتمع اهل المشرق والمغرب علی ابطاله لما قدروا بفضل الله تعالی و فی الواقع این کتاب همچنین ست و تصدیق این معنی

ملتوی بر مطالعه او ست بنظر انصاف ولیکن در حیات مؤلفش از سواد به بیاض نرسیده فلیعلم **شهاب الاخبار**

فی الحکم والامثال والآداب من الاحادیث النبویة للقاضی ابی عبد الله محمد بن سلامة بن جعفر بن علی بن حکمون القضاعی الشافعی

المتوفی سنه اربع وخمسین واربع مائة مختصر اوله الحمد لله القادر الفرد الحکیم در وی نوشته جمعت فی کتابی هذا مما سمعته من حدیث

رسول الله صلی الله علیه وسلم الف کلمة من الحکمة فی الوصایا والآداب والمواعظ والامثال وجعلتها مسرودة یتلو بعضها بعضا

محذوفة الاسانید مبوبة ابوابا علی حسب تقارب الالفاظ ثم زدت مائتی کلمة وختمت الکتاب بادعیة مرویة عنه علیه السلام

وافردت الاسانید جمیعها فی کتاب یرجع فی معرفتها الیه انتهی وملخص او از شیخ نجم الدین الغیطی محمد بن احمد الاسکندری المتوفی

سنه اربع وثمانین وتسع مائة ست و صلاحش امام حسن بن محمد صغانی کرده و کشف الحجاب عن احادیث الشهاب نام نهاده

و برای صحیح و ضعیف علامتی مقرر کرده و بر ابواب مرتب نموده مثل مشارق و ابن الاثیر در مثل سائر وصیت کرده است بمطالعه

کتاب فقیه ضوء الشهاب و شرح آن از ابو المظفر محمد بن اسعد معروف بابن الحکیم الحنفی المتوفی سنه تسع وستین وخمس مائة ست

و هم از شیخ عبد الرؤف المناوی مسمی برفع النقاب عن کتاب الشهاب و این شرح ممزوج ست اوله الحمد لله علی ما جبلنی علیه

و امینی شامی در ترجمه وی گفته رتب کتاب الشهاب القضاعی وشرحه وسماه اسعاف الطلاب بشرح ترتیب الشهاب

وله ترتیب احادیثه علی ترتیب الجامع الصغیر و رموزه و از شروح او ست حل الشهاب و شرحی دیگر ست لبعضهم

اوله الحمد لله الذی جعل سنة نبیه مشکوة لاقتباس انوار الرشد والهدی و بر وی شرح ست از ابن حسنی محمد بن حسین الموصلی

و مختصر این شرح از شیخ ابراهیم بن عبد الرحمن الواد یاشی المتوفی سنه سبعین وخمس مائة و او ستاد ابو القاسم بن ابراهیم

الوراق العالی شرح آن بالقول کرده اوله اما بعد حمد الله علی نعمه المتظاهرة و سیوطی آنرا باسلوب جامع صغیر مرتب نموده

اسعاف الطلاب بترتیب الشهاب نام نهاده اوله الحمد لله علی ما انعم و ابو حاتم عمر بن محمد بن فرح الخطیب در مدح کتاب شهاب گفته **نظم**

شهب السماء خباؤها مستور	عما اذا افلت تواری النور	فافزع هدیت الی شهاب نوره	متالق ابدا به تتبصر

شهاب ثاقب در رد التقلید لاحمد حسن المصنف رحم

یشفی جواهره القلوب من العمی ٭ ولطالما انشرحت طوس صدورنا اذا اتی فیه حدیث محمد ٭ ختم فی الصلوة علیه بأنحو بدیعو ترجمته علا القضاعی لدیکم ٭ بجمع اشتات فسعیه مشکور ٭ وقال بعضهم نظم

کتاب کسی السبع الاقالیم نورة	هدی حکم مأثورة وبیان	تطلع من افق النبی محمد
بالف حدیث بعدها مائتان	اذا لاح فی جو النبوة نوره	اشار بتصدیق له الثقلان

وختم این کتاب برین دعاست اللهم انی اعوذ بک من علم لاینفع وقلب لایخشع ودعاء لایسمع ونفس لاتشبع واعوذ بک من شر هولاء الاربع ٭ وهو مشتمل علی لغوذات کثیرة نافعة ٭٭

باب الصاد المهملة

الصارم المنکی علی نحر ابن السبکی مجلد وسط للشیخ الامام الحافظ المحقق ابی عبد الله محمد بن احمد بن عبد الهادی بن عبد الحمید بن قدامة المقدسی الحنبلی رح اوله الحمد لله الذی یدعو الی دار السلام ویهدی من یشاء الی صراط مستقیم و این کتاب در رد کتاب شن الغارة علی من انکر الزیارة معروف بشفاء الاسقام فی زیارة خیر الانام ست وغرض از تالیفش ذب ست از شیخ الاسلام ابن تیمیة رح بذکر ضعف ووضع احادیث وارده در سفر زیارت و اثبات عدم انکار شیخ الاسلام اصل زیارت آنحضرت صلی الله علیه وسلم را چنانکه بروی تهمت کرده اند ودر وی معنی حدیث لاتشد الرحال را بر وجه تفصیل تحقیق نموده وچنانکه باید در ذکر جرح وتعدیل ادله خلاف آن کوشیده جزاه الله خیرا دریافت لطف این کتاب موقوف بر مطالعه ست بندهٔ عاجز آنرا در سنه ۱۲۸۵ هجری در سفر مبارک حج بر مرکب هوائی از ممبئی تا جده بخط خود از اول تا آخر نوشته واستفاده واستفاضهٔ تمام از وی حاصل نموده ولله الحمد **الصحاح** المأثورة عن رسول الله صلی الله علیه وسلم للحافظ ابی علی سعید بن عثمان بن السکن البغدادی البصری المتوفی سنة ثلث وخمسین وثلث مائة **صحیح** ابی حاتم بن حبان البستی المتوفی سنة اربع وخمسین وثلث مائة حافظ ابن حجر در نکت گفته فیه تساهل لکنه اقل من تساهل الحاکم فی المستدرک قیل هذا غیر مسلم ولیس عند البستی تساهل وانما غایته ان یسمی الحسن صحیحا فانه وفی بالتزام شروطه ولم یوف الحاکم ذکره البقاعی در بستان المحدثین گفته صحیح ابن حبان را التقاسیم والانواع نیز نامند وترتیب آن مخترع ست نه بر ابواب ست ونه بر مسانید صحابه ونه بر معاجم شیوخ اول اقسام ذکر کرده ودر آن انواع آورده مثلا میگوید النوع السادس والاربعون فی النواهی ودرین کتاب خطبهٔ دراز نوشته انتهی اوله الحمد لله لآلائه المتوحد بعزه وکبریائه الخ ودر بستان حمد وثنا خطبه بتمامه آورده وگفته بعضی فقرات آن بدل می چسپد **صحیح** ابن خزیمة ابی عبد الله محمد بن اسحق النیسابوری المتوفی سنة احدی عشرة وثلث مائة در وی گفته حدثنا عبد الوارث بن عبد الصمد بن عبد الوارث قال حدثنا ابی قال حدثنا حسین المعلم عن عبد الله بن بریدة ان عبد الله المزنی رضی الله عنه حدثه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم صلی قبل المغرب رکعتین ثم قال صلوا قبل المغرب رکعتین ثم قال فی الثالثة لمن شاء ان یحسبها الناس سنة **صحیح اسمعیلی** وآن مستخرج ست بر صحیح بخاری واز عوالی او درین مستخرج این حدیث ست اخبرنا ابو خلیفة قال ثنا عبد الوارث عن عبد العزیز عن انس بن مالک قال انه لیمنعنی ان احدثکم حدیثا کثیرا الا انی سمعت رسول الله

صلی الله علیه وسلم یقول من تعمد الکذب علی فلیتبوأ مقعده من النار چون بخاری را در احادیث انس غالبا چهارم و بعضا ششم
و اسمعیلی را ازوی بسیار متاخر ست و او را نیز اینمعنی درین حدیث حاصل شد پس نهایت علو بهم رسیده حافظ ابن حجر
ازین تخریج تعلیقات بخاری را که اسمعیلی موصل آنها نموده است جدا نوشته بطور انتخاب و آنرا منتقی ابن حجر گویند
صحیح بخاری چون نام او جامع صحیح ست ذکرش در حرف جیم گذشت و نیز احوال این کتاب در شهرت
و شیوع بدرجه رسیده که اشتغال ببیان آن فضول مینماید اما به نیت استنزال رحمت برخی بی تکرار رقم نموده میشود
در بستان المحدثین گفته سبب تصنیف این جامع صحیح او اچنین شد که روزی در مجلس اسحق بن راهویه حاضر بود یاران
اسحق گفتند که اگر کسی توفیق یابد مختصری در سنن جمع نماید و بر احادیث صحیحه که بدرجه اعلای صحت رسیده اند اکتفا کند
چه خوب باشد که عمل کنندگان بی دغدغه و بی مراجعت مجتهدین بدان عمل نمایند این سخن در دل بخاری جا کرد و از همان وقت
تصنیف این جامع بخاطرش افتاد و از جمله شش لک حدیث که نزد او موجود بود انتخاب شروع کرد و انچه بسیار صحیح بود
بر همان اکتفا نمود و بعضی احادیث صحیحه که هم باین درجه رسیده اند ترک کرده بخوف تطویل یا بوجهی دیگر و برای نوشتن
هر حدیث غسلی بجا آورده و دو رکعت بگذارد و در عرصه شانزده سال از انتخاب این احادیث فارغ شد و چون خواست
که آن احادیث را بر مضامین آن تطبیق دهد و ابواب را در عرف محدثین ترجمه گویند در مدینه منوره فی ما بین قبر مبارک
و منبر اطهر آن سرور صلی الله علیه وسلم این مهم را سرانجام داد و در وقت نوشتن هر ترجمه شفعی ادا نمود و بالجمله بحسن نیت او
این جامع بآن حد مقبول افتاد که در حیات او این کتاب را بلا واسطه ازوی نود هزار کس شنیدند که آخر همه فربری ست
و بالفعل بجهت علو اسناد روایت او شائع گشته در اشعة اللمعات گفته اول کسیکه در صحیح مجرد تصنیف کرد بخاری ست
ازوی مروی ست که گفت در خواب دیدم که پیغمبر صلی الله علیه وسلم حاضر شد و من در مقابل آنحضرت ایستادم و مروحه
در دست من ست و آن سرور را باد میکنم و مگس از روی مبارک وی میرانم و این واقعه را بر معبری عرض کردم گفت
تو چنان شوی که ازوی دروغ را دور کنی و این واقعه و تعبیر نیز مرا موکد شد بر تالیف و تحریر صحیح جامع و به ثبوت پیوسته
که بخاری گفته من صحیح خود از سی صد هزار حدیث تخریج نمودم و جعلته حجة بینی و بین الله انتهی و خواندن این
جامع صحیح در اوقات شدت و خوف دشمن و لجاج مرض و غلو قحط و دیگر بلایا تریاق مجرب ست شیخ عبد الحق در ترجمه
مشکوة گفته بسیاری از علما و مشایخ از ثقات از برای حصول مرادات و کفایت مهمات و قضای حاجات و دفع بلیات
و کشف کربات و برای صحت و شفای بیماران و در مضائق و شدائد خوانده بمراد رسیده اند و مقصود خود را در یافته
و اینمعنی نزد علمای حدیث بمرتبه شهرت و استفاضه رسیده است میر جمال الدین محدث از استاد خود سید اصیل الدین رح
نقل کرده که گفت قریب صد و بست بار صحیح بخاری را در وقائع و مهمات برای خود و برای مردم خوانده ام و بهر نیت که
خوانده ام مقصود حاصل شده و مهم بکفایت انجامیده و میان علما اینمعنی بحد شهرت رسیده که صحیح بخاری را در
هیچ شدتی نخوانده اند الا نجات و کشاد از آن حاصل شده و در هر کشتی و هر خانه که آن کتاب بود خداوند تعالی آنرا از
غرق و حرق نگاه دارد انتهی و این کتاب را در منامات بسیار آنجناب نسبت بخود فرموده اند از انجمله آنکه محمد بن احمد مروزی

در میان رکن و مقام خوابیده بود آنجناب را بخواب دید که میفرمایند که ای ابو زید تا کجا کتاب شافعی را درس خواهی گفت چرا کتاب مرا درس نمی گوئی محمد بن احمد سراسیمه شده عرض کرد که یا رسول الله قربانت شوم کتاب شما کدام کتاب ست فرمود جامع محمد بن اسمعیل و از امام الحرمین نیز مثل این منام منقول ست انتهی و علی قاری گفته مات الغزالی و البخاری علی صدره و علما را در مدح او قصیده هاست از انجمله قصیدهٔ اثیر الدین ابوحیان ست اوله نظم

اسامع اخبار الرسول لک البشری	لقد سدت فی الدنیا وقد فزت فی الاخری

و قصیدهٔ تاج الدین سبکی اوله نظم

علا عن المدح حتی ما یزان به	کانما المدح من مقداره یضع

و این همه ابیات را با اشعار دیگر در مدح بخاری در حطه ذکر کرده ام صحیح الحافظ یعقوب ابی عوانه بن اسحق بن ابراهیم بن یزید الاسفرائنی النیسابوری المتوفی سنه ست عشرة و ثلث مائة و این مستخرج ست بر صحیح مسلم و صحیحش از ان خوانند که طرق دیگر در اسانید مسلم زیاده کرده و قدری قلیل از متون هم افزوده پس گویا کتاب مستقل ست در اخبار صحیحه خطبه اش این ست الحمد لله قبل کل مقال و امام کل رغبة و سوال و اول حدیث او این ست باسناده عن ابی هریرة قال رسول الله صلی الله علیه و سلم قال کل امر ذی بال لا یبدأ فیه بالحمد فهو اقطع و تمام این خطبه در بستان المحدثین مذکور ست و ذهبی از ین مستخرج کتابی جیده است مسمی بمنتقی و آن دو صد و سی حدیث ست صحیح ابی عبد الله محمد بن عبد الله بن محمد الحاکم النیسابوری المتوفی سنه خمس و اربع مائة و این مشهور بمستدرک ست و در خطبه اش سبب تالیف این کتاب چنین میگوید قد نبغ فی عصرنا هذا جماعة من المبتدعة یشمتون برواة الآثار بان جمیع ما یصح عندکم من الحدیث لا یبلغ عشرة آلاف و هذه الاسانید المجموعة المشتملة علی الف جزء و اقل و اکثر کلها سقیمة غیر صحیحة و قد سألنی جماعة من اعیان اهل العلم بهذه المدینة و غیرها ان اجمع کتابا یشتمل علی الاحادیث المرویة باسانید یحتج بمثلها محمد بن اسمعیل و مسلم بن الحجاج بمثلها اذ لا سبیل الی اخراج ما لا علة له فانهما رحمهما الله لم یدعیا ذلک لانفسهما و قد خرج جماعة من علماء عصرهما و من بعدهما علیهما احادیث قد اخرجاها و هی معلولة و قد جهدت فی الذب عنها فی المدخل الی الصحیح بما رضیه اهل الصنعة و انا استعین الله تعالی علی اخراج احادیث رواتها ثقات قد احتج بمثلها الشیخان رضی الله عنهما او احدهما و هذا شرط الصحیح عند کافة فقهاء الاسلام ان الزیادة و المتون من الثقات مقبولة و الله المعین علی ما قصدته و هو حسبی و نعم الوکیل انتهی و لیکن در بسیاری از احادیث وی که او حکم بصحت آنها نموده و مثل احادیث صحیحین انگاشته علمای اجله او را تخطیه کرده اند و بروی انکار نموده از انجمله است حدیث الطیر که در مناقب مرتضوی معروف ست و لهذا ذهبی گفته حلال نیست کسی را که غره شود بر تصحیح حاکم تا وقتی که تعقبات و تلخیصات مرا نه بیند و نیز گفته است که احادیث بسیار ست در مستدرک که بر شرط صحت نیست بلکه بعضی از احادیث موضوعه نیز هست که تمام مستدرک با آنها معیوب گشته و ابو سعید مالینی در حق وی خیلی اسراف کرده و گفت من مستدرک را از اول تا آخر مطالعه کردم یک حدیث هم بر شرط بخاری و مسلم نیافتم ذهبی در تاریخ گفته انصاف آنست که در مستدرک قدری بسیار بر شرط این هر دو بزرگ یافته میشود یا بر شرط یکی از ینها بلکه ظن غالب آنست که بقدر نصف کتاب از ان قبیل باشد و بقدر ربع کتاب از ان جنس ست که بظاهرش اسناد صحیح دارد

لیکن در حقیقت بشہرت او نیست و بقدر ربع باقی جوامع است و منا کیر و بعضی مطعونات نیز چنانچہ در مختصر شرح که
مشہور به تخلیص فی بعض است مشہور ذکر کرده ام انتهی و لهذا اهل علم اعتماد بران نمیکنند مگر بعد التعیین تلخیص ذہبی و ذکر مستدرک در حرف
میم نیز بیاید بلکه حق ذکر چهار جا است لیکن درینجا به تبعیت بستان المحدثین که بلفظ صحیح حاکم آورده ذکر کردم صحیح مسلم
بن الحجاج القشیری المتوفی سنه احدی و ستین و مائتین و ذکرش در حرف جیم گذشت گویند درین صحیح عجائب است از فن او و تدبیله
خصوصا در سرد اسانید و حسن سیاق متون و تلخیص طرق و ضبط انتشار بی نظیر افتاده و لهذا حافظ ابو علی نیسابوری صحیح
او را بر جمله تالیفات این علم ترجیح میداد و میگفت ما تحت ادیم السماء اصح من کتاب مسلم و جماعتی از مغاربه نیز بهمین جانب
رفته است باین دلیل که شرط مسلم آنست که نمی نویسد در صحیح خود مگر حدیثی که لا اقل دو تابعی ثقه آنرا از دو صحابی روایت کرده باشند
و هکذا فی جمیع الطبقات من تبع التابعین فمن دونهم حتی ینتهی الیه و در اوصاف رواة اکتفا بر محض عدالت نمیکنند
بلکه شرائط شهادت در رعایت میفرماید و این قدر ضیق نزد بخاری نیست و لیکن علمای دیگر درین دلیل بحث کرده اند و گفته اند
که حدیث انما الاعمال بالنیات برخلاف این شرط است و در وی موجود زیرا که این حدیث بروایت عمر بن خطاب است
بجمیع طرقه و نیست راوی از عمر مگر علقمه تنها اگرچه بعد علقمه تفرق و انشعاب بسیار رو داده و مغاربه باز جواب داده اند
بآنکه ایراد این حدیث تبرکا و تیمنا است بجهت شهرت طرق وی پس هر چند این شرط در نفس حدیث که در صحیح او هست
موجود نیست اما دو کس از صحابه که عائشه و ابو هریره اند روایت کرده اند و از ایشان تابعین بسیار و بالجمله صحیح وی منتخب است
از سه لک حدیث مسموع و شخصی ثقه ابو علی زاغونی را بعد از وفاتش بخواب دید و پرسید که بکدام چیز نجات یافتی گفت بسبب
این جزو که در دست من است و آن جزو از صحیح مسلم بود و بای حال این صحیح صنو صحیح بخاری در صحت و شهرت و قبول
و وجوب عمل بر آن بدون بحث و نظر در احادیث وی بخلاف سنن اربعه که محتاج نقد و نظر و بحث اند و بعضی اهل علم گفته اند **نظم**

قالوا لمسلم فضل	قلت البخاری اجلی	قالوا البخاری یکرر	قلت المکرر احلی

و حافظ عبد الرحمن بن علی بن الربیع الشیبانی چنین محاکمه کرده **نظم**

تنازع قوم فی البخاری و مسلم	لدی و قالوا ای ذین تقدم	فقلت لقد فاق البخاری صحة	کما فاق فی حسن الصناعة مسلم

صحیح المنتقی فی الحدیث لابن السکن ابی علی بن عثمان البغدادی المتوفی سنه ثلث و خمسین و ثلث مائة **صراط المستقیم**
معروف بسفر السعادة ذکر نسخه فارسی آن در حرف سین مهمله گذشت و اما عربی پس این نیز از مجد الدین اللغوی الفیروزآبادی
نزیل الحرم الشریف مؤلف کتاب القاموس فی اللغة است اوله بعد الحمد و الثناء علی حضرة ذی الکبریاء و درود و ذکر کرده
لتعلم طائفة الاحباب و الاصحاب و زمرة العقلاء من ذوی الالباب ان طریق الحق الذی هو الصراط المستقیم من اجل
ان غایة ذلک هو الحق جل شانه اشرف الطرق و اجلها و انور السبل و اکملها و سلوکها بغیر متابعتها و ماهر و خریت باهر لا یکن
بل لا یتصور لا جرم ان من تشرف بدرک هذا المعنی علم ان اتباع سیرة رئیس الهداة و کبیر من اختیر من حضرة الرحمن
محمد المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم و الاهتداء بسنة جنابه المقدس هو سبب النجاة الابدیة و موجب القرب و الوصول
الی الحضرة الربانیة و لا وسیلة منها اشرف و لا طریقة منها اقرب و مصداق ما قلنا قوله تعالی قل ان کنتم تحبون الله

فاتبعونی یحببکم الله ومفهوم الکلمة الجامعة النبویة الدین النصیحة الجائی الی استثال العنایة ملتمس کبیر من النصیحة
النبویة ونبعة من الدوحة المکرمة المصطفویة فی اثبات ابواب تثبت فی صحاح الاخبار المقدسة من الطریقة الانیقة المحمدیة
والسنة السنیة النبویة فاجرینا القلم بها لتکون دستور المن اراد ادراک هذه السعادة فلیعتمد علیها فی باب العبادات
اعتمادا کلیا ولاعیبا بخلاف نبذ من الشرع فان هذه المسائل ستکتب علی وجه ثبت عن رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
باسانید صحیحة وکل متعبد اتم سلوک هذا المنهج المستقیم بطریق الاخلاص لکن ید طلبه التعلیق بطوق مقصوده وتخلقت
طینته الطیبة بالاخلاق المقدسة النبویة ان شاء الله تعالی **وهذا** سفر السعادة جعلناه محتویا فاتحة وخاتمة وابواب
تحتوی علی فصول دلائل ان تحیط انوار اسراره بالکافة وتکتنف ان شاء الله تعالی انتهی حاصله واین کتاب درحقیقت
خلاصه کتاب زاد المعاد فی هدی خیر العباد للحافظ ابن القیم رحمه الله است بحذف ادله وزوائد ومؤلف وی شاگرد حافظ ابن القیم است
درعلم حدیث اگرچه درین کتاب اشارت باین معنی ننموده **صفة النبی** صلی الله علیه وسلم علی اختلاف طرقها
لمحب الدین احمد بن عبدالله الطبری المتوفی سنة اربع وتسعین وست مائة **صفوة الصفوة** مختصر حلیة الاولیاء
لابی الفرج عبدالرحمن بن علی المعروف بابن الجوزی المتوفی سنة سبع وتسعین وخمس مائة اوله الحمد لله وسلام علی
عباده الذین اصطفی **الصفوة** فی اصول الاحادیث مختصری است از بعض متاخرین مشتمل بر یک مقدمه وچهار قسم
صلوة الرغائب وهو تحفة الحبائب بعضی کذابین در قرن ثالث حدیثی در فضل این نماز اختلاق کردند که در
قرن رابع شهرت گرفت و ابوطالب بر فضل وی نص کرد وتبعه الغزالی وصاحب تحفة الحبائب در کشف آن حدیث
کتابی نوشته مسمی بالبرق اللموع لکشف الحدیث الموضوع ونووی منجمله منکرین این نماز است وشیخ ابومحمد عبدالرحمن بن اسمعیل
المقدسی ابوشامه کتابی دارد در ابطال این هر دو تصنیف مسمی بالباعث واین کتاب خوب است وهم ابوبکر طرطوسی
وابن وحیه وابومحمد عبدالعزیز بن عبدالسلام خطیب جامع دمشق انکارش کردند بلکه خطیب مذکور روز جمعه سنة سبع وثلثین
وست مائة در خطبه اعلام به بدعت بودن او کرد وجزوی تالیف کرد بنام الترغیب عن صلوة الرغائب در وی تحذیر نمود از ارتکاب
این بدعت **صلوة المختار** فی الصلوة علی النبی المختار مختصر للشیخ ضیاء الدین ابی محمود محمد بن امین عبدالعزیز بن محمد الشیرازی
که در سنة سبع وسبع مائة آنرا تالیف کرده اوله الحمد لله الذی اختار محمدا من خلیقته واین پنجاه حدیث است که آنرا در
فضل صلوة بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم جمع نموده وبر دو فصل ختم نموده **الصواعق المرسلة** علی الجهمیة والمعطلة للحافظ ابن القیم رحمه الله

باب الضاد المعجمة

ضوء البدر فی احیاء لیلة عرفة والعیدین ونصف شعبان ولیلة القدر رسالة للسیوطی ذکرها فی فن الحدیث
ضوء الدراری شرح صحیح البخاری للسید الفاضل غلام علی بن السید نوح الواسطی البلگرامی المتوفی سنة مائتین والف
واین شرح بالقول است تا کتاب الزکوة وذکر وی در حرف جیم زیر شروح بخاری گذشت **ضوء السراج** فی احادیث المعراج
لابی بکر بن محمد الحبشی البسطامی اوله الحمد لله الذی قرب من احبه من العباد واجتباه **ضوء المصباح** فی الحدیث
ضوء المشارق **ضوء المصابیح** درحرف میم بیاید **الضوء اللامع** فی احوال اهل المائة التاسع للحافظ السخاوی

الضیاء الساری شرح صحیح البخاری للشیخ عبد الله بن سالم البصری المکی المتوفی سنة اربع وثلثین ومائة والف

باب الطاء المهملة

طبقات الحفاظ در وی تالیف ابی عبد الله شمس الدین محمد بن احمد الذهبی الحافظ المتوفی سنة ثمان واربعین وسبع مائة وآنرا از تاریخ کبیر خود گرفته وحافظ جلال الدین سیوطی آنرا ملخص نموده ذیلی بران افزوده در وی ذکر رجال مابعد وی کرده اوله الحمد لله الذی انعم فاجزل الخ ذیل این طبقات از تقی الدین بن فهد المکی ابوبکر بن محمد بن محمد الهاشمی المتوفی سنة تسعین وثمان مائة است ودر وی ذکر حافظ ابن حجر کرده ودرین باب ابن الدباغ وابن المفضل هم تالیفی دارند وتالیف حافظ ابن حجر عسقلانی المتوفی سنة ۸۵۲ در دو مجلد است **طبقات الرواة** لخلیفة بن خیاط ولمسلم بن الحجاج ولمحمد بن سعد الزهری المصری مات سنة ثلثین ومائتین واین کتاب اعظم کتب مؤلفه درین باب است زیرا که در وی صحابه وتابعین وخلفا همه را فراهم نموده تقریبا در پانزده مجلد باشد ومختصرش هم از وست وسیوطی را درین فن تالیفی است مسمی بانجاز الوعد المنتقی من طبقات ابن سعد **طبقات الصحابة والتابعین** لابی عبد الله محمد بن سعد الزهری کاتب الواقدی المتوفی سنة ۲۳۰ اول در پانزده مجلد است کما تقدم وثانی که منتخب است از وی اصغر است ولابن منده ابی عبد الله محمد بن اسحق الاصفهانی الحافظ در اسمای صحابه توفی سنة ۳۹۵ وذیلش از حافظ ابوموسی اصفهانی است ودرین باب استیعاب واصابه واسد الغابه وذکر اینها در حرف الالف گذشت ومختصر این طبقات از سیوطی است وهم از قاضی ابی بکر محمد الطوسی در ریاض مستطابه نوشته سئل ابو زرعة الحافظ عن جملة حدیث رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال ومن یحصیه قبض رسول الله صلی الله علیه وسلم عن مائة الف واربعة عشر الفا من الصحابة ممن روی عنه وسمع فقیل له هؤلاء این کانوا واین سمعوا قال اهل المدینة ومکة وما بینهما من الاعراب ومن شهد معه حجة الوداع کل رآه وسمع منه انتهی ومحدثین اینها را دوازده طبقه گردانیده اند اول قدمای تابعین که در مکه اسلام آوردند مثل خلفای اربعه ونحوهم سپس اصحاب دار الندوة پستر مهاجر حبشه باز اصحاب عقبه اولی باز ثانیه بعده مهاجرین اولین میان بدر وحدیبیه پستر اهل بیعة الرضوان بعده مهاجرین میان حدیبیه وفتح مکه بعده مسلمة الفتح بعده اطفال وصبیان که آنحضرت صلی الله علیه وسلم را دیدند در فتح مکه وحجة الوداع واجمع وادعی اینها کتاب اسد الغابه است لابن الاثیر بعده استیعاب وابن الصلاح بروی عیب گرفته بجهت آنکه مشاجرات صحابه را حکایت کرده وروایت از اخباریین نموده نه محدثین **طبقات الفقهاء والمحدثین** للهیثم بن عدی المتوفی سنة سبع ومائتین فی اربع مجلدات **طبقات المحدثین** للحافظ سراج الدین عمر بن الملقن المتوفی سنة اربع وثمان مائة واین از زمان صحابه تا زمان اوست ولابی القاسم مسلمة بن القاسم الاندلسی واورا بروی ذیلی نیز هست ذکره عبد القادر فی الجواهر المضیئة **طراز المذهب فی الکلام علی احادیث المهذب** در حرف میم بیاید **الطرق والوسائل الی معرفة احادیث خلاصة الدلائل** واین شرح مختصر القدوری است وآن تخریج احادیث اوست ومختصر قدوری تالیف امام ابی الحسین احمد بن محمد القدوری البغدادی الحنفی المتوفی سنة ثمان وعشرین واربع مائة است در فروع حنفیه وخلاصة الدلائل که شرح اوست تالیف حسام الدین علی بن احمد المکی الرازی است

المتوفی سنة ثمان وتسعین وخمس مائة والطرق والوسائل تعلیقی ست بران از ابن صبیح احمد بن عثمان الترکمانی که در سنة ثلثین وسبع مائة آنرا تالیف کرده **الطریقة المحمدیة** فی الموعظة للمولی محمد بن پیر علی المعروف ببرکلی المتوفی سنة احدی وثمانین وتسع مائة اوله الحمد لله الذی جعلنا امة وسطا خیر الامم در کشف الظنون گفته هو کتاب مفید معتبر وقد اختصره المولی محمد الیزدی المعروف بعبشی المتوفی سنة ست عشرة والف بعده در ذکر شروح وی اطالت کرده **الطوالات** فی الحدیث لابی القاسم الطبرانی **الطوالات** للحافظ الکبیر ابی موسی محمد بن ابی بکر عمر المدینی المتوفی سنة احدی وثمانین وخمس مائة واین دو مجلد ست مشتمل بر واهی وموضوع **طیب القلوب** لمحمد بن محمد بن علی الخزیمی و دران چهل حدیث جمع کرده شرح آن بفارسی در سنه پانصد نموده است

باب العین المهملة

عارضة الاحوذی فی شرح سنن الترمذی للحافظ القاضی ابی بکر محمد بن عبد الله بن احمد المعروف بابن العربی المغربی الاندلسی الاشبیلی المتوفی سنة ثلث وخمسین وخمس مائة ابن خلکان در وفیات الاعیان گفته العارضة القدرة علی الکلام یقال فلان شدید العارضة اذا کان ذا قدرة علی الکلام والاحوذی الخفیف فی الشیء لحذقه وقال الاصمعی الاحوذی المشمر فی الامور القاهر لها الذی لا یشذ علیه منها شیء وهو بفتح الهمزة وسکون الحاء المهملة وفتح الواو وکسر الذال المعجمة وفی آخره یاء مشددة انتهی **عجالة العالم** من کتاب المعالم مختصر معالم السنن للخطابی ذکرش در شروح صحیح مسلم گذشت **عجالهٔ نافعه** مختصری ست در فارسی از شاه عبد العزیز بن الشاه ولی الله بن عبد الرحیم المحدث الدهلوی المتوفی سنة ۱۲۳۹ در بیان کتب حدیث و اسانید خود و بعض فوائد علم حدیث اوله الحمد لله وکفی و آخره **بیت**

	ولیکن پراگنده با هر کسی ست		چه خوش گفت دانا که دانش بسی ست

عدة الکبری فی الحدیث **عدة وجنة** و مختصر حصن حصین ست للشیخ شمس الدین محمد الجزری اول عده این ست الحمد لله الذی جعل ذکره عدة الحصن الحصین و در وی گفته لما کان کتابی الحصن الحصین من کلام سید المرسلین مما لم یسبق الی مثله من المتقدمین و عز تالیف نظیره علی من سلک طریقه من المتاخرین لما حوی من الاختصار المبین و الجمع الرصین و التصحیح المتین والرمز الذی هو علی العز معین حدانی علی اختصاره فی هذه الاوراق من اصله المذکور بعد ان کنت سئلت فی ذلک مرارا فی سنین شهور ممن آنس غربتی و کشف کربتی و اوجب الحق علی مکافاته ولم اقدر علیها الا بالدعاء له فاسأل الله تعالی نصره و معافاته و ترجمهٔ فارسی وی مسمی بغرفة الحصن از سید اصیل الدین عبد الله بن عبد الرحمن الحسینی الواعظ ست اوله الحمد لله الجمیل الذی یحب الجمال و دران بعض مهمات افزوده و بر پنج فصل و خاتمه مرتب کرده و در بلدهٔ هرات در سنه سبع و ثلثین و ثمان مائة از تالیفش فارغ گردیده **عدة المنسوخ** من الحدیث للشیخ حسین بن عبد الرحمن الاهدل الیمنی و در وی بست و یک حدیث ست که نسخ آن ثابت شده و این ملخص کتاب اخبار الرسوخ لابن الجوزی ست **العذب السلسل** فی الحدیث المسلسل للحافظ الذهبی **عرف الوردی** فی اخبار المهدی للسیوطی لخص فیه الاربعین لابی نعیم و زاد **عشاریات** و این سه حدیث ست که جلال الدین سیوطی در رحلت بنواحی دمیاط یافته تخریج آنها نموده است

وگفته اعطى اهل الحديث بتخريج عوالیهم وارفعها فخرجوا الثلاثیات ثم الرباعیات ثم الخماسیات ثم السداسیات الى العشاریات وممن خرجها قبل الثمان مائة الزين العراقى وبعده جماعة ابن حجر وكان اكثر ما يقع لى غالبا احد عشر لكون زمانى بعيدا وقد فحصت فوقع لى احاديث يسيرة عشارية انتهى **عشاريات** ابن عرفة بن عبد الله بن محمد التونسى المتوفى سنة ثلث وتسع مائة تخريج الزين رضوان **عقود الزبرجد** على مسند الامام احمد لجلال الدين السيوطى المتوفى سنة احدى عشرة وتسع مائة اوله الحمد لله الذى خص هذه الامة ودروى ذكر كرده كه امام ابو البقا العكبرى چون اعراب القرآن تاليف كرد تاليفى لطيف در اعراب الحديث رديف آن ساخت واحاديث بسيار از مسند امام احمد در ان آورد مگر آنکه اين تاليف خيلى مختصر و يسير است وامام جمال الدين بن مالک تاليفى خاص براى صحيح بخارى نمود مسمى بالتوضيح لمشكلات الجامع الصحيح پس تصنيفى مستوعب درين باب مرتب بحروف معجم در مسانيد صحابه نمودم **عقود اللآلى** فى الاحاديث المسلسلة العوالى للشمس الدين محمد الجزرى صاحب الحصن الحصين اوله الحمد لله المعين لنقل الكتاب والسنة ودروى گفته هذه احاديث مسلسلات صحاح وحسان وعوال صحيحة عشارية عالية الشان لا يوجد فى الدنيا اعلى منها ولا يحسن بالمؤمن الاعراض عنها اذ قرب الاسناد وعلوه قرب من الله تعالى ورسوله صلى الله عليه وسلم ثم انى ختمتها باتصال تلاوة القرآن العظيم الى النبى الكريم ثم باتصال الصحبة ولبس خرقة التصوف العالية الرتبة ولقبتها برسم سلطان الاسلام رئيس ملوک الانام معلى كلمة الايمان معين الملة والشريعة والدين شاهرخ بهادر نصر الله به الاسلام على ممر الزمان الحديث الاول الى قوله عن عمرو بن العاص ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال الراحمون يرحمهم الرحمن تبارک وتعالى ارحموا من فى الارض يرحمكم من فى السماء اخرجها بو داؤد والترمذى وقال حديث حسن صحيح واين حديث باسند متصل خود مسلسل باوّليت آورده ترکناه اختصارا **عقيدة اهل التوحيد** المخرج من ظلمات الجهل وربقة التقليد المرغمة انف كل مبتدع عنيد للامام محمد بن يوسف السنوسى الحسنى المتوفى سنة خمس وتسعين وثمان مائة ثم شرحها وسماه عمدة اهل التوفيق والتسديد فى شرح عقيدة اهل التوحيد ثم اختصر هذا الشرح **العقيدة الواسطية** لشيخ الاسلام ابى العباس احمد بن عبد الحليم بن تيمية الحرانى اوله الحمد لله الذى ارسل رسوله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله مختصرى ست در يک کراسه مشتمل بر نه فصل ابن رجب در طبقات گفته که سبب اين عقيده در سنه خمس وسبع مائة ممتحن شده وقضات وعلما در قصر سلطان جمع شده وبحضور ايشان خوانده شد در سه مجلس وبحثها رفت ووقع الاتفاق بعد ذلک على ان هذه عقيدة سنية سلفية انتهى ودروى گفته هذا اعتقاد الفرقة الناجية المنصورة الى قيام الساعة اهل السنة والجماعة ودر جاى ديگر نوشته ومن الايمان بالله الايمان بما اخبر الله به فى كتابه وتواتر عن رسوله صلى الله عليه وسلم واجمع عليه سلف الامة من انه سبحانه فوق سماواته على عرشه علا على خلقه وهو سبحانه معهم اين كانوا يعلم ما هم عاملون كما جمع بين ذلک فى قوله هو الذى خلق السموات والارض فى ستة ايام ثم استوى على العرش يعلم ما يلج فى الارض وما يخرج منها وما يعرج فيها وهو معكم اين ما كنتم والله بما تعملون بصير وليس معنى قوله هو معكم انه مختلط بالخلق فان هذا لا توجبه اللغة وهو خلاف ما اجمع عليه سلف الامة وخلاف ما فطر الله عليه الخلق بل القمر آية من آيات الله من اصغر مخلوقاته وهو موضوع فى السماء وهو مع المسافر وغير المسافر اين ما كان

وهو سبحانه فوق العرش رقیب علی خلقه مهیمن علیهم مطلع الیهم الی غیر ذلک من معنی ربوبیته وکل هذا الکلام الذی ذکره الله
من انه فوق العرش انه معنا حق علی حقیقته لایحتاج الی تحریف ولکن یصان عن الظنون الکاذبة مثل ان یظن ان ظاهر قوله
فی السماء ان السماء تقله او تظله وهذا باطل باجماع اهل العلم والایمان فان الله قد وسع کرسیه السموات والارض وهو الذی
یمسک السموات والارض ان تزولا ویمسک السماء ان تقع علی الارض الا باذنه ومن آیاته ان تقوم السماء والارض
بامره **عقیدة** للشیخ الامام ناصر السنة شیخ الاسلام موفق الدین ابی محمد عبد الله بن احمد بن محمد بن قدامة المقدسی
المتوفی سنه اوله الحمد لله المحمود بکل لسان و این عقیده کراسه مختصر ست در وی گفته ومن صفات الله تعالی التی
یجب الایمان بها انه متکلم بکلام قدیم یسمعه من شاء من خلقه سمعه موسی عنه من غیر واسطة وسمعه جبرئیل علیه السلام
ومن اذن له من الملائکة وانه یکلم المؤمنین یوم القیمة ویکلمونه ویاذن لهم فیزورونه ویکشف لهم الحجاب وقال صلی الله علیه وسلم
اذا تکلم الله بالوحی سمع صوته اهل السماء وفی حدیث عبد الله بن انس عن النبی صلی الله علیه وسلم یحشر الناس یوم القیمة
عراة حفاة بهما فینادیهم بصوت یسمعه من بعد کما یسمعه من قرب انا الملک انا الدیان رواه الائمة واستشهد به البخاری
ومن کلام القرآن العظیم وهو سور وآیات و حروف و کلمات له اول و آخر متلو بالالسنة محفوظ فی الصدور ومکتوب
فی المصاحف مسموع بالآذان الخ و در بیان این صفت و ذکر دلیل بران تطویل کرده **عقیدة الحمویة** لشیخ الاسلام ابن تیمیة رح
بسبب این عقیده فتنه عظیمه برپا شده و برای مؤلفش در بلده دمشق بحکم نائب آنجا حسب استدعای جمعی از مخالفین
مجلسها انعقاد یافته کما ذکر شهاب بن فضل الله العمری فی مسالک الابصار و ابن رجب حنبلی در طبقات خود گفته کتبها
فی قعدة واحدة وهی ازید من ذلک **عقیدة** الشاه ولی الله محدث دهلوی المتوفی سنه ست وسبعین و مائة والف قریب بیست ورق
در عربی جامع اصول عقائد اهل سنت اوله الحمد لله رب العالمین و در وی گفته اشهد الله تعالی ومن حضر من الملائکة
والجن والانس علی انی اعتقد من صمیم قلبی ان للعالم صانعا قدیما الخ و بروی شرحی ست از محرر سطور موسوم بانتقاد
علل الحدیث و درین فن جماعتی از حفاظ و محدثین تالیف کرده اند منهم مسلم بن الحجاج المتوفی سنه ۲۶۱ والامام
ابو الحسن علی بن عمر الدارقطنی المتوفی سنه ۳۸۵ و محمد بن عبد الله الحاکم النیسابوری المتوفی سنه ۴۰۵ و ابو علی حسن بن محمد الزجاجی
المتوفی سنه **علل المتناهیة** فی الحدیث لابن الجوزی **معرفة علوم الحدیث** اول متصدی درین فن
حاکم نیسابوری ست اوله الحمد لله ذی المن والاحسان والقدرة و این در پنج جز ست مشتمل بر پنجاه نوع و ابن الصلاح
درین باب تابع اوست و از انواع حدیث شصت و پنج نوع ذکر نموده **علوم الحدیث** کتابی ست از ابی عمرو عثمان
بن عبد الرحمن بن عثمان بن موسی بن ابی النصر النصیری المالکی الکردی الشهرزانی المقلب تقی الدین المعروف بابن الصلاح الشهرزوری
الحافظ الفقیه الشافعی الدمشقی المتوفی سنه ثلث و اربعین و ستمائة شیخ برهان الدین الانباسی در شرح خود مسمی بالمفتاح
من علوم ابن الصلاح نوشته ان کتابه هذا احسن تصنیف فیه وحصر ذلک فی خمسة وستین نوعا وقد اعتنی به العلماء فی زمانه الی هذا
الزمان منهم من اختصره ومنهم من اعترض علیه انتهی و مختصرش از قاضی القضاة بدر الدین بن جماعه ست و شرح آن از عز الدین محمد
بن احمد بن جماعة المتوفی سنه تسع عشرة وثمان مائة و اختصارش امام ابو زکریا یحیی بن شرف النووی المتوفی سنه ۶۷۶ کرده

مسمی بارشاد ومختصر این مختصار ہم از وست تقریب نام ونیز اختصار دوی عماد الدین ابو الفدا اسمٰعیل بن عمر القرشی
المعروف بابن کثیر المتوفی سنۃ اربع وسبعین وسبع مائۃ کرده وہم علاء الدین علی بن عثمان الماردینی المتوفی سنۃ خمسین
وسبع مائۃ وشہاب الدین محمد بن احمد بن خلیل القاضی الخوئی المتوفی سنۃ ثلث وتسعین وست مائۃ آنرا نظم نموده
وبر اصل کتاب نکت ست از شیخ بدر الدین محمد بن بہادر بن عبد الله الزرکشی المتوفی سنۃ اربع وتسعین وسبع مائۃ واز
شیخ ابن حجر عسقلانی المتوفی سنۃ ۸۵۲ اوله الحمد لله الذی لا تنفد مع کثرة الانفاق خزائنه ودروی نوشته کنت قد بحثت
علی الفوائد التی جمعها شیخی العراقی علی مصنف الشیخ ابن الصلاح وکنت فی اثناء ذلک وبعده اذا وقعت لی النکتة الغریبة
والنادرة العجیبة والاعتراض القوی او الضعیف ربما علقته علی هامش الاصل وربما اغفلته فرایت جمع وضم ما یلیق به
فجمعت ورقمت علی اول کل مسئلة اما ص واما ع الاول لابن الصلاح والثانی للعراقی وبعده کراسۂ دیگر نوشته
مسمی بالافصاح بتکمیل النکت علی ابن الصلاح بقاعی در حاشیۂ شرح الفیه گفته قیل ان ابن الصلاح املی کتابه املاء
فکتب فی حال الاملاء حجم حجم فلم یقع مرتبا علی ما فی نفسه وصار اذ اظهر له ان غیرها وقع له احسن ترتیبا یراعی ما کتب من النسخ
ویحفظ قلوب اصحابها فلا یغیرها وربما غاب بعضها فلو غیر ترتیب غیره تخالف النسخ فترکها علی اول حالها انتهی ونیز مختصر ش
از امام بهاء الدین احمد بن سعید الاندلسی ست ذکره البقاعی قاضی ابو البرکات عبد العزیز البغدادی در کتاب الفنون الجلیه گفته
وانواع علوم الحدیث کثیرة وقد اطنب فیها الائمة حتی ان الضعیف هو نوع منها بلغ به ابو حاتم بن حبان فی تقسیمه خمسین قسما
الا واحدا فما ظنک بغیره انتهی وشرح کرده است آنرا امام ابو الفضل عبد الرحیم بن الحسین العراقی المتوفی سنۃ ست وثمان مائۃ
اوله الحمد لله الذی الهم لایضاح ما ابهم ودروی نوشته ان احسن ما صنف اهل الحدیث فی معرفة الاصطلاح کتاب علوم الحدیث
لابن الصلاح جمع فیه غرر الفوائد فادعی ان فیه غیر موضع قد خولف فیه واماکن اخر تحتاج الی تقیید وتنبیه فاردت ان
اجمع نکتا علیه تقید مطلقه وتفتح مغلقه ورد اعلی ایراد ما اورد علیه وقد کان الشیخ علاء الدین مغلطائی اوقفنی علی شیئ
جمعه علیه سماه اصلاح ابن الصلاح وایضا قد اختصره جماعة وتعقبوه فی مواضع منه فحیث کان الاعتراض علیه غیر صحیح
ذکرته بصیغة اعترض وسمیته التقیید والایضاح لما اطلق واغلق من کتاب ابن الصلاح انتهی واین شرح بالقول ست
واز تبییض آن روز احد بست ویکم ذیقعده سنۃ ست وتسعین وسبع مائۃ فارغ شده حافظ ابن حجر گفته واول کتاب
فی علوم الحدیث کتاب المحدث الفاضل فی غالب الظن وان کان یوجد قبله مصنفات مفردة فی اشیاء من فنونه لکن هذا
اجمع ما جمع فی ذلک فی زمانه ثم توسعوا فیه فاول من تصدی له الحاکم ابو عبد الله وعمل علیه ابو نعیم مستخرجا ثم جاء الخطیب
فعمل الکتابین وهما الجامع لاخلاق الراوی وآداب السامع والکفایة فی معرفة قوانین الروایة انتهی **العلوم الفاخرة**
فی النظر فی الامور الآخرة لعبد الرحمن بن محمد الثعالبی الجزائری المتوفی سنۃ ست وسبعین وثمان مائۃ وهو مجلد ضخیم
کالتذکرة للقرطبی اوله الحمد لله المتفرد بالبقاء الدائم الخ **عمدة الاحکام** عن سید الانام للشیخ الامام تقی الدین
ابی عبد الله محمد عبد الغنی بن عبد الواحد بن سرور الجماعیلی المقدسی الحنبلی المتوفی سنۃ ست مائۃ درسه مجلد ست ونظیرش
درین باب عزیز الوجود اوله الحمد لله اتم الحمد واکمله ودروی گفته حصرت الکلام فی خمسة اقسام الاول التعریف بمن ذکر من رواة الحدیث اجمالا

الثانی فی اماوینه الثالث بیان ما وقع فیه من المبهمات الرابع فی ضبط لفظه الخامس الاشارة الی بعض ما یستنبط واسامی رجال این کتاب نیز از وی است موسوم بعدّه کما قال افردت هذا الکتاب سمیته بعدة و شرح این کتاب صحیح مجلدات از ابو عبد الله محمد بن احمد بن مرزوق التلمسانی المالکی المتوفی سنة احدی وثمانین وسبع مائة اوله الحمد لله الجبار و در وی گفته سالنی البعض اختصار جملة فی احادیث الاحکام مما اتفق علیه الامامان البخاری ومسلم فاجبته حافظ ابن حجر عسقلانی میگوید جمع فیه بین کلام ابن دقیق العید وابن العطار والفاکهانی وغیرهم و نیز شرح او از سراج الدین عمر بن علی بن الملقن الشافعی المتوفی سنة اربع وثمان مائة است موسوم باعلام واین از احسن مؤلفات او ست و آن از ابو طاهر مجد الدین محمد بن یعقوب الفیروزآبادی است مسمی بعدة الحکام فی شرح عمدة الاحکام واین در دو مجلد است دیگر شرح سید تاج الدین ابو نصر عبد الوهاب بن محمد بن حسین بن ابی الوفا العلوی المتوفی سنه ۸۷۵ است موسوم بعدة الحکام و در اول وی شش مقاله آورده اوله الحمد لله الذی نور بصائرنا بنور الاسلام دیگر شرح عبد الرحمن بن علی بن خلف الشیخ زین الدین ابو المعالی الفارسکوری الشافعی است واین شرح وال است بر کثرت فضل او و وی قاضی مدینه منوره بود در سنه هفتصد و نود و دو و وفاتش در سنه ثمان وثمان مائة بوده دیگر شرح شیخ عماد الدین اسمعیل بن احمد بن سعید بن محمد بن الاثیر الحلبی الشافعی است اوله الحمد لله منور البصائر و در وی ذکر کرده که وی کتاب عمده را که مرتب بر ابواب فقه است و در وی پانصد حدیث است یاد گرفته و حفظ نموده بر شیخ ابن دقیق العید قرائت کرد بعده بطور املا بر این شرح نوشت و احکام الاحکام نام نهاد **عمدة القاري** شرح صحیح البخاری در ذکر شروح وی گذشت **عمدة المحدثین** لابی محمد بن عبد الغنی بن عبد الواحد المقدسی الحافظ المتوفی سنة ست مائة **عمل الیوم واللیلة** للحافظ عبد العظیم بن عبد القوی المنذری المتوفی سنة ست وخمسین وست مائة و در وی ذکر کرده صنف العلماء فی عمل الیوم واللیلة والدعوات والاذکار کتبا کثیرة ومن احسنها للامام ابی عبد الرحمن احمد النسائی المتوفی سنة ثلث وثلث مائة واحسن منه لصاحبه الحافظ احمد بن محمد المعروف بابن السنی الدینوری المتوفی سنة اربع وستین وثلث مائة وهو اجمع الکتب فی هذا الفن لکنها مطولة قال فحذفت الاسانید لضعف همم الطالبین انتهی وللامام ابی نعیم الاصبهانی وللسیوطی **عمل الیوم واللیلة** للنسائی و درین کتاب در فضل قرائت قل هو الله احد گفته حدثنا قتیبة بن سعید ثنا ابو عوانة عن مهاجر ابی الحسن عن رجل من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم قال کنت اسیر مع النبی صلی الله علیه وسلم فسمع رجلا یقرأ قل یایها الذین الکافرون حتی ختمها فقال قد بری هذا من الشرک ثم سرنا فسمع اخر یقرأ قل هو الله احد فقال اما هذا فقد غفر له **عنایه** فی شرح الهدایه فی اصول الحدیث **عنایه** بتخریج احادیث الکفایه **عنایة** فی معرفة احادیث الهدایة **عنوان السیر** فی ذکر الصحابة للحافظ شمس الدین ابی عبد الله محمد بن احمد الذهبی المتوفی سنة ثمان واربعین وسبع مائة **العواصم** فی الذب عن سنة ابی القاسم محمد بن عبد الله بن عبد المطلب بن هاشم تصنیف السید الحافظ الامام العلامة عز الدین محمد بن ابراهیم بن علی بن المرتضی الملقب بابن الوزیر الیمانی الصنعانی المتوفی سنة اربعین وثمان مائة در دو مجلد کلان است اوله الحمد لله الحی القیوم انصافا وعدلا و در وی امکان وجود مجتهد در هر زمان ثابت کرده بادلهٔ صحیحهٔ ثابته و هم اثبات عمل بر حدیث و ترک تقلید مذاهب مروجه نموده جزاه الله خیرا و در تدقیق مطالب و تحقیق مآرب

بغایت قصوی رسیده و مختصر این کتاب مسمی بالروض الباسم هم ازوست و اصل این کتاب نزد فقیر موجود ست از صنعا
آنرا بشرای صحیح حاصل کرده ولله الحمد **عوالي** احاديث الليث بن سعد خرجه الشيخ قاسم بن قطلوبغا الحنفي المتوفى سنة
تسع وسبعين وثمان مائة وله تخريج عوالي بكار اسمع هذه التخاريج عند قبر كل احد منهم **عوالي** ابن الشحنة هو ابو الفرج عبد الرحمن
بن احمد بن مبارك الغزي المعروف بابن الشحنة المتوفى سنة تسع وتسعين وسبع مائة تخريج شيخ الاسلام الزين العراقي
عوالي ابي محاسن الروياني **عوالي البخاري** تخريج التقي بن تيمية ذكره البقاعي في مشيخته **عوالي** من مسموعات
الفراوي جمعه ابو المظفر عبد الرحيم بن عبد الكريم بن محمد بن منصور السمعاني المتوفى سنة ۶۱۷ او ۶۱۶ في مجلدين ضخمين
عون المستعين في الاحاديث الاربعين **عين الاصابة** في ما استدركته عائشة رض على الصحابة
للشيخ جلال الدين السيوطي ذكره في فهرس مؤلفاته في فن الحديث وله عين الاصابة في معرفة الصحابة ولم يتم

باب الغين المعجمة

غاية السول في خصائص الرسول للشيخ الامام سراج الدين عمر بن الملقن المتوفى سنة اربع وثمان مائة **غاية المرام**
في رجال البخاري الى سيد الانام مجلد ضخيم اوله الحمد لله الذي رفع منار الحق الخ للشيخ محمد بن داود بن محمد البازلي الكردي
الحموي الشافعي المتوفى سنة خمس وعشرين وتسع مائة ذكر فيه انه كان ممن اشتغل بالحديث وطاف البلاد فالفه ورتبه على الحروف
غرائب اخبار المسندين ومناقب آثار المهتدين لقاسم بن محمد القرطبي **غرامي صحيح**
غزلی ست مشتمل بر بست بیت متضمن اصطلاحات علم اصول حدیث اوله **نظم**

غرامي صحيح والرجا فيك معضل	وحزني ودمعي مرسل ومسلسل

و بر این ابیات شرحی ست از کاتب حروف مسمی بکلامی فصیح اوله حمدا لک یا من اتصل تفضله علینا فتسلسل **الغرر المجموعة**
في الحديث لرشيد العطار ذكره العراقي في شرح الالفية **الغريبين** يعني غريب الحديث والقرآن لابي عبيد احمد
بن محمد بن ابي عبيد المؤدب الفاشاني الهروي المتوفى سنة احدى واربع مائة اوله سبحان من له كل شئ شاهد بانه اله واحد
و در وی ذکر کرده ان اللغة الغريبة انما يحتاج اليها لمعرفة غريبي القرآن والحديث والكتب المؤلفة فيهما جمة وافرة والاعمار قصيرة
فلم اجد احدا اعمل ذلك فعملته لمن حمل القرآن وعرف الحديث وهو موضوع على نسق الحروف المعجمة انتهى و مختصرش از شیخ ابو المکارم
الوزير علي بن محمد النحوي المتوفى سنة احدى وستين وخمس مائة ست و آن زيادة عليه للشيخ محمد بن علي الغساني المالقي المعروف
بابن عسكر المتوفى سنة ست وثلثين وست مائة مسمى بالمشرع الروي في الزيادة على الغريبين للهروي و تکمله و تتمه آن
از حافظ محمد بن عمر الاصفهاني المديني المتوفى سنة احدى وثمانين وخمس مائة ست و اورا کتابی دیگر ست در هفوات
كتاب الغريبين ذكره الفارقي في الاسانيد **الغماز** على اللماز مختصر في الحديث الموضوع **غنية الراغب**
في الحديث **غنية** الاسماء المبهمة الواقعة في متون الاحاديث المسندة لابي القاسم خلف بن عبد الملك بن مسعود
بن بشكوال القرطبي الانصاري المتوفى سنة ثمان وسبعين وخمس مائة ابن خلکان گفته ذكر فيه من روى الموطا عن مالك
بن انس ورتب اسماءهم على حروف المعجم فبلغت عدتهم ثلثة وسبعين رجلا وممن جاء ذكره في الحديث بالثقة **الغيث الهامع**

الغیلانیات من اجزاء الاحادیث من حدیث ابی بکر محمد بن عبد الله بن ابراهیم المعروف بالبزار الشافعی المتوفی سنة اربع وخمسین فی ثلث مائة املاءً عن شیوخه روایة ابی طالب محمد بن محمد بن ابراهیم بن غیلان المتوفی سنة اربع واربع مائة ذکره السیوطی فی طبقاته وقال الصدر المسندین المعمرین ذکره ابن الصلاح فتابعناه انتهی

باب الفاء

الفائق فی غریب الحدیث للعلامة جار الله ابی القاسم محمود بن عمر الزمخشری المتوفی سنة ثمان وثلثین وخمس مائة اوله الحمد لله الذی فتق لسان الذبیح بالعربیة البیّنة والخطاب الفصیح واین کتاب ادر ۵۱۶ھ تمام نموده **فتاوی امام المفتین** ورسول رب العالمین للشیخ محمد بن ابی بکر بن القیم الجوزیة وهی خاتمة کتابه اعلام الموقعین وقد قال فی جمعها وختم الکتاب بذکر فصول یسیر قدرها عظیم امرها یکون روح هذا الکتاب ورقما علی حلة هذا التالیف اولها صح عن رسول الله صلی الله علیه وسلم انه سئل عن رویة المؤمنین ربهم **فتح الباری** شرح صحیح البخاری للحافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی سنه ۸۵۲ھ ذکر این کتاب زیر شروح بخاری در حرف جیم گذشت و این کتاب از عمدهٔ تصانیف اوست و بعد اتمام آن شادی کرد و پانصد دینار در ولیمهٔ آن صرف نمود سخاوی در ضوء لامع گفته هو اجل تصانیفه مطلقا وانفعها للطالب مغربا و مشرقا واجلها قدرا واشهرها ذکرا بحیث رایت بخط مؤلفه قبل تمامه ما نصه ولولا خشیة الاعجاب لشرحت ما یستحق ان یوصف به هذا الکتاب لکن لله الحمد علی ما اولی وایاه اسأل ان یعین علی کماله منا وطولا وکان الابتداء فیه فی اوائل سنة سبع عشرة وثمان مائة علی طریق الاملاء ثم صار یکتب بخطه لکن الطلبة تداولوه شیئا فشیئا والاسماع فی یوم من الاسبوع للمقابلة والمباحثة وذلک بقراءة شیخنا العلامة ابی خضر الی ان انتهی فی اول یوم من رجب سنة اثنتین واربعین وثمان مائة سوی ما الحق فیه بعد ذلک فلم ینته الا قبل وفات المؤلف بیسیر وجاء بخط مؤلفه فی ثلثة عشر سفرا وکان بعد الفراغ من المقدمة شرع فی شرح اطال فیه النفس وکتب منه قطعة یکون قدر مجلد خشی الفتور عن تکمیله علی تلک الصفة فابتدأ فی شرح متوسط وهو فتح الباری انتهی و نیز در وی گفته سمعته یعنی المؤلف یقول لست راضیا عن شئ من تصانیفی لانی عملتها فی ابتداء الامر ثم لم یتهیأ لی من تحریرها سوی شرح البخاری ومقدمته والمشتبه والتهذیب ولسان المیزان بل رایته فی مواضع اثنی علی شرح البخاری والتعلیق والنخبة ثم قال واما سائر المجموعات فهی کثیرة العدد واهیة العدد ضعیفة القوی ظامیة الروی ولکنها کما قال بعض الحفاظ من اهل المائة الخامسة **نظم**

وما لی فیه سوی اننی	اراه هوی وافق المقصد	وارجو الثواب بکتب الصلوة	علی السید المصطفی احمد

فتح القدیر الجامع بین فنی الروایة والدرایة من علم التفسیر للحافظ الکبیر العالم الشهیر البدر المنیر المحقق الربانی شیخ الاسلام ابی علی محمد بن علی بن محمد الشوکانی المتوفی سنة خمسین ومائتین والف این کتاب محل ذکر این تفسیر نیست لیکن وجه ذکرش درینجا آنست که این تفسیر مشتمل ست بر الوف احادیث وجامع ست میان تفسیر وحدیث و در باب خود بی نظیر ست و مثلش در رین سیزده صد هجرت تالیف نشده اوله الحمد لله الذی جعل کتابه المبین کافلا ببیانات الاحکام شاملا لما شرعه

نسباه من الحلال بعد اخر ام الجرم وآن در چهار مجلد کلان ست و در وی گفته هذا التفسير ان کبر حجمه فقد کثر علمه وتوفر من التحقيق
قسمه واصاب غرض الحق سهمه واشتمل علی ما فی کتب التفاسير علی اختلاف البسيط انظر تفاسير المعتمدين علی الرواية ثم ارجع الی
تفاسير المعتمدين علی الدراية ثم انظر فی هذا التفسير بعد النظرين فعند ذلک يسفر الصبح لذی عينين ويتبين لک ان هذا الکتاب
هو لب اللباب وعجب العجاب وذخيرة الطلاب ونهاية مآرب الالباب انتهی و اين تفسير را کاتب حروف از ديار يمن بتلاش تمام
در سفر مبارک حج بمقام حديده بهم رسانيده و لله الحمد وحق اين ست که هر که پيش وی اين تفسير باشد مع کتاب نيل الاوطار
در فقه حديث و کتاب ارشاد الفحول در علم اصول فقه که هر دو تصنيف شوکانيست وی با وجود اين سه کتاب درين سه علم که تفسير
وفقه واصول باشد ان شاء الله تعالی در احکام ثابته صحيحه شرعيه مستنده بادله حديثيه سنيه محتاج بديگر کتاب در اکثر امور نيست
بلکه نزد وی بوجود اينها آلات واسباب اجتهاد مکمل ست وقد رزقنا الله سبحانه وتعالی ولله الحمد حمدا کثيرا طيبا مبارکا فيه
هذه الثلثة مع الزيادة وبالله التوفيق **الفتح السماوي** بتخريج احاديث البيضاوي سبق ذکره فی حرف التاء الفوقية
فتح المغيث فی شرح الفية الحديث سبق ذکره فی حرف الالف **فرائد القلائد** علی احاديث شرح العقائد
لعلی القاری اوله الحمد لله العلی الاعلی ودر آخر وی گفته وقد وقع الفراغ من تسويده فی الحرم الشريف المکی بعد هجرة النبی المصطفی
فی شهر صفر ختم بالخير عام ثمان وخمسين بعد الالف ختم الله لنا بالحسنی وبلغنا المقام الاسنی **فردوس الاخبار**
بماثور الخطاب المخرج علی کتاب الشهاب فی الحديث لابی شجاع شيرويه بن شهردار بن شيرويه بن فناخسرو الهمدانی الديلمی اوله
ان احسن ما نطق به الناطقون الخ در وی ده هزار حديث جمع نموده و نوشته که قضاعی هم ده هزار حديث آورده است و بالجمله
ترتيب وی بر حروف معجم ست مجرد از اسانيد لکن ذکر رواة حديث در آن کرده و برای مخرجين علامات مقرر نموده و شمار
رقم اصابت رمز ست و سيوطی در جامع صغير مقتفی اثر اوست درين باب و حافظ شهردار پسر ديلمی المتوفی سنة ثمان وخمسين
وخمس مائة ترتيب اين کتاب در چهار مجلد بذکر اسانيد نموده بمسند الفردوس مسمی کرد در فردوس در حرف لام فصل لما گفته
لما خلق الله الجنة حفها بالريحان وحف الريحان بالحناء وما خلق الله شجرة احب اليه من الحناء الخ وفيه لما اسری بی اتيت
علی قوم يزرعون فی يوم ويحصدون فی يوم کلما حصدوا عاد کما کان قلت لجبرئيل من هولاء قال هولاء المجاهدون
فی سبيل الله الخ حديث اول از ابن عمر وثانی از ابوهريره واين حديث بسيار طويل ست و در قصه معراج مشهور در بستان المحدثين گفته
ديلمی در اتقان معرفت علم او قصوری ست در صحيح وسقيم احاديث تميز نميکند و لهذا درين کتاب او موضوعات
وواهيات توده توده مندرج ست انتهی **فرع الاثبت** فی الحديث لمحمد بن ابراهيم الحلبی المعروف بابن الحنبلی
المتوفی سنة احدی وسبعين وتسع مائة **الفصول الستة** فی الحديث لمحمد بن محمد الحافظی البخاری وهو خواجه پارسا
المتوفی سنة اثنتين وعشرين وثمان مائة **فضائل الاربعة** لابی الفتح يوسف بن عمر بردها عن ابن عباس اشتملت
علی جملة من فضائل الخلفاء الاربعة وهو کتاب من کتب اجزاء الاحاديث **فضائل الاعمال** لضياء الدين محمد
بن عبد الواحد المقدسی الحنبلی الحافظ المتوفی سنة ثلث واربعين وست مائة اوله الحمد لله رب العالمين جمعه محذوف الاسانيد
وعزاه الی کتب الائمة **فضائل الجهاد** لجماعة واول من صنف فيه ابن المبارک والبسط ما صنف فيه من الاوائل

والاواخر کتاب الحافظ بهاء الدین بن العساکر وهو فی مجلدین غیر انه اطال بکثرة اسانیده وطرقه الی نحو خمسة عشر الاختصار
فضائل الشیخین لابی اسحق اسمعیل بن سعید الطبری وفضائلهما مع فضائل عثمان لابی الحسن علی بن احمد
بن نعیم الانصاری فی کتاب من کتب اجزاء الحدیث روایة ابی محمد الحسن بن محمد الخلال عنه **الفضل** العمیم فی
اقطاع تمیم للسیوطی ذکره فی فن الحدیث **فقه** الحدیث شرحه ابو یاسر شمس الدین محمد بن عمار المالکی النحوی المتوفی
سنة اربع واربعین وثمان مائة **فلق** الصباح فی تخریج احادیث الصحاح للجوهری **الفنون** الجلیة فی معرفة
حدیث خیر البریة فی علوم الحدیث لقاضی القضاة عز الدین ابی البرکات عبد العزیز بن علی بن العز بن عبد العزیز الحنبلی البکری
البغدادی المولد القدسی المنشأ والموطن المتوفی سنة ست واربعین وثمان مائة **فوائد** ابی احمد حمزة بن محمد بن العباس
فی الحدیث **فوائد** ابی الحسن علی بن عبد الله العیسوی فی الحدیث ذکرها ابن حجر فی المجمع **فوائد** ابی الفتح محمد
بن حسین الازدی فی الحدیث **فوائد** ابو بکر الشافعی وهو محمد بن عبد الله بن ابراهیم عبد ربه البزار المتوفی سنة
اربع وخمسین وثلث مائة وآنرا غیلانیات نیز خوانند زیرا که راوی او شیخ ابو طالب محمد بن محمد بن ابراهیم بن غیلان ست
واین فوائد نسبت باو شهرت گرفته همگی یازده جزو ست ودارقطنی رباعیات او را جدا نوشته رساله مستقل گردانیده
که بسیار متداول ست ودر وقت تحصیل اجازت وسماع همین رساله را میخوانند اول رباعیات این حدیث ست قال الحافظ
ابو بکر الشافعی حدثنا محمد بن الفرج الازرق واحمد بن عبد الله النرسی قال حدثنا محمد بن کناسة قال ثنا اسمعیل بن ابی خالد
قال قلت لابی جحیفة هل رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم قال نعم وکان الحسن بن علی یشبهه حدثنا موسی بن اسمعیل
ابی عمران قال حدثنا اسمعیل بن علیة قال اخبرنا حنظلة السدوسی عن انس بن مالک قال قیل یا رسول الله الرجل یلقی صدیقه
او اخاه افینحنی له قال لا قال فیلتزمه ویقبله قال لا قال فیصافحه ویاخذ بیده قال نعم **فوائد** الاحتفال فی احوال الرجال
المذکورة فی البخاری زیادة علی تهذیب الکمال للشیخ ابی الفضل احمد بن علی المعروف بابن حجر العسقلانی المتوفی سنة
اثنتین وخمسین وثمان مائة **فوائد** البزار فی الحدیث هو عبد الله بن ابراهیم بن ایوب بن ماسی ذکره البقاعی
فی مشیخته **فوائد** الصقلی فی الحدیث هو القاضی ابو الحسن علی بن المفرج الصقلی ذکره البقاعی فی مشیخته **فوائد**
تمام الرازی فی الحدیث هو ابو القاسم تمام بن محمد بن جعفر الدمشقی المتوفی سنة اربع عشرة واربع مائة در وی گفته
اخبرنا خیثمة بن سلیمان قال حدثنا محمد بن عیسی قال حدثنا سفیان بن عیینة قال حدثنا عبد الله بن ابی بکر عن خلاد
بن السائب بن خلاد عن ابیه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اتانی جبرئیل فامرنی ان آمر اصحابی ان یرفعوا اصواتهم بالاهلال **فوائد** نجمی
فی الحدیث **فوائد** اللدیوعا قولی فی الحدیث **الفوائد** المتکاثرة فی الاخبار المتواترة للحافظ جلال الدین السیوطی
ودر وی احادیثی آورده که راوی آن ده صحابی یا زیاده اند بعده مقاصد این کتاب حافل مجرد ساخته نامش الازهار المتناثرة
نهاده **الفوائد** الکامنة فی ایمان السیدة آمنة وسمی ایضا التعظیم والمنة فی ان ابوی النبی صلی الله علیه وسلم
فی الجنة للسیوطی فی الحدیث احوط درین مسئله سکوت ست **الفوائد** المنتقاة المخرجة علی الصحیحین تخریج
ابی عبد الله الحمیدی من اصول سماعات الشیخ ابی بکر احمد بن علی بن بدران الحلوانی البغدادی المتوفی سنة سبع وخمس مائة

الفوائد المجموعة في الاحاديث الموضوعة لقاضي القضاة محمد بن علي بن محمد الشوكاني الصنعاني المتوفى سنة خمسين ومائتين والف اوله الحمد لله رب العالمين وبه نستعين ودر وی گفته فمن كان عنده هذا الكتاب فقد كان عنده جميع مصنفات المصنفين في الموضوعات مع زيادات وقفت عليها في كتب الجرح والتعديل وتراجم رجال الرواية وتخريجات المخرجين وتصنيفات المحققين انتهى واين كتاب در هند ببلدهٔ دہلی طبع شده ومتداول طلبهٔ علم گردیده ولله الحمد **فوائد** النجاد في الحديث هو ابو بكر احمد بن سليمان البغدادي الحنبلي المتوفى سنة ثلث واربعين وثلث مائة **فيض** الباری شرح صحيح البخاری للسيد العلامه عبد الاول بن علاء الحسيني المتوفى سنة ثمان وستين وتسع مائة **الفيض** الجاري في طرق الحديث العشاري لجلال الدين السيوطي ذكره في فهرس مؤلفاته في فن الحديث **فيض** المعين في شرح اربعين النووي

باب القاف

قاعدهٔ تدمريه رساله ايست وسط از شيخ الاسلام حافظ امام احمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن تيمية الحرانی المتوفى سنه در بيان توحيد وصفات باريتعالى موافق ادلهٔ كتاب وسنت اوله الحمد لله نستعينه ودر وی گفته قد سالنی من تعينت اجابتهم ان اكتب لهم مضمون ما سمعوه مني في بعض المجالس من الكلام في التوحيد والصفات وفي الشرع والقدر لمسيس الحاجة الى تحقيق هذين الاصلين وكثرة الاضطراب فيهما انتهى **قبس** في شرح موطا مالک بن انس للحافظ ابی بكر بن العربي المالكي المتوفى سنة ثلث واربعين وخمس مائة در حرف ميم در ذكر موطا بيايد **قدر الامكان** في حديث الاعتكاف للشيخ تقي السبكي رد عليه ولده تاج الدين عبد الوهاب وسماه تشحيذ الاذهان **قسطلانی** مسمى بارشاد الساری شرح صحيح البخاری در حرف جيم گذشت **قصر الامال** بذكر الحال والمآل للمولى الحاج رفيع الدين بن عظمت الله خان المراد آبادی اوله سبحان ربک رب العزة عما يصفون ودر وی گفته اين رساله ايست در بيان احوال ميت از حين احتضار تا وقت دخول جنت يا نار كه محرر سطور از كتاب شرح الصدور وكتاب بدور سافره تاليف امام عالم علامه جلال الدين سيوطی آنرا نقل نموده تعميما للفائدة بزبان فارسی مترجم شده وطلبا للاختصار از مطالب هر باب كه مؤلف رحمه برای اثبات شهرت وتواتر استيعاب طرق متعدده حديث كرده اكتفا بحاصل ما في الباب ونقل دو سه حديث جامعه واز حكايات بدانچه عبرت وغرابت در ان اكثر وافر باشد نموده آمد واگر فائدهٔ نافعه از جای دیگر بدست شده مذكور اولش مترجم گويد وآخرش انتهى نوشته شد تا از اصل ممتاز باشد انتهى وترجمهٔ اردوی اين كتاب از كاتب حروف ست مسمے بقطع الاوصال ترجمهٔ قصر الآمال اوله تبارك الذي برأ الناس اطوارا الخ **قلائد** المرجان في الحديث الوارد كذبا في الباذنجان للشيخ الحافظ ابراهيم بن محمد الناجي الشافعي المتوفى سنة تسع مائة ودر حق وی گفته انه تصنيف يحصل اليه **قصيدهٔ** ابن فرح الاشبيلي في اصول الحديث شرحها قاسم بن قطلوبغا الحنفي **قطف الثمر** في موافقات عمر للسيوطی ارجوزة في فن الحديث **القمر** المنير في المسند الكبير لمحب الدين محمد بن محمود بن النجار البغدادي المتوفى سنة ثلث واربعين وست مائة ذكر فيه كل صحابي وماله من الحديث **قوت** المغتذي شرح جامع الترمذي در حرف جيم گذشت **القول** الاشبه في حديث من عرف نفسه فقد عرف ربه للشيخ جلال الدين السيوطي المتوفى ۹۱۱ رساله اوردها في حاويه **القول** البديع

جمل حدیثی ست از امام ابی الفیض محرم بن پیر محمد بن زبید و در اول آن ذکر ملا عرب واعظ کرده بقوله بعض شیوخنا اوله الحمد لله الذی اعلی قدر حبیبه الی اوج الکمالات و درین احادیث ذکر فرستادن درود بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم

القول النافع فی ختم صحیح البخاری الجامع

القول الحسن فی الذب عن السنن فی الحدیث للسیوطی رح

القول الجلی فی ترجمة الشیخ تقی الدین بن تیمیة الحافظ الحنبلی للسید الامام صفی الدین الحنفی البخاری نزیل نابلس اوله الحمد لله والصلوة این کتاب جزوی لطیف ست در احوال وی رضی الله عنه و در وی ذکر مسائل که بسبب آن اساءت ادب در حق وی کرده اند ذکر نموده و تاویلات و محامل حسنه برای آن نوشته و مرا او را از طعن حساد و اهل عناد پاک ساخته و برین کتاب تقاریظ جمعی غفیر از علمای آنوقت ست از انجمله است تقریظ محمد تافلانی مفتی حنفیه و سید محمد وفا الوفائی وغیرهما و چون مؤلف این کتاب حنفی ست و از قدمای علما ست مناسب می نماید که حرفی چند از ان در حق وی نقل کنیم تا حنفیان دیگر هم مستفید شوند قال رح قال الحافظ الذهبی الدمشقی الذی قال فیه الحافظ ابن حجر هو من اهل الاستقراء التام فی نقد الرجال و تبعه علی ذلک السیوطی ما نصه هو یعنی الحافظ ابن تیمیة اکبر من ان ینبه مثلی علی نعوته فلو حلفت بین الرکن و المقام لحلفت انی ما رایت بعینی مثله ولا والله هو ما رای مثل نفسه فی العلم و ما رایت اشد استحضارا للمتون و عزوها منه کان السنة بین عینیه و علی طرف لسانه بعبارة رشیقة و عین مفتوحة و قال امام الجرح والتعدیل الحافظ جمال الدین المزی ما رایت احدا اعلم بکتاب الله وسنة رسوله صلی الله علیه وسلم ولا اتبع لهما منه انتهی و ناهیک بهذا الکلام من الحافظین العدلین و قال بقیة المجتهدین ابن دقیق العید لما اجتمع به و سمع کلامه ما کنت اظن ان الله تعالی بقی یخلق مثلک و قال ایضا رایت رجلا العلوم کلها بین عینیه یاخذ منها ما یرید و یدع ما یرید و قد نص علی انه بلغ رتبة الاجتهاد جمع من العلماء منهم الذهبی و ابن حجر العسقلانی والسیوطی فی طبقات الحفاظ ولم یتفرد بمسئلة منکرة قط و ان کان قد خالف الائمة الاربعة فی مسائل فقد وافق فیها بعض الصحابة والتابعین و من اشنع ما وقع له مسئلة تحریم السفر الی زیارة القبور و قد قال به قبله ابن بطة فی الابانة الصغری و الامام مالک وغیرهما و قال الحافظ ابن حجر فیما کتبه علی الرد الوافر و المسائل التی انکرت علیه ما کان یقولها بالتشهی و لا یصر علی القول بها بعد قیام الدلیل علیه عنادا و هذه تصانیفه طافحة بالرد علی من یقول بالتجسیم والتبری منه و مع ذلک فهو بشر یخطی و یصیب فالذی اصاب فیه و هو الاکثر یستفاد منه و یترحم علیه بسببه و الذی اخطأ فیه لا یقلد فیه بل هو معذور لان ائمة عصره شهدوا بان ادوات الاجتهاد اجتمعت فیه حتی کان اشد المتعصبین علیه الشیخ کمال الدین الزملکانی یشهد له بذلک و کذا الشیخ صدر الدین بن الوکیل الذی لم یثبت لمناظرته غیره و لو لم یکن للشیخ تقی الدین من المناقب الا تلمیذه الحافظ ابن القیم رح صاحب التصانیف النافعة السائرة التی انتفع بها الموافق و المخالف لکان غایة فی الدلالة علی عظمة منزلته فکیف و قد شهد له بالتقدم فی العلوم والتمییز فی المنطوق و المفهوم ائمة عصره من الشافعیة فضلا عن الحنابلة فالذی یطلق علیه مع هذه الاشیاء الکفر او علی من سماه شیخ الاسلام لا یلتفت الیه و لا یعول فی هذا المقام علیه بل یجب ردعه عن ذلک الی ان یراجع الحق و یذعن للصواب و قال البلقینی لقد افتخر قاضی القضاة تاج الدین السبکی فی ثناء الائمة علیه بان الحافظ المزی لم یکتب لفظ شیخ الاسلام الا لابیه و للشیخ تقی الدین بن تیمیة رح و قال ایضا و لم اقف الی الآن بعد التتبع و التفحص علی شیء من کلامه یقتضی کفره و لا زندقته

انما وقفت علی رده علی اہل البدع والاہواء او غیر ذلک مما یظن به ابانة الرجل انتہی ملخصاً عنه **القول المسدد** فی الذب عن مسند الامام احمد لابن حجر العسقلانی اوله الحمد لله الحکیم الذی لا یتوجه علیه الاعتراض **القول الجامع** فی ختم صحیح البخاری الجامع

باب الکاف

کاشف فی اسماء الرجال لابی عبد الله شمس الدین محمد بن احمد الذہبی الحافظ المتوفی سنة ثمان و اربعین وثمان مائة اوله الحمد لله والشکر لله و در وی گفته هذا مختصر فی رجال الکتب الستة الصحیحین و السنن الاربعة مقتضب من تہذیب الکمال للمزی قصرت فیه علی ذکر من له روایة فی الکتب الستة دون ما فی تلک التالیف التی فی التہذیب و الرموز واضحة الاربعة و ع للاربعة و ف لاصحاب السنن الاربعة و ع فانها للجماعة کلہم انتہی و از تالیفش در عشرهٔ رمضان سنه هفتصد و بست فارغ شد و ابو زرعه عراقی را بروی تذییل ست **الکاف الشاف** فی احادیث الکشاف لابن حجر العسقلانی **الکافیة الشافیة** فی الانتصار للفرقة الناجیة للحافظ الواحد المتکلم العلامة الحجة المتقدم فی صنعة العلم الامام شمس الدین محمد بن ابی بکر بن ایوب الدمشقی الحنبلی بن القیم الجوزیة المتوفی سنة احدی و خمسین و سبع مائة مجلدی متوسط ست در نظم مشتمل بر هفت هزار بیت در رد بر فرق بدع و هوی از جہمیه و قدریه و معتزله و غیرہم در مسئلهٔ صفات باری تعالی و غیر آن و اوله آنها و جواب از طرف فرقهٔ ناجیه اہل سنت و جماعت و این کتاب دالت دارد بر غایت قدرت وی بر کلام و وفور علم و عبور وی بر مذاہب فرق اسلام اوله الحمد لله الذی شہدت بربوبیته جمیع مخلوقاته و اقرت له بالعبودیة جمیع مصنوعاته و آخر این کتاب در بیان اوصاف جنت و اہل اوست و اول نظمش این ست **نظم**

حکم المحبة ثابت الارکان — ما للصدود بفسخ ذاک یدان

و از اینجا مشہور بنونیه شده است و در دیباجهٔ این کتاب فصلی در حکایت عقد مجلس مذاکره میان مثبت صفات و معطل آن نوشته و فصلی دیگر در امثلهٔ مضروبه برای معطل و مشبه و موحد آورده در فصل مذاکره میگوید فطالبهم المثبت بواحدة من خلال ثلث مناظرة فی مجلس عام علی شریطة العلم والانصاف تحضر فیه النصوص النبویة والآثار السلفیة وکتب ائمتکم المتقدمین من اہل العلم والدین فقیل لہم لا مراکب لکم تسابقون بہا فی ہذا المیدان وما لکم بمقاومة فرسانه یدان فدعاہم الی مکاتبة بما یدعون الیه فان کان حقا قبله وشکرکم علیه وان کان غیر ذلک سمعتم جوابه المثبت وتبین لکم حقیقة ما لدیه فابوا ذلک اشد الاباء واستعفوا غایة الاستعفاء فدعاہم الی القیام بین الرکن والمقام قیاما فی مواقف الابتہال حاسری الرءوس نسال الله ان ینزل باسه باہل البدع والضلال فظن المثبت والله ان القوم یجیبون الی ہذا فوطن نفسه علیه غایة التوطین وبان یحاسب نفسه ویعرض ما یثبته وینفیه علی کلام رب العالمین وعلی سنة خاتم المرسلین ویتجرد من کل ہوی یخالف الوحی المبین ویہوی بصاحبه الی اسفل السافلین فلم یجیبوا الی ذلک ایضا واتوا من الاعتذار بما دل علی ان القوم لیسوا من اولی الایدی والابصار فحینئذ شمر المثبت عن ساق عزمه وعقد لله مجلسا بینه وبین خصمه یشہده القریب والبعید ویقف علی مضمونه الذکی والبلید وجعله عقد مجلس التحکیم بین المعطل الجاحد والمثبت المرمی بالتجسیم وقد خاصم فی ہذا المجلس بالله وحاکم الیه وبرئ الی الله من کل ہوی وبدعة وضلالة وتحیز الی فئة غیر رسول الله صلی الله علیه وسلم وما کان اصحابه علیه

والله سبحانه هو المسئول ان لا یکلنا الی نفسه والی تبنی حمالدیه انتهی المقصود منه و در فصل اشتگفته المثل الاول ثیاب المعطل ملطخة بعذرة التحریف و شرابه متغیر بنجاسة التعطیل و ثیاب المشبهة متضمخة بدم التشبیه و شرابه متغیر بدم التمثیل والموحد طاهر الثوب والقلب والبدن یخرج شرابه من بین فرث و دم لبنا خالصا سائغا للشاربین المثل الثانی شجرة المعطل مغروسة علی شفا جرف هار و شجرة المشبهة قد اجتثت من فوق الارض ما لها من قرار و شجرة الموحد اصلها ثابت و فرعها فی السماء تؤتی اکلها کل حین باذن ربها و یضرب الله الامثال للناس لعلهم یتذکرون و این ده مثل ست و نیز درین کتاب ذکر شیخ خود شیخ الاسلام ابن تیمیة الحرانی کرده و گفته **نظم**

جوزیت هذا الکلام ووقعت فی
من لیس تجزیه یدی ولسانی
فالله یجزیه الذی هو اهله
حتی ارانی مطلع الایمان
ورایت اثارا عظیما شانها
حصباؤه کلالی التیجان
ورایت حوض الکوثر الصافی الذی
وهما مدی الازمان لا ینیلکم

تلک الشباک وکنت ذا الطیران
حبرانی من ارض حران فیا
من جنة الماوی مع الرضوان
ورایت اعلام المدینة حولها
محجوبة عن زمرة الاعیان
ورایت اکوابا هناک کثیرة
لا زال یشخب فیه میزابان
والناس لا یردونه الامن

حتی اتاح لی الاله بفضله
اهلا بمن قد جاء من حران
اخذت یداه یدی وسار فلم یرم
نزل الهدی وعساکر القران
و وردت راس الماء ابیض صافیا
مثل النجوم لوارد ظمآن
میزاب سنته وقول الهه
الا لاف افراد ذوو ایمان

الابیات و هی احلی من ضرب الرضاب و اشهی من شرخ الشباب سد در نظم الساحر و علی الله اجره الوافر و لقد نقلت هذا الکتاب بخطی لنفسی و لاولادی و لمن اخلفه من بعدی و لله الحمد **کتاب الادب** فی حسان الحدیث لابی العلاء حسن بن احمد العطار الهمدانی المتوفی سنة ثمان و خمسین و اربع مائة **کتاب الاسماء والکنی** لابی احمد محمد بن محمد الحاکم النیسابوری الکرابیسی المتوفی سنة ثمان و سبعین و ثلث مائة **کتاب الاشراف فی مسائل الخلاف** للحافظ ابی بکر محمد بن ابراهیم ابن المنذر المتوفی سنة تسع عشرة و ثلث مائة کتابی ست بغایت نفیس وی اختلاف علما مع الدلائل ذکر کرده و احادیث را بوجهی سرد نموده که اجتهاد و استنباط آسان گشته اولش این ست ذکر فرض الطهارة اوجب الله الطهارة للصلوة فی کتابه فقال جل ثناؤه یا ایها الذین امنوا اذا قمتم الی الصلوة فاغسلوا وجوهکم و ایدیکم الی المرافق و امسحوا برؤسکم و ارجلکم الی الکعبین و قال یا ایها الذین امنوا لا تقربوا الصلوة و انتم سکاری حتی تعلموا ما تقولون ولا جنبا الا عابری سبیل حتی تغتسلوا و دلت الاخبار الثابتة عن رسول الله صلی الله علیه و سلم علی وجوب فرض الطهارة للصلوة و اتفق علماء الامة علی ان الصلوة لا تجزی الا بها اذا وجد السبیل الیها حدثنا الربیع بن سلیمان قال ثنا عبد الله بن وهب قال اخبرنا سلیمان قال حدثنی کثیر بن زید عن الولید بن رباح عن ابی هریرة رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله علیه و سلم قال لا یقبل الله صلوة بغیر طهور ولا صدقة من غلول **کتاب الاعتقاد والهدایة** الی سبیل الرشاد للامام ابی بکر احمد بن الحسین البیهقی المتوفی سنة ثمان و خمسین و اربع مائة اوله الحمد لله الذی خلق الخلق کما شاء الخ

در وی ذکر کرده که این کتاب در بیان چیزی ست که مکلف بسوی آن در اصول و فروع مفتقر ست و مشتمل ست بر آنچه
واجب ست اعتقاد آن بر مکلف و مرتب ست بر ابواب و امام برهان الدین بن عمر البقاعی المتوفی سنة خمس وثمانین وثمان مائة
این کتاب بر حافظ ابن حجر قراءت کرد و از وی انتفاع نموده نامش خیر الزاد المنتقی من کتاب الاعتقاد نهاد
و از تالیفش در سنة ... فارغ شده در بستان المحدثین نوشته که از اول کتاب الاعتقاد تا ذکر ما یستدل به علی حدوث العالم
وان محدثه و مدبره الواحد در اجازت میخوانند و بعضی از باب استخلاف علی بن ابی طالب تا آخر کتاب و این کتاب
بسیار نفیس ست در وی میگوید اخبرنا ابو عبد الله الحافظ ثنا ابو النضر الفقیه ثنا عثمان بن سعید الدارمی ثنا علی
بن المدینی ثنا مروان بن معاویة ثنا ابو مالک الاشجعی عن ربعی بن حراش عن حذیفة رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله
علیه وسلم ان الله یصنع کل صانع وصنعته **کتاب الافعال** فی رواة الحدیث لابن طریف ذکره البقاعی فی
حاشیة الالفیة **کتاب البعث والنشور** لابن ابی الدنیا وللبیهقی ولابی داود **کتاب التتبع**
للدارقطنی وهو ما خرج فی الصحیحین وله علة **کتاب التصحیف** للدارقطنی فی فن الحدیث **کتاب الثقات**
للحافظ محمد بن حبان البستی المتوفی سنة اربع وخمسین وثلث مائة در کشف الظنون گفته جمع فیه احاط وهو عمدة المحدثین
فی هذا الفن انتهی در بستان المحدثین گفته اول ابواب او این ست باب ذکر الحث علی لزوم سنن المصطفی صلی الله علیه وسلم
اخبرنا احمد بن مکرم بن خالد البرتی ثنا علی بن المدینی ثنا الولید بن مسلم ثنا ابن یزید ثنا خالد بن معاذ ثنا عبد الرحمن
بن عمرو السلمی وحجر بن حجر الکلاعی قال اتینا العرباض بن ساریة رضی الله عنه وهو ممن نزل فیه ولا علی الذین اذا ما اتوک
لتحملهم قلت لا اجد ما احملکم علیه فسلمنا علیه وقلنا اتیناک زائرین وعائدین ومقتبسین فقال العرباض صلی بنا رسول الله صلی الله
علیه وآله وسلم الصبح ذات یوم ثم اقبل علینا فوعظنا موعظة بلیغة ذرفت منها العیون ووجلت منها القلوب فقال قائل
یا رسول الله کان هذه موعظة مودع فما تعهد الینا قال اوصیکم بتقوی الله والسمع والطاعة وان عبدا حبشیا مجدعا فانه
من یعش منکم فسیری اختلافا فعلیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین المهدیین فتمسکوا بها وعضوا علیها بالنواجذ وایاکم
ومحدثات الامور فان کل محدثة بدعة وکل بدعة ضلالة انتهی **کتاب الثواب** فی الحدیث لابی الشیخ ابی محمد عبد الله
بن محمد بن جعفر بن حبان المتوفی سنة تسع وستین وثلث مائة **کتاب الجمعة** للنسائی در بستان المحدثین گفته بر احوال
این کتاب تفصیلا اطلاع نیست انتهی ودر کشف الظنون هم تعرض بذکر آن نکرده والله اعلم **کتاب الجمع بین الصحیحین**
للحمیدی احادیث هر دو صحیح را بر مسانید صحابه ترتیب داده ودر مرتبه ثالثه که مرتبه مکثرین ست مسند انس بن مالک نهاده
ودر دیباچه خطبه دراز نوشته وذکرش در حرف جیم گذشته **کتاب الحج** لمحمد بن الحسن املاه علی اهل المدینة وهو مجلد
کتاب حجة الوداع من تالیف الحافظ ابی محمد علی بن احمد بن حزم الظاهری المتوفی سنة ست وخمسین واربع مائة
کتاب الدعا لابن ابی الدنیا وهو ابو بکر عبد الله بن محمد بن عبید القرشی الاموی المتوفی سنة احدی وثمانین ومائتین
کتابی ست بغایت خوب ونفیس اول آن نود و نه نام ست بروایت ابن سیرین از ابی هریره بعد از آن جمل اسم ادعیه
وسند آن موقوف بر حسن بصری بعده اسم اعظم الهی بعده دعاء الفرج وهلم جرا **کتاب الدعا** للحافظ الطبرانی المتوفی

سنه ستين و ثلث مائة و دراولش میگوید قال الحافظ ابو القاسم هذا كتاب الفته جامع لادعية رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم
حداني عليه اني رايت كثيرا من الناس قد تمسكوا بادعية سجع وادعية وضعت على عدد الايام مما الفها الوراقون لا يروى عن رسول الله
صلى الله عليه وآله وسلم ولا عن احد من صحابه ولا عن احد من التابعين لهم باحسان مع ما روى عن رسول الله صلى الله عليه وسلم
من الكراهة للسجع في الدعاء والتعدي فيه فالفت هذا الكتاب بالاسانيد المأثورة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم وبدأت
بفضل الدعاء وادابه ثم رتبت ابوابه على الاحوال التي كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يدعو فيها فجعلت لكل دعاء في موضعه
يستعمله السامع لنفسه ومن بلغه على ما رتبناه ان شاء الله تعالى عز وجل **باب** تاويل قول الله تعالى ادعوني استجب لكم
ان الذين يستكبرون عن عبادتي سيدخلون جهنم داخرين **حدثنا** عبد الله بن محمد بن سعيد بن ابي مريم قال حدثنا محمد
بن يوسف الفريابي ح وحدثنا علي بن عبد العزيز قال حدثنا ابو حذيفة قالا حدثنا سفيان عن منصور عن ذر بن عبد الله الهمداني
عن يسيع الحضرمي عن النعمان بن بشير قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم العبادة هي الدعاء ثم قرا ادعوني استجب لكم الآية
واين كتاب مجلدي كلان ست و در حصن حصين ازوي نقل ميكند **كتاب الدعاء** تاليف چند كس ست يكي شيخ
امام ابو بكر محمد بن الوليد الفهري الطرطوسي دوم ابي عبد الله احمد بن حرب الزاهدي النيسابوري المتوفى سنة اربع و ثلثين
ومائتين سوم ابي عبد الله محمد بن عبد الرحمن بن ابي حاتم الرازي چهارم امام طبري **كتاب الدعوات**
تاليف چند شخص ست يكي امام ابو العباس جعفر بن محمد المستغفري الشافعي المتوفى سنة اثنتين وثلثين واربع مائة
دوم ابي الحسن علي بن احمد الواحدي المتوفى سنة ثمان وستين واربع مائة سوم امام بيهقي حافظ احمد بن الحسين الخسروجردي
المتوفى سنة ثمان وخمسين واربع مائة واو را دو كتاب ست يكي صغير ديگر كبير چهارم صاعد پنجم حسين المحاملي ششم الحافظ ابي داود
هفتم ابي القاسم سليمان بن احمد ذكره ابن حجر في التهذيب هشتم شمس الائمة الحلوائي **كتاب الدعوات النبوية** للحافظ
ابي سعيد عبد الكريم بن محمد السمعاني المتوفى سنة اثنتين وستين وخمس مائة **كتاب الذكر** لابن ابي الدنيا وغيره
كتاب الرحلة في طلب الحديث للخطيب البغدادي **كتاب رفع اليدين** للبخاري در بستان المحدثين گفته
بر احوال اين كتاب تفصيلا اطلاع نيست و در كشف الظنون نيز تعرض بذكر آن نكرده **كتاب الرقاق** للبخاري من كتب ابجد
كتاب الزهد تاليف چند كس ست يكي امام احمد بن حنبل المتوفى سنة احدى واربعين ومائتين دوم حافظ بيهقي المتوفى في
سنة ثمان وخمسين واربع مائة واين دو نسخه ست صغير و كبير سوم امام محمد بن احمد الشعبي چهارم هناد بن السري پنجم آجري
ششم امام ابي عبد الله احمد بن حرب النيسابوري المتوفى سنة اربع وثلثين ومائتين هفتم وكيع هشتم ابي داود و نهم زوائد آن
از پسرش عبد الله ست چنانكه زوائد كتاب الزهد امام احمد از پسرش عبد الله ست **كتاب الزهد والرقائق**
لعبد الله بن المبارك الحنظلي المروزي وبالفعل رائج ومشهور انتخاب وست كه حافظ ضياء الدين ابو عبد الله محمد بن عثمان
بن سليمان صوفي زرزاري كرده ومقبول خاص وعام گشته و در اصل اين كتاب زيادات بسيار واقع ست بعضي از انها
از راوي اين كتاب حسين بن حسن مروزي ست و از وي ابو محمد بن يحيى بن صاعد روايت كرده پس بعضي زيادات وي ست
واين منتخب كه در اجازات و سماعات بكار برده ميشود اولش اين حديث ست اخبرنا يونس عن الزهري قال اخبرنا انس

ابن یزید ان [illegible] رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم [illegible] القرآن معنی این کلام آنست
و بعد [illegible] چہار شیخ خود یاد داد ام این ست کہ معنی تو سد تکیہ کردن [illegible] آنست کہ چون قوت حافظ
[illegible] قرآن محفوظ بستر تکیہ است کہ زیر سر و اشد نباید کہ شخص ترک تہجد نماید و قرآن [illegible] گذاشتہ بخواب رود
واللہ اعلم انتہی گویم حافظ ابن تیمیہ گفتہ الذین جمعوا الاحادیث فی الزہد والرقائق یذکرون ما روی فی ہذا الباب
ومن اجل ما صنف فی ذلک کتاب الزہد لعبد اللہ بن المبارک و فیہ احادیث واہیۃ وکذلک کتاب الزہد لہناد والاسد بن موسی
وغیرہا واجود ما صنف فیہ کتاب الزہد للامام احمد لکنہ مکتوب علی الاسماء وزہد ابن المبارک علی الابواب وہذہ الکتب یذکر فیہا
زہد الانبیاء والصحابۃ والتابعین ثم ان المتاخرین علی صنفین منہم من ذکر زہد المتقدمین والمتاخرین کابی نعیم فی الحلیۃ وابی الفرج
بن الجوزی فی صفوۃ الصفوۃ ومنہم من اقتصر علی ذکر المتاخرین من حین اسم الصوفیۃ کما فعل ابو عبد الرحمن السلمی فی طبقات الصوفیۃ والقشیری فی رسالتہ ثم الحکایات
التی یذکرہا ہولاء یجرد ما مثل ابن جہیش وامثالہ فیذکرون حکایات مرسلۃ بعضہا صحیح وبعضہا باطل قطعا مثل ذکرہم ان الحسن البصری
کان یتقمص خرقۃ علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ وانہ صحب علیا وقد اتفق اہل المعرفۃ ان الحسن لم یلق علیا وانما اخذ عن مثل
کالاحنف بن قیس وغیرہ انتہی **کتاب السابق واللاحق** للخطیب البغدادی **کتاب شروط الائمۃ الخمسۃ**
اولہ الحمد للہ الذی اختار لنا الاسلام دینا الخ و مراد بخمسہ بخاری و مسلم و ابو داؤد و ترمذی و نسائی ست تالیف الامام
ابی بکر محمد بن موسی بن حازم الحازمی المتوفی سنۃ اربع وثمانین وخمس مائۃ **کتاب شروط الستۃ** للحافظ ابی الفضل
بن طاہر المقدسی **کتاب الصحابۃ** لاسمعیل ولسعید بن یعقوب **کتاب الصلوۃ** علی شفیع العصاۃ
لبعض الاروام اولہ الحمد للہ الذی لم یزل غفورا رحیما و در وی یک مقدمہ و دو فصل و یک خاتمہ است فصل اول در احادیث
بر فضیلت صلوۃ فصل دوم در مواضع صلوۃ و آن چہل موضع ست منقول از مفتاح الحصن للجزری و خاتمہ در کیفیت صلوۃ
صلی اللہ علیہ وسلم تالیفش در رمضان بحال اعتکاف در سنہ ۹۵۰ کردہ **کتاب الطب** لابی نعیم من کتب
کتاب العلل فی الحدیث للدارقطنی **کتاب العلل المتناہیۃ** لابی الفرج عبد الرحمن بن الجوزی
سنۃ سبع وتسعین وخمس مائۃ **کتاب الفرقان** بین اولیاء الرحمن و اولیاء الشیطان لشیخ الاسلام ابن تیمیۃ
اولہ الحمد للہ نستعینہ ونستغفرہ و در وی فرق در آیات رحمانیہ و شیطانیہ موافق کتاب و سنت ذکر کردہ و در رسوم و عادات
رد نمودہ **کتاب الفضائل** و جامع الدعوات و الاذکار للشیخ ابی عبد اللہ محمد بن الخفیف الشیرازی الصوفی
سنۃ احدی وسبعین وثلث مائۃ اولہ الحمد للہ الذی رفع السماء وسمکہا مجلدی ست مرتب بر دو صد و شصت و دو
مشتمل بر ذکر فضائل قرآن و ادعیہ صلوات و سائر عبادات و ادعیۂ انبیا و صحابہ زہاد و تابعین **کتاب القراءۃ**
الامام لابی عبد اللہ محمد بن اسمعیل البخاری صاحب الصحیح **کتاب کرامات الاولیاء** از دو کس
ابن الاعرابی دوم خلال **کتاب الکنی** للحافظ ابن عبد البر یوسف بن عبد اللہ القرطبی المتوفی سنۃ ثلث
واربع مائۃ وللامام مسلم بن الحجاج ولابی احمد الحاکم النیسابوری ومختصرش از حافظ ذہبی است مسمی بمقتنی فی سرد الکنی
گفتہ وقد جمع الحفاظ کتبا فی الکنی ومن اجلہا واطولہا کتاب النسائی ثم جاء الحاکم فزاد وافاد وعمل ذلک فی ابد

الکنی یعسر الکشف منه لعدم مراعاته ترتیب الکنی علی حروف المعجم فی رتبته واختصر شروز دته وللامام محمد بن اسمعیل البخاری المتوفی سنة ۲۵۶ ذکره الحاکم ونقل عنه انتهی در بستان المحدثین گفته از کتاب الکنی والاسامی للنسائی نیز انتخابی نموده اند و آنرا منتقی گویند آخر منتقی این حدیث ست فی باب من تکنی اباعمران قال الحافظ احمد بن شعیب النسائی اخبرنا قتیبة بن سعید قال ثنا اللیث عن یزید بن ابی حبیب عن ابی عمران سلم عن عقبة بن عامر قال اتبعت رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو راکب فقلت اقرأنی سورة هود وسورة یوسف فقال لن تقرأ شیئا ابلغ عند الله من قل اعوذ برب الفلق **کتاب ما ضعف** من احادیث الصحیحین والجواب عنها للعراقی المذکور فی الالفیة وفیه فوائد ومهمات **کتاب المبتدی** من کتب الاحادیث لابی حذیفة اسحق بن نصر القرشی **کتاب المجتنی** للامام ابی بکر محمد بن الحسن بن درید الازدی المتوفی سنة عشرین و ثلث مائة اوله تحرس نعم الله عندنا بالحمد علیها ودروی گفته این کتابی ست مشتمل بر فنون شتی از اخبار مؤلفه والفاظ مونقه و اشعار رائقه ومعانی معجبه و حکم متناهیه و احادیث مستحسنه **کتاب المائتین** للصابونی ابی عثمان اسمعیل بن عبد الرحمن النیسابوری المتوفی سنة تسع واربعین واربع مائة و درین کتاب دو صد حدیث و دو صد حکایات و دو صد قطعه شعر مناسب مضمون هر حدیث بوده است **کتاب المجالسة** للدینوری ابی بکر احمد بن مروان کتابی مشهور ست در کتب قدیمه از ان نقل بسیار آمده و دروی میگوید حدثنا اسمعیل بن اسحق ثنا حرمی بن حفص ثنا حرب بن میمون الانصاری قال حدثنی النضر بن انس ثنا انس بن مالک انه سأل رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال خویدمک انس اشفع له یوم القیامة قال انا فاعل قال فاین اطلبک قال اطلبنی اول ما تطلبنی عند الصراط فان وجدتنی والا فانا عند المیزان فان وجدتنی والا فانا عند حوضی ولا اخطئ هذه الثلثة المواضع در بستان المحدثین گفته درین حدیث بعضی علما را اشتباه میشود و میگویند که مرور بر صراط بعد از وزن اعمال ست و همچنین سقی از حوض نیز در محشر و موقف ست پس اول بر صراط طلب کردن و اگر در انجا نیابند باز بر حوض و میزان طلب کردن چه معنی دارد اگر امر بالعکس میشد مناسب بود راقم حروف گوید مرور بر صراط دفعة جمیع امت را میسر نخواهد شد بلکه فوج فوج از موقف فارغ شده بر صراط خواهند گذشت و هنوز جمعی کثیر در موقف گرفتار عطش و منتظر وزن اعمال خواهند بود و آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم بجهت کمال شفقت تردد خواهند فرمود جماعه پیش قدمان را مرور بر صراط خواهند کنانید و چون ازین مهم فارغ خواهند شد باز بر سر میزان برای سرانجام مهم وزن خواهند شتافت و در همان موقف بر حول برای تسکین عطش امت گاه گاه بر سر حوض نیز تشریف خواهند برد و در نوشانیدن آب به نائبان و کارپردازان خود مثل علی مرتضی کرم الله وجهه تقیید خواهند فرمود باز بر صراط خواهند رفت پس تقدم مرور بعض امت را خواهد بود بر وزن بعض دیگر و سقی بعض دیگر نه کل امت را فلا اشکال و آنچه فرمودند که اول مرا بر صراط طلب کن بنابر آنست که قبل از شروع مرور بر صراط آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم نزد تمام امت خود که در موقف مجتمع خواهند بود و بوزن اعمال مشغول موجود باشند و محل آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم هر کس را معلوم خواهد بود و حاجت طلب و تفتیش نشود چون امت متفرق شود و بعض بر صراط رسند و بعض بر سر میزان موقوف و بعض دیگر العطش گویان بر سر حوض آن وقت وقت تلاش و طلب ست پس اول بر صراط باید گردید که مقصد زین علیت همان موضع ست و اگر در ان جا نیابند باز بر سر میزان باید جست و اگر در انجا هم نباشد باز بر سر حوض والله اعلم انتهی بالجملة بیت

دست از طلب ندارم تا کام من برآید | یا تن رسد بجانان یا جان ز تن برآید

انشاء الله تعالی وبالله التوفیق **کتاب المراسیل** للشیخ الامام ابی داود سلیمان بن اشعث السجستانی المتوفی سنة خمس وسبعین ومائتین وللامام الحافظ ابی محمد عبد الرحمن بن محمد بن ادریس بن ابی حاتم المتوفی سنة سبع وعشرین وثلث مائة وهو مرتب علی الابواب **کتاب المرض** والکفارات فی الحدیث لابن ابی الدنیا **کتاب المساوی** فی الحدیث **کتاب المناقضة** للامام عبد الله بن مسلم بن قتیبة الدینوری المتوفی سنة ست وسبعین ومائتین ودر وی احادیث مناقضه آورده برای آنها محامل صحیحه بیان نموده است ونامش تاویل مختلف الحدیث نهاده **کتاب من روی عن ابیه عن جده** للشیخ قاسم بن قطلوبغا الحنفی المتوفی سنة تسع وسبعین وثمان مائة **کتاب من عاش من الصحابة** مائة وعشرین للامام ابی زکریا یحیی بن عبد الوهاب بن منده الاصفهانی المتوفی سنة احدی عشر وخمس مائة رواه عنه ابو طاهر السلفی **کتاب من لیس له الا راو واحد** للامام مسلم بن الحجاج القشیری صاحب الصحیح **کتاب النبذة** للشیخ محمد بن عبد الوهاب النجدی المتوفی سنة ست ومائتین والف واوله اعلم رحمک الله ان افرض ما فرض الله علیک معرفة دینک الذی معرفته والعمل به سبب لدخول الجنة وهو مختصر جدا **کتاب الوحدان** لمسلم ولابی عبد الله البخاری وهو فی من لیس له الا حدیث واحد من الصحابة **الکتب الستة** فی الحدیث قال ابن الصلاح الکتب الخمسة هی الصحیحان وسنن ابی داود وسنن النسائی وجامع الترمذی انتهی ودوی ابن ماجه را ششم ده واول کسیکه او را منضم باین پنج کتاب کرد ابن طاهر قدسی ست وتبعه الشیخ عبد الغنی فی کتاب الاکمال ثم تبعه الناس بعده فقهاء ومحدثین اتفاق کردند بر قبول وی زیراکه شان این کتب در شهرت وصحت اعلی وارفع ست نسبت بجا که کتب این فن وسوق اخبار درینها برای احتجاج ست وشان محتج آنست که ایراد نکند حدیث را بر دعوی خود مگر هرچه مقبول باشد پس چون مبوب گفت باب کذا وکذا گویا گفت که من دعوی میکنم که حکم در فلان مسئله چنان ست بدلیل حدیث کردن فلان ما را از آنحضرت صلی الله علیه وسلم چنین وچنان لهذا اتفاق کرده اند اهل علم بر جواز عمل به احادیث این کتب سته بر صحیحین بدون نظر دران ودر سنن اربع بعد نظر وابن ماجه نزد شمس الدین بن الجزری نیز سادس کتب ست وابن الاثیر بجای وی موطا را سادس کتب گفته گویند این اصطلاح اوست اما شک نیست که موطا در شهرت وصحت وقبول اقدم است بر همه حتی الصحیحین پس او را سادس کتب بلکه اول آنها گردانیدن عین انصاف ست وجمعی از اهل علم این هر شش کتاب را یکجا جمع کرده اند وجمع بین الکتب الستة وجز آن نام نهاده چنانکه در مطاوی ابواب گذشته وبیاید شیخ عبد الحق دهلوی گفته تسمیه این کتب بصحاح بطریق تغلیب ست زیراکه درینها احادیث صحاح وحسان وضعاف همه یافته میشود وصاحب مصابیح که مرویات غیر بخاری ومسلم را حسان نام کرده قریب بهمین وجه است ودر حقیقت این اصطلاحی جدید ست از وی وبعضی گفته اند که کتاب دارمی سزاوار تر است بگردانیدن آن سادس کتب زیراکه رجال وی در ضعف کمتر اند ووجود احادیث منکره وشاذه دران نادر ست وثلاثیات او زیاده از ثلاثیات ابن ماجه هست وسیوطی در جمع الجوامع احادیث متجاوز از پنجاه کتب آورده مشتمل بر صحاح وحسان وضعاف وگفته در وی حدیثی نیاورده ام که موسوم بوضع باشد وباتفاق محدثین متروک ومردود بود انتهی بمعناه واز اینجا معلوم شد که کتب حدیث بسیار ست منحصر در همین شش کتاب نیست تا آنکه در کشف الظنون گفته کتب مصنفه درین علم یعنی حدیث اکثر من ان تحصی است

لیکن سلف و خلف اطباق کرده اند بر اینکه اصح الکتب بعد کتاب الله صحیح بخاری ست پس صحیح مسلم پس موطا پس باقی کتب سنن ابو داؤد و ترمذی و نسائی و ابن ماجه و دارقطنی و مسندات مشهوره اند انتهی و لهذا کتب دیگر سوای صحاح سته خیلے قلیل التداول بلکه متروک الاستعمال ست الا ماشاء الله و جل و کل اعتماد فقهای مذاهب اهل سنت و جماعت و جمله محدثین در استنباط فروع احکام و مسائل اسلام بر همین مسندات ست یا فی الجمله بر مسند امام احمد و آن در حقیقت امام این اصول سته است **کشف استار جواهر الحکم** المستخرجة الموروثة من جوامع الکلم از شروح اربعین ست تالیف صدر الدین القونوی و در حرف شین گذشت **کشف التلبیس** عن قلب اهل التدلیس کتابی ست متعلق بفن حدیث للسیوطی المتوفی ۹۱۱ **کشف الصلصلة** عن وصف الزلزلة ذکره السیوطی فی فهرس مؤلفاته فی الحدیث **کشف الغمة** عن جمیع الامة فی الحدیث للشیخ عبد الوهاب بن احمد الشعرانی المتوفی سنة ثلث و سبعین و تسع مائة اوله الحمد لله رب العالمین الخ و ذکر کرده که این کتاب ماخوذ ست از کتب حفاظ معتبره مثل صحاح سته و معاجم ثلثه طبرانی و جوامع سیوطی و مرتب ست بر ابواب فقه و در وی احادیث را منسوب بمخرجین نکرده بلکه اقتصار نموده بر ذکر محل استدلال و گفته بود آنحضرت ﷺ که چنین میکرد و چنان میگفت و صحابه در ا بر کذا و کذا تقریر می نمود و بر کیت و ذیت سکوت میفرمود و نیز قصه را حذف ساخته مگر آنکه مشتمل باشد بر مواعظ یا اعتبار یا ادب و در آخر وی نوشته اجتهدت فی تحریره و راعیت فیه ادلة مذاهب الاربعة و غیرهم فلا یوجد منها مذهب الا و ادلته فی هذا الکتاب و کان الفراغ من تبییضه مستهل رجب سنة ست و ثلثین و تسع مائة بمصر و این کتاب درین نزدیکی بمصر طبع هم شده و لیکن بکار اهل تقلید بن بحث ست نه محصلین محققین که بحث میکنند از صحت و سقم ادله و ثبوت و عدم ثبوت آن بر شروط معتبره نزد اهل حدیث و فقه **کشف غوامض المنقول** من مشکل الآیات و الآثار و اخبار الرسول لکمال صفی **کشف اللبس** فی حدیث رد الشمس للحافظ السیوطی ذکره فی فهرس مؤلفاته فی فن الحدیث **کشف مشکل حدیث الصحیحین** لابی الفرج بن الجوزی المتوفی سنة سبع و تسعین و خمس مائة در سنه پانصد و هفتاد و شش از تالیفش فارغ شد و مختصر ست از بعض اهل علم ست و گفته رأیته یذکر فیه من الاحادیث مشکلا و غیر مشکل و لا یاتی فیه بشیء شاف فاحببت ان اختصره علی ترتیب ذکر الحدیث اولا عن الصحابی ثم اعطف علیه ما ورد عنه فی مسنده بلفظه طلبا للاختصار و ترتیبه انه یذکر المتفق علیه ثم ما انفرد به البخاری ثم مسلم ثم قال و اذا قلت قال فهو ابو الفرج و از تالیفش در سنه ۵۷۶ فارغ شد **کشف المغطی** شرح موطا للسیوطی در حرف میم بیاید **کشف النقاب** عن الالقاب للسیوطی فی الحدیث **کفایة** فی معرفة اصول علم الروایة للحافظ الکبیر ابی بکر احمد بن علی الخطیب البغدادی المتوفی سنة ثلث و ستین و اربع مائة **الکلام** علی حدیث ابن عباس للسیوطی و قال هو تصدیر لقیته لما ولیت درس الحدیث بالشیخونیة **الکلم الطیب** و العمل الصالح للحافظ الکبیر ابی عبد الله محمد بن ابی بکر بن القیم الجوزیة المتوفی سنة احدی و خمسین و سبع مائة و در وی نوشته المسئلة مبنیة علی الاصل و هو ان الردة تحبط العمل بمجردها او لا تحبط الا بالموت علیها فیه للعلماء قولان مشهوران و هما روایتان عن الامام احمد فان قلنا قد تحبط العمل بنفسها فمتی اسلم استانف العمل و بطل ما کان قد عمل قبل الاسلام و ان قلنا لا تحبط العمل الا اذا مات مرتدا فان عاد الی الاسلام عاد الیه ثواب عمله و هکذا العبد اذا فعل حسنة ثم فعل سیئة تحبطها ثم تاب من تلک السیئة هل یعود الیه ثواب تلک الحسنة المتقدمة

یخرج علی ہذا الاصل ولم یزل فی نفسی شیء من ہذہ المسئلۃ ولم ازل حریصا علی ما ہو الصواب فیہا وما رایت احدا اشفی فیہا والذی یظہر لی واللہ اعلم وبہ المستعان ولا قوۃ الا باللہ ان الحسنات والسیئات تتدافع وتتقابل ویکون الحکم فیہا للغالب وہو یقہر المغلوب ویکون الحکم لہ حتی کان المغلوب لم یکن فاذا غلب علی العبد الحسنات دفعت حسناتہ الکثیرۃ سیئاتہ و تاب من السیئۃ ترتبت علی توبتہ منہا حسنات وقد تربی وتزید علی الحسنۃ التی حبطت بالسیئۃ فاذا عزمت التوبۃ وصحت ونشات من صمیم القلب احرقت ما مرت علیہ من السیئات حتی کانہا لم تکن فان التائب من الذنب کمن لا ذنب لہ وقد سال حکیم بن حزام النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم عن عتاقہ وصلتہ وبرہ فعلہ فی الشرک ہل یثاب علیہ فقال لہ اسلمت علی ما سلف من خیر فہذا یقتضی ان الاسلام اعاد علیہ ثواب تلک الحسنات التی کانت باطلۃ بالشرک فلما تاب من الشرک عاد الیہ ثواب تلک الحسنات المتقدمۃ وکذا اذا تاب العبد توبۃ نصوحا صادقۃ خالصۃ احرقت ما قبلہا من السیئات واعادت علیہ ثواب حسناتہ یوضح ہذا ان السیئات والذنوب ہی امراض قلبیۃ کما ان الحمی والاوجاع امراض بدنیۃ فالمریض اذا عوفی من مرضہ عافیۃ تامۃ عادت الیہ قوتہ وافضل منہا حتی کانہ لم یضعف قط فالقوۃ المتقدمۃ بمنزلۃ الحسنات والمرض بمنزلۃ الذنوب والصحۃ والعافیۃ بمنزلۃ التوبۃ سواء بسواء وکما ان من المرضی من لا تعود الیہ صحتہ ابدا لضعف عافیتہ ومنہم من تعود صحتہ کما کانت لتقاوم الاسباب وتدافعہا وعود البدن الی کمالہ الاول ومنہم من تعود اصح مما کان واقوی وانشط لقوۃ اسباب العافیۃ وقہرہا وغلبتہا الاسباب الضعف والمرض حتی ربما کان مرض ہذا سببا لعافیتہ کما قال الشاعر ابو الطیب المتنبی شعر

لعل عتبک محمود عواقبہ	وربما صحت الابدان بالعلل

فہکذا العبد بعد التوبۃ علی ہذہ المنازل الثلثۃ واللہ الموفق لا الہ غیرہ ولا رب سواہ انتہی المقصود منہ **الکلم الطیب** والقول المختار فی المأثور من الدعوات والاذکار للسیوطی مختصر اولہ الیہ یصعد الکلم الطیب واین کتاب مانند حصن حصین ست تالیفش در شعبان سنہ ہشت صد وہفتاد وچہار کردہ **الکمال** فی معرفۃ الرجال للشیخ الامام محیی الدین بن البخاری محمد بن محمد البغدادی المتوفی سنۃ اثنتین واربعین وست مائۃ وللحافظ عبد الغنی بن عبد الواحد المقدسی الجماعیلی الحنبلی المتوفی سنۃ ست مائۃ وتہذیب الکمال للحافظ جمال الدین یوسف بن الزکی المزی المتوفی سنۃ اثنتین واربعین وسبع مائۃ واین کتابی کلان ست وثلثش مؤلف نشدہ وگمان نمی رود کہ تواند بود اما گفتہ اند کہ تمام نشدہ ست وتکملہ او علاء الدین مغلطائی بن قلیج المتوفی سنۃ اثنتین وستین وسبع مائۃ ست در سیزدہ مجلد وملخص او حافظ شمس الدین محمد بن احمد ذہبی المتوفی سنۃ ثمان واربعین وسبع مائۃ وشیخ ابو بکر بن ابی المجد الحنبلی المتوفی سنۃ اربع وثمان مائۃ وشمس الدین محمد بن علی الدمشقی الحافظ المتوفی سنۃ خمس وستین وسبع مائۃ ست ودروی انچہ در موطا ست افزودہ ونامش التذکرۃ فی رجال العشرۃ نہادہ وابو العباس احمد بن سعد عسکری المتوفی سنۃ خمسین وسبع مائۃ نیز تلخیص وی نمودہ وزوائدش از سیوطی ست واکمال التہذیب از سراج الدین عمر بن علی بن الملقن المتوفی سنۃ اربع وثمان مائۃ ست ومختصر التہذیب از حافظ اندرستی صاحب العمدہ ست ونیز از قاضی تقی الدین ابی بکر احمد بن شہبۃ الدمشقی المتوفی سنۃ احدی وخمسین وثمان مائۃ وحافظ ابن حجر عسقلانی المتوفی سنۃ اثنتین وخمسین وثمان مائۃ واین در شش مجلد ست ولہ الحمد الذی تفرد بالبقاء والکمال

ودر وی گفته ان کتاب الکمال الذی الفہ الحافظ عبد الغنی وہذبہ الحافظ المزی من اجل المصنفات فی معرفۃ حملۃ الآثار
ولا سیما التہذیب بید انہ اطال فقصرت الہمم عن تحصیلہ لطولہ فاقتصر بعض الناس علی الکشف من الکاشف الذی
اختصرہ منہ الحافظ الذہبی فی تراجمہ انما ہی کالعنوان تتشوق النفوس الی الاطلاع علی ما وراءہ ثم ان فی تذہیب التہذیب
للذہبی طویل العبارۃ مع اہمال کثیر من التوثیق والتجریح واختصرہ علی طریقۃ مستقیمۃ واقتصر علی ما یفید الجرح والتعدیل الموجودین
خاصۃ وحذف ما طال بہ الکتاب من الاحادیث التی خرجہا من مروایاتہ العالیۃ فان ذلک بالمعاجم والمشیخات اشبہ منہ
وان کان لا یلحق المؤلف من ذلک عیب وہو نحو ثلث الکتاب ثم ان الشیخ قصد استیعاب شیوخ صاحب الترجمۃ واستیعاب الرواۃ
عنہا ورتب ذلک علی حروف المعجم فی کل ترجمۃ لکنہ شئی لا سبیل الی استیعابہ ولا غائلۃ فیہ سوی شئی واحد وہو اذا اشتہر ان الرجل
لم یرد علیہ الا واحد فاذا ظفر المقید لہ براوٍ آخر افاد رفع جہالتہ عین ذلک بروایۃ اثنین فتتبع مثل ذلک والتنقیب علیہم
واذا اجتنا الی مثل سفیان الثوری ممن تجاوز عدد شیوخہم علی الالف فاستیعابہ یتعذر غایۃ التعذر فاقتصر من شیوخ الرجل
ومن الرواۃ عنہ علی الاشہر والاحفظ فان کانت الترجمۃ قصیرۃ لم یحذف منہا شیئا وان کانت طویلۃ اقتصر علی من علیہ
رقم الشیخین مع ما زادہ زادہ بقولہ قلت وقد کتبت من ہذا الکتاب غیر نسخۃ ثم انی فی زمن الاشتغال الحقت فیہ اشیاء کثیرۃ
تظہر فی حواشی ہذہ النسخۃ وہی نسخۃ الاصل فمن لہ نسخۃ فلیلحقہا بہا فانی الحقت منہا تراجم کثیرۃ جدا فی سنۃ ۸۱۶ معظمہا ممن
ذکرہ فی التالیف والحقت فیہا من ذکرہ صاحب الکمال وحذفہ المصنف لکونہ لم یقع لہ علی روایۃ مع احتمال وجودہا وغرت تراجمہم
والحقت من تراجم الترمذی ومن السنن الکبری للنسائی من غفلہم المصنف وارجو ان اجرد ما زاد علی التہذیب انتہی

کنز العمال فی سنن الاقوال والافعال ودر وی جمع الجوامع سیوطی را بر ابواب فقہ ترتیب دادہ ووجوہ تصرفات را
بقدر طاقت استیعاب نمودہ تالیف شیخ علی متقی نزیل مکہ مکرمہ است در ۹۵۷ھ از تحریرش فارغ شدہ ابو الحسن بکری گفتہ
گفتہ است للسیوطی منۃ علی العالمین وللمتقی منۃ علیہ ذکرش در حرف جیم گذشتہ **کنوز الحقائق فی حدیث خیر الخلائق**
مختصر للشیخ عبد الرؤف المناوی المتوفی سنۃ احدی وثلثین والف اولہ الحمد للہ الذی کسا اہل الحدیث رداء الشرف
درین کتاب دہ ہزار حدیث ست ودرہ کراریس درہر کراسہ ہزار حدیث درہر ورق صد حدیث درہر صفحہ پنجاہ حدیث
درہر سطر دو حدیث وبرمز اشارت بمخرج حدیث نیز کردہ **کواکب** یوسف الکرمانی صاحب الاخبار فی الحدیث
الکواکب الدراری شرح صحیح البخاری در حرف جیم وشین مذکور شد **الکواکب الضوئیۃ فی**
شرح الاحادیث النبویۃ للشیخ محی الدین ابی محمد عبد القادر بن السید محمد الشہیر بقضیب البان الفہ فی سنۃ تسع عشر والف
اولہ الحمد للہ الذی انزل علی عبدہ الکتاب المبین چہل حدیثی ست محتوی بر منافع معاشیہ ومعادیہ وبر ہر حدیث
قطعہ متضمن معنی حدیث آوردہ بعدہ خود شرح آن کردہ وارمغان بزم سلطان احمد خان عثمانی نمودہ وقد سبق فی حرف الالف
ذکرہ **الکوثر الجاری** شرح صحیح البخاری در حرف جیم گذشت **الکوکب الدری** المستخرج من کلام النبی العربی
لابی العباس احمد بن معد الاقلیشی المتوفی سنۃ تسع واربعین وخمس مائۃ اولہ الحمد للہ الذی لہ الحمد فی الاولی والآخرۃ
در وی ذکر کردہ کہ چون کتاب النجم من کلام سید العرب والعجم وضع نمودم وبر احادیث وآداب کہ در کتاب شہاب نبودند

مختصر نموده مشتمل کتابی دیگر که سفاهی اغراض می باشد روایت وی کنم پس این کتاب از وی کتابت مشهور علم حدیث
بلاد همه کتابهات بر وره ختم نموده و بر حروف ترتیب داده **الکوکب الساری** شرح صحیح البخاری در حرف جیم
گذشت **الکوکب المنیر** شرح الجامع الصغیر در حرف جیم گذشت **الکوکب الوقاد المنتقی** من کتاب الاعتقاد
للحافظ البیهقی تالیف شیخ بدر الدین حسن بن عمر بن حبیب الحلبی المتوفی سنة تسع وسبعین وسبع مائة **الکوکب الوهاج**
فی احادیث المعراج للشیخ ابی بکر بن محمد الحلبی البسطامی اوله الحمد لله الذی هدی من عباده من علمه من اهل ... مختصر

باب اللام

اللآلی المصنوعة فی الاحادیث الموضوعة للحافظ جلال الدین السیوطی المتوفی سنه ۹۱۱ و این ملخص موضوعات
ابن الجوزی ست اوله الحمد لله محق الحق ومبطل الباطل ... گفته ان من مهمات الدین التنبیه علی ما وضع من
الاحادیث واختلق علی سید المرسلین وقد جمع ابو الفرج کتابا فاکثر فیه من اخراج الضعیف الذی لم ینحط الی رتبة الوضع
بل ومن الحسن والصحیح کما نبه علیه الحفاظ وطالما اختلج فی ضمیری انتقاده واختصاره فاوردت الحدیث من الکتاب الذی
اورده هو منه کتاریخ الخطیب و الحاکم وکامل ابن عدی والضعفاء للعقیلی و لابن حبان و الازدی وافراد الدارقطنی
والحلیة لابی نعیم وغیرهم فابدأ باسانیدهم وباسناد ابی الفرج الیهم ثم اعقبه بکلامه ثم ان کان متعقبا نبهت علیه واقول فی اول
ما ازیده قلت فی آخره والله تعالی اعلم ورمزت لما اورده الحافظ ابو عبد الله حسین بن ابراهیم الجوزقانی بصورة ج اعلاما
بتوافق المصنفین علی الحکم بوضع الحدیث انتهی وشروع این تالیف در ۸۷۰ بود و فراغ در ۸۷۵ و تعقبات در وی بسیار
قلیل ست و نسخه از ان به بلاد دیگر رفت بعد در سنه ۹۰۹ استیفای تعقبات بر وجه بسط نموده و موضوعات بسیار که از
ابن الجوزی فوت شده بود الحاق کرده اول را صغری و ثانی را کبری گویند **لآلی الدرر** فی اختصار المختصر للسید العلامة
محمد بن عبد الباقی بن یوسف الزرقانی یک رساله ایست در ذکر اخبار موضوعه ملخص از تمییز الطیب من الخبیث و در وی رؤس
احادیث طویله و بیان حال صحت و حسن و ضعف و وضع نموده و احادیث قصیره را بتمامها آورده **اللامع الصبیح** فی
شرح الجامع الصحیح مسمی بضوء الساری در حرف جیم گذشته و در بستان المحدثین ذکرش مستقلا کرده و گفته تصنیف علامه
محقق شمس الدین محمد بن عبد الدائم برماوی ست و این شرح گویا منتخب زرکشی و کرمانی ست و فوائد چند از مقدمه فتح الباری
نیز دران درج نموده وفات او در ۸۳۱ بوده **لباب** فی تحریر الانساب للسیوطی فی علم الحدیث **لذة العیش**
بجمع طرق حدیث الائمة من قریش للحافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی سنه ۸۵۲ **لقط اللآلی المتناثرة** فی الاحادیث
المتواترة للسید العلامة ابی الفیض محمد مرتضی الحسینی الواسطی اوله الحمد لله علی نعمائه المتواترة والآئه المتکاثرة وجملۀ احادیث
این کتاب هفتاد و یک حدیث ست که اهل حدیث آنرا متواتر گفته اند سال تالیفش ۱۱۹۳ است در آخرش این رباعی نوشته **رباعی**

یا ناظرا فی کتابی حین تقرؤه	اقرء هدیت بلا ریب ولا شطط		ان ر سهو فلا تعجل بسبک لی	واعذر فلست بمعصوم من الخلط

لقط المرجان من مسند ابی حنیفة النعمان للشیخ زین الدین عمر بن احمد الشجاع الحلبی المتوفی سنه ست وثلثین وتسع مائة
لم الاطراف وضم الاتراف للسیوطی المتوفی سنه ۹۱۱ علی حروف المعجم فی اول الحدیث **لما الملع** فی اسماء من وضع

في الحديث **لمعات التنقيح** شرح المشكوة المصابيح للشيخ عبد الحق بن سيف الدين بن سعد الله الترك الدهلوي البخاري
المتوفى سنة ثمان وخمسين وتسع مائة در دو مجلد ست بعبارت عربی بمقدار هشتاد هزار بیت مشتمل بر مباحث علمیه و تحقیقات فکریه
وفقهیه **اللواء العزيز** باسم الملك العزيز في الحديث لموفق الدين البغدادي المذكور في الانصاف **لوامع الانوار**
في نظم غريب الموطا ومسلم لمحمد بن محمد الموصلي الشافعي اوله الحمد لله على نعمائه واز تاليفش در سنه سبعين وسبع مائة فارغ شد
لوامع في احاديث المختصر والجامع لابي المظفر يوسف قزاوغلي سبط ابن الجوزي المتوفى سنة اربع وخمسين وست مائة
اللوامع المضيئة من الاربعين البدرية من مرويات بدر الدين ابي الفضل محمد بن قاضي شهبة تخريج احمد بن خليل
بن اللبودي اوله اما بعد حمد الله الذي جبل العلماء واين چهل حديثي ست بچهل طريق از چهل امام از اصحاب شافعي
رحمهم الله تعالى **لؤلؤة** في الحديث محذوفة السند للشيخ عبد الرحمن بن عبد المحسن الواسطي الشافعي المتوفى سنة اربع واربعين وسبع مائة

باب الميم

المآئة المعين في حديث الاربعين تاليف ابراهيم بن عبد الله بن عبد اللطيف الخجندي **ما ائتلف خطه**
واختلف لفظه يعني من رواة الصحيحين للحافظ الفقيه ابي علي الحسين بن محمد بن احمد الغساني الجياني الاندلسي المتوفى
سنة ثمان وتسعين واربع مائة **ما رواه** الواعون في اخبار الطاعون لجلال الدين السيوطي المتوفى سنة ۹۱۱ اوله الحمد لله
مقدر الارزاق والآجال و این مختصر کتاب بذل الماعون في فضل الطاعون للحافظ ابن حجر العسقلاني ست و در وی مقامه
ابن الوردی و صفدی و مقامه دریه خود آورده و بعضی از اهل علم اختصار این مختصر نموده محصل نام نهاده اند اوله الحمد لله
المبدئ المعيد و نیز تالیف شمس الدين محمد بن محمد بن محمد المنبجي الحنبلي ست اوله الحمد لله الشاهد بوحدانيته آثار صنعته و تاليفش در
سنه اربع وستين وسبع مائة كرده در طاعون وقت حدوث ادعیه منسوبه بسوی آنحضرت صلى الله عليه وسلم **ما لا يسع**
المحدث جهله لابي حفص عمر بن عبد المجيد بن عمر القرشي الميانشي اوله الحمد لله الذي وفقنا للتوحيد و این ملخص او ست
که در مکه مکرمه بماه شعبان سنه تسع وسبعين وخمس مائة نموده **المائة المنتقاة** من صحيح مسلم انتقاها الحافظ صلاح الدين بن
العلائي الدمشقي ابو سعيد خليل بن كيكلدي المتوفى سنة احدى وستين وسبع مائة وله المائة المنتقاة الاخرى من صحيح الترمذي
واخرى من مشيخة الفخر **مبسوط** في الحديث للامام ابي عبد الله محمد بن اسمعيل البخاري المتوفى سنة ست وخمسين ومائتين
ذكره الخليلي في الارشاد ورواه عنه وهب بن سليم في كتاب العلل وذكره ابو القاسم بن منده ايضا ورواه عن محمد بن عبد الله
بن حمدان عن ابي محمد عبد الله بن الشرقي **المبهمات** تاليف ولي الدين احمد بن عبد الرحيم العراقي المتوفى سنة ست وثمان مائة
اوله الحمد لله على ما فضل الخ و در وی اسامی مبهما که در متون احادیث و اسانید واقع اند بیان نموده و پیش از وی
جماعتی دیگر هم از اهل علم درین باب تصنیف کرده اند مثل ابی محمد عبد الغنی بن سعید المصری و ابی بکر احمد بن علی الخطیب البغدادی
وابی القاسم بن بشکوال و کتاب وی انفس کتب مصنفه درین باب ست و ابی عبد الله بن طاهر المقدسی و در وی نفائس را
بتوسع جمع نموده است و کتاب ابن بشکوال غیر مرتب ست و خطیب آنرا بر حروف معجم باعتبار اسم مبهم مرتب کرده
معهذا تحصیل فائده از ان دشوار ست زیرا که عارف مبهم محتاج بکشف آن نیست و جاهل موضع آنرا نمی شناسد و امام نووی

بحذف اسانید آن مختصر نموده و بر حروف معجم باعتبار نام صحابی راوی آن حدیث ترتیب داده بزیادت چند حدیث
این ترتیب البته سهل است و بی مدد آگاهی کشف آن هم دشوار میشود بنا بر عدم استحضار نام صحابی راوی آن حدیث با آنکه
بسیاری از صحابه بیاد انزوی فوت شده و کتاب ابو زرعه درین فن مرتب بر ابواب است و دران همانچه ابن بشکوال و خطیب بغدادی
ذکر کرده اند بزیاده ایراد نموده و طالب کشف را در وی سهولت است و شیخ ابی ذر احمد بن ابراهیم الحلبی الشافعی المتوفی
سنة اربع و ثمانین و ثمان مائة را کتابی ست که دران اعرابش ذکر کرده و او را مبهمات مسلم نیز هست و درین باب هست
کتاب امام حافظ قطب الدین قسطلانی و لیکن مختصر ست اوله الحمد لله الذی جعل العلم لاهله نسبا بعده وی ذکر کرده که آنچه حافظ
ابن بشکوال در نوع غوامض و مبهمات با اسانیدش وضع نموده است آنرا تدبر نموده و دانسته که در نوع خود خیلی بدیع
واقع شده است و لیکن بسبب اسناد مطول شده لهذا چیزی بسیار ازین باب ترک داده و بر تعلیق حافظ ابی الفضل محمد
بن طاهر مقدسی هم واقف شده و همه آن استیعاب کرده و بر ابن بشکوال افزوده قدری قلیل و نزر یسیر ذکر نموده پس این مجمع
این هر دو مجموعی بر حروف مرتب نموده بر هر دو اضافه کرده و نامش الافصاح عن المعجم من ایضاح الغامض و المبهم نهاده
مبین المعین فی شرح الاربعین لعلی القاری **المتجر الربیح** والمنتقى الرجیح فی شرح الجامع الصحیح ذکرش در
حرف جیم گذشت **متون الاخبار والآثار** بحذف الاسانید والتکرار مختصر شعب الایمان است مشهور
بجامع المصنف **المثابة** فی آثار الصحابة للسیوطی ذکرها فی فهرس مؤلفاته فی فن الحدیث **مجالس** فی الحدیث
للمخلدی و للبلقینی **مجالس الابرار** و مسالک الاخیار و محائق البدع و مقامع الاشرار در کشف الظنون گفته
هو علی مائة مجلس فی شرح مائة حدیث من احادیث المصابیح للشیخ احمد الرومی اوله الحمد لله الذی رفع اقدار العلماء بمعرفة
کتابه المحکم انتهی و در وی گفته هذا المکتوب بالقلم شرح بعض الحدیث المعظم من کتاب مصابیح الظلم جمعته لبعض اخوان الآخرة
مع ضم ما وجدته فی الکتب المعتبرة من التفسیر والحدیث والفقه والکلام و تصوف الخیرة وابین فیه من الاعتقادات الصحیحة
والاعمال الآخرة واحذر فیه عن استمداد القبور و غیره من فعل الکفرة واهل الضلالة المضلة الفجرة الی قوله رتبته علی مائة مجلس انتهی
ملخصا و هر مجلس مشتمل است بر شرح یک حدیث از احادیث کتاب مصابیح للبغوی و شاه عبد العزیز محدث دهلوی در تعریف وی
بر اول ورق کتاب مذکور این عبارت بدست خود نوشته بودند کتاب مجالس الابرار فی علم الوعظ والنصیحة یتضمن فوائد کثیرة
من باب اسرار الشرائع و من ابواب الفقه و من ابواب السلوک و من ابواب رد البدع والعادات الشنیعة لا علم لنا بحال مصنفه
الا انکشف عنه هذا التصنیف من تدینه و تورعه و تفننه فی العلوم الشرعیة و نعم ما قیل لا تنظر الی من قال واسمع الی ما قال
فانما یعرف الرجال بالحق لا الحق بالرجال و الله اعلم بالصواب و الیه حسن العاقبة والمآل **المجالس الشیخونیة**
للسید ابی الفیض مرتضی الحسینی البلجرامی الزبیدی المصری اوله حمدا لمن دام مسلسل فیضه علی العالمین در وی گفته هذه
احادیث و آثار و اشعار املیته من حفظی و لفظی فی جامع المقر السیفی المرحوم شیخو العمری فی خطة الصلیبیة من مصر عقیب دروس
کتاب الجامع الصحیح للبخاری احیاء لمآثر المحدثین و رجاء ان احشر فی زمرتهم الخ اول حدیث این مجالس حدیث مسلسل بالاولیة است قال رسول الله
صلی الله علیه وسلم الراحمون یرحمهم الرحمن تبارک و تعالی ارحموا من فی الارض یرحمکم من فی السماء اخرجه البخاری فی الکنی والادب بعده این ابیات مستحسن خود آورده نظم

مسلسل بالاولیہ	فحدیث شوقی فی ہواک	اردیہ من طرق علیہ		اول	لی فیک حب

مجالسة لاحمد بن مروان الدینوری المالکی المتوفی سنة عشرة وثلث مائة ضمنه من کتب الاحادیث والاخبار ومحاسن النوادر والآثار ومنتقی الحکم والاشعار وانتخب بعض وسماه نخبة المؤانسة من کتاب المجالسة **مجالی الدعوة** لابن ابی الدنیا اولش این حدیث ست لم یتکلم فی المهد الا ثلثة عیسی بن مریم وصاحب جریج العابد والصبی الذی مر بامه راکب دابة فارهة وشارة حسنة وہی ترضعه فقالت اللهم اجعل ابنی مثل ہذا الخ **مجتبی** فی مختصر السنن الکبری للنسائی مع شرحه زہر الربی ونیز مجتبی کتابی دیگر ست در حدیث لابن البازری وشاید که این ہمان ست که آنرا از جامع الاصول اختصار کرده اوله الحمد لله ربنا العلی الاعلی ودر وی گفته اما بعد ہذا کتاب المجتبی واحادیث المصطفی وہو نخبة المنقول وخلاصة جامع الاصول وہو مرتب علی ستة اقسام وخاتمة **مجرد** فی رجال الکتب الستة لابی عبد الله محمد بن احمد الذہبی المتوفی سنة ثمان واربعین وسبع مائة **مجرد** فی غریب الحدیث للشیخ ابی محمد عبد اللطیف بن یوسف بن محمد الملقب بالمطحن الموصلی البغدادی المتوفی سنة تسع وعشرین وست مائة اوله الحمد لله ذی الایدو در وی گفته این کتاب از کتاب الکبیر خود که در غریب الحدیث ست تلخیص کرده ام **مجلس البطاقة** فی تخریج الاحادیث للحافظ ابی القاسم حمزة بن محمد الکنانی المصری ذکره البقاعی فی مشیخته **مجمع بحار الانوار** فی غرائب التنزیل ولطائف الاخبار للشیخ الفاضل الماہر شمس الفضائل والمفاخر محمد بن طاہر الصدیقی الفتنی المتوفی سنة ست وثمانین وتسع مائة اوله الحمد لله الذی ہدانا لہذا وما کنا لنهتدی لولا ان ہدانا الله در سه مجلد ست ومع الذیل والتکملة در چهار مجلد و بر طرز نہایۂ ابن الاثیر ست در ۱۲۸۳ ہجری در بلده لکھنؤ حلیۂ طبع پوشیده در دیباچه وی میگوید واذا ما یسر الله اتمامه علی ہذا المنهج اتوسل به الی خدمة ذلک الجناب العالی شیخی الشفیق المشفق ذی المفاخر والمعالی قطب الاوان وغوث الزمان وصفوة الرحمن نزیل الحرمین مجاور بیت الله مربی الانام ومرشد الکرام اعنی الشیخ علی المتقی بن حسام افاض الله فیض تقواه علی الدانی والقاصی علی الدوام لیکون ذریعة لشفاعته یوم الفزع الاکبر فی ذلک المقام والاخذ الید فی یوم تزل فیه الاقدام انتهی ونیز در دیباچه گفته المسئول من اخوان الصفا ان یصلح ما طغی به القلم فان ذلک من دیدنی لفقد من اراجعه من الائمة وہوانی علی الناس الساعین بالفساد الباغین العنت للبراء والعناد المکدرین للاذہان بسل سیف العدوان علی الاعزة والاخوان المنکدرین للافہام باکثار الهموم والاحزان انتهی ملخصا ودر آخر مجلد اول گفته تم بحمد الله الثلث الاول من مجمع البحار بالفتن صانها الله عن الفتن اعنی صولة ولاة السوء الحمقة الهمجة الشاہرین سیف العدوان علی اہل الایمان المسلطین علی الرعایا اہل الطغیان من مردة الشیاطین المؤذین للمؤمنین والمؤمنات بغیر ما اکتسبوا من العصیان المروجین رواج الکفر والطواغیت مع العمیان المنهدمین شعائر الاسلام وشرائع الاحکام ومعاہد التوحید والبنیان جازاہم الله تعالی وعفا عن المسلمین اہل الامان وطہر الارض عن اخباثهم وارجاسهم ونحوائلهم بقدیم الاحسان فیا کثیر الخیر ویا دائم المعروف اکفنا شرہم وما اہمنا من صولاتهم بما شئت یا کریم وتب علینا مما یزیل النعم ویوجب النقم واصلح الراعی والرعیة بلطفک یا تواب یا حلیم انتهی ودر آخر مجلد ثانی گفته تم السفر الثانی من مجمع بحار الانوار بالفتن صاننا الله عن الفتن وصان اہلها من موجبات النقم وتاب علیهم مما یوجب

صولة الایام واستمرار البرم ویوفقهم لما یوجب استمرار النعم انتهی ودر آخر مجلد ثالث گفته والمرجو من اخوان الصفا من اہل الوفا
ان یدعو لمن جانی کده فیه برہة من الزمان ان اطلع حینا علی ما یعجبه او یلایم مرامه وان یعذره اذا اطلع علی ما زلت فیه القدم
او طغی به القلم فانه کان جامد القریحة وفاقد البصیرة بحیث لا یدری ارضه من سماءه بصولة ولاة السوء واعوانها علی الاخیار
والاخوان ومدہوش القلب وعدیم الفطنة بنکبات اعداء العلم وسفاک خدامه من الاخلة والخلان کیف وقد حبسوا فی زوایا
الخمول وخبایا البیوت الدور ولم یفرشوا فراش الامن والسرور ولم یترحم لهم احد ممن قدر بازالة ہذه البلیة کانهم لیسوا
من اہل ہذه الملة کفی الله ما اہمهم وعصمهم شرہم وجزی من یوذی المومنین جزاء وفاقا فانه لا کافی غیره ولا اله الا ہو
وہو حسبی ونعم الوکیل انتهی وآین شکایت وحکایت ظهور بوہره مهدویه است بر بوہره سینه بطن بحمایت خانخانان واعوان او
وعدم اکتراث سلطان محمد اکبر بادشاه وولات دولت او برفع این فساد از وجه ارض وحال ضلال وکفر سلطان مذکور بیش از آن است
که درین مختصر گنجد بمنتخب التواریخ شیخ عبد القادر بداونی که خطیب وامام وی بود باید دید تا حقیقت حال معلوم شود نعوذ بالله
من غضب الله وبالجمله این کتاب مستطاب جامع غریب سنت وکتاب ست بر وجهی که با وجود آن حاجت بکتاب دیگر
درین فن نمیشود وگویا شرح صحاح سته است ودر آخر وی ورقی چند در بیان ادب کتابت حدیث وسیر آنحضرت صلی الله
علیه وسلم بترتیب سنوات ہجرت وحال غزوات واسلام قبائل عرب وتعریف صحابی وتابعی وتبع وی وذکر بعض صحابه
مشاہیر نوشته وگفته علم الحدیث علم شریف یناسب مکارم الاخلاق ومحاسن الشیم وہو من علوم الآخرة من حرمه
فقد حرم خیرا عظیما ومن رزقه فقد رزق فضلا جزیلا فعلی صاحبه تصحیح النیة وتطهیر قلبه من اغراض الدنیا الدنیة فورد
من تعلم علما مما یبتغی به وجه الله لا یتعلمه الا لیصیب به غرضا من الدنیا لم یجد عرف الجنة انتهی ودر دیباجه کتاب گفته بود
علم الحدیث لا یخفی آثاره فالصبح لا تنکر انواره فان فوائده وفرایده بحار لا ساحل لها وخواص جواہره وفضائل معانیه کنوز
لیس لها منتهی اذ ہو کلام من اعطی جوامع الکلم وبلاغ من اوتی مواہب الحکم وخطاب افضل من اوتی الحکمة وفصل الخطاب
فلا یبلغ کنه خائر اسراره الا الموفق من ذوی البصیرة والالباب کیف لا وہو کلام من لا ینطق عن الهوی ان ہو الا وحی یوحی
علمه شدید القوی الخ ودر آخر تکمله نیز بعض فوائد مثل ذکر خلفاء عباسیه وجز آن ذکر نموده والله اعلم **مجمع الزوائد** ومنبع الفوائد
للشیخ الامام نور الدین علی بن ابی بکر بن سلیمان الهیثمی المتوفی سنة سبع وثمان مائة ودر وی زوائد کتب سته از مسند
امام احمد وبزار وابی یعلی ومعاجم ثلثه طبرانی جمع نموده با جرح وتعدیل وصحت وسقم احادیث تا آنکه کتابی حافل کامل در شش
مجلد آمده سرمایه تحقیق احادیث برای متاخرین اہل حدیث ہمین کتاب ست وبغیة الرائد تذییل اوست از سیوطی
مجمع الغرائب فی غریب الحدیث تالیف عبد الغافر الحنفی المتوفی سنة سبع وثلثین وخمس مائة وللابی اسمعیل الفارسی
المتوفی سنة تسع وعشرین وخمس مائة **المجمع المؤسس** للمعجم المفهرس للحافظ ابن حجر العسقلانی اوله الحمد لله الذی
قدر الآجال جمع فیه اسامی شیوخه علی قسمین الاول فی من حمل عنه علی طریق الروایة والثانی من اخذ عنه شیئا علی طریق الدرایة
مجموع المغیث فی علم القرآن والحدیث لابی موسی محمد بن ابی بکر المدینی الاصفهانی المتوفی سنة احدی وثمانین وخمس مائة
محاسبة النفس من اجزاء الاحادیث **المحدث الفاصل** بین الراوی والواعی للقاضی ابی محمد حسن

ابن عبد الرحمن بن خلاد الرامهرمزی المتوفی سنة ستین و ثلث مائة حافظ ابن حجر گفته ہو اول کتاب صنف فی علوم الحدیث فی غالب الظن **محلی** فی الحدیث لشمس الدین محمد بن احمد المقدسی بن قدامة الحنبلی المتوفی سنة اربع و اربعین و سبع مائة و این مختصر الامام ست **محو الحوبة** شرح ابیات التوبة و ہے **شعر**

اما آن عما انت فیه متاب	وهل لك من بعد البعاد ایاب

الی آخر الابیات و تلك قصیدة حسنة فی الحث علی اتباع السنة والكتاب ذكرتها فی الحطة بتمامها و ہی من نظم السید العلامة المجتهد محمد بن اسمعیل الامیر الیمانی المتوفی سنة اثنتین و ثمانین و مائة والف و شرح وی نیز از وست و در وی ذکر کرده شده وافی الینا فی سنة [illegible] رجل من اهل اصطنبول یقال له الشیخ احمد بن صالح اقام لدینا ایاما یاخذ عنا مسائل مفردة بادلتها من امهات مسائل الدین و له انقیاد للحق و نفور عن طریقة المتمذہبین بحیث انه فی عصره آیة و له نباہة و درایة و لیس عنده معرفة بقراءة كتب الناس بل له فطانة فی تتبع الحق و اتباعه و قد دار الآفاق و نزل فی كل محل من مدن الهند والروم والشام والعراق لانه عالی السن فوصف من البدع فی كل قطر ما تقشعر له الجلود و ما یوجب لاهله فی النار الخلود حتی انه لم یر ع بجیرانه و مدی مدًا علی طریقة السنة والاتباع الا رجلا واحدا لكنا قد سمعنا به من اهل العرب یقال له الشیخ احمد الورزازی فانه صحیح الطریقة مجانب البدع داع الی السنة و یذكر ان اهل الروم اقل الناس بدعة سیما بدعة التصوف و عبادة القبور و غیر ذلك قال فانهم مصانون عن ذلك الا ان كان عندهم بدعة التمذهب والتقلید لابی حنیفة و غیر ذلك و كنا فی سنة [illegible] سمعنا انه نشأ بنجد رجل عالم یدعوا الی السنة و ینفر عن البدعة قولا و عملا فاسفرت وجوه آمالنا و انشرحت لذلك خواطرنا و قلنا هذا مجدد الدین و داع لاحیاء سنة سید المرسلین و بعث اشتیاق الخاطر الی مكاتبته بابیات شعریة و قصیدة اشتملت علی كثیر من البدع المجانبة للطریقة النبویة و هذه كتبت الیه بعد ان بلغ الینا انه ینهی عن الابتداع و عن التزام المذاهب والاعتقاد فی العباد من الاحیاء والاموات و ینهی عما نهی عنه رسول الله صلی الله علیه و سلم من العمارة علی القبور و انه هدم مشاهد و قبابا فی دیاره و احرق كتابا من كتب الابتداع فرایت هذه رتبة علیة و طریقة نبویة فقلت مكاتبا **شعر**

سلام علی نجد و من حل بالنجد	وان كان تسلیمی علی البعد لا یجدی

الی آخرها و لما وصلت الابیات الی نجد من طریق مكة لم یصل لها جواب و وصل رجل من اصحاب محمد بن عبد الوهاب یقال له الشیخ عبد الرحمن و اخبر بوصول الابیات و انها بعثه علی الخروج الی عند قائلها و هو رجل عامی الا انه كثیر العبادة والحث علی الزهادة و لم یزل یذهب ایام الحج الی الحج ثم یعود بعد ذهابه الی اهله الی صنعاء و لم نستفد منه لعامیته حقیقة ابن عبد الوهاب ثم انه وصل الینا الشیخ العالم مربد بن حسن و كان وصوله من طریق الحجاز سنة [illegible] سبعین(?) و مائة والف له معرفة و نباهة و هو من تلامیذ ابن عبد الوهاب و اخبر بوصول الابیات و كان عنده منها نسخة و اقام عندنا ثمانیة اشهر و حصل بعض كتب شیخ الاسلام الحافظ ابن تیمیة بخطه و قرأ علینا الكشاف و ذاكرنا فی عدة مسائل ثم وصف لنا من حال ابن عبد الوهاب امورا عجیبة من سفكه الدماء و تكفیر اهل الدنیا و خرج صحیفة من رسائله ما یحقق ما نقله عنه من تكفیره للانام و سفكه للدم الحرام و نهبه للاموال و سبیه لحریم المسلمین والاطفال و قد كان مستنكرا لافعاله مترددا فی حقیقة حاله و ما خرج الا مسترشدا لما یرشده الله بیدیه علیه فابنا له ان هذه افعال لا یطابق شریعة الاسلام و لا یوافق ما جاء به سید الانام علیه افضل الصلوة والسلام ثم ذكر انه اد(?) بوصول الابیات

مظنة عند اتباعه ورفعة عند اشياعه وانه يتعين علينا ازالة ذلك وبيان قبح ما سلكه من تلك المسالك فرأيت تعيين ماقال وناكد عندي ذلك المقال فقلت ابياتا رددت فيها ادلة رسالته وابنت فيها قبيح مقالته وشرحتها شرحا نافعا وارسلتها صحبة الشيخ مربد بن حسن فارقنا في عشرين من شوال سنة سبعين ومائة والف واول الابيات **نظم**

رجعت عن النظم الذي قلت في النجد	فقد صح لي عنه خلاف الذي عندي	ظننت به خيرا وقلت عسى عسى
نجد ناصحا يهدي العباد ويستهدي	فقد جاءنا من ارضه الشيخ مربد	فحقق من احواله كل ما يبدي
وقد جاء من تاليفه برسائل	يكفر اهل الارض فيها على عمد	

الى آخر الابيات والى الآن سنة الله لم ياتنا خبر عن الشيخ مربد ولا ما كان مما صحبناه من الرسالة والله اعلم ما ياتي به الاقدار انتهى المقصود منه و این عبارت از خط خاص وی نقل کرده ایم و از وی ظاهر است که اولا سیرت ابن عبد الوهاب پسندید و باعث بر انکار آخر او دو خصلت وی شد یکی سفک دم دوم تکفیر اهل ارض حسب بیان شیخ مربد و حال شیخ مربد این است که بعد از مفارقت از خدمت شریف وی تا سه سال هیچ جواب نیک یا بد نرسانید پس معلوم شد که بیان وی در حق ابن عبد الوهاب قرین صدق نبود و همین صواب است زیرا که آنچه امروز از رسائل وی در دست مردم آن دیار است در وی حکمی خلاف شریعت حقه موجود نیست اگرچه مخالف فقهای این زمانه باشد و از رسالهٔ مؤلفهٔ شیخ عبد الله بن محمد بن عبد الوهاب که همراه امیر سعود وقت فتح مکه بود ظاهر است که پدرش و هم امیر مذکور از سفک دماء و تکفیر اهل دنیا بمراحل دور است و همچنین از رسالهٔ شیخ محمد بن ناصر حازمی که اعلم علمای متاخرین نجد بود و در سنه یکهزار و دو صد و هشتاد و سه هجری فوت شد واضح که ابن عبد الوهاب هرگز قائل این چنین ها نیست و از ینجا عذر معقول برای رجوع حضرت سید علامه محمد بن اسمعیل امیر سرانجام یافت زیرا که رجوع وی مبنی بر خبر واحد شیخ مربد است و وی مجهول برامد پس باقی نماند مگر بقیه سیرت وی که حضرت سید بر آن تحسین نمود یعنی نهی از ابتداع و از التزام مذاهب و اعتقاد نفع و ضرر در اموات و عمارت قبور و هدم مشاهد و قباب و احراق کتب بدعت و جز آن و این چنین ها خود مطلوب وی ست و لهذا باستماع وجود چنین مرد اظهار خوشی فرمود و چون آن صنعا از نجد علی طرف الثمام واقع ست اگر خبر محمد بن عبد الوهاب خدمت حضرت سید علامه علی ما فی نفس الامر رسید بعید نیست علاوه این همه اصل مقصود نزد کافهٔ علما از مذاهب مختلفهٔ اهل سنت و جماعت اتباع سنت صحیح و حق صراح ست نه تقلید زید و عمر پس هرگاه که در برابر نصوص صحیحه ثابته محکمه کتاب و حدیث ترک تقلید ائمه مجتهدین واجب باشد بالاتفاق با بن عبد الوهاب و امثال ایشان که بغبار ائمه نمی رسند چه رسد و بالله التوفیق **محیط** لابی محمد الجوینی لم یتقید فیه مذهبا معینا وللبیهقی رسالة انتقد فیها مستدرکا علیه فی ما یتعلق بعلم الحدیث **المختارة** فی الحدیث للحافظ ضیاء الدین محمد بن عبد الواحد المقدسی الحنبلی المتوفی سنة ثلاث واربعین وست مائة و در وی التزام ایراد احادیث صحیحه کرد و اخبار غیر مسبوقه التصحیح را تصحیح نمود و ابن کثیر گفته هذا الکتاب لم یتم وکان بعض الحفاظ من مشایخنا یرجحه علی مستدرک الحاکم کذا فی الشواذ الفیاح **مختصر** فی محدثی العصر لابی عبد الله محمد بن احمد الذهبی المتوفی سنة ثمان واربعین وسبع مائة **مختصر** فی علم الحدیث للشیخ عبد القادر بن ابی الوفا القرشی وللشیخ الامام بدر الدین بن جماعة القاضی اوله

الحمد لله الذی اوضح لمعالم السنة سبیلا و وی خلاصة محصول علوم الحدیث ابن الصلاح ست با زیادت بران مرتب ست بر مقدمه و اربع اطراف مقدمه در حد طرف اول در متن ثانی در سند ثالث در کیفیت تحمل رابع در اسماء الرجال و از تالیفش در سنة تسع و ثمانین و ست مائة بدمشق فراغ دست بهم داده **مختلف الحدیث** سبق فی اختلاف الحدیث لابن قتیبة المتوفی فی سنة ست و سبعین و مائتین **المختلف و المؤتلف** فی اسماء الرجال لابی الحسن علی بن عمر الدارقطنی البغدادی المتوفی سنة خمس و ثمانین و ثلث مائة و این کتابی حافل ست گویند ضبط اسامی ناس اولی ترا شیا ست زیرا که قیاس را درو وی دخل نیست و قبل و بعد آن چیزی که دلالت کند بران موجود نیست و از ین کتاب حافظ ابو بکر احمد بن علی خطیب بغدادی مشتبه النسبة گرفته و بران افزوده کتابی بنام مؤتلف تکملة المختلف مرتب نمود و بعده امیر ابو نصر علی بن هبة الله بن ماکولا آمد و بران چیزها زیاده کرده اکمال نام کتابی تالیف کرد و مافات ایشان را در کتابی دیگر استدراک نمود بعده حافظ ابو بکر محمد بن عبد الغنی معروف بابن نقطة الحنبلی آمد و برا کمال ذیلی نوشت در مجلدین کتابی دیگر جمع ساخت مسمی بالتقیید لمعرفة رواة السنن و الاسانید و ذیل کتاب ابن نقطة از حافظ محمد بن علی دمشقی ابو حامد بن الصابونی المتوفی فی سنة ثمانین و ست مائة ست و هم از منصور بن سلیم المتوفی سنة ثلث و سبعین و ست مائة و برین هردو ذیلی ست از حافظ علاء الدین مغلطائی بن قلیج المتوفی سنة اثنتین و ستین و سبع مائة ست و این ذیلی کلان ست لیکن اکثرش اسامی شعراء و انساب عرب ست و درین فن ست کتاب الکمال و تهذیب و مشتبه ذهبی و تبصرة المشتبه ابن حجر **المختلف و المؤتلف** فی مشتبه اسماء الرجال للحافظ عبد الغنی بن سعید الازدی المقدسی المتوفی سنة تسع و اربع مائة و له مشتبه النسبة ایضا حافظ صوری ابو عبد الله محمد بن علی گفته لما صنف عبد الغنی المؤتلف و المختلف عرضه علی الدارقطنی فقال له اقرأه فقال کیف اقرؤه لک و معظمه اخذته عنک فقال نعم اخذته عنی متفرقا و الآن قد جمعته انتهی و لابی احمد حسن بن عبد الله العسکری و لابی المظفر محمد بن احمد الابیوردی المتوفی فی سنة سبع و خمس مائة و لابی البرکات علاء الدین علی بن عثمان الماردینی المتوفی فی سنة خمس و سبع مائة فی انساب العرب و لابی القاسم یحیی بن علی الحضرمی بن الطحان المصری المؤرخ سنة ست عشرة و اربع مائة **مخلصیات** من اجزاء الاحادیث من حدیث ابی طاهر محمد بن عبد الرحمن ابن العباس مخلص الذهبی **المدبج الی الدبج** متعلق بفن الحدیث للسیوطی المتوفی ۹۱۱ سنة **المرد** فی کراهیة السوال و الرد لجلال الدین السیوطی ذکره فی فهرس مؤلفاته فی فن الحدیث **مرقاة الصعود** الی سنن ابی داؤد للسیوطی در حرف سین گذشت **و المرقاة العلیة** فی شرح الاسماء النبویة فی الحدیث **مرقاة** شرح مشکوة لعلی القاری ذکرش بیاید **المسارعة** الی المصارعة للسیوطی فی فن الحدیث **مسئلة العلو** و النزول فی الحدیث لابن طاهر **مسامرة السموع** فی ضوء الشموع رسالة ایست از سیوطی جواب سوال ست از روشن کردن آنحضرت چراغ را و در وی جستجوی اولیه ایقاد نموده همه ایکجا فراهم نموده است **مستجاد** من کتب الاحادیث للحافظ الدارقطنی **مستخرج** ابو عوانه یعنی حافظ یعقوب بن اسحق الاسفرائینی المتوفی سنة ست عشرة و ثلث مائة و این مستخرج بر مسلم ست و در حرف صاد گذشت حافظ ابن حجر گفته اذا اجتمع المستخرج مع

صاحب الاصل فی من فوقہ شیخہ التسمیۃ مستخرجا الا اذا لم یجد طریقا یوصلہ الی شیخہ وعاجلہ انہ یشترط ان لا یصل الی
الابعد مع وجود السند الی الاقرب الالعذر وربما اسقط المستخرج احادیث لم یجد لہا سندا یرتضیہ وربما ذکرہا
من طریق غیر طریق صاحب الکتاب **المستخرج** فی الحدیث لابی القاسم عبد الرحمن بن محمد بن اسحق بن مندۃ
المتوفی سنۃ سبعین واربع مائۃ وآخر الطریق تذکرہ از چند کتاب فراہم نمودہ **مستخرج** لابی نعیم عبد اللہ احمد
بن عبد اللہ الاصبہانی واین مستخرج ست بر صحیح بخاری اسانیداً ومتوناً واولش کتاب الایمان ست واول آن حدیث
جبرئیل حدثنا احمد بن یوسف بن خلاد قال حدثنا الحارث بن ابی اسامۃ قال حدثنا ابو عبد الرحمن بن یزید المقری ح وحدثنا ابو علی بن الصواف ثنا
بشر بن موسی ثنا ابو عبد الرحمن المقری ثنا کہمس بن الحسن عن عبد اللہ بن بریدۃ الاسلمی عن یحیی بن یعمر القرشی قال کان
اول من قال بالقدر سعید الجہنی بالبصرۃ فانطلقت انا وحمید بن عبد الرحمن الحمیری حجاجا الی آخر الحدیث المذکور فی صحیح مسلم
المستخرجات فہی کثیرۃ کالمستخرج علی سنن ابی داؤد لمحمد بن عبد الملک بن ایمن وعلی الترمذی لابی علی الطوسی وعلی
توحید ابن خزیمۃ لابی نعیم قال البقاعی والمستخرج لم یلتزم الصحۃ وانما جعل قصدہ العلو **المستدرک** علی الصحیحین للشیخ
الامام ابی عبد اللہ محمد بن عبد اللہ المعروف بالحاکم النیسابوری الحافظ المتوفی سنۃ خمس واربع مائۃ ودروی احادیثے
جمع کردہ کہ بر شرط شیخین ست بعد حدیث صحیح کہ در انہاست وہم تخریج روایتی کرد کہ بر ہر دو یا بر شرط یکی از ہر دو ست
وہمچنین آنچہ در اجتہاد وی صحیح آمدہ اگرچہ بر شرط ہیچ یکی نباشد وحاکم واسع الخطو ست لہذا در شرط صحیح از وی تساہل شدہ
ذکرہ ابن الصلاح وابو بکر خطیب از ابی اسحق ارموی آوردہ کہ وی احادیث را بر گمان صحت وبودن آنہا بر شرط بخاری
ومسلم جمع نمودہ بنا برانکہ اخراج آن احادیث در صحیحین لازم بود چنانکہ از انجملہ حدیث طیر وحدیث من کنت مولاہ فعلی مولاہ ست
حال آنکہ اہل حدیث بروی انکار کردند والتفات بسوی قول او ننمودند وبلقینی گفتہ در وی ضعیف وموضوع نیز ہست
وحافظ ذہبی احادیث موضوعہ او را کہ قریب صد حدیث خواہد بود در جزوی علحدہ جمع نمودہ حافظ ابن حجر فرمودہ انما
وقع للحاکم التساہل لانہ سود الکتاب لینقحہ فاعجلتہ المنیۃ اولغیر ذلک ثم قال انی وجدت فی قریب نصف الجزء الثانی
من تجزئۃ ستۃ من المستدرک الی ہنا انتہی املاء الحاکم قال وما عدا ذلک من الکتاب لا یوجد عنہ الا بطریق الاجازۃ ذکرہ البقاعی
فی حاشیۃ الالفیۃ ولہذا حافظ ذہبی المتوفی سنۃ ۷۴۸ در مختصر خود بر تساہل تصحیح وی آگاہ نمودہ وابن الملقن المتوفی سنۃ ۸۰۴
بر اصل معترض شدہ وسیوطی اصل را در مجلدی انتقا نمودہ توضیح المدرک فی تصحیح المستدرک نام نہادہ لیکن اتابکی
از ان نوشتہ شاہ ولی اللہ المحدث الدہلوی در حجۃ اللہ البالغۃ گفتہ وقد استدرک الحاکم علیہما احادیث ہی علی شرطہما
ولم یذکراہا وقد تتبعت ما استدرکہ فوجدتہ قد اصاب من وجہ ولم یصب من وجوہ ذلک لانہ وجد احادیث مرویۃ عن
رجال الشیخین بشرطہما فی الصحۃ والاتصال فاتجہ استدراکہ علیہما من ہذا الوجہ ولکن الشیخین لا یذکران الا حدیثا قد تناظر
فیہ مشایخہما واجمعوا علی القول بہ والتصحیح لہ کما اشار مسلم حیث قال لم اذکر ہہنا الا ما اجمعوا علیہ وجل ما تفرد بہ المستدرک
کالموہی علیہ المخفی مکانہ فی زمن مشایخہما وان اشتہر امرہ من بعد او ما اختلف المحدثون فی رجالہ فالشیخان کاساتذتہما
کانا یعتنیان بالبحث عن خصوص الاحادیث فی الوصل والانقطاع وغیر ذلک حتی یتضح الحال والحاکم یعتمد فی الاکثر

علی قواعد مخرجه من حسینا نعم کقوله زیادة الثقات مقبولة واذا اختلف الناس فی الوصل والارسال والوقف والرفع وغیر ذلک فالذی حفظ الزیادة حجة علی من لم یحفظ والحق انه کثیرا ما یدخل الخلل فی الحفاظ من قبل الموقوف ووصل المنقطع لا سیما عند غفلتهم فی المتصل المرفوع وتنویههم به فالشیخان لا یقولان بکثیر مما یقوله الحاکم والله اعلم **المستدرک علیهما** ای البخاری ومسلم لابی ذر الهروی الحافظ عبد بن احمد بن محمد المالکی المتوفی سنة اربع وثلثین واربع مائة **المستفاد** من مبهمات المتن والاسناد للشیخ ولی الدین ابی زرعة العراقی **مسک الختام** شرح بلوغ المرام لکاتب الحروف عفا الله عنه واین نام او را در منام الهام شده دو مجلد کلان ست وله الحمد لله عز وجل و در وی بدر تمام وسبل السلام وتلخیص مصنف علام را باختصار وایجاز جمع ساخته وبعبارت فارسی عام فهم نگاشته وچون آخرین شروح وجمع آنها برای اصول وفروع ست این نام بدان مناسبت تام دارد شیخ سعد الدین بن المؤید هبة الله بن عبد الرحیم بن سلطان بن ابراهیم الانصاری الیمنی سلمهم الله تعالی چون در سفر حج بمقام حدیده با محرر سطور ملاقی شد و بر حطه و براین شرح اطلاع یافت در مدح وی وقصه ملاقات فقیر نظمی انشا کرد که هشتاد وسه بیت ست این چند شعر از انجاست **اشعار**

قد حصلنا علی بلوغ المرام … اذ وصلنا الی بلیغ المرام
وعشقنا علی السماع وقدما … لحدیث الحسام نجل الکرام
لم یکن بالضعیف فی الحکم … بل هو الراس ثابت الاقدام
کیف لا وهو نجل من جل قدرا … فی عیان الدنا وشرق وشام
فدخلنا فانجاب سجف حجاب … مسبل فوق کعبة الاستلام
وجه شخص مکمل المعنی … تدرس سید جلیل همام
وسالنا عن سنه فاجابوا … هو فوق العشرین فی الاعوام
فهو من شاء اودع السر فیه … وحباه وجاهه فی الانام
صد اهل الکمال من شرح … الصد بشرح علی بلوغ المرام
موضحا غامضات ما قد حواه … مبرزا للاهمال بالاعجام
ان هذا من حسن صنع ابی الفتح … المسمی الصدیق فی الاسلام
کاد لطفا یسیل من حسن خلق … قد غدا فعله کفعل المدام
وعلی جدکم صلوة الهی … مع سلام تتری علی الدوام

واتصلنا ولم یکن نتوصل … للتدانی ونعمة من مرام
من غدا قاضیا بکل صحیح … مستبدا فی النقض والابرام
حسن النهج ما به من قبیح … راجح الهدی نحو سبل السلام
ریثما قال رائد الصحب هذا … موضع الصب فادخلوا بسلام
ورأینا وجها بنور المحیا … منه قد فاق ضوء بدر تمام

الی قوله **نظم**

فرایناه غیر بدع وجل الله … معطیه افهم الافهام
مثل هذا المولی الجلیل الجمیل … المولوی المفخم العلام
فاتی فیه من بواطن علم … الظاهر المحکم البعید المرام
وعجیب اعرابه باللسان … الفارسی المفید للاعجام
ذاته هیکل لطیف مثال … صاغه الله قائم الهندام
حفظ الله ذاته وحباه … علم شیخ مع حوزة عمر سام
وکذا آله الکرام وصحب … ما تغنی الهزار فوق البشام

واین شرح از احسن کتب مؤلفه این بی بضاعت ست وجامع روایت ودرایت تکاد العیون تاکله والقلوب تشربه **مسلسلات الابراهیمی** فی الحدیث للشیخ ابی عبد الله بن عطار الابراهیمی **مسلسلات** بحرف العین المنتقاة من مسند الدارمی ذکر فی اسماء رواتها حرف العین **مسلسلات** العلائی وهو صلاح الدین خلیل بن کیکلدی العلائی المتوفی سنة اربع وتسعین وست مائة اولها المسلسل بالاولیة **مسلسلات الصغری** للسیوطی از انجملہ است

مسلسل بیوم العید و **مسلسل** بمصافحه و لا انس بن مالک در بستان المحدثین گفته اکثر آن در کتاب المسلسلات شیخ حضرت شیخ ولی الله الدهلوی داخل ست و سماع آن راقم الحروف را حاصل انتهی **مسلسلات الکبری** آن هشتاد و پنج حدیث ست از جلال الدین سیوطی المتوفی سنه ۹۱۱ **مسلسل باولیة** کا دلابی الفتح المیدومی محمد بن محمد المصری المتوفی سنه اربع و خمسین و سبع مائة **مسلسل** مازلت بالاشواق و هو حدیث مازال بالاشواق الی الدیک الابیض الخ **مسند ابن ابی اسامة** الحارث بن محمد التمیمی المتوفی سنه اثنتین و ثمانین و مائتین و این مسند خلاف اصطلاح اهل حدیث مرتب بر شیوخ ست چنانچه اول او مسند یزید بن هارون ست میگوید اخبرنا یزید بن هارون ثنا زکریا بن ابی زائدة عن الشعبی عن عبد الله بن عمرو بن العاص قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم المسلم من سلم المسلمون من یده و لسانه **مسند ابن ابی شیبة** یعنی امام ابی بکر عبد الله بن محمد القاضی و هو ابو شیبة الحافظ المتوفی سنه خمس و ثلثین و ثلث مائة و این کتابی کلان ست **مسند ابن ابی عاصم** ابی بکر احمد بن عمرو الشیبانی المتوفی سنه تسع و ثمانین و مائتین در وی قریب پنجاه هزار حدیث ست **مسند ابن ابی عمر** و ابی عبد الله محمد بن یحیی العدنی المتوفی سنه ثلث و اربعین و مائتین **مسند ابن جمیع** و هو الحسین محمد بن احمد بن محمد بن جمیع المتوفی سنه اثنتین و اربع مائة **مسند ابن راهویه** للامام الحافظ اسحق ابی یعقوب بن ابی الحسن ابراهیم الحنظلی المروزی المتوفی سنه ثمان و ثلثین و مائتین **مسند الحافظ ابو یوسف** الدوسی یعقوب بن شیبه در وی مسند عشره مبشره و ابن مسعود و عمار و ابن عباس و بعض موالی دیگر ست و مسند علی تالیف وی در پنج مجلد ست اول ذکر صحابی میکند بعده ترجمه او می نویسد مع الاسانید بعده سوق حدیث میکند و بذکر علل می پردازد گفته اند جمع آن معللا بر ابواب احسن هست بنا بر عدم تکرار درین صورت و رفع اختلاف در صحابی و راوی که از نظر در وی حاصل میشود **مسند سلیمان** بن داود بن الجارود الطیالسی المتوفی سنه اربع و مائتین اول ش مسند ابی بکر ست و اول آن این حدیث ست حدثنا شعبة قال اخبرنی عثمان بن مغیرة قال سمعت علی بن ربیعة الاسدی یحدث عن اسماء او ابن اسماء الفزاری قال سمعت علیا یقول اذا سمعت من رسول الله صلی الله علیه وسلم حدیثا ینفعنی بما شاء الله ان ینفعنی به قال علی و حدثنی ابو بکر و صدق ابو بکر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ما من عبد یذنب ذنبا ثم یتوضأ و یصلی رکعتین ثم یستغفر الله الا غفر الله له ثم تلا هذه الآیة و الذین اذا فعلوا فاحشة او ظلموا انفسهم و الآیة الاخری و من یعمل سوءا او یظلم نفسه و این ابو داود غیر ابی داود صاحب سنن ست زیرا که وی متاخرست ازین بزمان بسیار چنانچه از تاریخ وفات وی ظاهرست اصحاب صحاح سته غالبا ازین ابو داود مقدم بیک واسطه روایت میکنند در کشف الظنون گفته وی اول کسی ست که در مسانید تصنیف کرد و حامل برین قول مر قائل را تقدم عصر اوست بر اعصار مصنفان مسانید و گمان کرده اند که مصنف آن همین طیالسی ست حال آنکه چنین نیست بلکه بعضی از حفاظ خراسان مرویات یوسف بن حبیب از ابو داود درین مسند جمع کرده اند و ابو داود را احادیث دیگر نیز هست که درین مسند نیست و غیر این مسند با تفرد از آن خواهد بود و کما ذکره البقاعی فی حاشیة الالفیة **مسند ابی عوانة** یعقوب بن اسحق بن ابراهیم بن یزید الاسفرائینی النیسابوری المتوفی سنه ست عشرة و ثلث مائة **مسند ابی یعلی** احمد بن علی الموصلی المتوفی سنه سبع و ثلث مائة

قال اسمعیل بن محمد بن الفضل التمیمی المسانید کلها کالانهار ومسند ابی یعلی کالبحر یعنی یکون مجمع الانهار در بستان المحدثین گفته
این مسند جامع ست در ترتیب ابواب وصحابه اول او کتاب الایمان ست ودران میگوید باب فی احادیث الایمان من
مسند ابی بکر وعلی هذا القیاس وتمام آن مسند را سی وشش جزء کرده اند قال فی اول المسند حدثنا سلمة بن شبیب ثنا
هشیم ثنا کوثر ثنا حکم عن نافع عن ابن عمر عن ابی بکر الصدیق رضی الله عنه قال قلت یا رسول الله ما نجاة هذا الامر
الذی نحن فیه قال من شهد ان لا اله الا الله فهو له نجاة **مسند ابی العباس** السراج محمد بن اسحق بن ابراهیم
الحافظ النیسابوری المتوفی سنة ثلث عشرة وثلث مائة وترتیب وی بر ابواب ست وحافظ ابن حجر ذکر آن در معاجم کرده
مسند ابی هریرة للامام المحدث ابی اسحق ابراهیم بن حرب العسکری السمسار المتوفی سنة اثنتین
وثمانین ومائتین **مسند ابی عبد الرحمن** بقی بن مخلد القرطبی الحافظ المتوفی سنة اثنتین وسبعین ومائتین
ابن حزم گفته درین مسند از یکهزار وسه صد وچند صحابی روایت کرده وبر ابواب فقه مرتب نموده پس مسند ومصنف ست
که مثل آن هیچکی را نبوده انتهی **مسند الامام ابی یوسف** **مسند الامام ابی محمد**
عبد بن حمید الکشی المتوفی سنة تسع واربعین ومائتین اولش مسند ابی بکر ست واول آن این حدیث ست اخبرنا یزید
بن هارون قال اخبرنا اسمعیل بن خالد عن قیس بن ابی حازم عن ابی بکر الصدیق رضی الله عنه قال انکم تقرؤن هذه
الآیة یا ایها الذین امنوا علیکم انفسکم لا یضرکم من ضل اذا اهتدیتم قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول ان الناس
اذا راوا الظالم فلم یاخذوا علی یدیه اوشک ان یعمهم الله بعقاب در قاموس در باب شین معجمه گفته الکش بالفتح قریة بجرجان
ودر سین مهمله گفته الکس بالکسر والفتح بلد قریب سمرقند ولا یقال بالشین المعجمة فانها تصحیف انتهی واین مسند را کبیر خوانند
زیرا که از وی مسندی دیگر انتخاب کرده وآن صغیر ست **مسند الامام احمد بن حنبل** المتوفی
سنة احدی واربعین ومائتین کتابی جلیل ست از جمله اصول اسلام در بست وچهار مجلد ونسخه آن که در مستنصریه وقف بود
نوزده مجلد ست ودروی سی هزار حدیث ست وبا زیادت پسرشان چهل هزار حدیث وبعضی محدثین گفته اند که همگی سی هزار ست
وممکن ست تطبیق باسقاط مکرر وشمار آن پس هر دو قول صحیح باشد در بستان المحدثین گفته نزد محدثین هرگاه صحابی مختلف شد
حدیث دیگر گشت گو الفاظ ومعنی وقصه متحد باشد بر خلاف عرف فقها که نزد ایشان اعتبار معنی ست تا وقتی که اصل معنی
واحد ست حدیث واحد ست بلکه خصوصیات زائده بر اصل معنی نزد ایشان دخل ندارد ومحط فائده ومأخذ حکم را می بینند انتهی
وگویا این وجه توفیق بین القولین ست وابوبکر قطیعی که راوی این مسند از پسر امام احمد عبد الله ست نیز در وی افزوده
زیرا که امام احمد این کتاب را بطریق بیاض جمع میکرد وترتیب وتهذیب وا از امام بوقوع نیامده بلکه بعد از وی پسرش
عبد الله ترتیب آن نموده اما خطاهای بسیار کرده مدنیان را در شامیان درج نموده وشامیان را در مدنیان داخل فرموده
چنانچه حفاظ بران تنبیه کرده اند وبالجمله این مسند منقسم ست بر یکصد وهفتاد جزء وتجزیه وی از حسن بن علی ست که
راوی او ست وقطیعی در قاموس گفته القطیعة کشریعة محال ببغداد اقطعها المنصور اناسا من اعیان دولته لیعمروها
ویسکنوها منها قطیعة الدقیق ومنها احمد بن جعفر بن حمدان المحدث مراد باحمد همین ابوبکر قطیعی ست غرض که قطیعه نام هفت محله ست

در ابجد او و در لغت هندی آنرا کهیره گویند و درین مسند هیژده مسند ست اول مسند عشره مبشره دوم اهل بیت سوم ابن
چهارم ابن عمر پنجم ابن عمرو و ابی رمثه ششم عباس پسران ایشان هفتم ابن عباس هشتم ابی هریره نهم انس بن مالک دهم
ابی سعید خدری یازدهم جابر بن عبد الله دوازدهم مسند اهل مکه سیزدهم مسند اهل مدینه چهاردهم اهل کوفه پانزدهم
اهل بصره شانزدهم اهل شام هفدهم مسند انصار هیژدهم عائشه مع النساء و اول مسند مذکور مسند ابو بکر صدیق ست
و اول آن این حدیث ست که ایشان در خلافت خود بالای منبر برآمدند بعد از حمد و ثنای الهی فرمودند ای مردم شما
این آیت را میخوانید یا ایها الذین آمنوا علیکم انفسکم لا یضرکم من ضل اذا اهتدیتم و معنی این چنین میفهمید که ای مسلمانان
شما فکر جانهای خود بکنید اگر شما راه یاب شدید از گمراهی گمراهان شما را چه ضرر نیست پس امر بمعروف و نهی از منکر ضرور نیست
حال آنکه من از آنحضرت صلی الله علیه وسلم چنین شنیده ام که اگر مردم بر امور غیر مشروعه سکوت نمایند و تغییر و تبدیل آن نکنند
خوف آنست که حق تعالی بعقوبت گرفتار سازد هم عاصیان را هم ساکتان را ازیرا که اینها نیز بترک وعظ و نصیحت و تغییر
نامشروع گنهگار شدند پس معنی آیت چنین ست که شما فکر جانهای خود بکنید یعنی آنچه بر ذمه شماست از واجبات بجا آرید
و منجمله آن امر بمعروف و نهی عن المنکر نیز هست و بعد از آن شما که از طرف خود سعی کردید و مردم باز نماندند در این صورت
بری الذمه شدید و شما را از معصیت آنها ضرری نخواهد شد و در عقوبت گرفتار نخواهید گشت و چون امام احمد از تسوید
این مسند فارغ شد همه اولاد خود را جمع کرد و بر ایشان خواند و گفت این کتابی ست که من آنرا جمع کرده ام و چیده ام از هفت لک
و پنجاه هزار حدیث یعنی طرق پس اگر مسلمانان را اختلافی واقع شود در حدیثی از احادیث آنحضرت صلی الله علیه وسلم باید که
باین کتاب رجوع آرند پس اگر درین کتاب اصل می یابند فبها و الا نامعتبر شناسند و مراد ایشان همین احادیث ست
که بدرجه شهرت یا تواتر معنی نرسیده اند و الا احادیث صحیحه مشهوره بسیار ست که در مسند ایشان نیست و احادیث ثلاثی الاسناد
درین مسند زائد از سه صد واقع اند و اهل علم ذکر کرده اند که شرط احمد درین مسند آنست که جز حدیث صحیح تخریج نکند اما ابو موسی المدینی
گفته که در وی احادیث موضوعه نیز هست کما ذکره البقاعی و بعضی از محدثان اصفهان آنرا بر ابواب مرتب کرده اند
اما این نسخه دیده نشد و حافظ ناصر الدین بن رزیق نیز ترتیبش بر ابواب نمود لیکن این نسخه هم در حادثه امیر تیمور بدمشق مفقود گشت
و حافظ ابو بکر بن محب الدین ترتیب وی بر حروف معجم کرده لیکن صرف در اسمای مقلین و حافظ ابو الحسن هیثمی زوائد مسند
بر صحاح سته را جدا کرده مرتب بر ابواب ساخته است و غریب او را ابو عمر محمد بن عبد الواحد المعروف بغلام ثعلب المتوفی سنة
خمس و اربعین و ثلث مائة جمع نموده و شیخ سراج الدین عمر بن الملقن المتوفی سنه ۸۰۴ اختصارش نموده و سیوطی را بر وی
تعلیقه است در اعراب مسمی بعقود الزبرجد و شرح مسند در پنجاه کراسه است از ابو الحسن بن عبد الهادی السندی نزیل المدینه
المتوفی سنة تسع و ثلثین و مائة و الف و نیز مختصر وی مسمی ببدر المنتقد من مسند احمد از شیخ زین الدین عمر بن احمد الشماع
الحلبی ست و بالجمله مسند احمد را رتبه رفیع ست در میان کتب حدیث گویا ام جمله کتب این فن ست و حدیث ضعیف که
در وی ست برابر حدیث حسن دیگر کتابهاست **مسند** ابی حنیفه نعمان بن ثابت الامام الاعظم الکوفی المتوفی
سنه خمسین و مائة راوی او حسن بن زیاد لولوی ست و مرتب او شیخ قطلوبغا الحنفی ست بروایت حارثی بر ابواب فقه

و از این مسند امالی است در دو مجلد و مختصرش مسمی بمعتمد للشیخ جمال الدین محمود بن احمد القونوی الدمشقی المتوفی
سنة سبعین و سبعمائة است و آنرا شرح هم کرده مسمی بالمستند و زوائد او را ابو المؤید محمد بن محمود الخوارزمی المتوفی سنة
خمس و ستین و ستمائة جمع نموده و اوله الحمد لله الذی سقانا بطوله من صفی الشرائع و در وی گفته قد سمعت فی الشام
عن بعض الجاهلین بمقداره ما ینقصه و یستصغره و یستعظم غیره و ینسبه الی قلة روایة الحدیث و یستدل علی ذلک بمسند الشافعی
و موطا الامام مالک و زعم انه لیس لابی حنیفة مسند و کان لا یروی الا عدة احادیث فلحقتنی حمیة دینیة فاردت ان
اجمع بین خمسة عشر من مسانیده التی جمعها فحول علماء الحدیث الاول الامام الحافظ ابو محمد عبد الله بن محمد بن یعقوب الحارثی
المعروف بعبد الله الاستاذ الثانی الامام الحافظ ابو القاسم طلحة بن محمد بن جعفر الشاهد العدل الثالث الامام الحافظ
ابو الحسین محمد بن المظفر بن موسی بن عیسی بن محمد الرابع الامام الحافظ ابو نعیم الاصبهانی الشافعی الخامس الشیخ
ابو بکر محمد بن عبد الباقی بن محمد الانصاری السادس الامام ابو احمد عبد الله بن عدی الجرجانی السابع الامام الحافظ
عمر بن حسن الشیبانی الثامن ابو بکر احمد بن محمد بن خالد الکلاعی التاسع الامام ابو یوسف القاضی یعقوب بن ابراهیم الانصاری
والمروی عنه بنسخة ابی یوسف العاشر الامام محمد بن حسن الشیبانی والمروی عنه یسمی بنسخة محمد الحادی عشر ابنه الامام حماد
و رواه عن ابی حنیفة الثانی عشر الامام محمد ایضا و روی معظمه عن التابعین و ما رواه یسمی الآثار الثالث عشر الامام الحافظ
ابو القاسم عبد الله بن محمد بن ابی العوام السعدی الرابع عشر الامام الحافظ ابو عبد الله حسین بن محمد بن خسرو البلخی
المتوفی سنة ثلث و عشرین و خمسمائة و قد اخرجه تخریجا حسنا و لم یحدث الا بالیسیر و هو فی مجلدین والخامس عشر الامام
المذکور فجمعها علی ترتیب ابواب الفقه بحذف المعاد و ترک تکریر الاسناد انتهی و لیکن با این همه مسانید خمسة عشر
که حامل برانگیختن حمیت دینی شد هنوز قلت روایت و ترویج حدیث را بجای خود ثابت است نسبت بائمهٔ دیگر و این بدیهی است
انکارش نتوان کرد و این مروی قلیل که از وی جمع کرده اند نیز مشکل علیه است و در رتبهٔ مرویات دیگران نیست لیکن درینجا
انچه می بایست گفت این است که مرتبهٔ ترویج از آن برتر است که اگر برای او مسند یا کتابی دیگر نباشد نقصی بجناب او راه یابد
یا گنجایش طعن بروی درین باب بود زیرا که صحابه بسیار اند که از ایشان روایت نیامده مگر قلیل جدا و لهذا جمعی غفیر در
مناقب وی تالیفها کرده اند و این مسند نیز در حقیقت تالیف او نیست بلکه دیگران بعد ایشان آمده مرویات ایشان را
جمع نموده اند و بمسند فلان موسوم کرده چنانچه خوارزمی در سنه ششصد و هفتاد و چهار مسانید او را که علمای سابق
فراهم نموده بودند درین مسند یکجا کرده و بزعم خود هیچ چیزی را از مرویات او ترک ننموده و قبل از وی هر چند مسانید بسیار برای
مرویاتش ساخته بودند چنانچه خودش در خطبه نام آنها با سند خود تا آنها برده اما مشهور و رائج در میان آنها همین
دو مسند است یکی مسند حارثی دوم مسند خسرو در بستان المحدثین گفته پس نسبت این مسند بحضرت امام اعظم از آن باب است
که مثلاً مسند ابی بکر را از مسند امام احمد نسبت بحضرت ابو بکر صدیق نمائیم و از تصانیف ایشان انگاریم و این غلط بیش نیست
و از تصانیف ائمهٔ اربعه در علم حدیث امروز در دست مردم غیر از موطا موجود نیست و مسانید دیگر که در عالم مشهور است
خود ایشان بتصنیف آن نپرداخته اند بلکه دیگران جمع نموده و بر هر عاقل پوشیده نیست که مرویات شخص از هر طرف یا بسند

مجموع و مخلوط می باشند تا وقتی که خود آن شخص که اعتقاد بزرگی و فضیلت او داریم آن مخلوط را تمیز نکند و بار ها بنظر امعان و تعمق مطالعه ننماید و شاگردان خود را تعلیم نکند محل اعتماد و تسلیم تواند بود انتهی ملخصاً و بعد از آنکه مختصر این مسند را امام شرف الدین اسمعیل بن عیسی بن دولة الاوغانی المکی المتوفی سنه ۷۹۲ ست مسمی باختیار اعتماد المسانید فی اختصار اسماء بعض رجال الاسانید و در وی نبذی از مناقب امام هم ذکر کرده و مختصر دیگر از امام ابو البقا احمد بن ابی الضیا محمد القرشی العدوی المکی ست در وی گفته هذا مختصر مسند الامام الاعظم الذی جمعه الامام ابو المؤید الخوارزمی حذفت الاسانید منه وما کان مکرراً عنه و سمیته المستند فی مختصر المسند و هم مختصرش از محمد بن عباد الخلاطی المتوفی سنه اثنتین و خمسین و ست مائة ست موسوم بمقصد المسند و اختصره ایضاً احمد بن اسمعیل بن ابراهیم الحنفی و حافظ الدین محمد بن محمد الکردری المعروف بابن البزاز زوائد او جمع نموده و جلال الدین سیوطی بروی شرح نوشته مسمی بالتعلیقة المنیفة علی مسند ابی حنیفه و بعض دیگر اختصارش کرده اند اوله الحمد لله الذی اکمل دیننا و در وی گفته چون مسند کبیر خوارزمی دیدم مطول الاسانید یافتم ناچار بحذف آن پرداختم بعده بر دو مختصر ظفر یافتم یکی للشیخ جمال الدین محمود بن ابی العباس القونوی دوم لابی البقا بن احمد الضیاء المکی پس اول وافی بمقصود نبود و ثانی اگرچه وفا بمقصود میکرد لیکن در وی حذف حدیث مکرر نبود لهذا این مختصر نگاشته شد

مسند الامام موسی بن جعفر الکاظم رواه ابو نعیم الاصفهانی و روی عنه المسند موسی بن ابراهیم

مسند انس بن مالک لابی جعفر محمد بن الحسین بن موسی الجهنی **مسند انس البصری** مقدار سه صد حدیث ست بروایت سمعان المهدی عن انس و مجمله موضوعات ست **مسند ابی عمرو** عبد الرحمن بن عمرو بن یحمد الاوزاعی اعلم اهل الشام المتوفی سنه سبع و خمسین و مائة **مسند بزار** و زوائدش بر مسند احمد و بر کتب سته تالیف حافظ ابن حجر عسقلانی ست و آنرا از تصنیف شیخ خود حافظ ابی الحسن الهیثمی تلخیص نموده اوله الحمد لله حمداً کثیراً و از تالیفش در سنه ۸۰۸ فارغ شده در بستان المحدثین گفته مسند بزار را مسند کبیر نیز گویند اولش مسند ابی بکر ست و اول آنها رواه عمر عن ابی بکر و اول آن این حدیث ست حدثنا سلمة بن شبیب ثنا عبد الرزاق قال اخبرنا معمر عن الزهری عن سالم عن عبد الله بن عمر عن عمر ح وحدثناه عمر بن الخطاب قال حدثنا الحکم بن نافع ابو الیمان ثنا شعیب بن ابی حمزة عن الزهری قال حدثنی سالم بن عبد الله انه سمع اباه عبد الله بن عمر ان عمر بن الخطاب قال لما تایمت حفصة من خنیس بن حذافة السهمی وکان من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم قد شهد بدراً فتوفی بالمدینة قال عمر فلقیت عثمان بن عفان فعرضت علیه حفصة ان شئت انکحتک حفصة بنت عمر فقال ساانظر فی امری فلبثت لیالی ثم لقینی فقال انی لا ارید ان اتزوج فی یومی هذا فلقیت ابا بکر فقلت ان شئت انکحتک حفصة بنت عمر فصمت ابو بکر فلم یرجع الی شیئاً فکنت اوجد منی علی عثمان فلبثت لیالی ثم خطبها الی رسول الله صلی الله علیه وسلم فانکحتها ایاه فلقینی ابو بکر فقال لعلک وجدت علی حین عرضت علی حفصة فلم ارجع الیک قلت نعم قال فانه لم یمنعنی ان ارجع الیک مما عرضت علی الا انی قد کنت علمت ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قد ذکر حفصة فلم اکن لافشی سر رسول الله صلی الله علیه وسلم ولو ترکها قبلتها او نکحتها و این مسند کبیر او معلل ست یعنی اسباب خفیه قادحه در صحت حدیث نیز بیان میکند و این قسم کتاب را در عرف معلل گویند مثلاً بعد از روایت حدیث علی از حضرت ابو بکر میگوید

واسماعیل بن الحکم مجهول لم یحدث بغیر هذا الحدیث وعلی هذا القیاس هر راوی بحدیثی علی این حدیث است ما من مسلم توضأ
فحسن الوضوء الحدیث **مسند** حارث بن اسامه سبق ذکره **مسند** حسن بن سفیان **مسند**
الحلوانی **مسند** الحمیدی **مسند** الخلاف **مسند الخوارزمی** وهو الحافظ الکبیر ابو بکر احمد
بن محمد البرقانی الخوارزمی المتوفی سنة خمس وعشرین واربع مائة ضمنه ما اشتمل علیه الصحیحان **مسند الدارمی**
وهو ابو محمد عبد الله بن عبد الرحمن بن بهرام الدارمی السمرقندی المتوفی سنة خمس وخمسین ومائتین اولش باب ما کان
علیه الناس قبل مبعث النبی صلی الله علیه وسلم من الجهل والضلالة است واول ثلاثیات او در باب البول فی المسجد
این حدیث است اخبرنا جعفر بن عون اخبرنا یحیی بن سعید عن انس قال جاء اعرابی الی النبی صلی الله علیه وآله وسلم
فلما قام بال فی ناحیة المسجد قال فصاح به اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم فکفهم عنه ثم دعا بدلو من ماء فصبه علی بوله
واین کتاب برخلاف اصطلاح محدثین مشهور بمسند گشته حال آنکه مرتب بر ابواب است نه بر صحابه پس باید که آنرا سنن دارمی گویند
اما ابن الصلاح آنرا در مسانید شمرده ودر شرح الفیه گفته این وهمی بیش نیست زیرا که ترتیبش بر صحابه نیست وحافظ
ابن حجر گفته واما کتاب السنن المسمی بمسند الدارمی فانه لیس دون السنن فی المرتبة بل لو ضم الی الخمسة لکان اولی من
ابن ماجه فانه امثل منه بکثیر قال العراقی فی النکت واشتهر تسمیته بالمسند کما سمی البخاری کتابه بالمسند الجامع الا ان
مسند الدارمی کثیر الاحادیث المرسلة والمنقطعة والمعضلة والمقطوعة ذکره البقاعی وشیخ محمد عابد سندی در ثبت خود نوشته که
شیخ امام حافظ صلاح الدین العلائی فرموده لو قدم مسند الدارمی مع الخمسة بدل ابن ماجه فکان سادسا لکان اولی انتهی
واین مسند در هند خیلی عزیز الوجود بلکه معدوم است کاتب حروف در سنه ۱۲۸۶ هجری نسخه ازان در مکه معظمه منجمله کتب
شاه ولی الله محدث دهلوی یافت بشغف تمام مستعار گرفته نقل آن بخط خود گرفت ابتدای کتابت در مکه معظمه بود
وقدری در جده بکار بهله وقدری در جده بحیم وباقی در دریای شور بر مرکب هوائی نوشت تا آنکه بحمده تعالی پیش از رسیدن
تا باب سکندر تمام گردید این نسخه پیش بنده موجود است ومعلوم نیست که جای دیگر از هند بلکه حرمین باشد زیرا که با وجود
تفحص بسیار جز همین نسخه نقلی دیگر یافته نشد ودر هند نیز همین یک نسخه نزد شاه صاحب بود وبس ولله الحمد والمنة
مسند الدیلمی عبارت از فردوس الاخبار است که در حرف الفا گذشت **مسند** ابن مریم **مسند**
الرویانی **مسند الامام ابی عبد الله** محمد بن ادریس الشافعی المتوفی سنة اربع ومائتین ومرتب او
امیر سنجر بن عبد الله علم الدین الجاولی است وجماعتی بشرح آن پرداخته منهم ابو السعادات المبارک بن محمد المعروف
بابن الاثیر الجزری المتوفی سنة ست وستمائة وسماه کتاب الشافی فی شرح مسند الشافعی واین شرح در پنج مجلد است
وشیخ زین الدین عمر بن احمد الشماع انتخابش کرده والمنتخب المرضی من مسند الشافعی نام نهاده وجامع این مسند ابو عبد الله
بن یعقوب بن یوسف الاصم الشافعی المتوفی سنة ست واربعین ومائتین است وامام ابو القاسم عبد الکریم بن محمد القزوینی
الرافعی شرح آن نموده ودر دو مجلد است ابتدایش در سنه ۶۱۲ بوده ووفات شارح در سنه ۶۲۳ وسیوطی نیز کتابی دارد مسمی بالشافی العی علی مسند الشافعی
در بستان المحدثین گفته که مسند شافعی عبارت است از احادیث مرفوعه که امام شافعی آنرا بحضور شاگردان خود بسند بیان فرموده

و مفاتیح شافعی ... اسانید شده ... ابو العباس محمد بن یعقوب الاصم از ربیع بن سلیمان از کتاب الام و المبسوط لقی شده بود آنرا یکجا نموده مسند شافعی نام کردند و ربیع بن سلیمان شاگرد امام شافعی ... همه احادیث را از امام شنیده مگر چهار حدیث ... از امام ... روایت ... و فقط آن احادیث شخصی از ابنا بارث کرده ابو جعفر محمد بن مطر ... ابواب ... و مسمی آن احادیث الفقهاء کرده ... و چون این ... ابو العباس ... مسند شافعی ... بعضی گویند که خود ابو العباس ... آن احادیث ... محمد بن ... کتاب ... ترتیب یافته است ... کیف اتفق التقاط بوده ... فلهذا تکرار بسیار در اکثر مواضع در ان یافته میشود و اول این حدیث است

قال الامام الشافعی فی ما اخرج من کتاب الوضوء یعنی من کتاب الام اخبرنا مالک عن صفوان بن سلیم عن سعید بن سلیم رجل من آل الازرق ان المغیرة بن ابی بردة وهو من بنی عبد الدار اخبره انه سمع ابا هریرة یقول سال رجل رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال یا رسول الله انا نرکب البحر ونحمل معنا القلیل من الماء فان توضأنا به عطشنا افنتوضأ بماء البحر فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم هو الطهور ماؤه والحل میتته انتهی **مسند الشامیین** لابی زرعة المحدث **مسند الشهاب** **مسند الصحابة** یعنی آنانکه در عهد آنحضرت صلی الله علیه وسلم بودند تالیف حیوطی است ذکره فی فهرس مولفاته **مسند العدنی** گذشت **مسند العشرة** جامع آن امام ابو بکر احمد بن جعفر بن حمدان بن مالک القطیعی است **مسند علی بن موسی الرضا** در فضل اهل بیت **مسند علی** کرم الله وجهه لابی عبد الرحمن احمد بن شعیب النسائی المتوفی سنة ثلث و ثلث مائة **مسند عمر بن الخطاب** لابی بکر احمد بن سلمان النجاد **مسند العنبری** لابی اسحق ابراهیم بن اسمعیل الطوسی الحافظ محدث الطوس المتوفی سنة ثمان و ثمانین و مائتین زیاده از صد جزو است **مسند الفردوس** لابی نصر الدیلمی در حرف الفا گذشت و مختصرش تسدید القوس از حافظ ابن حجر عسقلانی المتوفی سنة اثنتین و خمسین و ثمان مائة است **مسند القاسم** بن سلام البغدادی و آن مشتمل بر غریب است **مسند القضاعی** **المسند الکبیر** للامام ابی عبد الله محمد بن اسمعیل البخاری المتوفی سنة ست و خمسین و مائتین کرمانی گوید **مسند** لابی الحسن مسدد بن مسرهد المتوفی سنة ثمان و عشرین و مائتین **مسند ابی اسحق** ابراهیم بن سعید الجوهری البغدادی و در وی مسند ابو بکر صدیق رضی الله عنه جمع کرده در بست و چند جزو **مسند** هیثم بن کلیب الشاشی **مسند ابی الولید** محمد بن عبد الله الازرقی **مسند ابی عبد الله** محمد بن خسرو البلخی الحنفی المتوفی سنة ثلث و عشرین و خمس مائة **مسند ابی جعفر** محمد بن مهدی المدینی المتوفی سنة اثنتین و سبعین و مائتین **مسند الطیالسی** **مسند عبد بن حمید** المتوفی سنة تسع و اربعین و ثلث مائة **مسند الحمیدی** ابی بکر عبد الله بن الزبیر المکی المتوفی سنة تسع عشرة و مائتین یازده جزو است و این حمیدی غیر حمیدی صاحب الجمع بین الصحیحین است و متقدم است ازوی بزمان بسیار زیرا که از شیوخ بخاری است اول مسندش این است حدثنا سفیان حدثنا محمد بن علی بن الربیع السلمی عن عبد الله بن محمد بن عقیل بن ابی طالب عن جابر بن عبد الله قال قال لی رسول الله صلی الله علیه وسلم یا جابر اما علمت

اذ انقضت تعالی لی اصحابک فقال له تمن قال احیی فاقتل فی سبیل الله عز وجل مرة اخری فقال جل وعلا انی قضیت انهم الیها لا یرجعون
مسند ابراهیم بن معقل النسفی المتوفی سنة خمس وتسعین ومائتین **مسند** ابی بکر بن هارون **مسند**
ابی علی الطوسی شیخ ابی حاتم و کتاب او مخرج ست بر کتاب ترمذی و وی مشارک بوده در بسیاری از شیوخ **مسند**
الملم ابی اسحق ابراهیم بن یوسف الهنجانی المتوفی سنة احدی وثلث مائة واین در یکصد جزء است **مسند**
الملم ابی اسحق ابراهیم بن نصر الرازی المتوفی فی حدود سنة خمس وثمانین وثلث مائة در سی و چند جزو است قال الخلیلی
مسند مالک للامام احمد بن شعیب النسائی المتوفی سنة ثلث وثلث مائة **مسند مسلم** لابن ابی بکر محمد
ابن عبد الله الجوزقی المتوفی سنة ثمان وثمانین وثلث مائة واین بهای مسند صحیح بر کتاب مسلم است که یعقوب بن اسحق حافظ ابو عوانه
اختصار پیش کرده اند **المسند المنتخب** لعلی بن عبد العزیز البغوی **مسند** ابی یعلی الموصلی سبق ذکره
مسوی شرح موطا للشاه ولی الله المحدث الدهلوی مجلدی کلان است اوله الحمد لله الذی انزل علی عبده الکتاب قیما وعلمه حکما
واحکاما الخ ودروی گفته الموطا اصح کتب الفقه واشهرها واقدمها واجمعها وقد اتفق السواد الاعظم من الامة المرحومة علی العمل به
والاجتهاد فی روایته ودرایته والاعتناء بشرح مشکلاته ومعضلاته والاهتمام باستنباط معانیه وتشیید مبانیه ومن تتبع
مذاهبهم ورزق الانصاف من نفسه علم لا محالة ان الموطا عدة مذهب مالک واساسه وعمدة مذهب الشافعی واحمد وراسه ومصباح
مذهب ابی حنیفة وصاحبیه ونبراسه وهذه المذاهب بالنسبة الی الموطا کالشروح للمتون وهو منها بمنزلة الدوحة من الغصون
الی آخر ما قال **مشارق الانوار** علی صحاح الآثار در تفسیر غریب حدیث مختص بموطا وصحیحین تالیف قاضی ابی الفضل
عیاض بن موسی الیحصبی المتوفی سنة اربع واربعین وخمس مائة کتابی جلیل القدر است بغایت نافع ومفید ودر حق وی گفته اند
که اگر باب زر نویسند و بجواهر وزن کنند حق اوادا نشود اوله الحمد لله مظهر دینه علی کل دین ومختصرش مسمی بمطالع از حافظ
ابو اسحق ابراهیم بن یوسف الوهرانی الحمزی المتوفی سنة تسع وستین وخمس مائة است و وی چیزها افزوده **مشارق الانوار**
النبویة من صحاح الاخبار المصطفویة للامام رضی الدین حسن بن محمد الصغانی المتوفی سنة خمسین وست مائة ودروی احادیث
صحاح بر قصد توشایح گازرونی جمع نموده که دو هزار و دو صد و چهل و شش حدیث میشود اوله الحمد لله محیی الرمم ومجری القلم
ودروی گفته هذا کتاب ارتضیه واستضیء بضیائه والعمل بمقتضاه الفته لخزانة المستنصر بن الظاهر بن المستضیء العباسی
وذکر کرده که چون از مصباح الدجی والشمس المنیرة فارغ شدم آنچه در کتاب نجم وشهاب بود بغرض اجتماع صحاح باین ضم نمودم
واین کتاب حجت است در میان بنده واو تعالی در صحت هر حدیث وبعد از ان رمز بحروف آورده چنانچه خ اشاره ببخاری است وم
بمسلم وق بمتفق علیه وترتیب این کتاب بسیار خوب وانیق واقع شده وبر دوازده باب مرتب است وبروی شروح جماعت است
از انجمله است شرح شیخ اکمل الدین محمد بن محمود البابرتی الحنفی المتوفی سنة ست وثمانین وسبع مائة مسمی بتحفة الابرار وشرح
مجد الدین ابو طاهر محمد بن یعقوب الفیروزابادی الشیرازی المتوفی سنة سبع عشرة وثمان مائة مسمی بشوارق الاسرار العلیة
واین در چهار مجلد است وشرح خیر الدین خضر بن عمر العطوفی من علماء الدولة العثمانیة مسمی بالکشف المشارق در ۳ مجلد
وشرح شیخ امام سعید بن محمد بن مسعود الکازرونی المتوفی سنة ثمان وخمسین وسبع مائة مسمی بالمطالع المصطفویة در آخر هر فصل

و باب احادیث مذکوره دران تقسیم کرده و تمام آن دو هزار و دو صد و چهل و شش حدیث ست و شرح شیخ عبد اللطیف بن عبد العزیز
المعروف بابن الملک مسمی بمبارق الازهار اوله الحمد لله علی هدایة الهدایة والاسلام و این شرح خیلی خوب واقع شده و شیخ
التزام کرده که بیان کند که این حدیث از ان قسم ست که یکی از شیخین بآن متفرد ست یا از ان قسم که هر دو بروی متفق شده اند
زیرا که نسخ مشارق در علامات مختلف اند و علم باصح حاصل نیست و در بعض مواضع از مصنف هم علامات غیر مطابق واقع شده
مثلا حدیث را منسوب بصحیحین کرده حال آنکه در احدهما است نه در کلاهما یا شیخین آنرا اخراج نکرده اند بلکه غیر ایشان اخراج نموده
یا موافق باسم راوی در صحیحین نیست پس در شرح برین امور تنبیه کرده و بر ذکر راوی یکجا اقتصار نموده و برین شرح حاشیه ایست
از بعض اهل علم اوله الحمد لله الذی خلق ارواح و برین حاشیه نیز حاشیه ایست از مولانا ابراهیم بن احمد المعید اوله الحمد لله الذی
خلق ارواح ذوی العقول و سماه صواب الافکار و حاشیه دیگر ست از محمد بن احمد الازنیقی الشهیر بنوحی زاده المتوفی سنة ثمان عشرة و الف
اوله الحمد لله الذی هدانا لهذا و ترتیب شرح ابن الملک مذکور بر ابواب و فصول از ابراهیم بن مصطفی ست مسمی بانوار البوارق فی ترتیب
شرح المشارق اوله انحمدک یا من شرق قلوبنا و در وی گفته رتبته کترتیب المصابیح بلا تغییر الا فی محل الاحتیاج و الحقت به شیئا
من المصابیح و تم ترتیبه فی اول شعبان سنة سبع و ثمانین و تسع مائة و شمس الدین احمد بن سلیمان معروف بابن کمال پاشا را بروی
دو شرح ست لیکن اشتهار نیافته و شرح وجیه الدین عمر بن عبد المحسن الارزنجانی مسمی ست بحدائق الازهار فی شرح مشارق الانوار
اوله الحمد لله علی تواتر فضله و آلائه و در وی گفته جمیع ما اوردته فیه من شرح السنة و نوادر الاصول و الفائق و النهایة و مجمع الغرائب
و مطالع الانوار و شرح البیضاوی و التحفة لبدر الدین الاربلی انتهی و شرح شمس الدین بن الصائغ محمد بن عبد الرحمن الزمردی
الحنفی المتوفی سنة ست و سبعین و سبع مائة و شرح پاره از ان از محمد بن مصلح الدین القوجوی المعروف بشیخ زاده المحشی
المتوفی سنة احدی و خمسین و تسع مائة و از جلال الدین رسولا بن احمد التبانی المتوفی سنة ثلث و تسعین و سبع مائة ست و شرح
وحید الدین و مختصر مشارق مسمی بدقائق الآثار از محمد بن محمد الاسدی المتوفی سنة ثمان و ثمان مائة ست و شرح ضیاء الدین علی
بن محمود الکرمانی در چند مجلد مسمی بضیاء المشارق الجدیر بالوضع علی المفارق و شرح شمس الدین العطابی ابن ملک گفته
ایها الطالب لشرح الحدیث لا تغفل عن هذا الشرح الحدیث فان فوائده غزیرة مضبوطة و من الکتب الکثیرة ملقوطة فانها
من ثلثة شروح للمشارق و هی الشرح الاکمل و التحفة و الحدائق و شرح صحیح مسلم للنووی و من شرح المشکوة و من فوائد الکلاباذی
و من شرح احکام الاحکام للمصابیح غیر ما وقع فی خاطر الفقیر و بر مشارق حاشیه ایست از شیخ قاسم بن قطلوبغا الحنفی المتوفی
سنة ست و سبعین و ثمان مائة و علی بن الحسن اول ترتیب مشارق بر ابواب و فصول کرده مبارق الازهار نام نهاد بعده شرح
ابن الملک را در سنة ست و ثلثین و تسع مائة مرتب نمود اوله الحمد لله الذی له ما فی السموات و علاء الدین یحیی بن عبد اللطیف
الطاوسی القزوینی را بروی دو شرح ست یکی صغیر اوله الحمد لله الذی خلق السموات مزینة بمصابیح النجوم و از تالیفش در سنة ۷۷۵
در بغداد بمستنصریه فارغ شده و در بعض مواضع وی گفته که مقتضای کلام در شرح طولانی خود کرده ام لیکن آنجا مذهب شیعه را
با مذاهب ائمه در احکام ذکر کرده دیگر کبیر ست و شرح یکصد حدیث مشارق از عبد الباقی معروف بطورسون زاده است اوله
الحمد لله الذی جعل الکتاب و السنة و در وی ذکر کرده که در اثنای تدریس مشارق افادات شرح اکمل و شرح ابن الملک را هم درس گفته ام

وهنگام تولیت تصنیف اسکندر صد حدیث جمع نموده وشرح آن کرده ونامش تحفه هشتاد نهاده وهمین نام تاریخ تالیف اوست
بعده پانزده حدیث دیگر درباره اسلام بآن ملحق نموده بشرحش پرداخته وشرح اردوی مشارق مسمی بتحفة الاخیار از مولوی خرم علی بلهوری
المتوفی سنة ثمانین ومائتین والف است این شرح دوبار در هند بحلیه طبع پوشیده وعوام مسلمین بلکه خواص مومنین را انفع
خاص وعام گشته **المشتبه** فی المؤتلف والمختلف وعلیه شرح للشمس بن ناصر الدین الدمشقی سماه توضیح المشتبه
مشتبه النسبة للحافظ الذهبی اوله الحمد لله الذی لم یتخذ ولدا الخ جمعت فیه کلام الحافظ عبد الغنی الازدی
وابن ماکولا وابن نقطة وابن العلا الفرضی وغیرهم انتهی لکن اعتمد فیه علی ضبط القلم فکثر فیه الغلط والتحریف وصنف ابن حجر
تبصیر المشتبه وایضا مشتبه النسبة لعبد الغنی اخذ منه الخطیب وللابن باطیش ایضا وللابن حجر العسقلانی توضیح المشتبه **مشرع الروی**
فی الزیادة علی غریب الهروی **مشکوة الانوار** فی ما روی عن الله سبحانه وتعالی من الاخبار للشیخ محی الدین محمد
بن علی المعروف بابن عربی الطائی الاندلسی المتوفی سنة ثمان وثلثین وست مائة اوله الحمد لله رب العالمین در وی گفته جمعت
هذه الاربعین بمکة المشرفة فی شهور سنة ۵۹۹ وشرطت فیها ان تکون من الاحادیث المسندة الی الله سبحانه وتعالی خاصة وربما اتبعتها
باحادیث عن الله تعالی مرفوعة الیه غیر مسندة الی رسول الله صلی الله علیه وسلم بما رویتها وقیدتها ثم اردفتها باحدی وعشرین حدیثا
فجاءت واحدا ومائة حدیث الهیة انتهی وشرحش از امام نووی است **مشکوة المصابیح** للشیخ ولی الدین ابی عبد الله محمد
بن عبد الله الخطیب المتوفی سنة اوله الحمد لله نحمده ونستعینه واین کتاب تکمیل مصابیح بغوی وتذییل ابواب اوست ودر وی
نام صحابی راوی حدیث ونام مخرج ذکر نموده وفصل ثالث برای هر باب لا اکثر ابیفزوده ودران احادیث غیر صحیحین آورده
واز تالیفش آخر روز جمعه ماه رمضان سنة سبع وثلثین وسبع مائة فارغ گردیده ودر وی گفته وانی اذا نسبت الحدیث الیهم
کانی اسندت الی النبی صلی الله علیه وسلم لانهم قد فرغوا منه واغنونا عنه واورا اسمای رجال مشکوة نیز هست وشرح آن مسمی
بکاشف عن حقائق السنن از علامه حسین بن محمد بن الطیبی المتوفی سنة ثلث واربعین وسبع مائة است اوله الحمد لله مشید ارکان الدین
الحنیف ودر وی گفته کنت قبل قد استشرت الاخ فی الدین بقیة الاولیا قطب العلما ولی الدین محمد بن عبد الله الخطیب فی
جمع جمل من الاحادیث فاتفق راینا علی تکملة المصابیح وتهذیبه وتعیین روایته فما قصرت فی ما اشار الیه من جمعه الی قوله
ثم انه بذل وسعه فلما فرغ عن اتمامه شمرت عن ساق الجد فی شرح معضلاته بعد تتبع الکتب معلما لکل مصنف بعلامة انتهی
واین شرح مشهور بطیبی است دیگر شرح ابو الحسن علی بن محمد المعروف بعلم الدین السخاوی المتوفی سنة ثلث واربعین
وست مائة است وشرح عبد العزیز بن محمد بن عبد العزیز الابهری المتوفی فی حدود سنة خمس وتسعین وثمان مائة وسماه منهاج المشکوة
واین نام تاریخی است وآنرا برای امیر علی شیر تالیف کرده اوله ان اصح احادیث تروی الثقات فی الاعصار وشرح شیخ نور الدین علی
بن سلطان محمد الهروی المعروف بالقاری المتوفی سنة اربع عشر والف وهو شرح عظیم ممزوج سماه المرقاة ودر وی جمیع
شروح وحواشی را فراهم ساخته تا آنکه در چهار مجلد آمده وشرح شیخ عبد الحق بن سیف الدین الترک الدهلوی المتوفی سنة
وسماه اللمعات وهی عربی وله شرح آخر فارسی سماه اشعة اللمعات وبعضی از فضلا در هر باب مشکوة فصلی دیگر افزوده وبکلی
چهار فصل گردانیده اند وهر حدیثی که کدام مجتهد فی المذهب بآن استدلال کرده است آورده گویا برای آن هر دو کتاب

بمنزلهٔ شرح حافل ست ونامش انوار المشکوة ساخته وزیادت مذکوره از دو اوین این سبعه ست یعنی حمیدی وابن الاثیر
وصنعانی وقصاعی واقلیشی ونووی وعدنی وعدد کتب او بست ونه کتاب ست وابواب سه صد وبست ونه وفصول یکهزار
وسی وشت مشیخة ابن البخاری وعلیها ذیل للحافظ جمال الدین المزی وهو ترجمتان الاولی ترجمة عبد الحبیب البغدادی والثانیة ترجمة الحسن
بن علی بن البنا وهو الامام مسند وقته ابو الحسن علی بن احمد البخاری الحنبلی المتوفی سنة تسعین وست مائة تخریج ابن الظاهری له ایضا وذیله علیها وهو تخریج
ابی القاسم الحسین البیهقی مشیخة ابن شاذان کبری وصغری مشیخة ابن القاری وهو الامام زین الدین عبد الرحمن
بن الطاری وخرجها الحافظ زین الدین العراقی مشیخة ابی بکر عبد الله بن محمد بن احمد بن النقور مشیخة ابی الحرم وذیلها
للعراقی مشیخة ابی المظفر عبد الخالق بن فیروز بن عبید الجوهری مشیخة ابی عبد الله محمد بن ابراهیم بن محب البنانی
الخزرجی مشیخة ابی عمرو عثمان بن علی بن ابی القاسم البیکندی مشیخة ابی النحاس اللیثی مشیخة احمد
بن عبد الدائم مشیخة البغدادیة للشیخ الامام ابی طاهر احمد بن محمد السلفی جمع فیها الجم الغفیر مع فوائد لا تحصی وجملتها
تزید علی مائة جزء مشیخة تقی الدین بن رافع خرجها الشیخ محمد بن ابراهیم وذیلها الحافظ العراقی مشیخة الجرجانیة
مشیخة الخفاف مشیخة السراجیة للشیخ الامام سراج الدین عمر بن علی القزوینی قال لا اذکر منها طریقا الا
بعد علم انه اعلی طرق الاسناد فی زمانه انتهی مشیخة شهدة مشیخة الشیخة ام آسیة بنت الحافظ ابی بکر بن احمد بن غا
بن مرزوق الباقداری مشیخة الشیخ شهاب الدین ابی حفص عمر بن محمد السهروردی المتوفی سنة اثنتین وثلثین وست مائة
مشیخة علی بن انجب البغدادی المتوفی سنة ثلث وسبعین وست مائة فی عشرین مجلدا مشیخة الفخریة للامام
فخر الدین محمد بن عمر الرازی وذیلها له ایضا مشیخة القاضی محمد بن عبد الباقی البیمارستانی الحافظ مشیخة القباب
لابن حجر العسقلانی ذکره البقاعی فی معجمه مشیخة الکندی لابی الیمن زید بن الحسن الکندی المتوفی سنة ثلث عشر وست مائة

مصابیح السنة للامام حسین بن مسعود الفراء البغوی الشافعی المتوفی سنة ست عشرة وخمس مائة واین نام
بطریق نص از مؤلف او نیست بلکه بنا بر غلبه بمنزلهٔ علم شده زیرا که وی دران بعد اما بعد گفته ان احادیث هذا الکتاب
مصابیح الخ ونیز گفته هذه الفاظ صدرت عن صدر النبوة مما اوردها الائمة فی کتبهم جمعتها للمنقطعین الی العبادة لتکون لهم بعد
کتاب الله تعالی حظا من السنن الخ لیکن درین کتاب اسانید حدیث بنا بر اعتماد بر نقل ائمه ذکر نکرده ابن ملک گفته جملهٔ احادیث وی
چهار هزار و چهار صد و هشتاد و چهار حدیث ست ازانجمله صحاح دو هزار و چهار صد و سی و چهار وحسان دو هزار و پنجاه حدیث
وبعضی گفته اند مجموع احادیث وی چهار هزار وهفت صد ونوزده حدیث ست ازانجمله مختص ببخاری سه صد وبست وپنج
حدیث ست ومختص بمسلم هشت صد وهفتاد وپنج ومنجملهٔ آن متفق علیه یکهزار وپنجاه ویک حدیث ست وباقی احادیث از
کتب دیگر اند واولش این ست الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی ومراد بصحاح احادیث صحیحین اند وبحسان احادیث
سنن اربعه وجز آن وبطرف ضعیف وغریب اشاره کرده واز منکر وموضوع اعراض نموده وهمین ست مشروط در خطبه ولیکن
در آخر باب مناقب قریش حدیثی منکر آورده وگویند که آن الحاق بعض محدثان ست نووی در تقریب گفته که تقسیم بغوی
بسوی صحاح وحسان ناصواب ست زیرا که در کتاب وی صحیح وحسن وضعیف وغریب ومنکر همه هست انتهی وجواب داده اند که این

اصطلاح او ست ولا مناقشة فیه وبهر حال علما باین کتاب اعتنای تمام نموده اند قراءة وتعلیقا وتشریحا از انجمله شرح امام قاضی ناصر الدین عبد الله بن عمر البیضاوی المتوفی سنة خمس وثمانین وست مائة است وشرح شهاب الدین فضل الله بن حسین التوربشتی الحنفی وسماه المیسر اوله الحمد لله الذی شرع لنا الحق واوضح دلیله وشرح شمس الدین محمد بن مظفر الخلخالی المتوفی سنة خمس واربعین وسبع مائة وسماه التنویر وشرح علاء الدین علی بن محمد الشهیر بمصنفک المتوفی سنة خمس وسبعین وثمان مائة وتالیف باشارت نبویه صلی الله علیه وسلم برای این فرمان بقونیه بسنة خمس وثمان مائة بوده وشرح محمد بن محمد الواسطی البغدادی مدرس مستنصریه معروف بابن العاقولی المتوفی سنة سبع وتسعین وسبع مائة وشرح شمس الدین محمد بن محمد الکرمانی المتوفی سنة ثلث وثلثین وثمان مائة وسماه تصحیح المصابیح در سه مجلد ست وبما وراء النهر نوشته وشرح ظهیر الدین محمود بن عبد الصمد الفارسی وشرح قرة بن یعقوب بن ادریس الحنفی الرومی القرمانی المتوفی سنة ثلث وثلثین وثمان مائة وشرح قطب الدین محمد الازنیقی المتوفی سنة اربع وثمانین وثمان مائة وشرح شمس الدین احمد بن سلیمان المعروف بابن کمال باشا وشرح علی بن عبد الله بن احمد المعروف بزین العرب گویند وی تخوانی ست ودر شرح علی قاری گفته مصری ست واول منقول از قاسم زاده است واز شرح او معلوم میشود که وی مصابیح را سه بار شرح کرده ومتداول از ان شرح اوسط اوست که نسبت باول وآخر مشهور تر است وشرح مظهر الدین الحسین بن محمود بن الحسن الزیدانی مسمی بمفاتیح شرح المصابیح اوله الحمد لله ملأ السموات وملأ الارض ودر اولش مقدمه نوشته در اصطلاح اصحاب حدیث وانواع علوم آن کذا وجدت فی ظهر نسخة منه واز شروح اوست ازهار ومختصر مصابیح از شیخ ابو النجیب عبد القاهر بن عبد الله السهروردی المتوفی سنة ثلث وستین وخمس مائة است مسمی بضیاء المصابیح وللشیخ مجد الدین ابی طاهر محمد بن یعقوب الفیروزابادی کتاب سماه التخاریج فی فوائد متعلقة باحادیث المصابیح ونیز شرح وی از شیخ عبد المؤمن بن ابی بکر بن محمد الزعفرانی ست وخلیل بن مقبل الحنفی شرحی بسیط بروی نوشته واز انجمله است مفتاح الفتوح اوله الحمد لله الذی قصرت الافهام عما یلیق بکبریائه وآنرا از شرح السنه وغریبین وفائق ونهایه بر حروف جمع نموده واز تالیفش بتاریخ احدی وعشرین رمضان سنة سبع وسبع مائة فارغ شده وشرح شیخ ابو عبد الله اسمعیل بن محمد بن اسمعیل بن عبد الملک بن عمر المدعو بالاشرف الفقاعی وشرح شیخ صدر الدین ابی عبد الله محمد بن ابراهیم السلمی المناوی الشافعی مسمی بالمناهج والمفاتیح فی شرح احادیث المصابیح اوله الحمد لله کاشف مصابیح الهدی ودر وی گفته ان المصابیح هو الذی عکف علیه المتعبدون لکنه لطلب الاختصار لم یذکر کثیرا من الصحابة رواة الآثار ولا تعرض لتخریج تلک الاخبار بل اصطلح علی ان جعل الصحاح ما هو فی الصحیحین او احدهما والحسان ما لیس فی واحد منهما والتزم ان ما کان من ضعیف نبه علیه وان کان منکرا او موضوعا لم یذکره ولا یشیر الیه فوقع له بعد ذلک ان ذکر احادیث من الصحاح لیست فی واحد من الصحیحین واحادیث من الحسان هی فی احد الصحیحین وادخل فی الحسان احادیث ولم ینبه علیها وهی ضعیفة واهیة وربما ذکر احادیث موضوعة فی غایة السقوط متناهیة فجعلت موضوع کتابی هذا تخریج احادیثه ونسبة کل حدیث الی مخرجه من اصحاب الکتب الستة فان لم یکن الحدیث فی شیء من الکتب الستة خرجته من غیرها کمسند الشافعی وموطا مالک وغیرهما انتهی ومنها تلفیقات المصابیح لقطب الدین محمد النکیدی الازنیقی ودر وی گفته سلکت فی النقل منها طریق الاختصار وکان جل اعتمادی وغایة اهتمامی

بشرح مسلم للنووی لانه کان اجمعها فوائد واکثرها عوائد ومالاتری علیه علامة فهو من نتائج خاطری ودر اول مش مقدمه در بیان اصول حدیث نوشته ومنها منهل الینابیع وشرح شیخ غیاث الدین محمد بن محمد الواسطی المتوفی سنة ثمان عشر وسبع مائة وشرح ابی ذر احمد بن ابراهیم الحلبی وهو غیر کامل وشرح محمد بن عبد اللطیف المعروف بابن الملک وهو شرح لطیف ممزوج وشرح والده علی المشارق اوله الحمد لله الذی بصرنا بالصراط المستقیم قال صاحب الانوار ترتیب الجمع من الصحیحین علی فضائل الصحابة والرواة ورتبها ابن الاثیر علی حروف التهجی والصنعانی والقضاعی والاقلیشی رتبوه علی الفاظ متشابهات فی اوائل الکلمات والنووی والمدینی وغیرهما رتبوه باعتبار الاخلاق والصفات والازمنة والاوقات والمصابیح احسن ترتیبا من هذا الجمع فانه وضع دلائل الاحکام علی نهج یستحسنه الفقیه ووضع الترتیب والترهیب علی ما یقتضیه العلم ویرتضیه ولو فکر احد فی تغییر باب عن موضعه لم یجد له موضعا انسب مما اقتضی رایه جامع لجوامع السبعة للامامین والخمسة الباقین یعنی البخاری ومسلم وابو داود والترمذی والنسائی والدارمی وابن ماجة رضی الله عنهم ومن شروحه تنویر المصابیح شرحی ممزوج ست از عبد الرحمن بن خلیل اوله الحمد لله الذی جعلنا من ورثة الانبیاء ووی از متاخرین ست زیراکه نقل میکند از شرح زین العرب وگفته لم تکن له شرح یحتوی ستنه وشاید که وی شرح ابن الملک ندیده ونیز گفته که در نسخ او اختلاف ست وبران تنبیه نموده اهل رای را جواب بظاهر حدیث داده وفوائد شروح را فراهم کرده اما بذکر منقول عنه نپرداخته ونه روات اهل رای ذکر ساخته قبل این شرح گویا بر نهج ضیاء المصابیح حاشیه شرح ابن ملک لفضل الله بن شمس السیواسی ست وتالیفش باشاره مفتی عصر خود نموده ومواضع مشکله متن را دران حل ساخته اولها الحمد لله الذی جعل العلم اعز الاشیاء واین یک مجلد ست در آخرش گفته قد تم هذا الکتاب فی سنة تسع والف وشرح قاضی بیضاوی مسمی بتحفة الابرار ست وشرح عثمان بن الحاج محمد الهروی شرحی مختصر ست متاخر از بیضاوی زیراکه ذکر بیضاوی دروی کرده اوله الحمد لله الذی شرح صدور العالمین در بستان المحدثین گفته از عجائب اتفاقات آنکه ابتدای این کتاب یعنی مصابیح بحدیث نیت واقع شده ونیت سرهر کارست وختم این کتاب بلفظ آخره ست که از آخر شدن کتاب خبر میدهد زیراکه برین حدیث ختم کرده در فصل حسان از باب ثواب هذه الامة که آخرین ابواب اوست میگوید عن ابی هریرة رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم قال وددت انی رایت اخواننا الذین یاتون بعدی وانا فرطهم علی الحوض عن انس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم مثل امتی مثل المطر لا یدری اوله خیر ام آخره انتهی لطف دیگر این ست که ختم کتاب بستان المحدثین نیز برهمین لفظ آخره واقع شده زیراکه دروی کتاب مصابیح را بعد از همه ذکر نموده واین حکایت آورده **مصباح الدجی** فی حدیث المصطفی للامام حسن بن محمد الصنعانی کتابی ست در حدیث محذوف الاسانید **مصباح الزجاجة** علی سنن ابن ماجه در حرف سین گذشت **مصباح الظلام** فی علم حدیث الرسول علیه الصلوة والسلام للشیخ جمال الدین حسین بن علی الحصنی المتوفی سنة اثنتین وستین وتسع مائة **مصباح القاری** شرح صحیح البخاری مر فی الجیم **مصفی** شرح فارسی موطا للشاه ولی الله المحدث الدهلوی اوله نعمتهای حضرت باری جل مجده بیرون از حد احصا ست الخ واین شرح در یک مجلد ست دقیق ومجتهدانه واقع شده ودر حیات مؤلف مسوده بیش نبود بعد انتقال حضرت وی

اعظم خلفای او شاه محمد عاشق بحسب مشوره که درین باب فرمود اشاره مؤلف مؤید آن شد مسوده مذکور را تبییض نمود در اول این شرح فضیلت کتاب موطا بر جمله کتب اسلام و فضل امام مالک و ما یتعلق بهذین الامرین بتفصیل تمام نوشته و گفته که طوائف عالم بکتاب او رجوع کردند و مذهب امام شافعی فی الحقیقة تفصیل کتاب اوست و امام محمد را سرمایه فقاهت در مبسوط علم اوست بالجمله این چهار امامان اند که عالم را علم ایشان احاطه کرده است امام ابوحنیفه و امام مالک و امام شافعی و امام احمد این دو امام متاخر شاگردان امام مالک بودند و مستمدان از علم او و در عصر تبع تابعین نبودند مگر امام ابوحنیفه و امام مالک آن یک شخصی ست که رؤس محدثین مثل احمد و بخاری و مسلم و ترمذی و ابوداؤد و نسائی و ابن ماجه و دارمی یک حدیث از وی در کتابهای خود روایت نکرده اند روایت حدیث از وی بطریق ثقات جاری نشد و آن دیگر شخصی ست که اهل نقل اتفاق دارند بر آنکه چون حدیث بروایت او ثابت شده بر ذروه اعلای صحت رسید انتهی و نیز گفته حالا هیچ کتابی که مخدوم باشد و نظر مجتهدانه در آن کرده باشند طبقه بعد طبقه غیر موطا نیست و این امر محتاج بدلیل نیست نزدیک کسی که کتب ماثوره که اصول شرع اند شناخته باشد و نظر مجتهدانه و تکلم علما در آن دانسته باشد و ساده لوحان ما که از ینجانب بکلی معرض اند ناقه صفت صحاری در بینی خود محکم کرده اند و نمیدانند که کجا میروند کار و بار ایشان دیگر است و ایشان را ابهم این امور مکلف نتوان کرد **شعر**

خلق الله للحروب رجالا	ورجالا لقصعة وثرید

انتهی محرر سطور این کتاب را بجستجوی تمام بهم رسانیده و از غایت شوق بسی روپیه گلدار خریده و الاجر اجر سب رواج زمان زیاده از پنج روپیه نمیخواهد و بالله التوفیق **المصطفی** من ادعیة المصطفی لشمس الدین احمد بن موسی بن نصر الله الخزرجی **المصطفی والمختار** فی الادعیة والاذکار لابی السعادات المبارک بن محمد المعروف بابن الاثیر الجزری **مصنف** فی الحدیث للامام الحافظ ابی بکر عبد الله بن محمد بن ابی شیبة العبسی المتوفی سنة خمس وثلثین و مائتین و درین کتاب عظیم فتاوای صحابه و اقوال تابعین و احادیث بر طریقه محدثین باسانید مرتب بر کتب و ابواب فقه جمع کرده اولش کتاب الطهارة ست و اول آن باب ما یقول الرجل اذا دخل الخلاء حدثنا هشیم بن بشیر عن عبد العزیز بن صهیب عن انس بن مالک رضی الله عنه قال کان النبی صلی الله علیه وسلم اذا دخل الخلاء قال اعوذ بالله من الخبث والخبائث **مصنف** لعبد الرزاق بن همام بن نافع الحمیری الصنعانی احد الاعلام المتوفی سنة احدی عشرة و مائتین و این اصغر ست از مصنف ابن ابی شیبه اما مرتب ست بر کتب و ابواب فقه و اکثرش ثلاثی ست و ختم وی بر ذکر شمائل ست و ختم شمائل بر ذکر موی آنحضرت صلی الله علیه وسلم قال حدثنا معمر عن ثابت عن انس قال کان شعر رسول الله صلی الله علیه وسلم الی انصاف اذنیه **مصنف** لابی علی سعید بن عثمان بن سعید بن السکن الحافظ البغدادی المتوفی سنة ثلث وخمسین و ثلثمائة **المطالب العالیة** من روایة المسانید الثمانیة للشیخ الحافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی سنة اثنتین وخمسین و ثمانمائة **المطالب العلیة** فی الادعیة الزهیة مختصر للشیخ الامام عبد الرؤف المناوی المتوفی سنة احدی و ثلثین و الف اوله الحمد لله الذی جعل الدعاء مخ العبادة و در وی هفت مطلب ست اول در فضل دعا مروی از آنحضرت صلی الله علیه وسلم دوم در ادعیه

بآن و عاسیکر و سوم دعاؤ کار حافظۂ قائل خود از آفات تربع دراد عیہ مرویہ از بعض اساطین عارفین خامس در انچہ وقت رویت
ہلال باید گفت سادس در فضل قضای حوائج مردم سابع در چہل حدیث قدسی **مطالع الانوار** علی صحاح الآثار
فی فتح ما استغلق من کتب الموطا و مسلم و البخاری و ایضاح مبہم لغاتها فی غریب الحدیث لابن قرقول ابو اسحق ابرہیم
بن یوسف المتوفی سنۃ تسع و ستین و خمس مائۃ و این کتاب بر منوال مشارق الانوار قاضی عیاض ست و ماخوذ ست
از وی و مختصر اوست لیکن بران استدراک ہم کردہ و اوہام فقیہ را اصلاح نمودہ و نظم این کتاب از شمس الدین بن محمد
بن محمد الموصلی المتوفی سنۃ اربع و سبعین و سبع مائۃ ست اولہ الحمد للہ مظہر دینہ علی کل دین **مطرب السمع** فی شرح
حدیث ام زرع لتاج الدین عبد الباقی بن عبد المجید المکی المتوفی سنۃ ثلث و اربعین و سبع مائۃ **مطر ثجاج** شرح
صحیح مسلم بن حجاج للشیخ ولی اللہ المفتی الفرخ آبادی در زبان فارسی ست و تمام نشدہ در ذکر نسبت سلیمانی
در وی نوشتہ کہ این نسبت ست بکوہ سلیمان کہ بنواحی کابل و کشمیر ست و نسبت شیخ قاسم سلیمانی و شیخ حسن افغان سلیمانی
و ملا احمد سلیمانی ازین قبیل ست و رباط سلیمانی در مکۂ مبارکہ بنا کردۂ احمد شاہ افغان ابدالی ست دران نیز نسبت ازین
باب ست و در بلاد عرب افاغنہ را مطلق سلیمانی گویند و از بعض معتمدین مسموع شدہ کہ نسبت افاغنہ بسلیمان از آن ست
کہ ایشان فرزندان سلیمان بن خالد بن ولید اند و جد بزرگ ایشان در بادی فتوح اسلام در نواحی کابل و قندہار آمدہ
اقامت اختیار کردہ و از کتاب استیعاب برین معنی استیناسی توان نمود کہ ابو سلیمان در کنیت خالد بن الولید آوردہ
واللہ اعلم انتہی **مطلب الناسک** فی علم المناسک للشیخ الامام شہاب الدین فضل اللہ بن حسن التورپشتی
الحنفی رتبہ علی اربعین بابا و سلک فیہ مسالک الحدیث لا الفقہ و توفی سنۃ احدی و ستین و ست مائۃ **مطلع البدرین**
فی من یوتی اجرہ مرتین رسالہ ایست از جلال الدین سیوطی المتوفی سنہ ۹۱۱ اولہ الحمد للہ و کفی و دران گفتہ و بعد فقد وقع
الکلام فی من یوتی اجرہ مرتین فجمعت فی ذلک ما وردت بہ الاخبار و نظمتہ فی ابیات ثم وقفت علی عدۃ اخری فاردت
جمعہا فیہ **مطلع النیرین** فی الحدیث **معالم السنن** شرح سنن ابی داؤد ست از خطابی و در
حرف سین گذشت دیگر از امام بیہقی ست و مختصر ش از فخر الدین ابو الحسن عیسی بن ابراہیم المتوفی سنہ ست و اربعین
و سبع مائۃ **معانی الآثار** لابی جعفر احمد بن محمد الطحاوی المتوفی سنۃ احدی و عشرین و ثلث مائۃ و شرح وی از ابی محمد
بدر الدین محمود بن محمد العینی المتوفی سنۃ خمس و خمسین و ثمان مائۃ ست و شیخ قاسم بن قطلوبغا الحنفی المتوفی
سنۃ تسع و سبعین و ثمان مائۃ بر وی کتابی نوشتہ مسمی بالایثار برجال معانی الآثار در کشف الظنون گفتہ قال الاتقانی
فی صوم الہدایۃ عند مسئلۃ قضاء المریض حین ساق الخلاف عن الطحاوی فیہا ارداً علی المشایخ باعتماد قولہ فاقول
لامعنی لانکارہم علی ابی جعفر لانہ موتمن لا یتہم مع غزارۃ علمہ و اجتہادہ و ورعہ و تقدمہ فی معرفۃ المذاہب و غیرہا ولانہ رأی
ان ماذکرہ فی الخلاف انما ہو بعد ثبوتہ عندہ بوجہہ فانکارہم بعد تاخر زمانہم بکثیر لایجدی نفعا فی ذلک لعدم بلوغہم ایاہ فان شککت
فی امر ابی جعفر فانظر فی کتاب شرح معانی الآثار ہل تری لہ نظیرا فی سائر المذاہب فضلا عن مذہبنا ہذا و قال البیہقی فی کتاب المعرفۃ
فی اواخر باب سن لہ الشافعی قبیل باب مایکون بہ الطہارۃ من الماء و حین شرعت فی ہذا الکتاب بعث الی بعض اخوانی من اہل العلم

بالحدیث بکتاب ابی جعفر الطحاوی و شکا فی ما کتبہ الی ما رای فیہ من تضعیف اخبار صحیحۃ عند الحفاظ حین خالفھا رایہ و تصحیح اخبار
ضعیفۃ عندھم حین وافقھا رایہ و سالنی ان اجیب عما احتج بہ فی ما حکم فاستخرت اللہ تعالی فی النظر فیہ و اضافۃ الجواب عنہ الی
ما خرجت فی ہذا الکتاب من کلام الشافعی عن ما احتج بہ او ردہ من الاخبار جوابا عن اکثر ما تکلف بہ ہذا الشیخ من تسویۃ الاخبار
علی مذہبہ و تضعیف ما لا حیلۃ لہ فیہ بما لا یضعف و الاحتجاج بما ہو ضعیف عند غیرہ الخ ہذا العمری تحامل ظاہر من ہذا الامام
فی شان ہذا الاستاذ الذی اعتمدہ اکابر المشایخ انتہی کاتب حروف گوید کہ اعتماد مشایخ در فقہ بروی چیزی دیگر ست
و انتقاد متون و اسانید اخبار صحۃ و ضعفا چیزی دیگر پس آنچہ امام گفتہ تحامل نیست بلکہ عین انصاف ست **المعانی الدقیقۃ**
فی ادراک الحقیقۃ للسیوطی قال فہذہ مسئلۃ مہمۃ خفیت علی کثیر من الناس فی موضعین احدہما فی ما ورد من الاحادیث
ان الاعمال تعرض فی صورۃ اشخاص الثانی فی ما ورد فی ان الموت یجاء بہ فی صورۃ کبش و یذبح فاحتاجوا الی التاویل نعت
مختصر اولہ الحمد للہ و کفی **معتمد** فی احادیث المسند الی الامام الاعظم ابی حنیفۃ رحمہ اللہ للشیخ جلال الدین ابی الثنا محمود بن احمد
بن مسعود القونوی المتوفی سنۃ سبعین و سبع مائۃ مختصری ست مرتب بر سی و سہ باب بر ترتیب فقہ اولہ اما بعد حمد اللہ
علی نوال قال جمعت فیہ مسند الامام الاعظم النعمان المنسوب الی الشیخ ابی محمد عبد اللہ بن محمد بن یعقوب بن الحارث البخاری
مجردا عن الاسانید لیسہل حفظہ و شرحہ و ہو المسمی بالمستند شرح المعتمد **معجم** ابن الفوطی **معجم** ابی بکر المقری
معجم شہاب الدین القوصی **معجم** نور الدین بن ایدغدی البعلبکی المحدث قال ابن حجر لا یعتمد علیہ **معجم** الحافظ
زین الدین الابیوردی ذکرہ السیوطی **معجم** الحافظ عز الدین عمر بن الحاجب **معجم** الشیوخ لابی بکر مبارک
بن کامل الخفاف ذکرہ ابن النجار و لابی جعفر احمد بن ابراہیم بن الزبیر الغرناطی المتوفی سنۃ ثمان و سبع مائۃ و شہاب الدین بن
المصری المعروف برجب الحنبلی و لشمس الدین الحسینی **معجم** الشیوخ لابی سعد عبد الکریم بن محمد السمعانی المتوفی
سنۃ اثنتین و ستین و خمس مائۃ و لابی المظفر عبد الکریم بن منصور السمعانی فی ثمانیۃ عشر جزء المتوفی سنۃ خمس عشر و ست مائۃ
و للشیخ شہاب الدین القوصی و لابی العلاء الفرضی و لعبد الخالق بن اسد الحنفی و للشیخ زکی الدین عبد العظیم بن عبد القوی
المنذری المتوفی ۶۵۶ھ و لجلال الدین السیوطی این دو نسخہ است کبیر مسمی بحاطب لیل ست و صغیر مسمی بمنتقی و لابی حامد اسمعیل
بن حامد الانصاری در چہار مجلد ست ذہبی گفتہ و فیہ غلط کثیر **معجم** ابن قانع ابی الحسین بن عبد الباقی الاموی البغدادی
المتوفی سنۃ احدی و خمسین و ثلث مائۃ قال حدثنا ابراہیم الہیثم البلدی ثنا ابو صالح ثنا معاویۃ بن صالح عن عبد الرحمن
بن جبیر عن ابیہ عن کعب بن عیاض قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لکل امۃ فتنۃ و فتنۃ امتی المال **معجم** لابی الفضل الہروی
و للبغوی و لابن شاہین عمر بن احمد بن عثمان البغدادی المتوفی سنۃ خمس و ثمانین و ثلث مائۃ و لابن الحاجب و لابی ذر الہروی
و للشیخ قاسم بن قطلوبغا الحنفی المتوفی ۸۷۹ھ و لابی البرکات سعد الدین المبارک بن السقطی و لعبد المومن بن خلف الدمیاطی
المتوفی ۷۰۵ھ دو ذکر ہزار شیخ کردہ و لابی نعیم احمد بن عبد اللہ الاصفہانی المتوفی سنۃ ثلثین و اربع مائۃ و این در سہ مجلد ست
و جامع آن حافظ ابو بکر محمد بن یوسف بن موسی الغرناطی المعروف بابن مسدی المتوفی سنۃ ثلث و ستین و ست مائۃ ست
در کشف الظنون گفتہ ہو کثیر الفوائد الا انہ لا یکاد یذکر احدا من الاعیان الا ثلبہ و لما لم یذکر المنذری لم یوف حقہ رماہ جمع

من اصحاب المنذری فی کل منهم بنبله ووضع من قدره ونیله والدنیا دار قصاص انتهی وللشیخ علم الدین ابی محمد القاسم
بن محمد البرزالی المتوفی سنة ثمان وثلثین وسبع مائة وردی قریب دو هزار شیخ ذکر کرده وللسخاوی المتاخر مختصر مختصر معجم
الشیوخ للذهبی قد اشتمل علی الف شیخ **معجم** الشیوخ لکمال الدین عبد الرزاق بن احمد بن الفوطی البغدادی المتوفی
سنة ثلث وعشرین وسبع مائة ودران پانصد شیخ ذکر کرده **معجم** الصحابة للشیخ ابن لال احمد بن علی الهمدانی الشافعی المتوفی
سنة ثمان وتسعین وثلث مائة قاضی ابن شهبه در تاریخ خود گفته ما رایت شیئا احسن منه بعده گفته ان الدعاء عند قبره مستجاب
ولعبد الله بن محمد بن عبد العزیز البغوی وللحافظ ابی القاسم علی بن عساکر الدمشقی وللحافظ ابی یعلی احمد بن المثنی الواعظ
الموصلی در بستان المحدثین گفته ابو یعلی معجم هم دارد بر ترتیب شیوخ وقاعده محدثین ست که مسمی بمحمد واحمد را مقدم میکنند
بعد ازان بر ترتیب حروف ذکر اسامی شیوخ وروایات ایشان می نمایند چنانچه ابو یعلی در اول معجم میگوید حدثنا محمد بن المنهال
ثنا یزید بن زریع ثنا عمارة بن ابی حفصة عن عکرمة عن عائشة قالت قلت یا رسول الله اخبرنی عن ابن عمر بن جدعان
قال النبی صلی الله علیه وسلم وما کان قالت کان ینحر الکوماء ویکرم الجار ویقری الضیف ویصدق الحدیث ویوفی بالذمة
ویصل الرحم ویفک العانی ویطعم الطعام ویؤدی الامانة قال هل قال یوما واحدا اللهم انی اعوذ بک من نار جهنم قلت لا وما کان
یدری ما جهنم قال فلا اذن انتهی وللحافظ ابی الخیر محمد بن احمد الغسانی المتوفی سنة اثنتین واربع مائة واین مشهور بمعجم
ابن جمیع ست قال حدثنا محمد بن احمد بن محمد بن عیسی بن عمار العطار ببغداد وحدثنا عبد الله بن محمد ثنا سفیان
بن عیینة عن اسمعیل عن قیس بن عرزة قال اتانا رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال یا معشر التجار ان بیعکم یحضره الحلف
والکذب فشوبوه بالصدقة انتهی ولبشیر بن اسحق والمعجم الصغیر الملقب باللطیف للحافظ الذهبی **معجم** فی شرح ابن سکرة
ابی علی الحسین بن محمد السرقسطی الاندلسی الصدفی المتوفی سنة اربع عشرة وخمس مائة للقاضی عیاض بن موسی الیحصبی
المتوفی سنه ٥٤٤ وقاضی برای وی اخراج شیخه کرده وترجمهٔ ابی علی مذکور آورده در چند ورق وگفته که وی از یکصد وشصت شیخ
فرا گرفته است **معجم** الکبیر والصغیر والاوسط هر سه تالیف ابی القاسم سلیمان بن احمد الطبرانی الحافظ المتوفی سنة ستین
وثلث مائة ست وکبیر مسند ست بر ترتیب مرویات صحابه مگر ابو هریره که از مرویات او هیچ نیاورده ومنظور داشت که مسند ابو هریره
جداگانه تالیف کند اما میسر نشد یا شد ومشهور نگشت واین معجم مشتمل ست بر پانصد وبست هزار حدیث ودر آخر وی در
حدیث حلب العنز گفته حدثنا عبید بن غنام ثنا ابو بکر بن ابی شیبة ثنا وکیع عن الاعمش عن ابی اسحق عبد الرحمن بن یزید
العائشی عن بنت خباب قالت خرج ابی فی غزاة فی عهد النبی صلی الله علیه وسلم وکان رسول الله صلی الله علیه وسلم یتعاهدنا فیحلب عنز الناو کان یحلبها فی جفنة
فتمتلی فلما قدم خباب کان یحلبها فعاد حلابها الاول واین معجم را امیر علاء الدین علی بن بلبان الفارسی المتوفی سنه ٧٣٩ ترتیب
وتهذیب داده واشاره بترتیب قطب حلبی نموده پس همه یا اکثر او را فراهم ساخته وکتاب التحبیر فی المعجم الکبیر تالیف ابی سعد عبد الکریم
بن محمد السمعانی ست ومعجم اوسط در شش مجلد ست وهر مجلد کتابی کلان ست بر ترتیب شیوخ واز هر شیخ که قریب هزار باشند انچه
از عجائب وغرائب دیده وشنیده دران آورده واین نظیر کتاب الافراد دارقطنی ست وافراد وغرائب در اصطلاح محدثین عبارت
از احادیثی ست که نزدیک شیخ باشند ونزد دیگری نباشد وهمین کتاب یعنی معجم اوسط را میگفت که جان من ست کذا ذکر الذهبی

فی تذکرة الحفاظ و فی الواقع فضیلت او در علم حدیث وسعت روایت او ازہمین کتاب معلوم میشود لما حققین اہل حدیث
گفته اند که مروی مناکیر کثیر ست و منشاء آن آنست که غرابت اقتضای ہمین معنی میکند و تفرد ثقه که آنرا غریب صحیح گویند نیکو یابت
و معجم صغیر او نیز بر ترتیب شیوخ ست اما درین کتاب ہمان شیوخ را ذکر کرده که از انہا حدیث واحد استفاده نموده در آخر وی در
فضل نساء میگوید حدثتنا سمانة بنت محمد بن موسی بن بنت الوضاح بن حسان الانباریة بالانبار قالت حدثنا ابو محمد
بن موسی قال حدثنا محمد بن عقبة السدوسی قال حدثنا محمد بن حمران قال حدثنا عطیة الدعاء عن الحکم بن الحارث السلمی
قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول من اخذ من طریق المسلمین شبرا طوقه یوم القیمة من سبع ارضین سمعت
طلحة بنت ابی نعیم الفضیل بن دکین یقول سمعت ابی یقول القرآن کلام الله غیر مخلوق **معجم** الکبیر و الصغیر للحافظ
ابی عبد الله محمد بن احمد الذہبی المتوفی سنة ثمان و اربعین وسبع مائة **معجم** لابن جمیع و لابن قانع **معجم** لابی بکر احمد
بن ابراہیم الاسمعیلی ذکره ابن الحجر فی مجمع المؤسس اوله الحمد لله حمدا کما ینبغی لکرم وجہه وعز جلاله الخ و در وی گفته
اما بعد فانی استخرت الله تعالی فی حصر اسامی شیوخی الذین سمعت عنہم وکتبت عنہم وقرأت علیہم الحدیث وتخریجہا
علی الحروف المعجمة لیسہل علی الطالب تناوله ویرجع الیه ان التبس او اشکل و الاقتصار منہم لکل واحد علی حدیث
یستغرب او یستفاد او یستحسن له وحکایة یستضاف الی ما اوردت من ذلک جمع احادیث یکون فوائد فی نفسہا
و اُبیّن حال من ذممت طریقته فی الحدیث بظہور کذبه واتہامه به او خروجه عن جملة اہل الحدیث بالجہل به و الذہاب عنه
فمن کان عندی منہم ظاہر الحال لم اخرجه فی ما صنفت من حدیثی واثبت اسامی من کتبت عنه فی صغری املاء بخطی
سنة ثلث و ثمانین و مائتین و انا یومئذ ابن ست سنین فضبطه ضبط مثلی من یدرکه المتامل له من خطی ذلک علی انی لم اخرج
من ہذه البلیة شیئا فی ما صنفت من السنن و احادیث الشیوخ و الله اسئل التوفیق لاستتمامه فی خیر وعافیة و ان ینفعنی
به و غیری و افتتحت ذلک باحمد لیکون مفتتحا باسم النبی صلی الله علیه وسلم تیمنا به و لیصح لی به الابتداء بالالف من الحروف المعجمة
و اذا کان محمد و احمد یرجعان الی اسم واحد فان الله عزوجل قال فی کتابه فی بشارة عیسی علیه السلام و مبشرا برسول
یاتی من بعدی اسمه احمد کما قال محمد رسول الله و ما محمد الا رسول و قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان لی اسماء
انا محمد و انا احمد و قد کان ابو محمد عبد الله بن محمد بن ناجیة یقول حدثنا احمد بن الولید بن السری فاقول محمد ایہما الشیخ
فیقول محمد و احمد واحد و ابتدأت بہذا الجمع فی الجمادی الاولی من سنة احدی و ستین و ثلث مائة عصمنا الله من الزلل
فی القول و العمل و در باب محمدین در ترجمه ابی بکر محمد بن صالح بن شعیب تمام گفته و این سند از عوالی اوست لہذا
مرقوم گشته حدثنا محمد بن صالح بن شعیب املاء بالبصرة ثنا نصر بن علی عن یزید بن ہارون عن عاصم الاحول قال دخلنا
علی انس بن مالک نعزیه علی ابن له فقلنا یا ابا حمزة انا لنرجو له النعیم قال و اکثر من ذلک سمعت رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم
یقول الموت کفارة لکل مؤمن **معجم** المترجم تخریج الشیخ الامام الحاکم رکن الدین ابی محمد عبد العظیم بن عبد القوی المنذری
معجم ابی محمد عبد المؤمن بن خلف بن ابی الحسن الدمیاطی المتوفی سنة خمس و ست مائة چہار مجلد ست مشتمل بر ذکر یک ہزار
و سه صد شیخ **معجم** النسوان للحافظ ابی القاسم علی بن عساکر الدمشقی ذکره فی فضائل العشرة **معرفة القاب المحدثین**

للشیخ ابی الفضل علی بن الحسین الهمدانی الفلکی **معرفة السنن والآثار** للامام ابی سلیمان حمد بن محمد الخطابی المتوفی سنة ۳۸۸ وللحافظ البیهقی گویند معنی روی آنست که معرفة الشافعی السنن والآثار ولهذا تاج الدین سبکی گفته جایز نیست فقیه شافعی را ازین کتاب و آن در چهار مجلد ست و سنن کبری دو جلد در وی گفته اخبرنا ابو عبد الله الحافظ اخبرنا ابراهیم بن عبد الواحد الحافظ قال حدثنا جعفر بن علی العطار بمصر قال حدثنی الربیع بن سلیمان قال سئل الشافعی عن القدر فانشأ یقول فنظم

اذا شئت کان وان لم اشأ	وما شئت ان لم تشأ لم یکن		خلقت العباد علی ما علمت	ففی العلم یجری الفتی والمسن
علی ذا مننت وهذا خذلت	وهذا اعنت وذا لا تعن		فمنهم شقی ومنهم سعید	ومنهم قبیح ومنهم حسن

معرفة الصحابة لابی محمد فتح الدین عبد الله بن محمد المخزومی الحلبی القصرانی المتوفی سنة ثلث وسبع مائة در چند مجلد ست ودر وی احادیث ست که ذهبی بران تکلم نموده وللشیخ الامام ابی نعیم احمد بن عبد الله الاصبهانی المتوفی سنة ثلثین واربع مائة وللامام ابی العباس جعفر بن محمد المستغفری الحنفی المتوفی سنة اثنتین وثلثین واربع مائة ولابی منصور الباوردی المتوفی سنة وتتمة للشیخ الامام الحافظ ابی موسی محمد بن عمر المدینی الاصبهانی المتوفی سنة ست وثمانین وخمس مائة **المعلم** بما رواه البخاری علی شرط مسلم للشیخ ابی العباس بن الرومیة احمد بن محمد الاشبیلی النباتی المتوفی سنة سبع وثلثین وست مائة **معلم الطلاب** بما للاحادیث من الالقاب ارجوزه ست در علم اصول حدیث لاحمد بن بکر الغربی اوله شعر

یقول بعد الحمد ثم الشکر		عبد الاله احمد بن بکر	

معلم شرح صحیح مسلم سبق ذکره **مغنی** فی الضعفاء وبعض الثقات مجلد للشمس الدین محمد بن احمد الذهبی المتوفی سنة ثمان واربعین وسبع مائة اوله الحمد لله العادل فی القضیة الحاکم فی البریة ودران ضعفای کتاب ابن معین و بخاری و ابی زرعه و ابی حاتم و نسائی و ابن خزیمه و عقیلی و ابن عدی و ابن حبان و دارقطنی و دولابی و حاکمین و خطیب و ابن الجوزی را تلخیص نموده و بران افزوده **مغنی** فی علم الحدیث للشیخ الحافظ زین الدین عمر بن زید بن بدر بن سعید الموصلی الحنفی المتوفی سنة تسع عشرة وست مائة اوله الحمد لله الذی لا مبدأ لمبداه ولا غایة لمنتهاه و آن مرتب ست بر ابواب محذوف الاسانید و بروی خوانده شده **مغیث** فی علم الحدیث للشیخ الامام ابی العباس احمد بن شرف الدین محمد بن الصاحب المتوفی سنة ثمان وثمانین وسبع مائة **مفاتیح** شرح المصابیح ذکرش گذشت **مفتاح الجنة** فی الاعتصام بالسنة للسیوطی فی الحدیث **مفتاح الحصن** در حرف الحا گذشت **مفهم** فی شرح صحیح مسلم گذشت **المقاصد الحسنة** فی کثیر من الاحادیث المشهورة علی الالسنة للشیخ ابی عبد الله محمد بن عبد الرحمن السخاوی المتوفی سنة اثنتین وتسع مائة و ترتیبش بر حروف اوائل احادیث ست و باعث بر تالیفش کثرت تسارع بسوی نقل ما لا یعلم وما لا یسلم من الکذب و نسبتش بسوی آنحضرت صلی الله علیه وسلم با عدم خبرت منقولست زیرا که کذب بر آنحضرت مثال کذب بر غیر وی نیست تا آنکه اتفاق کرده اند برین که این کذب اکبر کبائرست و تصریح نموده اند بعدم قبول توبه ازان بلکه جوینی حکم بکفر نموده چنانکه در خطبه وی ذکر کرده ست و تلخیص و تجرید این کتاب مسمی بتمییز الطیب من الخبیث فیما یدور علی السنة الناس من الحدیث تالیف عبد الرحمن بن علی الشیبانی المشهور بالربیع الزبیدی المتوفی سنة ۹۴۴ ست اوله الحمد لله الذی

بعض بعضها علی بعض و در وی گفته مقاصد کتابی خوب ست لیکن چون در وی تطویل بی مبالغه بکار رفته بود بتجرید آن
پرداختم و تصحیح و تمریض او را تتبع نمودم و راسی او را ترک داده بر حروف مرتب ساختم و زیادت کثیره علی القلة افزودم
و چهارم رمضان سنه ۹۰۹ از اختصارش فارغ شد و این کتاب در حرم محترم مکه مکرمه بر وی خوانده شد و در سنه ۹۱۰ بعده بزبید آمد
و نیز در وی طرق کثیره را ما عدای محل حاجت حذف نموده و بر غالب اسانید و اسامی رواة تنبیه کرده و پیر موز را
بکتابت احمر امتیاز بخشیده و ملخص او از قاضی تقی الدین الفتوحی الحنبلی ست اوله اما بعد ما ذکر من اسم الله تعالی و هم تلخیصش
از شهاب الدین احمد بن محمد بن عبد السلام المتوفی سنه ۹۳۱ ست اوله احمد الله القدیم فی ذاته و سماه الدرر اللامعة
فی بیان کثیر من الاحادیث الشائعة **مقبول المنقول** لعلاء الدین علی بن محمد الشیخی البغدادی المتوفی
سنه احدی و اربعین و سبع مائة ده مجلد ست از ده کتاب مسند احمد و کتب ستة و موطا و دارقطنی و غیره جمع نموده و بر
ابواب مرتب کرده قال الحافظ ابن حجر فی الدرر الکامنة **المقترب فی بیان المضطرب** للحافظ ابن حجر العسقلانی
المتوفی سنه ۸۵۲ **المقتنی فی سرد الکنی** للشمس الدین محمد بن احمد بن عثمان الذهبی اوله الحمد لله الذی لم یتخذ ولدا
ولم یکن له شریک فی الملک مجلدیست در وی گفته جمع الحفاظ من الکنی اشیاء کثیرة و من اجلها و اطولها کتاب النسائی
ثم جاء الحاکم فزاد و افاد فی اربعة عشر سفرا و لم یرتبه علی المعجم فرتبته و اختصرته و زدته و سهلته و سال فراغ از
تالیفش هفتصد و سی و دو ست و در همین سنه سفاقسی بر وی این کتاب قراءت نموده و در آخرش جزوی
در کنی نسائی افزوده **مقدمة فی الحدیث** للشیخ محمد بن محمد الجزری الشافعی المتوفی سنه ثلث و ثلثین و ثمان مائة
و شرحه لولده ابی بکر احمد **المقنع فی علوم الحدیث** لسراج الدین ابن الملقن المتوفی سنه ۸۰۴ و مختصرش مسمی بتذکره
هم از وست و در وی هشتاد نوع ذکر کرده و بران شرحی صغیر نوشته اوله الحمد لله تعالی علی صحیح الاعمال
ملاء العیبة فی ما جمع بطول الغیبة فی الرحلة الی مکة و طیبة لمحب الدین بن رشید محمد بن عمر السبتی المتوفی سنه
احدی و عشرین و سبع مائة ذکر فیه من اخذ عنه و سمع منه و لقیه فجاء مشتملا علی فنون فی ست مجلدات **ملخص فی الحدیث**
لابی الحسن علی بن محمد بن خلف القابسی المعافری المالکی المتوفی سنه ثلث و اربع مائة ابو عمرو الدانی گفته در وی
پانصد و بست حدیث ست باسناد متصل خود از حدیث مالک در موطا اوله الحمد لله حمدا کثیرا طیبا مبارکا فیه احمده
علی ما به النعم الخ و شرح پاره از اولش قریب پانزده حدیث از قاضی شهاب الدین محمد بن احمد بن احمد بن الخلیلی الشافعی
المتوفی سنه ثلث و تسعین و ست مائة ست و دران اجادت کرده و از مزید علم و غزارت فضل خود ابانت نموده ذکره السبکی
منار الانوار فی الحدیث **مناهل الصفا فی تخریج احادیث الشفاء** و ذکره **منسک الحج**
لشیخ الاسلام ابن تیمیة الحرانی اوله الحمد لله نستعینه و در وی گفته قد تکرر السوال من کثیر من المسلمین ان اکتب
فی بیان مناسک الحج ما یحتاج الیه غالب الحجاج فی غالب الاوقات علی سبیل الاختصار فانی کنت کتبت منسکا
فی اوائل عمری و ذکرت فیه ادعیة کثیرة و قلدت فی الاحکام من اتبعته قبلی من العلماء و حققت فی هذا ما تبین لی
من سنة رسول الله صلی الله علیه و سلم مختصرا مبینا انتهی و این منسک برای تبع کافی ست در سفر حج در سنه ۱۲۸۵ همراه حقیر بود

یا دیگر مناسک **منتخب** فی الحدیث لعلی بن عثمان علاء الدین المارديني الحنفي المتوفی سنة خمس و سبع مائة و شرح
لسنوالدين ابراهیم بن هبة الله الاسنوي الشافعي المتوفی سنة احدی و عشرين و سبع مائة **منتقى** في الحديث
لابی محمد عبد الله بن علی ابن جارود و این کتاب گویا مستخرج بر صحیح ابن خزیمه است لیکن در وی اکتفا بر اصول
احادیث کرده و لهذا موسوم بمنتقی شد در آخر وی گفته اخبرنا محمد بن عبد الله بن عبد الحکیم ان عبد الله بن نافع
حدثهم قال حدثنا هشام بن عروة عن زيد بن اسلم عن ابيه ان معاوية لما قدم المدينة حاجا جاءه عبد الله بن عمر
رضي الله عنهما فقال معاوية حاجتك يا ابا عبد الرحمن قال حاجتي عطاء المحررين فاني رأيت رسول الله صلى الله عليه
وآله وسلم حين جاءه شيء لم يبدأ باول منهم **منتقى** في الاحكام الشرعية من كلام خير البرية للامام المجتهد
شيخ الاسلام مجد الدين ابي البركات عبد السلام بن عبد الله بن ابي القاسم بن محمد بن تيمية الحراني اوله الحمد لله الذي
لم يتخذ ولدا ولم يكن له شريك في الملك الخ و در وی گفته هذا كتاب يشتمل على جملة من الاحاديث النبوية التي ترجع اصول
الاحكام اليها ويعتمد علماء اهل الاسلام عليها انتقيتها من صحيحي البخاري و مسلم و مسند الامام احمد بن حنبل و جامع
ابي عيسى الترمذي و كتاب السنن لابي عبد الرحمن النسائي و كتاب السنن لابي داؤد السجستاني و كتاب السنن لابن ماجة
القزويني و استغنيت بالعزو الى هذه المسانيد عن الاطالة بذكر الاسانيد و العلامة لما رواه البخاري و مسلم اخرجاه
و لبقيتهم رواه الخمسة و لهم سبعتهم رواه الجماعة و لاحمد مع البخاري و مسلم متفق عليه و فيما سوى ذلك اسمي من رواه منهم
و لم اخرج فيما عزوته عن كتبهم الا في مواضع يسيرة و ذكرت في ضمن ذلك شيئا يسيرا من آثار الصحابة رضي الله عنهم
و رتبت الاحاديث في هذا الكتاب على ترتيب فقهاء اهل زماننا ليسهل على مبتغيها و ترجمت لها ابوابا ببعض ما دلت عليه
من الفوائد انتهى و اول وی کتاب الطهارة ابواب المياه باب طهورية ماء البحر و غيره است و آخرش باب في من حلف
قبل ان يستحلف در یک مجلد کلان است سید علامه محمد بن ابراهیم وزیر در کتاب القواعد گفته الاولى لمن اراد الاجتهاد
ان يعرف كتابا من كتب الاحكام التي اقتصر اهلها على ذكر احاديث التحليل و التحريم و جمعوا جميع ما في كتب الصحاح من ذلك
و بينوا الصحيح من السقيم مثل المنتقى لابن تيمية و ما احسنه لو بين الصحيح و الضعيف كل البيان انتهى قلت و قد بينها كل البيان
الشوكاني في نيل الاوطار و قضى الوطر عنه و لله الحمد و قدس الله على الجليلهما و بر وی شرحی است از سراج الدين عمر
بن علي بن الملقن الشافعي المتوفی سنة اربع و ثمان مائة و لیکن کامل نکرده و بر پاره از ان نوشته و شرحی است از
ابو العباس احمد بن الحسن بن قاضي الجبل الحنبلي المتوفی سنة احدی و سبعين و سبع مائة و سماه قطر الغمام في شرح
احاديث الاحكام و لیکن ناتمام است و بر پاره از اول اوست و شرحی است از قاضی القضاة محمد بن علي الشوكاني المتوفی
سنة خمسين و مائتين و الف در پنج مجلد و سماه نيل الاوطار في شرح منتقى الاخبار ذکرش در حرف نون خواهد آمد **منتهى الامال**
في شرح حديث انما الاعمال لجلال الدين السيوطي رح **منتهى الكمال** في معرفة الرجال و در وی القاب محدثين ذکر کرده تالیف
ابي الفضل علي بن حسين الفلكي الهمداني است **منتهى المقال** في شرح حديث لا تشد الرحال رساله ایست
فارسی للشيخ الفاضل العلامة المفتي محمد صدر الدين خان الدهلوي المتوفی سنة خمس و ثمانين و مائتين و الف اوله الحمد لله الذي

جعل البیت آمناً ومثابة للناس اجمعین و در آخر آن تشنیع بسیار کرده است بر شیخ الاسلام ابن تیمیه رضی الله عنه و جمعی (حنبلیه) از فقهای شافعیه و حنفیه مثل ابن حجر مکی و تقی سبکی و از بعض تواریخ مثل بکری و نویری ذم او و عقائد او با یجاز نقل کرده که نزد اسعان نظر ساقط از اعتبار است **منح الباری** بالسیح الفسیح المجاری فی شرح البخاری در حرف جیم گذشت **منح الباری** شرح فارسی صحیح البخاری للشیخ محمد حسن الواعظ الحافظ بن الحافظ محمد صدیق بن الحافظ محمد اشرف الخوشابی الپشاوری المعروف بحافظ دراز مراد حفظ قرآن است نه حفظ حدیث اوله حمد و سپاس بی عد و قیاس مر خدای را که سبحات جلال او متقدس از وسمهٔ حدوث و زوال است الخ و این شرح پارهٔ اول است از باب بدء الوحی تا باب فضل من بات علی الوضوء و این مجلد در سنه ۱۲۷۹ در پشاور طبع شده در اول وی بیش از شروع در مقصود نبذی از مناقب ائمهٔ اربعه و امام بخاری ذکر کرده و معلوم نشد که این شرح با تمام رسیده یا نه والله اعلم **منسک الحج** للسید الامام محمد بن اسمعیل الامیر الیمنی المتوفی سنه ۱۱۸۲ اوله الحمد لله الذی امر خلیله بان یؤذن فی الناس بالحج الی بیته العتیق الخ و در وی گفته فهذا المنسک الشریف قد ربطت مسائله بالادلة الخالصة عن التغییر والتحریف کتبت لنفسی اجیا من الله معاودة بیته العتیق وان یرزقنی حجة علی اشرف هدی واقوم طریق فان الابتداع قد دخل من العبادات فی جمیع الانواع وقد عارض عن الهدی النبوی کل مفرط و مفرط وخالط الحق بالباطل مخالط انتهی و در آخرش گفته **نظم**

هذی منسک احمد وصفاته	فی حجه ورجوعه ورحیله	فاذا اردت سلامة وسعادة
وتقیل فی الجنات نحو مقیله	فالزم طریقته وکن متمسکا	بفعاله وبهدیه وبقوله
ان النجاة من المهالک کلها	لم یأت الا فی سلوک سبیله	ثم احذرن واحذرن من قول امرء
یأتی بضد النص من تأویله	لا تتبعن سوی النبی محمد	فبذا اتاک الله من تنزیله
ما ارسل الرحمن غیر محمد	فینا فیرضیه اتباع رسوله	لا یسأل الملکان من حل الثری
الا عن المختار بعد حلوله	لا عن مقال سواه من کل الوری	لا عن اجتهاد العبد فی تحصیله

لا حاصل للرأی هناک محصل	حقا ولا التحصیل من محصوله

الی آخر ما قال و این رساله نیز رفیق فقیر بود در سفر حرمین شریفین زادهما الله شرفاً **منظومة** فی الحدیث لابن الجوزی و شرح وی از شیخ قاسم بن قطلوبغا الحنفی المتوفی سنه ۸۷۹ است در دو مجلد و در وی از هر نوع جمع نموده تا آنکه از شرح بودن برای همچو نظم قلیل خارج گشته و میگفت انه زند خانتی یعنی هر چه نزد من بود در ان فراهم کردم اما تمام نشده **منظومة** فی العمل بالحدیث للشیخ الامام محمد بن سعید صفر المدنی اوله **نظم**

الحمد لله العظیم الشان	من انزل القرآن ذا المثانی

مجموع ابیاتش یک صد و یک بیت است و فقیر از خط مؤلف آن را نقل کرده **منع الموانع** علی سؤالات جمع الجوامع و این سی و سه سؤال است که بعضی از ان بر متن اوست و از ان جواب داده اوله الحمد لله الذی اسس قواعد دینه الخ **منهاج الابتهاج** شرح صحیح مسلم بن الحجاج للنووی **منهاج السنة** و مفتاح الجنة فی الحدیث للشیخ جلال الدین السیوطی

وله تتمه المنهج السوي والمنهل الروي في الطب النبوي مجلد للسيوطي اوله الحمد لله حمد الشاكرين بر ترتيب موجز است
و در ان احاديث را با آثار و مقاطيع ضم نموده **منهج العمال** للشيخ حسام الدين علي الهندي المعروف بالمتقي اوله
الحمد لله الذي ميز الانسان بقريحة مستقيمة عن سائر المخلوقات وعلمه من علم المكنون تفصيل المجملات وتبيين المبهمات فرتب
تفاريق الاشياء على احسن النسق والترتيب وقيد شوارد الالفاظ والمعاني بالفصول والتبويب و در وی گفته لما رأيت
كتاب الجامع الصغير وزوائده تاليف شيخ الاسلام عبد الرحمن جلال الدين السيوطي الشافعي اجمع كتاب في السنن الاقوالية
وموارد لها واشمل ضابط لفنونها وشوارد لها خطر ببالي ان ارتب احاديثها مبوبة مفصولة لتصير شوارد منقولها معقولة
لتسهيل حفظ الالفاظ وفهم المعاني وتيسير الاطلاع على الموارد والمباني مرتبا اسامي الكتب والابواب والفصول على
نهج ترتيب جامع الاصول وسميته منهج العمال في سنن الاقوال واذكر ديباجة الكتابين المذكورين ورموزهما لكمال الانتفاع
فلا اكون تاركا من الكتابين شيئا على ظني الا ما شاء الله تعالى **المنهج المبين** في الحديث للفاكهاني
المنهل الجاري شرح صحيح البخاري مر في الجيم **المنهل الروي** في الحديث النبوي للشيخ الامام بدر الدين محمد
بن ابراهيم بن سعد الله بن جماعة الكناني الشافعي المتوفى سنة ثلث وثلثين وسبع مائة مختصر اوله الحمد لله الذي اوضح
لمعالم السنة سبيلا و در وی علوم الحديث ابن الصلاح را تلخيص نموده و چيزی بر ان افزوده و بر يک مقدمه و چهار طرف
مرتب کرده در تعريفات و اقسام متن و سند و اسامی رجال و کيفيت تحمل حديث و بر وی شرحی است از شيخ عز الدين محمد
بن ابي بكر بن جماعة المتوفى سنة تسع عشرة وثمان مائة **منية الالمعي** فيما فات من تخريج احاديث الهداية
للزيلعي للشيخ قاسم بن قطلوبغا الحنفي المتوفى سنة تسع وسبعين وثمان مائة **منية السالكين** وبغية العارفين
في شرح حديث الاربعين اوله الحمد لله المتوحد بذاته وصفاته وافعاله الخ مجلدی است هر حديثش مشتمل بر فصول
المنى في الكنى لجلال الدين السيوطي المتوفى سنة ٩١١ وله **من** وافقت كنيته كنية زوجته من الصحابة في الحديث
ولمن عاش من الصحابة مائة وعشرين **موارد الظمآن** في زوائد ابن حبان في الحديث **موافقات**
الائمة الخمسة الحفاظ للحافظ ضياء الدين ابي عبد الله محمد بن عبد الواحد المقدسي الدمشقي الحنبلي المتوفى سنة ثلث واربعين
وست مائة و عدد آن هشت حديث است که بر ان شيخين و ابو داود و ترمذی و نسائی اتفاق کرده اند **الموافقات**
في الحديث للحافظ ابي القاسم علي بن عساكر الدمشقي **الموافقة** بين اهل البيت والصحابة وما رواه كل فريق
في حق الآخر للحافظ ابي سعيد اسمعيل بن علي بن زنجويه الرازي السمان المتوفى سنة خمس واربعين واربع مائة اختصره
العلامة جار الله ابو القاسم محمود بن عمر الزمخشري المتوفى سنة ثمان وثلثين وخمس مائة بحذف الاسانيد والتكرار واقتصر
على نصوص الاخبار **المواهب اللدنية** على الشمائل المحمدية للشيخ ابراهيم البيجوري قرية من قرى مصر المتوفى
سنة سبع وسبعين ومائتين والف اوله الحمد لله المستوجب لكل كمال و اين حاشيه ايست مبارک و مبسوط در يکصد و شصت و دو ورق
بر شمائل ترمذی ملتقی از شروح وی بايضاح اسرار اسمای رجال و تحقيق معانی و شرح غريب و حل عويص و کشف اوهام و سقطات
شراح سابقين ابتدای تاليفش در سنه ١٢٢٢ بود و انتهاش در ١٢٥١ و در سنه ١٢٧٦ در حيات مؤلف بمحروسه مصر طبع شده در باب ما جاء

فی صفة فاكهة رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم گفته اجماع منعقد ست بر آنکه مکه و مدینه افضل بقاع اند و ایمه ثلثه برین اند که
مکه افضل ست از مدینه و مالک عکس آن گفته و خلاف در غیر بقعه شریفه است چه آن افضل ست از جمیع سماوات و ارضین و آن زمین
مکه معظمه این ست که چون بر جبین مرعوف بدم رعاف بنویسند مکة وسط البلاد والله رؤف بالعباد خون بایستد انتهی
و در باب ما جاء فی صفة شرب رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم گفته شرب آنحضرت صلی الله علیه وسلم زمزم را استاده باوجود نهی از ان برای
بیان جواز بود و در حق وی این فعل مکروه نیست بلکه واجب ست پس قول بمسنونیت آن اتباعا له صلی الله علیه وسلم
ساقط شد و نیست حاجت ادعای نسخ و تضعیف نهی زیرا که جمع ممکن ست و مصیر بسوی آن واجب و زعم آنکه نهی مطلق ست
و شرب از زمزم مقید مردود ست باینکه نهی مطلق نیست بلکه عام ست و شرب از زمزم قائما فردی از افراد او ست
پس نهی آنرا شامل باشد و تعارض حاصل شود پس محمول بود بر بیان جواز و استدلال بر عدم کراهت بفعل خلفای اربعه
غیر سدید ست زیرا که مقاوم صحت خبر وارد در نهی بنا بر علی الضرر نمی تواند شد و حافظ ابن القیم بعد ذکر مضار شرب
قائما گفته مسنون ست برای شارب قائم گفتن اللهم صل علی سیدنا محمد الذی شرب الماء قائما و قاعدا زیرا که باین دعا
ضرر دور میشود و حکما گویند تحریک سر دو ابهام پای دافع ضرر او ست انتهی المواهب اللدنیة
بالمنح المحمدیة فی السیرة النبویة للشیخ شهاب الدین ابی العباس احمد بن محمد بن ابی بکر القسطلانی
المصری الشافعی المتوفی سنة ثلث و عشرین و تسع مائة اوله الحمد لله الذی اطلع فی سماء الازل
شمس انوار معارف النبوة الخ دو مجلد ست در اسلام درین باب کتابی مثل او و بعد از وی
تالیف نشده اخت شفای قاضی عیاض ست بلکه امثل از و در کشف الظنون گفته
هو کتاب جلیل القدر کثیر النفع لیس له نظیر فی بابه رتبه علی عشرة مقاصد و قال فرغت من تبییضه سنة ۸۹۹ پیش ازین
در بلاد هند خیلی عزیز الوجود بود و اول اشاعت آن درین الکا از شیخ علی متقی نزیل مکه مکرمه صورت گرفت و من سن
سنة حسنة فله اجرها واجر من عمل بها شیخ عبد الحق دهلوی در زاد المتقین نوشته اند شیخ علی متقی بخانه آن فقیه که کتاب
مواهب لدنیه داشت آمدند و گفتند شنیده شده است که پیش شما نسخه از مواهب ست ملک شما ست یا وقف
آن فقیه از بیان واقعه اغماض کرد و نخواست که بوقف آن اقرار کند فرمودند هر چه باشد مبلغ آن بخند رسیده ست
گفت بیست ابراهیمی فرمود این سی ابراهیمی ست نیت شما کرده شده است این را بگیرید و نسخه را بما دهید بعد از ان نسخ
متعدده از ان استکتاب فرموده نسخه از ان بگجرات فرستادند اصل نسخهای دیار هندوستان همان نسخه ایشان ست که بگجرات
فرستاده بودند انتهی شرح حافل ممزوج مواهب لدنیه از امام علامه محمد بن عبد الباقی بن یوسف الزرقانی المالکی
المصری المتوفی سنة اثنتین و عشرین و مائة والف ست در هشت مجلد و درین نزدیکی بسنه ۱۲۹۱ در محروسه مصر بقالب طبع رسید
در وی اکثر احادیث مرویه در شمائل و سیرت و صفات شریفه مصطفی صلی الله علیه وسلم جمع کرده جزاه الله خیرا و رحمه رحمة واسعة
اول شرح این ست الحمد لله الذی جعلنا خیر امة اخرجت للناس و در وی گفته اما بعد فهذا الکتاب لم یطلبه منی طالب
ولا رغب الی فی تصنیفه راغب و انما تطلبت نفسی فیه مزج المواهب فاودعته نفائس بها یتنافس فی شرح السنة النبوية

دع النفس استجلیتها من مخدرات خدور السیرة المحمدیة بحر من عقد نظامها المتناظر وینادی من این هذا القاصر فیجیبه حال اللسان الوهاب قوی قادر انتهی مخفی نیست که شرحی شامل تر بر مواهب نبوده باشد و ترجمه المولی الفاضل عبد الباقی الشاعر الرومی المشهور المتوفی سنة ثمان و الف حسن ترجمة وسماه معالم الیقین علی المواهب حاشیة لمولانا نور الدین علی القاری المکی المتوفی سنة اربع عشرة والف وللعلامة الشیخ ابراهیم بن محمد المیمونی المصری الشافعی المتوفی سنة تسع وسبعین و الف حاشیة ایضا وللشیخ ابی الضیا علی بن علی الشبراملسی المتوفی سنة سبع وثمانین و الف حاشیة علی المواهب فی خمسة مجلدات ضخام نقلها الامینی فی خلاصة السیر **الموضوعات الکبری** للشیخ ابی الفرج عبد الرحمن بن علی المعروف بابن الجوزی البغدادی المتوفی سنة سبع وتسعین و خمس مائة و در وی هر حدیث موضوع ذکر کرده و مراد موضوعات احادیث مرفوعه است و در اولش چهار باب نوشته یکی در ذم کذب دوم در حدیث من کذب علی سوم در وصیت بانتقاد رجال چهارم در ما اشتمل علیه الکتاب و آن پنجاه کتاب است بعد ازین شروع مقصود پرداخته اوله الحمد لله علی التعلیم حمدا ولیکن ابن الصلاح و تبعه او در علوم الحدیث نص کرده اند بر معترض علیه بودن این کتاب زیرا که بر احادیث بسیار حکم بوضع نموده حال آنکه آن همه ضعیف اند نه موضوع وگاه باشد که حسن یا صحیح بوند و در الفیه گفته

	واكثر الجامع فيه اذ خرج		لمطلق الضعف عني ابا الفرج

و حافظ ابن حجر در کتاب الذب عن مسند احمد بسیاری را ازان احادیث که در مسند است و ابن الجوزی در موضوعات شمرده آورده رد کرده است ردا حسنا و ابلغ آنست که بعضی ازان احادیث در صحیح مسلم است و لهذا الشیخ الاسلام گفته هذه غفلة شدیدة من ابن الجوزی حیث حکم علی هذا الحدیث بالوضع وقد شرع ابن حجر فی تالیف تعقبات علی الموضوعات وقد تتبع جلال السیوطی جملة من الاحادیث لیس بموضوعة منها ما هو فی السنن الاربعة والمسند فی تالیف سماه النکت البدیعات علی الموضوعات ولخصها ایضا فی کتاب مع زیادات وتعقبات سماه اللآلی المصنوعة فی الاخبار الموضوعة **مؤطا الصغیر** لابی محمد عبد الله بن وهب المصری المتوفی سنة سبع وتسعین و مائة **مؤطا** فی الحدیث للامام دار الهجرة مالک بن انس الحمیری الاصبحی المدنی المتوفی سنة تسع وسبعین و مائة و این کتابی است قدیم مبارک و مسعود بلکه از تصانیف ائمه اربعه در حدیث امروز در دست مردم غیر از مؤطا موجود نیست و مسانید دیگر ائمه که در عالم مشهور است خود ایشان بتصنیف آن نپرداخته اند بلکه دیگران بعد ایشان آمده مرویات ایشان را جمع نموده اند و بمسند فلانی مسمی کرده و امام مالک چون مؤطا را تصنیف فرمود علمای مدینه بر روش او مؤطاها پرداختند مردم عرض کردند که چرا این قدر محنت بر خود میکشید که دیگران شریک این امر شده اند و مثل این تالیف نموده اند فرمود غرامیه تصانیف دیگران را آورند امام مالک دران نظر فرمود و گفت شتاب است خواهند دانست که کدام عمل لوجه الله واقع شده و فی الواقع از تصانیف دیگران نام و نشانی پیدا نیست الا ماید کر من مؤطا ابن ابی ذئب و مؤطای امام مالک مخدوم طوائف انام و مایه اجتهاد علمای اسلام گشت و القبول بقدر حسن النیة ابو نعیم در حلیه از امام مالک روایت کرده که وی گفته هارون رشید بمن مشاوره کرد که مؤطا را در کعبه بیاویزم و مردم را بر عمل آنچه در وست برانگیزم گفتم چنین مکن زیرا که اصحاب آنحضرت صلی الله علیه وسلم در فروع اختلاف کرده اند

و در بلدان متفرق گشته و هر یکی از انها مصیب ست هارون گفت وفقک الله یا ابا عبد الله و ابن سعد در طبقات از مالک آورده که وی گفت چون منصور بحج آمد مرا گفت که اراده من چنان ست که این کتاب ترا نویسانیده نسخه از ان در هر شهری از امصار مسلمانان بفرستم و ایشان را حکم کنم که بران عامل باشند و تجاوز نکنند بغیر این کتب گفتم ای امیر المؤمنین چنین مکن زیرا که اقاویل بسوی مردم سابق شده و احادیث را سماعت و روایت کرده اند و هر قومی اخذ کرده بانچه بیشتر بایشان رسیده و بآن متدین گشته بهتر آنست که مردمان را بحال ایشان بانچه اهل هر بلد اختیار کرده اند بگذار و در فی عقود الجمان عتیق زهری گفته امام اول موطا را بر ده هزار حدیث مشتمل کرده بود بعده آهسته آهسته انتخاب میفرمود تا باین حد رسید و تا امام در قید حیات بود موطا مسوده بود لهذا نسخ بسیار دارد و هر نسخه ترتیبی دیگر یافته شاگردان امام فراخور استعداد خود ترتیبی اختیار کردند و همان رائج شد و در احادیث هم تفاوت قلیلی هست و معذلک در ابلغ رتبه صحت و شهرت و قبول واقع شده ابو زرعه رازی گفته اگر شخصی سوگند خورد بطلاق زن خود که انچه در موطاست بلا شک و شبهه صحیح ست حانث نشود و این وثوق و اعتماد بر کتب دیگر نیست و سعدون شاعر را در مدح مالک و موطا ابیات ست که تمام آن در حطه نقل کرده ایم اوله

	اقول لمن یروی الحدیث و یکتب		و یسلک سبل الفقر فیه و یطلب

الخ و بالجمله موطا را از حضرت امام در زمان ایشان قریب یک هزار کس شنیده و فرا گرفته اند و از طبقات مردم فقها و محدثین و صوفیه و امرا و خلفا بطریق تبرک از وی رضی الله عنه آنرا سند کرده و نسخ آن بسیارست انچه امروز در دیار عرب یافته میشود چند نسخه است اول که اروج و اشهر ست و مخدوم طوائف علماست و در هند و مصر مکرر طبع شده نسخه یحیی بن یحیی مصمودی اندلسی ست که عند الاطلاق موطا بر همان منطبق میشود و از لفظ موطا بی تقیید متبادر میگردد اول این نسخه بعد بسمله وقوت الصلوة ست مالک عن ابن شهاب ان عمر بن عبد العزیز اخر الصلوة یوما الحدیث ولیکن یحیی را چند باب آخر از کتاب الاعتکاف از امام بلا واسطه سماع نشده چنانکه خود گفته است که مرا در سماع باب خروج المعتکف الی العید و باب قضاء الاعتکاف و باب النکاح فی الاعتکاف شک ست لهذا این را از زیاد بن عبد الرحمن روایت میکنم و یحیی تمام موطا را قبل از زیارت امام در دیار خود از زیاد مذکور گرفته بود دوم نسخه عبد الله بن وهب که از امام روایت نموده فراهم کرده است اوله اخبرنا مالک عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة رضی الله عنه عن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال امرت ان اقاتل الناس حتی یقولوا لا اله الا الله فاذا قالوا لا اله الا الله عصموا منی دماءهم واموالهم وانفسهم الا بحقها وحسابهم علی الله و این حدیث از منفردات ابن وهب ست که در موطای دیگر یافته نمیشود مگر در موطای ابن قاسم که در وی نیز هست سوم نسخه عبد الله بن مسلمة القعنبی ست و از منفردات او این حدیث ست اخبرنا مالک عن ابن شهاب عن عبید الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود عن ابن عباس ان رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم قال لا تطرونی کما اطرت عیسی بن مریم انما انا عبد فقولوا عبد الله و رسوله چهارم نسخه ابن القاسم و از منفردات او این حدیث ست مالک عن العلاء بن عبد الرحمن عن ابیه عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم قال قال الله تعالی من عمل عملا اشرک فیه معی غیری فهو له کله انا اغنی الشرکاء عن الشرک ابو عمر گفته این حدیث در موطای ابن عفیر نیز یافته شد

وسوای این دو موطا در موطای دیگر نیست پنجم نسخهٔ معن بن عیسی ست و از منفردات اش این حدیث ست مالک عن سالم ابی النضر
مولی عمیر بن عبید الله عن ابی سلمة بن عبد الرحمن عن عایشة انه قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصلی من اللیل فاذا فرغ
من صلاته فان کنت یقظانة تحدث معی والا اضطجع حتی یاتیه المؤذن ششم نسخهٔ عبد الله بن یوسف تنیسی ست و تنیس
شهری ست در مغرب که وی در آخر عمر آنجا سکونت کرد و الا در اصل دمشقی ست از منفردات او این حدیث ست مالک
عن ابن شهاب عن حبیب مولی عروة عن عروة بن الزبیر ان رجلا سأل رسول الله صلی الله علیه وسلم ایّ الاعمال افضل
قال ایمان بالله قال فای العتاقة افضل قال انفسها قال فان لم اجد یا رسول الله قال تصنع لصانع او تعین آخر
قال فان لم استطع یا رسول الله قال تدع الناس من شرک فانها صدقة تصدق بها علی نفسک ابو عمر گفته این حدیث
در موطای ابن وهب نیز هست اما در موطای دیگر نیست هفتم نسخهٔ یحیی بن بکیر و از منفردات او این حدیث ست مالک
عن عبد الله بن ابی بکر عن عمرة عن عایشة رضی الله عنها ان رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم قال ما زال جبریل یوصینی
بالجار حتی ظننت انه لیورثه و ابن بکیر میگفت که من موطا را بر امام مالک چهل بار گذرانیده ام و اکثرش سماع بود و در موطای
او چهل حدیث ثنائی ست که درمیان مالک و آنحضرت دو واسطه است پس بس و این چهل حدیث را در دیار مغرب
رساله جدا نوشته اند و در مقام تحصیل اجازت موطا همان را بر استاد میگذرانند اول آن چهل حدیث این ست که مالک
از نافع و او از ابن عمر روایت کرده که آنحضرت فرمود صلی الله علیه و آله وسلم کسی را که نماز عصر فوت شد گویا خانمانش
بتاراج رفت هشتم نسخهٔ سعید بن عفیر و از منفردات اش این حدیث ست اخبرنا مالک عن ابن شهاب عن اسمعیل بن محمد
بن ثابت بن قیس بن شماس عن ثابت بن قیس بن شماس انه قال یا رسول الله لقد خشیت ان اکون قد هلکت قال بم
قال نهانا الله تعالی ان نحمد بما لم نفعل و اجدنی احب الحمد و نهانا عن الخیلاء و انا امرأ احب الجمال و نهانا الله ان نرفع اصواتنا
فوق صوتک و انا امرأ جهیر الصوت فقال النبی صلی الله علیه و آله وسلم یا ثابت الا ترضی ان تعیش حمیدا و تموت شهیدا و تدخل الجنة
قال مالک قتل ثابت بن قیس یوم الیمامة شهیدا نهم نسخهٔ ابو مصعب زهری و این حدیث از منفردات او ست اخبرنا مالک
عن هشام بن عروة عن ابیه عن عایشة رضی الله عنها ان رسول الله صلی الله علیه وسلم سئل عن الرقاب ایها افضل قال
اغلاها ثمنا و انفسها عند اهلها و لیکن ابو عمرو بن عبد البر گفته که این حدیث در نسخهٔ یحیی مصمودی نیز هست دهم نسخهٔ مصعب
بن عبد الله زهری و از منفردات اش این حدیث ست مالک عن عبد الله بن دینار عن ابن عمر ان رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم
قال لاصحاب الحجر لا تدخلوا علی هؤلاء القوم المعذبین الا ان تکونوا باکین فان لم تکونوا باکین فلا تدخلوا علیهم ان یصیبکم مثل ما اصابهم و لیکن
ابن عبد البر گفته که این حدیث در نسخهٔ ابن بکیر و سلیمان نیز هست یازدهم نسخهٔ محمد بن مبارک صوری دوازدهم نسخهٔ سلیمان
بن برد در بستان المحدثین گفته از این دو نسخه و احادیث آنها راقم حروف اطلاعی حاصل نشده مگر آنکه غافقی کتابی نوشته است
که او را مسند احادیث الموطا عن اثنتی عشرة روایة نام کرده در ان کتاب از خود تا امام مالک سند برجال صحیح می آرد و غالباً
غافقی را تا اصحاب این نسخه دو واسطه می باشد و تا امام مالک سه واسطه و در آخر آن مسند نوشته که مجموع احادیث موطا از این
نسخ دوازده گانه ششصد و شصت و شش حدیث ست از انجمله نود و هفت حدیث مختلف فیه ست که بعضی اهل نسخ دانند

ف

وبعضی ندارند وباقی متفق علیه که در جمیع نسخ موجود ست از انجمله بیست وهفت حدیث مرسل ست و پانزده حدیث موقوف
وشیوخ مالک که بنام درین سند مذکور شده اند هفتاد وپنج کس اند ودو جای بی تعیین نام باین عبارت مذکور اند مالک
عن الثقة عنده وانچه امام مالک گفته بلغنی بدون ذکر راوی آن پنج موضع ست وعدد جمله رجال صحابه که درین سند مذکور اند
هشتاد وپنج ست واز زنان صحابیه بیست وسه واز تابعین چهل وهشت انتهی سیزدهم نسخهٔ یحیی بن یحیی تمیمی ست در باب ماجاء
فی اسماء النبی صلی الله علیه وسلم میگوید واین آخر باب نسخهٔ اوست که بران مؤطا تمام شده مالک عن ابن شهاب عن محمد
بن جبیر بن مطعم ان رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم قال لی خمسة اسماء انا محمد وانا احمد وانا الماحی الذی یمحو الله بی الکفر
وانا الحاشر الذی یحشر الناس علی قدمی وانا العاقب واین یحیی تمیمی غیر مصمودی ست چهاردهم نسخهٔ ابو حذافه سهمی پانزدهم
نسخهٔ سوید بن سعید واز منفردات او این حدیث ست مالک عن هشام بن عروة عن ابیه عن عبد الله بن العاص ان رسول الله
صلی الله علیه وآله وسلم قال ان الله لا یقبض العلم انتزاعا ینتزعه من الناس ولکن یقبض العلم بقبض العلماء فاذا لم یبق عالما
اتخذ الناس رؤساء جهالا فسئلوا فافتوا بغیر علم فضلوا واضلوا شانزدهم نسخهٔ امام محمد بن الحسن الشیبانی ومؤطای خود را
برین حدیث ختم نموده اخبرنا مالک عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال انما اجلکم فیما خلا من الامم کما بین
صلوة العصر الی مغرب الشمس وانما مثلکم ومثل الیهود والنصاری کرجل استعمل عمالا فقال من یعمل لی الی نصف النهار علی قیراط قیراط
قال فعملت الیهود الی نصف النهار ثم قال من یعمل لی من نصف النهار الی العصر علی قیراط قیراط فعملت النصاری علی قیراط قیراط ثم قال من یعمل لی
من صلوة العصر الی مغرب الشمس علی قیراطین قیراطین الا فانتم الذین تعملون من صلوة العصر الی مغرب الشمس علی قیراطین
قیراطین قال فغضبت الیهود والنصاری وقالوا نحن اکثر عملا واقل عطاء قال هل ظلمتکم من حقکم شیئا قالوا لا قال فانه فضلی اوتیه
من اشاء ثم قال محمد هذا الحدیث یدل علی ان تاخیر العصر افضل من تعجیلها الا تری انه جعل ما بین الظهر الی العصر اکثر مما
بین العصر الی المغرب فی هذا الحدیث ومن عجل العصر کان ما بین الظهر الی العصر اقل مما بین العصر الی المغرب فهذا یدل علی
تاخیر العصر وتاخیر العصر افضل من تعجیلها ما دامت الشمس بیضاء نقیة لم یخالطها صفرة وهو قول ابی حنیفة والعامة
من فقهائنا رحمهم الله تعالی انتهی در بستان المحدثین درینمقام گفته انچه امام محمد ازین حدیث استنباط کرده اند صحیح ست
ومدلول حدیث همین قدر ست که ما بین صلوة العصر الی مغرب الشمس کمتر از ما بین نصف النهار الی صلوة العصر می باید تا قلت
عمل وکثرت عطا که مقصود از تشبیه ست درست گردد واین معنی بدون تاخیر عصر از اول وقت آن متحقق نمیشود اما انچه
از بعضی فقها منقول ست که باین حدیث تمسک کرده اند درانکه وقت عصر از ما بعد المثلین شروع می شود وقبل ازان
وقت ظهر ست پس دلالت حدیث بران ممنوع ست آری اگر لفظ ما بین وقت العصر الی الغروب می بود گنجایش این استدلال میشد
لفظ حدیث ما بین صلوة العصر الی مغرب الشمس ست وظاهر ست که صلوة العصر در اول وقت متحقق نمی شود تا مدعا حاصل گردد
ومدار تشبیه بر مقایسهٔ ما بین نماز عصر ست بر وفق انچه معمول آنجناب بود تا وقت غروب وآن کمتر از ما بین ظهر وعصر میشد گو
از ابتدای وقت عصر تا غروب مساوی آن باشد واگر کسی را بخاطر رسد که تشبیه برای تفهیم ست ودرین صورت
تخییل لازم آید زیرا که صلوة عصر را تعینی نیست هر کسی در وقتی از اوقات متسعه میخواند بخلاف وقت عصر که مختلف التعیین ست

گویم تشبیه برای تفهیم مخاطبین ست و مخاطبین وقت متعارف نماز آنجناب می شناختند پس نسبت بایشان بوجه حسن تفهیم تعلق گشت نه بدیگران که بالسماع از ایشان نظیرش آنکه حضرت عایشه در بیان وقت اول نماز عصر آنجناب فرموده کان یصلی العصر والشمس فی حجرتها لم یظهر الفیء بعد و معلوم ست که این بیان و تفسیر غیر از کسانی که آن حجرهٔ مبارک را دیده باشند و بودن آفتاب اندران و ظهور سایه را مقایسه کرده باشند فائده نمیکند کذا هنا و نیز انچه در کلام اوست که ومن عجل العصر کان ما بین الظهر الی العصر اقل مما بین العصر الی المغرب بظاهر مخدوش ست زیرا که بموافق قواعد انقضای مثل وقتی میشود که ربع النهار باقی میماند در اکثر بلدان پس وقتین مساوی باشند نه زیاده و کم و میتوان گفت که مراد امام از ما بین الظهر ما بین وقته المتعارف للصلوة ست یعنی از ابتدای وقت متاخر خصوصاً در ایام صیف که ابراد آن مستحب ست والله اعلم انتهی کلام البستان شیخ محمد عابد سندی المدنی در ثبت خود بذکر موطای امام محمد گفته وفیه زیادات علی الروایة المشهورة وخالیة عن عدة احادیث ثابتة فی سائر الروایات و اسناد روایة غریب فی الفهارس انتهی و بالجمله این ست نسخ موطا و موطا شرحها ست از انجمله ست شرح ابو محمد عبد الله بن محمد النحوی البطلیوسی المتوفی سنة احدی و عشرین و خمس مائة و شرح ابو مروان بن عبد الملک بن حبیب المالکی المتوفی سنة تسع و ثلثین و مائتین و این شرح بسیار مفید و نافع ست و در دیار مغرب مشهور و شرح شیخ جلال الدین سیوطی مسمی بکشف المغطا فی شرح الموطا و او را کتاب دیگر ست مسمی تنویر الحوالک علی موطا الامام مالک و هم احادیث او را در کتابی تجرید کرده و کتابی دیگر دارد مسمی باسعاف المبطا فی رجال الموطا و حافظ ابو عمرو بن عبد البر یوسف بن عبد الله القرطبی را کتابی ست مسمی بالتقصی لحدیث الموطا و در بستان المحدثین گفته نامش التقصی لما فی الموطا من الاحادیث ست در انجا احادیث موطا را استقصاء نموده و تقصی بقاف بعد الفوقیه بمعنی دور رفتن ست مراد مبالغه است در جمع احادیث وی از نسخ آن انتهی و او را کتاب دیگر ست مسمی بتمهید لما فی الموطا من المعانی والاسانید ابن حزم گفته هو کتاب فی الفقه والحدیث لا اعلم نظیره و آنرا مختصر نموده استذکار نام نهاده در بستان المحدثین گفته نام دوم الاستذکار لمذاهب علماء الامصار فیما تضمنه الموطا من معانی الرأی والآثار و این کتاب بسیار رائج و متعارف ست انتهی و هم مختصرش مسمی بمنتقی از شیخ ابو الولید سلیمان بن خلف الباجی المتوفی سنة اربع و سبعین واربع مائة ست و هم انتقای او از شیخ زین الدین عمر بن احمد الشماع الحلبی ست و دیگر شرح ابن رشیق القیروانی المتوفی سنة ست و خمسین و اربع مائة و شرح القاضی الحافظ ابو بکر محمد بن العربی المغربی المتوفی سنه ٥٤٦ مسمی بالقبس شرح موطا مالک بن انس و در وی گفته هذا اول کتاب الف فی شرائع الاسلام وهو آخره لانه لم یؤلف مثله اذ بناه مالک رح علی تمهید الاصول للفروع ونبه فیه علی معظم الاصول الفقه التی یرجع الیها فی مسائله و فروعه وانتخبه الخطابی ولخصه ابو الحسن القابسی وهو المشهور بملخص الموطا اشتمل علی خمس مائة و عشرین حدیثا متصل الاسناد واقتصر علی روایة ابن القاسم المصری من روایة سحنون عنه قال وهی عندی آخر الروایات بالتقدیم لان ابن القاسم امتاز بالاختصاص فی صحبة مالک مع طولها وحسن العنایة بمتابعة ما کان فیه من الفهم والعلم والورع وسلامته من التکثر فی النقل عن غیر مالک انتهی و شرح خاتم المحدثین محمد بن عبد الباقی بن یوسف بن احمد بن علوان الزرقانی المصری المالکی المتوفی سنة اثنتین و عشرین و مائة

والف وی این شرح بسیط ست در چهار مجلد ودر مصر ۱۲۸۰ طبع شده اوله الحمد لله الذی اطلع شموس اصحاب الحدیث فی سماء اشتغالها
ودر دیباجه وی مقدمه ممتع کرده ودران حال مؤلف مؤطا بتفصیل نوشته ودر بستان المحدثین گفته حضرت شیخنا وقدوتنا
فی کل العلوم والامور شیخ ولی الله الدهلوی قدس الله سره دو شرح نوشته اند بر احادیث وآثار مؤطا بروایت یحیی اللیثی
واقوال امام مالک وبعض بلاغیات ایشان را حذف فرموده اول که خیلی دقیق ومجتهدانه است بزبان فارسی ست
نام او مصفی من احادیث الموطا دوم که مختصر ست دران اکتفا بر بیان مذاهب فقهای حنفیه وشافعیه فرموده وقدرے
ضروری از شرح غریب وضبط مشکل داخل نموده مسمی ست بمسوّی من احادیث الموطا وراقم حروف این شرح را از ایشان
بضبط واتقان شنیده است انتهی وذکر این هر دو شرح سابق مرقوم شده ودر قول جلی فی ترجمة الولی للشیخ محمد عاشق گفته
فرمودند یعنی شاه ولی الله محدث دهلوی درین دور مراد عمل بر مؤطا ست وبیکار ساختن تخریجات واکتفا بانچه از کار
حدیث نزدیک ماننده لغت عرب می تراود دوست باز داشتن از انکار رویه دانشمندانه وهمچنین مراد حق درین زمانه
ریختن بکاشفات صوفیه واشغال واوراد ایشان ست انتهی **موفقیات** فی الحدیث للزبیر بن بکار الاسدی
القرشی المتوفی بمکة سنة ست وخمسین ومائتین **مهم السنن** لابن حزم الاندلسی **میزان الاعتدال**
فی نقد الرجال مجلدان للحافظ شمس الدین ابی عبد الله محمد بن احمد الذهبی المتوفی سنة ثمان واربعین وسبع مائة اوله
الحمد لله الحکم العدل العلی الکبیر در کشف الظنون گفته هو کتاب جلیل فی ایضاح نقلة العلم النبوی الفه بعد کتابه المغنی
وزاد علیه زیادات حسنة من الرواة المذکورین فی الکتاب المذیل علی الکامل لابن عدی ورتبه علی حروف المعجم
حتی فی الآباء لیقرب تناوله ورمز علی اسم الرجل ممن اخرج له فی کتابه من الائمة الستة برموزهم السائرة وفیهم من
تکلم فیه مع ثقته وجلالته بادنی لین ولم یحذف اسم احد ممن له ذکر بلین مما فی کتب الائمة خوفا من ان یتعقب علیه
الا ما کان فی البخاری وابن عدی وغیرهما من الصحابة فانه اسقطهم لجلالتهم وکذا لا یذکر الائمة المتبوعین فی الفروع
لجلالتهم فی الاسلام فان ذکره فعلی الانصاف فقد احتوی کتابه هذا علی ذکر الکذابین الوضاعین الغیر المتعمدین
ثم علی المتهمین بالوضع او بالتزویر ثم علی الکذابین فی لهجتهم لا فی الحدیث ثم علی المتروکین الهلکی الذین لم یعتمد علی روایتهم
ثم علی الحفاظ الذین فی دینهم رقة ووهن ثم علی الضعفاء من قبل حفظهم الذین لهم غلط واوهام فانه یقبل حدیثهم ان رووه
فی الشواهد والاعتبار ثم علی الصادقین والمستورین الذین لهم لین ولم یبلغوا رتبة الاثبات ثم علی خلق کثیر من
المجهولین ثم علی الثقات الذین فیهم بدعة او تکلم فیهم من لا یلتفت الی کلامه ثم من المعلوم انه لا بد من صون الراوی وستره
فالحد الفاصل بین المتقدم والمتاخر هو راس سنة ثلث مائة سنة کذا قال والله اعلم وذیل این کتاب از حافظ برهان الدین
ابراهیم بن محمد الحلبی سبط ابن العجمی المتوفی سنة احدی واربعین وثمان مائة ومختصرش که معروف بلسان المیزان ست
تالیف حافظ ابن حجر عسقلانی ست وتحریر المیزان هم از وست اول لسان این ست الحمد لله المحمود بکل لسان الخ در وی
گفته من اجمع ما وقفت علیه کتاب المیزان وقد کنت اردت نسخه علی وجهه فطال علیّ فرایت ان احذف منه اسماء
من اخرج له الائمة الستة فی کتبهم او بعضهم وکتبت منه ما لیس فی تهذیب الکمال وکان لی من ذلک فائدتان احدهما الاقتصار

والاختصار والاخری ان رجال التهذیب اما ائمة موثوقون واما ثقات مقبولون فتراجمهم مستوفاة فی التهذیب قد جمعت اسماءهم
فی آخر الکتاب ووجدت فیه جملة کثیرة فائدته من التراجم المستقلة جعلت قبالته او فوقه راء ثم وقفت علی مجلد لشیخنا العراقی جعله ذیلا علی المیزان
والکثیر من الرواة من رجال التهذیب فجعلت علیه صورة هذه الاشارة الی انه من الذیل وما زدته ضمن کلامه باقول وانتهی قولی انتهی

باب النون

ناسخ الحدیث ومنسوخه تالیف چند کس ست یکی امام ابو محمد القاسم بن اصبغ القرطبی النحوی
المتوفی سنة اربعین وثلث مائة دوم ابو بکر محمد بن عثمان المعروف بالجعد الشیبانی هو من اصحاب ابن کیسان سوم احمد
بن اسحق الانباری المتوفی سنة ثمان عشرة وثلث مائة چهارم ابو جعفر احمد بن محمد النحاس النحوی المتوفی سنة ثمان وثلثین
وثلث مائة پنجم ابو بکر محمد بن موسی الحازمی الهمدانی المتوفی سنة اربع وثمانین وخمس مائة ششم ابو القاسم هبة الله بن سلامة
النحوی المتوفی سنة عشرة واربعمائة هفتم ابو حفص عمر بن شاهین البغدادی الواعظ المتوفی سنة خمس وثلثین وخمس مائة
ومختصرش از ابراهیم بن علی المعروف بابن عبد الحق المتوفی سنة اربع واربعین وسبع مائة هشتم امام عبد الکریم بن هوازن
القشیری نهم محمد بن بحر الاصبهانی المتوفی سنة اثنتین وعشرین وثلث مائة دهم امام ابو الفرج عبد الرحمن بن علی الجوزی
اوله الحمد لله العظیم فی مجده الکریم فی رفده در یک ورق ست ودروی گفته اورد فی هذا الکتاب ما قد صح نسخه واحتمل
واعرض عما لا وجه لنسخه ولا احتمال فمن سمع بخبر یدعی النسخ ولیس فی هذا الکتاب فلیعلم وهاء تلک الدعوی وقد تدبرته
فاذا هو احد وعشرون حدیثا انتهی واز ینجا مرتفع شد حجت کسانیکه منع کنند از عمل باحادیث بنا بر احتوای آن بر
معرفت ناسخ وی از منسوخ واینکه دریافت آن جز از مجتهدین صورت نه بندد زیرا که علمای حدیث احادیث منسوخه را
بعد بحث وتفتیش تمام یکجا فراهم کرده اند چنانکه درهمین رساله بلکه منجمله این احادیث که بست ویک حدیث ست جمعی
دیگر از علما یازده حدیث را ازان جمع کرده همگی ده حدیث را محتمل النسخ باقی داشته اند واین غایت سهولت ست
واین رساله هرجا میسر ست نزد کاتب حروف نیز موجود ست ولیکن هم از تحصیل مرتبه انصاف وکمال قاصر اند این را
خود علاج نیست چه مفاسد جهل وتعصب بسیار ست **نثر الدراری** فی احادیث خیر البشر للشیخ الامام محمود بن محمد
التنوخی اوله الحمد لله المنفرد بالبقاء واول احادیث متفق علیه صحیحین آورده بعده احادیث سنن اربعه ودر اول هر حدیث
نام صحابی راوی ذکر نموده ومعنی الفاظ از نهایه نوشته وگفته اند که تالیف تقی الدین ابی محمد عبد الغنی بن عبد الواحد ست
در کشف الظنون گفته وجدت الاول فی ظهر النسخه والثانی فی اولها وبالجمله این کتابی مختصر ست محذوف الاسانید در ذکر
احکام ومواعظ وآداب مرتب بر حروف معجم وزرکشی هم مثل این کتاب تصنیفی دارد **نثر فوائد الاربعین المنویه**
فی شرح فوائد الاربعین النوویه در حرف الف گذشت **نجاح** فی شرح اخبار کتاب الصحاح لعمر النسفی در اولش
بعد ذکر اسانید گفته هذه خمسون طریقا لاسناد کتاب صحیح البخاری اخذتها عن مشایخی **نخبة الفکر** فی مصطلح اهل الاثر
للحافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی سنه ۸۵۲ متنی متین ست در علم اصول حدیث اوله الحمد لله الذی لم یزل عالما قدیرا
وشرح وی نزهة النظر فی توضیح نخبة الفکر هم از وست وشرح الشرح مسمی بمصطلحات اهل الاثر علی شرح نخبة الفکر از علی قاری ست

دیگر شرح الشرح از شیخ عبد الرؤف المناوی ست مسمی بالیواقیت والدرر اوله الحمد لله الذی جعل اہل الحدیث فی التحدیث
والقدیم الخ ودر وی گفته قد کنت سئلت مرارا ان اضع شرحا علی شرح النخبة فسودت اکثره ثم حال دون اتمامه
وتبییضه حائل فبیضت ما کنت سودته وابرزت ما عن الناس کتمته صنا ما الیه مال الاسلاف فنا پس اول ترجمه مؤلف آورده
بعده گفته قد انتهی الشرح مع انتهاء المحرم سنة اربع وعشرین والف دیگر شرح نخبه از کمال الدین محمد پسر مصنف ست
مسمی بنتیجة النظر فی شرح نخبة الفکر ونظم نخبه از احمد بن صدقه بن الصیرفی المتوفی سنة خمس وتسع مائة ست ومحمد اکرم
بن عبد الرحمن المکی شرح ممزوج نوشته مسمی باسعان النظر فی توضیح نخبة الفکر وبروی حاشیه الیست از شیخ ابراہیم اللقانی
المتوفی سنة اربعین والف ونیز نظم وی از محمد الشمنی ست ودر سنة ۸۱۲ ازان فارغ شده وشرح این نظم از ولدش تقی الدین احمد ست
مسمی بالعالی الرتبة فی شرح نظم النخبة وبران تعلیقی ست از شیخ قاسم بن قطلوبغا الحنفی وہم نظم نخبه از شیخ شهاب الدین احمد
بن محمد الطوخی المتوفی سنة ثلث وتسعین وثمان مائة ست وازسبط الناصر الطبلاوی اوله الحمد لله علی علم السنن وعطی از قاضی
برہان الدین محمد بن ابی اسحق المقدسی المتوفی سنة تسع مائة ونخبه با شرح الشرح خود که از شیخ وجیه الدین ست با حاشیه
سید جمیل الدین محشی شرح مؤلف در ہند بمطبع جمالی در ۱۲۶۲ طبع شده لیکن بغایت غلط و بدخط اول شرح الشرح این ست
الحمد لله حمدا یوافی نعمه ویکافی مزیده ودر وی گفته که مؤلف را ابن حجر ازان لقب کردند که مراد بحجر ذهب وفضه ست پس گویا
وی بنا بر کثرت مال وضیاع ابن حجر ست وگفته اند بنا بر جودت ذهن وصلابت رای که اعتراض هر معترض را رد میکرد حتی
قیل انه ابن حجر وگفته اند که احدی در وی تصرف نمی توانست کرد لهذا ابن حجرش خواندند انتهی فقیر گویم این همه وجوه
ناسدید ست وتحقیق آنست که حجر نام یکی از اجداد او ست کما یدل علیه نسبه وانتساب بسوی اجداد در تلقیب رسم قدیم
عربان ست این لقب ہم ازہمان قبیل ست والله اعلم وسید علامه محمد بن اسمعیل امیر یمانی المتوفی ۱۱۸۲ را تعلیقی ست بر
نخبة الفکر مسمی بفوائد النظر فی مصطلح اهل الاثر اوله حمدا لک یا واہب کل کمال وفقیر آن را بخط خود نوشته ونیز او را جواب
سه سوال ست مشتمل تتمه بران **نزل السائرین** فی احادیث سید المرسلین للسید محمود بن محمد بن محمود الدرکزینی
الطالبی القرشی المتوفی سنة احدی عشرة وتسع مائة **نزل الابرار** شرح منتقی الاخبار المختصر من نیل الاوطار
لجامع هذا الکتاب وهو شرح ممزوج لطیف نافع جدا وفق الله لاتمامه اوله الحمد لله الذی شرح صدورنا ببلوغ المرام
من خدمة السنة النبویة وتفضل علینا بنیل الاوطار من معارفها العلیة واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له
شهادة یرجی عندها نزول الغرف الاخرویة واشهد ان محمدا عبده ورسوله المنتقی من العباد بحمل اعباء اسرار الرسالة الالهیة
صلی الله تعالی علیه وعلی آله وصحبه الذین هم حملة علوم خیر البریة وبعد فهذا شرح لطیف ممزوج علی کتاب المنتقی من الاخبار
فی الاحکام الذی لم ینسج علی بدیع منواله ولا حرر علی شکله ومثاله احد من الائمة الاعلام جمع من السنة المطهرة ما لم یجتمع
فی غیره من الاسفار وبلغ الی غایة فی الاحاطة باحادیث الاحکام تقصر دون الظفر ببعضها طول الاعمار وصار مرجعا لجلة العلماء
عند الحاجة الی طلب الدلیل من الآثار وغدا ملجأ للنظار یاوون الیه ومفزعا للنظار بین من رق التقلید یعولون علیه اختصرته
من شرح شیخی العلامة والجهبذ الفهامة المجتهد الربانی قاضی القضاة بمحروسة صنعاء الیمانی الامام محمد بن علی بن محمد الشوکانی

المتوفى سنة خمس وخمسين ومائتين والف رضي الله عنه وارضاه وجعل الجنة منزله ومثواه مقتصرا على حل الفاظه ومبانيه
وبيان احكامه ومعانيه موضحا صحة دلائله باحثا عن الراجح والمرجوح عند تعارض مسائله قائما ولله الحمد فيهما مقاما
لا يعرفه الا المتناهون ولا يقف على مقدار كنهه من حملة العلم الا المبرزون ناصرا لما اظنه الحق بمقدار ما بلغت اليه الملكة
صائنا للنفس عن قذر التعصب الذي هو الهلكة ولم اطول ذيل هذا الشرح بذكر تراجم رواة الاخبار لكونه علما آخر
وطول الشروح وكراهة الاكثار نعم ذكرت ترجمة المصنف قبل الشروع في كلامه اتباعا للشارح على سبيل الاختصار
وسميت الشرح بنزل الابرار ليطابق اسمه مسماه ولفظه معناه فاقول وبالله احول واصول الخ **نزهة الابصار في الحديث**
لابي عبد الله بن محمد الفضائلي الرازي ذكره في فضائل العشرة **نزهة الالباب في الحديث** **نزهة الحفاظ**
لابي موسى محمد بن ابي بكر المديني المتوفى سنة ۵۸۱ھ در مسلسل احمدين ست يعني در سندش شش کس احمد نام متصل يکديگر
واقع شده اند ميگويد اخبرنا ابو رجاء احمد بن محمد الكسائي ثنا ابو العباس احمد بن محمد بن ابراهيم الوزدالي ثنا ابو بكر احمد
بن موسى ثنا احمد بن اسحق ثنا احمد بن الحسين الانصاري ثنا احمد بن سنان الرملي ثنا عبد الرحمن بن مغرا ثنا مجاهد سمعت الشعبي
يقول العلم اكثر من عدد القطر فخذ من كل شيء احسنه ثم قرأ فبشر عبادي الذين يستمعون القول فيتبعون احسنه قال
ابن سنان هذا رخصة من الانتخاب **نزهة الكرام في الحديث** **نسيم الرياض** شرح شفاء القاضي عياض
للشيخ الفاضل الاديب المحقق المدقق النسيب شهاب الدين احمد الخفاجي المصري المتوفى سنة تسع وستين والف
در چهار مجلد ست ممزوج با متن محتوی بر وجوه اعراب وحل لغات وتراجم رواة وتصحيح احکام وتنقيح مرام وتدقيق
وتحقيق بالاکلام اوله الحمد لله الذي نور الخافقين ببعثة النور المبين وجعلها شفاء لما في الصدور وهدى ورحمة للمؤمنين
فازال ظلمات الضلال المدلهمة فاذا همت افواه الاباطيل باطفاء نوره ابى الله الا ان يتمه ودر وی بعد حمد ونعت گفته
هذا وان كتاب الشفا بتعريف حقوق المصطفى كتاب قدره جليل وهو على جلالة مصنفه اجل دليل فانه كما في
مطمح الانفس اجل اعيان الاندلس جاد بها على قدر وسبق لنيل المعاني وابتدر فتحلت به للعلوم نحور وتجلت له
منها عرائس حور صحف انزعت بشهد حلى في كل ذوق لذاك كان شفاء العمري لقد نشر الدر فيه من فيه وبلغت امانيه ما كانت تنويه من التنويه بشعر

	لاصبح حيا بعد ما ضمه القبر		حديث لو ان الميت نودي باسمه	

انتهى ودر کشف الظنون در ذکر شفا گفته که شرح آن از خفاجی نیز هست ونام شرح وشارح نبرده واعتنا بذکر
آن ننموده مگر او را وقوف کما ینبغی برین کتاب که تاج الشروح ست دست بهم نداده واین شرح درین نزدیکی سنة ۱۲۶۷
بعهد سلطان عبد المجید خان مرحوم ملک روم بمحروسه مصر حلیه طبع پوشیده ودر آخر وی گفته وهو اجل ما رتب من الشروح
على هذا الكتاب واحلى ما حرر في هذا المنهل المستطاب جزى الله عنا ماتنه وشارحه احسن ما جزى به المصنفين والمستنسخين
انتهى في الواقع هر که این شرح را ندید نووی هیچ ندیده نتوان گفت که شرح شفا ست بلکه شفای هر دا است فوج فوج
علوم عربیه وتحقیقات نفیسه علمیه طوع ید او ست وجوق جوق فوائد لغویه ونفائس ادبیه مسیر حد او ولله دره لقد اتى
بالعجب العجاب وادخل جنات الفوائد من كل باب **نشر العبير في تخريج احاديث الشرح الكبير** للشيخ جلال الدين السيوطي

المتوفی سنہ احدی عشرة وتسع مائة **نصاب الاخبار** لتذکیر الاخیار للامام الحمد بن سراج الدین ابی محمد علی بن عثمان
بن محمد الاوشی نقلہ من الاقناع والتنبیہ وجامع الترمذی وروضة العلماء وشہاب الاخبار وصحیح البخاری وطبقات
الطوسی وعیون المجالس وفردوس الاخبار وکنز الاحباب ولؤلؤات ومسند ابی ہریرة والنقع والیواقیت وقد
اختصر من کتاب غرر الاخبار ودرر الاشعار وہذا الذی کان حدیجمعہ مقتصرا علی ایراد الف حدیث صحیح وہو
کثیر الابواب وکان حیا فی سنة تسع وستین وخمس مائة **نصب الرایہ** لاحادیث الہدایہ سبق **نظم الدرر**
فی علم الاثر الفیة فی الحدیث لجلال الدین السیوطی اولہا **مصرع** الحمد لله وصلی الله علی محمد والہ استند وگفتہ کہ ہر حرف
درروی ابن صلاح نوشتہ لم زیادت من سیت وبروی شرحی ست وسمی بالبحر الذی زخر اما تمام نشد وشرح دیگر
مسمی بقطر الدرر **نظم الدرر والمرجان** للشیخ الامام اوحد الدین البرکی ثم الجالندہری الہندی مجلد وسط ست
اولہ الحمد لله الذی ارسل رسولہ بالہدی ودین الحق لیظہرہ علی الدین کلہ درروی گفتہ ان اہل الحدیث قاطبة بلغہم الله
سبحانہ الحسنی وزیادة قد صنفوا فی فنون مغازیہ وشمائلہ وشیمہ الشریفة صلی الله علیہ وسلم کتبا شتی والفوا فی تبیین ماثرہ
وفضائلہ ومفاخرہ زبر الا تحصی وبذلوا جہدہم طول المدی فی اکمالہا واتمامہا وانی مع قلة بضاعتی متفحما نفسی فی سلک
زمرتہم کعجوز یوسف الفت مختصرا ابتغیت فیہ ما قرب ماخذہ ونقلہ وسہل تناولہ وحملہ لیکون للمبتدی تبصرة وللمنتہی
تذکرة ودر آخرش گفتہ قد فرغت من تسوید ہذا الکتاب الجلیل القدر الذی ما صنف فی الاسلام مثلہ قط فی ما اظن
یوم الثلثا ثانی ذی الحجة سنة احدی وتسعین والف **نفحة الجلوۃ** فی الجمع بین احادیث العدوی لتاج الدین
بن الدریہم علی بن محمد الموصلی الشافعی المتوفی سنة اثنتین وستین وسبع مائة **نفی النقل** فی الحدیث لابی الفرج
عبد الرحمن بن الجوزی رح **نقایہ** للسیوطی درروی رسالہ در علم اصول حدیث درج نمودہ اولہ علم الحدیث علم بقواعد
یعرف بہا احوال السند والمتن وشرح آن کہ اتمام الدرایہ ست ہم از وست **النکت البدیعات**
علی الموضوعات ای موضوعات ابن الجوزی للسیوطی سبق ذکرہ **النکت** علی کتاب علوم الحدیث لابن الصلاح
سبق ذکرہ **نوادر الاصول** فی معرفة اخبار الرسول لابی عبد الله محمد بن علی بن حسن بن بشیر المؤذن الحکیم
الترمذی المتوفی شہیدا سنة خمس وخمسین ومائتین وزوائدش از جلال الدین سیوطی ست وحکیم درروی سہ صد اصل
ذکر نمودہ دوازدہ کم وسلوة العارفین ملقب کردہ واین غیر ترمذی صاحب جامع صحیح ست کہ کتابش معدود در
صحاح ستہ ہست ودرین کتاب احادیث غیر معتبر بسیار ست واکثر جاہلان را اشتباہ میشود وحکیم ترمذی را ہمان
ترمذی خیال کردہ نسبت اہیات بسوی او میکنند درینجا فرق کردن ضرورست حکیم در اصل ما یقال فی السجود
لسجدات القرآن میگوید ما یقال فی سجدة سورة الاعراف عند قولہ تعالی ان الذین عند ربک لا یستکبرون عن عبادتہ
ویسبحونہ ولہ یسجدون طابت لہم منازل القربة عندک فتطہروا عند الاستکبار وانو عنوا لک خضوعا بجاعاینوا من
کبریائک وعز جبروتک فی الملکوت فلمو عظمتک بالتسبیح واستکانوا بالسجود لک خشوعا ہؤلاء بدیع حکمتک ونحن خلق
بدیع فطرتک وصنیع یدک وامة حبیبک الممدوحون فی التورٰة والموصوفون فی الانجیل باعتنا من نعمتک وفضلک

وهاديتا الى الحسنى ينبها بها ايال وكرلما مك تحتنا ورافة سجدنا لك بحفظنا من بى اختك ورحمتك والقينا بايدينا سلما زره
للادك وسيبك معروفك يا معروفا بالعطايا الجزيلة ومحمودا على صنائعك الجميلة انتهى در كشف الظنون گفته قال
الحكيم الترمذى ما وضعت حرفا لينقل عنى ولا لينسب الى شئ منه ولكن كان اذا اشتد على وقتى اتسلى به فى تصانيف
وبلوح صدق ما يقول فى هذا الكتاب حيث لم يقدم خطبة ولا ترتيبا وهى ثمان وثمانون ومائتا اصل وقد قيل ان الاصول
ثلث مائة وستون وهو موجود فى كتب ورثة المشرف الطوسى بالرى كذا قال القشيرى فى فهرس هذا الكتاب وله مختصر
على قدر ثلثه انتهى **نور اللمعة** فى خصائص الجمعة للحافظ السيوطى اوله الحمد لله الذى خص هذه الامة المحمدية
بما ادخر لها من الفضائل السنية رسالہ ایست مختصرہ در خصائص یوم جمعہ مشتمل بر یک صد و یک خاصیت کہ در
احادیث وارد شدہ واین رسالہ در محروسہ مصر در سنہ ۱۳۱۶ ہجری بقالب طبع رسیدہ در بابیکہ خود اجمع رسائل این باب ست
واللہ اعلم **نور القاری** شرح صحیح البخاری للشیخ نور الدین بن محمد صالح الاحمد آبادی المتوفی سنۃ اربع وستین والف
نہایہ مجلدات فی غریب الحدیث للشیخ الامام ابی السعادات مبارک بن ابی الکرم محمد المعروف بابن الاثیر الجزری
المتوفی سنۃ ست وست مائۃ واین کتاب از کتاب الغریبین للہروی وغریب الحدیث لابی موسی الاصبہانی اخذ کردہ
و بالتزام اول و ثانی از ہر کلمہ و اتباع عش بثالث بر حروف معجم ترتیب دادہ علامت کتاب ہروی ہا بسرخی و علامت کتاب
ابی موسی حرف س مقرر کردہ و غیر این دو کتاب را بی علامت گذاشتہ تا متمیز باشد از مافیہما و ذکرش در حرف غین گذشت
اولہ الحمد للہ علی نعمہ بجمیع محامدہ و ذیل وی از صفی الدین محمود بن ابی بکر الارموی المتوفی سنۃ ثلث وعشرین وسبع مائۃ ست
ومختصرش از عیسی بن محمد الصفوی المتوفی سنۃ ثلث وعشرین وتسع مائۃ قریب بنصف حجم وجلال الدین سیوطی ہم مختصرش نمودہ
مسمی بالدر النثیر فی مختصر نہایۃ ابن الاثیر ولہ التذییل والتذنیب علی نہایۃ ابن الاثیر فی الغریب و نیز مختصر نہایہ از
شیخ کامل علی بن حسام الدین الہندی الشہیر بالمتقی ہست **نہایہ** فی بدء الخیر وغایۃ مختصر جامع الصحیح للبخاری لعبد اللہ
بن سعد بن ابی جمرۃ الازدی المتوفی سنۃ خمس وسبعین وست مائۃ ثم شرحہ وسماہ بہجۃ النفوس وتحلیتہا بمعرفۃ ما علیہا ولہا
اولہ الحمد للہ الذی فتق رتق ظلمات جہالات القلوب **نیل الاوطار** بشرح اسرار منتقی الاخبار لحافظ الوقت
خاتم المحدثین والمفسرین بالدیار الیمنیۃ قاضی قضاۃ الصنعاء المحمیۃ ابی علی محمد بن علی بن محمد الشوکانی المتوفی سنۃ
خمسین ومائتین والف اولہ احمدک یا من شرح صدورنا بنیل الاوطار من علوم السنۃ وافاض علی قلوبنا من انوار معارفہا
ما ازاح عنا من ظلم الجہالات کل دجنۃ الخ و در وی گفتہ لما کان الکتاب الموسوم بالمنتقی من الاخبار فی الاحکام مما لم ینسج
علی بدیع منوالہ ولا حرر علی شکلہ ومثالہ احد من الائمۃ الاعلام قد جمع من السنۃ المطہرۃ ما لم یجتمع فی غیرہ من الاسفار وبلغ الی غایۃ
فی الاحاطۃ باحادیث الاحکام تتقاصر عنہا الدفاتر الکبار وشمل من دلائل المسائل جملۃ نافعۃ یفنی دون الظفر ببعضہا طول
الاعمار وصار مرجعا لجلۃ العلماء عند الحاجۃ الی طلب الدلیل لاسیما فی ہذہ الدیار وہذہ الاعصار فانہا تزاحمت علی موردہ العذب
انظار المجتہدین وتسابقت علی الدخول فی ابوابہ اقدام الباحثین من المحققین وغدا ملجأ للنظار یأوون الیہ ومفزعا للہاربین
من رق التقلید یعولون علیہ الی قولہ سلکت فی ہذا الشرح لطول المشروح مسلک الاختصار وجردتہ عن کثیر من التعریفات

والمباحثات التی تفضی الی الاکثار واما فی مواطن الجدال والخصام فقد اخذت فیها بنصیب من الاطالة ذیول الکلام انتهاً وعبارته تتبین عندها مقادیر الفحول ومعاوز لاتطع شعابها وعقائصها الاتحاریر الاصول الی قوله فدونک شرحا شرح الصدر ومشی علی سنن وان خالف الجمهور الی قوله ولکنی قد نصرت ما اظنه الحق بمقدار ما بلغت الیه الملکة ورضت النفس حتی صفت عن قذر التعصب الذی هو بلاریب الهلکة انتهی ملخصا واین شرح در پنج مجلد ست وفقیر آنرا بجهد تمام از دیار یمن حاصل کرده و بالله التوفیق

باب الواو

الوجازة فی الاجازة للولید بن بکر **وجیزة المعانی** فی قوله صلی الله علیه وآله وسلم من رآنی فی المنام فقد رآنی لمحب الدین احمد بن عبد الله الطبری المکی المتوفی سنة اربع وتسعین وست مائة **ودعانیات** منجملهٔ کتب اربعینات ست ما بجملهٔ احادیثش موضوع ومفتری ومختلق و واهی ست نعوذ بالله منها وممن وضعها **وسائل** فی تخریج احادیث الدلائل سبق ذکره **وصایا الاتباع** وبیان الابتداع لابن حبان البستی وهو من کتب الاحادیث **الوصیة** للاحیاء والاموات جمعه بعضهم مما ورد فی الوصیة من الاحادیث والآیات وکلام الاکابر اوله الحمد لله الذی امرنا ان نقی انفسنا واهلینا نارا **وظائف النبی** للملا عبد الغنی بن احمد بن عبد القدوس الحنفی اوله الحمد لله الذی هدانا ولولا هدایته ما اهتدینا مجلدی ست محتوی بر ادعیهٔ ماثوره

باب الهاء

هادی الاخیار الی صحاح الاخبار جز نام وقوف بر حال این کتاب و مؤلفش دست بهم نداد ظاهر آنست که از کتب حدیث باشد والله اعلم **الهبات السنیات** فی تبیین الاحادیث الموضوعات لعلی بن سلطان محمد القاری الهروی **هدایة الرواة** الی تخریج المصابیح والمشکوة للحافظ ابن حجر العسقلانی المتوفی سنة اثنتین وخمسین وثمان مائة وآن ملخص لباب الصدر ست **هدایة المرتاب** الی صحة نیة العبادات لنیل الثواب ودفع العقاب للسید العلامة محمد بن اسمعیل الامیر الیمنی اوله الحمد لله سبحانک لا علم لنا الا ما علمتنا الخ این رساله در جواب سوال بعض اهل علم ست مدلل بآیات واحادیث در اثبات آنکه عبادت وعمل بر طمع جنت وخوف از نار صحیح ست فقیر نقلش از مکه معظمه گرفتم **هدی نبوی** اصل نامش زاد المعاد فی هدی خیر العباد ست اما مشهور بهدی ست تالیف حافظ امام تاج الاسلام محمد بن ابی بکر بن القیم الجوزی ست این کتاب در دو مجلد کلان ست و بیش از ان ست که کسی مدح وی کند یا ثنای او در تقریر وتحریر گنجد در گمان فقیر وجمعی غفیر قدیما وحدیثا مثلش در اسلام تالیف نشده برای اتباع سنت در هر باب از اخلاق وعبادات وعادات وطب وجز آن مرشد کافی ست و در هر خانه که باشد گویا در وی حافظی بلکه صحابی که احادیث نبویه را روایت کند سید محمد بن اسمعیل امیر مدتی در جستجوی آن ماند ومیسر نمی آمد تا آنکه بعد عمری حاصل شد درین باب گوید نظم

اتعبت نفسي في تحصيله فعسى	افوز بالهدي في مستقبل العمر	قد اعرض الناس عن علم الحديث وقد
اضحى ائمته في باطن الحفر	والدين عاد الى اوطان غربته	كما بدى صدق المختار في الخبر
مذ فاتني من اساطين الحديث لقا	سليت نفسي عن الاعيان بالاثر	وذكر اين كتاب در حرف الزاي هم گذشته

هدی الساری نام مقدمۀ فتح الباری شرح صحیح البخاری است از حافظ ابن حجر عسقلانی المتوفی سنة اثنتین و خمسین و ثمان مائة در یک مجلد کلان است اوله الحمد لله الذی شرح صدور اهل الاسلام للسنة فانقادت لاتباعها و ارتاحت لسماعها و امات نفوس اهل الطغیان بالبدعة بعد ان تمادت فی نزاعها و تغالت فی ابتداعها الخ و هی تشتمل علی جمیع مقاصد الشرح سوی الاستنباط قال المؤلف انه اکمل تالیفها فی سنة ثلث عشرة و ثمان مائة انتهی و قد رأیتها بالحدیدة من ارض الیمن و استفدت منها کثیرا فی سفر الحج عام خمس و ثمانین و مائتین و الف و لله الحمد

باب الیاء المثناة التحتیة

یادنامج قال السراج القزوینی عن شیخنا ان النسخة التی یکتب فیها المحدث اسمار رواته و اسانید کتبه المسموعة تسمی بذلک محرر سطور گوید و ازین جنس است برنامج سید محمد مرتضی ابی الفیض الزبیدی البلگرامی اوله الحمد لله علی جزیل نعمائه و مشهور بیای موحده است لیکن در کشف الظنون در باب الیاء التحتیة آورده **الیواقیت المکللة** فی الاحادیث المسلسلة للشیخ عمر بن احمد الشماع الحلبی المتوفی سنة ست و ثلثین و تسع مائة **الیواقیت فی المواقیت** رسالة فی بیان اوقات الصلوة الخمس المکتوبات علی ما وردت به السنة و صحت به الاخبار للسید الامام الکبیر محمد بن اسمعیل الیمنی الامیر المتوفی سنة اثنتین و ثمانین و مائة و الف اوله الحمد لله الذی جعل الصلوة کتابا موقوتا سیما محدودا الخ و در وی رد است بر بعض نزیدیه در جمع بین الصلوتین در حضر بغیر عذر سفر و مطر و جز آن و فقیر آنرا ما بین حدیده و جده در مرکب خود بدستخط خویش نقل گرفته و چهارم شوال ۱۲۸۵ هجری از کتابتش فارغ گشته و الحمد لله الذی بنعمته تتم الصالحات

مقصد دوم

در ذکر تراجم جمعی از اکابر محدثین و وجوه فقهای دین که اساطین روایت و سلاطین درایت اند سیما قدمای مشاهیر ایشان بالجمله زمرۀ از متاخرین هم بر ترتیب حروف هجا از همزه تا یا و مقصود استیعاب جمیع مؤلفین کتب نبوده و درین محل انسب است که اشعار ایشان با ذکر ولادت و وفات...

حرف الهمزة

ابومسلم ابراهیم بن عبد الله البصری الکشی بفتح الکاف العجمی و یقال الکجی بالجیم خطیب بغدادی در تاریخ گفته روزی که در بغداد آمد مردم برای روایت حدیث بروی هجوم آوردند در رحبۀ غسان که فراخ ترین مکانات بغداد بود جلوس نمود و مردم گرداگرد او استاده شدند و هفت کس برای ابلاغ آواز او متعین شدند که یکی بدیگری رساند تا مردم دور دست بشنوند بعد از فراغ ازین مجلس مردم را اشمار کردند یکهزار و چهل و چند کس صاحب دوات و قلم دران مجلس حاضر بودند که از وی می نوشتند سوای شنوندگان و نظارگیان وفاتش در سنه دو صد و شصت و دو بوده رح

ابواسحق ابراهیم یوسف بن ابراهیم بن عبد الله بن بادیس بن قائد الحمزی المعروف بابن قرقول صاحب کتاب مطالع الانوار و آنرا بر مثال کتاب مشارق الانوار قاضی عیاض وضع کرده یکی از افاضل اماثل است صحبت جمعی از علمای اندلس یافته ولادتش در مریه از بلاد اندلس در صفر سنه خمس و خمس مائة بوده و وفاتش بمدینۀ فاس روز جمعه اول وقت عصر ششم شوال سنة تسع و ستین و خمس مائة اتفاق افتاده نماز جمعه در مسجد جامع گذارده بود که وفات حاضر شد سورۀ اخلاص تلاوت کرد

و بسرعت تمام مکرر خواندن آغاز نهاد و سه بار تشهد براورد و بر روی خود سجده کنان بیفتاد و درگذشت و معرّ قول بضم میم
و سکون را ی مهمله میان هر دو و بعد واو و لام ست مریّه بفتح میم و کسر را و تشدید تحتانیه شهری کلان در اندلس ست
بر شاطی بحر مراسی مراکب و فاس بفا و سین مهمله مدینه عظیمه است در مغرب قریب سبته و نسبت حمزی بسوی حمزه آنست بحر میم
و کسر شین مثلثه ست و حمزه بلیده ایست با فریقیه ما بین بجایه و قلعه بنی حماد چنانکه جماعتی از اهل آن بلاد گفته اند قال ابن خلکان
ابراهیم بن اسحق بن ابراهیم الفقیه ابو اسحق الحربی یکی از ائمه اعلام ست در سنه ثمان و تسعین و مائه متولد شده و بر
امام احمد بن حنبل تفقه کرده و از نجبای صحابه او بود و ابن صاعد و ابن سماک از وی روایت کرده اند خطیب گفته
امام بود در علم و رأس بود در زهد و عارف بود بفقه بصیر بود در احکام حافظ بود برای حدیث مجیب بود برای مسئله
قیم بود بادب در غریب حدیث و جز آن کتب کثیره تصنیف نموده عبد الله بن امام احمد گفته پدرم بسیار مرا میگفت
برو نزد ابرهیم حربی که ترا فرائض بیاموزد مردی رو بروی او این ابیات بخواند **ابیات**

انكرت ذلي فاي شيء	احسن من ذلة المحب
أليس شوقي وفيض دمعي	وضعف جسمي شهود حبي

ابرهیم گفت این شهود ثقات اند و فرمود نخوانده ام هیچ شعری گاهی مگر آنکه سه بار قل هو الله احد تلاوت کردم
قومی بروی برای عیادت در آمد و گفتند چگونه می یابی خود را گفت می یابم چنانکه گفته اند **نظم**

دب فيّ السقام سفلا وعلوا	وارانى اذوب عضوا فعضوا
بليت جدتي بطاعة نفسي	وتذكرت طاعة الله نضوا

و از مصنفات او ست کتاب سجود القرآن و مناسک الحج و کتاب الهدایا و السنة و در وی مسند علی و زبیر و طلحه و سعد بن ابی وقاص
و عبد الرحمن بن عوف و غیر هم جمع کرده است و وصل وی از عمر که بود هفت روز از ذیحجه باقی بود که در سنه
خمس و ثمانین و مائتین بجوار رحمت الٰهی آسود رحمه الله تعالی کذا فی فوات الوفیات ذیل تاریخ وفیات الاعیان
ابراهیم بن سلیمان بن النجار الدمشقی المجود بپیدا شد در دمشق سنه تسعین و خمس مائه و وفات یافت در سنه احدی و خمسین
و ست مائه و روایت حدیث کرد و اجازتها نوشت و ابنای ملوک بروی کتابت کردند و در نظم و ادب ست و من **شعره**

لحا الله الحشيش وآكليها	لقد خبثت كما طاب السلاف	كما تصبح كذا تضني وتشقي	كما يشقي وغايتها انحراف
واضعر دائما والداعجم	لغاء اوجنون اونشاف	ومنه قوله **نظم**	ابن المراتب في الدنيا ورفعتها
من الذي حاز علما ليس عندهم	لا شك ان لنا قدرا رأوه وما	لا يتلم عندنا قدر ولا لهم	هم الوحوش ونحن الانس حكمهم
نقودهم حيثما شيئا وهم نعم	وليس شيء سوى الاهمال يقطعني	عنهم لانهم وجدانهم عدم	لنا المعاني من علم ومن حلم
وفيهم المتعبان الجهل والحشم	وی را سفر ست بسوی حلب و بغداد و برای امجد صاحب بعلبک کتابت کرده		

و با سکندریه رفته و متولی نقابه اشراف آنجا شده کذا فی فوات الوفیات ✣
ابو اسحق المروزی **ابراهیم** بن احمد یکی از ائمه دین و اصحاب وجوه ست بر ابن شریح تفقه کرده امام جلیل زاهد و ورع
بحر خضم غواص معانی دقیقه بود ریاست علم ببغداد بسوی وی منتهی شده و فقه از اصحاب او در بلاد منتشر گشته شرح مختصر مزنی
و دیگر کتب در اصول تصنیف کرده آخر عمر بمصر آمد در سال قرامطه و در مجلس شافعی نشست مردم بروی گرد آمدند فایده مجالس او

بغداد امام از اصحاب حدیث بآفاق رفتند و از آفاق بسوی وی شد رحل و ضرب اکباد ابل کردند وفاتش در مصر سنه اربعین و ثلث مائة بوده نزد امام شافعی مدفون شد ذکره السیوطی فی حسن المحاضرة و ابن خلکان گفته وی امام عصر خود بود در فتوی و تدریس فقه از ابی العباس بن سریج گرفته و در وی بارع شده درب مروزی در بغداد منسوب باوست مروزی بفتح میم و سکون رای و فتح واو و بعدش زای نسبت ست بسوی مرو شاهجان که یکی از کراسی خراسان ست و کراسی او چهار ست نیسابور و هرات و بلخ و مرو و او را مرو شاهجان برای تمییز از مرو الروذ گویند و بانی مرو اسکندر ذو القرنین بود و پایتخت ملک خراسان ست و در نسبتش زای بیفزودند چنانکه در نسبت ری رازی گویند و در اصطخر اصطخرزی ولیکن این زیادت مختص به بنی آدم ست نزد اکثر اهل علم بنسب پس فلان مروزی بگویند نه ثوب مروزی بلکه در نسبتش مروی گویند بسکون رای و بعضی این فرق نکرده اند

ابو ثور ابراهیم بن خالد بن ابی الیمان الکلبی فقیه بغدادی صاحب امام شافعی و ناقل اقوال قدیمهٔ او یکی از فقهای اعلام و ثقات مامونین در دین ست در احکام تصنیفی دارد جامع میان حدیث و فقه اول اشتغال بمذهب اهل رای داشت چون شافعی بعراق آمد تابع او شد و همبران ماند تا وفات احمد بن حنبل گفته هو عندی فی مسلاخ سفیان الثوری اعرفه بالسنة منذ خمسین سنة در سنة ست و اربعین و مائتین در بغداد انتقال کرد و بمقبرهٔ باب الکناس مدفون شد

استاذ ابو اسحق ابراهیم بن محمد بن ابراهیم الاسفراینی فقیه شافعی متکلم اصولی حاکم ابو عبد الله ذکر وی کرده و قاضی ابو الطیب طبری اصول فقه از وی گرفته و ابو الحسن عبد الغافر فارسی در سیاق تاریخ نیسابور در حق وی گفته احد من بلغ حد الاجتهاد من العلماء لتبحره فی العلوم و استجماعه شرائط الامامة حافظ ابو بکر بیهقی از وی در تصانیف خود بسیار روایت میکند وی سماعت دارد در خراسان از ابو بکر اسمعیلی و در عراق از ابو محمد و علی بن احمد سنجری و اقران ایشان میگفت میخواهم که در نیسابور بمیرم تا همگنان از اهل او بر من نماز گذارند همچنان شد که روز عاشورا سنة ثمانی عشرة و اربع مائة در انجا بمرد بعده لاشهٔ او را باسفراین برده در مشهد وی دفن ساختند او را تصانیف جلیله است منها جامع الحلی فی اصول الدین و الرد علی الملحدین در پنج مجلد و برای او مدرسهٔ مشهور نیسابور بنا کرده شده بود

ابو اسحق ابراهیم بن عیسی المرادی الاندلسی نووی گفته کان شافعیا اماما حافظا متقنا زاهدا ورعا لم تر عینی مثله فی وقته و کان بارعا فی معرفة الحدیث و علومه ذا عنایة بالفقه و النحو و اللغة و معارف الصوفیة توفی بمصر سنة ثمان و ستین و ست مائة ذکره السیوطی فی حسن المحاضرة

ابراهیم بن محمد بن ابی بکر بن الحافظ بن القیم الجوزیة ولادتش در سنه ست عشر و سبع مائة بود حاضر خدمت ایوب کحال میشد و از وی جماعتی شنیده کابن الشحنة و من بعده ذهبی ذکر او در معجم کرده و گفته تفقه بر پدر نموده و در عربیت مشارک او بود و اشتهر و تقدم و افتی و درس و سمع و قرأ و اشتغل بالعلم از نوادر او آنست که میان او و عماد الدین بن کثیر در تدریسی منازعت واقع شد ابن کثیر گفت انت تکرهنی لانی اشعری گفت لو کان من راسک الی قدمک شعر ما صدقک الناس فی قولک انک اشعری و شیخک ابن تیمیة رحمه الله تعالی از تصانیف اوست شرح الفیة ابن مالک ابن کثیر گفته کان فاضلا فی النحو و الفقه علی طریقة ابیه درس باماکن وفاتش در صفر سنة سبع و ستین و سبع مائة اتفاق افتاد ذکر ذلک کله فی الدرر الکامنة

شیخ ابراهیم بیجوری محشی شمائل ترمذی امام عالم و جهبذ کامل جامع شرف علم و تقوی سالک سبیل سر و نجوی ست

دویم ربیع سنه ثمان وتسعین ومائة والف که قریب است از قرای بصره دوازده ساعت متولد شده قرآن بتجوید و اتقان
بر پدر خوانده در سنه ۱۲۱۲ ابرای تحصیل علم باز بهر قدوم آورده درینوقت چهارده ساله بود از شیخ محمد امیر و عبد الله شرقاوی
و سید داؤد قلعاوی و طبقه ایشان اخذ علوم کرده و اکثر اخذ او از شیخ محمد فضالی و حسن قویسنی ست و ملازم اول بود تا وفات
در اندک مدت بارع شده در هر فن درس و تالیف کرد از توحید و اصول و معقول و منقول حاشیه شمائل در سنه ۱۲۵۱ نوشته در تعلیم
نفس عالی داشت و بران ملازم بود علی التوالی و دائم التلاوة قرآن و متمیز بین الاقران با اهل بیت نبی کریم اورا وله عظیم
و حب جسیم بود و باین جهت مواظبت میکرد بر زیارت ایشان و آمد و رفت مینمود با جواب اینها تالیفش هم در حیات وی
انتشار یافته و از اقصی البلاد مطلوب شده ریاست جامع ازهر در وقت او منتهی بسوی او بود در سنه ۱۲۶۳ متولی
آن شده وفات او درین نزدیکی در سنه یک هزار و دو صد و هفتاد و چند اتفاق افتاده رحـ

ابو عبد الله **احمد** بن محمد بن حنبل بن هلال بن اسد بن ادریس بن عبد الله بن حیان بن عبد الله بن انس بن عوف
بن قاسط بن مازن بن شیبان بن ذهل بن ثعلبة بن عکابة بن صعب بن علی بن بکر بن وائل بن قاسط بن هنب بن اقصی
بن دعمی بن جدیلة بن اسد بن ربیعة بن نزار بن معد بن عدنان الشیبانی المروزی صحیح در نسب او همین ست و قیل من
بنی مازن بن ذهل بن شیبان بن ثعلبة بن عکابة و این غلط ست زیرا که وی از بنی شیبان بن ذهل ست نه از بنی ذهل
بن شیبان و ذهل بن ثعلبة مذکور عم ذهل بن شیبان ست والله اعلم مادرش از بلدهٔ مرو در حالت حمل وی برآمده و در بغداد بماه
ربیع الاول دوازدهم یا دهم سنه اربع وستین ومائة او را بزائید و بعضی گفته اند که هم در مرو متولد شده و ببغداد بردند در
حالیکه شیر خواره بود وی امام محدثین بروی زمین ست در کتاب مسند خود احادیث جمع نموده که غیر او را اتفاق نیفتاده و هزار
هزار حدیث یاد داشت از اصحاب شافعی ست همیشه مصاحب او بود تا آنکه شافعی بسوی مصر رخت سفر بربست و در حق
او گفت که از بغداد برآمدم و نگذاشتم در انجا متقی تر و فقیه تر از وی شیخ عبد الحق دهلوی در اشعة اللمعات ترجمه مشکوة
نوشته پیشوا و مقتدا بود در حدیث و فقه و زهد و ورع و عبادت و باو شناخته شد صحیح از سقیم و مجروح از معدل نشو و نما در بغداد یافته
و طلب علم و تحصیل حدیث دران جا کرده و بعد از انکه از سماع حدیث از مشایخ آن ناحیه فارغ شده رحلت نمود در تحصیل سند عالی
و سماع حدیث از وطن خویش بکوفه و بصره و مکه و مدینه و یمن و شام و جزیره و کتابت حدیث و سماع آن از علما و مشایخ بلاد مذکوره نموده
روایت دارد از یزید بن یحیی بن سعید بن قطان و سفیان بن عیینه و خلائق بسیار و روایت دارند از وی مشایخ عظام و علمای اعلام
مثل محمد بن اسمعیل بخاری و مسلم بن حجاج قشیری و ابو زرعه و ابو داؤد سجستانی و غیر ایشان اسحق بن راهویه در حق او گفته
احمد بن حنبل حجة ست میان خدا و بندگان او بر روی زمین و احمد سعید دارمی گوید من ندیدم هیچ جوانی را که احفظ باشد
مر حدیث رسول خدا را صلی الله علیه وسلم از احمد بن حنبل مسند او در میان مردم مشهور و معروف ست و کتاب او در زمان او
اعلی و ارفع و اجمع کتب بود از ابو داؤد سجستانی منقول ست که گفت مجالست با احمد بن حنبل مجالست آخرت ست و یاد هیچ چیز
از امور دنیا در مجلس او نبودی آورده اند که وی فقر اختیار کرد و هفتاد سال بران صبر نمود و از هیچ کس چیزی قبول نکرد
محمد بن موسی گوید از مصر برای حسن بن عبد العزیز میراث او صد هزار دینار زر سرخ بار کرده ببغداد فرستادند تا انکه

کسی کیسهٔ زر که در وی هزار دینار داشت برای احمد بن حنبل فرستاد و گفت یا ابا عبد الله این وجه از میراث حلال بمن رسیده است بگیر آن را و آن را بر عیال خود نفقه کن احمد گفت مرا هیچ حاجتی نیست و هیچ از آن قبول نکرد بیت

گرچه گرد آلود فقرم شرم باد از همتم ٭ گر بآب چشمهٔ خورشید دامن تر کنم

و از وی در باب صبر و توکل و استغنا و در باب ورع و تقوی و احتیاط حکایات عجیب و غریب نقل کرده اند که دلالت دارد بر وصول او بدرجهٔ علیا و مرتبهٔ قصوی رحمة الله علیه رحمة واسعة کاملة از ابو داود سجستانی منقول است که گفت پیش شصت شیخ از مشایخ حدیث دیده باشم یکی را مثل احمد بن حنبل نیافتم و از ابو زرعه منقول است که گفت چشمان من یک کس مثل احمد حنبل ندیده گفتند در علم جواب او در علم و در زهد و در فقه و در هیچ نکوئیها علی بن المدینی گوید در اصحاب ما احادیث پیغمبر را احفظ از احمد بن حنبل نیست عبد الله بن احمد گوید اصحاب حدیث در مجلس ابو عاصم نبیل ضحاک بن مخلد حاضر شدند گفت آمده اید که دانا شوید و حال آنکه در میان شما فقیه نیست و در ایستاد و مذمت ایشان می نمود گفتند در میان ما یکمرد فقیه هست پرسید کیست گفتند همین ساعت حاضر خواهد شد پس چون بدر من پیدا شد گفتند بتحقیق آن مرد که میخواستی آمد ابو العاصم باز نگریست و او را دید گفت بگذر و بالا نشین گفت مکروه میدارم که پای بر گردن مردم نهم ابو العاصم با اهل مجلس گفت این از جملهٔ فقه یکیست آنگاه گفت کشاده سازید برای او مجلس را پس کشاده ساختند و او را برابر خود نشاندند و بروی مسئلة القا کرد و وی در زمان جواب و دیگر مسئله پرسید و جواب شنید همچنین مسائل می پرسید و او جواب مسائلش میگفت ابو عاصم گفت این از آن مردان است که بر روی دریا می روند نه از آنانکه بر روی زمین میروند و از اقوای حجج و اسنای براهین علو مقام و رفعت مکان و قوت مذهب و اجتهاد این امام اجل و اکرم آنست که شیخ شیوخ و قدوهٔ اولیا و قطب اقطاب و فرد احباب شیخ محی الدین عبد القادر جیلانی رضی الله عنه و ارضاه حامل مذهب و تابع اقوال اوست در بهجة الاسرار نوشته در مناقب وی وکان یفتی علی مذهب الشافعی و احمد بن حنبل و ازینجا ظاهر میشود که آنحضرت را اجتهادی بود که موافقت داشت بیکی ازین دو مذهب مشهور و مقرر آنست که ایشان حنبلی مذهب اند و ذکر ایشان در حنابله واقع و ثابت است انتهی کلام اشعة اللمعات بعبارته ابن خلکان در وفیات الاعیان گفته خوانده شد امام احمد بسوی قول بخلق قرآن پس قبول نکرد و بران محبوس و مضروب شد و مصر ماند بر امتناع خود و این زد و کوب در عشرهٔ اخیرهٔ رمضان سنه دو صد و بست بود و نبود در آخر عصر او هیچکس مانند او در علم و ورع و بود مردی میانه قد خوش صورت مخضب بحنا که بسیار سرخ رنگ نداشت و در ریش او چند موی سیاه هم بود انتهی و از علی بن شعیب طوسی منقول است که بود احمد نزد ما مثل کسی که فرموده در حق او رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم کان فی امتی ما کان فی بنی اسرائیل حتی ان المنشار لو وضع علی مفرق راسه ما یصرفه ذلک عن دینه و اگر قائم نمیشد امام احمد باین شان عاری میبود بر ما روز قیامت و اصل امر محنتش باختصار این است که قاضی احمد بن ابو دؤاد که یکی از رؤسای معتزله در گوش مامون قول بخلق قرآن در دمید تا آنکه این عقیدهٔ فاسده در دلش نشست و وی در سنه دو صد و هیجده بر آن برای زد که مردمان را بسوی این قول بخواند با سحق بن ابراهیم خزاعی نائب خود در بغداد در بارهٔ امتحان علما و حمل ایشان بر قول بخلق قرآن بقهر سیف و سنان بنوشت بعضی روپوش شدند و بعضی توریه کردند و بعضی بپذیرفتند و بعضی تصمیم عزم بر معتقد حق نمودند

و بشهادت رسیدند و جماعتی که از ایشان امام احمد بود بسوی خلیفه فرستاده شدند چون امام احمد برقه رسید خبر مرگ مامون بطوس آمد از راه ببغداد برگشت مامون وقت انتقال خلیفهٔ خود را وصیت کرد بر حمل مردم بر خلق قرآن چون معتصم خلیفه شد احمد بن حنبل را قید کرده زد تا آنکه بست و هشت ماه در زندان بود و هفت روز بیمار مانده وفات یافت حافظ ابن القیم رضی الله عنه در کتاب مستطاب اعلام الموقعین عن رب العالمین در ذکر مفتیین بغداد نوشته که بود در انجا امام اهل السنة علی الاطلاق احمد بن حنبل آنکه پر کرد روی زمین را از روی علم و حدیث و سنت تا آنکه ائمهٔ حدیث و سنت بعد از وی اتباع اویند تا روز قیامت و بود شدید الکراهة برای تصنیف کتب و دوست میداشت تجرید حدیث و ناخوش میداشت کتابت کلام خود و شدت بسیار میکرد بران و چون دانست او تعالی حسن نیت و قصد او نوشته شد از فتوی و کلام وی زیاده از سی کتاب و منت نهاد حق تعالی برما باکثر آن کتب و فوت نشد از ان مگر قلیل و جمع کرده است خلال نصوص او را در جامع کبیر قریب بست کتاب یا اکثر از ان و روایت کرده شد فتاوی و مسائل او و تحدیث نمودند بدان قرنا بعد قرن تا آنکه امام و قدوهٔ اهل سنت شد با وجود اختلاف طبقات آنها تا آنکه مخالفین مذهبش باجتهاد و مقلدین غیر وی تعظیم کردند نصوص و فتاوای او را و میشناسند حق آن و قرب آن بنصوص و فتاوای صحابه و هر که تامل کند فتاوای او را و فتاوای صحابه را مطابق یابد یکی را با دیگری و در یابد که همها خارج از یک مشکوة است تا آنکه هر جا که صحابه اختلاف کرده اند بر دو قول در ان مسئله از وی نیز دو روایت آمده است و بود تحری او فتاوای صحابه را مثل تحری اصحاب او مر فتاوای او را بلکه اعظم از ان بلکه وی مقدم میکند فتاوای آنها را بر حدیث مرسل اسحق بن ابراهیم بن هانی در مسائل خود گفته ابو عبد الله یعنی امام احمد را گفتم حدیث رسول خدا مرسل برجال ثبت دوست تر است بسوی تو یا حدیث از صحابه و تابعین متصل برجال ثبت گفت عن الصحابة اعجب الی و بود فتاوای او مبنی بر پنج اصل یکی نصوص چون نص یافتی فتوی بموجب وی دادی و التفات بسوی خلاف وی نکردی هر چه باشد و از هر که باشد و لهذا التفات نکرد بسوی خلاف عمر در مبتوته بحدیث فاطمه بنت قیس و در تیمم جنب بحدیث عمار بن یاسر و در استدامت محرم بطیبی که پیش از احرام استعمال کرده بود بحدیث عایشه در ین باب و همچنین التفات نکرد بسوی خلاف مخالف در منع مفرد و قارن از فسخ بسوی تمتع بنا بر صحت احادیث فسخ و همچنین بسوی قول علی و عثمان و طلحه و ابو ایوب و ابی بن کعب در ترک غسل از اکسال بنا بر صحت حدیث عایشه آنها فعلته و رسول الله صلی الله علیه و سلم فاغتسلا و التفات نکرد بسوی قول ابن عباس و قول علی در روایتی که عدهٔ متوفی عنها زوجها که حامله باشد اقصی الاجلین است بنا بر صحت حدیث سبیعهٔ اسلمیه و نه بسوی قول معاویه و معاذ در توریث مسلم از کافر برای صحت حدیث مانع از توریث بینهما و نه بسوی قول ابن عباس در صرف یعنی فی قوله لا ربا الا فی النسیئة بنا بر صحت حدیث بر خلاف وی و نه بسوی قول او باباحت لحوم حمر و این قسم بسیار است و مقدم نمیکرد بر حدیث صحیح هیچ عمل و رای و قیاس و قول کسی را و نه عدم علم را بالمخالف که بسیاری از مردم اجماعش نامند و بر حدیث صحیح تقدیمش نمایند بلکه وی تکذیب مدعی این قسم اجماع کرد و تقدیمش بر حدیث ثابت روا نداشت و شافعی هم در رسالهٔ جدیده بخود نص کرده است بر آنکه هر چه در ان خلافی معلوم نیست آنرا اجماع نتوان گفت و لفظ وی این است ما لا یعلم فیه خلاف فلیس اجماعا و عبد الله بن احمد گفته

شنیدم پدر را میگفت هر چه دعوی میکند مردی در ان اجماع را آن کذب ست و هر که دعوی اجماع کند کاذب ست شاید
مردم اختلاف کرده باشند و وی آنرا ندانسته و بآن منتهی نشده پس باید که چنین بگوید لا نعلم الناس اختلفوا این ست دعوی
بشر مریسی و اصم و نصوص رسول خدا نزد امام احمد و سائر ائمه حدیث اجل ست از آنکه مقدم کنند بران توهم اجماع را که مضمونش
عدم علم بمخالف ست و اگر جائز باشد نصوص معطل شوند و جائز شود برای هر که نمیداند مخالفی را در حکم مسئله تقدیم جهل خود
بمخالف بر نصوص ازین قسم دعوی اجماع انکار کرده است امام احمد و شافعی نه انچه مردم گمان میکنند که وی وجود
اجماع را مستبعد گفته **اصل دوم** آنکه چون یافتی فتوای بعض صحابه که شناخته نمیشود برای آن مخالفی از ایشان
در ان مسئله تجاوز نمیکرد از ان بسوی غیر وی و نمیگفت که این اجماع ست بلکه از ورع او در عبارت این ست که میگوید
لا اعلم شیئا یدفعه یا مانند آن چنانکه در روایت ابو طالب گفته لا اعلم شیئا یدفع قول ابن عباس و ابن عمر و احد عشر
من التابعین عطاء و مجاهد و اهل المدینة علی تسری العبد و همچنین انس بن مالک گفته لا اعلم احدا رد شهادة العبد حکاه عنه
الامام احمد و چون امام احمد این نوع از صحابه یافتی تقدیم نمیکرد بر وی عمل و نه رای و نه قیاس **اصل سوم** آنکه در اختلاف صحابه
از اقوال ایشان قولی اختیار میکرد که اقرب بودی بسوی کتاب و سنت و از اقوال ایشان بیرون نمی رفت پس اگر
ظاهر نمیشد موافقت احد الاقوال حکایت میکرد خلاف را در ان مسئله و جزم نمی نمود بقولی اسحق بن ابراهیم بن هانی گفته
امام احمد را گفتند مردی در قوم خود می باشد و او را از چیزی پرسند که در وی اختلاف ست یعنی پس وی چه کند فرمود
فتوی دهد بانچه موافق کتاب و سنت ست و هر چه موافق این باشد از وا امساک کند گفته شد آیا جواب دهد بران گفت نه
اصل چهارم اخذ بمرسل و حدیث ضعیف ست چون نباشد در ان باب چیزی که دفع کند آنرا و وی کسی ست
که ترجیح داد آنرا بر قیاس و نیست مراد نزد وی بضعیف حدیث باطل و نه منکر و نه انچه در روایتش متهم ست که ذهاب
بسوی وی روا نیست تا بعمل چه رسد بلکه حدیث ضعیف نزد وی قسیم صحیح ست و قسمی از اقسام حسن ست و تقسیم میکرد
حدیث را بسوی صحیح و حسن و ضعیف بلکه بسوی صحیح و ضعیف و ضعیف نزد وی بر چند مرتبه است پس اگر یافته نشود
در ان باب اثری دافع او و نه قول صاحب و نه اجماع بر خلاف وی عمل بران نزدش اولی از قیاس باشد و نیست هیچ یکی
از ائمه مگر وی موافق اوست برین اصل من حیث الجملة چه هر یکی از ایشان تقدیم میکند ضعیف را بر قیاس پس
ابو حنیفه تقدیم کرد حدیث قهقهه فی الصلوة را بر محض قیاس حال آنکه اهل حدیث اجماع کرده اند بر ضعف وی و تقدیم کرد
حدیث وضو بنبیذ تمر را بر قیاس و اکثر اهل حدیث تضعیفش میکنند و تقدیم کرد حدیث اکثر الحیض عشرة ایام را بر محض قیاس
زیرا که انچه روز سیزدهم می بینی در حد و حقیقت و صفت مساوی خون روز دهم ست حال آنکه حدیث ضعیف ست باتفاق
ایشان و تقدیم کرد حدیث لا مهر اقل من عشرة دراهم را حال آنکه اجماع کرده اند بر ضعف بلکه بطلان او بر محض قیاس زیرا که
بذل صداق معاوضه هست در مقابله بذل بضع پس هر چه بر وی هر دو راضی شوند جائز باشد قلیل بود یا کثیر و تقدیم کرد
شافعی خبر تحریم صید وج را با وجود ضعفش بر قیاس و تقدیم کرد خبر جواز نماز را بمکه در وقت نهی با وجود ضعف خبر و مخالفت
آن برای قیاس غیر مکه از بلاد و تقدیم کرد در یکی از دو قول خود حدیث من قاء او رعف فلیتوضأ و لیبن علی صلاته را

برقیاس با وجود ضعف خبر و ارسال وی و اما امام مالک پس وی مقدم میکند حدیث مرسل و منقطع و بلاغات و قول
صحابی را بر قیاس پس چون نمی باشد نزد امام احمد در مسئله نص و نه قول صحابه یا قول یکی از ایشان و نه اثر مرسل و ضعیف
عدول میکند بسوی **اصل پنجم** که قیاس ست و استعمال میکند آنرا برای ضرورت در کتاب خلال گفته شافعی را از قیاس پرسیدم
گفت انما یصار الیه عند الضرورة پس این هر پنج اصل از اصول فتاوای اوست و بروست مدار وی و گاهی توقف میکرد
در فتوی بنا بر تعارض ادله نزد او و یا بنا بر اختلاف صحابه دران یا بنا بر عدم اطلاع خود دران مسئله بر اثری یا قول یکی از صحابه
و تابعین و بود شدید الکراهة و المنع برای افتا در مسئله که نیست دران اثری از سلف چنانکه گفت بعض اصحاب خود را
ایاک ان تتکلم فی مسئلة لیس لک فیها امام و جائز میداشت استفتای فقهای حدیث و اصحاب مالک و راه مینمود بسوی ایشان
و منع میکرد از استفتای کسی که معرض از حدیث ست و بنا نمیکند مذهب خود را بران و جائز نمی دارد عمل بفتوای آن ابن هانی گفته
امام احمد را ازین حدیث پرسیدم اجرأکم علی الفتیا اجرأکم علی النار فرمود یفتی بما لم یسمع ابو داود در مسائل خود گفته نتوانم شمرد
شنیدن خودم احمد را که پرسیده میشد از بسیاری از انچه دروی اختلاف در علم ست پس میگفت لا ادری و میفرمود ندیدم
مثل ابن عیینه در فتوی احسن ازو و چه قدر آسان بود بروی اینکه بگوید نمیدانم و گفت عبد الله بن احمد در مسائل خود
شنیدم پدر را میگفت که گفت عبد الرحمن بن مهدی پرسید مردی از اهل عرب مالک بن انس را از مسئله فرمود لا ادری
گفت تو میگوئی لا ادری فرمود آری برسان کسانی را که وراء تو اند که من نمیدانم و بسیار ست که میگفت سل غیری و اگر
میگفتند از کدام یک بپرسیم میفرمود سلوا العلماء و مردی را بعینه نام نمی برد انتهی کلام اعلام الموقعین و انچه دروی از
اصول خمسه امام احمد ذکر کرده همین اصلها اصول فرقه توحید و اتباع این زمان ست ما را سابر اساس و کسانیکه برین اصول
اطلاع ندارند و استعمال آن ازین گروه حق پژوه می بینند امری جدید گمان کرده تهمت احداث عقائد می نهند و اهل آنرا
وهابیه نامند و حاشاهم عن ذلک و بالجمله مناقب امام احمد بیش از احصاست و جمعی از اهل علم در ترجمه وی کتابهای مستقل
تالیف کرده اند و او را ورای مسند که فرصت تبییض و ترتیب آن نیافته مصنفات دیگرست از انجمله ست تفسیرے
بسیار مبسوط و کتاب الزهد و کتاب ناسخ و منسوخ و منسک کبیر و منسک صغیر و حدیث شعبه و فضائل صحابه و تاریخ و کتاب الاشربه
در بستان المحدثین گفته این همه تصانیف او در اصول مذهب و ماخذ آن واقع نشده مثل موطا بلکه از قبیل فوائد دینیه است
که سائر محدثین دران با وی شرکت بلکه تفوق دارند انتهی و وفاتش روز جمعه دوازدهم ربیع الاول و قیل سیزدهم
و قیل ربیع الآخر سنه دو صد و چهل و یک هجری در بغداد بوده در مقبره باب حرب مدفون شد و باب حرب منسوب ست
بحرب بن عبد الله یکی از اصحاب ابی جعفر منصور و محله حربیه نیز نسبت بهمین باب دارد و قبر امام احمد در انجا مشهور ست
یزار و یتبرک به و چون همراهیان جنازه امام را شمردند هشت لک مرد و شصت هزار زن بود گویند روز وصال او
بست هزار نصرانی و یهود و مجوس مسلمان شدند قال ابن خلکان و ابو الفرج بن الجوزی در کتاب اخبار بشر بن الحارث
الحافی در باب چهل و ششم ذکر کرده حدث ابراهیم الحربی قال رایت بشر الحافی فی المنام کانه خارج من باب مسجد الرصافة
و فی کمه شیئ یتحرک فقلت ما فعل الله بک قال غفر لی و اکرمنی فقلت ما هذا الذی فی کمک قال قدم علینا البارحة روح احمد بن حنبل

فنثر علیه الدر والیاقوت فهذا مما التقطت قلت فما فصل یحیی بن معین و احمد بن حنبل قال ترکتهما وقد زارا رب العالمین
ووضعت لهما الموائد قلت فلم لم تاکل معهما انت قال قد عرفت هوان الطعام علی فاباحنی النظر الی وجهه الکریم انتهی گویند
امام احمد حق تعالی را صد بار در خواب دید باری پرسید ای رب بکدام چیز بتو نزدیکی حاصل توان کرد فرمود بتلاوت کتاب من
گفت بفهم فرمود بفهم و عدم فهم و مذهب امام احمد تا آخر الف هجرت در اقطار ارض باقی بود و قلت مقلدین او الحال قلیل
مانده است با وجود قوت و شهرت و قبول و رجحان وی بر دیگر مذاهب بنا بر شدت موافقت او با کتاب و سنت و وجود
کثرت حفاظ و محدثین و مجتهدین در مذهب او و در انصاف فی بیان سبب الاختلاف گفته واما مذهب احمد فکان قلیلا
قدیما وحدیثا وکان فیه المجتهدون طبقة بعد طبقة الی ان انقرض فی المائة التاسعة واضمحل المذهب فی اکثر البلاد اللهم الا اناس
قلیلون بمصر وبغداد و منزلة مذهب احمد من مذهب الشافعی منزلة مذهب ابی یوسف مع مذهب ابی حنیفة فلذلک لم یعد مذهبهما
واحدا فی ماتری والله اعلم ولیس تدوینه مع مذهبه عسیرا علی من تلقاهما علی وجههما انتهی و نتوان گفت که قلت مذهب احمد
موجب نقص است زیرا که قوت مذهب مبنی بر دلیل است نه بر کثرت مقلدین بلکه قلت اهل حق امری دائم است که حق را
ازان گزیر نیست الا ما شاء الله تعالی قال تعالی وقلیل من عبادی الشکور وقال تعالی الا الذین آمنوا وعملوا الصالحات
وقلیل ما هم و مراد لزوم حق و اتباع اوست اگرچه متمسک بقلیل باشند و مخالف او کثیر تا آنکه گفته اند که مراد بسواد اعظم
اهل حق اند اگرچه یک کس باشد سفیان ثوری گفته اگر فقیهی بر سر کوه باشد حکم جماعت دارد یعنی حیث قام قام به الجماعة ومنه
قوله تعالی ان ابراهیم کان امة وما احسن ما ذکره الخفاجی فی کتاب ریحانة الالباء وزهرة الحیوة
الدنیا بعد ذکر قوله فی ترجمة الحنابلة وهم فی کل عصر اقل من القلیل وهکذا الکرام کما قیل **نظم**

یقولون لی قد قل تبعة احمد	وکل قلیل فی الانام ضئیل	فقلت لهم مهلا غلطتم بزعمکم
الم تعلموا ان الکرام قلیل	وما ضرنا انا قلیل وجارنا	کثیر وجار الاکثرین ذلیل

انتهی و در حدیث آمده الخیر کثیر ومن یعمل به قلیل اخرجه الطبرانی عن ابن عمر فی الاوسط مرفوعا بسند حسن و الخیر کثیر وفاعله
قلیل اخرجه الخطیب فی التاریخ عنه ایضا مرفوعا وسنده حسن حاصل آنکه این مذهب احسن المذاهب است و فقها با الکتاب و السنة اوفق
و مضمون اتباع سنت و اجتناب از بدعت در وی بیشتر از جمله مذاهب است والله اعلم و امام احمد را دو فرزند بود عالم کامل
یکی صالح دوم عبد الله اول صالح بمرد در رمضان سنه دو صد و شصت و شش در اصفهان و بود قاضی آنجا و ولادتش در سنه
دو صد و سه بود و عبد الله تا سال دو صد و نود باقی و زنده بود و وفاتش روز یکشنبه هشتم جمادی الاولی یا اخری بعمر هفتاد
و هفت سال شد کنیتش ابو عبد الرحمن است و امام احمد کنیت بوی داشته و اوست که مسند پدر خود را ترتیب داد و بر ان افزود رحمهم الله تعالی

شهاب الدین **احمد** بن محمد بن ابی بکر بن عبد الملک بن احمد بن محمد بن الحسین القسطلانی المصری الشافعی تولد او
دوازدهم ذیقعده سنه هشت صد و پنجاه و یک در مصر است در ابتدای نشو و نما مشغول العلم قرارت شد و سبع را یاد گرفت
بعد ازان بفنون دیگر پرداخت و صحیح بخاری را در پنج مجلس بر احمد بن عبد القادر ساوی گذرانید و در جامع عمری بدرس
و وعظ اشتغال داشت عالمی برای شنیدن وعظ او جمع میشد و درین باب بی نظیر وقت خود بود و سخن گیرا داشت بعد مدت دران

شوق تصنیف در سر افتاد و تصانیف مقبوله از وی یادگار ماند از اجل آنها شرح بخاری ست دیگر مواهب لدنیه که در باب خود بی عدیل ست و عقود سنیه فی شرح المقدمة الجزریة و لطائف الاشارات فی العشر القرا آت و کتاب الکنز فی وقف حمزة و هشام علی الهمزة و شرحی دارد بر شاطبیه که زیادات ابن الجزری را در ان آمیخته و فوائد غریبه آورده که در کتاب دیگر نتوان یافت و شرحی دارد بر قصیدهٔ برده مسمی بانوار مضیه و کتابی دارد در آداب صحبة الناس مسمی بتقادیس الانفاس و کتابی دارد در مناقب شیخ عبد القادر مسمی بالروض الزاهر و کتابی دارد مسمی بتحفة السامع والقاری بختم صحیح البخاری و شیخ جلال الدین سیوطی را از وی شکایت بود میگفت از کتب من در مواهب لدنیه استمداد نموده و بی اعلام آنکه از کتب من نقل میکند و این معنی نوعی از خیانت ست در نقل و شمهٔ از کتمان حق نیز دارد و چون این شکایت شائع شد بحضور شیخ الاسلام زین الدین زکریا محاکمه افتاد سیوطی قسطلانی را الزام داد در مواضع بسیار از انجمله آنکه گفت وی در چند موضع از مواهب از بیهقی نقل نموده و از مؤلفات بیهقی نزد او چند مؤلف موجود ست نشان بدهد که در کدام یک از ان مؤلفات دیده نقل کرده است قسطلانی در تعیین موضع نقل عاجز گشت سیوطی گفت این نقلها از کتب من کرده است و من از بیهقی کرده ام پس واجب بود که میگفت نقل السیوطی عن البیهقی کذا و کذا تا حق استفادهٔ من هم بجای آورده و از عهدهٔ تصحیح نقل هم فارغ الذمه میگشت قسطلانی ملزم شده از مجلس برخاست و همیشه بخاطر داشت که ازالهٔ این کدورت از خاطر شیخ جلال سیوطی نماید میسرش نمی شد روزی بهمین قصد از شهر مصر تا روضه که مسافت دور و دراز دارد پیاده رفت و بر در سیوطی استاده دستک داد شیخ پرسید کیستی گفت منم احمد که برهنه پا و برهنه سر بر دروازهٔ شما استاده ام تا از من کدورت خاطر دور کنید و راضی شوید شیخ از اندرون خانه جواب داد که کدورت خاطر دور کردم اما دروازه نکشاد و ملاقات ننمود وفات قسطلانی شب جمعه هفتم محرم سنه نهصد و بست و سه در قاهرهٔ مصر اتفاق افتاد بعد از نماز جمعه در جامع ازهر بروی نماز گذارده در مدرسهٔ عینیه که در جوار خانهٔ او بود دفن کردند کذا فی بستان المحدثین و این حکایت را شیخ عبد الحق دهلوی نیز باختصار در زاد المتقین آورده فلیعلم

ابو بکر احمد بن علی بن ثابت بن احمد بن مهدی بن ثابت البغدادی المعروف بخطیب از حفاظ متقنین و علمای متبحرین بود گفته اند اگر او را کتابی غیر از تاریخ نمی بود همین کتاب کفایت میکرد زیرا که دلالت دارد بر عظیم اطلاع او ولیکن مصنفات او زیاده بر شصت کتاب ست قریب صد و فضل وی اشهر از وصف ست از انجمله است کفایه و شرف اصحاب الحدیث والسابق واللاحق والمتفق والمفترق والمؤتلف والمختلف وتلخیص المتشابه و کتاب الرواة عن مالک وغنیة المقتبس فی تمییز الملتبس وتمییز متصل الاسانید وروایة الابناء علی الآباء وغیر ذلک من التصنیفات المفیدة التی هی بضاعة المحدثین وعروتهم فی فنهم حافظ ابو طاهر سلفی در حق تالیفاتش گفته **نظم**

تصانیف ابن ثابت الخطیب　　الذ من الصبا الغض الرطیب
یراها اذ رواها من حواها　　ریاضا للفتی الیقظ اللبیب
ویاخذ حسن ما قد صاغ منها　　بقلب الحافظ الفطن الاریب
فایة راحة ونعیم عیش　　یوازی عینها بل ای طیب

ولادت او روز پنجشنبه بست و چهارم ذی القعده سنه سه صد و نود و دو بوده و قیل ششم جمادی الآخره پدرش نیز مناسبتی بعلم حدیث داشت او را تحریص طلب این فن شریف میکرد

یازده ساله بود که در طلب علم شروع کرد و سفرها گزید و در بصره و کوفه و نیشاپور و اصفهان و دینور و همدان و ری و حجاز از ابو نعیم
صاحب حلیه و ابو سعید مالینی و ابو الحسن بن بشران و دیگر علما استفاده نمود و فقه را از ابو الحسن محاملی و قاضی ابو الطیب طبری
وغیرهما حاصل کرده و با آنکه فقیه بود حدیث و تاریخ بروی غالب آمده ابن ماکولا که محدث مشهور ست از شاگردان اوست
و محمد بن مرزوق زعفرانی و دیگر اجلهٔ این فن از ترغیب او سرسبز شده اند صحیح بخاری در مکهٔ معظمه بهیچ کریمه که از مشاهیر
رواة بخاری ست در پنج روز ختم کرده و بر ابو عبد الرحمن اسمعیل بن احمد الحیری النیسابوری المعروف بالضریر نیز بخاری را
در سه مجلس خوانده و از کشمیهنی نیز بسماع بخاری نموده وقت مغرب شروع خواندن آن میکرد و متصل نماز فجر بس می نمود این
شبها گذرانیده روز سوم از چاشت تا مغرب و از مغرب تا صبح خوانده رفت و تمام نمود ذهبی گفته این قوت دماغ
و مهارت در قراءت از نوادر ست و بعد از فراغ ازین اسفار در بغداد رحل اقامت انداخت و بتصنیف و روایت
حدیث اوقات خود معمور نمود تا آنکه بدار الرضوان شتافت هر روز ختم قرآن شریف میکرد و بترتیل و تجوید قراءت می نمود
در سفر حج مردم لفظ بلفظ از وی می شنیدند و باوجود تعب سفر این ورد را ناغه نمیکرد و او را حق تعالی ثروت ظاهر نیز وفور
بخشیده بود بر طالبان این علم شریف صدقات و خیرات بسیار جاری داشت در حج چون متصل آب زمزم رسید سه بار از آن
آب مبارک سیر خورد و سه چیز را از خدای تعالی درخواست کرد زیرا که دعا در ان حالت مستجاب ست اول آنکه تاریخ بغداد را
روایت کنند و منتشر شود دوم آنکه در جامع منصور که بهترین بقاع بغداد ست باملا و تعلیم حدیث مشغول شود سوم آنکه مدفن
او متصل بشر حافی باشد هر سه حاجت او روا شد و مرتبهٔ او در بغداد بحدی انجامیده بود که خلیفهٔ وقت حکم کرد که هیچکس از واعظان
و خطیبان و دیگر اصناف علما حدیثی را ذکر نکنند تا آنکه آن حدیث بر خطیب نگذرانند و او اجازت ندهد و در زمان او جمعی یهود
که در خیبر سکونت داشتند و در وقت حضرت عمر رضی الله عنه از انجا برخاسته در اطراف و جوانب شام منتشر شدند بحضور خلیفه
نامهٔ پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم ظاهر نمودند و بخط حضرت علی و مهر نبوی و شهادت بعضی کثیر از صحابه مرقوم بود مضمون آنکه
از فلان و فلان قبیلهٔ یهود جزیه ساقط کردم و معاف نمودم خلیفه آنرا نزد خطیب فرستاد خطیب بعد از تامل گفت این همه زور و جعل ست زیرا که در روی شهادت
معاویه و سعد بن معاذ ثبت ست و معاویه در وقت فتح خیبر مسلمان نبود و شرف صحبت حاصل نکرده و سعد در غزوهٔ خندق زخم تیر خورده و متصل
غزوهٔ قریظه وفات یافت در وقت فتح خیبر زنده نبود و این حکایت در بستان المحدثین ست و سید علامه محمد بن اسمعیل الامیر الیمنی
در افادة الائمة بذکر احکام اهل الذمه آنرا بتفصیل آورده خطیب بشعر هم الفت داشت این قطعها از وست قطعات

ان كنت تبغي الرشاد محضا	لامر دنياك والمعاد	فخالف النفس في هواها
ان الهوى جامع الفساد	الشمس تشبه والبدر يحكيه	والدر يضحك والمرجان من فيه
ومن سرى في ظلام الليل معتكرا	فوجهه عن ضياء البدر يغنيه	تغيب الخلق عن عيني سوى قمر
حسبي من الخلق طرا ذلك القمر	محله في فوادي قد تملكه	وحاز روحي فما لي عنه مصطبر
والشمس اقرب منه في تناولها	وغاية الحظ منه للورى النظر	وددت تقبيله يوما مخالسة
فصار من خاطري في خده اثر	وكم حليم رآه ظنه ملكا	وردد الفكر فيه انه بشر

لا تغبطن ابنا الدنیا لزخرفها	ولا اللذة وقت عجلت فرحا	فالدهر اسرع شيء في تقلبه
وفعله بين للخلق قد وضحا	کم شارب عسلا فیه منیته	وکم تقلد سیفا من به ذبحا

چون بیمار شد بخلیفه گفته فرستاد که من هیچ وارث ندارم مال من به بیت المال میرسد اگر اذن باشد من آنرا بطور خود بلله صرف نمایم خلیفه فرمود مبارکست همه کتابها را وقف کرد وجمیع اجناس مال را در راه خدا صرف نمود و هفتم ذیحجه سنه چهار صد و شصت و سه در بغداد وفات یافت وسمعانی گفته در شوال انتقال نمود شیخ ابو اسحق شیرازی که از مشاهیر مشایخ شافعیه وجامع علوم ظاهر و باطن بود جنازه او را بر دوش خود گرفت گویند از وی انتفاع بسیار حاصل ساخته بود و در تصانیفش مراجعت میکرد خطیب در وقت خود حافظ مشرق بود و ابن عبد البر حافظ مغرب لطف آنست که هر دو در یکسال انتقال کردند محب الدین بن النجار در تاریخ بغداد گفته که ابو البرکات اسمٰعیل بن ابی سعد صوفی گفته که شیخ ابو بکر بن زهرا صوفی گوری در جانب قبر بشر حافی برای خود ساخته بود و هر هفته آنجا رفته در وی خواب می کرد و قرآن میخواند چون خطیب انتقال کرد و وصیت نمود بدفن خود بجانب قبر بشر حافی اصحاب حدیث نزد ابن زهرا آمده درخواست دفن خطیب در آن قبر نمودند وی سخت ممتنع شد و گفت جائی که از سالها برای خود ساخته ام چه قسم از من گرفته شود چون این حال دیدند نزد پدر من ابی سعد آمده ماجرا باز گفتند والدم او را نزد خود خوانده گفت که ما نمیگوئیم که شما این موضع قبر را بایشان بدهید ولیکن این میگوئیم که اگر بشر حافی زنده بودی و شما در پهلوی او بودی و ابو بکر خطیب می آمد و در جای فرود تر از شما می نشست آیا شما را خوش آمدی که از وی بالاتر می نشستید گفت نه بلکه برخاستمی و بجای خود او را می نشانیدمی گفت همچنین درین وقت نیز می باید قلب شیخ ازین حرف خوش گردید و اذن دفن داد پس او را در جانب بشر بباب حرب دفن کردند بعضی از صلحای بغداد بعد از وفات او را در خواب دیدند و از حالش پرسیدند گفت انا فی روح وریحان وجنة نعیم

ابو العباس **احمد** بن احمد بن محمد بن عیسی البرنسی الفاسی المعروف بزروق روز پنجشنبه وقت طلوع آفتاب بست و هشتم محرم سنه هشت صد و چهل و شش متولد شد مادر و پدرش قبل از سال هفتم قضا کردند از علمای کبار دیار مغرب مثل قوری و مجاصبی و استاد ابو عبد الله صغیر و امام ثعالبی و ابراهیم تازی و سیوسی و سخاوی مصری و رصاع و دیگر بزرگان آنجا اخذ علوم کرده شیخ وی سیدی زیتون در حق او گفته که وی از ابدال ست و با وصف علو حال باطن تصنیف او در علوم ظاهره نیز نافع و مفید و کثیر افتاده از انجمله حاشیه او بر صحیح بخاری ست که نهایت برجسته واقع شده و شرح رساله زید در فقه مالکی و شرح ارشاد ابن عساکر و شرح مختصر خلیل در فقه مالکی و شرح قرطبیه و شرح عافیه و شرح عقیده قدسیه و بست و چند شرح بر حکم شیخ تاج بن عطاء الله الاسکندرانی و شرح حزب البحر و شرح مشکلات حزب کبیر و شرح حقائق المقری و شرح اسماء حسنی و شرح مراصد ابو العباس احمد بن عقبة الحضری و نصیحه کافیه و مختصر شرح اعانة المتوجه المسکین علی الطریق القیم و التمکین و قواعد التصوف و این در غایت خوبی و حسن واقع شده و حوادث الوقت کتابی ست نهایت نفیس در صد فصل در رد بدعات فقرای وقت و رساله مختصره در علم حدیث و مراسلات بسیار باحباب خود در آداب و حکم و مواعظ و لطائف سلوک نوشته بالجمله مردی جلیل القدر ست و مرتبه کمال فضل او فوق الذکر و الوصف ست

ودر آخر محققین صوفیه ست که جامع بوده اند میان حقیقت وشریعت واجلهٔ علما مثل قسطلانی ولقانی وحطاب وطاهر بن زیان زوادی وغیرهم بشاگردی او مفتخر ومباهی بوده اند ووفات او در طرابلس مغرب بماه صفر سنه هشت صد ونود ونه بوده کذا فی بستان المحدثین

ابو مصعب **احمد** بن ابی بکر القاسم بن الحارث بن زرارة بن مصعب بن عبد الرحمن بن عوف زهری داو را عوفی نیز گویند یکی از شیوخ اهل مدینه ست راوی موطا از امام مالک وقاضی ومفتی آن بلدهٔ منوره بود در سنه یکصد وپنجاه متولد شد وملازمت امام مالک اختیار نمود وتفقه تام نصیب او شد واز ابراهیم سعد مدنی نیز روایت میکند عمرش نود ودو سال شد در موطای او وموطای ابو حذافهٔ سهمی صد حدیث زیاده از دیگر موطاآت یافته میشود گویند موطای او نسخهٔ آخرین ست که بر امام مالک گذرانیده وهمچنین موطای ابو حذافه پس زیادت اینها از قبیل سهو ومحو نیست واهل مدینه را اعتقاد چنین بود که تا وقتی که ابو مصعب زهری در میان ما زنده ست ما بر اهل عراق در علم حدیث وفقاهت غالب ایم در خدمت قضا بود که قضای او رسید در رمضان سال چهل ودو بعد از مائتین وفات یافت ابو طاهر **احمد** بن محمد بن احمد السلفی الاصبهانی ملقب بصدر الدین یکی از حفاظ مکثرین ست در طلب حدیث رحلت کرده واعیان مشایخ را ملاقات نموده شافعی المذهب بود وارد بغداد شد وبر کیا ابی الحسن علی الهراسی اشتغال فقه نمود وبر خطیب ابی زکریا یحیی بن علی التبریزی اللغوی اشتغال لغت کرد واز ابی محمد جعفر بن السراج وغیره از ائمهٔ اماثل روایت حدیث نمود وجوب بلاد وطوف آفاق کرد سیوطی گفته کان اماما حافظا متقنا ناقدا ثبتا دینا خیرا انتهى الیه علو الاسناد وروی عنه الحفاظ فی حیاته وله تصانیف وکان اوحد زمانه فی علم الحدیث واعلمهم بقوانین الروایة مات وله مائة وست سنین انتهى در سنه احدی عشرة وخمس مائة داخل ثغر اسکندریه شد وآمدنش در آنجا از بحر بود واز طرف مدینه صور وانجا مقیم شد ومردم دور دست قصد او کرده بروی سماعت نمودند وانتفاع حاصل کردند ودر آخر عمرش در عصر وی کسی مانند او نبود وابو الحسن عادل علی بن السلار وزیر ظافر عبیدی صاحب مصر برای او مدرسه در ثغر سنه ست واربعین وخمس مائة بنیاد نهاده تفویض او نمود وآن مدرسه هنوز معروف باو ست ابن خلکان گوید جماعتی از اصحاب او در شام ودیار مصریه یافتم وبر اینها سماعت نمودم وآنها اجازتم دادند سلفی بسیار نویسنده بود از خط وی فوائد جمه نقل گرفتم از انجمله این ست که بسوی ابی عبد الله بن عبد الجبار الاندلسی نوشته بود قطعه

لولا اشتغالي بالامير ومدحه　لاطلت في ذاك الغزالي تغزلي　لكن اوصاف الجلال غدت بي
فتركت اوصاف الجمال بمعزل

ونیز از خط او که بسوی بثینه صاحبهٔ جمیل بطور مرثیه نوشته بود نقل کردم قطعه

وان سلوي عن جميل لساعة　من الدهر ما جاءت ولا حان حينها　سواء علينا يا جميل بن معمر
اذا مت باساء الحيوة ولينها

واین شعر بسیار میخواند شعر

قالوا نفوس الدار سكانها
وانتم عندي نفوس النفوس

وامالی وتعالیق وی بسیار اند واختصار المختصر اولی ست ولادتش در سنة اثنتین وسبعین واربع مائة ست تقریبا در اصفهان ووفات ضحوهٔ نهار جمعه وقیل لیلة الجمعة خامس شهر ربیع الآخر سنة ست وسبعین وخمس مائة در ثغر اسکندریه ودر وعله که مقبره داخل سور ست نزد باب الخضر دفن شده ودروی جماعتی از صالحین ست مثل طرطوشی وغیره صغر اوی در زهر الریاض از سلفی آورده که گفت مولد من بتخمین نه بیقین سنة اثنتین وسبعین ست

و بر تقدیر عمر وی نود و هشت سال شده و تاریخ ابن النجار که تلمیذ صغار وی ست هم دلالت دارد بر تحقیق این
نشنیده ایم که کسی از سه صد سال تا این دم بصد سال رسیده باشد تا بزیاده بران چه رسد سوای قاضی ابو الطیب طاهر
بن عبد الله طبری که وی یکصد و دو سال زیست و نسبت سلفی بسوی جد او ابراهیم سلفه ست بکسر سین مهمله
و فتح لام و فا و در آخرش ها ست و این لفظ عجمی ست و معنی آن بعربی ثلاث شفاه ست زیرا که یک لب او
مشقوق شده مثل دو لب گشته بود سوای آن لب دیگر اصلی و اصل در وی سلبه ست بباء بدل فا یعنی سه لبه والله اعلم

ابو عبد الرحمن **احمد** بن علی بن شعیب بن علی بن سنان بن بحر النسائی بهمزه مکسوره بی مد نسبت ست بسوی
نسا که شهری در خراسان ست و گاهی عربان درین نسبت نسوی گویند و همزه را بواو بدل نمایند و موافق قیاس نیز
همین ست ولیکن اشهر اول ست ولادت وی در سال دو صد و چهارده یا پانزده یا بست و یک بوده علی اختلاف الاقوال
وی یکی از حفاظ حدیث و ائمه فقه و مقدم و مشار الیه و عمده و قدوه و امام زمان خود ست بلا خلاف شیوخ کبار را دریافته
و بخراسان و حجاز و عراق و جزیره و شام و مصر و جز آن رفته اول رحلت او در عمر پانزده سالگی بود بسوی قتیبه بن سعید بلخی
و نزد وی یکسال و دو ماه مکث کرد و کسب علم حدیث نمود بعده از خدمت اسحق بن راهویه و علی بن خشرم و محمود بن غیلان
و ابو داود سجستانی اخذ کرده و روایت نموده و عبد الله بن امام احمد بن حنبل را ملاقات کرده طحاوی و ابو بکر بن السنی
و ابو القاسم طبرانی شاگردان اویند مذهب شافعی داشت چنانکه مناسک او بران دال ست ابو علی نیسابوری گفته
چهار کس را از ائمه حدیث در وطن و سفر خود دیدم و اول نسائی را نام گرفت و حاکم گفته نسائی در زمان خود افقه مشایخ
مصر و اعرف ایشان بصحیح و سقیم آثار و رجال بود و ذهبی گفته او احفظ من مسلم دار قطنی گفته وی مقدم ست بر کسی که
مذکور میشود بعلم حدیث و جرح و تعدیل رواة در زمان خود و او را کتب معتبره است در حدیث و علل و کتاب سنن مشهورترین
آنهاست حاکم گفته کلام او بر فقه حدیث بیشتر ازان ست که ذکر کرده شود و هر که نظر کند در کتاب سنن وی حیران شود در حسن
کلام وی و بود در غایت ورع و ازینجاست که در سنن خود روایت میکند از حارث بن مسکین که عالم صالح و قاضی مصر بود
باین طریق قری علیه و انا اسمع و نمیگوید حدثنا و اخبرنا چنانکه در هنگام روایت از دیگر مشایخ خود میگوید زیرا که میان وی
و حارث ببعض وجوه خشونتی بهم رسیده بود در مجلس وی ظاهر شدن نمی توانست پس بهنگام روایت او در گوشه
خانه پنهان شده استماع حدیث میکرد بروجهی که آواز حارث را شنود و شخص خود را بر وی ظاهر نکند عراقی گفته در طریقه وی
اتساعی هست در تخریج احادیث از آنهائیکه مختلف فیه اند و وی گفته که متروک نمیشود نزد من مرد مگر آنکه اتفاق کنند
همه بر ترک وی و اما اگر یکی توثیق کند و دیگری تضعیف ترک نمیکنم او را بجهت تشدید بعضی و میگویند که ابو داود نیز
باین مسلک میرود و در بعضی مواضع که ابو داود و ترمذی اخراج حدیث کرده اند نسائی ازان اجتناب می نماید بلکه از اخراج
حدیث از بعضی رجال شیخین نیز تجنب میکند و بالجمله وی یکی از بزرگان حدیث ست مواظبت داشت بر صوم داود
و با این نهایت کثیر الجماع بود چهار زن داشت و نزد هر یک یک شب میگذرانید و سراری نیز بسیار بود قال ابن عساکر
و ابو سعید در تاریخ مصر گفته قدوم آورد نسائی در مصر قدیما و بود امام در حدیث ثقه ثبت حافظ و ابن خلکان گفته ساکن شد بمصر

ومنتشر شد آنجا تصنیفات وی و مردم از وی گرفتند و سیوطی گفته مقیم شد در مصر بزقاق القنادیل انتهى و بود خروج وی
از مصر در ذیقعده سنه سه صد و دو و سبب موت او چنانکه در ابن خلکان و تاریخ یافعی و اشعة اللمعات و بستان المحدثین
وغیرها از محمد بن اسحق اصفهانی نوشته اند آنست که چون از تصنیف مناقب مرتضوی یعنی خصائص کبری فارغ شد
خواست که آن کتاب را در جامع دمشق بر ملا بیان کند تا مردم آنجا که بسبب طول سلطنت بنی امیه در ان دیار میلی
بمذهب نواصب پیدا کرده اند مهتدی شوند قدری از ان کتاب مذکور کرده بود که سائلی گفت در مناقب امیر المؤمنین
معاویه هم چیزی نوشته گفت اما یرضی معاویة ان یخرج راسا براس حتی یفضل یعنی معاویه را همین بس است که بسر
نجات یابد او را مناقب کجاست و در روایتی آمده که این کلمه هم بگفت ما اعرف له فضیلة الا لا اشبع الله بطنک عوام مردم
او را بتشیع تهمت کرده لگد کوب کردند در بستان المحدثین گفته چند ضربه بخصیتین او رسید که بسبب آن نیم جان شده انتهى
ولفظ ابن خلکان این است و کان یتشیع فما زالوا یدفعون فی حضنه حتی اخرجوه من المسجد وفی روایة اخری یدفعون
فی خصیتیه و داسوه ثم حمل الی الرملة فمات انتهى و چون خادمانش بر داشته بخانه آوردند گفت مرا همین وقت سوی
مکه معظمه کنید تا در مکه یا در راه مکه بمیرم گویند در مکه وفات یافت و در میان صفا و مروه مدفون شد و بود وفات او
روز دوشنبه سیزدهم صفر و قیل شعبان سنه سه صد و سه قاله الدارقطنی و ابو نعیم اصفهانی گفته لما داسوه بدمشق مات
بسبب ذلک الدوس و قد صنف کتاب الخصائص فی فضل علی و اهل البیت و اکثر روایاته فیه عن احمد بن حنبل و نیز دارقطنی گفته
امتحن بدمشق فادرک الشهادة و توفی بمکة وقیل بالرملة من ارض فلسطین و بعضی گویند نعش او را از رمله بمکه رسانیدند والله اعلم

ابوبکر احمد بن الحسین بن علی بن عبد الله بن موسی البیهقی الخسروجردی الفقیه الشافعی الحافظ الکبیر المشهور
یکی از پیشوایان و مقتدایان حدیث و فقه بوده در زمان خود و تحقیقات در علوم بسیار داده و در مباحثه و مناظره نهایت
انصاف مرعی میداشت تصانیف بیشمار دارد گویند بهزار جزو رسیده و گویند او را در علم ثانی نبود و بعضی گفته اند هفت
مرد اند که ایشان تصانیف در اسلام نمودند و مسلمانان انتفاع بسیار از تصانیف ایشان گرفته اند یکی دارقطنی دوم حاکم
ابو عبد الله نیسابوری سوم ابو محمد عبد الغنی بن سعید ازدی مصری چهارم ابو نعیم احمد بن عبد الله اصفهانی پنجم ابو عمر بن عبد البر
النمری حافظ اهل مغرب ششم بیهقی هفتم خطیب بغدادی بیهقی فقه از شیخ صعلوکی حاصل کرده و در عهد وی در خراسان
هیچکس را یارای آن نبود که در علم حدیث مصطفی صلی الله علیه وسلم بی استاد و بی اجازت و بی ممارست تصرف کردی
روایت حدیث از حاکم نیسابوری و ابو طاهر محمد بن زیادی و ابن فورک و ابو عبد الله سلمی دارد از مشاهیر مصنفات او
کتاب السنن ده جلد و کتاب دلائل النبوة سه جلد و کتاب معرفة العلوم و کتاب بعث و نشور یک جلد و کتاب آداب
و کتاب فضائل صحابه و کتاب فضائل اوقات و کتاب شعب الایمان دو جلد و کتاب خلافیات دو جلد است هکذا فی اشعة اللمعات
و ابن خلکان گفته بیهقی واحد زمان و فرد اقران در فنون بود از کبار اصحاب حاکم است در حدیث و زائد بر وی در انواع
علوم فقه از ابی الفتح ناصر بن محمد العمری المروزی گرفته و حدیث بر وی غالب آمده و بآن مشتهر گشته و در طلب آن سوی
جبال و عراق و حجاز رفته و در خراسان از علمای عصر شنیده و همچنین بدیگر بلاد که آنجا رسیده و وی اول کسی است که

نصوص امام شافعی را جمع نموده در ده مجلد و از مشهور مصنفات و مناقب شافعی و مناقب احمد بن حنبل و غیر ذلک ست
و قانع بود از دنیا بقلیل امام الحرمین در حق وی گفته ما من شافعی المذهب الا و للشافعی علیه منة الا احمد البیهقی
فان له علی الشافعی منة و بود اکثر الناس نصرا للمذهب الشافعی و او را در نیشاپور طلبیدند برای نشر علم پس آنجا رفت
و بود بر سیرت سلف و جماعتی از اعیان از وی اخذ حدیث کرده اند منهم زاهر الشحامی و محمد الفرادی و عبد المنعم القشیری
و غیرهم ولادتش در شعبان سنه سه صد و هشتاد و چهار بود انتهی در بستان المحدثین نوشته که وی در معمورهای اسلام گشته
و با وصف این همه تبحر و علو اسناد که دارد و سنن نسائی و جامع ترمذی و سنن ابن ماجه نزد او نبود و بر احادیث این هر سه
کتاب کما ینبغی اطلاع ندارد در علم او حق تعالی برکت عظیم داد و قوت فهم بکمال عطا فرمود و از وی تصانیف عجیبه یادگار ماند
که مثل آن تصانیف از سابقین نبود از جمله تصانیف گزیده و نافعه وی کتاب الاسماء و الصفات دو مجلد ست سبکی گفته
لا اعرف له نظیرا و کتاب الاعتقاد یک جلد و کتاب الدعوات الکبیر یک جلد سبکی گفته من سوگند میخورم برانکه این کتب را
در عالم نظیری نیست و کتاب الزهد یک جلد و کتاب الترغیب و الترهیب یک جلد و اربعین کبری و اربعین صغری و کتاب الاسرار
و دیگر تصانیف بسیار دارد در تصانیف خود نصرت مذهب شافعی نموده و بتایید او و رواج این مذهب و بالا گشته جامع بود
در فنون حدیث و علل و فقه آن و وجوه جمع میان احادیث مختلفه و چون در تصنیف کتاب معرفة السنن و الآثار شروع کرد
یکی از صلحا بخواب دید که امام شافعی در جائی هستند و در دست ایشان چند جزو ازین کتاب هست و میفرمایند که امروز از
کتاب فقیه احمد هفت جزو نوشتیم یا خواندیم فقیهی دیگر نیز امام شافعی را بخواب دید که در مسجد جامع بر تختی نشسته اند
و میفرمایند که امروز از کتاب فقیه احمد یعنی بیهقی فلان حدیث استفاده کردیم و محمد بن عبد العزیز مروزی فقیه مشهور گفته روزی بخواب دیدم
که یک صندوق از زمین بآسمان می برود و گرداگرد آن نوری ست بنهایت درخشنده چشم را خیره میکند می پرسم که این چه چیز ست فرشتگان میگویند
که این صندوق تصانیف بیهقی ست که در بارگاه کبریا مقبول شده گاهی میل بشعر هم میکرد این چند بیت از نظم اوست بیت

من اعتز بالمولی فذاک جلیل	ومن رام عزا عن سواه ذلیل	ولو ان نفسی مذ براها ملیکها
مضت عمرها فی سجدة لقلیل	احب مناجاة الحبیب باوجه	ولکن لسان المذنبین کلیل

وفات او دهم جمادی الاولی سنه چهار صد و پنجاه و هشت در شهر نیشاپور واقع شد اما در تابوتی نهاده به بیهق آوردند و در خسروجرد
مدفون ساختند بیهقی نسبت به بیهق ست که نام چند دیه ست متصل هم در بست کروهی نیشاپور مجموع آن دیهات را بیهق گویند و مثل بارهم
و هر یک از قریه در نواح دهلی و کلان ترین آن دیهات خسروجرد ست مدفن بیهقی انتهی ابن خلکان گفته خسروجرد بضم خای معجمه و سکون
سین و فتح رای مهملتین و سکون واو و کسر جیم پس تر را و دال مهملتین ست هکذا فی تقویم البلدان نقلا عن اللباب و الله اعلم
ابو جعفر **احمد** بن محمد بن سلامه بن عبد الملک الازدی الحجری المصری الطحاوی طحا دیهی ست از دیهات مصر و ازد
قبیله مشهور ست از قبائل یمن ولادتش در سنه دو صد و سی و هشت بوده و ابو سعد سمعانی گفته در دو صد و بست و نه و هو الصحیح و غیر گفته
لیلة الاحد لعشر خلون من ربیع الاول روایت حدیث از هارون بن سعید ایلی و یونس بن عبد الاعلی و محمد بن عبد الحکم و بحر بن نصر
و جماعه کثیر از تلامیذ ابن وهب دارد و از وی احمد بن القاسم خشاب و ابو بکر مقری و طبرانی و محمد بن بکر بن مطروح و دیگر محدثان

روایت کرده اند مرد ثقه و فقیه و عاقل بود و در مصر ریاست حنفیه بوی تعلق داشت در اول حال شافعی بود و از مزنی
شاگرد امام شافعی تلمذ میکرد و در اثنای درس مزنی او را تعییر ببلادت کرد و گفت قسم بخدا که از تو هیچ نخواهد شد این کلمه بروی گران آمد
صحبت مزنی را ترک کرده بدرس ابوجعفر احمد بن عمران حنفی انتقال نمود و سعی بسیار کرد تا آنکه در فقه مهارت پیدا کرد و مختصری
تصنیف نمود که آنرا مختصر طحاوی گویند و بعد از تالیف آن مختصر گفت رحم الله ابا ابراهیم یعنی المزنی لو کان حیا لکفّر عن
یمینه در بستان المحدثین گفته این حکم بر مذهب مزنی ست نه بر مذهب طحاوی زیرا که این قسم نزد حنفیه از قسم لغو ست که کفارت
دران واجب نمیشود بخلاف شافعیه که نزد ایشان این قسم منعقد ست و لغو آنست که بی قصد عادةً بر زبان جاری گردد انتهی
و ابو یعلی خلیلی در کتاب الارشاد در ترجمهٔ مزنی گفته که طحاوی خواهر زادهٔ مزنی بود و محمد بن احمد شروطی گفته طحاوی را گفتم
چرا خلاف خال خود کردی و مذهب ابوحنیفه اختیار نمودی گفت خال خود را دیدم که در کتب ابی حنیفه بسیار نظر میکند
پس از مذهب وی انتقال نمودم و سببی دیگر نیز در وجه انتقال او از مذهب بیان کرده اند و باقی حال تصانیف مفیده
در مذهب حنفی دارد و بزعم خود در نصرت این مذهب مساعی جمیله بتقدیم رسانیده و از تصانیف او وسعت علم او معلوم میشود
تصنیفی دارد در اختلاف علما و تصنیفی در شروط و همچنین در احکام القرآن کفوی در طبقات الحنفیه نوشته که این کتاب
زیاده بر بست جزو ست و از تصانیف او شرح جامع کبیر و شرح جامع صغیر و کتاب شروط صغیر و کبیر و اوسط و کتاب السجلات
والوصایا والفرائض و تاریخی ست مسمی بتاریخ کبیر و کتاب مناقب ابی حنیفه و کتاب النوادر الفقهیه و کتاب نوادر الحکایات
و کتاب اختلاف الروایات علی مذهب الکوفیین و غیر ذلک قضاعی در کتاب الخطط ذکر طحاوی نموده و گفته قد ادرک المزنی
و عامة طبقته و برع فی علم الشروط و کان قد استکتبه ابو عبید الله محمد بن عبدة القاضی و کان صعلوکا فاغناه و کان
ابو عبید الله سمحا جوادا ثم عدله ابو عبید علی بن الحسین بن حرب القاضی عقیب القضیة التی جرت لمنصور الفقیه مع
ابی عبید و ذلک فی سنة ست و ثلث مائة و کان الشهود یتعسفون علیه بالعدالة لئلا تجتمع له ریاسة العلم و قبول الشهادة
و کان جماعة من الشهود قد جاوروا بمکة فی هذه السنة فاغتنم ابو عبید غیبتهم و عدل ابوجعفر الطحاوی بشهادة ابی القاسم
المأمون و ابی بکر بن سقلاب انتهی در بستان المحدثین گفته مختصر طحاوی دلالت میکند که وی مجتهد منتسب بود محض مقلد
حنفی نبود زیرا که دران مختصر چیزها اختیار کرده که مخالف مذهب ابوحنیفه است و لهذا آن مختصر در فقهای این مذهب
که محض مقلد اند چندان شیوع پیدا نکرده انتهی و در دراسات اللبیب گفته الطحاوی مع تصدیه لمذهب ابی حنیفة و تخریج
تمسکه من المرفوع والموقوف انه اذا خالف قوله الحدیث یفزع و یقول فبطل قول ابی حنیفة و من یری قولا من اقوال
احد کائنا من کان باطلا یری العمل به حراما انتهی و بعضی از کبرا گفته اند که خلاف اتباع ابوحنیفه با ابوحنیفه اکثر از
خلاف شافعی با ابوحنیفه ست و چون این حکم در شافعی با کثرت خلافش با ابی حنیفه باشد پس حکم بدان در مالک و احمد
اظهر ست بنا بر قلت خلاف تا آنکه خلاف احمد با ابوحنیفه در بست مسئله گفته اند والله اعلم وفات طحاوی لیلة الخمیس
مستهل ذیقعده سال سه صد و بست و یک در هشتاد و چند سالگی در مصر شد و در قرافه مدفون گردید و قبرش در انجا
مشهور ست و وفاة والدش سنة اربع و ستین و مائتین بوده جصاص احمد بن علی الرازی مکنی بابی بکر در فروع

و اصول تصنیفها دارد و او را شرح مختصر کرخی و شرح مختصر طحاوی و غیرها است شاگرد ابی حسن کرخی است در فقه ریاست
اصحاب ابی حنیفه در بغداد بعد کرخی بوی منتهی میشد در سنه خمس و ثلث مائة متولد شده و در سبعین و ثلث مائة وفات یافت
ذکره فی نتائج الافکار ابو بکر **احمد** بن ابراهیم بن اسمعیل بن العباس المعروف بالاسمعیلی در شهر جرجان امام وقت خود
در فقه و در حدیث شمرده و او را مقتدا می شمردند بعد از وفات بخاری بیست و یکسال متولد شده در سنه دو صد و هشتاد
و هفت در اوائل حال او را شوق طلب علم حدیث دامنگیر شده اهل و اقارب او بر رحلت و سفر او راضی نمی شدند و بحیله
و حیلها ازین کار باز داشتند تا آنکه خبر موت محمد بن ایوب رازی که یکی از محدثان عمدهٔ آن وقت بود باو رسید بمجرد شنیدن این خبر
حالت او متغیر شد در خانه آمده جامهای خود بدرید و فریاد و فغان آغاز نهاد و خاک بر سر پاشید تمام اقارب و اهل خانه جمع آمدند
و از سبب این معنی پرسیدند گفت شما مرا از رفتن بنزد او دید تا آنکه هیچکس ازین عالم انتقال کرد و من از علم محروم ماندم چون حالش
برین منوال دیدند تسلی دادند و گفتند حالا نیز علمای بسیار در قید حیات اند بهر طرف که خواهی سفر کن و از ایشان فیض حدیث بگیر
خال او همراه او شد و از وطن ارتحال کرد اول در شهر نسا نزد ابو الحسن بن سفیان رسید و از انجا ببغداد و کوفه و اهواز و بصره
و انبار و موصل و جزیره و دیگر بلاد اسلام سفر کرد و از ابو یعلی و عبدان و ابو خلیفه جمحی و محمد بن عثمان بن ابی شیبه و شیخ زاهد محمد
بن عثمان سقابری و ابراهیم بن زهیر حلوانی و فریابی و دیگر محدثین استفاده کرد و جامع شد میان فقه و حدیث و ریاست
و دین و دنیا تا آنکه بعضی از محدثین عمده گفته اند که او را لائق بود که کتابی مستقل در سنن تصنیف میکرد زیرا که بدرجهٔ اجتهاد رسیده بود
و کتب بسیار یاد داشت و علم وافر و ذهن سلیم او را نصیب شده تا آنکه تابع بخاری باشد و اسانید مرویات وی فقط بیان نماید
او را ورای این مستخرج تصانیف دیگر هم هست معجمی دارد و مسند کبیرش بسیار کلان قریب صد مجلد است اما آن مسند
مشهور نگشته و وفاتش غرهٔ صفر سنه سه صد و هفتاد و یک بود رح ابو عبید **احمد** بن محمد بن محمد بن ابی عبید العبدی
المؤدب الهروی الفاشانی ابن خلکان گفته هذا هو المنقول فی نسبه و رایت علی ظهر کتابه الغریبین انه احمد بن محمد بن عبد الرحمن
والله اعلم انتهی از اکابر علما است صاحب ابو منصور ازهری لغوی بود و بروی اشتغال نمود و بوی منتفع شد و تخریج کرد
بذله دوست بود طعام در خلوت تناول میکرد و با اهل ادب معاشرت می نمود و در مجالس لذت و طرب می آمد عفا الله عنا و عنه
وفاتش در رجب سنه احدی و اربع مائة بوده و هروی نسبت است بسوی هرات که یکی از مدن خراسان است احنف بن قیس
آنرا بطور صلح از طرف عبد الله بن عامر فتح کرده و فاشانی نسبت است بسوی فاشان که قریه ایست از قرای هرات و آنرا
باشان بباء موحده نیز گویند شهاب الدین ابی الفضل **احمد** بن علی بن محمد بن علی بن محمود بن حجر الکنانی
العسقلانی ثم المصری الشافعی قاضی القضاة تولد او بیست و سوم شعبان سنه هفتصد و هفتاد و سه بوده گویند
پدر او را فرزندی نمی زیست کبیده خاطر بحضور شیخ صنافیری که از اولیای کرام بود رسید شیخ فرمود از پشت تو پسری برآید
که تمام دنیا را بعلم خود پر کند این برکت که در علم و اوقات وی بوجود آمد از دعای شیخ بود از مصر بطلب علم باسکندریه رفت
و شام و قبرس و حلب و حجاز و یمن گردش نموده سیراب عیون علوم شد در نظم و نثر قدرت تمام و پایهٔ عالی داشت سیوطی گفته
تعلم الشعر فبلغ فیه الغایة ثم طلب الحدیث فسمع الکثیر و رحل و تخرج بالحافظ ابی الفضل العراقی و برع فیه و تقدم فی جمیع فنونه

وانتهت الیه الرحلة والریاسة فی الحدیث فی الدنیا باسرها فلم یکن فی عصره حافظ سواه انتهی وتصانیف وی همه مقبول افتاده و در حیات او مردم دو ر دست تصانیفش طلبیدند و اساتذه و مشایخ او قائل شدند بعظمت و جلالت وی درین علم شریف و او را بر خود تقدیم و ترجیح دادند در قرات حدیث اعاجیب بسیار از وی بظهور رسیده سنن ابن ماجه را در چهار مجلس خوانده و صحیح بخاری را در چهار مجلس خبر مجلس ختم در دو روز و چند ساعت تمام کرده و معجم کبیر نسائی را در ده مجلس بر شرف الدین بن کویک خوانده هر مجلس قریب چهار ساعت نجومی بود که بعرف هندیان ده دقیقه میشود و در رحلت ثانیه معجم صغیر طبرانی را در یک مجلس مابین الظهر والعصر ختم کرده و این کتاب یکهزار و پانصد حدیث مع الاسناد دارد و صحیح بخاری را در ده مجلس تمام نموده هر مجلس قریب چهار ساعت بود و اوقات خود معمور میداشت بیکی از سه شغل و هرگز خالی نمی نشست مطالعه یا تصنیف یا عبادت و در مدت اقامت خود بدمشق که قریب دو ماه بود صد مجلد از کتب حدیث برای افاده مردم خوانده و شغل تصنیف و عبادت و دیگر ضروریات سوای این اوقات میشد سیوطی گفته واملی اکثر من الف مجلس انتهی تصانیف او زیاده بر یکصد و پنجاه کتاب است و همه بهتر و محکم تر از تصانیف سیوطی ست و مضامین جدیده و فوائد عدیده دارد و ضبط و اتقان در علم وی بیشتر از علم اوست اگرچه فی الجمله عبور و اطلاع و کثرت تصانیف در علم سیوطی زیاده باشد از عمده مؤلفات ایشان فتح الباری ست که بعد اتمام آن ولیمه کرد و پانصد دینار صرف نمود و شرح دیگر دارد بر بخاری کلان تر ازین شرح اما تمام نشده و هم مختصر آن شرح دارد نا تمام سیوطی گفته ألف کتبا کثیرة کتعلیق التعلیق و تهذیب التهذیب وتقریب التهذیب ولسان المیزان والاصابة فی معرفة الصحابة والایضاح بنکت ابن الصلاح و رجال الاربعة والنخبة وشرحها والالقاب وتبصیر المنتبه بتحریر المشتبه وتقریب المنهج بترتیب المدرج انتهی و در بستان المحدثین زیاده کرده ولباب فی شرح قول الترمذی وفی الباب واتحاف المهرة باطراف العشرة واطراف المسند المعتلی باطراف المسند الحنبلی واحتفال ببیان احوال الرجال وطبقات الحفاظ والکاف الشاف فی تخریج احادیث الکشاف ونصب الرایة فی تخریج احادیث الهدایة وهدایة الرواة فی تخریج احادیث المصابیح والمشکوة وتخریج احادیث الاذکار والاطعام لبیان ما فی القرآن من الابهام ونزهة السامعین فی روایة الصحابة عن التابعین والمجموع العام فی آداب الشرب والطعام ودخول الحمام وتوالی التانیس بمناقب محمد بن ادریس ونعم السنوح والانوار بخصائص المختار وانباء الغمر بابناء العمر والدرر الکامنة فی اعیان المائة الثامنة وبلوغ المرام فی احادیث الاحکام وقوت الحاج فی عموم المغفرة للحجاج والخصال المکفرة للذنوب المتقدمة والمتاخرة والخصائل الموجبة للظلال وبذل الماعون فی فضل الطاعون والامتاع بالاربعین المتباینة بشرط السماع ومناسک الحج والاحادیث العشاریة والاربعون العالیة لمسلم علی البخاری و دیوان خطب ازهریه و دیوان شعر انتهی و منتخب آن و اول او این ست اما بعد حمد الله فقد سئلت غیر مامرة ان افرد من منظومی منتخبا وان افرد من مقاطیعی التی تلهی عن المواصیل ماکان مرقصا ومطربا فکتبت فی هذه الاوراق سبعة انواع من کل نوع سبعة اشیاء الا الاخیر فافتتحت بالنبویات ثم الملکیات ثم الاخوانیات ثم الغزلیات ثم الاغراض المختلفة ثم الموشحات ثم المقاطیع و این سبعه سیاره نزد کاتب حروف موجود ست اولش قصیده الیست در مدح آنحضرت صلی الله علیه وسلم و در وی ذکر ختم صحیح بخاری کرده و ذلک فی شهر رمضان سنة ثمان وتسعین وسبع مائة اولها **نظم**

لوان غدا لی لوجهک اسلموا | لوجوت انی فی المحبة اسلم
کیف السبیل للتراسل الهوی

ولسان دمعي بالغرام يترجم
لم يعلموا من الهوى لكنهم
لاموا عليه لانهم لم يفهموا
ما شاهدوا ذاك الجمال وقد بدا

لام العواذل كل صاد للقا
لاموا لعلمهم باني مغرم
ان يرموني بالملام فان لي
فانا الاصم عن الملام وهم عموا

وملامهم عين الخطا ان يعلموا
لاموا ولما ياتهم تاويل ما
صبرا سينقض كل ما قد ابرموا
الى قوله

يا من له سنن وآثار اذا
ثم الصلوة على النبي فانه

تليت يرى الاعمى ويغني المعدم
يبدى به الذكر الجميل ويختم

اے قوله
و در قصیده دیگر گوید **نظم**

ايا خير خلق الله دعوة مذنب
وبابك امسى منه اسنى واسند
الا ليت شعري هل ابيتن ليلة
وهل لي ان اروي واشفي واسعد
فيارب حقق لي رجائي فانني
بتوحيد يرجو رضاك ليسعدا

تخوف من نار الجحيم توقدا
وانت الذي جنبشا طارق الردى
بمكة اشفي ذا الفؤاد المفندا
واني لصاد صادر عن موارد
اخاف بان اقصى طويلا واطردا

له سند عال بمدحك نائيا
وانت الذي عم فشا طارق الهدى
وهل ارد من ماء الغدير بزمزم
الى ان ارى من عين زمزم موردا
وحاشاك ان تقضى عن الباب مخلصا

الخ در بستان المحدثين گفته شیخ شمس الدین مصری بجانب حافظ ابن حجر سوال منظومی نوشت صورتش این ست **نظم**

ويا اماما للورى يا به
ورود ما فاه به في المقال
فهل اتى في مسند ما ادعى
جواب ما ضمنه في السوال

يا حافظ العصر ويا من له
محطا مال الثقات الرجال
شراركم غرابكم اذ من
او اثر يرويه اهل الكمال
لا زلت يا مولى لنا دائما

تشد من اقصى البلاد الرحال
ابن العماد الشافعي ادعى
الخبر المروي حقا يقال
بين رعاك الله يا سيدي
في الحال والماضي كذا في المال

ابن حجر در جواب آن بدیهه این چند بیت نوشته فرستاد **بیت**

اهلا بها بيضاء ذات الكمال
من الم الفرقة بعد اعتلال
ذم الى العزبة قلنا نعم
شراركم غرابكم يا رجال
من طرق فيها اضطراب ولا

بالنقش يزهو ثوبها بالصقال
تسأل هل جاء لنا مسند
من مال عن الف وفي الكف مال
اخرجه احمد والموصلي
يخلو من الضعف على كل حال

منت بوصل بعد فصل شفى
عمن له المجد سما والكمال
اراذل الاموات غرابكم
والطبراني الثقات الرجال

از لطائف و ظرائف شیخ آنست که چون ایشان از قضا معزول شدند و شمس الدین ابو عبد الله محمد بن علی قایانی بجای ایشان منصوب شد بایکدیگر در خوردند حافظ ابن حجر این قطعه خواند **قطعه**

عندي حديث ظريف بمثله يتغنى
ويكذبان جميعا فمن يصدق منا

من قاضيين يعزى هذا وذا يهنى

يقول ذا اكرهوني وذا يقول استرحنا

و نیز از لطائف او آنست که چون سلطان مدرسه مؤیدیه بنا کرده تمام نمود مناره از منارهای آن مدرسه که بر برج شمالی بنا شده بود میلان کرده قریب بسقوط شد پادشاه حکم فرمود که آنرا هدم کرده باز بنا نمایند

اتفاقاً عینی شارح بخاری زیر آن منارہ نشستہ درس میگفت حافظ ابن حجر این قطعہ نظم نمودہ بحضور بادشاہ خواند **قطعه**

لجامع مولانا المؤید رونق	منارته بالحسن یزهو وبالزین	تقول وقد مالت عن القصد امهلوا
فلیس علی جسمی اضر من العین	مردم در انداز این قصہ بعینی رسانیدند وگفتند کہ حافظ بتو تعریض نمودہ	

بدر الدین عینی ازین معنی خشمناک شد و نواحی شاعر مشہور را طلبیدہ قطعہ در تعریض ابن حجر نظم کنانیدہ شائع ساخت زیراکہ خود قدرت شعر چندان نداشت و آن قطعہ این ست و خالی از لطافت نیست **قطعه**

منارة لعروس الحسن قد جلیت	وهدمها بقضاء الله والقدر	قالوا اصیبت بعین قلت ذا غلط
ما اوجب الهدم الا خیبة الحجر	وفات ابن حجر شب شنبہ بست وہشتم ذی حجہ سنہ ہشتصد و پنجاہ و دو	

در قاہرہ مصر اتفاق افتاد و در قرافہ صغری متصل مزار بنی الخروبی مدفون گشت در جنازۂ او ازدحام مردم بسیار شد بادشاہ بنفس نفیس خود جنازۂ او را تبرکاً برداشت بعدہ امراء و رؤسا دست بدست تا مزار بردند و بمردن او فن حدیث ختم شد سیوطی در حسن المحاضرۃ فی اخبار مصر والقاہرۃ گفتہ حدثنی الشهاب المنصوری شاعر العصر انہ حضر جنازۃ فامطرت السماء علی نعشه وقد قرب الی المصلی ولم یکن زمان مطر قال فانشدت فی ذلک الوقت **نظم**

قد بکت السحب علی	قاضی القضاۃ بالمطر	وانهدم الرکن الذی
کان مشیدا من حجر	وقال شیخنا الادیب شهاب الدین الحجازی یرثیه **نظم**	
کل البریة للمنیة صائرة	وقفوا لها شیئا فشیئا سائرة	والنفس ان رضیت بذا بحت وان
لم ترض کانت عند ذلک خاسرة	وانا الذی ارضی باحکام مضت	عن ربنا البر المهیمن صادرة
لکن سئمت العیش من بعد الذی	قد خلف الافکار منا حائرة	هو شیخ الاسلام المعظم قدره
من کان اوحد عصره والنادرة	قاضی القضاۃ العسقلانی الذی	لم ترفع الدنیا خصیما ناظرة
وشهاب دین الله ذی الفضل الذی	اربی علی عد النجوم مکاثرة	لا تعجبوا العلوه فابوه من
قبل علی فی الدنیا والآخرة	هو کیمیاء العلم کم من طالب	بالکسر جاء له فاضحی جابرة
لا بدع ان عادت علوم الکیمیا	من بعد ذا الحجر المکرم بائرة	لهفی علی من اورثتنی حسرة
درس الله درس عنیا اذ هی خاسرة	لهفی علی المدح استحالت للرثا	وقصور ابیاتی غدت متقاصرة
لهفی علیه والمابو فناته	درست دروس المدارس داثرة	لهفی علی الاملاء عطل بعده
ومعا من الاسماع اذ هی شاغرة	لهفی علیه حافظا لعصر الذی	قد کان معدودا لکل مناظرة
لهفی علی الفقه المهذب المحرر	حاوی المقصود عند محاضرة	لهفی علی النحو الذی تسهیله
مغنی اللبیب مساعد له ذاکرة	لهفی علی اللغة الغریبة کم ارا	نامغربا بصحاحها المتظاهرة
لهفی علی علم العروض [illegible]	اسبابه بفواصل متعاثرة	لهفی علیه خزانة العلم التی
کانت [illegible]	الدنی علی شیخی الذی سعدت	صحب وا وجه ناظریه ناضرة

لهفي على التقصير مني حيث لم
يعوى وعجزي ان اعد مأثره
لهفي على من كل عام للهنا
فيه وعادوا بالدموع الهامره
ومنى تشفى الفؤاد واعلم
انا ناظم وهي المدامع ناثره
وكانه في اللحد منه ذخيرة
في الغمد مخبوء ليوم مثابره
هجرتني الاحلام بعدك سيدي
كانت عليك النفس قدما حاذره
ورثيت فيه فليت اني لم اكن
طوبى لنفس عند ذلك صابره
يا دمع واسقي تربة ولو انها
سكنتها احزان عذت منكاثره
يا قبر طب قد صرت بيت العلم و
ومنا استضفت حباك نفسك مكرمه
يا نفس صبرا فالتاسي لا تق
حاز العلى والمعجزات الباهره
وعلى عشيرته الكرام واله

املا النواحي بالنواح مبادره
لهفي على لهفي وهل ذا مسعدي
تاتي الوفود الى حماه مبادره
قد خلف الدنيا خرابا بعده
العين انثنت في حالتيها شاغره
فكانه في قبره سر غدا
اعظم بها درر العلوم الفاخره
قهرتني الايام فيه فليتني
واحر قلبي قد رمي بالهاجره
وسهرت مذ صدح النعي بزجره
اوليت اني قد سكنت مقابره
يا نوم عيني لا تلم بمقلتي
بعلومه جرت البحار الزاخره
يا نار شوقي بالفراق تاججي
عينا به انسان قطب الدائره
يا رب فارحمه واسق ضريحه
بوفاته اعظم شافع في الاخره
صلى عليه الله ما جال الردى
وعلى صحابته النجوم الزاهره

لهفي على عذري عن استيفاء ما
اوكان ينفعني شديد محاذره
والان في ذا العام جاؤا للعزا
لكنما الاخرى لديه عامره
ولي المحاجر طابقت اذ للرثا
في الصدر والافهام عنه قاصره
وكانه في رمسه سيف ثوى
في مصر مثله وما رايت القاهره
من شاء بعدك فليمت انت الذي
فاذا هم من مقلتي بالساهره
رزء جميع الناس فيه واحد
فالنوم لا ياوي لعين ساهره
يا صبر تحي ارحل ليس قلبي فارغا
يا ادمعي بالمزن كوني ساخره
يا موت انك قد نزلت بذي الندا
بسحائب من فيض فضلك غامره
المصطفى زين النبيين الذي
فينا وجود للبرية باتره

ابوبکر احمد بن مروان المالکی نزیل مصر وبها مات اخذ عن القاضی اسمعیل ویحیی بن معین وابن ابی الدنیا وغلب علیه الحدیث وله کتاب فی فضائل مالک مات فی صفر سنة ثلث وتسعین ومائتین وله اربع وثمانون سنة ذکره ابن فرحون فی طبقات المالکیة وذکره السیوطی فی حسن المحاضرة وهو صاحب الکتاب المجالسة **ابوجعفر احمد** بن عبد الله بن مسلم بن قتیبة الدینوری المالکی قاضی مصر من اهل العلم والحفظ حدث بکتب ابیه کلها من حفظه بمصر ولم یکن معه کتاب وهی احدی وعشرون مصنفا قال فی العبر ولی قضاء مصر شهرین ونصف ومات بها فی ربیع الاول سنة اثنتین وعشرین وثلثمائة **البوصیری شهاب الدین احمد** بن ابی بکر بن اسمعیل الکنانی در محرم سنة هفتصد وشصت وده پیدا شده وبسیار سماعت نموده واعتنا بفن حدیث کرده وتالیفها نموده منها اتحاف الخیرة بزوائد المسانید العشرة وفاتش در محرم سنة اربعین وثمانمائة بوده **ابوالحسن احمد** بن محمد بن احمد بن القاسم المحاملی الفقیه الشافعی از ذکا وحسن فهم حصه وافر داشت وبارع بود در فقه ودرس میگفت در حیات شیخ خود ابی اسحق اسفراینی

حدیث از محمد بن المظفر و طبقهٔ وی شنیده و پدرش او را بکوفه برده سماعت کنانیده و در مذهب صاحب تصنیف ست خطیب ذکر او
در تاریخ کرده و در سنه خمس عشرة و اربع مائة آنجهانی شد ضبی بفتح ضاد نسبت ست بسوی قبیلهٔ بزرگ مشهور و محاملی بفتح میم
و حای حطی نسبت ست بسوی محامل که بران در سفر بر داشته میشوند جمع محمل قاله ابن خلکان **ابو نعیم احمد بن عبد الله**
بن احمد بن اسحق بن موسی بن مهران الاصبهانی الحافظ المشهور صاحب کتاب حلیة الاولیاء از اعلام محدثین و اکابر
حفاظ دین و ثقات صوفیه متقدین ست در سنه سه صد و سی و شش متولد شد و در شش سالگی او مشایخ عمده حدیث بطریق
تبرک او را اجازت داده اند از انهاست ابو العباس اصم و خیثمه بن سلیمان طرابلسی و جعفر خالدی و شیخ معمر عبد الله بن
شوذب و وی متفرد باین خصوصیت ست و چون جوان شد از اجله مشایخ سماع کرد و حدیث حاصل نمود و تخمی که در زمین
استعداد او از طفلی افشانده شده بود برگ و بار آورد از طبرانی و ابو الشیخ و جعابی و ابو علی صواف و ابو بکر آجری
و ابن خلاد نصیبی بن عبد الکبیر خطابی استفادهٔ تامه نمود و چون بشیخوخت رسید و متوجه افاده شد حفاظ فن حدیث
بسوی او رجوع آوردند و بر در او هجوم کردند و استفادها نمودند بجهت علو اسناد و وفور علم و حفظ او رغبت مردم بجناب او
زیاده از اقران وی بود خطیب بغدادی از اخص تلامذهٔ اوست و ابو سعید مالینی و ابو صالح مؤذن و ابو علی حسن بن احمد حداد
و ابو سعید محمد بن محمد بن المطرز و ابو منصور محمد بن عبد الله شروطی و دیگر محدثین بسیار شاگرد او یند و نوبت او در اشتغال
بعلم حدیث بحدی رسیده بود که او را غیر از سماع حدیث و تصنیف آن غذا نبود و اول کسیکه از اجدادش مشرف باسلام شد
مهران ست و او مولای عبد الله بن معاویه بن عبد الله بن جعفر بن ابی طالب بود و ابو نعیم را تصانیف بسیار ست از انجمله است
کتاب معرفة الصحابه و کتاب دلائل النبوة دو جلد و مستخرج علی البخاری و مستخرج علی مسلم و تاریخ اصفهان و کتاب صفة الجنة و کتاب الطب
و کتاب فضائل الصحابه و کتاب المعتقد و رسائل مختصره دیگر هم دارد و در سنه چهار صد و سی هجری بهشتم محرم رحلت بدار آخرت کرد
هفتاد و چهار سال عمر داشت و در همین سال عبد الملک بن بشر بغدادی که محدث و مسند عراق بود قضا کرد و مفسر مشهور
ابو عبد الرحمن اسمعیل بن احمد الحیری نیز در همین سال وفات یافت خطیب از وی نیز اخذ کرده چنانچه صحیح بخاری را بتمامه در سه مجلس
بروی خوانده و این از جمله غرائب ست و ابو عمران فاسی محدث دیار مغرب نیز در همین سال آنجهانی شد و وفات والد ابو نعیم
در رجب سنه خمس و ستین و ثلث مائة بود و نزد جد فاسد خود مدفون شد و اصبهان بباء و فاء معرب سپاهان ست بعضی از
ملوک عجم برای سکونت لشکر خود آماده ساخته شهر سپاهان نام کرده بودند بالفعل از بلاد مشهورهٔ عراق عجم و دار السلطنت
آنجاست و الله اعلم و این شهر اشهر بلاد جبال ست بنای اسکندر ذو القرنین ذکره السمعانی **ابو یعلی احمد بن علی**
بن المثنی بن یحیی بن عیسی بن هلال التمیمی الموصلی ولادتش در سنه دو صد و بیست شده پانزده ساله بود که بشوق
طلب علم حدیث ارتحال کرد و عمر طویل یافت شاگرد علی بن الجعد و یحیی بن معین و دیگر محدثین عمده است ابن حبان و ابو حاتم
و اسمعیلی شاگردان او یند مردم را در صدق و دیانت و امانت و حلم و تقوی و دیگر صفات محموده اش اعتقاد عظیم بود و در
تصنیف و ترویج علم نیت صالحه داشت محض حسبة لله مشغول تعلیم علم حدیث می بود و او را ثلاثیات نیز هست که در میان
او و آنحضرت صلی الله علیه و سلم سه واسطه بیش نیست ذکره ابن حبان فی الثقات وفاتش در سنه سه صد هفت بوده

بعد دیگر انتقال کرد یا بارهای موصل نبشد معمردم گریان و سوزان جنازه او جمیع آمدند بیت
گریان جگر زمین گشادند * وان کان بهر دران نهادند * ابو بکر **احمد** بن عمرو بن عبد الخالق
البزار بتقدیم زای معجمه بر رای مهمله کسیکه تخم فروشی کند در هندی او را پنساری گویند وی از اهل بصره است علم حدیث
از هدبة بن خالد شیخ بخاری و مسلم و از عبد الاعلی بن حماد و حسن بن علی بن راشد و عبد الله بن معاویه جمحی حاصل نموده
وازوی ابو الشیخ و طبرانی و عبد الباقی بن قانع و دیگر محدثین روایت دارند در آخر عمر خود برای تعلم علم و نشر احادیثی که نزد
خودش بود رحلت نموده برعکس آنچه متعارف است که در ایام شباب و تحصیل برای استفاده و تعلم سفر میکنند و در
اصفهان و شام مدتها باین نیت صالحه اقامت نمود که گفته اند تحصیل العلم من المهد الی اللحد و خلقی کثیر از فیض علم حدیث داو
دارقطنی ذکر او کرده و بر وی ثنا نموده بعده گفته که در روایات خطا هم دارد و بیشتر اعتماد بر حفظ و یاد خود میکرد و نسخه
صحیح را نمی دید باین جهت اکثر در روایتش خطا واقع میشد در سنه دو صد و نود و دو هجری در رمله از بلاد شام وفات یافت
ابو سلیمان **احمد** بن محمد بن ابراهیم بن خطاب البستی هکذا ذکره ابو منصور الثعالبی فی تیمیة الدهر و لیکن این خطاست
از وی در نام و همین غلط او مشهور شده و تحقیق آنست که نام او حمد است ابن خلکان در وفیات الاعیان گفته قد سمع فی
اسم ابی سلیمان حمد المذکور احمد ایضاً باثبات الهمزة والصحیح الاول قال الحاکم ابو عبد الله محمد بن البیع سألت ابا القاسم المظفر
بن طاهر بن محمد البستی الفقیه عن اسم ابی سلیمان الخطابی احمد او حمد فان بعض الناس یقول احمد فقال سمعته یقول اسمی الذی
سمیت به حمد لکن الناس کتبوا احمد فترکته علیه انتهی پس حق ذکر او حرف الحاء است نه حرف الهمزه لهذا ترجمه همانجا ذکر شود فلیعلم
ابو حذافه **احمد** بن اسمعیل السهمی راوی موطا امام مالک و آخر اصحاب وست باعتبار وفات در بغداد روز عید الفطر
سنه دو صد و پنجاه و نه آنجهانی شد لیکن در شرائط روایت چندان معتبر نیست و لهذا دارقطنی تضعیف وی کرده و گفته
بعض مردم احادیث دیگر را خارج از موطا در موطا داخل کرده بر وی خواندند و او تنبه نشد خطیب گفته است دانسته دروغ نمیگفت
لیکن بسبب سادگی و غفلت درین سلطی افتاد و برقانی شاگرد دارقطنی گوید من از دارقطنی پرسیدم بخاطر میرسد که کتابی فقط
در احادیث صحیحه جمع کنم روایات ابو حذیفه هم دران درج نمایم گفت باک نیست اما ابن عدی گفته که وی از امام مالک
سخنان بی اصل و باطل روایت میکند اعتبار نباید کرد و غالبا سبب این قباحت آنست که او مرد مغفل بود مردم
او را فریب میدادند و احادیث غیر معتبر در موطا درج نموده پیش او میخواندند و او آنهمه را باور میداشت نه آنکه خود
دروغ گوید در اصل قریشی است از بنی سهم که یکی از شعبهای قریش است در مدینه ساکن بود آخرها در بغداد سکونت
اختیار کرده و قریب صد سال عمر یافت ذکره فی بستان المحدثین ابو حفص کبیر **احمد** بن حفص شاگرد امام محمد
بن حسن الشیبانی است از مشاهیر و قدمای فقهاست و پسرش عبد الله معروف بابو حفص صغیر است گویند زمانه وی
زمانه بخاری بوده وفاتش در سنه سبع عشر و مائتین بوده قاله العینی و او اصحاب بودند در بخاری والله اعلم
خصاف ابو بکر **احمد** بن عمر الشیبانی محدث قلیل الروایة و شیخ حنفیه و حاسب و عالم بالرای زاهد ورع مقدم
نزد مهتدی بالله بود از صنعت خود میخورد و کتاب الخراج و کتاب الحیل و ادب القاضی و احکام الوقوف و جز آن تالیفات اوست

بچون معتدی بمرو شاه مضافات بخارت رفت و بعض کتب وی ضائع شد عمر هشتاد و سالگی تقریباً در سنه احدی وتسعین واربعین در بغداد بمرد قاله فی اعلام النبلاء قاضی خان گفته وی در علم کبیر بود والله اعلم القدوری ابو الحسن احمد بن محمد بن احمد بن جعفر بن حمدان الفقیه الحنفی ریاست حنفیه در عراق بوی منتهی شده سماع حدیث هم دارد خطیب بغدادی ازوی روایت کرده مختصرش در مذهب حنفی مشهور است ولادتش در سنه سه صد و شصت و دو بوده و وفاتش روز یکشنبه پنجم رجب سنه ثمان وعشرین واربع مائة در بغداد و در خانه خود که در درب ابی خلف بود در روز وفات دفن شد بعد ازان بسوی تربت که در شارع منصور بود نقل کرده در پهلوی ابوبکر خوارزمی فقیه حنفی دفن کرده شد قدوری بضم قاف و دال مهمله و سکون واو جمع قدر است ابن خلکان گفته سبب نسبتش بسوی آن ندانم که چیست ذکره السمعانی فی کتاب الانساب وقیل نسبته الی بیع القدور والی عملها وقیل القدور اسم قریة والله اعلم احمد بن احمد بن احمد بن الحسین العکاری شهاب الدین ابو الحسین کان عارفا بالرجال الفکتابا فی رجال الصحیحین اعلم بالجامع الحاکم مات فی جمادی الآخرة سنة ثلث وستین وسبع مائة ولی الدین ابو زرعة احمد بن الحافظ ابی الفضل العراقی الامام العلامة الفقیه الاصولی الحافظ ذو الفنون ولد فی ذی الحجة سنة اثنتین وستین وسبع مائة وتخرج بالفن بوالده ولازم البلقینی فی الفقه وبرع فی الفنون والف الکتب النافعة المشهورة کشرح البهجة والنکت ومختصر المهمات وشرح جمع الجوامع فی الاصلیین وشرح تقریب الاسانید لوالده وغیر ذلک واملی اکثر من ست مائة مجلس وولی قضاء الدیار المصریة مات فی سابع عشرین شعبان سنة ست وعشرین وثمان مائة القرطبی ابو العباس احمد بن عمر بن ابراهیم الانصاری المالکی الفقیه المحدث نزیل مصر والاسکندریة ولد سنة ثمان وسبعین وخمس مائة وسمع الکثیر وقدم الاسکندریة فاقام بها یدرس وصنف المفهم فی شرح صحیح مسلم واختصر الصحیحین مات فی ذی القعدة سنة ست وخمسین وست مائة ذکره السیوطی فی حسن المحاضرة الشمنی الامام تقی الدین ابو العباس احمد بن الشیخ المحدث کمال الدین محمد بن محمد بن حسن التمیمی الداری قدوه عین زمان و واحد عصر در علوم بود در ادب و تفسیر و حدیث و فقه و نحو و کلام و اصول امام الائمة می زیست در اسکندریه بماه رمضان سنة احدی وثمان مائة متولد شد قرآن از زراتیتی و فقه از شیخ یحیی سیرامی و نحو از شمس الدین شطوفی و حدیث از شیخ ولی الدین عراقی و معقول از بساطی فرا گرفت و در فنون بایع برآمد عراقی و بلقینی و صلاوی و مراغی و غیر هم او را اجازت داده اند سماعت بسیار دارد و فنون بیشمار را آموخته و خلقی ازوی منتفع شده بر مغنی اللبیب حاشیه دارد و هم بر شفا و شرح نقایه در فقه و شرح نظم نخبة والفکر و تألیف نموده وله ارفق المسالک لتادیة المناسک او را برای قضای حنفیه طلب کردند ممتنع شد و قبول نکرد وفاتش در سنه اثنتین وسبعین وثمان مائة بوده شیخ شیخ جلال الدین سیوطی است در مرثیه او قصیده طولانی دارد و بتمامه بیست دروی ذکر فضائل و کمالات او در علوم متداوله ذکر نموده و آنرا بتمامها در حسن المحاضرة ایراد کرده بیتی چند ازان این است ابیات

رزء عظیم به تستنزل العبر	وحادث جل فیه الخطب والغیر	رزء مصاب جمیع المسلمین به
وقلبهم منه مکلوم ومنکسر	ما فقد شیخ شیوخ المسلمین سوی	انهدام رکن عظیم لیس ینجبر
تبکیه عین اولی الاسلام قاطبة	ویضحک الفاجر المسرور والغمر	کل العلوم تناعیه وتنشده

للافتی مهلا یا ایها البشر
الی قوله شعر
خبر فخبر امام بعد اخر لا
تری فعما قلیل یذهب الاثر
اذ کان فی کل عام آیة ظهرت
وکل وقت تری الاخیار قد ذهبوا
تری لهم خلف کلا ولا نظر
وما العیان کمن قد جاءه الخبر
وللاشرة فیه النار تستعر
وان تکن اعین الاسلام ذاهبة

احمد بن صالح المصری ابو جعفر یکی از حفاظ مبرزین و ائمه مذکورین است بود امام فقیه متقن براس در حدیث و علل آن امام در قرآن و فقه و نحو بر ورش و قالون قراءت کرده و از ابن وهب وغیره شنیده بخاری و ابوداؤد از وی روایت کرده اند سیوطی گفته وکان یری فی الجنب اذا لم یجد الماء علی المبردانه یتوضأ و بجز بیو در سنه سبعین و مائة متولد شده و در ذیقعده سنه ثمان و اربعین و مائتین وفات یافته رحمه الله

ابو الطاهر **احمد** بن عمرو بن السرح الاموی مولاهم المصری حافظ فقیه علامه روایت میکند از ابن عیینه و ابن وهب و از وی مسلم و ابوداؤد و نسائی و ابن ماجه و سرح نام طاهر بن وهب است ابو حاتم گفته کان ثقة فیهما من الصالحین الاثبات مات یوم الاثنین لاربع عشر ذی القعدة سنه خمسین و مائتین ذکره ابن فرحون فی طبقات المالکیة وقال کان فقیها ثقة صدوقا وذکره السیوطی فی حسن المحاضرة

القرافی العلامة شهاب الدین ابو العباس **احمد** بن ادریس بن عبد الرحمن الصنهاجی البهنسی المصری یکی از اعلام است منتهی شد بسوی وی ریاست مالکیه در عصر او بارع بود در فقه و اصول و علوم عقلیه ملازم شد شیخ عز الدین بن عبد السلام الشافعی را و گرفت از وی اکثر فنون و تصانیف کرد ذخیره و قواعد و شرح محصول و تنقیح در اصول و شرح آن وغیر ذلک قاضی تقی الدین گفته اجمع المالکیة والشافعیة علی ان افضل عصرنا بالدیار المصریة ثلثة القرافی و ابن المنیر و ابن دقیق العید مات فی جمادی الآخرة سنه اربع وثمانین و ستمائة ابن المنیر العلامة ناصر الدین ابو العباس **احمد** بن محمد بن منصور الجذامی الاسکندرانی یکی از ائمه متبحرین در علوم تفسیر و فقه و اصول و نظر و عربیه و بلاغت و انشاء است از جماعتی که منهم ابن الحاجب شیخ عز الدین بن عبد السلام گفته الدیار المصریة تفتخر برجلین فی طرفیها ابن دقیق العید بقوص و ابن المنیر بالاسکندریة و از تصانیف اوست تفسیر قرآن و الانتصاف من الکشاف و اسرار الاسرار و مناسبات تراجم البخاری و مختصر التهذیب فی الفقه ولد سنه عشرین و ستمائة و مات فی اول ربیع الاول سنه ثلث وثمانین بالاسکندریة ابن الرفعة الامام نجم الدین ابو العباس **احمد** بن محمد بن علی بن مرتفع الانصاری وی احد عصره و ثالث الشیخین الرافعی والنووی فی الاعتماد علیه فی الترجیح اسنوی گفته امام مصر بل سائر الامصار و فقیه عصره فی جمیع الاقطار لم یخرج مصر بعد ابن الحداد من یدانیه ولا یعلم فی الشافعیة مطلقا بعد الرافعی من یساویه کان اعجوبة فی استحضار کلام الاصحاب لاسیما فی غیر مظانه واعجوبة فی معرفة نصوص الشافعی واعجوبة فی قوة التخریج تولدش در فسطاط سنه شش صد و چهل و پنج بوده و بر فقیه شدید و ظهیر ترمنتی و علی شریف عباسی تفقه کرده و درس در مدرسه معزیه بمصر و گفت و متولی احتساب مصر بوده و دو تصنیف عظیم کرده یکی کفایه در بیست مجلد دوم مطلب در شصت مجلد وله النفائس فی هدم الکنائس و تألیف فی المکیال والمیزان مات بمصر فی ثانی عشر رجب سنه عشر و سبعمائة

احمد بن ابراهیم بن نصر الله بن احمد بن محمد الکنانی العسقلانی الاصل المصری المولد قاضی القضاة الحنبلی ماشی بر طریقه سلف بود از اهل بیت علوم و قضا است منفرد بود بمذهب امام احمد در عصر خود چون منتهی شد سنت آن در

وتقشف داز تند کرد و تکلف نداد و رنمود سهل الباب عدیم الحجاب خشن الاثواب لین الجواب بود ملوک و امرا را در وی
اعتقاد بود و فضلا و فقرا نزد او آمد و شد داشتند و از فرط دین و تقوای او جبابره و امیران از وی می ترسیدند و همیشه با این همه
انواع محاسن در تالیف و مطالعه میگذرانید تا آنکه مرگش آمد و بر فراق او مذهب امام احمد بگریست وی از محب
بن نصر الله و عز بن جماعه و شیخ عبد السلام بغدادی وغیرهم اخذ کرده بود و سماعت بسیار نموده عراقی و مراغی و خلقی بسیار
او را اجازت داده بودند و بعد بیست سالگی نائب بود در قضا از ابن مغلی بعده قاضی مستقل حنابله شد بدیار مصر و بعفت
و نزاهت مفرط آنرا سرانجام داد و برای خود نقیبی و حاجبی نگرفت در غالب مدارس بلد حنابله را درس میگفت و او را
تعالیق و تصانیف و مسودات بسیار در فقه و حدیث و اصول و عربیت و تاریخ وغیر ذلک ست سیوطی در حسن المحاضرة
مدح او بسیار نموده و بلفظ شیخنا یاد کرده و نوشته للدنیا به فخار و للکسیر انجبار خدم فنون العلم الی ان بلغ منها المنی
وتفرد بمذهب الامام احمد فما کان فی عصره من یشیر الی نفسه بانا مات فی جمادی الاولی سنة ست وسبعین وثمان مائة
احمد بن عبد الحلیم بن عبد السلام بن عبد الله بن ابی القاسم بن الخضر بن محمد بن الخضر بن علی بن عبد الله بن تیمیة شیخ الاسلام ابن تیمیه
الحرانی ثم الدمشقی تقی الدین ابو العباس الحافظ العلامة المجتهد الحجة المفسر نادرة العصر علم الزهاد اوحد العباد الفقیه
المحدث الاصولی المتکلم علم الاعلام شیخ الاسلام امام الائمة ومفتی الامة بحر العلوم المنطوق منها والمفهوم سید الحفاظ
فارس المعانی والالفاظ فرید العصر قریع الدهر علامة الزمان ترجمان القرآن قامع المبتدعین آخر المجتهدین ولادتش
روز دوشنبه دهم ربیع الاول سنة احدی وستین وستمائة در بلدهٔ حران بوده والدش با او و برادران او در هنگامهٔ
استیلای تتر در سنه شش صد و هفتاد و هفت از حران بدمشق آمد شیخ درینجا از زین الدین احمد بن عبد الدائم و ابن ابی الیسر
و مجد الدین بن عساکر و یحیی بن صیرفی الفقیه و احمد بن ابی الخیر حداد و قاسم اربلی و شیخ شمس الدین بن ابی عمر و مسلم بن علان
و ابراهیم بن الدرجی و کمال بن عبد و شمس الدین بن عطاء الحنفی و نجیب مقداد و ابن علان و ابی بکر الهروی و کمال عبد الرحیم
و فخر الدین البخاری و ابن شیبان و شرف بن القواس و زینب بنت مکی و خلقی بسیار سماعت و روایت حدیث کرد
و بدان اعتنا نمود و مسند را بکرات و مرات مع کتب صحاح سته و معجم طبرانی کبیر و دیگر کتب لا تعد ولا تحصی از دواوین
اسلام و اجزا و کتب شنید و بنفس خود قراءت کرد و بخط خود نوشت و در صغر سن بر علوم اقبال آورد و فقه و اصول از والد خود
و از شیخ شمس الدین بن ابی عمر و شیخ زین الدین ابن المنجا فرا گرفت و درین همه بارع شد و مناظرها کرد و مدتی در عربیت
بر ابن عبد القوی قراءت نمود و کتاب سیبویه گرفته در ان تاملها فرمود و توجه بتفسیر قرآن کریم نمود و در ان بر اهل تفسیر بار زد و فاق شد
و بر اکابر و رؤسای ایشان رد نمود و درین فضائل ماهر شد و متاهل فتوی و تدریس گشت در کمتر از بست سالگی هم فتوی داد
قبل عشرین سنة و حق تعالی امداد او کرد بکثرت کتب و سرعت حفظ و قوت ادراک و فهم و بطی نسیان تا آنکه غیر واحد گفته اند که نبود که چیزی
یاد کند و آنرا فراموش سازد و در وقت انتقال والد خود شیخ شهاب الدین بست و یک ساله بود قیام بوظائف او نمود و بدار الحدیث
بکریه در اول سنة ثلث وثمانین درسها گفت قاضی القضاة بهاء الدین سبکی و شیخ تاج الدین فزاری و زین الدین بن مرحل
و شیخ زین العابدین بن المنجا و جماعهٔ دیگر درین درس بخدمت او حاضر میشدند و در بیان بسمله درس عظیم گفت و آن مشهور ست

میان مردم با عظمت جماعه حاضرین وثنای ایشان بروی ثنای بسیار ذهبی گفته فزاری این درس را بخط خود نوشت و در تعظیم شیخ بغایت میکوشید بعده بجای پدر در جامع بر منبر در ایام جمع برای تفسیر قرآن نشست و از اول فرقان حمید آغاز کرد و از حفظ خود دران مجلس ذکر کرد اسهاذ کر مینمود و میخواند و در تفسیر سورهٔ نوح چند سال گذرانید و در سنه نود بر کرسی نشست روز جمعه چیزی از صفات بیان کرد بعضی از مخالفین بمنع برخاستند اما ممکن نشد قاضی القضاة شهاب الدین الخویی گفت من بر اعتقاد شیخم درین باب و بران صاحب شد گفت فهن وی صحیح ست و ماده علم او بسیار و نمیگوید مگر انچه صحیح ست و شیخ شرف الدین المقدسی فرمود من امیدوار برکت و دعای اویم و او یار و برادر من ست ذکر ذلک البرزالی فی تاریخه بعده شیخ در جمع و تصنیف شروع کرد در کم از بست سالگی و همیشه در علو و ازدیاد بود از علم و قدر تا آخر عمر ذهبی در معجم شیوخ خود ترجمهٔ وی آورده و گفته یکتای زمانه بود در علم و معرفت و شجاعت و ذکا و تنویر الهی و کرم و نصح است و امر بالمعروف و نهی عن المنکر حدیث شنید و در طلبش بنفس خود اکثار کرد و کتابت و تخریج نمود و در طبقات و رجال نظر فرمود و حاصل کرد انچه غیر او را حاصل نشد بارع بود در تفسیر و دقیق معانی او بطبع سیال و غواص بود در مواقع اشکال بخاطر سیال او اشیای بسیار غیر مسبوق الیه استنباط نموده و در حفظ حدیث و متن و او بسوی اصول و صحابت او با شدت استحضار وقت اقامت دلیل و معرفت فقه و اختلاف مذاهب و فتاوای صحابه و تابعین فائق اهل زمان بود و در وقت افتا ملتزم بمذهب نمیشد بلکه بانچه دلیلش نزد وی قائم شده عربیت را اصولاً و فروعاً و تعلیلاً و اختلافاً اتقان کرده بود و در عقلیات و اقوال متکلمین نظر نموده و بر انها رد ساخته و بر خطای شان تنبیه فرموده و از انها تحذیر کرده و سنت را نصرت نموده با وضح حجج و ابهر براهین و در نصر سنن محنه ترسانیده شد و در راه خدا و ذات وی ایذا داده شد تا آنکه حق تعالی مناره او را بلند ساخت و قلوب اهل تقوی را بر محبت و دعا برای او و بد دعا بر اعدای او جمع و فراهم ساخت و مردم بسیار از اهل ملل و نحل بسبب وی راه یافت و هدایت مآب گشتند و قلوب ملوک و امرا غالباً بر انقیاد برای وی و بر طاعتش مجبول شد و ملک شام بلکه اسلام بوجود او زنده گردید بعد از ان که از قتل و ضرب تتر و بغی و فساد ایشان رخنه پذیرفته بود و محاسن او بسیار ست و اکبر از ان ست که مثل منی بر سیرت وی تنبیه کند اگر سوگند خورم میان رکن و مقام می توانم خورد که چشم من مثل او ندیده و نه او مانند نفس خود مشاهده نموده انتهی کلام الذهبی و شیخ کمال الدین بن الزملکانی نوشته چون در فنی از علم پرسیده میشد بیننده و شنونده گمان میکرد که وی جز این فن نمیداند و حکم می نمود که هیچکی این فن را مثل وی نمی شناسد فقهای سائر طوائف چون همنشین او میشدند در مذاهب خود استفادهٔ اشیای بسیار از وی میکردند و معلوم نیست که وی با احدی مناظره کرده منقطع شده باشد یا در علمی از علوم علم شرع باشد یا غیر آن تکلم کرده باشد مگر آنکه بر اهل آن علم فائق شده در وی شروط اجتهاد علی وجهها جمع شده بود انتهی ذهبی در معجم مختصر خود گفته امامی متبحر بود در علوم دیانت صحیح الذهن سریع الادراک سیال الفهم کثیر المحسن موصوف بفرط شجاعت و کرم فارغ از شهوات مأکل و ملبس و جماع او را در غیر نشر علم و تدوین و عمل بمقتضای آن هیچ لذت نبود بروی قضای قضاة عرض کردند قبول نکرد سنن و آثار را مستوعب بود از روی حفظ اگر سخن در تفسیر کرد حامل رایت اوست و اگر فتوی در فقه داد مدرک غایت اوست و اگر تدین بحدیث نمود صاحب علم و ذو روایت اوست و اگر خوض در ملل و نحل فرمود دیده نشد اوسع از نحلت و نه ارفع از درایت او در هر فن بر ابنای جنس فائق بود و هم ذهبی

در تاریخ کبیر خود گفته او را خبرت تامه هست برجال و جرح و تعدیل و طبقات ایشان و معرفت بفنون حدیث و بعالی و نازل و صحیح و سقیم با حفظ متون که بدان منفرد است هیچکس در عصر او بالغ رتبهٔ او نیست و نه مقارب او و وی عجب است در استحضار و استخراج حجج ازان و بسوی اوست منتهی در عزو اخبار بسوی کتب ستّه و مسندات بروجهی که صادق می آید بروی اینکه گفته میشود هر حدیثی که او را ابن تیمیه نمی شناسد آن حدیث نیست در زمانیکه باسکندریه معتقل بود صاحب سبتة از وی التماس اجازت برای اولاد خود کرد قریب شش صد سطر برای ایشان بنوشت ازانجمله هفت حدیث بود باسانید و کلام بر صحت و معانی و بحث و عمل بران بهم که اگر محدثی دران نظر کند در صناعت حدیث برای او خاضع شود و اسانید خود را در چند کتاب بنوشت و بر عوالی تنبیه کرد و این همه از یاد خودش بود بی آنکه ثبتی نزدش موجود باشد یا کسیکه بوی مراجعت کند غرض که در معرفت علم حدیث اعجوبهٔ روزگار بود و در حفظ متون صحاح و غالب متون سنن و مسند خود مقارب مدانی او دیده نشد و در فن تفسیر خود مسلم باوست در استحضار آیات قرآنیه وقت اقامت دلیل بر مسئله قوت عجیب داشت مُقری چون او را می دید حیران می ماند و از فرط امامت و عظم اطلاع خود خطای اقوال مفسرین بیان میکرد و اقوال عدیدهٔ ایشان را سست می نمود و قولی واحد را که موافق مدلول قرآن و حدیث می بود نصرت میکرد در یک روز و شب تا چهار کراسه بلکه اکثر و ازید ازان در تفسیر یا فقه یا اصلین یا رد بر فلاسفه و اوائل می نوشت عقیدهٔ حمویه را در یک نشستن نوشت حال آنکه افزون ازان هفت و بعض احیان در یک روز آنقدر نوشت که مجلدی از وی تبییض کردند در فهم قرآن و معرفت حقائق ایمان یگانهٔ دهر بود و در کلام معارف و احوال و تمییز صحیح از سقیم و معوج از قویم ید طولی داشت ابن الزملکانی بخط خود بر کتاب ابطال التحلیل شیخ ترجمهٔ نام شیخ و ثنای عظیم بروی نوشته و گفته **نظم**

ماذا یقول الواصفون له	وصفاته جلت عن الحصر	هو حجة لله قاهرة
هو بیننا اعجوبة الدهر	هو آية للخلق ظاهرة	انوارها اربت علی الفجر

وشیخ اثیر الدین ابی حیان الاندلسی النحوی چون در مصر با شیخ مجتمع شد این ابیات انشاد کرد **نظم**

لما اتینا تقي الدین لاح لنا	داع الی الله فرد ما له وزر	علی محیاه من سیما الاولی صحبوا
خیر البریة نور دونه القمر	حبر تسربل منه دهره حبرا	بحر تقاذف من امواجه الدرر
قام ابن تیمیة في نصر شرعتنا	مقام سید تیم اذ عصت مضر	فاظهر الدین اذ آثاره درست
واخمد الشرك اذ طارت له شرر	یا من یحدث عن علم الکتاب اصخ	هذا الامام الذي قد کان ینتظر

گویند ابو حیان خیر تر و فحل تر ازین شعر نگفته و شیخ اسحق بن ابی بکر النزلی المصری الفقیه المحدث نجم الدین ابو الفضل را قصیده ایست طویل بدیع در مدح وی منها **قصیدة**

یعنفني في بغیتي رتبة العلی	جهول اراه راکبا غیر مرکب	له همة دون الحضیض محلها
ولي همة تسمو علی کل کوکب	فلو کان ذا جهل بسیط عذرته	ولکنه یدلی بجهل مرکب
یقول علام اخترت مذهب احمد	فقلت له اذ کان احمد مذهب	وهل في بن شیبان مقال لقائل
وهل فیه من طعن لصاحب مضرب	الحبر الذي قد طار في الارض ذکره	وطبقها ما بین شرق و مغرب

ابن تیمیه در بعضی احیان در یک روز [illegible]

ثم ذكر محنته الى ان قال **نظم**

هم الظاهرون القائمون بدينهم
هداة الى العليا مصابيح مرقب
فجاء بحبر عالم من سراتهم
وينقذها من قبضة المتعصب
عليم بادواء النفوس يسوسها
قريب الى اهل التقى ذو تحبب
وكم قد غدا بالفعل والقول مبطلا
واخر عن نهج السبيل منكب

واصحابه اهل الهدى لا يضرهم
الى الحشر لم يغلبهم ذو تغلب
وقد علم الرحمن ان زماننا
سبع مبين بعد هجرة يثرب
فذا المفتى تيمية خير سيد
بحكمته فعل الطبيب المجرب
يرى نصرة الاسلام اكرم مغنم
ضلالا لكذاب ورأي مكذب
وليس له فى الزهد والعلم شبهة

على دينهم طعن امرء جاهل غبي
لنا منهم في كل عصر ايمة
تشعب في الرأي اي تشعب
يقيم قناة الدين بعد اعوجاجها
نجيب اتانا من سلالة منجب
بعيد عن الفحشاء والبغي والاذى
واظهار دين الله اربح مكسب
ولم يلق من عاداه غير منافق
سوى الحسن البصري وابن المسيب

ومدح في آخرها اخاه شرف الدين عبد الله وهي طويلة چون ابن دقيق العيد باوی مجتمع شد وسخن او شنید گفت ما کنت اظن ان الله بقي يخلق مثلك وحافظ ابو الحجاج المزي در تعظيم شيخ وثناى حسن بروى مبالغه داشت ميگفت مثل وی از چهار صد سال دیده نشد وبطریق صحیح از ابن الزملکانی آمده که وی گفت از پانصد سال مثل او برنخاسته ولهذا برادرش شرف الدین خیلی تعظیم وتکریم او میکرد وهمچنین دیگر مشایخ عارفین مثل ابو عبد الله محمد بن قوام وغیره میگفت تسلیم کردم معارف خود مگر مسند ابن تیمیه وشیخ عماد الدین واسطی با آنکه در عمر از وی کلان تر بود تلمیذ او شد وبسیار تعظیم بجا آورد وگفت وی مشرف ست بمقام ائمهٔ کبار وقیام او در بعض امور بمقام صدیقین مناسب ست ودر رساله بسوی خواص اصحاب شیخ نوشت ودران وصیت کرد ایشان را بتعظیم واحترام ومعرفت حقوق او وذکر کرد که وی اعیان بلاد اسلام را طوف نموده ودرانها مثل شیخ ندیده در علم وعمل وحال وخلق واتباع وکرم وحلم در بارهٔ نفس خود وقیام بحق خدا نزد انتهاک حرمت وبرین معنی سه سوگند بنام خدا یاد کرده وگفته وی اصدق ناس ست در عقد وصحیح ایشان در علم وعزم وانفذ واعلای ایشان در انتصار حق وقیام بدان واسخای ایشان از روی کف دست واکمل ایشان در اتباع نبی صلی الله علیه وسلم ندیدیم در زمانهٔ خود کسیکه روشن شود نبوت محمدیه وسنن احمدیه از اقوال وافعال وی مگر این مرد بوجهی که قلب صحیح شهادت میدهد بآنکه اتباع حقیقی همین ست که این شخص دارد وطائفهٔ از ائمهٔ حدیث وحفاظ وفقهای ایشان شیخ را بسیار دوست میداشتند وتعظیم مینمودند وتوغل او باهل کلام وفلاسفه نمی پسندیدند چنانکه طریق متقدمین ائمهٔ حدیث ست همچو شافعی واحمد واسحق وابی عبید ونحوهم وهمچنین جمعی از علما وفقها ومحدثین وصالحین تفرد او ببعض مسائل شاذه که سلف بروی انکار کرده اند ناخوش پسند اشتند تا آنکه بعض قضات عدل او را منع از افتا ببعض آن نمودند ذهبی گفته غالب حط او بر فضلا ومتزهدهٔ بحق ست ودر بعض آن وی مجتهد ست ومذهب او توسیع عذر ست برای خلق وتکفیر نمیکند احدی را مگر بعد قیام حجت بر وی ووی نصرت کرد سنت محضه وطریقهٔ سلفیه را واحتجاج کرد برای آن ببراهین ومقدمات وامور غیر مسبوق الیها واطلاق کرد عباراتی را که عاجز شدند از ان اولین وآخرین وترسیدند ووی جسارت کرد بران تا آنکه برخاست خلقی از علمای مصر وشام بر وی

بانچه مزید بر آن متصور نیست و مناظره و مکابره کردند با وی و وی ثابت ماند در آن و مداهنت نکرد بلکه واگفت حق تلخ را
که منتهی شد بسوی آن اجتهاد وی و حدت ذهن وی و سعت ادراک او و در سنن و اقوال با ورع و کمال فکر و سرعت ادراک و خوف خدا
و تعظیم حرمات الله و جاری شد میان وی و ایشان حملهای حربیه و واقعات شامیه و مصریه و بسیار بار او را از یک کمان
تیر اندازی کردند و حق تعالی او را نجات داد زیرا که دائم الابتهال کثیر الاستغاثة قوی التوکل ثابت الجأش مدیم اوراد
و اذکار بکیفیت و جمعیه بود و از طرف دیگر علما و صلحا و جنود و امرا و تجار و کبرا و سائر عامه او را دوست داشتند زیرا که
شب و روز بزبان و دل منتصب برای نفع ایشان بود و شجاعت وی ضرب المثل ست و بعض آن مشابه اکابر ابطال ست دو بار
با ملک غازان مجتمع شد و آمد و شد داشت و از اقدام و جرأت او بر مغل تعجب میکردند و ویرا در بحث حدت و قوت بود گویا شیر
بیشه حرب ست و در وی قلت مدارات و عدم مودت بود غالبا با شهامت و قوت نفس و بسبب آن در امور صعب می افتاد
و حق تعالی آنرا از وی دور میکرد و طمع قلیل وارد از ازواج و سراری هیچ نداشت و نه از معلوم مگر شئ قلیل و برادر او قائم
بمصالح او بود و از غذا و عشا هیچ طلب نمیکرد در عالم بزرگتری از وی دیده نشد و نه فارغ تر از درهم و دینار گاهی ذکر
آن نمیکرد و گمان نمیبرد که بخاطر و ذهن او هم می آمد و در وی مروت و قیام با اصحاب خودش و سعی در مصالح ایشان بود
و خود فقیر بی مال بود و ملبوس او مثل آحاد فقها بود جبه و دلق و عمامه که قیمت آنها سه درهم باشد و موی سر بریده داشت
میانه قامت بود میان هر دو دوش دوری داشت هر دو چشمش گویا دو زبان گویا بود سر و ریش شدید السواد و قلیل الشیب
بلند آواز فصیح زبان سریع خوان نمازیکه با مردم میگذارد اطول از رکوع و سجود نمی بود و گاهی برای آینده از سفر یا غائب
از وی بر میخاست و مردم چون وی می آمد از جا بر نمیخاستند اما نزد او همه یکسان بود زیرا که ازین رسوم فارغ افتاده بود
و هرگز خون بشری نریخته بلکه سلام و مصافحه و تبسم میکرد و تعظیم جلیس یکبار مینمود و در محاوره بارها تهنیت وی میکرد یکبار
بطریق برید بدیار مصریه سفر کرد تا سلطان را از نزد آمدن تتر در سالی از سالها استنفار کند بروی آیات جهاد تلاوت نمود
و گفت شما اگر از شام و نصرت اهل وی و ذب از آنها تخلف خواهید کرد حق تعالی برای ایشان دیگری قائم و ناصر پیدا خواهد کرد
و عوض شما سوای شما را ابدل خواهد فرمود و تلا قوله تعالی وان تتولوا یستبدل قوما غیرکم ثم لا یکونوا امثالکم و قوله تعالی
الا تنفروا یعذبکم عذابا الیما و یستبدل قوما غیرکم و لا تضروه شیئا و چون این خبر بشیخ تقی الدین بن دقیق العید رسید
و وی قاضی بود در آن وقت عجب کرد و استحسان نمود و از مواجهه شیخ بسلطان باین کلام بشگفت افتاد و از آن اتفاقات عجیبه است
که غازان پادشاه تتار در آن سال مسلمان شد و این معنی از کرامات شیخ شمرده آمد یکبار بعضی از نائبان سلطان شام
او را قید کردند زمانهٔ قلیل بسبب قیام او بر یک نصرانی که آنحضرت صلی الله علیه وسلم را دشنام داد و با او شیخ زین الدین
الفارقی هم در بند بود و بستر هر دو را باکرام تمام رها نمود و وقتی که مسئله حمویه در صفات تالیف کرد جماعتی بر آن تشنیع نمودند
و در بازارها منادی کردند که از وی استفتا نکنند و این از طرف بعض قضات حنفیه بود و بعده بعض ولات که درین هنگام
حاضر بلد نبود انتصار شیخ کرد و امر فتنه ساکن شد باز در سنه هفت صد و پنج بسوال از معتقد خود ممتحن شد بامر سلطان
و وی نائب قضات و علما را در قصر حاضر نمود و شیخ را طلبید و از عقیدهٔ او پرسید عقیدهٔ واسطیه را در سه مجلس خواند

و با هم بحث شد پس اتفاق کردند بر آنکه این عقیده عقیدت سلفیه است بعضی بطوع قائل شدند و بعضی بکره و کتابی از طرف
سلطان رسید در آن نوشته بود که مقصود ما ازین برائت ساحت شیخ و اظهار این معنی بود که وی بر عقیده سلف است بعده
مصریان حیله اندیشیدند و دیدند که بحث با او ممکن نیست مجلسی برای او عقد کردند و گواهان قائم نمودند از انها یکی بیبرس جاشنکیر و
نصر منبجی و ابن مخلوف قاضی مالکیه پس شیخ را بر برید بقاهره طلبیدند و روز دوم از رسیدنش بتاریخ بست و دوم
رمضان سنه هفتصد و پنج درون قلعه مجلس کرده بروی روبروی قاضی مالکیه ابن مخلوف دعوی کردند که وی میگوید
که خدا تکلم بقرآن بحرف و صوت کرده و وی بذات خود بر عرش است و بسوی او اشاره حسیه میتوان کرد و طالب تعزیر بلیغ
یعنی قتل بر مذهب مالک بدین معنی شدند قاضی گفت ای فقیه چه میگوئی شیخ حمد و ثنای الهی کرد گفتند شتابی کن
برای خطبه خواندن نیامده گفت آیا منع کرده میشوم از ثنا بر او تعالی قاضی گفت جواب بگو فقد حمدت الله تعالی
شیخ سکوت کرد باز گفت پاسخ بگو شیخ گفت حاکم در حق من کیست اشاره بقاضی کردند که این حاکم است شیخ بوی گفت
تو خصم منی چه قسم در من حکم میکنی و خشم نمود غرض آنست که من و تو درین مسائل متنازع ایم پس احد الخصمین بر دیگری چه قسم
حکم تواند کرد پس شیخ را از مجلس برخیزانیدند و باوی هر دو برادر او بودند باز برگردانیدند شیخ گفت راضی شدم که
در من حکم کنی قاضی را جلوس ممکن نشد گویند شیخ شرف الدین در وقت خروج ایشان با بتهال و دعا کرد برانها شیخ
منع فرمود و گفت بلکه چنین بگو اللهم هب لهم نورا یهتدون به الی الحق بعده چند روز در برج حبس نموده
شب عید بسوی جب نقل کردند و فرمان سلطان بشام درباره حظر بر شیخ و الزام مردم خصوصا اهل مذهب وی برجوع
از عقیده اش و تهدید بعزل و حبس رسید و در جامع و اسواق بدان ندا کردند و آن فرمان را در جامع بعد جمعه خواندند
و حنابله را ایذای بسیار در قاهره رسید بعضی محبوس شدند و از بعض خطوط رجوع گرفته شد و قاضی قاهره عبد الغنی
بن یحیی بن محمد الحرانی مردی قلیل العلم بود پس سلخ رمضان سنه ست سلار نائب السلطنه مصر قضات و فقها را
حاضر نموده درباره اخراج شیخ گفتگو کرد همگنان اتفاق کردند بر اشتراط بعض امور بر وی و الزام رجوع از بعض
عقائد خود و یکی را نزد شیخ درباره قبول این شروط و حضور فرستادند شیخ حاضر نشد و تصمیم عزم بر عدم حضور کرد و رسول
قریب شش بار آمد و شد کرد و مجلس دراز گشت و آخر من غیر شیء برگردید بعده در آخر همین سال کتابی بسوی نائب السلطنه دمشق
از طرف شیخ رسید و وی حاضران مجلس خود را بدان خبر کرد و بر شیخ ثنا نمود و گفت نه مثل وی و نه اشجع از وی دیدم و توجه
او را بسوی خدای تعالی در سجن ذکر نمود و قبول نکردن وی کسوت سلطانیه و ادرار پادشاهی را بیان کرد و اینکه وی بچیزی
ازینها آلوده نیست و در ربیع الاول سنه سبع و سبع مائة مهنا بن عیسی امیر عرب بمصر آمد و بنفس خود در زندان نزد شیخ
حاضر شد و از سجن بر آورد و برای او مجلسی عقد کرد و اکابر فقها را حاضر نمود و بر خیر و خوبی جدا شدند و بعد ازین اطلاق
از رفتن بدمشق ممنوع شد و در قاهره اقامت کرد علم می آموخت و در جوامع و مجالس عامه تکلم میکرد و خلقی بروی مجتمع میشد
باز در سال مذکور بماه شوال جماعتی کثیر از صوفیه بروی فراهم شده شکوه اش پیش حاکم شافعی کردند و مجلسی برای کلام او در
ابن عربی و غیره منعقد شد و ابن عطا دعوی چیزها بروی نمود لیکن هیچ شیء باثبات نرسانید جز آنکه اعتراف کرد که وی گفته است

استعانت بآنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم نباید کرد بمعنی عبادت ولیکن توسل بوی رواست بعض حاضرین گفتند درین
قول خود چیزی نیست و حاکم بن جماعة این را اساءت ادب دید و بروی ملامت کرد از قاضی خواستند که با وی معامله
بر مقتضای شریعت کند قاضی گفت آنچه مثل او را می باید گفتن گفتم بعده از طرف دولت در میان اقامت دمشق و اسکندریه
مخیر شد بقید شروط یا حبس وی حبس اختیار کرد و روانه دمشق شد بالتزام مشروط علیه اصحاب او بروی داخل شدند و بر خیل
برید واره بردند روز دوم او را برگردانیده نزد قاضی حاضر آوردند بحضور جماعهٔ از فقها بعضی گفتند که مرضی دولت
در حبس است قاضی گفت مصلحت وی هم درین است و تونسی مالکی را در بارهٔ حکم بحبس وی نائب گرفت وی ازین حکم ممتنع شد
و گفت بروی چیزی ثابت نیست بران نور الدین زواوی مالکی را اذن داد وی هم حیران ماند شیخ گفت من خود بحبس میروم
و آنچه مقتضای مصلحت است میکنیم زواوی گفت برای وی موضع صالح مهیا باید کرد گفتند دولت راضی نیست مگر بمسمی حبس
پس بحبس فرستاده شد و در موضعی نشانیدند که برای قاضی تقی الدین ابن بنت الاعز در حین حبس مقرر شده بود و اذن
خادم دادند و این همه ابتلا باشارهٔ نصر منبجی بود شیخ در حبس فتوی دادی و مردم بزیارت او میرسیدند و فتاوای مشکله
از امرا و اعیان نزد او می آمد و یاران او اولا پنهان بروی می آمدند بعده شروع در تظاهر بدخول کردند و در سلطنت
ملقب بمظفر از حبس بر آورده بر برید باسکندریه برده در برجی روشن و خوب کشاده بند کردند هر کرا میخواست آمدن دادی
و هر کرا میخواست منع میکرد و برای حمام بیرون می آمد و یکبار او را تنها بر آورده بقتل و تغریق ترسانیدند سینه دوستان شیخ
که در شام و غیره بودند ازین معنی تنگ شد و برای او دعاها کردند و تا مظفر سلطان بود در اسکندریه محبوس ماند و چون ملک ناصر
عود بسلطنت کرد و متمکن شد و مظفر را هلاک ساخت و نصر منبجی را خوار کرد و غصهٔ سلطان بر قضات بنا بر مداخلت مظفر سخت شد
بعض ایشان را معزول ساخت و باحضار شیخ در قاهره مبادرت نمود تکریما و اجلالا فی شوال سنة تسع وسبع مائة و اکرام زائد نمود
و در مجلسی که مملو بود بقضات مصریین و شامیین و فقها و اعیان دولت از جای خود برخاسته با وی ملاقات فرمود و در اکرام او
بر ایشان افزود و از وی استشاره کرد و بروی ثنای بسیار بحضور ایشان نمود و میان وی و ایشان صلح آورد و گویند از وی
شوری کرد در بارهٔ امر و قصد خود که در حق قضات داشت شیخ او را از آن خاطر برگردانید و بر ایشان ثنا گفت ابن مخلوف
گفت ندیدم جوانمردتر از ابن تیمیه ما سعی در خون ریختن وی کردیم و وی چون بر ما قادر شد عفو کرد و بخشید و لنعم ما قال
ابو الفوارس سعد بن محمد بن سعد الصیفی المعروف بحیص بیص نظم

ملکنا فکان العفو منا سجیة	فلما ملکتم سال بالدم ابطح	وحللتم قتل الاساری وطالما
عذونا علی الاسراء تعفو ونصفح	فحسبکم هذا التفاوت بیننا	وکل اناء بالذی فیه ینضح

بعد چند ماه یکبار دیگر با سلطان یکجا شد و در قاهره سکونت اختیار نمود و مردم بسوی او می رفتند و هم امرا و جند
و طائفه از فقها حاضر میشدند و بعضی از ایشان معذرت می نمودند از آنچه از انها واقع شد ذهبی گفته در شعبان سنة
احدی عشرة ما را خبر رسید که فقیه بکری یکی از دشمنان شیخ با شیخ تنها شده بروی برجست و او را گرفته گفت با من در شرع حاضر شو
که بر تو دعوی دارم چون مردم هجوم کردند و از طرف دولت مطلوب شد گریخته روپوش گردید بعد مدتی سلطان قصد قتل بکری کرد

بعده حکم بقطع لسان او فرمود زیرا که بسیار فضول و جری بود سپس بشفاعت مردم بسوی صعید اخراج کردند و از فتوی
و کلام در علم منع نمودند شیخ درین مدت علم آموختی و برای مردم در مجالس عامه نشستی چون سنه دوازدهم آمد بنیت جهاد
مع برادران بسوی شام قدوم آورد یعنی همراه سلطان برای دفع تتار از شام و با جیش بیرون آمده از عسقلان جدا شده
و بیت المقدس را زیارت کرده بدمشق درآمد بعد ازانکه زیاده از هفت سال ازانجا غائب بود خلقی کثیر برای ملاقات او
برآمدند و بقدوم او مسرور شدند و بر حال اول از اقرای علم و تدریس بمدرسهٔ سکریه و حنبلیه و افتای مردم و نفع رسانی بایشان
مستمر ماند و در سنه هیجدهم کتابی از سلطان در منع وی از افتا در مسئلهٔ حلف بطلاق بتکفیر رسید و بدار السعادة
مجلسی از برای آن منعقد شد و ازین فتوی ممنوع گردید و در بلد بدان منادی کرده شد و در سنه نوزدهم مجلسی دیگر هیچو اول
انعقاد یافت و کتاب سلطان خوانده شد و بر افتای مذکور بعد منع معاتب گشت و اهل مجلس بر تاکید منع جدا شدند
بعد مدتی بنا بر همین فتوی مجلس سوم عقد کردند و عتاب و حبس در قلعه نمودند تا آنکه بار دیگر هم بران محبوس شد
و از مطلق فتوی ممنوع گردید مدتی بزبان خود فتوی دادی و گفتی کتم علم را نشاید آخر الامر بروی حیله کردند در مسئلهٔ منع
از سفر بسوی قبور انبیا و صالحین و بدان الزام تنقیص با انبیا نمودند و گفتند که این کفر ست و جماعتی از اهل هوا
که هیچ کس نبودند و رئیس ایشان قاضی اخنائی مالکی بود بدان فتوی دادند و هر چهار قاضی مصر حکم بحبس وی نمودند
در قلعهٔ دمشق دو سال و چند ماه محبوس ماند بعد ازان مخالفت کرد و بیان نمود که آنچه بران حکم کرده اند باطل ست باجماع
مسلمین بوجوه کثیره جدا و جماعتی فتوی بخطای اجتهادی که مغفور له ست داده و جماعتی از علمای بغداد و غیرهم
توقف کرده و همچنین ابنای ابو الولید شیخ المالکیه دمشق گفتند که هیچ وجه اعتراض بر قول او نیست زیرا که وی نقل
خلاف علما درین مسئله کرده و احد القولین را ترجیح داده است غرضکه مدتی در قلعه مانده کتابت علم و تصنیف میکرد
و باصحاب خود رسائل میفرستاد و هر چه از علوم عظیمه و احوال جسیمه درین مدت بروی از جانب او تعالی فتح میشد
در ان ذکر مینمود و گفت قد فتح الله علي في هذا الحصن في هذه المرة من معاني القرآن ومن اصول العلم اشياء مات كثير من العلماء
يتمنونها وندمت على تضييع اكثر اوقاتي في غير معاني القرآن بعده از کتابت هم ممنوع شد و قلم و دوات و کاغذ و غیره
هیچ شیئی نزد او گذاشته نشد ناچار اقبال بر تلاوت و تهجد و مناجات و ذکر مقصور کرد حافظ ابن القیم گفته شنیدم شیخ را میفرمود
در دنیا بهشتی ست هر که دران نه درآمد در بهشت آخرت نه درآید و یکبار گفت دشمنان من چه خواهند کرد جنت و بستان من در
سینهٔ من ست هر جا که روم همراه منست فرد دو دیده جوی خیابان سینه هم گلستان ست　　بهر کجا که نشینم بهار خویشتنم
حبس من خلوت ست و قتل من شهادت و اخراج من از بلده سیاحت و در حبس خود بقلعه میگفت اگر
برین قلعه زر صرف کنم برابر شکر این نعمت نباشد یا جزای ایشان نتوانم داد برانچه سبب خیر درین باره شدند آری بیت
غم و شادمانی بدرویش نیست　　که دنیا همین ساعتی بیش نیست　　و گاهی در سجدهٔ خود میگفت و حال آنکه
محبوس بود اللهم اعني على ذكرك وشكرك وحسن عبادتك و یکبار گفت المحبوس من حبس قلبه عن ربه والماسور من اسره هواه
و چون داخل قلعه شد و در سور او درآمد و بسوی وی نظر کرد گفت فضرب بينهم بسور له باب باطنه فيه الرحمة وظاهره

من قبلها العذاب وعدا سیدانکه هیچکس پاکیزه تر از وی عیش از وی ندیدیم با آنچه در وی از حبس وتهدید وارجاف بود
وبا این همه اطیب مردم بود بعیش واشرح ایشان صدرا واقوای ایشان قلبا ومسرورترین ایشان نفسا نضرت نعیم بر روی
او لائح بود وهر بار چون خوف سخت میشد وگمانها بد می بود وزمین تنگی میکرد نزد او می آمدیم آمدن همین بود ورفتن غم
وغصه همچو شنیدن کلام ودیدن روی او همین بانشراح خاطر وقوت ویقین وطمانینت بر میگردیدیم فسبحان من اشهد
عباده جنته قبل لقائه وفتح لهم ابوابها في دار العمل فاتاهم من روحها ونسيمها وطيبها ما استفرغ قواهم لطلبها والمسابقة
اليها انتهى تا اینجا از طبقات علامه ابن رجب حنبلی نقل کرده شد مترجما من العربية بالفارسية ودرین طبقات ترجمه چهارصد وشصت
وچند مشایخ کرام مرقوم ست اصل عبارت عربی در مکه مشرفه در سنه ۱۲۸۶ هجری نقل کرده ایم وشیخ امام حافظ شمس الدين
بن عبد الهادي در تذكرة الحفاظ ترجمه شیخ مبسوط تمام نوشته مختصری از آن این ست که جد وی محمد بن خضر بازن خود که حامله بود
بسفر حج رفت گذرش بر درب تیما افتاد آنجا جاریه طفله بنظر آمد که از خیمه بیرون می آمد چون بحران برگردید زن خود را دید
که دختری زاییده است گفت یا تیمیه یا تیمیه ازینجا باین لقب ملقب شد وابن النجار گفته که مادر این محمد بن خضر تیمیه نام داشت
وواعظه بود بسوی او منسوب شد وبدان معروف گشت آبای او از بلاد حران بسبب جوار تتار هجرت کردند ودر شب
راه رفتند وبا ایشان کتابها بود بر عجله قریب شد که دشمن بایشان ملحق شود وعجله بیفتاد همگنان بسوی خدا ابتهال واستغاثه
کردند او تعالی بر ایشان کار آسان کرد ونجات یافتند قدوم ایشان بدمشق در سنه سبع وستين وستمائة بود شیوخ وی
که از ایشان سماعت دارد زیاده از دو صد شیخ اند مسند احمد را بارها شنیده وغیلانیات در یک مجلس خوانده وبدستخط خود
کتب طبقات واثبات نوشته وخط وحساب آموخته فضلای عصر از فرط ذکا وسیلان ذهن وقوت حافظه وسرعت ادراک او
متحیر بودند در تصوف تام وعفاف تاله واقتصاد در ملبس وماکل نشو ونما یافته وبود خلف صالح بر بوالدین تقی ورع عابد ناسک
صوام قوام ذاکر او تعالی در هر امر وهر حال رجاع بسوی او بود در سایر احوال وقضایا وقاف نزد حدود او امر ونواهی او نفس
او ز بسیار از علم سیر واز مطالعه سیراب نمیشد واز اشتغال ملول واز بحث کلیل نمیشد وکمتر بود که در علمی از علوم در بابی از
ابوابش در آید مگر آنکه مفتوح میشد او را ازین باب بابها ودر می یافت چیزها درین علم واستدراک میکرد بر حذاق اهل او
ودر صغر سن خود در محافل ومجالس حاضر شده کلام ومناظره میکرد واکابر را مفحم مینمود وچیزی می آورد که اعیان بلد
در علم از آن حیران می شدند ودر سنه احدی وتسعين حج گذارد وچون رجوع کرد ریاست علم وعمل وزهد وورع وشجاعت
وکرم وتواضع وحلم وانابت وجلالت ومهابت با صدق وامانت وعفت وصیانت وحسن قصد واخلاص وابتهال الی الله
وشدت خوف از وی ودوام مراقبه او وتمسک باثر ودعای الی الله ونفع خلق واحسان بایشان بسوی وی منتهی گشت
شمشیری برهنه بود بر مخالفین واندوه بود بر اهل اهوا ومبتدعین وامامی بود قائم ببیان حق ونصرت دین طنت
بذکره الامصار وضنت بمثله الاعصار در حسن تصنیف وجودت عبارت وترتیب وتقسیم وتبیین ید طولی داشت بمسئله
در قسمت واقع شد مفتیان عصر در وی خلاف کردند وی در آن مسئله مجلدی کبیر نوشت همچنین مسئله در حدی از حدود
پیش شد در وی هم مجلدی کلان نگاشت ودر هر دو مجلد از بحث مسئله بیرون نرفت وکلام بتخلیط ودخول در حشو وخروج ازان

در اینکرده در هر واحد چیزی آورد که در اوهام و خواطر نمیگذرد شیخ کمال الدین بن الزملکانی بخط خود بر کتاب بیان ضع الملام
عن الایمة الاعلام این عبارت نوشته تالیف الشیخ الامام العالم العلامة الاوحد الحافظ المجتهد العابد القدوة الامام الایمة
عمدة الامة علامة الوری وارث الانبیاء آخر المجتهدین اوحد علماء الدین برکة الاسلام حجة الاعلام برهان المتکلمین قامع
المبتدعین محیی السنة ومن عظمت به لله علینا المنة وقامت به علی اعدائه الحجة واستبانت ببرکته وهدیه المحجة تقی الدین
ابی العباس احمد بن عبد الحلیم بن عبد السلام بن تیمیة الحرانی اعلی الله مناره وشید به من الدین ارکانه و آیین ثنا بروی
وقتی کرده که عمرش درانوقت سی سال بود و خلقی از شیوخ او و کبار علمای عصر بروی ثناها گفته اند مثل شمس الدین
بن ابی عمر و شیخ تاج الدین فزاری و ابن منجا و ابن عبد القوی و قاضی جوتی و ابن دقیق العید و ابن النحاس و غیرهم
و شیخ عماد الدین واسطی که از علمای عارفین بود ذکروی کرده و گفت انموذج الخلفاء الراشدین و الایمة المهدیین الجامع بین الظاهر
والباطن فهو یقضی بالحق ظاهرا و قلبه فی العلی قاطن اعاد الله برکته و رفع الی مدارج العلیا درجته در صبح هر جمعه برای مردم
تفسیر قرآن میکرد و خلقی کثیر بمجلس و برکت دعا و طهارت انفاس و صدق نیت و صفای ظاهر و باطن و موافقت قول بعمل
او منتفع میشد و رجوع بخدا می آورد تصانیفش چهار هزار کراسه باشد یا زیاده و در نقل فقه و مذاهب ایمه صحابه و تابعین
نظیر نداشت تا بمذاهب ایمه اربعه چه رسد و معرفتش بتاریخ و سیر عجب العجاب ست و شجاعت و جهاد او متجاوز از الوصف
و فائق النعت اجود اجواد اسخیا بود در زهد و قناعت بیسیر در ماکل و ملابس ضرب المثل ست بحر نقلیات بود و حبر عقلیات
ذهبی گفته هو اعظم من ان یصفه کلمی او ینبه علی شأوه قلمی فان سیرته و علومه و معارفه و محنه و تنقلاته یحتمل ان توضع فی مجلدین
و دور نیست که تصانیفش والی الآن بپانصد مجلد رسیده باشد و او را در غیر مسئله تصنیفی مفرد در یک مجلد ست و عدد همه
مصنفات و محتاج اوراق کثیر ست و مؤلفات و قواعد و فتاوی و اجوبه و رسائل و تعالیق او غیر محصور ست هیچیکی را از متقدمین
و متاخرین ندیدانم که مثل وی جمع و تصنیف کرده باشد و نه قریب بدان با آنکه تصانیف وی از حفظ و یاد خودش بود
و اکثر آن در حبس انتهی کلام تذکرة الحفاظ بالاختصار و هو طویل جدا یستغرق الاوراق فلیرجع الیه و شیخ صلاح الدین کتبی
در فوات الوفیات ذیل تاریخ ابن خلکان گفته یکی از احوال شجاعت او این ست که مردی از قطلوبک کبیر ظلم او بسوی وی
شکایت کرد و در نامبرده جبروت و اخذ اموال مردم و غصب آن و ظلم و ستم بود و حکایاتش درین باب مشهور ست
شیخ بروی درآمده سخن کرد قطلوبک بطور استهزا گفت من خود اراده داشتم که بخدمت شما بیایم زیرا که عالم زاهد هستید
شیخ گفت شما تکلیف نکنید موسی علیه السلام که بهتر از من بود هر روز بر در فرعون که بدتر از تو بود سه بار رفته
بروی ایمان عرض میکرد در قلعهٔ دمشق محبوس شده بود از نظم اوست بر لسان فقرای مجردین نظم

والله ما فقرنا اختیار | وانما فقرنا اضطرار
جماعة کلنا کسالی | واکلنا ماله اعتبار
تسمع منا اذا اجتمعنا | حقیقة کلها فشار

انتهی کلامه و شهاب بن فضل الله العمری در مسالک الابصار
در ترجمهٔ شیخ اطالت بسیار کرده و بطمطراق تمام احوال او بحسن انسجام عبارت و بلاغت کلمات و فصاحت الفاظ و جودت مبانی
و ترصیع معانی نوشته فقرهٔ چند بطریق انتخاب بعینه بالغض مضامین از انجا گرفته درینجا نوشته می آید میگوید منهم احمد

بن عبد الحليم الحراني الحجة الحافظ شعر

هو البحر من اي النواحي اتيته	هو البدر من اي الضواحي رأيته

جرت لمباداه لشانه واقنع بشيء ولا وقفت عند حد تليما سرى ما من تعب ترضع ثدي العلم مذ فطم وطلع وجه الصباح ليحاكيه فلطم وقطع الليل والنهار دائبين واتخذ العلم والعمل صاحبين الى ان انسى السلف بهداه وانأى الخلف عن بلوغ مداه احيا معالم بيته القديم او ورى وحمى من فتنة الرطيب ما غرس فاصبح في فضله آية الا انه آية الحرس عرضت له الكدى فزحزحها وعارضه البحار فضحضحها كان امة وحده وفردا حتى نزل لحده اخمل من القرناء كل عظيم واخمد من اهل الغنا كل قديم ولم يكن منهم احد الا يجفل عنه اجفال الظليم ويتضاءل لديه تضاؤل الغريم جاء في عصر ماهول بالعلماء مشحون بنجوم السماء تموج في جانبيه بحور خضارم وتطير بين خافقيه نسور قشاعم وتشرق في انديته بدور دجنه وصدور اسنه الا ان صباحه طمس تلك النجوم وبحره طم على تلك الغيوم ففارت سورته على تلك التلاع واطلت قسورته على تلك السباع ثم عبئت له الكتائب فحطم صفوفها وخطم انوفها وابتلع غديره المطمئن جداولها فاقتلع طوده المرجحن جنادلها واخمدت انفاسهم ريحه واكمدت مراراتهم مصابيحه تقل عن ائمة الاجماع فمن سواهم مذاهبهم المختلفة واستحضرها وتمثل صورهم الذاهبة واحضرها فلو شعر ابو حنيفة بزمانه وملك امره لادنى عصره اليه مقتربا او مالك لاجرى وراءه اشهبه ولالبا او الشافعي لقال ليت هذا كان للام ولدا وليتني كنت له اخا او ابا او الشيباني ابن حنبل لما لام عذاره اذا عذله لفرط العجب بشيبا الابل او داود الظاهري وسنان الباطني لظنا تحقيقه من منتحلهما او ابن حزم والشهرستاني لحسر كل منهما ذكره انه في نحلته او الحاكم النيسابوري والحافظ السلفي لاضافه هذا الى مستدركه وهذا الى رحلته ترد اليه الفتاوى فلا يردها وتفد عليه فيجيب عليها باجوبة كانه كان قاعدا لها يعدها ولقد تظافرت عليه عصب الاعداء فافحموا اذ هدر فحله وافحموا اذ زخرم اليحمي الشهد نحله ورمي بالكبائر وتربصت به الدوائر وسعي به ليؤخذ بالجرائر وحسده من لم ينل سعيه وكثر فارتاب وذم وما راه على انه انتاب وكان قبل هو تعقد بشع من الدواة والقلم وطبع على قلبه منها طابع الالم فكان مبدأ مرضه ومنشأ عرضه حتى نزل قضاء المقابر وترك فقار المنابر وحل ساحة تربه وما يحاذره واخذ احد قلبه من الاثم والعاذر فمات لا بل حيي وعرف قدره لان مثله ما رئي وكان يوم دفنه يوما مشهودا ضاقت به بواطن البلدة وظواهرها وتذكرت به اوائل الرزايا واخرها ولم يكن منذ سنين جنازة رفعت على الرقاب ووطئت في زحامها الاعقاب وسار مرفوعا على الرؤس متبوعا بالنفوس تحدوه العبرات وتتبعه الزفرات وكان في مدة ما يؤخذ عليه في مقاله وينبذ في حضرة اعتقاله الا تبرح فئة بالجمع بينه وبين خصمائه بالمناظرة والبحث حيث العيون ناظرة وبل يبدر حاكم فيحكم باعتقاله ويمنعه من الفتوى واباشياء من نوع هذا البلوى لا لعد نافحيته ولا تقدم دعوى في الظهور ححبه بالنقل فالفروع وحجة التاويل شعر

كضرائر الحسناء قلن لوجهها	حسدا وبغضا انه لدميم

كل هذا التبريز في الفضل حيث قصرت افكاره وتجليته كالمصباح اذا اظلمت الآراء وقياسه في دفع حجة التتار واقتحامه سيوفهم تتدفق لجة البحر حتى جلس الى السلطان محمود غازان حيث تجم الاسد في آجامها وتسقط القلوب في دواخل اجسامها وتجد النار فتورا في ضرمها والسيوف فرقا في قرمها خوفا من ذلك السبع المغتال والنمر المحتال والاجل الذي لا يدفع بحيلة محتال فجلس اليه واومى بيده الى صدره وواجهه ودرأ في نحره وطلب منه الدعاء فرفع يديه ودعا دعاء منصف اكثره عليه وغازان يؤمن على دعائه وهو مقبل عليه ثم كان على هذه المواجهة القبيحة والمشاتمة الصريحة اعظم في صدر غازان

والمغول بن كل من طلع معه اليهم وهو سلف العلماء في ذلك الصدر واهل الاستحقاق لرفعة القدر نابع ماله من جبا دق
لم يفز فيه طلل الوشيج ولم يجزعه فيار لفاع النسيج تواقف حروب باشرها وطوائف ضروب عاشرها وبوارق صفاح كاشرها
وصفائح رماح حاشرها واصناف خصوم اقتحم سعها الغمرات واكلها مختلف الثمرات وقطع جدالها اقوى لسانه وجلادها
سنا سنانه قام بها وصابرها وبلى باصاغرها وقاسى اكابرها واهل بدع قام في دفاعها وجهد في حط يفاعها ومخالفة طلل
بين لها خطا التاويل وسقم التعليل واسكت طنين الذباب في خياشيم رؤسهم بالاضاليل حتى باتوا موافي مرقد مضجع
وقاموا وارجلهم تتساقط للوقوع بادلة اقطع من السيوف واجمع من الجيوش واجلى من فلق الصباح واجلب من فلق الرياح
الا ان سابق المقدور واوقعه في خلل المسائل وخطا خطل الا يامن فيه مع الاكثار قائل وذلك لحطه على بعض سلف العلماء
وحله لقواعد كثيرة من نواميس القدماء وقلة توقيره للكبراء وكثرة تكفيره للفقراء وتسفيهه لغالب الاراء وتقريبه لجهلة العوام
واهل المراء وما افتى به آخرا في مسئلة الزيارة والطلاق واذاعته لهما حتى تكلم فيهما من لا دين له ولا خلاق فسلطوا بال الاعداء
على سليطه واطلق ايدي الاعداء في تفريطه ولقم نارهم سعفه وواري اقساطهم شرفه فلم يزل الى ان اسعر منه هو بان عرضه موهوبا وصفاء
تصبيح وفاته لا تجمع ولعل هذا الخير اريد به واريغ له لحسن منقلبه هذا مع ما جمع من الورع وما حازه بعد افير الوجود من الجود
كانت تاتيه القناطير المقنطرة من الذهب والفضة والخيل المسومة والانعام والحرث فيهبه باجمعه ويضعه عند اهل الحاجة
في موضعه لا ياخذ منه شيئا الا ليهبه ولا يحفظه الا ليذهبه كله في سبيل البر وطريق اهل التواضع لا اهل الكبر لم يمل به حب الشهوات
ولا حبب اليه من ثلاث الدنيا الا الصلوات وما زال على هذا الى ان صرعه اجله واتاه بشير الجنة يستعجله فانتقل الى الله والظن
انه لا يخجله ولما قدم غازان دمشق خرج ابن تيمية اليه في جماعة من صلحائها منهم القدوة الشيخ محمد بن قوام فلما دخلوا على
غازان كان مما قال ابن تيمية للترجمان قل للقان انت تزعم انك مسلم ومعك قاضي وامام وشيخ ومؤذن على ما بلغنا
فغزوتنا وابوك وجدك هلاكو كانا كافرين وما عملا الذي عملت عاهدا فوفيا وانت عاهدت فغدرت وقلت فما وفيت
وجرت له مع غازان وقطلو شاه وبولاي امور ونوب قام فيها كلها لله وقال الحق ولم يخش الا الله اخبرنا قاضي القضاة
ابو العباس ابن صصري انهم لما حضروا مجلس غازان قدم لهم طعام فاكلوا منه الا ابن تيمية فقيل له لم لا تاكل قال كيف
آكل من طعامكم وكله مما نهبتم من اغنام الناس وطبختموه بما قطعتم من اشجار الناس ثم ان غازان طلب منه الدعاء فقال
اللهم ان كنت تعلم انه انما يقاتل لتكون كلمة الله هي العليا وجهادا في سبيلك فان تؤيده وتنصره وان كان للملك
والدنيا والتكاثر فان تفعل به وتصنع يدعو عليه وغازان يؤمن على دعائه ونحن نجمع ثيابنا خوفا ان يقتل فنطرش بدمه
ثم لما خرجنا قلنا له كدت تهلكنا معك ونحن ما نصحبك من هنا فقال وانا لا اصحبكم فانطلقنا عصبة وتاخر في خاصة من
معه فتسامعت الخواتين والامراء فاتوه من كل فج عميق وصاروا يتلاحقون به ليتبركوا برؤيته فما هو فما وصل الا في نحو
ثلث مائة فارس في ركابه اما نحن فخرج علينا جماعة فشلحونا وكان قاضي القضاة ابو عبد الله بن الحريري يقول ان لم يكن
ابن تيمية شيخ الاسلام فمن هو ثم بعد ذلك تمكن ابن تيمية في الشام حتى صار يحلق الرؤس ويضرب الحدود ويامر بالقطع
والقتل وحكى من شجاعته في مواقف الحرب نوبة شقحب ونوبة كسروان ما لم يسمع الا من صناديد الرجال وابطال اللقاء

والملابس الحرب تارة يباشر القتال وتارة يحرض عليه ولما جاء السلطان الى شقحب لاقاه الى قرب الخرة وجعل الشيخ يثبته فلما راى السلطان كثرة العتار قال يا خالد بن الوليد فقال له لا تقل هذا وقل يا الله واستغث بالله ربك وحده وحده ينصر وقل يا مالك يوم الدين اياك نعبد واياك نستعين ثم ما زال يقبل تارة على الخليفة وتارة على السلطان ويهديهما ويربط جاشهما حتى جاء نصر الله والفتح وحكي انه قال للسلطان اثبت فانك منصور قال له بعض الامراء قل ان شاء الله قال ان شاء الله تحقيقا لا تعليقا فكان كما قال وقال الشيخ المقري عبد الله بن احمد بن سعيد مرضت بدمشق مرضا شديدا فجاءني ابن تيمية وجلس عند راسي وانا مشتغل بالحمى والمرض فدعا لي ثم قال جاءت العافية فما كان الا ان قام وفارقني واذا بالعافية قد جاءت وشفيت وتوفي وكان يعود المرضى ويشيع الجنائز ويقوم بحقوق الناس ويتألف القلوب ولا ينسب الى باحث لديه مذهبا ولا يحفظ لمتكلم عنده زلة ولا يتشهى طعاما ولا يمتنع من شيء منه بل ياكل مما حضر لا يتنكد صفوه ولا يسأم عفوه وآخر امره انه تكلم في مسئلتي الزيارة والطلاق فاخذ وسجن في قلعة دمشق فيها وتوفي فيها وصلي عليه بالقلعة ثم حمل على اصابع الرجال ثم الى جامع دمشق ضحوة النهار وصلي عليه ثم دفن بمقبرة الصوفية وما وصل الى قبره الا وقت العصر خرج الناس من جميع ابواب البلد وكانوا خلقا لا يحصيهم الا الله تعالى وحزر الرجال بستين الفا والنساء بخمسة عشر الفا وقيل اكثر من ذلك ورئيت له منامات صالحة ورثاه جماعات من الناس بالشام والمصر والعراق والحجاز والعرب من آل فضل رحمه الله تعالى

ورثيته بقصيدة لي **قصيدة**

اهكذا في الدياجي يحجب القمر
ويحبس النو حتى يذهب المطر

اهكذا تمنع الشمس المنيرة عن
فليس يعرف في اوقاته سحر
اهكذا القوس ترمي بالعراء وما
يلوى عليه وفي اصدافه الدرر
الى ابن تيمية ترمي سهام اذى
يناله ما لكل فيها ولا ضجر
طريقة كان يمشي قبل مشيته
جاؤا على اثر السباق وابتدروا
مثل الائمة قد احيا زمانهم
فحقه الرفع ايضا انه خبر
يكون • وهو امان لغيرهم
لكان منكر على ابوابه زمر
مثل ابن تيمية يرضى حواسدة
والسجن كالغمد وهو الصارم الذكر
مثل ابن تيمية تذوى خمائله

منافع الارض احيانا فتستتر
اهكذا السيف لا تمضي مضاربه
تعمي الرمايا وما في باعها قصر
اهكذا تنقي الدين قد عبثت
من الانام ويدمي الناب والظفر
ولم يكن مثله بعد الصحابة في
بها ابوبكر الصديق او عمر
لما بنوا قبلهم علياء مذهبهم
كانه كان فيهم وهو منتظر
امثله بينكم يلقى بمضيقة
تنوبه منكم الاحداث والغير
مثل ابن تيمية ينسى بمحبسه
بحبسه ولكم في حبسه غدر
مثل ابن تيمية يرمي بكل اذى
وليس تلتقط من افنانه الزهر

اهكذا الدهر ليل كله ابدا
والسيف في الفلك ما في عزمه خور
اهكذا يترك البحر الخضم ولا
ايدي العدا او تعدى نحوه الضرر
هذا السوابق ممتد لعبادة لا
علم عظيم وزهد ما له خطر
فرد المذاهب في اقوال اربعة
بني وعمر منها مثل ما عمروا
ان يرفعوهم جميعا رفع مبتدئ
حتى يطيح له عمدا دم هدر
والله لو انه في غير ارضكم
حتى يموت ولم يحلل به يصر
مثل ابن تيمية في السجن معتقل
وليس يحلى قذى منه ولا تطر
مثل ابن تيمية شمس تغيب سدى

وما يوتى به الاصال والبكر
مثل ابن تيمية يمضى وما زيلت
وجوه فرسانها الاوضاح والغرر
ولا تعبس حرب في مواقعه
ويستقم على منهاجه اليسر
قس بالانبياء الطهر كم بلغت
لمن يكابد ما يلقى ويصطبر
ايذهب المنهل الصافي وما نقعت
وكلهم وضر في الناس او ضرر
بحر من العلم قد فاضت بقيته
نظيره في جميع القوم ان ذكروا
هل فيهم من يضم البحث في نظر
كفعل فرعون مع موسى ليعتذروا
تلقى الاباطيل سحارها دهش
حتى يكون لكم في شانهم عبر
يا طالما نفروا عنه مجانبة
او خائض للوغى والحرب تستعر
تبا لراهط والاعداء قد غلبوا
طوائفا كلها او بعضها تتر
وبعدها كسروان واجبال وثد
وطالما بطلوا اطغوى وما نظروا
وليس يذهب معنى منه متقن
يجري به ديما همي وينهمر
سقى ثراك من الوسمي صيبه
خلى المراشف في اجفانه حور
يا وارثا من علوم الانبياء هنى
من الانام ولا ابقى ولا اذر

مثل ابن تيمية يمضى وما عبقت
له سيوف ولا خطية سمر
ولا تحف به الابطال دائرة
يوما ويضحك في ارجائه الظفر
بل هكذا السلف الابرار ما برحوا
فيهم مضرة اقوام وكم هجروا
ما اهملوا ابدا بل امهلوا المدى
به الظماء وتبقى الحماة الكدر
طود من الحلم لا يرقى له فنن
ففاضت الابحر العظمى وما شعروا
هل فيهم لحديث المصطفى احد
او مثله من يضم البحث والنظر
قولوا لهم قال هذا فابحثوا معه
فيلعنف الحق ما قالوا وما سحروا
وليتهم اذعنوا للحق مثلهم
وليتهم نفعوا في الضير او نفروا
رمى الى نحر غازان مواجهة
على الشآم وطار الشر والشرر
هذا واعداؤه في الدين اشجعهم
اقام اطوادها والطود منفطر
قالوا اقبرناه قلنا ان ذا عجب
وانما تذهب الاجسام والصور
لهفي عليك ابا العباس كم كرم
وزار مغناك قطر كله قطر
لفقد مثلك يا من ما له مثل
اورثت قلبي نارا وقدها الفكر
يا عالما بنقول الفقه اجمعها

بعسكر العاطر الاردان والظفر
ولا تجاري له خيل مسومة
كانهم انجم في وسطها قمر
حتى يقوم هذا الدين من قبل
يبلى اصطبارهم جهدا وهم صبر
في يوسف في دخول السجن منقبة
والله يعقب تاييدا وينتصر
مضى حميدا ولم يعلق به وضر
كانما الطود من احجاره حجر
يا ليت شعري هل في الحاسدين له
يميز النقد او يروي له خبر
هلا جمعتم له من قومكم ملأ
قد امنا وانظروا الجمال ان قدروا
فليتهم مثل ذاك الرهط من ملأ
فامنوا كلهم من بعد ما كفروا
هل فيهم صادع بالحق مقوله
سهامه من دعاء عونه القدر
وشق في المرج والاسياف مقتلة
مثل النساء بظل الباب مستتر
واستحصد القوم بالاسياف جيدهم
حقا الكوكب الدري قد قبروا
لم يبك ندما من لم يصب وما
لما قضيت به من عمره العمر
ولا يزال له برق يغازله
تاسى المحاريب والايات والسور
يا واحد الست استثني به احدا
اعنك تحفظ زلات كما ذكروا

يا قامع البدع اللاتي تجنبها	أهل الزمان وهذا البدو والحضر	ومرشد الفرقة الضلال نهجهم
من الطريق فضاعوا ولا سمروا	ألم تكن للنصارى واليهود معا	مجادلا ذهم في البحث قد حصروا
وكم فتى جاهل غِرٍّ أبنت له	رشد المقال فزال الجهل والغرر	ما أنكروا منكرا إلا أنهم جهلوا
عظيم قدرك لكن ساعد القدر	قالوا بأنك قد أخطأت مسئلة	وقد يكون فهلا منك تغتفر
غلطت في الدهر أو أخطأت واحدة	أما اجتهدت فأصابات فتعتذر	ومن يكون على التحقيق مجتهدا
لا الثواب على الحالين لا وزر	ألم تكن بأحاديث النبي إذا	سئلت تعرف ما تأتي وما تذر
حاشاك من شبهة فيها ومن شبه	كلا وما منك لا يبقى له أثر	عليك في البحث أن تبتغوا مصدرا
وما عليك إذا لم تفهم البقر	قدمت لله ما قدمت من عمل	وما عليك بهم ذموك أو شكروا
هل كان مثلك من يخفى عليه هدى	ومن سمائك تبدو الأنجم الزهر	وكيف تحذر من شيء تزل به
أنت التقي فماذا الخوف والحذر		

انتهى النثر ملخصا والنظم تماما من مسالک الابصار فی اخبار ملوک الامصار للشیخ شهاب الدین احمد بن یحیی بن محمد الکرمانی العمری الشافعی المعروف بابن فضل الله الکاتب الدمشقی المتوفی فی سنة تسع واربعین وسبع مائة ودر طبقات ابن رجب حنبلی ست که از مفردات وغرائب او آنست که مختار او ارتفاع حدث بود بمیاه معتصره همچو گلاب وی مانند آن وجواز مسح بر نعلین در قدمین وهمچنین مسح بر هر انچه در کشیدن آن از پای احتیاج بسوی دست ویای دیگر میشود مع هر دو قدم وعدم توقیت مسح بر خفین مع الحاجة همچو مسافر بر برید ونحو آن که در رفتن خود بدیار مصر بر جبل بریه همچنین کرده وتوقیت آن با امکان نزع وتیسر او وجواز مسح بر لفائف ونحو آن وجواز تیمم بخوف فوات وقت در حق غیر معذور مثل کسیکه تاخیر کرد نماز را عمدا تا آنکه وقت وی تنگ شد وهمچنین کسیکه بترسد فوت جمعه وعیدین او وی محدث باشد اما کسیکه بیدار شد یا یاد کرد نماز را در آخر وقت وی پس طهارت کند بآب ونماز گذارد زیرا که وقت متسع ست در حق او وزنیکه او را غسل در خانه ممکن نیست ونزول بسوی حمام بر وی شاق ست وی تیمم کرده نماز بگذارد ونیست حد برای اقل واکثر حیض ونه برای اقل طهر بین حیضتین ونه برای سن ایاس از حیض بلکه این همه راجع بسوی عادت زن ست که آنرا از نفس خود می شناسد ونه واجب نیست قضا بر تارک صلوة عمدا ونه مشروع ست برای او بلکه بسیار نوافل بگذارد وقصر در قصیر سفر وطویل او روا ست وسجدهٔ تلاوت را طهارت شرط نیست انتهی شوکانی در شرح الصدور فی تحریم رفع القبور در حق وی گفته بلغ الامام المحیط بمذاهب سلف هذه الامة وخلفها انتهی شاه ولی الله محدث دهلوی را در جواب بعض اهل علم رساله ایست در ذب از ابن تیمیه رح اولها الحمد لله مفیض النعم وملهم الحکم در وی نوشته الذی اعتقده انا واحب ان یعتقده جمیع المسلمین فی علماء الاسلام حملة الکتاب والسنة والفقه الذابین عن عقیدة اهل السنة والحدیث انهم عدول بتعدیل النبی صلی الله علیه وسلم حیث قال یحمل هذا الدین من کل خلف عدوله فکذلک ابن تیمیه فانا قد تحققنا من حاله انه عالم بکتاب الله ومعانیه اللغویة والشرعیة وحافظ لسنة رسول الله صلی الله علیه وسلم وآثار السلف عارف بمعانیهما اللغویة والشرعیة استاذ فی النحو واللغة محرر لمذهب الحنابلة فروعه واصوله فائق فی الذکاء ذو لسان وبلاغة فی الذب عن عقیدة اهل السنة لم یؤثر عنه فسق ولا بدعة اللهم الا انه الا

ضيق عليه لا جلها وليس شيء منها الا ومعه دليله من الكتاب والسنة وآثار السلف فمثل هذا الشيخ عزيز الوجود في العالم ومن يطيق ان يلحق شأوه في تحريره وتقريره والذين ضيقوا عليه ما بلغوا معشار ما آتاه الله تعالى وان كان تضييقهم ذلك ناشئا من اجتهاد ومشاجرة العلماء في مثل ذلك ما هي الا كمشاجرة الصحابة فيما بينهم والواجب في ذلك كف اللسان الا بخير انتهى

بعده درین رساله از مسائل تفردات او مثل بودن او تعالی فوق عرش و منع سفر برای زیارت نبوی صلی الله علیه وآله وسلم و انکار وجود قطب و غوث و خضر و مهدی مختفی در اعتقاد شیعه و تفسیر آیت طهارت به اراده تشریعیه نه اراده تکوینیه جواب داده بطریق تصدیق و ترجیح این مسائل من شاء الاطلاع علیه فلیرجع الیه و همچنین قاضی القضاة صفی الانام مصر والشام امیر المؤمنین ابی حفص عمر بن ابی البرکات موسی الحمصی المخزومی الشافعی رح را نظمی ست طویل الذیل در جواب سوال اهل طرابلس

اول سوال این ست نظم	ما قول اهل علوم الشرع والحسب	في من يكفر شيخ العلم والادب
تقي دين الله العرش شهرته	بابن تيمية حرّاني النسب	واول جواب این ست شعر
الحمد لله هادينا بلا نصب	الى الصواب بخير العجم والعرب	وهمچنین سید صفی الدین حنفی بخاری

نزیل نابلس در قول جلی از جمله ایرادات مردم بر شیخ الاسلام جواب شافی داده و ترجمهٔ وی بکمال بسط و شرح نوشته و از علمای هر چهار مذهب ثنای حسن بروی نقل کرده و همچنین ثنای او از سبکی و ابن الزملکانی وغیرهما من اعدائه و حسّاده درین کتب نقل کرده اند و لله الحمد و در مناقب او کتب و رسائل مستقله تصنیف شده اگر از همه نقل کرده شود کتابی مستقل گردد لهذا از ان در گذشته اسمای بعض تالیفات و قصهٔ وفات او درین جا نوشته میشود در فوات الوفیات ذیل تاریخ ابن خلکان نوشته

کتب التفسیر قاعده در استعاذه قاعده در بسمله کلام بر جهر بسمله قطعهٔ کبیر در تفسیر بعض آیات سورهٔ بقر وغیرها من السبع بعض در دو کراسه و بعض در سه کراسه و بعض شش کراسه و بعض ده کراسه و تفسیر مائده در یک مجلد و تفسیر سورهٔ یوسف یک مجلد تفسیر سورهٔ نور یک مجلد کبیر تفسیر سورهٔ قلم یک مجلد تفسیر سورهٔ اخلاص و معوذتین و قل یا ایها الکافرون یک مجلد

کتب اصول اعتراضات مصریه علی الفتاوی الحمویه چهار مجلد درء تعارض العقل والنقل چهار مجلد جواب ایراد کمال الدین ابن الشریشی یک مجلد جواب صحیح لمن بدل دین المسیح در رد نصاری چهار مجلد منهاج الاستقامه شرح عقیدهٔ اصفهانی یک مجلد شرح اول المحصول للرازی یک مجلد الرد علی المنطق یک مجلد شرح اول کتاب غزنوی در اصول دین یک مجلد رد علی الفلاسفه چهار مجلد اثبات و الرد علی ابن سینا قاعده فی القضایا الوهمیه قاعده فی قیاس ما لا یتناهی جواب الرسالة الصفدیه قاعده فی الکلیات مجلد لطیف رسالهٔ بعلبکیه رسالهٔ ازهریه ابطال الکلام النفسانی و آن را به هشتاد وجه باطل کرده جواب من حلف بالطلاق الثلاث ان القرآن حرف وصوت اثبات الصفات العلو والاستوا دو مجلد ست جواب فی الاستوا و ابطال تاویله بالاستیلا جواب من قال لا یمکن الجمع بین اثبات الصفات علی ظاهرها مع نفی التشبیه اجوبه کون جهة السموات کریه سبب قصد القلوب العلو جواب کون الشیء فی جهة العلو مع کونه لیس بجوهر ولا عرض معقول او مستحیل جواب هل الاستوا والنزول حقیقة و هل لازم المذهب مذهب شرح حدیث النزول یک مجلد لطیف ست بیان حل اشکال ابن حزم الوارد علی الحدیث قاعده فی قرب الرب من عابدیه و داعیه یک مجلد ست

الکلام علی نقض المرشد للمسائل الاسکندرانیه فی الرد علی الاتحادیه والحلولیه جواب فی لقاء الله تعالی جواب فی رؤیا النساء
ربهن فی الجنة جواب رد علی لسان ملک التتار یک مجلد قواعد فی اثبات الرد علی القدریه یک مجلد الرد علی الرافضی الامامیه
چهار مجلد تنبیه الرجل العاقل علی تمویه المجادل یک مجلد تناسی بالشدائد فی اختلاف العقائد یک مجلد کتاب الایمان یک مجلد
شرح حدیث جبرئیل یک مجلد الرد علی اهل کسروان یک مجلد کراسه فی بقاء الجنة والنار رد علی السبکی کتب اصول الفقه
قاعدة فی اقوال الفقهاء دو مجلد شمول النصوص للاحکام یک مجلد قاعده در بیان اجماع و آنکه وی بر سه قسم است جواب
فی الاجماع والخبر المتواتر قاعدة کل ذم و حمد من الاقوال و الافعال لا یکون الا بالکتاب و السنة قاعدة فی کیفیة الاستدلال
علی الاحکام بالنص و الاجماع فی الرد علی من قال ان الادلة اللفظیة لا تفید الیقین سه مصنف است قاعدة فی تقریر القیاس
قاعدة فی الاجتهاد و التقلید فی الاحکام رفع الملام عن الائمة الاعلام جواب فی ترک التقلید فی من یقول مذهبی
مذهب النبی صلی الله علیه وسلم ولیس انا محتاج الی تقلید الاربعة جواب من تفقه فی مذهب و وجد حدیثا صحیحا هل یعمل به
ام لا الفتح علی الامام فی الصلوة تفضیل الائمة الاربعة و ما امتاز به کل واحد منهم قاعدة فی تفضیل الامام احمد
قواعد ان النهی یقتضی المضادة کتب الفقه شرح المحرر فی مذهب امام احمد شرح العمده لموفق الدین چهار مجلد
در مسئلهٔ استغاثه جواب مسائل اصفهان جواب مسائل صلت جواب مسائل بغداد مسئلة الدرة المضیئة فی فتاوی
ابن تیمیة الماردانیه قاعدة فی المیاه و المائعات و احکامها طهارة بول ما یوکل لحمه قاعدة فی حدیث القلتین
نواقض الوضوء التسمیة علی الوضوء قواعد فی عدم نقضه بلمس النساء تیسیر العبادات لارباب الضرورات بالتیمم و الجمع
بین الصلوتین خطاء القول بجواز المسح علی الخفین جواز المسح علی الخفین المنخرقین کراهة التلفظ بالنیة و تحریم الجهر بها
فی الاذکار الکلم الطیب فی الرکعتین اللتین تصلیان قبل الجمعة بعد اذان القنوت فی الصبح و الوتر اهل البدع هل
یصلی خلفهم الصلوات المبتدعة تحریم السماع تحریم الحشیشة النهی عن المشارکة فی اعیاد النصاری و الیهود
و ایقاد النیران فی المیلاد و نصف شعبان و ما یفعل فی عاشوراء من الحبوب قاعدة فی مقدار الکفارة بالیمین
اللمحة المختطف فی الفرق بین الیمین و الحلف کتاب التحقیق فی الفرق بین اهل الایمان و التطلیق الطلاق البدعی لا یقع
مناسک الحج فی حجة النبی صلی الله علیه وسلم فی العمرة المکیة جواب من حلف لا یفعل شیئا علی المذاهب الاربعة
ثم طلق ثلاثا فی الحیض جبل لبنان کامثاله من الجبال لیس فیه رجال الغیب و الابدال بعضی مردم فتاوای اورا
بابت مدت اقامتش در مصر که هفت سال بود در علوم شتی جمع کردند سی مجلد شد ابطال الکیمیا و تحریمها و لو صحت
انتهی ملخصا و از مصنفات او ست کتاب الصارم المسلول علی منتقص الرسول و کتاب تبطیل التحلیل و کتاب اقتضاء
الصراط المستقیم لمخالفة اصحاب الجحیم و کتاب تاسیس التقدیس و این در بست مجلد است و کتاب الرد علی طوائف الشیعة
چهار مجلد و کتاب السیاسة الشرعیة و کتاب التصوف ابن فضل الله گفته و کان اعرف الناس بالتاریخ و کثیر من مصنفاته
ما بیضت انتهی و کتاب الاستقامة دو مجلد و کتاب بیان تلبیس الجهمیة فی تاسیس بدعهم الکلامیة در شش مجلد کلان
وکتاب المحنة المصریة دو مجلد ...

نقض کلام الشیعة والقدریة چهار مجلد کتاب الفرقان بین الحق والبطلان بیان الدلیل علی بطلان التحلیل الرد علی الاخنائی
فی مسئلة الزیارة ابن رجب در طبقات خود گفته اما تصانیفه فهی اشهر من ان تذکر واعرف من ان تنکر سارت مسیر الشمس
فی الاقطار وامتلأت بها البلاد والامصار وقد جاوزت حد الکثرة فلا یمکن احد حصرها ولا یتسع هذا المکان لعد المعروف منها
ولا ذکرها انتهی و اما ذکر وفات وی پس مکث او در قلعه از شعبان تا ذیقعده قریب دو سال بود و بیست و چند روز بیمار ماند
واکثر مردم بیماری او ندانستند یکایک شنیدند که بمرد و وفاتش در سحر لیلة الاثنین بیستم ذیقعده سنة ثمان و عشرین و سبعمائة
اتفاق افتاد مؤذن قلعه بر مناره جامع ذکر کرد و حرس بر برج قلعه بدان تکلم نمودند آنوقت مردم معلوم شد و بعضی در
خواب بران مطلع شدند و صبحدم گرداگرد قلعه فراهم آمدند تا آنکه اهل غوطه و مرج هم مجتمع شدند و ازدحام عظیم شد اهل اسواق
آن روز هیچ شیء در بازار نه پختند و بسیاری از دکاکین مفتوح نشد و دروازه قلعه گشاده شد نائب سلطنت غائب از بلد بود
پس صاحب مصر نزد نائب قلعه آمده تعزیت کرد و نزد او نشست و در قاعه نزد شیخ خلقی بسیار از اصحاب او جمع شده گریستن
و بروی ثنا کردن آغاز کردند و جماعتی نزد او قبل از غسل نشسته قرآن مجید خواندند و بروئیت و تقبیل او برکت جستند گروهی
از زنان هم رسیده مثل این بجا آوردند و برفت برادر شیخ زین الدین عبد الرحمن خبر داد که وی و شیخ از روزیکه داخل قلعه شدند
هشتاد ختم قرآن کردند و در ختم هشتاد و یکم شروع کرده بودند و تا قوله تعالی ان المتقین فی جنات ونهر فی مقعد صدق عند
ملیک مقتدر رسیده که شیخین صالحین عبد الله بن المحب الصالحی و شیخ زرعی ضریر در قرائت شروع نمودند و شیخ قرائت ایشان دوست میداشت
پس بدایت از سوره رحمن کرده تا آخر قرآن خواندند بعده مردم متفرق شدند و صرف غسل دهندگان و کسیکه معین و مساعد
ایشان باشد ماندند و اینها جماعة صالحین بودند و اهل علم مثل مزی و غیره و هنوز فارغ از غسل نشده بودند که قلعه از مردم
پر شد و ما حول قلعه تا جامع مملو گردید و اکثر طرق و ابواب مثل کلاسه و باب البرید و باب الساعات و غیرها از کثرت ازدحام
مسدود گشت پس بدرگاه قلعه اول شیخ زاهد قدوه محمد بن تمام نماز بگذارد و درین وقت مردم به بکا و ثنا و دعا بانگ برداشتند
و جنازه در ساعت رابعه بجامع دمشق آوردند مسجد جامع و صحن او و کلاسه و غیرها همه پر شد و جمع اعظم از جمع الجمع بهم رسید
شیخ را در موضع جنائز قریب مقصوره نهادند و لشکریان بنگاهبانی زحام خلق میکردند و مردم بر غیر صفوف جلوس کردند هیچ کس را
نشستن ممکن نمی شد بلکه سجده هم مگر بکلفت تمام و بجدی کثرت مردم شد که وصف نتوان کرد چون مؤذن اذان ظهر گفت
اقامت صلوة بر شدت بخلاف عادت اتفاق افتاد نماز پیشین گذاشته بر شیخ نماز کردند نائب خطابت علاء الدین بن الخراط
القزوینی امام جنازه بود بعده جنازه دست بدست بردند حالتی عجیب بر مردم از بکا و دعا و ثنا و ترحم و تهلیل و تاسف بود
زنان فوق سطوح می گریستند تا مقبره بهمین کیفیت برده شد و این روز یوم مشهود بود در دمشق مثل آن معهود نیست
و متخلف نشد از اهل بلده و حواضر او مگر قلیل از ضعفا و مخدرات و صارخی فریاد کرد هکذا یکون جنائز ائمة السنة
درین وقت مردم را گریه سخت فرو گرفت و از باب البرید بردند مردم بر نعش شریف او منادیل و عمائم خود انداختند تا آنکه از شدت
زحام جنازه از دوشها بر سرها رسید گاهی بیشتر میرفت و گاهی پس تر و مردم از جمیع ابواب بلد بیرون شدند و بر هر دروازه ازدحام بود
خصوصا بر باب الفرج و باب الفرادیس و باب النصر و باب الجابیه و در سوق خیل امر ازدحام عظیم تر گشت درین جا برادرش

زین الدین عبدالرحمن برومی در نماز تقدیم کرد و وقت عصر مدفون شد در پهلوی برادر خود شرف الدین عبدالله بمقابر صوفیه چون مردان را شمار کردند از شصت هزار کس تا دو لک بودند و زنان پانزده هزار و درین وقت قول امام احمد ظاهر شد که قولوا بیننا و بین اهل البدع یوم الجنائز و شک نیست که مثل این ازدحام جز جنازهٔ امام احمد برای دیگری قبل از وی در کتابی مذکور نشده و جنازهٔ امام احمد با آنکه عظیم بود بسبب کثرت اهل بغداد و اجتماع ایشان و تعظیم آنها برای او و تمام دولت او را دوست میداشت بخلاف شیخ که در دمشق وفات یافت و اهل آن عشر عشیر اهل بغداد نبودند و هم حاکم حاضر نبود و معهذا آنقدر برای وی مجتمع شدند که اگر پادشاهی قاهر و سلطانی جابر و دیوانی حاضر ایشان را جمع کردن میخواست هرگز باین نوعی اجتماع ایشان ممکن نمیشد با آنکه انتقال شیخ در قلعه بطریق حبس شده در قول حلبی گفته و کثیر من الفقهاء و الفقراء یذکرون عند الناس اشیاء کثیرة مما تنفر منها طباع اهل الادیان فضلا عن اهل الاسلام والایمان و هذه کانت جنازته رحمة الله علیه قلت و بالجملة لم یوجد فی الاسلام من اجتمع فی جنازته مثلما اجتمع فی جنازة الشیخ تقی الدین غیر الامام احمد کما اشار الیه الحافظ ابن ناصر فی کتابه الرد الوافر و قد صح عن النبی صلی الله علیه وسلم انتم شهداء الله فی الارض و رثاه الامام زین الدین عمر الوردی فی ما ذکره شیخ الاسلام العینی بقصیدة منها قوله **قصیده**

عثا في عرضه قوم سلاط	لهم من نثر جوهره التقاط	تقي الدين احمد خير حبر
خروق المعضلات به تخاط	توفي وهو محبوس فريد	وليس له الى الدنيا انبساط
ولو حضروه حين قضى لالفوا	ملائكة النعيم به احاطوا	قضى نحبا وليس له قرين
ولا لنظيره لف قماط	فتى في علمه اضحى فريدا	وحل المشكلات به نياط
وكان الى التقى يدعو البرايا	وينهى فرقة فسقوا ولاطوا	وكان الجن يفرق من سطاه
لوعظ للقلوب هو السياط	فيا لله ما قد ضم لحد	ويا لله ما غطى البلاط
هم حسدوه لما لم ينالوا	مناقبه فقد مكروا وشاطوا	وكانوا عن طريقته كسالى
ولكن في اذاه لهم نشاط	وحبس الدر في الاصداف فخر	وعند الشيخ بالسجن اغتباط
بآل الهاشمي له اقتداء	فقد ذاق المنون ولم يواطوا	بنو تيمية كانوا فبانوا
نجوم العلم ادركها انهباط	ولكن يا ندامة حابسيه	فشك الشرك كان به يماط
ويا فرح اليهود بما فعلتم	فان الضد يعجبه الخباط	الم يك فيكم رجل رشيد
يرى سجن الامام فيستشاط	امام لا ولاية كان يرجو	ولا وقف عليه ولا رباط
ولا جاراكم في كسب مال	ولم يعهد له بكم اختلاط	ففيم سجنتموه وعظتموه
اما لجزاء اذيته اشتراط	وسجن الشيخ لا يرضاه مثلي	ففيه لقدر مثلكم انحطاط
اما والله لولا كتم سري	وخوف الشر لانحل الرباط	وكنت اقول ما عندي ولكن
باهل العلم ما حسن اشتطاط	فما احد الى الانصاف يدعو	وكل في هواه له انخراط

سیظهر قصدکم یا حابسیه	ونیتکم اذا نصب الصراط	فما هو مات عنکم فاستریحوا
فما طووا اما اردتم ان تطووا	وحلوا واعقدوا من غیر ربط	علیکم وانطوی ذاک البساط
ورثاه الحافظ ابو عبد الله الذهبی رحمه الله نظم	یا موت خذ من اردت او فدع	محوت رسم العلوم والورع
اخذت شیخ الاسلام وانقصمت	عری التقی واشتفی اولو البدع	غیبت بحرا مفسرا جبلا
حبرا تقیا مجانب الشبع	فان یحدث فمسلم ثقة	وان یناظر فصاحب اللمع
وان یخض نحو سیبویه یفه	بکل معنی فی الفن مخترع	وصار عالی الاسناد حافظه
کشعبة او سعید الضبعی	والفقه فیه فکان مجتهدا	وذا اجهاد عار من الجزع
وجوده الحاتمی مشتهر	وزهده القادری فی الطمع	اسکنه الله فی الجنان ولا
زال علیا فی اجل الخلع	مع مالک والامام احمد و	النعمان والشافعی والخلعی
مضی ابن تیمیة وموعده	مع خصمه یوم نفخة الفزع	انتهی کلامه در تذکرة الحفاظ گفته

ختمت له ختمة کثیرة بالصالحیة والبلد وتردد الناس الی قبره ایاما کثیرة لیلا ونهارا ورئیت له منامات کثیرة حسنة ورثاه الناس بقصائد جمة انتهی وابن رجب گفته رثاه خلق کثیر من العلماء والشعراء بقصائد کثیرة من بلدان شتی واقطار متباعدة وتاسف المسلمون لفقده رضی الله عنه ورحمه وغفر له وصلی علیه صلوة الغائب فی غالب بلاد الاسلام القریبة والبعیدة حتی فی الیمن والصین واخبر المسافرون انه نودی باقصی الصین للصلوة علیه یوم الجمعة الصلوة علی ترجمان القرآن وقد افرد الحافظ ابو عبد الله بن عبد الهادی له ترجمة فی مجلده وکذلک ابو حفص عمر بن علی البزار البغدادی فی کراریس انتهی قلت وکذلک الشیخ مرعی وسماها الکواکب الدریة فی مناقب شیخ الاسلام ابن تیمیة وغیره من علماء السنة رضی الله عنه وعنا وعنهم اجمعین شهاب الدین **احمد** بن الحجر المکی الهیتمی بالفوقیه صاحب الزواجر والصواعق وغیرهما شیخ عبد الحق دهلوی ترجمه وی در زاد المتقین فی سلوک طریق الیقین چنین نوشته در زمان خود اعظم علما وفقها وشیخ الاسلام مکه معظمه بود در فقاهت نظیر نداشت ودر علم حدیث ودیگر علوم مهارتی داشت ومی اگرچه بشیخ ابن حجر عسقلانی بزرگ در علم حدیث نسبتی ندارد اما در علم فقه محتمل که مساوی بلکه فائق باشد ووی شاگرد شیخ زکریای مصری ست که شاگرد شیخ ابن حجر عسقلانی ست تصانیف دارد بر منهج شیخ زکریا شرحی نوشته در غایت بسط واطناب وشرحی دارد بر شمائل ترمذی وبر اربعین نووی وبر مشکوة نیز شرحی نوشته که در وی داد فقاهت داده دیگر تصنیفی دارد مسمی بزواجر در بیان کبائر بغایت مفید وصواعق محرقه در رد روافض نیز تصنیف اوست وبر قصیدهٔ همزیهٔ بوصیری صاحب قصیدهٔ برده که در نعت نبوی ست نیز شرحی نوشته در غایت عذوبت ورشاقت مشتمل بر فوائد کثیره وبر عین العلم نیز بنیاد شرحی کرده بود که تمام نشده ودر مناقب امام اعظم رساله دارد مسمی بقلائد العقیان فی مناقب النعمان ودر حقیقت این رساله از کرامات وتصرفات امام اعظم ست که با وجود تعصب وتصلب شافعیت این رساله از ایشان صدور یافت شیخ علی متقی در ابتدای قدوم مکه شاگرد شیخ ابن حجر بودند در آخر وی خود را تلمیذ حقیقی شیخ می گفت وخرقهٔ خلافت پوشید مات الشیخ ابن حجر فی سنة خمس وسبعین وتسع مائة انتهی کلامه محرر سطور گوید تحریر مناقب امام اعظم از ابن حجر بعید نیست

و نه خاص [illegible] بلکه دیگر فقهای شافعیه هم در مناقب وی تصنیفها ساخته اند چنانکه جمعی از حنفیه در مناقب امام شافعی
تالیفها نموده اند و نفسانیت و جدال که در متاخرین فقهاست در متقدمین ایشان هرگز نبود بلکه با هم شیر و شکر بودند با وجود
اختلاف مذاهب یکدیگر چنانکه کتب طبقات بر آن دلالت دارد این همه گلهای بدبو بهار آخر زمانست پس بس و شیخ ابن حجر را
ورای این تصانیف کتب و رسائل دیگرست از انجمله تحفة المحتاج شرح منهاج نووی در چند مجلد ضخیم ست و درین زمان یکی در مصر محروسه
بطبع رسیده و در اولش ترجمه حال مؤلف بکمال بسط و شرح مرقوم ست درین مختصر گنجایش نقل آن نیست و دیگر فتاوی ست
و اجوبه سوالات و جز آن و در عبور و اطلاع و کمال دستگاه وی در فقه و غیره شک و شبهه نیست جز آنکه در حق شیخ الاسلام
ابن تیمیه حرانی در کتاب الدر المنظم مرتکب چیزی شده که جز بتوبه النصوح نتوان بخشید وبی دریافت حقیقة الامر شور و غوغای
بسیار برداشت حال آنکه فقهای مذاهب اربعه پیش از وی و بعد از وی بروی ثناهای بسیار کرده اند و در مسئله سفر زیارت قبور
که منشأ غیظ و غضب همگنان همان ست نیز تصویب او نموده و بمحامل حسنه فرود آورده اند چنانکه از تقاریظ رساله رد وافر
و ترجمه وی ظاهرست تجاوز الله عنا و عنه و ازینجاست که تعقب ابن حجر در رد او بر شیخ الاسلام کرده اند و قول او را در حق وی
قبول نساخته و بالله التوفیق شمس الدین **احمد** بن حسن بن علی الحسینی القنوجی المتخلص بالعرشی یکی از اذکیای عصر
و علمای دهر بود ولادتش نوزدهم رمضان مبارک روز شنبه قریب یک پاس روز برآمده در سنه یکهزار و دوصد و چهل
و شش اتفاق افتاد و در آغاز شعور موافق مراسم جمهور قدری در تحصیل علم کوشید و در قلیل مدت آنچه دیگران در کثیر عمر
حاصل شود بهم رسانید بارها رحلت بسوی بلاد مشهوره هند از کانپور و فرخ آباد و بریلی و کول و دهلی و جز آن بطلب علم کرد
و با اساتذه وقت ملاقات و مباحثه و مناظره و مشاعره نمود و چیره برآمد خیلی سریع الادراک ذکی الطبع شجاع قوی الحافظه
وحید الذهن بود گویا استخوان و لحم او همه علم و فضل بود و درین عمر کم کسی باین مزایا برخاسته باشد سند کتب حدیث
از شیخ صالح عبد الغنی بن ابو سعید الفاروقی المجددی نزیل مدینه منوره فرا گرفت خصوصا صحیح بخاری نسخه اش
این ست یقول الفقیر احمد بن حسن القنوجی عفا الله عنه اروی صحیح البخاری عن مولانا الشیخ الزاهد المتقی عبد الغنی
دامت برکاته وهو عن الشیخ محمد عابد السندی وهو عن امام المحدثین و خاتمة المجتهدین الشیخ صالح بن محمد العمری المسوفی
الشهیر بالفلانی عن شیخه المعمر المحقق محمد بن محمد بن سنة العمری الفلانی عن الشیخ احمد العجل عن قطب الدین محمد بن احمد
النهروانی مفتی مکة عن ابی الفتوح نور الدین احمد بن عبد الله بن ابی الفتوح الطاؤسی عن بابا یوسف الهروی المشهور
بسی صد ساله ای المعمر ثلث مائة سنین عن محمد بن شادبخت الفرغانی المکنّی بابی عبد الرحمن عن ابی نعمان یحیی بن عمار
بن مقبل بن شاهان الختلانی و کان عمره مائة و ثلثا و اربعین سنة وهو احد الابدال بسمرقند و قد سمع صحیح البخاری جمیعه
علی الامام محمد بن یوسف بن مطر بن صالح بن بشر الفربری المکنی بابی عبد الله عن مؤلفه الحافظ الحجة محمد بن اسمعیل البخاری
قال الشیخ محمد عابد فیکون بینی و بین الحافظ البخاری تسعة انفس فیقع لی ثلاثیاته بثلثة عشر نفسا و هذه الطریقة لم تصل
الی الحرمین الا مع اشیاخ اشیاخ مشائخنا کالشیخ المعمر عبد الله بن سعد اللاهوری و هذه الطریقة لم تبلغ ابن حجر و لا السیوطی
لانهما کانا بمصر و الحافظ ابو الفتوح من رجال الثمان مائة کان بابرقوه مدینة بخراسان العجم و کان موصوفا بالصلاح

ویروی القسطلانی المذکور عن ابی اسحٰق ابراهیم بن عبد الصمد الهاشمی عن ابی مصعب عن مالک الامام المشهور بموطاه والشیخ محمد سعید یروی عن محمد بن عبد الله الوولاتی عن الشیخ محمد بن محمد بن خلیل عرف بابن ارکماش الحنفی عن الحافظ ابن حجر العسقلانی مؤلف فتح الباری وغیره انتهی و این اجازت در سنه احدی و سبعین و مائتین و الف حاصل شود و با این همه فضل و کمال در فنون سپاهگری مثل کوب افراس و رمی اقواس و تفنگ بازی و شمشیر زنی و صید افگنی و شوق جهاد و حضور معارک جدال نیز ید طولی داشت و میل خاطر بتحسین ماکل و ملابس و مراکب و جمع کتب و مطالعهٔ آن از مغرب تا صبح وکتابت و نقل رسائل بسیار بوده و در هر یکی ازین امور فائق بر اخوان و بارع بر اقران بر آمده یکدو بار سفر برای جهاد کرد آخر اسفار ایشان سفر حج بود در سنه یکهزار و دو صد و هفتاد و شش چون از وطن مالوف در بلدهٔ بروده مضاف صوبهٔ گجرات رسید و چندی از کسل راه آسود طبیعت از جادهٔ اعتدال منحرف شده مبتلای حمای اسهالی شد شیخ حاجی غلام حسین که یکی از مشایخ و علمای بلدهٔ قنوج بودند در خط خود بکاتب حروف نوشتند که آن مرحوم بست و پنجم شعبان سنه ۱۲۷۶ هجری بسواری عجله نزد فقیر رسیدند کمال مسرت حاصل شد چه از مدت سی و دو سال که درین ملک گجراتیم این چنین عزیزی نزدم نرسیده بود بدریافت کمالات اوشان که درین مدت قلیل حاصل کرده بودند نهایت محظوظ بودم درین اثنا درینجا کثرت تپ باکثر مردم بود ایشان هم دران مبتلا شدند یک مسهل شد و تا یک اسبوع معالجه گردید هیچ فائده مترتب نشد تا آنکه نهم جمادی الاولی سنه ۱۲۷۷ هجری روز جمعه بعد از نماز جمعه که بر بالین شان من و سید بنده و مولوی مراد الله در حالت احتضار یافتیم و بذکر کلمه مشغول شدیم زیاده از یکپاس روز باقی بود که برحمت حق پیوستند انا لله وانا الیه راجعون بعد تجهیز و تکفین بطریق مسنون نماز جنازه خوانده در تکیهٔ ماتریدیه که در انجا مزار سید یحیی ترمذی از خلفای مخدوم اخی جمشید راجگیری و قبور اکثر مردم علاقهٔ نواب صاحب بروده است متصل قبر شاه عالم خان مرحوم قریب یکپاس شب گذشته مدفون شدند انتهی مولوی عماد الحسن موهانی میگفتند وقت احتضار سخنی گفتم گفتند خاموش باید که الله الله بگوییم و زبان بذکر کلمهٔ طیبه مشغول بود و لله الحمد آزمن باید پرسید که کدام سنگ صبر بر سینه گذاشتم که هنوز بی همچو برادر زنده ام شعر

گر نه قضا بود که با هم رویم	میرسد آن وقت که ما هم رویم

عمر شریف ایشان سی سال و هفت ماه و بست روز شد شیخ ادیب حسن الیمنی در مرثیهٔ ایشان این چند بیت انشا کرد نظم

خطب الورى فادح قد اوجعا	بمصاب ركن الدين يوم تصدعا	الزاهد الاواه مصباح الدجى
من للفضائل والتقى قد جمعا	السيد المفضال احمد من سعى	لمكارم الاخلاق ثم توسعا
حسن الفعال الصادق القول الذي	اوصافه عظمت وجلت موقعا	بحر المعارف والعلوم اخا الندى
في دهره بنظيره لم يسمعا	حاز المكارم قبل شق ازاره	وغدى اماما قبل ان يترعرعا
وغذى بدر العلم قبل فطامه	وعلا على اقرانه وترفعا	افتى وصنف في العلوم وانجز
السبع والعشرين الا اربعا	وله نقادة عارف متصرف	بالنحو والتعبير قد ملأ الوعا
ولكم مباحث في فنون جمة	بقواطع البرهان فيها قطعا	درست دروس العلم بعد وفاته

عصفت بها ریح جنوب بزعزعا
قولوا لاهل الحسد فلیبکوا دما
حقا وظنی مثله لم یطلعا
دامت علیه من الاله مراحم
ما طائف بالبیت طاف وودعا
والتابعین وتابعیهم دائما

وتعطلت اعلامها وربوعها
من بعد ان یبکوا ویفنوا الادمعا
فالله یسقی تربة قد حلها
ما شن وبل او ومیض لمعا
وعلی ایمته الکرام وصحبه
ما افتر زهر فی الربی وتضوعا

لما تخلت منها دراج وودعا
هو نجمها یبدیها بل شمسها
بسحائب همی ولا تتقشعا
ثم الصلوة علی النبی وآله
ما قام محتسب وما داع دعا

درین زمان آخر کسیکه نصرت سنت کنند ایشان بودند و در رد تقلید و طول دادن در آن دیده نشد که با کسی درین باب تقریری و تحریری بوده باشد مگر آنکه الزام سخت او داده در اصول فقه امام همه بودند و سنن و آثار کتب ستہ گویا بر نوک زبان بود تمام همت مصروف انتصار فرقه اتباع میکردند کتابی موسوم بشهاب ثاقب در رد تقلید بر وجهی نوشته اند که مثلش در هند دیده و شنیده نشد کاتب حروف از کلام منثور و منظوم ایشان در عربی و فارسی جا و مجموعه فراهم آورده در عربی همعنان شعرای جاهلیت اند و در فارسی هم بزم عرفی و نظیری و در اردو سقه‌ای آتش و ناسخ در باره عمل بحدیث و انکار از رای نمونه حافظ ابن حزم و شیخ الاسلام ابن تیمیه بودند اما ایشان را بر کتب این بزرگواران اطلاعی نبوده بجهت آنکه تصانیف ایشان در هند موجود و میسر نیست اگر در تصانیف ایشان میدیدند لیبیت این اکابر در انتصار سنت و رد بدعت انکار تقلید و اختیار تحقیق بنظر ایشان میگذشت و اطلاع و عبور بر ادله و براهین نفیسه و حجج سعیده و دلائل سلفیه ایشان دست بهم میداد خدا داند در رد تقلید چه عجائب مینمودند زیراکه با وجود عدم اطلاع آنقدر ادله متفرقه را بجا کرده بودند که در خیال نمی آید که کسی بعمری در ان جمع میتواند کرد از خط ایشان یافته شد که نوشته اند اما بعد فانی رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم بمحروسة قنوج فی مبشرة اریتها یوم الثلثاء فی الثامن من رمضان سنة خمس ستین و مائتین والف رایته حسینا لونه ابیض من لون الحنطة وشخصه لا یشتکی منه قصر ولا طول فرایت کانی اکلت معه طعاما واطال یده الی قصعتی فقربت الادام الیه فاخذه بیده ویاکل کانه لم یکن فی قصعته طعام او کان فاکله ولم یبق منه شی فقلت سیدی من اکم فی هذا الزمان وصحبکم ایعد من صحابکم فنهمت تفهیما کاملا انه لا یعد منهم واعطانی صلی الله علیه وسلم فلوسا وسالت منه صلی الله علیه وسلم ان بعض الناس یترکون حدیثکم بقیاس المجتهدین مع ان المجتهدین قالوا اذا لم یجدوا حدیث رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم واوصوا اصحابهم ان یعلوا علی الحدیث وقد غلا الناس حتی اکفروا من ارشدهم الی اتباع حدیث یخالف مذهبهم فشاهدت آثار الملال فی بشرته صلی الله علیه وسلم من صنیع الناس هذا وصار یتحرک کان الملال بلغ فی القلب وتیقنت من النظر الیه انه لا یرضی بصنیعهم هذا فقلت اسماعا للناس اجیبوا رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال ساجیب فعلمت انه توقف لیجیب بعد اکل الطعام ثم قام لامر نسیته فجلس فی موضع وکنت اذا سالت المسئلة عنه صلی الله علیه وسلم کان جسمی یحسن جسمه وهو صلی الله علیه وسلم لا یکره منه بل ینعطف علی ویقبل الی بوجهه ورایت صاحبی قد فرح من انه صلی الله علیه وسلم رضی بالعمل بالحدیث وانی قد وجدت بعد هذه المبشرة محبته صلی الله علیه وسلم فی قلبی ازید مما کان قبل ذلک حتی احببت لو انی جعلت فداه واقتل فی الجهاد وانا احمیه والله علی ما نقول شهید وکفی به شهیدا انتهی آیشان برادر کلان عینی کاتب حروف اند غفر الله لنا ولهم

ولو الدنيا اجمعين انته غريب عجيب اين چند بيت از نظم ايشان ست نظم

نسيم الصبا وافى تحيرًا مطيبا	فقلت له اهلا وسهلا ومرحبا	كانك انفاس المسيح بعينها
فاحييت صبا لم ينل قط مطلبا	فديناك يا نعم الصبا خير مقدم	فكل حمام حين اقبلت رحبا
تحاكي لك الاغصان بالوجد راقصا	تضاهي لك الاطيار بالسجع مطربا	تنفح في الاشجار روحا تميلها
فيا لك ما ازهاك متعطوا عجبا	اهل جئت من تلك الربى برسالة	فان الصبا نعم الرسول لمن صبا
الى آخر وهي خمسون بيتا ومن قوله من قصيدة اخرى نظم		اما بقلبك نار العشق تلتهب
فما ترى المك من عينيك ينسكب	بلى ولكن تلظى النار في خلدي	فكل دمع الى الاضلاع ينجذب
منها نظم	اف لسلمى لقد شطت مزاربها	والدهر بين اخلاء الحمى ضرب
ينال مني عذول القوم مجتهدا	واني من اهالي العشق منتجب	وله من اخرى نظم
الا يا نسيما كل قطر تعطر	لنعم شميما نفحة منك تنشر	فاهلا وسهلا لا تزال تريحنا
القصب انفاسا بها طاب ذاكر	واين قريب بيكصد بيت ست در مدح بعض علماى بلى وله من اخرى نظم	
لسلمى ارانا الله مولاي دارها	عوالم حسن ما راينا ديارها	فان لها بدرا يسمى جبينها
وان لها شمسا تسمى عذارها	اذا غطت الوجنات اقبل ليلها	واذ كشفت عنها راينا نهارها
همت بثديها فسرت فقلتها	فما خير نخل قد منعنا ثمارها	فقالت اما لا كل سوداء تمرة
تبسم عن در يصفن بحارها	واين زياده بر چهل بيت ست واز قصيده ديگرست قريب بهفتاد بيتا ولها نظم	
ياذا اللطى اتاتي منه بالخبر	كما يجيئ الصبا بالريح من زهر	اربع لسلمى يحاكي قلب صاحبها
لما يفيض عليه الدمع كالمطر	منها نظم	طوبى له طاب محمد حلو مدحا
فان مداحه من سيد البشر	من قد علت في كرام الناس عزته	يحفظه عزة الاباء في السير
اعني به السيد العرشي سلمه	رب الورى عن شرور الجن والبشر	استوفر الحظ من علم ومن عمل
من غير وال وجد وهو منتصر	كفا الله اغنت عن كفا النعم	فلم يقع لصغير السن في خطر
نهاية العز كانت في بدايته	فجاء من صغره في سيرة الكبر	وكم له من معان ما نطقت لها
من بين مستتر منها ومشتهر	هذي مناقب من مداحه انتشرت	فكيف من مدحه يا صاح فاعتبر
تعال يا ايها العرشي وادع له	كم في دعائك من خير ومن اثر	لا زال يحرا يحاكي من فضائله
تلالا البان بالاثمار والزهر	قصيده ديگرست در وى ميگويد نظم	الا يا نسيم الروض بلغ تحيتي
الى من حياتي عنده ومنيتي	لقد عمت البلوى بي اليوم للنوى	وما طاب حالي من عموم البلية
تجدد لي الاحزان في كل ساعة	وما فزت منها حيث جدت بلذة	تقول حوال للزمان تغنيب
وما في بليات النوى من تفاوت	وله من قصيدة اخرى نظم	الا زاد من ذكر الحبيب توجع

لديه مقامات السرور ومفازع
وقلبي غدا من بارق العشق والنوى
بانفاسي اللاتي حكتها الصوامع
ام انهملت منك العيون الدوامع
امنهدم هذي القصور لبيلها
ام الرعد من فوق الغيوم يقعقع
تراها كامثال العقائق تلمع
كان بعيني ممطرا فهو واكف
فقد طال ما جارت على المقانع

ولہ من قصيدة طويلة جدا **نظم**

الروح في قلق والجسم في حرق
قرت عيونك اصغى لحظ وقفي
كيف السبيل الى سلمى وجارتها
تذكرت ايام الصبا والليالیا
واطيب لذات تسوء الاعاديا
مخضرة الاطراف رقراقة اللمى
وضنت بما يعزي الوشاة الاعاديا
فاني فتى ارعى العهود لصاحبي
اوفى بعهد لي يا سلمى وافيني
طول سواعدهم شم العرانين
وادبني حرب الزمان وسلمه
يعلله سرد الحيوة يمسه
وخير بلاذی الذي لا اجمه
واني لانهى النفس عن كل لذة
وفي نيله سوء المقام وذمه
سوى دارنا تثني اليها زمامها
فيشرها دمعا يقر عيونها

وحرك مني قلب صب متيم
كوعد حبيب لا يزال يضيع

ولہ من قصيدة اخرى **نظم**

ونار تلظت في فوادك اشرقت
ام انشقت الاحجار ان كنت تجزع

ولہ

وما لمعت من حيث عزت سلامها
وفي وجهها برق فما زال يلمع
ايا حسن شعر قد تغطى خدودها
يا من اذاب هواه القلب بالاسف
والجفن في ارق والعين في سرف
يا هل تعود ليال بالحمى سلفت
والجسم يوشك ان يفنى من القصف
نعم فارق الشوق منك القوافيا
اذا ربع ربع الخزرجية اهل
رقاق الثنايا بهكنات غوانيا
كان لم يكن بين الحبيب وبيننا
وان لم يكن للعهد منه مراعيا
وان رعيت مواعيدي فراعيني

ولہ

وما المرء الا نهب يوم وليلة
ويغتره روح النسيم يشمه
وان الطوى بالعز احسن يا فتى
اذا ما ارتقى منها الى العرض وصمه

ولہ نظم

كان لم تجد في عالم الصبر والرضا
ويطعمها مخايقوي عظامها

حمام غدى من كامن الوجد يسجع
وتزداد نار القلب في كل ساعة
اغيم بدا من جانب النجد هامع
ام البرق في قلب السحائب يلمع
اتخب من كرب النوى وبلائه
لسلمى في وادي العقيق مرابع
ولكن لما اجرته مني المدامع
الا يا نسيم اكشف كمام عذارها
فديتك من ليل بدر البدر يلمع
روحي فداك لام السعي في تلفي
يا نسمة نفست لا زلت ناعمة
اضاءها بدر وجد صين عن كلف

ولہ من اخرى **نظم**

افا العيش اشهى ما يكون من الجنى
بعين كآرام الفن المغانيا
وجارت بخلف الوعد بعد وفائه
عهود ولم نرع العهود المواضيا

ولہ

الست بنت كرام هم ذوو شرف
يعاقبني بوس الزمان وخفضه
تلوبه شهب الغناء ودهمه
الا ان خير الزاد ما سد فاقة
اذا كان من كسب المذلة طعمه
واعرض عن نيل الثريا اذا بدت
رايت الثريا لا تروم وقودها
سوانا كريما ظل يرعى زمامها
ويوثرثمه حبة القلب نقلة

صغائرها يقربي بها وعظامها
هداك الله ربي خير هادي
وما من محفل الاحداث الا
ليس المحدثات وانت هادي
لعلك لست تعرف بدعة ما
وما نظما محيطا با لمراد
ولم يك رائجا يقرون خير
فسادٌ في فسادٍ في فساد
ومن يحدث بدين الله شيئا
ودع ما ليس في الشرع المراد

ولہ رح **نظم**

اتيت مجالس البدعات طرا
وكنت حضرته بل انت بادي
فويلك يوم يوخذ بالنواصي
لذا القيت في هذي البوادي
وما ابتدعوه في الدين الحنيف
بلا انكار اهل الاجتهاد
فقم واترك رسوما احدثوها
فذلك خاسر لله عادي
والزم سنة المختار الزم

الا يا جالسا في كل نادي
الست بخائفٍ يوم المعاد
تجاوز عن صراط مستقيم
تشاءه خير من حضر النوادي
تعال تعال سلني يا ابن عمي
من النقصان او من ازدياد
فذلك بدعة شر ضلال
وخف يوما اذا نادى المنادي
واهمل محدثات الناس اهمل
وعاد عقائد الاشرار عاد

الى قوله
وصلى الله فياض العطايا
ورنحت الصبا والطير شادي

واسمي احمد الحسن الحسيني
على من حل في خير البلاد

وجدي سيدي خير العباد
متى رقصت غصون البان طرا

این ست پرتوی از کتاب ذرهٔ از آفتاب و تمام این ابیات با رسائل و مکاتیب عربیه که بر نثر نثری و شعر شعری می چربد و با حریری و فیضی دم تساوی می زند بجای خود در مجموعه فراهم ست آنجا باید دید اما نظم فارسی ایشان پس آن هم بسیارست بیتی چند از قصائد و غزلیات متفرق برای ضیافت طبع ناظرین درین جا ثبت میشود گوید شعر

ایکه تا نام تو پرتو بر زبان انداخته
در ریاض طبع فرش ارغوان انداخته
آب و رنگ حسن بآورده بر روی بهار
حیرت نرگس بچشم بیدلان انداخته

گوهر مقصود در جیب دهان انداخته
تا سکرده جان ز شوق تن پیرتیها کند
ساز و برگ عشق در جیب خزان انداخته
مژده عرشی را که بر عرفی تفوق داده

نوبهار شرم از فیض سحاب حمد تو
زاغ بر لحم و هما بر استخوان انداخته
در خط جادو نگاهان نزهت ریحان فگند
گزدم جان بخش خود جان در بیان انداخته

وله

برون نا رفته آهی کز دل تنگم همی خیزد
تماشا کن که دارد شیشه ام با سنگ گیرائی
مهین فرمان روای کشور دلهای نورانی
که با مهر نبوت نسبتی داریم آبائی
هر آنکو همچو یوسف بندهٔ فرمان برش گردد
نه بود اهل همت نظر بر خوان یغمائی
نگاهی کن که از هندوستان خواهم بدر جستن

بیا ساقی بگردش آر جام دور صهبائی
بیا موزد به بخت نارسایم باد پیمائی
بیا عرشی به پیشم گر حریف همنفس خواهی
ابو القاسم محمد ابن عبد الله بطحائی
صبا گر از گل تقریر او نکهت ربا گردد
عروس حجله مطلب کند با او زلیخائی
شهنشه بنده تقصیر عصیان بر در خود بشیم
بدان سان کز دل عاشق برون آید به تنهائی

که میخواهم ز نم سنگی بفرق چرخ مینائی
دل دیوانهٔ من پند بی دردان نمی خواهد
صنم مدحت طراز آنکه بخشد تاج دارائی
شگفتی نیست گر خیزد ز کانم جوهر اول
پر از روی گل چین هوش بلبل نگر عنائی
گدای آستانش فیض خاص الخاص میخواهد
که دور افتاده ام از در گهت با همچو نسیدائی

وله

یارب چه کنم جوهر شمشیر زبان را
تا ساز کنم زمزمهٔ مرغ جنان را
خون گشته ام اما لب من ناله شعار است
یارب مددی دیدهٔ خونابه فشان را
چون شمع مرا روشنی طبع بلا شد
همت نگذارد بلبم مهر دهان را
این زمزمها گر مدد طبع طرازم
کز دل نتوانم بلب آورد بیان را
وا سوختم از دانش و فرهنگ که آخر
زین بازی خلق زند طبل امان را

از معرکه پرداخته دیدیم جهان را
هر موج بیانی که ز دریای دلم خاست
چون لاله بدل سوختم آهنگ فغان را
از منطقهٔ چرخ ستم پیشه توان یافت
با سوختنم هست سری کون و مکان را
فریاد که این کور دلانم نگذارند
گویند که روح القدس آموخت فلان را
هر نکتهٔ باریک که در سینه نهفتم
می بخشش من آنچه تو دادی دگران را
بر ناز کی خاطر من جسم گران است

عرشی صفت اندازه شناسی جنبان نیست
تا ساحل لب آمده بر تافت عنان را
تا چند شراری بدل و سینه توان داشت
کواز پی ایجاد ستم بسته میان را
گنجینه نگهداشتنم خوش ننماید
تا سرمه کنم خاک در پیر مغان را
تا لب ز دلم آنقدر انبوه معانی ست
نشتر شده و داد خراشی رگ جان را
گردون همه آشوب بلا بر سر من ریخت
برگیر الهی ز من این بار گران را

هر چند مضمون این بیت اخیر شاعرانه بود لیکن چون تیر بر نشانه نشست یعنی بر نیامد که ناظم آنجهانی شد و در عین شباب بدار خلد شتافت شعر

مسافری نرسید از عدم که زو پرسم
گر پیر نود ساله بمیرد عجبی نیست

بازچاکی در گریبان میزنم
بر فراز عرش جولان میزنم
از پی عیش و نشاط بزم عشق
طعنه بر گبر و مسلمان میزنم
دیدهٔ تبخاله را مژگان نبود
سکه بر اقلیم ایمان میزنم
ملک فقر از تنگ تا بوتم خوش است

مرحبا پیر مغان حلقهٔ مستان دارد
کین همان است که رخسارهٔ جانان دارد
فکر ایام طرب لازم روشن رائیست
که سر منقبت قدوهٔ پاکان دارد

وصف خوش تو جوهر تیغ زبان ما
ما را بدست راست رسد نامهٔ عمل

چون باد صبا از در گلزار برآید

که پیر چرخ کجا برد نو جوان مرا
این ماتم سخت است که گویند جوان مرد

لیک همچو غنچه خندان میزنم
چون لب زخم دل صد چاک خود
زخمه بر تار رگ جان میزنم
چشم بی مژگان نباشد خوشنما
پای بر خار مغیلان میزنم
پای کلکم را و معنی می روم
پشت پا بر تخت خاقان میزنم

بزم از جوش قدح رشک گلستان دارد
گر ندلها همه وابستهٔ گیسوی تواند
غنچه در موسم گل سر بگریبان دارد

ولہ

ممدوح ما شدی و بیفزود شان تو
وصفت نوشت خامهٔ رنگین بیان ما

دانم که ز کوی تو بمن نامه برآید

انا لله و انا الیه راجعون شعر

ولہ

بس سبکروحم چه فکر خویشتن
خنده ها با درد پنهان میزنم
سنگ و آتش را نمی دارم بزرگ
بر سر تبخاله پیکان میزنم
بر دل دیوانه سورم داغ عشق
دست جودم موج احسان میزنم

الی آخر ما قال و هی از یدمن مائة بیت و له اشعار

دوست دارم شرر برا که بجانم افتاد
این دو صد عقده چرا کاکل پیچان دارد
نغمهٔ بلبل جنت زند اکنون عرشی

ای پرگهر زنام تو درج دهان ما
مداح تو شدیم و بیفزود شان ما

ولہ

حرفیکه از آن لعل شکر بار برآری

غسلی زده از چشمهٔ کوثر بدر آید	وله	در راه اتحاد نه بد میرویم ما
تو میروی ز ما و ز خود میرویم ما	وله	کشتم بزیر فلک آه شعله زن تا چند
بسان شمع بفانوس سوختن تا چند بیا که طرح جنون دگر بیندازیم	بیار باده که آتش زنم بکعبه و دیر قدم به پیروی قیس و کوهکن تا چند	دماغ وسوسهٔ شیخ و برهمن تا چند ز خویشتن بدر آ همچو بوی گل عرشی
برنگ بلبل شوریده در چمن تا چند	وله	فرده‌ای دل که دگر سلسله از پا افتاد
کار دیوانگیم باز بصحرا افتاد	نوبت درد دلم چون بمداوا آمد	آخر از بام فلک طشت مسیحا افتاد
وله هر شراری کز دل پر شور من سر بر کشید	پیش ازین کین گنبد چرخ مدور ساختند قدسیان بر آسمان بردند و اختر ساختند	حسن را فرمان روای هفت کشور ساختند عرصهٔ دل کم نبود از وسعت کون و مکان
داغ را همطالع خورشید محشر ساختند	وله	لب بستگی است عقدهٔ کار تباه ما
روشن دلی است اختر بخت سیاه ما	زاهد ترا برحمت حق اعتماد نیست	زان بر تو ناگوار تر آید گناه ما
وله	دل برده و در سینهٔ من سوخته داغی	افروخته بر مشهد پروانه چراغی
بلبل بقفس از غم گلشن بفغان است	در گوشهٔ عزلت نتوان یافت فراغی	وله
منتی از خم تیغ تو بسر داشته‌ام	که گهی قتل مرا طرز نیاز آموزد	وله
کشتهٔ چشم فسون ساز ترا شیشهٔ ماست بخارا گستاخ	کرد لعلت بمسیحا گستاخ چشمک شوخی دشنام تو کرد	دل ازان بت نظری میخواهد بوسه را با لب گویا گستاخ
وله	یارب چه داشت آن گل رعنا در آستین	کز رشک میخزد ید بیضا در آستین
برداشتم ز کون و مکان دست خویشتن	دارم حریف شیوهٔ عنقا در آستین	وله
نازم بحسن سرمهٔ دنباله دار تو مجنون فغان ز خیمهٔ لیلی بر آورد	دود از نهاد نرگس شهلا بر آورد وله	زلف تو همچو سلسله می نالد از دلم گرمی عشق سوخت حاصل ما
آتشی شیشه است یا دل ما	نتواند کشید تیغ نظر	چه قدر نازک است قاتل ما
وله ز بیدلان نرود حسرت نظارهٔ تو که زرد رو بود از جور آسمان نرگس ز چشم خوب تو تا درس عشوه میخواند	اگرچه غنچه نمی بود بی زبان نرگس همی دمد مگر از خاک عاشقان نرگس بجلوهٔ گل رویت که لامکان سیر است طلب نموده ز سوسن یکی زبان نرگس	بوصف چشم تو بشگفت داستان نرگس نصیب دیده وران از تو سرخروئی نیست نموده معنی ما زاغ راعیان نرگس وآیین قصیده شصت بیت است
هر بیت او حکم یک قصیده دارد وله شعر	گریه دادست صفائی بنوا خانهٔ ما	سیل جاروب کشی هست بویرانهٔ ما
وله جگر سوز نیست لازم صاحبان طبع روشن را	دلم دریای بی پایان معانی در دم جانش که باشد لاله با داغ جگر از بد و عنوانش	بیانم موجهٔ دریا و جوش وجد طوفانش تمنا دارم از لطف تو یارب ناتوانی را

که باشد نسبتی با نرگس دلجوی جانانش — درین گلزار اکنون خامه گلگشت گر دارد — که مدح مصطفی باشد کنون فصل بهارانش
شهنشاهی که دربانان قصر او بصد منت — فلک را داده اند اذن سجود و طوف ایوانش — و این قصیده قریب دویصد شعر دارد و دوسوم
بفردوس معنی در آخرش گفته **نظم** — تعالی الله این گلشن چه باغ دلکشا دارد — که در گلزار آمد نغمه مرغ سحر خوانش
ندای هاتف غیب از صریر خامه بشنوم — که این فردوس معنی باشد و عرشی ست رضوانش — قصیده دیگر ست در روی میگوید **نظم**
از گریه ریای تو تر دامنی فزود — الحق ز زهد خشک تو زاهد زیان رسد — ناصح برنگ باده بزاهد نمی دهند
آن فیض خاص را که به پیر مغان رسد — مژگان بچشم من رگ ابر بهار شد — تا کی گل مراد درین بوستان رسد
شب زنده داشت خضر و بعمر ابد رسید — تو معتقد که خضر چنین و چنان رسد — **وله** خوانده ام در علم حسن از عشق در صحن کتاب
کرده ام یک مصرع آن سرو بالا انتخاب — بیت ابروی تو آمد مطلع دیوان حسن — گرچه خوش باشد کتاب حسن را فصل و باب
و این قصیده قریب هفتاد بیت قصیده دیگر ست زیاده بر هفتاد بیت دران میگوید **نظم** — بچین ز باغ فلک خوشه ثریا را
بطاس مهر بده شوخ ماه سیما را — فدای شیوه عرشی که از کلید زبان — کشود قفل دل شاعران گویا را
هنر و را به ثنای تو لب کشود کسی — که هیچگه نشود دست اهل دنیا را — تراست هجو من آن بعد هنر مدح
که هست هجو تو ممدوح اهل تقوا را — منم که غلغل وصف صریر خامه من — بهفت قلعه مینا فکند غوغا را
منم که کوکب تابان من بعلم نجوم — ز خاکدان کهن برد بو سینا را — منم که گر بفلک ور دهند همت من
ز در بجو دهد راه باد پروا را — منم که همت والای من بگنج جهان — به نیم جو نخرد قبهای علیا را
منم که خامه بدستم زبان زند بصریر — خجالت ست ز اعجاز من مسیحا را — منم که جان بسخن میدهم بهر بیجان
خرام خامه گواهی بس ست بینا را — منم که نای کلکم ترانه خوش زد — فلک ربود مسیح و زمین کلیسا را
سبو شکست دوات و قلم علم انداخت — سپر فکند ورق حرف ماند یا تا را — **وله** گل شود تا نوبهار عشق از عنوان من
مصرع زلف تو شد بسم الله دیوان من — و این قصیده چهل بیت دارد در مدح بعض اکابر دهلی ست **وله شعر**
نرگس دمیده است ز خاک مزار ما — ای سرو نو نهال ببین انتظار ما — **وله**
گر اضطراب ندارم ز آرمیدن نیست — شهید عشق ترا فرصت طپیدن نیست — **وله**
دندان اگر بلخت کباب جگر زدی — هر لذتی که هست بعالم چشیده گیر — ای باد نوبهار خدا را ز بوی یار
جانی دگر بقالب بیجان دمیده گیر — عرشی غزل سرائی رندانه تا بکی — رو قصد نعت میکن و راه قصیده گیر
وله — دل فگار من و شورش شباب درو — چه شیشه است که بشکسته و شراب درو
خراب خال لب و سخن طراز اند — چه نقطه هست که محو ست صد کتاب درو — **وله**
خنده شیرین ادایان شکر خوان شماست — شور بهای بتان هم از نمکدان شماست — این ست مشتی نمونه از خروار و اندکی

از بسیار که برای انجمن آرایان حال و استقبال برچیده ثبت نموده آمد و چون اشعار ریخته اردو مناسب حال این کتاب نیست لهذا از ذکرش اغماض رفت هر که مشتاق آن باشد بدیوان رجوع کند و بالله التوفیق

ابو العباس احمد بن ابراهیم بن ابی بکر بن خلکان قاضی القضاة شمس الدین الاربلی الشافعی یکی از ائمه علما وسادات فضلا وصدور رؤسا بود در چند مدرسه متولی تدریس ماند که مانند آن برای غیر او صورت نه بست مولدش روز خمیس بعد صلوة عصر یازدهم ربیع الآخر سنه ثمان وست مائة بوده در مدینه اربل بمدرسه سلطان آنجا ملک معظم مظفر الدین بن زین الدین صحیح بخاری را در سنه احدی وعشرین وست مائة در اربل بر شیخ صالح بن هبة الله سماعت کرده تاریخ مفید او وفیات الاعیان از اکبر مصنفات ست ابن کثیر در تاریخ خود گفته من تتبع کتابه هذا وتصفحه یعلم احواله والطواره وتنقلاته وکان له میل الی بعض اولاد الملوک وله فیه اشعار رائقة وهو الملک مسعود بن مظفر صاحب حماة وکان قد تیمه حبه وکرر هذین البیتین لیلة الی ان اصبح نظم

انا والله هالک ... آیس من سلامتي
او اری القامة التي ... قد اقامت قیامتي

وقال نظم

تمثلتم لي والدیار بعیدة ... فخیل لي ان الفؤاد لکم مغنی
وناجاکم قلبي علی البعد والنوی ... فاوحشتم لفظا وانستم معنی

وقد کان له شعر رائق ونظم حسن ومحاضرته فی غایة الحسن انتهی وبالجمله وی از خاندان عالیشان ست واربل شهری ست در عراق بر شاطی شرقی از نهر دجله قریب موصل در عمر هفتاد وسه سالگی بمرد سیوطی ترجمه وی باختصار در حسن المحاضره آورده وگفته مؤید طوسی اورا اجازت داده وتفقه او بر ابن یونس وابن شداد ست کبار علما را دیده ودر مصر سکونت ورزیده ونائب قاضی آنجا مانده بعده بالاستقلال قاضی شام شده وده سال آنرا سرانجام داده بعده معزول گشته بمصر هفت سال خانه نشین ماند وباز بر قضای شام منصوب گشت در عبر گفته کان سریا ذکیا اخباریا عارفا بایام الناس مات فی رجب سنه احدی وثمانین وست مائة ابو بکر ازهر بن سعد السمان الباهلی بالولاء البصری از حمید طویل راوی ست وازوی اهل عراق روایت دارند مصاحب ابو جعفر منصور بود قبل خلافت چون وی خلیفه شد ازهر نزد او آمد منصور او را محجوب ساخت ازهر منتظر روز جلوس عام او نشست وبروی در آمده سلام کرد منصور گفت چرا آمده گفت برای تهنیت امیر منصور فرمود یکهزار دینارش بدهید وبگویید که وظیفه مبارکبادی تو ادا کردم بار دیگر نیائی ازهر برفت وسال آینده باز آمد درین وقت نیز بار نیافت نگران مجلس عام شد چون بروی در آمد سلام گفت منصور گفت چگونه آمدی گفت شنیدم بیمار بوده برای عیادت آمده ام فرمود هزار دینارش داده بگویید که وظیفه عیادت ادا کرده شد باز عود نکنی که من قلیل الامراضم علم قابل باز آمد وبطریق سابق در جلسه عامه رسید خلیفه گفت چرا آمده گفت از تو دعای مستجاب شنیده ام برای آموختن آن آمدم گفت دعای من مستجاب نیست زیرا که هر سال از خدا میخواهم که تو نزد من نیائی وحال آنکه تو می آئی واورا وقائع وحکایات مشهوره است ولادتش در سنه احدی عشر ومائة بوده ووفات در سنه ثلث ومائتین وقیل سبع ومائتین ازهر اسم علم ست وسمان بتشدید میم نسبت ست بسوی بیع سمن وحمل او یعنی روغن فروش وبصری نسبت بسوی بصره است که از شهر مدن عراق ست واین بلده اسلامیه است عمر بن الخطاب آنرا در سنه چهارده از هجرت بردست عتبه بن غزوان آباد کرده وبنیاد نهاد ابن قتیبه در کتاب ادب الکاتب در باب ما تغیر من اسماء البلاد گفته البصرة الحجارة الرخوة فان حذفوا الهاء قالوا البصر بکسر الباء وانما اجازوا فی النسب البصري لذلك البصر ایضا الحجارة الرخوة قاله فی الصحاح هکذا فی وفیات الاعیان ملخصا

المزنی ابو ابراهیم **اسمعیل** بن یحیی بن اسمعیل بن عمرو بن اسحق امام جلیل ناصر المذهب ست شافعی در حق وی گفته لو ناظر الشیطان لغلبه زاهد ورع مجاب الدعوات مستقل از دنیا بود رافعی گوید وی صاحب مذهب مستقل ست اسنوی گفته صنف کتبا منها المبسوط والمختصر والمنثور والمسائل المعتبرة والترغیب فی العلم وکتاب الوثائق والعقارب سمی بذلک لصعوبته وصنف کتبا مفردة علی مذهبه لا علی مذهب الشافعی وچون نماز جمعه از وی فوت شدی بست و یکبار آنرا گذاردی ومردگان را غسل دادی تعبدا واحتسابا و گفتی این کار برای آن میکنم تا دل من رقیق شود کوهی از علم بود مناظر و محجاج در سنه یکصد و هفتاد و پنج پیدا شد و در رمضان ششم سنه سنة اربع و ستین و مائتین وفات یافت و قریب قبر شافعی دفن شد ذکره السیوطی فی حسن المحاضرة و ابن خلکان گفته از اهل مصر ست و بود زاهد عالم مجتهد محجاج غواص معانی دقیقه امام شافعیین ست واعرف ایشان بطرق و فتاوای وی شافعی در حق وی گفته ناصر مذهب من ست و از زهد بر طریقه صعب شدید بود و مجاب الدعوة بود شافعی را وی غسل داده و در حدیث ثقه است هیچ حاذقی از اهل فقه در وی اختلاف نمیکند چون از ایداع مسئله در مختصر خود فارغ میشد در محراب ایستاده دو رکعت شکر میگذارد احمد بن سریج گفته یخرج مختصر المزنی من الدنیا عذراء لم یفتض و مختصرش اصل کتب مصنفه در مذهب شافعی ست بر منوال وی دیگران ترتیب کتب خود کردند و کلام او را تفسیر و شرح نمودند قاضی بکار بن قتیبه حنفی المذهب با وی اجتماع خواستی اتفاقا در نماز جنازه جمع شدند یکی گفت مزنی را چیزی بپرسید که سخن او بشنوم شخصی گفت یا ابا ابراهیم در احادیث تحریم و تحلیل نبیذ هر دو آمده شما تقدیم حرمت چرا کردید مزنی گفت هیچیکی از علما بحرمت وی در ایام جاهلیت نرفته که بعد ازان حلال شده باشد و بر حلتش اتفاق ست و این مقتضی صحت احادیث تحریم ست بکار این جواب از وی مستحسن داشت و ورع و احتیاط او بحدی بود که تمام سال از کوزه نحاس آب خوردی چون وی درین باب او را گفتند گفت مرا رسیده است که ایشان سرگین در کیزان استعمال میکنند و نار آنرا طاهر نمیکند هیچیکی از اصحاب شافعی در هیچ شئ خود را بر وی تقدیم نکرد ابن یونس ذکر وی در تاریخ خود کرده و بجای جد وی اسحق مسلم گفته مناقب او بسیار ست ابن زولاق در تاریخ خود گفته عمرش هشتاد و نه سال بوده و بر وی ربیع بن سلیمان مؤذن نماز گذارد مزنی بضم میم و فتح زا نسبت ست بسوی مزینه بنت کلب که قبیله بزرگ مشهور ست ✤✤

ابو عمرو **اسمعیل** بن نجید بن احمد بن یوسف بن خالد سلمی نیسابوری یکی از اولاد زمین و شیخ صوفیه و شیخ عصر خود در تصوف و در زهد و عبادت و معامله بود در علو اسناد مشار الیه آفاق و مشهور خراسان ست از آبا و اجداد خود مال بسیار میراث یافته بود همه را در راه خدا بر علما و مشایخ خرج فرمود صحبت جنید و ابو عثمان خیری و دیگر بزرگان دریافته و از ابراهیم بن ابی طالب و عبد الله بن احمد بن حنبل و محمد بن ایوب رازی و ابو مسلم کجی حدیث را فرا گرفته نواسه او ابو عبد الرحمن سلمی شیخ الصوفیه است ابو عبد الله حاکم و دیگر بزرگان عمده اخذ فیض ظاهر و باطن از و نموده اند و او را در عصر خودش از ابدال میدانستند نود و سه ساله بود که در سنه سه صد و شصت و پنج وفات یافت از مناقب جلیله او یکی آنست که ابو عثمان خیری را مصرفی ضروری در بعض ثغور جهاد برای اعانت مجاهدین در پیش آمد هر چند سعی و تلاش کرد از وجوه وقف هیچ حاصل نشد روزی در مجلس بحسرت آنکه این عمل خیر از دست او میرود تنگدل شده گریه کرد

بعد چون این حال دید و گریسته و بیزار در بیم در خلوت شیخ از جانب خود آورد شیخ خوش حال شد و بحضور مردم این حکایت
اظهار نمود و فرمود که یاران خوش باشید که ابو عمرو از طرف شما این بار برداشت و من امیدوارم که در برابر این
عمل مراتب علیه قرب الهی یابد و چند این بحید دید که این عمل من ظاهر شد بی محابا برخاست و گفت ای شیخ من این
مال از مادر خود در دیده آورده ام مادر او رضا نمیداد اینک بدست شما چه قسم مقبول شود آن مال را باز دهید که باد سیاه‌ام
وازین گناه وا رهم شیخ فی الفور باز گردانید چون شب شد و مردم از نزد شیخ متفرق شدند آن همه مال باز آورده
عرض کرد که این پوشیده مستحقان رسانید و نام من بر شیخ را گریه مستولی شد و فرمود آفرین باد بر همت تو و از کلام اوست هر حالیکه سالک وارد شود
از حال بزرگ باشد چون نتیجه علم نبود ضررش بروی بیشتر از نفع باشد و گفته صفای مقام عبودیت فقیر در هست همه وبکه اقوال خود را همه
دعوی و افعال خود را همه ریا انگارد و گفته چون شخص را زوال جاه خود نزد خلق آسان شود اعراض از دنیا و اهل آن سهل گردد شیخ ابو عثمان
در جوع می گفته مراد محبت این مرد مردم ملامت میکنند و نمیدانند که بر طریقه من غیر از وی نخواهد بود که بعد از من خلیفه ام شود
ابو عثمان **اسمعیل** بن عبد الرحمن بن احمد بن اسمعیل بن ابراهیم بن عابد بن عامر صابونی صاحب کتاب المائتین ساکن
نیشاپور بود در وعظ و تفسیر مهارت تمام داشت در سنه سه صد و هفتاد و سه متولد شده از زاهر بن احمد سرخسی و ابو سعید رازی
و ابو بکر مقری و ابو طاهر بن خزیمه و ابی الحسین خفاف و عبد الرحمن بن شریح و مردم آن طبقه اخذ علم نموده و از وی عبد العزیز کتانی
و علی بن الحسین صفرائی و ابو بکر بیهقی و خلقی بسیار روایت حدیث کرده فراوی آخر تلامیذ اوست بیهقی او را باین لفظ یاد کرده
اخبرنا امام المسلمین و شیخ الاسلام ابو عثمان الصابونی بعده حکایت دراز ذکر نموده علمای عصر همه گواهی بکمال او در علم تفسیر
و حفظ احادیث داده اند هفتاد سال متصل بوعظ اشتغال داشت و خطبه و امامت نماز نیز در جامع نیشاپور تا بست سال کرده
تصانیف او بسیار است بلاد بسیار را طواف نموده خصوصاً در هرات و سرخس و شام و حجاز و کوهستان بسیار تلاش این علم نموده
حق تعالی او را عزت و جاه دنیا و دین بکمال بخشیده بود و او را زینت شهر نیشاپور میدانستند و نزد موافق و مخالف مقبول بود
در اعلای سنت کوشش بسیار میکرد و در عبادات و طاعات ضرب المثل زمان خود بود در شهر سلماس مدتی دراز وعظ گفت
چون از انجا کوچ کرد با مردم آنجا گفت من از عرصه چند ماه نزد شما وعظ میگفتم و هنوز در تفسیر یک آیت گذرانیدم و از متعلقات
آن فارغ نشدم اگر تمام سال نزد شما می بودم غیر از متعلقات آیت چیزی دیگر مذکور نمیکردم در بستان المحدثین گفته
راقم الحروف گوید از شیخ تقی الدین بن تیمیه حنبلی بطریق تواتر و شهرت و ثبوت پیوسته که زیاده بر یکسال در تفسیر سوره نوح گذرانیده
سبحان الله چه وسعت علم درین امت محمدیه بتصدیق قائل رب زدنی علما علیه الصلوة والتحیة کرامت فرموده اند که عقل خیره میشود
قصه ابن تیمیه را ذهبی که معتبر ترین مؤرخان اسلام است در تاریخ خود آورده انتهی کلامه گوییم در ترجمه ابن تیمیه این
روایت گذشته و در ذکر کتب مؤلفه وی هم تفاسیر مذکور شده که یک یک مجلد در تفسیر یک یک آیت نوشته با این همه وسعت علم
مردم او را مبغوض میدارند انا لله و شاه عبد العزیز دهلوی چنانکه گذشت این قصه را متواتر و مشهور گفته و قائل بکمال علم او شده
لله الحمد و بالجمله صابونی در وقت خود از اعاظم علمای ربانیین بود و سبب موت او نیز دلالت بر کمال او میکند نوشته اند
روزی بوعظ میگفت شخصی آمد چند سطری و کتابی بود او مسمی برؤس المسائل فی کشف البلاء چون این کتاب را خواند هول و خوف برو مستولی شد

دیگر آیه خواند و این آیت بخواند افامن الذین مکروا السیئات ان یخسف الله بهم الارض الآیه و لتناسب همین مکرو
آیات دیگر تلاوت کنانید و مردم را نیز تخویف و تهدید شدید نمود و این صحبت در وی تاثیر عظیم کرد و متغیر الحال گشت از بالای وقت
در شکم او دردی شدید پیدا شد بخانه بردند و هیچ علاج تسکین نمی یافت بگفته اطبا بحمام بردند تا وقت مغرب در حمام ماند
اندرون حمام نشد و از پشت بشکم و از شکم به پشت میگردید و فریاد میکرد تا هفت روز بهمین حالت بود و بوصیت او
وداع اقارب و احباب نصیحت ایشان در همین شدت در دم اشتغال داشت تا آنکه روز جمعه چهارم محرم سنه چهار صد و چهل و نه
وفات یافت وقت عصر بروی نماز گذارده مدفون ساختند از مبشرات محمود در حق او خواب امام الحرمین است که در منام حضرت
سید انام علیه الصلوة والسلام مشرف شد و قبل از این وی را در مذهب فلاسفه و معتزله و اهل سنت نظر کرده و دلائل هر فرقه
را قوی دیده و سراسیمه و حیران گشته بود در آن منام آنحضرت صلی الله علیه و سلم او را فرمود علیک باعتقاد
ابن الصابونی ابو الحسن عبد الرحمن الاسدی که از عمده محدثان است در مرثیه صابونی گفته **نظم**

اودی الامام الحبر اسمعیل	لهفی علیه لیس منه بدیل	بکت السماء والارض یوم وفاته	وبکی علیه الوحی والتنزیل
والشمس والقمر المنیر تناوحا	حزناً علیه وللنجوم عویل	والارض خاشعة تبکی شجوها	ویلی تقول این اسمعیل
این الامام الفرد فی آدابه	ما ان له فی العالمین عدیل	لا تعجبوا حتی الجبال فانها	تبکی ونشیئ المزن تسلسیل
وتأمنن للموت قبل نزوله	فالموت حتم والبقاء قلیل		

و ذکره فی بستان المحدثین شهاب القوصی ابو المحامد اسمعیل
بن حامد بن ابی القاسم الانصاری در قوص متولد شده در محرم سنه اربع و ستین و خمس مائة سمع و تفقه و درس و حدث و خرج
لنفسه معجما فی اربع مجلدات و بود بصیر بفقه و ادیب اخباری و وی عمة الدمیاطی و غیره و وقف از حدیث بدمشق مات بها
فی سابع عشر ربیع الاول سنه ثلث و خمسین و ست مائة ابو عمر اسحق بن مرار الشیبانی النحوی اللغوی یکی از ائمه اعلام
در فنون علوم است و بود کثیر الحدیث کثیر السماع ثقه مشتهر بود و بشرب نبیذ جماعه کبار از وی اخذ کرده منهم الامام احمد بن حنبل
و ابو عبید القاسم بن سلام و یعقوب بن السکیت گفته عاش مائة و ثمانی عشر سنة و کان یکتب بیده الی ان مات در اصح آن است
که عمر یک صد و ده سال در سنه ست و مائتین وفات کرد و او را تصنیفهاست منها کتاب اللغات و کتاب غریب الحدیث و کتاب خلق الانسان
و غالب بروی نوادر و غریب الحدیث غریب بود و وی در جبل ازکو خدمت و صحبت ادب کرده و از الموالی بود و جای شیبان شد
و منسوب بوی گشت ابو یعقوب اسحق بن ابی الحسن ابراهیم بن مخلد بن ابراهیم بن عبد الله بن مطر الحنظلی المروزی المعروف
بابن راهویه یکی از ائمه اسلام است جامع بود میان حدیث و فقه دارقطنی ذکر کرده که در بغداد یاران از شافعی کرده و بیهقی او را از اصحاب
شافعی شمرده و سبکی در طبقات شافعیه ذکر نکرده بود و فخر الدین رازی صورت این مجلس که در آن این مسئله جریان یافته
در کتاب خود موسوم بمناقب الامام الشافعی آنرا نقل نموده و چون بر فضل وی مطلع شد کتابهای او بنوشت و مصنفات
او را نظیر ساخت در مصر و امام احمد در حق او فرموده اسحق عندنا امام من ائمة المسلمین و گاه گفته من مثل اسحق گفت خود گفتی
هفتاد صد هزار حدیث یاد دارم از آنجمله مذاکره صد هزار حدیث میکنم و هیچگاه چیزی را نشنیدم مگر که یاد گرفتم و هرگز نشده که
چیزی یاد گرفته فراموش کرده باشم و رحلت بسوی حجاز و عراق و یمن و شام نمود از سفیان بن عیینه و بغدادی سماعت دارد

و بجا ارنی و بر یغنی وسلم اندوی سماعت ارند ولادتش در سنه احدی و ستین و قیل سنه ثلث و ستین و قیل ست و ستین و مائه بود
در آخر عمر سکونت نیشاپور اختیار کرده بود شب شنبه نصف شعبان و قیل شب پنجشنبه نیمه شعبان سنه سبع و ثلثین
و مائتین و قیل سنه ثمان و ثلثین و مائتین بنیشاپور وفات کرد و راهویه لقب پدرش ابو الحسن ابراهیم است زیرا که راه را طریق
طریق راگویند و ویه بمعنی چیست و چون در راه مکه متولد شده پس گویا در راه یافته شد و راهویه بفتح را و سکون الف و ها
با واو مفتوحه و یای ساکنه بعدش هاست و بضم ها و سکون واو و فتح تحتیه نیز خوانند روزی گفت عبد الله بن طاهر امیر خراسان
مرا گفت ترا راهویه از چه راه میگویند و معنی این لفظ چیست و آیا این لفظ ناخوش داری یا نه گفتم بدان که پدرم در راه
پیدا شده بود لهذا مروزیها او را راهویه لقب کردند و پدرم این لقب را ناخوش میگرفت و لیکن من مکروه نمیدارم
و مخلد بفتح میم و سکون خا و فتح لام است و حنظلی نسبت است بسوی حنظله بن مالک که بطنی از تمیم منسوب بدوست تغمده الله بغفرانه

ابو احمد اولاد حسن بن اولاد علی بن لطف الله الحسینی البخاری القنوجی المحدث الفقیه الواعظ المجاهد والد ماجد محرر سطور
بودند از بیرون ولایت اکبر پور که از بلدی باقی امامت ... ولادت با سعادت در سنه عشر و مائتین و الف بوده سلسله نسب جناب ایشان
بچهارده واسطه بسید ابو عبد الله جلال الدین حسین بخاری ملقب بمخدوم جهانیان جهان گشت رضی الله عنه میرسد و از مخدوم تا
سید جعفر زکی بن امام علی نقی بسیزده واسطه و از زکی تا خاتم المرسلین صلی الله علیه وسلم و علی آله اجمعین پنج واسطه
پس اجداد کرام ایشان از آنحضرت صلی الله علیه وسلم تا جعفر زکی همه ائمه عظام بودند و از وی رحمه الله تعالی تا جلال الدین بخاری
همه اولیای کرام و از سید جلال تا سید کبیر همه مشایخ اعلام و از سید کبیر تا والد ایشان همه امرا و اهل دول و صاحب املاک و ریاست
لیکن دو سه پشت ایشان از والد تا جد اعلی سید عزیز الله متشیع بودند و این ابتلا در صحبت روسای لکهنؤ و حیدرآباد صورت گرفت
باقی همگنان بحمد الله تعالی سنی پاک و اهل اتباع گذشته اند حضرت ایشان در وقت انتقال پدر خود طفل شیرخوار بودند بکنار
مادر مهربان در بلده قنوج پرورش می یافتند وفات والد ایشان در حیدرآباد دکن اتفاق افتاد آنجا منصب قلعه داری
قلعه گولکنده و جاگیر مناسب و خطاب نواب انور جنگ بهادر داشتند چون ایشان بسن آگاهی رسیدند اوائل کتب درسیه
بحلقه درس استاد الفضلاء افضل الکملاء بقیة السلف خیر الخلف مولوی عبد الباسط بن مولوی رستم علی بن ملا علی اصغر قنوجی
رحمهم الله تعالی اکتساب نمودند و قباحت و شناعت مذهب تشیع دریافته سالک مسلک اهل سنت و جماعت گردیدند چون مولانای ممدوح
برحمت حق پیوست و بلده قنوج از وجود علما خالی گشت در طلب علم و غیره سه رحلت کردند اول بسوی بلده لکهنؤ و آنجا کسب فنون
و اخذ علوم از عربیت و فقه و معقول و جز آن از خدمت مولوی محمد نور بن مولوی محمد انوار و مرزا حسن علی هاشمی محدث تلمیذ
شاه عبد العزیز دهلوی نمودند دوم بسوی دهلی و این در سنه ثلث و ثلثین و مائتین و الف بود بعمر بیست و سه سالگی و درین جا زانوی ادب
بخدمت مولانا شاه عبد العزیز دهلوی و مولوی رفیع الدین دهلوی فرزندان شاه ولی الله محدث دهلوی قدس الله اسرارهم
ته نموده استفاضه فیض صوری و معنوی و استفاده کمالات ظاهری و باطنی نمودند و با علم فراوان و فضائل بی پایان مراجعت
بوطن کردند سوم بسوی ولایت افغانستان از کابل و قندهار و لاهور و جز آن و این سفر مخصوص بجهاد فی سبیل الله بهمراه امیر المجاهدین
سید احمد بریلوی برفاقت جمعی از علما و نبلا منهم الشیخ الاجل محمد اسمعیل الدهلوی و الشیخ محمود عبد الحی وغیرهم بود و بیعت طریقه بسید احمد کرده بودند

ولادت ... ببیعت ایشان گشته از علایق فرنگ ... دست ... اشتغال به وعظ و ... خلق و تحریض ایشان بر جهاد و ... خواهد ... شده تا آنکه در قلیل مدت نفع کثیر بخلق رسید و زیاده از ده هزار کس ... اطراف قنوج مسلمان و مومن شدند و مومنان ... احکام اسلام سرگرم گردیدند مسجدها آباد گردید صوم و صلوة رونق دیگر گرفت نام ... تعزیه‌ها از نام و نشان باقی نماند سنتهای بسیار زنده گشت بدعتهای بیشمار بمرد سید احمد پیر طریقت ایشان ... بانزدهم ذی حجه سنة اثنتین و اربعین و مائتین بعد الالف بایشان نوشته اند الحمد لله مسرت ... خود در تبلیغ احکام رب العالمین ... توجه و ... بسیار شد جزاکم الله خیر الجزا ... خصوصا علمای اعلام و مشایخ کرام لازم است که احکام اسلام را بر بندگان الله تعالی شایع و ذایع گردانند و براه مستقیم و رضای رب کریم مستعد سازند و این جانب از دعوت اهل ... فارغ شده برای ازاله کفر و فساد تا به پنجاب رسیده است انشاء الله تعالی عنقریب ابواب نصرت و فتح بر مجاهدین ابرار مفتوح خواهد شد انتهی بلفظه ولیکن ... از انجا که تقدیر الهی بانصرام امر جهاد نرفته بود در پنجاب آن جمعیت پریشان شد و سید احمد با جماعه مجاهدین از علما و صالحین ... جرعه شهادت چشیدند و بجنات فردوس رسیدند و تفرقه عظیم در جماعت مسلمین راه یافت و کار و بار مجاهدان از هم پاشید و بقیة السیف باوطان و اطراف رفتند حضرت ایشان هم بواو ... این ماجریات چندی قدم اقامت در قنوج ... و ... بدستور سرگرم هدایت جمهور ماندند و باراده هجرت ازین دیار بسوی دار اسلام منتظر لطیفه غیبی نشستند حق تعالی قبول عظیم و جاه فخیم در خاص و عام نصیب ایشان کرد و از مشرق تا مغرب بلند آوازه گردانید و در نظر موافقین و مخالفین موقر و معتبر ساخت درین فرصت رسائل بسیار از قلم هدایت رقم ایشان زیب صفحه روزگار شدند مجموع تالیف عربی و فارسی بوارد و قریب هفده مؤلف مابین المختصر والمطول می رسد در کتابت سعادت تام روزی ایشان شده بود در یک روز آنقدر می نوشتند که کاتب تیز دست سریع الکتابه در چند روز ... نتوانست اکثر کتابخانه ضخیم صاحب مجلدات آن قلمی خاص ایشان است مثل تفسیر فتح العزیز سه مجلد و مجالس الابرار یک مجلد و طریقه محمدیه یک مجلد و تحفه اثنا عشریه و نور الانوار و تفسیر تنقیح الشعرا و جز آن اوقات لیل و نهار منقسم بود بر یکی از سه کار کتابت علم یا تصنیف و مطالعه کتاب یا تدریس و وعظ و در تشرع و اتباع سنت و تقیید باثار سلفیه و احتجاج بکتاب و سنت و رد بدع و قلع و قمع اشراک آیتی از آیات الله بودند و هیبت و عظمت تمام داشتند پیش ایشان اقران ایشان را از فضلای نامدار و امرای کبار مجال گفتگو و مناظره نبود خیلی حاضر جواب حسن المحاضره ذکی الطبع وقاد القریحه سریع الادراک زاهد قانع صابر شاکر صاحب ترک و تجرید بودند معذلک در کمال آسودگی و فروت عیش و آبروی تمام بسر شد خوش لباسی و خوش خوراکی و مهمان نوازی وجود طبعی و شجاعت و دلاوری ایشان ضرب المثل اهل عصر بود تمام عمر بردند پیش یکی از امرا و رؤسا نرفتند و دربار نصاری نکردند بلکه املاک پدری را بوجه بودن معامله با حکام وقت ترک نمودند حق پرا بد ... والی بلده ... التماس ... کرده بود و اراده هم داشتند لیکن چون معلوم شد که بعض حرکات او خلاف مقتضای عقل و شرع و سنت و صحبت با وی گیرانی شد فسخ عزیمت کرده بدامن قناعت کشیدند چون خبر علم و عمل و دیانت و امانت ایشان بگوش هوش حکام فرخ اباد و غیره رسید نصرانی حاکم آنجا معرفت اصحاب ... ایشان پیغام قبول خدمت افتا بماهوار معتدبه کرد و ... هم در ان مشورت ... گفتند مضایقه نیست که خدمت شرعی ست

وفتوی بجای خود نوشته میدهند با کچهری وغیره کار دست قبول نکردند تا آنکه مولوی ولی الله فرخ آبادی مفتی شد و معتقد
در اوقات افعال ایشان برکت وسعادت تام مخصوص بیگانان بود برای هرچه دعا کردند قبول شد جامع مسجد و مصلی عیدگاه قنوج
که مهجور بست هم از وقت ایشان آباد شد ضیافت اهل منکر نمیخوردند شمس فساق دوستی بر هیزگاران بود امامت وخطابت
وعلم وفتوی این بلده در آخر زمان منتهی بایشان شده تمام عمر خود در تصانیف و مکاتیب بطرز غریب حسن می نوشتند
نه اولا حسن انشای فارسی ایشان که مولوی فضل الرحمن قنوجی جمع کرده اند مذاق دیگر دارد خیلی ظریفانه ولطیف واقع شده است
واز مکاره وشنائع رسوم مکتب مرسوم جدا افتاده الفاظی که استعمالش بر قاعده شریعت ناروا است در ان واقع نشده واز مبالغه
واغراق شعرای سخن سرای روزگار که شعر او پر بوده است وایشان اندرین باب رساله هم هست مسمی بادب الکتابة در ان مکروهات کتابت را
جمع فرموده اند شیخ فضل الرحمن مذکور بیاد در مدح ایشان نظمی شیرین و شعری نمکین هست بعض ابیاتش این است

مثنوی

بدستم شبر میگردد نی کلک — فرو میماند انگشت از نی کلک
نگویم سجع بیجا سست از غیب — بهار صد گلم می پرورد جیب
سر نو به فلک هر لحظه هر دم — بتعظیم قد خود میکند خم
رخ اقبال اسیل ست سویم — همی فضل خدا اسیل ست سویم
سعادت میشود پهلو نشینم — چو ماه نو همی بالد جبینم
شهامت میزند تکیه بنامم — همای بخت می افتد بدامم
ندانم تا چه گل روید ز کلکم — چه مروارید ها ریزد ز سلکم
بخاطر دونمی آرم چمن را — نگر دارم سر مدح حسن را
بجانم سایه مدح وی افتاد — ز من مژده بگوش سامعان باد
سیه مست شراب خوشدلانم — که مداح حسن ابن علی ام
ضمیرم بر ستایش می گراید — سر رضوان پی تعظیم آید
ز شروان آیدم احسنت در گوش — ز طوس وصفهان تحسین زند جوش
بشاگردی دهد عرفی پیامم — غنیمت آید از بهر سلامم
مرا زیبد اگر این حرف زانم — که فردوسی و حسان زمانم
بگرد حور برگرد لب من — سعادت یاور روز و شب من
لب ارم مدیح آل حیدر — زبان تر میکنم از آب کوثر
بود باغ جنان میراث خاصم — برحمتهای یزدان اختصاصم
گل خوشرنگ گلزار سیادت — سواد خال رخسار سیادت
فروغ افزای ایوان شریعت — سرپرارای دیوان شریعت
درخشان مهر چرخ دین وایمان — سر تابان اوج صدق وایقان
همین شهباز اوج ارجمندی — همین سالار فوج ارجمندی
دلش معمور از سرمایه دین — بذاتش زینت از پیرایه دین
نشستی همچو زان نفس اطهر — بجز قول خدا قول پیمبر
کلامش آمده جان هدایت — لبش تفسیر قرآن هدایت
گرامی گوهر کان رسالت — وجودش عید رمضان ایالت
قدش سرو گلستان کرامت — رخش شمع شبستان کرامت
وجودش درة التاج امامت — نهادش بحر امواج امامت
همه آثار بدعات پر آشوب — ز فیض ذات پاکش در لگدکوب
مدامش امر بالمعروف پیشه — به نهی از منکرش رغبت همیشه
دلش از فیض دین بشگفته گل گل — بود دین نبی گل او چو بلبل
زبانش همدم غوغای زندیق — بتقوی حجت تقوای صدیق
زرویش شوکت حیدر دل اظهار — ز بیمش صولت عمری هویدا
حیا چون با نهادش آمده جفت — بلاشک ثانی عثمان توان گفت
ز اخلاقش چه رانم حرف خامه — که ذاتش آمد اخلاق تمامه
مزاجم کو گل آزادگی چید — بحسن خلقش آخر بنده گردید
نه تنها من شکر کام ازین قند — گزین شیره لب آفاق شد بند
ز طیب خلق او بر وضع دائم — هجوم عطسه بر مغز شمائم
ز لطفش غنچه دلها شگفته — ز جانها گرد کلفت پاک شسته

ز ذات مصطفی شد خلق ظاهر	جهان از ذات او گردید باهر	درست ست آنکه میگویند عالم	که بر سر چتر آید میسر هم
وجود خلقها می‌آید نکو نام	بخلق احمدی شد حجت اتمام	یا و هرکس که آمد از کجی بیش	نموده راستی بادی نظم خویش
سراپا مهر بل کان مروت	غلط کردم همه جان مروت	بعشق مصطفی بی صبر و بیتاب	چه فرزند ابو حفص ابن خطاب

الی آخر ما تحریر سطور دو بار ایشان را بخواب دیدیکبار در بلدهٔ قنوج در صغر سن گویا کسی میگوید که مولوی صاحب بعد عمری دراز از سفر بدولتخانه تشریف آورده اند و در مکان مردانه بدیوانخانه نشسته من بخوشی این معنی که پدر را ندیده بودم زود از زنانخانه بیرون شتافتم می بینم که بالباسی فاخر و جمالی باهر در جای نشست خود جالس اند پیش رفته سلام کردم و مؤدب نشستم دست بر سرم گذاشته پرسیدند چه میخوانید گفتم کذا و کذا فرمودند شاباش حق تعالی در علم و عمر شما برکت کند از آن روز شوق طلب علم خود بخود در از دیاد شد و بی تاکید و همت کسی شغل آن بر همه اشتغال غالب آمد تا آنکه هنوز باقی ست رب زدنی علما بار دیگر در بلدهٔ بهوپال دیدم که گویا در مسجدی نماز گذارده در قبرستانی که متصل مسجد ست برای زیارت اموات و فاتحه خواندن رفته ام چون از انجا برگشتم رومال دستی فراموش نمودم برای گرفتن آن باز مراجعت نمودم می بینم که قبری منشق شد و شخصی فربه اندام جوان عمر ازار بسته برهنه تن برخاسته نشست و مرا معلوم شد که پدر من اند و از شگافتن گور خوفی بدل آمد مرا گفتند برادر کاری بکنید که در آخرت بکار اید خواستم که بپرسم آن کار کدام ست که از ترس خواب بیدار شدم از ان باز در خود داعیهٔ صلاح و ورع بیشتر از انچه دران بودم می یابم و رجوع بامور آخرت و قلت وابستگی خاطر بکار و بار دنیا زیاده تر احساس می نمایم اللهم زده یوما فیوما رب انت ولیی فی الدنیا والآخرة توفنی مسلما والحقنی بالصالحین انتقال حضرت ایشان در بلدهٔ قنوج بمرض حمی وصداع روز پنجشنبه سنهٔ ثلث وخمسین و مائتین و الف اتفاق افتاد طول مرض یک اسبوع بیش نبود در مرض هم مکتوبات را استاده گذاردند و نوافل را نشسته و بکمال بیداری و تلفظ شهادتین جهان فانی را پدرود کردند انا لله وانا الیه راجعون با یشان را تجملا و الدبا فقیر الفتی خاص و نگاهی مخصوص بود اما حیف که مصرع روی گل سیر ندیدیم و بهار آخر شد پنج ساله بودم که آن ابر رحمت از سرم گذشت و گرد یتیمی بر سر نشست و لیکن حق تعالی تربیت این عاجز افتاده محض بفضل خود بهتر از کسانی فرمود که پدر بر سر دارند و دولت در بر مضمون الم یجدک یتیما فآوی ووجدک ضالا فهدی ووجدک عائلا فاغنی چنانکه باید و شاید بظهور آمد بلیت

ای خدا قربان احسانت شوم	این چه احسان ست قربانت شوم

آمدم بر اینکه بعد انتقال و نماز جنازه که تمام اهل بلده دران موجود بودند در محلهٔ شیخ پوره قریب جای سکونت در قطعهٔ زمینی که پیش ازان باغ بود و حالا مزرعه است روبروی دولتخانه دفن کردند با صد تاسف و زاری برگردیدند فرد گریان جگر زمین کشادند وان کان هنر درو نهادند * درین مزرعه تنها آسوده اند بزار و تبرک به آری الدنیا مزرعة الآخرة بعد وفات منامات حسنه صلحای وقت در حق ایشان دیده اند و براحت و آرام ایشان در قبر خبر داده و ما ذلک علی الله بعزیز مولوی سید امین الدین حالیسری تاریخ وفات ازین کلمه که در حدیث شریف واقع ست بر آورده اند و ماده سالم بهم رسانیده مات مخالیه

حرف الباء

ابو الطاهر برکات بن الشیخ ابی اسحق ابراهیم بن الشیخ ابی الفضل طاهر بن برکات بن ابراهیم بن علی بن محمد بن احمد

بن الحسن بن هاشم الخشوعی الدمشقی الجبرونی القرشی الرفاء الانماطی او را سماعات و اجازات عالیه است که بدان صغیرو کبیر
واصاغر را باکابر ملحق ساخته و در آخر عمر خود بسماع و اجازت از ابی محمد هبة الله بن احمد بن الاکفانی و ابی محمد القاسم الحریری
صاحب مقامات متفرد گشته و این اجازت اخیره در بصره بود در سنه اثنتی عشرة و خمس مائة بیت او بیت علم حدیث ست
او و پدر و جد او همه محدث بودند از پدرش پرسیدند که شما را خشوعی چرا نامیده اند گفت جد عالی من امامت مردم میکرد
در محراب جان داد او را خشوعی گفتند منسوب بخشوع بروزن و معنی خضوع مولد ابی طاهر دمشق ست در رجب سنة عشر و خمس مائة
متولد شده و هم بدمشق شب شنبه هفتم صفر سنة ثمان و تسعین و خمس مائة وفات یافته روز دیگر نزد پدر خود بباب الفرادیس
مدفون شد وی آخر کسی ست که از حریری روایت بالاجازت کرده قرشی بضم قاف و سکون رای مهمله نسبت بسوی بیع فرش
ست و انماطی هم فرش فروش را گویند و رفاء معروف ست ابن خلکان گفته با جماعتی از اصحاب او مجتمع شده بر ایشان
شنیده ام و آنها مرا اجازت داده اند و لد او را بدیار مصریه دیدم نزد من اکثر اوقات آمد و رفت میکرد اجازت جمیع مسموعات
و اجازات که از پدر داشت بمن ارزانی نمود **برهان الدین** بن علی بن احمد بن علی بن سبط بن عبد الحق الواسطی
قاضی دیار مصریه امام عالم فقیه عارف بغوامض مذهب محدث بود از جد خود و ابن البخاری راوی ست درس گفت
و مناظره کرد و شرح هدایه تصنیف نمود و سنن کبیر بیهقی را مختصر ساخت مات فی ذی الحجة سنة اربع و اربعین و سبع مائة
ابو عبد الرحمن بشر بن غیاث بن ابی کریمة الفقیه الحنفی المریسی بضم میم و کسر را نسبت بسوی مریس ست که
قریه ایست بمصر و قیل غیر ذلک فقه از قاضی ابو یوسف گرفته و مشتغل بعلم کلام شده و تجرید قول بخلق قرآن کرده در باب
از وی اقوال شنیعه مروی ست مرجی بود طائفهٔ مریسیه مرجیه منسوب باوست میگفت سجدهٔ شمس و قمر کفر نیست
بلکه علامت کفر ست و با امام شافعی مناظره مینمود و علم نحو نمیدانست در کلام او لحن فاحش بود حدیث از حماد بن سلمان
و سفیان بن عیینه و غیرهما شنید گویند پدرش یهودی صباغ بود در کوفه در سنه ثمان عشرة و قیل تسع عشرة و مائتین ببغداد مرد ذکره ابن خلکان
بکار بن قتیبة بن اسد الثقفی من ولد ابی بکرة الصحابی البصری ابو بکر الفقیه الحنفی قاضی الدیار المصریه سماعت دارد
از ابو داود طیالسی و اقران وی و ابن عوانه در صحیح و ابن خزیمه از وی روایت کرده اند متوکل او را در سنه ست و اربعین و مائتین
قاضی مصر کرده بود او را اخبار ست در عدل و عفت و نزاهت و ورع و تصانیف ست در شروط و وثائق و رد ست بر شافعی در آنچه
بر ابو حنیفه نقض کرده ولادتش در سنه اثنتین و ثمانین و مائة بود و وفات در ذی حجه سنه سبعین و مائتین ذکره السیوطی فی حسن المحاضرة
ابن خلکان گفته مدتی در زندان ماند اصحاب حدیث شکوهٔ انقطاع سماع حدیث بسوی ابن طولون کردند و اذن سماع خواستند وی اذن داد
از طاقی که در زندان بود تحدیث مینمود و بود یکی از بکائین تالین کتاب الله محاسبه میکرد نفس خود را بعد حکومت در خلوت رحمه الله تعالی
ابو بکر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام القرشی المخزومی یکی از فقهای سبعهٔ مدینه است و همین کنیت نام اوست و لهذا
در حرف الباء بعادت مؤرخین ذکر کردیم از سادات تابعین بود او را راهب قریش میگفتند پدرش حارث برادر ابی جهل
بن هشام از اجلهٔ صحابه است در خلافت عمر بن الخطاب پیدا شده و در سنه اربع و تسعین وفات یافته و این هر هفت فقها
در عصر واحد بودند و از ایشان علم و فتیا در دنیا منتشر شده ذکر هر یک در حرف نام او خواهد آمد ان شاء الله تعالی و قد جمعهم

بعض العلماء فی تعیینهم قطعه	الا کل من لا یقتدی بائمة	فقسمته ضیزی عن الحق خارجة
فخذهم عبید الله عروة قاسم	سعید سلیمان ابو بکر خارجة	و چون حاجت فقهای هر زمانه بسوی

معرفت ایشان بسیار است ذکر کردیم والا شهرت ایشان غنی از ذکر و بیان مختصر است و چون فتوی بعد صحابه باین هفت کس خاص شد و بدان مشهور شدند ایشان را فقهای سبعه نامیدند و با آنکه در عصر ایشان جماعتی از علمای تابعین مثل سالم بن عبد الله بن عمر و امثالش موجود بود و لیکن فتوی برای همین هفت کس بود قاله الحافظ ابو طاهر السلفی رح

بهاء الدین ابو الحسن بن علی بن هبة الله بن سلامة اللخمی المعروف بابن الجمیزی فقیه مقری محدث بود در مصر پیدا شد روز عید اضحی سنه تسع و خمسین و خمس مائة و بر شاطبی خوانده و با عراقی و شهاب طوسی و ابن ابی عصرون تفقه کرده و از حافظ ابن عساکر و ابی طاهر سلفی سماعت نموده ابن ابی عصرون برای او این عبارت نوشته لما ثبت عندی علم الولد الفقیه الامام بهاء الدین و فقهه اسعده الله و دینه و عدالته رایت تمیزه من بین ابناء جنسه و تشریفه بالطیلسان الی آخرها در عبر گفته تفرد فی زمانه و رحل الیه الطلبة و انتهت الیه ریاسة مشیخة العلم بالدیار المصریة مات بمصر رابع عشر ذی الحجة سنة تسع و اربعین و ست مائة

حرف التاء

[ابو القاسم] **تمام** بن محمد ابی الحسین بن جعفر بن جنید البجلی الرازی الدمشقی صاحب الفوائد فی الحدیث در سنه ثلثین و ثلث مائة پیدا شده پدرش نیز از حفاظ بود وی از پدر خود روایت حدیث کرده و هم از خیثمة بن سلیمان طرابلسی و احمد بن خدام قاضی و حسن بن صلت حضائری و ابو میمون بن راشد و دیگر علمای اخیار اخذ این علم نموده و از وی ابو الحسن میدانی و ابو علی اهوازی و عبد العزیز بن احمد کتانی و احمد بن عبد الرحمن طریفی و دیگر محدثان عمده تلمذ و استفاده کرده اند بعلل حدیث آشنا بود و در معرفت رجال مهارت تمام داشت و در حفظ حدیث و جمیع خیرات و محاسن ضرب المثل زمان خود بود در حدیث شامیین حافظ تر از وی نگذشته سوم محرم سنه چهار صد و چهار ده بمرد رحمه الله تعالی

حرف الثاء

قاضی ثناء الله پانی پتی از اولاد شیخ جلال الدین کبیر اولیای چشتی اند و نسب ایشان منتهی میشود بحضرت عثمان رضی الله عنه در علوم عقلیه و نقلیه تبحر تمام داشت و در فقه و اصول بمرتبه اجتهاد رسیده کتابی مبسوط در فقه با بیان ماخذ و دلائل و مختار مجتهدین اربعه در هر مسئله تالیف نموده اند و آنچه نزد ایشان اقوی ثابت شد آنرا در رساله جداگانه مسمی بالاخذ الاقوی تحریر فرموده در اصول نیز مختارات خود نوشته اند تفسیر طولانی جامع اقوال قدمای مفسرین و تاویلات جدیده که بر لطیفه روحانی ایشان از مبدأ فیاض ریخته نوشته اند و رسائل در تصوف و تحقیق معارف حضرت مجدد الف ثانی شیخ احمد سرهندی نگاشته مصنفات ایشان جودت طبع و قوت فکر و سلامت عقل ایشان زائد الوصف بود طریقه از شیخ محمد عابد گرفته اند پس بسرعت شوق و صول تمام سلوک در پنجاه توجه بانجام رسانیده هیژده ساله بودند که از تحصیل علم ظاهر فراغ یافته بخدمت میرزا جانجانان رسیدند و بر زبان ایشان ملقب بعلم الهدی شدند شاه عبد العزیز محدث دهلوی ایشان را بیهقی وقت میگفتند در ایام تحصیل سی صد و پنجاه کتب سوای کتب تحصیلیه بمطالعه خود در آورده اند در منامات از شیخ جلال جد خود و شیخ عبد القادر جیلانی

تربیت و بشارتها یافتند مرزا مظهر سیفر مودند حل صحیحات ایشان می آید و طریق نقشی و ولایت در شغف ریاضت تو رکو
ملکی صفت اند ملائکه تعظیم ایشان می نمایند سیفر مودند اگر خدای تعالی روز قیامت از من بپرسد که بدرگاه ما چه تحفه آوردی
عرض کنم ثناء الله پانی پتی را اوقات بطاعت وعبادت معمور داشتند هر روز صد رکعت نفل و یک منزل قرآن
در تهجد میخواندند منصب قضا اختیار نموده بودند حق آن چنانکه باید بجا آوردند تو ثم متعارف تصانیف از ایشان بظهور آمد
از صحاب ایشان پیر محمد و سید محمد و گیسا صحبت ایشان رسیده به نسبت باطن طریقت نقشبندیه فایز گردیدند کمالات
ظاهری و باطنی اشاعت علوم و فصل خصومات و افتای سوالات و حل معضلات معروف بوده در علم تفسیر و فقه و کلام و تصوف
ید طولی داشتند کتب مؤلفه ایشان بسیار است و همه نافع و مفید و مقبول فحول ما لابد منه در فقه و ارشاد الطالبین و تذکرة الموتی
و تذکرة المعاد و تفسیر مظهری در هفت جلد و رساله حرمت متعه و حرمت سرود و تحقیق الاسلام و شهاب ثاقب و السیف المسلول
و وصیت نامه و جز آن متجاوز از سی عدد در حدیث سماع و روایت از شاه ولی الله محدث دهلوی داشتند کمالات
و فضائل ایشان بیش از آن است که درین مختصر گنجد در علمای حنفیه کم کسی مثل ایشان در تحقیق و انصاف و عدم
تعصب مذهب و اتباع دلیل بر سر زمین هند برخاسته وفات ایشان غره رجب سنه خمس و عشرین و مائتین و الف بوده
تاریخ آن از قرآن کریم این آیت یافته اند فهم مکرمون فی جنت النعیم لفظ جنت درین تاریخ با الف تحریر خط قرآنی بخود

حرف الجیم

ابو محمد جعفر بن احمد بن الحسین بن احمد بن جعفر السراج المعروف بالقاری البغدادی حافظ عصر خود از آنجمله
تصانیف عجیبه دارد منها کتاب مصارع العشاق و غیره روایت حدیث از ابی علی بن شاذان و ابی القاسم
بن شاهین و خلال و برکی و قزوینی و ابن غیلان و غیرهم میکند و از وی خلقی کثیر گرفته حافظ ابو طاهر سلفی با آنکه
اعیان آن زمان را دریافته و از آنها گرفته بر روایت از وی افتخار میکند او را شعر است از وست **نظم**

بان الخلیط فادمعی وجدا علیهم تستهل
وحدا بهم حادی الفراق عن المنازل فاستقلوا
قل للذین ترحلوا عن ناظری والقلب حلوا
ودمی بلا جرم اتیت غداة بینهم استحلوا
ما ضرهم لو انهلوا من ماء وصلهم وعلوا

ولادتش در سنه ثمان عشرة واربع مائة بوده و وفاتش در سنه خمسمائة

ابو الفضل جعفر بن الوزیر ابی الفتح الفضل بن الفرات البغدادی نزیل مصر وزیر صاحب مصر معروف بابن حنزابه
الحافظ الکامل الامام روایت حدیث از محمد بن هارون حضرمی و غیره میکند دار قطنی بسوی وی رحلت کرده و تا
بر مسند وی بوده سلفی گفته وی از حفاظ متقنین بود در حالت وزارت کافور خادم املا روایت میکرد و نزد من اکثر امالی
و کلام او بر حدیث چیزی ست که دلالت میکند بر حدت فهم و قوت علم او و ختر ابن تا مجد او ست مادر پدرش
تولد او در سنه ثمان و ثلث مائة بوده و وفاتش سیزدهم ربیع الاول سنه احدی و تسعین و ثلث مائة اتفاق افتاده ذکره فی حسن المحاضرة

حرف الحاء

ابو محمد حارث بن محمد معروف بابن ابی اسامه صاحب المسند نام ابو اسامه داهر است از قبیله بنی تمیم بوده

... حدیث علی ... ابن جریج عبدالله ... و ابو عاصم و واقدی و دیگر علمای حدیث گروهی از وی معتبر بود اند
و استفادۀ علوم می‌کرد و بود زیرا که بر روایت حدیث زر میگرفت و اجرت میخواست لیکن ابوحاتم و ابن حبان و ابراهیم حربی
و دارقطنی و دیگر مصنفین احوال رجال توثیق وی نموده اند و او را صدوق دانسته اند گویند سبب اخذ اجرت آن بود که مرد فقیر
و عیالدار بود دختران وی شعر در خانه داشت میگفت من شش دختر دارم کلان تر آنها هفتاد و هفت ساله است خورد تر
آنها شصت و ... ساله هیچ یکی را کدخدا نکرده ام زیرا که اسباب تزویج میسر نیامد و اگر از جائی خواستگاری آمد فقیر بود نخواستم
که سبب آمدن داماد در خانه عیال خانه من زیاده شود و بار او بر دوش من ... کمال فقر و هم برای آنکه تا نوبت نصب العین او باشد لیکن
نخورد او ... ساخته بر بیعی که در عید ... او بود تعلق میداشت برقانی از دارقطنی پرسید که احادیث او را در صحاح
داخل کنم فرمود بکن کذا فی بستان المحدثین و در تسهیل الوصول گفته اختلاف است در قبول روایت از کسیکه اجرت میگیرد
بر تحدیث قومی بجواز رفته و قومی بعدم جواز اما شیخ ابو اسحق شیرازی فتوی بجواز داده برای کسیکه بسبب شغل تحدیث عیالداری از
کسب ممتنع باشد انتهی حارث ... و هفت سال عمر یافت و روز عرفه در سنۀ اثنتین و ثمانین و مائتین برحمت حق پیوست
ابوعبدالله حرملة بن یحیی بن عبدالله التجیبی الزمیلی المصری صاحب الامام الشافعی در اصحاب او کسی کثیر الاختلاف
و کثیر الاقتباس از وی نبود وی حافظ حدیث است مبسوط و مختصر تالیف اوست مسلم در صحیح خود از وی بسیار روایت نموده
مولدش سنه ست وستین و مائة است سیوطی گفته کنیت او ابو حفص بود نووی در شرح مهذب گفته له مذهب لنفسه
سبکی در طبقات نوشته وی صاحب ... فی المذهب اسنوی گفته وی امام حافظ الحدیث والفقه است
ابن ماجه از وی روایت آرد در مصر سنه ثلاث و اربعین و مائتین وفات یافته تجیبی بضم فوقیه و کسر جیم
نسبت بسوی تجیب ... ست که او و اولادش منسوب باوست و زمیلی بضم زا و فتح میم بطنی از تجیب است
حسن بن الخطیر ابو علی النعمانی الفارسی فقیه حنفی عالم بتفسیر و حساب و هیئت و طب ... در نحو و لغت و عروض و ادب و تاریخ بود
تفسیری نوشته و جمع بین الصحیحین حمیدی را شرح کرده و کتابی در اختلاف صحابه و تابعین و فقهای امصار تالیف نموده مدتی در قاهره مقیم بود
در ... میگفت ... مذهب ابوحنیفه را انتحال کردم و انتصار نمودم در آنچه موافق اجتهاد من است مات سنه ثمان و تسعین و خمس مائة
ابوعلی حسن بن محمد الصباح الزعفرانی صاحب الامام الشافعی در فقه و حدیث بارع بود و ... تصنیف کرده
و ذکرش بآفاق رفته میگفت اصحاب حدیث رقود بودند شافعی آمد و ایشان را بیدار ساخت ... مجلس ...
مگر شافعی را بروی منت است از سفیان بن عیینه و طبقۀ وی مثل وکیع بن الجراح و عمرو بن الهیثم و یزید بن هارون و غیرهم
سماعت دارد یکی از رواة اقوال قدیمه شافعی و ملازمین صحبت اوست تا آنکه متبحر در علوم حاصل گردید و روات آنها چهار کس اند
یکی وی دوم ابوثور سوم احمد بن حنبل چهارم کرابیسی و روات اقوال جدیده اش شش کس اند مزنی و ربیع بن سلیمان جیزی و ربیع
بن سلیمان مرادی و بویطی و حرمله و یونس بن عبدالاعلی بخاری در صحیح خود و ابوداود و ترمذی و غیرهم از وی روایت آرند وفاتش در سنه
ستین و اربعین و مائتین بود و زعفرانی نسبت بسوی قریه است بقرب بغداد و در بغداد محله ایست موسوم بدرب الزعفرانی منسوب باو
زیرا که آنجا مقیم بود و در وی مسجد شافعی است و نیز زعفرانی لقب ابو عبدالله حسن بن احمد الفقیه الحنفی است که جامع صغیر امام محمد را ترتیب داده

ابو علی الحسن بن القاسم الطبری الفقیه الشافعی ساکن بغداد بوده در فقه و خلاف یگانه بود و در جدل و اصول و خلاف تصانیف
المحرر در ... طبری بفتح طا و بای موحده نسبت بسوی طبرستان بفتح طا و سکون موحده ولایتیست کبیر مشتمل بر
بلاد کثیره اکبر آنها آمل است ... جماعتی از علما بدین نسبت منسوب اند طبرستان نسبت
ابو محمد حسن بن محمد بن حسن بن علی بغدادی معروف بخلال بسنه سیصد و پنجاه و دو متولد شده و از ابوبکر ... و از
بن شاذان و طبقه ایشان علم حدیث فرا گرفته خطیب بغدادی و ابو الحسین طیوری و جعفر بن احمد سراج و علی بن ... الوقت ...
و دیگر محدثان عمده از وی روایت آرند و نزد همگنان ثقه و معتبر بوده در حفظ حدیث ... بنامی روزگار خود بود و او را
مسندیست بر صحیحین لیکن باتمام نرسیده در جمادی الاولی سنه چهار صد و سی و نه وفات یافت کذا فی بستان المحدثین
رضی الدین حسن بن محمد بن حسن بن حیدر الصغانی اللاهوری عالم ربانی بود و امام ... در فقه و حدیث
و علوم دیگر پایه عالی داشت ولادتش در لاهور بپانزدهم صفر سنه سبع و سبعین و خمس مائة واقع شد صغانی او را باعتبار
اصل گویند صغان بفتح صاد مهمله و غین معجمه شهریست از بلاد ماوراء النهر ابتدای حال در وطن خود تلمذ کرد و فنون کثیره تحصیل
و استعداد عالی بهم رسانید و در سنه خمس عشر و ست مائة به بغداد رفت و سالها در انجا رحل اقامت افگند و بتدریس و تصنیف
مشغول گشت از انجا بمکه معظمه شتافت و مدتی بمجاورت بیت الله سعادت اندوخت و بجانب عراق و یمن عنان عزیمت ... و در سنه
سبع عشر و ست مائة خلیفه وقت او را بسبیل رسالت بهند فرستاد و در سنه اربع و عشرین و ست مائة از هند بعراق بر گشت
و کرت ثانی بر سبیل سفارت از انجا بهند آمد و در سنه ... به بغداد معاودت نمود و هنوز بمکه معظمه و عراق عرب و هند از شیوخ
فراوان حدیث را سماع نمود و بتصانیف عزم پرداخت مثل مشارق الانوار که شهرت تمام دارد و شرح صحیح بخاری در ...
و شرح آن همه در فن حدیث و کتاب شوارد و حباب و شرح القلادة السمطیة فی توشیح الدریدیة و کتاب الافتعال در لغت
و کتاب ... و کتاب العروض و فاتش در بغداد سنه خمسین و ست مائة در عهد مستعصم ختم خلفای عباسیه اتفاق افتاد
فرزندان خود را وصیت کرده که نعش او را بمکه معظمه نقل کنند اول او را در حرم طاهریه واقع بغداد بخانه خویش امانت گذاشتند
و در سال مذکور بمکه مقدسه آورده دفن ساختند مولانا در آغاز مشارق تمنای قبر خود در ان بقعه فاخره بیان کرده و گفته
املنیها حمیدا فاقبره حوا اذا شاء الله انتهی هکذا فی مآثر الکرام تاریخ بلگرام للسید غلام علی آزاد الواسطی البلگرامی و در تحفة الاخیار
ترجمه مشارق الانوار نوشته تصانیف ایشان بسیار است از انجمله کتاب مصباح الدجی من صحاح احادیث المصطفی و کتاب الشمس المنیرة
من الصحاح المأثورة و کتاب عقلة العجلان و کتاب وفیات صحابه و کتاب زبدة المناسک و کتاب درجات العلم و العلما
و کتاب التکملة در لغت و در وی باصلاح غلط جوهری در صحاح پرداخته و لغاتی که در ان نبود در وی داخل ساخته
و کتاب مجمع البحرین حاوی جمیع لغت عرب بغایت کلان است و ورای این او را تصانیف دیگر است که دلیل بر کمال علم وی است انتهی
ابو علی الحسین بن علی بن یزید الکرابیسی البغدادی صاحب الامام الشافعی و اشهرهم بانتیاب مجلسه و احفظهم لمذهبه او را
در اصول و فروع فقه تصانیف بسیار است متکلم و عارف بالحدیث بود و در جرح و تعدیل و غیره تصنیف ساخته خلقی کثیر از وی
اخذ فقه نموده وی اول کسی است که اسمای مدلسین را در تصنیفی جداگانه نوشته بعده نسائی و دار قطنی و ذهبی و غیرهم

القفال ابو بکر [illegible] باب جوزه است و کرابیس بفتح کاف واحد کرباس بکسر کاف لفظ فارسی معرب
بمعنی ثیاب غلاظ چون وی پیشه فروشی میکرد جامه‌های خشن سفید میفروخت بدان منسوب شد قاله ابن خلکان وغیره
ابو علی الحسین بن محمد بن احمد المروروذی المعروف بالقاضی صاحب التعلیقة فی الفقه الفقیه الشافعی امام کبیر
صاحب وجوه غریبه در مذهب بود و امام الحرمین در کتاب نهایة المطلب و غزالی در وسیط و بسیط هر جا که لفظ قاضی گویند
مراد بدان وی میباشد نه سوای او فقه از ابی بکر قفال مروزی گرفته در اصول و فروع و خلاف تالیف نموده در میان مردم
حکم میکرد و در دین میگفت و فتوی میداد جماعتی از اعیان از وی اخذ فقه کرده منهم البغوی صاحب شرح السنة وفاتش در سنه اثنتین وستین
واربعمائة در مروروذ روداده و مروروذ بفتح میم و سکون رای مهمله و فتح واو و تشدید رای مهمله مضمومه و بعد واو ذال معجمه
مدینه ایست مبنی بر نهر از شهرهای خراسان میان او و میان مرو شاهجهان فاصله چهل فرسخ است نهر را در لغت عجمیه رود گویند
بضم را و سکون واو و بعد آن ذال معجمه مراد بمروان یعنی دو مرو همین دو مدینه می باشند ذکر این هر دو در اشعار
بسیار آمده یکی منسوب بسوی شاهجهان است بمعنی روح الملک و این کلان است و نسبت بسوی او مروزی است
و ثانی منسوب بسوی نهر و نسبت بسوی آن مروروذی است این فرق را یاد باید داشت ذکره ابن خلکان
ابو محمد الحسین بن مسعود بن محمد المعروف بالفراء البغوی الفقیه الشافعی بحر العلوم بود فقه از قاضی حسین گرفته
بر کلام الله تفسیری نوشته و توضیح مشکلات اقوال نبی صلی الله علیه وآله وسلم و حدیث را روایت کرده و درس گفته و بغیر طهارت
درس نمیگفت کتابهای بسیار از وی یادگار است منها کتاب التهذیب فی الفقه و کتاب شرح السنة فی الحدیث و معالم التنزیل
فی تفسیر القرآن الکریم و کتاب المصابیح والجمع بین الصحیحین وغیر ذلک از وی منقول است که چون [illegible]
نان بی نان خورش خوردی چون بر وی ملامتش کردند نان را با روغن خوردن گرفت علی قاری گفته ابن فراء بغوی غیر فرای
نحوی است انتهی و او را فراء هم و ابن الفراء نیز گویند زیرا که یکی از آبای او پوستین میدوخت و میفروخت و پوستین را
در عربی فرو خوانند و نسبت بوطن او بغوی است و اصل این مقام بغشور است معرب باغ کور که در میان مرو و هرات
واقع است بغشور است معمور آباد بود در وقت نسبت شور را حذف کرده نسبت به بغ بغوی گویند زیرا که بغ ثنائی است
بزیادت واو ثلاثی گشت ابن خلکان گفته این نسبت شاذ است علی خلاف الاصل قاله السمعانی فی کتاب الانساب
وی در سه فن بی نظیر بود زیرا که هر یک را بکمال رسانیده یکی حدیث دوم تفسیر سوم فقه و تمام عمر در تصنیف و درس حدیث
و تفسیر و فقه گذرانیده در حدیث شاگرد ابو الحسن عبد الرحمن بن محمد داودی است و از یعقوب بن احمد صیرفی و علی
بن یوسف جوینی و دیگر محدثان نیز فوائد حاصل کرده و صاحب تعبد و فتوت بود بزهد و قناعت میگذرانید
در وقت افطار بر پارهٔ نان خشک اکتفا میکرد وفاتش در شهر مروروذ اتفاق افتاده بماه شوال در سنه پانصد و ده
و منذری در کتاب الفوائد السفریة بجای ده شانزده گفته ابن خلکان گفته این را از خط حافظ منذری نقل کرده ام
انتهی بعد وفات بمقبرهٔ طالقانی نزد شیخ خود قاضی حسین دفن گردیده قبر وی در آنجا مشهور است زیارت و تبرک به کرده میشود
ابو عبد الله الحسین بن الحسن بن محمد الفقیه الشافعی المعروف بالحلیمی الجرجانی در جرجان سنة ثمان و ثلثین و ثلثمائة متولد شده

او را بسوی بخارا بردند حدیث از ابی بکر محمد بن احمد بن حبیب و غیر هم گرفته و تفقه بر ابی بکر اودنی و ابی بکر قفال کرده امام معظم مرجوع الیه و راس اهل
او در مذهب و جوه حسنه است در نیسابور تحدیث نموده و حاکم و غیره و فاتش در سنه ثلث و ثلثین و اربعمائه بوده حلیمی بفتح حا نسبت بجدا علی حلیم
ابو عبد الله **حسین** بن اسمعیل بن محمد الطیبی البغدادی المحاملی یکی از محدثان بغداد و مشایخ آن مبارک بنیاد است
او را قاضی حسین نیز گویند زیرا که بر قضای کوفه تا مدت شصت سال ماند تولدش در سنه دوصد و سی و پنج است و ابتدای طلب
از ابو حذافه سهمی راوی موطا اخذ این علم در سال چهل و چهار کرده و از عمرو بن علی فلاس و احمد بن المقدام و یعقوب بن ابراهیم
دورقی و محمد مثنی و زبیر بن بکار و دیگر علمای آن طبقه روایت کرده و دارقطنی و جمیع و دعلج و دیگر محدثان عمده از وی اقتباس نموده اند
شیوخ او از اصحاب سفیان بن عیینه قریب بهفتاد کس بوده اند در مجلس املای او ده هزار کس تقریبا حاضر میشدند آخر از
قضا استعفا نمود و تا قاضی بود محمود خلائق بود هیچکس بروی اعتراض و اتهام نکرده خانه او در کوفه مجمع اهل علم بود و هر روز
مردم برای شغل این علم شریف در خانه او جمع میشدند و فوائد ها میگرفتند محمد بن حسین یکی از بزرگان آن عهد گفته من
بخواب دیدم گویا گوینده میگوید حق تعالی از اهل بغداد ببرکت محاملی بلا را دفع میکند دوم ربیع الآخر سنه ۳۳۰ سه صد و سی
بعد از درس حدیث موافق عادت خود برخاست و مریض شد و بعد از پانزده روز وفات یافت ✝ ✝
ابو علی **الحسین** بن محمد بن احمد الغسانی الجیانی الاندلسی المحدث امام حدیث و ادب است او را کتابی مفید است
مسمی بتقیید المهمل در وی هر لفظ ملتبس از رجال صحیحین ضبط کرده و بتقصیر از خود راضی نشده در دو جزو باشد وی از جهابذه
محدثین و کبار علمای مفیدین بود حسن الخط جید الضبط و بغریب شعر و انساب معرفت داشت در جامع قرطبه می نشست
و اعیان وی از وی می شنیدند ابن خلکان گفته لم اقف علی شیء من اخباره حتی اذکر طرفا منها ولادتش در محرم سنه سبع و عشرین
و اربعمائه بوده و طلب حدیث در سنه اربع و اربعین و وفات شب جمعه دوازدهم شعبان سنه ثمان و تسعین و اربعمائه
و جیانی بفتح جیم و تشدید تحتیه نسبت است بسوی جیان که شهری کلان در اندلس است باعمال وی قریه است که آن را نیز جیان گویند
ابو اسمعیل **حماد** بن الامام ابی حنیفة النعمان بن ثابت بر مذهب پدر بود و از صلاح و خیر بر قدم عظیم چون پدرش بمرد نزدش ودائع بسیار بود
از ذهب و فضه ارباب آن غائب بودند و در آنها ایتام بودند همه را برده بقاضی سپرد او هر چند گفت که تو اهل امین بوده نزد خود دار نشنید و همه بقاضی
دفع کرد پسرش اسمعیل قاضی بصره بود چون یحیی بن اکثم قاضی شد وی معزول گردید وفاتش در سنه ست و سبعین و مائه بوده رح
ابو سلیمان **حمد** بن محمد بن ابراهیم بن الخطاب الخطابی البستی الفقیه الادیب المحدث او را تصانیف بدیعه است منها غریب الحدیث
و معالم السنن فی شرح سنن ابی داود و اعلام السنن فی شرح صحیح البخاری و کتاب الشجاج و کتاب شان الدعا و کتاب اصلاح غلط المحدثین و غیر ذلک
در عراق از ابی علی صفار و ابا جعفر رزاز و غیرهما سماعت کرده و از وی حاکم نیسابوری و عبد الغفار فارسی و ابو القاسم عبد الوهاب
بن ابی سهل الخطابی و غیرهم روایت و سماعت دارند صاحب یتیمة الدهر ذکر وی نموده و این اشعار او آورده **نظم**

وانی غریب بین بست واهلها	وان کان جیرانی بها وبها اهلی	وما غربة الانسان فی شقة النوی
ولکنها والله فی عدم الشکل	وانشد له ایضا رح **نظم**	شر السباع العوادی دونه وزر
والناس شرهم ما دونه وزر	کم معشر سلموا لم یؤذهم سبع	وما تری بشرا لم یؤذه بشر

وانشد له ایضا عفا الله عنه نظم

فسامح ولا تستوف حقك كله | وابق فلم يستقص قط كريم

ولا تغل في شيء من الامر واقتصد | كلا طرفي قصد الامور ذميم

و ذکر له اشیاء غیر ذلک و بود در عصر خود مشابه ابی عبید قاسم بن سلام در علم و ادب و زهد و ورع و تدریس و تالیف و نیز از انشاد اوست نظم

مادمت حیا فدار الناس کلهم | فانما انت فی دار المدارات

من یدر داری و من لم یدر سوف یری | عما قلیل ندیما للندامات

ولا تعلق بغیر الله فی نوب | ان المهیمن کافیک المهمات

در بستان المحدثین گفته خطابی صاحب تصانیف مفیده نافعه است در مکه معظمه از ابن الاعرابی و در بغداد از اسمعیل بن محمد صفار و دیگر علمای آن طبقه اخذ علوم کرده و در بصره از ابوبکر بن داسه و در نیسابور از ابو العباس اصم سند کتب حدیث حاصل نموده ابو حامد اسفراینی و کرابیسی و ابو نصر محمد بن احمد بلخی از وی اخذ و روایت نموده اند اقامت او بیشتر در نیشاپور بود و در همان شهر مشغول بتصنیف شد و شرح اسماء الله الحسنی و کتاب العزلة و کتاب الغنیة عن الکلام و اهله و غیر ذلک تصنیف کرده لغت از ابو عمر زاهد و فقه شافعی از ابو علی بن ابی هریره و قفال اخذ کرده میل نظم هم داشت این اشعار از وست نظم

ارض للناس جمیعا | مثل ما ترضی لنفسك | انما الناس جمیعا

کلهم ابناء جنسك | فلهم نفس کنفسك | ولهم حس کحسك

انتهی و وفاتش در ربیع الاول سنه ثمان و ثمانین و ثلث مائه بمدینه بست بوده و بست بضم موحده و سکون سین مهمله شهریست از بلاد کابل در میان هرات و غزنه کثیرة الاشجار و الانهار و بستی نسبت باوست و خطابی نسبت بسوی جد او خطاب است بفتح خای معجمه و تشدید طای مهمله و قیل انه من ذریة زید بن الخطاب فنسب الیه والله اعلم

حرف الخاء

خارجه بن زید بن ثابت الانصاری یکی از فقهای سبعه مدینه منوره است و تابعی جلیل القدر زمانه عثمان بن عفان رضی الله عنه دریافته و پدرش زید از اکابر صحابه است در حق وی آنحضرت صلی الله علیه و سلم فرموده افرضکم زید وفات خارجه در سنه تسع و تسعین و قیل مائه در مدینه بوده محمد بن سعد کاتب واقدی در طبقات آورده ان خارجة قال رأیت فی المنام کانی بنیت سبعین درجة فلما فرغت منها تهورت و هذه السنة لی سبعون سنة قد اکملتها پس در همین سال بمرد زهری از وی روایت کرده

ابو القاسم **خلف** بن عبد الملک بن مسعود بن بشکوال بن یوسف الخزرجی الانصاری القرطبی از علمای اندلس است تصانیف مفیده دارد منها کتاب الصلة و آن ذیل تاریخ علمای اندلس است تصنیف قاضی ابو الولید عبد الله المعروف بابن الفرضی و در وی خلقی کثیر را جمع کرده و او را تاریخ صغیر است در احوال اندلس در وی هم قصور نکرده و کتاب الغوامض والمبهمات در وی ذکر کسیکه در حدیث مبهم آمده بود کرده و تعیین نموده و نسج آن بر منوال خطیب بغدادی در کتابی که برین اسلوب است کرده و جزوی لطیف است در وی ذکر راویان موطا از امام مالک بر ترتیب حروف معجم آورده و شمار ایشان بهفتاد و سه کس رسانیده و مجلدی لطیف است موسوم بکتاب المستغیثین بالله تعالی عند المهمات والحاجات والمتضرعین الیه سبحانه بالرغبات والدعوات و ما یسر الله الکریم لهم من الاجابات والکرامات و او را غیر ازین دیگر تصنیفها نیز هست ابو الخطاب بن دحیه گفته

از خط شیخ خود ابن بشکوال نقل کرده تمام کرد وی از تألیف صله در سنه اربع وثلثین وخمس مائة فارغ شده ومولدش روز دوشنبه سوم یا هشتم ذی حجه سنه اربع وتسعین واربع مائة بوده ووفات روز چهارشنبه هشتم رمضان سنه ثمان وسبعین وخمس مائة در قرطبه اتفاق افتاد وهمان روز در مقبره ابن عباس نزدیک قبر یحیی بن یحیی بعد نماز ظهر مدفون شد بشکوال بفتح موحده وضم کاف ست قاله ابن خلکان

اقفهسی صلاح الدین **خلیل** بن محمد عبد الرحمن المصری ولد سنة ثلث وستین وسبع مائة وعنی بالفن وخرّج وصنّف مات سنة احدی وعشرین وثمان مائة ذکره السیوطی فی حسن المحاضرة ✦✦

ابو عمرو **خلیفه** بن خیاط بن ابی هبیرة خلیفه بن خیاط الشیبانی العصفری البصری المعروف بشباب صاحب الطبقات حافظ عارف بتواریخ وایام ناس عزیز الفضل بود محمد بن اسمعیل بخاری در صحیح وتاریخ خود از وی راوی ست وهم عبد الله بن الامام احمد بن حنبل وابو یعلی الموصلی وحسن بن سفیان النسوی ودیگران وی از سفیان بن عیینه ویزید بن زریع وابی داود طیالسی ودرست بن حمزه وطبقه ایشان راوی ست ووفاتش در رمضان سنه ثلثین ومائتین بوده وابن عساکر در معجم مشایخ الائمة الستة گفته توفی سنة اربعین وقیل ست واربعین ومائتین وعصفری نسبت ست بسوی عصفر بضم عین وسکون صاد وضم فا چیزی که بدان جامه را رنگ سرخ کنند وشباب بفتح شین معجمه وبای موحده است ودر وجه تلقیب وی بدان اختلاف کرده اند که بکدام معنی ست

حرف الدال

ابو سلیمان **داؤد** بن علی بن خلف الاصبهانی الامام المشهور المعروف بالظاهری زاهد متقلل کثیر الورع بود علم از اسحق بن راهویه وابی ثور وغیر هما گرفته وبود اکثر التعصب برای امام شافعی رضی الله عنه ودر فضائل او وثنا بر وی دو کتاب تصنیف کرده وبود صاحب مذهب مستقل وجمعی کثیر تابع او شده وآنها را ظاهریه خوانند وپسرش ابو بکر محمد بر مذهب او بود ذکرش خواهد آمد ریاست علم ببغداد بوی منتهی شده واو امام اصحاب الظاهر ست ابو عبد الله محاملی گفته نماز عید الفطر در جامع مدینه گذارده گفتم که بر داؤد بن علی در آیم وتهنیت دهم چون آمدم روبروی او طبقی نهاده بود که در وی برگهای سبزی باعصاره بادنجان بود سبک نان گفتم واز حالش عجب کردم ودیدم که همه آنچه در دنیاست چیزی نیست از نزدش بر آمده بر مردی احسان دوست که او را جرجانی میگفتند در آمدم برهنه سر وپا از خانه بدر آمد وگفت چه کارست گفتم مهمی هست گفت بفرمایید گفتم در جوار شما داؤد بن علی ست ورتبه او در علم میدانید وشما کثیر الصلة والرغبة در خیر هستید واز ایشان غافل بوده اید وآنچه دیده بودم حکایت کردم گفت داؤد بدخلق ست امشب هزار دینار نزدش فرستادم تا بدان استعانت در امور خود کند آنرا باز گردانید وغلام را گفت بگو او را بکدام حشیم تو مرا دیدی وچه چیز حاجت مرا بتو رسانید که این را فرستادی برین ماجرا تعجب کردم وگفتم دراهم بیارید که من آنرا میبرم وی مرا بداد وغلام را گفت که کیسه یکهزار دیگر بیار وگفت این از طرف من ست واین بعنایت قاضی ست هر دو هزار گرفته آمدم ودر کوبیدم وداخل شده دمی نشستم ودراهم بر آورده پیش او نهادم فرمود این جزای کسی ست که شما را امین بر از خود گردانیده من شما را بامانت علم در خانه در آوردم بروید که مرا باینها حاجت نیست محاملی گوید برگشتم ودنیا در نظر من سخت حقیر وصغیر در آمد وجرجانی را خبر کردم وی گفت من این دراهم را برای خدا بر آورده ام حالا نتوانم شما در اهل علم وعفاف آنرا صرف نمایید گویند در مجلس داؤد هر روز چهار صد صاحب طیلسان اخضر حاضر میشدند واستفاده واستفاضه میکردند

داود گفت روزی ابو یعقوب شریطی از اهل بصره حاضر مجلس من شده بجای صدر نشست بی آنکه کسی او را در انجا بنشاند
هنوز چون کمی نشسته گفت ای جوان بپرس هرچه خواهی من ازین حرف برآشفتم و بطریق استهزا گفتم ترا از حجامت می پرسم پس
بزانو نشسته طرق حدیث افطر الحاجم والمحجوم روایت کرد و ارسال و اسناد و وقف او را بیان نمود و مذهب فقها و اختلاف
طرق احتجام آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم و دادن اجرت بحجام و اینکه اگر حرام بودی بوی اجرت ندادی بیان فرمود
بعده طرق احتجام آنحضرت بقرن ذکر کرد و احادیث صحیحه در حجامت روایت نمود پس تر احادیث متوسطه مثل ما مررت بملأ من الملائکة
و مثل شفاء امتی فی ثلث و مانند آن بعده احادیث ضعیفه ذکر کرد مثل لا تحتجموا یوم کذا و لا ساعة کذا بعده مذاهب اطبا
در حجامت هر زمان و آنچه در ان گفته اند بیان کرد بعده کلام خود برین ختم کرد که اول ما خرجت الحجامة من اصفهان گفتم والله
لا حقرت بعدک احدا ابدا داود از عقلای مردم بود ابو العباس ثعلب در حق وی گفته کان عقل داود اکثر من علمه و بود که می گفت
خیر الکلام ما دخل الاذن بغیر اذن مولدش بکوفه بود سنه اثنتین و مائتین و قیل سنة مائتین و قیل سنة احدی و مائتین و نشو و نما در بغداد یافت
و همانجا بمرد در سنه سبعین و مائتین در ذیقعده و قیل در رمضان و در شونیزیه مدفون شد و گویند در خانه خودش پسرش ابو بکر محمد گوید
پدر را بخواب دیدم گفتم خدا با تو چه کرد گفت بخشید مرا و مسامحت فرمود با من گفتم بعد غفران مسامحت چیست گفت ای پسر
الامر عظیم والویل کل الویل لمن لم یسامح اصل وی از اصفهان ست و کلام در ان گذشت والله اعلم قاله ابن خلکان کاتب حروف گوید
این ترجمه داود که مذکور شد بعینه در وفیات الاعیان مذکورست و حکایت شریطی که در میان آورده آنرا هیچ دلالت بر فضل
و علم داود نیست بلکه بر اطلاع شریطی ست پس حق ذکر آن در ترجمه وی بود نه در ترجمه داود دیگر ازین ترجمه ظاهرست که
ظاهریه و اصحاب ظاهر شئ واحد اند و مشهور نیز در جمهور همین ست لیکن در کتاب دراسات اللبیب میان این هر دو فریق
فرق کرده و گفته شک نیست در انکه علمای امت از متعلقین بحدیث کریم طائفه مسماة بظاهریه است و این فرقه در نظر تحقیق
عبارت ست از اصحاب داود ظاهری خاصة و از هر کسیکه بر ظاهریت محضه که در اطلاق علما جامده نامیده میشود باشد زیرا که
ایشان علی الاطلاق قائل بقیاس نیستند تا آنکه در علت منصوصه جلیه نیز و آنچه از اقوال ایشان متراءی میشود آنست که قائل
باستنباط هم نیستند سراسر و لهذا ائمه حدیث با ایشان و اقوال ایشان پروا نمیکنند حتی که سیوطی وغیره گفته اند که منخرق نمیشود
اجماع بخلاف ایشان و مذهب ایشان مردود ست بکتاب و سنت که ناطق اند بجواز استنباط و اعمال فکر و فهم در کتاب خداوند و سنت
رسول وی صلی الله علیه وسلم پس اهل ظاهر که بعض اهل اصول از حنفیه در حق ایشان گفته اند که حکم ایشان حکم باغیان ست اگر مراد
بدان این طائفه مخصوصه ظاهریه است پس کلام ایشان را وجهی هست باین معنی که چنانکه خروج اهل بغی از حکم خرق اجماع نمیکند
همچنین خروج ایشان یعنی ظاهریه قادح در انعقاد اجماع نیست نه آنکه قتال ظاهریه حلال ست تا آنکه رجوع بقول جمهور کنند مثل
حل قتال بغات و لزوم معصیت زیرا که ظاهریه اگرچه جمود کرده اند بر قول رسول خدا صلی الله علیه وسلم بعد صحت آن بنا بر عدم مبالغت خود
در امر تصحیح و خطا کرده اند در انکار استنباط و عدم رویه فهم در نصوص شریعت مطهره اما قول ایشان مفضی بسوی کدام مفسده عام
در مردم نیست بخلاف اهل بغی که متمسک ست بشبهه واهیه که خدای تعالی بدان اذن نداده و مجتری ست بر شریعت پس
نهب اموال و اراقت دمای معصومه او حلال باشد زیرا که از طاعت امام عامه بدر رفته فاین سوء صنیعه من صنیعتهم با آنکه آنچه

ظاهریه بدان قائل اند از آنحضرت صلی الله علیه وسلم منصوص ست پس ایشان درین امر برحق بوده اند و نیست خطای ایشان
مگر من حیث الجمود بر آنچه حدیث در آن وارد شده با وضوح امر تعدیه در غیر او و باغی در اصل ادعای حقیت خود مبطل خارج از
شریعت مستنصر بامر واهی ست که نیست وقایت برای او در دنیا و آخرت و تجاوز از خطای مذکور در ذم ظاهریه باز یدار ان
افراط خارج از حق ست و این اد حق ایشان یاد داشتنی ست و اگر مراد بدان عام از ظاهریه و غیر ایشان از اصحاب ظواهر است
پس این کلمهٔ قبیحه است از شر آن استعاذه باید کرد و از انجام بد او باید ترسید و کیف که ادنی اصحاب ظواهر مثل امام الائمه
قبلهٔ مشایخ سنه ابو عبدالله البخاری رحمه الله تعالی ست و این تعمیم بر شمول امثال او از بعض متجاسرهٔ فقها مستبعد نیست
زیرا که کمتر از اخراج او از بخارا نیست حال آنکه او را از شهر بدر کردند و مهجور نمودند و ایذا رسانیدند تا آنکه بمواعد لطف و تعالی بسوی
و بود خارج از خانه و بلد خود و مرد در غربت و هجرت در کنف انس حق و در رجوع خود بسوی او تعالی نفعنا الله سبحانه و سائر المسلمین
ببرکاته این ست حال ظاهریه و اما اصحاب ظواهر پس ایشان اهل حدیث اند و خیر اهل حدیث و خیر اهل عمل بر روی زمین
و خیار علما و سادات این امت و فرقهٔ ناجیه ان شاء الله تعالی و اهل سنت قائل اند بوجوه استنباط بجمیعها مگر قیاس خفی که اکثر فقها
بدان قائل اند و یکی از ایشان در ان علت از اصل از نزد نفس خود پیدا میکنند و آنرا با وجود خفای او در فروع متعدی بسوی
آن فروع می نماید پس در شریعت در دو موضع از ین قیاس که تشریع کامل ست جسارت میکنند و در انکار این تجاسر از ایشان
اهل حدیث از صوفیهٔ کرام که خیر اهل عقائد بر روی زمین و خیار عرفا و سادات عقلا اند موافق بوده اند و نام ایشان اهل ظواهر
ازان جهت شد که صرف نصوص از ظواهر بتاویل غیر محوج الی الصرف اعتقاد نمیکنند و رفع تعارض از کلام معصوم صلی الله
علیه وسلم و حصول جمع میان کتاب و تاویل سوای حاجت مذکوره نزد ایشان حرام ست و درین تحریم صوفیهٔ کرام موافق ایشان اند
و حمل کلام خدا و رسول بر محامل اسرار باطنیه از صوفیه رفض معنی ظاهر و تاویل کلمات قدسیه بسوی غیر او نیست بلکه ایشان
ایمان می آرند بظواهر آن بغیر تاویل و بواطن آن بر ایشان افاضه می یابد بدون اخراج آن از آنچه حق ست و هر که اطلاع
بر تفصیل این تحقیق خواهد وی بکتاب مانور الوجد من منح المجد رجوع کند که در وی غناست از غیر او ان شاء الله تعالی
دیگر حرمت تاویل مبنی بر آنست که ظاهر نزد مشایخ صوفیه و حدیث همچو نص ست پس چنانکه اخراج نص صریح ناطق از
مدلولش حرام ست همچنان ظاهر پس معنی اصحاب ظواهر بودن ایشان آنست که ایشان ظواهر النصوص شرعیه در ظواهرش
اعتقاد میکنند و چنانکه غیر ایشان از طوائف علما مبالات برای کسیکه رای او موافق نص نباشد نمیکنند همچنان ایشان
بارای رجال چون مخالف ظواهر باشد پروا نمیکنند اگر گویند که بودن ظاهر متبادر در معنی همچو نص ناطق در ان بدون فرق دعوی
بر خلاف اهل اصول ست بغیر دلیل مقبول نیست گوئیم که حق تعالی بنور فائض از حضرت صلی الله علیه وسلم مرا الهام کرده که
آن دلیل حدیث صحیح وارد در حج از علی رضی الله عنه ست که گفت چون این آیت فرود آمد ولله علی الناس حج البیت من
استطاع الیه سبیلا گفتند ای رسول خدا حج در هر سال فرض ست آنحضرت صلعم خاموش ماند باز گفتند که حج در هر سال ست
سکوت فرمود باز گفتند که حج در هر عام ست فرمود نه و اگر میگفتم که هست واجب میشد پس این آیت فرود آمد یا ایها الذین
آمنوا لا تسئلوا عن اشیاء ان تبد لکم تسؤکم وجه استدلال بر دعوی این ست که قول او تعالی لله علی الناس حج البیت

[illegible] یعنی آن ایجاب مضمون مصدر مضاف ست که حج خانه باشد وظاهرش اکتفاست بمجرد وقوع این مضمون [illegible] بمجرد وقوع جز یکبار را مقتضی نیست و این ظاهر اگرچه نص غیر محتمل السوال نباشد می باید که انچه سوال کردند [illegible] باشد از چیزی که کلام شارع محتمل وست پس برایشان واجب فهم در امر دین باشد و برای نهی ایشان از چنین سوال که در وی قرآن فرود آمده هیچ وجه نبود وچون از سوال نهی کرده شدند معلوم شد که سوال ایشان فضول و خارج از مدلول کلام بود و سوال بود از انچه کلام محتمل آن نیست وچون این معنی معلوم شد وشک نیست در بودن کلام در یکبار ظاهر نه نص پس بیقین معلوم گردید که ظاهر در تعیین معنی خود همچو نص ست وتکلیف بمدلول ظاهر مثل تکلیف بمدلول نص ست بغیر فرق تا آنکه سائل بقول خود که حج در هر سال ست گویا این سوال بعد تصریح وتنصیص آنکه حج در عمر یکبارست کرده واین ظاهرست بدون ستره و بحمده تعالی وحسن توفیقه امثال این احادیث که دران منع سوال بعد از صدور کلام ظاهر در معنی خود از آنحضرت صلی الله علیه وسلم واقع شده منجل میگردد وبسیارست که وجه آن با احتمال کلام برای سوال بر اکثر اهل علم دشوار میشود وجای آنکه بعد تسعین وتسعمائة هم مدتی دراز خلجان خاطر داشتم تا آنکه حق تعالی بالهام جلیة الامر پرداخت والحمدلله ومخفی نماند که تفتیش ونظر در کلام را حکم سوال ازان کلام ست وچون منهی شدند از سوال واقع در کلام ظاهر در معنی خود بقول خدای تعالی لا تسئلوا وایشان سوال نکرده بودند مگر از قید زائد که مذکور نشده وآن قول ایشان ست که در هر سال پس نهی کرده شدند از محض قیود بکلام مطلق صادر از شارع صلی الله علیه وسلم تا آنکه موافق مذهب امام ایشان باشد پس این تفتیش ایشان کاری ست که قوله تعالی ان تبد لکم تسؤکم شامل وست یعنی اگر متبدل شود شمارا بسبب این تفتیش قیود زائده بر کلام معصوم صلی الله علیه وسلم بغیر حاجت مس کننده بسوی آن ناشی از کلام دیگر آنحضرت صلی الله علیه وسلم هر آینه تنگ کند بر شما واسع را که مفاد بود از اطلاق کلام ظاهر فی المعنی وی صلی الله علیه وآله وسلم وشما از تابعان نبی الرحمة مبعوث بالسمحة هستید صلی الله علیه وآله وسلم وکدام سوء اعظم واشنع تر ازین باشد والله سبحانه یهدینا واخواننا سواء السبیل وتباع الواضح من الدلیل انتهی کلام الدراسات بمعناه وبالله التوفیق — حرف الذال خالی ست

حرف الراء

ابو عثمان **ربیعة** بن فروخ مولی آل المنکدر المعروف بربیعة الرائی فقیه اهل مدینه است جماعتی از صحابه را دریافته وازوی مالک بن انس گرفته او سخن بسیار میکرد ومیگفت ساکت درمیان نائم واخرس ست روزی در مجلس خود تکلم میکرد بادیه نشینی آمده بایستاد وتا دیر وقوف کرد ربیعه گمان کرد که مگر کلام وی اورا خوش آمده است گفت ای اعرابی چیست بلاغت نزد شما گفت ایجاز با اصابت معنی پرسید عی چیست گفت انچه تو در آنی امروز ربیعه خجل شد سوار بن عبدالله گفته ما رایت احدا اعلم من ربیعة الرائی گفتند ولا الحسن وابن سیرین قال ولا هما ونبود در مدینه سخی تر از وی برای آشنا وبیگانه بر اخوان خود چهل هزار درهم صرف نمود وفاتش در سته ست وثلثین وقیل ثلثین ومائه در شهر هاشمیه بارض انبار بنا کرده سفاح اتفاق افتاد زیرا که در انجا سکونت داشت بعده بانبار نقل کردند امام مالک فرموده تا ربیعه مرده حلاوت فقه رفته ذکره ابن خلکان

ربیع ابو محمد بن سلیمان بن عبدالجبار المؤذن البصری صاحب امام شافعی اوی اکثر کتب شافعی ست شافعی در حق او گفته الربیع راویتی ونیز گفته

ما خدمنی احد ما خدمنی ربیع و میگفت یا ربیع لو امکننی ان اطعمک العلم لاطعمتک حافظ منذری گفته از اشعار اوست **نظم**

صبراً جمیلاً ما اسرع الفرجا	من صدق الله فی الامور نجا
من خشی الله لم ینله اذی	ومن رجا الله کان حیث رجا

وفاتش در مصر سنه سبعین و مائتین شد و در قرافه متصل قضاعی مدفون گشت

ابو محمد ربیع بن سلیمان بن داؤد المصری الجیزی صاحب امام شافعی قلیل الروایه است از وی داکثر از عبد الله بن الحکم روایت کرده ثقه بود ابو داؤد و نسائی از وی روایت دارند روزی سیر خاکستر بسیار از بالا بر سر او افتاد از دابه فرود آمد بیفشاند و هیچ نگفت چون درین باب گفتگو کردند فرمود من استحق النار و صولح بالرماد فقد ربح وفاتش در سنه ست و خمسین و مائتین در جیزه بوده و قبر او در آنجاست قال القضاعی فی الخطط جیزه بلیده ایست در قباله مصر عرض نیل مابین هر دو فاصل ست و اهرام در عمل اوست و قریب باو و این از عجائب ابنیه است ابن خلکان ذکر وی درین جا کرده و سیوطی در حسن المحاضره آورده من شاء فلیرجع الیه

ابو الحسن رزین بن معاویة العبدری صاحب کتاب تجرید فی الجمع بین الصحاح وفات او بعد از سال پانصد و بیست بوده و عبدری منسوب ست بعبد الدار بن قصی بطنی مشهور از قریش **رفیع الدین** الحاج المراد آبادی بن فرید الدین خان یکی از فضلای معتبرین هند بود علم حدیث از مولوی خیر الدین سورتی تلمیذ شیخ محمد حیات سندی و از شاه ولی الله محدث دهلوی استفاده نمود و بیعت طریقت با شیخ محمد غوث لاهوری بجا آورده و سعادت ادای حج و عمره یافته و درین باب کتابی نوشته مسمی بحالات الحرمین و او را با شاه عبد العزیز دهلوی مذاکره علوم و استفاضه منطوق و مفهوم بوده مسائل صعبه از تفسیر و حدیث از وی می پرسید و در آن بحث گفتگو فیما میکرد تصانیف ایشان بسیار ست از انجمله است قصر الآمل بذکر الحال و المآل و تسلو الکئیب بذکر الحبیب و ترجمه عین العلم و شرح اربعین نووی و کنز الحساب و تذکرة المشایخ و کتاب الاذکار و تذکرة الملوک و شرح غنیة الطالبین و تاریخ افاغنه و جز آن انتقال ایشان در بلده مراد آباد پانزدهم ذیحجه بمرض استسقا در سنه ثمان عشره و مائتین و الف بوده رحمه الله تعالی

حرف الزاء

ابو عبد الله زبیر بن بکار و کنیته ابو بکر بن عبد الله بن مصعب بن ثابت بن عبد الله بن الزبیر بن العوام القرشی الاسدی از اعیان علماست متولی قضای مکه شد و کتب نافعه تصنیف کرد منها کتاب انساب قریش و در وی شئ کثیر جمع کرده و بروی اعتماد مردم ست در معرفت نسب ایشان و جز آن از مصنفات که دلالت میکند بر اطلاع و فضل وی از ابن عیینه و طبقه او راوی ست و از وی ابن ماجه و ابن ابی الدنیا و غیرهما روایت کرده اند زبیر گفته قالت ابنة اختی لاهلنا خالی خیر رجل لاهله لا یتخذ ضرة ولا یشتری جاریة فقالت المرأة لهذه الکتب اشد علی من ثلث ضرائر و اصعب و کره ابن خلکان وفاتش در سنه ست و خمسین و مائتین بوده بعمر هشتاد و چهار سالگی بمکه رحمها الله تعالی

ابو الهذیل زفر بن الهذیل بن قیس العنبری الفقیه الحنفی جامع بود میان علم و عبادت و از اصحاب حدیث بود پس رای بروی غالب آمده یعنی قیاس اصحاب ابی حنیفه و زفر بضم زا و فتح فاست ابو حنیفه میگفت زفر اقیاس اصحاب ماست حماد بن ابی حنیفه گفته بود بعد از ابو یوسف در اصحاب ابی حنیفه مثل وی مولدش سنه عشر و مائه ست و وفات در شعبان سنه ثمان و خمسین و مائه قاله ابن خلکان و سیوطی در تعالیق الانوار علی الدر المختار گفته وی متولی قضای بصره بود و همانجا درگذشت و هذیل بتصغیر پدر پدرش بر اصفهان بود و الله اعلم

ابو محمد **زیاد** بن عبد الله القیسی العامری من بنی البکاء راوی سیرت آنحضرت صلی الله علیه وسلم از محمد بن اسحق و از وی عبد الملک بن هشام روایت نموده و ترتیب داده بکائی صدوق ثقه بود بخاری از وی در کتاب الجهاد و مسلم و چند شیخ از کتاب خود تخریج کرده اند و هم بخاری در تاریخ از وکیع آورده که گفت زیاد اشرف من ان یکذب فی الحدیث و ترمذی وهم کرده و گفته نقلا عن البخاری که وکیع گفته زیاد علی شرفه یکذب فی الحدیث، این وهم ست و وکیع آنرا نگفته و هرچه گفته آن موافق ذکر بخاری ست و اگر وکیع او را رمی بالکذب میکرد بخاری از وی هرگز تخریج نمی نمود اگرچه یک حدیث باشد و نه مسلم چنانکه از حارث اعور بسبب رمی شعبی او را بکذب تخریج نکرده اند و نه از ابان بن عیاش بنابر رمی شعبه او را بکذب و زیاد از اعمش راوی ست و از وی احمد بن حنبل وغیره و وفاتش در سنه ثلث و ثمانین و مائه بوده در کوفه والله اعلم

ابو عبد الله **زیاد** بن عبد الرحمن بن زیاد اللخمی الملقب بشبطون از اولاد حاطب بن ابی بلتعه صحابی بدری ست اول کسیکه مذهب امام مالک را در اندلس آورد او ست و دو بار بقصد استفاده بخدمت امام رحلت نمود در زهد و ورع مستثنای زمان بود امیر هشام رئیس قرطبه او را تکلیف قضای قرطبه داد و بسیار تنگ نمود وی نگریخت هشام گفت کاش مردم مثل زیاد میشدند که رغبت دنیا از عالم بدر میرفت بعده زیاد را تسلی نامه نوشت امان داد که دیگر بار تکلیف این نخواهم کرد پس بخانه خود رجوع کرده مشغول افاده علم حدیث گشت از عجائب قصص او آنست که روزی هشام بر بعضی از مصاحبان خود در غضب شد زیرا که بی وقت چیزی بعنایت مکرر در عرضی نوشته گذرانید پس فرمود که دست او را ببرند زیاد در آن وقت بخانه هشام حاضر شد و گفت که حق تعالی توفیق صلاح و نیکی دهد امیر را من از امام مالک حدیثی شنیده ام گفت فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم من کظم غیظا یقدر علی انفاذه ملأ الله قلبه امنا و ایمانا الی یوم القیامة بمجرد شنیدن این حدیث ثوران غضب هشام فرو نشست و گفت قسم بخور که این حدیث از مالک شنیده زیاد گفت والله من این حدیث از زبان مالک شنیده ام هشام از سر آن مصاحب در گذشت و عفو نمود و از وی منقول ست که روزی یکی از پادشاهان آن دیار برای او نامه نوشت زیاد بجوابش نامه مهر کرده فرستاد پرسیدند که این پادشاه چه نوشته بود و شما چه نوشتید گفت درین نامه پرسیده بود که هر دو پله میزان قیامت از چه چیز خواهند بود از زر یا از نقره من نوشتم حدثنا مالک عن ابن شهاب قال قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم من حسن اسلام المرء ترکه ما لا یعنیه وفات زیاد در سال وفات امام شافعی ست یعنی سنه دو صد و چهار ذکره فی بستان المحدثین

حرف السین

ابو بکر **سالم** بن عیاش بن سالم الخیاط الاسدی الکوفی از ارباب حدیث و علمای مشاهیر و یکی از راویان قراءات از عاصم ست مولای واصل بن حیان احدب بود و قیل اسمه کنیته وقیل شعبة والله اعلم از وی مروی ست که چون در جوانی مرا مصیبتی می رسید شکیبائی میکردم و گریه را بصبر دور می نمودم و باین جهت ایذا و الم می شد اعرابی را بکناسه دیدم که می گریید و می گوید **نظم**

خلیلی عوجا من صدور الرواحل ۔ بجمهور حزوی فابکیا فی المنازل
لعل انحدار الدمع یعقب راحة ۔ من ... فی نجی البلابل

پرسیدم کیست گفتند ذو الرمه است از آن باز چون مصاب میشدم میگریستم و راحتی یافتم پس گفتم قاتل الله الاعرابی ما کان ابصره و وفاتش در کوفه سنه ثلث و تسعین و مائه بعمر نود و شش سال بود

بود در همین سال خلیفه رشید بعد از سیزده روز از وی در مدینه طوس انتقال کرد عیاش بتشدید تحتانیه و فتح اول ست

ابو محمد **سعید** بن المسیب بن حزن بن ابی وهب القرشی المدنی یکی از فقهای سبعه مدینه است سید تابعین ست
از طراز اول جامع میان حدیث و فقه و زهد و عبادت و ورع از سعد بن ابی وقاص و ابا هریره راوی ست یکی از ابن عمر
مسئله پرسید فرمود نزد سعید برو و بپرس و بگو مرا که چه گفت وی همچنان کرد فرمود نگفتم شما را که وی احد العلما ست نیز در حق وی
اصحاب او را گفت لو رأی هذا رسول الله صلی الله علیه وسلم لسره جماعتی از صحابه را دریافته و از ایشان شنیده و بر ازواج آنحضرت
درآمده و از ایشان اخذ کرده و اکثر روایتش مسند از ابو هریره است زیرا که شوهر دختر وی بود و زهری و مکحول او را افقه گفته اند
وی گفت چهل حج کردم و از پنجاه سال تکبیر اولی از من فوت نشده و از پنجاه سال بسوی پشت مردی در نماز ندیدم بجهت محافظت
بر صف اول و او را بسوی سی و چند هزار دعوت کردند قبول نکرد و گفت مرا حاجت نیست در بنهادند و بنی مروان تا آنکه
ملاقات کنم خدا را و وی حاکم کند میان من و ایشان و دختر او را عبد الملک بن مروان برای ولید خواستگاری کرده بود و حیلها
می انگیخت تا آنکه در روز سرما آب یخ بر سعید ریخته و زدوکوب کرد آخر سعید آن دختر را که اجمل نسا و احفظ ایشان برای کتاب خدا
و اعمل بسنت رسول وی و اعرف بحق زوج بود بر دو درهم یا ابو وداعه عقد کرد و همان شب همراه خود برده بخانه اش رسانید
این حکایت طویل ست قاضی ابن خلکان تمام آن در تاریخ خود آورده و ولادتش در خلافت عمر بن الخطاب بعد
بدو سال پیش از وفات او و وفات در خلافت عثمان در مدینه در یک یا دو یا سه یا چهار یا پنج و نود هجری
و قیل توفی سنه خمس و مائه والله اعلم و مسیب بفتح یای مشدده است و از وی مرویست که میگفت بکسر یا است

سعید بن جبیر الاسدی الکوفی یکی از اعلام تابعین ست از ابی مسعود و ابن عباس و ابن عمر و ابن الزبیر و انس
سماع دارد و از وی خلقی کثیر حجاج بن یوسف او را قتل کرده در شعبان سنه نود و چهار و ولادتش در سنه چهل و نه بود
بعده حجاج در رمضان یا شوال بمرد و گویند بعد شش ماه از قتل او بمرد و مسلط نشد بعد از وی بر قتل هیچکی بسبب دعای او
چه حجاج او را گفته بود که برای خود نوعی از انواع قتل اختیار کن که من قاتل توام وی گفت تو برای خود نوعی اختیار کن زیرا که بهر نوعی که
مرا بکشی بهمان نوع در آخرت کشته شوی گفت میخواهی که ترا عفو کنم فرمود اگر عفو خواهد بود از جانب خدا خواهد بود و ترا از خود برائت و عذر نیست
حجاج گفت ببرید او را و بکشید چون از باب برآمد بخندید این خبر بحجاج رسانیدند گفت واپس آرید چون پس آمد پرسید که چرا خندیدی
گفت عجب کردم از جرأت تو بر خدا و از حلم خدا از تو حجاج حکم بنطع کرد چنانچه گسترده شد گفت بکشید این را سعید گفت وجهت وجهی
للذی فطر السموات والارض حنیفا وما انا من المشرکین حجاج گفت او را بجانب غیر قبله بسته گردن بزنید سعید فرمود فاینما تولوا
فثم وجه الله گفت این را سرنگون بکنید سعید گفت منها خلقناکم وفیها نعیدکم ومنها نخرجکم تارة اخری گفت نه بلکه او را ذبح نمایید
سعید گفت اما انی اشهد و احاج ان لا اله الا الله وحده لا شریک له وان محمدا عبده ورسوله خذها منی حتی تلقانی یوم القیامة بعده
سعید دعا کرد و گفت اللهم لا تسلط علی احد یقتله بعدی پس بر نطع ذبحش کردند گویند حجاج بعد این واقعه پانزده شب زنده ماند
و در شکم او اکله بیفتاد طبیب را طلبید وی نظر کرده گوشت بد بود در رشته آویخته در حلق او انداخت و ساعتی بگذاشت
چون برآورد خون آلوده برآمد دانست که وی ناجی نیست حجاج تا زنده بود فریاد میکرد و میگفت چیست مرا

وسعید بن جبیر را که هرگاه خفتن میخواهم پای مرا میکشد سعید را بظاهر واسط عراق دفن کردند قبرش آنجاست یزار و یتبرک

ابو عثمان **سعید** بن منصور بن شعبة المروزی در اصل از طالقان بود و در بلخ سکونت ورزید و در آخر عمر مجاورت مکه معظمه اختیار کرد و همانجا وفات یافت در رمضان سنه دو صد و بست و نه عمر او مابین هشتاد و نود سال بود سماع موطا از امام مالک دارد و دیگر احادیث نیز حاصل نموده و از لیث بن سعد و ابو عوانه و فلیح بن سلیمان و دیگر محدثین آن طبقه استفاده نموده و از وی امام احمد و مسلم و ابو داود و خلقی بسیار راوی ست امام احمد بسیار تعظیم او میکرد و ثنا و تعریفش بیان مینمود ابو حاتم او را توثیق و تعدیل نموده قوی الحفظ بود قریب ده هزار حدیث از یاد خود می نوشت سنن وی مشهور ست و در وی ثلاثیات بسیار واقع شده

ابو علی **سعید** بن عثمان بن سعید بن السکن بفتح السین و الکاف البغدادی نزیل مصر در سنه اربع و تسعین و مائتین پیدا شده و از ابو القاسم بغوی و ابن جوصا شنیده و از وی عبد الغنی بن سعید و ابن شان و علما اعتنا نموده و صحیح منتقی تصنیف کرده صیت فضیلت او ببلاد دور دست رفته توفی سنه ثلث و خمسین و ثلث مائة

ابو عبد الله **سفیان** بن سعید بن مسروق بن حبیب بن رافع الثوری الکوفی امام علم حدیث و جز آن از علوم ست مردم بر دین و ورع و زهد و ثقت وی اجماع کرده اند و یکی از ائمه مجتهدین ست خطیب در اسمای رجال مشکوة گفته وی امام مسلمین ست و حجت خدا ست بر خلق او در زمان خود جامع بود میان فقه و اجتهاد و حدیث و عبادت و بسوی او منتهی ست در علم حدیث و جز آن و اختلاف نکرده اند درین امر یکی از اقطاب اسلام و ارکان دین بود ولادتش در ایام سلیمان بن عبد الملک در سنه تسع و تسعین بود خلقی کثیر از وی سامع ست و معمر و اوزاعی و ابن جریج و مالک و شعبه و ابن عیینه و فضیل بن عیاض و جز ایشان خلائق بسیار از وی روایت دارند انتهی ابن خلکان گفته گویند که شیخ ابو القاسم جنید بر مذهب او بود سفیان بن عیینه گفته ندیدم مردی عالم تر بحلال و حرام از وی گویند عمر بن الخطاب در زمان خود راس الناس بود و بعده ابن عباس و بعده شعبی و بعده سفیان سماعت حدیث از ابی اسحق سبیعی و اعمش و طبقه ایشان کرده و از وی محمد بن اسحق و طبقه او مسعودی در مروج الذهب آورده که قعقاع بن حکیم گفته نزد مهدی بودم که سفیان ثوری آمده مثل عامه سلام کرد و تسلیم خلافت ننمود و ربیع بر سر او تکیه بر تیغ زده منتظر حکم استاده بود مهدی بکشاده روئی پیش آمده گفت ای سفیان تو از من اینجا و آنجا میگریزی و گمان میکنی که اگر من اراده بد بتو کنم قادر نشوم حالا بر تو قدرت یافتم نمی ترسی که بحق تو حکم کنم سفیان گفت اگر تو در من حکم کنی ملک قادر که فارق میان حق و باطل ست در تو حکم کند ربیع گفت ای امیر المومنین این چنین جاهل را می رسد که با تو چنین سخن کند بفرما که گردنش بزنم مهدی او را خاموش کرده گفت اگر امثال این بکشم شقی شوم برای وی عهدهٔ قضای کوفه بنویسید باین مضمون که بروی در هیچ حکم اعتراض کرده نشود سفیان آنرا گرفته چون بیرون آمد ورقه در دجله انداخته بگریخت در هر شهر او را جستجو کردند پیدا نشد ناچار شریک بن عبد الله نخعی را بجای وی منصوب نمودند شاعری گفته **شعر**

تحرز سفيان وفر بدينه	وامسى شريك مرصدا للدراهم

از ابی صالح شعیب بن حرب مدائنی که یکی از سادات ائمه اکابر در حفظ و دین بود حکایت کنند که وی گفت گمان میکنم که سفیان ثوری روز قیامت بطور حجت از طرف او تعالی بر خلق آورده شود و اهل محشر را گویند که اگر شما پیغمبر خود را ندیدید باری سفیان ثوری را دیدید چرا اقتدای او نکردید وفاتش در بصره سنه احدی و ستین و مائة بوده در حال تواری از سلطان وقت عشا مدفون شد

وعقب نگذاشت ثوری بفتح اول نسبت ست بسوی ثور بن عبد مناة ثوری دیگر ست در بنی تمیم و هم از همدان قاله ابن خلکان
ابو محمد **سفیان** بن عیینه بن ابی عمران میمون الهلالی مولی امرأة من بنی هلال بن عامر ربیط میمونة زوج النبی صلی الله
علیه وسلم در کوفه نصف شعبان سنة سبع وخمسین متولد شد بعده پدرش بمکه برد امام عالم ثبت زاهد ورع ست بر صحت حدیث
در روایتش اجماع ست هفتاد حج کرده زهری وابی اسحق سبیعی و عمرو بن دینار و محمد بن المنکدر وابی الزناد وعاصم بن ابی النجود
واعمش وعبد الملک بن عمیر وغیر ایشان از اعیان علما ازوی روایت دارند وهم امام شافعی وشعبه بن الحجاج ومحمد بن اسحق
وابن جریج وزبیر بن بکار وعم او مصعب وعبد الرزاق بن همام الصنعانی ویحیی بن اکثم القاضی وخلقی بسیار ازوی او سیت شافعی گفته لولا مالک وسفیان
لذهب علم الحجاز ابن خلکان گفته در بعض مجامیع دیدم که سفیان روزی از خانه برای سماع حدیث ازوی بیرون آمد با خاطر تنگ و گفت آیا از بدبختی نیست
که من همنشین ضمره بن سعید بودم ووی جلیس ابا سعید خدری و جلیس عمرو بن دینار بودم ووی جلیس ابن عمر و جلیس زهری بودم
ووی جلیس انس بن مالک بهمچنین جماعتی را بشمرد بعده جلیس شما باشم نوجوانی در مجلس بود و گفت ای ابا محمد انصاف خواهی کرد
گفت ان شاء الله تعالی گفت والله لشقاء اصحاب اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم بک اشد من شقائک بنا سفیان سرنگون شد

وقول ابی نواس بخواند **نظم**
خل جنبیک لرام وامض عنه بسلام
مت بداء الصمت خیر لک من داء الکلام
انما السالم من الجم فاه بلجام

واین نوجوان یحیی بن اکثم تمیمی بود سفیان گفت این غلام در خور صحبت سلاطین ست شافعی گفت ما رایت احدا فیه من آلة
الفتیا ما فی سفیان وما رایت اکف منه عن الفتیا سفیان گفته در آمدم بکوفه وهنوز بیست ساله نبودم که ابو حنیفه اصحاب خود را گفت
آمده ست شما را حافظ علم عمرو بن دینار مردم نزد من آمده از عمرو بن دینار پرسیدن گرفتند پس اول کسیکه مرا محدث کرد ابو حنیفه است
وچون این حرف باو در میان آوردم گفت ای پسرک من نشنیدم از عمرو مگر سه حدیث و در حفظ آن هر سه اضطراب داشت
وفاتش روز شنبه آخر یوم جمادی الاخره وقیل اول یوم از رجب سنة ثمان وتسعین ومائة بمکه بوده و در حجون دفن شده رح
عیینه بضم عین وفتح یاست وحجون بفتح حای مهمله وضم جیم کوهی ست باعلای مکه نزدش مدافن اهل مکه است وذکر این کوه در اشعار آمده
ابو الفتح **سلیم** بن ایوب بن سلیم الرازی الفقیه الشافعی الادیب در فضل وعبادت مشار الیه بود وکتب بسیار تصنیف کرد ومنها کتاب
غریب الحدیث فقه از ابی حامد اسفراینی گرفته وازوی ابو الفتح نصر بن ابراهیم مقدسی اخذ نموده در بلده صور از ملک شام سکونت داشت وگفت
وضعت منی صور ورفعت من ابی الحسن المحاملی ببغداد وقت رجوع از حج متصل ساحل جده در بحر قلزم سلخ صفر سنة سبع واربعین واربع مائة بعمر
زیاده بر هشتاد سالگی غرق شد حافظ ابن عساکر در تاریخ دمشق گفته اخذ عن جماعة من جلة المشایخ واخذوا عنه وکان صدوقا رحمه الله تعالی
سلیمان بن حرب البصری قاضی کوفه یکی از علمای اعلام آنجاست ابو حاتم گفته هو امام من الائمة ده هزار حدیث ازوی ظاهر شده
وگاهی در دست او کتابی دیده نشد در مجلس او ببغداد حاضر شدم چهل هزار کس در روی بودند ولادت در سنه یکصد و چهل و پنج بوده
ونوزده سال ملازم حماد بن زید مانده امام احمد ازوی روایت دارند وفاتش در سنه دوصد و چهارده اتفاق افتاد ابو ایوب
ویقال ابو عبد الرحمن ویقال ابو عبد الله **سلیمان** بن یسار مولی میمونه زوج النبی صلی الله علیه وسلم یکی از فقهای سبعه مدینه است
و برادر عطا بن یسار عالم عابد ورع ثقه حجه بود حسن بن محمد گفته هو عندنا افهم من ابن المسیب واعلم وافقه نگفت روایتش از ابن عباس

وابی هریره و ام سلمه است و از وی زهری و جماعتی از اکابر روایت دارند و مستفتی چون نزد ابن مسیب آمدی او را گفتی
نزد سلیمان بن یسار برو زیرا که وی اعلم کسی است که امروز باقی اند وفاتش در سنه سبع و مائه بوده بعمر هفتاد و سه سالگی رح

ابو محمد **سلیمان** بن مهران المعروف بالاعمش الکوفی الامام المشهور عالم فاضل ثقه است پدرش از دنباوند بود
بکوفه قدوم آورد زنش حامل بود باعمش در آنجا او را بزاد سمعانی گفته وی معروف همین بنسبت کوفی است وی معاصر زهری
و انس بن مالک را دیده و با وی سخن کرده و لیکن سماع بر وی ننموده و هرچه از انس روایت میکند مرسل است از اصحاب بانس غیر او
و حدیثی واحد از عبد الله بن ابی اوفی روایت نموده و کبار تابعین را دیده سفیان ثوری و شعبة بن الحجاج و حفص بن غیاث
و خلقی کثیر از اجله علما از وی راوی است لطیف خلق مزاح بود روزی اصحاب حدیث برای سماعت نزد او آمدند از خانه برآمد
و گفت لولا ان فی منزلی من هو ابغض الی منکم ما خرجت الیکم داود بن عمر حائک او را گفت چه میگوئی در نماز پس حائک گفت لا بأس بها
علی غیر وضوء گفت چه میگوئی در گواهی حائک گفت تقبل مع عدلین گویند امام ابو حنیفه برای عیادت او آمد و تا دیر نشست چون
برخاست گفت من بر تو گرانی کردم گفت انک لثقیل علی و انت فی بیتک چنین یکبار جماعتی برای عیادت او آمده تا دیر نشستند
تنگ آمده وسادهٔ خود گرفته بایستاد و گفت شفی الله مریضکم بالعافیه روزی نزد او گفتند که آنحضرت فرموده است من نام عن
قیام اللیل بال الشیطان فی اذنه گفت چشم من اعمش نشد مگر از بول شیطان در اذن من نوادر او بسیار است ابو معاویه ضریر گفته
هشام بن عبد الملک بوی نوشت که اکتب لی مناقب عثمان و مساوی علی اعمش قرطاس گرفته در دهن گوسفندی بداد
و رسول را گفت بگو او را که جواب کتاب تو این است وی گفت خلیفه سوگند خورده است که اگر جواب نیارم مرا قتل کند گفتند ای
ابا محمد این رسول بیچاره را نجات دادنی است چون الحاح بسیار کردند بعد بسمله نوشت اما بعد یا امیر المؤمنین لو کانت لعثمان رضی الله عنه
مناقب اهل الارض ما نفعتک و لو کانت لعلی رضی الله عنه مساوی اهل الارض ما ضرتک فعلیک بخویصة نفسک والسلام
مولدش سنه ستین و قیل یوم قتل حسین علیه السلام روز عاشورا سنه احدی و ستین بوده و پدرش در معرکه حسین حاضر بود و حمل او گرفته بود
وفاتش در سنه ثمان و اربعین و مائه است و قیل سبع بدل ثمان و قیل تسع زائده بن قدامه گفته همراه اعمش بمقابر رفتیم در قبری مخوف در آمده بعده
برآمده خاک افشاند و گفت وا ضیق مسکناه دنباوند بضم دال ناحیه ایست از رستاق ری در جبال بعض دماوند گویند و اول اصح است والله اعلم

ابو داود **سلیمان** بن الاشعث بن اسحق بن بشیر الازدی السجستانی یکی از حفاظ حدیث و علم و علل او است و در درجهٔ عالیه
از نسک و صلاح بود طوف بلاد کرده و از عراقیین و خراسانیین و شامیین و مصریین و جزریین نوشته سننش کتاب قدیم است
که در بغداد تالیف کرده و اهل آن ناحیه روایتش از و نموده و آنرا بر امام احمد عرض کرده و امام آنرا جید و مستحسن گفته از وی منقول است
که پانصد هزار حدیث رسول صلی الله علیه وسلم در قید کتابت در آوردم و سنن خود را از آن برآوردم و در آن کتاب چهار هزار و هشتصد حدیث
ایراد کردم که صحیح است یا مقارب او در مذهب وی اختلاف است ابو اسحق شیرازی او را در طبقات الفقها منجمله اصحاب امام احمد
شمار نموده و بعضی گویند شافعی بود و ابراهیم حربی گفته چون ابو داود کتاب السنن تصنیف کرد حدیث برای او مثل حدید برای داود
علیه السلام نرم و آسان گشته حافظ ابو طاهر سلفی این را نظم کرده و گفته **نظم**

ان الحدیث و علمه بکماله — لامام اهلیه ابی داود
مثل الذی لان الحدید و سبکه — لنبی اهل زمانه داود

داود را سهل بن عبد الله تستری قدس سره گفت بتو کاری دارم گفت چیست گفت اگر بکنی تمام ممکن گفت اگر ممکن باشد بکنم گفت زبانی را که بدان از آنحضرت صلی الله علیه وسلم حدیث کرده بر آرکه تا آن را ببوسم وی بر آورد تستری آن را بوسید ولادتش در سنه اثنتین ومائتین بوده بارها ببغداد قدوم آورد وبعده سکونت بصره اختیار کرد ودر اکثر بلاد اسلام خصوصا مصر وشام وحجاز وعراق وخراسان وجزیره گردش نموده علم حدیث فرا گرفته در حفظ حدیث واتقان روایت وتقوی اعتقاد درجه عالی داشت یک آستین جامهٔ او کشاده بود ودیگر تنگ از ین معنی او را پرسیدند گفت کشاده برای داشتن اجزای کتاب ست ودیگر را کشاده داشتن اسراف ست شاگرد امام احمد وقعنبی وابو الولید طیالسی ومسلم بن ابراهیم ویحیی بن معین وغیرهم بود ترمذی ونسائی واحمد بن خلال وغیرهم از وی روایت دارند واز تلامیذ او چهار کس سر آمد محدثین شدند یکی پسرش ابو بکر دوم ابن الاعرابی سوم لولوی چهارم ابن داسه امام احمد با وجودیکه استاد او ست از وی حدیثی غیره را روایت نموده وموسی بن هارون که یکی از بزرگان آن عهد ست در حق وی گفته ابو داود در دنیا برای حدیث ودر عقبی برای بهشت آفریده شد وابو حاتم بن حبان گفته وی یکی از مقتدایان روزگار ست در فقه وعلم وحفظ حدیث ونسک وورع وایقان وفاتش شانزدهم شوال سنه دوصد وهفتاد وپنج بوده بعمر هفتاد وسه سالگی در بصره مدفون ست وآوردش ابو بکر عبد الله بن ابی داود از اکابر حفاظ بغداد بود عالم متفق علیه امام بن امام او را کتاب المصابیح ست در شیوخ پدر بمصر وشام شریک بوده ودر بغداد وخراسان واصفهان وسجستان وشیراز سماعت کرده توفی سنه ست عشرة وثلث مائة واز مصنفان صحیح ابو علی حافظ نیسابوری وابن حمزه اصفهانی بدو احتجاج کرده اند ابن خلکان گفته سجستانی بکسر سین مهمله وجیم وسکون سین ثانیه وفتح تای مثناة فوقیه وبعد الف نون نسبت ست بسوی سجستان اقلیم مشهور وقیل بل النسبة الی سجستان او سجستانه قریة من قری البصرة انتهی در بستان المحدثین برین قول وی اعتراض کرده وگفته که ابن خلکان با وجود کمال تاریخ دانی وتصحیح انساب درین نسبت او را غلط افتاده شیخ تاج الدین سبکی بعد نقل عبارت وی گفته است هذا وهم والصواب انه نسبة الی الاقلیم المعروف المتاخم لبلاد الهند انتهی یعنی این نسبت بسیستان ست که ملکی مشهور ست فی ما بین سند وهرات متصل قندهار وچشت که مسکن بزرگان چشتیه ست نیز درهمین ملک واقع ست ونسبت در قدیم الزمان پای تخت آن ملک بوده وعربان گاهی در نسبت این ملک سجزی گویند انتهی فقیر گویم ایراد سبکی مدفوع ست زیرا که ابن خلکان نسبت او بسوی سجستانه قریهٔ بصره بلفظ قیل که دلالت بر ضعف روایت میکند کرده نه بصیغهٔ جزم ودر محل جزم گفته که آن نسبت بسوی اقلیم مشهور ست ومراد بدان اقلیم همان ست که مراد سبکی وصاحب بستان ست لا غیر آری وهم او وقتی مسلم میشد که در بصره باین نام کدام قریه اصل موجود نباشد حال آنکه سبکی وغیره نفی آن نمیکنند فتدبر ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمی الطبرانی در شهر عکه از بلاد شام در سنه دوصد وشصت ماه صفر پیدا شده ودر سنه هفتاد وسه طلب علم شروع کرده ودر اکثر بلاد شام وحرمین شریفین ویمن ومصر وبغداد وکوفه وبصره واصفهان وجزیره ودیگر معمورهای اسلام گردید واز هزار شیخ بلکه زیاده سماعت واستفاده نمود نسائی وعلی بن عبد العزیز بغوی وبشر بن موسی وادریس عطار وابو زرعه ثقفی واقران ایشان در شیوخ او معدود اند پدرش تحریض تاکید بر طلب علم حدیث می نمود واو را با خود گرفته شهرها می گشت وبحضور اساتذه می رسانید تصانیف بسیار دارد معاجم ثلثه او

اشهر کتب اند حافظ ابو نعیم و خلقی کثیر از وی راوی ست و کتاب الدعا مؤلفهٔ او که صاحب حصن حصین از ان ناقل ست مجلدی کلان ست و کتاب المسالک و کتاب عشرة النساء و کتاب النوادر و کتاب دلائل النبوة و او را تفسیری ست بسیار کلان و تصانیف دیگر ست که بالفعل یافته نمیشود و حافظ ابن منده آن همه را ذکر نموده و او را در طلب علم حدیث مشقت و محنت بسیار رو نموده تا سی سال بر بوریا خفته و راحت و آرام بر خود حرام کرده ابن العمید وزیر و صاحب ابن عباد که در دولت دیالمه در علم عربیت و شعر و لغت سرآمد وقت خود بودند شاگرد او بیند و تربیت یافتهٔ او و از ابن عباد مذکور منقول ست که گفت مرا گمان آن بود که مثل وزارت در عالم منصب و مرتبهٔ نمی باشد و هیچ چیزی از دنیا آنقدر حلاوت نیافتم که درین منصب یافتم زیرا که مرجع طبقات مردم و گوناگون خلائق بودم تا آنکه روزی بحضور من در میان ابوبکر جعابی محدث مشهور و ابو القاسم طبرانی مذاکرهٔ حدیث واقع شد طبرانی را دیدم که بکثرت محفوظات خود غلبه میکرد و جعابی را یافتم که بفطنت و ذکا سبقت می نمود و این مزاحمات تا دیر کشید و از طرفین آوازها بلند شد و جوش و خروش ظاهر گشت درین اثنا ابوبکر جعابی گفت حدثنا ابو خلیفة ثنا سلیمان بن ایوب ابو القاسم گفت سلیمان بن ایوب منم و ابو خلیفه شاگرد من ست و از من روایت حدیث نموده پس چرا این حدیث را از من روایت نمیکنی که ترا علو اسناد حاصل شود آنوقت دیدم که جعابی خجالتی کشید که در دنیا مثل آن متصور نیست و من در دل خود گفتم کاش طبرانی من بودمی و فرحتی و غلبهٔ که نصیب او شد مرا حاصل شدی و وزیر نمی بودم که ازین قسم تحصیل فضائل و اسباب جاه محروم ماندم در بستان المحدثین گفته این تمنا و آرزو هم از بقایای وزارت و ریاست بود و الا علمای ربانیین بسبب این غلبها تغیری نمیشود و نفس ایشان بحرکت نمی آید و لکن المرء یقیس علی نفسه بالجمله طبرانی در توسع علم حدیث و کثرت روایت آن ممتاز و مستثنی بود ابو العباس احمد بن منصور شیرازی گفته من از طبرانی سه لک حدیث نوشته ام او را در آخر عمر بجهت رد مذاهب قرامطه اسماعیلیه که در ان زمان اعدای اهل سنت بودند سحر کردند و هر دو بصر او بعارضهٔ ظاهری عاری گشت و وفاتش هشتم ذیقعده سنه سه صد و شصت بوده حافظ ابو نعیم اصفهانی صاحب حلیة الاولیا بروی نماز جنازه گذارده عمرش یکصد سال و ده ماه بوده رح ابن خلکان نوشته مولد او در سنه ستین و مائتین در طبریهٔ شام بود و سکونت اصفهان داشت تا وفات گویند روز شنبه ماه ذیقعده یا شوال بمرد و بجانب حممهٔ دوسی صاحب رسول الله صلی الله علیه وسلم مدفون شد طبرانی بفتح طا و با نسبت ست بسوی طبریه و لخمی بفتح لام و سکون خا نسبت ست بسوی لخم و نامش مالک بن عدی ست و هو اخو جذام و مطیر تصغیر مطر ست

ابو الولید **سلیمان** بن خلف بن سعد بن ایوب بن وارث التجیبی المالکی الاندلسی الباجی از علمای اندلس ست و حفاظ او ساکن شرق اندلس بود بسوی مشرق رحلت کرد در سنه ست و عشرین و اربع مائة او نحوها و در مکه با ابی ذر هروی سه سال ماند و چهار حج کرد بعده ببغداد آمد و سه سال در بغداد درس فقه گفت و حدیث خواند و سادات علما را مثل ابی الطیب طبری و شیخ ابی اسحق شیرازی را ملاقات نمود و در موصل با ابو جعفر سمنانی یک سال تدریس فقه کرد و مقام او بمشرق قریب سیزده سال بود حافظ ابوبکر خطیب از وی و او از خطیب روایت میکنند خطیب گفته انشدنی الباجی لنفسه **نظم**

اذا کنت اعلم علما یقینا	بان جمیع حیاتی کساعة	فلم لا اکون ضنینا بها	واجعلها فی صلاح وطاعة

کتابهای بسیار تصنیف کرده منها کتاب المنتقی و کتاب احکام الفصول و کتاب التعدیل و التجریح فی من روی عنه البخاری فی الصحیح

و غیر ذلک وی یکی از ائمه مسلمین ست میگفت شنیدم ابا ذر عبد بن احمد الهروی را که میفرمود لو صحت الاجازة لبطلت الرحلة و وی باندلس رجوع کرده قاضی آنجا شد و گویند قضای حلب هم کرده بود والله اعلم مولدش روز سه شنبه نیمه ماه ذیقعده سنه ثلث و اربع مائه بمدینه بطلیوس بوده و وفات در بلده مریه شب پنجشنبه میان هر دو عشا نوزدهم رجب سنه اربع و سبعین و اربع مائة و در رباط بر ضفه بحر مدفون شد پسرش قاسم بروی نماز گذارده و از وی ابو عمر بن عبد البر صاحب کتاب الاستیعاب اخذ کرده میان او و میان محمد بن حزم معروف بظاهری مجالس و مناظرات و فصول بوده اند که شرح آن طول دارد و باجی بفتح بای موحده نسبت ست بسوی باجه که نام شهری در اندلس ست و اینجا باجه دیگر ست که شهری ست با فریقیه و باجه دیگر ست قریه از قرای اصبهان قاله ابن خلکان

سلیمان بن داود بن الجارود الطیالسی در اصل از شهر فارس بود آخر سکونت بصره اختیار کرد و از محدثان آنجا مثل شعبه و هشام دستوائی و ابن عون و غیرهم روایات بسیار دارد احادیث طویله را نیکتر یاد داشتی و درین صفت در اهل زمان خود معروف و ممتاز بود علم حدیث از هزار شیخ فرا گرفته و از وی خلقی بسیار روایت نموده و منتفع شده گویند آنچه از وی نوشته اند در شمار چهل هزار حدیث رسیده یعنی مع الطرق و الآثار الموقوفه یحیی بن معین و ابن المدینی و فلاس و وکیع و دیگر علما اسمای رجال و ارباب التعدیل و توثیق مفرط نموده اند و الحق که وی همین قسم مردی بود هشتاد سال زیست و در سنه دو صد و چهار وفات کرد و این غیر ابی داود صاحب سنن ست که کتاب وی یکی از کتب سته بوده است چه این مقدم ست بروی بزمان بسیار چنانچه از تاریخ وفاتش پیداست اصحاب صحاح سته غالبا از وی بیک واسطه روایت میکنند قاله فی بستان المحدثین

ابو محمد **سوید** بن سعید الهروی راوی موطا او را حدثانی نیز گویند مسلم و ابن ماجه از وی روایت دارند و او را معتبر شمارند ابو القاسم بغوی گفته وی از حفاظ بود امام احمد بن حنبل در بعض امور بروی گرفت میکرد و محققین این فن گویند وی چون از نوشته خود روایت میکرد باحتیاط میکرد و چون از یاد خود املا می نمود خطا میکرد در آخر عمر بسبب کبر سن و شیخوخت و ضعف بصارت خلل حافظه قابل اعتماد نمانده در احادیث او منکرات بسیار یافته اند اما مسلم آن مناکیر را دور کرده و از اصول معتبره او فائده گرفته وفاتش در سنه چهل و دو صد بماه شوال اتفاق افتاده هکذا فی بستان المحدثین ✦ ✦

حرف الشین

ابو منصور **شهردار** بن شیرویه بن شهردار پسر صاحب فردوس ست کتاب را بترتیب خوب در چهار مجلد مسند کرده بمسند الفردوس نامید در معرفت حدیث و فهم بهتر از پدر بود سمعانی هم بفهم و معرفت وی گواهی داده علم ادب را نیز خوب میدانست و مرد سکروح و عابد بود در مسجد خود می ماند و غالب اوقات بشغل اسماع حدیث و نوشتن آن میگذرانید و در طلب علم حدیث شریک پدر بود در سفر اصفهان سال پانصد و پنج و بعد از فوت پدر در سنه سی و هفت ببغداد رفته از اساتذه بسیار تحصیل این علم نمود و از مکی بن منصور الکرجی و ابو محمد الدولانی و ابوبکر بن نجویه و بعض محدثان دیگر اجازت حاصل کرد و اسانید کتاب فردوس را بجهت تمام جمع نمود و چون از تنقیح و تهذیبش فارغ شد پسرش ابو مسلم احمد و جماعه دیگر از وی روایتش کردند وفاتش در سنه پانصد و پنجاه و هشت بوده نسبت این خاندان بفیروز دیلمی ست که قاتل اسود عنسی بود و آنحضرت صلی الله علیه و سلم در حق او فرموده فاز فیروز و فیروز صحابی ست ذکره فی بستان المحدثین

ابو شجاع شیرویه بن شهردار بن شیرویه بن فناخسرو الهمدانی الدیلمی مصنف کتاب فردوس فی الاحادیث ابو
بغدادی همدانی تاریخ نوشته اخذ علم از یوسف بن محمد مستملی و سفیان بن الحسین بن فنجویه و عبد الحمید بن حسن القضاعی و عبدوس
بن عبد الله و احمد بن عیسی دینوری و ابو القاسم بن البسری و دیگر علمای بسیار کرده و اصفهان و بغداد و عراق و جز آن دیگر بلاد اسلام
دیده حافظ یحیی بن منده در حق او گفته جوانی ست زیرک حسن الخلق متصلب در مذهب سنت و دور از اعتزال
دلیر و کم گو اما در اتقان معرفت و علم او قصوری ست در صحیح و سقیم احادیث تمیز نمیکند لهذا در کتاب فردوس
او موضوعات و واهیات توده توده مندرج ست پسرش شهردار و حافظ ابو موسی مدینی و حافظ ابو العلاء حسن
بن احمد عطار از وی روایت دارند نهم رجب سنه پانصد و نه وفات یافته کذا فی بستان المحدثین

حرف الصاد

قاضی القضاة علم الدین صالح بن شیخ الاسلام سراج الدین البلقینی حامل لوای مذهب شافعی در عصر خود بوده
در سنه ست و تسعین و سبع مائة متولد شده و فقه از پدر و برادر خود گرفته و نحو از شطنوفی و اصول از عز الدین بن جماعه و بر زین
جزء الجمعه و ختم دلائل و غیر ذلک و بر شهاب بن حجی جزء ابن نجید سماعت کرده و نزد حافظ ابی الفضل عراقی در املا حاضر شده
و متولی شیخوخت خشابیه گردیده و بعد برادر خود مدرس تفسیر در برقوقیه گشته و بعد قمی متولی تدریس شریفیه شده و در مدرسه
قایتبائی درس حدیث گفته و بقضای اکبر رسیده بعد عزل شیخ ولی الدین و در فقه متفرد روزگار خود بود و جمع فتاوی
ابیه نموده و اصاغر را باکابر و احفاد را باجداد ملحق گردانیده تفسیری بر قرآن نوشته و تدریب پدر را کامل ساخته و غیر ذلک
سیوطی گوید قرأت علیه و اجازنی بالتدریس و حضر تصدیری و قد افردت ترجمته بالتالیف مات یوم الاربعاء خامس رجب سنة ثمان و ستین و ثمانمائة

الفقیه الحنفی المفتی صدر الدین خان بهادر صدر الصدور دهلوی آخر فضلای دهلی بود آبا و اجداد او از کشمیر
بوده اند اهل بیت علم و صلاح تولد وی در دهلی شد کسب فنون عقلیه با تمام از مولوی فضل امام خیرآبادی والد مولوی
فضل حق نموده و تحصیل علوم نقلیه از شاه عبد العزیز دهلوی و اخوان ایشان فرموده در عصر خود یگانهٔ روزگار و نادرهٔ
عصر بود ریاست درس و تدریس معقولات بالخصوص و افتای ممالک محروسهٔ مغربیه بلکه شرقیه و شمالیهٔ دهلی و امتحان
مدارس و صدارت حکومت دیوانی بوی منتهی شده در جمیع علوم از صرف و نحو و منطق و حکمت و ریاضیات و معانی
و بیان و ادب و انشا و فقه و تفسیر و حدیث ید طولی داشت و همه علوم را درس میگفت صاحب وجاهت و ریاست بود
همه امرا و علما و حکام و رعایای شهر جز بادشاه دهلی هیچکی از اعیان و اکابر بلدهٔ خاص و نواحی آن از رؤسا نبود
که بمکان او نیامدی طلبهٔ علم برای اخذ علم و اهل دنیا برای مشورت معاملات و منشیان برای اصلاح انشا و شعرا برای
مشاعره درین زمان فاضلی باین جمعیت و قوت حافظه و حسن تحریر و متانت تقریر و فصاحت بیان و بلاغت معانی
با مروت اخلاق و احسان دیده نشد طلبهٔ مدرسه دار البقاء زیر مسجد جامع دهلی غالبا طعام و لباس بلکه بعضی ماهوار هم از
جناب او می یافتند و تحصیل علم نزد او و دیگر علمای شهر میکردند با وجود تعصب مذهب انصاف دوست بود بارها از زبانش
ثنا و صفت مولانا محمد اسمعیل شهید و مولوی اسحق دهلوی نزیل مکهٔ مکرمه شنیده شد یکبار در حیات شیخ خود شاه عبد العزیز دهلوی

بطلب معاش قصد کلکته نموده بود شاه صاحب برای وی مکتوبی بنام امین مدرسهٔ آنجا مولوی امین الله نوشته اند فقیر آن خط را بمهر و دستخط کاتب دیده است خلاصهٔ مکتوب بعبارته این ست عزیزی مولوی صدر الدین صاحب که از فضلای نامدار این بلدهٔ ما بوده اند و در اکثر فنون عقلی و نقلی از عربیت و ادب و اصول و فقه و کلام و هم فنون فارسی مهارت تام دارند و اکثر مراجعت تحقیقات نفیسه بعلوم در فقیرخانه نموده اند و معهذا نسبت ارادت و اتحاد با فقیر موروثی دارند و جد امجد ایشان از فضلای معتبر خلص اصحاب و تلامذه و احباب حضرت والد ماجد فقیر بوده اند **نظم**

القوم اخوان صدق بينهم سبب	من المودة لم يعدل به نسب

عازم دار الامارة کلکته بتقریبات چند در چند اند انشاء الله تعالی ملاقات سامی خواهند نمود مراعات جهات مذکوره در حسن تلقی و اعزاز و اکرام ایشان مهما امکن مد نظر سامی باشد و السلام در سنه ثلث و سبعین و مائتین و الف در هنگامهٔ فساد افواج انگلیسیه هندوستان چشم زخمی عظیم بایشان رسید هم تعلق روزگار رفت و هم جمله جایداد و معاش که درین سی سال ملازمت بهم رسانیده بودند در سرکار ضبط گردید و هم بتهمت افتای جهاد با حکام وقت مقید شده چند ماه در زندان گذرانیدند آخر الامر که عدم قصور ایشان ثابت شد رهائی یافته گوشه گزین و خانه نشین شدند و اوقات حیات را بوظائف و عبادات و تدریس علوم دینیه و فنون عقلیه معمور نمودند و از انچه در شباب و شیب پیش ازین کرده بودند از همه تائب شده بتلافی مافات پرداختند در شوال سنه ست و سبعین و مائتین و الف مکتوبی بفقیر نوشتند نسخه اش این ست الحمد لله تا حال سررشتهٔ آمد و شد انفاس درست دارم و اوقات عمر باقی مانده چنانکه دل میخواست در گذرست **شعر**

بی غم عشق تو صد حیف ز عمری که گذشت   پیش ازین کاش گرفتار غمت می بودم

الله تعالی توفیق طاعت و امتثال احکام تشریعی از اوامر و نواهی و تسلیم احکام ارادی از صبر و رضا و موافقت و رضا ارزانی فرماید و تثبت و استقامت بران عطا نماید و پای همت ازین جادهٔ صواب و طریق مستقیم نلغزاند در اوقات خاصه از دعای حسن خاتمت و نکوئی عاقبت ساهل نروند که حق این عاجز بران بلاد و دودمان سیادت بسیارست **شعر** همت نگر که هر ورق دفتر امید * صدپاره کرده ایم و بخوناب شسته ایم * شکر و سپاس ایزد بیهمال هر آن و هر لحظه مؤدی میکنم که تلهفی و تاسفی بر زوال زخارف دنیا که عبارت از اسباب و سامان تعیش و ساز و برگ زینت حیات دنیوی بود اصلا بخاطرم خطور نمیکند مگر بمقتضای بشریت خواهش دوامی پیرامون دل میپرماست یکی سرانجام زاد و راحله که برای سفر حجاز و اقامت آنجا در اوقات باقی حیات مستعار که ساعتی بیش نیست کافی و بسند باشد دوم بهم دست بهم دادن بعضی کتب دینیه از تفسیر و حدیث و علمی که نافع در دین ست نه لغو بوعلی و ذر از ادویه وهو الميسر لكل عسير و بالاجابة جدير انتهى فقیر دو سال تقریبا از حاشیهٔ بساط افادت ایشان استفاده نموده و بانواع عنایات و عطوفت بزرگانه و شفقت و محبت مربیانه و التفات خاص در تعلیم و اهتمام مخصوص در تفهیم مفتخر و مباهی بوده تا دیه حق آن همه انعام و اکرام و اعزاز و نعمت معوض بسوی رب مفضال و خالق منعام ست در ایام حضوری خود بارها همراه رکاب ایشان بزیارت مزار فائض الانوار خواجه قطب الدین بختیار کاکی و شیخ نظام الدین اولیا و دیگر بزرگان دهلی از علما و مشایخ فائز شده و فضلای عصر را که در دهلی وارد میشدند دیده و شعرای نامدار را ملاقات نموده و شریک مجالس انس و سرور ایشان بوده

گلهای ذوق و طرب از گلزار صحبت یاران دلجو و ندیمان گلبو چیده ایشان را با آن همه پیرانه سالی که درانوقت شصت ساله خواهند بود ذوق شعر و سخن فوق مذاق جوانان عاشق تن بود هم خود سخن در فارسی و عربی و اردو موزون میکردند و هم کلام دیگر موزون طبعان گوش مینمودند آزرده تخلص داشته اند و بمقتضای آن همیشه از فرط عشق و وله و محبت آزرده خاطر آشفته طبع گریان بریان می بودند غزلهای فارسی ایشان در آثار الصنادید تاریخ دهلی گویند اشعار ریخته اردو در تذکرهٔ گلشن بیخار مسطور در خواندن شعر لحنی دلگداز و آوازی حزین و صوتی بس درد انگیز داشتند هر که سخنی موزون از زبان شیرین ایشان شنیده است وی میداند که چه نمک داشت انشاد شعر بود یا ایجاد سحر این چند بیت از کلام ایشان در سفینهٔ خاطر فاتر مانده است **نظم**

وكنا كغصني بانة قد تألفا	على دوحة حتى استطالا وأينعا	يغنيهما صدح الحمام مرجعا
ويسقيهما كاس السحائب مترعا	سليمين من خطب الزمان اذا أتى	خليين من قول الحسود اذا سعى
ففارقني من غير ذنب جنيته	والقى بقلبي حرقة وتوجعا	عفا الله عنه ما جناه فانني
حفظت له العهد القديم وضيعا	**وله**	خواهم دم دعا بدعا نا گریستن
شد بسکه بی اثر بدعاها گریستن	از اشک یزری مژه خالی نشد دلم	خواهم چو زخم از همه اجزا گریستن
واعظ اگر بیاد قدی گریه ناروست	بازار چه روست از پی طوبی گریستن	رسوا شدن چو برق بود با طپیدنم
ای ابر با گریستن ما گریستن	در عیش بیقرارم و در غم به پیچتاب	خندیدنم شبیه بود با گریستن
دل را همیشه خندهٔ من خون کند چو دل	بشگافدم جگر قلم آسا گریستن	موجی بزن که تر کنم ابر بهار را
ای دیده تا بکی بمدارا گریستن	ای دل بیا که خاک کنم ابر و برق را	از تو بخون طپیدن و از ما گریستن
وله	زاهد بیا و موت شهیدان عشق بین	کین موت را زندگی جاودان رسد
طوبی لک از ملائک رحمت خورد بگوش	هر دم ندای ارجعی از آسمان رسد	غالب و حسرتی و مومن و جز ایشان را

در مدیح ایشان قصائد و اشعار بسیارست و فضلای عصر بتلمذ ایشان سربلند دارند خلقی کثیر فاتحهٔ فراغ در حلقهٔ درس ایشان خوانده اند مردم بلاد دوردست بعد تحصیل و تکمیل علوم متداوله و فنون رسمیه بخدمت ایشان رسیده یک دو سبق یا مختصری در علم خوانده فراغ حاصل مینمودند و در محصلین و اهل فضیلت معدود میشدند تصانیف ایشان اقل قلیل ست توجهی باینجانب نداشتند اکثر عمر در تدریس و افتا گذشته منتهی المقال فی شرح حدیث لا تشد الرحال والدر المنضود فی حکم امرأة المفقود و اجوبهٔ کثیرهٔ استفتاآت از ایشان یادگارست فقیر وقتی که در سنهٔ احدی و سبعین و مائتین و الف از خدمت ایشان جدا شد بطاقهٔ سند بثبت مهر باین عبارت لطف فرمودند مولوی سید صدیق حسن صاحب ذهن سلیم و قوت حافظه و فهم درست و مناسبت تمام باکتاب و مطالعهٔ صحیح و استعداد تام دارند جمله کتب معقول رسمیه از منطق و حکمت و از علم دین اکثر از بخاری و چیزی از تفسیر بیضاوی و فقه و اصول و عقائد و کلام و عربیت از فقیر اکتساب نمودند و مستعدانه فهمیده خواندند و با وجود آن بسعادت و رشد و صلاح و نیک نهادی و صفای طینت و غربت و اهلیت و شرم و حیا در اقران و اماثل خود ممتاز اند انتهی بلفظه بالجمله در آخر عمر بمرض فالج گرفتار و از همه چیزها عاجز و بیکار شده و یک دو سال در آن حالت زیستند

رخت سفر بعالم آخرت بربستند و در سنه خمس و ثمانین و مائتین و الف برحمت حق پیوستند مولوی ظهور علی متخاطب بشمس الشعرا تاریخ وفات چنین گفته اند

نظم

زهی صدر الصدور نیک محضر
بعدل و داد چون نوشیروان بود
ربیع الاول و بست و چهارم
وداع او سوی دار الجنان بود
چراغش هست تاریخ ولادت
کنون گفتم چراغ دو جهان بود

چو مولانای صدر الدین که در عصر
امام اعظم آخر زمان بود
بروز پنجشنبه کرد رحلت
که این عالم نه جای جاودان بود
ظهور افسوس آن استاد ذی قدر
پدروارم همیشه مهربان بود

و باین حساب عمر ایشان هشتاد و یک سال میشود والله اعلم

ابو الطیب صدیق حسن بن اولاد حسن بن اولاد علی بن لطف الله الحسینی نسبا و البخاری محتدا و القنوجی موطنا غفر الله له و لوالدیه و احسن الیهما و الیه جامع این اوراق و کمترین طلبهٔ علم آفاق ست ترجمهٔ خود در خاتمهٔ حطه بذکر الصحاح الستة بعربی نگاشته ست و تخم تذکره در ارض قرطاس انباشته درینجا نیز بفارسی آنچه مناسب ست اقتدا بجمعی از اهل علم که تراجم خویش در کتب مؤلفهٔ خود نوشته اند مثل عبد الغافر فارسی در تاریخ نیسابور و یاقوت حموی در معجم الادبا و لسان الدین خطیب در تاریخ غرناطه و حافظ تقی الدین فاسی در تاریخ مکه و حافظ ابن حجر عسقلانی در قضات مصر و ابو شامه در روضتین و شاه ولی الله محدث دهلوی در جزء لطیف فی ترجمة العبد الضعیف و شیخ عبد الحق دهلوی در اخبار الاخیار و غیرهم فی غیرها می نویسد و بزبان حال و لسان مقال میگوید

شعر

گرچه از نیکان نیم خود را به نیکان بسته ام
در بهار آفرینش رشتهٔ گلدسته ام

و کیف که گل را از خار و گنج را از مار و مُل را از خمار و فلک را از غبار گریز و گزیر نیست بالجمله این هیچمدان هیچمیرز کس میرس نمود بی بود نوزدهم جمادی الاولی روز یکشنبه سنه ثمان و اربعین و مائتین و الف لباس هستی پوشید و از وسعت آباد عدم به تنگنای وجود رسید الحمد لله علی کل حال پنج ساله بود که پدر بزرگوار از سر گذشت و گرد یتیمی بر سر نشست

شعر

مرا باشد از حال طفلان خبر
که در طفلی از سر برفتم پدر

از بزرگان و مربیان جز مادر مهربان سرپرستی نداشت وی بمقتضای شفقت درونی کیف ما اتفق بکنار عطوفت پرورد و غمگسار یها نمود و بمکتب نشاند حرفی چند از لا اُبالی از کریما و مقیمان خواند و اوقات عمر عزیز در لاطائل گذرانید چون زمان شعور آمد در خانه هیچ شی از اسباب دنیا جز کتابخانهٔ متروکهٔ والد مرحوم ندید دلبستگی خاطر در بست و کشادوی منحصر بود تا آنکه در تماشای کتاب آشنائی بعبارت و قدرت فهم خطاب بهم رسید و ازینجا میلی بسوی علم پیدا شد و طبع تقاضای طلب کرد اوائل مختصرات فنون مثل میزان منشعب تصریف زبده تهذیب المنطق و شرح آن و مختصر المعانی و غیره بر برادر کلان اعیانی خود بدفعات و اوقات مختلفه قرائت کرد و هدایة النحو و شرح ملا و ایساغوجی و قطبی با میر بر دیگران سبس داعیهٔ رحلت پیدا شد و سالی چند در نواح وطن مثل کانپور و فرخ آباد و جز آن بنام طلب علم در لهو و لعب بسر برد آخر جذبهٔ باطن بیک ناگاه بصوب دار العلم دهلی کشید و او اخر سنه تسع و ستین و مائتین و الف ورود آنجا اتفاق افتاد و سعادت حضور حلقهٔ درس صدر الافاضل اعز الاماثل مفتی محمد صدر الدین خان بهادر صدر الصدور دهلی دریافت کتب دانشمندی را سبقا سبقا در عرض مدت یکسال و هشت ماه بر ایشان مرتب گذرانید و سند تحصیل که نقلش در ترجمهٔ شان گذشت حاصل نمود از کتب متداولة العلوم رسمیه مختصر معانی تا آخر و عبادات شرح وقایه و معانی هدایه و اوائل توضیح و تلویح در اصول فقه و سلم با ملا حسن و حمد الله و قاضی مبارک در منطق و میبذی تمام و شمس بازغه قدری

وصدرا تا نفی الاجسام و میر زاہد ملا جلال تا بحث الدلالۃ و میر زاہد شرح مواقف تا بحث الوجود و میر زاہد رسالۃ تا و سبع متصل صحیح

و سہ چہار جزو از صحیح بخاری سماعا و اول تفسیر بیضاوی قراءۃ و دیوان متنبی نصف اول و بعض دیوان حماسہ و سبعہ معلقہ

و مقالہ اول تحریر اقلیدس و قطبی با میر و شرح عقائد نسفی تمام و حاشیہ بحر العلوم بر میر زاہد و از مقامات حریری ہے مقامۂ چند و شرح مطالع سماعا الی غیر ذلک و درین اثنا بعض کتب و حواشی بدست خود نوشت و بعض تالیفہا کرد سلسلۂ

سند متصل این علوم بیک واسطہ بشاہ عبد العزیز دہلوی می رسد و از ایشان تا مؤلفین آن کتب بوجہی کہ در ثبت

شاہ صاحب رحمہ مرقوم ست و مشایخ فقیر در علوم حدیث متعدد بودہ اند کہ ذکر آنہا در حطہ بانقل اجازات شان نوشتہ شد

حاجت اعادہ نیست آخرین این جماعہ در اجازت مولانا شیخ ابو الفضل عبد الحق بن الشیخ فضل اللہ المحدث نزیل

مکۂ معظمہ حالا فسح اللہ فی مدتہ ہستند کہ معمر ترین جماعہ اند و نسخۂ اجازت ایشان این ست **نظم**

حمداً لمن آلاؤہ متصلۃ	وفی الدھور کلہا	اسنادہا صح بلا اعتلال	من غیر تدلیس ولا اعضال
ثم الصلوۃ دائماً ابداً	مع سلام لا یزال سرمداً	علی النبی المصطفی وعترتہ	وصحبہ متبعی طریقتہ

وبعد فان الشیخ الفطن الذکی مولانا السید صدیق حسن نجل مولانا السید اولاد حسن المحدث القنوجی نفع اللہ

بعلومہ کل غوی وغبی طلب منی اجازۃ عامۃ ومثلی منہ یطلب ولست باہل ان اجاز فکیف ان اجیز ولکن الحقائق قد تحقق

وقد من اللہ تعالی علی بالمثول عند ایمۃ السنۃ النبویۃ والسماع منہم للآثار والاحادیث المصطفویۃ واخذ الاجازات

عنہم فاولہم واجلہم الامام الہمام فخر الاسلام العالم الربانی مولانا القاضی محمد بن علی بن محمد الشوکانی الحقہ اللہ تعالی

بالسلف الصالحین ومتعنا ببرکاتہ آمین وہو یروی عن عدۃ مشایخ واسامی الکل مع اختلاف الطرق مندرجۃ فی اتحاف الاکابر

باسناد الدفاتر فلا حاجۃ الی اعادتہا والثانی وجیہ الاسلام الورع التقی مولانا القاضی عبد الرحمن بن احمد بن حسن البہکلی

رضی اللہ عنہ وارضاہ وجعل الجنۃ مثواہ ولہ عدۃ مشایخ منہم الشیخ العلامۃ الجلیل علی بن عبد اللہ بن احمد الجلال ومنہم الشیخ

العلامۃ ابو بکر بن عبد الہادی القدیمی والثالث العلامۃ النحریر شیخنا ومولانا السید عبد اللہ بن السید محمد بن اسمعیل الامیر رضی اللہ عنہما

وجعل الجنۃ مسکنہما وہو یروی ایضا عن عدۃ مشایخ اجلہم واکرمہم والدہ المجتہد الشہیر بالسید محمد بن اسمعیل الامیر

والامام الہمام المشہور عند الخاص والعام ابو الحسن بن محمد صادق السندی المدنی والرابع العلامۃ البہی وارث

احادیث النبی الامی الشیخ العلامۃ محمد عابد بن احمد علی الواعظ الانصاری الخزرجی السندی سقی اللہ ثراہ وجعل الفردوس

مثواہ ولہ شیوخ عدیدۃ منہم الشیخ العلامۃ وجیہ الدین بن السید عبد الرحمن بن سلیمان مفتی زبید ومنہم الشیخ العلامۃ

یوسف بن محمد بن علاء الدین المزجاجی وتتمۃ اسانید ہؤلاء المشایخ الثلاثۃ منسلکۃ فی اوراق الاسانید الموصولۃ مع

الاتحاف فلیتفحص اسامیہم مع اسامی الشیوخ ہنالک وقرأت اکثر کتب الحدیث علی اسوۃ المحدثین وارث علوم سید المرسلین

العلامۃ النبیل مولانا الشیخ محمد اسمعیل الشہید تغمدہ اللہ بغفرانہ المدید وعلی شیخی ومرشدی العلامۃ مولانا الشاہ عبد القادر

اعلی اللہ درجاتہ وخصہ بہباتہ وعلی اکمل العلماء وافقہ الفقہاء قدوۃ المحدثین عمدۃ الکاملین الشیخ العلامۃ مولانا الشاہ

عبد العزیز الدہلوی قدس اللہ سرہ بلطفہ الخفی والجلی واسانید مشایخ الہند معروفۃ متداولۃ فی دیارنا لا حاجۃ الی تسطیرہا

اُهنا واجازنی بهؤلاء المشایخ اجازة عامة وغیرهم من اهل الیمن نفع الله تعالی بهم **فاقول** انی اجزت السید المذکور
کثر الله تعالی فوائده جمیع کتب الحدیث من الصحاح والمسانید والمعاجم وغیرها وما یتبعها مما له نفع فی الاستنباط للاحکام
من نحو وصرف واصول الفقه والمعانی والبیان والبدیع واللغة وکتب الرجال کما اجاز فی مشایخی فلیرو عنی جمیعها علی
اختلاف انواعها کما یراه فیه وهو اهل لما هنالک ولم اشترط علیه فهو اجل من ذلک واعلی واوصیه بتقوی الله عز وجل واتباع
الحق اینما کان ومع من کان والعمل بصحیح السنة ومجانبة البدعة والاستقامة علی قدم الحق والصدق وان لا ینسانی
من صالح دعائه فی خلواته وجلواته وعقیب صلواته جمعنا الله تعالی فی دار السرور علی سرر متقابلین جزاه الله تعالی بجزیه خیر جزاء المحسنین
ویجعلنا من عباده المتحابین وصلی الله علی رسوله المختار وآله وصحبه خیرة الاخیار قاله بفمه وحرره بقلمه خادم السنة النبویة
عبد الحق المحدث عامله الله تعالی بلطفه الخفی والجلی فی سلخ رجب سنة خمس وثمانین ومائتین والف الهجریة انتهی کلامه

بالجمله بعد اکتساب علوم مذکوره وحصول مرتبه اجازت روایت توفیق الهی دستگیری کرده در خدمت علم شریف حدیث
در مقام مستقامت نشاند وفن حدیث بر جمله فنون وکمالات غالب آمد واز همه علوم وصناعات که سرمایه اعتبار وفضیلت ابنای
روزگارست بیگانگی کلی حاصل شد گوئی مگر گاهی بآن آشنائی نبود واز استعمال معقول باشتغال منقول افتاد واین دولت را
نعم البدل آن حالت یافت **شعر** حرفت رای بود تنگدلی زائر را — علم سنت شده از فضل خدا پیشه ما
واز برکات این علم یکی آنست که خاطر از اسباب دنیا واهل دنیا بکلی افسرده گشته واز آرایش وزیبایش ملابس ومآکل
ومناکح ومساکن ومراکب وآلودگی بمحبت زخارف فانیه آن چنانکه باید مرده حالا آنچه در خود می یابد ودر وی باقی ست
محبت علم حدیث وذوق تدریس این علم شریف وخوض وتالیف دران ست بعد ملاحظه دفاتر فقه مذاهب اربعه واصول فقه ایشان
واحادیثی که متمسک هر طائفه از ایشان ست بمدد غیبی واعانت الهی قرار داد خاطر وسکینه باطن بر روش فقهای محدثین افتاد واتباع طریقه این
عصابه سنت در نظر جلوه استحسان کرد **شعر** سرور خاطر احباب از اثر از رای ست — من وتفرج باغ محدثان تنها
بعد معلوم شد که جز در ابواب دین وملت که باعث ترویج وتجدید شریعت وموجب حفظ عقائد واحکام سنت باشد
تکلم نکند واز دائره اعتدال وحیطه احتیاط بیرون نرود وباشارات وجودیه وتاویلات کلامیه واستحسانات فقهیه
معتمد بر اصول ثابته نباشند دست نزند ووصیت کبرای این در حق این مسکین آنست که عامل باشد بر سنت صحیحه ومجتنب از
بدع نامرضیه ومستقیم بر قدم صدق وحق ومتبع صواب باهر که باشد وهر کجا که باشد بالتقوی بود واخلاص وسخن نکند در
حقائق ودقائق بلکه بیان سازد علم معاملات را برای خلق وآنچه موجب انتهای ایشان از معائب بود واکتفا نکند بنقل آن
از باطن وبمقدم نکند علم باطن را بر علم ظاهر پس بموجب این وصایا طریقه این ضعیف در اکثر احوال در تالیف وتصنیف
نقل ترجمه عبارات قوم ورجوع بکلام ائمه دین واکابر محدثین که جامع طریقین ومتفق علیه فریقین اند وتبرئه وتنزیه ساحت
این مقام از فضول کلام افتاده وتحقیق این طریق اسلم واحکم ست در اتفاق معنی واعتبار سخن واحتراز از طغیان بیان
وزلت قلم اللهم مگر در ضمن بیان سخنی آورده شود برای شرح مقام ورفع ابهام که آن نیز در حکم اصل خواهد بود وهمچنین مامورست
بعدم تکلم در ترجیح بعض مذاهب فقها بر بعض بلکه همه علی الجمله مقبول ست ولائق اتباع از آن همانست که موافق صریح سنت

ومعروف اوست واگر هر دو قول مخرج ست اتباع چیزی میکنم که اکثر بران اند واگر هر دو برابر ست خیار حاصل ست همه مذاهب بلا تعصب چون یک مذهب اند وکذالک طرق صوفیه که ترجیح بعضش بر بعض و انکار بر غلو بین ایشان چیزی نیست ونیست پیروی دران باب مگر چیزی را که بسنت ثابت شده واصحاب علم از محققین راسخین بران مماشات نموده ولنعم ما قیل **شعر** بقول مصطفی زانرز رای دیگران ماندم شهود یار مانع گرددا ز اغیار عاشق را ولهذا امروز در مجالس او بجای گلبانگ میخواران دعای دینداران است وعوض هوی های مستان تهلیل خدا پرستان **شعر**

بجای نغمه زنی صوت دلکش حافظ		بجای جرعهٔ می بادهٔ محبت دوست

ایزد سبحانه وتعالی سرو آزاد همت را نشوونمای استقامت کرامت نماید وگل سر سبد توفیق را آب ورنگ ثبات مرحمت فرماید تالیفات فقیر از صغیر وکبیر در علوم رسمیه از صرف ونحو ومنطق وعروض وعربیت وادب وفقه وکلام وجدال وتفسیر وحدیث بقلم آمده مجموع آن زیاده بر سی کتاب ست ومشق آن از ابتدای امر طلب بوقوع آمده اما غالبش از ان جنس ست که در آوان طلب وسیر کتب بطریق استفاده واستفاضه فراهم کرده شد اکنون که عبور وعثور بر دواوین کثیرهٔ علمای اسلام ومصنفات ومؤلفات فضلای اعلام که شمارش زیاده بر الوف ست دست بهم داد سائر مجموعات هیچ وپوچ بنظر می آید ودل بهیچیکی از ان راضی نیست زیرا که ضعیفة القوی خامیة الروی واهیة العدد کثیرة العدد ست سوای چند کتاب که آن هر دو شرح در رهیه بعربی وفارسی وشرح بلوغ المرام وانتقاد وجنه وحطه ورسالهٔ ذم علم کلام واربعین اخبار متواتره ومعتقد منتقد واجوبهٔ بعض اسولهٔ اعلام ورسالهٔ احتوا علی مسئلة الاستوا ورسالهٔ ناسخ منسوخ واین کتاب باشد وهمچنین انچه بعد ازین تالیف یابد در سرو آزاد حکایت کرده که عماد اصفهانی بر کلام قاضی عبد الرحیم نسائی اعتراض کرد قاضی جواب نوشت قد وقع لی شی وما ادری اوقع لک ام لا وهو ان الانسان لا یکتب شیئا فی یومه الا یقول فی غده لو غیر هذا لکان احسن ولو ترک ذلک لکان اولی وهذه عبرة عظیمة وحجة مستقیمة علی استیلاء صفة النقصان علی طبع الانسان انتهی والحق چندانکه ملکات می افزاید ساخته وپرداخته پیشین تقویم پارینه بنظر می آید این ضعیف را در بدایت کار میلی بسوی نظم اشعار هم بود گاهی برای رفع وحشت خاطر چیزی موزون میکرد واین چند بیت از ان عالم ست والا درین وقت سری باین سودا نیست **نظم**

یافته تا لذت پیکان ناپروای من
کاش آید گریه چون زخم از همه اجزای من
مردم وبردم بخود شوق شهادت زین جهت
مید مد صبح قیامت از رخ املای من
مرحبا ای نشا مداحی ختمی پناه
بلکه خود از نام تو ممدوح شد املای من
حبذا بختی که آرم رو بسوی یثربش
خاک گردد گر بیثرب لاشهٔ رسوای من

خنده بر گل میزند زخم جگر فرسای من
همچو آن نرگس که سازندش بمینا از هنر
تا نگردد رنجه دست نازک رعنای من
رخت دنیا دین پرستان را اسیر خود نکرد
ریختی آب حیات معنی از لبهای من
کی مدیح تو بنظم ونثر من گردد تمام
صبح یوم العید گردد هر شب یلدای من
ای خوشا طالع که سایم جبهه بر سنگ درش

لخت دل خالی نشد از ریزش اشک تره
گرد جا چشم کسی اندر دل شیدای من
کرده ام پنهان شب غم زیر دامان حروف
می تراود نام حق از شقهٔ دیبای من
ذات پاکت را ازین ابیات ممدوحی نشد
ای هدایت کار احسن کار آبای من
رشک آید خضر وعیسی را بعیش خلد ما
مهر گردد داغ داغ از غیرت سیمای من

الی آخرہا و لہ نظم

فتلك ربوع قد خلت عن اهيلها
وما بصرت عيناي حيا بمنزل
اقمت بها دهرا بعين قريرة
وما هجرها غير الحمام المبجل
فلا يطمع العذال مني تصبرا
اخترت بين اماكن الغبراء
من دونها في البر والدماء
ليس البلوغ بارضها في قدرتي
فالقلب فيها عمدة الوكلاء
نفسي الفداء لتربة قدسية
نور تجلى فوق سبع سماء
نبراس نادي الانبياء ونورهم
ان الضياء لمبطل الظلماء
يا سيدي يا عروتي ووسيلتي
متاوها بتنفس الصعداء
اخشى مدافع معشر متجانف
يا رحمة للعالمين بكائي
نهر الذي هو سائل مترقب
ضاءت بنورك ساحة الزوراء
ولك الشفاعة والمكانة في غد
في عفونك لاتي بيوم جزاء
اهدى اليك الهنا متواترا
وللآل الكرام السادة الكبراء
وہی طویلۃ و لہ نظم
صان الاله عن الآفات ساجعة
وهيجت في لوعات الهمومات

لسلمى دار بالدخول وحومل
وامست قفارا بادراك التخطل
ولله ايام مضين بقرب بها
واسقيتها كاسات خمر مفلفل
دجوجية الفرعين معسولة اللمى
بفرقتها فالصبر عني بمعزل
دار الكرامة بقعة الزوراء
كيف الوصول الى منازل طيبة
شتان بين الهند والزوراء
ولقد ثملت بنفحة انسية
فيها نبي سيد البطحاء
هو ركن بيت الله جل جلاله
هادي حداة الليلة الظلماء
لا غرو ان الغيث زورة كهفنا
يا عدتي في شدة ورخاء
ارحم فقيرا جاء بابك راجيا
همو ابقتلي وانقطاع بقائي
لا ينبغي رد العفاة تغافلا
انى يجوز لنخبة العظماء
المع علي عناية وعطوفة
ولانت اكرم معشر الشفعاء
وسواك ما لي في القيامة شافع
دار الصلوة الزهرة الغراء
ما اهتزت الارواح من نفس الصبا
انست ورقاء في ظل الاثيلات
تتلو على الصب بالالحان آيات
كيف الوصول الى ارض بها سكنت

عفا ليها نسج الجنوب وشمائل
وقفت بها والدمع تجري صبابة
لقد عشت فيها بالنعيم المخضل
فما وصلها الا الحيوة وطيبها
بعيدة مهوى القرط ريا المخلخل
و لہ نظم
هل لي مكان فيه اطلب راحتي
فيها لمفتقر حصول رجاء
ان بات جسمي نازحا عن ارضها
من روضة محفوفة ببهاء
طوبى لها من حيث حل بسوحها
وعماد هذي القبة الخضراء
قد ابطل الملل السوابق دينه
حق على الآباء للابناء
قد جئت بالعضاء متضرعا
انت القمين بحرمة الفقراء
مالي وراءك مستغاث فارحمن
شان الكرام رعاية الغرباء
يا ايها الشمس الرفيع مكانه
وازح حنادس مهجتي السوداء
فعظيم رجوي ان تكون مشفعي
انت المخلص لي من الباساء
والى معاشر صحبك العالين
وتنفس الاصباح بالاضواء
تروي احاديث ارباب الصبابات
فاذكرتني عهودا بالحمى سلفت
غيداء فاتنة ذات الذوابات

سارت ثماد دعت صبًّا وما وعدت | لا رزء اعظم من تلك الملمات | الخ ولہ نظم
يا غادة فتنتني اين مغناك | وحيث ما انت عين الله ترعاك | عساي ان مت من ايام عشتي على
شهادة وفوادي بعد يهواك | اني عشقت وما عشقي بمبتدع | الانس والجن والاملاك تهواك
ولہ نظم | فخذ اليك رسول الله مدحتي | براة تدني كار الراب واعراس
انت الذي طابت الدنيا بطيبها | غوث اللهيف ومغني السائل القني | انت الشفيع لعبد لا شفيع له
ترميه بالهون ظلما اعين الناس | اراك مبتسما يوم التناد كما | اراك مبتسما ايام اعراس
احسنت افديكم نفسي بلا ثمن | وقيمة من شباب ناعم عاسي | يا حبذا زمنا اوى الى حرم
وجدا ساكن الايمان من ناس | اسعوا اليهم سموا الخمر في قدح | ادب فيهم دبيب السكر في الكاسي

بعد ازان در آخر سنه خمس وثمانين ومائة والف بست وهفتم شعبان روز شنبه بعد نماز پیشین به نیت تادیهٔ فریضهٔ حج بذوق وشوق تمام ودلهٔ عظیم از خانه برامد وبعد دو نیم ماه مشرف بورود مکهٔ معظمه شد واین بیت فرو خوانده بیت البطحاء مكة هذا الذي ✦ اراه عيانا وهذا انا ✦ نیم شب بود که از بیرون بلده پیاده گشته قدم از سر ساخته لبیک گویان درون حرم محترم رسید همین که نظر بر جمال جلال کعبة الله افتاد بی اختیار از زبان برامد شعر هذه دارهم وانت محب ✦ فما بقاء الدموع في الاماق ✦ دست بدعا برداشت وگفت اللهم اجعلني مستجاب الدعوة بعده اعمال عمره بجا آورده تا صبح هم در انجا گذرانید یکی از غرائب اوقات وحالات آن مقام کریم طواف نیم شب است وتجلی خاص وعظمتی مخصوص بر در و دیوار آن مقام می افتد که تعبیر ازان جز بلسان وقت ممکن نیست معنی بی کیف وکم که میباشد در جمال آن خانه مدرک میگردد ومشاهده می افتد تا کسانیکه بصاحب خانه آشنا باشند چه بدیده باشند خدا داند که دران دیوار ودر چه عظمت وبرکت وجذب نهاده اند آن همه اشتیاق ومتاعب سفر بیک نظر از خاطر فراموش شد شعر جمال کعبه مگر عذر رهروان خواهد که جان خسته دلان سوخت در بیابانش درین طواف نیم شبی باآنکه عین موسم بود عجب تنهائی وقت وخلوت میسر آمد که در هر طوف استلام حجر دست بهم داد وهمه انچه در خاطر بود بی کلفت اغیار حاصل شد قطعه

من از بوس حجر در کعبه دل را شاد میکردم | مسی مالیده یاقوت کسی را یاد میکردم | درین دار الامان مشتاق تیغ قاتلی بودم
زبیتابی طواف خانهٔ صیاد میکردم | چون روز ترویه آمد احرام حج بسته بتادیهٔ مناسک واعمالش پرداختم الحاصل

مدت اقامت این بلدهٔ طیبه قریب چهار ماه بود سوای صلوات مکتوبات واوقات طواف ونوافل تمام اوقات لیل ونهار در مطالعهٔ کتب ائمهٔ کبار وکتابت رسائل محدثین ابرار میگذشت چون ماه صفر سنه ست وثمانین ومائتین والف آمد سفر مدینهٔ منوره اختیار افتاد رباعی | از مکه سو مدینه چون کردم تک
رفتم بوداع قبلهٔ انس وملک | از رکن ومقام وحجر وزمزم یک یک ✦ آواز آمد که لیتنی کنت معک

الحمد لله بعد بست روز وصول مدینهٔ طیبه صورت بست وبمشاهدهٔ آثار وملاحظهٔ انوار نبویه صلی الله علیه وآله وسلم شوق شدید

و حسب حال خود این دو بیت فرو خواند نظم	یا عین ان بعد الحبیب و داره
و نأت مراحله و شط مزاره	فلقد ظفرت من الزمان بطائل
ان لم تریه فهذه آثاره	اول کاری که بعد رسیدن این بلدهٔ مبارکه

بوجود آمد حضور بود بر مرقد منور مطهر ارباب السلام و عرض سلام باد ب تمام و التماس مرام بحسن انجام رباعی

می آیم و می آورم از بارگهی	پیغام حرم بمحترم بادشهی
مضمون رسالتکه بر باد شمات	عفو گنهی شفاعت روسیهی

یک اسبوع حسب عادت اهل آن دیار سعادت مجاورت مزار فائض الانوار اندوخت و دیدهٔ و دل را نور و سرور بخشید و بمجبوری ضروری بر مفارقت آن بقعهٔ مبارکه صبر نمود **شعر** ضرورت ست وگرنه خدای میداند ❊ که ترک صحبت جانان نه اختیار من ست ❊ سرزمین مدینه رائحهٔ خاص و نفحهٔ مخصوص دارد که آنجنس خوشبو در هیچ عطر و طیب دیده نشد و کوه و اطلال وی وابستگی غریب دارد که در هیچ اوطان مشاهده نیفتاده **شعر** بطیب رسول الله طاب نسیمها ❊ فما المسک و الکافور و المندل الرطب ❊ چون از انجا با دل شمیده و خاطر اندوه آرمیده معاودت کرد احرام عمره از داخل بلد بربست از حسن اتفاقات این ست که درین نوبت هم ورود مکه مکرمه نیم شب اتفاق افتاد و مطاف را بر دستور سابق خالی از اغیار یافت باطمینان تمام اعتمار کرد و شب در حرم گذرانید و بعد نیم ماه در اوائل سنه ست و ثمانین متوجه هند شد و روز شنبه دوازدهم جمادی الاولی سنه صدر در کنف صحت و سلامت بوطن رسید **شعر** اوقات خوش آن بود که با دوست بسر شد ❊ باقی همه بیحاصلی و بیخبری بود ❊ الطف لطائف اینست که رفتن از وطن و رسیدن در ان بعد هشت و نیم ماه در یوم احد یعنی روز شنبه اتفاق افتاده گویا این سفر روزی بیش نبود تمنائی که در دل مانده هست موت احد الحرمین ست لاسیما مدینهٔ طیبه تقبلها الله تعالی فقیر در اکتساب صنعت کتابت و تحریر عبارت فارسی عربی و نثر و نظم بر هیچ یکی از اساتذه تلمذ نکرده و پیش معلمی زانوی ادب ته ننموده همه انچه هست تحقیق آلهی و الهام ایزدی ست که محض بفیض عام مبدأ فیاض درین چیزها برکت وافر ش ... شده **شعر** فیض روح القدس ار باز مدد فرماید ❊ دیگران هم بکنند انچه مسیحا میکرد ❊ در یکروز آنقدر کتابت کرده و میکند که کاتب سریع السیر چند روز نمی تواند نوشت و در سفر حج در ایاب و ذهاب سوای مرکب مجلدات ضخیم قلمی نموده و در امکنهٔ متبرکه مثل منی و عرفات باوقات فراغ از اعمال حج و مناسک الحج کتابها نموده با مطالعهٔ کتاب الغث جانی دارد و با مشغلهٔ علم دین سیما خدمت کتاب و سنت اتحاد روحانی درین فنون حقه تلمذ معنوی با احامد و محامد مستحکم ساخته و با ایشان یک جان و چند قالب گشته فیوض دینیه و فتوحات سنیه که نزد اوست همه بطفیل ایشان ست ولس و با آنکه طبعی موزون دارد هیچگاه در مدح اغنیا بطمع زخارف فانی این سپنجی سرا سخنی نظم نکرده و اگر درنادانستگی کرده ازان توبه نصوح نموده و فی عمره متحمل منت مخلوقی نشده و بر خود بار احسان کسی نگرفته و اگر مجبورانه گرفته وقت اقتدار مکافاتش ساخته و از احدی با وجود هزار احتیاج طالب وام نشده و قرض نستانده و سوال چیزی نکرده و در اموال مردم چشم طمع بهیچ وجه ندوخته و در خدمت خلق و نفع عباد تا امکان از خود بتقصیر راضی نشده و از قلم و درم و قدم کوتاهی نساخته غرضکه انعام و احسانهای خداوندی جلت عظمته و عم نواله در بارهٔ وی چندان ست که زبان قلم و قلم زبان از تسوید شرح و بیانش بعجز معترف ست و کیف ما که اگر هر موی تنش زبان گردد شکر یکی از هزار و اندکی از بسیار نعمتهای او تعالی ادا نتواند کرد و ان تعدوا نعمة الله لا تحصوها **شعر** و لو ان لی فی کل منبت شعرة

مراد از شیخ وی [illegible] ایشان اصحاب محمد ست ۱۲ منه عفی عنه

لسانا لما استوفیت فاجب جملا ؛ و بعد ختم این کتاب توفیق تالیف تفسیر کتاب الله تعالی یافت و چنانکه خدمت حدیث شریف کرده بود خدمت قرآن کریم نیز حسب مطلوب و مفهوم خود بجا آورده و در دو مجلد آنرا مرتب و مهذب نمود این تفسیر شریف اجمع تفاسیر ارض است مشتمل بر درایت و روایت باحسن اسلوب و ارغب مطلوب و محتوی بر تفاسیر مرفوعه و تحقیقات لغویه و اختلاف علما از محدثین و مفسرین و فقها حق تعالی این سعی را بدرجهٔ اجابت رساناد و وسیلهٔ نجات آخروی گرداناد شعر روز قیامت هر کسی در دست گیرد نامهٔ ؛ من نیز حاضر میشوم تفسیر قرآن در بغل ؛ و چون ذکر این کتاب در مقصد اول این تالیف بقلم نیامده بود بعد ختم کتاب در بیچا الحاق نموده آمد و اول کسیکه سنت نکاح ثانی ایامی درین شهر بجا آورد این فقیر است که با دختر نائب اول ریاست مدار المهام محمد جمال الدین خان بهادر دهلوی و ام محمد هم روز جمعه بعد عصر بحضور اعیان و اکابر ریاست بتاریخ بست و پنجم شعبان سنه هزار و دو صد و هفتاد و هفت هجری تزوج کرد از ان باز این سنت مرده در اهالی این بلده زندهٔ جاوید گشت ولله الحمد تا آنکه بعد تالیف این کتاب پس چند سال جناب نواب شاهجهان بیگم صاحبه والیهٔ ریاست بهوپال در سنه یکهزار و دو صد و هشتاد و هفت هجری بتوفیق باین عمل ماثور شدند و بعد مشورهٔ گورنمنت و اجازت لارڈ میو متوفی او لا بتاریخ هشتم شوال سنه مذکور هنگام دورهٔ ضلع مشرق این ریاست در موضع ده گاؤن روز شنبه روبروی مردم معدود ایجاب و قبول با کاتب حروف بجا آوردند و ثانیا بعد ورود بهوپال بحضور نائب اول و قاضی ریاست و غیره اهل علم و دولت یازدهم محرم سنه ۱۲۸۸ هجری باعلام این مرام پرداختند سپس در مجمع عام و دربار جمله ارکان و اخوان و عهده داران فوج ریاست بتاریخ بست و یکم ربیع الآخر سنه ثمان و ثمانین و مائتین و الف خلعت عهدهٔ نیابت دوم ریاست بمقدار بست هزار روپیه مشتمل بر زیور مروارید و اقمشهٔ پوشیدنی و قلمدان نقره و آفتابی و پالکی و سپر و شمشیر و کمربند و فیل و غیره مع خریطهٔ عهده از دست خود بمحضر سطور دادند و جاگیر بست و چهار هزار روپیه سالانه مقرر نمودند و مهر خطاب بخشیدند شعرای حاضر باش پایهٔ تخت شعر و نظم مدیح حسب رسم گذرانیدند و بدر بار گوش سامعان را بدرر نظم محلی ساختند و جمعی تاریخهای خلعت نظم کردند از انجمله ابو الحامد مولوی محمد یوسف علی لکهنوی گفته **نظم**

آصف عصر و سلیمان زمان ؛ قدوهٔ و اسوهٔ حکام و ولات

خلوت و جلوت شاه بهوپال ؛ بست آیین چو از ان نیک صفات

فکر تاریخ نمودم دل گفت ؛ بارک الله رفیع الدرجات

مولوی سید صدیق حسن ؛ ناشر و جامع خیر و حسنات

رتبهٔ قرب و عماد الملکی ؛ یافت بر ذات معلاش ثبات

و محمد اشرف حسین بن حکیم محمد اصغر حسین نوشته **قطعه**

چون خدای کریم و رب جواد ؛ کارساز جهان رئوف عباد

بجناب کریم والاجاه ؛ عمدهٔ اتقیای نیک نهاد

قدوهٔ هادیان دین مبین ؛ حامی شرع و زبدهٔ زهاد

منصب اعتماد جمله مهام ؛ باهمه اقتدار و شوکت داد

عالم و عاقل و ستوده صفات ؛ سید و اسوهٔ اولو الامجاد

بهر تاریخ این عطیهٔ حق ؛ خاطر من به بحر فکر افتاد

گفت هاتف زروی فرحت و عیش ؛ عز و اقبال در ترقی باد

الی غیر ذلک و پیشتر که بخدمت میر منشی گری این ریاست منصوب بود خطاب خانی با لفظ میر دبیر ریاست بود بعده خطاب معتمد المهام سید محمد صدیق حسن خان بهادر نائب دوم ملک محروسهٔ ریاست بهوپال مقرر شد سپس از غرهٔ صفر سنه ۱۲۸۹ هجری عهدهٔ مذکور موقوف شده حسب دستور قدیم این ریاست مراتب مقرره برای شوهر رئیسه بعمل آمد و خطاب نواب والاجاه امیر الملک سید محمد صدیق حسن خان بهادر با جاگیر پنجاه هزار روپیه تجویز شده و اتواب سلامی و استقبال و نذر ملازمان ریاست و غیره مدارج حسب دستور قرار یافت و شعرای سخن شناس و ناظمان

قدیم

قدسی الفاس قصائد تهنیت گذرانیدند از انجمله قصیدهٔ قاضی ذوالفقار علی بلگرامی این ست قصیده

بشوخیها چو بردارم نقاب روی جانان را
کرمی ترسم کلف آری بعارض ماه کنعان را
اگر گویم که یاقوتش دم تقریر وصف آن
بطرز نو لب آورده این راز پنهان را
مگر پاس دلم تقدیر منظور نظر دارد
اگر از ما بهای یک نگه خواهند ایمان را
صبا چون گل همی خندد بهار از بس همی بالد
که تقدیر خدا مغرور خوبی کرد خوبان را
نه وصف عدل و احسان خدیوی افزود در ذاتش
کریم داور عادل نشان فخر دوران را
بجاهش نوبت عالم بفرقش عزت گیتی
حساب ظرف می بینم ز دستش تیغ بران را
چو بحر دین اسلام است اصل آب شمشیرش
که شمشیرش ز شیران کرد خالی هر نیستان را
بدشت مگر ہی حاسد اگر خون وفا ریزد
ندید آباد کس در عهد عفوش هیچ زندان را
عطا بیخواست هر وقت و وفا بی جهد هر ساعت
حساب قطره گرداند محاسب ابر باران را
خداوند جهان روی زمین را داد خورشیدی
که جمعیت ده در هفت کشور هر پریشان را
خداداد است این نعمت که از عز جلال او
بصورت گر رها کرد دست ساز سلیمان را
کسی کوته کند ز انو حضور او بیک ساعت
بعالم شد زبان شیرین بمدحش هر سخندان را
گدایی زیر ایوانش روان بر خاک می ریزد
نجوید گر ببوسد بر در آن پای دربان را

هماناً در کسوف آرم ز غیرت مهر تابان را
من از رنگ طلائی عارض گلگون پسندیدم
برنگ پان چو کردی سرخ مروارید دندان را
نهان در عشق لبش خون جگر خوردند زین معنی
که در گلزار حسنش زیر سنبل کشت ریحان را
شراب خلد کی ریزند در جام من مسکین
بگلشن چو گل و ریحان چو کردی جیب و دامان را
کنم ذکر مدیح آنکه تقدیر خداوندی
که حاصل شد بذات او جمالی عدل و احسان را
بعدل آسایش عهدش بجود افزایش جاهش
بنزهتش نور ایوان را ابر زمش فخر میدان را
چو آب تیغ او آب حیات از بهر عالم شد
بسا زهر آب ریزد در گلو ارباب طغیان را
بعهد او که زحمتها مبدل شد به رحمتها
کند عفوش پشیمانش چو عفو یوسف اخوان را
چه باک از جود او گر دست خالی از گهر دریا
بلین هر دو عمل آراسته سامان گیهان را
ز خوانش روزی مور و مگس بیرون ز دریا شد
بشارت باد زین ایجاد عمان و بدخشان را
زهی عالی گهر ذاتی که در عالم وجود او
بتشریفش بود فخر و سعادت خان و خاقان را
گهر بخشید بی میزان پی صرف نثار او
کند تعلیم تا صد سال افلاطون و لقمان را
چرا قصرش بقدر همتش رفعت نمی یابد
اگر ریزد کسی در دامنش یاقوت و مرجان را
پی اسباب سلم اضطراب سخت میدارد

نمیدارم روا امی که در بازار مصر آئی
که رنگین کرده رنگ گل نه زر روی گلستان را
برنگ پان اشارت کرده از بهر خون من
پریرویان حنا را دوست میدارند تهیم پان را
بتان بین سر بناز حسن ایشان فروشانند
بعشقت ای پری گر یاد آرم حور و غلمان را
دلا از شکوه بگذر گر جفا بینی و بی مهری
رهین عدل و احسانش کند هر فرد انسان را
امیر آسمان رفعت عزیز مصر دانائی
بحلم آرایش خلقش بعلم اندوخت عرفان را
بیک ضربش شده تصحیف و تقطیع تن دشمن
بتاریکی خجالت کرد پنهان آب حیوان را
بشیر شرزه تشبیهش کجا کلکم روا دارد
فدای ناتوانان هر توانا میکند جان را
جهان آباد شد یکسر ز فیض عدل او لیکن
که فیض او دهد صد چند سامان ابر نیسان را
شمار بخشش او هم توان دانست بی وقت
ازین اندازه دانستم هجوم ضیف و مهمان را
خطا کرده منجم گر ندید این حکم در طالع
سعادت نه فلک را داد و عزت چار ارکان را
بمعنی کم نشد یکذره مستعد لو او هرگز
بعلمش هر که در آفاق کرد آغاز میزان را
سخن را قدر تا بشناخت از طبع هنرور او
چو نبود منع خرق این گنبد گردون گردان را
زهی ایوان که اسکندر بظلمت چشمه حیوان
چو شوق آستان بوسش دل اغنیا و کیوان را

چه گویم فیض این لولی که دیدارش کند زائل
که در عهدش سواجی نیست کذب و زور و بهتان را
الا این باشد این معنی برای درکِ بین او
که با ذاتِ کریمت هست الفت هر مسلمان را
نمیدانم چه سامان ست از بهرِ تو نزد حق
خصوصاً نوع انسان را عموماً جنس حیوان را
نداند غیر ذوالفقار آیین و طرز مدح سرداران
بود چون قطره دریا را گیاهی باغ و بستان را
ولی از وسعتِ اخلاقِ شان امید میدارم
بوجه احسنش گفتم بگویم شکر یزدان را

سیه بختی ز سائل و چون طواف کعبه عصیان را
دو تا هی که زان آغاز و انجامِ خلافت شد
الا کافی ست این صورت قیاس عزت و شان را
همان الفت که حیدر را با احمد بود در عالم
که تدبیرت درین آشوب محکم کرد ایمان را
بنوابی ملقب کرد فضلِ خاص یزدانت
ولی تائیدِ علوی ها وری کرد این ثناخوان را
دران جمع هنرمندان که هر یک در هنر کامل
که تشریفِ قبول آراید این نوزاد عریان را
الهی تا بلب برهان امکان و حدوث آید

نظامِ ملک و ملت در زمانِ او ست روز افزون
مرکب زان دو اسم آمد چو اسم آن فخر دوران را
درین وقتِ مبارک ای امیرِ مسلمین دانم
همان الفت که با حیدر بگیتی بود سلمان را
خطابِ تو مبارک باد و عالم را سرور افزا
هزاران شکر احسان و عطا و فضل یزدان را
متاعِ نظم نامربوط من آن بزم عالی را
چه وقع و اعتبار شاعرِ بی ساز و سامان را
دلم میخواست کز بهر دعائیش نکته گویم
عطایش چون خطِ برهان مسلم باد امکان را

دیگر قصیدهٔ حافظ خان محمد خان شهیر شاگرد غالبِ دهلوی ست

خوش نغمه نطرف گلستان هزار زد / بر جان صد شکیب عروسِ بهار زد
از وسعتِ خیال برون رفته بادِ دی / اردیبهشت جان بهر قدم استوار زد
در گلشن نشاط فزا این نسیم نیست / مینو نفس ز هندگیش شرمسار زد
طوبی لک ای بهار که از خرمی خوشش / پهلو بسبزه زار ارم مرغزار زد
شاید که خون بود همه گل گر ز بهار / دانم که با سلیقِ چمن را به خار زد
رنگِ رخِ ورع بشکستند زاهدان / زان تو بهانه پا بشکستِ خمار زد
اختر نظر بمطلبِ هم کشود و چرخ / چرخی بکام هر دلِ امیدوار زد
در کار چرخ از همه نا یافتن بمن / روزی گرفتها دل حیران کار زد
آتش بسخت صبر نوای خوشش کی هان / در تهنیت هر آنچه که دارمی بیار زد
این نو ز زلیخه تیر دعا ها که عالمی / بر تو ده اجابت آمرزگار زد
کمتر نمود چون بزرگیش منصبش / رای فروغیش شهر گردون وقار زد
بر مسندِ امارتِ خود تکیه بناز / نوابِ کامران بهزار افتخار زد
بخت اعترافِ خدمتِ او خادمانه کرد / اقبال الاف بندگیش بنده وار زد
آگاه دلی که بیخبران را گه سخن / صد تازیانه بر دلِ غفلت شعار زد
نقدِ سخن که بلند روش منظر بود / مانند سکه که کسی بر عیار زد
آهی ز سوز غم چه قدر دل بدون کشید / چشمم چه لختِ دل ز مین اشکبار زد

خرم ز برگها تتق آویخت در چمن / فرخ سر گل بسر شاخسار زد
فیروز شد بهار چو بر لشکرِ خزان / از سرو صد علم بلب جوبیار زد
خوش روزگار عیش اسیر بهار ما / گلزار چیست خیمه سر کوهسار زد
گلشن ادب گه شگفتن بود نسیم / بر روی طفل غنچه ازان بار بار زد
جوشِ بهار بین که ز رخها نها بود / در ها که عالمش همه بی اختیار زد
گر عابدست خود همه پیمانها کشید / ور زاهدست جامِ می خوشگوار زد
رنگِ طرب بعالمِ دلهای ما بریخت / نقشی نشاط بر ورقِ روزگار زد
چون فکر من برآرد این پرده الستاد / حرفی بمن کسی که بها هوشدار زد
یعنی پی امیرِ فلک آستانِ ما / جوشِ خوشی کرامتِ پروردگار زد
وردِ من قبول چیاد ست التماس / هر باده خوار و عابد شب زنده دار زد
نواب که دوا ز همه شادی شهیر ما / گلبانگ مژده ها بدرِ شهریار زد
صدیق حسن که از شرف نام تو گاه سیشش / هر روز چرخ بوسه بسر رهگذار زد
در نیم راه مانده هنوز از چه چرخ و بهم / بر در فضای علم فراوانش پار زد
ممدوحِ من که از همه خوبی مدحتش / گلها قلم بسر سخنِ نامدار زد
ای داد گر چه سنگ بلا منجنیق چرخ / بر چون من ستمزده دور از دیار زد
بر چرخی نزد سپهر بکامِ دلِ حزین / گر زد بجانِ بعیش من افگار زد

لطفی برین غریب در فکر بروزیم ... آن خط الهامست که راه قرار زد
امید من بجاه تو نیک و در ترقیت ... بر اوج منصب تو سر افتخار زد
چون خلعتش همین ست قسم از قصیده را ... دیگر شهیر بنده خدمتگزار زد
مشکل پسند بسکه تو شاهی بصد نیاز ... گامی درین حریم که بود دشخوار زد
هشدار ای شهیر بطول سخن مپیچ ... کاینجا بطول دست نه عی اعتبار زد
مخصوص همین بر دولت و دعوت قبول ... سر بهر گر بدیده غیب آشکار زد
یکره چو نغمه سنج شدم بهر التماس ... روح الامین ترانه آمین هزار زد

و در نظر ابنای زمان این منصب و خطاب و خلعت چیزی عمدا و موجب امتیاز در اقران باشد و لیکن خدا شاهد ست و کفی به شهیدا که در چشم ناتوان بین من این همه عروج منزلت این دار فانی هیچ و پوچ بنظر می آید و پیش علو مراتب دینیه و جاه مناصب شرعیه مثال خذف محاذی جواهر می نماید حق تعالی میداند که این همه نه آرزوی من بود هر چه بوجود آمد اثر تقدیر ازل ست و کیف که دنیا بنهر طالوت می ماند غرفه ازان حلال ست باقی حرام ؎ درین دیار که شاهی بهر گدا بخشند ✤ غنیمت ست که ما را همین بما بخشند ✤ امیدی که در دل پیر خود دارم صرف اوقات عزیز در عبادات و تحریر مسائل و احکام و تنقیح اوامر و نواهی شرع مطهر بر وفق منطوق و مفهوم کتاب الله تعالی و سنت سید الانام ست و بس حسرتی که از فوت این چیزها درین ایام بوجه قلت فرصت و کثرت مشاغل لایعنی دامنگیر دل ست مصرع دل من داند و من دانم و داند دل من ✤ او تعالی را امید وارم که بحکم الدُّنْیَا مَزْرَعَةُ الْآخِرَة ترقی این دار فانی را سبب اکتساب حسنات آن جهانی و تحصیل مرضیات ربانی گرداند و از تبعات آن محفوظ و مصون دارد و تا جان در تن ست درین حال و حالی که بعد ازین پیش آید محو اتباع و انقیاد ملت حقه داشته حسن و این نصیب کند و ما ذلک علی الله بعزیز فانه علی ما یشاء قدیر و بالاجابة جدیر والسلام

حرف العین

ابو عبد الرحمن عبد الله بن المبارک بن واضح الحنظلی المروزی پدر ایشان غلام ترک بود مملوک تاجری از تجار همدان و آن تاجر از بنی حنظله بود که قبیله از بنی تمیم ست لهذا ایشان را حنظلی گویند نسبت بولا در تاریخ عامری گفته پدر ایشان مبارک خیلی متورع و متقی بود مالکش او را داروغه باغ خود کرده بود روزی گفت یک انار ترش از باغ بیار رفت و آورد انار شیرین بر آمد گفت من ترش خواسته بودم مبارک گفت من چه شناسم که کدام درخت انار شیرین میدهد و کدام ترش هر که آنرا چشیده باشد این فرق وی بشناسد گفت تا حال نچشیده گفت اذن چشیدن نداده باسداری که لازمه خدمت من ست بجا می آرم مالک ازین دیانت و امانت او بسیار راضی شد و گفت تو قابل آن هستی که در مجلس من بنشینی و باغبانی بدیگری سپرد و ابن خلکان این قصه را بحواله بعض نسخ منسوب بابراهیم بن ادهم که عبدی صالح بود آورده و کذا ذکره الطرطوشی فی اول سراج الملوک و لیکن در بستان المحدثین موافق این کتاب ذکر کرده و گفته که مالک وی روزی از وی درباره کدخدائی دختر خود که بحد جوانی رسیده بود مشوره خواست مبارک گفت عرب جاهلیت دختر خود برای حسب و نسب میدادند و یهودیان برای مال و نصاری برای جمال و در اسلام دین را اعتبار ست ازین هر چهار هر چه پسند خاطر شریف باشد اختیار باید کرد مالک او را اعقل او بسیار خوش آمد بخانه رفته بمادر دختر

این مشوره بیان کرد و گفت میخواهم که دختر را بمبارک دهم که در ورع و تقوی و دینداری سرآمد زمانه است
گو غلام باشد مادرش نیز راضی شد دختر را باو داد فرزندی عبدالله بن المبارک بوجود آمد تولدش در سنه سیزده[۱۱۳]
یا نوزده و یکصد بود مال بسیار ازان تاجر بوراثت یافت در ایام جوانی بشرب نبیذ مبتلا بودند وانچه لوازم
این شغل ست از استماع ملاهی و سرود و صحبت یاران کذائی نیز از دست نمی دادند یکبار در موسم پختگی سیب
در باغ آمدند و یاران و رفیقان راهم خواندند و طعام و شراب بتکلف حاضر ساخته مشغول لهو و طرب گردیدند
تا آنکه مستی غالب آمد و بیهوش افتادند آخر سحر بیدار شده خواستند که چنگ گرفته بنوازند دیدند که چنگ آواز نمی دهد
چون درین کار مهارت تمام داشتند تارهای آنرا محکم کردند باز هم صدا نداد و بقدرت الهی گویا شد و این آیت
بخواند أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ ایشان متنبه شده
چنگ را شکسته برتافتند و نبیذ را ریختند و جامهای منقش و ملون را دریده بطلب علم و عبادت برآمدند این حکایت را
ابو عبدالله بن حماد بهمین اسلوب در تاریخ مختصر المدارک آورده و در طبقات کفوی بنوع دیگر مذکورست بعد از
ذکر قصهٔ باغ و شرب و سکر گفته چون ایشان بخواب رفتند دیدند جانورے خوش الحان بر سر ایشان بالای درختے
نشسته همین آیت می خواند در بستان المحدثین گفته یحتمل که اول در خواب باواز جانور خبر کرده باشند باز در بیداری
باواز چنگ تاکیدش نمودند بهر حال مراد و مجذوب درین شغل ایشان بودند در اول امر از شاگردان حضرت
امام اعظم بودند و طریق تفقه از ایشان می آموختند چون امام وفات یافت در مدینهٔ منوره نزد امام مالک تفقه
نمودند ازین جا اجتهاد ایشان گویا هیئت مجموعیهٔ هر دو طریق ست لهذا حنفیه ایشان را از خود می شمارند
و مالکیه در طبقات خود می نگارند و محدثان در طبقات خود می آرند تمام عمر ایشان در سفر گذشت گاهی بحج
و گاهے بجهاد و گاهی بتجارت در اقالیم اسلام گشته اند و از امام مالک و سفیان ثوری و سفیان بن عیینه
و هشام بن عروه و عاصم احول و سلیمان تیمی و حمید طویل و خالد حذاء و دیگر علمای کبار تابعین و تبع تابعین
اخذ علم حدیث نموده اند و سائر طبقات عمدهٔ محدثین مثل عبدالرحمن بن اسدی و یحیی بن معین و ابوبکر و عثمان
پسران ابی شیبه و امام احمد و حسن بن عرفه شاگردان ایشان اند ایشان گفته که من از چهار هزار شیخ علم
جمع کردم لیکن روایت نمی کنم مگر از هزار کس و از عجائب آنکه سفیان ثوری که از اجل شیوخ ایشان اند از ایشان
اخذ نموده اند و سفیان ثوری باوجود آن کمال که حیرت ده اهل کمال ست می فرمود من بسیار جهد کردم
که سه روز و شب در تمام سال بر وضع ابن مبارک بگذرانم میسرم نیامد و گاهے فرمود کاشکے تمام عمر من
برابر سه شبانه روزی می بود حسن بن شقیق گفته روزی نماز عشا خوانده همراه ابن المبارک برآمدم او میخواست
که بخانهٔ خود رود و شب بسیار سرد بود چون بر دروازه مسجد رسیدیم با او مذکور حدیثی نمودم در جواب شروع کرد
همانجا استاده ماندم تا آنکه موذن آمد و بانگ فجر گفت در تورع ایشان چیزهای عجیب منقول ست یک بار از مرو

که وطن ایشان ست بشام رفتند برای رسانیدن قلمی که از کسی عاریت گرفته بودند و از مرو تا شام همراه برده و میگفتند
اگر درمی که در وی شبهه باشد رد کنم نزد من بهتر از آنکه یک لک درهم صدقه دهم براه خدا و عادت ایشان چنین بود که
چون بحج می رفتند مردم بسیار در رفاقت ایشان اراده این سفر مبارک کردند و هر یک نقدی و جنسی که داشت
برای زاد راه آورد که بشرکت صرف کنند آن همه را قبول میکردند و در فهرست نام هر یک جدا جدا با مقدار او
نوشته میگذاشتند چون از حج مراجعت میکردند آن همه را بمالکان آنها واپس میدادند چون از بعضی پرسیدند
گفت اگر اول وهله بایشان رد نمایم ایشان ترک رفاقت من کنند و از این سعادت محروم مانند بگمان آنکه نفقه خود
میخوریم و بر کسی بار خاطر نیستیم همراه می روند و من بطفیل ایشان مبلغی کثیر لله صرف میکنم و در صورت رد
نفقات ایشان من هم از این عمل خیر محروم مانم و هدایا و تحف که از حرمین برای دوستان و همراهیان وقت مراجعت
می آوردند هم بصرف مبالغ کثیر می بود و این همه از اموال تجارت بود پدرش پنجاه هزار درهم باو داد که
تجارت بکن آن همه را در علم حدیث صرف کرده بوطن برگشت پدر پرسید چه جنس آوردی و چه نفع برداشتی وی
دفاتری که جمع نموده بود به پدر نمود و گفت این جنس آورده ام و نفع دارین برداشته پدر خوش شد و بخانه برد و
شش هزار درهم دیگر پیش ایشان نهاد و گفت این مبالغ را نیز صرف کن و تجارت خود را کامل ساز گویند جمعی از بزرگان
در جائی جمع شدند سرآمد اهل زمان خود در علم فقه و ادب و نحو و لغت و زهد و شعر و فصاحت و حدیث و شب بیداری
و تهجد گزاری و عبادت حج و جهاد و رکوب و سلاحداری و ترک مالایعنی و حسن صحبت با یاران و عدم مخالفت با ایشان
و دیگر صفات حسنه ابن المبارک را قرار دادند و در هر باب از این بابها بتفوق و مزیت او اقرار کردند قتیبه بن سعید بلخی
گفته خیر اهل زماننا ابن المبارک ثم احمد بن حنبل و نوبت ابن المبارک تا آنجا رسیده بود که بزرگان عمده بمحبت او
تقرب خدا می جستند ذهبی که از مشاهیر مشایخ حدیث و خیلی بزرگ کسی ست میگوید مرا تا ابن المبارک در اجازت
شش واسطه هست و این کمال علو سند من ست بعده گفته والله انی لاحبه بعد وارجو الخیر بحبه لما منحه من التقوی
والعبادة والاخلاص والجهاد وسعة العلم والانفاق والمواساة والفتوة والصفات الحمیدة روزی که ابن المبارک
در شهر رقه داخل شد هارون رشید خلیفه عباسی هم آنجا بود در تمام شهر شور افتاد و غلغله بلند شد و مردم دویدند یکی
از زنان خاصه هارون رشید از بالای کوشک این شور و غوغا دیده پرسید که این همه چیست و برای کیست گفتند عالمی
از خراسان آمده است که او را عبدالله بن المبارک میگویند گفت پادشاهی در حقیقت همین ست که این شخص دارد
نه آنچه هارون رشید دارد که بزور چابک و چوبدستی مردم را جمع میکند و این حکایت را ابن خلکان از کتاب النصوص
علی مراتب اهل الخصوص بروایت اشعث بن شعبة المصیصی آورده فضیل عیاض در حق وی گفته و رب هذا البیت
ما رأت عیناي مثله بعد از این مردم نزد وی برای طلب علم حدیث آمدند و گفتند یا عالم المشرق حدثنا سفیان ثوری
آنجا نشسته بود گفت ویحکم عالم المشرق والمغرب وما بینهما ان کنتم تعلمون خطیب گفته از عجائب فن حدیث این است
که از ابن المبارک دو کس روایت حدیث کرده اند یکی معمر بن راشد دوم حسین بن داود و ما بین وفات این هر دو

فاصله یکصد و سی و دو سال ست ابو علی الغسانی گفته ابن المبارک را پرسیدند که کدام یک فاضل ست معاویه بن ابی سفیان یا عمر بن عبد العزیز گفت غباری که در بینی معاویه همراه آنحضرت صلی الله علیه وسلم در آمده هزار بار بهتر از عمر بن عبد العزیز ست نماز گزارد معاویه خلف رسول الله صلی الله علیه وسلم و چون وی سمع الله لمن حمده گفت معاویه ربنا ولک الحمد گفت پس بعد ازین چه خواهد بود واین مرد شعر بسیار میخواند نظم

وإذا صاحبت فاصحب ماجدا — ذا عفاف وحياء وكرم
قوله للشيء لا إن قلت لا — وإذا قلت نعم قال نعم

واز اشعار اوست نظم

أرى أناسا بأدنى الدين قد قنعوا — ولا أراهم رضوا في العيش بالدون
فاستغن بالله عن دنيا الملوك كما — استغنى الملوك بدنياهم عن الدين

وله نظم

قد يفتح المرء حانوتا لمتجره — وقد فتحت لك الحانوت بالدين
بين الأساطين حانوت بلا غلق — تبتاع بالدين أموال المساكين
صيرت دينك شاهينا تصيد به — وليس يفلح أصحاب الشواهين

شعرای عصر در مدحت ایشان قصاید و قطعات بسیار دارند از انجمله قطعه ایست قطعه

إذا سار عبد الله من مرو ليلة — فقد سار عنها نورها وجمالها
إذا ذكر الأخيار في كل بلدة — فهم أنجم فيها وأنت هلالها

از کلام ایشان ست تعلمنا العلم للدنیا فدلنا علی ترک الدنیا و هم میفرمود اول در علم می باید که نیت صحیح باشد بعده حرف استادان بکمال توجه شنیدن بعده بتامل فهم کردن بعده حفظ آن نمودن بعده در تلامذه و مستفیدان نشر کردن و پراگنده ساختن و هر که ازین شروط پنجگانه یکی را فوت کرد در علم او نقصان پدید آمد و نیز میفرمود که من از چهار هزار حدیث چهار سخن انتخاب کرده ام یکی آنکه بر مال دنیا مغرور نمی باید بود و فریب نباید خورد دوم آنکه در شکم آنچه طاقت هضم آن ندارد کما یا کیفا داخل نباید کرد سوم آنکه از علم همان قدر باید آموخت که نافع باشد چهارم آنکه بر زن در هیچ چیز اعتماد نباید کرد چون وفات ایشان قریب رسید و علامات مقتضا ظاهر شد غلام خود را که نضر نام داشت و از معتبرین رجال حدیث ست فرمودند مرا از فرش بخاک انداز غلام گریستن آغاز کرد فرمود چرا میگریی گفت ثروت و نعمت شما یاد آمد و این حالت غربت و مسافرت و بیکسی شما دیده بیتاب شدم فرمود خاموش من همیشه از خدا میخواستم که زندگانی من چون زندگانی دولتمندان باشد و مردن من چون مردن خاکساران وفات ایشان در غربت و سفر اتفاق افتاد از جهاد برگشته بودند در راه بقصبه هیت از توابع موصل رسیدند بیمار شده جان بحق تسلیم کردند و این واقعه در رمضان سنه یکصد و هشتاد و یک اتفاق افتاد بعد از وفات ایشان مردم صلحا بخواب دیدند که گوینده میگوید ابن المبارک بفردوس اعلی رسید قاضی ابن خلکان نوشته موضع هیت که دران وفات شده بکسر ها و سکون تحتانیه و بعد آن فوقانیه ست شهریست بر فرات فوق انبار از اعمال عراق لیکن در بر شام ست و انبار در بر بغداد و فرات میان این هر دو فاصله است چنانکه دجله میان انبار و بغداد فاصل بوده است و قبر ابن المبارک ظاهر ست زیارت کرده میشود و اخبار وی در دو جزو فراهم ساخته اند انتهی ظاهر آنست که مراد از جزو مجلد ست یعنی دو مجلد شد و اگر تراسه مراد گیرند هم تواند شد لیکن موافق اصطلاح مورخان نیست

ودر بستان المحدثین بیش از ذکر وی نوشته که هر چند رتبهٔ ابن المبارک برترست از آنکه درین مختصر تعریف
وتوصیف بآن کرده شود مثل امام مالک وامام شافعی وامام احمد بن حنبل ولهذا از اطالت در مذکورات این بزرگان
کناره کرده شد ودر حقیقت محتاج الیه نیست اما چون این بزرگ با وصف جلالتی که دارد مذهب او مجموع نیست
تا مردم بر احوال او کما ینبغی مطلع شوند بنا بر آن برخی از احوال ایشان نگاشته آمد انتهی
ابو محمد عبد الله بن وهب بن مسلم القرشی بالولاء الفقیه المالکی المصری مولی ریحانة مولاة ابی عبد الرحمن یزید
بن انیس الفهری یکی از اعلام وائمهٔ عصرست مولد ومسکن او مصرست در ذیقعده سنه یکصد وبست وپنج متولد شده
واز چهارصد ائمهٔ حدیث روایت نموده از انجمله حضرت امام مالک بن انس وسفیانین ولیث بن سعد ومحمد بن عبد الرحمن
بن ابی ذیب وابن جریج ویونس اند وغیر ایشان ابن عدی گفته از اجلهٔ علما وثقات ایشان بود نمیدانم برای او
حدیثی منکر وابن یونس گفته جمع بین الفقه والروایة والعبادة وابن صالح گفته ما رایت اکثر حدیثا منه حدث بمائة الف حدیث
طلب علم در مصر ودر حرمین کرده واز وی استاد او لیث بن سعد چند حدیث روایت نموده وگویند که امام مالک بجز وی
روایت چند حدیث اهل مصر دارد منها حدیث ابن لهیعة فی النهی عن بیع العربان ووی در زمان خود حجت بود ومردم
بمرویاتش کمال وثوق واعتماد داشتند وتقلید هیچکس نمیکرد اما طریق تفقه از امام مالک ولیث آموخته بود واز تلامذهٔ
زهری قریب بیست کس را دریافته وعلم او را از اینها اخذ نموده وبیست سال ملازم امام مالک بود وامام هیچکس را
فقیه وعالم ننوشته الا او را ونیز امام تلامذهٔ خود را در تعلیم آداب تعلم ووعظ ونصیحت زجر میکرد مگر او را که بکمال تعظیم
ومحبت با وی پیش می آمد وتعلیم میفرمود ووی در کثرت حفظ احادیث در ان زمان نادرهٔ زمان بود ویک لک حدیث
زبر داشت ودر تصانیف او یک لک وبست هزار حدیث موجودست تصانیف هم بسیار دارد ذکره الذهبی
ابن عدی گفته باوجود این کثرت حدیثی منکر در وی یافته نمیشود تا بساقط وموضوع چه رسد روزی نزد امام مالک
ذکر ابن القاسم صاحب مدونه وابن وهب کردند فرمود ابن وهب عالم ست واو فقیه ست یعنی مستوفی مواد
هر علم ست از فقه وتفسیر وسیر وزهد وفتن ومناقب ورقاق واو مستوفی مواد فقه ست لیس لیس ابن یوسف
گفته ابن وهب هم تصنیف جمع کرده فقه وحدیث وعبادت واوقات سال خود سه حصه نموده یکی در مجاهده با کفار
گذرانیدن در رباط دوم در اشتغال تعلیم وتدریس سوم در سفر حج احمد برادر زادهٔ او گفته که عباد بن محمد ابن وهب را
تکلیف قضا داد ابن وهب بگریخت وروپوش شد عباد برآشفته خانهٔ او را هدم کنانید چون این خبر بعم من رسید
دعا کرد که عباد کور شود یک جمعه نگذشته بود که عباد کور شد وابن خلکان این حکایت را چنان آورده که چون وی
روپوش شد بخانهٔ خود روزی در صحن خانه وضو میکرد اسد بن سعد بر وی مطلع شد وگفت بیرون نمی آئی که
میان ایشان حکم بکتاب خدا وسنت رسول وی بکنی سر برداشت وگفت عقل تو تا اینجا منتهی شده ندانستی که
علما با انبیا محشور شوند وقضات با پادشاهان وبود عالم صالح خائف از خدا انتهی از عجائب حکایاتش این ست
روزی در درس سگفت گدائی آمد وگفت ای ابا محمد آن درهم که دیروز من داده نا سره برآمد ابن وهب گفت

ای عزیز دستهای ما دست عاریت ست چنانکه بما سپید هند ما بتما سپیدهیم گدا بر آشفت و ناسزا گفتن گرفت
و گفت صلی الله علی محمد این جهان نه ملک ست که میشنیدیم که دران صدقات و خیرات را خدای تعالی بر دست
منافقان این امت خواهد نهاد شخصی از اهل عراق در حلقه بود بشنیدن این سوء ادب از جا رفت و برخاست
و برروی سائل طپانچه زد سائل بیفتاد و فریاد زد که یا ابا محمد یا ابا محمد یا امام المسلمین در مجلس تو این قسم حرکت میکنند
ابن وهب برخاسته تفتیش نمود که این حرکت از کیست مردم گفتند ازین جوان ست وی آمده گفت ای استاد
از تو حدیثی شنیده ام که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود من حمی لحم مومن من منافق یغتابه حمی الله لحمه من النار
چون بر حمایت کسیکه محض حق ایمان دارد این ثواب است توقع فرموده اند بر حمایت استاد و کسیکه مقتدای خلائق باشد
چه ثواب که نخواهند داد من این حرکت بر توقع اجر کرده ام ابن وهب گفت اگر باین نیت کرده خدا ترا جزای خیر دهد
و حدیث دیگر بشنو که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرموده است یکون فی آخر الزمان مساکین یقال لهم الفناة لا یحضرون
الصلوة و لا یغتسلون من جنابة یخرج الناس الی مساجدهم و اعیادهم یسألون الله من فضله و یخرجون یسألون الناس
یرون حقوقهم علی الناس و لا یرون لله علیهم حق گویند روزی ابن وهب در حمامی داخل شد شخصی این آیت میخواند
و اذ یتحاجون فی النار تا دیر بیهوش ماند وی بر خود التزام کرده بود که هرگاه غیبت کسی از وی سر زند یک روزه دارد
چون بسبب کثرت این امر بر وی سهل شد چنان قرار داد که هرگاه غیبت کند یک درهم صدقه دهد چون این امر بر وی
شاق آمد غیبت از وی موقوف شد کتاب جامع او مشهورست و مسموعاتش از امام مالک سی کتاب در مقاصد مختلفه
و دو موطا جمع کرده یکی کبیر دوم صغیر و له تفسیر الموطا و کتاب المغازی و کتاب القدر و کتاب المناسک و کتاب الاهوال
و غیر ذلک ابن وهب گفته که حیوة بن شریح عطای خود هر سال شصت دینار میگرفت و تا خانه نمی رسید که همه را تصدق میکرد
چون بخانه آمدی آنرا از زیر فراش خود یافتی ابن عم او چون این حال دید عطای خود هم صدقه کرده در خانه آمد و زیر فراش
جستجو نمود هیچ نیافت با حیوة شکایت کرد وی گفت من خدا را بیقین دادم و تو برای تجربه دادی وفاتش باین طریق شد
که روزی کتاب الاهوال از جامع کبیر خود که شاگردان میخواندند شنید حالتی از خوف بر وی مستولی شد بیهوش افتاد
برداشته بخانه بردند قدری بهوش آمده باز لرزه و رعب بر وی افتاد و بیهوش شد در همین حالت آنجهانی شد
و این واقعه روز یکشنبه بست و پنجم شعبان سنه یکصد و نود و هفت بعمر هفتاد و دو سال اتفاق افتاد سفیان
بن عیینه وفاتش شنیده گفت انا لله و انا الیه راجعون این مصیبت تمام اهل اسلام ست و بعضی از صلحا
شب وفاتش بخواب دیدند که دستارخوان برمیدارند و میگویند که دستارخوان علم برداشته شد قضاعی در خطط مصر گفته
قبر عبد الله بن وهب مختلف فیه و فی حجر بنی مسکین قبر صغیر مخلق یعرف بقبر عبد الله و هو قبر قدیم یشبه ان یکون قبره انتهی کلام ابن خلکان
ابو عبد الرحمن عبد الله بن مسلمة بن قعنب الحارثی المعروف بالقعنبی در اصل از مدینه منوره است و در
بصره سکونت داشت باز بمکه انتقال نمود تولدش بعد از یکصد و سی سال ست شیوخ بسیار را دریافته منهم الامام مالک
و لیث بن سعد و ابن ابی ذئب و حماد و شعبه و سلمه بن وردان و وی یکی از رواة موطاست زیرا که از اجله

اصحاب مالک و فضلا و ثقات و خیار ایشان بود و لهذا مقدم ست بر همه آنها نزد محدثین علی مدینی را پرسیدند که
اصحاب مالک معن ثم القعنبی گفت لا القعنبی ثم معن و یحیی بن معین با خلوص نیت و دین علم خبر داده و گفته ما رأیت
من یحدث لله الا وکیعا والقعنبی وی چون بخدمت امام مالک رسید سماعت ثقات ابن حبیب کرد چون قرأت او
پسند نیفتاد که کما ینبغی با تحقیق و امعان نبود خود موطا را بر امام گذرانید تا هشت در صحبت استاد ماند و حدیث
اخذ کرد یکبار از بصره بمدینه آمد امام مالک را خبر قدوم او رسانیدند امام فرمود برخیزید تا نزد بهترین اهل ارض برویم
و بروی سلام کنیم چون طواف کعبه کردی میگفتند که هیچکس افضل از وی طواف این خانه نمیکند مستجاب الدعوة بود
از وی درین باب قصهای بسیار نقل کرده اند عبد الله بن عبد الحکم گوید نزد عبد الرزاق صاحب مصنف باراده
طلب علم حدیث رفتم وی با من خشونت کرد و گفت از من منویس الا انچه ام آموخت شب هنگام مغموم بخواب رفتم
آنحضرت صلی الله علیه وسلم را دیدم و این ماجرا عرض کردم فرمودند علم حدیث از چهار کس بنویس گفتم کدام اند سر فهرست
همه قعنبی را فرمودند و سه کس دیگر را هم نام بردند اکثر اهل زمانه او را ابدال می شمردند و بزرگی و صلاح او مجمع علیه
اهل عصرش بود بجهت کثرت عبادت و فضل او را راهب میگفتند عبد الله بن احمد بن الهیثم گفته جد خود را
شنیدم میگفت چون نزد وی می رفتیم چنان بر ما بر امدی گویا مشرف بر جهنم ست نعوذ بالله منها وفاتش
روز جمعه ششم محرم سنه دو صد و بست و یک در بصره بود و ابو القاسم بن بشکوال در تسمیة من روی
عن مالک الموطا گفته که وفاتش بمکه شد والله اعلم و قعنبی بفتح قاف و سکون عین و فتح نون نسبت بجد او ست

ابو محمد عبد الله بن مسلم بن قتیبة الدینوری وقیل المروزی النحوی اللغوی صاحب کتاب المعارف و ادب
الکاتب فاضل ثقه بود در بغداد سکونت داشت از اسحق بن راهویه و ابی حاتم سجستانی و زیادی و طبقه ایشان
روایت حدیث کرده و پسرش احمد و ابن درستویه الفارسی از وی روایت دارند تصانیفش همه خوب و مفید ست
منها غریب القرآن الکریم و غریب الحدیث و عیون الاخبار و مشکل القرآن و مشکل الحدیث و طبقات الشعراء
و اصلاح الغلط و کتاب التقفیة و کتاب الخیل و کتاب اعراب القراءة و کتاب الانواء و کتاب المسائل و الجوابات
و کتاب المیسر و القداح و غیر ذلک و کتب خود را تا وفات خود در بغداد درس میکرد و گفته اند که پدرش مروزی ست و مولدش
بغداد ست و قیل کوفه و مدتی قاضی دینور بود بکسر دال مهمله و سمعانی گفته بفتح دال ست و این صحیح نیست و آن
بلده ایست از بلاد الجبل نزدیک قرمیسین و خلقی کثیر از انجا بیرون آمده و بسبب قضا منسوب بآن شده ولادتش در سنه
دو صد و سیزده ست و وفاتش در سنه دو صد و هفتاد و دو بوده و ناگهان بوده صیحه زد و بیهوش گشت و بمرد و گویند هریسه
خورده بود از ان حرارتی پیدا شد بانگی سخت بر آورده تا ظهر بیهوش و بی حواس بود و بعد ساعتی اضطراب کرد و بیقراری بود تا وقت
سحر کلمه خواند و بمرد و قتیبه بتصغیر قتبه ست بکسر قاف واحد اقتاب که امعا ست و نسبت بسوی او قتیبی ست قاله ابن خلکان

ابو بکر عبد الله بن احمد بن عبد الله الفقیه الشافعی المعروف بالقفال المروزی در فقه و حفظ و ورع
و زهد وحید زمانه بود و او را در مذهب شافعی آثار ست که غیر او را از ابنای جنس نیست و تخاریج او هم جید ست

والزام اتش همه لازم خلقی بسیار بروی اشتغال کرده وانتفاع حاصل نموده منهم الشیخ ابو علی السنجی و القاضی حسین
بن محمد والشیخ ابو محمد الجوینی والد امام الحرمین و هر یکی از ایشان امام مشار الیه گردیده و در بلاد نشر علوم نمود
وابتدای اشتغال وی بعلم در کبر سن بود بعد فنای ایام جوانی در عمل اقفال ولهذا اورا قفال گویند
ودر عمل آن ماهر بود وگویند عمر او هنگام شروع در تفقه سی سال بود وشرح فروع ابی بکر محمد بن حداد المصری
مؤلف او خیلی جید افتاده است وآن کتابی ست که با وجود صغر حجم خود مشکل بوده است ودر وی مسائل عویصه
وغریبه واقع شده وبترز در زمرهٔ فقها کسی ست که آنرا حل تواند کرد ومعنی آن توانند فهمید ووفات قفال در سنه
عشرة واربع مائة بوده وهو ابن تسعین سنة ودفن بسجستان وقبره بها معروف یزار رح قاله ابن خلکان
ابو محمد عبد الله بن یوسف بن محمد الجوینی الفقیه الشافعی والد امام الحرمین در تفسیر وفقه واصول وعربیت
وادب امام وقت بوده علم ادب اولا بر پدر خود در جوین بخواند بعده به نیسابور آمده تفقه بر ابی الطیب سهل بن محمد
صعلوکی کرده ودر مرو از قفال مذکور استفاده نموده انتفاع گرفت واتقان مذهب وخلاف نمود وطریقه اورا محکم گرفت
وبعد تخریج بروی بنیسابور عود کرده متصدر تدریس وفتوی گردید وخلقی کثیر بروی تخریج نمود منهم ولده امام الحرمین وعمر وی بوفور
پیش وی همه جد میرفت هزل را ذکر نمی بود تفسیر کبیرش مشتمل بر انواع علوم ست در فقه تبصره وتذکره ومختصر المختصر
والفرق والجمع والسلسلة وموقف الامام والماموم تصنیف کرده وحدیث بسیار سماعت نموده ووفاتش در سنه ثمان یا
اربع وثلثین واربع مائة ست در سن کهولت بنیسابور ابو صالح مؤذن گفته وی هفده روز بیمار ماند غسل وتجهیزش حسب
وصیت او من کردم چون در کفن پیچیدم که دست راست او جانب بغل چون ماه تابان ست حیران شده بدل گفتم که این برکات
فتاوی اوست یعنی آنرا ازین دست نوشته بود جوین بضم جیم وسکون یا ناحیهٔ بزرگ ست از نواحی نیسابور مشتمل بر قرای کثیره مجتمعه
عبد الله بن محمد بن ابی بکر الحنبلی الدمشقی بن الحافظ ابن القیم رح ولادتش در سنه ثلث وعشرین وسبع مائة بوده
قرآن خوانده وبر پدر وغیره اشتغال علم نموده مفرط الذکا بود سورهٔ اعراف در دو روز یاد گرفته در فقه وحدیث
درس محرر میگفت سماعت او از اصحاب ابن عبد الدائم وغیرهم ست در حجاز سماعت صحیح نموده ودر علوم ماهر گردید
وفتوی داده ودرس گفته وبارها حج گذارده ابن کثیر اورا بذهن حاذق وصف کرده وابن رجب گفته کان اعجوبة
زمانه مات فی شعبان سنة ست وخمسین وسبع مائة ذکر ذلک فی الدرر الکامنة ابو محمد عبد الله بن نجم
بن شاس بن نزار الجذامی السعدی الفقیه المالکی المنعوت بالجلال فقیه فاضل در مذهب عارف بقواعد بود
در مذهب امام مالک کتب نفیسه تصنیف کرده ونامش الجواهر الثمینة فی مذهب عالم المدینة نهاده وضع او بر ترتیب
وجیز امام غزالی ست ودر وی دلالت ست بر غزارت فضل او طائفه مالکیه مصر عاکف برین کتاب اند بنا بر حسن وکثرت
فوائد بود ووی مدرس مصر بود بمدرسه مجاوره جامع بعده بثغر دمیاط رفته وهمان جا در سنه ست عشرة وست مائة وفات کرد رح
ابو البقا عبد الله بن حسین بن عبد الله العکبری الاصل البغدادی المولد والدار الفقیه الحنبلی الحاسب الفرضی
النحوی الضریر الملقب محب الدین نحو از ابی محمد بن الخشاب وغیره مشایخ آن عصر در بغداد گرفته وحدیث از ابی الفتح محمد

بن عبد الباقی بن احمد المعروف بابن البطی وابی زرعة طاهر بن محمد بن طاهر المقدسی وغیرهما سماعت و روایت نمود
در آخر عمرش مثل او درین فنون در ان زمان هیچکس نبود علم نحو بر وی غالب آمده و در وی مصنفات مفیده نوشته
و دیوان متنبی و کتاب الایضاح ابی علی فارسی را شرح نموده و له کتاب اعراب القرآن الکریم فی مجلدین و کتاب
اعراب الحدیث و کتاب شرح اللمع لابن جنی و کتاب اللباب فی علم النحو و کتاب اعراب شعر الحماسة و شرح المفصل
للزمخشری و خلقی کثیر بر وی در نحو و حساب اشتغال نموده و منتفع شده و در حیات او نامش تا بلاد دور دست رسیده
و بلند آوازه گشته و فاتش در ربیع الآخر لیلة الاحد سنه ست عشرة و ست مائة در بغداد بوده و بباب حرب مدفون گشته
عکبری منسوبست بسوی عکبرا بضم عین و سکون کاف و آن شهری کوچک ست بر دجلهٔ فوق بغداد بر ده فرسخ
و از وی جماعتی از علما بر آمده و او را شرحی ست بر مقامات حریری در ان نوشته که بسر زمین اهل الرس کوهی بود دمخ نام
بقدر یک میل جانب آسمان بلندی داشت در وی طیور بسیار بودند عنقا هم در انها بود و آن خلقتی بزرگ داشت گردن
و رویش روی انسان ست و از هر حیوان شبهی دارد غرض که احسن طیور ست در هر سال برین کوه آمده طائران را
التقاط میکرد ناگهان در بعضی سالها گرسنه شد و از صید عاجز آمد ناچار بر بچهٔ آدمی شکسته او را بر بود نامش عنقای مغرب شد
بنا بر ابعاد او بعده دختری را برد اهل رس بسوی پیغمبر خود حنظله بن صفوان شکایت کردند وی بر عنقا دعای بد کرد
صاعقه آمد و او را بسوخت والله اعلم ابن خلکان گفته این پیغمبر در میان زمانهٔ فترت عیسی و پیغمبر ما بود علیهما الصلوة
والسلام و در تاریخ احمد بن عبد الله بن احمد الفرغانی نزیل مصر دیدم که نزد عزیز نزار بن المعز صاحب مصر غرائب
حیوان مجتمع شده بودند که آنچنان نزد غیر او فراهم نگشته از انجمله یکی عنقا بود و آن پرنده ایست که از صعید مصر
آنرا گرفته آورده بودند در طول برابر بلشون بود و در جسم کلان تر از وی و او را غبب و لحیه و بر سرش وقایه بود
و چند الوان داشت و با پرندها مشابهت تمام داشت و زمخشری در آخر کتاب ربیع الابرار در باب الطیر نوشته
عن ابن عباس رضی الله عنه ان الله تعالی خلق فی زمن موسی علیه السلام طائرا اسمها العنقاء لها اربعة اجنحة من
کل جانب و وجهها کوجه الانسان و اعطاها من کل شئ قسطا و خلق لها ذکرا مثلها و اوحی الیه انی خلقت طائرین عجیبین
وجعلت رزقهما فی الوحوش التی حول بیت المقدس و آنستک بهما و جعلتهما زیادة فیما فضلت به بنی اسرائیل
فتناسلا و کثر نسلهما فلما توفی موسی علیه السلام انتقلت فوقعت بنجد و حجاز فلم تزل تاکل الوحوش و تخطف الصبیان
الی ان نبی خالد بن سنان العبسی بین عیسی و محمد صلی الله علیه وسلم فشکوهما الیه فدعا الله فقطع نسلهما و انقرضت والله اعلم

عبدان ابو محمد عبد الله بن محمد بن عیسی المروزی الفقیه الحافظ مفتی مرو و عالم و زاهد او سالها در
مصر ماند و بر مزنی و ربیع خواند در خراسان اظهار مذهب شافعی او کرد ابن خزیمه و ابو اسحق مروزی بر وی
تفقه کرده اند و امام زمان شده اند کتاب المعرفه در صد جزو کتاب الموطا تصنیف اوست در فتاوی و معضلات
مرجع خلائق بود در سنه عشرین و مائتین متولد شده و در سنه ثلث و تسعین روز عرفه وفات یافته

ابو محمد عبد الله بن احمد بن احمد المعروف بابن الخشاب البغدادی عالم مشهور ست در ادب و نحو و تفسیر و حدیث

ونسب و غیر الفقه و حساب و حفظ کتاب عزیز القراآت کثیره متضلع از علوم صاحب ید طولی در ان و خط در غایت حسن می نگاشت عماد اصفهانی در خریده ذکر وی کرده و فضائل و محاسن او شمرده و بود قلیل الشعر از کلام وست در شمع

صفر لمن غیر سقام بها	کیف وکانت امها الشافیة	عاریة باطنها مکتس	فاعجب لها عاریة کاسیة

و روی بذا نوت و قلت اکثرت باکل طوبس بود عماد گفته چون وی بمرد در شام بودم بخواب دیدم و گفتم ما فعل الله بک گفت خیر گفتم فهل یرحم الله الادبا گفت نعم گفتم وان کانوا مقصرین گفت یجری عتاب کثیر ثم یکون النعیم و وفاتش در سنه سبع و ستین و خمس مائة در بغداد عشیه جمعه ثالث شهر رمضان بوده و روز سبت در جامع سلطان بر وی نماز گذارده در مقبره باب الحرب دفن نمودند رحمه الله
ابوالولید ابواحمد عبد الله بن عدی الجرجانی المعروف بابن القصار صاحب کتاب الکامل فی الجرح والتعدیل حافظ کبیر امام شهیر یکی از اعلام محدثین بود در سنه سبع و سبعین و مائتین متولد شده از خلائق بود امم کثیره سماع نموده ابن عساکر گفته ثقه بود با لحنی که در وست و حمزه سهمی گفته وی حافظ متقن ست در زمانه وی مثل وی نبود خلیلی گفته عدیم النظیر ست در حفظ و جلالت از عبد الله بن محمد الحافظ حالش پرسیدم گفت احفظ ست از عبد الباقی بن نافع توفی فی جمادی الآخرة سنه خمس و ستین و ثلث مائة کذا فی سبل السلام شرح بلوغ المرام عبد الله بن محمد بن یوسف بن نصر الازدی الاندلسی القرطبی الحافظ المعروف بابن الفرضی فقیه عالم بفنون حدیث و علم رجال و ادب بارع و جز آن ست از تصانیفش یکی تاریخ علمای اندلس ست که بروی ابن بشکوال ذیل نوشته مسمی بکتاب الصلة وله کتاب حسن فی المختلف والمؤتلف و فی مشتبه النسبة و کتاب فی اخبار شعرای اندلس و غیر ذلک از اندلس در سنه صد و هشتاد و دو بمشرق دیار رفته و حج گذارده و از علما گرفته و از ایشان سماعت نموده و امالی ایشان را نوشته اشعار او بسیار ست منها

ایشان را نوشته اشعار او بسیار ست منها	ان الذی اصبحت طوع یمینه	ان لم یکن قمرا فلیس بدونه
ذلی له فی الحب من سلطانه	وسقام جسمی من سقام جفونه	ومن شعره ایضا نظم
اسیر الخطایا عند بابک واقف	علی وجل مما به انت عارف	یخاف ذنوبا لم یغب عنک غیبها
ویرجوک فیها فهو راج وخائف	ومن ذا الذی یرجو سواک ویتقی	وما لک فی فصل القضاء مخالف
فیا سیدی لا تخزنی فی صحیفتی	اذا نشرت یوم الحساب الصحائف	وکن مونسی فی ظلمة القبر عندما
یصد ذوو القربی ویجفو المؤالف	لئن ضاق عنی عفوک الواسع الذی	أرجی لاسرافی فانی لتالف

و کاتب حروف عفا الله عنه چو مشرف بحضور کعبه مکرمه شد در ملتزم ما بین رکن اسود و باب بیت پرده کعبه را گرفته و دست بدامن رحمت غفور رحیم زده این ابیات مکرر خوانده است امید آنکه بنا بر خلوص عجز و نیاز بدرگاه بی نیاز بموقف اجابت و محل قبول رسیده باشد و ما ذلک علی الله بعزیز و لنعم ما قیل بیت رقم سفید و سیاه من بزمین شکسته نگاه من چه من چه قدر گناه من عجلم ز نام غفور تو ✱ و بالجمله مولد وی سنه احدی و خمسین و ثلث مائة ست قاضی مدینه بلنسیه بود روز فتح قرطبه بربر او را شهید کردند و این واقعه روز دوشنبه ششم شوال سنه ثلث و اربع مائة رو داده و سه روز در خانه مانده روز چهارم بدون غسل و کفن و نماز متغیر مدفون شد از وی روایت ست که استار کعبه گرفته شهادت

از خدا خواستم پس متر سحرف شدم و در هول قتل اندیشیدم و ندامت بردم و قصد کردم که برگردیده از او تعالی استغفار کنم پس مرا شرم آمد شخصی که او را در میان کشتگان دیده بود خبر داد که چون نزدیک او شدم شنیدم میگفت بآواز ضعیف لا یکلم احد فی سبیل الله والله اعلم بمن یکلم فی سبیله الا جاء یوم القیامة وجرحه یثعب دما اللون لون الدم والریح ریح المسک گویا وی این حدیث ابر جان خود اعاده و تکرار میکند بعده وفات کرد عقب آن و این حدیث را مسلم در صحیح خود اخراج کرده است

ابو محمد عبد الله بن علی بن عبد الله بن خلف بن احمد بن عمر اللخمی المعروف بالرشاطی الاندلسی المری او را عنایت بسیار بود بسوی حدیث و رجال و رواة و تواریخ و او را کتابی حسن ست مسمی باقتباس الانوار والتماس الازهار فی انساب الصحابة ورواة الآثار و این کتاب را مردم از وی اخذ کرده اند و در وی در جمع و احسان تقصیر نکرده و بر اسلوب کتاب ابی سعید سمعانی ست مسمی بانساب و مولد او صبح روز شنبه هشتم جمادی الآخره سنه ست وستین واربع مائة در قریهٔ از اعمال مرسیه بوده که آنرا اوریوالة گویند و وفاتش در مریه بطریق شهادت بسبب غلبهٔ عدو بران صباح روز جمعه بستم جمادی الاولی سنه اثنتین واربعین وخمس مائة اتفاق افتاده رشاطی بضم را و فتح شین منسوبست بسوی قبیله است و نه بسوی بلد بلکه در کتاب مذکور خود گفته که بسوی یکی از اجداد اوست که در جسم او خالی بزرگ بود خادمهٔ عجیبه که حضانت او میکرد وقت بازی با او او را رشاطه میگفت و بسیار میگفت پس رشاطی گفته شد ذکره ابن خلکان

ابو محمد عبد الله بن ابی الوحش بری بن عبد الجبار المقدسی الاصل المصری الامام المشهور فی اللغة والنحو والروایة والدرایة علامهٔ عصر و حافظ وقت و نادر دهر بود و علم عربیت از ابی بکر محمد بن عبد الملک الشنتریني النحوی و ابی طالب عبد الجبار بن محمد بن علی المعافری القرطبی وغیرهما فرا گرفت و حدیث بر ابی صادق مدینی و ابی عبد الله الرازی وغیرهما شنید و بر اکثر کلام عرب مطلع گردید و او را کتابی ست بر صحاح جوهری بطور حاشیه در وی غرائب آورده و بر وی استدراک نموده در مواضع بسیار که دال ست بر سعت علم و غزارت ماده و عظم اطلاع او خلقی بسیار در صحبت وی اشتغال نمودند و انتفاع گرفتند از انهاست جزولی صاحب مقدمه در نحو و بسوی او بود تصفح در دیوان انشا که هیچ کتابی از دولت بسوی ملکی از ملوک نواحی صادر نمیشد مگر بعد از تصفح و اصلاح او و بود عارف بکتاب سیبویه و علل آن ابن خلکان گفته جماعتی از اصحاب او بمصر دیدم و از ایشان اجازت و روایت گرفتم گویند در وی غفلتی بود در کلام تکلف نمیکرد و تقیید باعراب نمیشد بلکه کیف ما اتفق سخن میگفت روزی شاگردی را گفت اشتری قلیل هندبا بعروقو تلمیذ گفت بعروقه این حرف بر وی گران آمد گفت لا تاخذه الا بعروقو وان لم یکن بعروقو فما اریده و ازین جنس الفاظ بسیار میگفت و اکتراث بقول خود نمیکرد و توقف بر اعراب نمی نمود و او را حواشی ست بر درة الغواص فی اوهام الخواص للحریری و جزوی لطیف ست در اغالیط فقها و ولادتش در مصر خامس رجب سنه تسع وتسعین واربع مائة بوده و وفات هم در مصر شب شنبه بست و هفتم شوال سنة اثنتین وثمانین وخمس مائة و بری بفتح با و تشدید را اسم علم ست مشابه بنسبت

جمال الدین عبد الله بن یوسف بن محمد الحنفی المشهور بالزیلعی از اصحاب نجیب سماعت دارد و از فخر زیلعی شارح کنز و علاء الدین الترکمانی و ابن عقیل اخذ کرده و تخریج احادیث هدایه نوشته و هم تخریج احادیث کشاف مات فی محرم سنة اثنتین وستین وسبع مائة

ابو محمد عبد الله بن محمد بن سلیمان الجزولی السملالی الشریف الحسینی جزوله و سملاله نام قبیله ایست از بربر در قصبهٔ سوس طلب علم بمدینهٔ فاس کرده و همانجا کتاب دلائل الخیرات تصنیف نموده و در ساحل محمد بن عبد الله امغار که از اهل رباط تیط بود ملاقات کرده از وی اخذ نمود و چارده سال در خلوت نشست بعده در تربیت مریدین مشغول شد خلقی کثیر بر دست او توبه کرد و ذکر او در آفاق منتشر شد و خوارق عظیمه از وی ظاهر گشت و بود واقف نزد حدود خدا عامل بکتاب و سنت کثیر الاوراد در سائر بلاد مغرب نشر فقه و ذکر خدا و صلوة بر رسول خدا از وی بوجود آمده و در هر ناحیه اتباع او پیدا شدند سهلی و متداری از اصحاب او بسوی بلاد رفته دعوت خلق بذکر خدا و اخذ طریق میکردند تا آنکه از مریدانش دوازده هزار و ششصد و شصت و پنج کس نزد او جمع شدند و هر یکی از وی خیر و نفع یافت زیرا که فیاض المدد و الامداد کثیر النفع للعباد بود طریقهٔ او شاذلیه است در تصوف و طریقه تالیف و کلام کثیر دارد حزب الفلاح و حزب سبحان الله الدائم بلا زوال از وست وفات او در نماز صبح در سجده در بلدهٔ افوغال سادس عشر ربیع الاول سنه سبعین و ثمان مائة شد بعد هفتاد و هفت سال او را نقل بمراکش کردند و در ریاض العروس دفن نموده بنائی بران گذاشتند چون از قبر بر آوردند بر شکل روز وفات بود با این همه طول عهد هیچ شی تغیر راه نیافته اثر حلق از موی سر و ریش ظاهر بود گویا امروز اصلاح خط کرده است زیرا که قریب العهد بود بحلق قبر او جلالت و مهابت عظیم دارد مردم بروی ازدحام آورده دلائل الخیرات بسیار میخوانند گویند از مزار او رائحهٔ مشک می آید بسبب کثرت صلوة بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم کذا فی مطالع المسرات شرح دلائل الخیرات للشیخ محمد مهدی بن احمد بن علی بن یوسف الفاسی القصوی

الصاحب فتح الدین عبد الله بن محمد بن احمد المخزومی ابن القیسرانی از بیت ریاست ست والی وزارت دمشق بود و مدتی دراز بمصر اقامت نمود محدث و شاعر و ادیب بود در رجال صحیحین از صحابه تالیفی کرده دمیاطی از وی روایت دارد مات فی القاهرة بربیع الآخر سنة ثلث و سبع مائة

شرف الدین عبد الله بن محمد بن علی الفهری المعروف بابن التلمسانی امام عالم بفقه و اصلین ست در مصر متصدی اقراء بود مردم از وی منتفع شدند و کتب مفیده تصنیف کرد منها شرح التنبیه و شرح المعالم علی المعالم للامام محی الدین عثمان بن یوسف القلیونی ابو الیمن کندی او را اجازت داده و در قاهره نائب حکم بود در فقه مجموعی لطیف نوشته و دمیاطی را اجازت داده وفاتش در قاهره سنه اربع و اربعین و ست مائة بوده

ابو بکر عبد الله بن محمد بن عبید بن سفیان القشیری مولی بنی امیة یعرف بابن ابی الدنیا ولادتش در سنه ثمان و مائتین بوده مودب مکتفی بالله بود در حداثت سن وی یکی از ثقات مصنفین اخبار و سیر ست کتب کثیره دارد زیاده بر یکصد تالیف از مشایخ حدیث مثل علی بن الجعد و خلف بن هشام و سعید بن سلیمان و دیگر محدثان عمده سماعت نموده و از وی جماعتی روایت کرده منهم ابو بکر الشافعی صاحب الغیلانیات و حارث بن اسامة صاحب مسند و ابو بکر نجار و احمد بن خزیمه و غیرهم من علماء هذا الشان ابن ابی حاتم گفته کتبت عنه مع ابی و کان صدوقا و کان اذا جالس احدا ان شاء اضحکه و ان شاء ابکاه توفی سنة اثنتین و ثمانین و مائتین رح ذکره فی فوات الوفیات

ابو محمد عبد الله بن ابی حمزه یکی از کبار اولیای خدا و عرفای وقت خود بود کرامات او بسیار ست و عظیم آنها این ست

که گفت انی بحمد الله لم اعص الله قط ابو عبد الله بن الحاج صاحب مدخل شاگرد اوست احوال شیخ خود در
مجموعهٔ کرامات نوشته و ابن مرزوق حفید در شرح مختصر خلیل گفته ان ابن ابی حمزة وتلمیذه ابن الحاج لا یعتمد علیهما فی
نقل المذهب انتهی و مذهب ایشان مالکی ست و غرض ازین کلام اعتراض ست بر صاحب مختصر خلیل زیرا که
اعتمادش در نقل مذهب بر مدخل بیشتر ست ذکره فی بستان المحدثین ولیکن مدخل کتابی ست در دو مجلد بلکه چهار مجلد
متوسط ست و در جمع و استیعاب بدعات هر عادت و عبادت کافهٔ انام درباب خود خیلی جید واقع شده و کتب معتمده
ازان نقل می آرند کاتب حروف این کتاب را از مدینهٔ منوره به بست روپیه خریده همراه آورده است والله اعلم
ابو محمد عبد الله بن عبد الرحمن بن الفضل بن بهرام بن عبد الصمد الدارمی السمرقندی التمیمی صاحب مسند
و صاحب رحلت و اسفار ست اکثر بلاد اسلام برگشته و علم حدیث از بلدان بعیده جمع نموده مسلم صاحب صحیح و ابو داود
و ترمذی و عبد الله بن الامام احمد و محمد بن یحیی ذهلی ازوی روایت دارند عبد الله بن الامام احمد گفته که پدرم میگفت
حفاظ علم حدیث در خراسان چهار کس اند ابو زرعه و محمد بن اسمعیل بخاری و دارمی و حسن بن شجاع بلخی و چون
خبر وفات او بمحمد بن اسمعیل بخاری رسید سر نگون کرد و انا لله خواند و اشک از چشم جاری گشت و این شعر بر زبانش گذشت
با آنکه گاهی شعر نمیخواند مگر آنچه در حدیث وارد شده بنابر ضرورت روایت شعر ان تبق تفجع بالاحبة کلهم
و فناء نفسك لا ابا لك افجع تولد دارمی در سنه یکصد و هشتاد و یک هجری ست و همین سال ابن المبارک
قضا کرده دارمی روز عرفه یوم الخمیس بمرد و روز جمعه یوم النحر مدفون شد رح ابو بکر عبد الله بن الزبیر القرشی
الاسدی المکی الحمیدی صاحب المسند از کبار اصحاب امام شافعی ست و یکی از ایمه در مصر ملازم شافعی ماند چون
وی بمرد رجوع بمکه کرد و آنجا فتوی میداد تا انتقال و منقول ست که در حلقهٔ امام شافعی بنشیند ابن عبد الحکم و دیگران بروی
تعصب کرده مانع آمدند بخاری مع ذهلی و ابو زرعه شاگردان اویند ابو حاتم گفته اثبت الناس فی سفیان بن عیینة الحمیدی
و امام احمد فرموده الحمیدی عندنا ثقة امام وفاتش در مکهٔ معظمه در سنه دو صد و نوزده واقع شد کذا فی حسن المحاضرة وغیره
ابو بکر عبد الله بن محمد بن ابی شیبة ابراهیم بن عثمان العبسی صاحب مصنف فی الحدیث از موالی بنی عبس
بباء موحده ساکنه بعد العین بود لهذا او را عبسی گویند در بستان المحدثین نوشته درینجا سه صورت مشتبه در کتب حدیث
وارد میشود پس علامت فارقه در میان هر سه آنست که اگر آن شخص که در نسبت وی این صورت باشد از اهل کوفه است
عبسی بباء موحده و سین مهمله است و اگر از اهل بصره است عیشی ست بیای تحتیه و شین معجمه و اگر از اهل شام است
عنسی ست بنون و سین مهمله و این ابو بکر از اهل کوفه است و او را سوای این مصنف مسندی دیگر و بعض تصانیف هست هم
استفادهٔ علم حدیث از شریک بن عبد الله قاضی کوفه و ابو الاحوص و ابن المبارک و ابن عیینه و جریر بن عبد الحمید
و اقران ایشان نموده و از وی ابو زرعه و بخاری و مسلم و ابو داود و ابن ماجه و خلائق بسیار این علم حاصل کرده اند از
ایمهٔ فن حدیث ست ابو زرعه گفته در زمان ما علم حدیث منتهی بچهار کس شده است ابو بکر بن ابی شیبه که در سرد
حدیث یکتاست و احمد بن حنبل در فقه و فهم حدیث مستثنی ست و ابن معین در جمع و تکثیر حدیث ممتاز و علی بن المدینی

در علل حدیث و مخرج آن یگانه و بی همتاست اما در وقت مذاکره ابو بکر احفظ ترین همه اهل عصر بوده و در تهذیب و ترتیب
هم امتیاز بر اقران خود دارد در محرم سال دو صد و سی و پنج آنجهانی شد رح الشیخ عبد الله بن الشیخ سالم البصری
المکی یکی از اعلام علما بود اخذ علم حدیث از ضیاء الدین بن الشیخ محمد البابلی و شیخ عیسی مغربی و قاضی تاج الدین مالکی
و غیرهم نموده در حرم مکه متولی تدریس بود ریاست علم بلد امین بوی منتهی شد صحیح بخاری را در جوف کعبه یکبار در سنه
تسع و الف و مائة خوانده و بار دیگر وقت تجدید باب او از طرف سلطان احمد خان عثمانی در سنه تسع و ثلثین و الف و مائة
محمد الشلی در عقد الجواهر گفته هذا ما لم یتفق لاحد قبله ولادت وی در شعبان سنه تسع و اربعین و الف بوده و وفات
رابع رجب سنه اربع و ثلثین و مائة و الف و در معلی مدفون شد او را شرحیست بر صحیح بخاری مسمی بضیاء الساری
کذا فی تسلیة الفواد فی قصائد آزاد للسید العلامه میر غلام علی بن السید نوح الواسطی البلجرامی رح و شاه ولی الله محدث دهلوی
در انسان العین فی ذکر مشایخ الحرمین نوشته که وی احیای بسیاری از کتب حدیث کرد از انجمله مسند امام احمد است
نزدیک بود که بر وجه ارض نسخه کامله از آن یافته نشود وی از مصر و عراق و شام از خزانهای قدیم اطراف و اجزای آن
جمع کرد و از آن همه نسخه نوشت و آنرا تصحیح کرد و اصل ساخت و از کتب سته نیز اصول مصححه ساخت و ضیاء الساری شرح
بخاری را بسبب ضعف پیری اتمام نتوانست کرد و همه عمر بروایت کتب حدیث سراً و بحثاً گذرانید بالجمله بحقیقت حافظ
درین مائه متاخره وی بود از ابتدای صبا رغبت علم و علما و صلاح و ورع پیشه مرضیه وی بود هر روز ده سیپاره از
قرآن خواندی چون پیر شد آنچه میتوانست میخواند و هیچ وقت خالی نبودی از درس یا تلاوت یا نماز یا سخن ضروری چون
شیخ سالم پسر او در سرکار شریف الشرفای مکه مداخلت کرد اکبر همت وی آن بود که طعام او در طعام شیخ سالم مخلوط نشود
و نه ملح و نه توابل مسند امام احمد را نزدیک سر مبارک آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم در مسجد شریف در پنجاه و شش روز خواند
عمری طویل یافت و آنهمه در مرضیات الهی گذشت و تا آخر عمر بوفور عقل و حفظ و صحت حواس متصف بود الا سامعه که
فی الجمله فتور یافته بود در آخر عمر شیخ عبد الله مغربی کتب سته را بر وی خواند اهل مکه اکثر ایشان بر وی سماع کردند انتهی
ابو عبد الله عبید الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود الهذلی یکی از فقهای سبعه مدینه است برادر زاده عبد الله
بن مسعود صحابی رضی الله عنه از اعلام تابعین است خلقی کثیر را از صحابه دریافته و از ابن عباس و ابو هریره و عائشه رض
سماعت نموده و از وی ابو الزناد و زهری و غیرهما روایت کرده زهری گفته چهار دریا دیدم در انها ذکر وی نیز نموده
و گفته بسیاری از علم شنیدم و گمان کردم که اینقدر کفایت است چون عبید الله را ملاقات نمودم پس گویا در دست
من چیزی نیست عمر بن عبد العزیز گفته اگر مرا مجلسی نزد وی باشد دوست تر است مرا از دنیا و ما فیها و نیز گفت
می خرم شبی از شبهای او بهزار دینار از بیت المال گفتند ای امیر المومنین تو این چنین میگوئی با وجود تحری و شدت
تحفظ تو گفت شما کجا میروید انی لاعود برأیه و نصیحته و بهدایته علی بیت المال المسلمین بالوف و الوف بدرستیکه در
محادثه تلقیح عقل است و ترویح قلب و تسریح هم و تنقیح ادب و بود عالم ناسک در سنه اثنتین و مائة یا تسع و تسعین
یا ثمان و تسعین علی الاختلاف وفات یافته شعر و سخن هم دارد از انجمله این ابیات است که ابو تمام در کتاب الحماسه آورده فظلم

شققت القلب ثم ذررت فيه هواك فليم فالتام الفطور
تغلغل حب عثمة في فؤادي فباديه مع الخافي يسير
تغلغل حيث لم يبلغ شراب ولا حزن ولم يبلغ سرور

وچون این شعر گفت او را گفتند که تو این شعر میگوئی گفت فی الله و در امنه للمفوه و هذلی بضم ها و فتح ذال نسبت بسوی هذیل بن مدرکه که قبیلهٔ کلان بود واکثر اهل وادی نخله مجاور مکه حرسها الله تعالی ازین قبیله اند الکرخی امام ابو الحسن **عبيد الله** بن الحسين بن دلال از ثقات و شیوخ حنفیه است مختصری در فروع دارد و بر قدروی شرحی نوشته و در سنه اربعین و ثلث مائة وفات یافته **ابو عیسی عبد الرحمن** بن ابی لیلی یسار وقیل داود بن بلال بن احیحة بن الجلاح الانصاری و در نام پدرش خلاف ست غیر ازین نیز از اکابر تابعین کوفه است از علی بن ابی طالب و عثمان بن عفان و ابی ایوب انصاری وغیرهم سماعت نموده گویند از حضرت عمر هم شنیده ولیکن حفاظ اثبات آن نمیکنند و پدرش ابو لیلی را روایت از انحضرت صلی الله علیه وسلم ست و در وقعهٔ جمل حاضر بود و رایت مرتضوی در دست داشت و از وی عبد الرحمن شعبی و مجاهد و عبد الملک بن عمیر و خلق سوای ایشان شنیده ولد ست بقين من خلافة عمر وقتل بدجيل وقيل غرق في نهر البصرة وقيل فقد بدير الجماجم سنة ثلث وثمانين في وقعة ابن الاشعث وقيل سنة احدى وقيل سنة اثنتين وثمانين للهجرة **ابو عمرو عبد الرحمن** بن عمرو بن يحمد الاوزاعی امام اهل شام ست در شام عالم تری از وی نبود هفتاد هزار مسئله را جواب گفته در بیروت سکونت داشت سفیان ثوری را چون خبر قدوم او رسید برامده بذی طوی ملاقات کرد و شتر او را از قطار کشیده بر سر خود نهاد و هرگاه که بر جماعتی میگذشت میگفت الطريق للشيخ سماعت از زهری و عطا دارد و از وی ثوری و ابن المبارک و جماعهٔ کثیر اخذ نموده ولادتش در بعلبک بوده در سنه ثمان و ثمانين وقيل ثلث وتسعين و منشأ او بقاع ست بعده مادرش به بیروت نقل کرده بود فوق الربعة خفيف اللحية گندم گون مخضب بحنا و فاتش سنه سبع وخمسين ومائة يوم الاحد دو شب باقی از ماه صفر وقیل ربیع الاول بمدینهٔ بیروت اتفاق افتاده قبرش در قریه ایست که بر باب بیروت ست و آنرا حنتوس گویند و اهل آن قریه مسلمانان اند و وی مدفون ست در قبلهٔ مسجد و اهل قریه آنرا نمی شناسند بلکه میگویند که اینجا مردی صالح ست که بر وی نور نازل میشود خواص مردم میدانند که آن اوزاعی ست و رثاه بعضهم بقوله

جاد الحيا بالشام كل عشية قبرا تضمن لحده الاوزاعي
قبر تضمن فيه طود شريعة سقيا له من عالم نفاع
عرضت له الدنيا فاعرض مقلعا عنها بزهد ايما اقلاع

حافظ ابن عساکر در تاریخ دمشق آورده که اوزاعی در حمام بیروت برای غسل رفته بود و صاحب حمام را شغلی بود حمام را در بند کرده برفت چون باز آمده در بکشود او را مرده یافت دست راست خود زیر خد مستقبل قبله نهاده جان داده است و گویند این کار زن او کرده ولیکن نه بقصد سعید بن عبد العزیز آن زن را حکم کرد که گردنی در کفارهٔ این کار آزاد کند و یحمد بروزن یکرم ست از باب افعال و اوزاعی بفتح همزه نسبت بسوی اوزاع ست که بطنی باز ذی الکلاع از یمن ست وقیل بطن من همدان و نامش مرثد بن زید ست

وگفته اند که اوزاع نام دیهی بدمشق ست بر طریق باب الفرادیس و ابو عمرو از ایشان نیست لیکن در ایشان فرود آمده بود
پس منسوب بایشان شد و وی از سبی یمن ست و بیروت بفتح موحده بلیده ایست بساحل شام که فرنج از دست
مسلمانان روز جمعه عاشر ذیحجه سنه ثلث و تسعین و خمس مائة انتزاع نمودند و حنتوش بفتح حا و سکون نون و ضم تا
کذا فی وفیات الاعیان ابو عبد الله **عبد الرحمن** بن القاسم بن خالد بن جنادة العتقي بالولاء الفقیه
المالکی صاحب المدونة جامع بود درمیان زهد و علم تفقه با مام مالک کرده و بست سال در صحبت شریفش بسر برده
و اصحاب مالک بعد وفات مالک از وی منتفع شده و مدونهٔ او اجل کتب مذهب ایشان ست سحنون و غیره از وی
اخذ کرده اند در سنه احدی و تسعین و مائة شب جمعه هشتم صفر در مصر وفات یافت از اهل مصر ست و جناده بضم جیم
و فتح نون و عتقی بضم عین و فتح تا نسبت ست بسوی عتقا که از یک قبیله نیستند بلکه از قبائل شتی بوده اند بعضی از حجر حمیر
و بعضی از سعد العشیره و بعضی از کنانهٔ مصر و اکثر آنها متوطن مصر اند و عبد الرحمن مذکور مولای زبید بن الحارث العتقی
و زبید مذکور از حجر حمیر بود قضاعی گفته جماعتی از قبائل متفرق در زمان آنحضرت صلی الله علیه و سلم متفق شده
غارتگری و رهزنی شیوهٔ خود کرده بودند خصوصا هر که بارادهٔ اسلام و ادراک شرف صحبت سید انام مسافر میشد او را
در راه میرنجانیدند آنحضرت صلی الله علیه و سلم بسوی ایشان فوجی فرستاد فوج آنها را گرفته اسیر آوردند آنحضرت
همه را آزاد کرد ازان باز آن جماعه عتقا نامیده شدند و هر که از اولاد آنهاست عتقی ست و چون عمرو بن العاص
مصر فتح کرد و این روز جمعه مستهل محرم سنه عشرین از هجرت بود با وی عتقا در اهل رایت معدود بودند و اهل رایت
ازان جهت نامیده شدند که عرب برای هر بطن رایتی مقرر میکردند تا بدان شناخته شوند و برای هر بطنی از بطون
اهل رایت عددی معین نبود که برای هر بطن رایتی مقرر نمایند لهذا عمرو بن العاص گفت که من رایتی مقرر میکنم
که منسوب بسوی هیچکی نباشد و دعوت شما بران رایت باشد پس ایشان همچنین کردند و این اسم همچو نسب جامع گردید
و دیوان ایشان نیز بران قرار یافت چون عمرو بعد فتح اسکندریه رجوع بفسطاط کرد مردم خطط خود را اختطاط نمودند
عتقا هم آمدند و هیچ موضعی که دران اختطاط کنند نزد اهل رایت نیافتند ناچار شکوهٔ این معنی بپیش عمرو بردند
معاویه بن خدیج که متولی امر خطط بود ایشان را گفت رای من برای شما این ست که برین قبائل غالب و ظاهر شوید
و آنرا منزل گیرید و نامش ظاهر نهید ایشان همچنان کردند ازان باز اهل ظاهر لقب یافتند این همه را ابو عمر و محمد بن یوسف
بن یعقوب تجیبی در کتاب خطط مصر ذکر کرده چون فائدهٔ غریبه بود و بسوی آن حاجت می افتد لهذا ذکرش درینجا
پسند افتاد قاله ابن خلکان و در بستان المحدثین نوشته تولد ابن القاسم در سنه یکصد و سی و دو بوده
از شیوخ بسیار روایت دارد و مال بسیار در راه طلب علم حدیث صرف کرده و در زهد و تورع از عجائب روزگار بود
و در صحت حدیث و حسن روایت نادرهٔ وقت اکثر در دعای خود میگفت اللهم امنعني من الدنیا و امنعها مني
و عطاهای سلاطین و امرا هرگز قبول نمیکرد عبد الله بن وهب میگفت هر که رغبت بفقه امام مالک داشته باشد
باید که صحبت ابن القاسم محکم بگیرد که ما بچیزهای دیگر مشغول شدیم و او متفرد باو ست و لهذا فقهای مذهب مالک

مسائل مدونهٔ او را بر جمیع روایات ترجیح میدهند و اشهب مالکی که یکی از اعیان مذهب مالکیه است پرسیدند که
فقاهت ابن القاسم بیشتر ست یا فقاهت ابن وهب گفت اگر پای چپ ابن القاسم را با تمام ابن وهب برابر کنند
از وی افقه باشد اما محققین مالکیه نوشته اند که اشهب در مسائل جراح و دیات دخل کلی بود و ابن القاسم را
در مسائل بیوع و معاملات و ابن وهب را در مسائل حج و مناسک والله اعلم ابن القاسم گفته ابتدای شوق من
بصحبت امام مالک آنست که روزی در خواب مرا گفتند که اگر عزم طلب علم داری و علم حق را دوست داری
باید که بعالم آفاق رجوع آری گفتم آن کیست و نام شیخ چیست گفتند امام مالک و نیز ابن القاسم اوقات سال بر تعلم و تعلیم تقسیم کرده بود
چهار ماه در اسکندریه میماند برای جهاد کفار روم و دیمر بروزنگ و سه ماه در سفر حج و زیارت مسجد نبوی و پنج ماه در تعلیم علم
روزی ذکر او پیش امام مالک آمد فرمود خدایش بعافیت دارد و انبانی پر از مشک ست خرقی در شرح رساله زیر این قول
من قرأ القرآن فی سبع فذلک حسن نوشته که ابن القاسم در رمضان دو صد ختم قرآن میکرد و اسد بن قاسم الفرات گفته
که وی در غیر رمضان هم همین قدر ختم مینمود چون بخدمتش رسیدم ترغیب احیای علم کردم یک ختم موقوف داشت و یک
ختم را تا آخر عمر مواظبت نمود از اجوبهٔ امام مالک در مسائل نزد او سه مجلد بود وفاتش در سنه یکصد و یک در مصر بود
بعد از موت بخوابش دیدند و پرسیدند کدام چیز ترا در ان عالم سودمند افتاد گفت چند رکعت که در اسکندریه گذارده بودم
گفتند این مسائل فقه کجا رفت گفت هیچ ندیدم و بدست اشاره کرد که آنهمه را هبای منثور یافتم صاحب بستان المحدثین گفته
درینجا کسی را وهم راه نزند که اشتغال بعلم هیچ نیست هرچه هست اشتغال بعبادت ست زیرا که اشتغال بعلم نیز نوعی از
عبادت بلکه بهترین عبادات ست و تحقیق آنست که نفوس انسانیه در اشتغال خود مختلف اند بعضی را از یک شغل
تاثیر عظیم در قوای نفسانیه حاصل میشود و بعضی را از شغل دیگر و در عالم برزخ ظهور آن تاثیر عظیم واقع میشود و آنهمه اشغال
فی نفسها محمود اند و گاهی در شغل قلیل سهل نیت صالحه دست میدهد و در شغل دیگر اگرچه کثیر و عمده باشد آن قسم نیت صالحه
حاصل نمیگردد ان الله لا ینظر الی صورکم و اعمالکم ولکن ینظر الی قلوبکم و نیاتکم قاعدهٔ مقرری ست فلیفهم ذلک انتهی

ابو منصور **عبد الرحمن** بن محمد بن الحسن بن هبة الله بن عبد الله بن الحسین الدمشقی الملقب فخر الدین المعروف
بابن عساکر الفقیه الشافعی در علم و دین امام وقت خود بود تفقه بر شیخ قطب الدین ابی المعالی مسعود نیسابوری کرده
و زمانهٔ دراز در صحبت او مانده انتفاع حاصل نموده و دختر او را بزنی خود گرفته بعده خودش مستقل شده بدمشق و قدس زمانی دراز
درس گفته و خلقی کثیر بروی اشتغال نموده و از وی تخریج کرده ایمه و فضلا گردیدند در فتاوی مستند بود شیخ شافعیه ست
متولی تدریس جاروخیه و تدریس تقویه و تدریس صلاحیه مانده و اعتنا بتقویت نموده و فضلای شام نزدش آمد و شد میکردند
تا آنکه نظامیهٔ شام گفته میشد و وی اول کسی ست که در عذراویه درس گفت و از گذشتن در رواق حنابله تورع میکرد
تا بسبب افتادن در وی آثم نشوند زیرا که عامهٔ ایشان بنی عساکر را مبغوض داشتند بجهت آنکه شافعیه اشاعره اند
و بر وی مناصب و ولایات عرض کردند همه را ترک کرد در فقه و حدیث تصنیفها دارد ابن خلکان گفته برادرزادهٔ ابی القاسم علی
بن عساکر صاحب تاریخ دمشق ست و از خاندان ایشان جماعتی از علما و رؤسا برآمده بخط خودش نوشته که ولادت او در

سنه خمسین وخمس مائة بوده ووفاتش هم رجب روز چهارشنبه سنه عشرین وست مائة بدمشق قبر او را بامادر بمقابر صوفیه ظاهر دمشق زیارت کرده ام

ابوسعید عبد الرحمن بن احمد بن یونس بن حبان الصدفی المحدث المؤرخ المصری خبیر بود باحوال مردم ومطلع بر تواریخ ایشان عارف باقوال خود مصر او دو تاریخ نوشته یکی اکبر که مختص باهل مصرست دوم اصغر که مشتمل بر ذکر غربای وارد بن در مصرست ودر هر دو تقصیر نکرده وبران ذیلی ست از ابوالقاسم یحیی بن علی حضرمی و این ابوسعید حفید یونس بن عبد الاعلی صاحب امام شافعی ست که ناقل اقوال جدیده اوست وفاتش در سنه سبع واربعین وثلث مائة بوده رثاه ابو عیسی عبد الرحمن بن اسمعیل الخشاب المصری بقوله **نظم**

بثثت علمك تصنیفا وتقریبا ... وعلمت بعد لذید العیش مندوبا

اباسعید وما نالوك ان نشرت ... عنك الدواوین تصدیقا وتصویبا ... مازلت تلهج بالتاریخ تکتبه

حتی رایناك فی التاریخ مکتوبا ... ارخت موتك فی ذکری وفی صحفی ... لمن یؤرخنی اذ کنت محسوبا

کذالك الموت لا یبقی علی احد ... مدی اللیالی من الاحباب محبوبا

صدفی بفتحتین نسبت ست بسوی صدف بن سهل که قبیله کلان از حمیرست وبمصر فرود آمده وصدف بکسر دال ست لیکن در نسبت مفتوح میشود چنانکه در نمره نمری گویند واین قاعده مطرده است قاله ابن خلکان ودر ذیل او نوشته که ولادت صدفی در سنه احدی وثمانین ومائتین بود او را کلام ست در جرح وتعدیل که دلالت میکند بر تبصر او برجال ومعرفت او بعلل انتهی

ابوالفرج عبد الرحمن بن ابی الحسن علی بن محمد بن علی القرشی التیمی البکری البغدادی الفقیه الحنبلی الواعظ الملقب جمال الدین الحافظ من نسل محمد بن ابی بکر الصدیق رضی الله عنه علامه عصر وامام وقت خود در علم حدیث وصناعت وعظ بود در فنون عدیده تصنیفات دارد منها زاد المسیر فی علم التفسیر چهار جزوست ودروی اشیای غریبه ذکر نموده ودر حدیث هم تصانیف بسیار دارد وله المنتظم فی التاریخ والموضوعات در چهار جزست دروی هر حدیث موضوع آورده واو راست تلقیح فهوم الاثر علی وضع کتاب المعارف لابن قتیبه وله لقط المنافع فی الطب وبالجمله کتابهای او بیش از شمارست وبخط خود هم بسیار نوشته مردم بطور مبالغه میگویند که چون کراریس مکتوبه او را فراهم کرده حساب مدت عمر وی کنند وکراریس را بران مدت تقسیم نمایند هر روز نه جز بحساب می آید ابن خلکان بعد این بیان گفته وهذا شیء عظیم

۲ لایکاد یقبله العقل وگفته اند که چون تراشهای اقلام او که بآنها حدیث رسول خدا صلی الله علیه وسلم نوشته فراهم نمودند انبار

۲ کثیر حاصل آمد وصیت نمود که آب غسل موت او را بهمین تراشها گرم نمایند وبعده بآب مذکور بشویند همچنین کردند وتراشه بکفایت این معنی کرد بلکه چیزی بیفزود او را اشعار لطیفه بسیارست ازانجمله این ست که بمخاطبه بغداد گفته **نظم**

عذیري من فتیة بالعراق ... قلوبهم بالجفا قلب ... یرون العجیب کلام الغریب

وقول القریب فلا یعجب ... میازیبهم ان تندت بخیر ... الی غیر جیرانهم تقلب

وعذرهم عند توبیخهم ... مغنیة الحی لا تطرب

او را در مجالس وعظ اجوبه نادره است یکی ازانها این ست که در بغداد میان اهل سنت وشیعه در مفاضله بین ابی بکر صدیق وعلی بن ابی طالب نزاع

۳ واقع شد وهر دو فریق برجواب وی راضی شدند یعنی هر چه او گوید همان بپذیریم شخصی را ایستاده کردند تا بپرسد او بر کرسی خود

در مجلس وعظ بود جواب داد من کانت ابنته تحته وفی الحال از کرسی فرود آمد تا مراجعت درین باب صورت نبندد
اهل سنت گفتند که آن ابو بکرست زیرا که دخترش عایشه زیر رسول خدا صلی الله علیه وسلم بود و شیعه گفتند که آن
علیست زیرا که فاطمه بنت رسول خدا زیر او بود ابن خلکان گفته هذه من لطائف الاجوبة ولو حصل بعد الفکر
التام وامعان النظر کان فی غایة الحسن فضلا عن البدیهة و سیوطی در تاریخ الخلفا گفته سائل این سوال
الناصر لدین الله خلیفه عباسی بود که میلی بمذهب امامیه داشت و او را کتابیست مسمی بتلبیس ابلیس بیان کرده است
در وی طریقهائی که راه یافته است شیطان از آنها بطوائف مردم و واقع شده اند در بدعت و خلاف سنت خصوصا
در رد و انکار بر طائفه صوفیه در آنچه منقول ست ازین قوم از حکایات بغلبه حال و طغیان سکر مبالغه کرده و نسبت نموده
ایشان را بجهل و جنون و حماقت و سوگند خورده که غرض من ازینها علم و تایید سنت ست تا اتباعش کنند نه تشنیع بر عباد
صالحین و لیکن خالی از افراط و تجاوز از حد اعتدال نیست و لهذا تحذیر کرده اند از مطالعه آن و چون بود در بغداد در زمان
شیخ عبد القادر جیلانی قدس سره و ذکر نکرد ایشان را در کتابهای خود و خواجه محمد پارسا گفته پنج سال در زندان ماند بسبب
انکار بر ایشان و بود حافظ فصیح متبحر مصنف در اقسام علوم دویست و پنجاه تصنیف کرده و مر او را قبول تام بود
نزد خاص و عام و شیخ عبد الحق در اشعة اللمعات نقل کرده که برداشته بردند جنازه او را بعضی مشایخ و علما در حضرت شیخ
و طلب کردند عفو و صفح و تجاوز از وی پس عفو کرد شیخ عبد القادر از وی و درگذشت از جریمه او و چون شیخ عبد الوهاب متقی
این قصه را ذکر کردم فرمود الحمد لله علی ذلک مردی عالم محدث کبیرست انتهی و او را محاسن بسیارست که شرحش طول میخواهد
ولادتش تقریبا در سنه ثمان و قیل عشرة و خمس مائة اتفاق افتاده و وفات لیلة الجمعة ثانی عشر رمضان سنه سبع و تسعین
و خمس مائة و بباب حرب مدفون گشته جوزی بفتح جیم و سکون واو نسبت ست بسوی فرضة الجوز که موضعی مشهورست

ابو القاسم **عبد الرحمن** بن عبد الله بن محمد الغافقی الجوهری از شیوخ فسطاط ست که شهری مشهورست در شام
متصل دمشق شاگرد حسن بن رشیق و ابن شعبان و دیگر محدثان عمده آن دیارست مردی فقیه متورع بود و باب آمد و شد بر خود بند کرده بود
هرگز خود را در فقها شمار نمیکرد در خانه خود منزوی و معتزل میگذرانید کمتر برمی آمد کتابهای نفیس از تصانیف او یادگارست منها
مسند موطا و مسند ما لیس فی الموطا مذهب مالکی داشت در رمضان سنه سه صد و هشتاد و یک وفات کرده قاله فی العبر وغیره

ابو الفضل جلال الدین **عبد الرحمن** بن الکمال ابی بکر بن محمد بن سابق الدین بن الفخر عثمان بن ناظر الدین محمد
بن سیف الدین خضر بن نجم الدین ابی الصلاح ایوب بن ناصر الدین محمد بن الشیخ همام الدین الهمام الخضیری الاسیوطی
هکذا قاله فی کتابه حسن المحاضرة و نیز گفته که جد اعلای من همام الدین از اهل حقیقت و مشایخ طریق بود و من بعدهم
از اهل وجاهت و ریاست بعضی حاکم بلده و بعضی والی حسبه و بعضی تاجر و بعضی متمول و از ایشان هیچکی را نمیدانم که
خدمت علم کرده باشد مگر پدر من و معلوم نیست که نسبت خضیری ما بکدام طرف ست آری خضیریه محله ببغدادست و از
زبان ثقه مسموع شد که والد من ذکر میکرد که جد اعلای او عجمی بود یا از شرق پس ظاهر آنست که نسبت مذکور بسوی محله است
و مولد من لیلة الاحد مستهل رجب سنه تسع و اربعین و ثمان مائة بوده نشو و نما در یتیمی یافتم هشت ساله بودم که قرآن حفظ نمودم پس

عمده و منهاج الفقه والاصول و الفیهٔ ابن مالک یاد گرفتم و در اشتغال بعلم شروع نمودم فقه و نحو از جماعتی از شیوخ فرا گرفتم
از علامهٔ فرضی زمان شیخ شهاب الدین الشارمساحی که متجاوز از یکصد سال بود حاصل نمودم و بتدریس عربیه در سنه
ست و ستین مجاز شدم و در همین سال تالیف نمودن آغاز کردم اول چیزی که نوشتم شرح استعاذه و بسمله بود و شیخ الاسلام
بلقینی چون بران واقف شد تقریظ نوشت و از وی تا مردنش ملازم بوده فقه آموختم بعده بر ولداو و اول تدریب و حاوی صغیر
و اول منهاج و نحو آن قرات کردم و بتدریس و افتا در سنه ست و سبعین مجاز گردیدم و بعد موت او ملازم شرف الدین
مناوی گشتم و در حدیث و عربیت استفاده از علامه تقی الدین شبلی الحنفی کردم و وی بر جمع الجوامع و جز آن از کتب من
تقریظ نوشت و گواهی داد بارها بتقدم من در علوم بلسان و بیان خود و رجوع کرد تنها بسوی قول من در یک حدیث
زیرا که وی در حاشیهٔ خود بر شفا حدیث ابی الحمراء در باب اسرا آورده و آنرا منسوب بابن ماجه نموده چون در ابن ماجه
بمظنهٔ وی دیدم نیافتم ناچار بر تمام کتاب بگذشتم بران هم نیافتم و از معجم صحابه لابن قانع آن حدیث را بر آوردم
و نزد شیخ آمده خبر کردم بمجرد شنیدن از من کتاب بر داشته لفظ ابن ماجه غلط کرده بجای آن ابن قانع نوشت این امر
در چشم من عظیم آمد و از عظمت منزلت شیخ که در دل داشتم هیبت خوردم و گفتم الا تصبرون لعلکم تراجعون گفت نه من
در قول خود در رواه ابن ماجه تقلید برهان حلبی کردم بعده از شیخ تا انتقال شان جدا نشدم و لازم شیخ علامهٔ استاذ الوجود
محی الدین کافیجی تا چارده سال گشتم و از وی تفسیر و اصول و عربیت و معانی و جز آن استفاده نمودم و برای من
اجازت عظیمه نوشت و در چند درس کشاف و توضیح و تلخیص المفتاح و عضد حاضر خدمت سیف الدین حنفی گردیدم
و بحمد الله تعالی بسوی بلاد شام و حجاز و یمن و هند و مغرب و تکرور مسافرت نمودم و چون بحج رفتم آب زمزم برای
چند کار نوشیدم از انجمله آنکه در فقه برتبهٔ شیخ سراج الدین بلقینی برسم و در حدیث برتبهٔ حافظ ابن حجر و شروع افتا
از مستهل سنه احدی و سبعین نمودم و املای حدیث از مستهل سنه اثنتین و سبعین عقد کردم و در هفت علم حق تعالی
مرا تبحر روزی کرد تفسیر و حدیث و فقه و نحو و معانی و بیان و بدیع بر طریقهٔ عرب و بلغا نه بر طریقهٔ عجم و اهل فلسفه و آنچه
اعتقاد دارم این ست که ازین علوم شش گانه سوای فقه و نقولی که بران مطلع شده ام بجائی رسیده ام و واقف شده ام که هیچیکی
از اشیاخ من تا آنجا نرسیده تا بمن دون نهم چه رسد و در فقه این حرف نمیتوانم گفت زیرا که شیخ من دران اوسع النظر
و اطول الباع ست و جز این علوم هفتگانه با اصول فقه و جدل و تصریف هم آشنا هستم و علاوه آن بانشا و توسل
و فرائض و جز آن بقراآت و آنرا از هیچ شیخی نگرفته ام و دون آن علم طب ست و اما علم حساب پس دشوار ترین اشیا ست
بر من و ابعد آن از ذهن من و چون در مسئله که تعلق بحساب دارد نظر میکنم گویا بر داشتن کوهی قصد میکنم و بحمده تعالی
درین وقت آلات جهاد نزد من کامل شده و این بطریق تحدث بنعمت او تعالی میگویم نه بطور فخر و کدام چیز در دنیا ست
که تحصیلش در فخر طلبیده شود حال آنکه زمانهٔ کوچ قریب رسیده و پیری ظاهر شده و اطیب عمر رفته و اگر خواهم که در
هر مسئله تصنیفی بجمع اقوال و ادلهٔ نقلیه و قیاسیه و مدارک و نقوض و اجوبهٔ آن و موازنت در میان اختلاف مذاهب
دران بنگارم بران قادرم بفضل خدا نه بحول و قوت خود فلا حول و لا قوة الا بالله ما شاء الله لا قوة الا بالله و در مبادی

طلب چیزی در علم منطق هم خوانده بودم بعده حق تعالی کراهت آن در دل من انداخت و ابن الصلاح را شنیدم که
فتوی بتحریمش داده پس این علم را ترک دادم او تعالی عوض آن مرا علم حدیث که اشرف علوم ست ارزانی داشت
و مشایخ من در روایت سماعاً و اجازةً بسیار اند در معجمی آنها را جمع نموده ام و شمار ایشان بیکصد و پنجاه کس رسیده
و در سماع روایت بجهت اشتغال باهم تر ازان که قرارت درایت باشد زیاده اکثار نکردم و مؤلفات من تا ایندم
بسه صد کتاب رسید سوای انچه آنرا باب شستم و ازان رجوع نمودم و این ست اسامی مصنفات من انتهی بعد ازین
ذکر کتب خود در هر علم از تفسیر و حدیث و فقه و اجزای مفرده و فن عربیت و فن اصول و بیان و تصوف و فن تاریخ
و ادب کرده که در کتاب وی حسن المحاضره فی اخبار مصر و القاهره نام بنام مذکور ست هر کرا شوق اطلاع بران باشد
رجوع بدان کند این مختصر گنجایش ذکر آن ندارد زیرا که مستغرق اوراق ست و کاشغری در طبقات خود در ترجمهٔ وی گفته
سیوطی میگفت از سه صد شیخ علم گرفته ام و عادت وی چنین بود که نزد امرا و ملوک نمیرفت و طریقهٔ زهد داشت
و مقبل بر تالیف بود و مصنفاتش از صغیر و کبیر بچهار صد و شصت مؤلف رسیده و در اقطار ارض از شرق و غرب
منتشر و مشتهر گردیده و مسلمانان بدان منتفع شدند کتابت و قرارت منطق را حرام و مکروه میداند نسبت علمای عصر
پنجاه سوال ازوی کردند در جواب هر سوال بمؤلفی پرداخت و مردم او را بسبب ادعای اجتهاد دشمن گرفتند و در اذیت
و طرد وی کوشیدند و از دست علمای عصر هوانها بروی برفت زیرا که نزد ایشان مدعی اجتهاد بعد ائمهٔ اربعه مستحق تادیب
گویا دعوی محال میکند و لیکن انبیا و اولیا باکثر ازان ممتحن شده اند و وی با علما مناظره کرده بیان نمود که مجتهد
دو گونه اند یکی مطلق و این بر ائمهٔ اربعه ختم شده دوم منتسب یعنی متبع در فتاوای خود برای منتسب الیه و این نوع
تا یوم القیامه منقطع نیست و وی مدعی همین قسم اجتهاد ست و نگفته که مجتهد مطلقم و لهذا فتوی میداد بمذهب شافعی
و اصحاب مذهب او و میگفت که سائل از مذهب می پرسد نه از اجتهاد من و از هر مسئله که جواب میگویم موقف خود
روز حساب و عرض آن جواب بر خود یاد میکنم بر علمای عصر خود هفت سوال وارد کرد هیچکی جواب نتوانست نوشت کاشغری
این همه سوالات را ایراد کرده میگوید که در حقیقت این همه اسوله یک سوال ست که واضع با تا تا الی آخره کیست وفات سیوطی
در سنه احدی عشرة و تسع مائة اتفاق افتاده شصت و یک سال و ده ماه و هیژده روز عمر یافت رح کاتب حروف گوید که دعوی
اجتهاد از سیوطی غریب نیست زیرا که جمعی کثیر قبل ازوی و بعد ازوی باین رتبه رسیده اند چنانکه کتب طبقات و تواریخ
بران شاهد اند و تنزل او بادعوی اجتهاد منتسب شاید مبنی بر عقب گذاری خود از دست علمای متعصبین ست و الا در نفس الامر
اجتهاد مطلق هم بعدے ندارد در زمانهٔ ائمهٔ اربعه و بعد ایشان مجتهدین مطلق بوده اند و هیچکسی بران انکار ننموده
بلکه مردم آن عهد بمذهب شان درآمده اند و تا قرون دراز مذاهب آنها باقی مانده ابعده بتقلب دوار و دیگر اسباب
انقراض یافته و هیچ دلیلی از ادلهٔ اربعهٔ شرعیه که براهین قاطعه و نصوص ناطقه و اصول دلائل احکام اند دلالت بر انقطاع
اجتهاد مطلق نمیکند گو درین زمانه یا بعد آن این چنین کس یافته نشود زیرا که وقوع لازم امکان نیست شروطی که برای
اجتهاد مطلق در کتب اصول و فقه بعد تنقیح و بحث نوشته اند اجتماع آن در شخصی بلکه اشخاص در هر زمان ممکن ست یافته نشد آری

درین دور آخر خود علمای زمان بنا بر قصور همت وعدم انفراغ ایشان خالصاً لها وعدم صرف عمر ومال در تحصیل آن تشتت شان از جهت تعسر حصول یا تحمل مأمول چون علما وفضلای این عهد الا ما شاء الله تعالی تمام اوقات در تحصیل وجوه معاش وجاه می رود واکتراثی بامور آخرت نمیکنند وبا تقوی وخلوص کاری ندارند ودر جمع حطام دنیا ومحبت این سپنجی سرا محو ومتلاشی بوده اند بمصلحت وقت ومقتضای حال خود علمای ربانیین را که باین رتبه یا قریب بدان رسیده اند یا بوده اند یا هستند در نظر عوام بلکه خواص اهل دنیا بنا بر حفظ آبروی خود بد میگویند وبرد وقدح پیش می آیند ازین جهت مانند آن باب جد واجتهاد مسدود شده ومدعی آن مردود گشته وهر کسی دم بخود مانده تا انجام کار چه شدنی ست یفعل الله ما یشاء وبحکم ما برید آمدیم بر اینکه در تصانیف سیوطی با این همه جلالت شان علم وعمل وحصول رتبهٔ اجتهاد نوعی تساهل ست زیرا که نظر او بر جمع روایات ودرایات ست بس بس با تنقیح وتحقیق وتصحیح وتضعیف کاری ندارد الا قلیلاً نادراً وظاهر ست که تبحر واطلاع وعبور چیزی دیگر ست وتنقید وتفتیش صحیح از سقیم وقوی از ضعیف ومرجوح از راجح چیزی دیگر ولهذا علمای محققین تحریر ایشان را بدون شهادت تحریر مصنفین دیگر واعتضاد محققین آخر قبول نمیکنند وسرمایهٔ شور وغوغای اهل بدعت واهوا از فرق اهل سنت بلکه از فریق شیعه غالباً تالیف ایشان ست که از رطب ویابس وغث وسمین همه حصهٔ وافر دارد مع ذلک شک نیست که تصانیف ایشان برای مبتدی ومنتهی راس المال کمال ست اگر شخصی محقق باشد ونصیبی از امعان نظر ودقت داشته باشد وخواهد که در بابی از ابواب علوم تاریخی پردازد رسائل ومؤلفات سیوطی برای مدد او کافی ووافی ست که روایات هر مذهب واقوال مختلفهٔ اهل علم را مشتمل ومحتوی ست ودر نقل آن معتمد اگرچه در نفس الامر بعضی ضعیف وبعضی قوی خواهد بود والله اعلم بالصواب

عبد الرحمن بن محمد بن ادریس بن المنذر بن داود بن مهران ابو محمد بن ابی حاتم التمیمی الحنظلی الامام ابن الامام الحافظ بن الحافظ سماعت از پدر خود وغیر او دارد ابن منده گفته مسند وی در هزار جزو ست واو راست کتاب الزهد وکتاب الکنی والفوائد الکبری وفوائد الرازیین ومقدمة الجرح والتعدیل ودر فقه واختلاف صحابه وتابعین وعلمای امصار هم تصنیف کرده جرح وتعدیل او در چند مجلد ست دلالت میکند بر سعت حفظ وامامت وی وکتاب او الرد علی الجهمیة کتابی کلان ست وتفسیری دارد کلان وآثار مسنده در چهار مجلد ابو علی خلیلی گفته وی از ابدال شمرده میشد وجماعتی از علما بر وی ثنا کرده بزهد وورع تام وعلم وعمل وفاتش در محرم سنه سبع وعشرین وثلثمائه بود

عبد الرحمن بن محمد بن اسحق بن محمد بن یحیی بن منده ابراهیم بن الولید ابو القاسم بن الحافظ بن عبد الله العبدی الاصبهانی امام کبیر الشان جلیل القدر حسن الخط واسع الروایة ست او را اصحاب واتباع بودند در برادران خود اکبر ست واجازت قوی داشت تصانیفش هم بسیار ست وبر اهل بدع رد وحمیت نموده توفی سنة سبعین واربع مائة رحمه الله تعالی

عبد الرحمن بن محمد بن احمد بن قدامه شیخ الاسلام وبقیة الاعلام المقدسی الجماعیلی الصالحی الحنبلی الخطیب الحاکم در سنه سبع وتسعین وخمس مائة در دیر مبارک بسفح قاسیون متولد شده وبر ضیای مقدسی قراءت نموده ودر مکهٔ معظمه از ابی المجد قزوینی ودر مدینهٔ منوره از ابی طالب سماعت کرده ابن الفرج بن الجوزی او را اجازت داده والهٔ علم از وی روایت ساخته وریاست مذهب در عصر بسوی وی منتهی شده در علم وعمل وزهد عدیم النظیر بود یکسال متولی قضا ماند

در هیچ زرق بروی نگرفت بعدها آنرا ترک داد و وفاتش در سنه اثنتین و ثمانین وست مائة بود شمس الدین صایغ و ابن شهاب الکرکی
و غیرهم بعد موت او مرثیها گفته اند رح ابو مروان عبد الملك بن عبد العزیز بن ابی سلمة الماجشون نامش میمون ست
و گفته اند دینار ست وی قرشی تیمی منکدری مولای مدنی اعمی فقیه مالکی ست بر امام مالک و بر پدر خود عبد العزیز تفقه کرده
و در آخر عمر خود اعمی شده مولع بود بسماع غنا احمد بن حنبل گفته وی بر ما قدوم آورد و با او مغنی همراه بود و حدیث کرد و از
فصحا بود یحیی بن احمد معدل گفته چون یاد میکنم که زبان عبد الملک را خاک خواهد خورد دنیا در چشم من حقیر میشود شافعی
چون با او مذاکره میکرد مردم هیچ نمی شناختند که اینها چه میگویند زیرا که شافعی در هذیل ببادیه مؤدب شده و وی در
کلب ببادیه و کلب خود از هذیل اند ابو عمرو بن عبد البر گفته وفاتش در سنه اثنتی عشرة و قیل اربع عشرة و مائتین
ماجشون مورّد را گویند و قیل الابیض الاحمر و آن لقب ابو یوسف یعقوب بن سلمه عم والد اوست سکینه بنت الحسین
بن علی بن ابی طالب رضی الله عنهم این لقب بوی داد و بر تمام خاندان او جاری گشت از اولاد او و اولاد برادر او
و گفته اند اصل ایشان از اصبهان ست و چون بعض ایشان بر بعض سلام میکردند میگفتند شونی شونی از ینجا ماجشون
نامیده شدند حکاه الحافظ ابو بکر احمد بن ابراهیم الجرجانی قاله ابن خلکان کاتب حروف گوید این لفظ معرب ماه گون ست
مرکب از دو کلمه یکی ماه بمعنی قمر دوم گون بمعنی لون یعنی لون او لون قمر ست و آنچه حافظ ابو بکر گفته از ظاهر لفظ
مستبعد می نماید چون وی خوبصورت و ماه رو بود سکینه علیها السلام این لفظ در حق او گفت والله اعلم
ابو داؤد گفته ماجشون لا یعقل الحدیث و ابن البرقی گفته مردی مار ابسوی او خواند چون رفتیم وی نمیدانست
که حدیث چیست محمد بن سعد در طبقات کبری ذکر وی کرده و گفته له فقه و روایة و منکدری نسبت با جداد اوست
ابو المعالی عبد الملك ابن الشیخ ابی محمد عبد الله بن ابی یعقوب یوسف بن عبد الله الجوینی الفقیه الشافعی
ملقب بضیاء الدین معروف بامام الحرمین اعلم علمای متاخرین از اصحاب امام شافعی علی الاطلاق مجمع علی امامت
متفق علیه غزارت ماده و تفنن در علوم اصول و فروع و ادب و غیر ذلک و ذکر پدرش در عبادله گذشته انچه از توسع
در عبادت روزی او شده از غیر وی معهود نیست در سهای او که میگفت در چند اوراق می گنجید در حرفی از ان
زبانش لنگی نمیکرد و در طفلی بر پدر خوانده وی از طبع و تحصیل وجودت قریحه و مخائل اقبال که بر وی ظاهر بود عجب میکرد
بر تمام تصانیف پدر گذشته و دران تصرف کرده تا آنکه در تحقیق و تدقیق بر وی فائق گشته چون بمرد بمکان پدر برای
تدریس نشست و بعد از تدریس نزد استاذ ابو القاسم اسکافی اسفراینی بمدرسه بیهقی میرفت و علم اصول می آموخت
سفر بغداد کرده و جماعتی از علما را در انجا دیده بحجاز آمد و مجاور مکه شد تا چهار سال و بمدینه رفت و درس و فتوی گفت
و طرق مذهب جمع نمود لهذا او را امام الحرمین گویند و در اوائل ولایت سلطان الب ارسلان سلجوقی و وزارت نظام الملک
عود به نیسابور کرد مدرسه نظامیه نیسابور برای او ساخته شد متولی خطابت آنجا بود و برای وعظ و مناظره می نشست
چون تصانیف او ظاهر شد اکابر ائمه حاضر درس او میشدند ریاست اصحاب بوی منتهی گشته و امور اوقاف بسوی او
مفوض شده قریب سی سال بغیر مزاحم و مدافع محراب و منبر و خطابت و تدریس و مجلس تذکیر روز جمعه بر وی مسلم بود

در بیرون نیشابور ... نهایة المطلب فی درایة المذهب الذی ما صنف فی الاسلام مثله حافظ ابوجعفر گفته
از ابی اسحاق شیرازی شنیدم که امام الحرمین را میگفت یا مفید اهل المشرق والمغرب انت الیوم امام الائمه
جماعتی کثیر از علمای آنجا شنیده و از حافظ ابی نعیم اصفهانی صاحب حلیة الاولیا اجازت گرفته از تصانیفش الشامل
فی اصول الدین والبرهان فی اصول الفقه وتلخیص التقریب والارشاد والعقیدة النظامیة ومدارک العقول وغیاث الامم
فی الامامة ومغیث الخلق فی اختیار الاحق وغنیة المسترشدین فی الخلاف وغیر ذلک چون شروع در بیان علوم صوفیه
وشرح احوال ایشان کردی حاضران را گریه آوردی همواره بر طریقهٔ حمیدهٔ مرضیه از اول عمر تا آخر آن ماند پدرش ابومحمد
در اول عمر کتابت باجرت میکرد و از مکاسب آن چیزی فراهم آورده جاریه موصوفه بخیر و صلاح خرید و بکسب دست خود
او را طعام خورانید امام الحرمین از بطن او متولد شده پدر جاریه را وصیت کرد که هیچکس را بر ارضاع او قادر نکنی روزی
پدر در آمد دید که جاریه دردمند نشسته است و بچه میگرید زنی از همسایگان او را گرفته پستان خود در دهانش نهاده
قدری از آن نوشیده بود ... بسیار ... سرنگون ساخت و بر شکمش دست مالید و انگشت
در گلو برده همه آنچه نوشیده بود بطریق قی باز آورد و گفت مردن این طفل بر من آسان است از آنکه طبع او بشرب شیر
غیر مادر فاسد گردد از امام الحرمین حکایتست که در بعض احیان او را فترتی در مجلس مناظره لاحق میشد میگفت این از
بقایای همان رضعت است مولدش ثامن عشر محرم سنه تسع عشر واربعمائه است چون بیمار شد بشتقان قریه از اعمال
نیشابور که موصوف باعتدال هوا و خفت ماءست بردند لیلة الاربعا وقت عشا آخر خامس عشرین ربیع الآخر
سنه ثمان وسبعین واربعمائه وفات یافت همان شب به نیشابور نقل کردند و صباحش در خانه وی دفن نمودند بعد چند سال
از آنجا بمقبرهٔ حسین نقل کرده در پهلوی پدرش بخاک سپردند پسرش ابوالقاسم بروی نماز گذارد روز وفاتش بازارها
بستند و منبر او که در جامع بود شکسته شد مردم برای تعزیت او نشستند و مراثی بسیار در حق وی گفتند و من مراثیه نظم

قلوب العالمین علی المقالی	وایام الوری شبه اللیالی	اثمر غصن اهل العلم یوما
وقد مات الامام ابوالمعالی	تلامیذش در آن روز قریب چهار صد و یک تن بودند محابر و اقلام خود شکستند و یکسال بر این حال ماندند	

ابوسعید **عبدالملک** بن قریب بن عبدالملک بن علی بن اصمع الباهلی المعروف بالاصمعی صاحب لغت
ونحو و امام در اخبار و نوادر و ملح و غرائب است از شعبة بن الحجاج و حماد بن سلمه و مسعر بن کدام وغیرهم سماعت نموده
واز وی ابوعبید القاسم بن سلام و ابوحاتم سجستانی و ابوالفضل الریاشی وغیرهم روایت کرده اند از اهل بصره است
در ایام هارون رشید ببغداد آمده عمر بن شبه گفته اصمعی را شنیدم میگفت شانزده هزار ارجوزه یاد دارم و اسحق موصلی گفته
ندیدم اصمعی را که دعوی چیزی از علم کند و کسی اعلم از وی بدان باشد و شافعی فرموده ما عبر احد من العرب باحسن من عبارة
الاصمعی وی در تفسیر کتاب و سنت شدید الاحتراز بود چون از چیزی از آنها پرسیده میشد میگفت عرب معنی این چنین و چنان
گویند و نمیدانم که مراد از آن در کتاب و سنت چیست ولادتش در سنه یکصد و بیست و سه بوده و وفات در صفر سنه
دو صد و شانزده در بصره خطیب گفته مرا رسیده است که وی هشتاد و هشت سال زیست و رثاه ابوالعالیة الحسن بن مالک بقوله

لا در در نبات الارض اذ فجعت	بالاصمعی لقد ابقت لنا اسفا
عش ما بدا لك فی الدنیا فلست تری	فی الناس منه ولا من علمه خلفا

اصمعی نسبت ست بسوی جد او اصمع وتصانیف او بسیار ست ابن خلکان ازان
سی و پنج کتاب را نام برده منها کتاب غریب الحدیث وکتاب نوادر الاعراب وکتاب ما اتفق لفظه واختلف معناه

ابو سعید عبد السلام بن سعید التنوخی الملقب بسحنون الفقیه المالکی بر ابن قاسم وابن وهب واشهب قرأت کرده
ریاست علم بمغرب بسوی وی منتهی شده میگفت قبح الله الفقر ادرکنا مالکا وقرأنا علی ابن القاسم در قیروان قاضی شده
وعمل بر قول او بود در مغرب کتاب مدونه در مذهب مالک نوشته آنرا از ابن القاسم گرفت اعتماد اهل قیروان برین کتاب
مذکور ست ودر وی برای بعض مسائل احتجاج بآثار از روایت موطا ابن وهب وغیره نموده وچیزی ازان باقی مانده واو را
از اصحاب وتلامذه آنقدر بهم رسید که هیچکس را از اصحاب مالک مثل آن میسر نشده ومذهب مالک از وی منتشر شده ولادتش
اول شب از رمضان در سنه ستین ومائه بوده ووفات در سنه اربعین ومائتین سحنون بفتح سین مهمله وضم آن وسکون حای مهمله وضم نون است
ابن خلکان گفته وفی فتح السین وضمها کلام من جهة العربیة یطول شرحه ولیس هذا موضعه وقد صنف فیه ابو محمد
بن السید البطلیوسی جزأ وقفت علیه وقد استوفی الکلام فیه کما ینبغی ولقب بسحنون بنام طائر تیز ذهن بمغرب ست
که سحنونش نامند بنابر حدت ذهن وذکای او ذکر ذلك ابو العرب محمد بن احمد بن تمیم القیروانی فی کتاب طبقات علماء افریقیه

الامام شیخ الاسلام مجد الدین ابو البرکات عبد السلام بن عبد الله بن ابی القاسم محمد بن الخضر
بن محمد بن علی بن تیمیة الحرانی جد الشیخ تقی الدین در حدود سنه تسعین وخمس مائة متولد شده ودر صغر سن بر عم خود فخر الدین
الخطیب تفقه کرده وده وچند ساله بود که در صحبت عم خود سیف ببغداد رفته از احمد بن سکینه وابن طبرزد ویوسف بن کامل
سماعت نموده وهم در حران از حنبل وعبد القادر شنید از وی پسرش عبد الحلیم ودمیاطی وامین الدین بن شقیر وعبد الغنی
بن منصور ومحمد بن البزار ومحمد بن عبد المحسن الواعظ وجماعتی از اکابر علما روایت نموده امام حجه بارع در فقه وحدیث بود
در تفسیر ید طولی داشت ودر اصول واطلاع بر مذاهب مردم او را معرفت تامه بود وذکای مفرط داشت در زمانه او مثل وی
هیچکس نبود مصنفات نافعه دارد مثل شرح الهدایه ودر قرآت ارجوزه نوشته ودر اصول فقه کتابی تصنیف نموده امامت
در فقه بوی منتهی شده در سنه احدی وخمسین حج گزارده چون در بغداد رسید علمای آنجا از ذکا وفضائل او در حیرت ماندند
استاذ دار الخلافه محی الدین بن الجوزی از وی التماس اقامت کرد وی تعلل باهل ووطن نمود قرآن شریف ادریس گفته
وشیخ قیروانی بارجوزه او در قراءت بروی تلاوت کرده ذهبی از شیخ تقی الدین نقل کرده که شیخ جمال الدین بن مالک میگفت
الین للشیخ مجد الدین الفقه کما الین لداؤد الحدید شیخ او در فرائض وعربیت ابو البقاست ودر قرآت عشره عبد الواحد
بن سلطان ودر فقه ابو بکر بن غنیمه برهان مراغی گفته باوی مجتمع شدم ونکته بروی وارد کردم مجد الدین بصد وجه ازان
جواب گفت که الاول کذا والثانی کذا الی آخرها بعده گفت میخواهم که این نکته را باز اعاده کنی من خضوع نمودم ودر گذشتم
وفاتش در حران روز عید الفطر اتفاق افتاده سنه اثنتین وخمسین وست مائة کذا فی فوات الوفیات وغیره وقاضی القضاة
محمد بن علی شوکانی در نیل الاوطار شرح اسرار منتقی الاخبار تصنیف مجد الدین مذکور در ترجمه وی نوشته هو الشیخ الامام

حالات عصر او المجتهد المطلق شیخ الحنابلہ ابن حمدان گفتہ بر درس او مشافہۃ گفتہ شیکردم و حتی الامکان کتابی میگذاشتم چون شیخ بدرس او حاضر میشدم چیزہا میگفت کہ آنرا در کتابی ندیدہ ام شیخ تقی الدین گفتہ وی در سر دمتون محفوظ ندب بما کلفت شئی عجیب بود سیزدہ سالہ بود کہ برای خدمت عمہ ہمراہ او بعراق رفت شب ہنگام نزد او میخفت و میدید کہ وی تکرار مسائل خلاف میکند ہمہ را یاد میگرفت شوکانی بعد ازین گفتہ وقد یلتبس علی من لا معرفۃ لہ باحوال الناس صاحب الترجمۃ ہذا الحنبلی بشیخ الاسلام تقی الدین احمد بن عبد الحلیم شیخ ابن القیم الذی لہ المقالات التی طال بینہ و بین اہل عصرہ فیہا الخصام و اخرج من مصر بسببہا و لیس الامر کذلک قال فی تذکرۃ الحفاظ فی ترجمۃ شیخ الاسلام ہو احمد بن المفتی عبد الحلیم بن الشیخ الامام المجتہد عبد السلام بن عبد اللہ بن ابی القاسم الحرانی و ترجمۃ عم مصنف ابن خلکان در تاریخ خود آوردہ و گفتہ ہو ابو عبد اللہ محمد بن القاسم بن محمد بن الخضر انتہی کلام الشوکانی **ابو القاسم عبد العزیز** بن عبد اللہ بن محمد الدارکی پدرش در وقت خود محدث اصفہان بود و وی از کبار فقہای شافعیہ ست نزیل نیسابور سالہا در انجا درس گفت بعدہ در بغداد آمدہ تا وفات ہمدر انجا ماند فقہ از ابی اسحق مروزی گرفتہ و از وی ابو حامد اسفراینی اخذ نمودہ و عامۂ شیوخ و غیرہم از اہل آفاق شاگرد او یند در جامع برای فتوی و نظر او حلقہ میشد تدریس بوی منتہی شدہ خلقی بسیار از و منتفع گردیدہ در مذہب وجوہ جیدۂ دالہ بر متانت دارد متہم باعتزال بود ابو حامد اسفراینی گفتہ فقیہ تر از وی ندیدہ ام حدیث از جد مادری خود حسن بن محمد دارکی گرفتہ چون او را مسئلۂ می آمد تا دیر فکر میکرد و بیشتر فتوی میداد و گاہی فتوی خلاف مذہب امامین شافعی و ابی حنیفہ میداد چون میگفتند کہ این چیست میگفت وای بر شما فلان از فلان عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم چنین و چنان حدیث کردہ و اخذ بحدیث اولی ست از اخذ بقول امامین ع وفاتش در بغداد روز جمعہ سیزدہم شوال سنہ خمس و سبعین و ثلث مائۃ بعمر ہفتاد و چند سال بود دارکی نسبت ست بسوی دارک و گمانم آنست کہ آن قریہ ایست از قرای اصبہان قالہ السمعانی **عز الدین عبد العزیز** بن احمد بن عثمان الکردی معروف بابن خطیب الاشمونیین درس گفت و فتوی داد بر حدیث اعرابی جامع در رمضان کتابی نفیس تالیف نمود در وی ہزار و یک فائدہ نوشت قاضی اعمال قوصیہ و محلہ بود و در معزیہ مصر درسہا گفتہ مات فی اواخر سنۃ سبع و عشرین و سبع مائۃ **شاہ عبد العزیز** بن الشیخ الاجل ولی اللہ المحدث الدہلوی بن الشیخ عبد الرحیم العمری رضی اللہ عنہم استاذ الاساتذہ و امام الجہابذہ بقیۃ السلف حجۃ الخلف خاتم المفسرین و المحدثین بالدیار الہندیہ ولادت شریف در سنہ یکہزار و یکصد و پنجاہ و نہ ہجری بودہ غلام حلیم نام تاریخی ست در وقت خود مرجع علما و مشایخ بودند دستگاہ ایشان در جمیع علوم متداولہ و غیر متداولہ از فنون عقلیہ و نقلیہ فوق الوصف ست در کثرت حفظ و علم تعبیر رویا و سلیقۂ وعظ و انشا و تحقیقات نفائس علوم و مذاکرہ و مباحثہ باخصوم ممتاز اقران بودند و معتقد فیہ موافق و مخالف تمام عمر در تدریس و افتا و فصل خصومات و وعظ و تربیت مریدان و تکمیل شاگردان گذرانیدند و جاہ و عزت صوری و احترام و تعظیم ظاہری با کمالات باطنی فراہم داشتند سید احمد بریلوی امیر المجاہدین را بیعت طریقت با ایشان بود ریاست علم و عمل بلاد ہند بسوی ایشان

وبرادران ایشان منتهی گشته از علمای هندوستان دیار بلکه بلاد دیگر هم کسی باشد که نسبت تلمذ یا استفاده باطن تعلق
باین خاندان درست نکرده باشد شاگردی ایشان فخر کبار علماست وکتب مؤلفه ایشان معتمد علیه فضلا و آن فقیر نیز
از ایشان روایت دارد اخذ علوم از والد ماجد خود وخلفای ایشان کرده اند وخلقی بسیار از جناب ایشان استفاده نموده
چون اسانید علوم تحصیلیه ایشان از فقه وحدیث وتفسیر وجز آن در تصانیف ایشان مرقوم ست ودر مردم مشهور
ضرورت ذکرش درینجا نیست آشهر مصنفات ایشان که دلیل کمال اطلاع وتبحر ویست تفسیر فتح العزیز ست در دو
مجلد کلان بمقدار سه پاره از کلام مجید ومکرر بدیار هند حلیه طبع پوشیده وتحفه اثنا عشریه در رد مذهب شیعه وبستان المحدثین
وسر الشهادتین وعجاله نافعه وفتاوای کثیره ووفات ایشان بعمر نود سالگی بود در سنه تسع وثلثین ومائتین والف بود وشعرا
وعلما تاریخها گفته اند آرامگاه دهلی ست در پهلوی پدر بزرگوار آسوده خاندان ایشان خاندان علوم حدیث وفقه حنفی است
خدمت این علم شریف چنانکه ازین اهل بیت بوجود آمده درین کشور از خانمان دیگر معلوم ومعهود نیست تخم
عمل بالحدیث در حقیقت پدر ایشان درین سرزمین کاشته اند وایشان آنرا برگ وبار بخشیده ورنه در بلاد هند
جز فقه حنفی هیچکس علم حدیث وتمسک بدان در علم وعمل نمی شناخت جزاه الله تعالی عنا خیر الجزاء *

ابو المحاسن **عبد الواحد** بن اسمعیل بن احمد الرویانی در ایام خود از رؤس افاضل بود مذهبا واصولا
وخلافا سماعت از ابا الحسین فارسی واز محمد بن بیان کازرونی دارد تفقه بمذهب شافعی نموده شمامی وغیره از وی
روایت دارند او را جاه عظیم وحرمت وافره حاصل بود نظام الملک وزیر تعظیم او بسیار میکرد بسوی بخارا وغزنه
ونیسابور رفته وفضلا را دیده ودر مجلس ناصر مروزی حاضر شده حدیث شنیده ودر آمل طبرستان مدرسه ساخته
نقل برگی کرد وآنجا درس گفت وباصبهان رسیده در جامع او املا نمود وکتب مفیده تصنیف کرد در اصول وخلاف
میگفت اگر کتب شافعی همه بسوزد از خاطر خود املای آن بکنانم روایت حدیث از خلقی کثیر در بلاد متفرقه کرده در
آمل بعد فراغ از املا بسبب تعصب در دین در محرم سنه اثنتین وخمس مائه مقتول شد ورویانی بضم رای مهمله
نسبت ست بسوی رویان که شهری بنواحی طبرستان ست جماعتی از علما از انجا بیرون آمده وآمل شهری ست دریانجا

القطب الحلبي مفيد الديار المصرية وشيخها الحافظ قطب الدين ابو علی **عبد الکریم** بن عبد النور
بن منیر الحنفی ولادت او در رجب سنه اربع وستین وست مائه بود معتنی بفن وبارع دران بود بر بخاری شرحی نوشته
وسیر عبد الغنی را شرح کرده وتاریخ مصر در چند وده مجلد ست وغیر ذلک وفاتش در رجب سنه خمس وثلثین وسبع مائه اتفاق افتاد

عبد الکریم بن محمد بن عبد الکریم بن الفضل الامام العلامة امام الدین ابی القاسم الرافعی القزوینی صاحب
الشرح الکبیر ابن الصلاح ذکر وی کرده وگفته ما اظن فی بلاد العجم مثله وبود صاحب فنون نیک سیرت شرح وجیز در
دوازده مجلد نوشته وهیچکی وجیز را مانند او شرح نکرده ونووی گفته الرافعی من الصالحین المتمکنین
ور اکرامات بسیار بود وابو عبد الله محمد بن محمد اسفراینی در اربعین خود نوشته هو شیخنا امام الدین وناصر السنة
وحد عصر خود بود در علوم دینیه اصولا وفروعا واو را در قزوین مجلس تفسیر وتفسیر حدیث بود بر سند شافعی

ح نوشته و در قزوین در سنه ثلث و عشرین و ست مائة انتقال نموده قال فی فوات الوفیات

ابوالقاسم **عبدالکریم** بن هوازن بن عبد الملک بن طلحة بن محمد القشیری الفقیه الشافعی در فقه و حدیث و تفسیر و اصول و ادب و شعر و کتابت و علم تصوف علامهٔ وقت بود شریعت و حقیقت را جمع نموده اصلش از ناحیهٔ استوا از آن عرب ست که بخراسان قدوم آوردند و استوا بضم همزه و سکون سین ناحیه ایست در نیسابور کثیر القری جماعتی از اهل علم از انجا برآمده و قشیری نسبت ست بسوی قشیر بن کعب قبیلهٔ بزرگ بضم قاف و فتح شین وی خرد سال بود که پدرش فنا کرد در طفلی علم ادب خواند او را دیهی بود مستقل الخراج بنواحی استوا خواست که به نیسابور رفته و طرفی از علم حساب آموخته متولی عهد استیفا شود و قریهٔ خود را از خراج دادن نگاهدارد چون در انجا رسید حضور مجلس شیخ ابی علی حسن بن علی النیسابوری معروف بدقاق شیخ که امام وقت بود اتفاق افتاد چون سخن او شنید بدل جا کرد از عزم خود برگشته سالک طریق ارادت شد دقاق هم او را بقبول کرد و متوجه حالش شده در روی تفرس نجابت نمود همت خود را بسوی خویش کشیده اشارت باشتغال علم فرمود وی در حلقهٔ درس ابوبکر محمد بن ابی بکر طوسی شروع در فقه کرده از تعلیق او فارغ گشت و بخدمت استاد ابوبکر بن فورک رسید علم اصول را اتقان نمود و آمد و شد خود بسوی استاد ابو اسحق اسفراینی داشته مدتی درس او شنید استاد گفت این علم بسماع حاصل نشود ضبط آن بکتابت لابد ست قشیری همه انچه از وی درین روزها شنیده بود بروی اعاده کرد استاد تعجب نمود و مرتبهٔ او شناخته باکرامش پیش آمد و گفت ترا حاجت درس من نیست مصنفات مرا مطالعه کن که همین بس ست پس وی میان طریقهٔ او و طریقهٔ ابن فورک جمع کرده و در کتب قاضی ابی بکر بن الطیب الباقلانی نظر نمود و با این همه حضور مجلس ابی علی دقاق ترک نمیکرد تا آنکه دقاق دختر خود را با وجود کثرت اقارب در نکاح او داد چون ابو علی مرد وی سالک مسلک مجاهده و تجرید شده شروع در تصنیف کرد و تفسیری کلان نوشت مسمی بالتیسیر فی علم التفسیر و این تفسیر از اجود تفاسیر ست و رساله در رجال طریقت نگاشت و با رفقه برای حج بیرون آمد منجمله آنها شیخ ابو محمد جوینی والد امام الحرمین و احمد بن حسین بیهقی و جماعهٔ از مشاهیر بودند پس از ایشان در بغداد و حجاز سماعت حدیث نمود و در فروسیت و استعمال سلاح ید طولی داشت و در مجالس وعظ و تذکیر خود امام وقت بود برای خود در سنه سبع و ثلثین و اربع مائة مجلس املای حدیث عقد کرد ابو الحسن علی باخرزی در کتاب دمیة القصر در ثنا بر وی مبالغه کرده و در حق وی گفته لو قرع الصخر بعصا تحذیره لذاب و لو ربط ابلیس فی مجلسه لتاب و خطیب ذکر او در تاریخ آورده و گفته وی قدوم آورد بر ما یعنی در بغداد در سنه ثمان و اربعین و اربع مائة و تحدیث کرده و ما از وی نوشتیم و بود ثقه حسن الوعظ ملیح الاشاره و عارف باصول مذهب اشعری و فروع مذهب شافعی و عبد الغافر فارسی ذکرش در تاریخ خود کرده و گفته ابو عبد الله محمد بن فضل فراوی گوید انشدنا القشیری لنفسه نظم

سقی الله وقتا کنت اخلو بوجهکم | وثغر الهوی فی روضة الانس ضاحک
اقمنا زمانا والعیون قریرة | واصبحت یوما والجفون سوافک

وابو الفتح محمد بن علی الواعظ الفراوی گفته کان القشیری کثیرا ما ینشد لبعضهم نظم

لو کنت ساعة بیننا ما بیننا | وشهدت کیف نکرر التودیعا
ایقنت ان من الدموع محدثا | وعلمت ان من الحدیث دموعا

ابن خلکان گفته این هر دو بیت از ذی القرنین بن حمدان ست و ولادت قشیری

در سنه ست و سبعین و ثلث مائة بوده و وفات روز یکشنبه قبل طلوع شمس سادس عشر ربیع الآخر سنه خمس و ستین و اربع مائة در مدینه نیسابور بمدرسه شیخ وی ابی علی دقاق بوده کتاب او که مسمی برساله است دو بیت را خوش کردم و ذکر آنها درینجا پسندیدم و آن هر دو این ست نظم

ومن كان في طول الهوى ذاق سلوة — فانّي من ليلى لها غير ذائق
واكثر شيء نلته من وصالها — اماني لم تصدق كخطفة بارق

پسرش ابونصر عبد الرحیم هم امام کبیر بود مانا به پدر در علوم و مجالس بدرس امام الحرمین حاضر شده طریقه او در مذهب و خلاف حاصل کرد و در بغداد آمده مجلس وعظ عقد ساخت و قبول عظیم یافت شیخ ابو اسحق شیرازی هم در مجلس او آمد و علمای بغداد اتفاق کردند برینکه مثل او ندیده اند در مدرسه نظامیه و رباط شیخ الشیوخ وعظ میگفت او را با حنابله خصومتها واقع شد بسبب اعتقاد زیراکه وی تعصب برای اشاعره کرد و نوبت بآن رسید که فتنه برپا شد و جماعتی از فریقین مقتول گشت یکی از اولاد نظام الملک سوار شده بیامد و تسکین آن فتنه نمود چون خبر بنظام الملک که در اصفهان بود رسید او را نزد خود طلبید چون بیامد اکرام زائد کرد و ساختگی سامان سفر نموده بسوی نیسابور فرستاد وی چون آنجا رسیده ملازم درس و وعظ شد تا آنکه کارش نزدیک بانتها رسید و اعضا را ضعف قوی فرا گرفته تا یکماه درهمین حالت گذرانیده روز جمعه بست و ششم جمادی الاخری سنه اربع عشرة و خمس مائة بنیسابور بمرد و در مشهد معروف مدفون شد او را اشعار و حکایات بسیار بود در بعض مجامیع این ابیات منسوب بوی دیده شد و ذکره السمعانی فی الذیل ایضا نظم

القلب نحوك نازع — والدهر فيك منازع
جرت القضية بالنوى — ما للقضية وازع
الله يعلم انني — لفراق وجهك جازع

وفات شیخ ابو علی دقاق در سنه ثنتی عشرة و اربع مائة شده انتهی کلام ابن خلکان رساله قشیری در تصوف مشهور تمام دارد و او را تصانیف بسیار ست از انجمله است کتاب نحو القلوب و کتاب لطائف الاشارات و کتاب الجواهر و کتاب احکام السماع و کتاب آداب الصوفیه و کتاب عیون الاجوبه فی فنون الاسئله و کتاب المنتهی فی نکت اولی النهی محدثین عمده مثل ابو الحسین بن بشران و ابی نعیم اسفراینی و ابی الحسن خفاف و علی بن عبد الرحمن اهوازی سماع حدیث از وی دارند پسر ایشان عبد المنعم و نبیره ایشان ابو الاسعد هبة الرحمن نیز تلامذه او یند در احوال ایشان متواتر منقول ست که نوافل مقرره را در مرض موت هم فوت نکردند و همه نمازها را استاده گذاردند ابو تراب مراغی ایشان را بعد وفات بخواب دید و از حال پرسید گفتند من در عجب عیش و رحمتم این شعر از ایشان ست نظم

البدر من وجهك مخلوق — والسحر من طرفك مسروق
يا سيد ايتمني حبه — عبدك من صدك مرزوق

تاج الاسلام ابوسعد ویقال ابوسعید **عبد الکریم** بن ابی بکر محمد بن ابی المظفر المنصور بن محمد التمیمی السمعانی المروزی الفقیه الشافعی الحافظ شیخ عز الدین ابو الحسن علی بن الاثیر الجزری در اول مختصر خود گفته کان ابوسعد واسطة عقد البیت السمعانی وعینهم الباصرة ویدهم الناصرة والیه انتهت ریاستهم وبه کملت سیادتهم در طلب علم حدیث بشرق و غرب و جنوب و شمال ارض رحلت کرده و بماوراء النهر و سائر بلاد خراسان بدفعات رفته و بقومس و ری و اصبهان و همدان و بلاد جبال و عراق و حجاز و موصل و جزیره و شام و جز آن از بلاد که شرح طول می‌خواهد

وحضرش متعذر ست دیده و ملاقات علمای آنجا نموده از آنها اخذ و روایت کرده و اقتدا بافعال شان نموده شمار شیوخ او زیاده بر
چهار هزار شیخ ست و در بعض امالی خود ذکر آنها نموده و گفته هر گاه که عبد الله بن محمد بن غالب الجیلی الفقیه تریل انبار مرا رخصت کردن

اشعار بخواند و بگریست نظم	ولما بدت للتوديعهم	بكوا لؤلؤا وبكينا عقيقا
ادارو اعلينا كؤس الفراق	وهيهات من سكرها ان نفيقا	تولوا فاتبعتهم ادمعي
فصاحوا الغريق وصحت الحريقا	ابن خلکان گفته و مما قيل في المعنى	تنفست الغداة غداة ولوا
وعيرهم معارضة الطريق	فصاحوا بالحريق فقلت ابكي	فصاحوا بالحريق وبالغريق

سمعانی تصانیف حسنه دارد و از انجمله تذییل تاریخ خطیب بغدادیست در پانزده مجلد و تاریخ مرو زیاده بر بیست مجلد
و کتاب الانساب در هشت مجلد و آنچه امروز در دست مردم ست مختصر اوست للشیخ عز الدین در سه مجلد مع الالحاق
و وصل قلیل الوجود ست وی در ترجمهٔ پدر خود گفته که والدش در سنه سبع و تسعین و اربع مائة حج کرده بغداد آمد
و از جماعتی از مشایخ حدیث سماعت کرد و در مدرسهٔ نظامیه وعظ میگفت و بروی حدیث میخواندند و تحصیل کتب میکرد
بعد مدتی از انجا باصبهان شتافت و از جماعت کثیره سماعت نموده بخراسان برگشت و تا سنه تسع و خمس مائة در مرو مقیم ماند
و به نیسابور رفت و مرا و برادرم را آنجا برد حدیث از ابو بکر عبد الغفار بن محمد الشیرازی و غیر وی از مشایخ شنیدیم
چون بمرو عود کرد مرگ او را دریافت و وی جوان بود چهل و سه ساله ولادت ابو سعد در مرو روز دو شنبه بست و یکم شعبان
سنه ست و خمس مائة ست و وفات غرهٔ ربیع الاول سنه اثنتین و ستین و خمس مائة پدرش محمد امام فاضل مناظر
محدث فقیه شافعی حافظ بود و او را املائیست که مثل آن مسبوق الیه نیست بر متون و احادیث و اسانید کلام کرده
و مشکلات او را بیان نموده چند تصانیف دارد و اشعار خود را پیش از مرگ باب بشست وفاتش وقت فراغ مردم از
نماز جمعه در سنه عشر و خمس مائة اتفاق افتاده جد او منصور هم امام عصر بود بلا مدافعت مخالف و موافق بر ای
او اقرار اینمعنی کرده اول حنفی مذهب متبعین نزد ایمه حنفیه بود چون در سنه اثنتین و ستین و اربع مائة حج کرد در حجاز او را
مقتضی انتقال بسوی مذهب امام شافعی ظاهر شد بعد عود بمرو بسبب نقل مذهب محنت و تعصب شدید برداشت
و صبر کرد و امام شافعیه شد درس و افتا و تصنیف او همه در مذهب شافعی بود تصانیف بسیار دارد منها منهاج اهل السنة
و الانتصار و الرد علی القدریة و غیرها در اصول قواطع نوشته و در خلاف برهان تالیف نموده که مشتمل بر یکهزار مسئله
خلافیه ست تفسیری دارد نفیس و در حدیث کتاب الف حدیث عن مائة شیخ و بر آنها تکلم نموده و وعظ او مشهور بجودت ست
وفاتش در ربیع الاول سنه تسع و ثمانین و اربع مائة بوده و در خاندانش جماعتی کثیر از علمای روسا گذشته سمعانی بفتح سین
نسبت ست بسوی سمعان بطنی از تمیم و ابو سعد عبد الکریم را پسری بود ابو المظفر عبد الرحیم که همراه پدر در بلاد
خراسان و ما وراء النهر سماع حدیث نموده و نسخها جمع کرده و برای مشایخ خود معجمی نوشته در هیجده جزء و عوالی او در دو مجلد ضخیم بهمت
و شغل او بفقه و ادب و حدیث بود تا آنکه از هر یکی از ینها طرفی صالح بهم رسانید و بسیار تحدیث کرد و طلاب بسوی
او رحلتها نمودند و در بلاد خود محترم می زیست وفاتش در سنه اربع عشرة و ست مائة اتفاق افتاده ذکره ابن خلکان

ابوبکر عبد الرزاق بن همام بن نافع الصنعانی مولای حمیر ابو سعد سمعانی گفته ما رحل الناس الی احد بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم ما رحلوا الیه یکی از اعلام حفاظ است از معمر بن راشد از وی احادیث البصری و اوزاعی و ابن جریج و سفیان ثوری و عبید الله بن عمر العمری و غیرهم روایت دارد و از وی ائمه اسلام روایت دارند مثل سفیان بن عیینه و وی از شیوخ اوست و احمد بن حنبل و یحیی بن معین و اسحق بن راهویه و غیرهم وی در صحبت معمر هفت سال گذرانید لهذا در حفظ احادیثش مشهور و ممتاز است و روایت او در صحاح سته واقع و در وی هیچ عیب نیافته اند مگر آنکه فی الجمله تشیع داشت اما غالی نبود و با وصف آن میگفت که جرات بر تفضیل علی مرتضی بر شیخین ابوبکر و عمر نمیتوانم کرد و دل من بآن یار نمیدهد زیراکه از امیر المومنین کرم الله وجهه متواتر شده که فرمود مرا بر ایشان تفضیل ندهید و این تواتر بحدیقین رسیده لیس کار شیعی نیست که از فرموده علی تجاوز کند هشتاد و پنج ساله بود که در نصف شوال سنه احدی عشرة و مائتین در یمن برحمت حق پیوست صنعانی بفتح صاد نسبت است بسوی مدینه صنعاء که اشهر مدن یمن است و دار الملک آنجا و زیادت نون در نسبتش شاذ است چنانکه بهراء بهرانی گویند ابو محمد عبد الله بن الحارث الصنعانی گفت عبد الرزاق را شنیدم میگفت من یصحب الزمان یری الهوان و شنیدم که این شعر میخواند فذاک زمان لعبنا به وهذا زمان بنا یلعب

عبد الرزاق بن احمد بن محمد الصابونی الشیخ الامام المحدث المورخ الاخباری الفیلسوف المعروف با بن الفوطی صاحب التصانیف در سنه اثنتین و اربعین و ست مائة متولد شده میگفت که وی از اولاد معن بن زائدة شیبانی است او را کتابیست تلقیح الافهام فی المؤتلف والمختلف مجدول و شعر او در عربی و عجمی هر دو ست مات فی سنة ثلث و عشرین و سبع مائة

ابو نصر **عبد السید** بن محمد بن عبد الواحد المعروف با بن الصباغ الفقیه الشافعی وقت خود فقیه عراقین بود و مضاهی شیخ ابو اسحق شیرازی و مقدم بر وی در معرفت مذهب و بسوی او بود رحلت از بلاد و بود ثقة حجة صالح از مصنفات اوست کتاب الشامل در فقه ابن خلکان گفته هو من اجود کتب اصحابنا و من اصحها نقلا و اثبتها ادلة وله العدة فی اصول الفقه در مدرسه نظامیه متولی تدریس بود مات سنة سبع و سبعین و اربع مائة

ابو محمد **عبد الغنی** بن سعید بن علی الازدی الحافظ المصری در عصر خود حافظ مصر بود سیوطی در حسن المحاضرة گفته الحافظ المتقن النسابة امام زمانه فی علم الحدیث وحفظه برقانی گفته ما رایت بعد الدارقطنی احفظ منه انتهی ابن خلکان گفته او را توالیف نافعه است منها مشتبه النسبة و کتاب المؤتلف والمختلف وغیر ذلک خلقی کثیر از وی منتفع شده میان او و میان ابی اسامه جنادة اللغوی و ابی علی المقری الانطاکی مودت اکیده و اجتماع در دار الکتب و مذاکرات بود چون حاکم مصر او را قتل کرد حافظ عبد الغنی بسبب خوف لحوق خود بآن هر دو روپوش شد زیراکه متهم بود بمعاشرت آنها و مدتی مستخفی ماند تا آنکه امن حاصل شد و ظاهر گردید ولادت حافظ در سنه اثنتین و ثلثین و ثلث مائة بود و وفات در سنه تسع و اربع مائة در مصر و بروی مصلای عید مدفون شد میگفت دو مرد جلیل اند که ایشان را القاب قبیح لازم شده یکی معاویة بن عبد الکریم الضال و وی در راه مکه گم شده بود و راه غلط کرده دوم عبد الله بن محمد الضعیف و او ضعیف در جسم نه در حدیث ابو عبد الله محمد بن علی حافظ صوری گفته دارقطنی را گفتند هیچکی را در حدیث دیدی که امید علم او باشد گفت

نعم شما با مصر کاتبه شده تا یقال له عبدالغنی چون دارقطنی از مصر برآمد مردم برای وداع او آمدند و بر جدائی او غمگین شدند و گریستند گفت
نزد شما خلیفه می‌گذارم یعنی عبدالغنی و چون عبدالغنی کتاب المؤتلف والمختلف تالیف کرد دید دارقطنی عرض کرد گفت بخوان
گفت چگونه خوانم حال آنکه معظم او از شما گرفته ام فرمود نعم اخذته عنی متفرقا والآن قد جمعته والله اعلم

عبد الغنی بن عبد الواحد بن علی بن سرور المقدسی الحنبلی الحافظ الامام اوحد زمان خود بود
در علم حدیث و حفظ آن لقبش تقی الدین ست و کنیت ابو محمد زاهد عابد صاحب عمده و کمال و جز آن
از تصانیف در آخر عمر بمصر نزول کرده و همانجا مرده در سنه ست مائة و در قرافه مدفون شد وله تسع وخمسون سنة

ابو الحسن **عبد الغافر** بن اسمعیل بن عبد الغافر بن محمد الفارسی الحافظ امام علم حدیث و عربیت است
قرآن کریم خوانده و اعتقاد در فارسی آموخته و وی پنج ساله بود و چهار سال نزد امام الحرمین مانده تفقه نموده وی
سبط امام ابو القاسم عبد الکریم قشیری ست بروی و بر جده خود فاطمه بنت ابی علی الدقاق و بر پدر خال خود ابی سعد
و ابی سعید پسران ابی القاسم قشیری و پدر خود ابی عبد الله اسمعیل و مادر خود امة الرحیم بنت ابی القاسم قشیری
و جماعتی کثیر سوای ایشان سماعت حدیث نموده و بخوارزم رفته با افاضل برخورده و برای او مجلسی عقد شده و از انجا
بغزنه آمده و از غزنه بهند شتافته و روایت احادیث نموده و درین نواحی بروی لطائف الاشارات قراءت نمودند
بعده بنیشاپور برگشته و متولی خطابت آنجا شده در مسجد عقیل اعصار املا ها کرده کتب عدیده تالیف اوست منها
المفهم شرح غریب صحیح مسلم و کتاب مجمع الغرائب فی غریب الحدیث و غیر ذلک و تاریخ نیشابور وفاتش در سنه تسع و عشرین و خمسمائة

ابو الوقت **عبد الاول** بن ابی عبد الله عیسی بن شعیب بن اسحق السجزی در حدیث کثار عالی الاسناد بود
مدت او دراز شده و اصاغر را باکابر الحاق نموده قاضی ابن خلکان گوید اسند صحیح بخاری بیک واسطه تا اوست و از وی تا
مؤلف پدرش بهرات آمده سکونت کرد ابو الوقت همانجا پیدا شد و در بغداد آمده در رباط فیروز نزیل گشته و همانجا
بمرد و بروی نماز گذاردند و نماز عام برو در جامع شد و امام نماز شیخ عبد القادر جیلانی بود و جمع کثیر بهم رسید و سماع او برای
حدیث بعد ستین و اربع مائة بود و وی آخر کسی ست که در دنیا از داؤدی روایت کرده سجزی نسبت ست بسوی سجستان و هی من شواذ النسب

میر سید **عبد الاول** بن علاء الحسینی دانشمند بود جامع جمیع علوم عقلی و نقلی و رسمی و تحقیقی و در اکثر علوم
تصنیفات دارد بر صحیح البخاری شرحی نوشته مسمی بفیض الباری و رساله فرائض سراجی را نظم کرده و بران شرحی
تعلیق نموده و رساله دیگر دارد فارسی در تحقیق نفس و معرفت آن و آنچه متعلق ست بدان بغایت محققانه نوشته مختصری
در سیر نیز نوشته منتخب از کتاب سفر السعادة و بر اکثر کتب حواشی و شروح و تعلیقات دارد بغایت معمر و مسن بود
مرید بعضی از اولاد سید محمد گیسو دراز ست که در دکن بوده اند در آخر عمر نسبت انکسار و غربت بر حال او غالب آمده
و از علوم رسمیه فی الجمله ذهولی دست داده و از هر قسم علم کتب بسیار داشت آبای سید از زید پور بوده اند که قصبه ایست
از مضافات جونپور بعد از ان بولایت دکن رفته اند تولد او همدرانجا شد و همانجا تحصیل علم نموده و مکرم و مبجل شده و در
آخر حال بگجرات آمده و از انجا بحرمین شریفین رفت باز باحمدآباد عود نموده و در آخر باستدعای خانخانان محمد بیرم خان شهید

که در شفقت بر خلق خدا و محبت درویشان و تربیت علما و فضلا آن علو شان و رفعت مکان که وی داشت بی نظیر عالم بود شو به ولایت دهلی شد پیش از آنکه ملاقات واقع شود مدت دو سال کما بیش در شهر دهلی در صدر حیات بود آخر در سنه ثمان و ستین و تسع مائة برحمت حق پیوست قبر او درون قلعهٔ دهلی ست در میان گور غریبان افتاده است شیخ عبد الحق دهلوی در اخبار الاخیار فی اسرار الابرار این حال او نوشته فصلی چند از رسالهٔ معرفت نفس او نقل کرده است که نقل آن درینجا ضرورت ندارد

ابو الفرج عبد المنعم بن ابی الفتح عبد الوهاب بن سعد بن صدقة الملقب شمس الدين الحراني الاصل البغدادي المولد والدار الحنبلي المذهب تاجری بود او را در حدیث سماعات عالیه است و بسوی او منتهی شد رحلت از اقطار ارض و اصاغر را باکابر ملحق ساخته در شیوخ و مسموعات او هیچکس شرکت ندارد در سنه ست و تسعین و خمس مائة در بغداد وفات یافته و در مقبرهٔ امام احمد بن حنبل مدفون شده نزد پدر و جد خود تا مرگ صحیح الذهن و الحواس بود و یکصد و چهل و هشت جاریه و خدمت داشت

عبد الحق بن عبد الرحمن بن عبد الله بن الحسين ابی محمد الازدی الاشبیلی یعرف بابن الخراط روایت از شریح بن محمد و ابی الحکم بن برجان و غیر ایشان دارد و ابن عساکر او را اجازت داده در وقت فتنهٔ اندلس نزیل بجایه گشت علم او همانجا منتشر شد و ولایت خطبه و نماز داشت فقیه عالم حافظ عارف بحدیث و علل او و رجال او است و موصوف بود بخیر و صلاح و زهد و ورع و تقلل از دنیا مشارک در ادب و گفتن شعر در احکام دو نسخه تالیف کرد کبری و صغری و جمع بين الصحيحين نمود و تبويب کرد و کتب سته را هم جمع ساخت و له کتاب فی المعتل من الحدیث و کتاب الزهد و کتاب العاقبة فی ذکر الموت و کتاب الرقائق و غیر ذلک من المصنفات النافعة و او را در لغت کتابی حافل ست که بدان مضاهات کتاب هروی کرده ابو الحسن معافری از وی روایت دارد از شعر اوست **نظم**

ان فی الموت والمعاد لشغلا ‖ وادکارا لذی النهی و بلاغا
فاغتنم خصلتين قبل المنايا ‖ صحة الجسم يا اخي والفراغا

وفات او بعد محنت سوم از طرف ولایت در سنه احدی و ثمانین و خمس مائة اتفاق افتاده رحمه الله تعالی

ابو المجد شیخ عبد الحق بن سیف الدین بن سعد الله الترک الدهلوی البخاری در خاتمهٔ اخبار الاخیار در احوال خود نوشته اند که چهار ساله بودم که والدم سخنان این طائفه در کام جان این حقیر ریخته تربیت باطنی را ضمیمهٔ شفقت ظاهری ساختند بعضی از آن سخنان با خصوصیات وقت هنوز در خزینهٔ خیال مانده است خالی از غرابتی نیست و غریب تر از وی آنکه فقیر را حالت انفطام خود که مدت عمر دو سال یا دو نیم سال خواهد بود آنچنان در خاطر ست که گویا حکایت دیروز است از قرآن مجید سبق در سبق ایشان می نوشتند و من میخواندم همین مقدار تعلم کرده ام در دو سه ماه قرآن تمام کردم و در مقدار یک ماه قدرت کتابت و سلیقهٔ انشا پیدا شد از کتابهای نظم و اشعار شاید چیزی از بوستان و گلستان و دیوان حافظ تعلیم کرده باشند بعد از ختم قرآن میزان صرف یاد دادند تا مصباح و کافیه خود تعلیم نموده اند و از کتب ارشاد شاید جزوی طی می نمودم دوازده ساله بودم که شرح شمسیه و شرح عقائد میخواندم و در پانزده سالگی مختصر و مطول گذرانیدم بعد از آن بحفظ قرآن نیز موفق شدم و بر همین قیاس بر سائر کتب عبور کردم و مدت هفت هشت سال ملازم درس بعضی از دانشمندان ماوراء النهر مانده ام میگفتند که ما از تو مستفیدیم و ما را بر تو حقی نیست

از طفولیت تا حال نمیدانم که بازی چیست و خواب کدام و آرام چه و آسایش کو هرگز در شوق کتب علم بطعام بوقت نخوردم
و بخواب در محل نبرده در زمستان و تابستان بمدرسهٔ دهلی که بعد دو میل میداشت می رفتم و در شبها چراغ حجره میکشیدم
و با وجود احاطهٔ اوقات در مطالعه و بحث هر چه از شروح و حواشی بنظر می آمد تقیید آن بکتابت از ضروریات وقت بود
چندبار در دستار و موی سر آتش چراغ در گرفته و مرا تا رسیدن حرارت آن بجرم دماغ خبر نشد و با وجود این کثرت صلوة
و اوراد و شب خیزی و مناجات هم در طفولیت جد و اجتهاد بوجود می آمد که مردم حیران آن بودند الی الآن بتعلیم
و افاده معاذ الله بلکه تعلم و استفاده بسر می برم حضور و جمعیت من موقوف اختلاط خلق نمانده از ذکر زید و عمرو که
در تراکیب نحو مذکور شود نیز در ملالم و بحکم وصیت پدر که میگفت هان تا ملای خشک و ناهموار نباشی همواره از عشق
و محبت دم می زنم چاره گر بیچارگان مرا بجانب خود طلبید و بسوی خانه خود کشید انچه از انعام آنحضرت صلی الله
علیه وسلم بشارت یافته ام اشارت نتوانم کرد در طریقت مرید سید موسی از اولاد شیخ جیلانی در طریقه علیه قادریه اند انتهی
ملخصا بر لوح سنگ مزار ایشان سطری چند مرقوم ست که محصل احوال ایشان ست در ینجا از ماثر الکرام تاریخ بلگرام
نقل کرده میشود ابو المجد عبد الحق از مبادی شعور بطاعت حق و طلب علم کمر بسته نزدیک با وان بلوغ اکثر علوم دینی
تحصیل کرد و در سن بست و دو سالگی از همه آن فارغ شده و کلام مجید از بر گرفته بر مسند افاده نشست هم در عنفوان جوانی
جاذبهٔ الهی در رسید بیکبار دل از یار و دیار بر کنده متوجه حرمین محترمین گشت مدتی مدید بآن مقامات شریفه اقامت ورزید و
با اقطاب زمان و اولیای کبار صحبت داشته بودائع ارجمند و رخصت ارشاد طالبان اختصاص یافت و علاوه آن
تکمیل فن حدیث نموده با برکات فراوان بموطن مالوف مراجعت فرمود مدت پنجاه و دو سال بجمعیت ظاهر و باطن تمکن یافته
تکمیل فرزندان و طالبان بجا آورد و بنشر علوم سیما علم شریف حدیث پرداخته بنهجی که در دیار عجم احدی را از علمای
متقدمین و متاخرین دست نداده ممتاز و مستثنی گردید و در فنون علمیه خاصه فن حدیث کتب معتبره تصنیف کرد چنانکه
علمای زمان اعتنا بآن ورزیده دستور العمل خود دارند و اهل دانش از خواص و عوام بجان خریداری می نمایند تصانیف
ایشان از صغیر و کبیر بصد مجلد و بحسب شمار ابیات بپانصد هزار میرسد بمحرم سنه نهصد و پنجاه و هشت این
نور اتم پرتو ظهور بعالم عنصری داد و در سنه یکهزار و پنجاه و دو بتمام آگهی و کشاده پیشانی بعالم قدس خرامید تاریخ
ولادت شیخ اولیا ست و تاریخ رحلت فخر العالم انتهی کلامه مقبرهٔ او در دهلی بر کنار حوض شمسی واقع ست از اشهر
مصنفات ایشان لمعات شرح مشکوة در عربی و اشعة اللمعات در فارسی و شرح سفر السعاده و اخبار الاخیار
و مدارج النبوة و ما ثبت بالسنه و چهل رساله ست الی غیر ذلک اطلاع و عبور ایشان بر کتب فقه حنفیه چندان ست که
بیان نتوان کرد کاتب حروف بزیارت مرقد شریف مکرر فیضیاب شده و کششی عجیب و دلبستگی غریب در ان مقام یافته
توالیف ایشان در بلاد هند قبول و شهرت تمام دارد و همه نافع و مفید افتاده اما خالی از گوشهٔ تعصب مذهب نیست
میل نظم هم داشتند و حقی تخلص میکردند این ابیات از ایشان ست نظم

حقی کجا و صحبت کس کز خیال دوست	دلرا بخود چو مردم دیوانه عاسلے
حقی بیان شوق بپایان نمیرسد	کوتاه ساز قصهٔ دور و دراز را

ایشان را قصیده ایست در نعت نبوی قریب شصت بیت که بعد از وصول آن بحضرت صلی الله علیه وآله وسلم
خوانده شد و اولش این بیت شعر بیا ای دل ز خود بگذر ز هستی خود ترک هوس کن ببند ای چشم صورت نظر در معنی کن
ایشان را با جناب شیخ احمد سرهندی مجدد الف ثانی تعصبی بود لیکن در آخر عمر از ان خیالات رجوع فرمودند و در
مکتوبی بخواجه حسام الدین خلیفه شاه باقی بالله قدس سرهم نوشته اند درین ایام صفای فقیر بخدمت شیخ احمد سلمه الله تعالی
از حد متجاوز است اصلا پرده بشریت و غشاوه جبلت بمیان نمانده قطع نظر از رعایت طریقه و انصاف چه گل
با این چنین عزیزان و بزرگان بد نباید بود و در باطن بطریق ذوق و وجدان و غلبه چیزی افتاده که زبان از تعبیر
آن لال است سبحان الله مقلب القلوب و مبدل الاحوال شاید ظاهر بینان استبعاد کنند من نمیدانم که حال چیست
و بچه منوال است انتهی بلفظه و وجه این نقار آنست که حضرت شیخ را در تقلید مذهب تعصب بسیار بود و مجدد را در اتباع سنت
و رد بدعات طریقت و شریعت صلابت تمام باین رهگذر اتفاق میان هر دو صورت نمی بست ولیکن چون حق تعالی ازاله وحشت
از حضرت شیخ خواست محبت طریقه مجددیه را در دل ایشان انداخت صفای کامل بخشید و تالیف قلوب مختلفه ارزانی داشت ولله الحمد

عبد الصمد بن عبد الوهاب بن زین الامناء ابی البرکات الحسن بن محمد بن عساکر الامام المحدث الزاهد
امین الدین ابو الیمن الدمشقی الشافعی نزیل الحرم سماعت او از جد خود و از شیخ موفق و ابن التین ابی القاسم
بن صصری و ابن الزبیدی و ابن غسان و قاضی ابن نصر بن الشیرازی و او را مؤید طوسی و ابو روح هروی اجازت داده
در حرمین بجیز ها حدیث کرده عالم فاضل جید المشارکه در علوم بود و صاحب تعلم و عبادت است هر که او را می شناخت بر وی
ثنا میکرد ولادتش در سنه اربع عشره و ستمائه بوده در وقت خود شیخ الحجاز بود و در حدیث تالیفی دارد شیخ علاء الدین عطار گفته
چون از امام نووی رخصت شدم مرا گفت سلام من با ابن عساکر برسان چون رسانیدم جواب گفت و پرسید کجا او را گذاشتی
گفتم در بلد نوی این ابیات بخواند **نظم**

امحیین علی نوی اشتاقکم	شوقا یجل عن الصبابة والجوی
و ارید قربکم لانی مرتجی	یا سادتی قرب المقیم علی نوی

وفاتش در سنه سبع و ثمانین و ستمائه بوده

عبد العظیم بن عبد القوی بن عبد الله بن سلامة بن سعید الحافظ الامام زکی الدین ابی محمد المنذری المصری
الشافعی بوی با آنکه شیخ ابن خلکان است لیکن ابن خلکان ترجمه احوالش در وفیات الاعیان ذکر نکرده با آنکه نامش
در تراجم دیگران برده این معنی از غرائب امور است و سیوطی در حسن المحاضره برای او هشت سطر نوشته و گفته در مصر غره
شعبان سنه احدی و ثمانین و خمس مائه متولد شده و تفقه کرده و طلب این شان نموده و در وی بارع گردیده و با حافظ
ابی الحسن بن المفضل تخریج نموده و تا بیست سال متولی مشیخت کاملیه بود و در معرفت علم حدیث باختلاف فنونش نظیر نداشت
و در معرفت احکام و معانی و مشکل او متبحر بود و بمعرفت غریبش قیام میکرد امام حجه بارع در فقه و عربیت و قراآت و ورع
متبحر بود و شیخ تقی الدین بن دقیق العید در حق او گفته کان ادین منی و انا اعلم به ترغیب و ترهیب و شرح الفیه تالیف او است
انتهی و در فوات الوفیات ذیل تاریخ ابن خلکان گفته قرآن بر ارتاحی خوانده و تفقه بر ابی القاسم عبد الرحمن بن یحیی القرشی
کرده و ادب از علی بن الحسین بن یحیی النحوی آموخته و سماعت از عبد المجید بن زهیر و ابراهیم بن البنا الثبت

... [illegible] موصلی و مطهر بن ابی بکر بیهقی و حافظ ربیعة الیمنی و ابن الجوزی و غیاث بن فارس و حافظ ابن الفضل محمد بن [illegible] ظفر از یونس هاشمی و ابن عبد الصمد بن النبا احادیث شنیده و برای خود معجم کبیر غریب جمع فرموده دمیاطی و ابو الحسین یونینی و اسماعیل بن عساکر و علم الدین داؤدی و ابن دقیق العید و خلقی کثیر المعدی روایت دارد و عدتی در قاهره بجامع ظافری درس گفت توفی سنة ست و خمسین و ست مائة رحمه الله تعالی

عبد المحسن بن حمود امین الدین التنوخی الحلبی الکاتب المنشی در سنه سبعین و خمس مائة متولد شده و رحلت کرده و در دمشق از حنبل و ابن طبرزد و کندی و غیرهم شنیده از اشعار اوست

فهو فقيه المراد والايثار — وهو العلم يعلم وبه بين — اشتغل بالحديث ان كنت ذا
انما الراي والقياس ظلام — والاحاديث للورى انوار — ذوي الدين تحسن الاثار
فلما دوح تجنى منه الثمار — واذا كنت عالما وعليما — وكن عاقل عليه عاملا بالاحاديث لم تعاك نار

و فات در سنه ثلث و اربعین و ست مائة اتفاق افتاد و ابو الفضل زین الدین الحافظ الامام الکبیر

عبد الرحیم بن الحسین بن عبد الرحمن العراقی حافظ العصر ولادتش در منشاة المهرانی ما بین مصر و قاهره در جمادی الاولی سنه خمس و عشرین و سبع مائة بوده بفن حدیث اعتنا نموده و دران بارع گشته و متقدم بر آمده تا آنکه شیوخ عصر وی ثنا میکردند بروی در معرفت علوم مثل سبکی و علائی و ابن کثیر و غیرهم و اسنوی از وی در مهمات نقل کرده و بحافظ العصر وصف نموده و همچنین ابن سید الناس در ترجمهٔ او توصیفش بسیار کرده و او را مؤلفات بدیعه است در فن مثل الفیه که مشهور آفاق است و شرح آن و نظم اقتراح و تخریج احادیث احیاء علوم الدین و تکملهٔ شرح ترمذی لابن سید الناس و در سنه ست و تسعین شروع در املا کرد و حق تعالی بسبب وی سنت املا را بعد از آنکه داثر شده بود از سر نو زنده نمود پس زیاده بر چهار صد مجلس املا کرد و بود صالح متواضع تنگ معیشت مات فی ثامن شعبان سنه ست و ثمان مائة حافظ ابن حجر عسقلانی رح را در مرثیهٔ او قصیده ایست طولانی که ابیاتش این است **نظم**

مصاب لم ينفس للخناق — اصاد الدمع جار الاماق — فروض العلم بعد الزهو ذاو — وروح الفضل قد بلغ التراقي
وبحر الدمع يجري باندفاق — وبدء الصبر يبكي في المحاق — وللاحزان بالقلب اجتماع — ينادي الصبر حي على الفراق
فاما بعد ياس من تلاق — فهذا صبره من المذاق — لقد عظمت مصيبتنا وجاءت — تسوق الى العلوم الى السباق
واشراط القيامة قد تبدت — واذن بالنوى داعي فراق — وكان بمصر والبيت البقايا — وكانوا بالفضائل في استباق
فلم تبق الملاحم والرزايا — بارض الشام للفضلاء باقي — وطاف بارض مصر كل علم — بكاس الحين للعلماء ساقي
واطفات المنون سراج علم — ونور لاح لا داعي النفاق — واخلفت الرجا في ابي الحسين — الامام فالحقته بالسباق
فيا اهل الشام و مصر فابكوا — على عبد الرحيم بن العراقي — على الحبر الذي شهدت قروم — لم بالانفراد على اتفاق
ومن فتحت له قدما علوم — خدت عن غيره ذات انغلاق — وجاز الى الحديث فقر عهد — فاحرز دونه خيل السباق
وبالسبع القراءات العوالي — اقل عيا الى السبع الطباق — فسل احياء علوم الدين عنه — اماداواه مع ضيق النطاق

فصیر ذکره یسمو و ینمو … تخریج الاحادیث الرقاق
وشرح الترمذی لقد ترقا … به قدما الى اعلى المراقی
ونظم ابن الصلاح لاصلاح … وهذا شرحه فی الافق راقی
وفی نظم الاصول له وصول … الى منهاج حق باستباق
ونظم السیرة الغرا لحجازی … علیها الاجر من باقی البراق
دعاه بحافظ العصر الامام … الکبیر الاسنوی لدی الطباق
وعلا قدره والسبکی وابن … العلاء والائمة باتفاق
ومن ستین عاما لم یجاری … ولا طمع الجاری فی اللحاق
ویقضی الیوم فی تصنیف علم … وطول تهجد فی اللیل راقی
فاصبح بالکرامة فی اصطباح … وبالتحف الکریمة فی اغتباق
فاشغله کاس بالتسلم … ولا الهاه ظبی باعتناق
فتی کرم یزید وشیخ علم … یری الطلاب مع حمل المشاق
فیقری طالبی علم ووفد … قمی وقرابة فی ذات انساق
فیا اسفا ویا حزنا علیه … ارق من النسیم الرقاق
ویا اسفا التقییدات علم … تولت بعده ذات انطلاق
علیه سلام ربی کل حین … یلاقیه الرضا فی ما یلاقی
واسقت لحده سحب الفؤاد … اذا انهملت همت ذات انطباق
وزانت رثیه فی کل یوم … تحیات الى یوم التلاقی

جمال الدین **عبد الرحیم** الاسنوی شیخ شافعیه و صاحب تصانیف سائره است در سنه اربع و ست مائه متولد شده و از تقی سبکی و زنکلونی و قونوی و ابی حیان و غیرهم اخذ نموده و در اصول و عربیه و عروض بارع شده و در فقه متقدم گردید امام زمانه شد و بوی ریاست شافعیه انتها پذیرفت و از تصانیف اوست مهمات و جواهر و شرح منهاج و الغاز و فروع و مختصر شرح صغیر و هدایه الی اوهام الکفایه و تنقیح و احکام الخناثی و زوائد علی منهاج البیضاوی و طبقات الفقها و ریاست ناصریه فی الرد علی من یعظم اهل الذمه و کتاب الاشباه و النظائر و شرح الفیه ابن مالک و شرح تسهیل مات فی سنه سبع و سبعین و سبع مائه و رثاه البرهان القیراطی بقصیدة طویلة تبلغ ثلثة و تسعین بیتا اولها **نظم**

نعم قبضت روح العلى والفضائل … بموت جمال الدین صدر الافاضل
تعطل من عبد الرحیم مکانه … وغیب عنه فاضل ای فاضل
احقا وجوه الفقه زال جمالها … وحطت اعالی هضبها للاسافل
تقفوا خبرونا من یقوم مقامه … ومن ذا یرد الان لهف سائل
تقفوا خبرونا من بقی طالبا … ویجری فی میدان کل مناضل
تقفوا خبرونا اهل الزمن مشابه … تقفوا خبرونا اهل الزمن مماثل
فاعظم بحبر کان للعلم ساعیا … بعزم صحیح لیس بالمتکاسل
واعظم به یوم الجدال مناظرا … اذا قال لم یترک مقالا لقائل
تقدم فی الفقه سابقا الخطا … یقصر عنها کل حاف وناعل
احل جمال الدین فی الخلد ربه … لینحطی بعفو منه شاف وشامل
ورواه مولاه الرحیم برحمة … یحییه منها هاطل بعد هاطل
ووافاه رضوان الجنان مبادرا … بشیرا برضوان سریع معاجل
وحیاه بالریحان والروح والرضی … اله البرایا فی الضحی والاصائل
وما نحو الا رکب موت الى البلى … تسیرنا ایامنا کالرواحل
قطعنا الى نحو القبور مراحلا … وما بقیت الا اقل المراحل
وهذا سبیل العالمین جمیعهم … فما الناس الا راحل بعد راحل

انتهی ملخصا و تماما فی حسن المحاضرة للسیوطی رح **عبد القادر** بن محمد بن محمد بن نصر الله بن سالم محیی الدین ابو محمد بن ابی الوفا القرشی درس گفت و فتوی داد و تصنیف کرد و شرح معانی الآثار و شرح خلاصه نوشت طبقات الحنفیه و تخریج احادیث الهدایه و غیر ذلک از توالیف اوست مات فی سنه خمس و سبعین و سبع مائه ❖

عبد المؤمن بن خلف بن ابی الحسن بن شرف التونی الشافعی الامام العلامة الحافظ الحجة الفقیه النسابه

المجود البارع شیخ المحدثین علم النقاد شرف الدین ابو محمد الدمیاطی صاحب المعجم در قریه تونه از اعمال تنیس در سنه ثلث عشر
وست مائة متولد شد اولا بفقه مشغول شده در دمیاط نشو و نما گرفته تمیز مذهب کرد و قراءات خواند بعده طلب علم حدیث
در اسکندریه از اصحاب حافظ سلفی شنید و بقاهره آمد و اعتنا باین شان نمود روایة و درایة و ملازم حافظ زکی الدین
منذری گشت و از ابن المقیر و علی بن مختار و ابی القاسم بن رواحه و عیسی خیاط و دیگر علمای آن عصر اخذ علم نمود در
سنه ثلث و اربعین برای حج شتافت و در حرمین محترمین سماعت کرد و جزیره و عراق را دو بار سیر نمود
و عالی و نازل نوشت و مصر و اسکندریه و بغداد و حلب و حماة و ماردین و حران و دمشق و دیگر بلاد آن ضلع را گردش کرد و در صدق
و دیانت و حفظ و اتقان سرآمد ابنای زمان خود بود و در لغت و عربیت مهارت تمام داشت و علم نسب را خوب می شناخت
سیوطی گفته رحل فجمع فاوعی و تخرج و الف قال المزی ما رایت فی الحدیث احفظ منه و کان واسع الفقه تفقه و برع انتهی و در حسن صورت
ضرب المثل بود و او را ابن الماجد میگفتند و در دمیاط مثل مشهور است که چون عروسی را بمبالغه در حسن کنند گویند کانها
ابن الماجد در فوات الوفیات گفته کان ملیح الهیئة حسن الاخلاق بساما فصیحا نحویا لغویا مقریا سریع القراءة جید العبارة
کثیر التفنن جید الکتب مکثرا مفیدا حسن المذاکرة حسن العقیدة کافا عن الدخول فی الکلام سمع من یوسف بن عبد المعطی
المخیلی و العلم بن الصابونی و ابن العلیق و ابن قمیرة و موهوب بن الجوالیقی و ابن عساکر و خلق من اصحاب شاتیل انتهی
و جماعتی از وی کتابت و روایت نموده منهم الصاحب کمال الدین بن العدیم و ابو الحسین الیونینی و القاضی علم الدین
الاخنائی و الشیخ علم الدین القونوی و الشیخ اثیر الدین ابو حیان و فتح الدین بن سید الناس و المزی و تقی الدین السبکی
و محی الدین النووی و خلقی بسیار از راحلین و عمر او دراز شده و بچیزها مستغنی گشته و بست مجلد از تصانیفش در حدیث
و لغت بر شترها بار کرده شد مدتی بدمشق ماند و اهل او را افاده کرد و بمصر آمد و نشر علم نمود در رزق موسع علیه بود و حرمت
و جلالت داشت متولی مشیخت ظاهریه بین القصرین ماند از تصانیف اوست کتاب الصلوة الوسطی مجلد لطیف و کتاب الخیل
یک مجلد و قبائل الخزرج یک مجلد و العقد المثمن فی من اسمه عبد المؤمن یک مجلد الاربعون المتباینة الاسناد
فی حدیث اهل بغداد یک مجلد مشیخه که شاهد حفظ و علم اوست و مختصر سیرت نبویه همیشه سماعت حدیث میکرد تا آنکه
فجاءة بدمشق بمرد و سیرت او پیشوای جمیع علمای سیرست و در اکثر کتب سیر از آن نقل میکنند از لطائف او است
که روزی بمجلسی آمد در آن مجلس حدیث میخواندند بعض اهل مجلس نام عبد الصمد بن سلام را بتشدید لام خواند این بزرگ
و فی الفور گفت سلام علیکم سلام سلام باصفهانی ملاقات کرده بود و از وی است کتاب از مصنفات او فرا گرفته و سنن شافعی
را بسیار درس میگفت و در مقام انصاف میفرمود که اکثر الفاظ این سنن مخالف روایت صحیحین است با وصفیکه شافعی المذهب بود
در مدح امام مالک انچه حق است بجا می آورد تا آنکه مردم را گمان میشد که مگر این عزیز مالکی المذهب است از منظومات اوست

این ابیات نظم	علم الحدیث له فضل و منقبة	نال العلاء به من کان مقتفیا
ما حازه ناقص الا و کمله	او حازه عاطل الا به حلیا	و له و ما العلم الا فی کتاب و سنة
و ما الجهل الا فی کلام و منطق	و ما الخیر الا فی سکوت بحسبة	و ما الشر الا من کلام و منطق

کلام و منطق در بیت اول بمعنی هر دو علم مشهور ست و در بیت ثانی بمعنی لغوی در بستان المحدثین گفته و سیاطی را در ذم
منطق مبالغهٔ تمام ست خصوصا چون در مصر در زمان او شیوع این علم بسیار شده بود در مقابله اش هجو شدید اختیار نمود
چیزی از کلام او درین باب برای تفنن طبع سامع نقل می کنند قال و من الامر المنکر علیهم والنکر المعروف لدیهم
تدریسهم لعلم الفضول و تشاغلهم بالمعقول عن المنقول فی اکبابهم علی علم المنطق و اعتقادهم ان من لا یحسنه لا یحسن
ان ینطق فلیت شعری هل قرأه الشافعی و مالک او هو اصاب لابی حنیفة المسالک او هل علمه احمد بن حنبل او کان الثوری
علی تعلمه قد اقبل و هل استعان به ایاس فی ذکائه او بلغ به عمرو ما بلغ من دهائه او تمرس به قس و سحبان مع انه لولا ملا افصح
احدهما و لا ابان ام تری عقول القوم کلیلة اذ لم تشحذ علی مسنّه ام تری فطنتهم علیلة اذ لم تکرم فی اجنة کلا هی اشرف من ان تقید
فی سجنه و اشف من ان یستحوذ علیها طارق جنه بانه لقد اغرق القوم فیما لا یعنیهم و اظهروا الافتقار الی ما لا یغنیهم هل شعبهم
مع السامات و نعنهم والشیطان یعدهم و یمنیهم اما انه کان آحاد من اهل العلم ینظرون فیه غیر مجاهرین و یطالعونه
لا متظاهرین لان اقل آفاته ان یکون شغلا بما لا یعنی الانسان و الظهار تحوج الی ما اغنی عنه الرب المنان و اما هؤلاء
فقد جعلوه من اکبر المهمات و اتخذوه عدة للثوابت والمسلمات فهم یکثرون فیه الاوضاع و ینفی کل واحد منهم فی تحصیله عمر
المضاع و یحهم اما سمعوا قول داعی الهدی لمن اتبعه حین رأی عمر قد کتب التوراة فی لوح وضمه فغضب و قال
سفها للحافظ الواعی لو کان موسی حیا ما وسعه الا اتباعی فلم یوسعه عذرا فی الکتاب الذی جاء به موسی نورا
فما ظنک بما وضعه المتخبطون فی ظلام الشک و اقروا فیه کذبا و زورا فیا لله للعقول المنخرقة غرقت فی بحار ضلال الفلسفة

عبد الباسط بن مولوی رستم علی بن ملا علی اصغر قنوجی از کبار علما و مشاهیر فضلای این بلده بود در سنه
تسع و خمسین و مائة والف متولد شد چشم رستم علی تاریخ ولادت ست جمله علوم رسمیه متداوله از معقول و منقول
از والد خود تحصیل نمودند و کتب بسیار از مؤلفات خود و دیگر علما بدست خود کتابت فرمودند که هنوز در کتابخانه موجود ست
کتب خانهٔ ایشان را دیده ام آن جمله صحیح و محشی بوده که حاجت تعلیم استاد ندارد اگر یکی را سلیقهٔ عبارت و قدرت فهم مطالب
فی الجمله هم باشد برای او این کتابهای درست ساختهٔ ایشان بجای شیخ شفیق ست خلقی بسیار از اهل بلده و دیگر بلاد
دور دست در مدرسهٔ ایشان فاتحهٔ فراغ خوانده اند و بمرتبهٔ کمال و تکمیل رسیده صاحب تفسیر نظم الجواهر مفتی ولی الله
فرخ آبادی از شاگردان ایشان بودند و هم مولوی نعیم الدین و مولوی علیم الدین پسران مولوی فصیح الدین قنوجی و مولوی
قادر بخش بهوری و والد ماجد کاتب حروف استفادهٔ علوم از ایشان دارند و هر یکی از ینها صاحب استعداد کامل
و عالم مکمل صاحب تصنیف و تدریس بوده تصانیف ایشان بسیار ست و همه نافع و مفید منها نظم اللآلی فی شرح
ثلاثیات البخاری و انتخاب الحسنات ترجمهٔ احادیث دلائل الخیرات و حبل المتین فی شرح الاربعین و جواهر خمسه در فرائض
و عجیب البیان فی اسرار القرآن و شرح شافیهٔ ابن حاجب مسمی بشفاء الشافیه و غیر ذلک وفات ایشان در دوم ربیع الآخر
سنه ثلث و عشرین و مائتین و الف در بلدهٔ قنوج اتفاق افتاده پیش مسجد خود که هم در خانهٔ ایشان ست نزد صفیه پهلوی اب و جد
مدفون شد رحمه الله تعالی آبا و اجداد ایشان هم صاحب علم و عمل گذشته اند تراجم آنها در کتابی دیگر نوشته ایم ایشان از اولاد

شیخ عماد الدین کرمانی صاحب فتاوی عمادیه بوده اند بعضی از اسلاف ایشان از بلده کرمان آمده رخت اقامت بدین دیار
انداختند از ان باز وطن ایشان همین شهر ست همیشه محترم و مکرم ماندند درین بلده خاندان علم بیت ایشان بود
اخلاف ایشان هنوز درین بلده توطن دارند اما علم و فضل باقی نیست یفعل الله ما یشاء و یحکم ما یرید

ابو محمد **عبد الحمید** بن حمید بن نصر الکشی صاحب مسند مردم در نام او تخفیف کردند و بر عبد اکتفا نموده عبد
بن حمید گفتند و همان مشهور گشت بر سر دو صد سال هجری از وطن خود رحلت نموده و در عین جوانی شوق علم حدیث دامنگیر او شد
از یزید بن هارون و عبد الرزاق و محمد بن بشیر و دیگر ائمه فن حدیث استفاده این علم نمود مسلم و ترمذی و دیگر
محدثین اجله از وی روایت دارند و بخاری در دلائل النبوة از صحیح خود تعلیقا از وی روایت کرده و نامش
عبد الحمید برده خیلی ثقه و معتبر و از ائمه این فن بود و از تصانیفش تفسیر یست که در دیار عرب تداول و شهرت دارد
در سنه ثلث یا تسع و اربعین و مائتین از جهان فانی شده برحمت حق پیوست ذکره فی بستان المحدثین

ابو الحسین **عبد الباقی** بن قانع بن مرزوق بن واثق الاموی بالولاء البغدادی الدار روایت دارد از حارث
بن اسامه و ابراهیم حربی و محمد بن مسلمه و اسمعیل بن الفضل البلخی و ابراهیم بن الهیثم البلدی و طبقه ایشان رحلت
بسیار کرده و احادیث بسیار فراهم آورده دار قطنی و ابو علی بن شاذان و ابو القاسم بن بشران و دیگر محدثین از وی
روایت کنند برقانی گفته علمای بغداد او را توثیق کرده اند و معتبر شناخته و نزد من ضعیف ست و دار قطنی گفته
حافظ خوب داشت اما خطا میکرد خطیب گفته در آخر عمر او را اختلال عقل و سوء حفظ روی داد در سنه
خمس و ستین و مائتین پیدا شده و در سنه احدی و خمسین و ثلث مائه بماه شوال انتقال کرده رحمه الله معجم او مشهور ست

ابو القاسم **عثمان** بن سعید بن بشار الاحول الانماطی الفقیه الشافعی از کبار فقهای شافعیه بود فقه از مزنی و ربیع
بن سلیمان مرادی گرفته و از وی ابو العباس بن سریج و غیره اخذ نموده سبب نشاط مردم بغداد در کتب شافعی و تحفظ آن وی بود میگفت
از پنجاه سال در رساله شافعی نظر میکنم هر بار میدانم که نظر نکرده ام زیرا که در هر دفعه چیزهای بسیار که نمی شناسم استفاده میکنم وفاتش در
سنه ثمان و ثمانین و مائتین در بغداد بوده انماطی نسبت ست بسوی انماط بفتح همزه و سکون نون و میم آن جمع نمط بسط را گویند که فرش کرده شود
و جز آن از آلات فروش از انطاع و وسائد و اهل مصر این آلات را انماط گویند و بائع او را انماطی خوانند قاله ابن خلکان

ابو عمرو **عثمان** بن عبد الرحمن بن عثمان بن موسی بن ابی النصر النصری الکردی الشهرزوری المعروف بابن الصلاح
الشرخانی الملقب تقی الدین الفقیه الشافعی یکی از فضلای عصر بود در تفسیر و حدیث و فقه و اسمای رجال و در هر چه تعلق دارد
بعلم حدیث و نقل لغت او را مشارکت بود در فنون عدیده و فتاوای او مسدد می بود ابن خلکان گفته وی یکی از اشیاخ
من ست که با یشان منتفع شدم فقه اولا بر پدر خود صلاح خواند و وی از جمله مشایخ مشار الیهم اکراد بود بعده پدرش
بموصل برد در انجا مدتی اشتغال کرد مرا رسیده است که وی تکرار جمیع کتاب مهذب کرده و هنوز بروت او سبز نشده بود
در موصل قدری قلیل مانده سفر خراسان کرد و زمانی طویل در انجا گذرانیده تحصیل علم حدیث نمود و بشام مراجعت کرده
متولی تدریس مدرسه ناصریه در قدس که منسوب بسوی ملک ناصر صلاح الدین یوسف بن ایوب ست گردید و مدتی در ان

اقامت کردم و هم بروی اشتغال داشتند و انتفاع میگرفتند بعده بدمشق آمده مدرس مدرسهٔ رواحیه شد این مدرسه بنا کرده ابوالقاسم هبة الله بن عبد الواحد بن رواحة الحموی ست که در حلب هم مدرسه باین نام ساخته است چون ملک اشرف بن ملک عادل بن ایوب در دمشق دار الحدیث بنا کرد تدریس آنجا بابن الصلاح سپرد مردم از وی علم حدیث حاصل ساختند بعده متولی درس مدرسهٔ زمرد خاتون بنت ایوب شقیقهٔ شمس الدوله توران شاه بن ایوب مذکور گشت و قائم بوظائف گردید بدون اخلال چیزی ازان و بود از علم و دین بر قدم عظیم در دمشق یکچند سال بروی اشتغال کردم در علوم حدیث کتابی نافع تصنیف نموده و همچنین در مناسک حج اشیای حسنه که مردم بسوی آن محتاج اند جمع کرده و او راست اشکالات بر کتاب الوسیط در فقه و بعض اصحاب او فتاوای او را در مجلدی فراهم کرده اند و کارش همیشه بر سداد و صلاح و اجتهاد در اشتغال و نفع جاری بود تا آنکه روز چهارشنبه وقت صبح بست و پنجم ربیع الآخر سنه ثلث و اربعین و ست مائة بدمشق وفات یافت بعد ظهر بروی نماز گذارده بمقابر صوفیه خارج باب النصر دفن ساختند مولد او سنه سبع و سبعین و خمس مائة بود در شهرخان بفتح شین معجمه قریه ایست از اعمال اربل قریب از شهرزور و نصری نسبت بجد اوست ابن الصلاح گفته در خواب مرا این کلمات الهام شد ادفع المسئلة ما وجدت التحمل یمکنک فان لکل یوم رزقا جدیدا و الالحاح فی المطالب یذهب البهاء و ما احسن الصنیع الی الملهوف و ربما کانت الغیر نوعا من ادب الله تعالی و الحظوظ مراتب فلا تعجل علی ثمرة قبل ان تدرک فانک ستنالها فی اوانها و لا تعجل فی حوائجک فتضیق بها ذرعا و یغشاک القنوط والله اعلم ✢

ابو عمرو **عثمان** بن عمر بن ابی بکر بن یونس الفقیه المالکی المعروف بابن الحاجب الملقب جمال الدین پدرش حاجب امیر عز الدین موسک الصلاحی بود کردی است پسرش در قاهره در صغر سن قرآن کریم خوانده تفقه بمذهب امام مالک کرد و عربیت و قراآت آموخت و در علوم بارع شد و فنون را بغایت آن اتقان کرد و بدمشق آمده بجامع او در زاویهٔ مالکیه درس گفت خلق در اشتغال بروی کوشیدند و وی برای ایشان التزام درس نمود و متبحر در فنون گردید غالب بروے علم عربیت بود مختصری در مذهب نوشته و مقدمهٔ وجیزه در نحو مسمی بکافیه و دیگر مثل آن در تصریف مسمی بشافیه و شرح هر دو مقدمه و این مقدمات او در مدارس هند خیلی رواج دارند بلکه در تحصیل علم صرف و نحو بران اقتصار کنند در اصول فقه هم تالیفی دارد همه تصانیفش در نهایت حسن و افاده است در مواضع مخالفت نحویان کرده و بر ایشان اشکالات و الزامات که اجابت از انها دشوار است ایراد نموده احسن خلق الله در ذهن بود بقاهره عود کرده مقیم شد مردم ملازم او بودند برای اشتغال بروی ابن خلکان گفته بارها نزد وی برای ادای شهادات آمدم و از مواضع مشکله در عربیت او را پرسیدم همه را جواب بغایت بلیغ داد بسکون کثیر و تثبت تام و منجمله آن سوالات این ست که او را از مسئلهٔ اعتراض الشرط علی الشرط در قول ایشان ان اکلت ان شربت فانت طالق پرسیدم که لم تعین تقدیم الشرب علی الاکل بسبب وقوع الطلاق حتی لو اکلت ثم شربت لا تطلق و ازین بیت متنبی پرسیدم

لقد تصبرت حتی لات مصطبر   فالان اقحم حتی لات مقتحم

که سبب موجب خفض مصطبر و مقتحم چیست زیرا که لات از ادوات جر نیست در جواب هر دو کلام طویل آورده جواب شافی گفت و اگر تطویل نمی بود ذکر جواب میکردم بعده بنیت اقامت باسکندریه رفت بسی بر نیامد که نهار خمیس سادس و عشرین شوال سنه ست و اربعین و ست مائة

در آنجا وفات کرد و خارج باب البحر بتربت شیخ صالح بن ابی اسامه مدفون گشت مولدش آخر سنه سبعین و خمس مائه بود

ابوعمرو عثمان بن احمد بن یزید الدقاق البغدادی المعروف بابن السماک تحصیل علم حدیث از محمد بن عبدالله منادی و حنبل بن اسحق و حسن بن مکرم و یحیی بن ابی طالب و دیگر اجلهٔ این فن نموده و از وی حاکم و ابن منده و ابن القطان و ابوعلی بن شاذان و دیگر کبرای این قوم اخذ نموده اند خطیب گفته ابن رزقویه را شنیدم میگفت نخذ من البازی الابیض ابوعمرو بن السماک جزء الفیل او مشهور است در ربیع الاول سنه اربع و اربعین و ثلث مائة وفات یافته از خانه تا مدفن او پنجاه هزار کس همراه جنازه بود ذکره فی بستان المحدثین +

ابوعبدالله عروة بن الزبیر بن العوام بن خویلد القرشی الاسدی یکی از فقهای سبعهٔ مدینهٔ منوره است پدرش یکی از عشرهٔ مبشره بجنت و پسر صفیه عمهٔ آنحضرت صلی الله علیه و سلم است و مادر عروه اسماء بنت ابی بکر صدیق رضی الله عنه بوده که ذات النطاقین و یکی از عجائز جنت است و عروه شقیق برادر خود عبدالله بن زبیر است بخلاف برادر ایشان مصعب که از مادر ایشان نیست از عروه روایت در حروف قرآن آمده و از عایشه خالهٔ خود روایت دارد و از وی زهری و غیره عالم صالح بود پای او را اکله رسید در شام بود در مجلس ولید بن عبدالملک بریده شد حرکت نکرد پسرش محمد در آن سفر مرد چون بمدینه آمد گفت لقد لقینا من سفرنا هذا نصبا بعد بریدن پای هشت سال زیست و این بریدن در سن پیری بود و بکمال جرأت که هیچکس او را نگرفت ابراهیم بن محمد بن طلحه در تعزیت او گفت والله ما بک حاجة الی المشی و لا ارب فی السعی و قد تقدمک عضو من اعضائک و ابن من ابنائک الی الجنة و الکل تبع للبعض ان شاء الله تعالی و قد ابقی الله لنا منک ما کنا الیه فقراء و عنه غیر اغنیاء من علمک و رأیک نفعک الله و ایانا به و الله ولی ثوابک و الضمین بحسابک عروه مردم را در ایام رطب بباغ خود برده تمر میخورانید و این کریمه تکرار میکرد وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ تا آنکه از باغ بیرون می آمد هر روز ربع قرآن در مصحف میخواند و گاهی قیام لیل ترک نکرده مگر شبیکه پای او بریده شد شب آینده باز عود نمود بیر عروه در مدینه منسوب باوست و هیچ آبی شیرین تر از چاه او نیست و فاتش قریب مدینه در قریهٔ فرع بضم فا و سکون را از ناحیهٔ ربذه شد و بر چهار میل از مدینه است و آب و نخل دارد در سنه ثلث یا اربع و تسعین و همانجا دفن شده ابن سعد گفته وهی سنة الفقهاء

الشیخ عزالدین بن عبدالسلام بن ابی القاسم بن حسن بن محمد بن مهذب السلمی ابومحمد شیخ الاسلام سلطان العلماء تفقه بر فخر بن عساکر کرده و اصول از سیف آمدی گرفته و حدیث از عمر بن طبرزد و غیره شنیده و در عربیت بارع شده ذهبی در عبر گفته بمعرفت مذهب با زهد و ورع بسوی وی منتهی گشته و برتبهٔ اجتهاد رسیده در مصر زیاده از بست سال نشر علم و امر معروف و نهی منکر گذرانیده بر پادشاهان غلظت کردی تا بدیگران چه رسد چون بمصر آمد منذری در ادب با وی مبالغه کرد و از افتا باز ماند و گفت تا پیش از حضور او فتوی میدادیم و بعد حضور او منصب فتیا متعین دروست در مصر تفسیر را درسها گفت و کتابها تالیف نمود صاحب کرامات است خرقهٔ تصوف از شهاب الدین سهروردی پوشیده و از شیخ ابوالحسن شاذلی کلام در حقیقت شنیده شاذلی فرموده مرا میگویند که بر روی زمین هیچ مجلسی در فقه ابهی از مجلس شیخ عزالدین و در حدیث ابهی از مجلس منذری و در علم حقائق ابهی از مجلس تو نیست ابن کثیر در تاریخ خود گفته ریاست مذهب

بسوی او متوجه گشته فتوی از سائر آفاق بسوی او می آمد در آخر عمر تعصب بمذهب نمیکرد بلکه مطلق مجتهد شده و فتوی
باجتهاد خود میداد ابن دقیق العید که شاگرد اوست گفته هو احد سلاطین العلماء و ابن حاجب گفته افقه من الغزالی
قاضی عز الدین الهکاری گفته یکبار وی فتوی داد بعد ازان خطای خود ظاهر شد در مصر و قاهره
منادی کنانید که هر کرا ابن عبد السلام چنین فتوی داده باشد باید که بران عمل نکند زیرا که دران از وی
خطا واقع شده قطب یونینی گفته با این همه شدت و صلابت حسن المحاضره بود و نوادر و اشعار سماع را حاضر شده
و وجد نموده ابن کثیر گفته لطیف ظریف بود و استشهاد باشعار میکرد وفاتش در مصر سنه ستین و ست مائة بوده رحمه الله تعالی

الحافظ ابن جماعة قاضی القضاة الشیخ عز الدین ابو عمر بن قاضی القضاة بدر الدین محمد بن ابراهیم
بن سعد الله الکنانی الشافعی در محرم سنه اربع و تسعین و ست مائة متولد شده و بسیار سماعت کرده شیوخ
او بیکهزار و سه صد تن رسیده اند عنایت باین شان نموده و تخریج احادیث رافعی و غیره کرده قاضی دیار مصریه و مدرس خشابیه بود
معرفت او بحدیث اشمل از معرفت او بفقه بود مات بمکة سنة سبع و ستین و سبع مائة منسک صغیر او در سفر حج همراه
فقیر بود باوجود اختصار خیلی نغز افتاده در هر مسئله حج و عمره هر چهار مذهب دران بیان نموده است

ابو الحسن علی بن احمد بن المرزبان البغدادی الفقیه الشافعی فقیه ورع از جملهٔ علما بود فقه از ابی الحسین بن القطان گرفته
و از وی ابو حامد اسفراینی اخذ نموده اول قدومش در بغداد او بود وی گفته ما اعلم ان لاحد علی مظلمة ابن خلکان گفته وی
فقیه بود و غیبت را از مظالم میدانست او را وجهی در مذهب است مدرس بغداد بود توفی سنة ست و ستین و ثلث مائة مرزبان
بفتح میم و سکون را و ضم زا لفظ فارسی است معرب بمعنی حد و بان بمعنی صاحب یعنی صاحب الحد آن در اصل نام کسی است که فروتر از پادشاه باشد

ابو الحسن علی بن محمد بن حبیب البصری المعروف بالماوردی از وجوه فقهای شافعیه است فقه در بصره از
ابی القاسم صیمری گرفته بعده از ابو حامد اسفراینی در بغداد اخذ نموده حافظ مذهب بود کتاب حاوی او را هر که دیده
شهادت به تبحر او و معرفت تامه او بمذهب داده در بلدان کثیره قاضی ماند و بغداد را وطن گرفت خطیب صاحب تاریخ
از وی راوی است و گفته کان ثقة و او را غیر حاوی تفسیر قرآن کریم و نکت و عیون و ادب الدین و الدنیا و احکام سلطانیه
و قانون وزارت و سیاست ملک و اقناع در مذهب و تالیف در اصول فقه است در حیات خود تصانیف خود را ظاهر نکرد
و در موضعی همه را جمع نموده چون مرگ نزدیک شد مردی معتمد را گفت این همه کتب که در فلان موضع نهاده است همه تصانیف من است
چون نیت خالص در ان برای او تعالی سبحانه نیافتم آنها را ظاهر نکردم حالا که معاینه موت میکنم و در نزع افتاده ام
دست خود در دست من کن اگر بران قابض شوی بدان که هیچ چیزی از انها قبول نشده همه کتب را وقت شب در دجله بینداز
و اگر دست من کشاده شد و بر دست تو قابض نشدم بدان که آنهمه مقبول گردیده و من به نیت خالص ظفر یافتم آن مرد گوید همچنین کردم دست
او مبسوط گشت و دانستم که تصانیف او پذیرا افتاد بعد از وی آنها را ظاهر کردم وفات او در سنه خمسین و اربع مائة بعمر
هشتاد و شش سال اتفاق افتاده در بغداد بمقبرهٔ باب حرب مدفون گردید ماوردی نسبت است بسوی بیع ماورد هکذا قاله السمعانی

ابو الحسن علی بن اسمعیل بن ابی بشر اسحق بن سالم بن اسمعیل بن عبد الله بن موسی بن بلال بن ابی بردة عامر

بن ابی موسی الاشعری صاحب رسول الله صلی الله علیه وسلم امام اصول و قائم بنصرت مذهب سنت بود طائفهٔ اشعریه منسوب باوست و شهرت وی مغنی از اطالت در تعریف اوست قاضی ابوبکر باقلانی ناصر و مؤید مذهب اوست اشعری ایام جمعه در حلقهٔ ابی اسحق مروزی در جامع منصور بغداد می نشست در سنه سبعین یا ستین و مائتین در بصره متولد شده و در سنه ثلثین و ثلث مائه بمرگ مفاجات درگذشت اشعری بفتح همزه نسبت است بسوی اشعر که نامش نبت بن ادد بن زید بن یشجب است چون وقت ولادت موی بر تن داشت او را اشعر گفتند هکذا قاله السمعانی حافظ ابوالقاسم بن عساکر در مناقب او مجلدی نوشته وی اول معتزلی بود بعده از قول بعدل و خلق قرآن در مسجد جامع بصره توبه کرد روز جمعه بالای کرسی رفته باواز بلند گفت هر که مرا شناخته شناخته و هر که نشناخته پس من فلان بن فلانم قائل بودم بخلق قرآن و بآنکه ابصار خدا را نمی بینند و فاعل افعال شر منم و حالا من تائب مقلع ام و معتقد رد بر معتزله و مخرج فضائح و معایب ایشان در مزاج او مزاح و دعابت بسیار بود کتاب اللمع و کتاب الموجز و کتاب ایضاح البرهان و کتاب التبیین عن اصول الدین و غیر ذلک از توالیف اوست در رد ملاحده و معتزله و رفضه و جهمیه و خوارج و سائر اصناف مبتدعین تصنیفها دارد اکل او از غلهٔ ضیعهٔ بود که جد وی بلال بن ابی برده بر عقب خود وقف کرده بود و نفقهٔ روزانهٔ او هفده درهم بود قاله الخطیب ابوبکر صیرفی گفته معتزله بسیار سر برداشته بودند تا آنکه او تعالی اشعری را ظاهر کرد وی ایشان را در اقماع سمسم محجور نمود و حافظ ابن حزم گفته او را پنجاه و پنج تالیف است والله اعلم

ابوالحسن علی بن محمد بن علی الطبری الملقب عماد الدین المعروف بالکیا هراسی الفقیه الشافعی از اهل طبرستان است به نیشاپور رفته و بر امام الحرمین تفقه کرده خوبصورت بلند آواز فصیح عبارت شیرین کلام بود از نیشاپور به بیهق آمده مدتی بدرس گذرانید و از آنجا بعراق شتافته تدریس مدرسهٔ نظامیهٔ بغداد یافت حافظ عبدالغافر فارسی ذکر او در سیاق تاریخ نیشاپور کرده و گفته ثانی ابوحامد غزالی بود بلکه آصل و اصلح و اطیب در صوت و نظر نزد مجد الملک بروق بن ملکشاه سلجوقی مال و جاه و ارتفاع شان یافت و متولی قضای آن دولت گشت محدث بود در مناظره و مجالسه خود استعمال احادیث میکرد از کلام اوست اذا جالت فرسان الاحادیث فی میادین الکفاح طارت رؤس المقاییس فی مهاب الریاح حافظ سلفی گفته از وی در بغداد در سنه خمس و تسعین و اربع مائة بنا بر جریان کلام میان من و فقهای مدرسهٔ نظامیه استفتائی کردم صورتش این است ما یقول الامام وفقه الله تعالی فی رجل اوصی بثلث ماله للعلماء و الفقهاء هل تدخل کتب الحدیث تحت هذه الوصیة ام لا وی زیر سوال نوشت نعم و کیف لا وقد قال النبی صلی الله علیه وسلم من حفظ علی امتی اربعین حدیثا من امر دینها بعثه الله یوم القیامة فقیها عالما انتهی تقریر جواب وی خیلی چست است اگر حدیث ضعیف نمی بود در احکام بدان احتجاج ساقط نمی بود و نیز از وی یزید بن معاویه را پرسیدند گفت انه لم یکن من الصحابة لانه ولد فی ایام عمر بن الخطاب رضی الله عنه و اما قول السلف فی لعنه ففیه لاحمد قولان تلویح و تصریح و لمالک قولان تلویح و تصریح ولابی حنیفة قولان تلویح و تصریح ولنا قول واحد التصریح دون التلویح و کیف لا یکون کذلک و هو اللاعب بالنرد و المتصید بالفهود و مدمن الخمر و شعره فی الخمر معلوم و منه قوله **نظم**

اقول لصحب ضمت الکاس شملهم
فکل وان طال المدی یتصرم
وداعی صبابات الهوی یترنم
ولا تترکوا یوم السرور الی غد
خذوا بنصیب من نعیم ولذة
فرب غد یاتی بما لیس یعلم

فصلی طویل بنوشت وورق را برگردانیده بنگاشت لو مدت ببیاض لمدت العنان فی مخازی هذا الرجل کتب فلان بن فلان ابن خلکان بعد این نقل فتوای امام غزالی در عدم لعن یزید نقل کرده گویا وی نیز باین جانب رفته بالجمله ولادت کیا در سنه خمسین واربعمائه بوده ووفات روز پنجشنبه وقت عصر مستهل محرم سنه اربع وخمس مائة در بغداد ودر تربت ابی اسحق شیرازی مدفون شد شیخ ابو طالب زینبی وقاضی القضات ابو الحسن بن الدامغانی که مقدم طائفه حنفیه بودند وسیان او ومیان این دو در حالت حیات منافسه وتنافر بوده در دفن او حاضر شدند یکی نزد سر ایستاد ودیگر نزد پای آن الدامغانی باین بیت تمثل کرد

وما تغنی التوادب والبواکی وقد اصبحت مثل حدیث امس

وزینبی این شعر خواند شعر

عقم النساء فلا تلدن شبیهه ان النساء بمثله عقم

ابن خلکان گوید شنیدم که اوراکیا بکسر کاف وفتح یا بکدام معنی گفته اند کیا در لغت عجمیه بمعنی کبیر القدر مقدم بین الناس ست ابو اسحق ابراهیم بن عثمان الغزی که در مدرسه نظامیه بخدمتش می بود وشاعر مشهور ست مرثیه او باین ابیات بارتجال گفت علی ما حکاه الحافظ ابن عساکر فی تاریخه الکبیر نظم

لو کان ینجی علو من بوائقها
من الحمام متی رقی الردی الحذر
حبر عهدناه طلق الوجه مبتسما
تعلمه الجم فی الآفاق منتشر
عند الوری من اسی ابقیته خبر
تحار فی نظمه الاذهان والفکر
کانما مشکلات الفقه یوضحها
وقلت دهری الی ثروانه مفتقر

هی الحوادث لا تبقی ولا تذر
لم تکسف الشمس بل لم یخسف القمر
تبکی علی شمسه الاسلام اذا افلت
والبشر احسن ما یلقی به البشر
سقی ثراک عماد الدین کل ضحی
فهل اتاک من استیها شهم خبر
من فاز منه بتعلیق فقد علقت
جباه وهم لها من لفظه غرر

ما للبریة من محتومها وزر
قل للجبان الذی امسی علی حذر
با دمع قل فی تشبیهها المطر
لئن طوته المنایا تحت اخمصها
صوب الغمام ملث الودق منهمر
احیا ابن ادریس درس کنت توره
عینه بشبهها لیس ینکدر
ولو عرفت له مثلا دعوت له

ابو الحسن علی بن الانجب ابی المکارم المفضل بن ابی الحسن علی بن ابی الغیث مفرج اللخمی المقدسی الاصل الاسکندرانی المولد والدار المالکی المذهب فقیهی فاضل در مذهب مالک از اکابر حفاظ مشاهیر در حدیث وعلوم اوست صحبت حافظ ابو طاهر سلفی یافته وسندری ملازم صحبت او بوده بروی تخریج کرده وازوی فضل کثیر وصلاح عزیز بیان نموده واز اشعار اوست نظم

فاسعد ایامی المشترک
ایا نفس بالماثور عن خیر مرسل
بما طاب من نشر لهان تمسکی
ثلثة آفات بلینا بها

یسائلنی زائری حالتی
واصحابه والتابعین تمسکی
وخافی غدا یوم الحساب جهنما
البق والبرغوث والبرغش

تجاوزت ستین من مولدی
وما حال من حل فی المعترک ولم
عساک اذا بالغت فی نشر دینه
اذا لفحت نیرانها ان تمسکی ولم
ثلث اوحش ما فی الوری

وست او سهی بابها | او حش | وی در ثغر اسکندریه محروث نائب الحکم بود بعده مدتی آنجا درس گفت بعده نقل
بقاهره کرده در مدرسهٔ صاحبیهٔ وزیر صفی الدین ابن شکر تا وفات مدرس ماند ولادتش سنه اربع واربعین وخمس مائة بود
ووفات در سنه احدی عشر وست مائة روز جمعه سلخ شعبان و مقدسی بفتح میم وسکون قاف وکسر دال نسبت است بسوی بیت المقدس

ابو الحسن علی بن ابی علی محمد بن سالم التغلبی الفقیه الاصولی الملقب سیف الدین الآمدی در اول اشتغال حنبلی المذهب بود
چون ببغداد آمد قرات بر ابن المنی ابی الفتح نصر بن فتیان الحنبلی کرد مدتی بران گذرانید بعده انتقال بسوی مذهب
شافعی نمود وصاحب شیخ ابی القاسم بن فضلان گردید وبروی اشتغال در خلاف کرد وطریقهٔ او را باز وانداطریقهٔ اسعد المیهنی
حفظ نمود وتمیز حاصل کرد ودر شام آمده اشتغال بفنون معقول نمود وبسیاری ازان یاد گرفته ماهر شد در زمان وی
حافظ تری از وی نبود وبمصر شتافته متولی اعاده بمدرسهٔ مجاورهٔ ضریح امام شافعی گشت وصدر جامع ظافری در
قاهره گردید فضلش همانجا انتشار گرفت ومردم بروی اشتغال نمودند وانتفاع گرفتند جماعتی از فقهای بلاد را بروی
حسد وتعصب آمد او را منسوب بسوی فساد عقیده وانحلال طویه وتعطیل ومذهب فلاسفه وحکما کردند ومحضری نوشته
وتخط باستباحت دم او نمودند ابن خلکان گفته از مردی نوعی عقل ومعرفت مرا رسیده که چون عمی تحامل ایشان بر خود
وافراط تعصب دید در محضر مذکور که نزدش برای تصدیق کتابت شان آمد بنوشت **شعر**

حسدوا الفتی اذ لم ینالوا سعیه فالقوم اعداء له وخصوم کتبه فلان بن فلان وبملاحظهٔ تاب
ایشان مخفی از انجا برامده راه شام گرفت ومدینهٔ حماة را وطن ساخت ودر اصول دین وفقه ومنطق وحکمت وخلاف
تصنیف کرد همه تصانیفش مفید است منها کتاب ابکار الافکار در علم کلام ومختصرش مسمی است بمنائح القرائح
ورموز الکنوز وله دقائق الحقائق ولباب الالباب ومنتهی السول فی الاصول وله طریقة فی الخلاف وله مقدار عشرین
تصنیفا وی در دمشق بمدرسهٔ عزیزیه زمانی دراز درس گفت ومتهم شده معزول گردید ودر خانهٔ خود بطال نشست
وبر همین حال سوم صفر یوم الثلثا سنة احدی وثلثین وست مائة بمرد وبسفح جبل قاسیون مدفون شد ولادتش در سنه
احدی وخمسین وخمس مائة بود آمدی بهمزهٔ ممدوده ومیم مکسوره نسبت است بسوی آمد که شهری کلان در دیار بکر است
مجاور بلاد روم وابن المنی مذکور فقیه محدث بود جماعتی کثیر از وی انتفاع حاصل کرد توفی خامس رمضان سنة ثلث وثمانین وخمس مائة

ابو الحسن علی بن عمر بن احمد بن مهدی البغدادی الدارقطنی الحافظ المشهور عالم حافظ فقیه بر مذهب امام شافعی
بود در سنه ستین وثلث مائة متولد شد فقه از ابی سعید اصطخری فقیه شافعی وقرات عرضا وسماعا از محمد بن حسن النقاش واز
ابی سعید القزاز ومحمد بن الحسین الطبری وطبقهٔ ایشان گرفت وسماعت از ابی بکر بن مجاهد نمود در حالیکه صغیر بود در بغداد و
کوفه وبصره وشام وواسط ومصر ودیگر بلدان اسلام گردیده وسماع حدیث از ابو القاسم بغوی وابن صاعد وحسین محاملی
ودیگر علمای بسیار نموده در عصر خود بامامت در علم حدیث منفرد بلا منازع بود در آخر عمر برای اقراء در بغداد صدر شده
عارف بود باختلاف فقها وبسیاری از دواوین عرب از بر یاد داشت منها دیوان السید الحمیری وباین جهت منسوب بسوی
تشیع گشت حافظ ابو نعیم اصفهانی صاحب حلیة الاولیاء وحاکم وعبد الغنی مصری وحافظ منذری وتمام رازی وجماعهٔ کثیر

از وی روایت دارند و در فن حدیث و معرفت علل و اسماء الرجال بی نظیر وقت و یگانهٔ عصر خود بود چنانکه خطیب
و حاکم و دیگر ائمه برین صفت تفوق او درین علوم گواهی داده اند و نیز مذاهب فقها و علم ادب نیک ورزیده بود
قاضی ابن معروف شهادت او در سنه ست و سبعین و ثلث مائة قبول کرد و نادم شد گفت قول من بر آنحضرت صلی
علیه و سلم بانفراد مقبول میشد حالا قول من بر نقل من بدون دیگری نپذیرند میشود و کتاب السنن و المختلف و المؤتلف
و غیرها تصنیف اوست از بغداد به مصر آمد باین جهت که او را این خبر رسید که ابو الفضل جعفر بن الفضل معروف بابن حنزابه
وزیر کافور اخشیدی عزم تالیف مسند دارد خواست که درین باب مساعدت او کند مدتی نزد او ماند و عزی و اکرام او
مبالغه نمود و در انفاق و اعطا وسعت فرمود و مال جزیل بدست او آمد و تا فراغ از مسند نزدش مقیم ماند و تخریج مسند
باتفاق حافظ عبد الغنی مینمود تا آنکه تمام شد حافظ عبد الغنی گفته احسن الناس کلاما علی حدیث رسول الله صلی الله علیه و سلم
ثلثة علی بن المدینی فی وقته و موسی بن هارون فی وقته و الدارقطنی فی وقته وی امام بود در علوم قرآن و متقن در
علوم کثیره در بستان المحدثین نوشته دارقطنی در نوجوانی در مجلس اسمعیل صفار می نشست روزی صفار املا میکرد و وی
می نوشت صفار گفت سماع تو صحیح نیست زیرا که در نوشتن مشغولی و فهم حدیث خوب نمیکنی دارقطنی گفت حضرت را
یاد است که چند حدیث املا فرموده اند گفت نه دارقطنی گفت تا حال هجده حدیث نویسانیده آید حدیث اول عن فلان
و هو عن فلان تا آخر سند و متنه کذا و کذا و حدیث ثانی و متن او کذا و کذا تا تمام آنهمه احادیث مع الطرق و الاسانید
از یاد خود برخواند تمام اهل مجلس از قوت حافظه اش در حیرت ماندند از وی پرسیدند که مانند خود دیگری را دیده هیچ جواب
نگفت و این آیه بخواند فلا تزکوا انفسکم ابن خلکان گفته چون زیاده تر الحاح کردند گفت در فن واحد می پرسید پس افضل
از خود دیده ام و اگر از کسی می پرسید که در وی هر آنچه درمن مجتمع شده است فراهم شده باشد پس ندیده ام در بستان گفته
از لطائف و ظرائف او این ست که روزی ابو الحسن بیضاوی مردی را که از دور برای طلب حدیث آمده بود بحضور او آورد
و گفت این مرد غریب ست از دور آمده باید که چند حدیث بروی املا فرمای دارقطنی تعلل نمود و گفت مرا فرصت و فراغت نیست
چون ابو الحسن پر بجد شد دارقطنی زیاده بر بیست سند بروی املا کرد و متن جمله همین بود نعم الشیء الهدیة امام الحاجة آنمرد بهر
روز دیگر هدیه مناسب آورد او را نزدیک خود بنشانید و هفده حدیث بروی املا کرد که متن همه این بود اذا اتاکم کریم قوم فاکرموه
همچنین روزی نوافل میخواند شخصی متصل او نشسته حدیث میخواند و در ان نسخه در اسمای بعضی رواة نسیر واقع شده بود بنون
و سین بصیغهٔ تصغیر خواننده بشیر خواند بیای موحده و شین معجمه دارقطنی در نماز سبحان الله گفت خواننده متنبه شده باز بشیر خواند
دارقطنی باز سبحان الله گفت خواننده یسیر خواند بضم یای تحتیه چون دارقطنی دید که پی بلفظ صحیح نمی برد بآواز بلند خواند
ن و القلم و ما یسطرون نیز روزی در نوافل بود خواننده حدیث عمرو بن شعیب را عمرو بن سعید خواند دارقطنی سبحان الله گفت
خواننده اعادهٔ سند نموده درین لفظ متوقف شد دارقطنی این آیت تلاوت نمود یا شعیب اصلوتک تامرک انتهی ولادت
حافظ در سنه ست و ثلث مائة بوده و وفات روز چهار شنبه هشتم یا دوم ذیقعده یا ذیحجه سنه خمس و ثمانین و ثلث مائة در بغداد
اتفاق افتاده ابو حامد اسفراینی فقیه مشهور بروی نماز گذارد و قریب معروف کرخی در مقبرهٔ باب حرب مدفون گردید

حافظ ابن ناصر گفته من او را در خواب دیدم و گویا از انکه حال او می پرسیدم گفت در آخرت چون بود گفت در جنت
او را امام میگویند دارقطنی بفتح دال و راء مفتوحه و قاف مضمومه نسبت ست بسوی دار القطن که محله کلان در بغداد بود
الامیر سعد الملک ابو نصر علی بن هبة الله بن علی بن جعفر بن علکان بن محمد المعروف بابن ماکولا اصلش از
نواحی اصبهان ست پدرش وزیر امام قائم بامر الله و جلال الدولة ابن بویه بود و عم او حسن بن جعفر قضای بغداد داشت
حدیث بسیار شنید و تصانیف نافعه کرد و اخذ علم از مشایخ عراق و خراسان و شام و جز آن نموده عالم حافظ متقن نحوی
مجود شاعر صحیح النقل بود در بغداد در زمانه او نظیر وی هیچ کس نبود سواحل و دیار مصر و جزیره و ثغور و جبال و ماوراء النهر
را گردش کرده و از ابی طالب بن غیلان و ابا بکر بن بشران و ابا القاسم بن شاهین و ابا الطیب طبری سماعت و استفاده ساخته
یکی از فضلای مشهورین ست الفاظ مشتبهه در اسمای اعلام را تتبع کرده شی کثیر از ان جمع ساخت از اشعار اوست نظم

قوض خیامک عن ارض تهان بها ... وجانب الذل ان الذل یجتنب
وارحل اذا کان فی الاوطان منقصة ... فالمندل الرطب فی اوطانه حطب
ولما تفرقنا تباکت قلوبنا ... فممسک دمع عند ذاک کساکبه
فیا نفسی الحراء التی توجسرة ... فراق الذی تهوینه کساک به
ولم فؤاد ما یفیق من التصابی ... اطاع غرامه وعصی النواهی
وقالوا لو تصبر کان یسلو ... وهل صبر یساعد والنوی هی

ولادتش در عکبرا پنجم شعبان سنه احدی و عشرین و اربع مائة بوده در جرجان یا خراسان یا اهواز در سنه سبعین
یا خمس و سبعین یا سبع و ثمانین یا تسع و سبعین و اربع مائة کشته شد غلامان اتراک که در خدمتش بودند او را
قتل کرده و اموالش گرفته بگریختند و خونش رایگان و برباد رفت ماکولا بفتح میم و ضم کاف ابن خلکان گفته
لا اعرف معناه ولا ادری سبب تسمیته بالامیر هل کان امیرا بنفسه ام لا لانه من اولاد ابی دلف العجلی والله اعلم
الحافظ ابو القاسم علی بن ابی محمد الحسن بن هبة الله بن عبد الله بن الحسین المعروف بابن عساکر الدمشقی الملقب
ثقة الدین در وقت خود محدث شام و از اعیان فقهای شافعیه بود حدیث بروی غالب آمده و بدان شهرت گرفته و در
طلبش مبالغه نموده چیزی جمع نمود که غیر او را اتفاق نیفتاد در رحلت و طواف و جوب بلاد و ملاقات مشایخ کرد رفیق
حافظ ابی سعد عبد الکریم بن السمعانی بود در رحلت میان ایشان صحبت و اسانید جمع کرده حافظ و نیا شد سماعش در بغداد
در سنه عشرین و خمس مائة از اصحاب برمکی و تنوخی و جوهری ست بدمشق رجوع کرد و بخراسان شتافت و داخل
نیشاپور و هرات و اصبهان و جبال شد و تصانیف مفیده تالیف کرد و تخریج تخاریج نمود و بود حسن الکلام بر احادیث
محفوظ در جمع و تالیف تاریخ کبیر دمشق در هشتاد مجلد تالیف اوست بر نسق تاریخ بغداد ست در وی عجائب آورده
و او را جز این تالیف دیگر ست و شعر ست که لا باس به منها قوله نظم

الا ان الحدیث اجل علم ... واشرفه الاحادیث العوالی
وانفع کل نوع منه عندی ... واحسنه الفوائد والامالی
وانک لن تری للعلم شیئا ... یحققه کافواه الرجال
فکن یا صاح ذا حرص علیه ... وخذه عن الرجال بلا ملال
ولا تأخذه من صحف فترمی ... من التصحیف بالداء العضال

ومن المنسوب الیه نظم	یا نفس ویحک جاء المشیب	فماذا التصابی وماذا الغزل
تولی شبابی کأن لم یکن	وجاء مشیبی کأن لم یزل	کأنی بنفسی علی غرة
وخطب المنون بها قد نزل	فیا لیت شعری ممن اکون	وما قدر الله لی فی الازل

ابن خلکان گفته التزم فیها ما لا یلزم وهو الزای قبل اللام ولادتش در اول محرم سنه تسع وتسعین واربع مائة بوده در بست ویکم رجب سنه احدی وسبعین وخمس مائة بدمشق ونزد پدر واهل خود بمقابر باب الصغیر مدفون شد سلطان صلاح الدین وشیخ قطب الدین نیشاپوری در نماز جنازهٔ او حاضر شدند پسرش ابو محمد قاسم هم حافظ الحدیث بود در سنه ست مائة بمرد وبرادرش صائن الدین هبة الله بن الحسن بن هبة الله هم فقیه محدث فاضل بود در سنه ثلث وستین وخمس مائة بدمشق درگذشت وبمقابر خاندان خود مدفون گشت رحمهم الله تعالی

ابو الحسن علی بن الحسن بن الحسین بن محمد القاضی المعروف بالخلعی الموصلی الاصل المصری الدار الشافعی صاحب الخلعیات المنسوبة الیه سماعت حدیث از ابو الحسن الحوفی وابو محمد بن النحاس وابا الفتح العداس وابا سعید الماقی وابا القاسم الاهوازی وغیر ایشان دارد قاضی عیاض گفته حالش از ابا علی صدفی که وقت رحلت بلاد شرقیه با وی ملاقات کرده بود پرسیدم گفت او را تو الیف حسنه است وقاضی شده یکروز حکمرانی کرد روز دیگر مستعفی شده در قرافهٔ صغری منزوی گشت مسند مصر بود بعد حال قاضی ابوبکر بن العربی ذکر او کرده وگفته شیخ معتزلی فی القرافة له علو فی الروایة وعنده فوائد حمیدی از وی روایت کرده وکنایت بقرافی نموده وغیر وی گفته که خلعی قاضی نام بود برای وی ابو نصر احمد بن الحسین الشیرازی اجزاء المسموعاتش تخریج کرد که همین خلعیات باشد وآخر راوی آن از وی ابو رفاعه است ودران از اصمعی آورده که نقش خاتم ابی عمرو بن العلاء این بود وان امرأ دنیاه اکبر همه لمستمسك منها بحبل غرور چون از سببش پرسیدم گفت در نیمروز بسر مایهٔ خود میگردیدم شنیدم که گوینده این بیت میگوید چون نظر برداشتم هیچکس را ندیدم پس این را بر مهر خود کندم ثعلب گفته این بیت از ابی بن نوبه معروف بشوبه حنفی است حافظ ابو طاهر سلفی گفته بر خلعی چون سماعت حدیث میکردند مجلس خود را باین دعا ختم میکرد اللهم ما منت به فتممه وما انعمت به فلا تسلبه وما سترته فلا تهتکه وما علمته فاغفره ولادتش در محرم سنه خمس واربع مائة بمحروسهٔ مصر بوده ووفات هم در انجاست هم در ذیحجه یوم السبت سنه اثنتین وتسعین واربع مائة خلعی بکسر خاء معجمه وفتح لام نسبت است بسوی خلع زیرا که وی در مصر برای ملوک آنجا خلعتها میفروخت پس بهمان معروف شد وقرافه بفتح قاف در مصر دو موضع است کبری در ظاهر مصر وصغری بظاهر قاهره وآنجا قبر امام شافعی است رضی الله عنه وبنو قرافه فخذی از معافر بن یعفر بود که درین هر دو جا فرود آمد وبایشان منسوب شد ومعافر بفتح فا ثلثه وسانی از اعمال حلب است وگاهی بزیادت الف افلیم هم گویند

ابو الحسن علی بن محمد بن خلف المعافری القروی المعروف بابن القابسی در علم حدیث ومتون واسانید وی وهمه آنچه بدان تعلق دارد امام بود مردم در وی اعتقاد کثیر داشتند کتاب الملخص در حدیث تالیف اوست در وی متصل الاسناد را از حدیث امام مالک در موطا بروایت ابن القاسم المصری جمع نموده وآن با وجود صغر حجم خود

[illegible] در سنه ست وخمسين حج گذارده وكتاب بخاري در مكه از ابي زيد شنيده
[illegible] حافظ سلفي ومي گفت مجلسي در قيروان مجلس او گفتيا اقصر المتنبي في معني قوله شعر
[illegible] الطلب نسيما نكر ، وتابي الطباع على الناقل ، قابسي او را گفت اي مسكين تو كجا
الله تعالى لا تبديل لخلق الله ذلك الدين القيم ولكن اكثر الناس لا يعلمون ووفاتش در سنه ثلث واربع مائة بوده .
خلقي كه در ختم او بر قبر او ذبح شد بسيار گفته اند ومينه وشعرا بعضي بر مراثي آورده چون زخم بدندان او رسيد اين قول
زهير بن ابي سلمى المزني بسيار ميخواند . سئمت تكاليف الحياة ومن يعش ، ثمانين حولا لا ابالك يسأم
القابسي بفتح قاف نسبت بسوي قابس ست كه شهري در افريقيه قريب مهديه است ❖

ابو محمد علي بن احمد بن سعيد بن حزم بن غالب بن صالح بن خلف بن معدان بن سفيان مولى يزيد بن ابي سفيان الاموي
اول كسيكه از اجدادش مسلمان شد يزيد جد اوست واصلش از فارس بوده وجد او خلف اول كسي ست كه از آباي او باندلس
آمده مولدش بقرطبه از بلاد اندلس ست يوم الاربعا قبل طلوع شمس سلخ شهر رمضان سنه اربع وثمانين وثلث مائة
در جانب شرقي باز ان عالم بعلوم حديث وفقه آن وحافظ مستنبط احكام از كتاب وسنت بود از مذهب شافعي
انتقال بسوي مذهب اهل ظاهر كرد متفنن بود در علوم جمه كثيره عامل بود بعلم خود زاهد در دنيا با وجود رياستي كه او را
وپدر او را پيش از وي در وزارت وتدبير ملك بود متواضع صاحب فضائل بسيار وتواليف كثيره است در علوم حديث
ومصنفات ومسندات شتي كثير جمع كرده وسماعت بسيار نموده در فقه حديث كتابي نوشته مسمى بايصال الى فهم الخصال
الجامعة لمحل شرائع الاسلام في الواجب والحلال والحرام والسنة والاجماع در وي اقوال صحابه وتابعين ومن بعدهم
من ائمة المسلمين رضي الله عنهم اجمعين در مسائل فقه آورده وحجت هر طائفه وما لها وما عليها بيان نموده واين كتابي
كلان ست وله كتاب الاحكام لاصول الاحكام في غاية التقصي وايراد الحجج وكتاب الفصل في الملل والاهواء والنحل
وكتاب في الاجماع ومسائله على ابواب الفقه وكتاب في مراتب العلوم وكيفية طلبها وتعلق بعضها ببعض وكتاب
اظهار تبديل اليهود والنصارى للتوراة والانجيل وبيان تناقض ما بايديهم من ذلك مما لا يحتمل التاويل وهذا معنى
لم يسبق اليه وكتاب التقريب بحد المنطق والمدخل اليه بالالفاظ العامية والامثلة الفقهية فانه سلك في بيانه
وازالة سوء الظن عنه وتكذيب الممخرقين بطريقة لم يسلكها احد قبله وكان شيخه في المنطق محمد بن الحسن المذحجي القرطبي
المعروف بابن الكناني ووي اديب شاعر طبيب بود در طب رسالها دارد در ادب هم نوشته وبعد چهار صد سالي
از هجرت مرده ذكر ذلك ابن ماكولا في كتاب الاكمال في باب الكناني نقلا عن الحافظ ابي عبد الله الحميدي واو را
كتابي صغير ست مسمى بنقط العروس در وي هر غريبه ونادره آورده وخيلي مفيد ست ابن بشكوال در حق وي گفته ابو محمد اجمع
اهل اندلس بود قاطبة براي علوم اسلام واوسع ايشان در معرفت با توسع او در علم لسان ووفور حظ از بلاغت وشعر
ومعرفت بسير واخبار پسرش ابو رافع الفضل گفته كه نزد من از خط پدرش از تاليف او چهار صد مجلد ست مشتمل بر هشتاد هزار
ورق تقريبا وحميدي گفته ما راينا مثله فيما اجتمع له من الذكاء وسرعة الحفظ وكرم النفس والتدين وما رايت من يقول الشعر

[illegible]	قال الشیخ التمیمی نظم	[illegible]	ودی عندکم ابدا مقیم
ولکن للعیان لطیف معنی	له سأل المعاینة الکلیم	وله ایضا نظم	وذی عذل فیمن سبانی حسنه
[illegible] فی الهوی یقول	أفی حسن جمال لم تر غیره	ولم تدر کیف الجسم انت قتیل	فقلت له اسرفت فی اللوم ظالما
وعندی رد لو اردت طویل	الم تر انی ظاهری وانّنی	علی ما بدا حتی یقوم دلیل	[illegible] المحفظ [illegible]
اقمنا ساعة ثم ارتحلنا	وما یغنی المشوق وقوف ساعة	کأن الشمل لم یک ذا اجتماع	اذا ما شتت البین اجتماعا

میان او و میان ابو الولید سلیمان الباجی مناظرات و ماجریات بود که شرحش درازست و بود کثیر الوقوع در علمای عهد
نزدیک نیست که هیچیکی از زبانش سالم ماند ازین جهت علما از وی گریخت و بهدف فقها فی تقت شد و بر بغض او میل کردند
و قول او را رد نمودند و جمیع کردند بر تضلیلش و تشنیع نمودند بروی و تحذیر کردند سلاطین را از فتنه او و نهی نمودند عوام
را از نزدیک شدن بوی و اخذ کردن از وی امرا ملوک اورا دور انداختند و از بلاد بدر کردند تا آنکه در بادیه لبله رسیده
آخر نهار احد در شعبان سنه ست و خمسین و اربع مائة برحمت حق پیوست و گویند در منت لیشم که قریه اوبود بمرد و ولادتش
در شهر رمضان بعد طلوع فجر و قبل طلوع شمس یوم الاربعا سنه اربع و ثمانین و ثلث مائة بوده قاله ابن صاعد ابو العباس
بن عریف گفته کان لسان ابن حزم و سیف الحجاج بن یوسف الثقفی شقیقین و این بجهت کثرت وقوع او در ایمه گفت انتهی کلام
ابن خلکان گوییم چون این همه وقوع او از جهت تصلب او در اتباع و اجتناب از ابتداع بود و اکثر ایمه را مقلد محض یافته
و حامی احبار و رهبان خود دیده و رفض سنن صحیحه و نبذ کتاب الله و تمسک بفروع مجتهد فیها مشاهده نموده زبان را
در ذم ایشان مطلق ساخته اگر نیت صالحه همراه دارد انشاء الله تعالی ضرری از آن بسوی وی عائد نخواهد شد
و لهذا الشیخ اکبر در باب ثالث و عشرین و ماتین از فتوحات مکیه گفته غایة الوصلة ان یکون الشئ عین ما ظهر ولا یعرف انه
کما رایت النبی صلی الله علیه وسلم فی المنام وقد عانق ابا محمد بن حزم المحدث فغاب الواحد فی الآخر فلم تر الا واحدا
وهو رسول الله صلی الله علیه وسلم فهذه غایة الوصلة وهو المعبر عنه بالاتحاد انتهی بلفظه ولنعم ما قیل نظم

توهم واشینا بلیل مزارنا	فهمّ لیسعی بیننا بالتباعد	فعانقته حتی اتحدنا تعانقا	
فلما اتانا ما رای غیر واحد	ویقرب من ذلک ما قیل بالفارسیه شعر	جذبهٔ وصل بحدیست میان من و تو	

که رقیب آمد و پرسید نشان من و تو رزقنا الله تعالی من هذا الاتحاد نصیبا فی الدنیا والآخرة و وفات والد ابن حزم
که وزیر دولت عامریه بود و از اهل علم و ادب و خبر و بلاغت در سنه اثنتین و اربع مائة اتفاق افتاده پسرش ابن حزم گوید
انشدنی الذی الوزیر فی بعض وصایاه اذا شئت ان تحیی غنیا فلا تکن علی حالة الا رضیت بدونها
ابن حزم را پسری بود فاضل که اورا ابو رافع الفضل میگفتند در خدمت معتمد بن عباد صاحب اشبیلیه و غیرها
من بلاد اندلس میماند در وقعهٔ زلاقه با مخدوم خود معتمد مذکور روز جمعه منتصف رجب سنه تسع وسبعین و اربع مائة
کشته شد لبله بفتح لامین بلده ایست باندلس و منت لیشم بفتح میم و سکون نون و فتح تا و کسر لام و سکون یا
قریه از اعمال لبله است که ملک ابن حزم مذکور بود و بسوی او تردد و آمد و شد داشت رحمه الله تعالی

ابو الحسن علی بن ابی الکرم محمد بن محمد بن عبد الکریم بن عبد الواحد الشیبانی المعروف بابن الاثیر الجزری الملقب بعز الدین در جزیره پیدا شد و همانجا نشو و نما یافت و با پدر و برادران خود بموصل آمد و سکونت گزید و در آنجا از ابی الفضل عبد الله بن احمد الخطیب الطوسی و طبقه او سماعت کرد و بارها ببغداد بطریق حج و رسالت از طرف صاحب موصل آمد و از شیخین ابی القاسم یعیش بن صدقه الفقیه الشافعی و ابی احمد عبد الوهاب بن علی الصوفی و غیرهما سماعت حدیث نمود و بسوی شام و قدس رحلت کرده از جماعتی در آنجا شنید و بموصل عود نمود و منقطع شده خانه نشین گردید با توفر نظر در علم و تصنیف خانه او مجمع اهل فضل موصل بود و وی امام بود در حفظ حدیث و معرفت متعلقات او و حافظ تواریخ متقدمه و متأخره و خبیر با انساب عرب و ایام و وقائع ایشان در تاریخ کتابی کلان نوشته مسمی بکامل و وی از ابتدای زمان بدایت نموده تا سنه ثمان و عشرین و ست مائه ابن خلکان گوید هو من خیار التواریخ و کتاب الانساب ابی سعد عبد الکریم السمعانی را مختصر نموده و بران استدراک فرموده و بر اغلاطش تنبیه کرده و احالات او را افزوده کتابی مفید جید است و اکثر در دست مردم همین مختصر است در سه مجلد و اصل که در هشت مجلد است عزیز الوجود است ابن خلکان گفته آنرا جز یکبار بمدینه حلب ندیده ام و در دیار مصر بجز مختصر مذکور نرسیده و او راست کتاب اخبار الصحابه در شش مجلد کلان و چون در آخر سنه ست و عشرین و ست مائه بحلب رسیدم عز الدین مذکور در آنجا بصورت ضیف نزد طواشی شهاب الدین طغرل خادم اتابک ملک عزیز بن ملک ظاهر صاحب حلب مقیم بود و طواشی بسیار توجه داشت برو و نیک اعتقاد بود در وی و اکرام میکرد او را چون بوی مجتمع شدم مردی مکمل در فضائل کریم الاخلاق کثیرة التواضع یافتم لاجرم آمد و شد نزد او جاری نمودم و میان او و والدم موانستی اکیده بود باین جهت در رعایت و اکرام مبالغه میکرد دیده و وی بدمشق رفت و از آنجا بحلب برگشت باز عادت تردد خود جاری ساختم و وی قلیلی اقامت کرده متوجه موصل شد و ولادتش در سنه خمس و خمسین و خمس مائه بجزیرهٔ ابن عمر اتفاق افتاده و وی از اهل این جزیره است و وفاتش در شعبان سنه ثلثین و ست مائه بموصل بوده و اکثر مردم میگویند که آن جزیرهٔ ابن عمر است لیکن من نمیدانم که این کدام ابن عمر است و گفته اند که منسوب بسوی یوسف بن عمر ثقفی امیر عراقین است بعده معلوم شد که مردی از اهل برقعید از اعمال موصل آنرا بنا کرده نامش عبد العزیز بن عمر است و بوی مضاف گشته و در بعض تواریخ دیدم که آن جزیرهٔ ابنای عمر اوس و کامل است این هر دو را نیز نمیدانم که کیستند پس در تاریخ ابن المستوفی در ترجمه برادر عز الدین دیدم که آن از جزیرهٔ اوس و کامل پسران عمر بن اوس تغلبی است و الله اعلم

ابو الحسین علی بن معروف البزاز خطیب گفته وی شاگرد محمد بن باغندی و ابو القاسم بغوی و قاضی محاملی و من روایت کثیر بیک واسطه از وی دارم صاحب تصانیف مفیده است و استاد ابو یعلی بن الفرا که از عمدهٔ محدثین بود در بستان المحدثین گفته سال وفات او معلوم نیست لیکن ابن التوزی از وی در سنه صد و هشتاد و پنج سماع حدیث نموده پس تا آن سال باقی بود و وفات او بعد از آن است و الله اعلم

السبکی العلامة تقی الدین ابو الحسن علی بن عبد الکافی بن تمام بن حماد بن یحیی بن عثمان الانصاری امام فقیه محدث حافظ مفسر اصولی متکلم نحوی لغوی ادیب جدلی خلافی نظار شیخ الاسلام بقیة المجتهدین مجتهد مطلق است در سبک از اعمال منوفیه در صفر سنه ثلث و ثمانین و ست مائة

منقول شده و بر ابن الرفعه تفقه کرده و حدیث از دمیاطی گرفته و تفسیر از عراقی و قراآت از تقی بن الرفیع و اصول و معقول
از علاء باجی و نحو از ابی حیان حاصل نموده در تصوف صحبت شیخ تاج الدین بن عطاء الله دریافته ریاست علم بمصر بسوی
وی منتهی گشته اسنوی گفته کان انظر من رأیناه من اهل العلم و من اجمعهم للعلوم و احسنهم کلاما فی الاشیاء الدقیقة و اجلدهم
علی ذلک و صلاح صفدی گفته مردم میگویند که بعد غزالی مانند وی نیامده و نزد من ایشان بوی درین قول ظلم میکنند
نزد هم نیست مگر مثل سفیان ثوری شهاب الدین نقیب صاحب مختصر الکفایه گفته در مکه میان گروهی از علما نشستیم و گفتیم
اگر خدای تعالی تقدیر کرده باشد که بعد ائمه اربعه درین زمان مجتهدی عارف بمذاهب جمیع ایشان بود و برای نفس خود
مذهبی از هر چهار مذهب بعد اعتبار این مذاهب مختلفه ترکیب دهد زمانه منقاد او شود رای همگنان بران قرار گرفت که
این رتبه از شیخ تقی الدین سبکی تجاوز نمیکند و بسوی غیر او منتهی نمیشود انتهی کاتب حروف گوید اگر این رتبه برای سبکی
ثابت شود لازم آید که مرتبه شیخین ابن تیمیه رح و ابن القیم رح بالاتر از و باشد تبحرا و کمالا علما و عملا زیرا که کتب طبقات و تواریخ
با علای صوت منادی اند بمجتهد بودن اینها و جمع شدن آلات اجتهاد مطلق بر وجه کمال درینها و احاطه مذاهب اهل علم
و علوم و فنون شامل چنانکه حاصل ایشان بود در غیر ایشان نشان نداده اند تا باحاطه مذاهب اربعه که فرقه از هفتاد و سه
فرق اسلام است چه رسد و بالجمله سبکی را مصنفات جلیله فائقه است که بسبب نفائس بدیعه و تدقیقات نفیسه که
در وست سزاوار نوشتن بآب زر است قال السیوطی منها الدر النظیم فی تفسیر القرآن الکریم تکملة شرح مهذب نووی
تا اثنای تفلیس الابتهاج فی شرح المنهاج تا بحث طلاق الرقم الابریزی شرح مختصر التبریزی التحقیق فی مسئلة التعلیق
رفع الشقاق فی مسئلة الطلاق احکام کل و ما علیه تدل السیف المسلول علی من سب الرسول التعظیم والمنة فی لتؤمنن
به ولتنصرنه الجمع فی الحضر بعذر المطر معنی قول الامام المطلبی اذا صح الحدیث فهو مذهبی شفاء الاسقام فی زیارة خیر الانام
و دروی رد کرده است بر شیخ الاسلام ابن تیمیه در مسئله منع سفر برای زیارت قبور و جواب این رساله الصارم المنکی
علی نحر السبکی از علامه ابن عبد الهادی المقدسی است و در وی جواب شافی و وافی داده و رد سبکی چنانکه باید کرده
دیدنی است سیوطی کتب بسیار را از تالیفش نام برده و گفته له فتاوی کثیرة جمعها ولده فی ثلثة مجلدات انتهی گویم
این بزرگ را تعصبی کثیر بود با ابن تیمیه رح ولیکن در آخر عمر ازان باز آمده حافظ ابن ناصر الدین دمشقی در شرح الفیه گفته قاضی القضات
ابو الحسن سبکی خطی بسوی ذهبی نوشته دران بحق شیخ الاسلام ابن تیمیه رح این عبارت می نویسد اما قول سیدی فی الشیخ
فالمملوک محقق کبر قدره و زخارة بحره و توسعه فی العلوم الشرعیة والعقلیة و فرط ذکائه و اجتهاده و بلوغه فی کل من
ذلک المبلغ الذی یتجاوز الوصف و المملوک یقول ذلک دائما و قدره فی نفسی اکبر من ذلک و اجل مع جمعه الله من الورع
والزهادة والدیانة و نصرة الحق والقیام به لا لغرض سواه و جریه علی سنن السلف و اخذه من ذلک بالماخذ الاوفی
و غرابة مثله فی هذا الزمان بل من ازمان انتهی و این عبارت برای آن نوشته شد که تا مخالفین او را که برد سبکی بروی خیلے
ازو غرور دارند اعتراف سبکی بعلم و تقوی و خلوص و غرابت و جود امثال او هم معلوم شود وفات سبکی در جزیرة الفیل
علی شاطی النیل یوم الاثنین رابع جمادی الآخره سنه ست و خمسین و سبع مائة بوده شاعر ادیب عصر جمال الدین بن نباته

ومن بعد ... علیها	ابناء المفضل الجلیل والنسب	الصبر لا یرضی الاجلال العلماء تنتهب
ندبتها بالجوب للندب حین مضی	فای حزن وقلب فیه لم یجب	ثم الی کلام لا یخفی نعی والسماء علی
فقید کم یا سراة المجد والحسب	اما المجتهد قد ظل یندبه	من بات مجتهدا فی الحزن والحرب
جادت ثراک ابا السادات سحب ضحی	تزهی بذیل علی منواله سحب	انا من العرب اشیاخ مخلفة
فلا عجیب بان الترب للترب		

انتهی ملخصا وهو طویل ورثاه الصلاح الصفدی بقوله **شعر**

ای طود من الشریعة مالا زعزعت رکنه المنون فمالا وهی قصیدة طویلة ذکره السیوطی فی حسن المحاضرة اور اسری بود قاضی القضات تاج الدین ابو النصر عبد الوهاب که در مصر بسنه تسع وعشرین وسبع مائة متولد شده باشتغال فنون بر پدر کرده وبر غیر او تا آنکه ماهر شد ووی جوان است وکتابهای نفیسه تصنیف نموده ودر حیاتش منتشر گردید شروع تالیفش در حدود بست سالگی از عمر بود ویکبار بسوی نائب شام بر ورقه نوشت انا الیوم مجتهد الدنیا علی الاطلاق لایقدر احد یرد علی هذه الکلمة سیوطی گفته این کلام وی در حق او مقبول است از تصانیف او ست جمع الجوامع وشرح منع الموانع وشرح مختصر ابن حاجب وشرح منهاج بیضاوی وتوشیح وترشیح وطبقات حنفیه ومعید النعم وغیر ذلک مات عشیة یوم الثلثاء سابع ذی الحجة سنة احدی وسبعین وسبع مائة رحمهما الله تعالی رحمة واسعة

ابو الحسن برهان الدین علی بن ابی بکر بن عبد الجلیل بن الخلیل بن ابی بکر الفرغانی المرغینانی از اولاد سیدنا ابی بکر صدیق رضی الله عنه است متعبد وبارع در علوم فقیه اصولی ثقة ناسک بود مشایخ عظام را دیده وبانفاس ائمه کرام تبرک گرفته تفقه بر والد خود وشیخ امام بهاء الدین علی بن محمد بن اسمعیل الاسبیجابی المتوفی بسمرقند سنه خمس وثلثین وخمس مائة نموده ولادتش بعد عصر روز دوشنبه هشتم رجب سنه پانصد ویازده بود وحج گذارده وبزیارت سرور کائنات صلی الله علیه وسلم مشرف شده واین در سنه اربع واربعین وخمس مائة اتفاق افتاده او را توالیف بسیار است از انجمله است کتاب مجموع النوازل وکتابی در فرائض وکتاب التجنیس والمزید وکتاب بدایة المبتدی وکتاب کفایة المنتهی ومناسک الحج وکتاب الهدایه از اشهر مؤلفات او ست که مدار فتوای علمای حنفیه بر وست درین نزدیکی بتصحیح وتحشیه تمام مجلد ثانی آن در معاملات بلدهٔ لکهنؤ در مطبع علوی منسوب بعلی بخش خان در سنه احدی وثمانین ومائتین والف حلیهٔ طبع پوشیده گویند تالیفش در سیزده سال کرده ودرین مدت صائم بود واصلا افطار نمیکرد وهیچکی را بر صوم خود مطلع نمیفرمود وخادم چون طعام می آورد میگفت بنه وبرو وچون میرفت یکی را از طلبهٔ علم میخورانید واما کتاب بدایة المبتدی پس در وی مسائل مختصر قدوری وجامع صغیر فراهم نموده وتبرکا ترتیب جامع صغیر اختیار نموده ودران عده شرح آن نموده ونامش کفایة المنتهی نهاده وآن کتابیست عزیز الوجود در هشتاد مجلد وچون از اطناب او ترسید واندیشه هجر کتاب کرد متن را شرحی دیگر مختصر حاوی نافع نوشت مسمی بهدایه وروی عیون روایت ومتون درایت فراهم آورده وابتدای تالیفش ظهر یوم الاربعاء از ذیقعده سنه ثلث وسبعین وخمس مائه است مرغینان بفتح میم وسکون را وکسر غین معجمه شهری است در فرغانه وبا برده واقعات خود نوشته که بعمر دوازده سالگی در فرغانه پادشاه شدم ودر کتاب هدایه او بعض مسامحات است که شراح ومحشین وغیره

بران تعقیب کرده اند اما تخریج مساجد در مقدمه مطبوعه او ذکر کرده و جمعی از علمای احادیث او را تخریج کرده اند و در آن
بسیاری از انها غیر ثابت است چنانکه از ملاحظه تخاریج وی ظاهر میشود شیخ عبد الحق دهلوی رح در اخبار الاخیار در ذکر
مولانا احمد تهانیسری نوشته اند که میان ایشان و شیخ الاسلام نبیره مولانا برهان الدین مرغینانی صاحب هدایه بجهت
تقدم و تاخر مجلس گفتگوی شد امیر تیمور گفت ایشان نبیره صاحب هدایه اند مخدوم گفت صاحب هدایه که بزرگان ایشان بوده
در چند محل از هدایه خطا کرده است ایشان اگر یکجا خطا کرده باشند چه باک شیخ الاسلام در جواب گفت
آن محلهای خطا کدام است به ثبوت باید رسانید مولانا اشارت بفرزندان و شاگردان خود کرد که ایشان تقریر
میکنند امیر تیمور ملاحظه ناموس کرده صحبت بمجلس دیگر انداخت مولانا از انجا با اهل و عیال بر امده بکالپی توطن گزید

علی بن محمد بن الحسین بن عبد الکریم فخر الاسلام البزدوی الحنفی امام اصحاب ماوراء النهر است بسمرقند در سنه
در حفظ مذهب بوی مثل زنند صاحب تصانیف جلیله است در فقه و اصول و ولادتش در حدود سنه اربع مائة بوده
جد پدرش عبد الکریم شاگرد امام ابی منصور محمد بن محمد ماتریدی سمرقندی است و برادرش محمد بن محمد ملقب بصدر الاسلام
است چنانکه وی ملقب بفخر الاسلام و او را ابو العسر گویند بجهت آنکه تصانیفش عسر دارد چنانکه برادر او را ابو الیسر خوانند
بنا بر سهولت توالیف وی و نسف محرکه معرب نخشب است نام شهری مشهور و بزدوی نسبت است بسوی بزده
که نام قلعه است قال فی اعلام النبلاء وفات او در بلدهٔ کش بماه رجب سنه اثنتین و ثمانین و اربع مائة اتفاق افتاده

ابو الحسن علی بن محمد بن عبد الملک الفاسی المشهور بابن القطان بفتح قاف و تشدید طا حافظ علامه است ابصر
مردم بود بصناعت حدیث و احفظ ایشان برای رجال حدیث و اشد الاعتنا بروایت آن تدریس و [illegible] بیش کرد
و تالیف نمود از وست کتاب الوهم والایهام و آنرا بر احکام کبیر عبد الحق وضع کرده دلالت دارد بر مزید حفظ و قوت
فهم وی و لکن تعنت کرده در احوال رجال وفاتش در سنه ثمان و عشرین و ست مائة بوده هکذا فی سبل السلام شرح بلوغ المرام

نور الدین علی بن محمد سلطان القاری الهروی الفقیه الحنفی سید محمد بن ابی بکر البا علوی ترجمهٔ او در عقد الجواهر
والدرر چنین نوشته که وی جامع علوم عقلیه و نقلیه و متضلع از سنت نبویه بود یکی از جماهیر اعلام و مشاهیر اولی الحفظ
والافهام است در هرات متولد شده و بسوی مکه رحلت آورده و از خاتمة المحققین احمد بن حجر الهیتمی المکی اخذ نموده
صاحب تصانیف کثیره در چند فنون است منها شرح المشکوة و شرح الشمائل و شرح الوتریه والجزریه و شرح
علی شرح النخبه در اصول حدیث و شرح شفا و شاطبیه و قاموس را تلخیص نموده ناموس نام نهاد و له الاثمار الجنیه
فی اسماء الحنفیه و شرح ثلاثیات بخاری و نزهة الخاطر فی ترجمة الشیخ عبد القادر لیکن بنا بر اعتراض بر ائمه خصوصا
شافعی و اصحاب و ممتحن شده و بر امام مالک در مسئله ارسال یدین فی الصلوة اعتراض کرده و در این رساله نوشته
پس شیخ محمد مکین بجوابش پرداخت و اعتراضات او را هم بروی رد ساخت ولهذا تجد مؤلفاته لیس علیها نور العلم
ومن ثم نهی عن مطالعتها کثیر من العلماء والاولیاء و توفی فی سنة اربع عشرة والف انتهی کلامه تحریر سطور گوید
ملا علی قاری را جواب الجواب این رساله است و از تصانیف او قریب چهل رساله بخط خاص وی در فقه و حدیث

نزد فقیر ہست و شرح فقه اکبر و حزب اعظم اشهر مؤلفات وست و ہمه تو الیفش مقبول ہست و در اہل علم مستند اول
پس بودن او در علم بر ان یعنی چه بلکه در فقهای حنفیه کم کسی مثل او منصف مزاج محقق طبع در بن عصر برخاسته او را در تحریر
عبارت عربی طوری خاص و طرزی مخصوص ہست که کم اسهابیک وضع مسجع و مقفی می نویسد و در تحقیق فقه و حدیث
و دریافت علوم کلام و معقول ید طولی دارد از ہر کتاب او رتبهٔ تحقیق نمایان ہست و دستگاه او در ان علم عیان و اعتراض
او بر ارسال مالک و اصحاب شافعی در بعض مسائل نه از راه عصبیت و هوا ست بلکه بنا بر وضوح ادله بر خلاف آن و این قسم
اختلاف در جمیع اصناف علما قدیما و حدیثا موجود ست مخصوص او نیست در زاد المتقین بذکر شیخ علی متقی نوشته
که مردی بود از اہل عجم خوش خط او را ملا علی قاری گویند بملاحظهٔ تفضیلت و اہلیت و افلاس او تفسیر جلالین بر واز ده
خریدند و ہنوز میگفتند که عجائب مشقت کشیده است بزیاده میتوان گرفت و تفسیر مذکور بخط اہل مکه بیک جدید بهم میرسید
ابو الحسن علی بن المفضل المالکی المقدسی ثم الاسکندرانی الحافظ العلامه شرف الدین در سنه اربع و اربعین و خمس مائة متولد شد
و با سلفی تخرج کرده از حفاظ حدیث و ائمهٔ مذهب بود و ار تصانیف ست مات بقاهرة فی شعبان سنة احدی عشر و ست مائة
الهیثمی الحافظ نور الدین ابو الحسن علی بن ابی بکر بن سلیمان رفیق ابی الفضل العراقی در سنه
خمس و ثلثین و سبع مائة متولد شده در سماع رفیق عراقی بود الف و جمع و مات سنة سبع و ثمان مائة
علی بن حسام الدین بن عبد الملک بن قاضی خان المتقی جونپوری الاصل برهانپوری المولد بود در سنه ثلث و خمسین
و تسع مائة بحرمین شریفین خرامید و در مکهٔ معظمه رحل اقامت افگند از کثرت ریاضت و تقوی و نشر علوم ظاہر
و باطن غلغله بملأ اعلی رسانید خواص و عوام آن بقعهٔ مقدسه بکمال فضل و ولایت او اعتراف داشتند شیخ ابن حجر
هیتمی مکی مفتی حرم محترم مؤلف صواعق محرقه در ابتدای حال استاد او بود آخر خود در تلمیذش میخواند و رسم ارادت
بجا آورد و خرقهٔ خلافت پوشید عدد تصانیفش از صد متجاوز ست شیخ عبد الحق دہلوی که مرید شیخ عبد الوہاب
خلیفهٔ اوست ذکرش در اکثر تصانیف خود آورده در زاد المتقین و اخبار الاخیار اطالت در بیان احوالش بسیار نموده
و گفته شیخ عبد الوہاب در مجلی از احوال ایشان رساله نوشته مسمی باتحاف التقی فی فضل الشیخ علی المتقی و از وی نقل کرد
که گفت خانه دیدم بغایت آراسته و پیراسته بر صفت بهشت پر انوار و انهار در وی شیخ علی متقی نشسته اند و انهار
و جداول مختلف در صغر و کبر در صحن خانه جاری بوده اند اشارت بنهری کردند که این جامع کبیر ست و بنهری دیگر که
این جامع صغیر ست و بجدولی اشارت میکنند که این فلان رساله ہست و بجدول دیگر که این فلان ہمچنین کتب
و رسائل خود نام می برند و ہر یکی را بنهری و جدولی تعیین مینمایند میگفتند که انچه از وجه حلال کسب کنند ہرگز ضائع نشود
و اگر آنرا گم کنند باز یابند و از غریب حالات ایشان دعوی مهدویت ست که بجهت غلبهٔ وقت و سکر حال بوجود آمده
و مدت بقای آن پنج روز بود شعر من میگویم انا الحق یار میگوید بگو چون نگویم چون مرا دلدار میگوید بگو
در مرض موت گفتند که من قطبم و شدت موت لازمهٔ مقام قطبیت ست برای رفع درجات پس اگر بر من شدت
سکرات بینید اعتقاد خود را گم نکنید و در ترجمهٔ مشکوة نقلا عن شیخه عبد الوہاب نوشته که میفرمود یکباری بخاطر شیخ علی سید

که ثواب عدالت بیشمار ست اگر بدست آید غنیمت ست چندگاه باین نیت منصب عدالت اختیار باید کرد و نیز امتحان باید کرد که شغل دنیا با حضور و جمعیت خاطر جمع میشود یا نه چون سلطان محمود گجراتی این حکایت شنید غنیمت دانست و سعادت کارخانه سلطنت شمرد شیخ منصب داروغگی اختیار کرده بدار العدالة نشستند جمعی از خادمان و باجیان که در خدمت بودند رشوت گرفتن بنیاد نهادند بسلطان رسید که شیخ با آن تقوی و دیانت رشوت میگیرند و افراط و تفریط می نمایند سلطان باور نداشت گفتند جماعه که همیشه با ایشان می باشند رشوت می ستانند البته شیخ نیز میدانند و روا میدارد شیخ چون شنید که بسلطان این چنین رسانیده اند چندگاه در مقام اصلاح کار بودند آخر دیدند که راست نمی آید روزی در چبوترهٔ عدالت نشسته بودند عصای خود گرفته برخاستند و بیاران سلام علیک کردند و برخاسته و رفتند و گفتند این هر دو کار جمع نمیشود والعاقبة بالخیر انتهی مرید شیخ باجن برهانپوری ثم الشیخ حسام الدین المتقی الملتانی ثم الشیخ ابو الحسن البکری المکی ثم الشیخ محمد بن محمد السخاوی بوده اند نود سال عمر یافتند و فات دوم جمادی الاولی سنه خمس و سبعین و تسع مائة بعد نود سال اتفاق افتاده شیخ مکه تاریخ اوست رحمه الله تعالی

علاء الدین **علی** بن بلبان الفارسی ابو الحسن المصری ولادتش در سنه خمس و سبعین و ست مائة بوده سماعت حدیث از دمیاطی کرده و تفقه بر سروجی نموده و در مذهب و اصول بارع برآمده شرح دارد بر جامع کبیر و صحیح ابن حبان را بر ابواب مرتب ساخته و هم معجم طبرانی را بر ابواب ترتیب داده و شرح بر تلخیص خلاطی نوشته مات بالقاهرة فی شوال سنه احدی و ثلثین و سبع مائة ذکره السیوطی فی حسن المحاضرة

علی بن صدیق بن حسن بن علی الحسینی البخاری القنوجی بارک الله فی عمره و علمه و دینه و دنیاه و جاهه و تقواه و سلمه و ابقاه فیما یحب و یرضاه ولد ثانی کاتب حروف ست نیم شب روز پنجشنبه چهارم ربیع الآخر سنه ثلث و ثمانین و مائتین و الف در بلدهٔ بهوپال ملک مالوه دکن لباس هستی پوشیده تاریخ تطهیر او ختنهٔ علی حسن ست سعادت آبائی و لطف طبیعت و ذکای مناسب و حرکات لطیفه و رقت قلب و بشاشت بشره همراه دارد حق تعالی را امید وارم که ببرکات شرکت اسمی با جمعی از محدثین و فقها که باین نام نامور اند بمراتب علیا از علم و عمل در دنیا و دین فائز گردد و در حیات خود او را متصف بفضائل دینی و فواضل یقینی ببینم مرا حظی غریب دست دهد بتصور آنکه حق تعالی او را بکمالی که من خیال کرده ام برساند و من در حوزهٔ درس و افادهٔ او بر وسادهٔ ضعف پیری تکیه کرده نشسته باشم و ما ذلک علی الله بعزیز و چه دعاهاست که برای او و برای برادر کلان او در حرمین محترمین حرسهما الله تعالی نکرده و قبول و اجابت را راجی نبوده ام ان شاء الله تعالی آن همه بمصعد قبول رسیده باشد و ما خاب من دعاه

یارب این اخترم قمر گردد … بلکه خورشید با خطر گردد … متحلی بهر حمیده شود … صاحب خصلت گزیده شود
نور سنت منورش دارد … ظلمت بدعتش نیازارد … یکسر موی بر تنش نبود … که شریعت مزینش نبود
باد عمرش دراز در طاعت … که رود بر در تو هر ساعت … اختر طالعم بشام امید … مایهٔ انبساط چون مه عید

ابو حفص **عمر** بن ابی بکر محمد بن معمر بن احمد بن یحیی المعروف بابن طبرزد المحدث المشهور البغدادی الملقب موفق الدین از مردم جانب غربی بغداد سکنه محله دار القز وست لهذا مشهور بدارقزوی گشته برادر کلان او ابو البقا او را احادیث

بسیار شنوانیده بعده بنفس خود برای افاده مستقل گشته عمری تحدیث کرد و اصول او را یاد داشت سماع حدیث از ابی القاسم هبة الله بن عبد الواحد بن الحسین و ابی المواهب احمد بن محمد بن ملوک الوراق و ابی الحسین بن الراعونی و ابی غالب بن البناء و ابی القاسم هبة الله بن عبد الشروطی و ابی القاسم هبة الله بن احمد الحریری و قاضی ابی بکر محمد بن عبد الباقی الانصاری و ابی منصور بن زریق و اسمعیل بن احمد السمرقندی و عبد الوهاب الانماطی و خلقی کثیر که شرح ایشان دراز ست دارد و سماع او با تخلیطی که در وست صحیح بود در آخر عمر سفر بسوی شام کرده و در اثنای راه اربل و موصل و حران و حلب و دمشق و غیرها تحدیث نموده و عود بسوی بغداد کرده در انجا روایت حدیث نموده متفرد شد بروایت از جماعه منهم الفقیه ابو الحسن علی بن عبید الله بن الزاغونی و ابن ملوک مذکور و شروطی مذکور و ابو غالب محمد بن احمد بن قریش و ابو البرکات بن حاصل بن جلش و غیرهم و ابن المدینی برای او شیخه در دو جزو فراهم نموده و هشتاد و سه شیخ را ذکر کرده اسناد عالی داشت و برای سماع حدیث طوف بلاد نموده و افاده کرده و اصاغر را باکابر رسانیده و زمین را بسماعات و اجازات پر نموده حیات ممتد یافته زمانه برای او خالی گشته در وی صلاح و خیر بود مولدش ذی الحجه سنه ست عشرة و خمس مائة ست و وفات عصر یوم الثلثا تاسع رجب سنه سبع و ست مائة در بغداد روز دیگر از مرگ بباب حرب مدفون شد طبرزد بفتح طا و با و سکون رای مهمله و فتح زا نام نوعی از شکرست قاله ابن خلکان

سراج الدین ابو حفص عمر بن رسلان بن نصیر بن صالح الکنانی شیخ الاسلام البلقینی مجتهد عصر و عالم مائة ثامنه در سنه اربع و عشرین و سبع مائة دوازدهم رمضان متولد شده فقه از ابن علان و تقی سبکی و نحو از ابی حیان گرفته و در فقه و حدیث و اصول بارع گردیده ریاست مذهب و افتا بسوی او منتهی گشته برتبه اجتهاد رسیده بود و او را در مذهب ترجیحات ست خلاف مرجحات نووی و اختیارات ست خارج از مذهب بجواز اخراج فلوس در زکوة فتوی داده و گفته که این خارج از مذهب شافعی ست در فقه و حدیث و تفسیر تصانیف دارد منها شرح البخاری و شرح الترمذی و حواشی الروضه و حواشی الکشاف متولی تدریس خشابیه و تدریس تفسیر در جامع طولونی و غیرها بود و بهادر بن عقیل گفتی وی احق مردم ست بفتوی در زمان خود مات عاشر ذی القعدة سنه خمس و ثمان مائة سیوطی گوید ولد او شیخ ما قاضی القضاة علم الدین را شنیدم میگفت شیخ کمال الدین دمیری ذکر میکرد که بعضی از اولیا او را گفتند که قائلی را دیدم میگفت ان الله یبعث علی راس کل مائة لهذه الامة من یجدد لها دینها بدئت بعمر و ختمت بعمر گویم از لطائف آنست که شرط مبعوثین برؤس قرون مصریین اند عمر بن عبد العزیز در اولی بود و شافعی در ثانیه و ابن دقیق العید در سابعه و بلقینی در ثامنه و قریب ست که مبعوث بر راس مائة تاسعه هم از اهل مصر باشد حافظ ابن حجر عسقلانی بتضمین ثنای ابی الفضل عراقی در مرثیهٔ او گفته نظم

یا عین جودی لفقد البحر بالمطر	واذری الدموع ولا تبقی ولا تذر	لو رد تزداد دمع ذاهبا سبقت
شهب الدموع بعینی جریة النهر	تسقی الوری فمتی لام العذول اقل	دمعا سماویة تجری علی قدر
لهفی علی حافظ العصر الذی اشتهرت	اعلامه کاشتهار الشمس فی الظهر	علم الحدیث انقضی لما مضی و قفی
والدهر یفجع بعد العین بالاثر	هذا علی ان زرع الشیخ لیس له	عندی انقضاء الی ان ینقضی عمری

از این است که صمد و پنجاه بیت است سیوطی تمام آن در حسن المحاضره آورده و دیگر حکایات لطیفه واقع شده است
ابوالخطاب الامام العلامة الحافظ الکبیر عمر بن حسن ابن دحیة الاندلسی السبتی بصیر بود بحدیث و بدان اعتنا
داشت و بلغت حظ وافر دارد و در عربیت مشارک ست او را تصانیف بوده مصر را وطن گرفته و مؤدب ملک کامل بود
بدار الحدیث کاملیه درس میگفت مات سنة ثلث وثلثین وست مائة عن نیف وثمانین سنة

ابن الملقن سراج الدین ابو حفص عمر بن علی بن احمد بن محمد الانصاری تولدش در سنة ثلث وعشرین وسبعمائة
بوده سماعت بر ابن سید الناس کرده و ملازم زین حنبلی و مغلطای گشته و در جوانی اشتغال بتصنیف نموده و در زمان
از اهل عصر خود زیاده تر گشته از تصانیف او ست شرح بخاری و شرح عمده و دو شرح بر منهاج و تخریج
بر حاوی و بر منهاج بیضاوی و اشباه و نظائر و تاریخ و طبقات مات فی ربیع الاول سنة اربع وثمان مائة

عمر بن احمد بن هبة الله الصاحب کمال الدین بن العدیم الحلبی الملقب رئیس الاصحاب الامام العالم المحدث
المؤرخ الادیب الکاتب البلیغ در حلب بسنه ثمان وثمانین وخمس مائة پیدا شده و در فضل و نبل اوحد عصر گردیده صاحب سیادت
و ریاست بود در فقه و حدیث و ادب تالیف کرده تاریخ حلب از وست مات بمصر فی جمادی الاولی سنة ستین
وست مائة و دفن بسفح المقطم پسرش مجد الدین عبد الرحمن هم عالم بمذهب عارف بادب بود و اول حنفی ست که
بجامع حکم خطبه خوانده و اول حنفی ست که در ظاهریه درس گفت و قاضی شام شد ریاست حنفیه بمصر و شام منتهی بوی بود مات سنة سبع وسبعین وست مائة

القاضی ابو الفضل **عیاض** بن موسی بن عیاض بن عمر بن موسی بن عیاض بن محمد بن موسی بن عیاض الیحصبی
السبتی در علوم حدیث و نحو و لغت و کلام عرب و ایام و انساب ایشان امام وقت بود تصانیف مفیده دارد منها
کتاب الاکمال فی شرح کتاب مسلم کمل به المعلم فی شرح کتاب مسلم للمازری ومنها مشارق الانوار وشرح حدیث
ام زرع شرح جامستوفی وله کتاب سماه التنبیهات در وی غرائب و فوائد جمع کرده غرضکه جمله توالیفش بدیع ست
ابو القاسم بن بشکوال ذکرش در کتاب الصله آورده و گفته برای طلب علم داخل اندلس شد و در قرطبه از جماعتی
فرا گرفته و احادیث بسیار فراهم آورده و بدان عنایت کثیر داشت و در جمع و تقیید آن اهتمام می نمود در علم و ذکا
و فطنت و فهم از اهل یقین ست قاضی مدینه سبته که وطن او ست مدتی دراز مانده سیرتش محمود افتاد و از انجا بقضای
غرناطه نقل شد لیکن مدت وی در انجا دراز نگشت انتهی و ابن الابار او را در اصحاب علی غسانی شمرده و گفته وی از
اهل سبته است لیکن اصل او از بسطه است کنیت او ابو الفضل یکی از ائمه حفاظ و فقهای محدثین و ادبا ست توالیف
و اشعارش بران شاهد ست ابو علی برای او در جماعه جلّه نوشته و دیگران را هم مثل ایشان دیده شیوخ بصد کس می رسند
مولد قاضی در سبته نصف شعبان سنه ست وسبعین واربع مائة ست از ابن رشد و ابن احمد و ابن عتاب و ابن الحاج
و ابو علی صدفی روایت دارد و اشعار آبدار دارد و از ان جمله این قطعه است که در وقت رحلت از قرطبه نظم کرده **نظم**

اقول وقد جد ارتحالی وغردت ‌ ‌ حُداتی وزمّت للفراق رکائبی ‌ ‌ وقد غمضت من کثرة الدمع مقلتی
وصارت هواء من فؤادی ترائبی ‌ ‌ ولم یبق الا وقفة یستحثها ‌ ‌ وداعی للاحباب لا للجنائب

رعى الله جيرانا بقرطبة العلى ۔ وسقى رباها بالعهاد السواكب ۔ وحيا زمانا بينهم قد الفته
طليق المحيا مستلان الجوانب ۔ ااخواننا بالله فيها تذكروا ۔ معاهد جار او مودات صاحب
غدوت بهم من برهم واحتفائهم ۔ كاني في اهل وبين اقارب ۔ و در زراعتی قدری از لاله کاشته بود

بنظر قاضی افتاد و باد تند می وزید و شاخهای لاله میان آن زراعت می جنبید این ابیات نظم کرد و تشبیه غریبی بخاطرش افتاد **نظم**

انظر الى الزرع وخاماته ۔ يحكي وقد ماست امام الرياح ۔ كتيبة خضراء مهزومة
شقائق النعمان فيها جراح ۔ خامه بمعنی قصبهٔ رطبه از زرع ست و انشد ایضا لابیه **نظم**

الله يعلم اني منذ لم اركم ۔ كطائر خانه ريش الجناحين ۔ فلو قدرت ركبت البحر نحوكم
لان بعدكم عني جنى حيني ۔ ابو الحسن بن هارون المالقی در مدح او گفته ۔ ظلموا عياضا وهو يحلم عنهم
والظلم بين العالمين قديم ۔ جعلوا مكان الراء عينا في اسمه ۔ كي يكتموه فانه معلوم
لولاه ما ناحت اباطح سبتة ۔ والروض حول فنائها معدوم ۔ عیاض بکسر عین مهمله و فتح یاست و یحصبی

بفتح یا و سکون حا و ضم صاد و فتح و کسر آن نسبت ست بسوی یحصب بن مالک قبیلهٔ از حمیر و سبته مدینهٔ مشهوره بمغرب ست و همچنین غرناطه بفتح غین و سکون را مدینهٔ باندلس ست و وفات قاضی در سنه اربع و اربعین و خمس مائه در بلدهٔ مراکش روز جمعه سابع جمادی الآخره وقیل فی رمضان و بباب ایلان داخل مدینه مدفون شد رحمه الله تعالی

الزواوی عیسی بن مسعود ابو الروح فقیه عالم متفنن بود مردم بوی منتفع شدند و ریاست مالکیه بدیار مصر بسوی وی منتهی گشته او را تصانیف ست منها شرح مسلم و شرح مختصر ابن الحاجب و شرح المدونه و تاریخ و مناقب مالک والرد علی ابن تیمیه فی مسئلة الطلاق مولده سنة اربع وستین وستمائة ومات بالقاهرة سنة ثلث واربعین وسبع مائة ذکره السیوطی فی حسن المحاضرة

حرف الغین

حسان الهند غلام علی بن السید نوح الحسینی نسبا الواسطی اصلا البلگرامی مولدا و منشأ الحنفی مذهبا الچشتی طریقة المتخلص فی الفارسیة بآزاد ولادتش بست و پنجم صفر روز یکشنبه سنه ست عشرة ومائة والف بوده منشأ ایشان قصبهٔ بلگرام تابع صوبهٔ اوده از سرزمین پورب ست نسب ایشان بزید شهید بن امام زین العابدین می رسد در ریعان آگاهی سررشتهٔ تحصیل علم بدست آورد و کتب درسی را از بدایت تا نهایت در حلقهٔ درس استاد المحققین میر طفیل محمد بلگرامی مرتب گذرانید و لغت و حدیث و سیر نبوی و فنون ادب از میر عبد الجلیل بلگرامی جد فاسد خود اخذ نمود و عروض و قوافی وغیره از خال خود میر سید محمد حاصل کرد و سند صحیح بخاری و اجازت صحاح سته و سائر مقروات از شیخ محمد حیاة مدنی و سماعت بعض فوائد علم حدیث از زبان شیخ عبد الوهاب طنطاوی در مکه کرد طنطاوی اشعار عربی ایشان را بسیار تحسین فرمود و هرگاه آزاد تخلص شنید و معنی آن فهمید فرمود سیدی انت من عتقاء الله آزاد گفته از نفس مبارک حضرت شیخ که در حق این سراپا گرفتار سر زده امیدوار بیادارم انتقال طنطاوی در سنه سبع وخمسین ومائة والف بوده ایشان از علمای مصر بودند و در مکه نزیل انتهی و رسم بیعت بسید

بلطف الٰهی بلگرامی بعمل آوردند و در مدت العمر سه سفر کردند یکی بسوی شاهجهان آباد دهلی بارادهٔ ملازمت میر عبد الجلیل و دو سال
در آنجا از ایشان تربیت یافته دوم بسوی سیستان بلدهٔ از بلاد سند و در ذیل آن لاهور و ملتان و اوچ و بهکر دیده و چهار سال
آنجا نیابت خال خود سید محمد مذکور بر خدمت میر بخشی و وقایع نگاری کرده سوم سفر حرمین شریفین و تاریخ روانگی آن
سفر خیر است و تاریخ معاودت سفر بخیر و از آنجا برگشته بدیار دکن رسیده رنگ اقامت در اورنگ آباد ریختند نظام الدوله
رئیس حیدرآباد شاگرد ایشان بود چون وی بعد رحلت پدر بر مسند ایالت دکن نشست بعض یاران دلالت کردند
که حالا هر شبیکه خواهید میسر است اختیار باید کرد و وقت را غنیمت باید شمرد ایشان گفتند آزاد شده ام بندهٔ مخلوق نمیتوانم شد
دنیا بهنر طالوت می نماید غرفهٔ از آن حلال است زیاده حرام و این شعر خواندند شعر درین دیار که شاهی بهر گدا بخشند غنیمت است
اگر مارا همین بما بخشند • در خزانهٔ عامره نوشته اند که خواجه حافظ شیرازی سیصد و پنجاه سال پیش از این بنام و تخلص فقیر
ایما فرموده اند شعر فاش میگویم و از گفتهٔ خود دلشادم • بندهٔ عشقم و از هر دو جهان آزادم • بندهٔ عشق ترجمهٔ غلام علی
ست چه عشق عبارت از علی مرتضی ست چنانکه شعرا در نظم بسته اند تصانیف ایشان بسیار است از انجمله شرح صحیح بخاری
تا کتاب الزکوة بعبارت عربی ده هزار بیت و شمامة العنبر فی ما ورد فی الهند من سید البشر و تسلیة الفواد فی قصائد آزاد
سه هزار بیت و سند السعادات فی حسن خاتمة السادات چهار هزار بیت و روضة الاولیا در احوال مشایخ روضه که مکانی ست
قریب قلعهٔ دولت آباد دکن ید بیضا تذکرهٔ شعرا بست هزار بیت مآثر الکرام تاریخ بلگرام نه هزار بیت خزانهٔ عامره تذکرهٔ شعرا
دوازده هزار بیت سبحة المرجان فی آثار هندوستان ده هزار بیت غزلان الهند دو هزار بیت دیوان فارسی شش هزار بیت
مثنوی مظهر البرکات هفت دفتر در عربی مرآة الجمال قصیده ایست در مدح سراپای محبوب یکصد و پنج بیت دیوان عربی
سه هزار بیت شفاء العلیل فی اصطلاحات کلام ابی الطیب المتنبی و هفت دیوان عربی مسمی بسبع سیاره و در وی
قصائد مستزاد و مردف و مزدوج و ترجیع ست که هیچ شاعری قبل ایشان این چنان نظم نکرده و هرگز از اهل هند
بسماعت نرسیده که او را یک دیوان عربی باشد تا بهفت دیوان چه رسد درین دواوین در مدح آنحضرت صلی الله علیه
وسلم معانی کثیرهٔ نادره ایجاد فرموده که مثل آن هیچیکی از شعرای متقدمین و فصحای متشدقین میسر نگشته وی حسان الهند است
و در تغزل طوری خاص دارد که اصحاب فن آن را می شناسند سحر سطور قصائد مدح نبویه را ازین دواوین سبعه چیده یکجا
در دیوانی لطیف فراهم نموده است چون شاعری بر مزاج ایشان غالب افتاده بود از فارسی و عربی ابیاتی چند متفرق

بلا ترتیب انتخاب نموده درینجا نوشته می آید	ابصرت خالا عنبری اللون فی	محراب حاجب تحفة الحسنا
یحلی بلالا کان یسکن مسجدا	متبرکا من شارع الصلوات	نظام سلک الانبیاء محمد
مولی الخلائق مالک الرقبات	و در قصیدهٔ دیگر گفته نظم	صباحی فی وعد التبسم کاذب
یشابه فی الاخلاق وعد الموالث	تکاد نجوم الجو تسقط فی الثری	کسن النبی الهاشمی المغالث
ابو القاسم الراقی الی عرش ربه	لدولنا باء الهدی خیر وارث	ولـــــــــه
وعدت سعاد بان تواصلنی غدا	فتخلفت عمدا عن المیعـــاد	هلا تنافس فی وفاء غزالة

وعدت مخلصها من الصیاد	بدر البدور الکاملین محمد	ماحی الدجی بجماله الوقاد
وله	اذ الحجارة للآثار قابلة	وقلبها حجر آبی عن الاثر
ان کنت تبغی علی دعوای بینة	فنقش رجل رسول الله فی الحجر	لیکن در ثبوت این نقش بر حجر نظر است

اهل حدیث انکار آن کنند سید محمد بن میر عبد الجلیل بلگرامی در تبصرة الناظرین در وقائع سنه اثنتین وستین ومائة والف نوشته اند که درین سال زنی بلباس حجی در بلگرام وارد شد سنگ اثر قدم بسید غلام عماد الدین عطا کرد میگوید محرر سطور عفی عنه که در کتب تواریخ وسیر وتفسیر وحدیث دیده نشد که پای شریف آنحضرت صلی الله علیه وسلم بر سنگی نقش شده باشد چنانکه پای مبارک حضرت ابراهیم علیه السلام نقش شده بود اگرچه این کار از نمای معجزهٔ آنجناب ست بلی سلام گفتن سنگ بران سرور محقق ست انتهی بلفظه کاتب حروف گوید نقش بر سنگی که در بلدهٔ دهلی ست برای اثبات آن درین عصر جمعی از اهل علم تمسک باقوال صوفیه وکلمات بعض اهل سیر که بی تحقیق امر نوشته اند کرده اند وجمعی بنفی آن بادلهٔ شرعیه وحجج واضحه در طرف رسائل وکتب تالیف یافته وحق عدم ثبوت اوست از آنحضرت صلی الله علیه وسلم والله اعلم وله نظم

لقد قال للغصن الرطیب مطوق	علیك بتکریر الطیور السواجع	اولئك من اخوان ورقاء اعجبت
جناب رسول الله خیر الذرائع	وله	حصلت مطرفها المراض عافیة
لقد شفانی من الاسقام معلول	کانما ناظر الحسناء مکتحلا	بترب نعل رسول الله مکحول

وله	لماك اشهى من الضریب	فناولی حصة الغریب
تموج فی عینك الحمیا	فاین من کاسها نصیبی	تدیر راحا علی یدیها
وفیها داحة الکئیب	عینها مطمع النشاوی	جبینها صارع اللبیب
رایت بالمنحنی عذولا	لیفوه بالمنطق العجیب	یقول للصب انت سال
وعنده شاهد الوجیب	وقال لی عاذل مسن	خضابه کاشف المعیب
اانت تصبو الی الغوانی	وانت فی حالة المشیب	فقلت کف السلام عنی
وقعت فی کفها الخضیب	حدی غداة الرحیل حاد	غناؤه صوت عندلیب
جرت دموعی فقلت مهلا	تسیر والغیث فی السکوب	ذکا ضرام علی فوادی
فبت انهم عن قریب	احن شوقا الی التلاقی	حنین جذع الی الحبیب
محمد فاتح البرایا	وان اتانا علی العقیب	جماله فائض بنور
وخلقه فائح بطیب	دعاؤه جاء بالغوادی	وکفه جاد بالصبیب
نواله واسع فاهلا	بمعتفی ذرعه الخضیب	قد ارتقی فی السماء حقا
وحل بالمنزل الرحیب	لقیمة اللحم خاطبته	ودرت الشاة بالحلیب
اتاه شر العدی بقلب	فکبه الله فی القلیب	من ابتغی ههنا جنانا

سرى الى [illegible]	نظمت في مدحه حبابا	وهذه شيمة [illegible]
اقام [illegible] في سقام	وانما المصطفى طبيبي	وليس للعبد مستجار
سؤالا يا احسن الرقيب	عليك صلى الهنا مسا	ترنم الصبّ بالنسيب
وقال ايضا	شنف السمع حمام بهدير	وهو من جيد تناخير بشير
وسرت بارقة بارحة	بسنا ما ابصرت عين ضرير	اين ثادون ندامى اضم
والمرؤون اوامي بعصير	ايها المعشر ابغي قد حا	ولمن جاء به حمل بعير
خمرة لو جليت في ظلم	لكستهن جلابيب هجير	انا ظمآن رحيق عطر
من اباريق بشير ونذير	سيد منفرد في كرم	بابه كهف غني وفقير
ولقد ارسله الله هدى	انقذ الامة من مس سعير	اقتفى آدمُ اياه نعم
سبق الاول ايجادا اخير	يستمى قمر في عشر	من سنا طلعته عشر عشير
وله دولة فقر عجب	يمنح العاني اقبال امير	موجد في غسق الليل سنا
عادم عنصره شكل نظير	نضر الله صبا طيبته	تظهر الياسين في حسن نظير
مدحا اورث نظمي عظما	انما القيمة في عرف عبير	سلم الله على السيد ما
دق الواحد في اوج كثير	وقال متغزلا نظم	تاوهت شوقا والبروق تجلت
لعل ظباء النجد اصغت فلبت	لقد عطرتني من شمائم جيرة	نسائم من نجد الاباطح هبت
انت ووشاة الحي يمشون حولها	فاومت الينا بالعيون ومرت	ذوائب ليلى بسط الله ظلها
لثيلات قدر لا تلوح لمقلتي	بكين مدى الايام ايضا صبابة	ومن أذت الجار السليم تأذت
ولـه	هي سلمى جمالها يكفيك	في العيون المراض ما يشفيك
شكر الله سعي قانصة	هي عن سهم لحظها تحميك	صاح تشكو الى متى عطشا
شم من النجد بارقا يرويك	صانك الله رح الى اضم	ثم ترعى غزالة تسبيك
يا نديمي اقص واقعة	عرضت لي لعلها تسليك	اقبلت اعجمية سحرا
قلت بالفارسي ازد يك	فاشارت الى مقلتها	في حضور الرجال لا آتيك
قلت مهلا سلمت راضية	حان ان يذهبوا بلا تحريك	ذهبوا كلهم فقلت لها
اجلسي اجلسي دراس ابيك	رغبت في الجلوس انسة	قلت دومي ببهجتي افديك
انت شرفت منزلي كرما	يخدم العبد خدمة يرضيك	ولـه
ردّ عنه وفؤادي امس فاغتربا	وبعد ما لي علم ايما ذهبا	حققت امنيتي ان لا يفارقني
قلبي ومن هو ثاو فيه فانقلبا	رايته يوم سار القوم من اضم	يروح في عقب المعشوق مضطربا

ولہ غبت فوادی متقلد سکرانہ | من بعد ما انتقت المتیم واصا | لحاظها المرضی قتلن بریہ
یا للقیامۃ ان یکن صحی احا | ولہ نار الزناد مذیبۃ فی لاذا | نار الوداد مذیبۃ افلا ذما
للہ قاتلہ رایت فوادھا | نحو الصارم لحظها شحا ذا | اصمی الخلائق لحظها فی مرۃ
اللہ اکبر ما اشد نفاذا | ازاد من بحر النبوۃ کارع | ویراعہ نهر المدینۃ هذا
ولہ عطفا علی اطیار ذی الحصحاص | جاء الربیع وهن فی الاقفاص | من ذا الذی یسعی لوجہ اللہ فی
تخلیصها عن محبس القناص | ولہ داوی محبک یا سلمی من المرض | ان مات خالدہم لا یاتیک بالعوض
ولہ باع الاناس قلوبهم بلحاظ | وشرت سعاد بقیمۃ الالحاظ | ولہ لا تملک العین الدموع لانها
عین وقفنا ها علی الاطلال | عینی باطفال الدموع قریرۃ | یلعبن فی کمی فی اذیالی ولہ
ابکی فیا من لام لانک جاهلا | للہ انصف کیف انهر سائلا | ولہ اخی علی الستر لیل داج
یا شمس این کرامۃ الایلاج | ولہ طوبی لطیر هن فی الاقفاص | ادرکن دولۃ صحبۃ القناص
ادرکن صیادا ملیحا باسما | فنسین حسن تبسم القراص | ولہ ادری فوادی ذکر النجد شجیہ
یا ایها القوم قولوا کیف اسلیہ | الی غیر ذلک وہی اکثر من ان تحصی | وازید من ان تستقصی واما اشعار
فارسیہ او پس بعضی از ان اینست | الٰہی نالۂ گرمی دل دیوانۂ ما را | کرامت کن نہال آتشینی دانۂ ما را
مدہ در دست زنگار ہوس آئینۂ دل را | ز حسن خویش کن آباد حیرتخانۂ ما را | گریبان انظر بر رشتی جہان نمی باشد
مبر از باغ بیرون سبزۂ بیگانۂ ما را | ولہ رہا کن از گرہ دام عنبرین دل را | بعلم شانہ شکن این طلسم مشکل را
چرا ز حلقۂ احباب میروی بیرون | مکن برای خدا بی چراغ محفل را | ولہ ای معالج دیدۂ گر نرگس یار مرا
بر طبیعت ہیچ او مگزار بیمار مرا | تا بدست آوردہ ام مانند گل مشت زری | ہر کرا دیدم طلبگار ست دستار مرا
ولہ سوختا ز پرتو خورشید جبینی دل را | آتشی شیشہ بود چشم تماشائی ما | ولہ امروز مدح گستر ما کیست جز قلم
دم مینزند ز جوہر ما ذو الفقار ما | آخر شود کمند غزال رسیدۂ | آزاد در رشتۂ نگہ انتظار ما
ولہ دہانش جستم و آخر شستم باز نخدانش | لب چاہی غنیمت میشود گم کردہ منزل را | ولہ اگر بخاطر عاطر بود شہادت ما
ز دست و تیغ تو مردن زہی سعادت ما | شہد خندہ برآمیخت ترشی دشنام | انار سینۂ خوش او بیش کرد رغبت ما
ولہ رفت ز وعدہ سالها چند کنم حساب را | وعدۂ سال ہیش نیست ذرۂ آفتاب را | ولہ دلی کہ آئینۂ مہر احمد عربی ست
درون خانہ چراغی و شیشۂ حلبی ست | ریاضتی کش و دریاب لذت عرفان | کہ آب امزۂ خوش بقدر تشنہ لبی ست
ولہ دوش صد دست دعا در ہر خم موی تو بود | لیلۃ القدری کہ میگویند گیسوی تو بود | شب نی ما آواز پا ز دیدنت سودی نداشت
نکہت گل فاش از خاک سر کوی تو بود | ولہ دل در بر سیمین چسان نشیند | او پہلو دلستان نشیند
ولہ مرا آزاد وضع پرتو خورشید خوش آمد | سحر گر بر زمینی می نشیند شام بر خیزد | ولہ زمانہ جلوہ کند ہر نفس بحال دگر
پیالہ نوش و مکش انتظار سال دگر | قد تو نشو و نما کرد در دل خوبان | چنان نہال کہ روییدہ در نہال دگر

ولہ بیاد چشم او [illegible] گردیدم
ز جا برخاستم گرد سر پیمانه گردیدم
به پیش غیر با من نامناسب [illegible]
ز انداز نگاهی یافتم بیگانه گردیدم
ولہ چو سایه در قدم سرو سرفراز توام
مرید سلسلهٔ گیسو دراز توام
نگاه تست بآزاد بیش از دگران
غلام معتقد حسن امتیاز توام
ولہ یار را دیدن من در عرق شرم نشاند
از نگاه غلط خویش پشیمان گشتم
ولہ حقوق بنده بصاحب فا رعایت کن
تصدق سر خود بوسهٔ عنایت کن
امیدوار گرفتاریم درین صحرا
ز دام جذبهٔ خود حلقهٔ کرامت کن
ولہ گره ز ابروی خود وا نکرد قاتل من
شهید این دو کمان مهره است بسمل من
بحال مجلسیان طرفه گرم دلسوزیست
خدا دراز کند عمر شمع محفل من
ولہ سحر حسن آن [illegible] بازلف عنبرفام من
سایه بو چاه ست ای دل اندکی آرام کن
ولہ میرسد از خانهٔ آیینه سرشار جنون
این پری از سایهٔ خود شد گرفتار جنون
ولہ آیینه وار تصفیه گر آرزو کنی
دل را ز آب دیدهٔ خود شست و شو کنی
گفتم با و چرا شکنی دل جواب داد
در ملک من ترا نرسد گفتگو کنی
زیبد ترا اگر بلباس برهنگی
از نقش بوریای قناعت الو کنی
آزاد پیر میکده ارشاد میکند
دریای خم نشینی و می در سبو کنی
ولہ دلربا یانه بویرانهٔ ما می آیی
میتوان یافت که از شهر فنا می آیی
طرز شوخی نگذارد که نشینی یک جا
بتماشای چمن یا بحنا می آیی
میتوان ریخت عبیری ز غبار در من
گر بگلگشت مزار شهدا می آیی
بر سر مشهد آزاد شنیدم امروز
که تو می آیی و بسیار بجا می آیی
الی غیر ذلک وفات ناظم بعمر هشتاد و چهار
سالگی در سنه مائتین و الف واقع شد در روضه مدفون گردید تاریخ وفات این است
امام اهل سخن فخر اتقیا آزاد
که بود سید والا نژاد نیک نهاد
چو رخت بست ز دنیا بعالم عقبی
بیا بروضهٔ قدسی فلک ندا در داد

حرف القاف

ابو محمد **القاسم** بن محمد بن ابی بکر الصدیق رضی الله عنه یکی از فقهای سبعهٔ مدینه است و ذکر شش کس از ایشان بیشتر درین کتاب در حروف اسمای ایشان گذشته از سادات تابعین و افضل اهل زمان خود بود از جماعهٔ از صحابه راوی ست و از وی هم جماعتی از کبار تابعین روایت دارد یحیی بن سعید گفته ما ادرکنا احدا نفضله علی القاسم بن محمد و مالک گفته کان القاسم من فقهاء هذه الامة مردی از وی پرسید انت اعلم ام سالم گفت ذاک مبارک سالم محمد بن اسحق گفته کره ان یقول هو اعلم منی فیکذب او یقول انا اعلم منه فیزکی نفسه و ان کان القاسم اعلمهما وی در سجدهٔ خود میگفت اللهم اغفر لابی ذنبه فی عثمان و وی پسر خالهٔ زین العابدین علی بن حسین السبط ست زیرا که مادرش دختر یزدجرد آخر ملوک فرس ست وفاتش در سنه احدی و مائة بود و قیل غیر ذلک گفت مرا در جامهای من که دران نماز میخواندم دفن سازید یعنی قمیص و ازار و ردا پسرش گفت یکدو جامه زیاده نکنیم گفت هکذا کفن ابو بکر فی ثلثة اثواب والحی احوج الی الجدید من المیت عمرش هفتاد سال بود

ابو عبید **القاسم** بن سلّام بتشدید لام پدرش بندهٔ رومی مردی از اهل هرات بود وی بحدیث و ادب و فقه اشتغال کرد صاحب دین و سیرت جمیله و مذهب حسن و فضل بارع بود قاضی احمد بن کامل گفته کان فاضلا فی دینه و علمه

ربانیا استفنا فی جمیع علوم الاسلام متقن القرآت والفقه والعربیة والاخبار حسن الروایة صحیح النقل لا اعلم احداً من
الناس طعن علیه فی شی من امر دینه ابراهیم حربی گفته کانه جبل نفخ فیه الروح یحسن کل شی و طرطوس قاضی شده بود
از ابی زید انصاری و اصمعی و ابی عبیده و ابن الاعرابی وکسائی و فراء و غیرهم روایت دارد و مردم احمد تولم الیش نسبت
و چند کتاب در قرآن کریم و حدیث و غریب آن و فقه و غیرها روایت کرده اند و له الغریب المصنف و الامثال و معانی
الشعر و غیر ذلک گویند وی اول کسی ست که در غریب حدیث تصنیف کرده مدتی در خدمت عبد الله بن طاهر ماند
و کتاب الغریب را بروی عرض کرد وی آنرا بسیار پسندید و خوش کرد و گفت ان عقلاً بعث صاحبه علی عمل هذا الکتاب
حقیق ان لا یحوج الی طلب المعاش و اجری علیه عشرة آلاف درهم فی کل شهر محمد بن وهب شعری گفت ابو عبید را شنیدم
میگفت که درین تصنیف چهل سال گذرانیدم و بسیار بود که فائده از افواه رجال استفاده میکردم و درین کتاب
آنرا بموضعش می نهادم و شب از خوشی آن فائده بیدار می ماندم تا امروز یکی از شما می آید و چهار پنج ماهی ماند و میگوید
که بسیار اقامت کردم هلال بن العلاء الرقی گفته حق تعالی برین امت بچهار کس در زمان ایشان منت نهاد یکی شافعی
که تفقه در حدیث آنحضرت صلی الله علیه وسلم کرد دوم احمد بن حنبل که در محنت ثابت قدم ماند و اگر وی نمی بود مردم
کافر میشدند سوم یحیی بن معین که دروغ را از حدیث رسول خدا صلی الله علیه وسلم دور کرد چهارم قاسم بن سلام
که غریب حدیث را تفسیر کرد و اگر این کار نمی بود مردم در خطا می افتادند ابو بکر بن الانباری گفته قاسم شب را سه حصه
میکرد در یک ثلث نماز میگذارد و در ثلث دیگر می خفت و در ثلث ثالث کتاب میساخت اسحق بن راهویه گفته هو اوسعنا
علماً و اکثرنا ادباً و اجمعنا جمعاً انا نحتاج الیه و لا یحتاج الینا و ثعلب گفته اگر وی در بنی اسرائیل می بود چیزی عجیب
می بود و موی ریش را خضاب حنا میکرد و وقار و هیبت داشت در بغداد آمد و مردم از وی کتب او شنیدند از انجا
بحج رفت و در مکه یا مدینه بعد فراغ از حج در سنه دو صد و بست و سه بمرد خطیب در تاریخ بغداد گفته که وی هفتاد و هفت سال
بزیست ابن الجوزی گفته مولدش سنه اربع و خمسین و مائة بود در هرات طرطوس بفتح طا شهری ست بساحل شام نزدیک سیس
و مصیصه بنا کرده مهدی بن منصور ابی جعفر از تصانیفش مقصور و ممدود در قرآات و مذکر و مؤنث و کتاب النسب و کتاب الاحداث
و ادب القاضی و عدد آی القرآن و ایمان و نذور و حیض و کتاب الاموال و جز آن یادگار ست رحمه الله تعالی

القاسم بن محمد بن یوسف الشیخ الامام الحافظ المحدث المؤرخ علم الدین ابی محمد بن العدل بهاء الدین
الحافظ زکی الدین البرزالی الاشبیلی ثم الدمشقی الشافعی مولدش در جمادی الاولی سنه خمس و ستین و ستمائة بوده
قرآن کریم و تنبیه و مقدمهٔ ابن الحاجب را یاد گرفته در سنه ثلث و تسعین از پدر خود و قاضی عز الدین صائغ سماعت نمود
علم حدیث را دوست میداشت اجزای بسیار نوشت و بر شیوخ دوران کرد و از ابن الجزولی ابی عمرو ابن علان و ابن شیبان
دمشقی او و فخر شنید و در طلب جد و جهد کرد و بسوی بعلبک رفته و بحلب رحلت نموده و از انجا بمصر آمده و ارث وظیفهٔ
عز حرانی گردیده و بخط ملیح صحیح خود کتب بسیار نوشته و برای نفس خود و شیوخ خود شیء کثیر تخریج نموده و در
جوانی خود با اعیان شهود مدتی جلوس نموده و در معرفت شروط استقدام برآمده کتب جیده در چهار خزانه بهم رسانید

نوشت او بیست و چهار مجلد ست در وی ذکر سامعین از خود نموده او را تاریخی ست که در آن از عام مولد خود که در وی
امام ابو شامه وفات یافته جمع نموده صلهٔ تاریخ ابی شامه در پنج مجلد گردانید و مجامیع و تعالیق او بسیارست
در فن روایت کاری کرده که کم کسی بدان رسیده باشد شمار شیوخ او زیاده بر دو هزار کس ست و باجازت افزون
از هزار کس همگنان را مرتب ذکر کرده و تراجم آنها نوشته در صدق لهجه و امانت راس و رئیس قوم بود و صاحب سنت
و اتباع و لزوم فرائض خیر متواضع حسن البشر عدیم الشر فصیح القراءة با عدم اللحن آنقدر قرارت کرده که از روی کثرت
وصف نتوان کرد عالم بود باسما و الفاظ با حلم و صبر و تودد و عدم تکثر بفضائل خود هیچ فاضل را تنقیص نمی نمود بلکه حق او
وفا میکرد با مردم ملاطفت بیشتر مینمود در دلها دوستی او بود و در سینها محبت او بعد خود مثل خود نگذاشت در سنه ثمان و ثمانین
پنج وقت از شیخه حرمین فراگرفت بعده چهار حج دیگر گذارد کتب و اجزای خود بر طلبه بذل میکرد در جمیع امور سهم موفر داشت تصدیق
شیخ شمس الدین ذهبی گفته هو الذی حبب الی طلب الحدیث قال لی خطک یشبه خط المحدثین فاثر قوله فی و سمعت
و تخرجت به فی اشیاء انتهی تولی دار الحدیث اشرفیه بود در مدارس حاضر میشد تفقه بر شیخ تاج الدین عبد الرحمن
و اصحاب وی کرده و با وی سفر نموده و قرارت را بر علی تجوید فرموده و مشیخه دار الحدیث نوویه و نفیسیه بوی
تعلق داشت کتب و عقار خود را بر صدقات وقف نمود چهارم ذیحجه سنة تسع و ثلثین و سبع مائة
بعمر هفتاد و چهار سالگی ازین جهان فانی بعالم باقی رحلت فرمود مردم بر فوت وی تاسف بسیار نمودند رحمه الله تعالی

قاسم بن محمد بن قاسم الاسوی مولاهم القرطبی الفقیه المحدث بالاندلس در عبر گفته او را دو رحلت ست یکی بسوی مصر تفقه بر
حارث بن مسکین و ابن عبد الحکم نموده مجتهد غیر مقلد بود رقیقه بن مخلد گفته هو اعلم من محمد بن عبد الله بن الحکم و ابن عبد الحکم گفته
نیامد نزد ما اعلم تر از وی از اندلس و محمد بن عمر بن لبابه گفته ما رایت افقه منه وی عن ابراهیم بن المنذر الحزامی طبقه سماعات و سبعین و مائتین

حرف اللام

ابو الحارث **اللیث** بن سعد بن عبد الرحمن امام اهل مصر در فقه و حدیث مولای قیس بن رفاعه و وی مولای
عبد الرحمن بن خالد بن مسافر الفهمی بود اصلش از اصبهان ست ثقه سری سخی بود گفته از علم زهری شی کثیر نوشتم
و رکوب برید بسوی رصافه خواستم باز ترسیدم که مبادا این کار برای خدا نباشد ناچار ترک دادم شافعی
گفته اللیث افقه من مالک الا ان اصحابه لم یقوموا به گویند دخلش در هر سال پنج هزار دینار بود همه را در صلها
تفریق میکرد از کرمای اجواد بود منصور بن عمار گفته نزد او آمدم مرا هزار دینار بخشید و گفت حکمتی که خدای تعالی ترا داده است
آنرا باینها نگاهدار ابن خلکان گفته در بعض مجامیع دیدم که وی حنفی مذهب بود و قضای مصر داشت امام مالک برای
او ظرف چینی پر از تمر فرستاد وی آنرا پر زر کرده برگردانید و برای یاران خود فالوده میساخت و در وی دنانیر می نهاد
تا هر خورنده را زیاده از صاحب خود حاصل شود بیست ساله بود که حج کرد و از نافع مولای ابن عمر شنید گفته ولادت من در سنه
نود و چهار بود وفاتش در سنه خمس و سبعین و مائة اتفاق افتاده در قرافه مدفون ست و قبرش یکی از مزارات ست چون
او را دفن کردند آوازی شنیدند که کسی میگوید ذهب اللیث فلا لیث لکم و مضی العلم قریبا و قبر

چون تسمیه کردیم گویند و دانیا فهیم گویند از اہل قلقشنده بود بفتح قاف که قریه‌ایست بر سه فرسخ از قاہره و فہمی
نسبت ست بسوی فہم که بطنی از قیس عیلان ست از وی جماعتی کثیر و بیرون آمده و کردا ابن خلکان و سیوطی
در حسن المحاضره گفته وی بار معطا و خلعت اوی ست از وی شعیب و ابن المبارک یحیی بن بکیر گفته ما رایت اکمل منه کان
فقیه النفس عربی اللسان یحسن القرآن و النحو و یحفظ الحدیث و الشعر حسن المذاکره ذہبی در عبر گفته نایب مصر و قاضی آنجا
زیر امر او بود چون از یکی او را از نیابت شبکتابت او معزول میگشت منصور خوست که او را حاکم مصر گرداند قبول نکرد رحمه الله تعالی

حرف المیم

الامام ابو عبدالله مالک بن انس بن مالک بن ابی عامر بن عمرو بن الحارث بن غیمان بغین معجمه و یای تحتیه
و یقال عثمان بعین مهمله و ثای مثلثه بن جثیل بجیم و ثای مثلثه و یای ساکنه قاله ابن خلکان و قال عن ابن سعد هو خثیل بخای معجمه
و کذا ضبطه الحافظ ابن حجر فی الاصابه بن عمرو بن ذی اصبح اسمه الحارث الاصبحی المدنی ذہبی در تجرید الصحابه ابو عامر
جد العلامه مالک او ذکر کرده و گفته لم ار من ذکره من الصحابه و قد کان فی زمن النبی صلی الله علیه وسلم و لابنه مالک
روایه عن عثمان و غیره من الصحابه و ہکذا فی الاصابه و محمد بن ابراہیم بن خلیل در شرح مختصر خلیل که در فقه مالکی ست
گفته ابو عامر ہو ابو مالک صحابی شہد المغازی کلہا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم خلا بدرا والله اعلم و بالجمله
امام مالک امام دار الہجره و یکی از ائمه اعلام ست مولدش در سنه نود و سه بوده کذا قال یحیی بن بکیر و مدت حمل
ایشان دراز شده بعضی دو سال و بعضی سه سال گفته اند دراز قد فربه اندام سفید رنگ مائل بزردی کشاده چشم
خوش صورت بلند بینی بودند موی سر ایشان در پیشانی کمی داشت این قسم شخص را در لغت عرب اصلع گویند
جناب امیر المومنین عمر فاروق و حضرت علی رضی الله عنهما نیز اصلع بودند ریش ایشان دراز و انبوه بود تا سینه می رسید
موی شارب از کناره لب میگرفتند و حلق آنرا مکروه میداشتند و میگفتند که از باب مثله ست بروت ایشان
وافر بود در این امر تمسک بفعل عمر بن الخطاب رضی الله عنه میکردند زیرا که مروی ست انه کان اذا غضب فتل سبلته اذا
اہمه امر یعنی بروت خود را وقت فکر تاب میداد واقدی گفت مالک نود سال عمر یافت و موی سفید خود را خضاب نکرد
و ہیچگاه داخل حمام نشد بسیار خوش لباس می بود و جامہای عدن که شہری ست در یمن و ثیاب آنجا بغایت نفیس
و بیش قیمت می باشد می پوشید و قسم اعلی از جامہای مصر و خراسان استعمال میکرد و غالب لباس سفید می بود
اکثر اوقات عطر جید می مالیدند و میفرمودند دوست نمیدارم که حق تعالی کسی را نعمت و ثروت دہد و اثرش بروی
ظاہر نباشد چه کتمان نعمت نوعی از کفران نعمت ست و در بستان المحدثین در ینجا نوشته که سلف صالح را در نفاست
ثیاب و ضد آن نیت صالح بود کسی که نفاست دوست بود برای اظهار نعمت الهی میپوشید و کسیکه ثیاب دون
اختیار میکرد به نیت تواضع و عدم شہرت میکرد پس ہر یک از ایشان مصیب ست و ہر کسی را از ثواب بر طبق نیت
او نصیب انتهی اشہب شاگرد امام مالک گفته امام ہرگاه عمامه بر سر بستی یک پله آن از زیر ذقن بر آورده آنرا
پیچ دادی و یک جانب او را در میان دو شانه ارسال کردی که در عرف این دیار آنرا شمله گویند و عرب عذبه نامند

وهرگاه که بضرورت سرمه در چشم میکشید در خانه می نشست بیرون نمی آمد و سبب نشستن این علت مرض که گرچه میدانست
خاتم ایشان از سیم بود و نگین آن سیاه و این آیت در وی نقش بود حسبنا الله ونعم الوکیل مطرف تلمیذ وی وجه اختیار این
نقش پرسید فرمود او تعالی در کلام خود بحق مومنین گفته قالوا حسبنا الله ونعم الوکیل خواستم که مضمون این کلمه
نصب العین من و نقش ضمیر من باشد و بر دروازه خود این کلمه نوشته بود ما شاء الله چون پرسیدند گفت حق تعالی
فرموده ولولا اذ دخلت جنتک قلت ما شاء الله و جنت من خانه من است خواستم که هر بار بخانه در آیم این کلمه بر زبان من آید
و هر زبانم جاری شود و خانه ایشان در مدینه خانه عبد الله بن مسعود بود که از کبار صحابه است و جای جلوس در مسجد نبوی
مجلس امیر المومنین عمر فاروق بود میگفت من تمام عمر با سفیهی و سبک عقلی همنشینی نکرده ام امام احمد گفته این امر
عظیم است که هرگز از غیر امام مالک میسر نیامده و در زمره علما فضیلتی بهتر ازین نیست زیرا که صحبت سفها نور علم را
تیره کند و لا اقل همنشین ایشان تنزل از ذروه تحقیق بحضیض تقلید رو دهد و این معنی در نفاست علم قدح میکند
محرر سطور گوید حق تعالی طبیعت مرا نیز برین خلق آفریده که هرگز دل بصحبت غیر علما اگرچه برای دمی باشد تحمل ضائع نمی دهد
ولیکن حصول آن درین آخر زمان عسرت تمام دارد ناچار عوض آن ناممکن است از جلوت بخلوت میگذرانم و در مطالعه
این بزرگواران روز بشب می آرم و بالله التوفیق امام مالک را کسی در خوردن و آشامیدن ندیده در خلوت این کار میکرد
و با این همه تمکین و وقار در حسن خلق با اهل و اولاد و خدم و حشم بمرتبه عظیم بودند و درین باب رعایت اتباع سنت و طریقه
صحابه کرام میفرمودند حرص طلب علم بر ایشان غالب بود در بدایت طلب که سرمایه ظاهری چندان نبود سقف خانه را بر کنده
چوب آنرا فروخته در کار کتاب صرف نمودند بعد از آن دنیا بر ایشان هجوم آورد و فتوح عظیمه رو داد ابن خلکان گفته وی
قرات عرضا از نافع بن ابی نعیم اخذ کرده و سماعت حدیث از زهری و نافع مولای ابن عمر و محمد بن المنکدر و جماعه دیگر از
تابعین و تبع تابعین نموده و از وی اوزاعی و یحیی بن سعد فرا گرفته و همراه ربیعة الرائی نزد سلطان فتوی داده میگفت
کم کسی است که از وی علم آموختم مگر آنکه وی نزد من آمد و فتوی پرسید ابن وهب گفته در مدینه منادی شنیدم که فتوی ندهد
هیچکس مردم را مگر مالک بن انس و ابن ابی ذئب حفظ بدرجه اتم داشت میفرمود چنین نشده که چیزی را در حافظه خود
جا داده باشم و باز آنرا فراموش ساختم ابتدای نشستن در مجلس افتاده و تعلیم در عمر هفده سالگی بود در ان ایام زنی عمده
در مدینه قضا کرد غساله چون در غسل دست بر فرج آن زن گذاشت گفت این فرج چه زناکار بود دست بفرج چسپید هر چند
تردد و علاج کردند دست از ان موضع جدا نمیشد بفقها و علما رجوع کرده چاره کار جستند همها از علاج فرو ماندند امام بعد تحقیق
گفت این غساله را حد قذف بزنید همین که هشتاد دره زدند دست از فرج جدا شد از ان روز امامت و ریاست ایشان
در اذهان مردم مستقر و راسخ گشت میفرمود بدست خود صد هزار حدیث نوشته ام ابن حبیب که از گزیده اصحاب اوست گفته وی
در تمام مجلس افاده و اسماع حدیث یکطور می نشست و زانو بدل نمیکرد تادیبا بحدیث رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم
و ایشان را درین باب نهایت احتیاط بود چون شخصی بطلب علم بدر سرای او آمدی جاریه خود را میگفت برو و بپرس که
فتوی میخواهد یا حدیث اگر گفتی فتوی میخواهم بیرون آمده جواب فتوای او بگفتی و اگر گفتی حدیث میخواهم او را بنشانیدی

وغسلی تازه بجا آوردی ولباسی پاکیزه پوشیدی وخود را مطیب ومنظف ساختی وسجاده بنهادی وبر بالای آن سا
با هیبت ووقار نشستی انگاه دستوری دادی تا آن شخص برامدی واو را حدیث شنوانیدی چون درین باب
گفتگو کردند فرمود احب ان اعظم حدیث رسول الله صلی الله علیه وسلم ولا احدث به الا متمکنا علی طهارة ودر راه
واستاده ومستعجل تحدیث نمیکردند ومیگفتند احب ان اتفهم ما احدث به عن رسول الله صلی الله علیه وسلم وباوجود
ضعف وکبر سن در مدینه سوار نمیشد ومیگفت لا ارکب فی مدینة فیها جثة رسول الله صلی الله علیه وسلم مدفونة
ابن المبارک گفته روزی نزد امام حاضر بودم وامام روایت حدیث میفرمود کژدم نیش زد ده بار یا زیاده زد گونه
روی امام متغیر شد وبند دگر دید اما روایت حدیث قطع نکرد ولغزشی در کلام ظاهر نشد بعد انقضای مجلس وتفرق
مردم گفتم این چه بود فرمود این صبر نه برای اظهار تجلد وشکیبائی کردم بلکه محض برای تعظیم حدیث این تحمل نمودم
سفیان ثوری در مجلس ایشان حاضر شدند وعظمت وجلال وشوکت وابهت آن مجلس وکثرت انوار وبرکات
دیده این قطعه انشا نمودند قطعه
یدع الجواب فلا یراجع هیبة والسائلون نواکس الاذقان
رب الوقار وعز سلطان التقی فهو المهاب ولیس ذا سلطان
بشر حافی گفته منجمله زینت دنیا این
نعمت ست که مردی بگوید حدثنا مالک یعنی رتبه شوکت وابهت وبجائی رسیده که تلمذش در مفاخر دنیوی
معدود ست با آنکه در حقیقت از وسائل آخرت وامور دین ست امام مالک این بیت بسیار میخواند شعر
وخیر امور الدین ما کان سنة وشر الامور المحدثات البدائع
در بستان المحدثین فرموده این شعر
از باب حکمت ست که مضمون حدیث نبوی را نظم نموده واز کلام اوست لیس العلم بکثرة الروایة انما هو نور یضعه الله
فی القلب این کلمه ایشان تحقیقی دارد بس عمیق روزی از ایشان پرسیدند ما تقول فی طلب العلم گفت حسن جمیل
لکن انظر ما یلزمک من حین تصبح الی ان تمسی فالزمه درین کلام ایشان نیز غور کردنی ست وفرمود لا ینبغی للعالم ان یتکلم
بالعلم عند من لا یطیقه فانه ذل واهانة للعلم انتهی محرر سطور گوید این نصیحت امام جبلت این بنده است وبالله التوفیق
گویند تمام عمر در حد حرم مدینه منوره قضای حاجت نمودند وبیرون حرم میرفتند مگر در مرض وضرورت در مجلس ایشان
شور وغوغا وآواز بلند نمیشد وخود برکسی نمیخواندند تلامذه میخواندند وخود میشنیدند واین تقیید برای آن بود که
در زمان ایشان جماعه از اهل عراق قراءة علی الشیخ را از وجوه تحمل حدیث نمیشمردند وسماع از لفظ شیخ طلب میکردند
برای دفع وهم آنجماعه اکثر علمای مدینه وحجاز این روش را اختیار کرده بودند والا در قدیم نزد محدثین قراءة الشیخ
علی التلمیذ مروج ومعمول بود مع ذلک یحیی بن بکیر چهارده بار کتاب موطا را از امام مالک بقراءت ایشان شنیده
دارقطنی گفته دو شخص از مالک یک حدیث را روایت کرده اند وما بین وفات هر دو فاصله یکصد وسی سال ست
این اتفاق هیچکس را نیفتاد یکی از انها محمد بن مسلم بن شهاب زهری ست استاد امام که حدیث فریعه بنت مالک
بن سنان اخت ابو سعید خدری را که در کتب صحاح ست در باب سکنای معتده از وی روایت کرده دوم ابو حذافه سهمی ست که همین حدیث از وی شنیده
وفات زهری در سنه یکصد وبست وپنج بوده ووفات ابو حذافه در سنه دوصد وپنجاه وچند در بستان المحدثین گفته

[illegible] امام [illegible] که [illegible] حضرت [illegible]
[illegible] جمع باشد [illegible] این [illegible] والحق گویند
[illegible]
این [illegible] در صورت [illegible] روایت [illegible] یحیی بن [illegible]
شخصی آمد گفت چه میگویی در قرآن مخلوق ست یا نی فرمود این زندیق را بکشید که از کلام او فتنها بسیار زاید
آخر چنان [illegible] که بعد از امام درین مسئله فتنه بر پا شد و جماعتی کثیر از اهل سنت [illegible] ذلیل شدند [illegible]
روزی نزد امام بودیم که شخصی پیدا شد دعوی تنقص صحابه کردن گرفت امام او را گفت بشنو این آیه بخواند محمد
رسول الله والذين معه اشداء على الكفار رحماء بينهم و تا اینجا رسید ليغيظ بهم الكفار و فرمود هر که با اصحاب پیغمبر
در باطن بد باشد و از ایشان ناخوش زیست کند وی درین لفظ داخل ست این بیچ افهم کن همچنین جعفر بن عبد الله گفته
نزد مالک بودیم که شخصی از وی معنی کریمهٔ الرحمن على العرش استوى پرسید امام ازین سوال اظهار ملال کرده نظر بر زمین دوخت
و تا دیر متفکر ماند و جبین او عرق کرد بعده سر بر داشته گفت الاستواء معلوم والكيف مجهول والايمان به واجب والسؤال عنه
بدعة و فرمود این کس را برانید که صاحب بدعت ست محرر سطور گوید برین مسئله یعنی مسئلهٔ استوای او تعالی بر عرش و بودن
او بائن از خلق هم بعد از امام مالک فتنهای عظیم برخاسته و خلقی بسیار زیر و بالا گشته گروهی طرف اثبات آن رفته و گروهی
بنفی آن پرداخته تا آنکه با این بعد زمان هنوز در بعض اقطار ارض دران قیل و قال ست و شک نیست که جواب امام درین
مسئله ام اجوبهٔ تمام امت ست یعنی ایمان باستوا موافق ظواهر آیات و سکوت از بیان کیفیت و امتناع از تاویل آن
و حکم سائر صفات الهی نیز همین ست که بر همه ایمان آرد با اقرار بعجز از دریافت حقائق و کیفیات آن والله اعلم حافظ ابو نعیم
اصفهانی در حلیة الاولیا بسند صحیح در ذکر امام مالک آورده که یکی از اصحاب ابن المبارک جناب رسالت مآب را در خواب دید
گفت ای رسول خدا زمان برکت ایشان شما منقضی گشته حالا اگر در امور دین ما را شکی و شبهتی بخاطر افتد از کدام کس تحقیق کنیم
فرمود هر مشکل که ترا پیش آید از مالک بن انس بپرس و هم دران کتاب ست که ابو عبد الله مولای لیثیین که مردی متقی
عابد بود بزیارت آنحضرت صلی الله علیه وسلم مشرف شد دید که در مسجد نشسته اند و مردم گرد او حلقه زده و امام مالک
روبروی آنجناب ایستاده و پیش آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم مشک نهاده است از ان مشک قبضه قبضه بامام عنایت مینمایند
و امام بطریق نثار آنرا بر مردم می پاشند تعبیرش چنان بخاطر رسید که علم نبوی اول در مالک ظاهر شد بعده بواسطه
ایشان بدیگر مردم رسید محمد بن رمح مصری استاد مسلم صاحب صحیح گفته روزی آنحضرت را بخواب دیدم و گفتم مردم
در حق مالک و لیث مختلف ایم که کدام یک ازین هر دو عالم ترست فرمود مالک وارث تخت من ست آنوقت چنین
فهمیدم که گویا مراد به تخت علم ست واقدی گفته امام مالک اول در مسجد آمدی و حاضر صلوات جمعه و جنائز شدی
و بیماران را عیادت کردی و بعض حقوق ایشان را قضا فرمودی و در مسجد نشستی و مردم نزد او جمع میشدند بعده
ترک کرد نماز گذارده بخانه برمیگشت و در جنائز نمی آمد بلکه اهل آنرا تعزیت میکرد بعده اینهمه ترک داد چون درین باب

گفتگو کردند فرمود لیس کل الناس یقدر ان یتکلم بعلمه بجهة مردم سعایت او نزد جعفر بن سلیمان خلیفه عباسی کردند
وگفتند که وی ایمان بیعت شمارا چیزی نمی داند جعفر در غضب شده او را طلبید و برهنه کرده تازیانها زد و دست
او را کشید تا آنکه کتف جدا شد این معنی در حق او موجب علو رتبه و رفعت پایه در دنیا شد تا عقبی بکدام درجهٔ عالی رسید
دست بستن او در نماز نیز از همین جا بود که قدرت بران نداشت تلامیذ از هیبت او وجه ارسال یدین نتوانستند
وحمل بر دلیلی در نفس الامر کرده درین باب اقتدا نمودند ولهذا در مؤطای او روایت ضم یدین موجود است ابن الجوزی
در شذور العقود در حوادث سنه سبع واربعین ومائة گفته فیها ضرب مالک بن انس سبعین سوطا لاجل فتوی لم توافق
غرض السلطان در فتح الباری شرح صحیح البخاری گفته عبد الرحمن بن مهدی گوید سفیان ثوری امام در حدیث است
واوزاعی امام در سنت ومالک در هردو امام ست وگویند مراد از عالم درین حدیث یضرب الناس اکباد الابل
فلا یجدون عالما هو اعلم من عالم المدینة امام مالک ست قاله سفیان بن عیینة ووهب گفته که نیست در میان مشرق
ومغرب هیچکس که اعتماد من بروی قوی تر باشد بر ضبط وحفظ احادیث رسول الله صلی الله علیه وسلم از امام مالک
هارون رشید مالک را سه هزار دینار داد وگفت همراه من باز مدینه بیرون آی تا از تو استفادهٔ علم دین کنم امام گفت
لا اوثر الدنیا کلها علی مدینة الرسول صلی الله علیه وسلم هذه دنانیرک ان شئت فخذ وان شئت فدعها وی از تبع تابعین است
وبعضی در تابعین محسوب کرده اند زیرا که عایشه رض دختر سعد بن ابی وقاص را دیده و وی در صحابیات بود شافعی گفته
نزد مالک بودم که شخصی چهل وهشت مسئله از وی پرسید در جواب سی ودو مسئله لا ادری گفت غزالی گفته ارادهٔ
روی خدا دار در نفس او کجا مسامحت توان کرد که بر نفس خود اقرار بعدم درایت کند هم شافعی گوید اذا ذکر العلماء
فمالک النجم الثاقب وما احد امنّ علیّ من مالک ابو جعفر منصور خلیفه عباسی او را منع کرد که روایت حدیث در طلاق
مکره نکند وکسی را فرستاد تا مخفی از وی این مسئله پرسد مالک علی رؤس الاشهاد روایت کرد که نیست طلاق بر مکره
ابو جعفر او را تازیانه بزد امام مالک ترک روایت ننمود مالک گفته الجدال فی الدین لیس بشیء ونیز گفته هیچکی نیست که
در سخن دروغ نگوید مگر متمتع بعقل وی که در هرم او را آفت خرافت نرسد مهدی خلیفه از وی پرسید که ترا خانه است
گفت نه ولیکن ترا حدیث میکنم درین باب شنیدم ربیعه را میگفت نسب المرء داره هارون رشید مالک را گفت
نزد ما می آمده باشی تا اطفال ما از تو بشنوند یعنی مؤطا را فرمود ای امیر المؤمنین این علم از شما بیرون آمده خواهید
اعزازش کنید پس معزز شود خواهید ذلیل کنید پس ذلیل شود العلم یؤتی ولا یاتی هارون گفت راست میگوئی
واطفال را فرمود که در مسجد رفته همراه دیگران بشنوند مناقب امام بسیار و بیشمار ست این مختصر گنجایش ذکر آن ندارد
علما درین باب تصانیف جداگانه پرداخته اند منها کتاب ابی بکر احمد بن مروان الدینوری المتوفی سنه عشر وثلث مائة
وکتاب ابی الروح عیسی بن مسعود الشافعی المتوفی سنه اربع وسبعین وسبع مائة وکتاب تزیین الارائک بمناقب
الامام مالک للسیوطی وی هرگز از مدینه بیرون نرفت الا یکبار برای حج ومدة العمر در مسجد آنحضرت ص و روضه شریف
درس میگفت حافظ ابو عبد الله الحمیدی در جذوة المقتبس از قعنبی آورده که گفت بر مالک در مرض موت او

و ملازم وی سلام کردم و پیش وی نشستم دیدم گریه میکند گفتم چرا ای مالک گفت چه اشتباه کرده ام که کیست که احق بگریه باشد از من بخدا که دوست میدارم
دوست دارم که بعوض هر فتوی و مسئله که از رای خود گفته ام تازیانه زنند پیش ازین ... بود و ماهی که بدان سبقت کردم
کاش فتوی نمیدادم شافعی گفت عمی مرا گفت که امشب خوابی عجیب دیده ام گویا کسی میگوید که امشب اعلم اهل زمین در علم
وفات کرد ... بود چون آن شب را حساب کردم شب وفات امام مالک بود و وفاتش در سنه یکصد و هفتاد و نه بوده بر این

تولد و عمر و وفات ایشان در این رباعی آورده رباعی	فخر الایمه مالک	نعم الامام السالک
مولده نجم هدی	وفاته فاز مالک	ابن الفرات در تاریخ خود گفته توفی لعشر مضین من ربیع الاول

و ولادت در سنه نود بود یا نود و پنج و سمعانی گفته نود و سه یا نود و چهار در بقیع مدینه مدفون شد محرر سطور در سنه ۱۰۸۶ هجری
بحضور مدینه طیبه مشرف اند وز گردید بر مزار مبارک ایشان که درون گنبد رفیع ست رسیده دعای ماثور و فاتحه خوانده
و لله الحمد ابو محمد جعفر بن احمد بن الحسین السراج در مرثیه ایشان گفته و گوهر شاهوار معانی در رشته نظم سفته نظم

سقی جدثا ضم البقیع لمالک	من المزن مرعاد السحائب مبراق	امام موطاه الذی طبقت به
اقالیم فی الدنیا فساح و افاق	اقام به شرع النبی محمد	له حذر من ان یضام و اشفاق
له مسند عال صحیح و هیبة	فللکل منه حین یرویه اطراق	و اصحاب صدق کلهم علم فسل
بهم انهم ان انت سالت حذاق	و لو لم یکن الا ابن ادریس وحده	کفاه الا ان السعادة ارزاق

اصبحی نسبت ست بسوی ذی اصبح جد او و نامش حارث بن عوف بن مالک ست سیاط اصبحیه منسوب ست باو
ابو السعادات المبارک بن ابی الکرم محمد بن محمد بن عبد الکریم بن عبد الواحد الشیبانی المعروف بابن الاثیر الجزری
الملقب مجد الدین ابو البرکات بن المستوفی در تاریخ خود بحق وی گفته اشهر العلماء ذکرا و اکبر النبلاء قدرا و احد الافاضل
المشار الیهم و فرد الاماثل المعتمد فی الامور علیهم علم نحو از شیخ ابی محمد سعید بن المبارک بن الدهان گرفته و سماعت حدیث
بسیار کرده مصنفات بدیعه و رسائل وسیعه دارد منها جامع الاصول فی احادیث الرسول و کتاب النهایه فی غریب الحدیث
در پنج مجلد و کتاب الانصاف فی الجمع بین الکشف و الکشاف در تفسیر قرآن کریم در وی از تفسیر ثعلبی و زمخشری اخذ نموده
و له کتاب المصطفی و المختار فی الادعیه و الاذکار و کتاب فی صنعة الکتابة و کتاب البدیع فی شرح الفصول فی النحو
لابن دهان و له دیوان رسائل و کتاب الشافی فی شرح مسند الامام الشافعی و غیر ذلک ولادتش در جزیره ابن عمر در سنه
اربع و اربعین و خمس مائة بوده و همانجا نشو و نما یافته بموصل نقل کرد و بخدمت امیر مجاهد الدین قایماز بن عبد الله الخادم
الزینی رسید نائب مملکت گردیده مدتی تا قضای او و بر وی انشا نوشته اند کرد و بعده بخدمت عز الدین مسعود بن مودود
صاحب موصل متولی دیوان رسائل گشت و تا وفات او کتابت نمود و بعده بخدمت ولدش نور الدین ارسلان منشی ماند و حرمت
و حظ وافر یافت تا آنکه بمرضی گرفتار شده دست و پای او بیکار شد و از نوشتن و خواندن باز ماند و خانه نشین گردید اکابر و علما
نزد او می آمدند در قریه از قرای موصل رباطی بنا کرد که نامش قصر حرب ست املاک خود را بران رباط و بر خانه خود که در
موصل بود وقف ساخت ابن خلکان گفته مرا رسیده است که این همه کتب در ایام عطلت خود تصنیف نمود زیرا که

برای آن بغل بیع خود بود و قاضی تاجی بود کلمات شاد بر بن کاظم کرد شعر آید و کانت شعر بسیار دارد از آنجمله این دو بیت
کرد وقت عرض کردن استاد ابی تاکید صاحب موصل انشاد کرد نظم

ان ذلت البغلة من تحته	فان في ذلتها عذرا
حملها من علمه شاهقا	ومن ندى راحته بحرا

و در معنی طول و قوت ست و اشعار بسیار آمده مثلا در شرح عز الدین
ابو الحسن علی حکایت کرده که چون شیخ خانه نشین گشت مردی از مغرب آمد گفت که ملاقات او میکنم و التزام کرد که او را هیچ اجرت نستاند چنانکه بگفت او شروع در معالجه کنانیدم آخر در روغنی ساخت و مالش نمود تا آنکه از علاج حس نمایان شدن گرفت و پای دراز شدن یافت و صورت صحت نمودار گردید ابن اثیر گفت این مرد چیزی داده و خوشنود ساخته رخصت کنید گفتم چرا و هیچ مناسبات و ظاهر شد گفت سخن همین ست که تو گوئی لیکن من الحال از صحبت این قوم و التزام اخطار ایشان در راحتم و جان من با انقطاع و دعت ساکن گشته دیروز که تندرست بودم نفس خود را بر رفتن نزد ایشان خوار و زبون میساختم و امروز بخانه خود نشسته ام و ایشان اکنون امور ضروریه پیش می آیند خود برای گرفتن رای من نزد من می آیند و میان این هر دو فرق بسیار است و مرا حصول این غرض هیچ سبب جز این مرض نیست لهذا زوال آن بمعالجه نخواهم و از عمر قلیلی بیش نمانده است پس مرا باید گذاشت که باقی عمر حر و سلیم از ذل زندگی کنم چه از دنیا حظ وافر گرفته ام عز الدین میگوید که قول او قبول کرده آخر در ابا احسان و انعام رخصت نمودم و وفاتش در موصل روز پنجشنبه سلخ ذی الحجه سنه ست و ستمائه اتفاق افتاده در رباط خود مدفون گشت جزیره ابن عمر شهری فوق موصل بر دجله است بجهت احاطه دجله آنرا الجزیره مسمی شد و اقدی گفته مردی از اهل برقعید که او را عبد العزیز بن عمر میگفتند آنرا بنا ساخته بود و الله اعلم

الامام ابو عبد الله **محمد** بن ادریس بن العباس بن عثمان بن شافع بن السائب بن عبید بن عبد یزید بن هاشم بن عبد المطلب بن عبد مناف جد رسول الله صلی الله علیه و سلم و سائب جد او صحابی ست روز بدر مسلمان شده و پسرش شافع آنحضرت صلی الله علیه و سلم را دیده در حالیکه مترعرع بود و ولادت شافعی در سنه خمسین و مائه در غزه یا عسقلان یا یمن یا منی علی اختلاف الاقوال شده نشو و نما در مکه المعظمه یافت هفت ساله بود که قرآن را از بر کرد و پانزده ساله بود که موطا را حفظ نمود و تفقه بر مسلم بن خالد زنجی کرده و وی مفتی مکه بود او را اذن افتا داد و عمرش پانزده سال بود بعده لازم خدمت امام مالک در مدینه شد و در سنه خمس و تسعین ببغداد قدوم آورد علمای آنجا نزد وی مجتمع شده از وی اخذ علم کردند کتاب قدیم را همین جا تصنیف ساخت و بمکه عود نمود و باز بسوی بغداد آمد و یک ماه اقامت کرده بمصر برگشت و کتب جدیده مثل ام و امالی کبری و امالی صغیر و مختصر بویطی و مختصر مزنی و مختصر ربیع و رساله و سنن در اینجا تالیف فرمود ابن زولاق گفته تصنیفات شافعی در اصول و دین چهارده مجلد و در فروع مذهب از صد متجاوز ست و همواره در نشر علوم میکوشید و ملازم اشتغال بجامع عمرو ساکن ماند تا آنکه ضربه شدید بوی رسید و بسبب آن بیمار شد و درگذشت مناقب و مفاخر او بسیار ست آنچه در وی از علوم کتاب الله و سنت رسول و نهی و کلام و آثار صحابه و اختلاف اقاویل علما و معرفت کلام عرب و لغت و عربیت و شعر مجتمع شده در غیر او معهود نیست اصمعی با آنهمه جلالت شان در شعر اشعار هذلیین بروی قرائت کرده و امام احمد گفته نشناختم ناسخ حدیث را از منسوخ او و خاص را از عام و مجمل را از مفصل تا آنکه نزد شافعی نشستم قاسم بن سلام گفته هیچ مردی اکمل

[illegible] امام احمد پدر را گفت شافعی [illegible] برای او دعای بسیار میکنی گفت ای پسر من شافعی
آفتابست برای دنیا و چو عافیت ست برای بدن آیا هست این هر دو را خلف یا عوض [illegible] سی سال ست که نخوانده‌ام
مگر آنکه برای او دعا کردم و استغفار نمودم یحیی بن معین گفته امام احمد را از شافعی نهی میکردم یعنی امر استقبال کرد
و شافعی سوار بود و وی پیاده و در پس او میرفت گفتم مرا نهی میکنی و خود پس او میروی گفت خاموش باش اگر ملازم شوم
انتفاع برم حسن بن محمد زعفرانی گفته هرگز بر شافعی در نیامدم الا که احمد بن حنبل نزد وی بود و از وی استفاده میکرد
و در عقب نماز میگفت اللهم اغفر لی ولوالدی ولمحمد بن ادریس الشافعی خطیب در تاریخ بغداد از ابن عبد الحکم آورده
که چون مادر شافعی بشافعی حامل شد دید که مشتری از فرج او برآمده بمصر بیفتاد باز در هر بلده ازان پاره‌ای فرو رسید
اصحاب رؤیا تعبیر داوند که از وی عالمی برآید که علمش اول مختص باهل مصر شود پستر در سایر بلدان متفرق گردد شافعی گفته
موطا را یاد گرفته حاضر خدمت امام مالک شدم فرمود برای خود قاری بهمرسان گفتم من خود قاری ام موطا را بروی
از یاد خواندم فرمود اگر یکی رستگار شود پس آن این غلام ست سفیان بن عیینه را چون چیزی از تفسیر و فتیا آمدی
التفات بسوی شافعی کرده میگفت که ازین غلام یعنی کودک بپرسید محفوظ ابن ابو بغدادی گفته در مسجد الحرام
امام احمد را نزد شافعی دیده گفتم که سفیان بن عیینه در ناحیه مسجد حدیث روایت میکند گفت این فوت شود و آن
فوت نشود ابو محمد خواهرزاده وی گفته شافعی در یکشب چند بار میگفت تا جاریه برای وی چراغ بیفروزد و در سایه چراغ
مطالعه کتاب میکرد و بعد ازان میگفت چراغ بردار و بذکر و فکر مشغول میشد از کلام اوست اگر علما اولیاء حق تعالی نیند
پس وی را در آخرت ولی نباشد ما اتخذ الله ولیا جاهلا قط هارون رشید او را گفت بمن رسیده که تو غذا بگاه سحور میخوری
حکمت درین چیست گفت برودت آب و طیب هوا و قلت ذباب و حسم ماده طمع در موائد احباب هارون گفت هذا
بیت القصیدة وی گفته آنچه علما را زینت دهد فقر ست با قناعت و خوشنود بودن بآن و صبر نمودن وی نیز گفته فقر
علما اختیاری ست و فقر جهلا اضطراری ابو حسان زیادی گوید ندیدم محمد بن حسن تلمیذ ابو حنیفه را که تعظیم هیچکی
از اهل علم مثل تعظیم شافعی کند روزی شافعی نزد او آمد وی سوار شده بود او را دیده برگشت و در خانه خود برده
تخلیه کرد تمام روز تا شب هیچکی را اذن آمدن نداد امام محمد در مقام مدح وی گفت که وی کتاب اوسط ابو حنیفه را از من بعاریت گرفت تمام آنرا
در یک شب و روز حفظ کرد علمای وقت مدح و ثنای بلیغ بر وی کرده اند شافعی اول کسی ست که در اصول فقه کلام کرده و آنرا استنباط نموده بالاجماع
و اول کسی ست که ناسخ و منسوخ حدیث مقرر کرده و اول کسی ست که در ابواب کثیره معروفه فقه تصنیف نموده قاله الاکثر
امام احمد گفته خدای تعالی برای مردم بر سر هر صد فردی را میگمارد که ایشان را سنن می‌آموزد و کذب از رسول خدا
صلی الله علیه وسلم دور میکند در راس مائه اول عمر بن عبد العزیز بود و در راس مائتین شافعی ست تمام شب بنده بیدار
ابو ثور گفته عبد الرحمن بن مهدی بشافعی نوشت که برای ما کتابی جمع کن که در آن معانی قرآن با اقوال اخبار و حجت
اجماع و بیان ناسخ و منسوخ قرآن و حدیث باشد پس کتاب الرساله وضع نمود و هم ابو ثور گفته هر که زعم کند که وی مثل
شافعی در علم و فصاحت و معرفت و ثبات و تمکن دیده است آنکس دروغگوست وی در حیات خود منقطع القرین بود

چون بمرد عوض نگذاشت امام احمد فرموده هرکه در دستش دوات و قلم است شافعی را بر گردن او منت است عفر الحی
گفته اصحاب حدیث خوابیده بود شافعی آمد و ایشان را بیدار ساخت از دعای اوست اللهم یا لطیف اسألک
اللطف فی ما جرت به المقادیر و این دعا در میان علما مشهور باجابت و مجرب است مولدش روز وفات امام ابو حنیفه بود
در ینجا میان حنفیه و شافعیه مزاح است حنفیه گویند امام شما مخفی بود تا آنکه امام ما انتقال کرد شافعیه گویند چون امام ما
ظاهر شد امام شما بگریخت مزنی در وقت مرگ بر سر وی رسید و پرسید چگونه صباح کردی گفت صباح کردم بر قصد
ارتحال از دنیا و مفارقت از اخوان دین و بر آشامیدن جام موت و رسیدن ببدیهای خود و وارد شدن
بر حق تعالی و در گریه شد و ابیات خود در رجای عفو و مغفرت الٰهی برخواند و جان بداد و وفاتش روز جمعه آخر روز رجب
سنه اربع و مائتین و همان روز بعد عصر در قرافهٔ صغری مدفون شد قبرش زیارتگاه است ربیع بن سلیمان گفته از جنازه
او برگشته بودم که هلال شعبان دیدم و در خواب او را دیده پرسیدم که خدای تعالی با تو چه کرد گفت مرا بر کرسی زر نشاند
و لؤلؤی رطب بر من نثار کرد ابو عثمان پسر شافعی گفته پدرم بعمر پنجاه و هشت سال قضا کرد علمای اهل حدیث و فقه
و اصول فقه و لغت و نحو و جز آن قاطبه بر ثقت و امانت و عدالت و زهد و ورع و نزاهت عرض و عفت نفس و حسن سیرت
و علو قدر و سخای او اتفاق کرده اند امام شافعی را اشعار بسیار است میگفت در ابتدای امر مرا میل بشعر بود و بسیار میگفتم
آنرا تا رسیدم بپایهٔ که بر بنیاد مثل آنرا مگر در حفظ عظیم روزی در سایهٔ خانهٔ کعبه نشسته بودم و هیچکس نزد من نبود از عقب شنیدم
که گوینده میگوید یا محمد علیک بالفقه و دع الشعر و هم از وی منقول است که پیش از اوان بلوغ آنحضرت صلی الله علیه و سلم
را در خواب دیدم که فرمود یا صبی گفتم لبیک یا رسول الله فرمود از کدام قومی گفتم از قوم تو فرمود نزدیک من آی و دهن بگشا
همچنان کردم آب دهن مبارک خود مقداری گرفت و بر دهان و زبان و لب من فرو کشید و فرمود امض بارک الله فیک
دیگر بعد از ین واقعه در سن لحنی و خطائی در حدیث و کلام عرب واقع نشد و گفت چون نزد امام مالک رفتم و کلام مرا شنید
ساعتی نظر بجانب من نمود و مالک را فراستی بود پرسید نام تو چیست گفتم محمد گفت ای محمد بپرهیز و بترس از خدا و از معاصی
مجتنب باش بدرستیکه ترا شانی عظیم دست دهد در میان امت محمد صلی الله علیه و سلم پس مدتی ملازمت کردم او را
تا از تحصیل علمی که نزد او بود فارغ گشتم و اجازت سفر خواستم در وقت وداع گفت ای جوان بدرستیکه خدای تعالی
نوری در دل تو القا فرموده است آنرا اطفا مکن بظلمت معصیت و از اشعار شافعی است این چند بیت **نظم**

ان الذي رزق اليسار ولم يصب	حمدا ولا اجرا لغير موفق	الجد يدني كل امر شاسع
والجد يفتح كل باب مغلق	واذا سمعت بان مجدودا حوى	عودا فاثمر في يديه فصدق
واذا سمعت بان محروما اتى	ماء ليشربه فغاض فحقق	لو كان بالحيل الغنى لوجدتني
بنجوم اقطار السماء تعلقي	لكن من رزق الحجى حرم الغنى	ضدان مفترقان اي تفرق
ومن الدليل على القضاء وكونه	بؤس اللبيب وطيب عيش الاحمق	**وله**

كلما ادبني الدهر	اراني نقص عقلي	واذا ما ازددت علما	زادني علما بجهلي

شافعی گفته در مکه زنی را از قریش نسبی گرفتم بادی امی اسیکرد و من گفتم شعر ومن البلیة ان تحب فلا یحبک من تحبه
و او میگفت شعر ویصد عنک بوجهه وتلح انت فلا تغبه ابن خلکان گفته یکی از افاضل
مشایخ ما را خبر کرده که در مناقب شافعی سیزده تصنیف بعمل آمده انتهی گوییم بلکه زیاده بران و انچه در کشف الظنون آورده
این ست کتاب ابی الحسین محمد بن عبد الله الرازی نزیل دمشق المتوفی سنة سبع واربعین وثلث مائة قال ابن الصلاح
هو کتاب جلیل حافل وکتاب ابی عبد الله محمد بن سلامة القضاعی المتوفی سنة اربع وخمسین واربع مائة وکتاب ابی الحسین
محمد بن الحسین السجستانی الابری المتوفی سنة ثلث وستین وثلث مائة وکتاب الامام داود بن علی الظاهری الاصبهانی
صاحب المذهب المتوفی سنة سبعین ومائتین وکتاب عبد الله الابری بن شاکر القطان وکتاب ابی منصور عبد القادر
بن طاهر البغدادی المتوفی سنة تسع وعشرین واربع مائة وهو مختصر مختص بالرد علی الجرجانی الحنفی الذی تعرض بالامام
وکتاب امام الحرمین ابی المعالی عبد الملک بن عبد الله الجوینی المتوفی سنة ثمان وسبعین واربع مائة و در وی مناقب او
با ترجیح مذهب ست وکتاب امام احمد بن حسین البیهقی المتوفی سنة ثمان وسبعین واربع مائة وکتاب ابی محمد بن الفرات اسمعیل
بن احمد الهروی السرخسی المتوفی سنة اربع عشرة واربع مائة وکتاب ابی علی الحسن بن الحسین الهمدانی المتوفی سنة ثمان وخمسین
وخمس مائة وکتاب ابی عبد الله محمد بن عبد الله الحاکم النیسابوری المتوفی سنة خمس واربع مائة وکتاب ابی محمد عبد الله
بن یوسف الجرجانی القاضی المتوفی سنة تسع وثمانین واربع مائة وکتاب عبد الرحمن بن ابی حاتم الرازی المتوفی سنة
سبع وعشرین وثلث مائة وکتاب ابی عبد الله محب الدین محمد بن محمود بن النجار البغدادی المتوفی سنة ثلث واربعین
وست مائة وهو کتاب حافل وکتاب امام فخر الدین محمد بن عمر الرازی المتوفی سنة ست وست مائة اوله الحمد لله الذی
لا خالق للاشیاء الا هو وکتاب امام ابی الفضل احمد بن علی بن حجر العسقلانی المتوفی سنة اثنتین وخمسین وثمان مائة
اوله الحمد لله الذی جعل نجوم السماء هدایة وکتاب امام عماد الدین ابی الفدا اسمعیل بن کثیر الدمشقی وسماه الواضح النفیس
فی مناقب الامام ابن ادریس وکتاب حسین بن جمکاه الهمدانی المتوفی سنة اربع وسبعین وسبع مائة وکتاب امام برهان الدین
ابراهیم بن عمر الجعبری المتوفی سنة سبع وثلثین وسبع مائة وکتاب القاضی تقی الدین ابی بکر بن احمد بن شهبة الدمشقی
المتوفی سنة احدی وخمسین وثمان مائة وکتاب امام نصر بن ابراهیم المقدسی المتوفی سنة تسعین واربع مائة ابن الملقن
در عقد المذهب گفته تالیف در مناقب وی قریب چهل مؤلف می رسد بلکه زیاده و در حدیث آمده الناس تبع لقریش رواه مسلم
و اورده البخاری بطریق اخری و شک نیست که شافعی از قریش ست پس در وی دلالت بر ترجیح مذهب او ست قال بعضهم نظم

امامك فاتخذه شافعيا	لتنجو من مخالفة وطيش	كفى قول النبي لنا دليلا
على ان الايمة من قريش	وقال بعضهم نظم	الشافعي امام الناس كلهم
بالعلم والحلم والعلياء والباس	اصحابه خير اصحاب ومذهبه	خير المذاهب عند الله والناس

ابن خلکان گفته چون شافعی بمرد خلقی کثیر مرثیها گفت این مرثیه منسوب بابی بکر محمد بن درید ست ذکره الخطیب

فی تاریخ بغداد نظم	الم تر آثار ابن ادریس بعده	دلائلها فی المشکلات لوامع

معالم تغني الدهر وهي خوالد | وتنخفض الاعلام وهي فوارع | مناهج فيها للهدى متصرف
موارد فيها للرشاد شرائع | الى آخرها وهي طويلة في نفسها ذكر منها ابن خلكان بعض الابيات

محمد بن عبد الرحمن بن ابی لیلی یسار ویقال داود بن بلال بن احیحة بن الجلاح الانصاری الکوفی الفقیه صاحب الرای قاضی کوفه بود سی وسه سال حکومت کرد گفت از حال پدر هیچ یاد ندارم جز آنکه او را وزن بود تفقه بر شعبی کرده واز وی سفیان ثوری گرفته ثوری گفته فقهائنا ابن ابی لیلی وابن شبرمه وی گفت بر عطا داخل شدم او از من پرسیدن گرفت بعض مردم برین معنی انکار کردند عطا گفت وی اعلم ست از من میان او وسیان ابی حنیفه وحشت بسیار بود برای حکم در مسجد کوفه می نشست گویند روزی از مجلس برخاسته میرفت زنی را شنید که مردی را میگوید یا ابن الزانیین او را گرفته بر وی حکم کرد که آن زن را حاضر سازند چون حاضر شد استاده کرده دو حد بزد ابو حنیفه چون این ماجرا شنید گفت قاضی درین واقعه در شش جا خطا کرد یکی در رجوع بسوی مجلس بعد قیام از ان حال آنکه رجوع فی الحال او را نمیرسید دوم در زدن حد در مسجد حال آنکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم از اقامت حدود در مساجد نهی کرده سوم در زدن زن استاده کرده حال آنکه زنان را نشانیده در لباس حد می زنند چهارم در زدن دو حد حال آنکه بر قاذف جماعه بکلمه واحد یک حد واجب ست نه زیاده پنجم در آنکه هر دو حد متوالی زد حال آنکه بعد ضرب حد اول او را می باید گذاشت تا آنکه تندرست شود باز حد ثانی می باید زد ششم آنکه اقامت حد کرد بر وی بغیر طالب ابن ابی لیلی چون این اعتراض شنید نزد والی کوفه رفته گفت اینجا جوانی ست که او را ابو حنیفه گویند در احکام من معارضه میکند وخلاف حکم من فتوی میدهد و بر من بخطا تشنیع می نماید میخواهم که او را زجر فرمائی حاکم کسی را نزد او فرستاده از فتیا منع کرد گویند ابو حنیفه روزی در خانه خود بود با زوجه و پسر خود حماد و دختر خود دختر گفت من روزه دارم واز دندان من خون بر آمد و من چندان بصاق انداختم که آب دهن سفید شد و بر وی اثر دم نیست آیا از فرو بردن ریق مفطر شدم یا نه فرمود برادر خود حماد را بپرس که امیر مرا از فتوی منع نموده است ابن خلکان گفته این حکایت در مناقب او معدود ست زیرا که حسن تمسک با متثال اشارت امیر نموده واطاعت او که واجب بود در خانه نهان بجا آورده و دختر را جواب نگفته واین غایت امتثال امر ست ولادتش در سنه اربع وسبعین بود ووفات در سنه ثمان واربعین ومائة در کوفه و وی باقی بود بر قضا

ابو الحرث **محمد** بن عبد الرحمن بن المغيرة بن الحارث بن ابی ذئب هشام بن سعید القرشی العامری المدنی صاحب امام مالک میان او و میان وی الفت اکیده و مودت صحیحه بود چون مالک نزد ابی جعفر منصور آمد پرسید که در مدینه از مشیخه کرا گذاشتی گفت ابن ابی ذئب وابن ابی سلمه وابن ابی سبره راوی یکی از ائمه مشاهیر ست وفاتش در سنه تسع وخمسین وقیل ثمان وخمسین ومائة در کوفه بوده رح

ابو عبد الله **محمد** بن الحسن بن فرقد الشیبانی بالولاء الفقیه الحنفی اصلش از قریه حرستا ست که بر باب دمشق در وسط غوطه واقع ست پدرش از شام بسوی عراق آمده در واسط اقامت نمود محمد مذکور همانجا متولد شد و در کوفه نشو و نما یافت طلب حدیث نمود و جماعتی را از اعلام ائمه ملاقات کرد و سالها حاضر مجلس ابی حنیفه شد و بر ابو یوسف تفقه نمود و کتب کثیره نادره تصنیف ساخت منها الجامع الکبیر والجامع الصغیر وغیرهما واو را در مصنفاتش مسائل مشکله

خصوصاً متعلق بعربیت بسیارست تا نشر علم ابوحنیفه و افصح مردم بود چون کلام میکرد در خیال سامع می آمد که مگر قرآن
بلغت وی نازل شده چون امام شافعی داخل بغداد شد میان او و وی مجالس و مسائل بحضور هارون رشید جریان یافت
شافعی گفته ندیدم هیچکس را که پرسیده شود از کدام مسئله که دران نظر باشد مگر آنکه کراهت در چهره او ظاهر شود مگر محمد بن حسن
و نیز گفته که برداشتم از علم او بار یک شتر و شافعی کتب او را طلب کرده استنساخ کرد و گفت ندیدم هیچ فربهی ذکی مگر او را و هارون رشید
او را قاضی رقه کرده بود بعده معزول شده ببغداد آمد و همیشه ملازم او ماند تا آنکه همراه وی بسوی ری برامد در رنبویه
که قریه از ری ست بمرد میگفت ابوحنیفه را پرسیدند زنی مرده است و در شکم او بچه حرکت میکند چه کنند گفت شکم شق کرده برارند
همچنان کردند آن کودک مدتی بزیست و طلب علم میکرد و بمجلس محمد بن الحسن می آمد و او را ابن ابی حنیفه میگفتند مولدش سنه
احدی یا اثنتین یا خمس و ثلثین و مائة ست و وفات سنة تسع و ثمانین و مائة سمعانی گفته وی و کسائی نحوی در یک روز مردند
رشید میگفت فقه و عربیت را در ری دفن کردم محمد مذکور پسر خاله الفراء صاحب نحو و لغت ست و حرستا بفتح حا و سکون
راست محمد در حدیث شاگرد امام مالک ست و صاحب موطاست و بعد لقای مالک در بسیاری از مسائل فقهیه از استاد خود
ابوحنیفه رجوع نمود گویند با مادر امام شافعی نکاح کرده بود فصیح لغوی ادیب بود قاسم بن سلام در غریب الحدیث بوی
استناد نموده تصانیفش گویند به نهصد و نود و نه عدد رسیده و منصف مزاج بود در گفتگو با امام شافعی درباره تفضیل مالک
بر ابوحنیفه اقرار کرده که استاد او قلیل الحدیث کثیر القیاس ست آن حکایت این ست که ابن خلکان و غیره نوشته اند قال الشافعی
قال لی محمد بن الحسن ایهما اعلم صاحبنا ام صاحبکم یعنی اباحنیفة و مالکا قال قلت علی الانصاف قال نعم قال قلت ناشدتک الله
من اعلم بالقرآن صاحبنا ام صاحبکم قال اللهم صاحبکم قال قلت ناشدتک الله من اعلم بالسنة صاحبنا ام صاحبکم قال
اللهم صاحبکم قال قلت ناشدتک الله من اعلم باقاویل اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم المتقدمین صاحبنا ام
صاحبکم قال اللهم صاحبکم قال الشافعی فلم یبق الا القیاس و القیاس لا یکون الا علی هذه الاشیاء فعلی ای شیء تقیس

الامام ابوعبدالله **محمد** بن ابی الحسن اسمعیل بن ابراهیم بن المغیرة بن الاحنف الجعفی بالولاء البخاری
الحافظ الحجة فی علم الحدیث صاحب الجامع الصحیح و التاریخ در طلب حدیث رحلت بسوی اکثر محدثین اعصار کرده بخراسان
و جبال و مدن عراق و حجاز و شام و مصر نوشته و ببغداد قدوم آورده و مردم آنجا نزدش فراهم شده اعتراف بفضل او کردند
و شهادت بتفرد وی در علم روایت و درایت دادند حمیدی در جذوة المقتبس و خطیب در تاریخ بغداد آورده که چون بخاری
ببغداد رسید اهل بغداد که اصحاب حدیث بودند خبر وی شنیده برای امتحانش یکصد حدیث را مقلوب المتون و الاسانید
گردانیدند و متن یک حدیث باسناد حدیث دیگر دادند و آن صد حدیث بحساب فی کس ده حدیث بده کس سپرده گفتند
که این احادیث را بر بخاری در مجلس معین بپرسید چون مجلس منعقد شد و اصحاب حدیث که از بعض غربای خراسان و غیره
هم بودند حاضر شدند یکی از آن ده کس برامده حدیثی ازین احادیث پرسید بخاری گفت لا اعرفه یعنی این حدیث
را نمی شناسم دوم حدیث دیگر پرسید همچنین جواب یافت تا آنکه از همگی احادیث خود سوال کرد و فارغ گشت از فقهای مجلس
بعض حکم بفطانت بخاری کردند و بعض بعجز و تقصیر بعده مردی دیگر برخاست و از حدیثی پرسید بخاری گفت لا اعرفه

پس سائل هر حدیث را او احکاماً بعد واحد بر وی انداخت تا آنکه از ده حدیث خود فارغ گشت و بخاری همچنان لا اعرفه میگفت
بعده سوم و چهارم برجست و تا تمام عشره بار بپرسید تا آنکه همگنان فارغ شدند و هیچکس نماند بخاری بسوی سائل اول
متوجه شده گفت اما حدیث اول تو پس چنین ست و حدیث دوم چنان تا تمام عشره بیان کرده هر متن را بسوی اسنادش
و هر اسناد را بسوی متنش باز گردانید همچنین با دیگران کرد مردم معترف به فضل و حفظ وی شدند ابن صاعد چون ذکر
بخاری میکرد میگفت الکبش النطاح یعنی بز شاخ زن ابو یعلی خلیلی در کتاب الارشاد گفته ولادت بخاری شب دوازدهم
شوال روز جمعه بعد نماز عشا در سنه اربع و تسعین و مائه بوده مردی لاغر جسم بود نه دراز و نه کوتاه و اول کسیکه از انها
مسلمان شد مغیره است اول مجوسی بود بر دست یمان جعفی والی بخارا اسلام آورد لهذا او را نسبت بجعفی گویند
بخاری پیشوا و مقتدای فن حدیث و اهل آن بوده در اشعة اللمعات نوشته او را در میان محدثان امیر المومنین فی الحدیث
و ناصر الاحادیث المصطفویه و ناشر المواریث المحمدیه القاب ست و علمای زمان او در مدح و تعظیم بیحد و اندازه کرده اند مسلم
صاحب صحیح چون نزد وی آمد میگفت بگذار مرا تا بوسه زنم دو پای ترا یا طبیب الاحادیث و یا استاد الاستادین
و یا سید المحدثین و ترمذی گفته ندیدم مانند او خدای تعالی او را زینت این امت گردانیده و ابن المدینی گفته وی ندیده است
مثل خود و ابن خزیمه گفته نیست زیر کبود این آسمان داناتر بحدیث و حافظ تر از وی و بعضی علما گفته اند وی آیتی از آیات
الهی ست که بر روی زمین می رود گفته اند وی در زمان خود در حفظ احادیث و اتقان او و فهم معانی کتاب و سنت و حدت
ذهن و جودت قریحه و وفور فقه و کمال زهد و غایت ورع و کثرت اطلاع بر طرق حدیث و علل آن و دقت نظر و قوت اجتهاد
و استنباط فروع از اصول نظیر نداشت و پدر وی از ابرار اخیار و از اهل روایت بود و با ابن مبارک صحبت داشته و وی
روایت حدیث از اصحاب مالک و طبقه ایشان دارد و بود مستجاب الدعوات حتی که بارها میگفت خداوندا دعاهای مرا همه
مستجاب گردان و چیزی برای آخرت نگهدار و مادرش هم مستجاب الدعوت بود گویند وی در ده سالگی ملهم شد بحفظ حدیث
و در یازده سالگی غلط شیخ خود باز داد و در سن شانزده سالگی کتاب ابن مبارک و وکیع حفظ کرد و بر کتب اصحاب رای
اطلاع یافت آنگاه پدر او مع والده و برادر او را حج برد و در سن هژده سالگی کتاب قضایای صحابه و تابعین تصنیف کرد
بعد از ان در مدینه نزد قبر پیغمبر صلی الله علیه وسلم تاریخ کبیر تالیف نمود و در شبهای مهتاب می نوشت پس برای سماع
و قرائت حدیث رحلات متعدده ببلاد اسلام نمود منقول ست از وی که گفت دو بار بمصر و شام بجهت استفاده حدیث
رحلت کردم و چهار بار ببصره در آمدم و در حجاز شش سال اقامت نمودم و احصا نمیتوانم کرد که چند نوبت با محدثان
بکوفه و بغداد در آمدم و گفت از هزار و هشتاد شخص روایت حدیث دارم و حفظ کتاب حدیث از ایشان کردم و در این
عدد غیر از صاحب حدیث نبود مشایخ او بر پنج طبقه اند تبع تابعین و اتباع تبع و اقران و اصحاب او و بعضی تلامیذ او هستند
که از ایشان نیز روایت کرده از وی منقول ست که گفته لا یکون المحدث کاملا حتی یکتب عمن فوقه و عمن مثله و عمن دونه
و خلائق کثیر از وی حدیث دارند مثل مسلم در غیر صحیح خود و ترمذی و ابن خزیمه و فربری و جز ایشان قریب بصد هزار کس
از بخاری بروایت حدیث ارمغان آورده اند که بخاری در غایت متمول بود بمالیکه از پدر بمیراث بوی رسیده بود و جوانمرد

ونحی وصاحب مروت وستورع ومحتاط بود ودر جمیع امور تصدق بر فقرا می نمود وطالبان علم حدیث را رعایت بسیار میکرد ونهایت قلیل الاکل بود وچون بیمار شد اطبا گفتند که این مرض بیست تا نخشک شدن عارض شده است پس بالغه شربت بانان اختیار کرده ومروی ست که نوبتی در نماز بود وزنبور هفده نوبت او را نیش زده نماز را قطع ننمود بخاری را غیر این جامع صحیح کتابهاست مانند کتاب ادب مفرد ورفع الیدین فی الصلوة وقراءت خلف الامام وبر الوالدین وتاریخ اوسط وتاریخ صغیر وخلق افعال عباد وکتاب ضعفا وجامع کبیر ومسند کبیر وکتاب الاشربه وکتاب هبه وکتاب وحدان وکتاب علل وکتاب کنی وکتاب مبسوط انتهی کلامه در بستان المحدثین نوشته حامد بن اسمعیل که یکی از محدثان عصر اوست میگوید بخاری همراه من در طلب حدیث پیش شیوخ وقت آمد ورفت میکرد وهرگز دوات وقلم ومحبره همراه نمی برد وهیچ نمی نوشت ما او را گفتیم که ترا ازین آمد ورفت چه فائده است چون هیچ نمی نویسی انچه میشنوی از یاد میرود وهیچ باد دست گوش نمی هاید از گوش دیگر می براید بعد از شانزده روز گفت که شما بسیار مرا تنگ کردید حالا بیارید انچه شما نوشته اید ومحفوظ مرا با او مقابله کنید درین مدت تا پانزده هزار حدیث نوشته بودیم این همه را از یاد خواندن گرفت فی الفور بصحت میخواندند که ما نوشتهای خود را از خواندن او تصحیح میکردیم بعد ازان گفت که شما می پندارید که من عبث سرگردانی میکنم از همان روز تقین کردم که این شخص شدنی ست وکسی با وی برابری نخواهد کرد از فوائد بخاری آنست که میگفت من امیدوارم که مرا روز حساب از غیبت کسی نپرسند که هیچکس را غیبت نکرده ام واین تورع وتعفف بسیار عجیب ست بخاری را گاه گاه میل نظم هم بود یکی در طبقات کبری این قطعه را ابو نسبت کرده

اغتنم فی الفراغ فضل رکوع	فعسی ان یکون موتک بغته
کم صحیح رایت من غیر سقم	ذهبت نفسه الصحیحة فلته

انتهی لیکن مشهور آنست که بخاری گاهی شعر دیگری هم نخوانده جز اشعاریکه در روایت حدیث وارد ست تا بشعر گوئی چه رسد شاه ولی الله محدث دهلوی در بعض تالیفات خود نوشته اند که روزی در حدیث لو کان الایمان عند الثریا لناله رجال او رجل من هؤلاء یعنی اهل فارس وفی روایة لناله رجال من هؤلاء بلا شک مذاکره میکردیم فقیر گفت امام بخاری درین حکم داخل ست زیرا که خدای تعالی علم حدیث را بر دست وی مشهور گردانید وتا زمان ما احادیث آنحضرت صلی الله علیه وسلم بواسطه این مرد مردانه باسناد صحیح متصل باقی ماند شخصی از اهل عصر که با اهل حدیث نقاری داشت مانند حال اکثر متفقهه عصر ما هداهم الله تعالی طریق الصواب این سخن اخیر را نپسندید وگفت بخاری حفظ حدیث داشت نه علم ووی قوی بود در حفظ حدیث وضعیف بود در فقه وفهم معانی از مخاطبه آن عزیز روی بازکشیدم که فائده نداشت ومتوجه بیاران خود شدم وگفتم که شیخ ابن حجر در تقریب میگوید محمد بن اسمعیل امام الدنیا فی فقه الحدیث واین سخن نزدیک کسی که تتبع فن حدیث کرده باشد بدیهی ست قابل تشکیک نیست بعد ازان چیزی از تحقیقات علمیه که منشاء آن بخاری بوده است وحامل لوای آن غیر بخاری کسی دیگر نبود بیان کردم ودران باب خدای تعالی هر چه خواست بر زبان جاری ساخت خواجه محمد امین گفتند انچه مذکور شد بغایت مفید ست اما حافظه ما گنجایش حفظ آن ندارد مگر آنکه حاصل آن باختصار وایجاز بقلم مضبوط گردد موافق استدعای ایشان داستانی ازان بقلم مضبوط کردم باید دانست که علمای ... ناحیه ... سال از هجرت

مدون نشد از سینه بسینه منتقل میشد بعد از صد سال مدون شدن گرفت و صد سال دیگر پایه پایه مستحکم میشد و تصانیف
مرتب میشدند بخاری بعد دو صد سال حامل لوای حدیث شد و مرجع عالم درین فن گشت پس اول چیزیکه پیش از همه
بخاری آنرا سرانجام داد تمییز ست در اعلای اقسام حدیث از غیر آن بعد ازان محدثین بر تلو وی آمدند والفضل
للمتقدم تفصیل این کلمه آنکه بعد تدوین احادیث چون امعان نظر کردند دیدند که بعض احادیث مستفیض اند از
حضرت صلی الله علیه وسلم سه کس از اصحاب آنرا روایت کرده اند و از هر صحابی طریقی منتشر شده و روز بروز متزاید شده و این
مرتبه اعلای مراتب حدیث ست مطلقا بعد ازان حدیث مشهور ست که از آنحضرت صلی الله علیه وسلم یک صحابی یا دو صحابی
روایت کرده باز ازین عزیز در طبقه کبار تابعین یا صغار ایشان یا کبار تبع تابعین طرق متعدد پیدا شد مانند حدیث
انما الاعمال بالنیات که در کتب صحیحه آنرا غیر حضرت عمر راوی نیست و غیر علقمه از عمر روایت نکرده و غیر محمد بن ابراهیم
از علقمه روایت ننموده و غیر یحیی بن سعید از محمد بن ابراهیم راوی نبوده و یحیی بن سعید از طبقه صغار تابعین ست
از وی جماعات لا تعد ولا تحصی این حدیث را روایت کرده اند بعد ازان حدیثی ست که بدرجه شهرت در طبقه اولی و ثانی پیش
از زمان تدوین نرسیده و آن بر چند قسم ست زیرا که طرق متعدده تا مخرج خود که صحابی یا تابعی یا شخصی از کبار تبع تابعین
دارد یا نه آنکه دارد یکی گواه دیگر تواند بود و هر یکی متماسک بدیگری بود و آن حدیث حسن ست و آنکه ندارد و او را همین یک
طریق ست پس آن حدیث غریب مطلق ست باز حسن اگر بعض طرق او همه ثقات متصل بغیر نکرت و شذوذ و روایت او از علمای
معروفین بعدالت و ضبط باشد مخصوص میشود باسم صحیح و آنچه مرسل ثقات و روایت اهل علم غیر تابعین بحد ضبط باشد
لیکن طرق متعدده متماسکه دارد که یکی شاهد دیگر تواند بود بمطلق حسن تعبیر کرده میشود و این ست اصطلاح ترمذی و وی
اول کسی ست که اسم حسن را مشهور ساخت و آنچه مشهور باشد لیکن هیچ طریق از وی بحد صحت نرسیده او نیز داخل حسن ست
و قلیل الوجود پس بخاری کتاب خود را برای صحیح مجرد مخصوص گردانید بعض ازان مستفیض و بعض مشهور و بعض
صحیح مقبول و درین خصلت اول کسیکه قدم راسخ زده است بخاری ست و اگر بخاری را غیر از تمییز صحیح فضیلتی دیگر
نباشد صدق حدیث لناله رجال من هؤلاء درست بود زیرا که ایمان نه همین فقه ست و بس تفسیر و سیر
و سائر شئون حدیث موقوف علیه ایمان ست لا محاله فکیف که این خصلت مغمور ست در خصال دیگر و ظهور بخاری بعد از
مائتین ست و قبل از وی علما در فنون چند از علوم دینیه تصانیف ساخته بودند امام مالک و سفیان ثوری در فقه
و ابن جریج در تفسیر و ابو عبید در غریب قرآن و محمد بن اسحق و موسی بن عقبه در سیر و عبد الله بن مبارک در زهد و مواعظ
و کسائی در بدء الخلق و قصص انبیا و یحیی بن معین و غیره در معرفت احوال صحابه و تابعین و جمعی دیگر در مسائل در رؤیا
و ادب و طب و شمائل و اصول حدیث و اصول فقه و رد بر مبتدعین مثل جهمیه داشتند بخاری این همه علوم مدونه را تامل فرمود
و جزئیات و کلیات او را انتقاد نمود پس قدری ازین علوم که باحادیث صحیحه بر شرط بخاری ست بطریق صراحت یا دلالت
در کتاب خود آورد تا بدست مسلمانان در امهات این علوم حجتی قاطع بوده باشد که دران تشکیک را مدخل نبود و عقل
دلالت میکند بطریق بداهت که تا وقتیکه کسی جزئیات و کلیات علمی را نداند انتقاد و تمییز آنچه از احادیث صحیحه ثابت شده ا

از تطبیق آن میسر شش نمی تواند شد چنانچه اگر کسی گوید که فلانی قواعد طبیه را که در قانون مذکور است انتقاد نموده است و انچه
با دله صحیحه ثابت شده از غیر آن ممتاز نموده است بطریق بداهت دانسته شود لا محالا که جزئیات و کلیات قانون را
مستحضر ساخته است و بمیزانی که خدای تعالی در سینه او نهاده هر یکی را سنجیده است و همچنین اگر کسی گوید که فلانی دیوان
ابو الطیب متنبی را انتقاد نموده است بالبداهة دانسته شود که عروض و عربیت و طریق انشا و شعر نیک و رذیه است
تا انتقاد میسر شد آمد از ینجا دانسته شد که بخاری این علوم را نیک و رذیه و ادله مسائل آنها امتحان نموده و انچه بکتاب الله
یا حدیث صحیح بطریق صراحت یا دلالت ثابت شده از غیر آن جدا ساخته و کفی بذلک فضیلة و فقها و اگر انصاف را
کار فرمائیم هیچکس را از علمای متقدمین نمی یابیم که در جمیع این فنون تکلم کرده باشد کلام ایشان مقتصر بر یک فن است یا دو
فن غالبا و هیچکس را از متقدمین نمی یابیم که در استدلال از اشارات حدیث برین علوم بیشتر از بخاری سخن گفته باشد
و نیز انصاف را اگر کار فرمائیم دانسته شود که امهات این علوم از احادیث صحیحه بر آوردن و انتقاد نمودن کاری عظیم است
در شریعت و محتاج سرعت انتقال ذهن و حفظ طرق حدیث و استحضار آن علوم تا آنکه امام احمد با آن همه تبحر خویش کلامی
گفته است حاصلش این است که ما از انتقاد سه فن که سیر و تفسیر و زهد باشد عاجزیم زیرا که اکثر آن مرسل و ضعیف بنظر می آید
باز زیاده کرده است بخاری در هر یک ازین فن فوائد جلیله از موقوف صحابه و تابعین و آنها را در تراجم باب منتشر گردانیده است
و طرق استحضار احادیث در مسائل متعلقه بآن تعلیم کرده است و طرق استدلال باشارة النصوص خود اختراع نموده است
آری در استدلال بخاری چند نوع است که محققین فقها آنرا قبول نمیکنند مانند استدلال بهر یکی از دو محتمل لفظ برای مسئله صریح
و للناس فیما یعشقون مذاهب و هیچکس نیست از علما که محل اعتراض در بعض مواضع نشده باشد و نیز در بعضی تراجم
سوء ترتیب و تقریر او در میان می آید و سببش آنست که پیش از وی فن تبویب چندان ممهد نشده بود و اهل علم را مطمح نظر
مطالب علیه می باشد نه تراجم و ترتیب شعر شیشه صاف ار نباشد گو سفال درد باش رند می آشام را با این تکلفها چه کار
انتهی بلفظه محرر سطور گوید تفقه بخاری و غموض فهم او در معانی کتاب و سنت چیزی است که هیچیکی از منصفین علما انکار آن
نمی تواند کرد نمی بینی که شراح کتاب او قدیما و حدیثا از ان زمان تا این زمان چه کوشش و سعی در تطبیق تراجم ابواب با احادیث
ابواب کرده اند و میکنند و هنوز چنانکه باید بی بوجوه و علل مراد مؤلف نبرده و لهذا اتفاق کرده اند بر آنکه وی در فقه و حدت
ذهن و فهم مقاصد کتاب و سنت بی نظیر بود شیخ عبد الحق دهلوی در ترجمه مشکوة قصه وفات او چنین نوشته که وی چون
از طلب علوم و رحلت بلاد و ملازمت مشایخ فارغ شده به بخارا که وطن و مولد او بود باز گشت اهل بخارا تعظیم و تکریم و احترام
او نموده یک فرسخ برای او استقبال کردند و قباب و خیام دران فرسنگ برای او زدند و دراهم و دنانیر بروی نثار ساختند
پس مدتی در بخارا بود و بدرس احادیث و افاده علوم اشتغال داشته بعضی از اصحاب غرض و حسد حاکم بخارا را بران برداشتند
که بخاری را استدعا نمود که صحیح جامع خود و تاریخ کبیر را بیار تا سماع این دو کتاب از تو نمایم بخاری گفت من علم را خوار نمیگردانم
و آنرا بدر سرای مردم نمی برم اگر او را حاجتی هست نزد من حاضر شود و در مسجد من در سرای من علم بشنود و در روایتی آنکه
والی بخارا استدعا نمود که مجلس خاص برای اولاد او تعیین سازد که دران مجلس غیر ایشان کسی نباشد و سماع صحیح خویش نماید

بخاری در جواب گفت که من نمی‌توانم که قومی را دون قومی باستماع حدیث مخصوص سازم پس این امر سبب وحشت شد میان بخاری و حاکم بخارا و منجر بآن شد که حاکم امر کرد که بخاری از بخارا بیرون رود و از بلده بیرون آمد لیکن هنوز فرصت در رسیده بود وی بسبب تشویش وقت او و داد غدر بر والی بخارا و جمعی از اعیان بلده که با وی درین امر اتفاق نموده بودند دعای بد کرد و گفت اللهم ارهم ما قصدونی به فی انفسهم واولادهم واهلیهم حق تعالی دعای او در شان این جماعت قبول کرد ماهی نگذشته بود که از دار الخلافت فرمان صادر شد بعزل والی و آنکه او را بر دراز گوش نشانیده گرد شهر گردانیدند و ندا میکردند که سزای بدکردار این ست و در زندانش حبس کردند تا هم در حبس بمرد و آن جمعی از اعیان که با وی موافقت کرده بودند هر یکی ببلای گرفتار شده و ماده عبرت خلائق گشتند **شعر**

لله قوم اذا حلوا بمنزلة حل الرضا ويسير الجود ان سارا

نقل ست که چون بخاری از بخارا بیرون رفت و این خبر بسمرقند رسید اهل سمرقند مکتوبی نوشتند و از وی استدعا نمودند که بسمرقند آید بخاری بجانب سمرقند توجه نمود چون بقریه خرتنگ رسید معلوم شد که اهالی آن بلده اختلاف دارند و بودن وی در آن بلده در اینجا توقف کرد تا به بیند که امر بر چه قرار یابد شبی از ملاحظه اختلاف خلائق و اختلاط ایشان و خوف وقوع در فتنه ایشان ملول و دل تنگ شد بعد از نماز تهجد دست بدعا برداشت و گفت اللهم ضاقت علی الارض بما رحبت فاقبضنی الیک در همان ماه آنجا خسته شد و وفات یافت شب شنبه بعد نماز عشا غره شوال سنه ست وخمسین ومائتین انتهی کلامه و روز عید الفطر بعد نماز ظهر مدفون شد خرتنگ بفتح خای معجمه و سکون را قریه ایست از قرای سمرقند و بخارا لمدینه ایست از اعظم مدن ماوراء النهر میان او و سمرقند مسافت هشت روز ست شخصی تاریخ ولادت و وفات و سنین عمر وی درین رباعی نظم کرده **رباعی**

كان البخاري حافظا ومحدثا	جمع الصحيح مكمل التحرير
ميلاده صدق ومدة عمره	فيها حميد وانقضى في نور

ابو بکر خطیب بغدادی بسند خویش از عبد الواحد طراوسی نقل کرده گفت پیغامبر خدا صلی الله علیه وسلم را در خواب دیدم که با جمعی از اصحاب ایستاده انتظار میکشند سلام کردم جواب سلام باز داد گفتم یا رسول الله سبب توقف شما درین موضع چیست فرمود انتظر محمد بن اسمعیل بعد از چند روز خبر فوت بخاری رسید چون تفحص نمودم از وقت وفاتش همان ساعت بود که من این واقعه دیده بودم آنحضرت را صلی الله علیه وسلم ماشا الله تعالی **شعر**

بچه ناز رفته باشد ز جهان نیاز مندی که بوقت جان سپردن بسرش رسیده باشی

چون وی را دفن کردند رائحه طیبه مشک اذفر از قبر او میدمید و این رائحه مدتی از خاک تربت او استشمام میکردند و مردم بزیارت می آمدند و خاک آنجا تبرک می بردند چندانکه مغاکی بر تربت او پیدا شد مردم پنجره از چوب بران ترتیب دادند مردم خاک حول پنجره می بردند و همان رائحه می شمیدند تا مدتهای مدید آن رائحه باقی بود **شعر**

گل خوشبوی در حمام روزی	رسید از دست محبوبی بدستم
بدو گفتم که مشکی یا عبیری	که از بوی دلاویز تو مستم
بگفتا من گلی ناچیز بودم	ولیکن مدتی با گل نشستم
جمال همنشین در من اثر کرد	وگرنه من همان خاکم که هستم

هر جا که تو بگذری و بر داری پای گل روید و لاله روید و نسرین و سمن **شعر**

ذکر ذلک فی اشعة اللمعات بخاری مستجاب الدعوة بود و برای قاری صحیح خود هم دعا کرده لابد مستجاب شده باشد الحمد لله که این بنده عاصی بقرات صحیح او بلکه اقرای آن موفق شده از نفس مبارک او که در حق قاری رفته کدام امید ست که دامنگیر او نیست و هم این بنده

بخاری الاصل ست اگرچه این اشتراک نسبتی بیش نیست ولیکن برکت این اضافت خواهی نخواهی مامول ست کما قیل **شعر** فی الجمله نسبتی بتو کافی بود مرا . بلبل همین که قافیهٔ گل شود بس ست رزقنا الله تعالی علومهم واعمالهم وحشرنا یوم القیامة فی زمرتهم واولانا اجورهم انه قریب مجیب

ابو جعفر **محمد** بن جریر بن یزید بن خالد الطبری وقیل یزید بن کثیر بن غالب صاحب التفسیر الکبیر والتاریخ الشهیر در فنون کثیره مثل تفسیر وحدیث وفقه وتاریخ وغیر ذلک امام بود واورا مصنفات ملیحه در فنون عدیده است که دلالت میکند بر سعت علم وغزارت فضل وی یکی از ائمهٔ مجتهدین ست تقلید احدی نکرده وابو الفرج معافی بن زکریا نهروانی معروف با بن طرار بر مذهب او بود ودر نقل معتمد ست وتاریخ او اصح تواریخ ست شیخ ابو اسحق شیرازی ذکرش در طبقات فقها از جملهٔ مجتهدین کرده در بعض مجامیع این ابیات بابوی نسبت کرده‌اند **نظم**

إذا اعسرت لم یعلم شقیقی
واستغنی فیستغنی صدیقی
حیاء حافظ لی ماء وجهی
ورفقی فی مطالبتی رفیقی
ولوانی سمحت ببذل وجهی
لکنت الی الغنی سهل الطریق

ولادتش در آمل طبرستان در سنه اربع وعشرین ومائتین بوده ووفات روز شنبه آخر نهار سادس عشرین شوال سنه عشره وثلث مائة در بغداد ودرون خانهٔ خود مدفون گشته رحمه الله تعالی

ابو جعفر **محمد** بن احمد بن نصر الترمذی الفقیه الشافعی فقهای شافعیه اندر وقت او هیچکس اورع وازهد واکثر التقلل از وی نبود در بغداد سکونت داشت وهمانجا تحدیث از یحیی بن بکیر مصری ویوسف بن عدی وکثیر بن یحیی وغیرهم نموده وازوی احمد بن کامل قاضی وعبد الباقی بن قانع وغیرهما روایت کرده‌اند ثقه بود واز اهل علم وفضل وزهد در دنیا ابو الطیب احمد بن عثمان سمسار گفته نزد او حاضر بودم که مردی اورا ازین حدیث سوال کرد ان الله تعالی ینزل الی سماء الدنیا وگفت فالنزول کیف یبقی فوقه علو ابو جعفر گفت النزول معقول والکیف مجهول والایمان به واجب والسوال عنه بدعة محرر سطور گوید این جواب او بعینه همان جواب امام مالک ست برای سائل از معنی الرحمن علی العرش استوی وبه اقول فی کل صفاته تعالی من غیر تکییف ولا تعطیل وی از تقلل در مطعم بر حالت عظیم بود فقر او صبر او ورع ابو جعفر محمد بن موسی بن حماد گفته در هفده روز سه حبه یا پنج حبه خورده گفتم چه کار کردی گفت نزد من خبزی هیچ نبود ابو اسحق زجاج نحوی گفته وظیفهٔ او در هر ماه چهار درهم بود واز هیچکس سوال نمیکرد ومیگفت تفقه کردم بر مذهب ابو حنیفه پس دیدم آنحضرت صلی الله علیه وسلم را در مسجد مدینه در سالیکه حج گذاردم وگفتم ای رسول خدا من تفقه کرده‌ام بقول ابی حنیفه آیا هم بدان اخذ کنم فرمود نه گفتم بقول مالک بن انس اخذ کنم فرمود خذ منه ما وافق سنتی گفتم اخذ بقول شافعی کنم فرمود ما هو بقوله الا انه اخذ بسنتی ورد علی من خالفها گفت بعد این رویا بسوی مصر رفتم وکتب شافعی نوشتم دارقطنی گوید وی ثقه مامون ناسک ست ومیگفت بست ونه سالی حدیث نوشتم ولادت او در ذی الحجه سنه عشر ومائتین بود ووفات یازدهم محرم سنه خمس وتسعین ومائتین وپیری خود را متغیر نکرده ودر آخر عمر اختلاط عظیم بوی راه یافته سمعانی در نسبت ترمذی گفته این نسبت بسوی مدینهٔ قدیمه است بر طرف نهر بلخ که آنرا جیحون گویند ومردم در کیفیت این نسبت مختلف اند بعضی بفتح تا وبعضی بضم وبعضی بکسر آن گویند ومتداول بر زبان اهل آن بلده بفتح تا وکسر میم ست ومارا از قدیم بکسر تا ومیم هر دو معلوم ست

واهل معرفت بضم تا و سیم خوانند و هر یکی برای دعوی خود معنی بیان میکنند انتهی ابن خلکان گفته از کسیکه این شهر را دیده بود
پرسیدم که این بلده در ناحیهٔ خوارزم ست یا ناحیهٔ ماوراء النهر گفت بلکه در حساب ماوراء النهر ست از ان جانب والله اعلم

ابوبکر **محمد** بن احمد بن محمد بن جعفر الکنانی المعروف بابن الحداد الفقیه الشافعی المصری صاحب کتاب الفروع فی
المذهب این کتاب با وجود صغر حجم کثیر الفائده دقیق المسائل ست جماعتی از اکابر ایمه مثل قفال و ابو الطیب طبری
و ابو علی سنجی بران شروح مبسوط نوشته اند وی از اعیان اصحاب ابی اسحق مروزی ست در فقه محقق غواص علی المعانی متولی
قضا بمصر و تدریس بود ملوک و رعایا تعظیم و تکریمش میکردند و در فتاوی حوادث بسوی او رجوع می آوردند روایت
حدیث از نسائی وغیره نموده متصرف بود در علوم کثیره از تفسیر و حدیث و فقه و شعر و ایام عرب و نحو و لغت و غیر ذلک
در زمانهٔ او مثل او نبود خاص و عام او را دوست میداشتند بعمر هفتاد و نه و چهار ماه و دو روز درگذشت ولادتش
در رمضان سنه اربع و ستین و مائتین بود و وفات وقت انصراف از حج در سنه اربع و اربعین و ثلث مائه بمنیه
حرب بر باب مدینهٔ مصر و گفته اند در موضع قاهره امیر ابو القاسم انوجور بن اخشید و کافور و جماعهٔ از اهل علم
حاضر جنازهٔ او شدند حداد بتشدید دال نسبت ست بسوی بیع حدید که یکی از اجدادش این کار میکرد

ابوبکر **محمد** بن عبد الله المعروف بالصیرفی الفقیه الشافعی البغدادی از جملهٔ فقها ست فقه از ابی العباس
بن سریج گرفته و بحذق نظر دران مشتهر گشته او را در علم اصول کتابی ست که مثل آن مسبوق نیست قفال گفته وی
اعلم الناس بود باصول بعد شافعی و اول کسی ست از اصحاب ما که شروع در علم شروط نموده و دران کتابی بسیار خوب نوشته
وفاتش سنه ثلثین و ثلث مائه بود صیرفی بفتح صاد و سکون تحتانیه نسبت ست بسوی کسیکه دنانیر و دراهم صرف کنند
ابن خلکان گفته ذکر این لفظ برای ضبط کردیم زیرا که مردم بسیار را دیدیم که بکسر صاد و را میخوانند والله اعلم

ابوبکر **محمد** بن علی بن اسمعیل القفال الشاشی الفقیه الشافعی امام عصر بلا مدافعت و فقیه محدث اصولی لغوی
شاعر بود در ماوراء النهر مثل او در وقت او برای شافعیه کسی نبود بسوی خراسان و عراق و حجاز و شام و ثغور رحلت کرده
و ذکر او در بلاد دور دست رفته فقه از ابن سریج گرفته مصنفات بسیار دارد وی اول کسی ست که در جدل
حسن از فقها تصنیف کرده کتابی دارد در اصول فقه و مذهب شافعی در بلاد او از وی منتشر گردیده روایت
دارد از محمد بن جریر طبری و از وی حاکم نیسابوری و ابن منده و ابو عبد الرحمن سلمی و جماعهٔ کثیر او دست
در وفاتش اختلاف ست سمعانی گفته توفی سنه ست و ستین و ثلث مائه و شاش شهری ست ورای نهر سیحون
که از وی جماعتی از علما برآمده و این قفال غیر قفال مروزی ست که ذکرش در عبادله گذشته وی متاخر ازین قفال ست

ابو الحسن **محمد** بن علی بن سهل بن مصلح الماسرجسی الفقیه الشافعی یکی از ایمهٔ شافعیهٔ خراسان و اعرف
ایشان بمذهب و ترتیب و فروع مسائل ست تفقه بخراسان و عراق و حجاز کرده و در صحبت ابو اسحق مروزی مانده و باوی
بمصر آمده تا موت او ملازم او بود بعده رجوع ببغداد کرد و در نیسابور درس گفت فقهای آنجا از وی اخذ کردند و بروی
قاضی ابو الطیب طبری تفقه نموده حاکم گفته برای او مجلس املا در دار السنت بماه رجب سنه ۳۹۱ منعقد شد وفاتش

بعمر هفتاد و شش سالگی در سنه ثلث یا اربع و ثمانین و ثلث مائة ست ماسرجسی بفتح میم و سین و کسر جیم نسبت بسوی جد اوست که نصرانی بود و بر دست عبد الله بن مبارک اسلام آورده

ابوبکر **محمد** بن ابراهیم بن المنذر النیسابوری فقیه عالم مطلع بوده ذکره الشیخ ابو اسحق فی طبقات الفقهاء و گفته تصنیف کرده در اختلاف علما کتب بسیار که مثل آن تصنیف نشده و محتاج شدند بسوی کتب او موافق و مخالف نمیدانم که فقه از کدام کس گرفته از کتب مشهوره او در اختلاف العلماء کتاب الاشراف ست و له کتاب المبسوط اکبر من الاشراف و هو فی اختلاف العلماء و نقل مذاهبهم ایضا و له کتاب الاجماع و هو صغیر توفی بمکة سنة تسع او عشر و ثلث مائة در بستان المحدثین گفته او را شیخ الحرم نیز گویند بجهت مجاورت حرم و اشتغال بتعلیم علم حدیث دران بقعه متبرکه و کتابهای او نادره وقت بود او راست کتاب التفسیر و کتاب السنن در تصانیف او مایه اجتهاد و تحقیق ست در علم فقه و شناختن ماخذ و دلیل و خود مجتهد بود و تقلید کسی لازم نمی گرفت در علم حدیث شاگرد محمد بن میمون و ربیع بن سلیمان و محمد بن اسمعیل صائغ و محمد بن عبد الله بن عبد الحکم و دیگر اجله محدثین ست و دمیاطی و محمد بن یحیی بن عمار و ابوبکر بن المقری و دیگر محدثان عمده شاگردان اویند

ابو زید **محمد** بن احمد بن عبد الله بن محمد المروزی الفاشانی الفقیه الشافعی از ائمه اجلا ست حسن النظر مشهور بزهد و حفظ مذهب و او را در مذهب وجوه غریبه است فقه از ابی اسحق مروزی گرفته و از وی قفال مروزی اخذ نموده و در بغداد آمده تحدیث کرده و دارقطنی و محاملی از وی شنید باز بمکه رفته هفت سال مجاور ماند و در آنجا از فربری تحدیث بصحیح بخاری نمود خطیب گفته ابو زید اجل من روی هذا الکتاب ابوبکر بزار گفته از نیسابور تا مکه همراه وی بودم نمیدانم که ملائکه بر وی خطائی نوشته باشند و احمد بن محمد حاتمی گفته ابو زید را شنیدم میگفت رسول خدا را در مکه بخواب دیدم گویا جبرئیل علیه السلام را میفرماید ای روح الله تا وطن همراه او باش در اول امر فقیر بود بر هیچ شی قدرت نداشت در سرمای شدید البرد بی جبه میماند چون او را گفتند فرمود مرا علتی هست که از پوشیدن محشو منع میکند مراد بدان فقر بود و نمیخواست که کسی بر باطن حال او مطلع شود بعده دنیا در آخر عمرش بر وی رو آورده در حالیکه دندانش فرو ریخته و نمیتوانست که چیزی بدندان خاید و حاسه جماع از وی باطل گردیده نعمت را مخاطب شده میگفت لا بارک الله فیک اقبلت حین لا ناب و لا نصاب ابن خلکان گفته و قد ذکرتنی هذه الحکایة ابیاتا لبعض الفضلاء و قد اثری و صارت له نعمة و هو فی عشر الثمانین و هی **نظم**

ما کنت ارجوه اذ کنت ابن عشرینا
ملکته بعد ان جاوزت سبعینا
تطیف بی من بنی الاتراک اغزلة
مثل الغصون علی کثبان یبرینا
وخرد من بنات الروم رائعة
یحکین بالحسن حور الجنة العینا
یغمزننی باساریع منعمة
تکاد تنقض من اطرافها لینا
یردن احیاء میت لا حراک به
فکیف یحیین میتا صار مدفونا
قالوا انینک طول اللیل یقلقنا
فما الذی تشتکی قلت الثمانینا

وفات ابو زید روز پنجشنبه سیزدهم رجب سنه احدی و سبعین و ثلث مائة بوده ✤ ✤

ابو عبد الله **محمد** بن سلامة بن جعفر بن علی بن حکمون بن ابراهیم القضاعی الفقیه الشافعی قاضی مصر بود و از طرف اهل مصر بطریق رسالت از ایشان بروم رفته حمیدی از وی روایت دارد و وی سماعت از ابو الحسن بن جهضم و ابو مسلم

بن محمد بن احمد کاتب و ابو محمد بن النحاس کرده محمد بن برکات سعید و خطیب بغدادی و عبد الجلیل نیشابوری شاگرد او سمعانی گفته وی حج گذارد در سنه خمس و اربعین و اربع مائة صاحب چند تصنیف ست منها کتاب الشهاب و کتاب مناقب الامام الشافعی و اخباره و کتاب الانباء عن الانبیاء و تواریخ الخلفاء و کتاب خطط مصر و کتاب معجم الشیوخ و کتاب دستور الحکم و تاریخ مختصر که مشهور بتراجم القضاعی ست قریب پنج جز خواهد بود در ان از مبدا خلق تا زمان خود بطریق اختصار جمع کرده ابن ماکولا ذکرش در اکمال کرده و گفته کان متقنا فی عدة علوم وفاتش در سنه اربع و خمسین و اربع مائة بمصر بوده قضاعی بضم قاف نسبت ست بسوی قضاعه که از سعد بن عدنان ست و قیل از حمیر و هو الاکثر و الاصح

محمد بن عبد الله بن ابی بکر بن عبد الله بن عبد الرحمن الحافظ العلامة ابو عبد الله القضاعی البلنسی الکاتب الادیب المعروف بابن الابار در سنه خمس و تسعین و خمس مائة متولد شده عنایت داشت بحدیث و در اندلس جولان کرده عالی و نازل نوشت بصیر بود برجال عالم بود بتاریخ امام بود در عربیت فقیه مفنن اخباری فصیح در بلاغت و انشا دستگاه داشت صاحب ریاست وافیه وابهت و تجمل وافر بود از مصنفات اوست تکمله صله ابن بشکوال و کتاب تحفة القادم و کتاب ایماض البرق در تونس بر دست حاکم آنجا مقتول شد بنابر آنکه در خیال وی خروج او و شق عصا از وی در آمده و گویند بعض اعدای او ذکر وی نزد صاحب تونس کردند که وی تاریخی نوشته و در ان در حق جماعتی کلام نموده حاکم او را طلبید و احساس هلاک کرد و غلام خود را گفت بغله بگیر و برو هر جا که خواهی که این از آن تست و این در سنه ثمان و خمسین و ست مائة اتفاق افتاده از اشعار اوست **نظم**

شفاف الدر له جسد / ابابی ما اودع مجسده
ریم یومی عن الحله / زرقا تصمی من بصمه
ولاه الحسن وامره / واناه السحر یؤیده

منظوم الخد مورده / یکسونی السقم مجرده
فی وجنته من نعمته / جمر بفوادی موقده
مت انی الخطوة من ترف / اتری الاجال تقعده

ذکر ذلک فی فوات الوفیات ✣ ✣ ✣ ✣

محمد بن احمد بن سهل ابی بکر شمس الائمة السرخسی عالم فقیه حنفی ست در سنه اربع مائة متولد شده در مذهب ابی حنیفه صلب بود همراه پدر برای تجارت ببغداد قدوم آورده در سنه اربع و تسعین و اربع مائة درگذشت سرخس بفتحتین و سکون خای معجمه بلده از خراسان ست و شمس الائمة حلوانی دیگر ست نامش ابو محمد عبد العزیز بن احمد بن نصر بن صالح البخاری ست و شمار او در مجتهدین بوده قاله فی ذخیرة العقبی و وفاتش در سنه ثمان او تسع و اربعین و اربع مائة در بلده کش اتفاق افتاده و از انجا ببخارا نقل کرده دفن نمودند حلوانی نسبت ست بسوی حلوان بضم حا و سکون لام نام شهری ست و بهمزه بدل نون هم گویند نسبت بسوی بیع حلوا و لیکن برین تقدیر بفتح حا ست

ابو الفضل **محمد** بن محمد بن احمد المعروف بالحاکم الشهید از فقهای حنفیه ست کتاب المنتقی وی مؤلف عزیز الوجود ست در وی نوادر مذهب ذکر کرده و در کتاب الکافی مبسوط و هر دو جامع محمد بن حسن را جمع نموده بحذف مکرر و مطول محمد را در خواب دید گفت با کتابهای من چه کردی گفت فقهار اکسلمند دیدم ناچار حذف مکرر و ذکر مقرر نمودم محمد در غضب آمده گفت قطع کند ترا خدای تعالی چنانکه کتب مرا قطع کردی پس در بلده مرو بمحنت قتل از طرف اتراک مبتلا شده

گفت این جزای کسی ست که دنیا را بر عقبی گزیده و عالم چون جفا بر علم خود کند و ترک نماید حق او بروی خوف لوق
چیزی ست که او را بد نماید اتراک او را قتل کرده وو و پاره نموده بر سر درختی آویختند توفی سنة اربع وثلثین وثلث مائة
ابو عبد الله **محمد** بن ابراهیم الاسکندرانی المعروف بابن المواز صاحب التصانیف اخذ علم از اصبغ بن الفرج و عبد الله
بن الحکم نموده ریاست مذهب مالک بوی منتهی شده و بسوی او بود منتهی در تفریع مسائل و او را اختیارات ست خارج
از مذهب مالک منها وجوب الصلوة علی النبی صلی الله علیه وسلم فی الصلوة مات سنة احدی وثمانین ومائتین ذکره السیوطی فی حسن المحاضرة
محمد بن نصر المروزی ابو عبد الله امام الفقها در بغداد پیدا شده و در نیشابور نشو و نما یافته و مدتی بمصر اقامت نموده
بعده وطن در سمرقند گرفت از اعلم ناس بود باختلاف صحابه و تابعین فمن بعدهم او را تصانیف جلیله است در حدیث
وفقه و عبادت راس بود و شیخ وی محمد بن عبد الحکم وی را امام ست نزد ما تا بخراسان چه رسد و غیر او گفته نبود در وقت او برای
شافعیه مثل وی و از وی منقول ست که گفت مدتی در مصر ماندم هر سال بست درهم صرف مینمود مات فی المحرم سنة
اربع وتسعین ومائتین وهو فی عشر التسعین ابن کثیر در تاریخ خود گفته مروی ست که در دیار مصریه محمد بن نصر و محمد بن جریر
و محمد بن منذر مجتمع شدند و در خانه برای کتابت حدیث نشستند نزد ایشان قوت نبود قرعه انداختند تا بنام هر که بر آید
وی سعی برای اکل دیگران بکند قرعه بر نام یکی از ایشان بر آمد و وقت قیلوله بود وی برخاسته نماز شروع کرد و از خدا دعا نمود
نائب مصر که در ان وقت بخواب بود رسول خدا صلی الله علیه وسلم بخواب دید که میفرماید تو خواب میکنی و نزد محمدین چیزی نیست
که بدان قوت کنند امیر بیدار شده حال دریافت مردم ذکر این هر سه کس نمودند فی الفور هزار دینار بخدمت ایشان بسیار فرستاد
و هم ابن کثیر مشابه این حکایت در ترجمه حسن بن سفیان النسوی محدث خراسان ذکر کرده که در حسن المحاضره مرقوم ست
ابو اسحق **محمد** بن القاسم بن شعبان راس فقهای مالکیه بود در وقت خود بمصر و احفظ ایشان برای مذهب مالک و شیخ فتیا
و حافظ بلد ریاست مالکیه بسوی وی منتهی شده او را تصانیف و اقوال ست در مذهب و ترجیحات مات فی سنة خمس وخمسین وثلث مائة
الشیخ تقی الدین ابو الفتح **محمد** بن الشیخ مجد الدین علی بن وهب بن مطیع القشیری القوصی المنفلوطی المصری المالکی
الشافعی بن دقیق العید قاضی القضاة احد الاعلام امام متقن محدث مجود فقیه مدقق اصولی ادیب شاعر نحوی فی کی غواص
معانی مجتهد وافر العقل کثیر السکینة بخیل بالکلام تام الورع شدید التدین مدیم السهر مکب علی المطالعة والجمع سمح جواد بود
ابن السبکی گفته شیخ الاسلام الحافظ الزاهد الورع الناسک المجتهد المطلق ذو الخبرة التامة بعلوم الشریعة الجامع بین العلم
والدین والسالک سبیل السادة الاقدمین اکمل المتاخرین ولادتش بر پشت دریای ملح قریب ساحل ینبع اتفاق افتاده
مادر و پدرش از قوص متوجه حج بودند که روز سبت بست و پنجم شعبان سنه خمس وعشرین وست مائة متولد شد در قوص نشو و نما یافته
و همانجا تفقه کرده و رحلت بسوی مصر و شام نموده و سماعت بسیار نموده و از شیخ عز الدین بن عبد الله السلام اخذ علم کرده
و تحقیق علوم بغایت رسانیده و واصل درجهٔ اجتهاد شد ریاست علم در زمان او منتهی بوی شده پالانها بسوی او بسته شدند
حافظ فتح الدین بن سید الناس گفته لم ار مثله فی من رایت ولا حملت اننی باجل منه فی ما رایت و رویت جامع علوم و بارع
در فنون و مقدم در معرفت علل حدیث بر اقران منفرد باین فن نفیس در اهل زمان بصیر بدان و شدید النظر در ان از کی المعی

ذکی لوذعی بود لا یشق له غبار ولا یجری معه سواه فی مضمار حسن الاستنباط بود برای احکام و معانی از سنت و کتاب بنکته
ساحر الالباب و بفکر مستفتح مغلقات ابواب باستعانت علوم واستبانت مدارک مفهوم مبرز در علوم عقلیه و نقلیه و مسالک
اثریه و مدارک نظریه بروجهی که در هر علم بجمیع آن علم برای وی حکم توان کرد بمصر و شام و حجاز با تحری و احتراز سماعت کرد
نفس خود را وقف علوم کرده بود و مع ذلک تخلق بتجرید و تحقق بکرامات صالحین داشت و صاحب ادب و کرم طبیعت بود
تا آنکه محمود کاتب گفته لم تر عینی آدب منه و ابوحیان گفته هو اشبه من رایناه یمیل الی الاجتهاد و تاج الدین سبکی گوید از شیوخ
هیچکی را ندیدم که در ابن دقیق العید اختلاف کند که وی عالم مبعوث بر راس مائه سابعه مشار الیه در حدیث نیست زیرا
وی استاد زمانه خود بست در علم و دین و او را مصنفات ست منها الالمام فی الحدیث و شرحه الذی لم یؤلف اعظم منه لما فیه
من الاستنباطات العظیمة و شرح عمده و اقتراح فی مصطلح الحدیث و شرح العنوان فی اصول الفقه و کتاب فی اصول الدین و
دیوان خطب و شعر حسن و من شعره

نظم

احباب قلبي في الذين بذكرهم ... وترداده طول الزمان تعلقي
لئن غاب عن عيني بديع جمالكم ... وجار على الابدان حكم التفرق
فما ضرنا بعد المسافة بيننا ... سرائرنا تسري اليكم فنلتقي

وقال يمدح رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم

لم يبق لي امل سواك فان يفت ... ودعت ايام الحيوة وداعا
لا استلذ لغير وجهك منظرا ... وسوى حديثك لا اريد سماعا

در فوات الوفیات گفته تفقه بر پدر کرده و نشو و نما در حیات مشایخ او شهرت پذیرفته اول مالکی المذهب بود و بعده شافعی گردید
سماعت از ابن المقیر و ابن رواج و ابن الجمیزی و السبط و ابن عبد الدائم و زین خالد و غیرهم دارد و از تصانیف اوست الالمام
و علوم الحدیث و شرح مقدمة المطرزی در اصول فقه و جمع الاربعین فی الروایة عن رب العالمین و بود و کثیر التسری و التمتع
و او را چند اولاد ذکور و اناث بود باسمای صحابه عشرهٔ مبشرهٔ بالجنه در باب میاه و نجاسات مقهور وسواس بود و درین باب
حکایات و وقائع کثیره از وی نقل کرده اند انتهی در بستان المحدثین نوشته در دمشق سماع حدیث نموده و جمیل حدیث الله
بسند خود تا جناب رسالت صلی الله علیه وسلم جمع نموده از اذکیای زمان خود بود علم واسع داشت اکثر در شغل علم
شب بیداری میکرد و بسیاری نوشت در دیار مصر چند سال قاضی بود تا آنکه وفات یافت و از طریق تصوف نیز
بهرهٔ وافر داشت چون هنگامهٔ تتار رو داد و افواج ستم امواج اشقیا بدیار شام توجه نمود حکم سلطانی نفاذ یافت که
علما جمع شده ختم صحیح بخاری خوانند یک میعاد باقی بود که آنرا برای روز جمعه گذاشته بودند و نتوانستند که روز جمعه ختم نمایند
شیخ در جامع تشریف آورده از علمای حاضرین استفسار نمود که ختم صحیح بخاری نمودید گفتند وظیفهٔ یکروز باقی ست میخواهیم که
روز جمعه ختم کنیم فرمودند مقدمه فیصل شد دیروز وقت عصر فوج تتار شکست فاحش خورده برگشت و مسلمانان در فلان صحرا متصل
فلان ده بکمال خوشی و خرمی مقام کردند مردم گفتند این خبر شائع کنیم فرمود آری بعد چند روز مطابق آن در برید سلطانی
خبر رسید روزی در مجلس او شخصی بی ادبی کرد فرمود خود را بدست مرگ سپردی این کلمه سه بار فرمود آن شخص بعد ۳ روز بمرد
یکبار برادر او را امیری ظالم رنجانید در حق او گفت هلاک شود همچنان شد ازین جنس قصص و حکایات او بسیارست اوقات شب را
منقسم کرده بود پاره در مطالعهٔ کتب حدیث میگذرانید و پارهٔ در ذکر و صلوة تهجد و بعض اوقات بر تلاوت یک آیت اکتفا مینمود

وقت طلوع فجر آنرا تلاوت میکرد شبی از شبها در تهجد باین آیت رسید فاذا نفخ فی الصور فلا انساب بینهم یومئذ ولا یتساءلون تا دم صبح همین آیت را بخواند امام نووی بسوی او خطی نوشته در ان این بیت بود **بیت**

لکل زمان واحد یقتدی به وهذا زمان انت لاشك فی احد از افاضت طبع اوست **قطعه**

تمنیت ان الشیب عاجل لمتی	وقرب منی فی صبای مزاره	لآخذ من عصر الشباب نشاطه
واخذ من عصر المشیب وقاره	**وله**	الا ان بنت الکرم اغلی مهورها
فاخبر من اضحی لذلك باذلا	تروح بالعقل المکرم عاجلا	وبالنار وبالغسلین والمهل آجلا
وله	یقولون لی هلا نهضت الی العلا	فما لذ عیش الصابر المتقنع
وهلا شددت العیش حتی تحلها	بمصر الی ظل الجناب المرفع	ففیها من الاعیان من فیض کفه
اذا شاء روّی سیله کل بلقع	وفیها ملوك لیس یخفی علیهم	تعین کون العلم غیر مضیع
وفیها شیوخ الدین والفضل والعلی	یشیر الیهم بالعلی کل اصبع	وفیها وفیها والمهابة ذلة
فقم وابغ واقصد باب رزقك واقرع	فقلت نعم ابغی اذا شئت ان اری	ذلیلا مهانا مستخفا بموضعی
واسعی اذا ما لذ لی طول موقفی	علی باب محجوب النفاذ ممنع	واسعی اذا کان النفاق طریقتی
اروح واغدو فی ثیاب التصنع	واسعی اذا لم یبق فیّ تقیة	لداعی بها حق التقی والتورع
فکم بین ارباب الصدور مجالسا	تشب بها نار الغضا بین اضلع	فکم بین ارباب العلوم واهلها
اذا بحثوا فی المشکلات بمجمع	مناظرة تحمی النفوس فتنتهی	وقد شرعوا فیها الی شر مشرع
من السقم المزری بمنصب اهله	او الصمت عن حق هناك مضیع	فاما ترقی مسلك الدین والتقی
واما تلقی غصة المتجرع		

بالجمله اکثر علمای محقق این فن شریف اجماع دارند برآنکه هیچکس از زمان صحابه تا زمان شیخ در معانی متون حدیث آنقدر تدقیق و امعان ننموده که این عزیز بعمل آورده و هر کرا شاهد این مقال مطلوب باشد شرح او که بر قطعهٔ از الالمام نوشته است بامعان نظر معاینه نماید که چه غور و دقت نموده در حدیث براء بن عازب رضی الله عنه امرنا رسول الله صلی الله علیه وسلم بسبع ونهانا عن سبع چهارصد فائده استنباط نموده و آن همه را بتقریب شایسته ادا فرموده جزاه الله خیرا وی در تعظیم علم حدیث واهل آن مبالغهٔ تمام مینمود اهل دنیا را در نظر او قدری و وقعی نداده بودند حرص فراوان بر جمع کتب این فن شریف داشت و اکثر مدیون و مقروض می بود بسبب خریدن کتابهای این فن و او را حق تعالی کشف خواطر و قلوب و کشف وقائع و حوادث هر دو برابر عطا فرموده بود چنانچه ملازمین مجلس او درین هر دو باب دفتر دفتر ازان بزرگوار حکایت کرده اند مرد منصف بود روزی شخصی بپیش او آمد و گفت که من نزد درویشی جاهل رفتم مرا در نماز وساوس و خطرات بسیار می آید و رنجیده میشوم آن درویش در جواب فرمود افسوس بران دل که در وی غیر خدا بگذرد بسبب این حرف او علت وسواس از من بالکلیه زائل گشت شیخ ابن دقیق العید گفت این درویش جاهل نزد من بهتر از هزار فقیه ست راقم حروف گوید بعضی از متقشفهٔ فقها درین سخن او در او یخته اند و گفته اند که این خلاف حدیث صحیح ست فقیه واحد اشد

علی الشیطان من الف عابد لیکن نفهمید نه که هرچند آن درویش باصطلاحات فقها و نظائر جاہل بود اما در حقیقت فقیه و در دین نصیب بود و مراد از حدیث شریف تعیین فقیه نیست نه کسیکه تکلم باصطلاحات نماید و از معانی مقصود شارع غافل بود و انتهی کلام الشیخ تقی گفت مات یوم الجمعة حادی عشر صفر سنة اثنتین وسبع مائة ورثاه الشریف محمد بن محمد بن عیسی القوصی بقوله نظم

سیطول بعدك فی الطلول وقوفی اروی الثری من مدمعی المذروف یا محمد بن علی بن وهب دعوة
من قلب مضنی الفؤاد لهیف لو کان یقبل فیك حتفك فدیة لفدیت من علمائنا بالوف
او کان من حمر المنایا مانع منعتك سمر قنا وبیض سیوف ما کنت فی الدنیا علی الدنیا اذا
ولت بمحزون ولا بأسوف سلمت عداتك لا عداتك کلها مذ کنت من مطل ومن تسویف
یا طالبی المعروف این مسیرکم مات الفتی المعروف بالمعروف المشتری العلیا باعلی قیمة
من غیر ما بخس ولا تطفیف ما عنف الجلساء قط ونفسه لو بخلها یوما من التعنیف
یا مرشد العلیا اذا ما اشکلت طرق الصواب ومنجد الملهوف من للضعیف یعینه انی اتی
مستصرخا یا غوث کل ضعیف من للیتامی والارامل کافل یرجونه فی شتوة ومصیف
لم یثن عزمك عن مواصلة العلا حسناء ذات قلائد وشنوف افنیت عمرك فی نفاد عبادة
وافادة للعلم او تصنیف وسبحت فی بحر العلوم مکابدا امواجه والناس دون سیوف
وبذلت سائر ما حویت ولم تدع لك من تلید فی العلا وطریف یا شمس ما لك تطلعین الم تری
شمس المعارف غیبت بکسوف ولانت کنت احق من بدر الدجی والعلم یا بدر الدجی بخسوف
لهفی علی حبر لکل فضیلة علیا فی زمن الصبا مشغوف لهفی علیه عالم بوفاته
قد کان مرجو الکل مخیف کان الخفیف علی تقی مؤمن لکن علی الفجار غیر خفیف
تبکی العلوم کأنها لیلی علی فقدانه وکأنه ابن طریف امنت احادیث الرسول به من
التبدیل والتحریف والتصحیف والشرع یخشی عودة الداء الذی قد کان منه علی یدیه عوفی
عم المصاب به الطوائف کلها لما الم وخص کل حنیف ومضی وما کتبت علیه کبیرة
من یوم حل بساحة التکلیف بشراك یا ابن علی العالی الذری اذ بت ضیفا عند خیر مضیف
وخلعت من کید الحسود وریبه الجان البغیض وجزت کل مخوف ولقد نزلت علی کریم غافر
بالنازلین کما علمت رؤوف صبرا بنیه قوة من بعده صبرا الکریم الماجد الغطریف
والله لا وافیتموا من حقه شیئا ولیس الحزن فیه بموفی

جمال الاسلام کمال الدین **محمد** بن علی بن عبد الواحد بن عبد الکریم الانصاری الشیخ الامام العلامة قاضی القضاة المعروف بابن الزملکانی السماکی الدمشقی کبیر الشافعیة فی عصره ذهبی گفته کان عالم العصر وکان من بقایا المجتهدین ومن اذکیاء اهل زمانه تخرج به الاصحاب مولدش در شوال سنه سبع وستین وست مائة بود اصول بر صفی هندی خوانده

ونحو بر بدر الدین بن مالک و سماعت از ابن علان نموده و حدیث طلب کرده و بود فصیح متسرع بصیر بمذهب و اصول ذکی
صحیح الذهن صائب الفکر و شکل او خوب و منظر او مرغوب بود در لباس و هیئت متجمل بود و دبیری او بنور اسلام می درخشید
در فوات الوفیات گفته یکاد الورق یقتطف من وجنتیه عقیده اش صحیح بود بر طریق اشاعره صاحب فضائل عدیده و فواضل
شهیده است بتصانیف پرداخته و چیزها تالیف ساخته از انجمله است رسالهٔ رابع اربعه و رسالهٔ در رد بر شیخ الاسلام
تقی الدین ابن تیمیة در مسئلهٔ طلاق و در مسئلهٔ زیارت و جای این دو جز این نیست که اجتهادش همین طرف مؤدی شده
والا وی در ثنای علم و عمل شیخ الاسلام پیشقدم جماعهٔ علماست چنانکه نبذی از کلامش در ترجمهٔ شریف او گذشته
و شک نیست که حق درین هر دو مسئله بجانب ممدوح علیه است نه بجانب او از روی ادلهٔ صحیحه و براهین قاطعهٔ صریحه و بالجمله
وی در شامیه برانیه و ظاهریه و رواحیه درسها گفته کثیر التخیل شدید الاحتراز بود اشیای بعیده را توهم میکرد و بسبب
آن در تعب افتاد و دشمن و محسود خلق گردید و از نظم او قصیده ایست که در وی ذکر کعبه و مدح آنحضرت صلی الله علیه وسلم کرده

اهواك يا ربة الاستار اهواك — وان تباعد عن مغناي مغناك
واعمل العيس والاشواق ترشدني — عسى يشاهد معناك معناك

و برین قصیده کراسها نوشته و نامش عجالة الراکب نهاده و در ابتدای قضای مصر طلبیده بودند در بلبیس سیزدهم
شانزدهم رمضان سنه سبع و عشرین و سبع مائة قضا کرد جنازهٔ او را برداشته بقاهره آورده قریب قبر امام شافعی رح بخاک سپردند رحمه الله تعالی
محمد بن سنجر ابو عبد الله الجرجانی الحافظ صاحب مسند عن ابی نعیم و طبقته قال فی العبر مات بصعید مصر فی ربیع الاول سنة ثمان و خمسین و مائتین
الامام المحدث الحافظ زین الدین ابو الفتح **محمد** بن ابی بکر الابیوردی نزیل القاهره در سنه احدی و ست مائة
متولد شده و از سخاوی و غیره شنیده و تالیف و تخریج نموده در سنه سبع و ستین و ست مائة درگذشت
شمس الدین **محمد** بن عبد الرحمن بن شامة الحنبلی الامام الحافظ الحجة الفقیه النسابه مفید مصر روایت از ابن عبد الدائم دارد
کتابت حدیث بسیار کرده و جید المعرفة بود بحابیث در سنه ثمان و سبع مائة چهل و هفت ساله درگذشت رحمه الله تعالی
محمد بن **محمد** بن **محمد** احمد بن سید الناس الشیخ الامام العالم الحافظ المحدث فتح الدین ابو الفتح بن الفقیه ابی عمرو
بن حافظ ابی بکر الیعمری الاندلسی الاصل المصری ولادت او در ذیقعده سنه احدی و سبعین و ست مائة بوده ملازم ابن دقیق العید
گردیده تخرج کرد یکی از اعلام حفاظ است ادیب شاعر بلیغ مترسل متولی درس حدیث در ظاهریه و جز آن بوده سیرت نبویه
تالیف اوست شرحی دارد بر جامع ترمذی کذا قال السیوطی فی حسن المحاضره و در فوات الوفیات نوشته حافظ بارع حسن المحاورة
لطیف العبارة فصیح الالفاظ کامل الادوات بود کریم الاخلاق زائد الحیا حسن الشکل از بیت ریاست و علم محاضره
او غیر ممل بود سماعت کرد و قرارت نمود و رحلت ساخت کتابت کرد و تحدیث نمود عبد اللطیف او را اجازت داد و ابو الفتح
کنیت کرد و از قاضی شمس الدین محمد بن العماد در سنه خمس و سبعین بحضور سماعت نمود و از شیخ قطب الدین بن العسقلانی
در سنه خمس و ثمانین نوشت و بر اصحاب ابن طبرزد و اصحاب کندی و اصحاب خرستانی قرارت نمود و بسوی دمشق در سنه
تسعین رفته قریب بود که قمر بن السخاوی را دریابد لیکن از عائقی فرو ماند مشیخه او قریب بهزار کس میرسد بخط خود بهم نوشته
و اشیای کثیر را انتقا نموده نزدش کتب کبار و امهات جیده بود منها مصنف ابن ابی شیبة و مسنده و المحلی و التمهید

وجامع عبد الرزاق وتاریخ ابی خیثمه واستیعاب واستذکار وتاریخ خطیب ومعاجم ثلثه طبرانی وطبقات ابن سعد وتاریخ مظفری ومجرّآن وکتاب عیون الاثر فی فنون المغازی والشمائل والاثر وکتاب المنقح الشفنید فی شرح الترمذی وکتاب تحفة اللبیب بذکر الحبیب ومنح المدح از تصانیف اوست وشعر او رقیق سهل الترکیب منسجم الالفاظ عذب النظم بلا کلفت بود از وی می آید **نظم**

عهدی به والبین لیس یروعه	صب براه نحوله ودموعه	لا تطلبوا فی الحب ثار متیم
فالموت من شرع الغرام شروعه	عن ساکن الوادی سقته مدامعی	حدث حدیثا طاب لی مسموعه
افدی الذی عنت الوجوه لحسنه	اذحل معنی الحسن فیه جمیعه	البدر من کلف به کلف به
والغصن من عطف علیه خضوعه	اهواه معسول المراشف واللمی	حلو الحدیث ظریفه مطبوعه
دارت رحیق لحاظه فلنا بها	سکر یجل عن المدام صنیعه	یجنی فاضمر عتبه فاذا بدا
فجماله مما جناه شفیعه		

مات فی شعبان سنة اربع وثلثین وسبع مائة ✢ ✢

بدر الدین **محمد** بن عبد الله بن بهادر الزرکشی در سنه خمس واربعین وسبع مائة متولد شده واز اسنوی ومغلطای وابن کثیر واذرعی وغیرهم فراگرفته وتالیف ساخته تصانیف بسیار در فنون عدیده دارد منها الخادم علی الرافعی والروضه وشرح المنهاج والدیباج وشرح جمع الجوامع وشرح البخاری والتنقیح علی البخاری وشرح التنبیه والبرهان فی علوم القرآن والقواعد فی الفقه واحکام المساجد وتخریج احادیث الرافعی وتفسیر القرآن الی سوره مریم والبحر فی الاصول وسلاسل الذهب فی الاصول والنکت علی ابن الصلاح وغیر ذلک مات یوم الاحد ثالث رجب سنة اربع وتسعین وسبع مائة ودفن بالقرافة الصغری

محمد بن علی بن یعقوب القایانی قاضی القضاة شمس الدین الشافعی العلامة النحوی المفنن تقریبا در سنه خمس وثمانین وسبع مائة متولد شده حاضر درسهای شیخ سراج الدین بلقینی میشد اخذ علم از بدر طنبدی وعز بن جماعه وعلاء بخاری وغیرهم نموده در فقه وعربیت واصلین ومعانی بارع گردیده سماعت حدیث نموده وتحدیث یسیر فرموده والی تدریس حدیث در برقوقیه بود ودر اشرفیه وشیخونیه درس فقه گفته قاضی شافعیه مصر شده بود بنزاهت وعفت ملابس آن مانده وخلقی از وی انتفاع حاصل نموده پدر سیوطی شاگرد اوست شروع در شرح منهاج نووی کرده بود که روز دوشنبه هیجدهم محرم سنه خمسین وثمان مائة درگذشت رح

کمال الدین **محمد** بن عبد الواحد بن عبد الحمید بن مسعود السیراسی ثم السکندری المعروف بابن الهمام الحنفی ولادتش تقریبا در سنه تسعین وسبع مائة بوده تفقه بر سراج قاری الهدایه کرده ودر انواع علوم از فقه واصول ونحو ومعانی وغیرها فائق بر اقران برآمده علامه محقق جدلی نظار بود اشرفا ورا شیخ مدرسه گردانید مدتی مباشر آن مانده ترک داد ومتولی شیخه شیخونیه شده آنرا هم ترک کرد او را تصانیف ست منها شرح الهدایة والتحریر فی اصول الفقه در حنفیت صلب بود در فتح القدیر شرح هدایه در استدلال برای حنفیه بسیار کوشیده در اکثر مواضع جادهٔ انصاف هم پیموده وجائی طریق تعصب سپرده او را در صحت کتب صحاح سته وتقدیم آنها بر دیگر کتب مؤلفه در حدیث خلافا للجمهور سخن بوده واین برای انتصار مذهب خود باحادیث غیر صحاح سته ارتکاب فرموده لیکن متاخران این جرح او را بر اتفاق علما بر صحت آنها نه پسندیده بجواب آن پرداخته اند منها ما هو مذکور فی دراسات اللبیب فی الاسوة الحسنة بالحبیب والله اعلم بالصواب

سیف الدین الحنفی الشیخ **محمد** بن محمد بن عمر بن قطلوبغا البکتمری العلامة الورع الزاهد العابد ولادت او تقریبا در راس ثمان مائة ست اخذ علم از سراج قاری هدایه و تفهنی نموده و ملازم ابن الهمام گشته از وی انتفاع حاصل کرده در فقه و اصول و نحو بارع گردیده شیخ او ابن الهمام در حق او میگفت هو محقق الدیار المصریة مع ما هو علیه من سلوک طریق السلف والعبادة والخیر وعدم التردد الی احد ابدا امده عمره ولم یر مثله تورعا متولی تدریس چند اماکن بود از انجمله درس تفسیر منصوریه گفته و متولی مشیخه مؤیدیه بار شیخونیه شده او را حاشیه ایست بر توضیح کثیرة الفوائد مات فی ذی القعدة سنة احدی وثمانین وثمان مائة سیوطی گفته هو آخر شیوخی موتا لم یتاخر بعده احد ممن اخذت عنه العلم الاجل قرأت علیه ورقات من المنهاج وقلت فیه **نظم**

مات سیف الدین منفردا	وغدا فی اللحد منغمدا	علم الدنیا وصالحها	لم یزل احواله رشدا
یبکیه دین النبی اذ	ما اتاه ملحد کمدا	انما یبکی علی رجل	قد غدا فی الخیر معتمدا
لم یکن فی دینه وهن	لا ولا للکبر منه ردا	عمره افناه فی نصب	لاله العرش مجتهدا
من صلوة او مطالعة	او کتاب الله مقتصدا	لا یوافیه لمظلمة	بشرا ومدع فندا
فی الزی قد کان من ورع	لم یخلف بعده احدا	دنت الدنیا المنصرم	وحیل الناس قد افدا
لیت شعری من نؤمله	بعد هذا الحبر ملتحدا	ثلمة فی الدین موتته	ما لها من جابر ابدا
قد روینا ذاک فی خبر	وهو موصول لنا سندا	فعلیها معا ت رضی	ومن الغفران سحب ندا
	ویبعثنا ضمن زمرته	مع اهل الصدق والشهدا	

بدر الدین **محمد** بن ابی بکر بن عمر الاسکندری المعروف بابن الدمامینی در اسکندریه سنه ثلث وستین وسبع مائة متولد شده و عنایت بآداب نموده در نحو و نظم و نثر و غیره فائق شد و در فقه و غیره مشارک بوده ماهر گردیده ذکر ش مشتهر گشته و در جامع ازهر متصدر اقرای نحو شده حاشیه دارد بر مغنی اللبیب و شرح تسهیل و شرح صحیح بخاری و شرح خزرجیه مات بالهند فی شعبان سنة سبع وعشرین وثمان مائة ذکره السیوطی فی حسن المحاضرة و در بستان المحدثین گفته از ابتدای نشو و نما مشغول بتحصیل علم ماند و در سرعت ادراک و قوت حافظه سر آمد اقران خود بود میل بتحصیل مال کرد کارگاه کلانی ترتیب داده جولاهگان بسیار را علوفه و اجوره مشخص کرده مشغول بکار کرد ناگاه بتقدیر الهی آنخانه را آتش گرفت و پنبه و ریسمان و دیگر ادوات این صنعت بسوخت و دیون بسیار بر ذمه او ماند قرضداران دنبال او گرفتند ناچار از اسکندریه بصعید فرار نمود قرضخواهان نیز معقب او رفته و گرفتار ساخته بقاهره آوردند تقی الدین بن محمد ناصر الدین بازری در پرورش و حمایت او شدند و حال او فی الجمله باصلاح آمد بعد از آن بسوی یمن رحلت نمود و از انجا ببلاد هند رسید و در شهر احمد آباد گجرات که در ان زمان باحسن آباد معروف بود او را اقبال تمام رو داد و از سلطان آنوقت انتفاع عظیم یافت و بکمال رفاهیت گذرانید چون موت او فجاءة واقع شد مردم را گمان شد که کسی او را زهر داده تصانیف او در علم ادب بسیار است از انجمله است شرح تسهیل و جواهر البحور در عروض و از منظومات او ست فواکه بدریه و مقاطع الشرب و نزول الغیث فی الاعتراض علی الغیث الذی انسجم فی شرح لامیة العجم للصفدی و جواهر البحور را نیز شرحی نوشته این لغز از وست **نظم**

ایا علماء الهند انی سائل	فمنوا بتحقیق به یظهر السر

اری فاعلا بالفعل اعرب لفظه　　بجر ولا حرف به یمکن الجر　　ولیس بمحکی ولا بمجاور
لدی الخفض والانسان بالبحث یضطر　　فهل من جواب عندکم استفیده　　فمن بحرکم ما زال یستخرج الدر

وله

رمانی زمانی بما ساءنی　　فجاءت نحوس وغابت سعود
واصبحت بین الوری بالمشیب　　علیلا فلیت الشباب یعود

وله

الا یا عذاری کم هما او قعا　　قلب المعنی الصب فی الحین　　فجد له بالوصل واسمح به
فغیث قد هام بلا مین

از استاد خود ابن عرفه لطیفهٔ عجیبه نقل کرده که روزی در درس او در اسکندریه حاضر بودم شخصی از تلامذه مختصر او در فقه میخواند و مقام کتاب الحج بود و دران مجالس بعضی طلبهٔ علم که شوق بحث و اعتراض داشتند نیز حاضر بودند ناگاه عبارتی وارد شد که ضمیر بمضاف الیه عائد میشد طالب علم مذکور جرات کرده پرسید که نحویان میگویند که ضمیر را بمضاف الیه عائد نباید کرد پس این عبارت چه قسم درست شود شیخ بدیهه جواب گفت قال الله تعالی کمثل الحمار یحمل اسفارا ودرین جواب لطافتی ست که پوشیده نمی ماند راقم حروف گوید عود ضمیر بمضاف الیه ممنوع نیست آری اگر ممکن باشد عود ضمیر بهر یک از مضاف و مضاف الیه اولی آنست که بمضاف عائد سازند زیرا که مقصود از کلام اوست انتهی کلامه

ابوبکر **محمد** بن عبد الله بن محمد بن نصر بن ورقاء الاودنی الفقیه الشافعی امام اصحاب شافعی در عصر خود بود حاکم نیشابوری در تاریخ خود گفته حج ثم انصرف واقام بنیسابور عندنا مدة وکان من ازهد الفقهاء وابکاهم علی تقصیر وفاتش در ربیع الاول سنه خمس وثمانین وثلث مائة در بخارا بوده در کلاباذ مدفون شد اودن بضم همزه و سکون واو قریه ایست از قرای بخارا هکذا قاله السمعانی وفقها تحریف کرده اودی خوانند وی صاحب وجوه در مذهب است ذکره صاحب الوسیط فی مواضع عدیدة وکلاباذ بفتح کاف محله ایست به بخارا و ابو نصر منسوب بدانست حافظ متقن ابو نصر احمد بن محمد بن رستم الکلاباذی که یکی از ثقات محدثین بود وفاتش در سنه ستین واربع مائة بوده

ابو عبد الله **محمد** بن عبد الله بن مسعود بن احمد المسعودی الفقیه الشافعی امام فاضل مبرز ورع از اهل مرو بود بر قفال مروزی تفقه کرده و مختصر مزنی را شرح خوب نموده در حدیث روایت قلیلی از قفال دارد غزالی از وی در کتاب وسیط در باب سوم در ما یقع به الحنث مسئلهٔ لطیفه ذکر کرده وفاتش در سنه نیف وعشرین واربع مائة بوده رحمه الله تعالی

القاضی ابو عاصم **محمد** بن احمد بن محمد الهروی الفقیه الشافعی در هرات تفقه بر قاضی ابی منصور ازدی کرده و در نیشابور بر قاضی ابو عمر بسطامی کتب نافعه دارد منها ادب القضاء والمبسوط والهادی وکتاب الرد علی السمعانی وطبقات الفقهاء ابو سعد هروی صاحب کتاب الاشراف از وی اخذ کرده و حدیث شنیده و روایت نموده توفی فی سنة ثمان وخمسین واربع مائة

ابو عبد الله **محمد** بن احمد الخضری المروزی الفقیه الشافعی مقدم فقهای شافعیه بود ابا بکر فارسی را دریافته از اعیان تلامذهٔ قفال شاشی ست در مرو نشر فقه شافعی نموده در قوت حافظه و قلت نسیان بوی مثل میزدند در مذهب او را وجوه غریبه است از شافعی روایت کرده که وی دلالت کودک را بر قبله صحیح گفته یعنی در مشاهدهٔ جامع نه در موضع اجتهاد بعلم حدیث هم معرفت داشت ثقه بود توفی فی عشر الثمانین والثلث مائة خضری بکسر معجمه وسکون ضاد نسبت بسوی جد اوست که خضر نام داشت و این یکی از دو لغت ست زیرا که نزد بعضی خضر بفتح خا و کسره ضاد ست

ابوبکر **محمد** بن احمد بن الحسین بن عمر الشاشی الاصل الفارقی المولد المعروف بالمستظهری الملقب فخر الاسلام الفقیه الشافعی فقیه وقت بود تفقه بر محمد بن بیان کازرونی کرده و ببغداد رفته لازم شیخ ابو اسحق شیرازی گردیده و کتاب شامل بر ابن الصباغ مؤلفش می خوانده و روبروی امام الحرمین در مسئله تکلم کرده بر وجه خوب در عراق برای فقه متعین شده و ریاست طائفه شافعیه بوی منتهی گشته از تصانیف اوست حلیة العلماء فی المذهب بعده در وی مذهب شافعی با اختلاف ایمه در مسائل جمع نموده مستظهری نام کرده زیرا که برای مستظهر بالله تالیف کرده بود در بغداد متولی تدریس مدرسه نظامیه شده بود تا وفات خود روزی در مجلس درس مندیل بر چشم گذاشته بسیار گریست و این شعر تکرار کرد خلت الدیار فسدت غیر مسود ومن العناء تفردی بالسؤدد ابن خلکان گوید هذا انصاف منه واعتراف لمن تقدمه بالفضل والرجحان علیه توفی فی یوم السبت خامس عشر شوال سنة سبع وخمس مائة ببغداد

محمد بن احمد بن عثمان بن قایماز الشیخ الامام العلامة شمس الدین ابو عبد الله الذهبی حافظ الایجاری ولاحظ الابیاری متقن بود در حدیث و رجال آن و ناظر بود در علل و احوال آن عارف بود بتراجم ناس و ابانت ابهام در تواریخ ایشان بسیار جمع کرده و بسیار کسان را انفع بخشیده و در تصنیف اکثار فرموده و مطولات را در تالیف مختصر ساخته شیخ کمال الدین بن الزملکانی چون بر تاریخ کبیر او که مسمی ست بتاریخ الاسلام جزءا بعد جزء واقف شده گفته این کتاب جلیل القدر ست و آن در بست مجلد بود و کتاب تاریخ البلاد نیز بست مجلد ست و از تصانیف اوست الدول الاسلامیه و طبقات القراء و طبقات الحفاظ دو مجلد و میزان الاعتدال سه مجلد و المشتبه فی الاسماء والانساب یک مجلد و بناء الرجال یک مجلد و تهذیب التهذیب یک مجلد و اختصار سنن بیهقی پنج مجلد و تنقیح احادیث التعلیق لابن الجوزی والمستحلی اختصار المحلی والمقتنی فی المغنی فی الضعفاء و اختصار مستدرک للحاکم دو مجلد و اختصار تاریخ ابن عساکر ده مجلد و اختصار تاریخ خطیب دو مجلد و توقیف اهل التوفیق علی مناقب الصدیق یک مجلد و نعم السمر فی سیرة عمر یک مجلد والتبیان فی مناقب عثمان یک مجلد و فتح الطالب فی اخبار علی بن ابی طالب یک مجلد معجم اشیاخ و در ان یکهزار و سه صد کس را ذکر نموده و اختصار کتاب الجهاد لابن عساکر یک مجلد ما بعد الموت یک مجلد هالة البدر فی عدد اهل بدر و او راست تراجم اعیان برای هر یکی مصنفی قائم الذات نوشته مثل ایمه اربعه و کسیکه جاری مجرای ایشان ست و لیکن همه را در تاریخ العلماء والنبلاء داخل نموده مولد وی بماه ربیع الاول سنه ثلاث وسبعین وست مائة بود و از اشعار اوست قطعه

اذا قرأ الحديث علي شخص
واخلى موضعا لوفاة مثلي
فما جازى باحسان لاني
اريد حياته ويريد قتلي

وقال ايضا قطعه

العلم قال الله قال رسوله
ان صح والاجماع فاجهد فيه
وحذار من نصب الخلاف جهالة
بين الرسول وبين راي فقيه

توفی سنة ثمان واربعين وسبع مائة

محمد بن عبد الواحد بن احمد بن عبد الرحمن بن اسمعیل الحافظ الحجة الامام ضیاء الدین ابو عبد الله السعدی الدمشقی الصالحی صاحب التصانیف در دیر مبارک سنه تسع وتسعین وخمس مائة متولد شده و لازم حافظ عبد الغنی گردیده بوی تخریج کرد و قرآن حفظ نمود و تفقه کرد و اول ارحلت بسوی مصر نمود در سنه خمس وتسعین و آنجا شنیده ببغداد رفت بعد موت ابن کلیب و از ابن الجوزی سماعت نمود و داخل همدان شده بدمشق برگشت بعد ست مائة و روز وفات خلو وی باصفهان رسید

بحر وشتافت وبحلب عود کرده آنجا سماعت نمود وبحرّان وموصل رفته با علم کثیر وفضل کبیر عود بدمشق فرمود وبرای خود اصول نفیسه بهم رسانید شرا ونسخاً وهم بکه شنید ونکب بر اشتغال شد وبتصنیف پرداخت حافظ سلفی وشهرو وابن بری وخلقی کثیر اورا اجازت داده جمال الدین مزی گفته هو اعلم من الحافظ عبد الغنی از تصانیف اوست کتاب الاحکام سه مجلد فضائل الاعمال یک مجلد الاحادیث المختاره نود جز کتاب صفة الجنة والنار کتاب مناقب اصحاب الحدیث النهی عن سب الصحابة وغیر ذلک بر باب جامع مظفری مدرسه بنا کرده واهل خیر اورا بران اعانت نموده وآنرا دار الحدیث گردانیده کتب خود بران وقف فرموده والی الآن حافظ عبد الغنی وابن الحاجب وابن سلام بودند لیکن در نکبت صالحیه نوبت غازان بتاراج رفته وشی کثیر از ان بدر گشته ووفاتش در سنه ثلث واربعین وست مائة اتفاق افتاده رح

محمد بن محمود بن الحسن بن هبة الله بن محاسن هو الحافظ الکبیر محب الدین بن النجار البغدادی صاحب التاریخ در ذیقعده سنه ثمان وسبعین وخمس مائة ولادت یافته سماع از ابن کلیب وابن الجوزی واصحاب ابن الحصین وجماعه از اهل علم دارد واورا رحلت واسعه هست بسوی شام ومصر وحجاز واصبهان وخراسان ومرو وهرات ونیار وسماع بسیار نموده واصول ومسانید فراهم آورده وبر تاریخ خطیب ذیلی نوشته ودران بروی استدراک نموده واین تاریخ او در سی مجلد ست دلالت دارد بر تبحر او درین شان وسعت حفظ وی بود امام ثقه حجت مقری مجود حسن المحاضرة کیّس متواضع مشیخه او مشتمل ست بر سه هزار شیخ بست وهفت سال در سفر گذرانیده واوراست کتاب القمر المنیر فی المسند الکبیر در وی ذکر هر صحابی با عدد مرویات او ذکر نموده وموتلف ومختلف وبران ذیل بر ابن ماکولا نوشته ومتفق ومفترق ونسبة المحدثین الی الآباء والبلدان وکتاب عوالی وکتاب معجم وجنة الناظرین فی معرفة التابعین والکمال فی معرفة الرجال والدرة الثمینة فی اخبار المدینة ونزهة الوری فی اخبار ام القری وغرر الفوائد در شش مجلد ومناقب الشافعی یاقوت در معجم الادبا گفته انشدنی لنفسه **نظم**

وقائل قال یوم العید لی ورای
تململی ودموع العین تنهمر | مالی اراک حزینا باکیا اسفا | کانّ قلبک فیه النار تستعر
فقلت انی بعید الدار عن وطن | ومملق الکف والاحباب قد هجروا | وفاتش در سنه اتفاق افتاده رح

محمد بن یوسف بن علی بن یوسف بن حیان الشیخ الامام الحافظ العلامة فرید العصر وشیخ الزمان وامام النحاة اثیر الدین ابو حیان الغرناطی قرآن کریم را بروایات خوانده وحدیث ببلاد اندلس وجزیرهٔ افریقیه وثغر اسکندریه وبلاد مصر وحجاز شنیده واجازات از شام وعراق وغیر ذلک حاصل ساخته ودر طلب اجتهاد نموده وتحصیل وکتابت کرده بر طلبهٔ اذکیا خیلی توجه میفرمود وتعظیم ایشان میکرد صاحب نظم ونثر ست موشحات بعیده دارد ودر نقل خود ثبت ودر قول خود محرر ست عارف بلغت وضابط الفاظ او واما صرف ونحو پس دران امام دنیاست در تفسیر وحدیث ید طولی داشته ودر شروط وفروع وتراجم وطبقات وتواریخ وحوادث وتقیید اسمای ناس خصوصا مغاربه موافق تلفظ شان از اماله وترخیم وترقیق وتفخیم دستگاه قوی داشته حسن العمر ملیح الوجه ظاهر اللون مشرب بحمرة منور الشیبة مولد او در غرناطه در شهور سنه اربع وخمسین وست مائة بوده ابی الحسن ابن الصائغ وخلقی بسیار شیوخ او بیند ودر مصر

از بها بن النحاس گرفته و در نحو بحیات شیوخ خود مقدم و مشتهر گردیده و آوازه او به بلاد دور دست رسید اکابر علماء وی گرفته اند
کتب مشهوره تالیف او ست مات فی صفر سنه خمس و اربعین و سبع مائة بالدیار المصریة ورثاه الصلاح الصفدی بقوله

مات اثیر الدین شیخ الوری	فاستعر البارق واستعبرا	ورق من حزن نسیم الصبا
واعتل فی الاسحار لما سری	وصادحات الایك فی نوحها	رثته فی السجع علی حرف را
یا عین جودی بالدموع التی	یروی بما ماضیه من ثری	واجری دما فالخطب فی شانه
قد اقتضی اکثر مما جری	مات امام کان فی علمه	یری اماما والوری من ورا
امسی منادی للبلا مفردا	فضمه القبر علی ما تری	یا اسفا کان هدی ظاهرا
فعاد فی تربته مضمرا	وکان جمع الفضل فی عصره	صح فلما ان قضی کسرا
الی قوله نظم	ان مات فالذکر له خالد	یحیی به من قبل ان ینشرا
جاد ثری وارا غیث اذا	منشاه بالسقیا له بکرا	وخصه من ربه رحمة
توده فی حشی الکوثرا	وهی طویلة ذکره السیوطی فی حسن المحاضرة بتمامها **	

قطب الدین ابو بکر **محمد** بن احمد بن علی المصری المعروف بالقطب القسطلانی در مصر بسنه اربع عشرة و ست مائة متولد شده و تفقه نموده و فتوی داده و علم و عمل را جمع کرده و در حدیث و تصوف بتصانیف پرداخته و متولی مشیخه دار الحدیث کاملیه گشته در محرم سنه ست و ثمانین و ست مائة درگذشت رحمه الله تعالی

ابو زرعه **محمد** بن عثمان بن ابراهیم الدمشقی والی قضای مصر بود تا هشت سال بعد احمد بن طولون سر انجام قضا کرده بعده قاضی دمشق شد و مذهب شافعی را در انجا داخل کرد و قضات آنجا بدان حکم کردند بعد از انکه غالب بر انها مذهب اوزاعی بود در احکام توقف شدید میکرد اکول بالغ در کرم بود توفی سنه اثنتین و ثلث مائة پسرش ابو عبد الله حسین هم عارف بقضا بود و مرد کریم قضای مصر و شام بوی تعلق داشت و زعید ضحی در سنه ۳۲۷ چهل و سه ساله درگذشت رحمه الله

ابن المقدسیة العدل شرف الدین ابو بکر **محمد** بن الحسن بن عبد السلام التمیمی السفاقسی الاصل الاسکندرانی شاگرد حافظ سلفی است و او را مشیخه است که حافظ منصور بن سلیم تخریجش کرده مات فی سنه اربع و خمسین و ست مائة رحمه الله

محمد بن احمد بن عبد الهادی بن عبد الحمید بن عبد الهادی بن یوسف بن محمد بن قدامة المقدسی الحنبلی شمس الدین یکی از اذکیا بود در سنه خمس و خمسین و سبع مائة متولد شده و قیل قبلها و قیل بعدها و سماعت از تقی سلیمان و مطعم و ابن سعد و طبقه ایشان نموده و تفقه با ابن مسلم کرده نزد شیخ الاسلام تقی الدین بن تیمیة رح آمد و رفت میکرد و ماهر است در حدیث و فقه و اصول و عربیت و جز آن صفدی گفته لو عاش لکان آیة کنت اذا القیته سالته عن مسائل ادبیة و فوائد عربیة فینحدر کالسیل و کنت اراه یذ فوق المزی فی اسماء الرجال و یرد علیه فیقبل منه و ذهبی در معجم خود گفته الفقیه البارع المقری المجود المحدث الحافظ النحوی الحاذق ذو الفنون کتب عنی و استفدت منه و ابن کثیر گفته کان حافظا علامة ناقدا احصل من العلوم ما لا یبلغه الشیوخ الکبار و تبرع فی الفنون کان جبلا فی العلل و الطرق و الرجال

حسن الفهم جداً صحیح الذهن حسینی گفته در صدریه و ضیائیه درس گفته و صدر آنجا بوده و مزی گفته اکتفیت به انا و استفدت
منه کتاب الاحکام او در هشت مجلد ست و محرر در حدیث و آنرا از الامام اختصار نموده بغایت جید و نیز اختصار
تعلیق ابن جوزی فرموده و بران افزوده و محرر ساخته و شرح تسهیل دو مجلد او را مناقشات ست با ابو حیان باب
اعتراض او بر ابن مالک در الفیه و غیره و کلام ست بر احادیث مختصر ابن الحاجب و شرح کتاب العلل بر ترتیب کتب فقه و تفسیر
مسند نوشته لیکن کامل نگشته و او راست رد بر سبکی در رد او بر ابن تیمیه رح محرر سطور گوید و شاید این ده همان کتاب او ست
مسمی بالصارم المنکی علی نحر السبکی که فقیر بران مطلع شده و در سفر حج وقت روانگی در مرکب هوائی نوشته مجلد لطیف ست
در تحقیق مسئله زیارت قبور و سفر برای آن و حق این ست که مثل آن کتابی درین باب الی الآن دیده نشد دلالت دارد
بر سعت علم و کمال اطلاع و نهایت استقامت ذهن و صحت حافظه و وقوف مع الانصاف او والله اعلم ذهبی گفته
ما اجتمعت به الا وقد استفدت منه و چون وی بمرد تاسف بسیار بر انتقالش کرد بر جنازهٔ او ازدحام بسیار شد
تا آنکه شمارش دشوار ست ذکر ذلک الحافظ ابن حجر العسقلانی رح فی الدرر الکامنه فی احوال اهل المائة الثامنه
ابو بکر **محمد** بن علی بن حسن المصری نزیل تنیس النقاش الحافظ الامام الجوال الموصلی الاصل البغدادی
المولد والمنشا عالم بود بقرآن و تفسیر در تفسیر کتابی تصنیف کرده که نامش شفاء الصدور ست و جز آن هیچ اشاره
فی غریب القرآن و الموضح فی القرآن و معانیه و ضد العقل و المناسک و فهم المناسک و اخبار القصاص و ذم الحسد
و دلائل النبوة و الابواب فی القرآن و غیرها و سفر شرق و غرب بسیار کرده و در کوفه و بصره و مصر و شام و جزیره و موصل
و جبال و خراسان و ماوراء النهر سماعت نموده و در حدیث وی مناکیر ست باسانید مشهوره و چون ذکر او پیش محمد بن جعفر کرده گفت
کان یکذب فی الحدیث و الغالب علیه القصص روایت او از جماعتی از اجلهٔ علما ست و از وی جماعتی راوی ست برقانی گفته
کل حدیث النقاش مناکیر و لیس فی تفسیره حدیث صحیح ولادت او در سنه خمس یا ست و ستین و مائتین بوده و وفات روز سه شنبه
ششم شوال سنه خمسین و قیل اثنتین و ستین و ثلثمائه و نقاش نسبت ست بسوی کسی که سقوف و حیطان و غیرها را منقش میسازد
چون وی در مبدأ امر خود تعاطی این صنعت میکرد پس بهمان معروف شد سیوطی گفته سمع النسائی و ابا علی و عنه الدارقطنی
شمس الدین ابو عبد الله **محمد** بن ابی بکر بن ایوب بن سعد بن حریز بن القیم الزرعی الدمشقی الحنبلی الامام العالم
الکامل الفقیه الاصولی النحوی المفسر المحدث الحافظ الحجة المتقن المفنن المتکلم مولد او سنه احدی و تسعین و ست مائة ست
سماعت بر تقی الدین سلیمان و ابی بکر بن عبد الدائم و شیخ الاسلام بن تیمیه حرانی و شهاب النابلسی العابر و فاطمه بنت جوهر
و عیسی المطعم و ابن الشیرازی و اسمعیل بن مکتوم و جماعهٔ از کبار علما نموده ابن رجب در طبقات خود گفته در مذهب تفقه نموده
و فتوی داده و بارع گردیده و در علوم اسلام تفنن کرده عارف بود بتفسیر و اصول دین الیه یجاری و فیهما الیه المنتهی و عالم بود
بحدیث و معانی و فقه و دقائق استنباط از ان لا یلحق فی ذلک و دانا بود بفقه و اصول و عربیت و ادب و له فیها الید الطولی
و میشناخت علم کلام و علم سلوک و کلام اهل تصوف را و اشارات و دقائق ایشان را و او را در هر یکی ازین فنون دستگاهی تام بود
صاحب عبادت و تهجد و طول صلوة تا غایت قصوی و تاله و لهج بذکر و شغف بمحبت و انابت و افتقار الی الله و انکسار لله

واطراح بر آستانهٔ عبودیت اوست ندیدم مثل او در بین امور و نه وسیع تر از وی در علم و نه شناساتر از وی بمعانی قرآن
و سنت و حقائق ایمان و نیست وی معصوم ولیکن مانند او در کار او دیده نشده بارها حج گذارده و مجاور مکهٔ معظمه مانده
و اهل مکه از شدت عبادت و کثرت طواف او متعجب بودند زیاده از یکسال ملازم مجالس او و قبل از موت او بودم قصیدهٔ نونیهٔ
طویلهٔ او را که در سنت ست بر وی سماعت کردم و از دیگر تصانیف او متمتع شدم خلقی بیشمار از وی اخذ علم نموده در حیات
شیوخ او تا آنکه مرد فضلای زمان تعظیم او میکردند و بتلمذ او می نازیدند ابن عبد الهادی و غیره از شاگردان او یند قاضی
برهان الدین زرعی گفته ما تحت ادیم السماء اوسع علما منه در مدرسهٔ صدریه درس گفته و در جوزیه مدتی امامت نموده
و آنقدر بدست خود نوشته که بسبب کثرت وصف نتوان کرد در بارهٔ علم و کتابت و مطالعه و تصنیف و اقتنای کتب
شدید المحبه بود آنچه وی از کتب برچیده هرگز غیر او را حاصل نشده بارها ممتحن شده و بمرات ایذا داده شده او را با شیخ تقی الدین
ابن تیمیه در مرهٔ اخیره در قلعه جدا از وی حبس کردند درین مدت مشتغل بتلاوت قرآن بتدبر و تفکر بود و خیر کثیر از آن بر وی
مفتوح شده و از اذواق و مواجید صحیحه جانب عظیم او را حاصل گشته و بسبب آن بر کلام در علوم اهل معارف و دخول در
غوامض ایشان مسلط گشته چنانکه تصانیف او ممتلی ست بدان رهائی او ازین قید بعد موت شیخ او ابن تیمیه شد انتهی کلام
ابن رجب و حافظ ابن حجر عسقلانی در درر کامنه در ترجمهٔ وی نوشته که عربیت را بر ابن الفتح و مجد تونسی خوانده و فقه
بر مجد حرانی و ابن تیمیه پدر او در فرائض دستگاهی بود این علم از وی فرا گرفته و در اصول بر صفی هندی و ابن تیمیه اشتغال نموده
جری الجنان واسع العلم عارف بخلاف و مذاهب سلف بود حب ابن تیمیه بر وی غالب شد تا آنکه در هیچ شی از اقوال او
بیرون نمی رفت بلکه در همه آن انتصار او می نمود و اوست مهذب کتب و ناشر علم او و بود او را حظ وافر نزد امرای مصریین
و تقیید و معتقل شد با ابن تیمیه بقلعه بعد اهانت و طواف بر شتر و مضروب شدن بدره و چون وی بمرد رهایش کردند و کان
ینال من علماء عصره و ینالون منه ذهبی در مختصر گفته محبوس ماند مدتی بسبب انکار او شد رحال برای زیارت قبر خلیل
و متصدر شد برای اشتغال و نشر علم ولیکن معجب برای خود بود و جری بر امور و مدت ملازمت او با ابن تیمیه از زمان
عود او از مصر تا وفاتش بود و ابن کثیر گفته ملازم اشتغال بود در روز و شب کثیر الصلوة والتلاوة حسن الخلق کثیر التودد
بی حسد و حقد بعده گفته نمیشناسم در زمان خود از اهل علم کسی را که اکثر در عبادت باشد از وی نماز را خیلی دراز میگذارد
و رکوع و سجود را ممتد مینمود و برای افتا بمسئلهٔ طلاق قصد او میکردند تا آنکه میان او و میان ابن السبکی درین باب حرب
رو داده چون نماز صبح میخواند در جای خود نشسته ذکر خدا تا بلند شدن روز میکرد و میگفت این غدای من ست
اگر نکنم قوای من ساقط شوند و میگفت بالصبر والفقر تنال الامامة فی الدین و نیز میگفت لابد للسالک من همة تسیره و ترقیه
و علم یبصره و یهدیه و بجمع کتب مولع بود تا آنکه چندان بهم رسانیده که حصر نتوان کرد حتی که اولاد او بعد از وی زمانی طویل
آنرا فروخته بصرف آوردند سوای کتب که آنرا چیده نزد خود داشتند بر وی محنتها رفته از انجمله آنکه بماه ربیع الاول سبکی او را
طلب کرده بجهت فتوای او بجواز مسابقت بغیر محلل و بر وی درین حکم انکار کرده تا آنکه از فتوا دادن باز مانده و هو القائل نظم

بنی ابی بکر کبیر ذنوبه	فلیس علی من نال من عرضه اثم	بنی ابی بکر غدا متصدرا	۱۲

يسلم علما وهو ليس له علم
بني ابي بكر يريدوم ترقيا
اذا لم يكن في الصالحات له سهم
بني ابي بكر وانما له عدت
ولا الزهد والدنيا التي هي الهم

بني ابي بكر جهول بنفسه
الى جنة الماوى وليس له عزم
بني ابي بكر كما قال ربه
الفتوا هم هذي الخليفة ما تم
بني ابي بكر غدا متسنبا

جهول بامر الله انى له العلم
بني ابي بكر لقد خاب سعيه
ظلوم كفور وصفه الجهل والظلم
وليس له في العلم باع ولا التقى
وصال المعالي والذنوب له هم

انتهى كلام الحافظ ابن حجر رحمه الله ومجد الدين سخاوی در ذیل تاریخ الاسلام گفته العلامة الحجة المتقدم فی صنعة العلم ومعرفة الکلام
ذوق الجنان رئیس اصحاب ابن تیمیة بل حسنة من حسنات والمجمع علیه بین المخالف والموافق صاحب التصانیف السائرة
والمحاسن الجمة انتفع به اولوا الدروس بالاماکن وذهبی در عبر گفته توفی وکان کملا وله تصانیف مفيدة عديدة فيها قلوا
مما شذ فیه شیخه ابن تیمیة عن جماعة العلماء انتهی گویم وجواب از شذوذ در محل خود مذکور است فلا یغتروا ابدا انشاء الله تعالى
وحافظ در درر کامنه نوشته وکل تصانیفه مرغوب فیها بین الطوائف وهو طویل النفس فیها یتعانی الایضاح جهده فیسهب جدا
ومعظمها من کلام شیخه متصرف فی ذلک بملکة قویة ولا یزال یدندن حول مفرداته وینصرها ویحتج لها انتهی وابن رجب
در طبقات گفته فمن تصانیفه کتاب تهذیب سنن ابی داود وایضاح مشکلاته والکلام علی ما فیه من الاحادیث المعلولة مجلد
وکتاب سفر الهجرتین وباب السعادتین مجلد ضخم وکتاب مراحل السائرین بین منازل ایاک نعبد وایاک نستعین مجلدان
وهو شرح منازل السائرین لشیخ زکریا الانصاری کتاب جلیل القدر وکتاب عقد محکم الاحباء بین الکلم الطیب والعمل الصالح
المرفوع الی رب السماء مجلد ضخیم کتاب شرح اسماء الکتاب العزیز مجلد کتاب زاد المسافرین الی منازل السعداء فی هدی خاتم
الانبیاء مجلد کتاب زاد المعاد فی هدی خیر العباد اربع مجلدات وهو کتاب عظیم جدا کتاب جلاء الافهام فی ذکر الصلوة والسلام
علی خیر الانام وبیان احادیثها وعللها مجلد کتاب بیان الدلیل علی استغناء المسابقة عن التحلیل مجلد کتاب نقد المنقول
والمحک الممیز بین المردود والمقبول کتاب اعلام الموقعین عن رب العالمین ثلث مجلدات کتاب بدائع الفوائد مجلدان
کتاب الشافیة الکافیة فی الانتصار للفرقة الناجیة وهی القصیدة النونیة فی السنة مجلد کتاب الصواعق المنزلة علی الجهمیة والمعطلة
فی مجلدات کتاب حادی الارواح الی بلاد الافراح وهو فی صفة الجنة کتاب نزهة المشتاقین وروضة المحبین مجلد کتاب الداء والدواء
مجلد کتاب تحفة الودود فی احکام المولود مجلد لطیف کتاب مفتاح دار السعادة مجلد ضخیم کتاب اجتماع الجیوش الاسلامیة علی
غزو الفرقة الجهمیة مجلد رفع الیدین فی الصلوة مجلد نکاح المحرم مجلد تفضیل مکة علی المدینة مجلد فضل العلم مجلد عدة الصابرین مجلد
کتاب الکبائر مجلد حکم تارک الصلوة مجلد کتاب نور المومن وحیاته مجلد کتاب حکم اغمام هلال رمضان التحریر فیما یحل ویحرم
من لباس الحریر مجلد جوابات عابدی الصلبان وان ما هم علیه دین الشیطان بطلان الکیمیاء من اربعین وجها مجلد الفرق
بین الخلة والمحبة ومناظرة الخلیل لقومه مجلد الفتح القدسی التحفة المکیة کتاب امثال القرآن شرح اسماء الله الحسنی
ایمان القرآن المسائل الطرابلسیة ثلث مجلدات الصراط المستقیم احکام اهل الجحیم مجلدان کتاب الطاعون الی غیر ذلک من
التصانیف ثقات او وقت عشا آخر لیلة الخمیس ثالث عشرین رجب سنه احدی وخمسین وسبع مائة بوده روز دوم در جامع جراح

بعد ظهر نماز جنازه گذارده بمقبرهٔ باب صغیر دفن کردند خلقی کثیر مشایعت نمودند و منامات کثیرهٔ حسنه برای او دیده شد و قبل از
موت خود شیخ تقی الدین ابن تیمیه را بخواب دیده بود و از منزل و مرتبهٔ خود پرسیده وی اشارت بعلو رتبهٔ او فوق بعض
اکابر کرده و فرموده انت کدت تلحق بنا ولکن انت الان فی طبقة ابن خزیمة انتهی و حافظ ابن حجر در تصانیف او اغاثة اللهفان
فی مصائد الشیطان و القضاء والقدر و کتاب الروح هم ذکر کرده و گفته کانت جنازته حافلة جدا و رئیت له منامات حسنة
ومن نظمه قصیدة نونیة تبلغ سبعة آلاف بیت انتهی و هم در درر کامنه ترجمهٔ پدر و هر دو پسر وی نوشته و گفته ابوبکر بن ایوب
پدر او از رشید عامری سماعت کرده و نزد او تحدیث نموده و متعبد بود و قیّم بتکلیف در ذی الحجه سنه ثلث و عشرین و سبع مائة
در گذشته انتهی محرر سطور گوید از فوائد ابن القیم است که گفت ابن عمر روی حدیث اعفاء اللحیة و کان مع ذلک یمسک لحیته
فما فضل عن القبضة اخذه و نص فیه الامام احمد و ابراهیم النخعی و روی عن اللیث عن محمد بن عجلان عن ابی صالح السمان انه
لما ذکر رسول الله صلی الله علیه وسلم اعفاء اللحیة کلمه اصحابه فقال یمسک قبضته فما جاوز ذلک جزه ان شاء فلعل ابن عمر
بلغه هذا من حدیث رسول الله صلی الله علیه وسلم فذهب الیه والا فالاعفاء یابی ذلک ولکن لما رواه ابن عمر و اخذ ما جاوز القبضة
مع شدة تحریه و ورعه و اتباعه للسنة دل علی ان عنده من ذلک علم بالرخصة و ممن ذهب الی هذا الشعبی و سفیان الثوری
وغیرهما و نص الامام احمد فی حلق ما تحت اللحیة علی الحلق و جوز بعض اصحابه الاخذ من الحاجبین اذا طالا و قال کان
احمد یفعله و کانه لم یر ذلک من النمص المحرم انما هذا اخذ للحاجة والاذی لطولهما و اما المرأة فیجوز لها ان یاخذ شاربها وان طلعت لها
لحیة ان تاخذها جملة او عنفقة و استهجنه بعض اصحاب الشافعی و منه محمد بن جریر الطبری و رآه تغییر الخلق الله انتهی و در مسئلهٔ
حلق رأس گفته قد تواترت الآثار عن الصحابة بکراهة الحلق والمنع منه حتی قال عمر لصبیغ لو وجدتک محلوقا لاخذت الذی
فیه عیناک و فی الحدیث فی صفة الخوارج سیماهم التحلیق و کان علی رضی الله عنه اذا احتاج الی اخذ شعر راسه اخذه بالجلم
ولم یحلقه و فعله الامام احمد انتهی محرر سطور از کتب مؤلف حادی الارواح و اعلام الموقعین و غیرهما بصرف زر خطیر
از بلاد یمن بهم رسانیده و قصیدهٔ نونیهٔ او را بدست خود نوشته و از بعض کتب در سفر حرمین شریفین ایابا و ذهابا مستفید گشته
و از نظر در آن معلوم میشود که اگر نزد شخصی جمله تصانیف این عزیز با مؤلفات شیخ وی رحمهما الله تعالی موجود باشد با وجود آن
در امر دین خود محتاج بسوی هیچ کتاب و تالیف علمای دیگر از متقدمین و متاخرین نیست کما قیل کل الصید فی جوف الفرا طرفه آنست که
در همه تصانیف ایشان دلائل جمله مسائل همراه اوست با ذکر اقوال و خلاف علما سلفا و خلفا حالا چه مانده که برای آن رجوع بطرف دیگری کنند
و بالله التوفیق صاحب قاموس در لغت که ترجمهٔ او خواهد آمد در حدیث سماع از ایشان دارد از ینجا رتبهٔ ایشان توان دریافت که چیست رضی الله عنه

ابو عبدالله **محمد** بن ابراهیم بن علی بن المرتضی بن المفضل الحسنی القاسمی الهادوی الیمنی المعروف بابن الوزیر الشریف بن الشریف
والامیر بن الامیر والامام بن الامام المتولد فی شهر رجب سنه خمس و سبعین و سبع مائة یکی از ملوک صنعاء یمن و اعلم علمای
زمن است زیدی المذهب بود بر طریقهٔ آبا چون حق تعالی او را علم وافر و انصاف متکاثر بخشید سنی متبع گشت و وصل
رتبهٔ اجتهاد مطلق گردید راس بود در معقول و منقول و امام بود در علم فقه و اصول در حق او گفته السید السند الامام العلامة
المحدث الاصولی النحوی المتکلم الفقیه البلیغ الرحلة الحجة السنی الصوفی فرید العصر نادرة الدهر خاتمة النقاد حامل لواء الاسناد

بقیة اهل الاجتهاد بالاخلاف وعماد کشاف اصداف الفرائد قطاف ازهار الفوائد فاتح اقفال الالطاف مانح افضال الفطاف
مصعب شواکل المشکلات بنوافذ انظاره ومطبق مفاصل المعضلات بصوارم افکاره مضحک کمائم النکت من نوادره
ومفتح نواظر الطرف فی موارده ومصادره عز الدین بن یحیی سنه سید المرسلین ولادت او در ماه رجب در شظب که جبلی عالی
در یمن است بوده تصانیف جلیله بدیعه مفیده از وی یادگار است از انجمله کتاب العواصم فی الذب عن سنة ابی القاسم
چهار مجلد در رد بر زیدیه در مسئلهٔ ختم اجتهاد و انتصار اهل سنت نبویه حامل فوائد و فرائد که مثل آن در کتابی دیگر دیده نشده
وکتاب البرهان القاطع فی معرفة الصانع وجمیع ما جاءت به الشرائع صنفه فی سنة احدی وثمانین ومختصر جلیل فی علم الاثر
الفرید الاطلاع علی نخبة الفکر للحافظ ابن حجر وتنقیح الانظار فی علوم الآثار صنفه فی اواخر سنة ثلث عشرة وثمانین
وکتاب التادیب الملکوتی وهو مختصر وفیه عجائب وغرائب وکتاب الامر بالعزلة فی آخر الزمان وکتاب نصر الاعیان علی شر العمیان
وقبول البشری فی التیسیر للیسری وکتاب الصمصام المشهور فی الذب عن الامام المنصور وجمیع آیات الاحکام وکتاب
ایثار الحق علی الخلق ودیوان شعره مسمی بمجمع الحقائق والرقائق فی ممادح رب الخلائق وغیر ذلک از این کتب بعضی نزد
محرر سطور موجود است وبعضی را ابدا بعربیه ندیده ومستفید گشته انشاء عربی ایشان در دقت وبلاغت وبراعت بهتر از مقامات حریری
وبدیع همدانی است از اشعار او این است قطعه

ولا ملّ اللجاج عند التمادی	منطق الاولیاء والادیان	منطق الانبیاء والقرآن
فکن ما تلا مع الفرقان	منطق الاذکیاء والیونان	فاذا ما جمعت علم الفریقین
ان علم الحدیث علم رجال	[illegible]	کان علم المحدث الربانی
بیوت القلوب رأی العیان	ورثوا هدی ناسخ الادیان	فحصوا عن حدیثه ورواته
ورووا بعده حسان الاحادیث	جمعوا طرق ما تواتر عنه	ورووا بعده صحیح المبانی
وکتاب التکمیل والمیزان	ووفوا ما دون شرط الحسان	فانظروا فی مصنف ابن عدی
	تعرفوا انهم قد اتبعوا الحق	وصحوا من علة الاوهان

و او روح حدیث اهل وی نظم بسیار است که در رساله دیگر نقل کرده ایم شصت وشش ساله بود که در طاعون سنه اربعین وثمانمائه در گذشت رحمه الله تعالی
ابو حامد **محمد** بن محمد بن محمد بن احمد الغزالی الملقب بحجة الاسلام زین الدین الطوسی الفقیه الشافعی طائفهٔ شافعیه را
در آخر عصر او مثل او نبوده در مبدأ امر اشتغال بطوس نموده بر احمد راذکانی بعده قدوم به نیشابور آورده و بدرس های
امام الحرمین ابی المعالی جوینی آمد و شد کرده و در اشتغال جد نموده تا آنکه در مدت قریبه تخریج نموده و در زمانهٔ استاد خود
از اعیان مشار الیهم گردیده و در همان زمان بتصنیف پرداخته استاد وی باوی تبجح میکرد تا وفات استاد ملازم او ماند
بعده از نیشابور برآمده در عسکر با وزیر نظام الملک برخورد وی اکرام وتعظیم کرد و در توجه بر وی مبالغه نمود در حضرت وزیر
جماعتی از افاضل بود میان ایشان در چند مجالس جدال ومناظره رفت در همه بر همگنان غالب شد نام او شهرت گرفت
در کیهان بذکر او سائر شدند و زیر تدریس مدرسهٔ نظامیه بوی سپرد لیس در انجا درس میکرد اهل عراق بوی معجب بودند
و منزلت او نزد ایشان مرتفع بود بعد این همه را ترک کرده سالک طریق زهد وانقطاع شد و قصد حج نمود چون از انجا برگشت

توجه بسوی شام کرد و مدتی در مدینهٔ دمشق در زاویهٔ جامع در جانب غربی او در سها سیگفت و از انجا به بیت المقدس شتافت
و اجتهاد در عبادت و زیارت مشاهد و مواضع معظمه بجا آورد و مدتی مقیم اسکندریه ماند گویند از انجا ارادهٔ رکوب
در بحر بسوی بلاد مغرب بعزم اجتماع با امیر یوسف بن تاشفین صاحب مراکش کرده بود که درین اثنا خبر فوت او رسید
ناچار ازان عزیمت برگشته بوطن خود طوس عود نمود و بنفس خود مشتغل شد و بتصنیف کتب مفیده در چند فن پرداخت
اشهر آنها کتاب الوسیط و البسیط و الوجیز و الخلاصه در فقه است و از انجمله احیاء علوم الدین است و آن از نفیس و اجل الکتب است
و او راست در اصول فقه مستصفی است و له المنخول و المنتحل فی علم الجدل و له تهافة الفلاسفة و محک النظر و معیار العلم
و المقاصد و المضنون به علی غیر اهله و المقصد الاسنی فی شرح اسماء الله الحسنی و مشکوة الانوار و المنقذ من الضلال
و حقیقة القولین و کتب او بسیار است و همه نافع بعده او را بنیسابور طلبیدند برای تدریس مدرسهٔ نظامیه بعد تکرار بسیار
قبول کرد بعده آنرا ترک نموده بوطن برگشت و خانقاه صوفیه و مدرسه برای مشتغلین علم بنا ساخت و اوقات خود را
بر وظائف خیر از ختم قرآن و مجالست اهل القلوب و تعهد تدریس تقسیم فرمود تا آنکه انتقال بسوی رحمت الهی نمود و ازوی
روایت اشعار هم کرده اند فمن ذلک ما نسب الیه الحافظ ابو سعد السمعانی فی الذیل و هو قوله نظم

حلت عقارب صدغه فی خده	قمرا یجل بها عن التشبیه	ولقد عهدناه یحل ببرجها
فمن العجائب کیف حلت فیه	و نسب الیه العماد الاصبهانی نظم	هبنی صبوت کما ترون بزعمکم
و حظیت منه بلثم خد ازهر	انی اعتزلت فلا تلوموا انه	اضحی یقابلنی بوجه اشعری

ولادت او در سنه خمسین و اربع مائة بوده و وفاتش روز دوشنبه رابع عشر جماد الآخر سنه خمس و خمس مائة در طابران
و رثاه الادیب ابو المظفر محمد الابیوردی الشاعر المشهور بابیات فائیة من جملتها مضی و اعظم مفقود فجعت به
من لا نظیر له فی الناس یخلفه و تمثل الامام اسمعیل الحاکمی بعد وفاته بقول ابی تمام من جملة قصیدة مشهورة

عجبت لصبری بعده و هو میت	وکنت امرأ ابکی دما و هو غائب	علی انها الایام قد صرن کلها
عجائب حتی لیس فیها عجائب		

و طابران قصبهٔ طوس است و طوس ناحیه ایست بخراسان مشتمل بر دو مدینه یکی
طابران بفتح طای مهمله دوم نوقان بفتح نون و غزالی نسبت است بسوی غزال بفتح غین معجمه و تشدید زا بر عادت اهل خوارزم
و جرجان که بر نسبت بسوی قصار و عطار قصاری و عطاری گویند و گویند بتخفیف زا نسبت است بسوی غزاله که قریه ایست از قرای
طوس است و این خلاف مشهور است ولیکن سمعانی در کتاب الانساب همچنین گفته این است انچه ابن خلکان در ترجمهٔ وی گفته
و زرقانی در شرح مواهب لدنیه از ابن کثیر تشدید زا نقل کرده و نووی در تبیان از غزالی آورده که وی انکار تشدید کرده
و گفته منم بتخفیف منسوب بسوی غزاله قریه از قرای طوس و در مصباح از بعض ذریت وی آورده که گفت مردم در تشدید جد ما
خطا کرده اند ولیکن ابن کثیر این را خلاف مشهور گفته و حکایت کرده که بعضی از منتسبان او و از اهل طوس هم گفتند که
وی منسوب است بسوی غزاله بنت کعب الاحبار و سبکی در طبقات گفته کان والده یغزل الصوف و یبیعه بدکان الطوس
انتهی کلام الزرقانی و شهاب الدین احمد الخفاجی در نسیم الریاض شرح شفای قاضی عیاض در ترجمهٔ غزالی نوشته که وی

صاحب مؤلفات جلیله است فقه شافعی ومهره واصل برکاهل او بود وابن تیمیه گفته بضاعته فی الحدیث مزجاة ولذا اکثر من ایراد الموضوعات فی کتبه واکثر فی کتبه من مقالات الفلاسفة حتی قال صاحبه ابوبکر بن العربی مع شدة تعظیمه شیخنا ابوحامد دخل فی بطن الفلسفة ثم اراد ان یخرج منها فما قدر گوییم کتاب التهافت واحیاء العلوم منادی اند بر خلاف آن وابن العربی گفته او را در طواف دیدم بروی مرقعه بود گفتم ترا جزین جامه نیست حال آنکه تو صدر هستی بتو اقتدا میکنند وبنور تو بسوی معالم راه می یابند گفت هیهات چون قمر سعادت درین ارادت طالع شد شموس افول بر مصابیح اصول بدرخشید وخالق برای ارباب الباب وبصائر متبین شد زیرا که رجوع وصیرورت هر یکی بسوی چیزی هست که بران مطبوع شده واین ابیات خواند ابیات

ترکت هوی لیلی ولبنی بمعزل	وصرت الی مصحوب اول منزل	ونادتنی الاکوان حتی اجبتها
الا ایها الساری رویدک فانزل	فعرست فی دار الذی بعزیمة	قلوب ذوی التعریف منها بمعزل
غزلت لهم غزلا رقیقا فلم اجد	لغزلی نساجا فکسرت مغزلی	

وچون اینها شنیدی چه قسم بوی گمان توان کرد که اتباع خرافات فلاسفه مینمود وبعضی از مشایخ او را در بروی آنحضرت صلی الله علیه وسلم دیدند که شکوه از شخصی طاعن وی میکند آنحضرت صلعم امر بزدن تازیانه بآنکس فرمود چون بیدار شد اثر ضرب موجود بود وابن حجر گفته در کتب وی عبارتها مدسوس کرده اند وابن السبکی گفته مبغوض نمیدارد غزالی را مگر حاسد یا زندیق انتهی کلام الخفاجی وشیخ کمال الدین دمیری در حیوة الحیوان الکبری در مجلد اول زیر ذکر حمام در باب الحاء المهملة نوشته وی یکی از اصحاب وجوه در مذهب است واز آنچه ما را حکایت کرده شده ومشتهر گشته وروایت آن بسند صحیح از شیخ عارف بالله تعالی ابو الحسن شاذلی رح داریم آنست که وی گفته دیدم رسول خدا را صلی الله علیه وسلم ووی مباهات کرد موسی وعیسی را علیهما السلام با مام غزالی وگفت با یشان آیا بوده است در امت شما کدام حبر مثل این واشارت بغزالی کرد گفتند نه وشیخ عارف استاذ رکن الشریعة والحقیقة ابو العباس المرسی وقت ذکر غزالی شهادت بصدیقیت عظمی برای او داده وگفته حسبک من باهی به النبی صلی الله علیه وسلم موسی وعیسی وشهد له الصدیقون بالصدیقیة العظمی وشیخ جمال الدین اسنوی در مهمات برای او ترجمه خوب نگاشته وگفته هو قطب الوجود والبرکة الشاملة لکل موجود وروح خلاصة اهل الایمان والطریق الموصلة الی رضاء الرحمن یتقرب الی الله تعالی به کل صدیق ولا یبغضه الا ملحد او زندیق قد انفرد فی ذلک العصر عن اعلام الزمان کما انفرد فی هذا الکتاب فلا یترجم معه انسان انتهی وکتب وی نافعه مفیده است لا سیما احیاء علوم الدین فانه کتاب لا یستغنی عنه طالب الآخرة انتهی کلام الدمیری ملا کاتب چلپی در کشف الظنون نوشته کتاب احیا اول دخولش در مغرب بود بعض مغاربه چیزها از ان انکار کردند واملاء فی الرد علی الاحیاء نوشتند بعده را د خوابی دید که در وی کرامت شیخ وصدق نیت او ظاهر شد پس از اعتقاد بد خود در حق وی تائب گشت وابن السبکی نقل کرده که شیخ ابن حرازم بر یاران خود برآمد وبا وی کتابی بود وگفت میشناسید که این احیاست وشیخ طاعن بود در غزالی ونهی میکرد از خواندن این کتاب پس ظاهر کرد جسم خود را که مضروب بود بسیاط وگفت غزالی در خواب مرا آمد وگرفته پیش آنحضرت برد وگفت ای رسول خدا این مرد زعم میکند که من بر تو چیزی میگویم که تو آنرا نگفته آنحضرت صلعم امر بضرب من کرد پس زده شدم هکذا انقله المناوی

فی طبقاته ابو الفرج بن الجوزی گفته اغلاط این کتاب را جمع کرده اعلام الاحیا باغلاط الاحیا نامیده ام بود و یک کتاب تلبیس ابلیس بسوی بعض آن اشارت نموده ام سبط وی ابو المظفر گفته وضع این کتاب بر مذاهب صوفیه است قانون فقه را دران ترک داده اند ابراد احادیثی که بصحت نرسیده است انکار کرده اند ابو الخیر گفته برین احادیث انکار نتوان کرد زیرا که ایراد آن در ترغیب و ترهیب جائز ست گویم این علی الاطلاق نیست بلکه بشرط آنکه موضوع نبود و حافظ زین الدین عراقی در تخریج احادیث او دو کتاب نوشته یکی کبیر دوم صغیر و حافظ ابن حجر عسقلانی در مجلدی استدراک مافات عراقی نموده وهم تخریج او از زین الدین قاسم بن قطلوبغا الحنفی ست مسمی بتحفة الاحیا وخود غزالی را در حل مشکلات او کتابی ست مسمی بالاملاء علی مشکل الاحیاء و نیز نامیده میشود باجوبة مسکتة عن الاسئلة المبهتة انتهی کلام الچلپی و سید ابی الفیض محمد المرتضی الحسنی الواسطی البلجرامی ثم الزبیدی ثم المصری در کتاب اتحاف السادة المتقین بشرح اسرار احیاء علوم الدین نوشته که امام ابو ابراهیم فتح بن علی بن فتح البنداری الاصبهانی در ذیل خود بر تاریخ بغداد گفته هو یعنی الغزالی ممن لم تر العیون مثله لسانا و نطقا و بیانا و خاطرا و ذکاء و طبعا و چون فخر الملک وزیر شد و کمال فضل او شنید بدو تبرک گرفت واستدعای طریق افادهٔ مردم بعلوم و اقتباس انوار فهوم ازوی کرد چنانکه بنیسابور رفته در نظامیه آنجا درسها گفت وقاصدین را افاده فرمود مردم باوی خلاف کردند و در روی افتادند او را هیچ اثر ازین امر نشد و مشتغل بجواب طاعنین نگشت بلکه درین اثنا طریقه از شیخ ابی علی فارمدی اخذ کرد و مدتی در صحبت او مانده امتثال امر او در قیام بوظائف عبادات واستدامت ذکر فرمود تا آنکه جائز ملک عقاب و تکلیف مشاق گردیده واصل صواب شد بعده رجوع بسوی علوم کرده در آن اجتهاد نمود و باب خوف بروی مفتوح شد ابن سمعانی در تاریخ خود گفته چون بوطن برگشت مدرسه و خانقاه ساخته توزیع اوقات بر وظائف حاضرین از ختم قرآن و مجالست اهل دل و تدریس علوم نمود بر وجهی که هیچ کسیکه با او بود یک لحظه از لحظات خالی از فائده نمی بودند و انجام کار و خاتمهٔ امر او اقبال و توجه بود بر طلب حدیث نبی صلی الله علیه وسلم و مجالست اهل حدیث و قرائت آن و نسخ آن تا آنکه از ابو الفتیان عمر بن ابی الحسن استدعای روایت بطوس نمود و او را اکرام کرد وایام او را غنیمت شمرد و ازوی صحیحین شنید و گمان نمیکنم که بچیزی حدیث کرده باشد و اگر تحدیث کرده است پس آن قلیل و یسیر ست زیرا که روایت حدیث از وی منتشر نشده انتهی کلام الاتحاف محرر سطور گوید شک نیست در آنکه امام غزالی امام بود در فقه و کلام و مناظره و مجادله و فلسفه و جمله علوم معقول و عنایت او بعلم حدیث در مبدأ امر و وسط آن کم بود و لهذا احادیث ضعیفه و اخبار واهیه کاذبه بلکه موضوعه نیز در تصانیف او بسیار یافته میشود و چون خوض در تصوف کرد و سخن از باطن راند در بعض مواضع مواطات او با فلاسفه و آرای ایشان صورت بست زیرا که بیشتر امور تصوف با فلسفه بوجه اتحاد در معقولیت گویا متحد اند ازین جهت کبرای محدثین مثل ابن جوزی و شیخ الاسلام ابن تیمیه حرانی و مرجع ازو جهاد روی و در کتب وی جرح و قدح کرده اند و ایشان درین طعن معذور اند زیرا که انتصار شریعت حقه و ذب از صراح ملت محمدیه مقتضی همین امر ست و الا در نفس الامر ایشان را با امام بلکه سائر علمای اسلام هیچ بغض و عداوت نیست هر چه هست بغض فی الله ست و یحتمل که چون حال انسان بر طوری نیست بلکه تغیر

و تقلب از ذاتیات اوست و غزالی در آخر عمر از همه در گذشته تمسک باحادیث صحیحه و بکتب محدثین نموده تا آنکه ملا علی قاری گفته که چون وی بمرد صحیح بخاری بر سینه مبارک او بود انتهی و این دلیل حسن خاتمه اوست ایشان به از این حال وی اطلاعی دست بهم نداده باشد در ازمان این طائفه علیه همان مرقومات او در کتب که در بدایت حال تالیف یافته مستقر ماند و موجب اتجاه طعن شدند و آنانکه بعد از ایشان آمدند و جلیة الامر دریافتند و پی برجوع امام از آن کلام بردند و مراتب علیه او را در علم و عمل و معرفت و کمال مشاهده نمودند حکم بامامت و جلالت او و قبول مؤلفات او در یقظه و منام نمودند و آنچه حق بود و صواب و اضح فرمودند و همین ست شان علمای منصفین و کملای محققین در ذب از سلف صالحین و لکل امرء ما نوی و انما الاعمال بالخواتیم رزقنا الله تعالی حسن الختام بجاه النبی علیه الصلوة والسلام

ابو نصر **محمد** بن عبد الله بن احمد بن عبد الله الارغیانی الفقیه الشافعی از بلده خود بنیسابور آمده اشتغال بر امام الحرمین کرده در فقه بارع شد امام مفتی ورع کثیر العبادت بود حدیث از ابی الحسن علی بن احمد واحدی صاحب التفاسیر شنید و در تفسیر قوله تعالی انی لاجد ریح یوسف از وی روایت نمود که ان ریح الصبا استاذنت ربها عز وجل ان تاتی یعقوب بریح یوسف قبل ان یاتیه البشیر بالقمیص فاذن لها فاتته بذلک فلذلک یستروح کل محزون بریح الصبا وهی من ناحیة المشرق اذا هبت علی الابدان نعمتها و لینتها و هیجت الشوق الی الاوطان و الاحباب و انشد نظم

ایا جبلی نعمان بالله خلیا — نسیم الصبا یخلص الی نسیمها
فان الصبا ریح اذا ما تنسمت — علی نفس مهموم تجلت همومها

محرر سطور گوید این وجه وجیه ست برای اخذ شعراء اگر این نسیم را در اشعار اگر روایت بدان صحیح گردد و در حدیث صحیح آمده نصرت بالصبا و اهلکت عاد بالدبور محتمل که انتحال شعراء صبا را ازین باب باشد والله اعلم وفات وی در سنه ثمان و عشرین و خمس مائة بوده و فتاوای مستخرجه از کتاب نهایة المطلب منسوب باوست

ابو عبد الله **محمد** بن عمر بن الحسین بن الحسن بن علی التیمی البکری الطبرستانی الرازی المولد الملقب فخر الدین المعروف بابن الخطیب الفقیه الشافعی فرید عصر و وحید دهر فائق اهل زمان در علم کلام و معقولات و علم الاوائل او را تصانیف مفیده هست در فنون عدیده از انجمله تفسیر قرآن کریم ست که در وی هر غریب و غریبه جمع کرده و خیلی کبیر ست لیکن کامل ننموده و شرح سورهٔ فاتحه در یک مجلد و در علم کلام مطالب علیه و نهایة العقول و کتاب الاربعین و محصل و کتاب البیان و البرهان فی الرد علی اهل الزیغ و الطغیان و کتاب المباحث العمادیه فی المطالب المعادیه و کتاب تهذیب الدلائل و عیون المسائل و کتاب ارشاد النظار الی لطائف الاسرار و کتاب تحصیل الحق و کتاب الزبدة و المعالم وغیر ذلک و در علم اصول فقه کتاب المحصول و المعالم و در حکمت ملخص و شرح اشارات لابن سینا و شرح عیون الحکمة وغیر ذلک و در طلسمات سر مکتوم و شرح اسماء الله الحسنی و شرح وجیز در فقه للغزالی و او را مواخذات جیده هست بر نحاة و طریقه در خلاف و در طب شرح کلیات قانون نوشته و در علم فراست تصنیف کرده و مصنفی دارد در مناقب شافعی جمله کتب او ممتع ست و در آنها سعادت عظیمه روزی او شده حتی که مردم کتب متقدمین را گذاشته اشتغال بکتب او نموده اند و وی اول کسی ست که در کتب خود اختراع این ترکیب نموده و در آن چیزی غیر مسبوق الیه آورده در وعظ ید طولی داشت و در هر دو زبان عربی و عجمی

وعظ میگفت و در وعظ او را وجد لاحق میشد و بسیار میگریست در مدینهٔ هرات مجلس او در باب مذاهب و مقالات حکما و سوالها میکردند همه را جواب خوب میداد بسبب او از طائفهٔ کرامیه خلقی کثیر بمذهب اهل سنت در آمدند در هرات ملقب بشیخ الاسلام بود و مبداء اشتغالش بر پدر است تا آنکه پدر بعده قصد سمنانی کرد و مدتی بر وی اشتغال نمود و بسوی ری عود کرد و بر مجد جیلی مشتغل ماند و بر وی علم کلام و حکمت خواند گویند کتاب شامل امام الحرمین در علم کلام از بر داشت بعد تمهر در علوم بخوارزم آمد و میان او و کسان آنجا کلام در رجوع بمذهب اعتقاد رفت و از بلد خارج کرده شد بما وراء النهر رسید آنجا هم معاملهٔ خوارزم رو داد ناچار بوطن خود ری برگشت در ری طبیبی حاذق بود و نعمت و ثروت داشت و او را دو دختر بود و فخر الدین را دو پسر طبیب مریض شده یقین موت کرد هر دو دختر را بهر دو پسرش در زنی داد و درگذشت فخر الدین بر جمیع اموال او مسلط گشت و صاحب نعمت شد و سفرها کرد و در احوال مذکور او را با شهاب الدین غوری صاحب غزنه معامله بود او چون نزد او بجای استیفای حق خود رفت وی در اکرام او و انعام بر وی مبالغه بجا آورد و مال طائل از طرفش او را حاصل شد و بخراسان برگردید و بسلطان محمد بن تکش معروف بخوارزمشاه متصل شده حظ بر داشت و باسنی المراتب رسید که بمجلس نزد او بدان مرتبه نرسید مناقب او بیشمار است با این همه علوم نظمی هم دارد از وست

نهاية اقدام العقول عقال ... واكثر سعي العالمين ضلال
وارواحنا في وحشة من جسومنا ... وحاصل دنيانا اذى ووبال
ولم نستفد من بحثنا طول عمرنا ... سوى ان جمعنا فيه قيل وقالوا
وكم قد راينا من رجال ودولة ... فبادوا جميعا مسرعين وزالوا
وكم من جبال قد علت شرفاتها ... رجال فزالوا والجبال جبال

علما از بلاد دور دست قصد او میکردند و بالانها بسوی او از اقطار می بستند حسین واسطی گفته روزی بر منبر در هرات بعد کلام که در وی عتاب با اهل بلد بود این بیت خواند

المرء ما دام حيا يستهان به ... ويعظم الرزء فيه حين يفتقد

در کتاب خود تحصیل الحق ذکر کرده که علم اصول از پدر خود ضیاء الدین عمر گرفته و سلسلهٔ او بابی علی جبائی میرسد و در فقه هم اشتغال بر والد خود کرده و وی بر بغوی و این سلسله بامام شافعی منتهی میشود ولادت او در رمضان سنه اربع و اربعین و خمس مائة بوده در ری و وفات روز عید الفطر سنه ست و ستمائة بمدینهٔ هرات ابن خلکان گفته او را وصیتی دیده ام که در مرض موت خود بر یکی از تلامذه املا نموده دلالت میکند بر حسن عقیدهٔ وی انتهی محرر سطور گوید شیخ عبد الحق دهلوی در رسالهٔ مرج البحرین که از مشاهیر توالیف ایشان است و بمطالعهٔ سیدی در آمده نوشته اند از متاخرین آنکه در خوض فلسفیات غلو کرده و ابطال آن نموده و سد راه یاجوج فتنه شد امام فخر الدین رازی است که مصادمات و مقاومات غریب با حکما نمود اگرچه در بعضی مباحث مکابره و مجادله نیز راه یافته باشد اما چون نیتش بخیر است عاقبتش بخیر باد و با وجود آن بعضی از ارباب کشف که بصحبت معنوی حضرت سید کائنات صلی الله علیه وسلم مشرف شدند و از حقیقت حال فخر رازی استفسار نمودند فرمود ذلك رجل معاتب و چون از حال بوعلی سینا پرسیدند فرمود ذلك رجل اضله الله على علم و در شان شهاب الدین مقتول فرمود هو من متبعيه یعنی وی نیز از تابعان و پیروان ابوعلی بن سیناست والله اعلم انتهی کلامه +

ابو الفتح **محمد** بن ابی القاسم عبد الکریم بن ابی بکر احمد الشهرستانی المتکلم علی مذهب الاشعری امام مبرز فقیه متکلم بود تفقه بر احمد خوافی و ابی نصر قشیری کرده و کلام بر ابی القاسم انصاری خوانده بارع در فقه و متفرد در کلام گردیده کتاب نهایة الاقدام

فی علم الکلام وکتاب الملل والنحل ومناهج وبیان وکتاب المصارعه وتلخیص الاقسام لمذاهب الانام تصنیف اوست کثیر المحفوظ حسن المحاضره واعظ بود سه سال در بغداد بسر برده قبول عظیم نزد عوام پیدا کرد حدیث از ابن المدینی وغیره در نیسابور سماعت کرده بود ابو سعد سمعانی از وی نوشته ودر کتاب الذیل ذکر وی کرده در شهرستان در سنه تسع وسبعین واربعمائة پیدا شده وهمانجا در سنه ثمان واربعین وخمس مائة درگذشته در اول کتاب نهایة الاقدام گفته **نظم**

لقد طفت فی تلک المعاهد کلها	وسیرت طرفی بین تلک المعالم
فلم ار الا واضعا کف حائر	علی ذقن او قارعا سن نادم

شهرستان بفتح شین وسکون ها نام سه شهرست یکی میان خوارزم ونیسابور در آخر حدود خراسان واول رمل متصل بناحیه خوارزم وهمین مشهورست دوم قصبه ناحیه سابور از سرزمین فارس سوم مدینه‌ئی باصبهان بر نهر زرینرود ابن خلکان گفته این لفظ عجمی ست مرکب از لفظ شهر بمعنی مدینه ولفظ استان بمعنی ناحیه گویا مدینة الناحیه ست ذکر ذلک یاقوت الحموی فی کتابه الذی سماه المشترک وضعا والمختلف صقعا

ابو عیسی **محمد** بن عیسی بن سوره بن موسی بن ضحاک السلمی الضریر البوغی الترمذی الحافظ المشهور یکی از ان ائمه است که در علم حدیث مقتدی بوده اند کتاب الجامع والعلل تالیف اوست ودر اتقان بوی مثل زنند شاگرد محمد بن اسمعیل بخاری ومشارک بعض شیوخ اوست مثل قتیبه بن سعید وعلی بن حجر وابن بشار وغیره اورا خلیفه بخاری گویند تورع وزهد وخوف بحدی داشت که فوق آن متصور نیست بخوف الهی سالها گریه وزاری کرد ونابینا شد در بستان المحدثین گفته از حکایات صحیحه او در حفظ آنست که در راه مکه با شیخی از شیوخ ملاقات کرد وسابق از ان شیخ دو جزو حدیث نوشته گرفته وفرصت عرض وقراءت نیافته درین وقت از شیخ استدعای سماع نمود شیخ قبول کرد وگفت اجزای مرقومه بیار ودر دست ات من بخوانم وآنرا مقابله کن اتفاقا آن دو جزو گم کرده بود بسبب کمال شوق بدستور تلامذه نشست وشیخ آغاز قراءت نمود ناگاه شیخ نظر کرد دید که در دست او اجزای سفید اند بسیار غضبناک شده فرمود با من استهزا میکنی گفت من اجزای تو به گم کرده ام لیکن احادیث را محفوظ دارم بهتر از نوشته گفت بخوان همه را از یاد بخواند تعجب شیخ زائد شد وگفت مرا باور نمی آید که بمجرد شنیدن یکبار یاد گرفته باشی از سابق یاد داری ترمذی گفت امتحان باید کرد شیخ چهل حدیث دیگر از غرائب خود که نزد دیگری نبود خواند وی آنهمه را با اسانیدش فی الفور اعاده کرد وهیچ جا خطا نیفتاد واین قسم امتحان او درباره حفظ بارها واقع شده بعده صاحب بستان بطور فائده ذکر کراهت کنیت بابی عیسی از مصنف ابن ابی شیبه وسنن ابوداود وغیره ذکر کرده که ضرورت نقلش درینجا نیست

وفات ترمذی روز دوشنبه شب سیزدهم رجب سنه تسع وسبعین ومائتین در ترمذ اتفاق افتاده وسمعانی گفته وفاتش در قریه بوغ در سنه خمس وسبعین ومائتین بوده ابن خلکان گفته بوغ بضم بای موحده وسکون واو قریه ایست از قرای ترمذ بر شش فرسخ ازان انتهی در بستان زیاده کرده که ترمذ شهری قدیم ست بر کنار آب مویه که آنرا جیحون ونهر بلخ نیز گویند وعند در لفظ ماوراء النهر مراد همین نهر میباشد وترمذی شاگرد بخاری ست ودیگر شیوخ وی را آموخته ودر بصره وکوفه وواسط وری وخراسان وحجاز سالها در طلب علم حدیث بسر برده تصانیف بسیار درین فن شریف از وی یادگارست انتهی علی قاری گفته وی از محمود بن غیلان ومحمد بن بشار واحمد بن منیع ومحمد بن المثنی وسفیان بن وکیع وغیرهم گرفته واز وی خلقی کثیر اخذ نموده ودر اشتهالحات نوشته ترمذی یکی از

علمای اعلام و حفاظ حدیث سید انام و از ثقات مجمع علیه بود مر او را در حدیث و فقه ید صالحه هست ولادت او در سال دویست و نه بود و انتهی گوییم کلام بر نسبت ترمذی و اختلاف دران در ترجمهٔ ابو جعفر محمد بن احمد فقیه شافعی گذشته فلیرجع الیه

ابو عبد الله **محمد** بن یزید بن ماجة الربعی بالولاء القزوینی الحافظ المشهور مصنف کتاب السنن فی الحدیث امام در حدیث و عارف بعلوم آن و بهمه انچه بدان تعلق دارد بوده رحلت بسوی عراق و بصره و کوفه و بغداد و مکه و شام و مصر و ری برای نوشتن حدیث نموده و او را تفسیر قرآن کریم و تاریخ ملیح ست و کتاب او یکی از صحاح سته هست در سنه تسع و مائتین متولد شده از جبارة بن المغلس و ابراهیم بن المنذر و ابن نمیر و هشام بن عمار و دیگر اجلهٔ آن طبقه اخذ علم حدیث نموده و از ابو بکر بن ابی شیبه استفاده فرموده ابو الحسن قطان که صاحب روایت سنن اوست از اعیان تلامذهٔ اوست و صحیح آنست که ماجه بتخفیف جیم مادر او بود پس بالای بن الف باید نوشت تا معلوم شود که ابن ماجه صفت محمد ست نه صفت عبد الله بدستور عبد الله بن مالک ابن بحینه ازدی صحابی مشهور و بدستور اسمعیل بن ابراهیم ابن علیه معاصر امام شافعی و وفاتش یوم الاثنین ماه رمضان بیست و دوم سنه ثلث و سبعین و مائتین بوده برادرش ابو بکر بروی نماز گذارد و پسرش عبد الله متولی دفن شد و ربعی بفتح را و سکون با نسبت ست بسوی ربیعه که نام چند قبائل ست معلوم نیست که این نسبت بسوی کدام یکی از انهاست و قزوینی بفتح قاف و سکون زا نسبت بسوی قزوین ست که از اشهر مدن عراق عجم ست جماعتی از علما از انجا بیرون آمده در اشعة اللمعات گفته وی یکی از پیشوایان و حافظان حدیث و ثقه و محتج به ست از اصحاب مالک و لیث سماع حدیث کرده و رحلت نموده در طلب حدیث ببلاد و کتاب او یکی از کتب اسلامیه ست که بین العلما باصول و کتب سته و صحاح سته مشهور شده چون محدثان گویند رواه الجماعة مراد این ست که این شش تن درین شش کتاب روایت کرده اند و چون رواه الاربعة گویند مراد این چهار تن غیر بخاری و مسلم باشند و او را چند حدیث ثلاثی ست و در فضل قزوین حدیث آورده که منکر بلکه موضوع ست ازین جهت طعن کرده اند و در فضل قزوین احادیث بسیار آمده که نزد محدثان آن همه موضوع ست میسره نام شخصی آنها را وضع کرده والله اعلم

ابو عبد الله **محمد** بن عبد الله بن محمد بن حمدویه بن نعیم بن الحکم الضبی الطهمانی الحاکم النیسابوری الحافظ المعروف بابن البیع امام اهل حدیث بود در عصر خود و دران کتابها تالیف کرده که مثل آن مسبوق نشده عالم عارف و اسع العلم ست تفقه بر ابی سهل محمد بن سلیمان صعلوکی کرده بعراق آمد و بر ابی علی بن ابی هریره فقیه قرارت نمود و طلب حدیث فرمود و حدیث بروی غالب شد و بدان شهرت یافت حدیث را از جماعتی کثیر لا تحصی شنیده معجم شیوخ او بدو هزار کس میرسد از کسیکه بعد او زنده ماند هم راوی ست بنا بر سعت روایت و کثرت شیوخ تصانیفش در علوم به یکهزار و پانصد جزو می رسد منها الصحیحان و العلل و الامالی و فوائد الشیوخ و امالی العشیات و تراجم الشیوخ و انچه باخراج آن متفرد گشته معرفت حدیث و تاریخ علمای نیسابور و المدخل الی علم الصحیح و المستدرک علی الصحیحین و ما تفرد به کل واحد من الامامین و فضائل امام شافعی ست او را بسوی حجاز و عراق دو رحلت ست رحلت ثانیه در سنه ستین و ثلث مائة بود با حفاظ مناظره کرده و با شیوخ مذاکره نموده و از انها نوشته و با دار قطنی مباحثه نموده و وی آخرا پسندیده خلیلی در کتاب الارشاد گفته حدیث در سنه ثلثین شنیده و املا در ماوراء النهر در سنه خمس و خمسین نموده و در عراق بسنه سبع و ستین و دار قطنی را لازم او گردیده ابو بکر قفال شاشی و انظار او

ازوی راوی اند قاضی نیسابور شده بود در سنه تسع وخمسین در ایام دولت سامانیه وزارت ابی النصر محمد بن عبد الجبار العتبی را
بعده قاضی جرجان گشته ممتنع شد در بستان المحدثین گفته حاکم او را ازان گویند که قاضی شده بود وطهمانی نسبت بیکی از اجداد
اوست که طهمان نام داشت و ابن البیع بفتح موحده وتشدید تحتیه ازان خوانند که یکی از اجداد او بیع بود وبیع را در لغت هندی
بیوپاری نامند تولد او در سنه احدی وعشرین وثلث مائة در نیسابور بوده در صغر سن طلب علم حدیث نمود پدر وماموی او او را
برین کار ترغیب وتقید میکردند پدرش مسلم را دیده بود واو از پدر خود روایت دارد واز ابو العباس اصم وابو عبد الله الاخرم
وابو العباس بن محبوب وابو عمرو بن السماک وابو علی نیسابوری ودیگر اجله علمای این فن وابو ذر هروی صاحب روایت بخاری
وابو یعلی خلیلی وابو القاسم قشیری وبیهقی ودیگر اساتذهٔ این صنعت ازوی روایت نموده اند گویند در زمان وی چهار کس در
مملکت اسلام سرآمد محدثین بودند دارقطنی در بغداد وحاکم در نیسابور وابن منده در اصفهان وعبد الغنی در مصر در میان اینها
محققین اهل حدیث چنین حکم کرده اند که دارقطنی در معرفت علل ممتاز ومستثنی بود وحاکم در فن تصنیف وترتیب دخل تمام داشت
وابن منده در کثرت احادیث ومعرفت واسعه متفوق بود وعبد الغنی را در معرفت اسباب تبحر زائد است وفاتش عجیب طور
واقع شد روزی در حمام در آمد وغسل برآورد وچون از آنجا برامد آهی کشید وجان داد وهنوز لنگ بسته بود وجامها نپوشیده
واین واقعه در ماه صفر سنه خمس واربع مائة رو داده بعد از وفات بخواب دیدند میگفت نجات یافتم پرسیدند در چه چیز گفت در
نوشتن حدیث انتهی آری حدیث نبوی همچنین چیزیست که نوشتن او نجات می بخشد تا بخواندن وروایت کردن ورسانیدنش بمردم
وخود بران عمل نمودن چه رسد اللهم اجعلنا منهم واحشرنا فی زمرتهم بجاه صاحب الحدیث صلی الله علیه وسلم
وارزقنا شفاعته یوم القیامة آمین حمدویه بفتح حا وسکون میم وضم دال وسکون واو وفتح یاست قاله ابن خلکان

ابو عبد الله **محمد** بن ابی نصر فتوح بن عبد الله بن حمید بن یصل الازدی الحمیدی الاندلسی المیورقی الحافظ المشهور
اصلش از قرطبه از ربض الرصافه است وی از اهل جزیره میورقه بوده روایت از ابن حزم ظاهری دارد واز مختصان او بوده
وبصحبت ومشهور شده واز وی بسیار گرفته وهم از ابن عبد البر وغیرهما من الائمة رحلت او بسوی مشرق در سنه ثمان واربعین
واربع مائة بود حج گذارد ودر مکه سماعت نمود وبافریقیه واندلس ومصر وشام وعراق شتافت ودر بغداد وطن گرفت موصوف بود
بنباهت ومعرفت واتقان ودین وورع ودر قراءت حدیث نغمه حسن داشت امیر ابو نصر بن ماکولا ذکر او کرده وگفته اخبرنا
صدیقنا ابو عبد الله الحمیدی وهو من اهل العلم والفضل والتیقظ ولم ار مثله فی عفته ونزاهته وورعه وتشاغله بالعلم وله
کتاب الجمع بین الصحیحین للبخاری ومسلم وهو مشهور واخذه الناس عنه وله تاریخ الاندلس سماه جذوة المقتبس فی مجلد واحد
ودر خطبه آن ذکر کرده که وی این کتاب را از یاد خود نوشته است وآنرا از نزد وی ببغداد طلبیدند میگفت سه چیز است از
علوم حدیث که تقدیم تهمم بدان واجب است یکی کتاب العلل واحسن کتب موضوعه در وی کتاب دارقطنی است دوم کتاب المؤتلف والمختلف
واحسن کتب موضوعه در وی کتاب امیر ابی نصر بن ماکولاست سوم کتاب وفیات الشیوخ ودران کتابی نیست وخواسته بودم
که دران کتابی فراهم نمایم امیر ابن ماکولا مرا گفت بر حروف معجم مرتب کن بعد از آنکه بر سنوات ترتیب نمودم ابو بکر بن طرخان
گفت صحیحین اورا ازین اراده مشغول نمود تا آنکه بمرد ونیز گفت انشدنا الحمیدی لنفسه **نظم** لقاء الناس لیس یفید شیئا

سوی الهذیان من قیل وقال   فاقلل من لقاء الناس الا   لاخذ العلم او اصلاح حال

وی در بغداد ابوبکر خطیب را دریافته و ازوی و از غیروی روایت نموده و خطیب هم ازوی روایت کرده ولادت او قبل العشرین واربع مائه بود در بستان المحدثین گفته او را ظاهری نیز گویند نسبت بمذهب ظاهر از قضاعی و دیگر محدثین عمده استفاده نموده در مکه معظمه با کریمه مروزیه راویه بخاری ملاقات کرده روزی ابوبکر بن میمون بر در حجرهٔ او آمد و تنحنح در را حرکت داد تا استیذان باشد حمیدی را از ان غفلت شد وی دانست که مرا منع نکرد اذن است در حجره درآمد ران حمیدی مکشوف بود این امر بر حمیدی شاق آمد تا دیر بگریست و گفت از ان باز که تمیز و شعور پیدا کرده ام تا این وقت ران مرا کسی برهنه ندیده در فن معرفت علل حدیث و تحقیق معانی آن بر طبق اصول مهارت تمام داشت و در علم عربیت و ادب و حل تراکیب قرآن و دریافت لطائف بلاغت آن دستگاهی کلی نصیب او بود از تصانیف اوست تاریخ الاسلام و کتاب الذهب المسبوک فی وعظ الملوک و کتاب مخاطبات الاصدقا فی المکاتبات و اللقا و کتاب حفظ الجار و کتاب ذم النمیمه در مجلس و خانه بسیار او را امتحان کردند هرگز ذکر دنیا بر زبان او نرفته شعری هم دارد لیکن در وعظ و نصیحت و من شعره نظم

کتاب الله عز وجل قولی   وما صحت به الآثار دینی   وما اتفق الجمیع علیه بدء
وعودا فهو عن حق مبین   فدع ما صد عن هذا وخذها   تکن منها علی عین الیقین

وازین قطعه او معلوم میشود که در فروع نیز ظاهری بود چنانکه جماعهٔ از احوال نویسان او نیز نوشته اند و گفته اند که ظاهریت خود را فی الجمله اخفا میکرد و شیخ شهاب الدین مقری در نفح الطیب گفته از تصانیف اوست کتاب من ادعی الایمان من اهل الایمان و کتاب تسهیل السبیل الی علم الترسیل و از نظم او این ابیات نوشته ابیات

الناس نبت وارباب القلوب لهم
روض واهل الحدیث الملعوا ازهر   من کان قول رسول الله حاکمه   فلا تشهدوا له الا الاولی ذکروا
وله ان الفقیه حدیث یستضاء   عند الحجاج والا کان فی الظلم   ان تاه ذو مذهب فی قفر مشکله
لاح الحدیث له فی الوقت کالعلم   وله من لم یکن للعلم عند فنائه   ارج فان بقاءه کفنائه
ما العلم یحیی المرء طول حیاته   فاذا انقضی احیاه حسن ثنائه   وله الفت النوی حتی انست بوحشتها
وصرت بها فی الصبابة مولعا   فلم احص کم رافقته من مرافق   ولم احص کم خیمت فی الارض موضعا
ومن بعد جوب الارض شرقا ومغربا   فلا بد لی من ان اوافی مصرعا

وفاتش در سنه ثمان و هشتاد واربع مائه بماه ذی الحجه بوده ابوبکر شاشی که از مشاهیر فقهای شافعیه است بر وی نماز جنازه گذارده نزد قبر شیخ ابو اسحق شیرازی مدفون شد وی قبل از موت بارها بمظفر رئیس الرؤسای بغداد که بمنزله وجود دهری تمام شهر بود وصیت کرده بود که مرا نزد بشر حافی دفن خواهی کرد وی بسبب مانعی خلاف آن کرد بعد موت او را بخواب دید که نهایت گله و شکایت این امر میکند ناچار در سنه احدی و تسعین بماه صفر از انجا نقل کرده نزد بشر حافی مدفون ساختند کفن او تازه بود و بدن او هرگز نه کاهیده و خوشبو از وی تا دور میرفت انتهی ابن خلکان گفته حمیدی بضم حا و فتح میم نسبت بسوی جد وی حمید نام است و یصیل بفتح یا و کسر صاد است و میورقه بفتح میم و ضم یا جزیره ایست در بحر غربی قریب بر اندلس والله اعلم ✣ ✣

ابوعبدالله محمد بن علی بن عمر بن محمد التمیمی المازری الفقیه المالکی المحدث یکی از اعلام مشاهیر است در حفظ حدیث و کلام بران بوده شرح صحیح مسلم او مسمی بکتاب المعلم بفوائد کتاب مسلم شرحی جید ست و قاضی عیاض کتاب اکمال خود همبران بنا کرده گویا تکملهٔ این کتاب ست او را در ادب کتب متعدده هست و کتاب ایضاح المحصول فی برهان الاصول از فاضل متقن بود بعمر ثلث و ثمانون سنه یوم الاثنین ثانی یا ثامن عشر ربیع الاول سنه ست و ثلثین و خمس مائة درگذشت و مازری بفتح میم و زای مفتوحه منسوبست بسوی مازر که نام بلیده ایست در جزیرهٔ صقلیه

ابوموسی محمد بن ابی بکر عمر بن ابی عیسی احمد بن عمر بن محمد الاصبهانی المدینی الحافظ المشهور امام عصر خود بود در حفظ و معرفت در حدیث و علوم آن تو الیف مفیده دارد کتاب المغیث او مجلدی ست و بدان کتاب الغریبین هروی را کامل کرده و بران استدراک نموده کتابی نافع ست و او را زیادات ست در جزئی لطیف بطور ذیل بر کتاب شیخ او ابی الفضل محمد بن طاهر المقدسی المسمی بکتاب الانساب آنچه وی اهمال او را ذکر کرده و تقصیر دران نموده و از اصبهان بطلب علم حدیث رحلت نموده و بدان جمع کرده مقیم شد شش ساله بود که پدر او تبرکا او را همراه خود بمجلس سماع حدیث ابوسعید محمد بن مطرزی برد چون بسن تمیز رسید از ابوعلی حداد و ابن طاهر مقدسی و ابوالقاسم تیمی اخذ این علم نمود و از حافظ یحیی بن منده در بغداد استفاده کرد تبحر عظیم داشت و در معرفت علل حدیث و ابواب آن و معرفت رجال و رواة ید طولی داشت درین فنون یگانهٔ عصر خود بود حافظ عبدالغنی مقدسی و حافظ عبدالقادر رهاوی و حافظ ابوبکر حازمی و دیگر محدثان عمده شاگرد او یند از تصانیفش که بدان بر قدما سبقت برده چند کتاب ست منها کتاب تتمیم معرفة الصحابه و آن گویا ذیل کتاب ابونعیم ست و کتاب الطوالات لیکن دران موضوعات و واهیات بسیار ست و کتاب اللطائف و کتاب عوال التابعین و قوت حافظهٔ او بسیار بود یکبار کتاب علوم الحدیث حاکم در مقابلهٔ نسخه از یاد خود خواند از اهل دنیا مستغنی و متعفف بود از هیچکس نذر و نیاز قبول نمیکرد جزئی قلیل از مال داشت از منفعت تجارتش بسر اوقات میکرد و خیلی متواضع بود کسی را همراه نمیگرفت رهاوی گفته یکنیم سال نزد او آمد و رفت کردم درین مدت چیزی که خلاف شرع و مروت باشد از وی ندیدم ولادت او در ذیقعده سنه احدی و خمس مائة بوده و وفات لیلة الاربعا تاسع جمادی الاولی سنه احدی و ثمانین و خمس مائة و هر دو باصبهان اتفاق افتاده هنوز از دفن او فارغ نشده بودند که باران بسیار بهجوم آورد و موسم گرما بود و آب در اصفهان دران روزها کم بود بعضی از صلحای آن زمان خبر دادند که من آنحضرت صلی الله علیه وسلم را بخواب دیدم گویا وفات یافته اند پیش معبری رفتم گفت اگر خواب تو راست ست امامی از ائمهٔ مسلمین که بی نظیر وقت باشد رحلت نماید زیرا که همین قسم خواب نزد رحلت امام شافعی و وفات سفیان ثوری و امام احمد بن حنبل نیز دیده بودند بینندهٔ خواب گفته هنوز شام نشده بود که خبر وفات ابوموسی در کوچه و بازار شائع شد مدینی بفتح میم و کسر دال و سکون یا منسوبست بسوی مدینهٔ اصبهان حافظ ابوسعد سمعانی در کتاب الانساب گفته این نسبت بسوی چند مدینه هست اول آنها مدینهٔ رسول ست صلی الله علیه و آله وسلم دوم مرو سوم نیسابور چهارم اصبهان پنجم مدینة المبارک بقزوین ششم بخارا هفتم سمرقند هشتم نسف و ذکر کرده که نسبت

بسوی همه این مدن مدینی ست و اکثر در نسبت مدینه رسول صلی الله علیه وسلم مدنی آید انتهی محرر سطور میگوید در اصل آن یعنی نسبت

ابو الفضل **محمد** بن طاهر بن علی بن احمد المقدسی الحافظ المعروف بابن القیسرانی یکی از رحالین در طلب علم حدیث سماعت در حجاز و شام و مصر و ثغور و جزیره و عراق و جبال و فارس و خوزستان کرده بود بهمدان وطن نموده از مشهورین بحفظ و معرفت بعلوم حدیث ست و درین باب اورا مصنفات و مجموعات ست دال بر غزارت علم و جودت معرفت او تصانیف بسیار دارد منها اطراف الکتب الستة وهی صحیح البخاری و مسلم و ابو داود و الترمذی و النسائی و ابن ماجة و اطراف الغرائب تصنیف دارقطنی و کتاب الانساب فی جزء لطیف وهو الذی ذیله الحافظ ابو موسی الاصبهانی وغیر ذلک من الکتب اورا معرفتی ست بعلم تصوف و انواع آن و متفنن ست در آن و تصنیفی دارد در وی و اورا اشعار حسنه ست غیر واحد از حفاظ از وی نوشته اند منهم ابو موسی المذکور ولادتش ششم شوال سنه ثمان و اربعین و اربع مائة بوده در بیت المقدس و اول سماعش در سنه ستین و اربع مائة ست و ورود او ببغداد در سنه سبع و ستین و اربع مائة اتفاق افتاده و از انجا به بیت المقدس برگشت و از همانجا احرام بسوی مکه بست و نزد قدوم از حج روز جمعه در سنه سبع و خمس مائة ببغداد وفات یافت پسرش ابو زرعه طاهر بن محمد بن طاهر از مشهورین بعلو اسناد و کثرت سماع بود و معرفتی بعلم نداشت لیکن پدرش اورا در طفلی در ری از جماعتی سماعت کنانیده منهم ابو محمد عبد الرحمن بن احمد الدونی در ری و ابو الفتح عبدوس بن عبد الله بهمدان و ابو عبد الله محمد بن عثمان الکامخی و ابو الحسن مکی بن منصور السلار و اورا در بغداد همراه آورده از ابی القاسم علی بن احمد بن بیان وغیره شنوانید و بعد وفات پدر ساکن همدان شد و برای حج از بغداد میرفت لهذا بسیاری از سماعات خود را درینجا تحدیث کرد و وزیر ابو المظفر یحیی بن هبیره وغیره از وی سماعت دارند مولدش در ری ست سنه احدی و ثمانین و اربع مائة و وفات روز چهارشنبه سابع ربیع الآخر سنه ست و ستین و خمس مائة بهمدان و قیسرانی بفتح قاف و سین مهمله نسبت بسوی قیسریه است که بلیده ایست در شام بر ساحل بحر ابن خلکان گفته و الآن بدست فرنج ست خذلهم الله تعالی گویم ملک ظاهر رکن الدین بیبرس صالحی در شهور سنه ثلث و ستین و ست مائة آنرا از دست ایشان باز گرفته و ویران ساخته که هنوز خراب ست ✤✤✤

ابو عبد الله **محمد** بن یحیی بن منده العبدی الحافظ المشهور صاحب کتاب تاریخ اصبهان یکی از حفاظ ثقات بود از خاندان کبیر جماعتی از علما از ان برآمده و نبوده عبدیین ولیکن چون مادر وی بره بنت محمد از بنی عبد یالیل بود منسوب بسوی اخوال شد و وفاتش در سنه احدی و ثلث مائة بوده و منده بفتح میم و دال ست ✤

ابو عبد الله **محمد** بن یوسف بن مطر الفربری راوی صحیح البخاری ولادتش در سنه احدی و ثلثین و مائتین بوده مردم بسوی او برای سماعت این کتاب رحلتها کردند و وفاتش سوم شوال سنه عشرین و ثلث مائة بوده و فربر بفتح فا و را و سکون موحده بلده ایست بر طرف جیحون متصل بخارا و وی آخر کسی ست که جامع صحیح را از بخاری روایت کرد

ابو عبد الله **محمد** بن الفضل بن احمد بن محمد الصاعدی الفرادی النیسابوری الملقب بکمال الدین الفقیه المحدث آمد و شد بمجلس امام الحرمین ابی المعالی داشت از وی اصول گرفته و در میان صوفیه نشو و نما یافته فقیه محدث مفتی مناظر واعظ بود طعام برای مسافرین از دین بروی خود می برد و خدمت میکرد با وجود کبر سن برای حج بمکه شتافت در بغداد و سائر بلاد

کرمان توجه کرده برای او مجلس وعظ عقد کردند در حرمین اظهار علم کرده به نیشابور برگشت و در مدرسهٔ ناصحیه بإملای تدریس نشست و بامامت مسجد مطرز قیام کرد سماع صحیح مسلم از عبد الغافر فارسی دارد و صحیح بخاری از سعید بن ابی سعید شنیده و او را سماعها است از ابی اسحٰق شیرازی و بیهقی و ابی القاسم قشیری و بروایت چند کتب بیهقی مثل دلائل النبوة والاسماء والصفات والبعث والنشور والدعوات الکبیرة والصغیرة متفرد است در حق او میگفتند الفراوی الف راوی پیدایش او در سنه چهارصد و چهل و دو یا یک است و وفات یوم الخمیس بست و دوم شوال سنه پانصد و سی فراوی بضم فا و فتح را نسبت بسوی فراوه است که بلیده ایست متصل خوارزم آنرا رباط فراوه هم گویند بنا کردهٔ عبد الله بن طاهر امیر خراسان است در خلافت مامون والله اعلم ✤

ابو بکر **محمد** بن الحسین بن عبد الله الآجری الفقیه الشافعی المحدث صاحب کتاب الاربعین حدیثا وهی مشهورة به عابد صالح بود راوی است از ابی مسلم الکجی و ابی شعیب الحرانی و احمد بن یحیی الحلوانی و مفضل بن محمد الجندی و خلقی کثیر از اقران ایشان محمد بن اسحٰق ندیم ذکر او در کتاب فهرست نام خود کرده تصانیف او در فقه و حدیث بسیار است ذکره الخطیب فی تاریخه و قال کان ثقة صدوقا دینا وله تصانیف کثیرة و حدث ببغداد ثم انتقل الی مکة فسکنها حتی توفی بها جماعتی از حفاظ از وی راوی است منهم ابو نعیم الاصبهانی صاحب کتاب حلیة الاولیاء و ابو الحسن بن بشران و ابو الحسن الحمامی وغیرهم کتاب الشریعة فی السنة از تصانیف اوست در زمانه مجاورت مکه حجاج و مغاربه را از وی فیض این علم بسیار رسید عالم با عمل متبع سنت بود گویند چون در مکه داخل شد مکه او را خوش آمد گفت اللهم ارزقنی الاقامة بها سنة هاتفی را شنید میگوید بل ثلثین سنة بعد از آن سی سال زیست و در محرم سنه ستین و ثلث مائة هم در مکه برحمت حق پیوست آجری بفتح همزهٔ ممدوده و ضم جیم و تشدید را نسبت است بسوی آجر و نمیدانم که بکدام معنی بسوی آن منسوب است و در حاشیهٔ کتاب الصلة دیدم که نوشته الآجری نسب الی قریة من قری بغداد یقال لها آجر والله اعلم

ابو الفضل **محمد** بن ناصر بن محمد بن علی بن عمر البغدادی الحافظ الادیب المعروف بالسلامی حافظ بغداد بود در وقت خود او را حظ وافر است از ادب و آثار از خطیب ابی زکریا تبریزی گرفته و خط وی در غایت صحت و اتقان بود کثیر البحث از فوائد و اثبات اوست لیکن در روایت از وی اکثار کرده اند و علمای عصر از وی گرفته منهم ابو الفرج بن الجوزی و اکثر روایت او از وی است و ذکره ابو سعد السمعانی فی کتبه در شعبان سنه سبع و ستین و اربع مائة پیدا شده و در شعبان سنه خمسین و خمس مائة ببغداد وفات یافته سه بار بروی نماز گذاردند سلامی بفتح سین مهمله و لام الف مخففه نسبت است بسوی مدینة السلام بغداد

ابو بکر **محمد** بن ابی عثمان موسی بن عثمان بن موسی بن حازم الحازمی الهمدانی الملقب بزین الدین یکی از حفاظ متقنین و عباد الله الصالحین بود قرآن کریم حفظ کرده و در همدان بخدمت ابو الوقت عبد الاول بن عیسی السجزی حاضر شده و از ابی منصور شهردار بن شیرویه الدیلمی و ابی زرعة طاهر بن محمد مقدسی و ابی العلاء الحسن بن احمد الحافظ و جماعتی کثیره شنیده و در بغداد بر شیخ جمال الدین واثق بن فضلان وغیره تفقه نموده و حدیث در انجا از ابی الحسین عبد الحق و ابی نصر عبد الرحیم و ابی الفتح عبید الله وغیرهم شنیده بعده رحلت بسوی چند بلاد از عراق و شام و موصل و بلاد فارس و اصبهان و همدان و بلاد آذربیجان کرده

وازاکثر شیوخ این [illegible] نوشته وحدیث بروی غالب آمده وذران بارع شده واشتهار گرفته ودروی تصنیف کرده منها
الناسخ والمنسوخ فی الحدیث وکتاب الفیصل فی مشتبه النسبة وکتاب العجالة فی النسب وکتاب ما اتفق لفظه وافترق معناه
فی الاماکن ومن البلدان المشتبهة فی الخط وکتاب سلسلة الذهب فیما رواه الامام احمد بن حنبل عن الامام الشافعی وشروط الائمه وغیر ذلک
درجانب شرقی بغداد سکونت داشت ولم یزل مواظب اشتغال ملازم خیر بود تا آنکه در عین شباب دست برد مرگ شد وذلک فی سنة
اربع وثمانین وخمس مائة ونزد قبر جنید بعد نماز عصر جنازه مدفون شد وکتب او بر اصحاب حدیث تفریق یافت حازمی بفتح حای مهمله منسوبست بجد او
ابو بکر محمد بن عبد الله بن محمد بن عبد الله بن احمد المعروف بابن العربی المعافری الاندلسی الاشبیلی الحافظ المشهور حافظ متبحر
ختام علمای اندلس وآخر ائمه وحفاظ اوست ابن بشکوال در کتاب الصلة گفته دیدم او را در اشبیلیه ضحوه یوم الاثنین سوم
جمادی الآخره سنه ست عشرة وخمس مائة میگفت که وی همراه پدر یوم الاحد مستهل شهر ربیع الاول سنه خمس وثمانین واربع مائة
رحلت بسوی مشرق نموده داخل شام شد وبر ابو بکر محمد بن الولید الطرطوشی تفقه کرد وببغداد درآمده از جماعتی از اعیان مشایخ
آنجا سماعت نموده داخل حجاز شد ودر موسم سنه تسع وثمانین حج گزارده عود بسوی بغداد نمود ودر صحبت ابو بکر شاشی
وابو حامد غزالی وغیرهما من العلماء والادباء ماند وازنزد ایشان بمصر واسکندریه آمده جماعتی از محدثین ابر خورده از ایشان
نوشت واستفاده کرد وافاده نمود باز در سنه ثلث وتسعین باندلس برگشت ودر اشبیلیه با علم کثیر قدوم آورد که هیچکس
قبل از وی بمثل او در آنجا داخل نشده بود از کسانیکه رحلت بسوی مشرق کرده بودند وی از اهل تفنن در علوم واستبحار در آن
وجامع برای آن مقدم در جمیع معارف متکلم در انواع آن نافذ در همه حریص بر اداء ونشر آن ثاقب الذهن در تمییز صواب
از آن بست وبا این همه جامع آداب اخلاق با حسن معاشره ولین کنف وکثرة احتمال وکرم نفس وحسن عهد وثبات وُد بود در
بلد خود قاضی گشته واهل آنجا از وی بصرامت وشدت ونفوذ احکام او منتفع شدند در ظالمین سطوت مرهوبه داشت از
قضا منصرف شده اقبال بر نشر وبث علوم کرد از مولدش پرسیدم گفت پیدا شده ام شب پنجشنبه بیست ودوم شعبان
سنه ثمان وستین واربع مائة ووفاتش در سنه ثلث واربعین وخمس مائة در مدینه فاس در ربیع الآخر بوده انتهی کلام ابن بشکوال
بعده ابن خلکان گفته من میگویم که این حافظ را مصنفات ست از انجمله ست کتاب عارضة الاحوذی فی شرح الترمذی وغیره
والعارضة القدرة علی الکلام یقال فلان شدید العارضة اذا کان ذا قدرة علی الکلام والاحوذی الخفیف فی الشیء لحذقه
وقال الاصمعی الاحوذی المشمر فی الامور القاهر لها الذی لا یشذ علیه منها شیء وهو بفتح الهمزة وسکون الحاء المهملة وفتح الواو
وکسر الذال المعجمة وفی آخرها یاء مشددة انتهی کلام ابن خلکان ودر بستان المحدثین نوشته وی رحلت نموده از علمای اجله اهل ملک
اخذ علم نمود ودر روایت وسعت تمام حاصل ساخت وعلم اصول وخلاف وکلام ودیگر فنون را اتقان کلی نمود در شام از
طراز بن محمد زبیر وابو الفضل بن الفرات وقاضی ابو الحسین خلعی وابن مشرف وحافظ مکی بن عبد السلام رملی وحسین
بن عبد الله طبری ودیگر بزرگان آنعصر استفاده نمود محمد بن یوسف بن سعاده وحافظ ابو القاسم سهیلی وشیخ بن یحیی
رعینی شاگردان اویند او را فراغت مال وثروت وجاه وانتشار صیت بسیار بود وگویند بمرتبه اجتهاد رسیده بود در حدیث
وفقه واصول وعلم قرآن وعلوم ادبیه ونحو وتاریخ تصانیف گزیده از وی یادگار است وبسبب ثروت وکثرت مال وسخا ممدوح شعرا گشت

شهر پناه اشبیلیه را بر از مال خود ساخته بود از تصانیف عمدهٔ او تفسیر انوار الفجر ست که در بست سال ترتیبش ساخته هشتاد هزار ورق دارد در خزانة الکتب ابو عیان فارس بن علی بن یوسف در هشتاد مجلد موجود بود و کتاب قانون التأویل و کتاب احکام القرآن و کتاب الناسخ والمنسوخ و ترتیب المسالک فی شرح موطا الامام مالک و القبس علی موطا مالک بن انس و کتاب المشکلین یعنی مشکل القرآن و الحدیث و کتاب النیرین فی شرح الصحیحین و شرح حدیث ام زرعه و شرح حدیث الافک و شرح حدیث جابر فی الشفاعة و کتاب الکلام علی مشکل حدیث السحاب و الحجاب یعنی حدیث حجابه النور لو کشفه لاحرقت سبحات وجهه ما انتهی الیه بصره من خلقه و کتاب تبیین الصحیح فی تعیین الذبیح و تفصیل التفضیل بین التحمید والتهلیل و سباعیات و مسلسلات و سراج المریدین و کتاب المتوسط فی المعرفة لصحة الاعتقاد والرد علی من خالف السنة من ذوی البدع والالحاد والانصاف فی مسائل الخلاف در بست مجلد و شرح غریب الرسالة و تخلیص و محصول در علم اصول و عواصم و قواصم و نواهی دواهی و کتاب ترتیب الرحله و کتاب ملجئة المتفقهین الی معرفة غوامض النحویین و غیر ذلک و کتاب الرحله او مشتمل بر فوائد غریبه است از انجمله آنکه گفته در مدینة السلام از ابو الوفا ابن عقیل امام حنابله شنیدم میگفت ولد تابع ام ست در ماليت و در حکم اوست در رقیت و حریت زیرا که چون از پدر جدا شد نطفهٔ بی قیمت بود و هیچ مالیت نداشت انچه از قدر و منزلت پیدا کرده در شکم مادر کرده پس تابع او گشته چنانکه اگر کسی در زمین کسی خرما خورده و استخوان انداخته رفت پس درخت بار دار گشت آن درخت ملک صاحب زمین ست نه خورندهٔ خرما زیرا که در وقت خوردن و انداختن استخوانش هیچ قیمت نداشت و نیز میگوید که از ماهران سحره در زمین بابل شنیدم که هر که آخر آیت از هر سوره نوشته در گلوی خود اندازد سحر ساحران بر وی کارگر نشود و نیز میگوید هنگامیکه در مکه اقامت داشتم التزام کرده بودم که هر گاه از آب زمزم جرعه بنوشم نیت علم و ایمان در خاطر بگذرانم خدای تعالی بر من علم را بوفور تمام کشاده ساخت درین فسوسم که چرا بنیت عمل یک دو جرعه ننوشیدم که توفیق عمل در من کمتر از میل علم ست و نیز میگوید روزی در مجلس ابو الوفا ابن عقیل در بغداد حاضر بودم مذکور تفسیر قرآن بود قاری این آیه بخواند تحیتهم یوم یلقونه سلام شخصی جانب چپ من نشسته بود و من پشت بر ابو الوفا نشسته بودم بآن شخص آهسته گفتم این آیت دلیل صریح بر رویت باری تعالی ست در آخرت زیرا که عرب نمیگوید لقیت فلانا الا در صورت رویت ابو الوفا شنید و در مقام نصرت مذهب اعتزال بزودی این آیه بخواند و گفت فاعقبهم نفاقا فی قلوبهم الی یوم یلقونه حال آنکه منافقین را باجماع مرکب رویت نخواهد بود من دران وقت بپاس مجلس عام هیچ نگفتم لیکن در کتاب المشکلین در تفسیر این آیت نوشتم که ضمیر یلقونه راجع بنفاق ست بتقدیر جزای نفاق بدلیل آنکه اگر راجع بجناب باری تعالی بود بما اخلفوه ما وعدوه میفرمود و اظهار لفظ الله را وجهی نداشت بایستی کرد و نیز میگوید روزی شاعر مشهور ابن ضباره در مجلس من آمد در حضور من مجمر آتش که خاکستر ش بالای آتش گشته بود نهاده بود گفتم درین باب شعری نظم کن فی البدیهه گفت **شعر** شابت نواصی النار بعد سواد وتسترت عنا بثوب رماد
وازمن درخواست که تتمهٔ این بیت شما بفرمائید من هم فی البدیهه گفتم **شعر** شبنا کما شابت وزال شبابنا فکاننا کنا علی میعاد
راقم حروف گوید هر چند این بیت چندان لطف ندارد لیکن بر قوت طبع او دلالت میکند

و از اشعار لطیفهٔ او آنست که روزی همراه امیرزادهٔ خوش رویی سواره برای شکار میرفت در راه امیرزادهٔ مذکور نیزه در دست گرفته بسوی وی جنبانیدن گرفت غرض او انبساط و بازی بود ابن العربی فی الفور این قطعه انشاد نمود **قطعه**

يهزّ علي الرمح ظبي مهفهف | لعوب بألباب البرية عابث | فلو كان رمحا واحدا لاتقيته

ولكنه رمح وثان وثالث | شراح اشعار را در تعیین ثانی و ثالث اختلاف ست بعضی گفته اند قد و نگاه است

و بعضی چیزی دیگر گفته اند و صحیح نزد راقم حروف آنست که مراد از رمح واحد یکبار جنبانیدن ست و از ثانی و ثالث تکرار آن والله اعلم

و نیز از اشعار اوست **قطعه** | اتتني بكم نوبتي بالبكا | فاهلا لها ادبتا نبيها

فقلت اذا استحسنت عينكم | امرت جفوني بتعذيبها | و در شوق دیار شامیه گفته **نظم**

امنك سرى والليل يخدع بالفجر | خيال حبيب قد حوى قصب الفخر | جلا ظلم الظلماء مشرق نوره

ولم تخض الظلماء بالانجم الزهر | ولم يرض بالارض الاريضة مركبا | فصار على الجو الى فلك يجري

وحث مطايا قد مطاها لغيره | فاوطاها قبة على قبة النسر | فصارت ثقالا بالجلال لفوقها

وسارت عجالا تتقي الم الزجر | وجرت على ذيل المجرة ذيلها | فمن ثم يبدو ما هناك لمن يسري

ومرت على الجوزاء يواضع فوقها | فآثار ما مرت به كلف البدر | و در هنگام اقامت مدینه گفته **نظم**

لم يبق لي سول ولا مطلب | مذ صرت جار الحبيب الحبيب | لا ابتغي شيئا سوى قربه

وها انا منه قريب قريب | من غاب عن حضرة محبوبه | فلست عن طيبة من يغيب

لا تسأل المغبوط عن حاله | جار كريم ومحل خصيب | العيش والموت لنا طيب

بطيبة لي كل شيء يطيب | وفات او در سنه پانصد و پنجاه و سه بوده در سفر مرده وقتی که از مراکش بر گشته متوجه

وطن خود بود در دیهی از دیهات فاس اجل او در رسید از آنجا نعش او را برداشته بفاس آوردند و بیرون باب محروق دفنش کردند انتهی کلام البستان محرر سطور گوید این یکی از دو روایت وفات اوست و ابن خلکان گفته دفن بمقبرة الجیانی و این غیر ابن عربی صاحب فتوحات مکیه امام طائفهٔ وجودیه است چنانکه ترجمه اش بیاید

ابو بکر محمد بن ابی محمد قاسم بن محمد الانباری النحوی علامهٔ وقت بود در ادب صدوق ثقه دین خیر کثیر الحفظ از اهل سنت در علوم قرآن و غریب حدیث و مشکل تصنیف کرده خطیب در تاریخ بغداد ذکر او نموده و بروی ثنا گفته ابو علی قالی گفته وی سه لک بیت شاهد قرآن کریم یاد داشت و خود وی گفته سیزده صندوق یاد دارم و یکصد و بیست تفسیر قرآن باسانید محفوظ او بود و کتاب غریب الحدیث او چهل و پنج هزار ورقه است در سنه احدی و سبعین و مائتین متولد شده و روز عید النحر سنه ثمان و عشرین و ثلث مائه جان بحق سپرده در بعض امالی خود نویسانیده

نظم | فهلا منعتم اذ منعتم كلامها | خيالا يوافيني على النأي هاديا

سقى الله اطلالا بكثبة الحمى | وان كن قد ابدين للناس ما بيا | منازل لو مرت بهن جنازتي

لقال الصدى يا صاحبي انزلا بيا | و املا ایضا فی مجلس آخر **قطعه** | وبالغربة البيضاء ان زرت اهلها

مها مہملات ما علیهن ماتش | خرجن بحب الروب من غیر ریبة | عفائف باغی اللهو عنهن ناتش

ابو عبد الله محمد بن عمر بن واقد الواقدی امام عالم ست در مغازی وغیره سماعت از ابن ابی ذئب ومعمر بن راشد ومالک بن انس وثوری وغیرهم دارد قاضی شرقی بغداد وعسکر مهدی بود داؤد او حدیث ضعیف کرده اند بعمر هفتاد وهشت سال در سنه سبع ومائتین بمرد ابن خلکان در ترجمه او اطالت کرده

ابو عبد الله محمد بن سعد بن منیع الزهری کاتب الواقدی احدی از فضلای نبلای اجلا ست سماعت از سفیان بن عیینه وانظار او دارد از وی ابو بکر بن الدنیا وحارث بن اسامه راوی اند کتابی کبیر دارد در طبقات صحابه وتابعین وخلفا تا وقت خود خیلی خوب وجید واقع شده در پانزده مجلد ست صدوق ثقه بود کثیر العلم غزیر الحدیث والروایة کثیر الکتب کتب الحدیث والفقه وغیرها وفاتش در سنه ثلثین ومائتین در بغداد بوده وهو ابن اثنتین وستین سنة رحمه الله تعالی

ابو بشر محمد بن احمد بن حماد بن سعد الانصاری بالولا الوراق الرازی الدولابی عالم بود بحدیث واخبار وتواریخ حدیث در شام وعراق شنیده محمد بن بشار واحمد بن عبد الجبار وخلقی کثیر از وی راوی ست طبرانی وابو حاتم بن حبان البستی هم از و روایت کرده اند تصانیف مفیده دارد در تاریخ ومو الید علما ووفیات ایشان واعتماد ارباب این فن در نقل بر وست توفی سنة عشرین وثلث مائة دولاب بضم دال وفتح آن قریه ایست از اعمال ری واهواز وبغداد سمعانی گفته اصح فتح اوست ودولابی که برچاه دور سیکند بضم وفتح هر دوست قاله ابن خلکان

ابو عبد الله محمد بن عمران بن موسی الکاتب المرزبانی الخراسانی الاصل البغدادی المولد در حدیث ثقه بود ومائل بسوی تشیع در مذهب حدیث از بغوی وابو داؤد میکند دیوان یزید پلید را اول وی جمع کرده بعده دیگران ابن خلکان گفته دیوانش سه کراسه هست وشعر یزید با قلت در نهایت حسن ست از لطائف شعر او ابیات عینیه اوست منها نظم

اذا درمت من لیلی علی البعد نظرة	تطفی جوی بین الحشا والاضالع	تقول نساء الحی تطمع ان تری
محاسن لیلی مت بداء المطامع	وکیف تری لیلی بعین تری بها	سواها وما طهرتها بالمدامع
وتلتذ منها بالحدیث وقد جری	حدیث سواها فی خروق المسامع	اجلك یا لیلی عن العین انما
اراك بقلب خاشع لك خاضع	وفات مرزبانی در سنه اربع وثمانین وثلث مائة بوده صاحب تصانیف کثیره ست	

وتوالیف مشهوره راوی ادب صاحب اخبار ست روایت از ابی القاسم بغدادی وابی بکر بن درید وابن الانباری نموده واز وی ابو عبد الله صیمری وابو القاسم تنوخی وابو محمد جوهری وغیرهم راوی هستند مرزبانی نسبت بیکی از اجداد اوست که نامش مرزبان بود واین نام جز بر مرد بزرگ قدر مقدم نزد عجم مطلق نمیشود تفسیرش در عربی حافظ الحد ست قاله ابن الجوزی الیقی فی کتابه المغرب ذکره ابن خلکان

ابو عبد الله محمد بن ابی القاسم الخضر بن محمد بن الخضر بن علی بن عبد الله المعروف بابن تیمیة الحرانی الملقب فخر الدین الخطیب الواعظ الفقیه الحنبلی فاضل متفرد بالعلم بود در بلاد خود ومشار الیه در دین جماعتی از علما را دیده واز انها علم آموخته وببغداد رسیده تفقه بر ابی الفتح بن المنی کرده وحدیث از شهدة بنت الابری وابن المقرب وابن البطی وغیرهم شنیده ودر مذهب امام احمد بن حنبل مختصری مستحسن نوشته دیوان خطب او مشهور ست ودر غایت جودت

تفسیر قرآن عظیم و نظم حسن دارد خطابت حرّان بخاندان او بود کار او علم نیل جاری بر سداد و صلاح حال ماند تولدش آخر شعبان سنه اثنتین واربعین و خمس مائة است بمدینه حرّان و وفات هم آنجاست در سنه احدی و عشرین و ست مائة یازدهم صفر ابو المظفر سبط ابن الجوزی در حق او گفته کان شیخنا بحرّان متی نبغ فیها احد لایزال وراءه حتی یخرجه منها و یبعده عنها محاسن بن سلامة ذکر او در تاریخ حرّان کرده و وفاتش یوم الخمیس بعد العصر عاشر صفر سنه اثنتین الخ گفته و ابن المستوفی در تاریخ اربل آورده که بقصد حج وارد اربل شده در سنه اربع و ست مائة و هر روز درس تفسیر میگفت حسن القصص حلو الکلام ملیح الشمائل بود نزد خاص و عام قبول تام داشت پدرش یکی از ابدال و زهاد بود تفقه بحرّان و بغداد کرده و در مناظرات حاذق بود مختصرات در فقه نوشته و در خطب سلوک مسلک ابن نباته نموده بارع بود در تفسیر و جمیع علوم در انها ید بیضا داشت حدیث از مشایخ بغداد شنیده و انشد له نظم

	سلام علیکم مضی ما مضی	فراق لکم لم یکن عن رضا
سلوا اللیل عنی منذ غبتم	اجفنی بالنوم هل اغمضا	احباب قلبی وحق الذی
بم الفراق علینا قضی	لئن عاد عید اجتماعی بکم	وعوفیت من کارث ام رضا
لالتقین مطایاکم	بوجهی وافرشه فی الفضا	ولو کان حبوا علی جبهتی
ولو لفح الوجه جمر الغضا	فاحیا و انشد من فرحتی	سلام علیکم مضی ما مضی

ابو بکر **محمد** بن عبد الغنی بن ابی بکر بن شجاع الحنبلی المعروف بابن نقطة الملقب بمعین الدین البغدادی المحدث از طلبه مشهورین حدیث و مکثرین بسماعت و کتابت و راحلین در تحصیل او دست داخل خراسان و بلاد جبل و جزیره و شام و مصر شده و مشایخ را ملاقات نموده و از ایشان گرفته و استفاده نموده و بسیار نوشته و تعالیق نافعه تعلیق نموده ذیلی دارد بر کتاب الاکمال للامیر ابن ماکولا و در وی قصور نکرده در دو مجلد ست و او را کتابی دیگر ست در انساب مثل ذیل بر کتاب ابن طاهر مقدسی و کتاب ابی موسی اصفهانی و له کتاب التقیید لمعرفة الرواة والسنن و المسانید ابن خلکان گفته کنت اسمع به فی وقته ولم اجتمع به لیکن ابو البرکات بن المستوفی ذکر او در تاریخ اربل کرده و منجمله واصلین در اربل شمرده و گفته اینجا حدیث شنید و بروی ثنا کرده توفی ابن نقطة فی الثانی والعشرین من صفر سنة تسع وعشرین و ست مائة ببغداد و هو فی سن الکهولة مشهور بود بتعقل و ایثار نقطه بضم نون و سکون قاف و فتح طا ست

ابو عبد الله **محمد** بن ابی المعالی سعید بن ابی طالب یحیی المعروف بابن الدبیثی الفقیه الشافعی المورخ الواسطی حدیث بسیار شنیده و تعالیق مفیده نوشته او را محفوظات حسنه است که در محاورات استعمال میکرد و در حدیث و اسمای رجال و تاریخ از حفاظ مشهورین و نبلای مذکورین ست کتابی بطریق ذیل بر تاریخ ابی سعد سمعانی نوشته و در وی ضبط اهمال و اغفال سمعانی نموده در سه مجلد ست در وی قصور نکرده تاریخ واسط از وست ابن المستوفی ذکر او در تاریخ اربل آورده ولادتش در سنه ثمان و خمسین و خمس مائة بواسط بوده و وفات در سنه سبع وثلثین و ست مائة در بغداد و دبیثی نسبت ست بسوی دبیثا قریه ایست در نواحی واسط و اصلش از گنجه است

قاضی القضاة شمس الدین ابو الخیر **محمد** بن محمد بن محمد بن علی بن یوسف بن عمر الدمشقی ثم الشیرازی المعروف

بابن الجزری مؤلف کتاب حصن حصین در بستان المحدثین نوشته نسبت بجزیره ابن عمر که در ملک دیار بکر متصل موصل
واقع است این جزیره دریای شور نیست ما بین دجله و فرات زمینی معمور است پدرش تاجر بود تا مدت دراز او را
فرزندی روزی نمیشد چون بحج رفت آب زمزم خورد و طلب اولاد نمود حق تعالی او را این فرزند بزرگوار عنایت فرمود
بست و پنجم رمضان بعد نماز تراویح شب شنبه سنه احدی و خمسین و سبع مائة متولد شد بدمشق همانجا نشو و نما یافت از
حافظ عماد الدین بن کثیر فقه و حدیث آموخت اما بیمانه استعداد او از فن حدیث برنشد طلب علم قرارت کرد و از ابن امیله
وصلاح بن عمر و جماعه بسیار تحصیل این علم نمود و از ابن جماعه و محمد نجار اجازت گرفته بقاهره که دار الملک مصر است و اسکندریه
و دیگر بلاد مغرب گردیده تکمیل قرارت نموده دران مهارت کلی پیدا کرد در مصر مدرسه ساخت و نامش دار القرآن نهاد و بعده
در بلاد روم داخل شد و نشر قرارت و حدیث نمود مردم را از وی نفع عظیم رسید خصوصا ریاست علم قرارت در ممالک اسلام
بروی مسلم شد مرد خوش شکل خوش لباس بود زبان فصیح و بلیغ داشت در ملک روم او را امام اعظم لقب شد در آخر بشیراز
مستقر گردید اوقاتش معمور بود بشغل قرارت قرآن یا اسماع حدیث یا عبادت در اوقات او برکت محسوس بود
با وجودیکه مردم بطلب این دو علم بروی هجوم داشتند و اوراد و عبادات وظیفه داشت آنقدر هر روز تصنیف میکرد که
کاتب جید سریع الکتابت تواند نوشت در سفر و حضر بیدار و قائم اللیل میماند هرگز روزه دوشنبه و پنجشنبه از وی فوت نمیشد
و سه روزه از هر ماه نیز می نهاد مؤلفاتش همه مفید و نافع اشهر آنها النشر فی القرآات العشر است و مختصرش تقریب النشر
و منظومه او طیبة النشر است و له ادلة الواضحه فی تفسیر سورة الفاتحه والجمال فی اسماء الرجال و بدایة الهدایه فی علم الحدیث
والروایه و توضیح شرح مصابیح سه مجلد والمسند الاحمد فیما یتعلق بمسند احمد والتعریف بالمولد الشریف و مختصرش
عرف التعریف است و اسنی المطالب فی مناقب علی بن ابی طالب والجوهرة العلیه فی علم العربیه و جز آن قریب سی و نه کتاب
نظمی هم دارد این دو بیت از قصیده نبویه او محفوظ خاطر است **نظم** — الاهی سوّد الوجه الخطایا
وبیضت السنون سواد شعری — فما بعد التقی الا المصلی — وما بعد المصلی غیر قبری
ودر تضمین حدیث رحمت مسلسل باولیت گفته **قطعه** — تجنب الظلم عن کل الخلائق فی — کل الامور فیا ویل الذی ظلما
وارحم بقلبک خلق الله کلهم — فانما یرحم الرحمن من رحما — روزی که ختم شمائل ترمذی در مجلس او شد
وشاگردان از خواندن فارغ شدند این دو بیت لطیف انشاد نمود **قطعه** — اخلائی ان شط الحبیب و ربعه
وعز تلاقیه وناءت منازله — وفاتکم ان تبصروه بعینه — فما فاتکم بالسمع هذه شمائله
ودر شوق مکه معظمه گفته **قطعه** — اخلائی ان رمتم زیارة مکة — ووافیتم من بعد حج بعمرة
فعوجوا علی جعرانة واسألوا لی — واوفوا بالعهد لا تکونن کالتی — ودر باره مدینه گفته **قطعه**
مدینة خیر الخلق تجلو لناظری — فلا تعذلونی ان قتلت بها عشقا — وقد قیل فی زرق العیون شامة
وعندی ان الیمن فی عینها الزرقا — وفات او یوم الجمعه سنه ثلث وثلثین وثمان مائة بوده رحمه الله تعالی

ابو حاتم محمد بن حبان بن احمد بن حبان بن معاذ بن سعید التمیمی البستی زیرا که نسب او بزید مناة بن تمیم میرسد

و در شهر بست که در سیستان ست ساکن بود شاگرد نسائی ست و از ابو یعلی موصلی و حسن بن سفیان و ابوبکر بن خزیمه
نیز تلمذ نموده از خراسان تا مصر سیر کرده و از هر عالم فیض گرفته سوای علم حدیث علوم دیگر هم داشت فقه و لغت و طب
و نجوم حاکم از وی اخذ کرده مشایخ او بسیار اند وی گفته لعلنا کتبنا عن الفی شیخ تصانیف بسیار دارد منها تاریخ الثقات
و کتاب الضعفاء و علل حدیث الزهری و علل حدیث مالک و ما انفرد به اهل المدینة من الشامیین و ما انفرد به المکیون
و ما انفرد به اهل العراق و ما انفرد به اهل خراسان و او معجمی ست و کتابی در مناقب مالک و کتابی در مناقب شافعی
و کتاب انواع العلوم و اوصافها سه مجلد و کتاب الهدایة الی علم السنن و جز آن او را ابتلائی پیش آمد که در بعض کتب خود نوشته
النبوة العلم والعمل مردم برین حرف انکار کرده رمی بزندقت نمودند و روایت حدیث از وی و ملاقات ترک نموده این ماجرا
بخلیفهٔ وقت رسانیدند خلیفه بی تحقیق حکم بقتل او کرد تا آنکه بعض محدثین ثقات هم در حق وی گفتند ذلک نفس فلسفی لیکن انصاف
آنست که این کلام چندان دور از عقائد حقه نیست مراد آن نیست که نبوت کسبی ست بریاضت در علم و عمل حاصل توان کرد
چنانکه مذهب فلاسفه ست بلکه غرض آنست که نبوت را لازم ست که نفس ناطقهٔ انسانی در علم و عمل زیادت بیّن داشته باشد
بعده بطریق موهبت او را نبوت عطا میشود کما اشار الیه عز و جل الله یعلم حیث یجعل رسالته و اعتقاد آنکه انبیا را هیچ مرتبه
در قوت علمیه و عملیه بر سائر افراد نباید که باشد و بطریق تحکم محض یکی را از میان افراد متساویه بنبوت سرفراز مینمایند
اصلا از شریعت ثابت نمیشود یا مراد آنست که انبیا را بعد از عطای نبوت تفوق در هر دو جانب علم و عمل حاصل میگردد
لهذا معصوم می باشند از گناه و خطا و این معنی مجمع علیه جمیع اهل اسلام ست ذهبی در تذکره گفته و هذا له
محمل حسن اذ لم یرد حصر المبتدأ فی الخبر و مثله الحج عرفة فمعلوم ان الرجل لا یصیر حاجا بمجرد الوقوف بعرفة و انما
ذکر مهم الحج وفات او در سنه اربع و خمسین و ثلث مائة بست و دوم ماه شوال روز جمعه بوده رح کذا فی بستان المحدثین

ابوبکر محمد بن عبد الله بن ابراهیم بن عبد ربه الحافظ البزاز بدو زا زیرا که جامها میفروخت یکی از محدثین عراق ست
در بغداد سکونت داشت در جبل که شهری ست متصل واسط در سنه ستین و مائتین متولد شده آغاز طلب علم او
در سنه ست و سبعین بود از موسی بن وشا که آخرین اصحاب اسمعیل بن علیه ست استفادهٔ حدیث کرده و از محمد
بن شداد که خاتمهٔ یاران یحیی قطان بود نیز تحصیل و تکمیل این صنعت نمود و بابی بکر بن ابی الدنیا و ابو قلابهٔ رقاشی
و دیگر محدثان جله تلمذ نمود و بسوی جزیره و مصر و بلاد دور دست برای طلب این علم شریف سفرها کرده دارقطنی و عمر
بن شاهین و ابن المحاملی و ابو طالب بن غیلان و ابن بشران و ابو علی بن شاذان و دیگر رؤسای این فن شاگرد اویند
دارقطنی و خطیب بروی ثنا گفته اند مات فی سنة اربع و خمسین و ثلث مائة کذا فی بستان المحدثین

شمس الدین محمد بن عبد الدائم بن موسی بن عبد الدائم بن عبد الله النعیمی بصیغهٔ تصغیر منسوب بنعیم بن عبد الله المجمر
در اصل عسقلانی ست و باعتبار سکونت برماوی مصری مذهب شافعی داشت خامس عشر ذیقعده سنه ثلث و ستین
و سبع مائة متولد شد نشو و نمای او از * و عمر در مشغلهٔ علم شد علم حدیث از برهان بن جماعه و تاج الدین بن الفصیح
و برهان الدین شامی و ابن الشیخه و سراج الدین بلقینی و زین الدین عراقی و دیگر اجلهٔ این فن تحصیل نمود و در فقه

واصولش و علوم عربیه مهارت تمام داشت در آخر ملازمت بدر الدین زرکشی اختیار کرد و از ارشد تلامذهٔ او گردید
از عجائب روزگار بود بدست خود کتب بسیار نوشت و اکثر نسخ را تحشیه نمود و تعلیقات نگاشت و در فتوی و حسن خط ممتاز بود
و مع هذا خوش محاوره و نیک دیدار کم گفتار باوقار بی تکلف زیست میکرد و بهرهٔ قوی از محبوبیت و مقبولیت داشت
از تصانیفش یکی شرح بخاری ست مسمی باللامع الصبیح گویا منتخب زرکشی و کرمانی ست و فوائد چند از مقدمهٔ شرح
ابن حجر نیز دران افزوده الفیه دارد در اصول فقه که در نهایت جودت و خوبی واقع شده و مثل آن از متقدمین بهم نرسیده
و بران شرحی نوشته مستوعب تمام این فن و دران بتحریر مذاهب اصولیان بروجه احسن پرداخته اکثرش ماخوذ از کتاب البحر
زرکشی ست باین جهت بغایت عجیب الوضع افتاده و عمدة الاحکام را نیز شرحی نوشته و رجال آنرا نظم نموده و نظم را
شرح کرده و شرح او بر ابنیة الافعال ابن مالک در غایت جودت و تحقیق واقع شده مختصری دارد در فن سیرت و منظومه
در فرائض ولیکن این کتب او بعد از انتقالش بتفریق و انتشار یافت توفی یوم الجمعة بعد الصلوة ثانی جمادی الآخرة
سنه احدی و ثلثین و ست مائة و در مسجد اقصی قریب قبر شیخ عبد الله قبرسی قدس سره مدفون گشت ذکره فی بستان المحدثین
ابو الحسین محمد بن احمد بن محمد بن عبد الرحمن بن یحیی بن جمیع الصیداوی الغسانی المعروف بابن الجمیع صاحب المعجم
صاحب رحلت بود در بلاد بسیار گشته و از ابو سعید بن الاعرابی و ابی العباس بن عقده و ابو عبد الله المحاملی و دیگر علمای
آن عصر سماع نموده در مکه و بصره و کوفه و بغداد و مصر و دمشق علمای مصر را دریافته چنانکه معجم او بران دلالت دارد حافظ
عبد الغنی و تمام رازی و حافظ صوری و پسرش حسن بن جمیع و دیگر مردم بسیار از وی گرفته اند در سنه خمس و خمس مائة
متولد شده و در سنه اثنتین و اربع مائة در رجب وفات یافته هژده ساله بود که صوم دهر نهادن گرفت تا آخر عمر بدان قیام نمود
و فوت نشد خطیب و دیگر علمای این فن توثیق و تعدیل او کرده اند خطیب گفته هو اسند من بقی بالشام کذا فی بستان المحدثین
ابو عبد الله محمد بن علی بن حسین بن بشیر المؤذن ملقب بحکیم ترمذی رئیس زهاد وقت خود بود روایت میکند از پدر خود
علی و قتیبة بن سعید بلخی و صالح بن عبد الله الترمذی و اقران ایشان قاضی یحیی بن منصور و دیگر علمای نیشاپور از وی
روایت کرده اند در سنه دو صد و پنج و هشتاد وارد نیشاپور شد مردم ظاهر بین چون در کتاب ختم الولایة و کتاب
علل الشریعة او نظر کردند از انها استنباط تفضیل ولایت بر نبوت یعنی فضیلت اولیا بر انبیا و بودن آن مذهب ایشان
نمودند و احتجاج ایشان نیز شاهد همین معنی ست زیرا که تمسک نموده اند بلفظ یغبطهم النبیون و الشهدا و گفته که اگر
بعض اولیا افضل از انبیا و شهدا نیستند غبطه چراست مردم ترمذ بسبب این عقیدهٔ وحشتناک ایشان را از انجا
اخراج نمودند چون در بلخ رسیدند اهالی آنجا ایشان را قبول کردند و ایشان پیش اوشان عذر این کلمات بیان کردند
و گفتند که من در مذهب موافق شما هستم غرض من تفضیل اولیا بر انبیا نبود روزی ایشان را از ضعف خلق پرسیدند گفت
ضعف خلق تجمل و دعوی عریضه از لطائف اوست که گفت هیچ کس را بهتر از هیچ جائی نیست که دل را از ملک و جان امکان
و طالب علم و پیر را مسجد و زن را خانهٔ خود و موذی را زندان در بستان المحدثین بعد ازین نوشته که در تصانیف ایشان احادیث
غیر معتبره و موضوعات بسیار مندرج ست سبب این حادثه خود ایشان بیان کرده اند که من هیچگاه تامل و تفکر و تدبر پیش از کار

تصنیف نکرده ام و نه غرض من آنست که کسی این مؤلفات را نسبت بمن کند بلکه چون مرا قبض وقت میشد تسلی و آرام خاطر بتصنیف میجستم و هرچه بخاطر میرسید می نوشتم و ازینجا معلوم شد که اکثر مصنفات ایشان از قبیل مسودات است محتاج نظر ثانی و تهذیب و تنقیح و حذف و اصلاح مانده توفی رحمه الله تعالی سنه خمس وخمسین ومائتین شهیدا

محمد بن یعقوب بن محمد بن ابراهیم بن عمر بن ابی بکر بن احمد بن محمود بن ادریس بن فضل الله بن شیخ الاسلام ابی اسحق الکازرونی الشهیر بالشیخ مجد الدین الشیرازی الفیروزآبادی اللغوی القرشی التیمی البکری الشافعی نزیل الحرم الشریف المکی والملتجی الیه در کازرون بماه ربیع الاول سنه تسع وعشرین وسبع مائة متولد شده و همان جا نشو و نما یافته و در هفت سالگی قرآن یاد گرفته هشت ساله بود که نقل بشیراز کرد و ادب و لغت از پدر خود و شیخ عبد الله بن محمود و غیرهما من علمای شیراز اخذ کرد و تجوید خط نمود و اقبال بر علم لغت کرده در استحضارش فرید زمان گردید تفقه در بلد خود کرده بود و بطلب حدیث بعراق و واسط و بغداد و دمشق شتافت و از عبد الله بن بکباش قاضی بغداد مدرس نظامیه و حافظ محمد بن ابی بکر بن القیم الجوزیه و غیرهما سماعت و روایت نمود و مدتی در بغداد متصدر تدریس ماند و فضائل او ظاهر و باهر گشت خلقی کثیر از وی اخذ و استفاده نمود منهم الامام الصفدی والبهاء بن عقیل و الجمال الاسنوی و ابن هشام بعده داخل قاهره شد و از تقی سبکی و ولدش تاج الدین و قاضی عز الدین بن جماعه و غیرهم اخذ نمود و در بلاد شرقیه و شامیه جولان کرد و در روم و هندوستان داخل شد و بدهلی رسید در قاموس از بلاد هند دهلی و قنوج را ذکر کرده است پس وجمعی را از فضلا ملاقات کرد اشیای کثیره از ایشان تلمذ اتحمل کرد مشیخه او که بتخریج جمال بن موسی المراکشی است دران از مرویاتش کتب سته صحاح و سنن بیهقی و مسند الامام احمد و صحیح ابن حبان و صحیح ابن خزیمه و مصنف ابن ابی شیبه و غیر ذلک شمرده و گفته که قراءت آن بر جم غفیر از مشایخ نموده است بعده در ماه رمضان سنه ست وتسعین وسبع مائة در زبید داخل شد بعد وفات قاضی القضاة جمال ریمی شارح تنبیه ملک اشرف اسمعیل در تلقی او باکرام و اعظام مبالغه بجا آورد و هزار دینار صرف نمود جز هزار دینار که صاحب عدن در تجهیزش داده بود مدتی در انجا در کنف رعایت و حمایتش بر نشر علوم مقیم ماند و انتفاع بسیار از وی بخلق حاصل شد قضای تمام ممالک محروسه یمین بوی تعلق داشت طلبه علم از هر سو قصد او نمودند و بسوی وی رحلتها فرمودند سلطان هم بروی قراءت کرد و دختر خود را که زائد الجمال بود بملاحظه کمال او در تزوج وی داد و باین جهت رفعت و ثروت او متزائد گشت وی کتابی تصنیف کرده در اطباق پیش سلطان فرستاد سلطان آن طبقها را پر زر کرده واپس نمود بست سال که بقیه ایام خلافت ملک اشرف و ولد او ناصر بود در زبید گذرانید و درین اثنا بارها بمکه معظمه قدوم آورد و در مدینه منوره و طائف مجاورت کرد و مآثر حسنه از وی درین جاها یادگار ماند انتساب خود بسوی مکه دوست داشتی و بخط خود نوشتی الملتجی الی حرم الله تعالی و در هیچ بلده داخل نشد مگر والی و حاکم آنجا لوازم قدرشناسیش مؤدی ساخت و در تعظیم و تکریمش مبالغه نمود مثل ملک منصور صاحب تبریز و سلطان بایزید خان بن عثمان متولی روم و پادشاه مصر و ابن ادریس صاحب بغداد و امیر تیمور و ملک هند و غیرهم کتابهای بسیار اقتنا کرده بود تا آنکه از وی نقل کرده اند که گفت کتب پنجاه هزار مثقال زر خریده کرده ام و در سفر از ان احمال

اجمال همراه داشت و هر روز در منزل در آن نظر میکرد تصانیفش بسیار ست منها بصائر ذوی التمییز فی لطائف الکتاب العزیز دو مجلد و تنویر القیاس فی تفسیر ابن عباس چهار مجلد و فاتحة الاهاب بتفسیر فاتحة الکتاب مجلد ضخیم و الدر النظیم المرشد الی فضائل القرآن العظیم و حاصل الخلاص فی فضائل سورة الاخلاص و شرح خطبة الکشاف و شوارق الاسرار العلیه شرح مشارق الانوار النبویه چهار مجلد و شرح بخاری ربع آن در بست مجلد و الاسعاد بالاصعاد الی درجة الاجتهاد سه مجلد و النفحة العنبریه فی مولد خیر البریه و الصلوة والبشر فی الصلوة علی خیر البشر و الوصل والمنی فی فضل منی و المغانم المطابة فی معالم طابه و مهیج الغرام الی البلد الحرام و افادة الجون لزیارة الحجون و آنرا در یک شب تالیف نموده و احاسن اللطائف فی محاسن الطائف و فصل الدرة من الخرزه فی فضل السلامة علی الخبزه و این نام دو قریه است در طائف و روضة الناظر فی ترجمة الشیخ عبد القادر و المرقاة الوفیه فی طبقات الحنفیه و البلغة فی تراجم ائمة النحاة واللغة و الفضل الوفی فی العدل الاشرفی و نزهة الاذهان فی تاریخ اصبهان یک مجلد و تعیین الغرفات المعین علی عین عرفات و منیة السیول فی دعوات الرسول و التجاریح فی فوائد متعلقة باحادیث المصابیح و تسهیل طریق الوصول الی الاحادیث الزائدة علی جامع الاصول و الدر الغالی فی الاحادیث العوالی و سفر السعادة و المتفق وضعا والمختلف صقعا و اللامع المعجب العجاب بین المحکم والعباب و زیادات امتلاء بها الوطاب تمام او در یکصد مجلد تقدیر کرده بود هر مجلد از آن برابر صحاح جوهری بیش پنج مجلد از آن کامل کرد و القاموس المحیط والقابوس الوسیط و مقصود ذوی الالباب فی علم الاعراب یک مجلد و تحبیر الموشین فیما یقال بالسین والشین در وی اوهام مجمل ابن فارس را در یکهزار موضع تتبع کرده و المثلث الکبیر در پنج مجلد و الروض المسلوف فیما له اسمان الی الالوف و تحفة القماعیل فیمن یسمی من الملائکة والناس باسمعیل و اسماء السراح فی اسماء النکاح و الجلیس الانیس فی اسماء الخندریس یک مجلد و انوار الغیث فی اسماء اللیث و ترقیق الاسل فی تصفیق العسل و زاد المعاد فی وزن بانت سعاد و شرح او یک مجلد و النخب الظرائف فی النکت الشرائف الی غیر ذلک تقی کرمانی گفته در زمان خود عدیم النظیر بود در نظم و نثر فارسی و عربی جولان بلاد کرده و با مشایخ بسیار مجتمع شده و در بلده دبلات مدتی مانده سلطان آنجا تعظیم او بسیار میکرد ده سال مجاور مکه معظمه ماند و بتصنیف قاموس چند مجلد پرداخت و الدین فرمایش اختصار کرد پس در مجلدی آنرا مختصر نمود در وی فوائد عظیمه و اعتراضات بر جوهری ست سفر هند کرده و با تمرلنگ فراهم شده وی بسیار تعظیم کرد و یک لک درهم باو داد سیوطی در بغیة الوعاة فی ترجمة اللغویین والنحاة ذکر او کرده و گفته در بلاد روم از وی امتحانا پرسیدند که معنی این قول علی کرم الله وجهه چیست الصق

انفاك بالجبوب وخذ المسطر بشنا طرك واجعل جحمتك الى قيهلي حتى لا انغي نغية الا

اودعتها حماطة جلجلانك وی علی البدیهه در جواب گفت الزق عضرطك بالصلة وخذ المزبر

باناجعك واجعل حندورتيك الى اثعباني حتى لا انبس نبسة الا وعيتها حينزنيا طك

حاضرین جلسه ازین جواب که اصعب از سوال ست بحر تعجب فرو رفتند خزرجی در تاریخ یمن نقل کرده که وی همیشه دراز دیاد بود از علو جاه و مکانت و نفوذ شفاعات و او امر بر قضات و ولاة امصار تا آنکه در سنه تسع و تسعین و سبع مائة

قصد وصول بمکۂ معظمہ کرد و بسلطان نوشت ممّا ینہیہ الی العلوم الشریفۃ ضعف العبد ورقۃ جسمہ ودقۃ بنیتہ وعلو سنہ وقد آل امرہ الی ان صار کالمسافر الذی تحزم واشتغل اذ وہن العظم منی والراس اشتعل وتضعضع السن وتقعقع الشن فما ہو الا عظام فی جراب وبنیان قد اشرف علی الخراب وقد ناہز العمر الذی یسمیہ العرب دقاقۃ الرقاب وقد مر علی المسامع الشریفۃ غیر مرۃ فی صحیح البخاری قول سیدنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا بلغ المرء ستین سنۃ فقد اعذر اللہ الیہ فکیف من ینیف علی السبعین واشرف علی الثمانین ولا یجمل بالمؤمن ان تمضی علیہ اربع سنین ولا یتجدد لہ شوق الی بیت رب العالمین وزیارۃ سید المرسلین وقد ثبت فی الحدیث النبوی ذلک والعبد لہ ست سنین نازح عن تلک المسالک وقد غلب علیہ الشوق حتی جل عمرہ عن الطوق ومن اقصی امنیتہ ان یجدد العہد بتلک المعاہد ویفوز مرۃ اخری بتلک المشاہد وسوالہ من المراحم العلیۃ الصدقۃ علیہ فی ہذا العام قبل اشتداد الحر وغلبۃ الاوام فان الفصل اطیب والریح ازیب وایضا کان من عادۃ الخلفاء سلفا وخلفا انہم کانوا یبردون البرید لتبلیغ سلامہم بحضرۃ سید المرسلین صلوات اللہ وسلامہ علیہ الی یوم الدین فاجعلنی یا مولائی جعلنی اللہ فداک ذلک البرید فلا اتمنی شیئا سواہ ولا ازید

قطعہ

شوقی الی الکعبۃ الغراء قد زادا | فاستحمل القلص الوخادۃ الزادا
واستاذن الملک المنعام زید علا | واستودع اللہ اصحابا واولادا

چون این کتاب بسلطان رسید بر طرف عرش نوشت ان ہذا شیٔ لا ینطق بہ لسانی ولا یجری بہ قلمی فقد کانت الیمن عمیا فاستنارت فکیف یمکن ان تتقدم وانت تعلم ان اللہ تعالی قد احیا بک اکان میتا من العلم فباللہ علیک الا ما وہبتنا بقیۃ ہذا العمر واللہ یا مجد الدین یمینا بارۃ انی اری فراق الدنیا ونعیمہا ولا فراقک انت الیمن واہلہ انتہی فارسی گفتہ او را شعر جید ونثر اعلی است کثیر الاستحضار بود برای مستحسنات شعر وحکایات وخطی جید باسرعت می نگاشت حافظہ اش بسیار بود میگفت گاہی خواب نکردم تا آنکہ دو صد سطر یاد نمودم او را خانہ بود بمکۂ معظمہ بر جبل صفا کہ اشرف ملک یمن بطور مدرسہ برای او در انجا بنا کردہ بود و دران خانہ صاحب وی میماند و برای او مدرسین و طلبہ مقرر بودند وہمچنین در مدینہ منورہ خانہ داشت وخانہای او در منی وجز آن ہم بود و بستانی در طائف وی آخر کسی ہست کہ مرد از رؤسای علم آنانکہ منفرد بود ہر یک از انہا بفنی وعلمی وکمالی وفائق بود دران بر اقران ومعاصرین خود وفاتش در زبید شب بستم شوال سنہ سبع عشرۃ وثمان مائۃ اتفاق افتادہ در حالیکہ متمتع بود بسمع وبصر وحواس خود وتجاوز کردہ بود از نود سال ومدفون شد در تربت شیخ اسمٰعیل جبرتی فیروزآباد بکسر فا وسکون یا وضم را بلدہ ایست در فارس ذکرہ السمعانی فی الانساب وغیر او گفتہ بفتح فا است کذا فی الدرر الکامنۃ للحافظ ابن حجر العسقلانی والضوء اللامع للحافظ السخاوی رحمہ اللہ تعالی

محمد بن طاہر الفتنی مؤلف مجمع البحار فی غریب الحدیث خادم حدیث نبوی و ناصر سنن مصطفوی ست در بلدۂ نہروالہ در سنہ اربع عشرۃ وتسع مائۃ متولد شدہ تحصیل علوم وتکمیل فنون از عظمای عصر وفضلای دہر خود نمود مثل استاذ الزمان ملا مہتہ ومولانا شیخ ناگوری وشیخ برہان الدین سمہودی ومولانا یداللہ سوہی بعدہ جادہ نورد حرمین شریفین گردید واز علما ومشایخ آن دیار کرامت آثار استفادہ واستفاضہ گرفت مثل شیخ ابی الحسن بکری وسید عبد اللہ عیدروس وشیخ عبید اللہ حضرمی

وشیخ جار الله مکی وشیخ ابن حجر مکی صاحب صواعق محرقه وشیخ علی مدنی وشیخ برخوردار سندی وشیخ ابو الحسن بکری الملکی
خصوصا از حاشیهٔ محفل شرف شیخ اجل علی بن حسام الدین المتقی فیوض فراوان اندوخت وبسعادت ارادت فائز گشت
وعنان بوطن اصلی باز گردانید وهنگامهٔ افادهٔ علوم واعلای کلمة الحق گرم ساخت وبتصانیف نفیسهٔ بدیعه پرداخت
از انجمله کتاب مجمع البحار است که بدان توسل بخدمت شیخ خود علی متقی کرد ودر دیباچهٔ آن ثنای بلیغ بروی نموده وهمیشه
بر وفق وصیت شیخ خود مداد برای امداد نسخه نویسان علوم حل میکرد بحدی که در وقت درس گفتن هم بحل کردن مرکب
مشغول می بود تا دست نیز در کار باشد وی در شکست بوهیر مهدویه که همقوم او بودند واقتدای سید محمد جونپوری
مدعی مهدویت میکردند مثل استاد خود کمر بست وعهد کرد که تا داغ بدعت از پیشانی ایشان نشوید دستار بر سر نبندد
چون اکبر پادشاه در سنه ثمان وتسع مائة گجرات را تسخیر کرد در پتن با شیخ ملاقات واقع شد پادشاه بدست خود دستار
بر سر شیخ پیچید وگفت باعث ترک دستار بسمع رسیده نصرت دین متین بر وفق ارادهٔ شما بر ذمهٔ معدلت من لازم ست
دران سال حکومت گجرات بخان اعظم میرزا عزیز کوکه تفویض یافت باعانت او اکثر رسوم بدعت برانداخته شد اما عنقریب صوبه گجرات
بر عبد الرحیم خانخانان قرار گرفت وبحمایت او طائفهٔ مهدویه باز از کمین بر جستند شیخ دستار از سر بکشاد وعزم آگره کرد
که ماجرا بسمع اکبر پادشاه رساند وتدارکی بعمل آرد شیخ وجیه الدین علوی هر چند بطریق کنایه منع کرد وفرمود عالم مظهر
اسمای جلالی وجمالی ست حفظ آثار واحکام هر اسم صراطی مستقیم ست سخن مند نیفتاد ورخت کوچ بر بست جمعی از مخالفان
در پی افتادند ومابین اوجین وسارنگپور ریخته شهید ساختند واین حادثه در سنه ست وثمانین وتسع مائة اتفاق افتاد
نعش او را از مالوه به پتن آورده در مقابر اسلاف او دفن کردند کذا فی مآثر الکرام تاریخ بلگرام للسید آزاد وغیره
وحاجی رفیع الدین خان مرادآبادی در حالات الحرمین نوشته اند چون اکبر پادشاه در پتن بملاقات شیخ محمد طاهر که در ان وقت
در علوم ظاهر وباطن از اکابر عهد خود بودند آمد گفت خدمتی بفرمایید گفتند آرزوی ما آنست که اگر کسی از فرزندان من
پیش شما یا فرزندان شما آید او را بجو در راه ندهید وبرانید وبعد اندک توقف فرمودند این گفتن من فائده ندارد والیشان
خواهند آمد وشما راه خواهید داد آخر یکی از نبائر ایشان نزد عالمگیر پادشاه آمد وبشیخ الاسلام ملقب شد وجاه عظیم یافت
انتهی ومیر آزاد نوشته که یکی از احفاد او شیخ عبد القادر بن شیخ ابو بکر مفتی مکهٔ معظمه بود در علم وفضل وفصاحت وبلاغت
لاسیما فقاهت ممتاز عصر می زیست سالها بر مسند افتای حرم محترم سربلندی داشت از تو الیف او ست فتاوی در چهار مجلد
ونسخهٔ منشآت مات فی سنة ثمان وثلثین ومائة والف شیخ عبد الله طرفهٔ انصاری مکی شافعی استاد او بود در مدح تلمیذ قصیده
پرداخته درانجا نسب شیخ محمد طاهر جد او بصدیق اکبر رضی الله عنه رسانیده میگوید

من اوحد العلماء والفضلاء ... اعنی محمد طاهر من مسنجی
قد کان جد ابیك بل ضریحه ... الصدیق حقه بغیر مراء

اما شیخ محمد طاهر باتفاق جمهور از قوم بوهره است وکلام شیخ عبد الحق دهلوی در اخبار الاخیار هم تصریح میکند وصدیقی
بعضی میگویند باعتبار نسب از جانب مادر بود وبعضی گویند از جهت اعتقاد بود که چون شیعه خود را حیدری میگویند
او خود را صدیقی خوانند انتهی کلام محرر سطور گوید ارجح قول ثانی می نماید زیرا که نسب بمادر نمی باشد بلکه از پدر می بود

خصوصاً اعتبار مثل ایشان شیخ محمد طاهر عالم محقق خیلی بعید ست و لیکن قول طرفه و بیت مذکور حقیقة بغیر مراد ناظر در تحقیق صدیقیت اوست قطع نظر از انکه از جانب مادر باشد یا پدر والله اعلم و لیکن اصح همین ست که بوهره بود و در حالات المحسنین نوشته که شیخ محمد طاهر از ایشان بود یعنی بوهره سنی گفته بوهره قومی ست جمع غفیر اهل ایشان صوبه گجرات ست و همه ایشان سوداگر تجارت پیشه و در اهل حرفه و غالباً اشتهار ایشان باین لقب بسبب اشتغال بتجارت ست که در هندی بیوپار گویند دو فرقه اند یکی شیعه اسماعیلیه که اسمعیل بن امام جعفر صادق را امام میدانند و از باقی ایمه منکر اند و در تقیه واخفای عقیده خود بغایت مبالغه دارند و ایشان را جماعت خرد گویند و تمام ملک مالوه از اوجین و سرونج و جز آن از ایشان مملوست و فضائح و شنائع مذهب و رسوم و عادات ایشان بسیار ست از انجمله آنکه ایشان را در هر عصر امامی میباشد و الآن وی در اوجین ست و وی کسب نمیکند و مثل ملوک بر ایشان حکمرانی میکند و ایشان مثل رعایا اطاعت فرمان برداری وی می نمایند و دقیقه از حکم وی تجاوز جائز ندارند و چون کسی می میرد وارث میت پیش امام یا نائب وی که در هر شهر میماند میرود و برای میت سفارش نامه میخواهد و وی بقدر حال مقداری از مال مقرر کرده میگیرد چنانچه نوبت بهزاران میرسد و بدان مقدار مال هر کانی از بهشت بدست وی بفروشد و بسوی جبرئیل علیه السلام نامه می نویسد باین مضمون یا اخی جبرئیل فلان المیت من اتباعی رجل صالح فادخله فی جنة الفردوس او العدن فی فلان القصر او تحت ظل الرمان او التفاح و همچنین برقعه بمنکر نکیر می نویسد که در کفنش می نهند الی غیر ذلک من الهفوات و الهذیانات در عهد احمد شاه و عالمگیر ثانی در بلده سورت علی نواز خان نام حاکمی بود سالی امام این بوهره از اوجین در سورت آمد علی نواز خان او را پیش خود طلبیده گفت ما و شما همه بنی آدمیم و بهشت میراث آدم با و شما همه رسید حالا که شما بهشت بدست مردمان فروختید و حصه ما هم بزعم خود بتصرف آوردید می باید بما چیزی بدهید تا بر دروازه بهشت مکانی مختصر برای خود بسازیم این بگفت و بضرب و قید شدید یک لک روپیه گرفت دوم اهل سنت و جماعت و ایشان را جماعت کلان گویند و ایشان در پتن گجرات و احمد آباد ساکن اند و جمعی کثیر از ایشان در بندر سورت و جده و حرمین شریفین بتجارت و حرفت اشتغال دارند و بفضائل دینیه متصف اند و رسوم و عادات ایشان بسبب تاکید علما و اکابر دین که درین قوم گذشته اند اکثر موافق سنت ست شیخ محمد طاهر مذکور هم از ایشان بود و در زمان سابق هر دو فریق باهم مختلط بودند و امتیازی درمیان نبود شیخ محمد طاهر در پتن و سید محمد جعفر در احمد آباد دو عالم بزرگ بودند باشارت نبویه علیه الصلوة و السلام هر دو فریق را از هم جدا کردند و درین باب سعی بلیغ مبذول داشتند تا هر دو فریق از هم جدا شد و بعد از ان اختلاط باهم امکان نماند و جماعت خرد از صوبه گجرات بر آمده در صوبه مالوه متفرق شد از عجائب حکایات که باعث بر تحریر حال این قوم شده آنست که بزبان مولوی ولی الله شنیده شد و بعد از ان از محمد بن جلال الدین نام از ین قوم که در سفر دریا شریک مرکب بود نیز تصدیق آن مسموع گشت که در وقت شیخ محمد طاهر در پتن درویشی مسافر وارد شد از بعض ساکنان آنجا با وی سلوکی غیر مرضی بظهور آمد آن درویش بد دعا کرد و گفت خداوندا روزی این قوم در سفر مقدر گردان چون این خبر بشیخ محمد طاهر رسید و دانست که دعای درویش بمحل اجابت رسیده ایشان دعا کردند که خدایا روزی ایشان

در حرمین خدمتگاران از ان روز الی الآن درین قوم رسمست مستمر آنکه چون والدین بعد تولد پسر بسن شعور رسانند ختان و نکاح پسر میباشد ایشان اکثر فرستادن پسر بحرمین می باشد هر گاه پسر دوازده سیزده ساله شد او را از بمبئی بمکه فرستادند هر سال چند کس از اطفال ایشان بحرمین می روند و در انجا سپرده نزد یکی از کلانان قوم از اقربا باشد یا اجانب برسم خادمی میمانند و هر قسم خدمت که باشد مثل خدمتگاران بجا می آرد و درین ایام از زبان عربی و فنون معاملات آشنا میشود باز اگر والد او مرد کم مایه است آنکس که طفل خدمت وی میکند چون در وی آثار رشد معاینه کرد مقداری از مال خود بوی قرض میدهد که راس المال وی باشد تا بدان تجارت میکند و در چند سال که وعده میکند قرض ادا نماید و منافع را راس المال خود میسازد و اگر والد او مالدار است بقدر استطاعت مقداری زر همراه پسر میفرستد و آن مال حواله مخدوم وی میشود و از منافع آن ثلث حق التعلیم مخدوم است باقی حق پسر و در خدمت هم چو دیگران مشغول میباشد و بعد از انکه مدت ده سال و بیست سال در حجاز معیشتی پیدا کردند و سرمایه بهم رسانیدند بخانه می آیند و کدخدائی میکنند باز اگر خواهند در هندوستان دکان کنند و اگر خواهند بعربستان روند و لهذا هیچیکی درین قوم نیست الا من شاء الله تعالی که مگر حج نکرده باشد و زبان عربی نداند و رسمی دیگر که درین قوم معمول و جاری است آنست که در هر چند روز مثل هفته یا عشره ضیافت تمام قوم که حاضر باشند هر جا که باشد بعمل آید و طعام خوب پخته یکجا بخورند اگر در شهر قرار یابد در هر محله مهمانخانه جداست و اگر بیرون شهر در باغ یا مزار بزرگی مقرر شود خیمه وغیره مایحتاج از مهمان خانه آنجا رود و سرانجام این حواله شخصی باشد و آنچه صرف ضیافت و ماهوار خدام و قیمت خرید خیمه و فرش و دیگر لوازم مهمان خانه در سال شود همه برابر ادا نمایند و در هر شادی که در برادری شود و وقت باز آمدن از سفر عرب شکرانه یاران که در عرف این دیار شاد خوردی گویند مقداری معین است بضیافت خانه رساند و باین سبب رابطه الفت و محبت و موانست با یکدیگر مؤکد و مستحکم میماند و جزئیات این رسم بسیار است همه محمود و مستحسن بطوری قرار داده اند که نه بر هیچکس دشوار است و نه احسان و منت یکی بر دیگری و این رسم در مردم جماعت خر ذیر معهود است لیکن ایشان عهده امام یا نائب او کرده اند که ضیافت کند و وجه صرف آن تحصیل نماید انتهی کلام حالات البحرین آمدم بر سر آنکه در اخبار الاخیار در ترجمه میان غیاث ساکن بروج صوبه گجرات که یکی از صلحای وقت خود بود نوشته که شیخ عبد الوهاب خلیفه شیخ علی متقی میفرمود یکبار آنحضرت صلی الله علیه وسلم را در خواب دیدم پرسیدم یا رسول الله من افضل الناس فی هذا الزمان فرمود افضل الناس میان غیاث ثم شیخک ثم محمد طاهر انتهی بلفظه مخفی مباد که ذکر بوهره درینجا مقصود نبود و لیکن چون حضرت ایشان یعنی شیخ محمد طاهر ازین قوم بوده اند تحقیق حال آنها درین جریده بحکم الشیء بالشیء یذکر ضرور افتاد و الامالی و للبوهره دم ثم لنعم ما قیل

شعر امید بوی تو از نوبهار بود مرا   وگرنه با گل و گلشن چه کار بود مرا   وبالله التوفیق

محمد بن اسمعیل بن صلاح الامیر الیمانی الصنعانی الامام الکبیر البدر المنیر المحدث الفقیه الاصولی المتکلم الناظم الادیب المجتهد البارع فی المعقول والمنقول صاحب التصانیف المشهوره و ناصر السنن المأثوره و ناشر الاخبار الصحیحه المشهوره یکی از اعلم علمای یمن میمون و صاحب ریاست و امارت بود در فروع احکام تقلید هیچکی نمیکرد و عمل

براجتهاد خود داشت اخذ علوم حدیث وغیره از شیخ عبد القادر بن علی البدری وشیخ محمد طاهر بن الشیخ ابراهیم الکردی وشیخ سالم بن عبد الله بن سالم البصری المکی وشیخ عبد الرحمن بن ابی الغیث الشافعی المدنی خطیب المدینة المنورة وغیرهم کرده واز وی خلقی کثیر فرا گرفته منهم السید الامام عبد القادر ابن احمد بن الناصر وولده العلامة السید عبد الله بن محمد الامیر ولطف الباری بن احمد الورد والشیخ العلامة ناصر بن حسین المحیش والشیخ عبد الخالق المرجاجی الزبیدی وغیرهم در فقه وحدیث تصانیف بدیعه محققانه دارد ودر بعضی ازان ابحاث لطیفه وایرادات نفیسه نموده اسولۂ بسیاری را از علمای عصر خود جوابهای مستقل در کراریس نوشته اصل او از فرقۂ زیدیه منعاست وی چون بمرتبۂ الکمال وتکمیل علوم وفنون رسید وبطلان مذهب این فرقه دریافت انتقال بمذهب اهل سنت وجماعت نموده از ائمۂ مجتهدین ایشان گشت ومرجع خلائق گردید عالمی کثیر از وی انتفاع یافت شیخ ابو الحسن سندی مدنی هم از شیوخ اوست توالیفش بسیارست کلام مجتهدانه میکند وغایت انصاف وصواب ارعایت مینماید منها شرح الجامع الصغیر للسیوطی مجلدین وسبل السلام شرح بلوغ المرام دو مجلد کلان ست واسبال المطر شرح قصب السکر نظم نخبة الفکر فی علم الاثر وثمرات النظر فی علم الاثر وتوضیح الافکار شرح تنقیح الانظار در علم اصول حدیث والیواقیت فی المواقیت والنهر الممرود فی الکلام علی آیة هود یعنی یا ارض ابلعی ماءک الخ ودران بست ویک نوع از علم بدیع ذکر نموده وافادة الامة باحکام اهل الذمة وارشاد النقاد الی تیسیر الاجتهاد وله هدایة الرتاب الی صحة نیة العبادات لنیل الثواب ودفع العقاب ورفع الاستار لابطال ادلة القائلین بفناء النار ودر وی بر ابن عربی رد کرده والقول المبین فی قبول عطیة السلاطین الی غیر ذلک ومحرر سطور اکثر این کتب بخط وی رح در سفر حج دیده وازان استفاده نموده وبعضی ازان نزد خود هم دارد ووی ببسه واسطه در سلسلۂ سند حدیث از شیوخ من است مقداری کثیر از اشعار او در مجموعۂ که بخط ولد علامۂ او عبد الله بن محمد مرقوم بود نقل گرفته ام بعضی ازان درینجا ثبت می افتد

العلم میراث النبی کذا اتی | فی النص والعلماء هم وراثه | ما خلف المختار غیر حدیثه
فینا فذاك متاعه واثاثه | فلنا الحدیث وراثة نبویة | ولکل محدث بدعة احداثه
فاذا اردت حقیقة تدری لمن | وراثه فکرت ما میراثه | ولم ار فی احادیث الصبابة تسند
وعن رواة الحب فی الوجد اسندوا | ومرسل دمعی قد رووه لانه | لما ارسلوه عن غرامی یشهد
وکم اخذ العشاق من نار صبوتی | وکم وردوا من فرد دمعی او ردوا | فلی فی الهوی العذری ارفع رتبة
الی مثلها اهل الصبابة یقصد | هنیا لاحبابی تنام جفونهم | وجفنی اذا جن الظلام المسهد
اقلب اجفانی فلا اللیل ینقضی | ولا النوم یاتینی ولا الدمع ینفد | الابیات وهی قصیدة اجاب بها والده رح

ودر سنه ثمان وثلثین ومائة والف بحرمین شریفین شتافته وحج وعمره بجا آورده ودر سفر دریا تکلیف عظیم بر داشته ودر بعض قصائد خود آنرا نظم کرده منظومات وی در هر نوع از کلام ست وانچه ازان در مدح حدیث واهل آن وشکایت قلت این علم واحداث بدع وفقدان اتباع ست آنرا در رسالۂ جنه فی الاسوة الحسنة بالسنه در فصلی مستقل نوشته ایم در بعض مجامیع بخط شریف وی دیدم که نوشته است الشیخ العلامة ناصر بن حسین المحیش قرأ علینا سبع سنین فی عدة فنون ثم ادرک مع تقوی وورع وحسن حال

ثم دخل صنعاء العاشق فی شهر رجب سنة تسع وستین ومائة والف وتولی بها القضاء فکرهت له ذلک لما علمناه من احوال قضاة عصرنا وکان حاله قبل ذلک حال المعرضین عن الولایات والاتصال بالملوک فکتبت الیه وقد کان بلغ سن الستین **نظم**

ذبحت نفسک لکن لا بسکین
کما روینا عن طه ویاسین
ذبحت نفسک والستون قد بلغت
علیک فی العمر ماذا بعد ستین
ذبحت نفسک یا لهفی علیک لقد
کنا نعدک للتقوی وللدین
ای الثلاثة تغدو فی غداة غد
اذ یجمع الله اهل الدنیا والدین
فواحد فی جنان الخلد منزله
واثنان فی النار دار الخزی والهون
یاتی القیامة قد غلت یداه فکن
یوم التغابن فیها غیر مغبون

الی آخرها وهی طویلة الذیل وقال مناصحا الاشراف بمکة المشرفة وارسلها بید اخیه العلامة ابراهیم بن محمد الامیر مع عزمه وذلک فی شهر جمادی الاولی سنة ۱۱۶۲ الهجریة **نظم**

الی الاشراف اعیان الانام
واهل البیت والبلد الحرام
بنو حسن وآل ابی نُمَیّ
وابناء احمد خیر الانام
سلام لا یزال علی ذراکم
من الرب السلام علی الدوام
اتانا عنکم خبر غریب
تواتر عن یمانی وشامی
بان عبیدکم اضحوا لصوصا
یحیفون الحجیج بکل عام
اذا ظنوا بمال عند شخص
ببطن الجیب او تحت الحزام
تواثبوا الجمیع لیاخذوه
ولو فی الحجر کان او المقام
وحاشا انکم ترضون هذا
فما یرضاه ذو الهمم السوامی
ودفا والحجیج لکم ضیوف
وانتم صفوة الآل الکرام
فقل للمساعد الملک المفدی
لماذا لا تذب عن الانام
انتهی ملخصا وهی طویلة ایضا وله
سؤال فهل مفت علیه یحرر
ویبرز برها ناصحا ویزبر
ویترکنا من قول زید وعمرو
ولکن کتاب او حدیث محرر
رواة ثقات لیس فیهم مدلس
ولا علة فیها بها یتغیر
یبین ما وجه المکوس التی عدت
علی کل حال فی البلاد تصدر
اجاء عن المختار حرف باخذها
فیا حبذا ان کان ذا الخبر یخبر
ولو صح لی من کان مکاس احمد
بطیبة اذ فیها النبی المطهر
وفی مکة من کان من بعد فتحها
یفتح اموال الحجیج ویبشر
ومن کان فی هذی السواحل تجبی
یباشر اموال العباد ویعشر
ویعطی اهل العلم منها جرایة
وهذا العمری فی الحقیقة انکر
فبینا نرجیهم لانکار منکر
اذا لهم قسط من السحت اکبر
کفی حزنا فی الدین ان حماته
اذا اخذوه قل لنا کیف ینصر
متی ینصر الاسلام ممن اصابه
اذا کان من یرجی یخاف ویحذر

الی آخر الابیات وهی نفیسة جدا وکلها حق وصواب فلله دره وعلی الله اجره کما اتی فیها وفی غیرها من کلامه بعجب العجاب وی رح را مواخذات ست بر متقدمین و اختیارات ست در فروع احکام دین و قلقی و اضطرابی عظیم ست از انمحای آثار اسلام و ضعف شریعت و ترک طریقهٔ اتباع سنن و اخذ ببدع محدثات و فتن که مثل آن از معاصرین او بلکه متقدمین بروی هم الا ما شاء الله تعالی معهود نیست توفی رحمه الله تعالی فی سنة اثنتین و ثمانین و مائة والف فرزندش سید عبد الله بن محمد الامیر هم از علمای ربانیین و کملای محققین بود اخذ علوم

از جمعی کثیر مثل محمد بن عبد الرسول البرزنجی وملا محمد شریف کورانی وسید سلیمان بن یحیی مقبول الاهدل و یوسف بن محمد الزجاجی
وعبد القادر بن کدک وعبد الله بن خلیل و محمد سعید صفر وغیر ایشان نموده وبعضی از ایشان تلامیذ شیخ محمد حیات مدنی
وابو الحسن سندی اند وهم استفاده از والد علامه خود نموده وبعد پدر بجای او درس گفته و تحدیث نموده و فتوی داده و تالیف نموده
تلخیص المغنی لاهل الاثر فیما لا اصل له فی الاحیاء من الخبر از وست وغیر ذلک در حدیث وتقصاء اسمای رجال تصنیفها دارد کتابها
بسیار از تو الیف والد خود و دیگر متقدمین بدست خود نوشته خطش بغایت صحیح و ملیح ست و در بعض مواضع در تحقیق
از پدر هم سبقت برده بیک واسطه شیخ محرر سطور رست سبل السلام شرح بلوغ المرام قلمی وی باین فقیر حاصل شده و لله الحمد
شیخ محمد حیات سندی مدنی از علمای ربانیین و عظمای محدثین بود نام والدش ملا فلاریه است از قبیلهٔ چاچر ساکن
اطراف عادلپور و چاچر بروزن ساغر قومی از کشور سند و عادلپور ست از توابع بهکر مولد و منشأ شیخ محمد حیات سند ست
در عنفوان شباب توفیق زیارت حرمین شریفین یافت در مدینهٔ منوره توطن و تاهل کرد و کمر بتحصیل علم بر بست باوجود
فقدان وجه معاش استقامت را کار فرمود و نزد علمای حرمین شریفین سیما شیخ ابو الحسن سندی نزیل مدینهٔ منوره کسب
کمالات نمود و برخی پیش شیخ عبد الله بن سالم البصری و شیخ ابی المکارم محمد بن احمد تلمذ کرد و تمام عمر در خدمت حدیث شریف
صرف ساخت و تبحری عظیم درین فن اشرف اندوخت و همیشه ناشر علوم لطیفه و عامر اوقات شریفه بود خواص و عوام
حرمین مکرمین و مصر و روم و شام اعتقاد و اخلاص خاص داشتند و از ذات همایون کسب برکات مینمودند میر آزاد در
ماثر الکرام نوشته وقتی که فقیر از مدینهٔ منوره بمکهٔ معظمه معاودت نمود شیخ قدس سره مکتوبی نام زد فقیر نمود و اسم فقیر سید علی
بی اضافت غلام تحریر فرمود از جهت آنکه در حدیث شریف آمده که همه کس عباد الله اند اطلاق عبودیت نسبت بمخلوق
نباید کرد فقیر در جواب نوشت مسلم روایت میکند از ابی هریره رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لا یقولن
احدکم عبدی وامتی کلکم عباد الله وکل نسائکم اماء الله ولکن لیقل غلامی وجاریتی وفتای وفتاتی و بخاری روایت میکند
لا یقل احدکم عبدی وامتی ولیقل فتای وغلامی و نیز قلمی ساختم که اگر واضع اسم غلام را بمعنی عبد اراده کرده باشد و دیگر
بمعنی فرزند تلفظ نماید او را میرسد لکل امرء ما نوی شیخ بعد وصول خط داد انصاف داد و بعد ازین اسم فقیر غلام علی تحریر نمود
وچه خوب واقع شد انچه ابن نجار در تاریخ بغداد در ذکر احمد غزالی آورده که نوبتی قاری در مجلس او این آیه خواند قل
یا عبادی الذین اسرفوا علی انفسهم الآیه فقال شرفهم بیاء الاضافة الی نفسه بقوله یا عبادی ثم انشد **نظم**

دهان علی اللوم فی جنب حبها	وقول الاعادی انه لخلیع
اصم اذا نودیت باسمی واننی	اذا قیل لی یا عبدها لسمیع

شیخ محمد حیات در تاریخ بست و ششم صفر روز چهار شنبه سنه ثلث وستین و مائة والف
ودیعت حیات سپرد و در بقعهٔ مبارک بقیع مدفون گردید رحلة شیخی تاریخ یافته ام تای رحلت پنج عدد محسوب ست زیرا که معتبر در
قاعدهٔ جمل صورت کتابت باشد نه تلفظ انتهی کلامه محرر سطور گوید تلامذهٔ شیخ محمد حیات جمعی از علما است منهم الشیخ احمد بن عبد الرحمن
الشامی والشیخ محمد سعید صفر والشیخ عبد القادر خلیل کدک والسید عبد القادر بن احمد بن عبد القادر والسید غلام علی بن نوح
البلگرامی والشیخ محمد فاخر المتخلص بزائر الاله آبادی و هر یکی از ایشان فرید عصر و وحید دهر و شیخ سلاسل حدیث و عجز آن بوده

در وقت خود وشیخ محمد حیات رتبهٔ اجتهاد داشت تقلید هیچیکی نمیکرد نا ئرخ در مدح او گفته است **نظم**

با دبیر روی صفوهٔ دوران	محفل آرای حلقهٔ انسان	شیخ الاسلام عصر علامه	در فنون حدیث فهامه
موشگاف دقائق ایمان	راز دان حقائق ایمان	رسته از حبس ربقهٔ تقلید	بسته بر اجتهاد رای مزید
درس فرمای مسجد نبوی	بطریق رشیق مصطفوی	آن محمد حیات بخت بلند	بحدیث نبی قوی پیوند
متع الله زمرة الاعیان	بافاداته الی الازمان	سر من خاکپای او بادا	جان من در رضای او بادا

انتهی کلامه من المثنوی او را تصانیف است منها رسالة فی رد بدعة التعزیه و رسالة فی رد التقلید سماها تحفة الانام فی العمل بحدیث النبی علیه الصلوة والسلام و در وی گفته ان المنسوخ من السنة فی غایة القلة وقد جمعه ابن الجوزی فی ورقات وقال اغرد فیها قدر ما صح نسخه او احتمل و اعرض عما لا وجه لنسخه ولا احتمال وقال فمن سمع بحدیث یدعی النسخ ولیس فیها فهاتیک دعوی وقد تدبرته فاذا هو احد و عشرون حدیثا وان الانتقال من مذهب الی مذهب ما کان ملوما فی الصدر الاول وقد انتقل کبار العلماء من مذهب الی مذهب و هکذا کان من کان من الصحابة والتابعین و الائمة الاربعة ینقلون من قول الی قول والحاصل ان العمل بالحدیث بحسب ما بدی لصاحب الفهم المستقیم من المصلحة الدینیة هو المذهب عند الکل و کثیر منهم من یدعی عدم فهم الحدیث اذا قیل له لم لا تعمل بالحدیث مع ادعائه الفضیلة و تعلیمه و تعلمه واستدلاله لمن قلده وهذا من اغرب الغرائب قال فی البحر الرائق یجوز تقلید من شاء من المجتهدین و ان دونت المذاهب کالیوم وله الانتقال من مذهبه انتهی و رسالة فی النهی عن عشق صور المرد والنسوان و در وی نوشته تلک لعمر الله الفتنة الکبری والبلیة العظمی استعبدت النفوس لغیر خلاقها و ملکت القلوب لمن یسومها الهوان من عشاقها والقت الحرب بین العشق والتوحید ودعت الی موالاة کل شیطان مرید الی قوله وانما حکی الله العشق عن الکفرة قوم لوط وامراة عزیز وکانت اذ ذاک مشرکة والفتنة بعشق الصور تنافی ان یکون دین العبد کله لله بل ینقص من دینه بحسب ما یحصل له من فتنة العشق و ربما اخرجت صاحبه من ان یبقی معه شئی من الدین والمفتون بالصور مخالف لقوله تعالی قل للمؤمنین یغضوا من ابصارهم و یحفظوا فروجهم ذلک ازکی لهم والمبتلی بها لیس یغاض بصره بل یلتذ بالنظر الحرام و ربما یقع به فی الزنا الی قوله فان تعبد القلب للمعشوق شرک وقد اثبت النبی صلی الله علیه وسلم اسم التعبد علی المحبة لغیر الله تعالی فی قوله الصحیح تعس عبد الدینار و عبد الدرهم الخ انتهی و الایقاف علی سبب الاختلاف و بعض این رسائل را فقیر از مکه معظمه آورده و بدیده

شیخ **محمد فاخر** متخلص بزائر بن شیخ محمد یحیی المعروف بشاه خوب الله آبادی العباسی ترجمهٔ ایشان میر آزاد در سرو آزاد باین عبارت نوشته اند صاحب صفات رضیه و مناقب سنیه اساس محکم مدارج علیا قیاس منتج ولایت کبری میزان عدل نقلیات برهان نقد عقلیات تشرع به بکمال داشت و همیشه همت بتعدیل قسطاس شریعت میگماشت بسیار کشاده دست و شگفته پیشانی بود فتوح ذخیره نمیساخت یگانه و بیگانه را باحسان بیدریغ می نواخت اکثر اوقات در سفر گذرانید در جمیع اسفار جمعی کثیر از ابنای سبیل بادی میپوستند شیخ از ماکولات و ملبوسات خبر همه میگرفت و ما دام که جامهٔ رفقا را لعلهم بهم نمیرسید خود باکل نهانی نمیپرداخت اوائل شعور بخدمت والد ماجد و برادر کلان خود شیخ محمد طاهر تلمذ نمود و کتب تحصیلی مرتب گذرانید و بر مسند استاذی نشست و در سفر حجاز میمنت طراز علم حدیث از مولانا و استاذنا شیخ محمد حیات مدنی

سند نمود جوهر فهم و ذکای او بس عالی افتاده بود و در مقدمات فاضله علمی بسرعت تمام بر سر رسید جد امجدش شیخ محمد افضل
او را در صغر سن مرید ساخت و تربیت حواله شیخ محمد یحیی کرد در ظل پدر بزرگوار تربیتها یافت و مجاز و مرخص گردید و بعد ارتحال
والد جانشین شد و در سنه تسع و اربعین بعد مائة و الف عازم حرمین شریفین شد و در سنه خمسین باین سعادت فائز گشت
درهمین سال راقم الحروف احرام بیت الله بست و سفر دریا بانجام رسانیده بجده نازل شد از جده باتفاق بمکه رسیدیم
و دیده نیاز بر آستان رب العزت مالیدیم مشار الیه در اوائل احدی و خمسین بر جهازی که راقم الحروف رفته بود بوطن باز گشت
و در سنه اربع و خمسین کرت ثانی داعیه حرمین شریفین مصمم ساخت و رخت کوچ از الهآباد بربست در سنه خمس و خمسین در کشتی نشست
ناگاه دران بحر پر شور جهازات قوم مرهته دکن که از چندی بندر بمبئی را از دست فرنگیان انتزاع نموده در دریا قطع طریق
شعار ساخته اند نمودار شد بضرب توپها آتش حرب اشتعال گرفت و جهاز را قابض گردیدند و جهاز را با امتعه و ملاحین گرفته
به بندر بمبئی بردند و بحال شیخ محمد فاخر اینقدر رحم کردند که سواری از جانب خود داده بسورت رسانیدند و اشیا و اسباب
ایشان را مع صندوق کتب همه را بتصرف آوردند شیخ بانتظار موسم جهاز در سورت توقف کرد و در ماه صفر سنه ست و خمسین
و مائة و الف بر جهاز عازم گردید قضارا جهاز تباه شد و بکنار بندر مخا رسید شیخ چند ماه در بندر مخا اقامت کرد و در موسم
کشتی متوجه مکه معظمه گردید بست و دوم رمضان سنه ست و خمسین بحرم آمن واصل شد و هم درین سال حج روز جمعه که
آن را در عرف حج اکبر گویند دریافت و در سنه تسع و خمسین باز بهندوستان عطف عنان نمود و در جمادی الاولی سال مذکور
از بندر سورت روانه پیشتر گردید برادر میر محمد یوسف قلمی نمود که شیخ محمد فاخر در رجب سنه تسع و خمسین بشاهجهان آباد تشریف آورده
میرزا جانجانان مظهر از ملاقات ایشان بسیار محظوظ شدند و باهم صحبتها گذشت انتهی شیخ یکسال در الهآباد ماند در
ماه شوال سنه ستین و مائة و الف از راه بنگاله عازم دریای محیط شد که از انجا در جهاز نشسته سری بحرمین کشد در عظیم آباد و پتنه
و مرشدآباد و دیگر امصار سر راه حکام خدمتها بتقدیم رسانیدند از بندر هوگلی بر جهاز نشست قضارا اسافت چند روزه
قطع کرده چوبی از جهاز شکست سه ماه جهاز در دریا تباه ماند آخر الامر بموضع چاتگام که منتهای دریای شرقی عمل بادشاه
هندست از جهاز فرود آمد و بعلت موسم برشکال سه چهار ماه در چاتگام گذرانیده از راهی که رفته بود باله آباد برگشت
درین مرتبه نیز حکام سر راه نذر فراوان گذرانیدند قریب دو ماه در الهآباد مانده قصد شاهجهان آباد کرد و بست و پنجم رمضان
سنه اثنتین و ستین و مائة و الف واصل آن شهر شد و چندی باقامت آنجا پرداخت و باز نطاق همت بزیارت حرمین شریفین بربست
و محض باراده ملاقات راقم الحروف اول قصد دکن کرد و غره شعبان سنه اربع و ستین از شاهجهان آباد روانه شده
پنجم ذی حجه سال مذکور به برهانپور رسید فلک ناتوان بین فرصت نداد که بر رویت یکدیگر گلهسته تمنا بر آید بعد عبور دریای نربدا
بیماری سرسام او را عارض شد و پس از وصول برهانپور بیماری قوت گرفت یازدهم ذی حجه روز یکشنبه وقت اشراق
سنه اربع و ستین و مائة و الف جان عزیز را در راه بیت الله فدا ساخت تاریخ ولادت او که در سنه عشرین و مائة و الف واقع شد
خورشید ست و تاریخ انتقال زوال خورشید عمر شو چهل و چهار سال در حالت مرض وصیت کرد که از مشایخ برهانپور شیخ
عبد اللطیف قدس سره در کمال تشرع بودند و بر مرقد مبارک ایشان بدعتهای اهل زمان بعمل نمی آید مرا در جوار ایشان دفن سازند

موافق وصیت بعمل آوردند واحسرتا که این چنین صاحب کمال در ایام شباب ازین عالم رحلت کرد و داغ مفارقت بر دل یاران گذاشت سپهر دوار اگر عمرها چرخ زند مشکل که چنین ذات قدسی صفات بهم رساند قول میرزا حاجانان ست که بسیاری از کبرای دین را مشاهده نمودم بعد از یازده صد سال یک شخص که عبارت از شیخ محمد فاخر باشد موافق کتاب و سنت دریافتم و نیز قول میرزاست که بسا ارباب کمال را برخوردم آنقدر که نزد شیخ محمد فاخر از ان شدم هیچ جا انتفاع نیفتاد یعنی میرزا اخلاف وضع خود بملاقات شیخ محمد فاخر اکثر میر سید شیخ محمد فاخر صاحب دیوان ست این چند بیت از انجا فرا گرفته شد شعر

از انجا فرا گرفته شد شعر	بباغ عاشقی از میوه و گل بس ساما	کنم بیدار فتنه نرگس افعای چشم گریانی	وله آیینه صفای بخت ره گرفته ست
گل پیش آن دهن به تنگی گرفته ست	وله دارم دلی که بر دم تیغ ست جای او	مژگان چشم یار بود سیرگاه او	وله بربیابان زده دامان نیکنامی را
مرحبا گر بشکار دل ما می آئی	وله حب نبیا سفر سید طاهر افتخار	گوشمالی سیه روباه شیر دهر را	وله مرا ز آمد و رفت نفس وحشتی شد
کاقبال جهان همدم زدن ای باد	وله کنند گور بر آن زیارت نه اهل	که زیر گنبد دستار زند در گور	وله تا سیر و چار یار را خیار رند
از چار اصول دین خبر دار نه	در طبع تو این چهار عنصر باهم	تا هست باعتدال بیمار نه	انتهی کلام آزاد قدس سره

فی سرو آزاد محرر سطور گوید شیخ محمد فاخر اگرچه در جمیع فنون و تمام علوم ید بیضا داشت و علم سبقت بر سابقین می افراشت لیکن علم حدیث بروی بحدی غالب آمده که گویا غیر آنرا آشنا نبوده است غالب تصانیف او در انتصار سنت و مختار اهل حدیث و رد بر بدعت و اهل او ست منها قرة العین فی اثبات رفع الیدین و منها نظم عبادات سفر السعادة و منها رسالة نجاتیه در عقائد حدیثیه و منها مثنوی در تعریف علم حدیث دیوان شعر او را دیدیم مملو بمضامین تقدیم حدیث بر رای و تفضیل سنت بر بدعت و نهی از علم کلام و معقولات و جز آن ست و مع ذلک قانون شاعری را از دست نداده در همین مطالب آنچنان بلند پروازی میکند و صید معانی بیگانه میفرماید که عقل حیران ست و قیاس پریشان بیتی چند از دیوانش چیده درینجا نوشته می آید شعر

چیده درینجا نوشته می آید شعر	بقول مصطفی زائر ز رای دیگران ماندم	شهود یار مانع گردد از اغیار عاشق را
وله سرور خاطر احباب زائر از برای ست	من و تفرج باغ محدثان تنها	وله زائر ز رای قوم مرا نیست بهره
علم حدیث کرد ز خود بیخبر مرا	وله زائر از کشکول اهل رای نتوان لقمه خورد	بر سر خوان رسول الله مهمانیم ما
وله جز شرع سنت نرود جانب جنت	زائر بکجا رای برد اهل جهان را	وله از احادیث رسول آورده ام اسرار دین
نیست غیر از گوهر شهوار در دکان ما	وله روی زائر بحدیث و رخ یاران سوی رای	قسمت هر که بود از قلم تقدیر ست
وله جز سنتش نمانده ره و رسم قال و قیل	زائر تمام دفتر بدعت دریده است	وله وه که سنت شد و بدعت بجهان باز بماند
دانه رفت و خس و خاشاک بخرمن باقیست	وله زائر که مایه اش همه از سنت نبی ست	محتاج اعتقاد ز علم کلام نیست
وله زائر از ان بگوش کشد کاین حدیث و دین	ای سید رسل گهر کان لعل تست	وله حظ وافر مگر از سنت سرور دارے
زائر این قوت ایمان تو بی خبری نیست	وله حسن خدمت زائر بود بعلم حدیث	گرم ز خون شهادت بود گریبان سرخ
وله زائر چه غم از کشمکش زمره تقلید	سلطان رسل گر سر ما داشته باشد	وله زائر چو اهل رای نه پیچد سر از حدیث
کار این دیوانه فرزانه نتوانست کرد	وله نمی دهند اطبا دوای درد گناه	بخاک سنت اگر میبری شفا باشد

وله زائر همه علم و عمل او ز حدیث ست
که دستگیر مرا وقت انتقال شود
وله بقول و فعل کسان کی نظر کند زائر
دلم بخط حدیث اقتدار پیدا کرد
وله خدا گواه که زائر حسد برای نکرد
همین حدیث در انجا ترا بکار آید
وله زائر ز بحر سنت سرور گرفته آب
زائر از خیر البشر ممنون بود
وله حدیث ست جنس گرانمایه زائر
بیا بیا که بعلم حدیث چاره کنیم
وله زائر نجات خواهی آئین عشق کن
زاهم آتشی در دفتر اغیار بایستی

بیچاره جز این خانه دگر هیچ ندارد
وله زائر بهار باغ جمال پریرخان
کسی که دفتر سنت تواند املا کرد
وله ذکر سنت لبی کنم زائر
ولیک تارک مسنون نمیتواند شد
وله عقائد را ز قرآن و حدیث آورده ام زائر
این گوهر نجات بهر جا نمیشود
وله اهل بدعت ای البشت و بنایی پیدا اند
توان شد خریدار بانقد جانش
وله زائر از رای شدم ناکاره
از دیگران بریدن و از مصطفی شنیدن
وله زائر بحدیث بگذر از رای

وله همین بود بدل زائر از حدیث امید
با شاه حدیث برابر نمی کند
وله ز خط لاله رخان شد فراغتم زائر
بلب این نام الفتی دارد
وله بروز حشر نبی سند زائر از آرا
مراد خاطرم از رای یاران بر نمی آید
وله کی شود مفت پذیر اهل رای
زائر از سنت نماید حاصل ایمانی دگر
وله ز رای قوم نشد نور ظلمت زائر
از احادیث بکاری برسم
وله غم مهجوری سنت کشتم تا چند ای زائر
با آب سر سراب تا کی

این قسم اشعار آبدار بلکه جواهر شاهوار وی بسیار ست در کتاب جُنّه در خاتمه اش قدری معتد به از ان نوشته ایم من شاء فلیرجع الیه فقیر حضرت ایشان را یکبار در خواب دید که در مکانی مصفا در لباسی زیبا بکمال رعنائی و لطافت بخواب شیرین بیخبر از ان و این خفته اند چنانکه عروسی خواب میکند از انجا که الفتی خاص با ایشان حاصل ست دیدن این خواب موجب مسرت بسیار شد از حق تعالی امید وارم که چنانکه در خواب یکجا کرده در بیداری هم بعالم آخرت در جنت الفردوس اجتماع و همسائگی بخشد انه علی ذلک قدیر و بالاجابة جدیر زائر را دو فرزند گرامی بود یکی شاه قطب الدین که در مکه معظمه سنه سبع یا ثمان و ثمانین و مائة و الف هجرت حق نموده دیگر شاه محمد اجمل که سجاده آرای بلدة الآباد بود دائرهٔ ایشان مشهور ست توفی سنة ست و ثلثین و مائتین و الف

محی الدین ابو الفیض **محمد** مرتضی الحسینی الواسطی بن السید محمد بن السید قادری الزبیدی نزیل مصر اصلش از خطهٔ بلگرام ست که قصبه ایست بر پنج کروه از قنوج که بلدهٔ مشهورهٔ هندوستان ست در اوائل عمر از وطن برآمده بحرمین شریفین شتافت و کمر بتحصیل علوم لاسیما علم حدیث بست از مشایخ زبید و مصر و حجاز کسب کمالات نمود میر آزاد در تاریخ بلگرام مسمی بمآثر الکرام در ترجمهٔ سید قادری نوشته اند از نبائر او سید محمد مرتضی بن سید محمد بن سید قادری کتب عربی تحصیل کرده و در حداثت سن توفیق زیارت حرمین شریفین یافته و در سنه اربع و ستین و مائة و الف باین سعادت فائز گشته و در اماکن متبرکه علم حدیث تحصیل نموده درین ایام در زبید یمن اقامت دارد و نزد شیخ عبد الخالق زبیدی فن حدیث مستند میکند حق تعالی در عمر او بیفزاید و توفیقات دینی کرامت نماید انتهی بلفظه گویم وی بعد کسب علوم و سماع حدیث هم در زبید مدتی در انجا ماند تا آنکه بزبیدی شهرت گرفت و هیچکس او را از هند نمیداند بعده از زبید برآمده نزیل مصر گشت و بافاده و تعلیم و تدریس پرداخت در برنامج خود که بطریق سند برای سید باسط علی بن سید محمد بن سید قادری نوشته قریب صد کس را از علما و مشایخ

خود بر ترتیب حروف معجم شمرده از انجمله از کسانیکه اجازت حاصل دارد ابو العباس احمد بن علی عثینی دمشقی حنفی و جمال محمد
بن احمد بن سالم السفادینی الحنبلی و ابو عبد الله محمد بن احمد الغربانی التونسی و عبد الغنی بن محمد الحورانی نزیل حما و محمد بن زین
باسمیط العلوی الحضرمی و احمد بن محمد حلوی و محمد بن ابراهیم الحسینی الطرابلسی نزیل حلب و عبد القادر بن احمد الشکعاوی
و عمر بن عبد الله بن عمر قاضی الجماعة بفاس و عیسی بن زریق صاحب الکنیة و السید عبد القادر بن احمد الحسنی امام کوکبان
و غیرهم بوده اند و گفته فی هؤلاء من روی عن عبد الله بن سالم البصری و حسن العجیمی و احمد النخلی بلا واسطة و هم کثیرون و فیهم
من روی عن ابراهیم الکردی و عن الحافظ البابلی و هو اعلی ما یکون و لله الحمد انتهی و منجمله شیوخ او که ذکر آنها در برنامج کرده
شیخ محمد فاخر بن محمد یحیی الله آبادی ست که ترجمهٔ ایشان گذشته و شاه ولی الله محدث دهلوی ست که ترجمهٔ ایشان بیاید
و شیوخ وی علمای هر چهار مذهب اند از بلاد متفرقه و مدن کثیره و با ابو الحسن بن محمد صادق السندی المدنی و مولوی خیر الدین
سورتی بن محمد زاهد و غیرهما ملاقات کرده تصانیف او نیز بسیار ست در برنامج مذکور زیاده بر یکصد مؤلف ذکر کرده ما بین
المطول و المختصر بر ترتیب حروف معجم منها اتحاف السادة المتقین بشرح اسرار احیاء علوم الدین در بست مجلد و تاج العروس
فی شرح القاموس در ده مجلد ضخام و امالی شیخونیه در چند مجلد و امالی حنفیه در یک مجلد و غالب تصانیف او در علم حدیث
و فقه و اصول و لغت و تصوف و سیر و غیرها ست و همه نافع و مفید قریب هفده رساله از مؤلفات ایشان نزد محرر سطور
موجود ست منها جزء فی طرق حدیث نعم الادام الخل و در الضرع فی تاویل حدیث ام زرع بلغة الغریب فی مصطلح آثار الحبیب
لقط اللآلی المتناثرة فی الاحادیث المتواترة امالی الحنفیه مجالس الشیخونیه ایضاح المدارک فی الافصاح عن العواتک
عقد الجمان فی بیان شعب الایمان اتحاف السادة شرح احیاء العلوم ناتمام القول المسموع فی الفرق بین الکوع و الکرسوع
الی غیر ذلک سلطان روم نظام الدین ابو الفتح عبد الحمید خان از ایشان التماس اجازت حدیث کرده برای وی سند حدیث
الراحمون یرحمهم الرحمن تبارک و تعالی الخ مع الاجازت نوشته اند اولها الحمد لله الذی رفع مقام اهل الحدیث مکانا
علیا الخ سال تحریرش عاشر شوال سنه ۱۱۹۳ هجری ست و همراهش قصیدهٔ طولانی هم در مدح وی نظم نموده این ابیات از انجاست

سقی الله ربعا کان لی فیه مربعا	ومغنی به غصن الشبیبة اینعا	وحیا مقاما کان لی فیه جیرة
بهم کان کاسی بالفضائل مترعا	الا ورعی دهرا تقضی بانسهم	ولولا الهوی ما قلت یوما المارعا
خلیلی ما لی کلما لاح بارق	تکاد حصاة القلب ان تتصدعا	وان نسمت ریح الصبا من دیارهم
بکت عینی دمعا اسال دمعا	عذیری من هذا الزمان واهله	ومن لی بمن یصغی لشکوای مسمعا

الابیات و اجازتی دیگر برای دستور اعظم سلطان ابی المظفر محمد باشا صدر الوزارة و نظام الملک در همین سال نوشته اند
متضمن بر رد کتاب دلائل الخیرات اوله الحمد لله الذی دل علی الخیرات الخ و وفات ایشان غالبا در مصر اتفاق افتاده بعد سنه
مائتین و الف زیرا که برنامج مذکور دستخطی ایشان مورخه سنه ۱۲۰۰ هجری ست در استقرای فقیر مثل ایشان کم کسی از علمای هند
در ملک حجاز باین رفعت شان در علم و عمل و قبول سلاطین و کثرت شیوخ و تصانیف و وفور تلامذه گذشته آبا و اجداد وی همه علما
و مشایخ و حفاظ معظم و مکرم زمان خود بوده اند چنانکه از تراجم آنها خصوصا سید قادری حافظ ضیاء الله بلگرامی در تاریخ بلگرام مسطور ست ظاهر میشود والله اعلم

جمال الاسلام وشیخ المسلمین قاضی القضاة ابو علی محمد بن علی بن محمد الشوکانی الیمنی الصنعانی از اعاظم
علما واکابر فضلا صنعای یمن بود در جمیع علوم متداوله از صرف ونحو ومنطق وفقه واصول فقه وحدیث وتفسیر واصول آن
ید بیضا داشت چنانکه ثبت او که مشتمل بر ذکر کتب این علوم وغیرهاست بران دلالت دارد ولادت او در سنه سبع وسبعین
ومائه والف اتفاق افتاده شیوخ او بسیار اند منهم السید الامام عبد القادر بن احمد بن الناصر وعلی بن ابراهیم بن عامر
وصدیق بن علی المزجاجی ویوسف بن محمد المزجاجی وحسن بن اسمعیل بن حسین المغربی وغیرهم وبعضی از ایشان روایت دارند
از محمد حیات سندی مدنی واز ابو الحسن سندی واز سید محمد بن اسمعیل امیر وعبد الخالق مزجاجی وغیرهم وچنانکه وی از ینها
اخذ کرده وسماع نموده همچنان خلقی بسیار بلکه بیشمار از وی اخذ نموده واستفاده کرده در عهد خود در علوم وفنون جمیعه عدیم النظیر بود
تلمذ وی واخذ اجازت از وی در مفاخر ومناقب عظیمه معدود است قاضی قضات صنعای یمن بود از طرف امام منصور بالله
علی بن العباس در سنه ۱۲۰۹ اوائل شهر شعبان متقلد این خدمت شده حاکم آنجا باآنکه مذهب زیدیه داشت در تعظیم واجلال
او مبالغه میکرد ودر هر باب از امر ونهی مقتدی قول او بود ومجال نداشت که سرمو خلاف رای او در فصل خصومات
ودیگر مهمات ملک ومال کند شیخ محمد بن القاضی محسن الانصاری در حُدیده بافقیر حکایت کردند که پادشاه صنعا می گفت
آنقدر خوف که مرا از دو کس می آید از هیچکس نیست یکی او تعالی دوم شوکانی ونیز میگفت که زیدیه را بسبب رد
بر مذهب ایشان تعصبی تمام با او بود بارها بصورت بلوی برامده خانه او را محاصره کردند چون وی یکبار از خانه برامد
همها بگریختند وهیچکی را مجال مقابله ومواجهه با او نبود آری مصرع هیبت حق ست این از خلق نیست
در علوم دینیه برتبه اجتهاد رسیده بود وتقلید هیچکی نمیکرد نواب محمد مصطفی خانصاحب بهادر المتوفی سنه ست وثمانین
ومائتین والف در ترغیب السالک الی احسن المسالک نوشته از شوکانی که قاضی القضات صنعا بود شاید که خبری داشته باشی
میگوئی که بعد از سلف بوفور احاطه واطلاع او در فن حدیث کسی برنخاسته در فروع تقلید ایمه نمیکرد وعمل باجتهاد خویش داشت
واین معنی نه خاص اوست که همه اهل حدیث آنجا بدین شیوه خرامش دارند بالجمله اگر ارض یمن مسکن چندین ارباب
خیر وصلاح ومجمع چنین اصحاب فلاح آمد شگفت چیست که خواجهٔ کائنات علیه وعلی آله افضل الصلوات در خصوص او
فرموده الایمان یمان والحکمة یمانیة انتهی گویم وی صاحب تصانیف بسیار ست از مطولات ومختصرات منها فتح القدیر
تفسیر القرآن الکریم در اربع مجلد ضخام ونیل الاوطار شرح منتقی الاخبار در چهار مجلد واول کسیکه این هر دو کتاب در هند
آورده وآنرا رواج داده محرر سطور ست وحال این هر دو کتاب در مقصد اول گذشت ومنها الدرر البهیه مختصر فی
فقه الحدیث وشرحه الدراری المضیه مجلد لطیف ورفع الریبه فی مسئلة الغیبه وشرح الصدور فی تحریم رفع القبور
وارشاد السائل الی دلیل المسائل والتوضیح فیما جاء فی المنتظر والمسیح والابحاث الوضیه فی الکلام علی حدیث حب الدنیا
راس کل خطیه وتحفة الذاکرین شرح حصن حصین مجلد ضخیم والفوائد المجموعه فی الاحادیث الموضوعه واین کتاب در هند
بقالب طبع رسیده واول کسیکه آنرا بهند آورد مولوی عبد الحی مرحوم اند وایشان در سفر حج از وی سند فن حدیث
هم بطریق اجازة بالکتابة حاصل نموده بودند وتحریر الدلائل علی مقدار ما یجوز بین الامام والموتم من الارتفاع والانخفاض

والبعد والحائل وکشف الاستار عن حکم الشفعة بالجوار وفقیه علامه علی بن احمد ابروی تقریظی منظوم ست منها نظم

لله در العالم الربانی	البدر نجل علی الشوکانی	فلقد ابان عن العلوم جواهرا
تنبیک منه علی علو الشان	قد اشرقت اکوانا بعلومه	شان البدر یضیئ فی الاکوان
ولئن حوی کل الکمال فانه	عن وصفه الجاری علی الاذهان	سبحان من جعل الفضائل کلها
فیه وفضله علی الاقران	وعلیه منی الف الف تحیة	ما غردت ورقا علی الاغصان

وله اشراق النیرین فی بیان الحکم اذا تخلف عن الوعد احد الخصمین ودروی علامه لطف الله بن احمد جحاف النظمی ست بطور تقریظ

لقد ابدعت فی التحریر یا من	الیه دقائق الابحاث تنهی	وجئت من الکمال بمعجزات
اضاءت انجم الافلاک عنها	یقول القوم ان وافی وفیه	لها وجها کان الحق اشهی
وکان بهم حسود قال وجه	سیظهر وهو فی التحقیق اشهی	فوافانا کاملا کالبدر لما
تبدت هل له ابصرت شبها	ولما جاءهم بهتوا وقالوا	صفید جاء من ستین وجها

وله کتاب وبل الغمام علی شفاء الاوام شرحا وتخریجا وکتاب ادب الطلب ومنتهی الارب وارشاد الفحول الی تحقیق الحق من علم الاصول والسیل الجرار المتدفق علی حدائق الازهار مجلد ضخیم وله کتاب فی الاشتقاق وکتاب الفتح الربانی فی فتاوی الشوکانی فی اربع مجلدات ضخیمة فیه غرائب مسائل وعجائب رسائل وکتاب ارشاد الثقات الی اتفاق الشرائع علی التوحید والمعاد والنبوات ردا علی موسی بن میمون الاندلسی الیهودی فی ظاهر المستند والزندیق فی باطن المعتقد ومن رسائله الطود المنیف فی الانتصاف للسعد علی الشریف فی المسئلة المشهورة التی تنازعا فیها بین یدی تیمورلنگ السمرقندی ومنها شفاء العلل فی زیادة الثمن لمجرد الاجل وطیب النشر فی مسائل العشر جواب علی القاضی عبد الرحمن والصوارم الهندیة المسلولة علی الریاض الندیة لابطال قول من اوجب غسل الفرجین والقول الصادق فی الامام الفاسق وتشنیف السمع بابطال ادلة الجمع ورسالة فی حد السفر الذی یجب معه قصر الصلوة والقول المحرر فی لبس المعصفر وسائر انواع الاحمر وابطال دعوی الاجماع علی تحریم السماع وزهر النسرین الفائح بفضائل العمرین وعقود الجمان فی بیان حدود البلدان واتحاف المهرة فی الکلام علی حدیث لا عدوی ولا طیرة وارشاد الغبی الی مذهب اهل البیت فی صحب النبی ورفع الجناح عن باقی المباح بل هو مامور به ام لا وارشاد المستفید الی دفع کلام ابن دقیق العید فی الاطلاق والتقیید والبحث الملم بقوله تعالی الا من ظلم والبحث المشعر عن تحریم کل مسکر والرسالة المکملة فی ادلة البسملة ورسالة عجیبة فی رفع المظالم والمآثم الی غیر ذلک من المؤلفات وکلها بدیعة فی بابها نافعة لطلابها لم یتیسر مثلها لعلماء عصره وفضلاء من جاء بعدهم وغایته انه نادرة الدهر واعلم علماء العصر وله کتب ورسائل واجوبة سوی هذا لا یحصی کثرة فرحمه الله تعالی ورضی عنه وبعض این کتب نزد محرر سطور موجود ست ودی شیخ من ست بیک واسطه وبهم بدو واسطه وفضلا وکملای عصر او در مدح وی قصائد واشعار بسیار ست که حصر نتوان کرد منها للشیخ العلامة لطف الله

بن احمد جحاف الیمنی نظم	کف تحیرت الادلة حیث لا	لما یؤتی الطلاب نهج السنة

بتصرف کتصرف القطان
لغموض ماخذها ونطق الدقة
للحافظ الحبر الحری محمد
والاثار عن طاها بصالح نية
القت اليك امورها الاحكام اذ
وجبت بحكم الله فی الازلية
وشربت من نضاخ عين السنة
بن علی الحلال اليمنی رح **نظم**
وكل منبشق سار وغادية
من اجلها صرت اهوالها واهواك
متيم كلما حنت مطوقة
يوهم الريح رياها كريا ك
وكلما افتر ثغر للاقاح رای
تويده ما يراه فی محياك
وهل لنا عودة نطفی بها حرقا
فی كل فقر لقتل الصيد معراك
قد جرت فيه باشبال مررت بها
قد سالفت كل ركاض ورتاك
الی ديار الذی حاز العلا وحوی
اقلامه فی الاعادی فعل تباك
مجدد العلم فی هذا الاوان ومن
بمنصل لدم الفجار سفاك
ابدی لنا فی تاليف له ظهرت
معظما بين زهاد ونساك
ادام الله دبی للعباد معا
فوائدا ما نظمناها باسلاك
ويريبی مجده او علو الشان

والنسائی والعلم الحفيد لسورة
وما الف ظفرت به النقاد
بن علی البحر الخضم المجة
وابان عن عضد تماك منكب
وجدتك عند الخطب خادر بيشة
لا فض فوك نصبت اعلام الهدی
الغرا وقمت لها باكمل دعوة
يا دار عزة صوب المزن حياك
يبكی بدمع مشوق عند مغناك
يا صاحبی الما بالحمی وسلا
اطال بين نساء الحی ذكراك
وكلما مال غصن فی غلائله
به شنبية ماس فی ثنياك
يا عز هل الذی قد مر من سبب
من الظنا نالها بالهجر مظناك
ومهمه مقفر فيه السباع وفيه
وكل اشوس الوی غير ضحاك
ناديتها وهی فی الارفال جاهدة
كل الكمال بعقل نير زاك
الجهبذ العالم النحرير من خضعت
قد انقذ الناس من فسوق واشراك
مفسر الذكر بالقول المبين فقد
مقالة خاب منها كل افاك
محلقين علی العلم الشريف بها
لكل بحث دقيق خير فكاك
ولبعض ادبا رستقطی فی حقه رح **نظم**
فليات نادی حبرها وعميدها

وضاعتها الوسطا ظفر بها
فانقادت الی سبل الرشاد بعزمة
جمع الذی يروی من الايات
العليا وادركت هام كل فضيلة
من يستطيع ينال رتبتك التی
وفللت بالتصديق سيف المبتدع
ومنها للسيد الجليل فخر الاسلام عبد الله
وجاد ربعك جون الهامر الباكی
فلی بعزة فی تلك الربا خلس
ديارها عن محب ظل يرعاك
وكلما هبت الارياح فی جهة
سالت مدامعه شوقا لمراك
وكلما احمر ورد فی الرياض حكی
الی الرجوع وهل يحظی بلقياك
هيهات من دون هذا كل داهية
الريح تسری وقد شيبت بادراك
قطعية ما مون غير دانية
يا ناق خبی لقد ابعدت مراك
محمد بن علی والذی فعلت
له الرقاب خضوع الخائف الشاكی
مشتهر العلم فی بدو وفی حضر
علا به فوق اعلام واملاك
ان جئت حضرته العليا خلت بها
علی امام سريع الفهم فتاك
اليك يا ابن علی قد سحبت بها
يا من اتی صنعاء يبغی مفخرا
قطب الكمال محمد الشوكانی

حبر تدفق مثل بحر علمه	هذا وليس له بصنعاء ثانی	ولبعضهم نظم
علامة المعقول والمنقول من	حکمت له العليا على اترابه	نزل الزمان ولوم الجد من
فاق الاکابر فی اوان شبابه	بدر الهدی النظار سله مقبلا	کفیه ملتمسا لرد جوابه

شوکانی در نظم هم دستگاه کامل دارد علم عربیت و ادب را چنانکه باید اتقان کرده و سابق بر فرسان این میدان گشته در مدیده از کلام او نظم کثیر دیده شد این چند بیت بخاطر مانده است **ابیات**

یا نازلین الحمی ان عز قربکم	عنی وضاقت بنا دار واوطان	فلی الیکم تحیات مرددة
مع النسیم واشواق واشجان	ولو قالوا اتیت موا اخرا	فاجبت دار الخلد اخری
وختام خیر الرسل صار	من الجمیع اجل قدرا	وتاخر الاسحار صیرها
بحسن الوصف احری	والخنصر الصغری علت	وتخمت تبرا و درا
وتر السنان وان تاخر	فی الرماح یعلی صدرا	سبق الهلال البدر لا
کن لم یعص بالسبق بدرا		

شوکانی نسبت بسوی قبیله است و صنعانی نسبت بصنعا که اشرف بلاد یمن و تختگاه امام آنجاست در ترغیب السالک گفته خاکش همه محدث خیز امروز علم حدیث چنانکه در انجاست گمان نمیرود که با آن فراوانی و باین وسعت بجای دیگر باشد انتهی شیخ احمد فرزند شوکانی هم عالم کامل فقیه محدث بود بعد پدر بجای او درس گفت وفتوی داد و برای طالبین اجازت واسماع حدیث نمود بر سال وفاتش اطلاع دست بهم نداد اما وفات شوکانی در سنه خمس وخمسین ومائتین والف یوم الاربعاء بست وششم جمادی الآخره بوده و میان وفات او و وفات ولد او علی بن محمد قریب یکماه تفاوت افتاده اول پسر بود پدر هیچ جزع وفزع ظاهر نکرد با آنکه ولد صالح عالم مبرز در جمیع علوم بود و باوجود صغر سن که در حدود بست سالگی باشد نادرهٔ وقت آمده بود رحمهم الله الجمیع برحمته تلامذهٔ شوکانی وکسانیکه سلسلهٔ اسناد روایت حدیث ایشان بوی منتهی میشود اکثر ایشان در فروع مقید مذهبی خاص نیستند بلکه عمل بر احادیث بعد طی جمیع مدارج تحقیق وتصحیح مینمایند و هرکه از ایشان نوعی از اجتهاد بهم میرساند کار حسب اجتهاد خود میکند موافق آنچه او را ظاهر میشود شوکانی با آنکه رتبهٔ اجتهاد داشت در کتب مؤلفهٔ خود هیچ جا از دائرهٔ مذاهب اربعه بیرون نرفته الا ما شاء الله تعالی و در ان خلاف جماعتی از سلف واکابر اهل حدیث همراه اوست در وقت او ریاست علم حدیث وفتوی وتدریس وقضای بلدان بوی منتهی شده بود و قوت ذکا و مرتبهٔ تحقیق او بجائی رسیده که مسائل اصول فقه را از هر چهار مذهب در مجلدی ضخیم تنقیح نموده وصواب آنرا از خطا جدا ساخته در هر مسئله بحث وتفتیش کامل بر روی کار آورده نامش ارشاد الفحول الی تحقیق الحق من علم الاصول نهاده واین امری غیر مسبوق است زیراکه تا ضوابط وقوانین این علم درین عالم ممهد گشته هیچکس بجز تقلیدش دم از تحقیق دران نزده مگر این شخص که درین آخر زمان گوی سبقت از همگنان برده وذلک فضل الله یؤتیه من یشاء موافق ومخالف بعلم وفضل او اعتراف دارند وکتب مصنفهٔ او را بجان خریداری مینمایند وبسوی آن محتاج اند تلخیص مذاهب با ادله چنانکه او میکند دیدنی است وترجیح حکم در محل خلاف واختلاف از وی شنیدنی والله تخصص

برحمته من یشاء امروز اگر هیچ یکی از صحاح تالیف وی باشد هیچ باب شریعت محتاج بسوی غیر او نیست باین همه در نصرت سنت

و قلع و قمع بدعت و رد محدثات و رفع منکرات بزبان و بیان آیتی از آیات الهی بود درین دور تا آخر آنچه سعی در ترویج شرع مطهر و تجدید احکام

اسلام و احیای سنن و اماتت فتن از وی بوجود آمده گمان نمیرود که کسی دیگر کرده باشد جزاه الله عن الاسلام والمسلمین خیرا

محمد بن عبد الوهاب النجدی آنچه از حال وی شیخ محمد بن ناصر حازمی در رساله فتح المنان فی ترجیح الراجح و تزییف الزائف

من صلح الاخوان نوشته درینجا قلمی میشود زیرا که در وی فرقه توحید و طائفه مبتدعه باهم خلاف بسیار دارند و اکثر خواص

را هم اطلاع صحیح بر حال او حاصل نیست تا بعوام چه رسد و صلح الاخوان رساله ایست از سید علامه داود بن سلیمان بغدادی

در رد بر شیخ محمد بن عبد الوهاب و فتح المنان گویا محاکمه است میان سید و شیخ مذکور پس در رساله مذکور نوشته که وی شیخ محمد

بن عبد الوهاب بن سلیمان بن علی بن محمد بن احمد بن راشد بن برید بن محمد بن برید بن مشرف ست این ست نسب معروف او

و گویند که وی از مضر ست پستر از بنی تمیم ولادت او در سنه خمسة عشر بعد المائة والالف در عیینه از بلاد نجد بوده و همانجا

نشو و نما یافته و قرآن شریف خوانده و علم از پدر خود اخذ کرده و او بیت فقه حنابله است حج گذارده و بمدینه منوره رفته و آنجا

با شیخ عبد الله بن ابراهیم که از اصحاب ابو المواهب البعلی الدمشقی و از اهل نجد بود ملاقی گشته کسب علم نمود بعده همراه پدر

بسوی حریملا از نجد نشتافته و چون پدرش هم درگذشت بعیینه رجوع کرد و خواست که نشر دعوت کند اهل عیینه بر دعوت او راضی نشدند

از انجا بسببی بسوی درعیه آمد امیر آنجا محمد بن سعود نام که از آل مقرن بود و گویند از بنی حنیفه ثم من ربیعة والله اعلم اطاعت او

قبول کرد و این در سنه تسع و خمسین بعد المائة والالف اتفاق افتاد و دعوت او در نجد و شرقی بلاد عرب تا عمان انتشار گرفت

و از انجا بسوی حجاز و یمن جز در حدود مائتین و الف بیرون نیامد و وی مردی عالم متبع ست غالب بر وی فی نفس الامر اتباع نجد

و رسائل او معروف ست در وی مقبول و مرز ودست و اشهر چیزی که بر وی انکار کنند دو خصلت بزرگ ست یکی تکفیر اهل ارض

بمجرد تلفیقات که دلیلی بران نیست و سید مصنف در رد بر وی بران انصاف کرده دوم تجاری بر سفک دم معصوم بلا حجت

و اقامت برهان و دیگر جزئیات تابع اوست که سید مصنف بعضی را ازان ذکر کرده و بسیار را ترک نموده و این حقیر ست باصلاح

و صحت اصل توان بخشید پس کلام سید داود در تکفیر و تشریک ر است و بجاست و بر شیخ محمد و اتباع او کلام در رد او برا

مختلط گشته حال آنکه فرق میان هر دو روشن ست زیرا که برا از کسی هم واقع میشود که هنوز در دائره اسلام باقیست

و کافر خارج از دائره و خالع ربقه است و مخالفت قواطع ماخذ تکفیر نیست بلکه ماخذ او مخالفت دلائل سمعیه قطعیه است

سندا و دلالة و اما کلام مصنف در شان ابن تیمیه و ابن القیم پس این هر دو امام جلیل اهل بیت علم حنابله خلفا عن سلف

از اعاظم حفاظ قرن سابع و افضل ایشان اند و ابن القیم شاگرد ابن تیمیه است و هما عالمان عاملان تقیان نقیان ثقتان

منصفان تعبا لانفسهما و ادیا ما علیهما و احدهما یتبع الآخر و انفردا باقوال و اختیارات انصفا فی بعضها والله یحب الانصاف

و امتحنا بسبب بعضها رحمهما الله تعالی و شیخ محمد نجدی طریقه خود را بر اتباع این هر دو امام بزعم خود بنا کرده و طرفی

بحسب اطلاع و اشراف خود از اقوال ایشان فرا گرفته در بعض نقل صائب ست و در بعض خطا کرده و بعض را بی قصد

اخذ نموده و دعوت او احیای بعض شریعت و اماتت بسیاری از باطل در نجد و حجاز و یمن کرده تجاوز الله عنه فیما اخطأ فیه

وجزاه بالحسنی من عمله انتهی کلامه بعده درین رساله سخن در فروع مسائل اعتقاد مثل کرامات اولیا و توسل بانبیا و شرک
اراده و نیت و حلف بغیر الله و ایجاب نذر و کردن دعا و فرق الوهیت و ربوبیت و استدلال بآیات وارده در اهل کتاب
برین است و جواز رقی و تمائم بطریق تحقیق و انصاف نموده که ذکرش درینجا ضرورت ندارد و جمعی از اهل علم که
اطلاع کامل بر حال او نداشته اند یا داشته اند اما گرفتار تعصب و نفسانیت بوده اند تکفیر و تضلیل او میکنند بدون برهان
از حدیث و قرآن و هر موحد متبع را تهمت اتباع او می کنند و از گروه او میدانند حال آنکه دعوت او از سرزمین یمن و حجاز
بیرون نرفته و احدی از علمای هند از عهد او تا این دم سلسله تلمذ یا ارادت خود بوی درست نساخته و نه بمطالعه و اخذ
از تصانیف او پرداخته و نه آن تصانیف او درین ملک رواج و شهرت دارد پس مع هذا متبعان این ملک و موحدان این
اقلیم را از اتباع او شمردن و بر عقائد او دانستن و مروج طریقه او پنداشتن ستم بر جان انصاف کردن و خون حق و صواب ریختن است و نمیدانند که
هیچیکی از خلق متعبد باقوال و افعال او و یا غیر او از علما و فقها نیست بلکه اصل تعبد باتباع قرآن کریم و سنت رسول رحیم
با هر که موافق افتد و از هر که مخالف شود و آنچه سید محمد امین بن عمر المعروف بابن العابدین در رد المحتار حاشیه در مختار
در جزو سوم در باب البغاة در مثال خوارج نوشته کما وقع فی زماننا فی اتباع عبد الوهاب الذین خرجوا من نجد و تغلبوا
علی الحرمین و کانوا ینتحلون مذهب الحنابلة لکنهم اعتقدوا انهم هم المسلمون و ان من خالف اعتقادهم مشرکون
واستباحوا بذلک قتل اهل السنة وقتل علمائهم حتی کسر الله شوکتهم و خرب بلادهم و ظفر بهم عساکر المسلمین عام
ثلث و ثلثین و مائتین و الف انتهی کلامه پس درین کلام او مسامحت است زیرا که نام او محمد بن عبد الوهاب است
نه عبد الوهاب و ازینجا این نیز معلوم شد که در نسبت بسوی او محمدی باید گفت نه وهابی و از رساله عبد الله بن محمد
بن عبد الوهاب مذکور که وقت فتح حرمین شریفین همراه امیر محمد بن سعود بود و قضیه قدوم او را مفصلا دران ذکر کرده معلوم میشود
که وی انکار این تهمتها که بر وهابیه بسته اند میکند و از عقائد خلاف اهل سنت و جماعت تحاشی مینماید و گفته ما عقیده
خود را بر علمای هر چهار مذهب که در حرم محترم بودند در مجمع عام عرض نمودیم هیچیکی بران معترض نشد ملخص عبارت او
بعینه درینجا نقل کرده میشود زیرا که این رساله درین زمان خصوصا درین دیار عزیز الوجود است میگوید ان مذهبنا فی اصول الدین
مذهب اهل السنة و الجماعة و طریقنا طریقة السلف التی هی الطریق الاسلم بل الاحکم خلافا لمن قال طریقة الخلف اعلم و هی
انا نقر آیات الصفات و الاحادیث علی ظاهرها و نکل معناها الی الله کما قال مالک فی الاستواء و نعتقد ان الخیر و الشر کله
بمشیة الله تعالی و لا یکون فی ملکه الا ما اراد و ان العبد لا یقدر علی خلق افعاله بل له کسب یترتب علیه الجزاء و الثواب
فضل و العقاب عدل و لا یجب علی الله لعبده شیء و انه یراه المومنون فی الآخرة بلا کیف و لا احاطة و نحن ایضا فی
الفروع علی مذهب الامام احمد بن حنبل و لا ننکر علی من قلد احدا من الائمة الاربعة دون غیرهم لعدم ضبط مذاهب الغیر
کالرافضة و الزیدیة و الکرامیة و نحوهم و لا نستحق لمرتبة الاجتهاد المطلق و لا احد علینا یدعیها الا انا فی بعض المسائل
اذا صح لنا نص جلی من کتاب او سنة غیر منسوخ و لا مخصص و لا معارض باقوی منه و قال به احد الائمة الاربعة اخذنا به
و ترکنا المذهب کارث الجد و الاخوة فانا نقدم الجد بالارث و ان خالف مذهب الحنابلة و لا نفتش علی احد فی مذهبه

ولا نعترض علیه الا اذا اطلعنا علی نص جلی مخالف بمذهب احد الایمة وکانت المسئلة مما یحصل بها شعار ظاهر کامام الصلوة فنامر الحنفی والمالکی مثلا بالمحافظة علی نحو الطمانینة فی الاعتدال والجلوس بین السجدتین بوضوح دلیل ذلک بخلاف جهر الامام الشافعی بالبسملة فلا نامره بالاسرار وشتان بین المسئلتین فاذا قوی الدلیل ارشدناهم للنص وان خالف المذهب وذلک انما یکون نادرا ولا مانع من اجتهاد فی بعض المسائل دون بعض فلا مناقضة لعدم دعوی الاجتهاد المطلق وقد سبق جمع من ایمة المذاهب الاربعة الی اختیارات لهم فی بعض المسائل مخالفین للمذهب الملتزمین تقلید صاحبه ثم انا نستعین علی فهم کتاب الله بالتفاسیر المتداولة المعتبرة ومن اجلها لدینا تفسیر ابن جریر ومختصره لابن کثیر وکذا البغوی والبیضاوی والخازن والحدادی والجلالین وغیرهم وعلی فهم الحدیث بشروح الایمة المبرزین کالعسقلانی والقسطلانی علی البخاری والنووی علی مسلم والمناوی علی الجامع الصغیر ونحرص علی کتب الحدیث خصوصا الامهات الست وشروحها ونستعین بسائر کتب المذاهب فی سائر الفنون اصولا وفروعا وقواعد وسیرا ونحوا وصرفا وجمیع علوم الالة ولا نتلف شیئا من المؤلفات اصلا الا ما اشتمل علی ما یوقع الناس فی الشرک کروض الریاحین او یحصل بسببه خلل فی العقائد کعلم المنطق علی انا لا نفحص عن مثل ذلک الا ان تظاهر به صاحبه معاندا وما اتفق علیه بعض البدو فی اتلاف بعض کتب اهل الطائف انما صدر منه لجهله وقد زجر هو وغیره عن مثل ذلک ولا نری سبی العرب لم نفعله ولا نقاتل غیرهم ولا نری قتل النساء والاطفال واما ما یکذب علینا سترا للحق وتلبیسا علی الخلق بانا نفسر القرآن برأینا ونأخذ من الحدیث ما وافق فهمنا من دون مراجعة شرح ولا نعول علی شیخ وانا نضع من رتبة نبینا صلی الله علیه وسلم بقولنا النبی رمة فی قبره وعصا احدنا انفع له منه ولیس له شفاعة وان زیارته غیر مندوبة وانه کان لا یعرف معنی لا اله الا الله حتی انزل علیه وانا لا نعتمد اقوال العلماء ونتلف مؤلفات اهل المذاهب لکون الحق والباطل فیها وانا مجسمة وانا نکفر الناس علی الاطلاق اهل زماننا ومن بعد ست مائة الا من هو علی ما نحن علیه ومن فروع ذلک انا لا نقبل بیعة احد الا اذا اقر علیه بانه کان مشرکا وان ابویه ماتا علی الشرک بالله وانا ننهی عن الصلوة علی النبی صلی الله علیه وسلم ونحرم زیارة القبور المشروعة مطلقا وانا لا نعرف حق اهل البیت وانا نجبرهم علی تزویج غیر الکفو لهم وانا نجبر بعض الشیوخ علی فراق زوجته الشابة لتنکح شابا اذا ترافعوا لدینا ولا وجه لذلک فجمیع الخرافات واشباهها لما استفهمنا عنها من ذکرنا کان جوابنا علیه فی کل مسئلة سبحانک هذا بهتان عظیم فمن روی عنا شیئا من ذلک ونسبه الینا فقد کذب علینا وافتری ومن شاهد حالنا وحضر مجالسنا وتحقق ما عندنا علم قطعا ان جمیع ذلک وضعه علینا وافتراه اعداء الدین واخوان الشیاطین تنفیرا للناس عن الاذعان لاخلاص التوحید لله تعالی بالعبادة وترک انواع الشرک الذی نص الله علی انه لا یغفره ویغفر ما دون ذلک لمن یشاء فانا نعتقد ان من فعل انواعا من الکبائر کالقتل للمسلم بغیر حق والزنا والربا وشرب الخمر وتکرر منه ذلک لا یخرج بفعل ذلک عن دائرة الاسلام ولا یخلد فی دار الانتقام اذا مات موحدا لله تعالی فی جمیع انواع العبادة والذی نعتقد ان رتبة نبینا صلی الله علیه وسلم اعلی مراتب المخلوقین علی الاطلاق وانه حی فی قبره حیوة مستقرة ابلغ من حیوة الشهداء المنصوص علیها فی التنزیل اذ هو افضل منهم بلا ریب وانه یسمع سلام من یسلم علیه وتسن زیارته الا انه لا یشد الرحال الا لزیارة المسجد والصلوة فیه واذا قصد مع ذلک الزیارة

فلا باس من انفق انفس اوقاته في الصلوة عليه الواردة عنه فقد فاز سعادة الدارين وكفى همه وغمه كما جاء في الحديث
ولا ننكر كرامات الاولياء ونعترف لهم بالحق وانهم على هدى من ربهم مهما ساروا على الطريقة الشرعية والقوانين المرعية
الا انهم لا يستحقون شيئا من انواع العبادة لا حال الحيوة ولا بعد الممات بل نطلب من احد منهم الدعا في حال الحيوة بل
ومن كل مسلم فقد جاء في الحديث دعاء المرء مستجاب لاخيه الخ ونثبت الشفاعة لنبينا صلى الله عليه وسلم يوم القيامة
حسبما ورد وكذا سائر الانبياء والملائكة والاولياء والاطفال حسبما ورد ايضا ونسألها من الله المالك لها والاذن
فيها لمن شاء من الموحدين الذين هم اسعد الناس بها كما ورد بان يقول احدنا متضرعا الى الله تعالى اللهم شفع نبينا محمدا
صلى الله عليه وسلم فينا يوم القيامة او عبادك الصالحين او ملائكتك ونحو ذلك ولا يلزم ان نكون مجسمة وان قلنا
بالجهة كما ورد الحديث بها ونقول في من مات تلك امة قد خلت لها ما كسبت ولكم ما كسبتم ولا نقول بكفر من صحت ديانته
وشهر صلاحه وعلمه وورعه وزهده وحسنت سيرته وبالغ في نصح الامة وان كان مخطيا في هذه المسئلة او غيرها كابن حجر الهيتمي
المكي فانا نعلم كلامه في الدر المنظم ولا ننكر سعة علمه ولهذا نقتني كتبه كشرح الاربعين والزواجر وغيرها ونعتمد على نقله هذا
ما نحن عليه مخاطبين به من له عقل وعلم وهو متصف بالانصاف عال عن الميل الى التعصب والاعتساف ينظر ما يقال
لا الى من قال واما من شانه لزوم مالوفه وعادته سواء كان حقا او غير حق مقلدا فهو ممن قال تعالى فيهم انا وجدنا آباءنا
على امة وانا على آثارهم مقتدون عادته وجبلته ان يعرف الحق بالرجال لا الرجال بالحق فلا نخاطبه وامثاله فجنود التوحيد
بحمد الله منصورة وراياتهم بالسعد والاقبال منشورة انتهى كلامه ملخصا توفي الشيخ محمد بن عبد الوهاب رح في سنة ست
ومائتين والف ازينجا ضعف تقرير ابن عابدين ظاهر شد درينكه وى غير خود را مشرك ميدانست واسلام را منحصر در طريقه خود
مي پنداشت واين نيز معلوم شد كه عقيده او همه موافق اهل سنت وجماعت است هرچه نسبت او ميگويند مختلق موضوع
ووى بدان راضى نيست واين افترا وكذب هم در حيات وى بروى كردند ووى ازان تبرا كرد وبران انكار نمود پس او را
محدث دين جديد يا مذهب غير سديد دانستن وهر مانع شرك وبدعت از اتباع او شمردن دور از طريقه انصاف باشد اگرچه بعض عقائد ايشان
باعقائد وى موافق افتد زيرا كه هيچ فرقه از فرق اسلام نيست مگر آنكه بعض عقائد واصول وفروع وى موافق فرقه مخالف اوست خواه
آن مخالف محق باشد يا مبطل مباينت كلى يكى از ديگرى خود در امكان نيست كما لا يخفى على المتتبع البصير والله اعلم بالصواب وهو اللطيف الخبير

محمد اسمعيل بن الشيخ عبد الغني العمري بن مسند الوقت الشاه ولي الله المحدث دهلوى رحمهم الله تعالى يكي
از ائمه دين وفقهاى متقنين ونبلاى محدثين بود پدرش بعمر بست وهشت سالگى دنياى فانى را پدرود كرد مردى متقى ذكى
الطبع لوذعى المعى بود وبسبب اخترام منيه او را شهرت مثل ديگر اخوان خود دست بهم نداد وى بعد وفات پدر بزرگوار
در كنار عم نامدار شاه عبد القادر دهلوى مؤلف موضح قرآن تربيت ظاهرى وباطنى يافت وبجاى فرزند او بود وهم زانوى
ادب در تحصيل كمالات علميه وعمليه وفضائل خاندان خود بخدمت ١٢٠٥ اعمام كرام خود ته نموده بذروه اعلى از علم وفضل رسيد
جوهر ذكاى او بغايت عالى افتاده بود مقدمات عويصه ومشكلات علوم را زود تر ادراك ميكرد وبمغز سخن ميرسيد حكايات ذهانت
وفطانت وى هنوز نقل هر مجلس وزيب هر محفل اهل علم است ولادتش تقريبا در سنه اثنتين ومائتين والف واقع شده بيعت جهاد

با سید احمد بریلوی مرید شاه عبد العزیز دهلوی بجا آورده بود و سرخیل قافلهٔ حجاج و مجاهدین وی بود و این همه ترویج شریعت از شرق تا غرب و رفع بدع و محدثات که می بینی و این همه مذاکرهٔ علوم و کثرت صوم و صلوٰة و زکوٰة و آبادی مساجد که در مردم هند مشاهده میکنی هم بدولت جد و اجتهاد او و مولوی عبد الحی مرحوم ست گوئی در سرزمین هند مثل این دو بزرگوار کعبهٔ بجای دو وزیر شیخ خود بودند درین کار درین دوازده صد سال کسی برنخاسته اسلام را بعهد ایشان رونقی دیگر حاصل شده و سنن ماثوره محو شده را بعرق ریزی ایشان حیاتی تازه دست بهم داده لاسیما حکایات برکات وعظ و نصائح محمد اسمعیل و کثرت اهتدای مردم به پند و اندرز آن ربانی جلیل چیزی ست که موافق و مخالف دران یکزبان ست نتوان گفت که چقدر رسوم اشراک و بدع از هم متلاشی شد و محدثات و کفریات از عالم بدر رفت

نظم

ما انت به بدیع تمادی عمرها	دهر او کاد ظلامها لا ینجلی	فعلی به الاسلام ارفع هضبة
و سواه فی الحضیض الاسفل	غلط امرء بابی علی قاسه	هیهات قصر عن علاه ابو علی
لو ان رسطالیس یسمع لفظة	من لفظه لعرته هزة افکل	ولو انهم جمعوا الدیه تیقنوا
ان الفضیلة لم تکن للاول		

تخم اتباع سنت و اجتناب از بدعت که جد وی شاه ولی الله محدث رضی الله عنه درین دیار کاشته بود در عهد وی برگ و بار آورد و بدایت او از وی نهایت پذیرفت در علوم معقول و منقول یاد پیشینیان از خاطر می برد و در علم فروع و اصول ایهٔ آزاد و رتبه می نشاند در هر علم که با او سخن رانی دانی که وی امام این فن ست در هر فن که با وی مناظره کنی شناسی که وی حافظ این علم ست اصول فقه بر نوک زبان داشت و علم حساب در انگشتان قرآن و حدیث خود محفوظ سینهٔ او بود و فقه و منقول مشق دیرینهٔ او و هر چند مثل دیگر علما اشتغال بتدریس و تعلیم نکرده و عمری در کسب آن نگذرانیده مگر در میدان امتحان بزور ذکای خداداد و جودت طبع نقاد سبقت بر ممتحنین و اکابر علمای مشهورین می برد بتقریب حج و جهاد سفرهای عرب و عجم کرده و در هر دو جا در بعض مسائل علمای عصر مثل شیخ محمد عابد سندی و مولوی فضل حق هندی با او طرف شده هر جا رایت فتح و اقبال بدست او ماند و خصم شکست بر شکست خورد و مسائل و رسائل این مناظره مشهور عالم ست احتیاج ذکر ندارد تمام عمر خود را در اعلای کلمة الله و احیای سنن رسول الله و جهاد فی سبیل الله و هدایت خلق الله گذرانید و دمی بآرام در جائی از بلاد اسلام نیاسود تصانیف او که بضرورت تمام و التماس جمعی از اعلام بوجود آمده غالب در اسفار تحریر پذیرفته و نوبت نظر ثانی دران صورت نبسته مع ذلک در بلاغت انشا و فصاحت املا و لطافت مبانی و تحقیق معانی روکش مؤلفات اقران و امثال بلکه بعض سابقین اعیان ست اگر در رنگ دیگر اهل علم فرصت تالیف می یافت و باطمینان خاطر در جائی نشسته مشغول بتصنیف میشد خدا داند چه کار میکرد در همین ذکا و شوخی طبع و جودت خاطر و علو پایهٔ تقاوت او و در دین و کمال تشرع بآداب شرع مبین بسبب حسد اهل زمان و افترای عداوت مبتدعان گاهی تهمت ترک حنفیت نمودند و گاهی رمی بوهابیت کردند بلکه نوبت بآن رسید که منسوب بمذهب اعتزال و خروج ساختند و باین افراط روی خود چون نامهٔ اعمال خویش سیاه کردند اینک کتب مؤلفهٔ او موجود و مشهور و دست نشان به هند کجا معتزلی شده و کجا خارجی گشته مقصود این دنیا طلبان از این دروغ تنفیر خلق الله از تعبد خالص معبود حقیقی و سرگرمی

بازار بدعت خود بود تا پرده از روی کار ایشان نیفتد و آبروی بزرگان که از عمری دراز در اذهان عوام کالانعام نشسته است
بدریافت ابطال طریقهٔ ایشان و مجانبت از اوضاع شریعت حقه نرود ولیکن شور و غوغای این فریق کاری از پیش نبرد
وانچه حق تعالی از هدایت بعض افراد بلکه اکثر عباد خواسته بود از کمین عدم بعرصهٔ وجود آمد و خلقی بیشمار استقامت بر صراط مستقیم
و توبه از سلوک طریق جحیم اختیار نمود و لله الحمد تا آنکه برکات آن هدایت هنوز از در و دیوار هند نمایان است و در
مثل باران بر دلهای صاحبدلان بر زان مخالفین او اگر دمی بانصاف گرایند زود فهم توانند کرد که این همه اعتنا بصوم
و صلوة که فی الحال حال روزگار ایشان است هم بدولت اوست و الا احوال مشایخ و علمای هندوستان الا ما شاء الله تعالی
معلوم همگنان است که کاره باری از احکام اسلام و اتباع دین نمی داشتند و سری بسوی هدایت نفوس خود و تقیید درس
و تعلیم فقه و حدیث و فنون شرعیه و علوم دینیه نمی برداشتند کل و جل کمالات ایشان منحصر در تحصیل معقولات و کسب جاه
فضیلت و مشیخت با ترک امر بمعروف و نهی عن المنکر بود با دعاوی طویله و عریضه و مفاخر و مناقب جلیله و چون حق تعالی
وجود با جود او برای هدایت خلق منتصب نمود و داعیهٔ حق گوئی و صواب نمائی در دل او انداخت از جاهل تا عالم و از فقیر
تا امیر همه گویا از خواب بیدار شدند و حق را از باطل و صواب را از خطا و حرام را از حلال باز شناختند اگرچه در بعض
یا اکثر مسائل با وی مخالف بوده اند تعصبا لا انصافا و مع ذلک حق این است که وی بلکه جمله علمای متقدمین و متاخرین را
در عدم تقلید حکم واحد است هیچکی از خلق باقوال و افعال ایشان متعبد نیست و نه بر هیچکی اطاعت و سمع ایشان واجب است
آنکه متعبد به است شارع علیه السلام است سخن سخن اوست و حکم حکم او از معاینهٔ کتب متقدمین فقها و محدثین ظاهر میشود
که انچه آنها در نصرت سنن و رد بدع و اشراک گفته و نوشته اند عشر عشیر آن از مولوی محمد اسمعیل بر روی کار نیامده و لیکن
چون نظر ابنای زمان مقصور بر کتب مذهب خود خصوصا متاخرین ایشان است و با مؤلفات اهل مذاهب سنت و جماعت
و تواریخ و سیر و طبقات ایشان کاری ندارند بر حقائق امور و وقائع دهور ایشان را اطلاع حاصل نیست امروز اگر یکی
حرفی از اتباع می راند یا در مسئله از مسائل فروع خلاف مذهب ملتزم خود میکند میدانند که ایجاد مذهبی کرده است
و از دائرهٔ اسلام بدر رفته و خلاف جمهور نموده و حاشاه عن ذلک بلکه وی درین باب مقتدای سلف و آخذ احوط
و عامل بر سنت است لیکن مفاسد جهل و تعصب بسیار است حق تعالی برادران دینی ما را انصاف روزی کند بالجمله از
مؤلفات وی چیزی در فقه و حدیث و اصول و جز آن بعض رسائل موجود است و همه نافع و نزد اهل حق مقبول از انجمله رد الاشراک است
مشتمل بر دو باب در نفی اشراک و رسوم کفر و بدعات از احادیث و تقویة الایمان ترجمهٔ یک باب اوست هم از مؤلف
وی تنویر العینین فی اثبات رفع الیدین و اصول فقه در کراسه واحده و صراط المستقیم و رسالهٔ امامت و ایضاح الحق الصریح
فی احکام المیت و الضریح و این هر دو ناتمام است و مثنوی سلک نور ناتمام و تنقید الجواب در اثبات رفع الیدین
و جز آن گاهی میل بنظم هم میکرد در مدح آنحضرت صلی الله علیه و سلم قصیدهٔ دارد این چند بیت از انجاست ابیات

هزار حمد برب حکیم صاحب جود	ظهور کرد کمالش ز جزء هر موجود	ز آفتاب جمالش بتافت ذره صفت
ز سمک قعر زمین تا سماک چرخ کبود	ز اقتضای ظهور جمال لم یزلی	بخواست تا که شود عکس آن جمال نمود

زبهر جلوهٔ آن عکس ساخت آیینه
بغور فکر تامل کنی بلوح وجود
شروق نور مقدس به تیره دان زمین
ظهور احمد مرسل در اهل کفر و جحود
نوید مولد او چون بگوش عرش مجید
بجنبش آمده ایوان جابران عنود
طلوع اختر او بود نحس بر کسری
شمار تا بدهم خانه چار بار نمود
غرض که عد سنینش باربعین چو رسید
که سر غیب بهین جلوه چو خوش فرمود
نزول وصف الٰهی بکسوت الفاظ
بچشم خاک نشینان جبل شهد مشهود
اگر بفر شکوه محمد عربی
که سرکشان جهان زیر او چو خوار و عنود
بصرف مال حریص و ببذل جان راغب
مصارعان معارک مساوران اسود
بسرعت آب روان و بفتک باد دوان

لقب نهاد مر آن را محمد و محمود
عجیب تر ز همه غیر ازین نخواهی یافت
بروق بارق غیبی ز متن سحب سود
تمام کون و مکان مفتخر ازو گردید
رسید گفت زهی مولد و زهی مولود
ز ارض تا بسما پر شد از علاماتش
چنانکه اختر جدش خلیل بر نمرود
چو یافت نقطهٔ نصرت نشست بهو چار
ز لطف وجود الٰهی برغم انف حسود
ظهور روح قدس بین بصورت بشری
بروز فیض مقدس برنگ گفت و شنود
ز نور تابش آن آفتاب عالمتاب
بغور فکر تامل کنی بغیر صدود
گروه اهل یقین همرکاب آن شه دین
بهر بلای مصادم بهر قضا خوشنود
بحمله شیر زیان و بزور پیل دمان
بحدت آتش سوزان بصبر خاک خمود

بود عجایب آفاق و انفس آفاق
که شد ز حکم حکیم جواد رب ودود
نزول نور الٰهی بعالم قدسی
همه بروج و کواکب باو شده مسعود
ز شور تهنیت قدسیان کروبی
خبر بداد از ان مخبر مجوس و یهود
مهندس فلکی از کمال فرح و سرور
بدید کوکب اقبال بر کمال صعود
نمود گشت بخاک دنس عجائب قدس
سطوع نور ازل در تجلیات شهود
چو آفتاب تفرد بذروهٔ جبروت
تمام ظلمت الحاد و کفر شد نابود
یقین کنی که نه از جنس شوکت بشری ست
ببزم و رزم مجرب بجزم لیس بمعقود
مصابران قتال و مبارزان مصاف
بکید و جست پلنگ و بکینه مست قعود

تمام این قصیده بخط والد ماجد محرر مسطور در بیاض شان مرقوم ست انتقال ایشان در معرکه بالاکوٹ در ولایت افغانستان بزخم تفنگ شد و بدرجهٔ شهادت عظمی فائز شدند و کان ذلک تقریبا فی سنة سبع واربعین و مائتین والف رحمه الله تعالیٰ رحمة واسعة

الشریف **محمد** بن ناصر الحازمی الحسینی النجدی از ارشد تلامذه و اصحاب قاضی القضاة محمد بن علی شوکانی بود اخذ علم حدیث و فقه و جز آن از وی و از شیخ محمد بن عبد الرحمن کزبری الدمشقی و شیخ محمد عابد سندی و شیخ محمد اسحٰق دهلوی نزیل مکه و شیخ عبد الرحمن بن سلیمان و شیخ محمد بن علی العمران و شیخ یوسف بن مصطفی الصاوی و شیخ ابو العون احمد المرزوقی مفتی المالکیة بمکة المشرفة و غیرهم نمود در حفظ کتب حدیث و اتقان آن و کثرت لقای شیوخ و روایت از ایشان فرد و در عبادات ممتاز اقران بود خلقی کثیر از وی راوی ست منهم شیخی حسین بن محسن الانصاری یمنی و بین وی بیک واسطه شیخ من ست حج و عمره بکرات و مرات گذارده در اصول بر عقیدهٔ حنابله بود و در فروع بر روش فقهای محدثین و این شیوه نه خاص اوست بلکه محدثین یمن و زبید همه برین جاده سلوک دارند صاحب تالیف ست رساله دارد در بیان صفات الٰهی و رساله در مشاجره با اهل مکه و رساله در جواب رسالهٔ سید داؤد بغدادی در رد بر محمد بن عبد الوهاب توفی رحمه الله تعالیٰ فی سنة ثلث و ثمانین و مائتین والف الهجریة

ابو الحسین **مسلم** بن الحجاج بن مسلم القشیری بن ورد بن کرشاد النیسابوری صاحب الجامع الصحیح یکی از ائمه حفاظ
و اعلام محدثین ست در طلب علم رحلت بسوی حجاز و شام و عراق و مصر کرده و از یحیی بن یحیی نیسابوری و احمد بن حنبل
و اسحق بن راهویه و عبد الله بن مسلمة القعنبی و غیرهم سماعت نموده بارها در بغداد قدوم آورده بغدادیان از وی
روایت دارند آخر قدوم او در بغداد بسنه تسع و خمسین و مائتین بود ترمذی از وی راوی ست از ثقات حفاظ بود
خطیب بغدادی گفته مسلم از طرف بخاری مناضله میکرد تا آنکه میان او و محمد بن یحیی ذهلی بسبب وی وحشت روی نمود
حافظ احمد بن یعقوب گفته چون بخاری متوطن نیسابور شد مسلم نزد او آمد و رفت بسیار میکرد بعده میان بخاری و ذهلی در مسئله
لفظ نزاع واقع شد ذهلی مردم را از رفتن نزد او منع نمود مردم او را ترک دادند وی درین محنت از نیسابور برآمد جز مسلم که وی
از رفتن نزد او تخلف نکرد ذهلی را رسانیدند که مسلم همچنان بر مذهب اوست وی عتاب کرد و در مجلس خود گفت هر که قائل
بلفظ باشد او را حلال نیست که حاضر مجلس ما شود مسلم ردای خود بر عمامه خود گرفته علی رؤس الناس برخاست و از مجلس
وی برآمد و همه آنچه از وی نوشته بود در پشت حمالی بار کرده بدر وازه ذهلی رسانید از آن باز آن وحشت مستحکم تر شد و ملاقات
ترک گردید در اشعة اللمعات گفته مسلم یکی از علمای اعلام است و حفاظ ملت ست در فن حدیث مقتدا و پیشوا و مسلم
ارباب این فن و یکی از متقنان و سبرزان این علم شریف بوده و قدوه و عمده و استاد تر اهل اسلام رحلت کرد از وطن خویش
در طلب حدیث باقطار و اکناف و امصار و اطراف عالم سماع حدیث نمود و از محمد بن مهران جمال بجیم و ابی غسان مسمعی
و عمر بن سواد و حرملة بن یحیی و سعید بن منصور و ابی مصعب و غیرهم روایت کردند از وی طائفه از مشایخ و علما و حفاظ که
در درجه او بودند مثل ابو حاتم رازی و موسی بن هارون و احمد بن سلمه و ابو بکر بن خزیمه و خلائق بسیار که حصر و احصای
شان متعسر ست و ابو عمرو احمد بن حمدان حیری گفته ابو العباس بن عقده را از بخاری و مسلم پرسیدم که کدام یکی
ازین اعلم ست گفت آنهم عالم ست و اینهم عالم مکرر پرسیدم گفت یا ابا عمر گاهی غلط میکند بخاری در اهل شام
و ذکر میکند در جائی یکی از انها را بکنیت و در جای دیگر بنام پس گمان میبرد که آن دو کس اند و مسلم را غلط کمتر واقع
خطیب بغدادی گفته مسلم پیروی کرده است بخاری را و نظر کرده است در علم وی و راست میرود بر جاده وی دار قطنی
گفته اگر بخاری نمی بود نمیرفت مسلم و نمی آمد غرضکه مسلم از مستفیدان آثار بخاری و مقتبسان انوار اوست
و ابو احمد شیخ حاکم نیسابوری گفته که مسلم اکثر احادیث کتاب او در کتاب خود متفرق آورده و بسیار دلیری کرده که
باو منسوب نساخته و در صحیح خویش از وی روایت نکرد مسلم را غیر از صحیح مصنفات دیگر هم هست مانند مسند کبیر و جامع کبیر
و کتاب علل و کتاب طبقات و کتاب اوهام محدثین و کتاب تمییز و کتاب من لیس له الا راو واحد و کتاب اوهام مخضرمین انتهی
و کتاب الاسماء و الکنی و کتاب الوحدان و کتاب حدیث عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده و کتاب مشایخ مالک و کتاب
مشایخ ثوری و از عجائب او آنست که گاهی در عمر خود کسی را غیبت نکرده و نه کسی را زده و نه کسی را شتم کرده و در
معرفت صحیح حدیث از معیشش مقدم بر جمیع اهل عصر خود بود تا آنکه در بعض امور مرجح و مفضل بر بخاری ست زیرا که
بخاری را در بعض احادیث بسبب تقدیم و تاخیر و حذف و اسقاط بعضی الفاظ تعقید متون روی داده اگرچه از

مراجعت بسوی روایات دیگر که هم دران صحیح ست آن تعقید منحل میشود بخلاف مسلم که وی الفاظ را بنوعی سوق نموده
واز رجالی آورده که اصلا در نسخ آن تحریفی واقع نیست تولد وی در سنه دو صد و شش بوده و وفات بالاتفاق
شام یکشنبه بست و پنجم رجب سنه دو صد و شصت و یک عمر او پنجاه و پنج سال شده روز دوشنبه دفنش کردند
گویند در مجلس مذاکره حدیث او را از حدیثی پرسیدند آن حدیث را نشناخت بمنزل خود آمد در کتابهای خود تجسس آن مشغول شد
سبد خرما روبروی او نهاده بود یگان یگان بطریق تنقل ازان برداشته میخورد تا آنکه خرما تمام شد و در فکر حدیث شعوری نماند
و حدیث یافته شد این کثرت اکل سبب موت او شد ابو حاتم رازی که از اجله محدثین ست مسلم را بخواب دید و حالش پرسید
گفت بر من حق تعالی جنت را مباح گردانیده هر کجا که میخواهم می باشم و ابو علی زاغونی را بعد از وفاتش کسی بخواب دید
و پرسید بچه چیز نجات یافتی گفت بسبب این جزو که در دست من ست و آن جزو صحیح مسلم بود کذا فی بستان المحدثین
محرر سطور گوید که اگر بجزوی از صحیح مسلم عاصیان را می بخشند عجب نیست کسانیکه همه اجزای آن صحیح بلکه صحاح ستة
بلکه سوای آن از بعض کتب حدیث دیگر نزد خود دارند و تمام همت ایشان در تحصیل و تدریس و مذاکره آن بسر میشود و عقاید
بموجب مضامینش حاصل ساخته اند این خبر نیک سبب شادی مرگ گردد و ما ذلک علی الله بعزیز شعر
الهی تا غفور اسمت شنیدم   گنه را مست شادی مرگ دیدم   اللهم اجعلنا ممن غفرتهم بسبب حدیث النبی
صلی الله علیه و آله و سلم و الحقنا بهم فی هذه الدار و دار السلام برحمتک یا ارحم الراحمین ابن خلکان گفته و اما محمد بن یحیی
پس وی هم یکی از اعیان حفاظ بود بخاری و مسلم و ابو داود و ترمذی و نسائی و ابن ماجه از وی روایت دارند ثقه
مامون ست سبب وحشت میان وی و بخاری مسئله خلق اللفظ شد بخاری از وی سماع دارد و ترک روایت از وی نکرده بود
زیرا که در صوم و طب و جنائز و عتق و غیر ذلک مقدار سی موضع از وی روایت نموده است لیکن تصریح بنام وی نمیکند
و حدثنا محمد بن یحیی الذهلی نمیگوید بلکه صرف حدثنا محمد میگوید و بران زیاده نمیکند و گاهی محمد بن عبد الله میگوید نسبت
بجد وی و گاهی او را منسوب بسوی جد پدر او میکند وفاتش در سنه دو یا هفت یا هشت و پنجاه و مائتین شده
معن بن عیسی بن دینار المدنی القزاز بهر دو زای معجمه نسبت بقز فروشی ست و قز ابریشم خام غیر منسوج را گویند وی
اشجعی ست بولا یعنی از موالی بنی اشجع بود از کبار اصحاب امام مالک و مفتیان و محققان آن عصر بود و گویند ربیب
امام مالک بود چون هارون رشید با دو پسر خود امین و مامون بشوق استماع موطا نزد امام مالک آمد قاری موطا همین
معن بن عیسی بود چون امام مالک کلان سال شد و محتاج عصا گشت معن بن عیسی بجای عصای او بود بر دوش وی
تکیه کرده تا مسجد نبوی برای اقامت جماعت میرفت ازین جهت او را عصای مالک میگفتند روایات او در بخاری
و مسلم و ترمذی و دیگر کتب معتبره بسیار ست چهل هزار مسئله از امام مالک شنیده بود در شوال
سنه ثمان و تسعین و مائة بمدینه منوره علی صاحبها الصلوة و السلام برحمت حق پیوست
مغلطائی بن قلیج الحنفی الامام الحافظ علاء الدین در سنه تسع و ثمانین و مائة متولد شده عارف بود بفنون حدیث علامه بود
در انساب تصانیفش زیاده بر یکصد کتاب ست منها شرح البخاری و شرح ابن ماجه و غیر ذلک مات فی شعبان سنه اثنتین و ستین و سبعمائة

وجیه الدین ابو المظفر منصور بن سلیمان الهمدانی الاسکندرانی الشافعی المعروف بابن العماد در صفر سنه
سبع وست مائة متولد شده و عنایتنا بحدیث وفنون و رجال آن و یقظه نموده و در حدیث و انواع آن و در فقه
تالیف کرده تاریخ اسکندریه تالیف اوست و معجم شیوخ دارد و دمیاطی از وی بروایت نموده مات
فی شوال سنه ثلثین وسبعین وست مائة در ثغر مثل خود کسی را نگذاشته ذکره فی حسن المحاضره

حرف النون

الامام ابوحنیفة النعمان بن ثابت بن زوطی بن ماه الفقیه الکوفی مولی تیم الله بن ثعلبة وهو من رهط حمزة الزیات
وی خزاز بود فروشنده خز و جدش زوطی از مردم کابل بود و قیل من اهل بابل وقیل من انبار وقیل من نسا وقیل من ترمذ
و وی رقیق بود بعده آزاد شد پسرش ثابت در اسلام متولد گردید و اسمعیل بن حماد بن امام اعظم گفت پدر ثابت
مرزبان از احرار ابنای فارس بود و بخدا سوگند که هیچگاه بر ما رق واقع نشده تولد جد ما در سنه هشتاد دست و ثابت
در صغر سن نزد علی بن ابی طالب حاضر شده و وی در حق او و ذریت او دعا ببرکت نموده و ما امیدوار قبولیت آن دعا در
حق خود ایم از او تعالی و درین نقل بعض اهل علم کلام کرده اند فلینظر خطیب در تاریخ گفته ابوحنیفه چهار صحابی را دریافته
انس بن مالک و عبد الله بن ابی اوفی را در کوفه و سهل بن سعد ساعدی را در مدینه و ابو الطفیل عامر بن واثله را بمکه
ولیکن هیچیکی را از ینها ندیده و نه اخذ نموده و یاران او گویند که وی جماعتی از صحابه را ملاقات نموده و از انها روایت
کرده ولیکن این معنی نزد اهل نقل ثابت نشده آری فقه از حماد بن ابی سلیمان گرفته و از عطاء بن ابی رباح و ابی اسحق سبیعی
و محارب بن دثار و هیثم بن حبیب صراف و محمد بن المنکدر و نافع مولی ابن عمر و هشام بن عروه و سماک بن حرب سماع نموده
و از وی ابن المبارک و وکیع بن الجراح و ابو یوسف و محمد و غیرهم راوی اند و بود عالم عابد زاهد ورع تقی کثیر الخشوع دائم التضرع
الی الله تعالی ابوجعفر منصور او را از کوفه ببغداد برد تا قاضی آنجا کند انکار کرد و بر عدم قبول سوگند خورد خلیفه او را بزندان
فرستاد همچنین یزید بن عمر بن هبیره فزاری امیر عراقین خواست که او را قاضی کوفه کند و این در زمانه مروان بن محمد
آخر ملوک بنی امیه بود وی انکار نمود امیر او را یکصد و ده تازیانه زد و هر روز ده تازیانه می افزود اما وی بر انکار خود
مستمر ماند ناچار او را رها کرد امام احمد بن حنبل چون این قصه را یاد میکرد میگریست و بر ابوحنیفه ترحم میکرد و این بعد
مضروب شدن او بود بر نگفتن قرآن را مخلوق و بود وی خوش صورت خوش بزم بسیار کریم حسن المواساة با اخوان
میانه قد و قیل طوال القامة گندم گون خوش تقریر شیرین نغمه خطیب گفته ابوحنیفه در خواب دید که قبر آنحضرت صلی الله علیه
وسلم را میکند ابن سیرین گفت صاحب این رویا علمی را برانگیزد که هیچکی بدان سابق نشده باشد شافعی گفت مالک را
از حال ابوحنیفه پرسیدند گفت مردی ست که اگر با وی سخن کنی درین ستون و خواهی که آنرا زر ثابت کند البته میتواند کرد
باقامت حجت و نیز شافعی گفته هر که تبحر در فقه خواهد وی عیال ست بر ابوحنیفه و بود وی از کسانیکه آنها را توفیق فقه
داده شد و یحیی بن معین گفته فقه فقه ابی حنیفه است بر همین یافتم مردم را جعفر بن ربیع گوید پنج سال نزد او ماندم
هیچکس اطول الصمت از و نیافتم و چون از فقه پرسیده میشد مفتوح شد چون وادی روان میگشت و در سخن گفتن آواز بلند

ومهارتی داشت و در قیاس امام بود ابن مبارک گوید سفیان ثوری را گفتم ابو حنیفه چه قدر دور از غیبت ست گاهی نشنیدم که دشمنی را هم غیبت کند گفت وی اعقل تر ازانست که کسی را بر حسنات خود مسلط کند که آنرا ببرد خطیب در تاریخ خود شمه کثیر از فضائل او آورده بعده چیزی ذکر کرده که الیق ترک اوست و در دین و ورع و تحفظ مثل این امام شک نیست و نبود معاب بچیزی سوای قلت عربیت در سنه ثمانین متولد شده و در سنه خمس و خمسین و مائه در بغداد در زندان وفات یافته و آنجا صحیح و قبر او در مقبره خیزران مشهور ست زوطی بضم اسم نبطی ست و کابل ناحیه معروف از بلاد هند ست جماعتی از علما منسوب باوست و شرف الملک ابو سعد محمد بن منصور خوارزمی مستوفی مملکت سلطان ملک شاه سلجوقی قبه بر قبر او بنا کرده و نزدش مدرسه بزرگ برای حنفیه در سنه تسع و خمسین و اربع مائة ساخته ابو جعفر مسعود بیاضی این شعر خواند نظم

الم تر ان العلم کان مبددا	فجمعه هذا المغیب فی اللحد
کذلک کانت هذه الارض میتة	فانشرها فعل العمید ابی سعد

انتهی من ابن خلکان و کمال باشا در طبقات خود گفته وی اول کسی ست که تفریع فقه کرد و در ان تالیف و تصنیف نمود و او را اصحاب مجتمع شدند مثل ابو یوسف مقدم در علم اخبار و حسن بن زیاد مقدم در سوال و تفریع و زفر مقدم در قیاس و محمد مقدم در فطنت و علم اعراب و نحو و حساب و لادت او در عهد صحابه بود که مصداق قول آنحضرت صلی الله علیه وسلم خیر القرون قرنی الخ بود پس هر که تدوین علم و تفریع در زمانه مشهود لها بالخیر والصدق کرده مصیب ست و کیف که خصوم او بدان معترفند ابن شریح را رسید که مردی در ابو حنیفه می افتد او را طلبیده گفت ای شخص تو در مردی افتادی که تمام امت برای او سه ربع علم مسلم کرده و وی ربع علم هم برای ایشان تسلیم نمیکند گفت چگونه گفت فقه سوال و جواب ست و وی متفرد ست بوضع اسوله و این نصف علم شد بعد ازان همه جواب داده است و خصوم او نمیگویند که در همه خطا کرده و چون موافقات او را با مخالفات برابر کنند سه ربع علم بر وی مسلم میشود و در ربع همه مردم اند انتهی کلامه و در نیجا گفته اند که وضع اسوله و جواب دادن ازان بطریق فرض خلاف فقه ست نه فقه زیرا که شارع در اخبار صحیحه ازان منع نموده و بر تقدیر صحت غایتش امامت در قیاس ست که ادون مراتب استدلال ست و لهذا جمعی از اهل حدیث گفته اند که بضاعت وی در حدیث مزجات ست نسائی در کتاب الضعفا گفته ابو حنیفه لیس بالقوی فی الحدیث و این تجریح ست در مرتبه ثانیه از مراتب اربع و صاحب دراسات اللبیب گفته مبهم غیر مفسر ست در سبب عدم قوت وی پس تفتیش کردیم ازان و یافتیم امام اکبر قبلة المحدثین محمد بن اسمعیل بخاری را که ذکر او در کتاب الضعفا خود نموده و گفته نعمان بن ثابت الکوفی روی عنه عباد بن العوام و ابن المبارک و هشیم و وکیع و مسلم بن خالد و ابو معاویة والمقری و کان مرجیا سکتوا عن رایه و عن حدیثه انتهی و درین کلام چیزی که موجب اختلال در احوال او باشد از فسق در ذالت قادحه و سوء حفظ و قلت ضبط و نکارت موجود نیست و تحجیل ابو الحسن اشعری او را و اصحاب او را از مرجیه اهل سنت شمرده و کذلک الشیخ الجیلی فی غنیة الطالبین و غیره فی غیره و شاه ولی الله محدث دهلوی و صاحب دراسات ازان جواب گفته اند که در محل خود مذکور ست و لیکن شک نیست که مقلدین مذهب او در مناقب وی سلوک سبیل مبالغه کرده اند تا آنکه بعضی نوشته اند که چهل سال بوضوی عشا نماز صبح گذارده و در بعض لیالی تمام قرآن بیک رکعت ختم میکرده و در موضع وفات خود هفت هزار ختم قرآن کرده

و سی سال افطار نموده و پنجاه و پنج حج گذارده و این همه غلو قبیح ست گویند امام جعفر صادق را دریافته و از وی علم خود گرفته و پس وی تربیت در کنار عطوفت او یافته چنانکه مادر شافعی را امام محمد تلمیذ وی تزوج کرده بود و ابن حجر گوید از ابن ابی اوفی یک حدیث روایت نموده است و خطیب گفته انس را دیده و ذهبی گفته یعنی در صغر سن و ابن حجر گفته همین صحیح ست و قیل بروی عنه ثلث احادیث و عینی سماع او از جمعی از صحابه نقل کرده و شیخ قاسم حنفی بروی درین نقل رد کرده و علی قاری از سخاوی آورده که معتمد عدم روایت اوست از احدی از صحابه بنابر خورد سالی او و در زمانه او شان و از نیجا توان دریافت که وجود صحابه در زمانه او ولحوق از ثبوت دارد اما روایت و لقا غیر ثابت و آنکه گفته اند که مشایخ وی چهار هزار کس بود این سند محتاج سند ست و از اثر همین مبالغها ست که خطیب و ابن جوزی و غیرهما بروی طعن کرده اند و ابو نعیم در حلیه ذکر او نموده و حمل طعن بر حسد و عداوت مذهب چنانکه ذهبی و غیره گفته اند محل نظر ست زیراکه این احتمال با مذاهب دیگر هم وجهی دارد و مع ذلک درهیچیکی از ائمه ثلثه این قسم طعن از کسی معتد به منقول نیست و در در مختار گفته که عیسی علیه السلام حکم بمذهب او کند و سیوطی و قاری بروی درین حکم رد کرده اند و همچنین بعضی گفته اند که مهدی مقلد او باشد و خضر از وی عمری دراز تعلیم یافته و ابن عربی و قاری بروی رد نموده اند و قول شعرانی کشفا که مذهب او آخر مذاهب ست در انقطاع چنانکه اول مذاهب ست در تدوین خطا ست ما نا برجم بالغیب بعد مهدی هیچ مذهب نماند چه حنفی و چه غیر آن و تا زمانه او همه مذاهب بمانند غالبا و علمای مقلده حکم بقتل او کنند چنانکه مکشوف ابن عربی ست در صحیحین از ابی هریره آمده کان النبی صلی الله علیه وسلم وضع یده علی سلمان فقال لو کان الایمان عند الثریا لناله رجال من هؤلاء درینجا گفته اند که هؤلاء اسم اشاره جمع ست اما مشار الیه آن درین حدیث تنها سلمان فارسی ست رضی الله عنه بر اراده جنس و محتمل که تمام اهل عجم مراد باشند سیوطی گفته این حدیث اصل صحیح معتمد علیه است در اشاره بسوی ابو حنیفه و شامی صاحب سیرت گفته آنچه شیخ ما سیوطی بران جزم کرده ظاهر ست بلا شک زیراکه از ابنای فارس در مبلغ علم هیچکس بابی حنیفه نرسیده و سلمان فارسی اگرچه افضل از وست من حیث الصحبة ولیکن در علم و اجتهاد و نشر دین و تدوین احکام مثل ابو حنیفه نبود و گاهی در مفضول چیزی یافته شود که در فاضل نبود انتهی محرر سطور گوید درین دعوی نظر ظاهر ست زیراکه از ابنای فارس جمعی کثیر کامل العلم و العمل و الفقه برخاسته پس حصر آن در ابو حنیفه یعنی چه لا سیما وقتی که لفظ حدیث رجال من هؤلاء باشد نه رجل و اگر این حدیث را مخصوص کاورد فی حقه ندارند و عام گیرند جهابذه محدثین مثل بخاری و مسلم و ترمذی و ابو داود و ابن ماجه و امثال ایشان اولی تر و احق تر اند بمصداق بودن آن زیراکه همه ایشان از عجم و سرزمین فرس بوده اند و در مرتبه علم و عمل و نشر و تدوین و تفقه و جز آن فائق بر اقران و سابق بر متقدمان اند چنانکه کتب مؤلفه ایشان بر آن دلالت دارد و در فضیلت صحبت نبویه و روایت احادیث محمدیه شریک سلمان فارسی اند اگرچه صحبت وی صوری بود و صحبت ایشان معنوی کما قیل شعر اهل الحدیث هم اهل النبی وان لم یصحبوا نفسه انفاسه صحبوا بخلاف ابو حنیفه که سلسله روایت حدیث از ایشان برپا نشده جل و کل شاگردان و اقران ایشان و من بعد هم بر ایشان راجع بسوی تبحر در فقه و امامت در قیاس ست و مرتبه قیاس از مرتبه علم کتاب و سنت

بر هیچکی پوشیده نیست بلکه تالیفی هم از وی بسند صحیح یا توثیق ثابت نیست حتی بعضی از علما انکار آن کنند و اگر افضلیت امام
بر سلمان فارسی بوجوه مذکوره مسلم باشد با وجود صحبت وی و تبعیت ایشان می باید که امام احمد و بخاری بلکه جمله محدثین
که جامع بودند میان فقه و حدیث و ورع و صدق و عمل فی زیاده بودند در علم از سابقین چه تابعین و چه تبع تابعین ایشان افضل
از امام ابوحنیفه بوجوه بسیار بنابر وجودش در ایشان و عدمش در وی حال آنکه تقدم امام بر ایشان در فقه و قیاس
مسلم همگنان است والله اعلم و از اینجا ثابت شد که مصداق حدیث مذکور کسی است که مشارک صفات سلمان فارسی است
نه آنکه صفت او غیر صفت وی است چنانکه شامی گفته که سلمان فقیه نبود و امام فقیه است حاشا و کلا که مصداق آن نیست که
هم امام در آن داخل است و هم جمله محدثین فرس باشارة النص والله اعلم و گمان مکنی که نبودن روایت حدیث از امام
یا عدم تالیف از وی موجب نقص وی است بلکه وی درین باب مقتدای سلف صالح بوده است که از غایت تقوی و ورع
در روایت و تجنب از ضبط کلام خود میکرد و کافی است مر او را از جلالت قدر و رفعت منزلت تالیف کردن اجله اهل علم
مصنفات جلیله و کتب مستقله در بیان مناقب او اگرچه خالی از مبالغه و اغراق نیست و اصحاب مناقب گفته اند که لائق بحال
مقلد هر امام آنست که عارف احوال امام خود باشد و این معنی بی معرفت مناقب و شمائل و فضائل و سیر آن امام حاصل نمی تواند شد
پس لابد است از دریافت نام و کنیت و نسب و عصر و بلد و شیوخ وی و معرفت اصحاب و تلامذه او و از اینجاست که هر یکی از علمای
مذاهب در مناقب امام خود بلکه امام دیگران بتالیف پرداخته شیخ عبدالحق دهلوی در مقصد ثانی زاد المتقین در احوال
شیخ عبدالوهاب المکی المتقی شیخ خود نوشته اند که روزی از تقلید مذهب و حکم آن پرسیده شد فرمودند که درین دیار
مدار تقلید و اتباع مذهب این است که تراجم و مناقب ائمه اربعه بر شخصی القا میکنند و میگویند که احوال و اوصاف هر امام
از ایشان این است با هر که ترا میل خاطر و اعتقاد باطن بیشتر و راجح تر است تقلید او بکن وی هر که اعتقاد خود بیشتر می یابد
تقلید او میکند و لهذا یک شخص چهار پسر دارد هر یکی در مذهبی از مذاهب اربعه است مذهب اینجا بوراثت نمیگیرند انتهی
محرر سطور گوید این ضابطه قدیم درین زمان پیش اهل عصر خیلی مذموم افتاده است امروز دین و مذهب ابوراثت میگیرند
و ترک آن را خلفی و ناخلفی بیشمارند و این معنی منجر بمفاسد و تعصب و جهل شده و الا میدان شریعت خیلی کشاده است
واحدی بر تقلید احدی مجبور و ماخوذ نه خواهی مقلد فقیه باش خواهی متبع محدث اختیار بدست تست هر چه را افضل
و اسعد دانی و موجب سعادت دارین و نجات نشاتین شناسی همان را اخذ کن اما انصاف شرط است رباعی

علمی که ترا خود ز مشکوة نبی است   والله که سیرابی از آن تشنه لبی است
جائیکه بود جلوهٔ حق حاکم وقت   تابع شدن حکم خرد بو لهبی است

آمدیم بر اینکه حنفیه را در مناقب امام خود تصانیف بسیار است از آن جمله
عقود المرجان فی مناقب ابی حنیفة النعمان و مختصرش عقود الدرر والمرجان هر دو از طحاوی است و له ایضا الروضة العالیة
المنیفة فی مناقب الامام ابی حنیفة و کتاب الشیخ محمد بن احمد الشعبی و آن بیست جزو ذکره الحاکم فی تاریخه و کتاب موفق الدین
بن احمد المکی الخوارزمی المتوفی سنة ۵۶۸ و بستان فی مناقب النعمان للشیخ محی الدین القرشی صاحب الجواهر المضیئة و شقائق النعمان
للزمخشری و کشف الآثار مجلد لعبد الله بن محمد الحارثی و کتاب الشیخ ظهیر الدین المرغینانی و کتاب الشیخ مورخ بن المظفر قزاوغلی ابی الفدا

و در وی ترجیح مذہب او بر غیر آن با رد بر مخالف ذکر کرده و کتاب الانتصار الامام ائمة الامصار ذکره ابن وهبان فی
اول منظومته و کتاب الشیخ حسین بن علی الصیمری المتوفی سنه ۴۳۶ و کتاب الشیخ احمد بن الصلت الحمانی المتوفی سنه ۳۰۸ و هو
طویل جدا و ضعفه الخطیب البغدادی و کتاب الشیخ محمد بن محمد الکردری البزازی المتوفی سنه ۸۲۷ و کتاب الشیخ عبد الله
بن محمد السعدی المعروف بابن العوام و کتاب المواهب الشریفه و ترجمه آن مسمی بتحفة السلطان و کسانیکه ذکر این امام
و مناقب او در اوائل یا اواخر کتب خود آورده اند بسیار اند منهم الشیخ ابو الحسین احمد القدوری فی اول شرح مختصر الکرخی
و الشیخ محمد بن عبد الرحمن الغزنوی فی کتابه جامع الانوار و الشیخ احمد بن سلیمان فی کتابه المسمی بالدرر و الشیخ یوسف
بن عمر الصوفی الکماردری فی اول کتابه المضمرات و الشیخ الامام یوسف بن عبد البر فی کتابه الانتقاء و الشیخ یوسف
بن سعید السجستانی فی آخر منیة المفتی و الشیخ اسمعیل الاوغانی المکی فی مختصر المسند و الشیخ محمد بن خسرو البلخی فی اول
کتاب المسند و الشیخ ابو البقا احمد بن ابی الضیا القرشی المکی فی مختصر المسند صاحب سفینة العلوم و الشیخ احمد السبزواری
فی مصنفه و دران ترجیح مذہب او کرده و گفته که این مذہب اوفق ست برای ملوک و سلاطین و الشیخ احمد الغزنوی فی
اول مقدمته و الشیخ عثمان بن علی الشیرازی فی الایضاح لعلوم النکاح و تقی الدین التمیمی فی اول طبقاته و ابو اسحق
الشیرازی فی طبقاته و النووی فی تهذیب الاسماء و حسام الدین الشهید فی آخر فتاوی الکبری و ابن خلکان فی
وفیات الاعیان و لابن کلس تحفة السلطان و للسیوطی تبییض الصحیفه و الشعرانی فی اول میزانه و الشیخ محمد بن یوسف
الدمشقی الصالحی نزیل البرقوقیه بالقاهرة فی کتابه عقود الجمان و دران گفته که در اواخر سنه ثمان و ثمانین و تسع مائة کتابی
شائع شد که در وی نه آنچه لائق در حق امام اعظم ست ذکر یافته لهذا این کتاب در فضائل او ست اوله الحمد لله الذی
جعل العلماء ورثة الانبیاء و گفته فرغت من تالیفه سنة تسع و ثلثین و تسع مائة و کتاب الشیخ ابی یحیی زکریا بن یحیی النیسابوری
و کتاب الفقیه ابی احمد محمد الشعبی النیسابوری و کتاب الابانة فی الرد علی المشنعین علیه و کتاب الشیخ ابی سعید الفارسی اوله
صواب ترین قولیکه بزیور تصحیح الخ و ذکره الغزالی فی اول الاحیاء و الحافظ در از فی منح الباری شرح صحیح البخاری الی
غیر ذلک من المؤلفات و المؤلفین و اگر همه این کتب بحذف مکرر و اسقاط زائد یکجا فراهم نمایند مختصری لطیف بهم میرسد
و مرتبهٔ امام اعظم ازان بالاتر ست که اگر در مناقب ایشان کتابی نباشد نقصی بجناب رفیع ایشان راه یابد با گنجایش طعن بر اجلهٔ اہل
قدر ایشان دست بهم دهد تاج الدین سبکی گفته با همه ائمهٔ ماضیین سلوک بسبیل ادب باید نمود و گوش بر آنچه میان او و سفیان ثوری گذشته
نباید نهاد و ابن عبد البر فرموده سخن مکن در و بدی و تصدیق مکن در حق او کسی را که حرف بد میگوید زیرا که من بخدا سوگند
که ندیدم افضل و اورع و افقه از وی بالجمله وفات شریف او در سنه یکصد و پنجاه و هزار کس حاضر در نماز جنازه اش
بودند و امام نماز حسن بن عماره بود و منصور خلیفه نماز بر قبر او کرد و بقیه مردم تا بست روز بر قبر او نماز میگذاردند والله اعلم
نعیم بن حماد المروزی ابو عبد الله نزیل مصر اول کسی ست که مسند جمع کرده در فتنهٔ قول بخلق قرآن از مصر اخراج کرده شده و در سامرا محبس در سنه ثمان و عشرین و مائتین بمرد
نور الحق بن شیخ عبد الحق الدهلوی تلمیذ و مرید و مقبول والد بزرگوار و وارث کمالات صوری و معنوی آن یگانهٔ روزگار بود
چون صاحبقران شاهجهان از ایام شاهزادگی بر جوهر استعداد عالی او اطلاع داشت وقت رفتن بجانب دکن

شیخ را قضای اکبرآباد تفویض فرمود و مدتی بقضای آن مصر جامع پرداخت و حق این منصب نازک کما ینبغی بجا آورد و تصانیف فراوان در اردو چنانچه پدرش بتحریر ترجمهٔ مشکوة دست احسان کشاد او نیز بتحریر ترجمهٔ صحیح بخاری صلای فیض عام داده نود سال عمر یافت و در سنه ثلث و سبعین و الف بجوار رحمت آسود و آرامگاه در دهلی ست کذا فی مآثر الکرام

نور الدین بن شیخ محمد صالح احمدآبادی علامهٔ زمان و یگانهٔ اقران بود در عنفوان عمر مثل او کم گذشته نزد ملا احمد سلیمانی و ملا فرید الدین احمدآبادی تلمذ کرد و سرآمد ارباب دانش گردید در سنه ثلث و اربعین و مائة و الف بشرف زیارت حرمین شریفین دریافت و سال دیگر مراجعت نمود و بخدمت محبوب عالم احمدآبادی بیعت و خلافت خانوادها حاصل نمود و مدرسه و خانقاه رفیع البنیان تعمیر کرد و از ابتدای تحصیل تا انتهای عمر بتدریس و تصنیف پرداخت و عالمی را بتبحر رسانید و زیاده بر یکصد و پنجاه تصنیف صغیر و کبیر در سلک تحریر کشید مثل تفسیر کلام الله و نور القاری شرح صحیح البخاری و شفا قویمه بر حاشیهٔ قدیمه و حواشی شرح مواقف و شرح مقاصد و شرح مطالع و تلویح و عضدی و مطول و حاشیهٔ مطول و حاشیهٔ شرح وقایه و حاشیهٔ شرح ملا و طریق الامم شرح فصوص الحکم ولادت او در احمدآباد سنه اربع و ستین و الف و وفات شب نهم شعبان سنه خمس و خمسین و مائة و الف عمرش نود و یکسال قبرش قریب خانقاه اوست کذا فی مآثر الکرام

نور الحسن بن صدیق حسن بن اولاد حسن القنوجی البخاری مقصود اول وجود ثانی محرر سطور ست روز چهارشنبه بست و یکم رجب سنه ثمان و سبعین و مائتین و الف وقت صبح قبل طلوع شمس در بلدهٔ بهوپال متولد شد و این وزی بست که دران یونس بن متی پیغمبر علیه السلام متولد شده و فتح جنگ احزاب واقع گشته محرر سطور دران زمان در قنوج بود احباب تهنیتها نگاشتند و تاریخها گفتند مولوی علی عباس چریاکوٹی نوشتند نصدر الیکم المسطور التهنیة والتبشیر بالولد الصالح الفاقد النظیر الذی طلع کوکبه فی مغیبکم وارجو من الله ان یکون عالما بارعا واماما نافعا وامیرا عادلا و کریما باذلا وقد وجدت اسمین دالین علی تاریخ میلاده نظیر حسن و ظهیر الاسلام و مصراعین کذلک و هما بیت شگون دور زمانه بکام ما افتاد همای اوج سعادت بدام ما افتاد و ایضا قلت **اشعار**

یحیی بحب الوداد و سنته	لازال یصطاد الخلائق فخنته	اعطاه معبود السماء وارضها
ولدا منیرا ضحیه او فخنته	قد قال لی ارخ و سر الافئدة	قد قلت تاریخا یا کرم بخنه

وشیخ زین العابدین مفتی بهوپال بن القاضی محسن الحدیدی نوشتند اشعار بشری لقد طلعت شمس العلی

بد السیادة فی افق الکرامات	در من البحر بحر العلم قد ظهرا	نور تفتح من روض السعادات
ابقاه رب الوری بالصالحات معا	وانبت الله سعد اخیر انبات	و قد قلت عند حصول هذه النعمة و رودها
ما کان تقول العرب عند التهانی بمولودها	مد لک الله فی الحیوة مدا	حتی تری نجلک هذا جدا
کانه انت اذا بتدی	ثم اعلا مجموعة و عدا	هنا کم الله بمولده و قرن بالخیر مورده

واطال عمره واسعده وجعله مقربا فی جنابه و رباه فی ظلال السادة البررة اهل الله الی غیر ذلک و شیخ حسین بن محسن الانصاری گفتند هنا کم الله بالمولود السعید الشریف وجعله من حملة القرآن و الحدیث المنیف انتهی و ازین تهانی و انفاس مبارکه امید وارم

از حق تعالی در عمر و علم او برکتی شایان و قبول شایان بخشد و از حمله کتاب الهی و نقله حدیث رسالت پناهی و تابع سنن و ماحی
بدع و فتن گرداند و ما ذالک علیه بعزیز نام اصلی او حسن است و لقبش طیب و نور الحسن عدد آ باعتبار اسما بر وضع اهل هند گویند
بعضی از اکابر گفتند که این نام بوئی از شرک دارد زیرا که اضافت نور بسوی حسن واقع شده گفتم این قسم اضافت در
کتاب و سنت بسیار است قال تعالی نورهم یسعی بین ایدیهم و بایمانهم و قال انظرونا نقتبس من نورکم و قال یجعل لکم
نورا تمشون به و قال والذین آمنوا بالله و رسله اولئک هم الصدیقون والشهداء عند ربهم لهم اجرهم و نورهم ضمیر جمع
درین کریمه راجع بصدیقین و شهدا است پس این اضافت درین موقع از احسن اتفاقات باشد و مناسبت عجیبی
میان نام پدر و پسر دارد آری این نور صدیق است و من لم یجعل الله له نورا فما له من نور و در ادعیه ماثوره نبویه
آمده واجعلنی نورا و امثاله کثیره و چون وی متولد شد موافق سنت روز هفتم عقیقه و بست و پنجم شوال روز یکشنبه بعد عصر
سنه ثلث و ثمانین و مائتین و الف ختنه و سیزدهم ذیحجه سنه مذکور روز جمعه وقت اشراق بر موتی محل قصر نواب سکندر بیگم
رئیسه بهوپال بحضور اهل علم و قرارت روبروی مدار المهام صاحب بهادر تقریب بسم الله بعمل آورده شد حق تعالی
بعمر طبعی رساند و از علم و عمل نافع نصیب کامل ارزانی فرماید که چشم پدر خنک و دل پیر او جوان گردد انه علی ما یشاء قدیر
و بالاجابة جدیر در مواضع مستجاب فیها بحرمین شریفین برای او و برای برادر و خواهر او چه دعاهای نیک است که کرده شده
و گمانم آنست که همه مقبول شده باشد انشاء الله تعالی برای ایشان کتابخانه نفیس از علوم کتاب و سنت و فقه آن
و اصول فقه و ما یتصل بذالک و یوصل الیها از بلاد دور دست مثل یمن و نجد و مصر و مکه و مدینه و جز آن بصرف مبالغ خطیر و جهد کثیر
فراهم آورده ایم و بعد خود در قبض و تصرف ایشان میگذاریم اگر بر وفق آن کار بند خواهند شد سعادت این حاصل
خواهند ساخت و در اقران و معاصران خود ممتاز در علم و فضل خواهند زیست انشاء الله تعالی والسعی منی و الاتمام من الله تعالی و بالله التوفیق

حرف الواو

ولی الله قطب الدین احمد بن عبد الرحیم بن وجیه الدین الشهید بن معظم بن منصور بن احمد بن محمود بن قوام الدین
عرف قاضی قوادن بن قاضی قاسم بن قاضی کبیر عرف قاضی بدها بن عبد الملک بن قطب الدین بن کمال الدین
بن شمس الدین المفتی بن شیر ملک بن محمد عطا ملک بن ابو الفتح ملک بن عمر الحاکم مالک بن عادل ملک بن قارون
بن جرجیس بن احمد بن محمد شهریار بن عثمان بن هامان بن همایون بن قریش بن سلیمان بن عفان بن عبد الله
بن محمد بن عبد الله بن عمر بن الخطاب هکذا ذکره فی الامداد فی مآثر الاجداد پس نسب ایشان بخلیفه ثانی حضرت فاروق
ینتهی بواسطه سی و سه در ترجمه خود جزو لطیف نوشته اند ملخصش آنکه ولادت این فقیر روز چهارشنبه چهارم شوال وقت
طلوع شمس سنه اربع عشر از قرن دوازدهم واقع شد بعضی لفظ عظیم الدین تاریخ یافتند و حضرت والدین و جماعه از صالحان
مبشرات بسیار در حق این فقیر قبل ولادت و بعد آن دیدند چنانچه بعض اعزه اخوان و اجله خلان تفصیل آن وقائع با واقعات
دیگر در رساله مضبوط نموده بالقول الجلی مسمی کرده اند چون سال پنجم در آمد بمکتب نشست در سال هفتم پدر بزرگوار بنماز
استاده کردند و بروزه داشتن فرمودند و تطهیر نیز در همین سال واقع شد و چنان در خاطر مانده است که آخر همین سال

قرآن عظیم ختم کردم و کتب فارسیه و مختصرات خواندن شروع نمودم در سال دهم شرح ملا میخواندم راه مطالعه فی الجمله کشاده شد
سال چهاردهم تزوج صورت گرفت سال پانزدهم با والد بیعت کردم و باشغال صوفیه خصوصا نقشبندیه مشغول شدم
و همان سال طرفی از بیضاوی خواندم و والد طعام وافر مهیا ساخته و خاص و عام را دعوت کرده فاتحه اجازت درس خواندند
فراغ از فنون متعارفه بحسب رسم این دیار در پانزدهم حاصل شد از علم حدیث مشکوة تمام آن خوانده شد و صحیح بخاری
تا کتاب الطهارة و شمائل النبی تمام و طرفی از بیضاوی و مدارک و چند بار در مدارست قرآن کریم با تدبر معانی و شان نزول
برجوع بتفاسیر بخدمت ایشان حاضر شدم و اینمعنی سبب فتح عظیم شد و از فقه شرح وقایه و هدایه بتمامها الا طرفی یسیر
از هر دو و از اصول حسامی و طرفی از توضیح و تلویح و از منطق شرح شمسیه و طرفی از شرح مطالع و از کلام شرح عقائد
همه با طرفی از خیالی و شرح مواقف و از سلوک طرفی از عوارف و پاره از رسائل نقشبندیه و غیر آن و از حقائق شرح رباعیات
مولوی جامی و مقدمه شرح لمعات و مقدمه نقد النصوص و از خواص اسما و آیات مجموعه خاصه ایشان و مائة فوائد و از طب
موجز القانون و از حکمت شرح هدایة الحکمة و از نحو کافیه و شرح ملا و از معانی مطول و مختصر و از هیئت و حساب بعض رسائل مختصره
و درین میان سخنان بلند در هر فن بخاطر میرسید ند سال هفدهم ایشان مریض شده برحمت حق پیوستند و اجازت بیعت
و ارشاد دادند و کلمه ید ه کیدی مکرر فرمودند نعمت از همه عالی آنست که در نهایت رضامندی از فقیر گذشتند و توجه ایشان
بفقیر توجه آبا با بنا نمی مانست بعد از وفات ایشان دوازده سال کما بیش بدرس کتب دینیه و عقلیه مواظبت نمود و بعد
ملاحظه کتب مذاهب اربعه و اصول فقه ایشان و احادیثی که متمسک ایشان ست قرار داد خاطر بمدد نور غیبی روش فقهای
محدثین افتاد بعد ازان در آخر سنه ثلث و اربعین بحج مشرف شد و یکسال بمجاورت حرمین و روایت حدیث از شیخ ابوطاهر
مدنی و غیره مشایخ موفق گشت و با متوطنان حرمین از علما و غیر ایشان صحبتهای رنگین اتفاق افتاد و خرقه جامعه شیخ ابوطاهر
که حاوی جمیع خرق صوفیه توان گفت پوشید و آخر این سال حج گذارده اوائل سنه خمس و اربعین متوجه وطن شد روز جمعه
چهاردهم رجب در کنف صحت و سلامت بوطن رسید نعمت عظمی برین صفت آنست که او را خلعت فاتحیت دادند و فتح دوره
بازپسین بر دست وی کردند و ارشاد فرمودند که مرضی در فقه چیست آنرا جمع کرده فقه حدیث از سر بنیاد کرد و اسرار حدیث
و مصالح احکام و ترغیبات و سائر آنچه حضرت صلی الله علیه وسلم از خدای تعالی آورده اند و آن فنی ست که پیش از
فقیر مضبوط تر از سخن این فقیر کسی آنرا ادا نکرده است با وجود جلالت آن فن اگر کسی را درین حرف شبهه باشد گو کتاب
قواعد کبری به بین که شیخ عز الدین ابن عبد السلام چه جهدها کرده بعشر عشیر این فن فائز نشده و طریقه سلوک که این زمان مرضی حق ست
و درین دوره فائز میشود الهام فرمودند آنرا در همعات و الطاف القدس ضبط کرده و عقائد قدمای اهل سنت به دلائل و حجج
اثبات نموده و آنرا از خس و خاشاک معقولیان پاک ساخته و بوجهی مقرر نموده که محل بحث نماند و علم کمالات اربعه یعنی ابداع
و خلق و تدبیر و تدلی با این عرض و طول و علم استعدادات نفوس انسانیه بجمیعها و کمال و مآل هر کسی افاضه فرمودند و این هر دو علم
جلیل اند پیش ازین فقیر کسی گرد آن نگشته و حکمت عملی که صلاح این دوره دران ست بوسعتی تمام افاده نمودند و توفیق
تشیید آن بکتاب و سنت و آثار صحابه دادند و بر تمییز آنچه علم دین ست منقول از آنحضرت صلی الله علیه وسلم و آنچه ملحق و محرف ست

وانچه سنت ست و انچه هر فرقه بدعت کرده است افاده ساخته بیت ولو ان لی فی کل منبت شعرة
لسانا لما استوفیت واجب حمده انتهی کلامه تصانیف ایشان بسیارست و همه نافع و مفید و بعضی ازان در
باب خود عدیم النظیر غیر مسبوق منها کتاب حجة الله البالغه و ازالة الخفاء عن خلافة الخلفا و این هر دو درین قرب زمان
بصرف همت مدار المهام صاحب بهادر خسر محرر سطور بقالب طبع رسیده و مصفی شرح فارسی موطا و مسوی شرح عربی موطا
و فیوض الحرمین و انسان العین فی مشایخ الحرمین و فوز الکبیر فی اصول التفسیر و قول الجمیل و همعات و الطاف القدس
و تاویل الاحادیث و مقاله وضیه فی النصیحة و الوصیه و عقد الجید فی احکام الاجتهاد و التقلید و انصاف فی بیان
سبب الاختلاف و سرور المحزون و لمحات و سطعات و المقدمة السنیه فی انتصار الفرقة السنیه و فتح الرحمن ترجمه
فارسی قرآن و انفاس العارفین و خیر کثیر و شفاء القلوب و فتح الخبیر و قرة العینین فی تفضیل الشیخین و البدور البازغه
و الزهراوین و رسائل التفهیمات و هی تزید علی سبعین الی غیر ذلک و در تفهیمات گفته و من نعم الله علی و لا فخر ان جعلنی ناطق
هذه الدورة و حکیمها و قائد هذه الطبقة و زعیمها فنطق علی لسانی و نفث فی نفسی فان نطقت باذکار القوم و اشغالهم
نطقت بجوامعها و اتیت علی هذا بهم جمیعها و ان تکلمت علی نسب القوم فیما بینهم و بین ربهم زویت لی مناکبها و بسطت
فی جوانبها و وافیت ذروة سنامها و قبضت علی مجامع خطامها و ان خطبت باسرار اللطائف الانسانیة لتغوصت
قاموسها و تلمست ناعوسها و قبضت علی جلابیبها و اخذت بتلابیبها و ان تمطیت ظهر علم النفوس سبا لعهما فانا ابو
عذرتها آتیهم بعجائب لا تحصی و غرائب لا تکتنه و لا اکتنا بها یرجی و ان بحثت عن علم الشرائع و النبوات فانا لیث عرینها و
ما قطر حرینها و وارث خزائنها و باحث غبائنها شعر و کم لله من لطف خفی یدق خفاه عن فهم الذکی
انتهی شیخ اکمل شرف الدین محمد در کتاب خود مسمی بوسیلة الی الله گفته و من کان له لطف قریحة و طالع مصنفاته الشریفة
و تحقق بقواعدها و قوانینها لم تبق له ریبة فی تصدیق هذا المطلب الاهنی و المقصد الاقصی قل الحق من ربکم فمن شاء
فلیؤمن و من شاء فلیکفر خصوصا کتاب الحجة البالغة و اللمحات و الطاف القدس و اللمعات و المکتوب المرسل الی المدنیة
و المسوی و غیر ذلک انتهی و نیز در تفهیمات گفته لما تمت بی دورة الحکمة البسنی الله تعالی خلعة المجددیة فعلمت علم الجمع
بین المختلفات انتهی و انصاف این ست که اگر وجود او در صدر اول و زمانه ماضی میبود امام الائمه و تاج المجتهدین شمرده میشد
ثنای علمای عصر و مشایخ آن بروی چندان ست که این مختصر نقل آن برنمی تابد جمعی بیشمار از حاشیه بساط او تبحر تام
در علوم ظاهر و باطن حاصل نمودند و باعلای مدارج کمالات صوری و معنوی فائز شدند خصوصا اولاد امجاد او که هر یکی
ازایشان بی نظیر وقت و فرید دهر و وحید عصر در علم و عمل و عقل و فهم و قوت تقریر و فصاحت تحریر و تقوی و دیانت
و امانت و مراتب ولایت بود و همچنین اولاد اولاد بیت این خانه تمام آفتاب ست این سلسله از طلای ناب ست
در قول جلی از کلام ایشان آورده که فرمودند آگاهی آمد این فرزندان که لطف الهی ایشان را باعطا کرده ست
همه سعدا اند نوعی از ملکیت در ایشان ظهور خواهد کرد لیکن تدبیر غیب تقاضا میکند که دو شخص دیگر پیدا شوند که
در مکه و مدینه سالها احیای علوم دین نمایند و همان جا وطن اختیار کنند از طرف ما در نسب ایشان بما متمکن باشد

زیرا کہ آدمی زادہ بوطن مادر میلان طبعی دارد و انتقال جماعۂ کہ وطن والدۂ ایشان مسکن باشد بسوی بعیدی بالطبع مستحیل ست اگرچہ قفس طلائی باشد بلفظ محرر سطور گوید مصداق این کلام ظاہر وجود ہر دو نواسۂ شاہ عبدالعزیز دہلوی ست مولوی محمد اسحٰق و محمد یعقوب کہ بہجرت از دہلی در مکہ اقامت نمودند و سالہا باحیای علم حدیث باہل عرب و عجم پرداختند و اولاد علم ولیکن در این وقت این خاندان علم و کمال تماماً منقرض شدہ و ہیچ یکی از انہا باقی نماندہ بفضل اللہ ایشان و بحکم ما یرید میل طبع گاہی بنظم عربی و فارسی ہم میکردند از منظومات ایشان قصیدۂ است در نعت نبوی طویل الذیل اولہا شعر

کأن نجوما اومضت فی الغیاهب
عیون الافاعی او رؤس العقارب

و در آخر آن گفته اشعار

ثلث خصال من تعاجیب ربنا
نجابة اعصاب لوالد طالب
خلافة عباس و دین نبینا
تزاید فی الاقطار من کل جانب
یؤید دین الله فی کل دورة
عصائب تتلو مثلها من عصائب
فمنهم رجال یدفعون عدوهم
بسمر القنا والمرهفات القواضب
ومنهم رجال یغلبون عدوهم
باقوی دلیل مفحم للمغاضب
ومنهم رجال بینوا شرع ربنا
وما کان من امر حرام و واجب
ومنهم رجال یدرسون کتابه
بتجوید ترتیل وحفظ المراتب
ومنهم رجال بالحدیث تولعوا
وما کان منه من صحیح وذاهب
ومنهم رجال مخلصون لربهم
بانفاسهم حصب البلاد الاجادب
ومنهم رجال یهتدی بعظاتهم
فئام الی دین من الله واصب
علی الله رب الناس حسن جزائهم
بما لا یوافی عده ذهن حاسب
فمن شاء فلیذکر جمال نبیه
ومن شاء فلینزل بحب الزینب
ساذکر حبی للحبیب محمد
اذا وصف العشاق حب الحبائب
واذکر وجدا قد تقادم عهده
حواه فؤادی قبل کون الکواکب
ویبدو محیاه لعینی فی الکری
بنفسی افدیه اذن ولا اقارب
وتدرکنی فی ذکره قشعریرة
من الوجد لا یحویه علم الاجانب
والفی لروحی عند ذلک هزة
وانسا ورح حادون وثبة واثب

الی آخرها وله قصیدة اخری نظم

اذا اخبرت یوما عن ضیاء
فلا تلهج ببدر او ذکاء
وان تمدح بجود او سمو
فلا تنظر لجود او سماء
ولا تذکرا خاطی ومعنی
اذا کلمت فی معنی السخاء
ولا تنسب اخا باس للیث
ولا ذا الرفق للریح الرخاء
وان بینت فی المنظوم وجدا
فحاشا ان تشبب بالنساء
فتلک شرائع للشعر قدما
وقد نسخت بختم الانبیاء
فهلا قلت اذ حاولت مدحا
بباس او سخاء او سناء
اری طیفا یذکرنی عهودا
بطیبته حیث مجتمع الرجاء
احس به نسیما من فتاج
تنسم من کدی او کداء
اشیم به وبیضا من ومیض
تالق فی البقیع وفی قباء
تذکرنی احادیث التصابی
مقامات بثور او حراء
تشوقنی لاحوال تقضت
بسلع او نواحی بیرحاء
نصوصات الدیار فهام قلبی
وهیج ذکرها منی بکائی
روت عندی شمائل عن حبیب
فابکتنی وزادت من عنائی

الی قوله اشعار

وان لا بد تمدح ذا معال

تحسبك مدح خير الانبياء
رسول الله يا خير البرايا
فانت الحصن من كل البلاء

وان تمدح رسول الله يوما
نوالك ابتغي يوما القضاء
اليك توجهي وبك استنادي

فحاذر ان تقصر في الثناء
اذا ما حل خطب مدلهم
وفيك مطامعي وبك ارتجائي

الی آخر ما قال و از اشعار فارسی او ست

جائیکه بود جلوهٔ حق حاکم وقت
کی ظل عالم قدس ست انکار و قبول او
شعاع آفتاب از راه این روزن همی ریزد
مزاجش عکس آن گلفام کردند
چو غلطیدم ز مستیها بهر سو
در کیفیت جوش شرابش میتوان گفتن
وله تا بکی محنت مهجوری و دوری بکشم
صدر بزم جنیم سوی جمین باز روم

علی که نه ماخوذ ز مشکوة نبی ست
تابع شدن حکم خرد بولهبی ست
ندارد باطنش از خویش آیینه صفت رنگی
بجز این نکته نتوان بست مضمون وصل او
شراب وحدت از خمخانهٔ غیب
حریفان مستی از من وام کردند
سویدای دل ما یابی اندر پیچ و تاب او
نازنین وطنم سوی وطن باز روم
تا بکی همدمی سنگ شود شیوهٔ من

والله که سیرابی از و تشنه لبی ست
وله که باور دارد این حرف از فقیر خاکسار من
طلسم حیرت آمود ست تمکین و فضول او
وله نخستین باده کاندر جام کردند
مرا صبح ازل در کام کردند
وله دلی دارم ز خود خالی حبابش میتوان گفتن
نفوس عالم امر الکتابش میتوان گفتن
تا بکی با خس و خاشاک بود صحبت من
گوهری از عدنم سوی عدن باز روم

توفی رح فی سنه ست و سبعین و مائة والف تاریخش این مصراع ست مصراع او بود امام اعظم دین رضی الله عنه وارضاه

حرف الهاء

ابو القاسم **هبة الله** بن علی بن مسعود الانصاری المعروف بالبوصیری کاتب ادیب ست سماعات عالیه دارد منفرد بروایات بوده واصاغر را باکابر در علو اسناد رسانیده در آخر عصر او هیچکس در درجهٔ او نبود سماعت دارد بقراءت ابو طاهر سلفی وابراهیم بن حاتم اسدی بر ابی صادق مرشد بن یحیی المدینی وی آخر کسی ست در دنیا در روایت از وی و از ابی حسین علی الفراء الموصلی سماعا و هم راوی ست از ابی الفتح سلطان بن ابراهیم المقدسی و آخر کسی ست در تمام دنیا در روایت از وی سماعا و مردم بروی شنیده اند وبسوی او رحلتها نموده در سنه ست و خمس مائة بمصر متولد شده و توفی سنه ثمان و تسعین و خمس مائة

حرف الیاء

ابو زکریا **یحیی** بن معین بفتح المیم وکسر العین وسکون الیاء بن عون بن زیاد بن بسطام بکسر الموحدة وسکون السین المری بضم المیم وتشدید الراء البغدادی الحافظ المشهور امام عالم حافظ متقن بود گویند اصلش از قریهٔ نقیا ست بجانب انبار پدرش کاتب عبد الله بن مالک بود مقرر بر خراج بلده ری چون بمرد یک نیم لک درهم برای یحیی در میراث بگذاشت وی این همه مال کثیر را در طلب علم حدیث اتفاق کرد سماع دارد از هشیم وابن المبارک و طبقهٔ او از وی پرسیدند چه قدر احادیث نوشته گفت بدست خود ده لک حدیث نوشته ام احمد بن عقبه که راوی این خبر ست گفته گمانم آنست که محدثین هم برای او بدست خویش شش لک حدیث نوشته اند وی صد قمطر کتب و چهار حباب شرابیه پر از کتاب گذاشته صاحب جرح و تعدیل ست کبار ائمهٔ حدیث از وی روایت کرده اند منهم البخاری ومسلم وابو داود والامام احمد وغیرهم میان او

وامام احمد بصحبت والفت واشتراک در اشتغال بعلوم حدیث بود چنانکه مشهور ست ابو خیثمه هم از وی روایت دارد یکی از ایمه این فن بود در نقد احادیث ومعرفت احوال رجال ودر کثرت معلومات ومحفوظات نظیر نداشت علی بن المدینی گفته علم بصره منتهی شده بسوی یحیی بن ابی کثیر وقتاده وعلم کوفه بسوی ابی اسحق واعمش وعلم حجاز بسوی ابن شهاب وعمرو بن دینار وعلم این هر شش تن در بصره بسعید بن ابی عروبه وشعبه ومعمر وحماد بن سلمه وابی عوانه ودر کوفه بسفیانین ومالک بن انس واز اهل شام باوزاعی رسیده وعلم این همها بمحمد بن اسحق وهشیم ویحیی بن سعید وابن ابی زائده ووکیع وابن المبارک وابن مهدی ویحیی بن آدم منتهی شده وابن المبارک اوسع ایشان ست در علم وعلم همه این ایمه در حصه یحیی بن معین آمده احمد گفته هر حدیث که نمی شناسد آنرا یحیی حدیث نیست ومیگفت اینجا مردیست که خدای تعالی اورا برای همین کار آفریده که کذب کذابین ظاهر کند وابن الرومی گفته نشنیدم احدی را هیچگاه که حق در باره مشایخ گوید جز یحیی بن معین وغیر او متحامل بالقول ست یحیی گوید ندیدم خطای هیچکس مگر آنکه پوشیدم آنرا وخواستم که کار او را زینت دهم وگاهی هیچیکی را بکروهی روبرو نشدم ومواجهه نکردم ولیکن خطای او را میان خود ومیان او مبین میکنم اگر قبول کرد فبها والا ترکش میکنم واو میگفت حدیث نوشتم از کذابین وگرم کردم بدان تنور را وبرآوردم از آن نان پخته واین اشعار بسیار میخواند اشعار

المال يذهب حله وحرامه	طرا ويبقى في غد آثامه	ليس التقي بمتق لالهه
حتى يطيب شرابه وطعامه	ويطيب ما يحوي وتكسب كفه	ويكون في حسن الحديث كلامه
نطق النبي لنا به عن ربه	فعلى النبي صلاته وسلامه	

دار قطنی ذکر او در کسانیکه روایت کرده اند از شافعی نموده ودر ترجمه شافعی خبر او با وی وبا امام احمد گذشته در سنه ثلث وثلثین ومائتین از بغداد قصد حج نمود اول بمدینه منوره رسید واز زیارت فارغ شد قصد خانه کعبه نمود در اول منزل بخواب رفته بود که هاتفی او را آواز داد که ای ابوزکریا از همسایگی ما کجا میروی معلوم کرد که روح مبارک پیغمبر خداست که او را بآن تشریف مشرف ساخت رفقا را گفت که شما بروید وخود زود برگشته بمدینه اقامت نمود بعد از سه روز وفات یافت واین آخر حج او بود از سعادت او آنست که او را بر همان تختها غسل دادند که جناب رسول خدا صلی الله علیه وسلم را بران غسل داده بودند هفتاد وپنج سال عمر یافت در تاریخ وفات او اختلاف ست والی مدینه بروی نماز گذارده در بقیع دفن کرد ونماز بروی مکرر شد چند بار مردی روبروی جنازه او باواز بلند میگفت این ست کسیکه نفی کذب از حدیث رسول خدا صلی الله علیه وسلم میکرد وبعضی محدثین در مرثیه او این ابیات گفته اند ابیات

ذهب العليم بعيب كل محدث	وبكل مختلف من الاسناد	
وبكل وهم في الحديث ومشكل	يعيى به علماء كل بلاد	

او را بعد از مرگ بخواب دیدند وپرسیدند که خدای تعالی با تو چه کرد گفت عطایا ومواهب بسیار داد از انجمله آنکه سه صد حور عین بمن تزوج فرمود مری او را النسبت بولا گویند زیرا که از موالی بنی مره بود ولادتش در سنه ثمان وخمسین ومائه بوده ابن خلکان گفته در بعض تواریخ دیدم یحیی بن معین بن غیاث بن زیاد بن عون بن بسطام مولی الجنید بن عبد الرحمن الغطفانی المری امیر خراسان از طرف هشام بن عبد الملک الاموی واول اشهر ست واصح وقری النسبت بسوی

قریهٔ غطفان ست که قبیلهٔ کلان و مشهور ست در عرب چند قبائل منسوب اند بسوی آن و هر یکی را مو گویند و ابن السمعانی
در کتاب الانساب گفته نقیا بفتح نون و کسر قاف یا فتح آن و بعدش یای مفتوحه قریه ایست از قرای انبار که از آنجا
یحیی بن معین و خطیب گفته میگویند که فرعون هم از اهل همین قریه بود انتهی سبحان الله این عجائب اتفاق ست که
چنین کافر و چنین مومن از یکجا برخیزند در بستان المحدثین درین مقام بعنوان فائده نوشته که جاهلان و نافهمان قدمای
اهل حدیث را عموما و یحیی بن معین را خصوصا مطعون ساخته اند که ایشان خصوصا این شخص در خلق الله زبان خود را
دراز کرده و کسی را دروغگو و کسی را ملبس و جاعل و کسی را مفتری میگوید و این غیبت محرمه را علم میدانند و عبادت
می انگارد چنانچه بکر بن حماد شاعر مغربی درین باب یحیی بن معین را هجو کرده بلکه علم حدیث را از غرض طعن نموده گفته است نظم

اری الخیر فی الدنیا یقل کثیره | وینقص نقصا والحدیث یزید | فلو کان خیرا کان کالخیر کله
ولکن شیطان الحدیث مرید | ولابن معین فی الرجال مقالة | سیسئل عنها والملیک شهید
فان یک حقا فهی فی الحکم غیبة | وان یک زورا فالقصاص شدید | لیکن این جاهل و امثال او نفهمیده اند

که این طعن و جرح ایشان رجال را محض برای صیانت شریعت و دین ست پس گویا از قبیل قتال کفار و خوارج و اهل بدعت
و سیاست و تعزیر اهل منکر باشد که بهترین عبادات ست از غیبت محرمه نیست و ازین ابیات شومه که مرقوم شد حمیدی
صاحب الجمع بین الصحیحین جواب داده و قصیدهٔ دراز گفته در ان بمخاطبهٔ این شاعر میگوید نظم

وانی الی ابطال قولک قاصد | ولی من شهادات النصوص جنود | اذا لم یکن خیر الکلام نبینا
لدیک فان الخیر منک بعید | واقبح شیء ان جعلت لما اتی | عن الله شیطانا وذاک شدید
بعده در حق یحیی بن معین گفته نظم | وما هو الا واحد من جماعة | وکلهم فیما حکاه شهود
فان صد عن حکم الشهادة حامل | فان کتاب الله فیه عتید | ولولا رواة الدین ضاعت واصبحت
معالمه فی الآخرین تبید | هم حفظوا الآثار من کل شبهة | وغیرهم عما اقتنوه رقود
وهم هاجروا فی جمعها وتبادروا | الی کل افق والمرام کئود | وقاموا بتعدیل الرواة وجرحهم
قیاما صحیح النقل وهو حدید | بتبلیغهم صحت شرائع دیننا | حدود تحروا حفظها وعهود
وصح لاهل النقل منها احتجاجهم | فلم یبق الا عاند وحقود | وحسبهم ان الصحابة بلغوا
وعنهم رووا لا یستطاع جحود | فمن حاد عن هذا الیقین ممارق | مرید لاظهار الشکوک مرید
ولکن اذا جاء الهدی ودلیله | فلیس لموجود الضلال وجود | وان رام اعداء الدین ان تکیدها
فکیدهم بالمخزیات مکید | وعبد السلام بن یزید بن عتاب الاشبیلی را نیز قصیدهٔ دراز ست در جواب

این ابیات نظم | ولابن معین فی الذی قال اسوة | ورای مصیب للصواب سدید
والجرح به یعلی الاله محله | وینزله فی الخلد حیث یرید | ینا ضل عن قول النبی وصحبه
ویطرد عن احواضه وینود | وجملة اهل العلم قالوا بقوله | وما هو فی شیء اداه فرید

ولو لم یقم اهل الحدیث بدیننا
من الفضل ما عند الانام رقود
علیک ابن عتاب لزوم سبیلهم
را جواب ست ومنها ابیات
جعلت شیاطین الحدیث مریدة
فقولک مردود وانت عنید
بهم عز دین الله طرا وهم له

فمن کان یروی علمه ویفید
وهم کمصابیح الدجی یهتدی بهم
فحالهم عند الاله حمید
ایا فی العلم زین عماؤه
الا ان شیطان الضلال مرید
وذو العلم فی الدنیا یحوم هداته
معاقل من اعدائه وجنود

هم ورثوا علم النبوة واحتووا
ونارهم بعد الممات خمود
وهم ازان ابیات احمد بن عمر بن عصفور
دوید ابما یبدی به ویعید
وقرعت بالتکذیب من کان صادقا
اذا غاب نجم لاح بعد جدید
انتهی کلام البستان

ابو محمد یحیی بن یحیی بن کثیر بن سلاس اللیثی اصلش از قبیلهٔ بربرست که آنرا مصمود گویند مولای بنی لیث بود لهذا منسوب بایشان شد جد او کثیر مکنی بابی عیسی ست باندلس در آمده ساکن قرطبه شد و آنجا از زیاد لخمی معروف بشبطون قرطبی راوی موطا سماعت نموده هم از یحیی بن مضر القیسی الاندلسی در حلت کرد بسوی مشرق در عمر بست و هشت سالگی و موطا را بر امام مالک شنید و سماع او بمکه از سفیان بن عیینه و بمصر از لیث بن سعد و ابن وهب و ابن القاسم ست و در هر دو جا بر اکابر اصحاب مالک تفقه کرده ملاقات با او امام مالک در سنه تسع وسبعین و مائه یک سال وفات امام ست بوده در وقت وفات حاضر بود و در تجهیز خدمت نموده در اندلس جامع بین الروایة والدرایة معاود نمود مشار الیه گشت و رجوع استفتای آن دیار باو منحصر شد و قبل از وی رجوع فتاوی بعیسی بن دینار بود که از کبار تلامذه امام مالک ست مذهب مالک از همین دو کس در اندلس منتشر شد گویند یحیی در عقل بر وی زائد بود ابن لبابه گوید شعر فقیه اندلس عیسی بن دینار وعالمها ابن حبیب عاقلها یحیی امام مالک او را عاقل خطاب داده گویند روزی بحضور امام مشغول اخذ فیض بود و جماعت دیگر نیز حاضر بودند ناگاه شور افتاد که فیلی میگذرد و در حجاز فیل خیلی غرابت دارد خصوصا در آن زمان لهذا البعض عرب بدیدن فیل تفاخر کرده اند و سابر کباد خواسته ابو الشمقمق گفته قطعه

یا قوم انی رایت الفیل بعدکم
فبارک الله لی فی رویة الفیل
فکدت اصنع شیئا فی السراویل
ما ایته وله شیء یحرکه

حضار مجلس برای تماشای فیل دویدند و صحبت امام گذاشتند مگر یحیی بر وضع خود بدون انزعاج و اضطراب نشسته مشغول اخذ فیض ماند مالک گفت تو چرا نمی روی که فیل را ببینی گفت من از بلد خود برای دیدن تو و اموختن هدی و علم تو آمده ام نه برای دیدن فیل امام را این حرف خوش آمد و او را عاقل خطاب کرد یحیی را با این همه علم حدیث و فقه ریاست ظاهر و تقرب نزد ملوک و اغنیا نیز حاصل بود و نزد این گروه با وصف تورع وتدین و امانت خیلی معظم و مکرم بود گاهی قضا و افتا که چندان علم منافات ندارد قبول نکرد اما رتبهٔ او زیاده بر ارباب مناصب بود و ابن حزم گفته این دو مذهب در عالم از راه سلطنت و ریاست رواج و انتشار گرفته اند مذهب ابو حنیفه و مذهب امام مالک زیرا که قاضی ابو یوسف قضای کل ممالک بدست آورد و قضات از طرف او می رفتند از اقصای مشرق تا اقصای افریقیه و بر هر قاضی شرط میکرد که عمل و حکم بمذهب ابو حنیفه کنند و در اندلس یحیی بن یحیی را

نزد سلطان وقت آن مکنت و جاه حاصل گشت که هیچ قاضی و حاکم بی مشورۀ او منصوب نمیشد و وی غیر از یاران و همدمان
خود را متولی نمی ساخت و مردم سریع اند بسوی دنیا پس توجه کردند بهر بلوغ اغراض خود حال آنکه خود وی قضا نستد و این
سبب زیادت جلالت او نزد ایشان و داعی بسوی قبول قول او شد انتهی در بستان المحدثین گفته سبب رواج مذهب مالک
در دیار مغرب و اندلس نزد جمهور مؤرخین آنست که علمای آن بلاد برای حج و زیارت اکثر بحجاز رحلت میکردند و چون
باوطان خود عود می نمودند فضل و بزرگی امام مالک و سعت علم و جلالت قدر ایشان را مشاهده نموده دفتر دفتر از اوصاف
کمال ایشان دران بلاد بیان مینمودند لهذا تعظیم امام مالک و تقلید مذهب ایشان در اذهان مردم آنجا راسخ و مستقر
پیدا کرد و الا قبل از ان همه بر مذهب اوزاعی بودند بالجمله آنچه حق تعالی یحیی را در اندلس از عظمت و جلال و قبول قول
و اطاعت امیر بخشیده هیچکس را از علمای اندلس نه بخشیده ابن بشکوال گفته یحیی مستجاب الدعوة بود و در وضع لباس
و نشست و برخاست و هیات ظاهری نیز تتبع حضرت امام مینمود و آنچه از امام مالک شنیده بود بموجب آن فتوی میداد و
هرگز بخلاف مذهب امام مالک راضی نمیشد حال آنکه دران زمان تقیید بیک مذهب رائج نبود نه در عوام و نه در خواص
و مع ذلک در چهار مسئله مذهب لیث بن سعد مصری اختیار کرده بود یکی آنکه قنوت در صبح و دیگر صلوات جائز نمیداشت
دوم بیک شاهد و قسم مدعی اثبات حق درست نمیداشت سوم آنکه در نزاع زوجین تحکیم حکمین را واجب نمیگرد چهارم
گرفتن کرایه زمین زرعی بحصول آن را وا میگفت و مردم آن دیار بسبب کمال اعتقاد امام مالک درین مخالفت قلیله
هم برو گرفت میکردند و انکار مینمودند احمد بن الفیاض در کتاب خود گفته نزد عبدالرحمن بن الحکم الاموی معروف
بمرتضی امیر اندلس حاضر بودم که وی فقهای بلد را برای استفتای مسئله در قصر خود طلبید مسئله این بود که در رمضان بسوی
جاریه که آنرا خیلی دوست میداشت نظر کرد و عبث نمود بروی بیفتاد بعده نادم شده استفسار توبه ازین حرکت خواست
یحیی بن یحیی هم دران حلقه بود زود بگفت که کفارۀ آن صوم دو ماه پیاپی ست فقهای دیگر بسبب افتای او سکوت کردند
چون از انجا بر آمدند یحیی را گفتند چرا بمذهب مالک فتوی ندادی که نزد او تخییر ست میان عتق و اطعام و صیام گفت اگر این
باب برای او مفتوح میکردم کار بروی آسان میشد هر روز یکی را وطی میکرد و رقبه آزاد میساخت لهذا بر اصعب امورش
حمل نمودم تا باز گرد این کار نگردد و چون یحیی از مالک منفصل شده بسوی بلاد خود برگشت در مصر رسید دید که عبدالرحمن
بن القاسم تدوین سماع خود از مالک میکند او را رجوع بسوی مالک برای سماع آن مسائل خوش نمود پس رحلت ثانیه
بسوی وی کرد امام مالک را علیل یافت گفت مرض موت امام ممتد شد چون وقت آخر رسید جمله فقها و علمای مدینه
و دیگر امصار که برای زیارت آنحضرت وارد بودند برای تودیع وی و شنیدن وصایای او در خانه اش جمع شدند یکصد و سی
از اعیان علما و فقها بودند من نیز از جملۀ ایشان بودم روبروی امام میرفتم و سلام میکردم و خود را در نظر امام می آوردم
که شاید نگاهی در کار ما کند که سبب بهبود دارین گردد درهمین حال امام چشم خود را کشاده بما متوجه شده گفت الحمد لله
الذی اضحک و ابکی و امات و احیی و گفت قضای خدا رسید و لقای او تعالی نزدیک شد همگنان عرض کردند که این وقت
باطن شما چه حال دارد فرمود کمال خوشوقتی دارم بصحبت اولیاء الله و اولیاء الله نزد من اهل علم اند و هیچ چیز

نزد خدا عزیزتر بعد از حضرات انبیا از ایشان نیست و نیز خود را مسرور و خوشدل می یابیم بآنکه عمر من در طلب علم و تعلیم و نشر آن
وسعی خود را مشکور می بینیم زیرا که هر عمل که او را خدای تعالی فرض ساخته یا پیغمبر او مسنون گردانیده همه از زبان پیغمبر
بکار سیده و ثواب آن بارشاد آنحضرت صلی الله علیه وسلم دریافت شده مثلا فرموده که هر که محافظت نماز کند او را
چنین و چنان اجر باشد و هر که حج خانه کعبه کند او را این ثواب است و هر که با کفار جهاد کند او را نزد خدا این مرتبه است
وقس علی هذا و جز طالب علم حدیث این را بر وجه صحت و تفصیل نمی توانست دانست پس این علم گویا میراث
نبوت ست زیرا که علوم دیگر از ادبیات و عقلیات و ریاضیات بغیر طریق نبوت هم توان شناخت بخلاف علم ثواب و عقاب
و شرائع و ادیان و احکام که غیر از مشکوة نبوت اقتباس انوارش نتوان کرد بلکه محال ست پس سیکه طلب این علم بسر برد و اوقات
و خود را در شوق آن گذاشت عجب کرامت و ثواب دارد که نمونه کرامت و ثواب انبیاست و لا یعلم کنهه الا الله بعد از آن گفت
که شما را حدیثی روایت میکنم که تا اینوقت نکرده ام شنیدم ربیعه را میگفت بخدا عز و جل که اگر شخصی در نماز خود خطا کند
و نداند که نماز چه قسم ادا توان کرد و از من پرسد و من او را بفرائض و سنن و آداب آن نشان دهم و طریق مطلوب بیان نمایم
دوست تر و بهتر ست نزد من از ینکه تمام دنیا بمن دهند و آنهمه را در راه خدا صرف کنم و سوگند بخدا که اگر مرا در خاطر شبهه
در مسئله از علم یا در روایتی از روایات حدیث خطور کند و خاطر خود بتفکیر و تذکیر آن صرف کنم و در حالت نوم و گرفتن خوابگاه
مرا بیقرار دارد و تا صبح بسبب آن شبهه گذرانم و بامداد نزد عالمی رفته آن شبهه از خاطر رفع کنم و اطمینان حاصل سازم
نزدم بهتر از صد حج مقبول ست و نیز فرمود بارها از ابن شهاب شنیدم میگفت قسم بخدا اگر شخصی در مقدمه از مقدمات
دین خود با من مشوره نماید و من آنچه حق مشیر ست از تأمل و تفکر اختیار اصوب و اولی نموده او را براه حق دلالت کنم
تا دین او اصلاح پذیرد و رابطه او که میان او و خداست از زنگ کدورت نگیرد نزدم از صد غزوه بهتر ست یحیی گوید
این آخر حرف ست که از حضرت امام شنیدم بعد وفات امام یحیی نزد ابن القاسم رسیده سماع او از مالک شنید ذکره
ابو الولید بن الفرضی فی تاریخه یحیی گفته رکاب لیث بن سعد گرفتم غلام او خواست که مرا منع کند گفت بگذار بعد خود
خدمت اهل العلم تا آنکه بعد مرور ایام همچنان دیدم وفات یحیی در رجب سنه اربع و ثلثین و مائتین شد بعمر هشتاد و دو سال
قبر او در قرطبه مشهور ست مردم در قحط بوی استسقا میکنند و تبرک میجویند رحمه الله تعالی ✤
ابو ذکریا یحیی بن عبد الله بن بکیر از سکنه مصر ست او را مخزومی هم گویند زیرا که از موالی بنی مخزوم بود شاگرد
امام مالک و لیث بن سعد ست و از هر دو بزرگ استفاده تمام دارد بخاری بی واسطه و مسلم بیک واسطه از وی در صحیحین روایت دارند
و هر که از محدثین او را توثیق نکرده بسبب عدم وقوف بر احوال اوست و الا صدق و امانت او مثل آفتاب در آن عصر
مشهور بود ابو حاتم و نسائی در وثوق او تردد کرده اند و چندان معتبر نمیدارند لیکن حق که در امامت و وفور علم و راستی
و دیانت او حرفی نیست و چون شیخین بروی اعتماد کنند گنجایش سخن دیگران نیست توفی فی سنه احدی و ثلثین و مائتین
عون الدین ابو المظفر یحیی بن هبیره بن محمد بن هبیرة الوزیر عالم فاضل صاحب رای صائب و سیرت صالح بود
یوم الاربعا سیزدهم ربیع الآخر سنه اربع و اربعین و خمس مائة متولی وزارت شد در ایام ولایتش خیرها از وی ظاهر شد

اگر چه حسن سماحت و کفایت اوست مردم شکر گزار او شدند و بعین بعنایتش نگریستند و برای او اسباب سعادت شیلی متوفر گردید اهل علم را بسیار تکریم میکرد و فضلا در مجلس او حاضر میشدند با اختلاف فنون و بروی قرارت حدیث و بر شیوخ بحضور او میکردند و بحث و فوائد مذکور میشد او را کتابهاست منها کتاب المقتصد بکسر الصاد و بروی شرح ست از محمد بن الخشاب النحوی در چهار مجلد و مختصر کتاب اصلاح المنطق لابن السکیت و کتاب العبادات علی فقه الامام احمد و ارجوزه در ممدود و مقصور و ارجوزه در علم الخط ابن الجوزی در کتاب المنتظم گفته وی از خدا شهادت خود میخواست و متعرض باسباب شهادت میشد تا آنکه یوم السبت ثانی عشر جمادی الاولی سنه ستین و خمس مائة در عافیت خواب کرد چون بیدار شد قی نمود طبیب را حاضر کردند وی سم نوشانید دران بمرد طبیب سم بعد شش ماه سم نوشانیده شد میگفت سقیت کما سقیت و بمرد مؤلف سیرت وزیر مذکور نوشته که سبب موت او ثوران بلغم بود در مزاج او و ولادتش در سنه سبع و تسعین و اربع مائة بوده قاله محمد بن القادسی فی تاریخ الوزراء او را بعد از موت در خواب دیدند و از حالش پرسیدند گفت قطعه

قد سئلنا عن حالنا فاجبنا	بعد ما حال حالنا وجبنا	فوجدنا مضاعفا ما كسبنا	ووجدنا ممحصا ما اكتسبنا

محاسن وی بسیارست ابن خلکان ترجمهٔ او در یک کراسه نوشته و اطالت بسیار نموده و گفته ببغداد در آمد در طفلی و اشتغال بعلم نمود و مجالس فقها و ادبا شد و بود بر مذهب امام احمد و سماعت حدیث نموده و از هر فن طرفی حاصل ساخته و قرآن خوانده و قرآت تمام نموده اطلاع داشت بر نحو و روایات و احوال ناس و ایام عرب ملازم کتابت بود و بلغا الفاظ او حفظ نمودند صناعت انشا آموخته بود و ادب بر ابی منصور بن الجوالیقی خوانده و تفقه بر ابی الحسین فرا نموده و صحبت شیخ محمد بن یحیی الزبیدی الواعظ دریافته و سماعت حدیث از ابی عثمان اسمعیل بن محمد الاصفهانی و ابی القاسم هبة الله الکاتب نموده و از امام المقتفی لامر الله امیر المومنین و غیر وی تحدیث نموده خلقی کثیر از وی راوی ست منهم الحافظ ابو الفرج بن الجوزی رحمهم الله تعالی

ابو محمد **یحیی** بن اکثم بن محمد بن قطن بن سمعان المروزی فقیه عالم بفقه بصیر باحکام بود دار قطنی ذکر او در اصحاب شافعی کرده و خطیب در تاریخ بغداد در حق او گفته سلیم بود از بدعت انتحال میکرد مذهب اهل سنت را سماعت دارد از ابن المبارک و سفیان بن عیینه و غیر هما و از وی ترمذی و غیره روایت کرده اند طلحه بن محمد گفته وی یکی از اعلام دنیاست امر او مشتهر و خبر او معروف است از صغیر و کبیر مردم فضل و علم و ریاست و سیاست او پوشیده نیست حسین بن عبد الله بن سعید گفته من او دوست یکدیگر بودیم چون در سنه اثنتین و اربعین و مائتین بمرد میخواستم که در خوابش بینم و بپرسم که خدا با توچه کرد پس شبی در منام دیدم و گفتم خدا چه کرد با تو گفت بخشید مرا و توبیخ کرد و فرمود ای یحیی دنیا را بنفس خود خلط کردی گفتم ای رب تکیه بر حدیث ابو معاویه ضریر از اعمش از ابی صالح از ابی هریره کردم که گفت فرمود رسول خدا صلی الله علیه وسلم که تو گفته من شرم دارم از ینکه پیری را با آتش عذاب کنم فرمود ای یحیی از تو عفو کردم و پیغمبر من راست گفت ولیکن تو در دار دنیا بر جان خود تخلیط نمودی هکذا ذکره ابو القاسم القشیری فی الرسالة کذا فی ابن خلکان

ابو زکریا **یحیی** بن عبد الوهاب بن الامام ابی عبد الله محمد بن اسحق بن محمد بن یحیی بن منده و نام منده ابراهیم است و منده لقب اوست از حفاظ مشهورین بود یکی از اصحاب حدیث مبرزین و وی محدث بن محدث بن محدث بن محدث

بن محمد ست جلیل القدر وافر الفضل واسع الروایة ثقه حافظ کمال مشهور صدوق کثیر التصانیف حسن السیر
بعید التکلف اوحد اهل بیت خود دران عصر بود بر ای خود و برای جماعتی از شیوخ اصبهان تخاریج کرده و سماعت از ابو عمر محمد
بن عبد الله بن یزید الضبی وابو طاهر محمد بن احمد کاتب و ابو منصور محمد بن عبد الله بن فضلویه اصبهانی عبید پدرش ابو عمر
و عمش ابو الحسن عبید الله وابو القاسم عبد الرحمن و ابو العباس احمد بن محمد الفضال و ابو عبد الله محمد بن علی الجصاص
وابوبکر محمد بن علی الجوزدانی وابو طاهر احمد بن محمد الثقفی نموده و بسوی نیسابور رحلت کرده آنجا از ابوبکر احمد
بن منصور مقری واحمد بن منصور بیهقی شنیده و در همدان و بصره سماعت کرده از جماعه بسیار و ببغداد درامده بار دوم
و دران جا تحدیث نموده بجامع منصور شیوخ از وی بنابر شهرت و ثبت وی کتابت کردند انماطی و ابو الحسن علی الخیاط البغدادی
وابو طاهر یحیی الصباغ و جماعه کثیر از وی راوی ست ابن سمعانی ذکر او در کتاب الذیل کرده و گفته برای من اجازت
جمیع مسموعات خود نوشته و ابو القاسم اسمعیل بن محمد الحافظ را از وی پرسیدم بروی بسیار ثنا کرده و وصف او نموده
بحفظ و معرفت و درایت وابوبکر محمد بن نصر الکفتوانی را شنیدم میگفت خاندان ابن منده بیحیی بدایت یافته و بیحیی ختم شده
یعنی در معرفت حدیث و علم و فضل و حافظ عبد الغافر در سیاق تاریخ نیسابور ذکر وی کرده و گفته ابن منده مردی فاضل
از بیت علم و حدیث مشهور در دنیاست سفر کرده و مشایخ را دریافته و از انها شنیده و بر صحیحین تصنیف نموده و باسناد
متصل خود تا بعض علما روایت کرده که گفت کثرت ضحک امارت حمق ست و عجلت از ضعف عقل ست و ضعف
عقل از قلت رای و قلت رای از سوء ادب ست و سوء ادب موروث مهانت ست و مجون طرفی از جنون ست و حسد دار الاحزان ست
و نمائم موروث ضغائن ست ولادت او یوم الثلثاء تاسع عشر شوال سنه اربع و ثلثین و اربع مائة و وفات روز
عید النحر سنه اثنی عشرة و خمس مائة باصفهان و مولدش هم درانجا بود در خاندان او بعد از وی مثل او
خلقی نمانده و ابن نقطه در کتاب اکمال گفته توفی یوم السبت ثانی عشر ذی الحجه من سنه احدی عشرة و خمس مائة

ابوبکر الیحیی بن سعدون بن تمام بن محمد الازدی القرطبی الملقب صائن الدین یکی از ائمه متاخرین در قرآت و علوم القرآن الکریم
و حدیث و نحو و لغت و غیر ذلک ست از اندلس در عنفوان شباب برآمده بمصر رسیده در اسکندریه از ابو عبد الله محمد بن احمد بن ابراهیم
الرازی و بمصر از ابو طاهر سلفی و غیره شنیده و حدیث بر ابوبکر محمد بن عبد الباقی البزاز معروف بقاضی مارستان خوانده صاحب دین
و ورع بود باوقار و هیبت و سکینت صدوق ثقه نبیل قلیل الکلام کثیر الخیر مفید توفی سنه سبع و ستین و خمس مائة

ابو زکریا یحیی بن علی بن محمد بن الحسن بن بسطام الشیبانی التبریزی المعروف بالخطیب احدی از ائمة اللغة ست
سماعت حدیث در مدینه صور از فقیه ابو الفتح سلیم بن ایوب الرازی کرده خطیب از وی روایت دارد و خلقی کثیر از اعیان
علما مثل حافظ ابو الفضل محمد بن ناصر و ابو منصور جوالیقی و ابو الحسن سعد الخیر الاندلسی و غیرهم بروی تخریج کرده
و تلمذ نموده او راست کتاب تهذیب غریب الحدیث و غیره ولد سنه احدی و عشرین و اربع مائة و توفی سنه اثنتین و خمس مائة ببغداد

محیی الدین ابو زکریا یحیی بن شرف الحزامی بکسر الحاء و فتح الزای نسبة الی اجداده النووی ولادت وی در عشر اول
از محرم سنه احدی و ثمانین و ست مائة بوده در قریه نوی از شام اعمال دمشق و نسبت بوی نواوی نیز گویند قرات کرد قرآن را

پس فیوم آورد بدمشق در سنه تسع واربعین وخواند کتاب تنبیه را که در مذهب شافعی ست در چهار ونیم ماه ویاد گرفت ربع عبادات را
در بقیه سال ومکث کرد دو سال چنانکه پهلو نهاد بر زمین ومیخواند در شب وروز دوازده درس بر مشایخ در انواع علوم
دینیه وتفقه کرد بر بسیاری از مشایخ واکثر انتفاع وی بکمال الدین اسحق مغربی بود ووی محرر مذهب شافعی وممهد ومنقح
ومرتب اوست بعد از رافعی وایمن مذهب شافعی بر تصحیح وتحقیق اوست وبود وی بر جانب کثیر از عمل وزهد وصبر بر خشونت
عیش ... ونمی خورد از فواکه دمشق که اکثر قوت اهل آن دیار بر آن ست بجهت آنچه در ضمانت آن بود از خیانت
بجهة قوت میکرد بانچه می آمد از بلد وی از نزد والدین وی اکل نمیکرد در شب وروز مگر یکبار بعد از نماز عشا وشرب نمیکرد
مگر یکبار نزد سحر ونمیخورد آب برف چنانکه عادت شامیان ست واختیار کرد تجرد وانفراد واتفاق نیفتاد مر او را تزوج
بسیار میکرد بیداری را در عبادت وراه نمیداد مداهنت را درین کار ودو بار بحج رفت ومتولی شد دار الحدیث اشرفیه را
در سنه خمس وستین ونگرفت از وظائف وی چیزی تا رفت ازین عالم ونبود لحیه بسیار کی وی مگر چند موی سفید وغالب بود
بر وی سکینه ووقار در بحث ودر جمیع احوال ومنزه بود از تعصب شافعیت ومتصف بانصاف ونقل میکرد در کتب خود
از اقوال ابو حنیفه ومتصف بود بتصوف واعتقاد مشایخ بعد از ان مسافرت کرد ببلد خود وزیارت کرد قدس وخلیل را
باز بوطن آمد وبیمار افتاد نزد والدین خود پس وفات یافت در شب چهارشنبه چهاردهم رجب سنه ست وسبعین وستمائة
وهم در شهر خود مدفون گشت رحمه الله تعالی هکذا فی اشعة اللمعات شرح المشکوة للشیخ عبد الحق الدهلوی رح

القاضی ابو یوسف **یعقوب** بن ابراهیم بن حبیب بن خنیس بن سعد بن حبتة الانصاری وسعد بن حبته
یکی از صحابه انصار ست مشهور بمادر خود که حبته بنت مالک باشد از بنی عمرو بن عوف وابو یوسف از اهل کوفه بود وصاحب
ابی حنیفه فقیه عالم حافظ سماع از ابی اسحق شیبانی وسلیمان تیمی ویحیی بن سعید انصاری واعمش وهشام بن عروه وعطا
بن السائب ومحمد بن اسحق بن یسار وطبقه ایشان دارد وبخدمت محمد بن ابی لیلی می نشست بعده مجالست ابو حنیفه
اختیار کرد غالب بر وی مذهب اوست ودر مواضع کثیره خلاف او کرده محمد بن حسن شیبانی وبشر بن الولید الکندی وعلی
بن جعد واحمد بن حنبل ویحیی بن معین وجه آخرین از وی روایت دارند سکونت بغداد اختیار کرده بود وقضای آنجا داشت
از طرف خلفای ثلثه مهدی وپسرش هادی وهارون رشید ورشید تکریم واجلال او بسیار میکرد ووی اول کسی ست که
قاضی القضاة خوانده شد وگویند اول کسی ست که لباس علما را باین هیئت متغیر کرد وقبل از ان ملبوس مردم بر یک
وضع بود وهیچیکی از دیگری در لباس امتیاز نداشت ابن معین وامام احمد وعلی بن المدینی در ثقت وی در نقل اختلاف نکرده اند
وابن عبد البر در کتاب الانتهار فی فضائل الثلثة الفقهاء گفته ابو یوسف حافظ بود ونزد محدث حاضر میشد وپنجاه وشصت
حدیث یاد میگرفت واز انجا برخاسته بر مردم املا مینمود وبود کثیر الحدیث ومحمد بن جریر طبری گفته قومی از اهل حدیث
از حدیث او تحامی کرده اند بنا بر غلبه رای بر وی وتفریع او فروع واحکام را با صحبت سلطان وتقلد قضا وطلحه بن محمد گفته
وی مشهور الامر ظاهر الفضل افقه اهل عصر خود ست متقدم نشد او را احدی در زمان او وبود نهایت در علم وحکم وریاست
وقدر واول کسی ست که در اصول فقه بر مذهب ابی حنیفه کتابها ساخته ومسائل املا نموده وآنرا انتشر کرده وعلم ابی حنیفه را

در اقطار ارض بحث ساخته حماد بن ابی مالک گفته در یاران ابو حنیفه مثل وی کسی نبود و اگر وی نبودی کسی کلام ابو حنیفه
نفهمیدی اوست که نشر قول وی ساخته علم وی را بکار کرده وی گفته اعمش مرا از مسئله پرسید جواب دادم گفت این ترا از کجا حاصل شده
گفتم از حدیث تو و آن حدیث را ذکر نمودم گفت من این حدیث را یاد دارم قبل از آنکه ابوین تو مجتمع شوند اما تاویل
آن نشناختم مگر اینکه دم و از کلام اوست العلم شیء لا یعطیک بعضه حتی تعطیه کلک و انت اذا اعطیته کلک من اعطائه
البعض علی غرور و اخبار او بسیار است و علما در تعظیم و تفضیل وی اکثار نموده اند خطیب بغدادی در تاریخ الفقها
از ابن المبارک و وکیع بن الجراح و یزید بن هارون و محمد بن اسمعیل بخاری و ابی الحسن الدارقطنی وغیرهم در حق وی
ذکر کرده که گوشش از شنیدنش می رنجید لهذا ذکر آن ترک نموده شد والله اعلم بحاله ولادتش در سنه ثلث عشر و مائة بود
و وفات یوم الخمیس اول وقت ظهر پنجم ربیع الاول سنه اثنتین و ثمانین و مائة در بغداد در حالت تولی قضا و ولی القضا
سنه ست و ستین و مائة و پسرش یوسف هم نظر در رای و فقه کرده بود و حدیث از یونس بن ابی اسحق سبیعی
و سری بن یحیی وغیرهما شنیده و قاضی جانب غربی بغداد بود در حیات پدر خود و در مدینه منصور با مامون رشید
نماز جمعه با مردم گذارده و تا وفات قاضی ماند مات فی رجب سنه اثنتین و تسعین و مائة ببغداد

ابوعوانه یعقوب بن اسحق بن ابراهیم بن یزید النیسابوری ثم الاسفراینی الحافظ صاحب المسند الصحیح
المخرج علی کتاب مسلم یکی از حفاظ جوادین و محدثین مکثرین بود شام و مصر و کوفه و بصره و واسط و حجاز و جزیره و یمن
و اصبهان و ری و فارس را طواف نموده ابن عساکر در تاریخ دمشق گوید در اینجا از یزید بن محمد بن عبد الصمد و اسمعیل
بن محمد بن قیراط و شعیب بن اسحق وغیرهم سماعت نموده و بمصر از یونس بن عبد الاعلی و ابن اخی وهب و مزنی
و ربیع و محمد و سعد پسران عبد الحکم و بعراق از سعدان بن نصر و حسن زعفرانی و عمر بن شبه وغیرهم و بخراسان از
محمد بن یحیی الذهلی و مسلم بن الحجاج و محمد بن رجاء السندی وغیرهم و در جزیره از علی بن حرب وغیره و از وی ابوبکر
اسمعیلی و احمد بن علی رازی و ابو علی حسین بن علی و ابو احمد علی و سلیمان الطبرانی و محمد بن یعقوب بن اسمعیل الحافظ
و ابوالولید الفقیه و ابن او ابو مصعب محمد بن ابی عوانه روایت کرده اند پنج بار حج کرده میگفت در مصیصه بودم که برادرم
محمد بن اسحق بمن نوشت **قطعه** فان نحن التقینا قبل موت   شفینا النفس من مضض العتاب
وان سبقت بنا ایدی المنایا   فکم من غائب تحت التراب   گویم شکری این مضمون را در فارسی نیکو گفته
گر بمانیم زنده بر دوزیم   دامنی کز فراق چاک شده   ور بمیریم عذر ما بپذیر   ای بسا آرزو که خاک شده
حاکم نیسابوری گفته ابوعوانه از علمای حدیث و اثبات ایشان و از رحله در اقطار ارض برای طلب حدیث است
توفی سنه ست عشر و ثلث مائة و ابن عساکر گفته قبر او در اسفراین مزار عالم و متبرک خلق است و به پهلوی جمعی از علما ائمه
خفته است امام عمر بن صفار گفته اینجا از ائمه و فقهای مذهب امام شافعی جبل الامام اند که اگر هر یکی تصرف در مذهب کند و فتوی
برای و اجتهاد خود دهد میسرش و مردم عام آنقدر تقرب که بقبر استاذ ابی اسحق می کنند بقبر ابوعوانه نمی کنند قدر این امام
محدث نمی شناسند بنا بر بعد عهد وفات او و قرب عهد وفات استاذ حال آنکه ابوعوانه مذهب شافعی را برای ایشان ظاهر ساخته

در اسفراین بعد از آنکه از مصر گذشته و علم از ابی ابراهیم مزنی فرا گرفته و عوانه بفتح عین مهمله و بعد الف نون ست رح

ابو یعقوب **یوسف** بن یحیی القرشی المصری البویطی صاحب الامام الشافعی امام جلیل یکی از ائمه اسلام

و از کان او و اسطه عقد جماعت و خلیفه شافعی در حلقه وی بعد از وی بود و اظهر ایشان در [illegible]

امام از مختصان صحبت و قائم مقام درس و فتوای او بوده احادیث نبویه از ابن وهب فقیه مالکی و از امام شافعی شنید

شافعی گفته لیس احد احق بمجلسی منه و لیس احد من اصحابی اعلم منه ابو اسمعیل ترمذی و ابراهیم بن اسحق الحربی و قاسم بن مغیره جوهری و احمد

بن منصور رمادی و غیرهم از وی روایت دارند در ایام واثق بالله از مصر بسوی بغداد برده شد در مدت محنت

و از وی قول بخلق قرآن خواستند وی از اجابت ممتنع شد و محبوس گردید ابن ابی اللیث حنفی قاضی مصر که بروی

حسد میکرد سعایت او بخلیفه نمود از مصر مغلول مقید شده رفت و هم در زندان بگذشت عالم صالح متنسک عابد

زاهد بود ربیع گوید در ایام محنت بر وی در آمدم دیدم که تا انصاف ساقین مقید ست و دست او بگردن بسته اند و از سجن

بمن نوشت که بر من وقتها می آید که حدید را بر تن خود احساس نمیکنم تا آنکه دستم بدان میساید و چون این کتاب من بخوانی

با اهل حلقه خود باخلاق نیک پیش آئی و در حق غربا خاصة وصیت خیر کثیر از من بپذیری زیرا که بسیار از شافعی

شنیده ام که میگفت **شعر** اهین لهم نفسی لاکرمهم بها ولن تکرم النفس التی لا تهینها

سیوطی گفته از کرامات شافعی ست که او را میگفت انت تموت فی الحدید و همچنان شد که روز جمعه قبل صلوة در رجب سنه احدی و ثلثین

و مائتین در قید و سجن در بغداد برحمت حق پیوست و بویطی نسبت ست بسوی بویط که قریه ایست از اعمال صعید ادنی از دیار مصر رح

یوسف بن عبد البر بن محمد بن عبد البر بن عاصم النمری القرطبی از کبار علمای مغرب ست امام عصر بود در حدیث

و اثر و ما یتعلق بهما روز جمعه که امام در خطبه بود در سنه ثمان و ستین و ثلث مائة در ربیع الاول متولد شد وی اگرچه

معاصر خطیب بغدادیست اما طلبش علم حدیث را قبل از تولد خطیب ست از ابی القاسم خلف ابن القاسم

الحافظ و عبد الوارث بن سفیان و ابی سعید نصر و ابی محمد بن عبد المومن و ابی عمر و الباجی و ابی عمر الطلمنکی و ابی الولید

بن الفرضی و اقران ایشان در قرطبه اخذ علم و روایت نموده و علمای دور دست او را اجازتها نوشتند از مشرق

ابو القاسم السقطی المکی و عبد الغنی بن سعید الحافظ و ابو ذر الهروی و ابو محمد النحاس المصری و غیرهم در حفظ و اتقان

سر آمد اهل زمان خود بود قاضی ابو علی بن سکره گفته شیخ جود ابو الولید باجی را شنیدم میگفت در اندلس مثل وی در

حدیث نبوده وی احفظ اهل مغرب ست و ابو علی غسانی گفته وی بسیاری از علم ادب و حدیث فرا گرفته و در طلب علم

مؤدب بود فتوی داد و بارع شد بر رجال متقدمین اندلس و در مؤطا کتب مفیده تالیف نمود از انجمله است کتاب التمهید

مرتب بر اسمای شیوخ مالک و هو کتاب لم یتقدمه احد الی مثله و هو سبعون جزا این کتاب از نادره روزگار و سرمایه

مجتهدان اولی الایدی و الابصار ست و از تصانیف اوست کافی در مذهب مالک پانزده مجلد و در جمع اسمای

صحابه کتابی مفید جلیل نوشته مسمی باستیعاب و له کتاب جامع بیان العلم و فضله و ما ینبغی فی روایته و حمله و غیر ذلک

و بود موفق در تالیف معان بران و حق تعالی بدان نفع بخلق بخشیده و با تقدم خود در علم اثر و تبصر بفقه و معانی حدیث

بسطی کثیر در علم نسب فی داشت و در بلاد مغرب گردیده و بیشتر عمر در اندلس گذرانیده بلکه اکثر شیوخ حمیدی نوشته اند که از اندلس شهر برآمده و جز هفتاد کس را از علمای وقت خود ندیده و از غیر ایشان علم نیاموخته و با این همه در علم اکثر از خطیب و بیهقی بلکه ابن حزم نیست بلکه بعض چیزها نزد اوست که نزد دیگران نیست و صدق و دیانت و حسن اعتقاد و اتباع سنت که او را الضیب بود کم کسی را از علما روزی شده از عوالی اسنادش سنن ابو داود ست که از عبد الله بن محمد بن عبد المومن و وی از ابن داسه و وی از ابو داود مصنف روایت میکند در اول امر ظاهری بود بعده مالکی شده و معهذا میلان بفقه شافعی هم دارد کتاب الدرر فی اختصار المغازی والسیر و کتاب العقل والعقلاء و ما جاء فی اوصافهم و کتاب جمهرة الانساب و کتاب بهجة المجالس و غیرها تصنیف اوست با انشای شعر میلی داشت از وست اشعار

تذكرت من يبكي علي مداوما	فلم ار الا العلم بالدين والخبر	علوم كتاب الله والسنن التي
اتت عن رسول الله مع صحة الاثر	وعلم الاولى من ناقديه وفهم ما	له اختلفوا في العلم بالراي والنظر
ولمقالة ذي نصح وذات فوائد	اذا من ذوي الالباب كان استماعها	عليكم بآثار النبي فانه
من افضل اعمال الرشاد اتباعها	چون در شهر حمص که از مشاهیر بلاد مغرب ست داخل شد و از اهل آن شهر	
حسن سلوک و تفقد ندید گفت اشعار	تنكر من كنا نسر بقربه	وصار زعاقا بعد ما كان سلسلا
وحق لجار لم يوافقه جاره	ولا لائمته الدار ان يتحولا	بليت بحمص والمقام ببلدة
طويلا لعمري مخلق يورث البلا	اذا هان حر عند قوم اتاهم	ولم ينأ عنهم كان اعمى واجهلا
ولم تضرب الامثال الا لعالم	وما عوتب الانسان الا ليعقلا	در ایام ملک مظفر بن الافطس متولی

قضای اشبونه و شنترین شده بود روز جمعه آخر یوم از ربیع الآخر سنه ثلث وستین واربع مائة بمدینهٔ شاطبه شرقی اندلس بمرد انتقال خطیب بغدادی نیز در همین سال ست این حافظ مغرب بود و او حافظ مشرق و درین فن امام وقت خود بودند نمری بفتح نسبت ست بسوی نمر بن قاسط که قبیلهٔ کبیر مشهور ست

۱۰۵ ابو موسی **یونس** بن عبد الاعلی بن موسی الصدفی المصری الفقیه المقری المحدث الشافعی یکی از اصحاب شافعی ۲ و مکثرین در روایت از وی ملازمت برای او بود بروی تفقه کرده و بروش خوانده و از ابن عیینه روایت نموده متصدر اقرا و فقه گشته و ریاست علم و علو اسناد کتاب و سنت بوی منتهی گردیده یحیی بن حسان گفته وی کنی بود از ارکان اسلام ورع صالح عابد کبیر الشان در ذی حجه سنه سبعین و مائة متولد شده و از ابن وهب مصری شنیده در علم اخبار صحیح و سقیم در زمان خود کسی باوی شریک نبود محدث جلیل ست قضاء مصر گرا و در خطط مصر آورده و گفته جماعتی از وی حدیث و فقه گرفته و او را احبس در دیوان حکم و عقب او نوخانه او در خطهٔ صدف مشهور ست بروی نامش مکتوب و سیوطی و غیره گفته اند که مسلم و نسائی و ابن ماجه و غیرهم از وی روایت دارند یونس گفته شافعی مرا گفت ببغداد رفته گفتم نه گفت نه دنیا دیدی و نه مردم و علی بن قدید گفته وی حافظ حدیث بود بدان قیام داشت و نسائی ذکر او کرده و گفته وی ثقه ست توفی رح سنه اربع وستین و مائتین فی ربیع الآخر

خاتمة الطبع

بعد تقدیم اتحاف نبلای متقین بتحائف نیایش خداوند رب العالمین و تمهید اهدای فقهای محدثین بهدایای ستایش حضرت
سید المرسلین بر رای مستنیر فضلای زمان و ضمیر فیض تنویر علمای دوران مخفی و مستتر مباد که درین هنگام میمنت فرجام خورشید
عنایت پروردگار از افق مراد تابانست و مهر فضل ایزد غفار از مطلع تمنا درخشان از فرش زمین تا عرش برین جلوهٔ
فرحت و سرورست و چهرهٔ شاهد آرزو از آب و تاب گلگونهٔ کامیابی نورعلی نور و دیدهای منتظرین را سرمهٔ رفع نگرانی رسیده
قدم از سر کرده زود آینده و این متاع گوهر گرانمایه بجوهر جان و دل خرید نمایند یعنی کتاب سراپا انتخاب جملهٔ کتب و بغیه را
لب لباب مخبر حالات ارباب خبر مشعر احوال اصحاب سیر تذکرهٔ کمالات ثقات محدثین تبصرهٔ مؤلفات علمای دین
موسوم باتحاف النبلاء المتقین باحیاء مآثر الفقهاء المحدثین که مشتمل بر دو مقصدست اول شجریست پر بهار که
از شمیم شمائم گلهای شگفتهٔ انواع تصانیف شریفه و اقسام توالیف منیفه کاخ مشام جان ناظرین رشک نکهت چمین
و ثانی درختیست میوه دار که از نسیم روائح غنچهای نورستهٔ حالات محدثین و مقالات فقهای دین قصر دماغ دل ساکنین معتکفین
غیرت صد گلشن

ست شاخی هزار گل بگلی صد هزار برگ ٭ برگی هزار رنگ و برنگی هزار بو ٭ نی فی نوآئین زیب و زیب

آراسته و قدسی انجمنیست پیراسته که فرو رفتگان کوی عدم را خلعت حیات جاوید ازو در برست و زاویه نشینان
کنج گمنامی را تاج نام آوری ازو بر سر از احسن تالیفات بحر مواج فضائل پسندیده سراج وهاج دودمان شمائل
برگزیده قدوهٔ سادات عظام زبدهٔ ثقات کرام بدر تابندهٔ فلک هدایت و حق رسانی مهر درخشندهٔ سپهر معرفت
خداداتی سرآمد ادیبان بلاغت گستر سر حلقهٔ فصیحان بلند نظر امام المفسرین مقدام المحدثین افضل علمای اعلام
نایب معتمد المهام مولانا مولوی سید صدیق حسن خان بهادر نایب دوم سرکار دولتمدار نقاوهٔ خواتین زمان زبدهٔ
نسوان دوران مریم مقام و بلقیس ثانی ستارهٔ بلند آسمان جهانبانی جناب نواب شاهجهان بیگم صاحبه
والیهٔ ریاست بهوپال حرسها الله عن الانقلاب و الزوال نخلبند حدیقهٔ امکان و چمن آرای گلشن دوران آن گل سرسبز
گلزار سلطنت و این نسرین شاداب بوستان وزارت را مدام دور از صرصر مکائد دوران و محفوظ از باد مهرگان مصائب زمان
خرم و خندان شگفته و ریان داراد بحرمة النبی و آله الامجاد باهتمام اقل انام عاجز هیچمدان الراجی غفران محمد عبد الرحمن
بن حاجی محمد روشن خان تربیت یافتهٔ خدمت برادر معظم محمد مصطفی خان تغمدهما الله فی بحار المغفرة و الرضوان
در مطبع نظامی نزدیک و دور مشهور واقع بلدهٔ کانپور صانها الله عن الفساد و الشرور اوائل شهر ربیع الاول سنه
یکهزار و دوصد و هشتاد و نه هجری از زیور انطباع محلی بهر نقت شده بزم آرای عرصهٔ شهود گردید و چشم مشتاقان را
بصارت فراوان و نضارت بیکران بخشید فقط

برای سند این معنی که کتاب هذا
مطبع نظامی ست مهر و دستخط مهتمم افزوده شد فقط

محمد روشن خان حنفی